

**ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

18

**ΥΠΟΜΝΗΜΑ
ΕΙΣ ΤΗΝ Α΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ
ΛΟΓΟΙ Α΄ — ΚΑ΄**

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ
Ἑπὶ
ΧΡΙΣΤΟΜΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
Φιλολόγου**

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητής Πανεπιστημίου
ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ, Ὑφυγητής Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταί

ΒΑΣ. Δ. ΦΑΝΟΥΡΓΑΚΗΣ, π. Θεολογίας
ΕΛΕΥΘ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, π. Θεολογίας

ΕΠΕ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

18

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΗΝ Α΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

ΛΟΓΟΙ Α΄ — ΚΑ΄

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι γνωστόν ὅτι ἀπὸ τῆς χειροτονίας του εἰς διάκονον (380 μ.Χ.) καὶ ἰδιαιτέρως ἀπὸ τῆς εἰς πρεσβύτερον χειροτονίας του (386 μ.Χ.) ἕως τῆς ἐκλογῆς του διὰ τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (26 Φεβρουαρίου 398) ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ἐπὶ μίαν Ἰβητίαν ὑπηρέτησε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας ἀναπτύξας πλουσίαν φιλανθρωπικὴν δρασίαν, ἐκ παραλλήλου δμως ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὸ κατηχητικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας συγγράφων ἔργα ἀλλὰ καὶ ἐκφωνῶν ποικίλους λόγους πνευματικῆς οἰκοδομῆς· εἰς τὴν περίοδον αὐτὴν τῆς εἰς Ἀντιόχειαν δράσεώς του ἀνήκουν οἱ λόγοι τοὺς ὁποίους ἐξεφώνησεν ἀναλύων τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος πρέπει νὰ εἶχεν ἰδιαιτέρους λόγους διὰ νὰ ἐπιλέξῃ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν πρὸς ἀνάλυσιν εἰς τὸ ποίμνιόν του. Αἱ ἔντονοι ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐχαρακτήριζον τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς Κορίνθου τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων, ἠπείλουν καὶ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα τῆς Ἀντιοχείας. Τὰ προβλήματα τοῦ γάμου, τῶ ἐρίδων καὶ φατριασμῶν, ἡ πορνεία γενικῶς καὶ ἡ ἀνηθικότης τῶν εἰς Χριστὸν βαπτισθέντων, αἱ δικαστικαὶ διαφοραὶ τῶν Χριστιανῶν μεταξύ των ἦσαν ὀξύτατα προβλήματα, τὰ ὁποῖα συνεκλόνιζον τὴν νεαρὰν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου καὶ ἀπησχόλησαν πολὺ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἀλλὰ συγχρόνως τὰ ἴδια αὐτὰ προβλήματα συνετάρασσον καὶ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας καὶ κατ' ἐπέκτασιν τὴν καθόλου χριστιανικὴν κοινωνίαν τῶν πρώτων βυζαντινῶν χρόνων. Ἐπομένως τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα θίγονται εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολὴν, εἶχον ἄμεσον ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀντιοχείας καὶ γενικώτερον τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς.

Πέραν τῶν ἀνωτέρω καί εἰς τὰ θέματα τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς, τὰ ὅποια ἀφεώρων ἀποκλειστικῶς τὴν κατάστασιν τῆς Κορίνθου (εἰδωλόθυτα, περίπτωσις τοῦ Κορινθίου πόρνου κλπ.) ὁ ἀπαράμιλλος διδάσκαλος καὶ ποιμὴν εὐρίσκει σημεῖα νὰ τονίσῃ, τὰ ὅποια ἐνδιέφερον καὶ ἀπησχόλουν τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐποχῆς του.

Εἰς τὰς ὁμιλίαις του ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος δὲν ἀναλύει ἀπλῶς τὴν σκέψιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου· πολὺ περισσότερον, ἀνατέμνει τὴν χριστιανικὴν κοινωνίαν καὶ ἀποκαλύπτει τὴν ἐπικαιρότητα τῶν λόγων τοῦ Μεγάλου Ἀποστόλου· διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰς τὰς ὁμιλίαις του εὐρίσκομεν πλῆθος πληροφοριῶν διὰ τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς Ἀντιοχείας καὶ γενικώτερον τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνος μ.Χ.

Παρατηροῦμεν εἰς τὰς ὁμιλίαις τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι πολλάκις χρησιμοποιοῦνται χωρία τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἰδιαιτέρως τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὰ ὅποια διαφέρουν κατὰ τι ἀπὸ τὰ παραδεδομένα κείμενα· τὸ φαινόμενον ἀποδίδεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ ὁμιλητὴς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐνθυμῆται ἐπακριβῶς τὸ ἁγιογραφικὸν κείμενον ἢ πιθανόν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ἀπολεσθὲν σήμερον χειρόγραφον. Ἐὰν ἡ παράδοσις τοῦ χρυσοστομείου κειμένου εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἐὰν ἡ συγκεκριμένη γραφή παραδίδεται ἀπὸ ὄλα ἢ σχεδὸν ὄλα τὰ χειρόγραφα τῆς ὁμιλίας, εἰς τὴν ἔκδοσίν μας διατηροῦμε τὴν γραφὴν τῆς ὁμιλίας, εἰς τὴν ἔκδοσίν μας διατηροῦμεν τὴν δεδομένον κείμενον τοῦ ἐν χρήσει corpus τῆς Π.Δ. ἢ Κ.Δ.

Ἡ γλῶσσα τῆς μεταφράσεως εἶναι ἡ ἀπλῆ καθαρὴ οὐσα, διότι κατ' ἀνάγκην στοιχεῖ εἰς τὴν γενικωτέραν γλωσσικὴν γραμμὴν τῶν ἐκδόσεων Ε.Π.Ε.

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΥΠΟΘΕΣΙΣ
ΤΗΣ Α' ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

Ἡ Κόρινθος ἐστὶ μὲν νῦν πόλις τῆς Ἑλλάδος ἡ πρώτη, πολλοῖς δὲ τὸ παλαιὸν πλεονεκτήμασι βιωτικοῖς ἐκόμα,
5 καὶ πρὸ τῶν ἄλλων πάντων τῇ τῶν χρημάτων περιουσίᾳ·
διὸ καὶ τις τῶν ἕξωθεν συγγραφέων ἀφνειὸν ἐκάλει τὸ χω-
ρίον. Ἐν γὰρ τῷ ἰσθμῷ κεῖται τῆς Πελοποννήσου καὶ πολ-
λὴν εἶχεν ἐμπορίας ὑπόθεσιν. Ἦν δὲ καὶ ῥητόρων πολλῶν
ἔμπλεως ἡ πόλις καὶ φιλοσόφων· καὶ τις τῶν ἑπτὰ καλου-
10 μένων σοφῶν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦν. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐ
φιλοτιμίας ἕνεκεν εἴρηται, οὐδὲ πρὸς ἐπίδειξιν πολυμαθεί-
ας· τί γὰρ δὴ καὶ ἔστι τὸ ταῦτα εἶδέναι; ἀλλὰ πρὸς τὴν
ὑπόθεσιν ἡμῖν συντελεῖ τῆς ἐπιστολῆς. Πολλὰ δὲ καὶ αὐτὸς
ἔπαθεν ὁ Παῦλος ἐν ταύτῃ τῇ πόλει· καὶ ὁ Χριστὸς δὲ ἐν
15 ταύτῃ αὐτῷ φανείς φησὶ· «Μὴ σιγήσης, ἀλλὰ λάλει· διότι
λαὸς μοι πολὺς ἐστὶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ»· καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ
δύο ἔτη. Ἐν ταύτῃ ὁ δαίμων ἐξῆλθεν, ὃν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπορ-
κίζοντες τὰ ἀνήκεστα ἔπαθον παρ' αὐτοῦ· ἐν ταύτῃ τὰς βί-
βλους συναγαγόντες τῶν γοήτων οἱ μετανοήσαντες κατέ-
20 καυσαν, καὶ ὤφθησαν μυριάδες πέντε· ἐν ταύτῃ καὶ ἐπὶ
Γαλλίωνος τοῦ ἀνθυπάτου ἐπὶ τοῦ βήματος ὁ Παῦλος ἐτύ-
πτετο.

Ὅρῶν τοίνυν ὁ διάβολος πόλιν μεγάλην καὶ πολυάν-
θρωπον τῆς ἀληθείας ἐπειλημμένην, καὶ πλούτου καὶ σο-
25 φίας ἕνεκεν θαυμαστήν οὔσαν, καὶ τῆς Ἑλλάδος τὸ κεφάλαιον—
τὰ γὰρ Ἀθηναίων καὶ Λακεδαιμονίων ἀθλίως διέ-
κειτο λοιπόν, τῆς ἀρχῆς πάλαι μεταπεσοῦσης — καὶ θεα-
σάμενος ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ἐδέξαντο τὸν τοῦ
Θεοῦ λόγον, τί ποιεῖ; Διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους· ἤδει γάρ,
30 ὅτι καὶ βασιλεία ἡ πασῶν ἰσχυροτέρα ἀφ' ἑαυτὴν μερισθεῖ-

1. Βλ. Θουκυδ. 1,13

2. Περικλῆς ὁ Κορίνθιος

3. Πράξ. 18, 9-10

4. αὐτ. 13-19

5. αὐτ. 18, 12

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ Α΄ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

Ἡ Κόρινθος εἶναι τώρα ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος, κατὰ τὴν παλαιὰν δὲ ἐποχὴν ὑπερηφανεύετο διὰ πολλὰ ὕλικά πλεονεκτήματα, καὶ περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν χρημάτων· διὰ τοῦτο καὶ κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς συγγραφεῖς¹ ὠνόμαζε τὴν περιοχὴν πλουσίαν· διότι εὐρίσκεται εἰς τὸν ἰσθμὸν τῆς Πελοποννήσου καὶ εἶχε πολὺ ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον. Ἐπὶ πλέον ἡ πόλις ἦτο γεμάτη ἀπὸ πολλοὺς ρήτορας καὶ φιλοσόφους, καὶ μάλιστα ἕνας² ἀπὸ τοὺς ὀνομαζομένους ἑπτὰ σοφοὺς ἦτο ἀπὸ αὐτὴν τὴν πόλιν. Αὐτὰ σὰς τὰ λέγω ὅχι διὰ ὑπερηφάνειαν οὔτε διὰ νὰ σὰς δείξω πολυμάθειαν· πρὸς τί λοιπὸν ἀποσκοπεῖ τὸ νὰ γνωρίζωμεν αὐτά; Συντελεῖ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ὑποθέσεως τῆς ἐπιστολῆς. Πολλὰ ἔπαθε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν· ἐπίσης καὶ ὁ Χριστὸς εἰς αὐτὴν ἐφάνη εἰς αὐτὸν καὶ τοῦ εἶπε: «Μὴ σιωπήσης, ἀλλὰ νὰ ὁμιλῆς· διότι ἔχω πολὺν λαὸν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν»³· καὶ πράγματι ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἔτη. Εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν ἐξῆλθεν ὁ δαίμων, τὸν ὁποῖον ἐξώρκιζον οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔπαθον φοβερὰ πράγματα ἀπὸ αὐτόν· εἰς αὐτὴν ὅσοι ἀπὸ τοὺς μάγους μετενόησαν συνεκέντρωσαν τὰ βιβλία των καὶ τὰ κατέκαυσαν καὶ ἡ ἀξία των ὑπελογίσθη εἰς πενήντα χιλιάδας ἀργύρια⁴· εἰς αὐτὴν καὶ ἐπὶ ἀνθυπάτου Γαλλίωνος ὁ Παῦλος ἐκτυπήθη ἐπάνω εἰς τὸ ἔθνος⁵.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ διάβολος ἔβλεπε μίαν πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, θαυμαστὴν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σοφίαν της, τὴν σημαντικωτέραν πόλιν τῆς Ἑλλάδος —διότι τότε ἡ δύναμις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, διότι πρὸ πολλοῦ εἶχον χάσει τὴν ἐξουσίαν— νὰ δέχεται τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι μὲ πολλὴν προθυμίαν ἐδέχθησαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, τί κάμνει; Προκαλεῖ διαιρέσεις εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διότι ἐγνώριζεν ὅτι καὶ ἡ ἰσχυροτέρα βασιλεία δλων, ἐὰν μόνη της διαιρεθῆ, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ διατηρηθῆ. Διὰ

σα, οὐ σταθήσεται. Εἶχε δὲ ἀφορμὴν πρὸς τὴν ἐπιβουλήν ταύτην τὸν πλοῦτον, τὴν σοφίαν τῶν οἰκούντων. Ἐντεῦθεν συμμορίας ποιησάμενοι καθ' ἑαυτοὺς καὶ αὐτοχειροτόνητοι γενόμενοί τινες, προειστήκεσαν τοῦ πλήθους, καὶ οἱ μὲν
 5 τούτοις, οἱ δὲ ἐκείνοις ἑαυτοὺς προσένεμον, τοῖς μὲν ὡς πλουσίοις, τοῖς δὲ ὡς σοφοῖς καὶ πλέον τι δυναμένοις διδάσκειν· οἱ δὲ καὶ παραλαβόντες αὐτούς, ἐφιλοτιμοῦντο πλέον τι τοῦ ἀποστόλου δῆθεν λέγειν· ὅπερ οὖν καὶ αἰνιττόμενος ἔλεγεν· «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματι-
 10 κοῖς», δηλῶν ὅτι οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀπορίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ μὴ πολλὰ ἀκοῦσαι γέγονε· καὶ τό, «Χωρὶς ἡμῶν ἐπλουτήσατε», τοῦτό ἐστιν ἐνδεικνυμένου. Καὶ ἦν τοῦτο οὐ μικρὸν ἀλλὰ πάντων ὀλεθριώτερον, τὸ διεσπᾶσθαι τὴν ἐκκλησίαν.

15 Καὶ ἕτερον δὲ μετὰ τούτων ἀμάρτημα ἐτολμᾶτο αὐτόθι, τὸ μητριᾶ τινὰ συγγενόμενον μὴ μόνον μὴ ἐπιπλήττεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὀχλαγωγεῖν, καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ παρέχειν μέγα φρονεῖν· διὸ φησι, «Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε». Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν τινὲς τῶν
 20 δῆθεν τελειοτέρων, καὶ ὑπὸ γαστριμαργίας τῶν εἰδωλοθύτων ἀπογευόμενοι, καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς κατακλινόμενοι, τὰ πάντα ἐλυμαίνοντο. Ἄλλοι πάλιν μάχας ἔχοντες καὶ φιλονεικίας ὑπὲρ χρημάτων, τοῖς ἔξωθεν δικαστηρίοις τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπέτρεπον. Καὶ κομῆται δὲ πολλοὶ παρ' αὐτοῖς
 25 περιήεσαν, οὓς καὶ ἀποκεῖρασθαι κελεύει.

Ἦν τι καὶ ἕτερον πλημμέλημα οὐ μικρὸν, τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐσθίειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ μὴ μεταδιδόναι τοῖς δεομένοις. Μετὰ δὲ τοῦτο καὶ ἕτερον ἐπλημμέλουν, ἐπὶ τοῖς χαρίσμασι μέγα φρονοῦντες, καὶ πρὸς ἀλλήλους ἐντεῦθεν
 30 ζηλοτύπως ἔχοντες, ὅπερ καὶ αὐτὸ μάλιστα διέσπα τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ὁ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲ λόγος ἐχώλεε

6. Α' Κορ. 3,1

7. αὐτ. 4,8

8. αὐτ. 5,2

τὴν ἐπιβουλὴν δὲ αὐτὴν ὡς ἀφορμὴν εἶχε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν σοφίαν τῶν κατοίκων. Ἐξ αἰτίας αὐτῶν μερικοὶ ἕκαστὸν μόνον τῶν ομάδων καὶ αὐτοεχειροτονήθησαν ἀρχηγοὶ καὶ προΐσταντο τοῦ πλήθους, καὶ ἄλλοι μὲν προσεκολλῶντο εἰς αὐτούς, ἄλλοι δὲ εἰς ἐκείνους, ὡς δῆθεν περισσότερον πλουσίους ἢ σοφοὺς καὶ περισσότερον ἱκανοὺς διδασκάλους· καὶ αὐτοὶ λοιπὸν παρελάμβανον τοὺς ὁπαδοὺς τῶν καὶ ἐκαυχῶντο ὅτι δῆθεν ἐδίδασκον περισσότερα ἀπὸ τὸν ἀπόστολον· αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ὑπαινίσσεται, ὅταν ἔλεγεν: «Δὲν ἠμπόρεσα νὰ σᾶς ὁμιλήσω ὡς πρὸς πνευματικοὺς ἀνθρώπους»⁶, ὑποδηλώνων ὅτι συνέβη νὰ μὴ ἀκούσουν πολλὰ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς του ἐλλείψεως ἀλλὰ ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας ἐκείνων· ὅπως ἐπίσης τοῦτο φανερώγει καὶ τὸ «Ἐπλουτήσατε χωρὶς ἐμᾶς»⁷. Καὶ αὐτὴ ἡ διάσπασις τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἦτο μικρὸν γεγονός ἀλλὰ τὸ ὀλεθριώτερον ὄλων.

Συγχρόνως μὲ αὐτὰ εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἀπετολμήθη καὶ δεῦτερον ἀμάρτημα: κάποιος ἐδημιούργησε σχέσεις μὲ τὴν μητριάν του καὶ ὄχι μόνον αὐτὸν δὲν τὸν ἐπέπληξαν ἀλλὰ καὶ ἐθορύβουν καὶ ὅσοι ἀνήκον εἰς τὴν ἰδίαν ομάδα μὲ αὐτὸν ὑπερηφανεύοντο· διὰ τοῦτο λέγει: «Καὶ ὁμῶς σεῖς φουσκῶνετε ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ δὲν ἐπενθήσατε μᾶλλον»⁸. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ μερικοὶ πάλιν ἀπὸ τοὺς δῆθεν τελειότερους κατέστρεφον τὰ πάντα μὲ τὸ νὰ γεύωνται τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν ἀπὸ γαστριμαργία καὶ μὲ τὸ νὰ κοιμῶνται εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ ἱερά. Ἄλλοι πάλιν, ἐπειδὴ εἶχον προστριβὰς καὶ φιλονεικίας διὰ χρήματα, ἀνέθετον τὰς ὑποθέσεις τῶν εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἐθνικῶν. Ἐπίσης μεταξὺ αὐτῶν ἐκυκλοφόρουν πολλοὶ μὲ μακριὰ μαλλιά· αὐτοὺς τοὺς παραγγέλλει νὰ κόπτουν τὰ μαλλιά τῶν.

Ἵπῆρχε καὶ κάποιο ἄλλο ὄχι μικρὸν πλημμέλημα, τὸ ὅτι ἔτρωγον μόνον τῶν εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ δὲν προσέφερον εἰς ὅσους εἶχον ἀνάγκην. Μετὰ δὲ ἀπὸ αὐτὸ διέπραττον καὶ ἄλλο πλημμέλημα: Ὑπερηφανεύοντο διὰ τὰ χαρίσματα τῶν καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὑπῆρχε ζηλοτυπία μεταξὺ τῶν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐδημιούργει μεγάλην διάσπασιν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον ἐπίσης αὐτοὶ προβλήματα μὲ τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως· μερικοὶ δηλαδὴ ἀπὸ

παρ' αὐτοῖς· ἔνιοι γὰρ αὐτῶν οὐ σφόδρα ἐπίστευον ἀνάστασιν εἶναι σωμάτων, τὰ τῆς Ἑλληνικῆς μωρίας ἔτι νοσοῦντες. Καὶ γὰρ ἅπαντα ταῦτα ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἕξωθεν ἀνοίας ἐτίκτετο, καὶ αὕτη ἦν τῶν κακῶν ἢ
 5 μῆτηρ· ἐντεῦθεν καὶ διήρηντο, καὶ αὐτὸ τοῦτο ἀπὸ τῶν φιλοσόφων μαθόντες. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι κατ' ἀλλήλων ἔστησαν, αἰεὶ ὑπὲρ φιλαρχίας καὶ κενοδοξίας ἕκαστος τοῖς ἀλλήλων ἐναντιούμενοι δόγμασι, καὶ σπουδάζοντες ἐφευρεῖν τι τοῖς προτέροις. Ταῦτα δὲ ἔπασχον, ἐπειδὴ λογισμοῖς ἐπέτρεπον τὰ καθ' ἑαυτούς. Ἐγραψαν μὲν οὖν αὐτῷ διὰ Φουρτουνάτου καὶ Στεφανᾶ καὶ Ἀχαϊκοῦ, δι' ὧν καὶ αὐτὸς γράφει· καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ἐν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς· οὐ μὴν περὶ πάντων ἀλλὰ περὶ γάμου καὶ παρθενίας· διὸ καὶ ἔλεγε, «Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι».

15 Αὐτὸς μέντοι καὶ ὑπὲρ ὧν ἔγραψαν καὶ ὑπὲρ ὧν οὐκ ἔγραψαν, ἐπιστέλλει πάντα μετὰ ἀκριβείας μαθῶν αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα. Καὶ τὸν Τιμόθεον δὲ ἀποστέλλει μετὰ τῶν γραμμάτων, εἰδὼς ὅτι πολλὴν μὲν ἰσχὺν ἔχει καὶ τὰ γράμματα, οὐ μικρὰν δὲ αὐτοῖς οἴσει προσθήκην καὶ ἡ παρου-
 20 σία τοῦ μαθητοῦ. Ἐπειδὴ δὲ αἰσχυρόμενοι οἱ διανειμάμενοι τὴν ἐκκλησίαν, μὴ δόξωσι φιλοτιμίας ἕνεκεν τοῦτο πεποιηκέναι, προκαλύμματα τοῦ πάθους ἐπενόησαν, τὸ τὰ τελειότερα δῆθεν διδάσκειν, καὶ σοφώτεροι τῶν ἄλλων εἶναι, κατ' αὐτοῦ πρῶτον ὁ Παῦλος ἴσταται τοῦ νοσήματος, τὴν
 25 ῥίζαν τῶν κακῶν ἀναστέλλων καὶ τὴν ἐντεῦθεν φυεῖσαν διχόνοιαν· καὶ πολλῇ κέχρηται τῇ παρρησίᾳ· ἦσαν γὰρ αὐτῷ καὶ μαθηταὶ οὗτοι μάλιστα πάντων· διὸ φησιν, «Εἰ ἄλλοις οὐκ εἶμι ἀπόστολος, ἀλλὰ γε ὑμῖν εἶμι· ἢ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε».

30 Καὶ ἀσθενέστερόν γε τῶν ἄλλων διέκειντο· διὸ φησιν, «Οὐ γὰρ ὡς πνευματικοῖς ἐλάλησα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε,

9. αὐτ. 7,1

10. αὐτ. 9,2

11. αὐτ. 3, 1-2

αὐτοὺς δὲν ἐπίστευον πολὺ ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις τῶν σωμάτων, διότι ἔπασχον ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν μωρίαν. Διότι πράγματι ὅλα αὐτὰ προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀνοησίαν τῆς φιλοσοφίας τῶν Ἑθνικῶν καὶ αὐτὴ ἦτο ἡ μήτηρ ὄλων· ἀπὸ ἐδῶ προήρχοντο καὶ αἱ διαιρέσεις, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους. Ἑκείνοι, ὡς γνωστόν, ἐφιλονεῖκουν μεταξὺ των καὶ πάντοτε ὁ καθένας ἠγανατιοῦτο εἰς τὰς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου ἀπὸ φιλαρχίαν καὶ κερδοξίαν καὶ προσεπάθουν νὰ ἐφεύρουν κάτι ἐπὶ πλεόν. Αὐτὰ τὰ ἐπάθαιναν, ἐπειδὴ ἐστήριζον τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων των εἰς τὴν λογικὴν. Ἔστειλαν δὲ ἐπιστολὴν εἰς αὐτὸν διὰ τοῦ Φουρτουναίου, τοῦ Στεφανᾶ καὶ τοῦ Ἀχαϊκοῦ, διὰ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἴδιος στέλλει τὴν ἐπιστολὴν· καὶ τοῦτο τὸ ἐδήλωσεν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς· δὲν τοῦ ἔγραψαν ὁμῶς δι' ὅλα τὰ προβλήματα των ἀλλὰ μόνον περὶ γάμου καὶ παρθενίας· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε: «Σχετικῶς μὲ ὅσα μοῦ ἔγραψατε»⁹.

Αὐτὸς ὁμῶς καὶ δι' ὅσα τοῦ ἔγραψαν καὶ δι' ὅσα δὲν τοῦ ἔγραψαν τοὺς γράφει εἰς τὴν ἐπιστολὴν του, ἀφοῦ ἔμαθα μὲ ἀκριβείαν ὅλα τὰ ἐλαττώματα των. Ἀποστέλλει δὲ μαζὶ μὲ τὴν ἐπιστολὴν καὶ τὸν Τιμόθεον γνωρίζων ὅτι καὶ ἡ ἐπιστολὴ μὲν ἔχει πολλὴν δύναμιν ἀλλὰ ὅτι καὶ ἡ παρουσία τοῦ μαθητοῦ θὰ τοὺς προσθέσῃ πολλὰ. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνοι ποὺ ἐδημιούργουν διαιρέσεις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ ἐντροπὴν μήπως φανοῦν ὅτι ἀπὸ φιλοδοξίαν εἶχον κάμει τοῦτο, ἐπενόησαν προκαλύματα τοῦ πάθους των, ὅτι δῆθεν ἐδίδασκον τὰ τελειότερα καὶ ὅτι ἦσαν σοφώτεροι τῶν ἄλλων, ὁ Παῦλος ἀντιμετωπίζει πρῶτον αὐτὸ τὸ νόσημα κόπτων τὴν ρίζαν τῶν κακῶν καὶ τὴν διχόνοιαν ποὺ ἤρχισεν ἀπὸ ἐδῶ· καὶ μάλιστα χρησιμοποιοεῖ πολλὴν παρρησίαν· διότι αὐτοὶ ἦσαν μαθηταὶ του περισσότερον ἀπὸ ὄλους· διὰ τοῦτο λέγει: «Ἐὰν δι' ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, ἀλλὰ δι' ἐσᾶς τοῦλάχιστον εἶμαι, διότι σεῖς εἴσθε ἡ σφραγὶς τῆς ἀποστολῆς μου»¹⁰.

Καὶ ὁμῶς ἦσαν ἀσθενέστεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν πίστιν· διὰ τοῦτο λέγει: «Δὲν ὠμίλησα πρὸς ἐσᾶς ὡς πρὸς πνευματικὸς ἀνθρώπους, διότι δὲν ἠμπορούσατε ἀκόμη, ἀλλὰ οὔτε καὶ τώρα ἀκόμη ἠμπορεῖτε»¹¹. Καὶ τὸ λέγει αὐτό, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἀ-

ἀλλ' οὐδέ ἔτι νῦν δύνασθε». Τοῦτο δέ λέγει, ἵνα μὴ νομίω-
 σιν ὅτι ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος τοῦτο λέγει χρόνου. «Διὸ
 ἐπήγαγε· «ἀλλ' οὐδέ ἔτι νῦν δύνασθε». Πλὴν ἀλλ' οὐδέ
 πάντα εἰκὸς ἦν διεφθάρθαι, ἀλλ' εἶναι τινὰς ἐν αὐτοῖς καὶ
 5 σφόδρα ἀγίους. Καὶ τοῦτο ἐν μέσῳ τῆς ἐπιστολῆς ἐδήλω-
 σεν εἰπὼν, «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνα-
 κριθῶ», καὶ ἐπαγαγὼν, «Ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυ-
 τὸν καὶ Ἀπολλῶ». Ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀπονοίας πάντα ἐτίκτετο
 τὰ κακὰ καὶ τοῦ νομίζειν εἰδέναι τι πλεον, ταύτην πρὸ τῶν
 10 ἄλλων καθαιρεῖ καὶ ἀρχόμενός φησι.

ναφέρεται· εἰς τὸ παρελθόν. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν: «ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ἀκόμιη ἠμπορεῖτε». Ἄλλ' ὅμως οὔτε ἦτο φυσικὸν ὅλοι νὰ ἔχουν παρεκτραπῆ ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν μερικοὶ πολὺ ἅγιοι. Καὶ τοῦτο τὸ ἐδήλωσεν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπιστολῆς μὲ τὸ νὰ εἴπῃ: «Ὅσον ἀφορᾷ δὲ ἐμέ, μοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορον νὰ κριθῶ ἀπὸ ἐσᾶς», καὶ προσέθεσεν: «Αὐτὰ δὲ τὰ ἐφήρμισα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν Ἀπολλῶ»¹². Ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτὰ τὰ κακὰ προήρχοντο ἀπὸ παράλογον ἀλαζονείαν καὶ ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι γνωρίζει κανεὶς κάτι περισσότερον, αὐτὴν τὴν ἀσθένειαν θεραπεύει πρὸ τῶν ἄλλων, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς του λέγει.

ΟΜΙΛΙΑ Α΄
Α΄ Κορ. 1, 1-3

«Παῦλος, κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός, τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ
5 Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, ἡγιασμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ, αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ».

10 1. Ὅρα πῶς εὐθέως ἐκ προοιμίων τὸν τυφὸν κατέβαλε καὶ χαμαὶ ἔρριψε πᾶσαν αὐτῶν τὴν σῆσιν κλητὸν ἑαυτὸν εἰπών. Οὐ γὰρ αὐτὸς εὔρον, φησὶν, ὅπερ ἔμαθον, οὐδὲ οἰκεία κατέλαβον σοφία, ἀλλὰ δώκων καὶ πορθῶν τὴν ἐκκλησίαν ἐκλήθην. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ μὲν καλοῦντος τὸ πᾶν,
15 τοῦ δὲ κληθέντος οὐδέν, ὡς εἰπεῖν, γίνεται ἢ τὸ ὑπακοῦσαι μόνον. «Χριστοῦ Ἰησοῦ». Ὁ δὲ δάσκαλος ὑμῶν Χριστὸς καὶ ὑμεῖς ἀνθρώπους ἐπιγράφεσθε τῆς δασκαλίας προστάτας; «Διὰ θελήματος Θεοῦ». Ὁ γὰρ Θεὸς τοῦτο ἠθέλησε τὸ οὕτως ἡμᾶς σωθῆναι. Οὐδέν γὰρ ἡμεῖς κατωρθώσαμεν,
20 ἀλλὰ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ τὴν σωτηρίαν εὐράμεθα· καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ ἔδοξεν, ἐκλήθημεν, οὐκ ἐπειδὴ ἄξιοι ἦμεν. «Καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός». Πάλιν μετριάζει συντάτων ἑαυτῷ τὸν ἐλάττονα πολλῶ· καὶ γὰρ πολὺ τὸ μέσον ἦν Παύλου καὶ Σωσθένους. Εἰ δέ, ἔνθα τοσοῦτον ἦν τὸ μέσον
25 συνέταξεν ἑαυτῷ τὸν καταδεέστερον, τί ἂν ἔχοιεν εἰπεῖν ἐκεῖνοι οἱ τοὺς ὁμοτίμους ὑπερορῶντες; «Τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ». Οὐ τοῦδε καὶ τοῦδε, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. «Τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ». Ὅρᾳς πῶς καθ' ἐκάστην λέξιν κατέβαλεν αὐτῶν τὸ φύσημα τὴν διάνοιαν ἐθίζων διὰ πάντων πρὸς τὸν οὐ-

ΟΜΙΛΙΑ Α΄ Α΄ Κορ. 1,1-3

«Ἐγὼ ὁ Παῦλος καλεσμένος μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ εἶμαι ἀπόστολος καὶ ὁ Σωσθένης ὁ ἀδελφός, πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ποῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν Κόρινθον, πρὸς ἐκείνους ποῦ εἶναι ἁγιασμένοι διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ποῦ ἔχουν κληθῆ νὰ εἶναι ἅγιοι μαζί με ὄλους ποῦ ἐπικαλοῦνται εἰς κάθε τόπον τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἰδικός των καὶ ἰδικός μας Κύριος· νὰ ἔχετε χάριν καὶ εἰρήνην ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα μας καὶ τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦν Χριστόν»¹.

1. Πρόσεξε πῶς εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὸ προοίμιον ἀπέκλεισε τὴν ἀλαζονείαν καὶ μετὰ τὸ νὰ ὀνομάσῃ τὸν ἑαυτόν του κλητὸν ἀπέριψε κάθε ὑπερηφάνειαν αὐτῶν. «Ὅ,τι ἔμαθα, λέγει, δὲν τὸ ἀνεκάλυψα μόνος μου οὔτε τὸ κατενόησα μετὰ τὴν ἰδικήν μου σοφίαν ἀλλὰ ἐκλήθην εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον ἐνῶ ἐδίωκα καὶ ἐπολιορκούσα τὴν Ἐκκλησίαν». Ἐδῶ τονίζεται ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τοῦ καλοῦντος, ὁ δὲ κληθεὶς τίποτε γενικῶς δὲν κάμνει παρὰ μόνον νὰ ὑπακούσῃ. «Χριστοῦ Ἰησοῦ» ὁ διδάσκαλός σας εἶναι ὁ Χριστός καὶ ἐσεῖς ἄνθρωποι ἀποκαλεῖτε διδασκάλους; «Μετὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ» δηλαδὴ ὁ Θεὸς τὸ ἠθέλησε ἔτσι νὰ εὐρωμεν τὴν σωτηρίαν· ἐμεῖς ὁμως τίποτε δὲν κατωρθώσαμεν, ἀλλὰ εὐρομεν τὴν σωτηρίαν διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ· καὶ μᾶς ἐκάλεσεν, ὄχι ἐπειδὴ ἤμεθα ἄξιοι ἀλλ' ἐπειδὴ ἔτσι ἔκρινε καλὸν Ἐκεῖνος. «Καὶ Σωσθένης ὁ ἀδελφός». Πάλιν δεικνύει τὴν μετριοφροσύνην του, θέτων τὸν πολὺ κατώτερόν του εἰς ἴσην ἀξίαν μετὰ τὸν ἑαυτόν του· διότι θεβαίως ὑπῆρχε μεγάλη ἀπόστασις μεταξὺ Παύλου καὶ Σωσθένους. Ἐὰν δὲ ἐδῶ ποῦ ὑπῆρχε τόση ἀπόστασις ἔθεσε τὸν κατώτερον εἰς ἴσην ἀξίαν μετὰ τὸν ἑαυτόν του, τί θὰ ἤμποροῦσαν νὰ εἴπουν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι περίφρονον τοὺς ἰσοτίμους των; «Πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ». Ὅχι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἢ ἐκείνου, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ. «Ἡ ὁποία εὑρίσκεται εἰς τὴν Κόρινθον». Βλέπεις πῶς εἰς κάθε λέξιν συνέτριψε τὴν ἔπαρσιν αὐτῶν συνηθίζων δι' ὁ-

ρανόν; Ἐκκλησίαν δὲ Θεοῦ καλεῖ δεικνύς ὅτι ἡνώσθαι αὐ-
 τήν χρή. Εἰ γὰρ Θεοῦ ἐστίν, ἡνωται, καὶ μία ἐστίν, οὐκ ἐν
 Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Τὸ γὰρ
 τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἐνώσεως καὶ
 5 συμφωνίας ἐστίν ὄνομα. «Ἁγιασμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Πάλιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ὄνομα, οὐδαμοῦ ἀνθρώπων τίθησι. Τί
 δὲ ἐστίν ὁ ἁγιασμός; Τὸ λουτρόν, ὁ καθαρισμός. Ἀναμι-
 μνήσκει γὰρ αὐτοὺς τῆς οἰκείας ἀκαθαρσίας, ἧς ἀπήλλαξε,
 καὶ πείθει μικρὰ φρονεῖν· οὐ γὰρ ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώ-
 10 μασιν ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίᾳ ἡγιάσθησαν. «Κλη-
 τοῖς ἁγίοις». Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ πίστει σωθῆναι, φη-
 σίν, οὐκ ἐξ ὑμῶν· οὐ γὰρ προσήλθετε πρῶτοι, ἀλλ' ἐκλή-
 θητε· ὥστε οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο, ὑμέτερον ὄλον. Καίτοι,
 εἰ καὶ προσήλθετε μυρίων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν, οὐδὲ οὐ-
 15 τως ὑμῖν χάρις ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο καὶ Ἐφεσίοις γρά-
 φων ἔλεγε: «Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως, καὶ τοῦ-
 το οὐκ ἐξ ὑμῶν». Οὐδὲ ἡ πίστις ὑμῶν ὀλόκληρος· σὺ γὰρ
 ὑμεῖς ἐπιστεύσατε προλαβόντες, ἀλλὰ κληθέντες ὑπηκού-
 σατε. «Σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
 20 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐ τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος ἀλλὰ
 τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου. «Ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ
 ἡμῶν». Εἰ γὰρ καὶ πρὸς Κορινθίους τὰ γράμματά ἐστι γε-
 γραμμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ μέ-
 μνηται πιστῶν δεικνύς ὅτι τὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης μίαν δεῖ
 25 εἶναι Ἐκκλησίαν, καίτοι τόποις πολλοῖς κεχωρισμένην, καὶ
 πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐν Κορίνθῳ. Εἰ δὲ ὁ τόπος χωρίζει, ἀλλ'
 ὁ Κύριος αὐτοὺς συνάπτει κοινὸς ὢν· διὸ καὶ ἐνῶν αὐτοὺς
 ἐπήγαγεν, «ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν».

Πολὺ δὲ τοῦτο ἐκείνου κυριώτερον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν
 30 ἐνὶ τόπῳ ὄντες, ὅταν πολλοὺς ἔχωσιν ἐναντίους δεσπότας,
 διεσπασμένοι εἰσὶ, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τόπου εἰς ὁμόνοιαν

λων τὴν σκέψιν των πρὸς τὸν οὐρανόν; Τὴν ὀνομάζει δὲ Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἡνωμένη· διότι, ἂν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἐνότητα καὶ εἶναι μία, ὄχι μόνον εἰς τὴν Κόρινθον ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, διότι αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ λέξις «Ἐκκλησία» σημαίνει ἔνωσιν καὶ συμφωνίαν, ὄχι χωρισμόν. «Πρὸς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀγιασμένοι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πάλιν θέτει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, πουθενὰ τὸ ὄνομα ἀνθρώπων. Τί εἶναι ὁ ἀγιασμός; Τὸ λουτρόν, ὁ καθαρισμός. Ὑπενθυμίζει δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκαθαρτίαν των, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοὺς ἀπήλλαξε, καὶ θέλει νὰ τοὺς πείσῃ νὰ εἶναι ταπεινόφρονες, διότι ἐπέτυχον τὸν ἀγιασμόν των ὄχι μὲ τὰ ἰδικὰ των κατορθώματα, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. «Ποὺ ἔχουν κληθῆ νὰ εἶναι ἅγιοι»· τονίζει ὅτι καὶ τὸ ὅτι ἀκόμη ἐσώθητε μὲ τὴν πίστιν, πάλιν δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν σας· διότι δὲν ἐπλησιάσατε μὲ ἰδικὴν σας πρωτοβουλίαν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐκεῖνος σᾶς ἐκάλεσε· ὥστε καθόλου δὲν εἶναι ἰδικόν σας οὔτε καὶ τοῦτο τὸ μικρὸν ἔργον. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἐπλησιάσατε τὸν Χριστόν ὄντες ὑπεύθυνοι διὰ ἀμέτρητα κακά, οὔτε τοῦτο ὀφείλεται εἰς σᾶς, ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Ἐφεσίους ἔλεγε: «Ἔχετε σωθῆ μὲ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἰδικόν σας κατόρθωμα»². Οὔτε ἡ πίστις εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν σας ἔργον, διότι δὲν προηγήθη ἡ πίστις σας, ἀλλὰ σᾶς ἐκάλεσε ὁ Χριστὸς καὶ ἐσεῖς ὑπηκούσατε. «Μαζὶ μὲ ὅλους ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ὄχι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ ἐκείνου, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. «Εἰς κάθε τόπον, Κύριος ἰδικός των καὶ ἰδικός μας»· δηλαδὴ, ἂν καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται μόνον πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐνθυμεῖται ὅμως καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι μία πρέπει νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν οἰκουμένην, ἂν καὶ εἶναι χωρισμένη εἰς πολλοὺς τόπους, καὶ πολὺ περισσότερο ὅτι μία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Κόρινθου. Καὶ ἂν ἀκόμη χωρίζῃ ὁ τόπος, ὁ Κύριος ὅμως ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος δι' ὅλους τοὺς ἐνώνει· διὰ τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ἐνώσῃ προσέθεσεν «ἰδικός μας καὶ ἰδικός των».

Τοῦτο εἶναι πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅσοι εὐρίσκονται εἰς τὸν ἴδιον τόπον, ὅταν ἔχουν πολλοὺς ἀρχηγούς ποὺ φιλονεικοῦν μεταξύ των, εἶναι καὶ αὐτοὶ διεσπασμέ-

ρανόν; Ἐκκλησίαν δὲ Θεοῦ καλεῖ δεικνύς ὅτι ἠνῶσθαι αὐ-
 τήν χρή. Εἰ γάρ Θεοῦ ἐστίν, ἠνωται, καὶ μία ἐστίν, οὐκ ἐν
 Κορίνθῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ. Τὸ γὰρ
 τῆς Ἐκκλησίας ὄνομα οὐ χωρισμοῦ, ἀλλὰ ἐνώσεως καὶ
 5 συμφωνίας ἐστίν ὄνομα. «Ἁγιασμένος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Πάλιν τοῦ Ἰησοῦ τὸ ὄνομα, οὐδαμοῦ ἀνθρώπων τίθησι. Τί
 δὲ ἐστίν ὁ ἀγιασμός; Τὸ λουτρόν, ὁ καθαρισμός. Ἀναμι-
 μνήσκει γὰρ αὐτοὺς τῆς οἰκείας ἀκαθαρσίας, ἧς ἀπήλλαξε,
 καὶ πείθει μικρὰ φρονεῖν· οὐ γὰρ ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώ-
 10 μασιν ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία ἡγιάσθησαν. «Κλη-
 τοῖς ἀγίοις». Καὶ γὰρ τοῦτο αὐτὸ τὸ πίστει σωθῆναι, φη-
 σίν, οὐκ ἐξ ὑμῶν· οὐ γὰρ προσήλθετε πρῶτοι, ἀλλ' ἐκλή-
 θητε· ὥστε οὐδὲ τὸ μικρὸν τοῦτο, ὑμέτερον ὄλον. Καίτοι,
 εἰ καὶ προσήλθετε μυρίων ὄντες ὑπεύθυνοι κακῶν, οὐδέ οὔ-
 15 τως ὑμῖν χάρις ἀλλὰ τῷ Θεῷ. Διὰ τοῦτο καὶ Ἐφεσίοις γρά-
 φων ἔλεγε: «Χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως, καὶ τοῦ-
 το οὐκ ἐξ ὑμῶν». Οὐδέ ἡ πίστις ὑμῶν ὀλόκληρος· οὐ γὰρ
 ὑμεῖς ἐπιστεύσατε προλαβόντες, ἀλλὰ κληθέντες ὑπηκού-
 σατε. «Σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου
 20 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Οὐ τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος ἀλλὰ
 τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου. «Ἐν παντὶ τόπῳ αὐτῶν τε καὶ
 ἡμῶν». Εἰ γὰρ καὶ πρὸς Κορινθίους τὰ γράμματά ἐστι γε-
 γραμμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν ἐν πάσῃ τῇ γῆ μέ-
 μνηται πιστῶν δεικνύς ὅτι τὴν ἐπὶ τῆς οἰκουμένης μίαν δεῖ
 25 εἶναι Ἐκκλησίαν, καίτοι τόποις πολλοῖς κεχωρισμένην, καὶ
 πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐν Κορίνθῳ. Εἰ δὲ ὁ τόπος χωρίζει, ἀλλ'
 ὁ Κύριος αὐτοὺς συνάπτει κοινὸς ὢν· διὸ καὶ ἐνῶν αὐτοὺς
 ἐπήγαγεν, «ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν».

Πολὺ δὲ τοῦτο ἐκείνου κυριώτερον. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἐν
 30 ἐνὶ τόπῳ ὄντες, ὅταν πολλοὺς ἔχωσιν ἐναντίους δεσπότας,
 διεσπασμένοι εἰσὶ, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τόπου εἰς ὁμόνοιαν

λων τὴν σκέψιν των πρὸς τὸν οὐρανόν; Τὴν ὀνομάζει δὲ Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ εἶναι ἡνωμένη· διότι, ἂν εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἔχει ἐνότητα καὶ εἶναι μία, ὄχι μόνον εἰς τὴν Κόρινθον ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, διότι αὐτὴ ἡ ἰδία ἡ λέξις «Ἐκκλησία» σημαίνει ἔνωσιν καὶ συμφωνίαν, ὄχι χωρισμόν. «Πρὸς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀγιασμένοι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Πάλιν θέτει τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, πουθενὰ τὸ ὄνομα ἀνθρώπων. Τί εἶναι ὁ ἀγιασμός; Τὸ λουτρόν, ὁ καθαρισμός. Ὑπενθυμίζει δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀκαθαρτίαν των, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τοὺς ἀπήλλαξε, καὶ θέλει νὰ τοὺς πείσῃ νὰ εἶναι ταπεινόφρονες, διότι ἐπέτυχον τὸν ἀγιασμόν των ὄχι μὲ τὰ ἰδικὰ των κατορθώματα, ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον. «Ποὺ ἔχουν κληθῆ νὰ εἶναι ἄγιοι»· τονίζει ὅτι καὶ τὸ ὅτι ἀκόμη ἐσώθητε μὲ τὴν πίστιν, πάλιν δὲν εἶναι ἔργον ἰδικόν σας· διότι δὲν ἐπλησιάσατε μὲ ἰδικὴν σας πρωτοβουλίαν τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἐκεῖνος σᾶς ἐκάλεσε· ὥστε καθόλου δὲν εἶναι ἰδικόν σας οὔτε καὶ τοῦτο τὸ μικρὸν ἔργον. Καὶ ὅμως, ἂν καὶ ἐπλησιάσατε τὸν Χριστόν ὄντες ὑπεύθυνοι διὰ ἀμέτρητα κακά, οὔτε τοῦτο ὀφείλεται εἰς σᾶς, ἀλλὰ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς Ἐφεσίους ἔλεγε: «Ἔχετε σωθῆ μὲ τὴν χάριν διὰ τῆς πίστεως καὶ αὐτὸ δὲν εἶναι ἰδικόν σας κατόρθωμα»². Οὔτε ἡ πίστις εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἰδικόν σας ἔργον, διότι δὲν προηγήθη ἡ πίστις σας, ἀλλὰ σᾶς ἐκάλεσε ὁ Χριστὸς καὶ ἐσεῖς ὑπηκούσατε. «Μαζὶ μὲ ὅλους ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ»· ὄχι τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ ἐκείνου, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου. «Εἰς κάθε τόπον, Κύριος ἰδικός των καὶ ἰδικός μας»· δηλαδὴ, ἂν καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται μόνον πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἐνθυμεῖται ὅμως καὶ ὅλους τοὺς πιστοὺς τῆς γῆς, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι μία πρέπει νὰ εἶναι ἡ Ἐκκλησία εἰς τὴν οἰκουμένην, ἂν καὶ εἶναι χωρισμένη εἰς πολλοὺς τόπους, καὶ πολὺ περισσότερο ὅτι μία πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου. Καὶ ἂν ἀκόμη χωρίζῃ ὁ τόπος, ὁ Κύριος ὅμως ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος δι' ὅλους τοὺς ἐνώγει· διὰ τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ἐνώσῃ προσέθεσεν «ἰδικός μας καὶ ἰδικός των».

Τοῦτο εἶναι πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ ἐκεῖνο. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ὅσοι εὐρίσκονται εἰς τὸν ἴδιον τόπον, ὅταν ἔχουν πολλοὺς ἀρχηγούς ποὺ φιλονεικοῦν μεταξύ των, εἶναι καὶ αὐτοὶ διεσπασμέ-

ὠφελοῦνται, διάφορα τῶν δεσποτῶν ἐπιταπτόντων, καὶ
 πρὸς ἑαυτοὺς ἐλκόντων — «Οὐ δύνασθε γάρ», φησί, «Θεῶ
 δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ» — οὕτως οἱ ἐν διαφόροις τόποις
 ὄντες, ἐὰν μὴ διαφόρους ἔχωσι κυρίου, ἀλλ' ἓνα μόνον,
 5 οὐδὲν ἀπὸ τῶν τόπων εἰς ὁμόνοιαν παραβλάπτονται τοῦ
 Κυρίου τοῦ ἐνὸς συνάπτοντος αὐτοῦς. Οὐ λέγω τοίνυν,
 φησὶν, ὅτι πρὸς Κορινθίους Κορίνθιοι ὄντες ὁμονοεῖν ὀφεί-
 λετε μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἐν τῇ οἴκουμένη
 πάσῃ κοινὸν ἔχοντες δεσπότην. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δευτέ-
 10 ρου προσέθηκε τό, «ἡμῶν» Ἐπειδὴ γάρ εἶπε, «τὸ ὄνομα
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», ἵνα μὴ δόξη χωρίζειν
 παρὰ τοῖς ἀνοήτοις, ἐπάγει πάλιν, «Κυρίου ἡμῶν τε καὶ
 αὐτῶν». Καὶ ἵνα σαφέστερον ὁ λέγω γένηται, ἀναγνώσομαι
 κατὰ τὸ νόημα οὕτω. «Παῦλος καὶ Σωσθένης τῇ Ἐκκλη-
 15 σίᾳ τοῦ Θεοῦ τῇ οὔσῃ ἐν Κορίνθῳ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐπικα-
 λουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν τε καὶ αὐτῶν ἐν
 παντὶ τόπῳ, κἂν ἐν Ῥώμῃ, κἂν ὅπου δήποτε ἂν ὦσι· χάρις
 ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ
 Χριστοῦ». Ἡ οὕτω πάλιν, ὁ καὶ μᾶλλον ἡγοῦμαι ἀληθέ-
 20 στερον εἶναι· «Παῦλος καὶ Σωσθένης τοῖς ἐν Κορίνθῳ ἡγι-
 ασμένοις, κλητοῖς ἁγίοις, σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ
 ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν παντὶ τόπῳ
 αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν». Τουτέστι, χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ὑμῖν
 τοῖς ἐν Κορίνθῳ ἡγιασμένοις καὶ κλητοῖς γενομένοις· οὐ
 25 μόνοις ἀλλὰ μετὰ πάντων τῶν ἐν παντὶ τόπῳ ἐπικαλουμέ-
 νων τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτῶν.
 Εἰ δὲ ἀπὸ χάριτος ἢ εἰρήνης, τί μέγα φρονεῖς, τί μέγα φυ-
 σᾶς χάριτι σωθεῖς; εἰ δὲ εἰρήνην ἔχεις πρὸς τὸν Θεόν, τί
 ἑτέροις σεαυτὸν προσνέμεις; τοῦτο γάρ διαστασιάζειν
 30 ἐστί. Τί γάρ, εἰ πρὸς τόνδε εἰρηνεύετε, καὶ πρὸς τόνδε καὶ

νοι καὶ καθόλου δὲν τοὺς φέρει ὁμόνοιαν τὸ γεγονός· ὅτι ζοῦν εἰς τὸν ἴδιον τόπον, διότι καθένας ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς δίδει διαφορετικὰς διαταγὰς καὶ τοὺς θέλει μὲ τὸ μέρος του — διότι λέγει, «Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπηρετῆτε συγχρόνως τὸν Θεόν καὶ τὸν μαμωνᾶν», ἔτσι καὶ ὅσοι κατοικοῦν εἰς διαφορετικούς τόπους, ἂν δὲν ἔχουν διαφορετικούς ἀρχηγούς ἀλλὰ μόνον ἓνα, τότε καθόλου δὲν παραβλάπτεται ἡ ὁμόνοιά των ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ζοῦν εἰς διαφορετικούς τόπους, διότι ὁ ἓνας κύριός των τοὺς συνενώνει. Λέγει λοιπόν· «Δὲν ἐγνωῶ ὅτι ἐσεῖς ποῦ εἴσθε Κορίνθιοι ὀφείλετε νὰ ἔχετε ὁμόνοιαν μὲ Κορινθίους μόνον, ἀλλὰ μὲ ὅλους τοὺς πιστοὺς ὅλης τῆς οἰκουμένης, διότι ἔχετε τὸν ἴδιον Κύριον· διὰ τοῦτο προσέθεσε τὴν λέξιν «ἡμῶν» καὶ διὰ δευτέραν φοράν. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶπε «τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», διὰ νὰ μὴ φανῆ εἰς τοὺς ἀνοήτους ὅτι χωρίζει τοὺς πιστοὺς, προσθέτει πάλιν «ποῦ εἶναι Κύριος ἰδικός μας καὶ ἰδικός των». Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον αὐτὸ ποῦ λέγω, θὰ διαβάσω τὸ ἀπόσπασμα κατὰ τὸ νόημα ὡς ἑξῆς: «Ἐγὼ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σωσθένης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ποῦ εὑρίσκεται εἰς τὴν Κόρινθον καὶ πρὸς ὅλους ὅσοι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ποῦ εἶναι ἰδικός μας καὶ ἰδικός των Κύριος ὅπουδήποτε καὶ ἂν εὑρίσκωνται εἴτε εἰς τὴν Ρώμην εἴτε ὅπουδήποτε, Ἡ χάρις καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριόν μας Ἰησοῦν Χριστὸν νὰ εἶναι εἰς ἑσᾶς». Ἡ πάλιν ὡς ἑξῆς ποῦ νομίζω ὅτι εἶναι ὀρθότερον: «Ἐγὼ ὁ Παῦλος καὶ ὁ Σωσθένης πρὸς ἐκείνους τοὺς κατοίκους τῆς Κορίνθου ποῦ εἶναι ἁγιασμένοι, ποῦ ἔχουν κληθῆ νὰ εἶναι ἅγιοι, μαζὶ μὲ ὅλους ὅσοι ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἰδικοῦ των καὶ ἰδικοῦ μας Κυρίου, εἰς κάθε τόπον». Δηλαδή, εἴθε νὰ ἔχετε ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν χάριν καὶ τὴν εἰρήνην σεῖς οἱ πιστοὶ τῆς Κορίνθου ποῦ σᾶς ἐκάλεσε καὶ σᾶς ἡγίασεν ὁ Κύριος, καὶ ὄχι μόνον ἐσεῖς ἀλλὰ ὅλοι ὅσοι εἰς οἵονδήποτε τόπον ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ποῦ εἶναι ἰδικός μας καὶ ἰδικός των Κύριος. Καὶ ἂν ἡ εἰρήνη εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς χάριτος, διατί μεγαλοφρονεῖς, διατί ὑπερηφανεύεσαι πολὺ, ἀφοῦ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐσώθης; Καὶ ἂν ἔχῃς εἰρήνην μὲ τὸν Θεόν, διατί τάσσεσαι μὲ ὠρισμένους; διότι τοῦτο εἶναι διαίρεσις εἰς πατρίαν. Ποῖόν τὸ ὄφελος λοιπόν, ἂν μὲ αὐτὸν εὑρίσκεσθε εἰς εἰρηνικὰς σχέσεις, καὶ

χάριν ἔχετε; Ἐγὼ δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰτῶ ταῦτα ὑμῖν ἀμ-
 φότερα γενέσθαι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ καὶ πρὸς αὐτόν. Οὔτε γὰρ
 δέβαια μένει, ἂν μὴ τῆς ἄνωθεν ἀπολαύση ῥοπῆς· οὔτε,
 ἔαν μὴ πρὸς αὐτόν ᾗ, ἔσται τι πλέον ὑμῖν. Οὐδὲν γὰρ ὄφε-
 5 λος ἡμῖν, κἂν πρὸς πάντας ὦμεν εἰρηνικοί, πρὸς δὲ τὸν
 Θεὸν ἐκπεπολεμημένοι· ὥσπερ οὐδὲν βλάβος ἡμῖν, κἂν
 παρὰ πάντων πολεμώμεθα, τῷ δὲ Θεῷ εἰρηνεύωμεν. Καὶ
 πάλιν οὐδὲν ὄφελος, κἂν παρὰ πᾶσιν εὐδοκιμῶμεν, τῷ δὲ
 Κυρίῳ προσκρούωμεν· οὐδεὶς κίνδυνος, κἂν πάντες ἡμᾶς
 10 ἀποστρέφονται καὶ μισῶσιν, ὁ δὲ Θεὸς ἀποδέχεται καὶ φι-
 λῆ. Ἡ γὰρ ὄντως χάρις, ἢ ὄντως εἰρήνη παρὰ τοῦ Θεοῦ.
 Ὁ μὲν γὰρ τὴν παρὰ τῷ Θεῷ χάριν ἔχων οὐδένα δέδοικε,
 κἂν μυρία πάσχη δεινά· οὐ λέγω ἄνθρωπον ἀλλ' οὐδὲ αὐ-
 τὸν τὸν διάβολον· ὁ δὲ τούτῳ προσκεκρουκῶς, πάντας
 15 ὑποπτεῦει, κἂν ἐν ἀσφαλείᾳ εἶναι δοκῆ. Ἄστατον γὰρ τὸ
 τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ οὐ φίλοι μόνον εὐδὲ ἀδελφοὶ
 ἀλλ' ἤδη καὶ πατέρες μεταβαλλόμενοι πολλάκις ἀπὸ μι-
 κρᾶς αἰτίας τοῦτον, δὴ ἐγέννησαν, δὴ ἐφύτευσαν, πάντων
 πολεμίων μᾶλλον ἤλασαν· καὶ παῖδες πατέρας ἐξέβαλον.
 20 Σκόπει δέ.

2. Εἶχε χάριν ὁ Δαυὶδ παρὰ τῷ Θεῷ· εἶχε χάριν ὁ
 Ἄβεσσαλὼμ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις· οἶον οὖν τέλος ἐκάτε-
 ρος ἔσχε καὶ τίς ἠὺδοκίμησε μᾶλλον, ἴστε. Εἶχε χάριν ὁ
 Ἄβραάμ παρὰ τῷ Θεῷ, ὁ δὲ Φαραὼ παρὰ τοῖς ἀνθρώ-
 25 ποις· χαριζόμενοι γὰρ αὐτῷ τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου
 προῦδωκαν. Τίς οὖν λαμπρότερος γέγονε καὶ μακάριος;
 παντί που δῆλον. Καὶ τί λέγω περὶ δικαίων; Εἶχον χάριν
 οἱ Ἰσραηλῖται παρὰ τῷ Θεῷ, ἐμισοῦντο δὲ παρὰ ἀνθρώ-
 πων τῶν Αἰγυπτίων· ἀλλ' ὁμοῦς τῶν μισούντων περιεγέ-
 30 νοντο καὶ ἐκράτησαν μεθ' ὁσῆς ἅπαντες ἴστε περιφανείας.

εἰς αὐτὸν χρεωστῆτε εὐγνωμοσύνην; Ἐγὼ ὁμῶς ζητῶ νὰ ἔχετε καὶ τὰ δύο ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χάριν, ἀπὸ Αὐτὸν νὰ προέρχωνται καὶ πρὸς Αὐτὸν νὰ κατευθύνωνται· διότι οὔτε εἶναι σταθερά, ἐὰν δὲν προέρχωνται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, οὔτε πάλιν ἔχομεν καμμίαν ὠφέλειαν, ἐὰν δὲν κατευθύνωνται πρὸς τὸν Θεόν. Καθόλου δὲν ὠφελούμεθα, ἂν ἔχωμεν εἰρήνην ἀκόμη καὶ μέ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῷ ἔχομεν πόλεμον μετὰ τὸν Θεόν· ὅπως ἐπίσης καθάλου δὲν βλαπτόμεθα, ἀκόμη καὶ ἂν ὅλοι μᾶς πολεμοῦν, ἐφ' ὅσον ἔχομεν εἰρήνην μετὰ τὸν Θεόν. Ἐξ ἄλλου δὲν ἔχομεν καμμίαν ὠφέλειαν, ἂν ὅλοι μᾶς ἐκτιμοῦν, εὕρισκόμεθα ὁμῶς εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὸν Κύριον. Δὲν διατρέχομεν κανένα κίνδυνον, καὶ ἂν ὅλοι μᾶς ἀποστρέφονται καὶ μᾶς μισοῦν, ὁ Θεὸς ὁμῶς μᾶς ἀποδέχεται καὶ μᾶς ἀγαπᾷ· καὶ τοῦτο, διότι ἡ ἀληθινὴ χάρις καὶ ἡ ἀληθινὴ εἰρήνη προέρχονται ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐκεῖνος μὲν ποῦ ἔχει τὴν χάριν ἀπὸ τὸν Θεόν, κανένα δὲν φοβεῖται, ἀκόμη καὶ ἂν πάσχη τὰ πάνδεινα, καὶ δὲν ἐννοῶ μόνον ἄνθρωπον, ἀλλὰ δὲν φοβεῖται οὔτε αὐτὸν τὸν ἴδιον τὸν διάβολον· ὅποιος ὁμῶς εὕρσκεται εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὸν Θεόν, ὄλους τοὺς ὑποπτεύεται, καὶ ἂν ἀκόμη θεωρῆται ὅτι εὕρσκεται εἰς ἀσφάλειαν. Διότι χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἀστάθειαν τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ ὄχι μόνον φίλοι οὔτε μόνον ἀδελφοί, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ πατέρες πολλάκις χωρὶς σοβαρὰν αἰτίαν ἀλλάσσουν τὰ συναισθήματά των καὶ ἐκδιώκουν ἀπὸ πλησίον των ὡς τὸν μεγαλύτερον ἐχθρόν των αὐτὸν ποῦ ἐγέννησαν καὶ ἐδημιούργησαν· ἄλλοτε πάλιν παιδιὰ ἐκδιώκουν τοὺς πατέρας των. Πρόσεξε τὸ ἐξῆς.

2. Ὁ Δαυὶδ εἶχε ἐκτίμησιν εἰς τὸν Θεόν, ἐνῷ ὁ Ἀβεσσαλωμ εἶχε ἐκτίμησιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· λοιπὸν τί εἶδους τέλος εἶχεν ὁ καθένας ἐξ αὐτῶν καὶ ποῖος ἠὐδοκίμησε περισσότερο τὸ γνωρίζετε. Ὁ Ἀβραὰμ εἶχε ἐκτίμησιν εἰς τὸν Θεόν, ὁ δὲ Φαραὼ εἶχε ἐκτίμησιν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· προσφέροντες ἐκδούλευσιν εἰς αὐτόν, ἐπρόδωσαν τὴν γυναῖκα τοῦ δικαίου ἀνθρώπου. Ποῖος λοιπὸν ὑπῆρξεν ἐνδοξότερος καὶ εὐτυχέστερος; Βεβαίως εἶναι εἰς ὄλους φανερόν. Τί ἀναφέρω παραδείγματα δικαίων ἀνθρώπων; Οἱ Ἰσραηλίται εἶχον ἐκτίμησιν εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ ἐμισοῦντο ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τοὺς Αἰγυπτίους· καὶ ὁμῶς οἱ Ἰσραηλίται ὑπερίσχυσαν αὐτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐμισοῦντο καὶ ὅλοι σας γνωρίζετε πόσον περίλαμπρος ἦτο ἡ νίκη των.

Τοῦτο τοίνυν σπουδάζωμεν ἅπαντες· κἄν δοῦλος ἦ τις, τοῦτο εὐχέσθω, πρὸ τοῦ δεσπότου παρὰ τῷ Θεῷ χάριν εὐρεῖν· κἄν γυνή τις ἦ, πρὸ τοῦ ἀνδρός παρὰ τοῦ Σωτῆρος Θεοῦ χάριν ζητείτω· κἄν στρατιώτης ἦ, πρὸ τοῦ βασιλέως καὶ πρὸ τοῦ ἄρχοντος τὴν ἄνωθεν εὐνοίαν ζητείτω· οὕτω γάρ καὶ παρὰ ἀνθρώποις ἐπέραστος ἔση. Πῶς δ' ἂν τις εὐροι χάριν παρὰ τῷ Θεῷ; Πῶς δὲ ἐτέρως, εἰ μὴ ἀπὸ ταπεινοφροσύνης; «Ὁ Θεός» γάρ, φησίν, «ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν», καὶ «Θυσία τῷ Θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον, καὶ τεταπεινωμένην καρδίαν ὁ Θεός οὐκ ἐξουδενώσει». Εἰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις οὕτω ποθεινὸν τὸ ταπεινόν, πολλῷ μᾶλλον παρὰ Θεῷ.

Οὕτω καὶ οἱ ἐξ ἐθνῶν χάριν εὐρον, οὕτω καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον· τῇ γὰρ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπετάγησαν». Ὁ ταπεινὸς οὗτος καὶ ἐπίχαρις γίνεται καὶ πᾶσιν ἡδύς καὶ εἰρήνη συντροφος διηνεκεῖ καὶ οὐδεμίαν ἔχων πολέμων ὑπόθεσιν. Κἄν γὰρ ὑβρίσης, κἄν λοιδορήσης, κἄν ὀτιοῦν εἴπησ, σιγήσεται καὶ πράως οἴσει καὶ τοσαύτην ἔξει τὴν εἰρήνην πρὸς πάντας, ὅσην οὐδὲ ἔστιν εἰπεῖν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν δέ. Τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ προστάγματα μετὰ ἀνθρώπων εἰρηνεύειν ἐστί, καὶ ὁ βίος ἅπας ἡμῖν οὕτω κοτορθοῦται ἐν τοῖς πρὸς ἀλλήλους· οὐ γὰρ δὴ Θεόν τις ἀδικῆσαι δυνησεται· ἀνώλεθρος γὰρ ἡ φύσις ἐκείνη καὶ παντὸς ἀνωτέρα πάθους.

Οὐδὲν οὕτω θαυμαστὸν ποιεῖ τὸν Χριστιανὸν ὡς ταπεινοφροσύνη. Ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἀβραάμ λέγοντος· «Ἐγὼ δὲ εἶμι γῆ καὶ σποδός», καὶ τοῦ Θεοῦ περὶ Μωϋσέως πάλιν, ὅτι πραότατος ἦν πάντων ἀνθρώπων. Οὐδὲν γὰρ ἐκείνου ταπεινότερον γέγονεν, ὃς δῆμον τοσοῦτον ἄγων καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸ στρατόπεδον ἅπαν τῶν Αἰγυπτίων

3. Παρ. 3,34

4. Ψαλ. 50,19

5. Ρωμ. 10,3

6. Γεν. 18,27

Λοιπὸν ὅλοι· ἄς φροντίζωμεν διὰ τὸ ἐξῆς: ἂν κάποιος εἶναι δούλος, νὰ εὐχεται περισσότερον νὰ ἔχη ἐκτίμησιν εἰς τὸν Θεὸν παρὰ εἰς τὸν κύριόν του· ἢ γυναῖκα νὰ ζητῇ νὰ ἔχη ἐκτίμησιν εἰς τὸν σωτῆρα Θεὸν παρὰ εἰς τὸν σύζυγόν της, καὶ ὁ στρατιώτης νὰ ἐπιζητῇ νὰ ἔχη τὴν εὐνοίαν τοῦ οὐρανοῦ μᾶλλον παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἄρχοντος· διότι ἔτσι θὰ εἶσαι ἀξιαγάπητος καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατὸν κάποιος νὰ εὕρῃ τὴν χάριν εἰς τὸν Θεόν; Πῶς ἀλλιῶς παρὰ μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην; Διότι· λέγει: «Ὁ Θεὸς ἐναντιώνεται εἰς τοὺς ὑπερηφάνους, εἰς τοὺς ταπεινοὺς· δίκως δίδει χάριν»³· καὶ «Ἡ καλύτερη θυσία πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι πνεῦμα συντετριμμένον, καὶ ταπεινὴν καρδίαν ὁ Θεὸς δὲν θὰ ἀπορρίψῃ»⁴. Διότι, ἂν ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι τόσον ποθητὴ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερον εἶναι ἐπιθυμητὴ ἀπὸ τὸν Θεόν.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον οἱ ἐξ ἔθνῶν Χριστιανοὶ εὕρον χάριν εἰς τὸν Θεόν, ἐνῷ διὰ τὸν ἴδιον λόγον οἱ Ἰουδαῖοι ἔχασαν τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ· «Διότι δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ»⁵. Ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἔχει ταπεινοφροσύνην ἀποκτᾷ καὶ τὴν χάριν καὶ γίνεται· εἰς ὅλους ἀγαπητὸς καὶ συνεχῆ εἰρήνην ἔχει καὶ ἡρεμίαν· διότι, καὶ ἂν ἀκόμη τὸν ὑβρίσης καὶ τὸν κακολογήσῃ καὶ τοῦ εἰπῆς ὅ,τιδῆποτε, θὰ τὰ ὑποφέρῃ μὲ σιωπὴν καὶ πραότητα καὶ θὰ διατηρῇ ἀπερίγραπτον εἰρήνην πρὸς ὅλους καὶ πρό παντός πρὸς τὸν Θεόν· διότι εἶναι ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ τὸ νὰ ζῶμεν εἰρηνικῶς μὲ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἔτσι, ἂν ἔχωμεν εἰρήνην μεταξὺ μας, ὅλη ἡ ζωὴ μας διέρχεται μὲ ἡρεμίαν· διότι θεβαίως κανεῖς δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ βλάβῃ τὸν Θεόν· ἢ φύσις ἐκείνου δὲν ὑφίσταται καμμίαν φθορὰν καὶ καμμίαν βλάβην.

Τίποτε δὲν κάμνει τὸν Χριστιανὸν τόσον ἀξιοθαύμαστον ὅσον ἡ ταπεινοφροσύνη. Ἄκουσε τοὺς λόγους τοῦ Ἀβραάμ: «Ἐγὼ εἶμαι· χῶμαι καὶ στάχτη»⁶. Πρόσεξε καὶ τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν Μωϋσῆ, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ἦτο ὁ πραότατος ἐξ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Κανεῖς δὲν εἶχε μεγαλυτέραν ταπεινοφροσύνην ἀπὸ ἐκεῖνον· ἂν καὶ ἦτο ἀρχηγὸς τόσου μεγάλου πλήθους ἀνθρώπων, ἂν καὶ κατεπόντισε ὡς μυίας τὸν βασιλέα καὶ ὅλον τὸν στρατὸν τῶν Αἰγυπτίων, ἂν καὶ ἔκαμε τόσα κατορθώματα καὶ εἰς τὴν Αἴγυ-

- καθάπερ μυίας καταποντίσας, καὶ τοσαῦτα μὲν ἐν Αἰγύπτῳ, τοσαῦτα δὲ ἐπὶ τῆς ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἐρ. ασά. ενος, καὶ ἐπὶ τῆς ἐρήμου καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας μαρτυρίας ὡς εἰς τῶν πολλῶν ὧν οὕτω διέκειτο· καὶ τοῦ γαμβροῦ
- 5 ταπεινότερος ἦν καὶ ἐδέχετο τὴν παρ' ἐκείνου γνώμην. Καὶ οὐδὲ ἐδυσχέραινεν οὐδὲ εἶπε, τί τοῦτο; μετὰ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα κατορθώματα ἦλθες ὑμῖν συμβουλεύων; ὅπερ πάσχουσιν οἱ πολλοί, κἂν ἀρίστην τις εἰσηγήσῃται γνώμην, διὰ τὸ τοῦ προσώπου ταπεινὸν καταφρονούντες.
- 10 Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος οὕτως, ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνης πάντα κατῶρθου. Ἐντεῦθεν καὶ τῶν βασιλικῶν κατεφρόνησεν αὐλῶν, ἐπειδὴ ταπεινὸς ἦν ὄντως· τὸ γὰρ ὑγιὲς φρόνημα καὶ τὸ ὑψηλὸν ἢ ταπεινοφροσύνη ποιεῖ. Πόσης γὰρ οἶει μεγαλοφροσύνης εἶναι καὶ μεγαλοψυχίας τὸ καὶ οἰκίας καὶ τραπέζης ὑπεριδεῖν βασιλικῆς; Καὶ γὰρ ὡς θεοὶ
- 15 τιμῶνται οἱ βασιλεῖς παρ' Αἰγυπτίοις καὶ πλούτου καὶ θησαυρῶν ἀπολαύουσι μυρίων. Ἄλλ' ὅμως πάντα ἀφείκενα καὶ αὐτὰ τῆς Αἰγύπτου ῥίψας τὰ σκῆπτρα, τοῖς αἰχμαλώτοις καὶ καταπονουμένοις, τοῖς ἐν τῷ πηλῷ καὶ τῇ πλινθίᾳ
- 20 θείᾳ δαπανωμένοις, οὓς οἱ δοῦλοι αὐτοῦ ἐβδελύττοντο — «Ἐβδελύττοντο γὰρ αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι», φησί — τούτοις προσέδραμε καὶ τῶν δεσποτῶν αὐτοὺς προετίθει. Ὅθεν δῆλον ὅτι ὁ ταπεινὸς οὗτός ἐστιν ὁ ὑψηλὸς καὶ μεγαλόφρων. Καὶ γὰρ ἡ ἀπόνοια ἀπὸ εὐτελοῦς γίνεται διανοίας
- 25 καὶ ἀγεννοῦς ψυχῆς, καὶ ἡ ἐπιείκεια ἀπὸ μεγαλόφρονος, ἀπὸ μεγαλοψύχου γνώμης.

3. Καὶ εἰ βούλεσθε, ἐπὶ τῶν ὑποδειγμάτων ἑκάτερα ἐξετάσωμεν. Εἶπέ γάρ μοι, τί τοῦ Ἀβραάμ γέγονεν ὑψηλότερον; καίτοιγε ἐκεῖνος ἦν ὁ λέγων, «Ἐγὼ εἶμι γῆ καὶ
- 30 σποδός»· ἐκεῖνος ἦν ὁ λέγων, «Μὴ ἔστω μάχη ἀνά μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνά μέσον σοῦ». Ἄλλ' οὗτος ὁ οὕτω ταπεινὸς λαφύρων κατεφρόνησε Περσικῶν καὶ τροπαίων ὑπερεΐδε βαρβαρικῶν. Τοῦτο δὲ ἀπὸ πολλῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ

7. ΞΕ. 1.13

8. Γεν. 13,8

πτον καὶ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον, τέλος ἂν καὶ εἶχε τόσας μαρτυρίας διὰ τὰ λαμπρὰ ἔργα του, παρ' ὅλα αὐτὰ συμπεριεφέρετο ὡς εἰς κοινὸς ἄνθρωπος· ἦτο περισσότερον ταπεινὸς καὶ ἀπὸ τὸν πενθερόν του καὶ ἐδέχετο τὴν γνώμην ἐκείνου· ὁ δὲν ἐδυσανασχέτει καὶ οὔτε τοῦ εἶπε· Τί λέγεις τώρα; ἤλθες γὰρ συμβουλεύσης ἐμέ, ὁ ὁποῖος ἔχω κάμει τόσον θαυμαστὰ καὶ τόσα πολλὰ κατορθώματα; Εἶναι αὐτὸ ἀκριβῶς ποῦ παθαίνουν οἱ περισσότεροι, ἀκόμη καὶ ἂν κάποιος τοὺς ἐκφράσῃ μίαν γνώμην ἀρίστην, ὁ δὲν περιφρονοῦν τὴν ταπεινὴν ἐμφάνισιν.

Ἐκεῖνος ὁμοίως δὲν συμπεριεφέρετο ἔτσι, ἀλλὰ πάντα τὰ κατώρθωνε διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν περιεφρόνησε καὶ τὰ βασιλικὰ ἀνάκτορα, ἐπειδὴ ἦτο πραγματικῶς ταπεινός. Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι αὐτὴ ποῦ φέρει τὸ ὑγιές καὶ ἀνώτερον φρόνημα. Πόσῃν μεγαλοφροσύνην καὶ πόσον μεγαλεῖον ψυχῆς νομίζεις ὅτι δείχνει τὸ γὰρ περιφρονήσῃ κανεὶς ἀνάκτορον καὶ βασιλικὴν τράπεζαν; Ὡς γνωστόν, εἰς τοὺς Αἰγυπτίους οἱ βασιλεῖς τιμῶνται ὡς θεοὶ καὶ χαίρονται ἀμέτρητα πλούτη καὶ θησαυρούς. Καὶ ὁμοίως, ἀφοῦ ἐγκατέλειπεν ὅλα ἐκεῖνα καὶ τὸν ἴδιον τὸν θρόνον τῆς Αἰγύπτου, ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν αἰχμαλώτων καὶ καταπονουμένων, αὐτῶν ποῦ τοὺς ἔτρωγεν ὁ πηλὸς καὶ ἡ κατασκευὴ πλίνθων καὶ τοὺς ὁποίους ἐσιχαίνοντο ἀκόμη καὶ οἱ δοῦλοι του — «Διότι ἐσιχαίνοντο αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι»⁷, λέγει· ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν καὶ τοὺς ἐπροτίμησε ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας. Τοῦτο φανερώνει ὅτι αὐτὸς ὁ ταπεινὸς εἶναι ὁ ἀνώτερος καὶ μεγαλόφρων. Ἡ ὑπεροψία εἶναι θεδαίως προῖδον εὐτελοῦς διανοίας καὶ κατωτέρας ψυχῆς, ἐνῶ ἡ πραότης εἶναι ἀποτελεσμα τῆς ὑπάρξεως μεγαλόφρονος καὶ μεγαλοψύχου σκέψεως.

3. Ἐὰν λοιπὸν θέλετε, ἄς ἐξετάσωμεν κάθε ἓνα μὲ παραδείγματα: Εἶπέ μου ποῖος ὑπῆρξε ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ; Καὶ ὁμοίως ἐκεῖνος ἦτο ποῦ ἔλεγεν: «Ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ στάχτη»· ἐκεῖνος ἦτο ποῦ ἔλεγεν· «Ἄς μὴ ὑπάρχῃ διαμάχη μεταξύ μας»⁸. Καὶ αὐτὸς ὁ τόσον ταπεινὸς περιεφρόνησε περσικὰ λάφυρα καὶ τρόπαια διὰ νίκας κατὰ βαρβάρων· ἔτσι ἐφέρετο λόγῳ τῆς πολλῆς ὑψηλοφροσύνης καὶ τῆς ἀνωτερότητος τῆς σκέψεώς του· διότι ὑ-

μεγαλοφροῦς διανοίας ἐποίει. Ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὑψηλὸς ὁ
 ἰνησίως ταπεινός, οὐχ ὁ κόλαξ οὐδὲ ὁ εἴρων. "Ἐτερον γάρ
 μεγαλοφροσύνη καὶ ἕτερον ἀπόνοια· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖ-
 5 ἔτερος δέ τις τὸν πηλὸν πηλὸν ἠγοῖτο καὶ καταφρονοῖ,
 ἄριστοι, τίς ἄρα ἐστὶν ὁ ὑψηλός; οὐχὶ ὁ τὸν πηλὸν μὴ θαυ-
 μάζων; τίς δὲ ὁ ταπεινός καὶ εὐτελής; οὐχὶ ὁ θαυμάζων
 αὐτὸν καὶ μέγα τιθέμενος;

Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου, ὅτι ὁ μὲν γῆν καὶ σπο-
 10 δὸν ἑαυτὸν λέγων ὑψηλὸς ἂν εἴη, καίτοιγε ἀπὸ ταπεινο-
 φροσύνης λέγει· ὁ δὲ μὴ γῆν καὶ σπονδὸν ἑαυτὸν νομίζων
 ἀλλὰ περιέπων ἑαυτὸν καὶ μεγαλοφρονῶν, οὗτος μὲν οὖν
 ἂν εἴη εὐτελής τὰ μικρὰ μεγάλα τιθέμενος. "Ὅθεν δῆλον
 ὅτι ἀπὸ πολλοῦ διανοίας ὕψους ἐφθέγγετο τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο
 15 ὁ πατριάρχης. «Ἐγὼ δὲ εἶμι γῆ καὶ σποδός»· ἀπὸ ὕψους,
 οὐκ ἀπὸ ἀπονοίας. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ σωμάτων ἄλλο μὲν
 ἐστὶν εὐεκτοῦντα καὶ σφριγῶντα εἶναι, ἄλλο δὲ φλεγμαι-
 νοντα — καίτοιγε ἀμφοτέρα ὑψηλῆς ἐστὶ σαρκός, ἀλλὰ
 τὸ μὲν διεφθαρμένης, τὸ δὲ ὑγιουῦς — οὕτω καὶ ἐνταῦθα
 20 ἕτερόν ἐστι εἶναι ἀπονεννημένον, ὅπερ ἐστὶ φλεγμαίνον-
 τα εἶναι, καὶ ἕτερόν ἐστιν ὑψηλόν, ὅπερ ἐστὶν εὐεκτοῦντα
 εἶναι·.

Καὶ πάλιν ἐστὶ τις ὑψηλὸς τῷ μέτρῳ τοῦ σώματος·
 ἄλλος δὲ βραχὺς ὢν, προσλαβὼν ἐμβάτας ὑψηλότερος γί-
 25 νεται· τίνα οὖν καλέσομεν ὑψηλὸν καὶ μέγαν, εἰπέ μοι; οὐκ
 εὐδηλεν ὅτι τὸν οἴκοθεν τὸ ὕψος ἔχοντα; Ἐκεῖνος γὰρ ἄλ-
 λότριον ἔχει τοῦτο, καὶ τῶν ταπεινῶν ἐπιβάς οὕτω γέγο-
 νεν ὑψηλός· ὁ πολλοὶ πάσχουσι τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ χρη-
 μάτων καὶ δόξης ἑαυτοῦς ἀναβιβάζοντες, ὅπερ οὐκ ἔστιν
 30 ὕψος. Ὑψηλός γάρ ἐστιν ὁ μηδενὸς δεόμενος τούτων ἀλλὰ
 καταφρονῶν ἀπάντων καὶ οἴκοθεν ἔχων τὸ μέγεθος. Γενώ-
 μεθα τοίνυν ταπεινοί, ἵνα γενώμεθα ὑψηλοί· «Ὁ γὰρ τα-
 πεινῶν ἑαυτὸν, ὑψωθῆσεται».

ψηλόφρων είναι ὁ γνησίως ταπεινός, ὄχι ὁ κόλαξ οὔτε ὁ εἰρων. Ἔτι πρᾶγμα εἶναι ἡ μεγαλοφροσύνη καὶ ἄλλο ὑπεροψία· τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ ἐξῆς παράδειγμα: ἐὰν δηλαδὴ κανεὶς θεωρῇ τὸν πηλὸν πηλὸν καὶ δὲν τὸν προσέχη, ἐνῶ κάποιος ἄλλος θαυμάζει τὸν πηλὸν ὡς χρυσοῦν καὶ τοῦ δίδει μεγάλην σημασίαν, ποῖος ἀρά γε εἶναι ὁ ἀνώτερος; Δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ δὲν θαυμάζει τὸν πηλὸν; Καὶ ποῖος εἶναι ὁ κατώτερος καὶ εὐτελής; Δὲν εἶναι ἐκεῖνος ποῦ τὸν θαυμάζει καὶ τοῦ δίδει μεγάλην ἀξίαν;

Ἔτσι λοιπὸν σκέψου καὶ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς μὲν ποῦ ἀποκαλεῖ τὸν ἑαυτὸν του χῶμα καὶ στάχτην, ἤμπορεῖ νὰ εἶναι ἀνώτερος, ἂν καὶ εἶναι ταπεινόφρων εἰς τοὺς λόγους του, ἐκεῖνος ὁμοίως ποῦ δὲν θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸν του χῶμα καὶ στάχτην, ἀλλὰ τὸν περιποιεῖται καὶ μεγαλοφρονεῖ, αὐτὸς ἴσως εἶναι εὐτελής, ἀφοῦ τὰ μικρὰ τὰ θεωρεῖ σπουδαῖα. Ἔτσι εἶναι φανερόν ὅτι ὁ πατριάρχης ἀπὸ πολλὴν ἀνωτερότητα σκέψεως ἔλεγε τὸν λόγον τοῦτον: «Ἐγὼ εἶμαι χῶμα καὶ στάχτη» ἀπὸ ἀνωτερότητα, ὄχι ἀπὸ ἀλαζονείαν. Ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει μὲ τὰ σώματα: ἄλλο μὲν ἔχει δύναμιν καὶ σφρῖγος, ἄλλο δὲ πάσχει ἀπὸ φλόγωσιν· καὶ ὁμοίως καὶ τὰ δύο εἶναι σάρκες μὲ ζωὴν μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι τὸ μὲν ἕνα ἀνήκει εἰς πάσχουσαν, τὸ δὲ ἄλλο εἰς ὑγιῆ σάρκα· τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ προκειμένου περὶ τῆς διανοίας: ἄλλη κατέχεται ἀπὸ ἀλαζονείαν καὶ κατὰ συνέπειαν πασχει, ἐνῶ ἄλλη εἶναι ἀνωτέρα καὶ ὑγιής.

Ἔτι παράδειγμα: ἄλλος εἶναι ὑψηλὸς εἰς τὸ σῶμα, καὶ ἄλλος, ἐπειδὴ εἶναι κοντός, παίρνει ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ γίνεται ὑψηλότερος· εἶπέ μου λοιπὸν: ποῖον θὰ ὀνομάσωμεν ὑψηλὸν καὶ μέγαν; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ θεωρήσωμεν ὑψηλὸν αὐτὸν ποῦ ἔχει ἰδικόν του ὕψος; Διότι ἐκεῖνος ὁ ἄλλος ἔχει ὕψος ποῦ δὲν τοῦ ἀνήκει, ἀλλὰ ἐπάτησεν ἐπὶ κατωτέρων καὶ ἔτσι ἔγινεν ὑψηλός. Αὐτὸ παθαίνουν πολλοὶ ἄνθρωποι: ἀνεβάζουν τὸν ἑαυτὸν των ἐπὶ χρημάτων καὶ δόξης, ἀλλὰ τοῦτο θεθαίως δὲν εἶναι ὕψος, διότι ὑψηλὸς εἶναι αὐτὸς ποῦ δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενός, ἀλλὰ διὰ τὰ βοηθητικὰ διὰ τὴν ἀπόκτησιν ὕψους τὰ περιφρονεῖ, διότι ἔχει ἰδικόν του ὕψος. Ἄς εἴμεθα λοιπὸν ταπεινοί, διὰ νὰ γίνωμεν ὑψηλοί: «Διότι ἐκεῖνος ποῦ ταπεινώγει τὸν ἑαυτὸν του θὰ ὑψωθῇ»⁹.

Ἄλλ' οὐχ ὁ ἀπονενοημένος τοιοῦτος, ἀλλὰ πάντων
 ἐστὶν εὐτελέστερος· καὶ γὰρ ἡ πομφόλυξ πεφύσηται, ἀλλ'
 οὐκ ἐστὶν ὑγιὲς τὸ φύσημα. Διὰ τοῦτο καὶ τούτους πεφυ-
 σιωμένους καλοῦμεν. Ὁ μὲν γὰρ μετριοφρονῶν οὐδὲ ἐπὶ
 5 τοῖς μεγάλοις μέγα φρονεῖ τὸ ταπεινὸν εἰδῶς τὸ ἑαυτοῦ·
 ὁ δὲ εὐτελής καὶ ἐπὶ τοῖς μικροῖς μέγα φαντάζεται. Κτη-
 σώμεθα τοίνυν τὸ διὰ ταπεινοφροσύνης ὕψος· ἐπισκεψώ-
 μεθα τῶν ἀνθρωπίνων τὴν φύσιν, ἵνα ἐκκαῶμεν τῷ πρόθῳ
 τῶν μελλόντων. Ἐτέρως γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι ταπεινόν,
 10 ἀλλ' ἡ διὰ τοῦ τῶν θεῶν ἔρωτος καὶ τῆς τῶν παρόντων
 ὑπεροψίας. Ὡσπερ γὰρ εἴ τις βασιλείας ἐπιτυχάνειν μέλ-
 λει, εἶτα ἀντὶ τῆς ἀλουργίδος ἐκείνης ἰδιωτικὴν τινὰ τις
 καὶ ἡμεῖς πάντων καταγελασόμεθα τῶν παρόντων, εἰ τῆς
 15 τιμῆς ἐπιθυμήσαμεν ἐκείνης. Οὐχ ὁρᾶτε τοὺς παῖδας,
 δταν παίζοντες τάξιν ποιῶσι καὶ στρατιώτας καὶ προη-
 γῶνται αὐτῶν κήρυκες καὶ ῥαβδοῦχοι, καὶ μέσος ὁ παῖς ἐν
 χώρα ἄρχοντος βαδίζῃ ὡς παιδικὰ τὰ γινόμενα; Τοιαῦτά
 ἐστὶ τὰ ἀνθρώπινα καὶ τούτων εὐτελέστερα σήμερον ὄντα
 20 καὶ αὔριον οὐκ ὄντα.

Ἐψηλότεροι τοίνυν γενώμεθα τούτων, καὶ μὴ μόνον
 αὐτῶν μὴ ἐπιθυμῶμεν, ἀλλὰ καὶ αἰσχυνώμεθα εἴ τις ἡμῖν
 ταῦτα προτεῖνοι. Οὕτω γὰρ τὸν τούτων ἐκβαλόντες ἔρω-
 τα, τὸν θεῖον ἐκείνον ἐξομεν καὶ τῆς ἀθανάτου δόξης ἀπο-
 25 λαύσομεν· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
 φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι ἡ δόξα καὶ τὸ
 κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

10. Ραβδοῦχοι: Ἄρχοντες (δικασταί, διαιτηταί, κριταὶ ἀγώ-
 νων) ἢ ἀπλοὶ ὑπάλληλοι κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα, οἱ ὁποῖοι ἐκράτουν ράβδον
 ὡς σημεῖον τοῦ ἀξιωματος καὶ τῆς δυνάμεώς των.

Ὁ ἀλαζών ὁμοίως δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλὰ εἶναι εὐτελέστερος ὄλων· βεβαίως ἢ φούσκα ἔχει ὄγκον, ἀλλὰ ὁ ὄγκος δὲν εἶναι πραγματικός· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς τοὺς ὀνομάζομεν φουσκωμένους. Ὁ μετριοφρων δὲν μεγαλοφρονεῖ οὔτε διὰ τὰ σημαντικά, διότι γνωρίζει τὴν ταπεινότητά του, ὁ εὐτελής ὁμοίως ἀκόμη καὶ διὰ τὰ τ.ποτένια κομπάζει πολύ. Ἄς ἀποκτήσωμεν λοιπὸν τὸ ὕψος ποῦ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ταπεινοφροσύνης· ἄς ἀναλογισθῶμεν τὴν φύσιν τῶν ἀνθρωπίνων, διὰ νὰ πυρποληθῶμεν ἀπὸ τὸν πόθον τῶν μελλόντων· διότι δὲν εἶναι δυνατόν κατ' ἄλλον τρόπον νὰ γίνωμεν ταπεινοὶ παρὰ μὲ τὸν πόθον τῶν θεϊκῶν καὶ τὴν περιφρόνησιν τῶν παρόντων. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ἐὰν ἕνας πρόκειται νὰ γίνῃ βασιλεύς, καὶ ὁμοίως κατόπιν ἀντὶ τῆς βασιλικῆς ἐκείνης πορφύρας κάποιος τοῦ δώσῃ ἀπλήν τιμὴν, θὰ τὴν θεωρήσῃ μηδὲν, ἔτσι καὶ ἡμεῖς θὰ περιγελῶμεν τὰ παρόντα, ἐὰν ἐπιθυμήσωμεν ἐκείνην τὴν τιμὴν. Δὲν βλέπετε τὰ παιδιὰ, ὅταν, καθὼς παίζουν, σχηματίζουν παράταξιν στρατιωτῶν καὶ προηγούνται αὐτῶν κήρυκες καὶ ραβδοῦχοι¹⁰ καὶ εἰς τὸ μέσον βαδίζῃ τὸ παιδί ὡς ἀρχων, δὲν βλέπετε ὅτι αὐτὰ ποῦ κάμνουν εἶναι παιδικά; Τὰ ἀνθρώπινα εἶναι τέτοια καὶ εὐτελέστερα ἀπὸ αὐτά· σήμερον ὑπάρχουν καὶ αὔριον δὲν ὑπάρχουν.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἀνώτεροι ἀπὸ αὐτά, καὶ ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐπιθυμῶμεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐντρεπώμεθα, ἐὰν κάποιος μᾶς προτείνῃ αὐτά. Ἔτσι δηλαδή, ἀφοῦ ἀποβάλωμεν τὸν πόθον δι' αὐτά, θὰ ἔχωμεν ἐκείνον τὸν θεϊκὸν πόθον καὶ θὰ ἀπολαύσωμεν τῆς ἀθανάτου δόξης· αὐτὴν εἶθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα, ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Β΄
Α΄ Κορ. 1, 4 - 9

«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου πάντοτε περὶ ὑμῶν ἐπὶ τῇ χάριτι
τοῦ Θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν παν-
5 τί ἐπλουτίσθητε ἐν αὐτῷ».

1. Ὁ τοῖς ἄλλοις παραινεῖ ποιεῖν λέγων· «Ἐν εὐχαρι-
στίᾳ τὰ αἰτήματα ὑμῶν γνωρίζεσθω πρὸς τὸν Θεόν», τοῦ-
το καὶ αὐτὸς ἔπραττε διδάσκων ἡμᾶς ἀπὸ τούτων ἄρχε-
σθαι τῶν λόγων αἰεὶ καὶ πρὸ πάντων εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ.
10 Οὐδὲν γὰρ οὕτω τῷ Θεῷ φίλον, ὡς τὸ εὐχαρίστους εἶναι,
καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ ἄλλων. Διὸ καὶ πάσης σχεδὸν
ἐπιστολῆς τοῦτο προτίθει· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἀναγκαιότε-
ρον, ἢ ἐν ταῖς ἄλλαις αὐτὸ πράττει. Ὁ γὰρ εὐχαριστῶν
καὶ ὡς εὔπαθὼν εὐχαριστεῖ καὶ ἐπὶ χάριτι εὐχαριστεῖ· ἢ
15 δὲ χάρις οὐκ ὀφειλὴ οὐδὲ ἀμοιβὴ οὐδὲ ἀντίδοσις· ὁ παν-
ταχοῦ μὲν ἀναγκαῖον λέγειν, πολλῶ δὲ πλεον ἐπὶ Κοριν-
θίων τῶν κεχηνότων πρὸς τοὺς διατεμόντας τὴν ἐκκλη-
σίαν. «Τῷ Θεῷ μου». Ἀπὸ πολλῆς τῆς διαθέσεως τὸ κοι-
νὸν ἀρπάζει καὶ ἰδικοποιεῖται, ὃ καὶ προφήτης ἔθος αἰεὶ λέ-
20 γειν· «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου». Καὶ εἰς προτροπὴν αὐτοῦς
ἐνάγει τοῦ καὶ αὐτοῦς τοῦτο λέγειν. Ὁ γὰρ οὕτω λέγων
ἀπὸ πάντων τῶν ἀνθρωπίνων ἀναχωρεῖ καὶ χωρεῖ πρὸς
ἐκεῖνον, ὃν μετὰ πολλῆς καλεῖ τῆς διαθέσεως.

Τοῦτο γὰρ δύναται λέγειν γνησίως ὁ ἀπὸ τῶν βιωτι-
25 κῶν ἀναβαίνων αἰεὶ πρὸς τὸν Θεόν καὶ ἀπάντων αὐτὸν προ-
τιθεὶς πάντοτε καὶ εὐχαριστῶν διηνεκῶς οὐχ ὑπὲρ τῆς ἤδη
δοθείσης χάριτος, ἀλλ', εἴποτέ τι καὶ μετὰ ταῦτα ἀγαθὸν
γέγονε, καὶ ὑπὲρ τούτου τὴν αὐτὴν ἀναφέρει εὐφημίαν αὐ-
τῷ. Διὰ τοῦτο οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, εὐχαριστῶ, ἀλλά, «πάν-
30 τοτε περὶ ὑμῶν», παιδεύων αὐτοῦς καὶ αἰεὶ εἰδέναι χάριν

1. Α΄ Κορ. 1,4-5

2. Φιλιπ. 4,6

ΟΜΙΛΙΑ Β΄
Α΄ Κορ. 1,4-9

«Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν μου πάντοτε διὰ σᾶς, διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ποῦ ἐδόθη εἰς ἐσᾶς, διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς ὅλα ἐγίνατε πλούσιοι δι' αὐτοῦ»¹.

1. Τοῦτο συμβουλεύει τοὺς ἄλλους νὰ κάμνουν λέγων: «Μὲ εὐχαριστίαν νὰ γίνωνται γνωστὰ τὰ αἰτήματά σας πρὸς τὸν Θεόν»², τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος τὸ ἔπραττε διδάσκων ἡμᾶς νὰ ἀρχίζωμεν πάντοτε μὲ αὐτὰς τὰς λέξεις καὶ πρὶν ἀπὸ κάθε ἐνέργειάν μας νὰ εὐχαριστῶμεν τὸν Θεόν. Διότι τίποτε δὲν εἶναι τόσον ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν ὅσον τὸ νὰ εὐχαριστοῦμεν καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ διὰ τοὺς ἄλλους· διὰ τοῦτο εἰς κάθε σχεδὸν ἐπιστολὴν προτάσσει τοῦτο. Ἐδῶ ὁμοῦς πράττει τοῦτο, ἐπειδὴ εἶναι μεγαλυτέρα ἀνάγκη παρὰ εἰς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς· διότι αὐτὸς ποῦ εὐχαριστεῖ εὐχαριστεῖ καὶ διότι εὐηργετήθη καὶ διότι ἔλαβε τὴν χάριν· ἡ δὲ χάρις δὲν εἶναι ὀφειλὴ οὔτε ἀμοιβὴ οὔτε ἀνταπόδοσις. Τοῦτο εἶναι μὲν ἀναγκαῖον νὰ τονίζεται παντοῦ, πολὺ περισσότερο ὁμοῦς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Κορινθίων, οἱ ὅποιοι παρέμενον ἀδρανεῖς πρὸς ὅσους προσκάλεσαν διαιρέσεις εἰς τὴν ἐκκλησίαν. «Τῷ Θεῷ μου». Μὲ πολλὴν λαχτάραν ἀρπάζει καὶ κάμνει ἰδικόν του αὐτὸ ποῦ ἀνήκει εἰς ὅλους, πρᾶγμα ποῦ ἐσυνήθιζον καὶ οἱ προφῆται νὰ κάμνουν λέγοντες· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου». Προτρέπει λοιπὸν καὶ αὐτοὺς νὰ λέγουν τοῦτο· διότι αὐτὸς ποῦ ἔτσι ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀναχωρεῖ ἀπὸ ὅλα τὰ ἀνθρώπινα καὶ προχωρεῖ πρὸς ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον καλεῖ μὲ πολλὴν λαχτάραν.

Τοῦτο δηλαδὴ δύναται νὰ τὸ λέγη πραγματικῶς ἐκεῖνος ποῦ διαρκῶς ἀνεβαίνει ἐπάνω ἀπὸ τὰ βιοτικά πρὸς τὸν Θεόν καὶ πάντοτε αὐτὸν προτιμᾷ ἀπὸ ὅλα ἀνεξαιρέτως καὶ συνεχῶς τὸν εὐχαριστεῖ ὄχι διὰ τὴν χάριν, ἡ ὁποία τοῦ ἔχει ἤδη δοθῆ, ἀλλὰ καὶ διὰ ὅτι καλὸν τοῦ ἔχει συμβῆ κατόπιν διὰ τοῦτο ἐπίσης τὸν ὑμνεῖ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν εἶπεν ἀπλῶς «εὐχαριστῶ» ἀλλὰ «πάντοτε περὶ ὑμῶν», διδάσκων αὐτοὺς πάντοτε νὰ αἰσθάνωνται εὐγνωμοσύνην

καὶ μηδενὶ ἐτέρῳ ἄλλ' ἢ τῷ Θεῷ μόνον. «Ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ Θεοῦ». Ὅρᾱς πῶς πανταχόθεν αὐτοὺς διορθοῦται; Ἐνθα γὰρ χάρις ἐστίν, ἔργα οὐκ ἔστιν· ἐνθα ἔργα, οὐκέτι χάρις ἐστίν. Εἰ τοίνυν χάρις, τί μέγα φρονεῖτε; πόθεν πε-
 5 φυσιωμένοι ἐστέ; «Τῇ δοθείσῃ ὑμῖν». Καὶ διὰ τίνος ἐδόθη; ἄρα δι' ἐμοῦ, ἢ δι' ἐτέρου ἀποστόλου; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ γάρ, «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», τοῦτό ἐστιν. Ὅρα πῶς πολλαχοῦ τό, ἐν, ἀντὶ τοῦ, δι' οὗ, ἐστίν. Οὐκ ἄρα ἔλαττον τοῦτο τοῦ, διὰ. «Ὅτι ἐν παντὶ ἐπλου-
 10 τίσθητε». Πάλιν διὰ τίνος; «Ἐν αὐτῷ», φησί. Καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐπλουτίσθητε, ἀλλὰ καὶ «ἐν παντί». Ὅταν οὖν καὶ πλου-
 τος ᾖ, καὶ Θεοῦ πλούτος, καὶ ἐν παντί, καὶ δὲ τοῦ μονο-
 γενοῦς, ἐννόησον τὸν ἄφατον θησαυρόν. «Ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει». Λόγῳ οὐ τῷ ἔξωθεν, ἀλλὰ τῷ τοῦ Θεοῦ.
 15 Ἔστι γὰρ γνῶσις λόγου χωρὶς καὶ ἔστι γνῶσις μετὰ λόγου. Καὶ γὰρ εἰσι πολλοὶ γνῶσιν μὲν ἔχοντες, λόγον δὲ οὐκ ἔχον-
 τες, οἷον οἱ ἰδιῶται καὶ μὴ δυνάμενοι παραστήσαι σαφῶς ἄπερ ἔχουσιν ἐν δ' ανοίᾳ.

Ἄλλ' οὐχ ὑμεῖς τοιοῦτοι, φησὶν, ἀλλὰ καὶ νοῆσαι καὶ
 20 εἰπεῖν ἱκανοί. «Καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώ-
 θη ἐν ὑμῖν». Ἐν τάξει ἐπαίνων καὶ εὐχαριστίας σφόδρα αὐτῶν καθάπτεται. Οὐ γὰρ διὰ τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας, φησὶν, οὐδὲ διὰ τῆς ἔξωθεν παιδεύσεως, ἀλλὰ διὰ τῆς χά-
 ριτος τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ
 25 λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ δοθέντος ἠδυνήθητε μαθεῖν τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα καὶ βεβαιωθῆναι εἰς τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου, τουτέστιν, εἰς τὸ κήρυγμα. Πολλῶν γὰρ ἀπελαύσα-
 τε σημείων, πολλῶν θαυμάτων, ἀφάτου χάριτος, ὥστε δέ-
 ξασθαι τὸ κήρυγμα. Εἰ τοίνυν ἐβεβαιώθητε διὰ σημείων
 30 καὶ χάριτος, τίνος ἔνεκεν παρασαλεύεσθε; Ταῦτα δὲ ὁμοῦ καὶ καθάπτομένου καὶ προκαταλαμβάνοντος αὐτοὺς ἐστὶ τὰ ῥήματα.

«Ὡστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι». Μέγα ἐνταῦθα ζητεῖται· εἰ οἱ πλουτισθέντες ἐν παντὶ λό-

καὶ πρὸς κανένα ἄλλον παρὰ μόνον πρὸς τὸν Θεόν. «Διὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ». Βλέπεις πῶς με κάθε τρόπον τοὺς διορθώνει; Ὅπου δηλαδὴ εἶναι ἡ χάρις δὲν ἰσχύουν τὰ ἔργα· ὅπου ἰσχύουν τὰ ἔργα δὲν ὑπάρχει χάρις. Ἐὰν λοιπὸν ἰσχύῃ ἡ χάρις διατί μεγαλοφρονεῖτε; Διὰ ποῖον λόγον ἀλαζονεύεσθε; «Ἡ ὁποία ἐδόθη εἰς ἐσᾶς». Καὶ διὰ τίνος ἐδόθη; μήπως δι' ἐμοῦ ἢ δι' ἐτέρου ἀποστόλου; Καθόλου, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· διότι τό, «ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», αὐτὸ σημαίνει. Πρόσεξε πῶς θέτει παντοῦ τὸ «ἐν» ἀντὶ τοῦ, «δι' οὐ» βεβαίως τοῦτο εἶναι ἰσχυρότερον τοῦ «διὰ». «Διότι ἐγίνατε πλούσιοι εἰς ὅλα». Πάλιν διὰ τίνος; «Δι' αὐτοῦ», λέγει. Καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐπλουτίσθητε, ἀλλὰ καὶ «εἰς ὅλα». Ὅταν λοιπὸν ὑπάρχη πλοῦτος καὶ μάλιστα πλοῦτος Θεοῦ καὶ εἰς ὅλα καὶ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σκέψου τὸν ἀφατον θησαυρόν. «Εἰς κάθε λόγον καὶ, κάθε γνῶσιν». Λόγον ὄχι κοσμικόν, ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ· διότι ὑπάρχει γνῶσις χωρὶς λόγον καὶ ὑπάρχει γνῶσις με λόγον. Βεβαίως ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ ἔχουν μὲν γνῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν λόγον, ὅπως εἶναι π.χ. οἱ ἀπλοῖκοι ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἠμποροῦν νὰ ἐκφράσουν με σαφήνειαν ὅσα σκέπτονται.

Ὅμως ἐσεῖς, λέγει, δὲν εἰσθε τέτοιοι, ἀλλὰ εἰσθε ἱκανοὶ καὶ νὰ σκέπτεσθε καὶ νὰ διμιλήτε. «Καθὼς ἐστερεώθη ἡ μαρτυρία διὰ τὸν Χριστόν μεταξύ σας»³. Τοὺς ψέγει πολὺ, διότι δὲν ἔχουν τάξιν εἰς τοὺς ἐπαίνους καὶ τὴν εὐχαριστίαν· διότι —λέγει— ἠμπορέσατε νὰ μάθητε τὰ δόγματα τῆς ἀληθείας καὶ νὰ στερεωθῆτε εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ εἰς τὸ κήρυγμα, ὄχι με τὴν βοήθειαν τῆς κοσμικῆς φιλοσοφίας οὔτε τῆς κοσμικῆς παιδείας, ἀλλὰ με τὴν βοήθειαν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλούτου καὶ τῆς γνώσεως καὶ τοῦ λόγου ποὺ ἐκεῖνος σᾶς ἔδωκε. Ἀπελαύσατε δηλαδὴ πολλῶν σημείων, πολλῶν θαυμάτων, ἀφάτου χάριτος, ὥστε νὰ δεχθῆτε τὸ κήρυγμα. Ἐὰν λοιπὸν ἐστερεώθητε διὰ σημείων καὶ διὰ τῆς χάριτος, διὰ ποῖον λόγον συνταράσσεσθε; Μὲ τοὺς λόγους τούτους συγχρόνως καὶ τοὺς ψέγει καὶ τοὺς προλαμβάνει.

«Ὅστε νὰ μὴ ὑστερήτε εἰς κανέν χάρισμα»⁴. Ἐδῶ ζητεῖται νὰ ἐξακριβωθῇ κάτι σημαντικόν, κατὰ πόσον δηλαδὴ εἶναι σαρκικοὶ αὐτοὶ ποὺ ἐπλουτίσθησαν εἰς κάθε λόγον, ἐφ' ὅσον καθόλου δὲν

γω, ὡς μηδέν ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι, οὗτοι σαρκικοί εἰσιν. Εἰ γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν τοιοῦτοι ἦσαν, πολλῶ μᾶλλον νῦν. Πῶς οὖν αὐτοὺς σαρκικούς καλεῖ; «Οὐ γὰρ ἡδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι», φησὶν, «ὡς πνευματικοῖς ἀλλ' ὡς

 5 σαρκικοῖς». Τί οὖν ἐστὶ εἰπεῖν; Ὅτι παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεύσαντες καὶ παντοίων ἐπιτυχόντες χαρισμάτων —καὶ γὰρ ἐζήλουν αὐτὰ— ὕστερον ῥαθυμότεροι γεγόνασιν· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, ὅτι οὐ πρὸς ἅπαντας οὔτε ταῦτα οὔτε ἐκεῖνα

 10 λέγεται· ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς τοὺς ὑπευθύνους ταῖς κατηγορίαις, τὰ δὲ πρὸς τοὺς κομῶντας τοῖς ἐπαίνοις. Ὅτι γὰρ εἶχον ἔτι χαρίσματα, «Ψαλμὸν τις ἔχει», φησὶν, «ἀποκάλυψιν ἔχει, γλῶσσαν ἔχει, ἐρμηνείαν ἔχει· πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω», καὶ «Προφητῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς λαλεῖ-

 τωσαν».

 15 Ἔστι δὲ καὶ ἕτερόν τι εἰπεῖν, ὅτι ὡσπερ ἔθος ἡμῖν λέγειν τὸ πλεόν ἅπαν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἶρηκε. Μετὰ δὲ τούτων οἶμαι καὶ τὸ ἑαυτοῦ αὐτὸν αἰνίττεσθαι, ὅτι καὶ αὐτός τὰ σημεῖα ἐπεδείξατο, καθάπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇ λέγει· «Τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ ἀπο-

 20 στόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν ἐν πάσῃ ὑπομονῇ», καὶ πάλιν· «Τί γὰρ ἐστὶν ὃ ἠττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας;». Ἡ, ὅπερ ἔφην, καὶ τῶν ἑαυτοῦ ἀναμιμνήσκει καὶ πρὸς τοὺς ἔτι ὄντας δοκίμους ταῦτα λέγει. Ἦσαν γὰρ πολλοὶ ἅγιοι ἐκεῖθεν, οἵτινες ἔταξαν ἑαυτοὺς εἰς διακονίαν τῶν

 25 ἀγίων καὶ ἀπαρχὴν γεγόνασι τῆς Ἀχαΐας, καθάπερ πρὸς τῷ τέλει δηλοῖ. Ἄλλως δέ, κἂν μὴ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἔχωνται οἱ ἐπαινοί, ἀλλ' ὁμως οἰκονομικῶς ἔγκεινται προοδοποιούντες τῷ λόγῳ. Ὁ μὲν γὰρ ἐκ προοιμίων εὐθέως φορτικὰ φθειγγόμενος ἀπέκλεισε τοῖς λόγοις τὴν ἀκοήν

 30 παρὰ τοῖς ἀσθενεστέροις. Ἄν τε γὰρ ὁμότιμοι ὦσιν οἱ ἀκούοντες, ὀργίζονται· ἂν τε σφόδρα ἐλάττους, λυπηθῶσονται.

5. Α' Κορ. 3,1

6. αὐτ. 14,26

7. αὐτ. 29

8. Β' Κορ. 12, 12-13

9. Α' Κορ. 16,15

ὕστέρησαν εἰς κανέν χάρισμα. Διότι, ἐάν ἦσαν εἰς τὴν ἀρχὴν πλούσιοι εἰς κάθε λόγον, πολὺ περισσότερον θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τώρα. Πῶς λοιπὸν τοὺς ὀνομάζει σαρκικούς; Διότι λέγει: «Δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὀμιλήσω πρὸς ἐσᾶς ὡς πνευματικούς ἀλλ' ὡς σαρκικούς»⁵. Τί θέλει νὰ εἴπῃ; Ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπίστευσαν καὶ ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς παντὸς εἴδους χαρίσματα, διότι θεβαίως τὰ ἐπεθύμουν· ἀλλὰ κατόπιν ἔγιναν πολὺ νωθοί· ἢ, ἐάν δὲν συνέβη τοῦτο, οἱ βαρεῖς χαρακτηρισμοὶ τοῦ καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην περιπτωσιν δὲν ἀπευθύνονται πρὸς ὅλους, ἀλλὰ ἄλλοτε πρὸς τοὺς ὑπευθύνους τῶν κατηγοριῶν καὶ ἄλλοτε πρὸς τοὺς ὑπερηφανευομένους διὰ τοὺς ἐπαίνους· διότι εἶχον ἀκόμη χαρίσματα, λέγει. «Εἴτε κανεῖς ἔχει ψαλμὸν εἴτε ἀποκάλυψιν εἴτε γλῶσσαν εἴτε ἔρμηνείαν· ὅλα ἅς γίνονται πρὸς οἰκοδομήν⁶, καὶ «Προφῆται δὲ δύο ἢ τρεῖς ἅς ὀμιλοῦν»⁷.

Ἀλλὰ καὶ κάτι ἀκόμη ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι δηλαδὴ, ὅπως καὶ ἡμεῖς συνηθίζομεν νὰ γενικεύωμεν ἐν σύνηθες γεγονός, μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἔχει γράψῃ ἐδῶ. Συγχρόνως νομίζω ὅτι ὑπαινίσσεται καὶ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὁ ἴδιος τοὺς ἔδειξε τὰ σημεῖα, ὅπως ἀναφέρει καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν του πρὸς αὐτοὺς: «Τὰ χαρακτηριστικὰ ὅμως τοῦ ἀληθινοῦ ἀποστόλου ἐπραγματοποιήθησαν ἐμπρὸς σας μὲ κάθε ὑπομονήν», καὶ πάλιν· «Κατὰ τί εἴσθε λοιπὸν κατώτεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐκκλησίας;»⁸ Ἡ, ὅπως εἶπον, ὑπενθυμίζει καὶ τὰ ἰδικά του σημεῖα καὶ λέγει αὐτὰ πρὸς ὄσους ἀκόμη ἦσαν ὀκίμοι. Διότι ὑπῆρχον ἐκεῖ πολλοὶ Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι ἔταξαν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀγίων καὶ ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ τῆς Ἀχαΐας, ὅπως ἀναφέρει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του⁹. Ἐξ ἄλλου καὶ ἂν ἀκόμη οἱ ἔπαινοι δὲν ἀνταποκρίνονται πλήρως εἰς τὴν πραγματικότητα, πάντως χωρὶς δυσκολίαν διευκολύνουν νὰ λεχθοῦν ὅσα πρέπει νὰ λεχθοῦν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὴν ἀρχὴν λέγει λόγους ποὺ δυσαρεστοῦν, συνήθως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα νὰ μὴ τὸν ἀκούουν οἱ πλέον ἀνυπόμονοι· ἂν δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ τὸν ἀκούουν εἶναι ἰσότιμοι, ὀργίζονται· καὶ ἂν εἶναι πολὺ κατώτεροι, θὰ λυπηθοῦν.

"ὼν οὖν μὴ τοῦτο γένηται, ἀπὸ ἐγκωμίων δοκούντων
 εἶναι ποιεῖται τὴν ἀρχὴν. Οὐδὲ γὰρ αὐτῶν ἐγκώμιον τοῦτο
 ἦν, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, τὸ γὰρ ἀμαρτημάτων
 ἀφεθῆναι καὶ δικαιωθῆναι, τοῦτο τῆς ἄνωθεν ἦν δωρεᾶς.
 5 Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἐνδιατρίβει τούτοις, ἃ τοῦ Θεοῦ δείκνυ-
 σι τὴν φιλανθρωπίαν, ἵνα ἐπιπλεῖον αὐτῶν ἐκκαθάρῃ τὸ
 νόσημα. «Ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου
 ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ». Τί θορυβεῖτε γάρ, φησί, τί ταράτ-
 τετε; ὅτι οὐ πάρεστι Χριστός; Πάρεστι μὲν οὖν, καὶ ἡ
 10 ἡμέρα λοιπὸν ἐπὶ θύραις. Καὶ σκόπει τὴν σοφίαν, πῶς αὐ-
 τοὺς ἀπαγαγὼν τῶν ἀνθρωπίνων ἐφόβησεν ἀναμνήσας τοῦ
 εἴηματος τοῦ φοβεροῦ καὶ δείξας ὅτι οὐ προσιμίων δεῖ μό-
 νον χρηστῶν ἀλλὰ καὶ τέλους. Δεῖ γὰρ μετὰ τῶν χαρι-
 σμάτων τούτων καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς τὴν ἡμέραν ἀνα-
 15 μνήσαι ἐκείνην· καὶ πολλῶν χρεῖα πόνων, ὥστε δυνηθῆναι
 πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν.

2. Ἀποκάλυψιν δὲ λέγει δεικνύς ὅτι, εἰ καὶ μὴ ὁρᾶται,
 ἀλλ' ἔστι, καὶ πάρεστι καὶ νῦν, καὶ τότε φανήσεται. Ὑπο-
 μονῆς οὖν χρεῖα· διὰ τοῦτο γὰρ ἐλάβετε τὰ θαύματα, ἵνα
 20 μείνητε βέβαιοι.

«Ὅς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους». Ἐνταῦθα
 δοκεῖ μὲν αὐτοὺς θεραπεύειν, πάσης δὲ κολακείας ἀπήλλακται
 τὸ λεγόμενον. Καὶ γὰρ οἶδεν αὐτῶν καθάπτει-
 σθαι, ὡς ὅταν λέγῃ· «Ὅς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς,
 25 ἐφυσιώθησάν τινες»· καὶ πάλιν, «Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλ-
 θω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματί τε πραότητος;» καί,
 «Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ;». Λανθανόντως
 δὲ αὐτῶν καὶ κατηγορεῖ· τὸ γὰρ εἰπεῖν, «βε-
 βαιώσει», καὶ τό, «ἀνεγκλήτους», δείκνυσι καὶ σαλευομέ-
 30 νους ἔτι καὶ ἐγκλήματος ὑπευθύνους ὄντας.

Σὺ δὲ σκόπει πῶς αὐτοὺς τῷ ὀνόματι αἰεὶ τοῦ Χριστοῦ
 προσηλοῖ. Καὶ ἀνθρώπου μὲν οὐδενός, οὔτε ἀποστόλου
 οὔτε διδασκάλου, συνεχῶς δὲ αὐτοῦ τοῦ ποθουμένου μέ-

10. αὐτ. 1,8

11. αὐτ. 4,18

12. αὐτ. 21

13. Β' Κορ. 13,3

Διὰ τὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν τοῦτο, ἀρχίζει μὲ κάτι ποῦ φαίνεται ὅτι εἶναι ἐγκώμιον· ἀλλ' ὅμως δὲν εἶναι ἐγκώμιον αὐτῶν, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ· διότι ἡ συγχώρησις τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἡ λύτρωσις εἶναι δῶρα τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν ἐπιμένει εἰς αὐτά, τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὰ θεραπεύσῃ πλήρως τὴν πνευματικὴν τῶν ἀσθενειαν. «Καθὼς περιμένετε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ». Διατί λοιπὸν —λέγει— θορυβεῖσθε καὶ ταρασσεσθε; Διότι δὲν εἶναι ἐδῶ ὁ Χριστός; Εἶναι λοιπὸν ἐδῶ παρὼν καὶ ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως πλησιάζει. Πρόσεξε τὴν σοφίαν του, πῶς, ἀφοῦ ἀπέσπασε τὴν προσοχὴν τῶν ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, τοὺς προεκάλεσε φόβον μὲ τὸ νὰ τοὺς ὑπενθυμίσῃ τὸ φοβερὸν θῆμα καὶ νὰ τοὺς δεῖξῃ ὅτι δὲν πρέπει μόνον νὰ ἀρχίζῃ κανεὶς καλῶς, ἀλλὰ καὶ νὰ τελειώσῃ. Διότι οἱ Χριστιανοὶ ἔχοντες τὰ χαρίσματα αὐτὰ καὶ ἀσκούντες τὰς ἄλλας ἀρετὰς πρέπει νὰ ἐνθυμιῶνται τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ χρειάζονται πολλοὶ κόποι, ὥστε νὰ ἠμπορέσουν νὰ φθάσουν εἰς τὸ τέλος.

2. Ἀναφέρει δὲ τὴν λέξιν «ἀποκάλυψιν» ὑποδηλώνων ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὸν βλέπωμεν, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχει καὶ εἶναι ἐδῶ τώρα καὶ θὰ φανερωθῆ καὶ τότε. Χρειάζεται λοιπὸν ὑπομονή· καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἔχετε τὰ θαύματα, διὰ τὰ μείνετε σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν.

«Ὁ ὁποῖος καὶ θὰ σᾶς στερεώσῃ μέχρι μέλους ὥστε νὰ εἰσθε ἀκατηγόρητοι»¹⁰. Ἐδῶ φαίνεται ὅτι προσπαθεῖ νὰ τοὺς θεραπεύσῃ καὶ ὁ λόγος του δὲν ἔχει καθόλου κολακείαν. Βεβαίως γνωρίζει νὰ τοὺς ψέγῃ, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Μερικοὶ ὑπερηφανεύθησαν ὡσὰν νὰ μὴ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθω πρὸς ἑσᾶς»¹¹· καὶ πάλιν· «Τί θέλετε; Νὰ ἔλθω μὲ ράβδον πρὸς ἑσᾶς ἢ μὲ ἀγάπην καὶ πνεῦμα πραότητος;»¹²· καὶ «Ἐὰν ζητῆτε ἀπόδειξιν διὰ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος ὁμιλεῖ δι' ἐμοῦ»¹³. Κατὰ ἕμμεσον τρόπον τοὺς κατηγορεῖ ἐπίσης· διότι τὸ νὰ εἶπῃ «θὰ σᾶς στερεώσῃ» καὶ «ἀκατηγόρητους», δεικνύει ὅτι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς ἀναταραχὴν καὶ εἶναι ὑπὸ κατηγορίαν.

Σὺ ὅμως πρόσεξε πῶς τοὺς συνδέει κάθε φοράν σταθερῶς μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ. Δὲν ὑπενθυμίζει κανένα ἄνθρωπον, οὔτε ἀπόστολον οὔτε διδάσκαλον ἀλλὰ συνεχῶς τὸν ἴδιον τὸν ποθούμενον ὡς

μνηται, καθάπερ ἀπό μέθης τινὸς τοὺς κερηδαροῦντας ἀνενεγκεῖν παρασκευάζων. Οὐδαμοῦ γὰρ ἐν ἐτέρᾳ ἐπιστολῇ οὕτω συνεχῶς κεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ· ἐνταῦθα μέντοι ἐν ὀλίγοις στίχοις πολλάκις, καὶ διὰ τούτου σχε-
 5 δὸν τὸ πᾶν ὑφαίνει προοίμιον. Σκόπει δὲ ἄνωθεν. «Παῦλος, κλητὸς ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡγιασμένοις ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ μου ἐπὶ
 10 τῇ χάριτι τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· καθὼς τὸ μαρτύριον τοῦ Χριστοῦ ἐβεβαιώθη ἐν ὑμῖν· ἀπεκδεχομένους τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅς καὶ βεβαιώσει ὑμᾶς ἀνεγκλήτους ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε
 15 εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Ὅρᾳς τὴν συνέχειαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ; Ὅθεν δῆλον καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις, ὅτι οὐκ εἰκῆ οὐδὲ ἀπλῶς
 20 τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς καλῆς ταύτης προσηγορίας τὴν φλεγμονὴν αὐτῶν ἐπαντλῶν, καὶ τὴν σηπεδόνα τοῦ νοσήματος ἐκκαθαίρων. «Πιστὸς ὁ Θεός, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ». Βαβαί, πόσον εἶπεν ἐνταῦθα; πόσον μέγεθος δωρεᾶς ἐνέφηνεν; Εἰς κοινωνίαν
 25 τοῦ μονογενοῦς ἐκλήθητε, φησί, καὶ ἀνθρώποις ἑαυτοὺς προσνέμετε; τί ταύτης τῆς ἀθλιότητος χειρόν; Καὶ πῶς ἐκλήθητε; Διὰ τοῦ Πατρὸς. Ἐπειδὴ γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῷ συνεχῶς ἔλεγε περὶ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ νομίσωσιν, ὅτι ὡς ἐλάττονος αὐτοῦ οὕτω μέμνηται, προσένειμεν αὐτὸ τῷ
 30 Πατρί. Οὐ γὰρ διὰ τοῦδε καὶ τοῦδε, φησίν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Πατρὸς ἐκλήθητε, δι' αὐτοῦ καὶ ἐπλουτίσθητε. Πάλιν ἐκλήθητε, οὐκ αὐτοὶ προσήλθετε.

Τί δὲ ἐστίν, «εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦτο αὐτὸ σαφέστερον ἐτέρωθι λέγοντος· «Εἰ ὑπο-

ἀν νὰ προσπαθῆ νὰ θεραπεύσῃ τὸν πονοκέφαλον ἀνθρώπων πού τοὺς κατέλαβεν ἡ μέθη. Διότι πουθενὰ εἰς καιμίαν ἄλλην ἐπιστολὴν δὲν εὐρίσκεται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ τόσο συνεχῶς, ἐδῶ ὅμως εἰς ὀλίγους στίχους ἀναφέρεται πολλάκις, καὶ μὲ αὐτὸ ὑφαίνει ὄλον σχεδὸν τὸ προοίμιον. Πρόσεξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν: «Ἐγὼ ὁ Παῦλος καλεσιμένος διὰ νὰ εἶμαι ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ... πρὸς τοὺς ἀγαπαιμένους διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ... εἰς τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ... ἃς εἶναι ἡ χάρις καὶ ἡ εἰρήνη ἀπὸ τὸν Θεὸν Πατέρα καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν. Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν μου διὰ τὴν χάριν πού ἐδόθη εἰς ἐσᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ... καθὼς ἐστερεώθη μεταξὺ σας ἡ μαρτυρία διὰ τὸν Χριστόν... καθὼς περιμένετε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ ὁποῖος καὶ θὰ σᾶς στερεώσῃ ἀκατηγορήτους κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀξιόπιστος εἶναι ὁ Θεός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητέ νὰ ἔχετε κοινωνίαν μὲ τὸν Υἱὸν τοῦ Ἰησοῦν Χριστόν τὸν Κύριόν μας. Σᾶς παρακαλῶ δὲ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ».

Βλέπεις ὅτι συνεχῶς ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ; Ἔτσι εἶναι φανερόν καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀνοήτους ὅτι δὲν κάμνει τοῦτο τυχαίως οὔτε ἀσκόπως, ἀλλὰ μὲ τὴν πυκνότητα τῆς καλῆς αὐτῆς ἀναφορᾶς τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ θεραπεύει τὴν φλεγμονήν των καὶ καθαρίζει πλήρως τὴν σαπίαν τοῦ νοσήματός των. «Ἀξιόπιστος εἶναι ὁ Θεός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητε νὰ ἔχετε κοινωνίαν μὲ τὸν Υἱὸν του»¹⁴. ὦ! πόσον σπουδαῖον λόγον εἶπε ἐδῶ! Πόσον μέγεθος ὠρεᾶς ἐφανέρωσε! «Σᾶς ἐκάλεσεν ὁ Θεός», λέγει, «νὰ ἐνωθῆτε μὲ τὸν μονογενῆ Υἱὸν του, καὶ ἐσεῖς προσκολλᾶσθε εἰς ἀνθρώπους; Τί εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀθλιότητα; Καὶ ποῖος σᾶς ἐκάλεσεν; Ὁ Πατήρ». Διότι, ἐπειδὴ συνεχῶς ἔλεγε διὰ τὸν Υἱὸν «δι' αὐτοῦ» καὶ «ἐν αὐτῷ», ἀπέδωσε τοῦτο εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ὁμιλεῖ ἔτσι, διότι δῆθεν ὁ Πατήρ εἶναι κατώτερος αὐτοῦ. Δηλαδὴ δὲν σᾶς ἐκάλεσε —λέγει— αὐτὸς ἢ ἐκεῖνος, ἀλλὰ ὁ Πατήρ καὶ αὐτὸς σᾶς ἐπλούτισε. Πάλιν «σᾶς ἐκάλεσε», δὲν προσήλθατε μόνοι σας.

Καὶ τί σημαίνει «εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»; Ἀκουσέ τον νὰ λέγῃ σαφέστερον τὸ ἴδιον κάπου ἄλλου: «Ἐὰν ὑπομένωμεν, ὁ

μένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν· εἰ συναποθνήσκομεν, καὶ
 συζηήσομεν». Εἶτα, ἐπειδὴ μέγα εἶρηκε, προσέθηκε καὶ λο-
 γισμὸν πληροφορίαν ἔχοντα ἀναντίρρητον· «Πιστὸς» γάρ,
 φησὶν, «ὁ Θεὸς» τουτέστιν, ἀληθής. Εἰ δὲ ἀληθής, ἃ ἐπηγ-
 5 γείλατο καὶ ποιήσει· ἐπηγγείλατο δὲ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιή-
 σειν τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ· ἐπὶ τοῦτο γὰρ καὶ ἐκάλεσεν·
 «Ἄμεταμέλητα γὰρ τὰ χαρίσματα αὐτοῦ καὶ ἡ κλησίς τοῦ
 Θεοῦ». Ταῦτα δὲ προοικονομεῖ νῦν ἐν τῷ λόγῳ, ὥστε μὴ
 μετὰ τὸ σφοδρὸν τῶν ἐγκλημάτων εἰς ἀπόγνωσιν αὐτοῦς
 10 ἔμπεσεῖν. Πάντως γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔψεται, ἂν μὴ
 σφόδρα ἡμεῖς ἀφηνιάσωμεν· καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι καλού-
 μενοι οὐκ ἤθελον δέξασθαι τὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο δὲ οὐκέτι τοῦ
 καλοῦντος ἦν ἀλλὰ τῆς ἐκείνων ἀγνωμοσύνης. Αὐτὸς μὲν
 γὰρ ἐβούλετο δοῦναι, ἐκεῖνοι δὲ μὴ θελήσαντες λαβεῖν
 15 ἑαυτοῦ» ἐξέβαλον. Εἰ μὲν γὰρ εἰς ἐπίπονον καὶ ἐπίμοχθον
 ἐκάλει πρᾶγμα, οὐκ ἦσαν μὲν οὐδὲ οὕτω συγγνώμης ἄξιοι
 παραιτούμενοι, πλὴν ἀλλ' εἶχον αὐτὸ τοῦτο λέγειν· εἰ δὲ
 ἐπὶ καθαρμὸν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμὸν καὶ ἀπολύ-
 τρωσιν καὶ χάριν καὶ δωρεάν καὶ τὰ παρεσκευασμένα ἀγα-
 20 θά, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ Θεὸς ὁ
 καλῶν καὶ δι' ἑαυτοῦ καλῶν, ποίας ἂν εἶεν συγγνώμης
 ἄξιοι οἱ μὴ προστρέχοντες;

Μὴ τοίνυν τὸν Θεὸν αἰτιάσθω τις. Οὐ γὰρ παρὰ τὸν
 καλοῦντα γίνεται τὸ μὴ πιστεῦσαι ἀλλὰ παρὰ τοὺς ἀπο-
 25 πηδῶντας. Ἄλλ' ἔδει, φησί, καὶ ἄκοντας ἐναγαγεῖν. Ἄπα-
 γε· οὐ γὰρ διάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει. Τίς γὰρ ἐπὶ τιμὰς
 καὶ στεφάνους καὶ εὐωχίας καὶ πανηγύρεις καλῶν ἄκοντας
 καὶ δεδεμένους ἔλκει; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς· τοῦτο γὰρ ὑβρί-
 ζοντὸς ἔστιν. Εἰς γέενναν ἄκοντας πέμπει, εἰς δὲ βασιλείαν
 30 ἐκόντας καλεῖ· εἰς τὸ πῦρ δεδεμένους ἄγει καὶ οἰμώζοντας,
 εἰς δὲ τὰ μυρία ἀγαθὰ οὐχ οὕτως· ἐπεὶ τοῦτο καὶ αὐτὰ
 διαβάλλει τὰ ἀγαθὰ, εἰ μὴ τοιαύτη αὐτῶν ἔστιν ἡ φύσις,
 ὡς καὶ ἐκόντας προσδραμεῖν καὶ χάριν εἰδότας πολλήν.

15. Β' Τιμ. 2, 11-12

16. Ρωμ. 11,29

πωσδῆποτε θὰ συμβασιλεύσωμεν· ἐὰν ἀποθνήσκωμεν μαζί του, ὅπως ὀδήποτε θὰ ζήσωμεν μαζί του»¹⁵. Κατόπιν, ἐπειδὴ εἶπεν μέγαν λόγον προσέθεσε καὶ ἀναντίρρητον δικαιολογίαν· λέγει· «Διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀξιόπιστος», δηλαδὴ ἀληθής· ἐὰν δὲ εἶναι ἀληθής, θὰ πραγματοποιήσῃ ὅσα ὑπεσχέθη· διότι διὰ τὸν λόγον ἀκριδῶς αὐτὸν μᾶς ἐκάλεσεν. «Διότι τὰ χαρίσματα καὶ ἡ κλήσις τοῦ Θεοῦ ὁὐ ἀνακαλοῦνται»¹⁶. Αὐτὰ τὰ γράφει τώρα εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς του, ὥστε νὰ μὴ πέσουν εἰς ἀπόγνωσιν μετὰ τὰς σφοδρὰς κατηγορίας του ἐναντίον των. Διότι ὅπως ὀδήποτε θὰ συμβοῦν ὅσα θέλει ὁ Θεός, ἐκτὸς ἂν ἡμεῖς ἔχωμεν τελείως ἀφηγησάσει, ὅπως ἀκριδῶς οἱ Ἰουδαῖοι, πού, ἐνῶ ἐκαλοῦντο ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν ἤθελον νὰ δεχθοῦν τὰ ἀγαθὰ. Τοῦτο πλέον δὲν ὠφείλετο εἰς τὸν καλοῦντα, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀγνωμοσύνην ἐκείνων· διότι ὁ μὲν Θεὸς ἤθελε νὰ προσφέρῃ, ἐκείνοι δὲ μὲ τὸ νὰ μὴ θελήσουν νὰ δεχθοῦν ἀπέρριψαν τοὺς ἑαυτοὺς των. Ἐὰν δηλαδὴ τοὺς ἐκάλεῖ εἰς ἐπίπονον καὶ κουραστικὸν ἔργον, δὲν θὰ ἦσαν οὔτε τότε ἀξιοὶ συγγνώμης, ἐὰν δὲν ἐδέχοντο, ἀλλὰ τοῦλάχιστον θὰ εἶχον τὴν δυσκολίαν τοῦ ἰδίου τοῦ ἔργου ὡς δικαιολογίαν· ἐφ' ὅσον ὁμοίως μᾶς καλεῖ εἰς καθαρισμόν καὶ δικαιοσύνην καὶ ἁγιασμόν καὶ ἀπολύτρωσιν καὶ χάριν καὶ δωρεάν καὶ τὰ ἔτοιμα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια ὀφθαλμὸς δὲν εἶδε καὶ οὐς δὲν ἤκουσε καὶ καλῶν εἶναι ὁ Θεὸς καὶ μόνος του μᾶς καλεῖ, ποίας συγγνώμης θὰ ἦσαν ἀξιοὶ ὅσοι δὲν θὰ προσέτρεχον;

Κανεῖς λοιπὸν ἄς μὴ κατηγορῇ τὸν Θεόν, διότι ἡ ἀπιστία δὲν ὀφείλεται εἰς τὸν καλοῦντα, ἀλλὰ εἰς ἐκείνους πού ἀποφεύγουν. Ἀλλὰ θὰ ἔλεγε κάποιος ὅτι ἔπρεπε καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν των νὰ τοὺς ἐπαναφέρῃ· μακρὰν τὸ τοιοῦτον, διότι δὲν βιάζει οὔτε ἀναγκάζει. Ποῖος δηλαδὴ καλεῖ εἰς τιμὰς καὶ στεφάνους καὶ εὐωχίας καὶ πανηγύρεις καὶ σύρει τοὺς προσκεκλημένους παρὰ τὴν θέλησίν των καὶ δεμένους; Κανεῖς· τοῦτο θὰ τὸ ἔκαμνε κάποιος ἀλαζών. Εἰς τὴν κόλασιν τοὺς στέλλει παρὰ τὴν θέλησίν των, εἰς τὴν βασιλείαν ὁμοίως τῶν οὐρανῶν τοὺς καλεῖ μὲ τὴν θέλησίν των· εἰς τὸ πῦρ τοὺς φέρει δεμένους καὶ θρηνοῦντας, ὅχι ὁμοίως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ εἰς τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ· διότι τοῦτο δυσφήμει τὰ ἴδια τὰ ἀγαθὰ, ἐὰν ἡ φύσις των δὲν εἶναι τοιαύτη, ὥστε οἱ προσκαλούμενοι νὰ προσέρχωνται μὲ τὴν θέλησίν των καὶ πολὺ εὐγνωμονοῦντες.

3. Καὶ πόθεν οὐ πάντες αὐτὰ αἰροῦνται, φησί; Παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. Καὶ τίνος ἔνεκεν αὐτῶν οὐκ ἐκκόπτει τὴν ἀσθένειαν; Καὶ πῶς, εἶπέ μοι, καὶ τίνι τρόπῳ ἐκκόψαι ἐχρῆν; Οὐχὶ κτίσιν εἰργάσατο διδάσκουσιν αὐτοῦ τὴν
 5 φιλανθρωπίαν καὶ τὴν δύναμιν; «Οἱ οὐρανοὶ» γάρ, φησί, «δηγοῦνται δόξαν Θεοῦ». Οὐχὶ καὶ προφήτας ἐπεμψεν; οὐχὶ καὶ ἐκάλεσε καὶ ἐτίμησεν; οὐχὶ ἐθαυματούργησεν; οὐ νόμον ἔδωκε καὶ γραπτὸν καὶ φυσικόν; οὐ τὸν Υἱὸν ἀπέστειλεν; οὐκ ἀποστόλους ἐπεμψεν; οὐ σημεῖα εἰργάσατο;
 10 οὐ γέενναν ἠπείλησεν; οὐ βασιλείαν ἐπηγγείλατο; οὐ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ; οὐχὶ ἄπερ ἐπέταξεν, οὕτως εὐκόλα καὶ ῥάδια, ὡς πολλοὺς ὑπερβαίνειν αὐτοῦ τὰ προστάγματα τῆ περιουσία τῆς φιλοσοφίας; «Τί ἔδει ποιῆσαι τῷ ἀμπελῶνι καὶ οὐκ ἐποίησε;»

15 Καὶ διὰ τί μὴ ἐποίησεν ἡμῖν φυσικὴν τὴν γνῶσιν, φησί, καὶ τὴν ἀρετὴν; Τίς ταῦτά φησιν; ὁ Ἑλληὴν ἢ ὁ Χριστιανός; Ἀμφότεροι μὲν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὁ μὲν ὑπὲρ τῆς γνώσεως, ὁ δὲ ὑπὲρ τοῦ βίου φιλονεικεῖ. Οὐκοῦν πρῶτον πρὸς τὸν ἡμέτερον ἐροῦμεν. Οὐ τοσοῦτον
 20 γάρ μοι ἐστὶ τῶν ἔξω λόγος, ὅσον τῶν οἰκείων μελῶν. Τί οὖν φησιν ὁ Χριστιανός; Αὐτὴν ἔδει τὴν γνῶσιν ἡμῖν ἐνθεῖναι τῆς ἀρετῆς. Ἐνέθηκε μὲν οὖν· εἰ γάρ μὴ ἐνέθηκε, πόθεν ἠδαιμεν τὰ πρακτέα καὶ τὰ μὴ πρακτέα; πόθεν οἱ νόμοι καὶ τὰ δικαστήρια; Ἀλλ' οὐ τὴν γνῶσιν ἀλλὰ τὴν πράξιν αὐτὴν. Καὶ τίμος ἐμελλες λαμβάνειν τὸν μισθόν, εἰ τὸ
 25 πᾶν ἐμελλεν ἔσεσθαι τοῦ Θεοῦ; Εἶπέ γάρ μοι, σὲ καὶ τὸν Ἑλληνα ἀμαρτάνοντα ὁμοίως ὁ Θεὸς κολάζει; Οὐδαμῶς· ἔχεις γάρ τέως τὴν ἀπὸ τῆς γνώσεως παρρησίαν.

Τί οὖν; εἰ τις ἄρα εἶπε νῦν, ὅτι ὑπὲρ τῆς γνώσεως καὶ
 30 σὺ καὶ ὁ Ἑλληὴν τῶν αὐτῶν ἀξιωθήσεσθε, ἄρα οὐκ ἂν ἐδυσχέρανας; Ἐγώ γε οἶμαι εἶπες γάρ ἂν ὅτι ἔχων εὐρεῖν οἴκοθεν τὴν γνῶσιν ὁ Ἑλληὴν οὐκ ἠθέλησεν. Ἄν οὖν καὶ

17. Ψαλ. 18,2

18. Φιλοσοφία: Εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς συγγραφεῖς ὁ ὄρος σημαίνει γενικῶς τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ἀσκησιν καὶ ζωὴν.

19. Ἦσα. 5,4

3. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ὄλοι δὲν προτιμοῦν αὐτά; θὰ ἔλεγε κάποιος. Ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς των ἀσθενείας. Καὶ διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐξαφανίζει τὴν ἀσθενείαν των; Εἶπέ μου ἔτι, μὲ ποῖον τρόπον ἔπρεπε νὰ τὴν ἐξαφανίσῃ; Δὲν ἐδημιούργησε τὴν κτίσιν, ἣ ὁποία φανερώνει τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν δύναμίν του; Λέγει ὁ γλαδῆ: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»¹⁷. Δὲν ἔστειλε καὶ προφήτας; Δὲν τοὺς ἐκάλεσε καὶ δὲν τοὺς ἐτίμησε; Δὲν ἐθαυματούργησεν; Δὲν ἔδωκε καὶ γραπτὸν νόμον καὶ νόμον τῆς συνειδήσεως; Δὲν ἔστειλε τὸν Υἱὸν του; Δὲν ἔστειλε τοὺς ἀποστόλους; Δὲν ἔκανε σημεῖα; Δὲν χρησιμοποίησε ὡς ἀπειλήν τὴν κόλασιν; Δὲν ὑπεσχέθη βασιλείαν; Καθημερινῶς δὲν ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του; Ὅσα παρήγγειλε δὲν εἶναι τόσον κατορθωτὰ καὶ εὐκόλα, ὥστε πολλοὶ νὰ ὑπερβοῦν τὰς ἐντολάς του μὲ τὴν πολλὴν φιλοσοφίαν των;¹⁸ «Τί ἔπρεπε νὰ εἶχε κάμει εἰς τὸν ἀμπελῶνα καὶ δὲν τὸ ἔκαμει;»¹⁹.

Καὶ διὰτί δὲν μᾶς ἔκαμε φυσικὴν τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀρετὴν; θὰ ἔλεγε κάποιος. Ποῖος ἰσχυρίζεται αὐτά; ὁ ἐθνικὸς ἢ ὁ Χριστιανός; Καὶ οἱ δύο, ἀλλὰ ὄχι διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν· ὁ μὲν πρῶτος φιλονεικεῖ διὰ τὴν γνῶσιν, ἐνῶ ὁ δεῦτερος διὰ τὸν βίον. Λοιπὸν πρῶτον θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὸν ἰδικόν μας, διότι δὲν σκέπτομαι τόσον τοὺς ἔξω τῆς πίστεως ὅσον τὰ ἰδικά μας μέλη. Τί ἰσχυρίζεται λοιπὸν ὁ Χριστιανός; Ἐπρεπεὶν ὁ Θεὸς νὰ θέσῃ ἐντὸς μας τὴν ἰδίαν τὴν γνῶσιν τῆς ἀρετῆς. Τὴν ἔθεσεν λοιπὸν· διότι, ἐὰν δὲν τὴν ἔθετεν, ἀπὸ ποῦ ἐγνωρίζαμεν ὅσα ἔπρεπε καὶ ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ κάνωμεν; Ποῦ στηρίζονται οἱ νόμοι καὶ τὰ δικαστήρια; Ὅχι λοιπὸν τὴν γνῶσιν, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν τὴν πράξιν. Καὶ τίνας μισθὸν ἐπρόκειτο νὰ λαμβάνῃς, ἐὰν τὸ πᾶν ἦτο ἔργον τοῦ Θεοῦ; Εἶπέ μου, ὁ Θεὸς τιμωρεῖ ἐσένα καὶ τὸν ἐθνικὸν ἐξ ἴσου, ὅταν ἀμαρτάνετε; Καθόλου, διότι σὺ ἔχεις μέχρι τώρα τὴν παρρησίαν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν γνῶσιν.

Τί λοιπὸν; Ἐὰν κάποιος σοῦ ἔλεγε τώρα ὅτι χάρις εἰς τὴν γνῶσιν καὶ σὺ καὶ ὁ Ἕλληγν θὰ ἀξιωθῆτε τῶν ἰδίων ἀμειβῶν, ἀρά γε δὲν θὰ ἐδυσανασχέτετε; Ἐγὼ τοῦλάχιστον τὸ νομίζω· διότι θὰ ἔλεγεσ ὅτι ὁ Ἕλληγν, ἐνῶ ἠδύνατο μόνος του νὰ εὕρῃ τὴν γνῶσιν,

ἐκεῖνος λέγει ὅτι ἔδει τὸν Θεὸν ἐνθεῖναι τὴν γνῶσιν ἡμῖν φυσικῶς, οὐχὶ καταγελάσῃ καὶ πρὸς αὐτὸν ἔρεῖς, διὰ τί γὰρ μὴ ἐζήτησας; διὰ τί μὴ ἐσπούδασας καθάπερ ἐγώ; καὶ μετὰ πολλῆς στήσης τῆς παρρησίας καὶ ἔρεῖς ὅτι ἀνοίας
 5 ἐσχάτης ἦν τὸ ἐγκαλεῖν τῷ Θεῷ, ὅτι μὴ τῇ φύσει τὴν γνῶσιν ἐνέθηκε. Ταῦτα δὲ ἔρεῖς, ἐπεὶ δὴ σοὶ κατώρθωται τὰ τῆς γνώσεως· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θείου εἰ κατώρθωτο, οὐκ ἂν ταῦτα ἐζήτησας, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποκάμνεις πρὸς τὴν ἀρετὴν, διὰ τοῦτο τοὺς ἀνοήτους τούτους προβάλλῃ λόγους.
 10 Πῶς δὲ καὶ ἐχρῆν ποιῆσαι ἀνάγκη γίνεσθαι καλόν; Οὐκοῦν ἔμελλεν ἡμῖν τὰ ἄλογα φιλονεικεῖν τῆς ἀρετῆς, ἅτε ἡμῶν σωφρονέστερα ἔνια ὄντα.

Ἄλλ' ἐβουλόμην, φησὶν, εἶναι ἀνάγκη καλὸς καὶ πάντων ἀποστερεῖσθαι τῶν μισθῶν ἢ προαιρέσει φαῦλος καὶ
 15 κολάζεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι. Ἄλλ' οὐκ ἔστιν ἀνάγκη ποτὲ καλόν εἶναι. Εἰ μὲν οὖν ἀγνοεῖς τὸ πρακτέον, δεῖξον, καὶ τότε ἐροῦμεν ὅπερ εἰπεῖν δεῖ· εἰ δὲ οἶδας πονηρὰν τὴν ἀσέλγειαν οὖσαν, τίνος ἕνεκεν οὐ φεύγεις τὸ πονηρόν; Οὐ δύναμαι, φησὶν. Ἄλλ' ἕτεροι οἱ τὰ μείζω κατορθώσαντες
 20 κατηγορήσουσί σου καὶ ἐπιστομίσουσί σε ἐκ περιουσίας πολλῆς. Σὺ μὲν γὰρ ἴσως καὶ μετὰ γυναικὸς ὦν οὐ σωφρονεῖς, ἄλλος δὲ καὶ χωρὶς γυναικὸς ἀκέραιον διατηρεῖ τὴν ἀγνεΐαν. Τίνα οὖν ἔχεις ἀπολογίαν τὸ μέτρον οὐ φυλάττων, ἐτέρου ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδῶντος; Ἄλλ' οὐκ
 25 εἰμί τοιοῦτος, φησί, τοῦ σώματος τὴν φύσιν ἢ τὴν προαίρεσιν. Ἐπειδὴ μὴ θέλεις, οὐκ ἐπειδὴ μὴ δύνασαι· καὶ γὰρ δείκνυμι πάντας πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδεῖως ἔχοντας. Ὁ γὰρ μὴ δύναται τις ποιῆσαι, οὐδὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης δυνήσεται ποιῆσαι· εἰ δὲ ἀνάγκης ἐπικειμένης δύναται, ὃ μὴ
 30 ποιῶν παρὰ προαίρεσιν οὐ ποιεῖ. Οἷόν τι λέγω· ἀναπτῆναι καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀρθῆναι σῶμα ἔχοντα βαρὺ, πάντως καὶ ἀδύνατον.

Τί οὖν; εἰ βασιλεὺς ἐπέταξε τοῦτο πράξαι καὶ θάνατον ἠπειλήσῃ λέγων ὅτι τοὺς μὴ πετομένους ἀνθρώπους

δὲν ἠθέλησεν. Ἐν λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἔπρεπε νὰ θέσῃ ἐντὸς μας τὴν γνῶσιν κατὰ τρόπον φυσικόν, δὲν θὰ τὸν κοροϊδεύσῃς καὶ δὲν θὰ τοῦ εἴπῃς· Διατί λοιπὸν δὲν τὴν ἐζήτησε καὶ ἐσύ; Διατί δὲν ἔσπευσες, ὅπως ἀκριβῶς ἐγώ; καὶ μὲ πολλὴν παρηγορίαν θὰ σταθῆς καὶ θὰ εἴπῃς ὅτι εἶναι ἢ μεγαλυτέρα μωρία τὸ νὰ κατηγορῆ κανεὶς τὸν Θεόν, ὅτι δὲν ἔθεσεν ἐκ φύσεως τὴν γνῶσιν ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου. Θὰ εἴπῃς αὐτά, ἐπειδὴ σὺ ἔχεις κατακτήσει τὴν γνῶσιν. Ἔτσι, ἂν εἶχες κατορθώσει καὶ τὰ τῆς ζωῆς, δὲν θὰ ἐζήτησες αὐτά, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἔχεις ἀποκάμει εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς, διὰ τοῦτο προβάλλεις τούτους τοὺς ἀνοήτους λόγους. Πῶς ὁμως ἔπρεπε νὰ θεωρῆται καλὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον κάμνει κάποιος ἀναγκαστικῶς; Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ ζῶα θὰ συνηγωνίζοντο μὲ ἐμᾶς διὰ τὴν ἀρετήν, διότι μερικὰ εἶναι σωφρονέστερα ἀπὸ ἡμᾶς.

Θὰ ἔλεγε κάποιος: Ἀλλὰ θὰ ἠθελον νὰ εἶμαι καλὸς ἀναγκαστικῶς καὶ νὰ ἀποστερηθῶ ὅλων τῶν ἀμειβῶν παρὰ νὰ εἶμαι μὲ τὴν θέλησίν μου φαῦλος καὶ νὰ κολάζωμαι καὶ νὰ τιμωροῦμαι. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν νὰ εἶναι κάποιος ἀναγκαστικῶς καλός. Ἐὰν μὲν λοιπὸν ἀγνοῆς τί πρέπει νὰ πράξῃς, δεῖξέ το, καὶ τότε θὰ εἴπωμεν ὅτι πρέπει· ἐὰν ὁμως γνωρίζῃς ὅτι ἡ ἀσέλγεια εἶναι πονηρὰ πράξις, διὰ ποῖον λόγον δὲν ἀποφεύγεις τὸ πονηρόν; Λέγεις, Δὲν δύναμαι. Ἀλλὰ ἄλλοι ποὺ κατώρθωσαν μεγαλύτερα θὰ σέ κατηγορήσουν καὶ θὰ σέ ἀποστομιώσουν μὲ πολλὰ ἐπιχειρήματα. Σὺ δηλαδὴ ἴσως, παρ' ὅλον ὅτι ἔχεις γυναῖκα, δὲν εἶσαι σώφρων, ἐνῶ ἄλλος, ἂν καὶ στερεῖται γυναικός, διατηρεῖ ἀκεραίαν τὴν ἀγνότητά του. Ποίαν λοιπὸν ἀπολογία ἔχεις διὰ τὸ ὅτι δὲν τηρεῖς τὸ μέτρον, ἐνῶ ἄλλος ὑπερβαίνει τὸ σύνηθος. Ἀλλὰ —θὰ ἔλεγε κάποιος— ἡ φύσις τοῦ σώματός μου καὶ ἡ βούλησίς μου δὲν εἶναι τέτοια. Δὲν εἶναι, ἐπειδὴ δὲν θέλεις, ὅχι ἐπειδὴ δὲν δύνασαι· διότι ἀποδεικνύω ὅτι ὅλοι δύνανται νὰ ἀσκήσουν τὴν ἀρετήν. Δηλαδὴ κάποιος ὅτι δὲν δύναται νὰ τὸ κάνη, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ τὸ κάνη οὔτε καὶ ὅταν εὑρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην· ἐκεῖνος ὁμως ποὺ δύναται, ὅταν ἀναγκάζεται, ἐὰν δὲν τὸ κάμνη, δὲν τὸ κάμνει, ἐπειδὴ δὲν θέλει. Τὸ ἐξῆς περίπου ἐννοῶ: Εἶναι ὅπωςδὴποτε ἀδύνατον ὁ ἄνθρωπος νὰ πετάξῃ καὶ νὰ σηκωθῆ πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐπειδὴ ἔχει σῶμα βαρύ.

Λοιπὸν; Ἐὰν κάποιος βασιλεὺς τὸν διέτασσε νὰ πράξῃ τοῦτο καὶ τὸν ἠπειλεῖ μὲ θάνατον λέγων ὅτι διατάσσει οἱ ἄνθρωποι ποὺ

ἀποτέμνεσθαι. κελεύω καὶ καίεσθαι ἢ ἄλλο τι πάσχειν το.οὔτον, ἄρα ἂν τις ὑπήκουσεν; Οὐδαμῶς· οὐ δέχεται γὰρ ἡ φύσις. Ἄν δὲ ἐπὶ σωφροσύνης τὸ αὐτὸ τοῦτο γένηται καὶ θῆ διατάγματα τὸν ἀσελγαίνοντα κολάζεσθαι, 5 καίεσθαι, μαστίζεσθαι, μυρία πάσχειν δεινά, ἄρα οὐκ ἂν ἐπέισθησαν πολλοὶ τῷ προστάγματι; Οὐχί, φησί· καὶ γὰρ κεῖται καὶ νῦν νόμος ὁ κελεύων μὴ μοιχεύειν, καὶ σὺ πάντες πείθονται. Οὐκ ἐπειδὴ ὁ φόβος ἡσθένησεν, ἀλλ' ἐπειδὴ λήσεσθαι προσδοκῶσιν οἱ πολλοί· ὡς εἰ παρῆν αὐτοῖς 10 ἀσελγαίνειν μέλλουσιν ὁ νομοθέτης καὶ ὁ δικάζων, ἰσχυσεν ἂν ὁ φόβος ἐκβαλεῖν τὴν ἐπιθυμίαν. Ἐπεὶ κἂν ἐλάττονα ταύτης ἑτέραν ἀνάγκην ἐπαγάγω καὶ λαθῶν αὐτὸν ἐκ τῆς ἐρωμένης γυναικὸς ἀπαγάγω καὶ δήσας καθείρξω, δυνήσεται ἐνεγκεῖν καὶ μηδὲν παθεῖν ἀηδές.

15 Μὴ τοίνυν λέγωμεν ὅτι ὁ δεῖνα φύσει καλὸς καὶ ὁ δεῖνα φύσει κακός. Εἰ γὰρ φύσει ἀγαθός, οὐδέποτε δυνήσεται γενέσθαι κακός· καὶ εἰ φύσει κακός, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο ἀγαθός. Νῦν δὲ ὀρῶμεν ὀξύρροπους τὰς μεταβολὰς καὶ ἀπὸ τούτων εἰς θάτερα μεταβάλλοντας καὶ ἀπ' ἐκείνων 20 εἰς ταῦτα μεταπίπτοντας. Καὶ ταῦτα οὐκ ἐν ταῖς γραφαῖς ἔστιν ἰδεῖν μόνον, οἷον ὅτι τελῶναι γεγόνασιν ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ προδόται καὶ πόρνοι γυναῖκες σώφρονες καὶ λησταὶ εὐδοκίμησαν καὶ μάγοι προσεκύνησαν καὶ ἀσεβεῖς εἰς εὐσέβειαν μετέβαλον ἐπὶ τε τῆς καινῆς ἐπὶ τε 25 τῆς παλαιᾶς· ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πολλὰ τοιαῦτα συμβαίνοντα ἴδοι τις ἂν. Εἰ δὲ φυσικὰ ἦν, οὐκ ἂν μετέπεσον. Καὶ γὰρ φύσει παθητοὶ ὄντες, οὐκ ἂν ποτε ἀπὸ σπουδῆς γενοίμεθα ἀπαθεῖς. Τὸ γὰρ φύσει τι ὄν, οὐκ ἂν ἐκπέση τοῦ κατὰ φύσιν. Οὐδεὶς γοῦν ἀπὸ τοῦ καθεύδειν 30 ἐπὶ τὸ μὴ καθεύδειν μετέπεσεν, οὐδεὶς ἀπὸ τοῦ φθείρεσθαι ἐπὶ τὸ μὴ φθείρεσθαι, οὐδεὶς ἀπὸ τὸ πεινῆν ἐπὶ τὸ μηδέποτε τοῦτο πάσχειν. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἐγκλήματα ταῦτά ἐστιν, οὐδὲ ὀνειδιζόμεν ἑαυτοὺς ἐπὶ τούτοις· οὐδὲ μέλλων τίς τι

δέν πετοῦν νὰ ἀποκεφαλίσθουν καὶ νὰ καοῦν ἢ κάτι ἄλλο τέτοιο νὰ πάθουν, ἀρὰ γε θὰ ὑπῆκουε κανεὶς; Καθόλου, διότι εἶναι ἀντίθετον ἀπὸ τὴν φύσιν. Ἐὰν τὸ ἴδιον συμβῆ μετὰ τὴν σωφροσύνην καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκδώσῃ διατάγματα ὁ αἰσχροὺς νὰ τιμωρῆται, νὰ καίεται, νὰ μαστιγώνεται, νὰ παθαίνη ἀπειρα δεινὰ, ἀραγε πολλοὶ θὰ ἐπέιθοντο εἰς τὴν διαταγὴν; Ὁχι, λέγει· διότι βεβαίως ἰσχύει καὶ τώρα νόμος ποὺ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὅμως δέν ὑπακούουν ὅλοι, ὅχι ἐπειδὴ ἐξησθένησεν ὁ φόβος, ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἐλπίζουν ὅτι δέν θὰ γίνουν ἀντιληπτοί· διότι, ἐάν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ κάνουν αἰσχροὺς πράξεις, ἦσαν πλησίον αὐτῶν ὁ νομοθέτης καὶ ὁ δικαστής, ὁ φόβος θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἐπιθυμίαν των. Ἐὰν ἐπιβάλω ποινὴν ἄλλην ἐλαφροτέραν αὐτῆς καί, ἀφοῦ συλλάβω τὸν μοιχόν, τὸν ἀπομακρύνω ἀπὸ τὴν ἐρωμένην τοῦ καὶ δέσμιον τὸν φυλακίσω, θὰ δυνηθῆ νὰ τὰ ὑποφέρῃ καὶ δέν θὰ πάθῃ τίποτε βαρύνον.

Νὰ μὴ λέγωμεν λοιπὸν ὅτι ὁ δεῖνα εἶναι ἐκ φύσεως καλὸς καὶ ὁ δεῖνα ἐκ φύσεως κακός· διότι, ἐάν εἶναι ἐκ φύσεως ἀγαθός, οὐδέποτε θὰ εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κακός· καὶ ἂν εἶναι ἐκ φύσεως κακός, ποτέ δέν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ καλός. Τώρα ὅμως βλέπομεν ὅτι συμβαίνουν ἀπότομοι μεταβολαὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι μεταβάλλονται καὶ μεταπίπτουν ἀπὸ τὸ καλὸν εἰς τὸ κακὸν καὶ ἀντιθέτως. Καὶ αὐτὰ δέν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἴδωμεν μόνον εἰς τὰς γραφὰς καὶ εἰς τὴν Καινὴν καὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅτι δηλαδὴ τελῶναι ἔχουν γίνῃ ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ προδόται καὶ πόρνοι γυναῖκες σώφρονες καὶ ὅτι λησταὶ ἀπέκτησαν καλὴν φήμην καὶ μάγοι προσεκύνησαν καὶ ὅτι ἀσεβεῖς ἔγιναν εὐσεβεῖς· θὰ ἤμποροῦσε κάποιος νὰ ἰδῆ ὅτι πολλὰ τέτοια συμβαίνουν καθημερινῶς. Ἐάν ὅμως ἐκ φύσεως ἦσαν ὅ,τι ἦσαν, δέν θὰ ὑφίσταντο ἀλλαγὴν. Ὡς γνωστόν, ἐκ φύσεως ὑποκείμεθα εἰς ἀλλοιώσεις, καὶ ποτέ μετὰ τὴν ἀσκησιν δέν θὰ ἤμπορούσαμεν νὰ γίνωμεν ἀμετάβλητοι· διότι ὅ,τι κάτι εἶναι ἐκ φύσεως ποτέ δέν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ διαφορετικόν. Οὐδεὶς βεβαίως κατῴρθωσε νὰ μὴ κοιμᾶται, ἐνῶ ἦτο εἰς τὴν φύσιν τοῦ νὰ χρειάζεται τὸν ὕπνον, οὐδεὶς ἐπέτυχεν τὴν ἀφθαρσίαν, ἐνῶ ὑπέκειτο εἰς τὴν φθοράν, οὐδεὶς ἐπέτυχεν νὰ μὴ πεινᾷ ποτέ, ἐνῶ ἐχρειάζετο τροφήν. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον αὐτὰ οὔτε θεωροῦνται παραπτώματα οὔτε χλευάζομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας δι' αὐτά, οὔτε κανεὶς ποτέ θέλων νὰ κατηγορήσῃ κάποιον τοῦ εἶπε, «ὦ σὺ φθαρτὲ καὶ μετα-

ἐγκαλεῖν εἶπεν, ὡς φθαρτέ καὶ παθητέ· ἀλλ' ἢ μοιχείαν ἢ
 5 πορνείαν ἢ τι τῶν τοιούτων ἀεὶ προφέρομεν τοῖς ὑπευθύ-
 νοις, καὶ δικασταῖς προσάγομεν τοῖς ἐγκαλοῦσι καὶ κολά-
 ζουσι, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις τιμῶσιν. Ὅταν οὖν καὶ ἐξ ὧν
 πρὸς ἀλλήλους ποιοῦμεν καὶ ἐξ ὧν δικαζόμενοι πάσχομεν
 καὶ ἐξ ὧν νόμους ἐγράψαμεν καὶ ἐξ ὧν ἑαυτῶν καταγινώ-
 10 σκομεν, κἂν μηδεὶς ὁ κατηγορῶν ἦ, καὶ ἐξ ὧν ῥαθυμοῦντες
 μὲν χεῖρους, φοβούμενοι δὲ βελτίους γινόμεθα, καὶ ἐξ ὧν
 ἄλλους ὀρώμεν κατορθοῦντας καὶ πρὸς ἄκρον φιλοσοφίας
 ἀφικομένους, εὐδηλον ὅτι καὶ ἐφ' ἡμῖν κεῖται τὸ κατορθοῦν·
 τί μάτην ψυχραῖς ἑαυτοὺς ἀπατῶμεν οἱ πολλοὶ προφάσε-
 σι καὶ ἀπολογίαις μὴ μόνον συγγνώμην οὐ φερούσαις, ἀλ-
 λά καὶ κόλασιν ἀφόρητον, δέον τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν
 φοβερὰν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχοντας ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι
 καὶ μικρὰ πονέσαντας τοὺς ἀκηράτους λαβεῖν στεφάνους;

Οὐδὲν γὰρ ἡμῶν ταῦτα προστήσεται τὰ ῥήματα· ἀλλ' οἱ
 σύνδουλοι καὶ τὰ ἐναντία κατωρθωκότες κατακρινούσι
 τοὺς δ.αμαρτάνοντας πάντας, τὸν ὤμὸν ὁ ἐλεήμων, τὸν
 πονηρὸν ὁ χρηστός, τὸν θρασὺν ὁ ἐπεικῆς, τὸν βάσκανον
 ὁ φιλόφρων, τὸν κενόδοξον ὁ φιλόσοφος, τὸν ῥαθυμον ὁ
 σπουδαῖος, τὸν ἀκόλαστον ὁ σώφρων. Οὕτως οἶσει τὴν κρί-
 σιν ἡμῖν ὁ Θεός, ἐκάτερά τε στήσει τὰ τάγματα, τοὺς μὲν
 ἐπαινῶν, τοὺς δὲ κολάζων. Ἀλλὰ μὴ γένοιτό τινα τῶν πα-
 ρόντων γενέσθαι τῶν κολαζομένων καὶ ἀτιμουμένων ἀλλὰ
 τῶν στεφανουμένων καὶ τῶν τῆς βασιλείας ἐπιτυχανόν-
 των· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλαν-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πα-
 τρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ
 ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βλητέ· ἀλλὰ τὴν μοιχείαν ἢ τὴν πορνείαν ἢ κάτι σχετικὸν πάντοτε τὰ ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ὑπευθύνους καὶ τὰ φέρομεν εἰς τοὺς δικαστάς, οἱ ὅποιοι τὰ κατηγοροῦν καὶ τὰ τιμωροῦν, ἐνῶ τιμοῦν τὰ ἀντίθετά των. Ὅταν λοιπὸν ἡ πείρα ἀπὸ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, αἱ καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις τῶν δικαστηρίων, ἡ θέσις νόμων, αἱ κατηγορίαι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ μας, καὶ ὅταν ἀκόμη κανεῖς δὲν μᾶς κατηγορῇ καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὴν ρύθμισιν μὲν γινόμεθα χειρότεροι, ἀπὸ τὸν φόβον δὲ καλύτεροι καὶ τὸ ὅτι βλέπομεν ἄλλους νὰ κατορθώνουν καὶ νὰ φθάνουν εἰς τὴν ἄκραν βαθμίδα τῆς φιλοσοφίας²⁰, ὅταν ἐξ ὅλων αὐτῶν εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἐμεῖς ἠμποροῦμεν νὰ κατορθώσωμεν, διατί ματαιίως οἱ περισσότεροι ἐξαιπατῶμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ ἀστηρίκτους προφάσεις καὶ ἀπολογίας, πὺ ὅχι μόνον δὲν φέρουν τὴν συγγνώμην ἀλλὰ καὶ ἀφόρητον κόλασιν, ἐνῶ πρέπει ἔχοντες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας ἐκείνην τὴν φροδερὰν ἡμέραν νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἀφοῦ κοπιᾶσωμεν ὀλίγον, νὰ λάβωμεν τοὺς ἀληθινούς στεφάνους;

Οἱ λόγοι αὐτοὶ καθόλου δὲν θὰ μᾶς δικαιολογήσουν· ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι συνάνθρωποι μὲ τὴν ἰδίαν ἀνθρωπίνην φύσιν ἔχουν κατορθώσει ἀνώτερα θὰ ἀποτελῇ αἰτίαν καταδίκης δι' ὅλους ὅσοι ἀποτυγχάνουν, ἢ ὕπαρξις τοῦ φιλανθρώπου θὰ ἐλέγχῃ τὸν σκληρόν, τοῦ ἐναρέτου τὸν πονηρόν, ἢ ὕπαρξις τοῦ ἐπειικοῦς θὰ ἐλέγχῃ τὸν ὀρμητικόν, τοῦ εὐγενικοῦ τὸν φθονερόν, ἢ ὕπαρξις τοῦ φιλοσόφου θὰ ἐλέγχῃ τὸν κενόδοξον, τοῦ φιλοπόνου τὸν ράθυμον, τοῦ σώφρονος τὸν ἀκόλαστον. Ἔτσι θὰ μᾶς κρίνῃ ὁ Θεὸς καὶ θὰ χωρίσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς δύο μέρη, καὶ τοὺς μὲν θὰ ἐπαινῇ, ἐνῶ τοὺς ἄλλους θὰ τιμωρῇ. Ἀλλὰ εἴθε κανεῖς ἀπὸ τοὺς παρόντας νὰ μὴ εὗρεθῇ μεταξὺ τῶν τιμωρουμένων καὶ περιφρονημένων, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν στεφανουμένων καὶ τῶν κληρονόμων τῆς βασιλείας· εἴθε ὅλοι ἐμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὴν μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Γ.
Α' Κορ. 1, 10-17

«Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες
5 καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα, ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῖ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ».

1. Ὅπερ αἰεὶ ἔλεγον, ὅτι ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν δεῖ τὰς ἐπιπλήξεις ποιεῖσθαι, τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθα ποιεῖ. Μέλλων γὰρ εἰς προᾶγμα ἐμβαίνειν πολλῶν κινδύνων
10 γέμον καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐκ βάθρων ἱκανὸν ὄν ἀνασπάσαι, προσηνέστερον τῷ λόγῳ κέχρηται. Φησὶ γὰρ παρακαλεῖν αὐτούς, παρακαλεῖν δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡς οὐδὲ αὐτὸς ἀρκῶν μόνος ταύτην θέσθαι τὴν ἰκετηρίαν καὶ πείσαι. Τί δὲ ἐστὶ, παρακαλῶ διὰ τοῦ Χριστοῦ; Τὸν Χριστὸν λαμβά-
15 νω σύμμαχον καὶ βοηθὸν αὐτοῦ τὸ ὄνομα τὸ ἡδίκημένον καὶ ὑβρισμένον· σφόδρα ἐντρεπτικῶς, ὥστε μὴ ἀπαναισχυντῆσαι αὐτούς· ἴταμούς γὰρ ἡ ἁμαρτία ποιεῖ. Διὰ τοῦτο, ἂν μὲν εὐθέως σφοδρῶς ἐπιπλήξης, ἀπηνῆ καὶ ἀναίσχυντον εἰρογάσω· ἂν δὲ ἐντρέψης, κατέκαμψας τὸν αὐχένα,
20 κατέσπασας τὴν παρρησίαν, κάτω νεύειν ἐποίησας. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος κατασκευάζων παρακαλεῖ τέως διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ τί ποτέ ἐστὶν ὁ παρακαλεῖ; «Ἴνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες καὶ μὴ ἦ ἐν ὑμῖν σχίσματα». Τοῦ σχίσματος ἡ
25 ἔμφασις ἱκανὸν καὶ αὐτὸ εἰς κατηγορίας ὄνομα. Οὐ γὰρ πολλὰ γέγονεν ὀλόκληρα μέρη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἀπώλετο. Εἰ μὲν γὰρ ἐκκλησίαι ἦσαν ὀλόκληροι, ἦν πολλὰ τὰ συστήματα· εἰ δὲ σχίσματα, καὶ τὸ ἐν διεφθάρη. Τὸ γὰρ ὀλόκληρον, ὅταν εἰς πολλὰ διαιρεθῇ, οὐ μόνον πολλὰ οὐ γίνε-

ΟΜΙΛΙΑ Γ΄ Α΄ Κορ. 1,10-17

«Σᾶς παρακαλῶ δέ, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅλοι νὰ λέγετε τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν μεταξύ σας σχίσματα, ἀλλὰ νὰ εἴσθε ἡνωμένοι μετὰ τὸ ἴδιον πνεῦμα καὶ τὴν ἰδίαν γνώμην»¹.

1. Αὐτὸ ἀκριβῶς πού ἔλεγον πάντοτε, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐπιπλήξεις πρέπει νὰ γίνωνται ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ με ἡρεμίαν, τοῦτο κάμνει ἐδῶ καὶ ὁ Παῦλος· ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται νὰ εἰσέλθῃ εἰς θέμα, τὸ ὁποῖον εἶναι πλήρες πολλῶν κινδύνων καὶ ἱκανὸν νὰ καταστρέψῃ ἐκ θεμελίων τὴν Ἐκκλησίαν, γράφει μὲ περισσοτέραν πραότητα. Λέγει δηλαδὴ ὅτι τοὺς παρακαλεῖ, καὶ μάλιστα τοὺς παρακαλεῖ διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὡσάν οὔτε αὐτὸς μόνος νὰ ἤρκει νὰ τοὺς ἀπευθύνῃ αὐτὴν τὴν παράκλησιν καὶ νὰ τοὺς πείσῃ. Καὶ τί σημαίνει «παρακαλῶ διὰ τοῦ Χριστοῦ»; Παίρνω ὡς σύμμαχον τὸν Χριστὸν καὶ ὡς βοηθὸν τὸ ἡδίκημένον καὶ ὑβρισμένον ὄνομά Του κατὰ τρόπον πολὺ ἐλεγκτικόν, ὥστε νὰ μὴ ἀρνηθοῦν ἀναισχύντως νὰ τὸν ἀκούσουν· διότι ἡ ἁμαρτία κάμνει τοὺς ἀνθρώπους θρασεῖς. Διὰ τοῦτο, ἂν μὲν ἐπιπλήξῃς τὸν ἄνθρωπον κατ' εὐθείαν καὶ ἐντόνως, συνήθως τὸν καθιστᾷς σκληρὸν καὶ ἀναίσχυντον· ἂν ὅμως τὸν κάμνῃς νὰ ἐντραπῇ, συνήθως κάμπτεῖς τὸν αὐχένα του, ματαιώνεις τὴν ἀθυροστομίαν του καὶ τὸν κάμνεις νὰ κύψῃ τὴν κεφαλὴν ἀπὸ ἐντροπήν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐφαρμόζει καὶ ὁ Παῦλος καὶ κατὰ πρῶτον τοὺς παρακαλεῖ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ τί εἶναι τέλος πάντων αὐτό, διὰ τὸ ὁποῖον τοὺς παρακαλεῖ; «Νὰ λέγετε ὅλοι τὴν ἰδίαν ὁμολογίαν καὶ νὰ μὴ ὑπάρχουν μεταξύ σας σχίσματα». Ἡ ἔμφασις τοῦ σχίσματος καὶ ἡ λέξις καὶ μόνον ἔθετεν εἰς κατηγορίας. Διότι μὲ τὸ σχίσμα δὲν παράγονται πολλὰ ὀλόκληρα μέρη, ἀλλὰ χάνεται καὶ τὸ ἀρχικὸν ἓν. Διότι, ἐάν μὲν ὑπῆρχον ἐκκλησίαι ὀλόκληροι, πολλὰ θὰ ἦσαν τὰ συστήματα· ἐάν ὅμως ὑπάρχουν σχίσματα, ἀφανίζεται καὶ τὸ ἀρχικὸν ἓν. Διότι τὸ ὀλόκληρον, ὅταν διαιρεθῇ εἰς πολλὰ, ὄχι μόνον δὲν γίνεται πολλὰ,

ται, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν ἀπόλλυται. Τοιαύτη τῶν σχισμάτων ἡ φύσις. Εἶτα, ἐπειδὴ σφόδρα καθήψατο τῇ προσηγορίᾳ τοῦ σχίσματος, πάλιν λεαίνει καὶ πραΰνει λέγων· «ἦτε δὲ κατηρτισμένοι ἐν τῷ αὐτῷ νοῖ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ γνώμῃ». Ἐπει-
 5 δὴ γὰρ εἶπεν, «ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε», μὴ νομίσητε, φησὶν, ὅτι μέχρι ῥημάτων εἶπον εἶναι τὴν ὁμόνοιαν· τὴν γὰρ ἀπὸ διανσίας συμφωνίαν ἐπιζητῶ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστι καὶ λέγειν ἀπὸ διανοίας τὸ αὐτό, οὐ μὴν ἐν πᾶσι τοῖς πράγμασι, διὰ τοῦτο καὶ τοῦτο προσέθηκε, τό, «ἦτε δὲ κατηρτισμένοι». Ὁ
 10 γὰρ ἠνωμένος ἐν τινι, ἐν τινι δὲ διχονοῶν, οὐκέτι κατήρτι-
 σται, οὐδὲ ἀπήρτισται εἰς ὁμοφροσύνην.

Ἔστι δὲ καὶ τοῖς νοήμασι συμφωνοῦντα μηδέπω καὶ τῇ γνώμῃ συμφωνεῖν· οἷον, ὅταν τὴν αὐτὴν πίστιν ἔχοντες, μὴ ὤμεν συνημμένοι κατὰ τὴν ἀγάπην. Οὕτω γὰρ κατὰ μὲν
 15 τὰ νοήματα ἠνώμεθα — τὰ γὰρ αὐτὰ νοοῦμεν — κατὰ δὲ τὴν γνώμην οὐκέτι· ὅπερ οὖν καὶ τότε ἐγένετο, τοῦ μὲν τὸν δεῖνα, τοῦ δὲ τὸν δεῖνα αἵρουμένου. Διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι καὶ τῷ νοῖ καὶ τῇ γνώμῃ δεῖ συμφωνεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τοῦ δεστάναι κατὰ τὴν πίστιν τὰ σχίσματα ἐγίνετο ἀλλὰ
 20 ἀπὸ τοῦ τὴν γνώμην διηρηθῆσθαι κατὰ ἀνθρωπίνην φιλονεικίαν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἐγκαλούμενος, ἕως ἂν μὴ ἔχη τοὺς μάρτυρας, ἀπαναισχυντεῖ, ὄρα πῶς μὴ συγχωρῶν εἰς ἄρνησιν ἐξελθεῖν, μάρτυρας παρήγαγεν. «Ἐδηλώθη γὰρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης». Καὶ οὔτε εὐθέ-
 25 ως τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ πρότερον τὸ ἐγκλημα τέθεικεν, ὅπερ πεπιστευκότος ἦν τοῖς δηλώσασιν· εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδ' ἂν ἐνεκάλεσεν· οὐ γὰρ ἂν ἀπλῶς Παῦλος ἐπίστευσεν. Οὔτε οὖν εὐθέως εἶπεν ὅτι ἐδηλώθη, ἵνα μὴ δόξη ὡς ἐξ ἐκείνων ἐγκαλεῖν, οὔτε ἀπεσώπησεν, ἵνα μὴ δόξη ὡς ἐξ
 30 ἑαυτοῦ μόνου λέγειν.

Καὶ πάλιν ἀδελφοὺς αὐτοῦς ὀνομάζει. Κἂν γὰρ ἡ δῆ-
 λεν τὸ ἀμάρτημα, οὐδὲν κωλύει ἀδελφοὺς καλεῖν ἔτι. Σκό-

ἀλλὰ καταστρέφεται καὶ τὸ ἕν. Τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῶν σχισμάτων. Κατόπιν, ἐπειδὴ τοὺς ἐκατηγόρησεν ἐντόνως μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν λέξιν «σχίσμα», πάλιν μετριάζει καὶ πραῦνει τὸν λόγον τοῦ λέγων «νὰ εἴσθε δὲ ἐνωμένοι μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα καὶ τὴν ἴδιαν γνώμην». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν «ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε», νὰ μὴ νομίσητε —λέγει— ὅτι εἶπα πῶς ἡ ὁμόνοια εὐρίσκεται μόνον εἰς τοὺς λόγους· διότι ἐπιζητῶ τὴν συμφωνίαν πού εὐρίσκεται εἰς τὴν σκέψιν. Ἀλλὰ, ἐπειδὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ συμφωνία εἰς τὴν σκέψιν, ἀλλὰ ὄχι εἰς ὅλα τὰ θέματα, διὰ τοῦτο προσέθεσε καὶ τὸ «νὰ εἴσθε δὲ ἐνωμένοι». Διότι ἐκεῖνος πού εἰς ἕν θέμα εἶναι ἡνωμένος, ἐνῶ εἰς ἄλλο σκέπτεται διαφορετικῶς, δὲν ἔχει ἀκόμῃ ἐνωθῆ, οὔτε ἔχει τελειοποιηθῆ εἰς ὁμοφροσύνην.

Εἶναι δυνατὸν νὰ συμφωνῇ κάποιος μὲ τὴν σκέψιν του, ἀλλὰ νὰ μὴ συμφωνῇ καθόλου μὲ τὴν ἐσωτερικὴν του διάθεσιν, ὅπως π. χ. ὅταν, ἐνῶ ἔχομεν τὴν ἴδιαν πίστιν, δὲν εἴμεθα ἡνωμένοι κατὰ τὴν ἀγάπην· ἔτσι δηλαδὴ ἐνωμένοι μὲν ὡς πρὸς τὸν νοῦν —διότι ἔχομεν τὰς αὐτὰς σκέψεις— ὄχι ὁμῶς ἀκόμῃ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν. Τοῦτο ἀκριβῶς συνέβη καὶ τότε, διότι ἄλλος ἐπροτίμα τὸν τάδε, ἐνῶ ἄλλος τὸν τάδε. Διὰ τοῦτο λέγει ὅτι πρέπει νὰ συμφωνοῦμεν καὶ κατὰ τὴν σκέψιν καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν διάθεσιν. Διότι τὰ σχίσματα δὲν συνέβησαν λόγῳ τῶν διαιρέσεων κατὰ τὴν πίστιν, ἀλλὰ λόγῳ τῶν διαιρέσεων κατὰ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν ἐξ αἰτίας τῆς τάσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἔριδας. Ἀλλὰ ἐπειδὴ ὁ κατηγορούμενος ἀρνεῖται ἀναισχύντως, ἕως ὅτου δὲν προσάγονται οἱ μάρτυρες, πρόσεξε πῶς προσήγαγε μάρτυρας, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ ἀρνηθοῦν· «Διότι ἐπληροφόρηθην δι' ἐσᾶς, ἀδελφοί μου, ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Χλόης»². Καὶ οὔτε εἶπε τοῦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ἀλλὰ προηγουμένως ἀνέφερε τὴν κατηγορίαν, ἀφοῦ εἶχε πιστεύει ἐκείνους πού τοῦ τὴν ἀνέφεραν· ἐὰν δηλαδὴ δὲν εἶχε συμβῆ τοῦτο, οὔτε κἂν θὰ διτύπωνε κατηγορίαν, διότι ὁ Παῦλος δὲν θὰ ἐπίστευεν εὐκόλως. Οὔτε λοιπὸν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶπεν τί τοῦ ἀνεφέρθη, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι τοὺς κατηγορεῖ ἐξ αἰτίας ἐκείνων, οὔτε τὸ ἀπεσιώπησε, ὁἷα νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἡ κατηγορία ἔχει αὐτὸν καὶ μόνον ὡς πηγὴν.

Καὶ πάλιν τοὺς ὀνομάζει ἀδελφούς· δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμῃ εἶναι φανερόν τὸ ἀμιάρτημα, τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ τοὺς ὀνομάζῃ ἀκόμῃ ἀδελφούς. Πρόσεξε δὲ τὴν σύγγεσίν του, πῶς δὲν ἀνέφε-

πει δὲ τὴν σύνεσιν, πῶς οὐ κεχωρισμένον ἔθηκε τὸ πρόσω-
 πον, ἀλλ' ὀλόκληρον οἰκίαν, ὥστε μὴ ἐκπολεμῶσαι αὐτοῦς
 πρὸς τὸν εἰρηκότα· οὕτω γὰρ καὶ περιέστειλεν ἐκεῖνον καὶ
 τὴν κατηγορίαν ἀδεῶς ἐξεκάλυψεν. Οὐ γὰρ τὸ ἐκείνων εἶδε
 5 μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ τούτων συμφέρον. Διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν·
 ἐδηλώθη μοι παρά τινων, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν δῆλην ἐποί-
 ησεν, ὥστε μὴ νομίζεσθαι πλάττειν. Τί ἐδηλώθη; «Ὅτι
 ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν». Ὅτε μὲν οὖν αὐτοῖς ἐπιτιμᾶ, λέγει,
 «ἵνα μὴ ἐν ὑμῖν σχίσματα ἦ»· ὅτε δὲ τὰ ἐτέρων ἀπαγγέλ-
 10 λει, πραότερον ἀπαγγέλλει λέγων, «Ἐδηλώθη γὰρ μοι ὅτι
 ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν», ὥστε μὴ συγκροῦσαι τοὺς εἰρηκότας.

Εἶτα λέγει καὶ τῆς ἔριδος τὸ εἶδος. «Ὅτι ἕκαστος
 ὑμῶν λέγει, ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ
 Κηφᾶ». Ἐριδας γὰρ οὐ φημί, φησί, τὰς περὶ ἰδιωτικῶν
 15 πραγμάτων, ἀλλὰ τὰς χαλεπωτέρας. «Ὅτι ἕκαστος ὑμῶν
 λέγει». Οὐ γὰρ μέρος, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἐπενέμετο τῆς ἐκκλη-
 σίας ἢ φθορά. Καίτοιγε οὐδὲ περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲ περὶ Πέ-
 τρου οὐδὲ περὶ Ἀπολλῶ ἔλεγον, ἀλλὰ δείκνυσιν ὅτι, εἰ
 τούτοις ἐπερείδεσθαι οὐ χρή, πολλῶ μᾶλλον ἐτέροις. Ὅτι
 20 γὰρ οὔτε περὶ αὐτῶν ἔλεγον, προϊὼν φησί· «Ταῦτα δὲ με-
 τεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε
 τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν». Εἰ γὰρ Παύλου καὶ Ἀ-
 πολλῶ καὶ Κηφᾶ οὐκ ἐχρῆν ἐπιφημίζειν ἑαυτοῖς τὰ ὀνόμα-
 τα, πολλῶ μᾶλλον ἐτέρων. Εἰ τὸν δ. δάσκαλον καὶ πρῶτον
 25 τῶν ἀποστόλων καὶ τοσοῦτον κατηχήσαντα δῆμον οὐκ
 ἐχρῆν ἐπιγράφεσθαι, πολλῶ μᾶλλον τοὺς οὐδὲν ὄντας.
 Μεθ' ὑπερβολῆς τοίνυν ἀπαγαγεῖν αὐτοὺς τοῦ νοσήματος
 σπεύδων ταῦτα τίθησι τὰ ὀνόματα. Ἄλλως δὲ καὶ ἀνεπα-
 χθέστερον ποιεῖ τὸν λόγον οὐκ ὀνομασι μεμνημένος τῶν
 30 διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὥσπερ τισὶ προσώποις
 ταῖς τῶν ἀποστόλων προσηγορίαις κρύπτων αὐτοὺς. «Ἐγὼ
 μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ».

3. αὐτ. 12

4. Α' Κορ. 4,6

ρε μειονωξιένον τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ δλόκληρον τὴν οἰκίαν, ὥστε νὰ μὴ τοὺς καταστήσῃ ἐχθροὺς τοῦ πληροφοριοδότου του· ἔτσι δηλαδὴ ἐπροστάτευσεν ἐκεῖνον καὶ συγχρόνως χωρὶς φόβον ἀπεκάλυψε τὴν κατηγορίαν· ὁ·ὅτι δὲν ἀπέβλεψε μόνον εἰς τὸ συμφέρον ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἰδικόν των συμφέρον· διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν, Μοῦ ἀνεφέρθη ἀπὸ κάποιους, ἀλλὰ ἀπεκάλυψε καὶ τὴν οἰκίαν, ὥστε νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι μόνος του τὰ ἐπινοεῖ. Τί ἀνεφέρθη; «Ὅτι ὑπάρχουν ἔριδες μεταξὺ σας». Ὅταν λοιπὸν τοὺς ἐπτιμᾶ, λέγει, «ἵνα μὴ ἐν ὑμῖν σχίσματα ἦ,», ἀλλὰ, ὅταν ἀνακοινώσῃ τοὺς λόγους ἄλλων, τοὺς ἀναφέρει μὲ ἡπιότητα, λέγων, «Ἐδηλώθη γάρ μοι ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν», ὥστε νὰ μὴ δημιουργήσῃ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πληροφοριοδότας του.

Κατόπιν ἀναφέρει καὶ τὸ εἶδος τῆς ἔριδος· «Ὅτι κάθε ἕνας ἀπὸ σᾶς λέγει, ἐγὼ εἶμαι τοῦ Παύλου, ἐγὼ τοῦ Ἀπολλῶ, ἐγὼ τοῦ Κηφᾶ»³. Ἐριδας δηλαδὴ —λέγει— δὲν ἐννοῶ τὰς διαφωνίας διὰ ἰδωτικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ τὰς σοβαρωτέρας τούτων. «Ὅτι κάθε ἕνας ἀπὸ σᾶς λέγει». Ἡ φθορά δηλαδὴ δὲν ἐπεξετάθη εἰς ἕν μόνον μέρος, ἀλλὰ εἰς δλόκληρον τὴν ἐκκλησίαν. Ἄν καὶ δὲν διεφώνουν διὰ τὸν ἑαυτὸν του οὔτε διὰ τὸν Πέτρον οὔτε διὰ τὸν Ἀπολλῶ, ἀλλ' ὅμως δεικνύει ὅτι, ἐὰν δὲν πρέπει νὰ στηρίζωνται εἰς αὐτοὺς, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ στηρίζωνται εἰς ἄλλους. Ὅτι δηλαδὴ οὔτε δι' αὐτοὺς διεφώνουν λέγει ἐν συνεχείᾳ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του: «Ταῦτα δὲ μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ, ἵνα ἐν ἡμῖν μιάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ δ γέγραπται φρονεῖν»⁴. Διότι, ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦν πρὸς ὄφελός των τὰ ὀνόματα τοῦ Παύλου, τοῦ Ἀπολλῶ καὶ τοῦ Κηφᾶ, πολὺ περισσότερον δὲν ἔπρεπε ἄλλων· ἐὰν δὲν ἔπρεπε νὰ ἰδιοποιοῦνται τὸν διδάσκαλον, τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων, ὁ ὁποῖος ἐκατήχησε τόσον λαόν, πολὺ περισσότερον δὲν ἔπρεπεν ἐκείνους πού δὲν εἶχον καμμίαν ἀξίαν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπείγεται νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, χρησιμοποιεῖ αὐτὰ τὰ ὀνόματα. Ἄλλωστε κάμνει τὸν λόγον του καὶ ὀλιγώτερον δυσάρεστον μὲ τὸ νὰ μὴ ἀναφέρῃ ὀνομαστικῶς τοὺς διαιροῦντας τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ τοὺς κρύπτει χρησιμοποιῶν ὡς πρόσωπα τὰ ὀνόματα τῶν ἀποστόλων· «Ἐγὼ εἶμαι τοῦ Παύλου, ἐγὼ τοῦ Ἀπολλῶ, ἐγὼ τοῦ Κηφᾶ».

2. Οὐ προτιμῶν ἑαυτὸν τοῦ Πέτρου τέθεικεν ἔσχατον
 ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τὸν Πέτρον ἑαυτοῦ προτιθεῖς.
 Κατὰ γὰρ αὖξῃσιν προήγαγε τὸν λόγον, ἵνα μὴ νομισθῇ
 φθόνῳ τοῦτο ποιεῖν καὶ ἀφαιρεῖσθαι ἐκείνους τὴν τιμὴν διὰ
 5 βασκανίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἑαυτὸν τέθεικε, καὶ πρῶτον. Ὁ
 γὰρ πρῶτον ἑαυτὸν ἀποδοκιμάζων οὐκ ἀπὸ τοῦ τιμῆς ἐρᾶν
 τοῦτο ποιεῖ ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σφόδρα καταφρονεῖν τῆς τοιαύ-
 τῆς δόξης. Τὴν τοίνυν ἅπασαν προσβολὴν αὐτὸς δέχεται,
 καὶ τότε τίθησι τὸν Ἀπολλῶ, καὶ τότε τὸν Κηφᾶν. Οὐ τοί-
 10 νυν ἐπαίρων ἑαυτὸν τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλ' ἐν οἷς οὐκ ἐχρῆν
 γίνεσθαι, διὰ τοῦ οἰκείου προσώπου πρῶτον ποιεῖται τὴν
 διόρθωσιν. Ἀλλ' ὅτι μὲν οἱ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι προσνέ-
 μοντες ἑαυτοὺς ἡμάρτανον, δῆλον· καὶ καλῶς ἐνεκάλεσεν
 εἰπὼν ὅτι οὐ καλῶς ποιεῖτε λέγοντες, «Ἐγὼ μὲν εἰμι Παύ-
 15 λου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, ἐγὼ δὲ Κηφᾶ».

Τίνος δὲ ἔνεκεν προσέθηκεν, «ἐγὼ δὲ Χριστοῦ»; Εἰ γὰρ
 οἱ ἄνθρωποι προσνέμοντες ἑαυτοὺς ἡμάρτανον, οὐ δήπου
 καὶ οἱ τῷ Χριστῷ ἑαυτοὺς ἀνατιθέντες. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐνε-
 κάλει, ὅτι τὸν Χριστὸν ἑαυτοῖς ἐπεφήμιζον, ἀλλ' ὅτι μὴ
 20 πάντες μόνον. Οἶμαι δὲ αὐτὸν καὶ οἴκοθεν αὐτὸ προστεθει-
 κέναι βουλόμενον βαρύτερον τὸ ἔγκλημα ποιῆσαι καὶ δεῖξαι
 οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν εἰς μέρος δοθέντα ἔν, εἰ καὶ μὴ οὕ-
 τως ἐποίουν τοῦτο ἐκεῖνοι. Ὅτι γὰρ τοῦτο ἠνίζατο, διὰ
 τῶν ἐξῆς ἐδήλωσεν εἰπὼν· «Μεμέρισται ὁ Χριστός;». Ὁ δὲ
 25 λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· κατετέμετε τὸν Χριστὸν καὶ διείλετε
 αὐτοῦ τὸ σῶμα. Ὁρᾶς θυμόν, ὀρᾶς ἐπίπληξιν, ὀρᾶς λόγον
 γέμοντα ἀγανακτήσεως; Ὅταν γὰρ μὴ κατασκευάζη, ἀλλ'
 ἐρωτᾶ μόνον, ὡς ὠμολογημένου τοῦ ἀτόπου τοῦτο ποιεῖ.
 Τινὲς δὲ καὶ ἕτερον αὐτὸν φασιν αἰνίττεσθαι διὰ τοῦ λέ-
 30 γειν, «Μεμέρισται ὁ Χριστός»· οἶόν, διενείματο πρὸς ἄν-
 θρώπους καὶ ἠμερίσατο τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μοῖραν τὴν μὲν
 αὐτὸς ἔλαβε, τὴν δὲ ἐκείνοις ἔδωκεν. Εἶτα ἐργάζεται λοι-

2. Ἄνεφερε τὸν Πέτρον τελευταῖον ὄχι διότι ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀνώτερον ἐκείνου, ἀλλὰ ἀπεναντίας, διότι τὸν Πέτρον τὸν ἐθεώρει πολὺ ἀνώτερον τοῦ ἑαυτοῦ του. Προχώρησε δηλαδὴ τὸν λόγον τοῦ κατὰ αὐξουσάν σημασίαν, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὅτι τὸ κάνει αὐτὸ ἀπὸ φθόνον καὶ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ ἐκείνους τὴν τιμὴν λόγῳ βασκανίας. Διὰ τοῦτο ἔχει θέσει τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ πρῶτον. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πρῶτος ἀποδοκιμάζει τὸν ἑαυτὸν τοῦ δὲν τὸ κάμνει, διότι ποθεῖ τιμὴν, ἀλλὰ διότι τελείως περιφρονεῖ τὴν δόξαν τοῦ εἰδούς αὐτοῦ. Δέχεται λοιπὸν ὁ ἴδιος ὅλην τὴν ἐπίθεσιν καὶ μετὰ ἀναφέρει τὸν Ἀπολλῶ καὶ ἐν συνεχείᾳ τὸν Κηφᾶν. Δὲν ἔκαμε βεβαίως τοῦτο ἐξυψώνων τὸν ἑαυτὸν τοῦ, ἀλλὰ εἰς θέματα πρὸς δὲν ἔπρεπε νὰ δημιουργηθοῦν ἐπιχειρεῖ τὴν διόρθωσιν κατὰ πρῶτον μὲ τὸ ἰδικόν του πρόσωπον. Εἶναι βεβαίως φανερόν ὅτι ἡμάρτανον ὅσοι συνέτασσαν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε, καὶ καλῶς τοὺς ἐκατηγόρησε εἰπὼν ὅτι, δὲν ἐνεργεῖτε ὀρθῶς λέγοντες, «Ἐγὼ μὲν εἶμαι τοῦ Παύλου, ἐγὼ τοῦ Ἀπολλῶ, ἐγὼ τοῦ Κηφᾶ».

Διὰ ποῖον λόγον προσέθεσε τὸ «Ἐγὼ δέ, τοῦ Χριστοῦ»; Διότι ἐὰν ἡμάρτανον ὅσοι συνέτασσαν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ ἀνθρώπους, δὲν ἡμάρτανον βεβαίως καὶ ὅσοι ἀφιέρωνον τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ δὲν ἐκατηγόρει τοῦτο, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἰδιοποιούντο τὸν Χριστόν, ἀλλὰ ὅτι δὲν τὸν ἰδιοποιούντο ὅλοι μόνον Αὐτόν. Νομίζω ὅτι ὁ ἴδιος ἀπὸ ἰδικήν του σκέψιν ἔχει προσθέσει τοῦτο, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ παρουσιάσῃ βαρύτερον τὸ ἁμάρτημα καὶ ἔτσι νὰ δείξῃ ὅτι ἀκόμη καὶ ὁ Χριστὸς περιωρίσθη εἰς ἓν μόνον μέρος τῶν Χριστιανῶν, ἂν καὶ ἐκεῖνοι δὲν ἔπραττον ἀκριβῶς ἔτσι διότι μὲ τοὺς ἐξῆς λόγους ἐφανέρωσε ὅτι ἔκαμε τοιαύτην νύξιν· «Ἔχει κομματιασθῆ ὁ Χριστὸς»⁵. Αὐτὸ πρὸς λέγει σημαίνει· Κατεκομματιάσατε τὸν Χριστόν καὶ διηρέσατε τὸ σῶμα Του. Βλέπετε θυμόν, βλέπετε ἐπίπληξιν, βλέπετε λόγον γεμᾶτον ἀπὸ ἀγανάκτησιν; Ὅταν δηλαδὴ δὲν φέρῃ ἀποδείξεις, ἀλλὰ ἐρωτᾷ μόνον, τὸ κάμνει διότι εἶχον πλέον ὁμολογήσει τὸ ἄτοπον. Μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ Παῦλος ὑπονοεῖ καὶ κάτι ἄλλο μὲ τὸ νὰ λέγῃ «Μεμέρισται ὁ Χριστὸς», δηλαδὴ ἐχώρισε καὶ διεμοίρασε τὴν ἐκκλησίαν μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐπῆρε ὁ ἴδιος μὲν ἓν τμήμα, ἄλλο δὲ τμήμα ἔδωκεν εἰς ἐκείνους. Ἐν συνεχείᾳ ἐργάζεται διὰ τὴν ἐκρίζωσιν τοῦ κακοῦ λέγων· «Μήπως

πὸν τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἀτόπου, λέγων· «Μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη ὑπὲρ ὑμῶν ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;

“Ορα φιλόχριστον γνώμην, πῶς ἐπὶ τοῦ οἰκείου λοιπὸν ὀνόματος προσάγει τὸ πᾶν ἐκ περισυίας δεικνὺς ὅτι
 5 οὐ προσήκει οὐδενὶ αὕτη ἡ τιμὴ. Καὶ ἵνα μὴ δόξη φθόνῳ κινούμενος ταῦτα λέγειν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἑαυτὸν περιστρέφει. Καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν. Οὐ γὰρ εἶπε, μὴ Παῦλος τὸν κόσμον ἐποίησε; μὴ Παῦλος ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν; ἀλλ’ ἃ ἦν τῶν πιστῶν ἐξαίρετα
 10 μόνον καὶ πολλῆς κηδεμονίας, ταῦτα τίθησι, τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ ἐκ τούτων ἀγαθὰ. Δείκνυσι μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ ἡ τοῦ κόσμου δημιουργία, μάλιστα δὲ ἡ διὰ τοῦ σταυροῦ συγκατάβασις.

Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ Παῦλος ἀπέθανεν ὑπὲρ ὑμῶν; ἀλλὰ,
 15 «μὴ Παῦλος ἐσταυρώθη;», καὶ τὸ εἶδος τοῦ θανάτου τιθεῖς· «ἢ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;» Καὶ οὐκ εἶπε, μὴ Παῦλος ἐβάπτισεν ὑμᾶς; ἐβάπτισε γὰρ πολλούς· ἀλλ’ οὐ τὸ ζητούμενον τοῦτο ἦν, ὑπὸ τίνος ἐβαπτίσθησαν, ἀλλ’ εἰς τὸ τίνος ὄνομα ἐβαπτίσθησαν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τοῦτο
 20 αἴτιον ἐγένετο σχισμάτων, τὸ ἀπὸ τῶν βαπτισάντων καλεῖσθαι, καὶ τοῦτο διορθοῦται λέγων, «Μὴ εἰς τὸ ὄνομα Παύλου ἐβαπτίσθητε;». Καὶ μὴ γὰρ εἶπης, φησί, τίς ἐβάπτισεν, ἀλλ’, εἰς τὸ τίνος ὄνομα. Οὐ γὰρ ὁ βαπτίσας ἀλλ’ ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα ζητεῖται· οὗτος γὰρ ἀφήσει
 25 τὰ ἁμαρτήματα. Καὶ ἄχρι τούτου στήσας τὸν λόγον οὐκέτι τοῖς ἐξῆς ἐπεξέρχεται. Οὐ γὰρ λέγει, μὴ Παῦλος ὑμῖν ἐπηγγείλατο τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ; μὴ Παῦλος ὑπέσχετο βασιλείαν οὐρανῶν;

Τί δήποτε οὖν οὐχὶ καὶ ταῦτα προστίθησιν; “Ὅτι οὐκ
 30 ἔστιν ἴσον βασιλείαν ἐπαγγείλασθαι καὶ σταυρωθῆναι. Ἐκεῖνο μὲν γὰρ οὔτε κίνδυνον εἶχεν οὔτε αἰσχύνην ἔφερε, τοῦτο δὲ ἅπαντα ταῦτα· ἄλλως δὲ καὶ ἐκεῖνα ἀπὸ τούτων κατασκευάζει. Εἰπὼν γάρ. «Ὅς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο», ἐπήγαγε, «πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν

ὁ Παῦλος ἐσταυρώθη διὰ σᾶς ἢ μήπως ἐβαπτίσθητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου;»

Πρόσεξε τὴν φιλόχριστον σκέψιν, πῶς τὰ πάντα τὰ ἀναφέρει εἰς τὴν ἰδιὸν του ὄνομα δεικνύων πληρέστατα ὅτι εἰς κανένα ἄνθρωπον οὐκ ἀνήκει αὐτὴ ἡ τιμὴ· καὶ διὰ τὸ μὴ φανῆ ὅτι τὰ λέγει αὐτὰ κινούμενος ἀπὸ φθόνου, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπαναφέρει τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ πρόσεξε τὴν σύνεσιν· οὐκ εἶπε δηλαδὴ, Μήπως ὁ Παῦλος ἐδημιούργησε τὸν κόσμον; μήπως ὁ Παῦλος σᾶς ἔδωκε ζωὴν; ἀλλὰ τονίζει μόνον ὅσα εἶναι διὰ τοὺς πιστοὺς ἐξαίρετα καὶ χρειάζονται πολλὴν ἐπιμέλειαν, δηλαδὴ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ βάπτισμα καὶ τὰ ἀγαθὰ ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτά· διότι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἄνθρωπον τὴν δεικνύει μὲν καὶ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου, προπαντὸς ὅμως ἡ συγκατάβασις διὰ τοῦ σταυροῦ.

Καὶ οὐκ εἶπε, Μήπως ὁ Παῦλος ἀπέθανε διὰ σᾶς, ἀλλὰ «μήπως ὁ Παῦλος ἐσταυρώθη;» προσδιορίζων τὸ εἶδος τοῦ θανάτου· «ἢ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου ἐβαπτίσθητε;» καὶ οὐκ εἶπε, Μήπως ὁ Παῦλος σᾶς ἐβάπτισεν; διότι ἐβάπτισεν πολλούς· ἀλλὰ οὐκ ἦτο τοῦτο τὸ ζητούμενον, δηλαδὴ ἀπὸ ποῖον ἐβαπτίσθησαν, ἀλλὰ εἰς τὸ ὄνομα τίνος ἐβαπτίσθησαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ τοῦτο ἐγένετο αἷτιον σχισμάτων, τὸ νὰ ὀνομάζωνται (οἱ πιστοὶ) ἀπὸ τὸ ὄνομα ἐκείνων ποῦ τοὺς ἐβάπτισαν, διορθώνει καὶ τοῦτο λέγων: «Μήπως ἐβαπτίσθητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου;». Μὴ μοῦ εἶπης δηλαδὴ —λέγει— ποῖος σὲ ἐβάπτισεν, ἀλλὰ εἰς τὸ ὄνομα τίνος· ζητεῖται δηλαδὴ ὅχι ἐκεῖνος ποῦ ἐβάπτισεν, ἀλλὰ ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται εἰς τὰ βάπτισμα· διότι αὐτὸς συγχωρεῖ τὰ ἁμαρτήματα. Μέχρι αὐτοῦ τοῦ σημείου ὠμίλησεν ἐπ' αὐτοῦ καὶ οὐκ ἐπροχώρησε πλέον εἰς τὴν συνέχειαν· διότι οὐκ εἶπε. Μήπως ὁ Παῦλος σᾶς ὑπεσχέθη τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ; μήπως ὁ Παῦλος σᾶς ὑπεσχέθη βασιλείαν τῶν οὐρανῶν;

Διατί λοιπὸν οὐκ προσθέτει καὶ αὐτά; Διότι τὸ νὰ ὑποσχεθῆς βασιλείαν οὐκ εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ σταυρωθῆς· τὸ πρῶτον μὲν οὔτε κίνδυνον περιεῖχε οὔτε ἔφερον αἰσχύνην, τὸ δεύτερον ὅμως τὰ εἶχε ὅλα αὐτά· ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνα τὰ ἀποδεικνύει ἀπὸ αὐτά· ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ, «Αὐτὸς ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, οὐκ ἐλυπήθη τὸν ἰδιὸν του Υἱόν», «πῶς μαζὶ μὲ αὐτὸν οὐκ ἔθ' ἡμᾶς χάριση τὰ πάντα;» προσ-

χαρίσεται;»· καὶ πάλιν, «Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγη-
 μεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῶ μαλ-
 λον καταλλαγέντες σωθησόμεθα». Τοῦτου ἕνεκεν οὐκ ἐπή-
 γαγεν ἐκεῖνα· καὶ ὅτι τὰ μὲν οὐδέπω εἶχον, τῶν δὲ ἤδη
 5 πείραν εἰλήφεσαν καὶ τὰ μὲν ἦν ἐν ἐπαγγελίαις τὰ δὲ ἦ
 γεγένητο.

«Εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ, ὅτι οὐδένα ὑμῶν ἐβάπτισα, εἰ μὴ
 Κρίσπον καὶ Γάϊον». Τί μέγα φρονεῖτε ἐπὶ τῷ βαπτίσει,
 ὅπου γε ἐγὼ καὶ εὐχαριστῶ, ὅτι οὐκ ἐποίησα τοῦτο; Ταῦτα
 10 δὲ λέγων καθαιρεῖ τὸ ἐπὶ τούτῳ φύσημα οἰκονομικῶς, οὐχὶ
 τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ τὴν ἀπό-
 νοιαν τῶν μέγα ἐπὶ τῷ βαπτίσει φρονούντων, πρῶτον μὲν
 τῷ δεικνύναι ὅτι οὐκ αὐτῶν ἐστὶ τὸ δῶρον, δεύτερον δὲ τῷ
 εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ διὰ τοῦτο. Μέγα μὲν γὰρ τὸ βάπτισμα,
 15 ἀλλὰ μέγα αὐτὸ οὐχ ὁ βαπτίζων ποιεῖ ἀλλ' ὁ καλούμενος
 εἰς τὸ βάπτισμα· ἐπεὶ τὸ βαπτίσει οὐδὲν ἐστὶν ὅσον εἰς
 ἀνθρώπινον πόνον· ἀλλὰ πολλῶ ἕλαττον τοῦ εὐαγγελίσα-
 σθαι. Μέγα μὲν γὰρ ἐστὶ, πάλιν φημί, τὸ βάπτισμα, καὶ
 ἄνευ βαπτίσματος ἀμήχανον βασιλείας ἐπιτυχεῖν· ἀλλὰ
 20 δύναται αὐτὸ καὶ ἀνὴρ οὐ σφόδρα γενναῖος ποιῆσαι, τὸ δὲ
 εὐαγγελίσασθαι πολλοῦ δεῖται πόνου.

3. Λέγει δὲ καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν εὐχαριστεῖ, ὅτι οὐδὲν
 ἐβάπτισε. Τίς οὖν ἐστὶν αὕτη; «Ἵνα μὴ τις εἶπη», φησὶν,
 ὅτι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα ἐβάπτισθητε». Περὶ γὰρ ἐκείνων
 25 τοῦτο ἔλεγον; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ δέδοικα, φησί, μὴ καὶ εἰς
 τοῦτο προβῆ τὸ νόσημα. Εἰ γὰρ εὐτελῶν ἀνθρώπων καὶ
 οὐδενὸς ἀξίων λόγου βαπτίζόντων αἵρεσις γέγονεν, εἰ ἐγὼ
 ὁ καταγγεῖλος τὸ βάπτισμα πολλοὺς ἐβάπτισα, εἰκὸς ἦν
 συστάντας μὴ μόνον ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου καλεῖσθαι, ἀλλὰ
 30 καὶ τὸ βάπτισμα ἐμοὶ ἐπιφημίζειν. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἕλατ-
 τόνων τσοῦτον ἐγένετο κακόν, ἴσως ἂν καὶ ἐπὶ πολλῶ χα-
 λεπώτερον ἀπὸ τῶν μεζόνων προύβη. Ἐντρέψας τοίνυν
 τοὺς δεφθαρμένους ταύτη, καὶ προσειπών, «Ἐβάπτισα δὲ

6. Ρωμ. 8,32

7. αὐτ. 5,10

8. Α' Κορ. 1,14

9. αὐτ. 15.

έθεσε⁶. «Διότι ἐάν καί πάλιν, ἐνῶ ἡμεθα ἐχθροί, συνεφιλιώθημεν μέ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ του, πολὺ περισσότερον, ἀφοῦ συνεφιλιώθημεν, θά σωθῶμεν»⁷. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν προσέθε- σεν ἐκεῖνα καί διότι ἄλλα μὲν δὲν τὰ κατεῖχον ἀκόμη, ἄλλα δὲ τὰ εἶχον γευθῆ· ἄλλα μὲν ἦσαν ὑποσχέσεις, ἄλλα δὲ ἦσαν πλέον γεγο- νότα.

«Εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ποῦ δὲν ἐβάπτισα κανένα ἀπὸ σᾶς, πα- ρὰ μόνον τὸν Κρίσπον καί τὸν Γάϊον»⁸. Διατί μεγαλοφρονεῖτε διὰ τὸ ὅτι βαπτίζετε, ἐνῶ ἐγὼ ἀπεναντίας εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, διότι δὲν ἔπραξα τοῦτο; Λέγων δὲ αὐτὰ ἀφαιρεῖ με ἐπιμέλειαν τὴν ἀ- λαζονείαν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ βαπτίσματος, ὅχι τὴν δύναμιν τοῦ βαπτίσματος — μὴ γένοιτο — ἀλλὰ τὴν μωρίαν τῶν μεγαλοφρονού- των διὰ τὸ βάπτισμα, πρῶτον μὲν με τὸ νὰ δεικνύη ὅτι δὲν εἶναι ἰδικόν των δῶρον, δεύτερον δὲ με τὸ νὰ εὐχαριστῆ τὸν Θεὸν διὰ τοῦτο· διότι εἶναι μὲν τὸ βάπτισμα μέγα, ἀλλὰ τὸ καθιστᾷ μέγα ὅ- χι ὁ βαπτίζων ἀλλὰ ὁ καλούμενος εἰς τὸ βάπτισμα· τὸ βάπτισμα δε- θαίως ἀπαιτεῖ σημαντικὸν ἀνθρώπινον κόπον, ἀλλὰ εἶναι πολὺ εὐ- κολώτερον τοῦ εὐαγγελισμοῦ. Εἶναι δηλαδὴ μέγα μὲν τὸ βάπτισ- μα — τὸ ἐπαναλαμβάνω — καί χωρὶς τὸ βάπτισμα εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐπιτύχη ὁ ἄνθρωπος τὴν βασιλείαν· ἀλλὰ αὐτὸ δύναται νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ καί ἄνθρωπος ποῦ δὲν εἶναι πολὺ γενναῖος, ὁ εὐαγγελισμὸς ὅμως χρειάζεται πολὺν κόπον.

3. Λέγει δὲ καί τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν εὐχαριστεῖ ὅτι κα- νένα δὲν ἐβάπτισε. Ποία λοιπὸν εἶναι αὐτή; Λέγει· «Διὰ νὰ μὴ εἴ- πη κανεὶς ὅτι ἐβαπτίσθητε εἰς τὸ ἰδικόν μου ὄνομα»⁹. Ἔλεγον λοι- πὸν τοῦτο δι' ἐκείνους; Καθόλου; «Ἄλλὰ φοβοῦμαι — λέγει — μή- πως τὸ νόσημα προχωρήσῃ μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου. Ἐάν δηλαδὴ ἔχη γίνεαι ἐκλογὴ μεταξὺ εὐτελῶν ἀνθρώπων ποῦ βαπτίζουσι χωρὶς οἱ ἴδιοι νὰ ἔχουσι καμμίαν ἀξίαν, ἐάν ἐγὼ ποῦ ἐκήρυξα τὸ βάπτισ- μα ἐβάπτισα πολλοὺς, θά ἦτο φυσικὸν αὐτοὶ ἀφοῦ συνενωθοῦν ὅχι μόνον νὰ ὀνομάζωνται ἀπὸ τὸ ὄνομά μου, ἀλλὰ καί νὰ ταυτίζουσι τὸ βάπτισμα με ἐμέ»· διότι ἐάν προεκλήθη τόσον μέγα κακὸν ἀπὸ δευ- τερεύοντα θέματα, ἴσως θά ἐδημιουργοῦντο χειρότεροι καταστάσεις ἀπὸ σοβαρωτέρας αἰτίας. Ἀφοῦ λοιπὸν ἠλεγξεν ὄσους εἶχον ἁμαρ- τήσει εἰς τὸ θέμα τοῦτο καί ἀφοῦ προσέθεσε «Ἐβάπτισα δὲ καί

καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον»· πάλιν αὐτῶν ὑποσύρει τὸν τῦφον λέγων, «Λοιπὸν οὐκ οἶδα εἶ τινα ἄλλον ἐβάπτισα». Ἐντεῦθεν γὰρ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ περισπούδαστον ἦν αὐτῷ τῆς ἀπὸ τούτου τιμῆς ἀπολαύειν παρὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲ δό-
5 ξης ἕνεκεν ἐπὶ τοῦτο ἤρχετο.

Οὐ τούτοις δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐξῆς σφόδρα αὐτῶν καταστέλλει τὴν φλεγμονὴν λέγων· «Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλὰ εὐαγγελίζεσθαι». Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον καὶ πολλοῦ δεόμενον μόχθου καὶ ψυχῆς σι-
10 δηρᾶς, καὶ ὁ πάντα συνεῖχε, τοῦτο ἦν. Διὸ καὶ Παῦλος αὐτὸ ἐνεχειρίζετο. Καὶ τίνας ἕνεκεν μὴ ἀποσταλεῖς βαπτίζειν, ἐβάπτισεν; Οὐ μαχόμενος τῷ ἀποστείλαντι ἀλλ' ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι ἐκωλύθην, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἀπεστάλην ἐπὶ τούτῳ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀναγκαιοτάτῳ. Τὸ
15 μὲν γὰρ εὐαγγελίζεσθαι ἐνός που καὶ δευτέρου, τὸ δὲ βαπτίζειν παντὸς ἂν εἴη τοῦ τὴν ἱερωσύνην ἔχοντος. Ἄνθρωπον μὲν γὰρ κατηχούμενον λαβόντα καὶ πεπεισμένον βαπτίσει παντὸς οὐτινοσοῦν ἐστίν — ἢ γὰρ προαίρεσις τοῦ προσιόντος λοιπὸν ἐργάζεται τὸ πᾶν, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ χά-
20 ρις— ὅταν δὲ ἀπίστους δέη κατηχῆσαι, πολλοῦ δεῖ πόνου, πολλῆς τῆς σοφίας· τότε δὲ καὶ τὸ κινδυνεύειν προσῆν.

Ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ πᾶν γέγονε, καὶ πέπεισται ὁ μυσταγωγεῖσθαι μέλλων, καὶ οὐδὲν μέγα πεισθέντα βαπτίσει· ἐνταῦθα δὲ πολὺς ὁ πόνος, ὥστε μεταπέισαι προαίρεσιν
25 καὶ μεταθεῖναι γνώμην καὶ ἀναμοχλεῦσαι πλάνην καὶ καταφυτεῦσαι τὴν ἀλήθειαν. Ἄλλ' οὐ λέγει ταῦτα οὕτως οὐδὲ κατασκευάζει καὶ φησιν ὅτι οὐδένα πόνον ἔχει τὸ βαπτίσει ἀλλὰ τὸ εὐαγγελίσασθαι· οἶδε γὰρ αἰεὶ μετριάζειν· ἀλλ' ἐν τῇ συγκρίσει τῆς ἕξωθεν σοφίας σφόδρα ἀποτείνεται, ἐνθα
30 καταφορικωτέρῳ ἠδύνατο χρήσασθαι λόγῳ· Οὐ τοίνυν ἐναντιούμενος τῷ πέμποντι ἐβάπτισεν· ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν

10. αὐτ. 16

11. αὐτ. 17

τὴν οἰκογένειαν τοῦ Στεφανᾶ», πάλιν ἐλαττώνει τὴν ἀλαζονείαν των λέγων· «Λοιπὸν, δὲ γνωρίζω ἂν ἐδάπτισα κανένα ἄλλον»¹⁰. Ἐδῶ δηλαδὴ δεικνύει ὅτι καθόλου δὲν τὸν ἐνδιέφερε τὸ νὰ τὸν τιμοῦν οἱ πολλοί· διὰ τοῦτο οὔτε ἐδάπτισε χάριν δόξης.

Καὶ ὄχι μόνον μὲ αὐτὰ ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐξῆς περιορίζει πολὺ τὴν ἔντασιν τῆς ἀσθενείας των λέγων· «Διότι ὁ Χριστὸς δὲν μὲ ἔστειλε νὰ βαπτίζω ἀλλὰ νὰ κηρύττω τὸ Εὐαγγέλιον»¹¹. Τοῦτο δηλαδὴ ἦτο τὸ πλέον ἐπίπονον πού ἤθελε πολὺν μόχθον καὶ σιδηρᾶν ψυχὴν καὶ τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὰ πάντα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸ τὸ ἔργον ἀνελάμβανε. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἐδάπτισεν, ἐνῶ δὲν ἀπεστάλη νὰ βαπτίζῃ; Τὸ ἔκαμνε ὄχι ἐναντιοῦμενος εἰς ἐκεῖνον πού τὸν ἀπέστειλεν, ἀλλὰ ἀπὸ περίσσειαν ζήλου· διότι δὲν εἶπεν ὅτι τοῦ εἶχεν ἀπαγορευθῆ νὰ βαπτίζῃ, ἀλλὰ ὅτι δὲν ἀπεστάλη ἀποκλειστικῶς διὰ τὸ ἔργον τοῦτο, ἀλλὰ δι' αὐτὸ πού ἦτο τὸ πλέον ἀναγκαῖον· ὁ εὐαγγελισμὸς δηλαδὴ θὰ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἔργον ἴσως ἑνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων, ἐνῶ τὸ βάπτισμα παντὸς πού ἔχει τὴν ἱερωσύνην· τὸ νὰ πάρῃ δηλαδὴ κανεὶς ἕνα κατηχούμενον πού ἔχει πεισθῆ εἰς τὰ τῆς πίστεως καὶ νὰ τὸν βαπτίσῃ θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ κάμῃ οἰοσδήποτε· διότι ἡ βούλησις τοῦ προσερχομένου εἰς τὴν πίστιν καὶ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐργάζονται ἐν συνεχείᾳ τὰ πάντα· ὅταν ὁμοῦς πρέπει νὰ κατηχήσῃ κανεὶς ἀπίστους, χρειάζεται πολὺς κόπος καὶ πολλὴ σοφία· τότε μάλιστα διέτρεχε κανεὶς καὶ κίνδυνον.

Εἰς τὸ βάπτισμα δηλαδὴ ἔχει ἤδη συντελεσθῆ ὅλη ἡ προεργασία καὶ ἔχει πεισθῆ αὐτὸς πού πρόκειται νὰ βαπτισθῆ καὶ δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον τὸ νὰ βαπτίσῃ κάποιος ἕνα πού ἐπείσθη· ἡ κατήχησις ὁμοῦς ἔχει πολὺν κόπον, ὥστε νὰ μεταπέισῃ κανεὶς τὴν βούλησιν, νὰ μεταβάλλῃ τὸν νοῦν, νὰ ἀναταράξῃ τὴν πλάνην, νὰ ἐμφυτεύσῃ καλῶς τὴν ἀλήθειαν. Ἀλλὰ αὐτὰ δὲν τὰ λέγει ἄνευ λόγου οὔτε ἐπινοεῖ καὶ ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ βάπτισμα δὲν ἔχει κανένα κόπον, ἀλλὰ ἡ κατήχησις· διότι γνωρίζει πάντοτε νὰ τηρῆ τὸ μέτρον ἀλλὰ κατὰ τὴν σύγκρισιν τῆς πίστεως μὲ τὴν κοσμικὴν σοφίαν ἀπευθύνει ἐντόνους ἐρωτήσεις ὅπου ἠδύνατο νὰ χρησιμοποίησῃ ὀρμητικώτερον λόγον. Δὲν ἐδάπτισε λοιπὸν ἐναντιοῦμενος εἰς ἐκεῖνον πού τὸν ἔστειλεν, ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν

χηρῶν εἰπόντων τῶν ἀποστόλων, «Οὐκ ἔστιν ἀρεστόν κα-
 ταλιπόντας ἡμᾶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ διακονεῖν τραπέζαις»,
 διηκονήσατο οὐκ ἐναντιούμενος ἐκείνοις ἀλλ' ἐκ περιουσίας
 ποιῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα. Ἐπεὶ καὶ νῦν τοῖς μὲν ἀφελε-
 5 στέροι τῶν πρεσβυτέρων τοῦτο ἐγχειρίζομεν, τὸν δὲ δι-
 δασκαλικὸν λόγον τοῖς σοφωτέροις· ἐκεῖ γὰρ ἔστιν ὁ πόνος
 καὶ ὁ ἰδρώς. Διὸ καὶ αὐτὸς φησιν· «Οἱ καλῶς προεστῶτες
 πρεσβύτεροι διπλῆς τιμῆς ἀξιούσθωσαν, μάλιστα οἱ κο-
 π.ῶντες ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ». Ὡσπερ γὰρ τὸ μὲν δι-
 10 δάξαι τοὺς παλαίοντας ἀνδρὸς ἔστι γενναίου καὶ παιδο-
 τρίβου σοφοῦ, τὸ δὲ ἐπιθεῖναι τὸν στέφανον τῷ νικήσαντι
 καὶ τοῦ μὴ δυναμένου παλαίειν ἔστί, καίτοιγε ὁ στέφανος
 λαμπρότερον ποιεῖ τὸν νικήσαντα, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτί-
 σματος· ἀδύνατον μὲν γὰρ χωρὶς αὐτοῦ σωθῆναι, οὐδὲν δὲ
 15 μέγα ὁ βαπτίζων ποιεῖ προαίρεσιν παρεσκευασμένην λαβῶν.
 «Οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χρι-
 στοῦ».

Καθελὼν τὸ φύσημα τῶν διὰ τὸ βαπτίζειν μέγα φρο-
 νούντων μεθίσταται λοιπὸν πρὸς τοὺς ἐπὶ σοφίᾳ τῇ ἕξω-
 20 θεν κομπάζοντας καὶ κατ' αὐτῶν ὀπλίζεται σφοδρότερον.
 Πρὸς μὲν τοὺς ἐπὶ τῷ βαπτίζειν πεφυσιωμένους ἔλεγεν,
 «Εὐχαριστῶ, ὅτι οὐδένα ἐβάπτισα», καί, «ὅτι οὐκ ἀπέστει-
 λέ με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν»· καὶ οὔτε σφοδρῶς οὔτε κατα-
 σκευαστικῶς κέχρηται τῷ λόγῳ, ἀλλ' αἰνιξάμενος δι' ὀλί-
 25 γων, ἅπερ ἐβούλετο, παρέδραμεν· ἐνταῦθα δὲ ἐκ προοιμίων
 χαλεπὴν δίδωσι τὴν πληγὴν λέγων, «ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυ-
 ρὸς τοῦ Χριστοῦ». Τί τοίνυν μέγα φρονεῖς, ἐφ' ᾧ ἐγκαλύ-
 πτεσθαι ἔδει; Εἰ γὰρ πολεμεῖ τῷ σταυρῷ καὶ μάχεται τοῖς
 εὐαγγελίοις ἢ σοφία αὕτη, οὐκ αὐχεῖν ἐπ' αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ
 30 καταδύεσθαι δεῖ. Τοῦτο γὰρ αἴτιον τοῦ μὴ γενέσθαι τοὺς
 ἀποστόλους σοφούς, οὐκ ἀσθένεια τοῦ χαρίσματος, ἀλλ'
 ἵνα μὴ βλαθῇ τὸ κήρυγμα. Οὐκ ἄρα ἐκείνοι ἦσαν οἱ συνι-

12. Πρ. 6,2

13. Α' Τιμ. 5,17

περίπτωσιν τῶν χηρῶν, ἐνῶ οἱ ἀπόστολοι εἶπον «Δὲν εἶναι θεάρεστον νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ὑπηρετῶμεν εἰς τὰς τραπέζας»¹², εἰργάσθη χειρωνακτικῶς ὄχι ἀπὸ ἀντίθεσιν πρὸς ἐκείνους, ἀλλὰ ἐνεργῶν ἀπὸ περισσεϊαν ζήλου, ἔτσι καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου καὶ τώρα εἰς μὲν τοὺς ἀπλοϊκωτέρους τῶν πρεσβυτέρων ἀναθέτομεν τοῦτο, τὴν δὲ διδασκαλίαν εἰς τοὺς περισσότερον μορφωμένους, διότι ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ κόπος καὶ ὁ ἰδρώς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος λέγει: «Οἱ πρεσβύτεροι ποῦ εἶναι καλοὶ προϊστάμενοι νὰ κρίνωνται ἄξιοι διπλῆς τιμῆς, καὶ μάλιστα ἐκεῖνοι ποῦ κοπιᾶζουν εἰς τὸ κήρυγμα καὶ τὴν διδασκαλίαν»¹³. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἡ διδασκαλία τῆς πάλης εἶναι ἔργον γενναίου ἀνδρὸς καὶ σοφοῦ παιδοτρίβου, τὸ νὰ στεφανωθῇ ὁμῶς ὁ νικητὴς εἶναι ἔργον καὶ ἐκείνου ἀκόμη ποῦ δὲν δύναται νὰ παλαίῃ, ἂν καὶ βεβαίως ὁ στέφανος καθιστᾷ λαμπρότερον τὸν νικητὴν, ἔτσι καὶ σχετικῶς μὲ τὸ βάπτισμα: εἶναι δηλαδὴ ἀδύνατον μὲν νὰ σωθῇ κανεὶς χωρὶς αὐτό, ἐκεῖνος ὁμῶς ποῦ βαπτίζει δὲν κάμνει καθόλου δύσκολον ἔργον, διότι λαμβάνει παρεσκευασμένην τὴν βουλήσιν. «Ὁχι μὲ ρητορικὴν ἐπιδεξιότητα, διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν δύναμίν του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ».

Ἄφοῦ κατέστειλε τὴν ἀλαζονείαν τῶν μεγαλοφρονούντων διὰ τὸ ὅτι ἐβάπτιζον, ἐν συνεχείᾳ ἀσχολεῖται μὲ τοὺς κομπάζοντας διὰ τὴν κοσμικὴν σοφίαν των καὶ ὀπλίζεται περισσότερον ἐναντίον των· διότι πρὸς μὲν τοὺς ὑπερηφανευομένους διὰ τὸ ὅτι ἐβάπτιζον ἔλεγεν, «Εὐχαριστῶ, ὅτι οὐδένα ἐβάπτισα» καὶ «ὅτι οὐκ ἀπέστειλέ με ὁ Χριστὸς βαπτίζειν» καὶ δὲν ὠμίλησεν οὔτε μὲ σφοδρότητα οὔτε μὲ νέα ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ παρέκαμψε τὸ θέμα, ἀφοῦ ἀπλῶς ἔθιξεν ὅσα ἤθελε μὲ ὀλίγας λέξεις· ἐδῶ ὁμῶς ἀπὸ τὸ προίμιον ἀκόμη ἐπιτίθεται μὲ σφοδρότητα λέγων «διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν δύναμίν του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ». Διατί λοιπὸν μεγαλοφρονεῖς διὰ θέμα, διὰ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐντρέπεσαι; Ἐὰν δηλαδὴ ἡ σοφία αὐτὴ πολεμῇ τὸν σταυρὸν καὶ μάχεται τὰ εὐαγγέλια, δὲν πρέπει νὰ ἐπαίρῃσαι δι' αὐτήν, ἀλλ' ἀπεναντίας νὰ αἰσθάνεσαι ἐντροπήν· διότι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἀπόστολοι δὲν ὑπῆρξαν κατὰ κόσμον σοφοί, δὲν εἶναι ἡ ἀδυναμία τοῦ χαρίσματος, ἀλλὰ ἡ πρόνοια νὰ μὴ βλαθῇ τὸ κήρυγμα. Ἐπομένως ἐκεῖνοι δὲν ἐκαλλιέργουν

στῶντες τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ λυμαινόμενοι· οἱ δὲ ἰδιῶται οἱ βεβαιοῦντες. Τοῦτο οἶδε κολάσαι τῦφον, τῦτο καταστεῖλαι φλεγμονήν, τοῦτο πείσαι μετριάζειν.

Καὶ εἰ οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, τίνος ἔνεκεν τὸν Ἀπολλῶ
 5 λόγιον ὄντα ἔπεμψαν, φησίν; Οὐ τῇ τῶν λόγων δυνάμει
 θερροῦντες, ἀλλ' ὅτι δυνατὸς ἦν ἐν ταῖς γραφαῖς καὶ ἤλεγχε
 τοὺς Ἰουδαίους. Ἄλλως δὲ τὸ ζητούμενον ἦν, τὸ τοὺς
 πρωτοστάτας καὶ ἄρξαμένους σπείρειν τὸν λόγον μὴ εἶ-
 να· λογίους. Οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ πολλῆς δεόμενοι δυνάμεως,
 10 ὥστε ἀπώσασθαι τὴν πλάνην ἐκ προοιμίων, καὶ τότε πολ-
 λῆς ἔδει τῆς ἰσχύος εἰς αὐτὴν τὴν εἴσοδον.

4. Ὁ τοίνυν μὴ δεηθεὶς εὐπαιδεύτων ἐκ προοιμίων, εἰ
 μετὰ ταῦτα λογίους ἐδέξατο, οὐχ ὡς δεόμενος τοῦτο
 ἐποίησεν ἀλλ' ὡς οὐ διακρινόμενος· ὥσπερ γὰρ οὐκ ἐδεῖτο
 15 σοφῶν εἰς τὸ κατορθῶσαι ἅπερ ἐβούλετο, οὕτως οὐδὲ με-
 τὰ ταῦτα εὐρεθέντας διὰ τοῦτο ἐξέβαλε.

Σὺ δὲ ἐκεῖνό μοι δεῖξον, εἰ Πέτρος λόγιος ἦν καὶ Παῦ-
 λος. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις· ἰδιῶται γὰρ ἦσαν καὶ ἀγράμματοι.
 Ὡσπερ οὖν ὁ Χριστός, ὅτε τοὺς μαθητὰς ἔπεμπεν εἰς τὴν
 20 οἰκουμένην δείξας αὐτοῦ τὴν δύναμιν αὐτοῖς ἐν Παλαιστίνῃ
 πρῶτον καὶ εἰπῶν, «Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς χωρὶς βαλ-
 λαντίου καὶ πήρας καὶ ὑποδήματος, μὴ τίνος ὑστερήσατε;»,
 τότε ἐπέτρεψε λοιπὸν καὶ πήραν καὶ βαλλάντιον ἔχειν· οὕ-
 τω καὶ ἐνταῦθα ἐποίησε· τὸ γὰρ ζητούμενον ἦν δειχθῆναι
 25 τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, οὐ διὰ τὴν ἕξωθεν σοφίαν ἐκ-
 βάλλεσθαι τῆς πίστεως τοὺς προσιόντας. Ὅταν οὖν Ἕλ-
 ληνες κατηγορήσωσι τῶν μαθητῶν ὡς ἰδιῶτῶν, πλέον ἡμεῖς
 ἐκείνων κατηγορῶμεν αὐτῶν. Μηδὲ λεγέτω τις ὅτι σοφὸς
 ἦν ὁ Παῦλος· ἀλλ' ἐπαίροντες ἐπὶ σοφίᾳ τοὺς μεγάλους
 30 παρ' ἐκείνοις καὶ ἐπὶ εὐγλωττίᾳ θαυμασθέντας, τοὺς παρ'
 ἡμῖν ἅπαντας λέγωμεν ἰδιώτας γεγονέναι. Οὐ μικρῶς γὰρ

τὸν ρητορικὸν λόγον, ἀλλ' ἀντιθέτως παρεβίαζον τοὺς κανόνας του· οἱ ἰδιῶται ἦσαν ἐκεῖνοι πού τὸν ἐνίσχουν. Ἡ πρόνοια αὐτῆ δύναται νὰ καταδικάσῃ τὴν ἀλαζονείαν, νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ἀσθένειαν, νὰ πείσῃ διὰ μετριοφροσύνην.

Καὶ ἂν εἶναι ἀληθές ὅτι δὲν ἐκήρυττον μὲ κοσμικὴν σοφίαν λόγου, διὰ ποῖον λόγον ἔστειλαν τὸν Ἀπολλῶ, πού ἦτο λόγιος; θὰ ἔλεγε κάποιος. Τὸν ἔστειλαν ὄχι διότι εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν δύναμιν τῶν λόγων του, ἀλλὰ διότι ἦτο πολὺ κατηρτισμένος εἰς τὰς Γραφὰς καὶ ἤλεγχε τοὺς Ἰουδαίους. Ἀντιθέτως, ἄλλο ἐπεδίωκον, τὸ νὰ μὴ εἶναι δηλαδὴ λόγιοι οἱ ἡγέται καὶ ὅσοι ἔσπειρον πρῶτοι τὸν λόγον· διότι αὐτοὶ ἐχρειάζοντο πολλήν δύναμιν, ὥστε εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀπωθήσουν τὴν πλάνην, καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς τῆς προσπαθείας ἐχρειάζετο πολλή δύναμις.

4. Αὐτὸς λοιπὸν πού δὲν ἐχρειάσθη μορφωμένους εἰς τὴν ἀρχὴν, ἂν κατόπιν ἐγνώριζε λογίους, δὲν θὰ ἦτο κάτι πού θὰ τὸ ἐχρειάζετο, ἀλλὰ κάτι πού δὲν θὰ τοῦ ἔκαμνε ἰδιαιτέραν ἐντύπωση· ὅπως δηλαδὴ δὲν ἐχρειάζετο σοφοὺς, διὰ νὰ κατορθώσῃ ὅσα ἤθελεν, ἔτσι οὔτε θὰ τοὺς ἀπέκλειε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, ἂν κατόπιν τοὺς εἶχε.

Σὺ δὲ ἀπόδειξέ μου τὸ ἐξῆς, ἂν δηλαδὴ ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος ἦσαν λόγιοι· δὲν θὰ ἤμποροῦσες, διότι ἦσαν κοινοὶ καὶ ἀγράμματοι ἄνθρωποι. Λοιπὸν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Χριστός, ὅταν ἔστειλε τοὺς μαθητάς του εἰς τὴν οἰκουμένην, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔδειξε τὴν δύναμίν του εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἀφοῦ τοὺς εἶπεν, «Ὅταν σὰς ἔστειλα χωρὶς βαλλάντιον καὶ σάκκον καὶ ὑποδήματα, μήπως ἐστερήθητε τίποτε;»¹⁴, τότε ἐν συνεχείᾳ τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἔχουν καὶ σάκκον καὶ βαλλάντιον· τὸ ἴδιον ἔκαμε καὶ ἐδῶ· ὁ ἀντικειμενικὸς δηλαδὴ σκοπὸς ἦτο νὰ δειχθῇ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄχι ἐξ αἰτίας τῆς κοσμικῆς σοφίας νὰ ἀποκλείωνται τῆς πίστεως οἱ προσερχόμενοι. Ὅταν λοιπὸν οἱ Ἕλληνες κατηγοροῦσιν τοὺς μαθητάς ὡς ἀπλοϊκοὺς, ἐμεῖς τοὺς κατηγοροῦμεν περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους. Καὶ ἂς μὴ λέγῃ κανεὶς ὅτι ὁ Παῦλος ἦτο σοφός· ἀλλ' ἐνῶ ἐξαίρομεν τοὺς ἰδικούς των μεγάλους πού ἐθαυμάσθησαν διὰ τὴν σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν των, ἂς λέγωμεν ὅτι ὅλοι οἱ ἰδικοὶ μας ὑπῆρξαν κοινοὶ ἄνθρωποι, διότι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ

αυτοὺς καὶ κατὰ τοῦτο καταβαλοῦμεν τὸ μέρος· οὕτω γὰρ ἔσται λαμπρὰ τὰ νικητήρια.

Ταῦτα δὲ εἶπον, ἐπειδὴ τινος ἤκουσά ποτε Χριστιανοῦ πρὸς Ἑλληνα καταγελάστως διαλεγομένου καὶ ἀμφοτέρων
 5 ἐν τῇ πρὸς ἀλλήλους μάχῃ τὰ ἑαυτῶν καταλυόντων· ἃ γὰρ ἔδει τὸν Χριστιανὸν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ Ἑλληὴν ἔλεγε· καὶ ἃ τὸν Ἑλληνα εἰκὸς ἦν εἰπεῖν, ταῦτα ὁ Χριστιανὸς προεβάλλετο. Περὶ γὰρ Παύλου καὶ Πλάτωνος ζητήσεως οὔσης, ὁ μὲν Ἑλληὴν ἐπεῖρατο δεικνύναι ὅτι ὁ Παῦλος ἦν ἀμαθὴς
 10 καὶ ἰδιώτης, ὁ δὲ Χριστιανὸς ὑπὸ ἀφελείας ἐσπούδαζε κατασκευάζειν ὅτι Πλάτωνος λογιώτερος ἦν ὁ Παῦλος. Οὕτω δὲ τοῦ Ἑλληνος ἐγένετο τὰ νικητήρια τούτου κρατοῦντος τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ Πλάτωνος ἐλλογιμώτερος ἦν ὁ Παῦλος, πολλοὺς εἰκὸς ἀντιλέγειν οὐχ ὅτι τῇ χάριτι, ἀλλ' ὅτι εὐ-
 15 γλωττίᾳ περιεγένετο. Ὡστε ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνος ἦν τὸ λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Χριστιανοῦ· ὃ δὲ ἔλεγεν ὁ Ἑλληὴν, ὑπὲρ τοῦ Χριστιανοῦ ἦν. Εἰ γὰρ Παῦλος ἀπαίδευτος ἦν, ἐκράτησε δὲ Πλάτωνος, ὅπερ ἔλεγον, λαμπρὰ γέγονεν ἡ νίκη· τοὺς γὰρ ἐκείνου μαθητὰς ἅπαντας λαβὼν ὁ ἀμαθὴς ἐπει-
 20 σε καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἤγαγεν. Ὅθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἀνθρωπίνῃ τὸ κήρυγμα γέγονεν ἀλλὰ Θεοῦ χάριτι.

Ἰν' οὖν μὴ ταῦτα πάσχωμεν μηδὲ καταγελώμεθα οὕτω διαλεγόμενοι πρὸς Ἑλληνας, ἐπειδὴν ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς ἀγῶν ἦ, κατηγοροῦμεν τῶν ἀποστόλων ὡς ἀμαθῶν· ἡ γὰρ
 25 κατηγορία αὕτη ἐγκώμιον. Καὶ ὅταν εἴπωσιν ἐκεῖνοι ὅτι ἄγροικοὶ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, προσθῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ εἴπωμεν ὅτι καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀγράμματοι καὶ πένητες καὶ εὐτελεῖς καὶ ἀσύνετοι καὶ ἀφανεῖς. Οὐκ ἔστι βλασφημία τῶν ἀποστόλων ταῦτα, ἀλλὰ καὶ δόξα, τὸ τοὺς τοιοῦτους τῆς
 30 οἰκουμένης πάσης λαμπροτέρους φανῆναι. Οὗτοι γὰρ οἱ ἰδιῶται καὶ ἄγροικοὶ καὶ ἀμαθεῖς τοὺς σοφοὺς καὶ δυνατοὺς καὶ τοὺς τυράννους καὶ τοὺς ἐπὶ πλούτῳ καὶ δόξῃ καὶ τοῖς ἔξωθεν πᾶσι κομπάζοντας ὡς οὐδὲ ἄνδρας, οὕτω κατηγω-

σημείον θὰ ὑπερισχύσωμεν αὐτῶν, καὶ ἔτσι ἡ νίκη μας θὰ εἶναι λαμπρά.

Τὰ εἶπα αὐτά, ἐπειδὴ κάποτε ἤκουσα κάποιον Χριστιανὸν νὰ συζητῆ μὲ ἕνα Ἕλληνα κατὰ τρόπον γελοῖον καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα των ὁ καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐξουδετέρωνε τὰ ἴδια τὰ ἐπιχειρήματά του· διότι ὅσα ἔπρεπε νὰ εἶπη ὁ Χριστιανός, αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὁ Ἕλλην· καὶ ὅσα ἦτο φυσικὸν νὰ εἶπη ὁ Ἕλλην, αὐτὰ τὰ προέβαλλεν ὁ Χριστιανός. Ἡ συζήτησις δηλαδὴ ἦτο διὰ τὸν Παῦλον καὶ τὸν Πλάτωνα, καὶ ὁ μὲν Ἕλλην προσεπάθει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Παῦλος ἦτο ἀμαθὴς καὶ ἀπλοϊκός, ὁ δὲ Χριστιανὸς ἀπὸ ἀφέλειαν προσεπάθει νὰ παρουσιάσῃ ὅτι ὁ Παῦλος ἦτο λογιώτερος τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ἔτσι νικητὴς ἦτο ὁ Ἕλλην, διότι ὁ λόγος του ἦτο ἰσχυρότερος· ἐὰν δηλαδὴ ὁ Παῦλος ἦτο λογιώτερος τοῦ Πλάτωνος, θὰ ἦτο ἐπόμενον πολλοὶ νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ὑπερίσχυσε ὄχι μὲ τὴν χάριν, ἀλλὰ μὲ τὴν εὐγλωττίαν· ὥστε τὰ ὅσα ἔλεγεν ὁ Χριστιανὸς ἦσαν ὑπὲρ τοῦ Ἕλληνοσ, καὶ ὅ,τι ἔλεγεν ὁ Ἕλλην ἦτο ὑπὲρ τοῦ Χριστιανοῦ· ἐὰν δηλαδὴ ὁ Παῦλος ἦτο ἀπαίδευτος καὶ ὁμοῦς ὑπερίσχυσε τοῦ Πλάτωνος — πράγμα πὸν τὸ ὑπεστήριζον — ἡ νίκη ὑπῆρξε λαμπρά, διότι ὁ ἀμαθὴς, ὅταν συνήνητησε ὄλους τοὺς μαθητὰς ἐκείνου, τοὺς ἔπεισε καὶ τοὺς ἐκέρδισε. Καὶ ἔτσι εἶναι φανερόν ὅτι τὸ κήρυγμα δὲν ἔχει γίνεαι μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ.

Διὰ νὰ μὴ παθαίνωμεν λοιπὸν αὐτὰ καὶ νὰ μὴ μᾶς περιγελοῦν, ὅταν ἔτσι συζητῶμεν μὲ Ἕλληνας καὶ ἀγωνιζώμεθα ἐναντίον των, ἅς κατηγορῶμεν τοὺς ἀποστόλους ὡς ἀμαθεῖς, διότι ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι ἐγκώμιον. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι εἶπουν ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἦσαν ἀγροῖκοι, ἅς προσθέσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἅς εἴπωμεν ὅτι ἦσαν καὶ ἀμαθεῖς καὶ ἀγράμματοι καὶ πτωχοὶ καὶ εὐτελεῖς καὶ ἀσύνετοι καὶ ἀφανεῖς. Αὐτὰ δὲν εἶναι βλασφημία διὰ τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ δόξα, τὸ ὅτι τέτοιοι ἀνθρωποὶ ἀπεδείχθησαν λαμπρότεροι ὄλης τῆς οἰκουμένης. Αὐτοὶ δηλαδὴ οἱ ἀπλοῖκοι καὶ ἀγροῖκοι καὶ ἀμαθεῖς κατενίκησαν τοὺς σοφοὺς καὶ δυνατοὺς καὶ τοὺς τυράννους καὶ ὄσους ἐκόμπαζον διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δόξαν καὶ ὄλα τὰ ἐξωτερικά, τοὺς ἐξουδετέρωσαν πλήρως ὡς νὰ

νίσαντο. "Οθεν δῆλον ὅτι μεγάλη ἡ τοῦ σταυροῦ δύναμις, κοί οὐκ ἀνθρώπινη ἰσχύϊ ταῦτα ἐγίνετο. Οὐ γὰρ ἔχει φύσιν τὰ γινόμενα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἦν τὰ κατορθούμενα. "Όταν δὲ ὑπὲρ φύσιν τι γένηται, καὶ ὑπὲρ φύσιν παρὰ πολὺ, μετὰ 5 τοῦ προσήκοντος καὶ τοῦ χρησίμου, εὐδηλον ὅτι θεία τινὶ ταῦτα δυνάμει καὶ συνεργείᾳ γίνεται.

Σκόπει δέ· Ὁ ἀλιεύς, ὁ σκηνοποιός, ὁ τελώνης, ὁ ιδιώτης, ὁ ἀγράμματος, ἐκ Παλαιστίνης τῆς χώρας μακρὰν κειμένης ἐλθόντες, τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ῥήτορας, τοὺς 10 δεινοὺς εἰπεῖν ἐκ τῆς οἰκείας ἀπώσάμενοι πάντας, αὐτοὶ τούτων ἐκράτησαν ἐν χρόνῳ βραχεῖ μετὰ κινδύνων πολλῶν, δῆμων, βασιλέων ἀντιπιπτόντων, τῆς φύσεως αὐτῆς μαχομένης, τοῦ χρόνου τῆς παλαιότητος, τῆς πολλῆς συνηθείας ἀντιπαλαιούσης σφοδρῶς, δαιμόνων ὀπλιζομένων, 15 διαβόλου παραταττομένου καὶ πάντα κινουῦντος, βασιλέας, ἄρχοντας, δῆμους, ἔθνη, πόλεις, βαρβάρους, Ἕλληνας, φιλοσόφους, ῥήτορας, σοφιστάς, λογογράφους, νόμους, δικαστήρια, κολάσεις ποικίλας, θανάτους μυρίους καὶ παντοδαπούς. Ἄλλ' ὁμως ἅπαντα ταῦτα οὕτως ἠλέγχετο καὶ πα- 20 ρεχώρει τῶν ἀλιέων φθεγγομένων, ὡς κόνις λεπτὴ σφοδρῶν ἀνέμων ἐμβολῆν ἐνεγκεῖν μὴ δυναμένη.

Μάθωμεν τοίνυν οὕτω πρὸς Ἕλληνας διαλέγεσθαι, ἵνα μὴ ὦμεν ὡς θρέμματα καὶ βοσκήματα, ἀλλ' ὦμεν παρσκευασμένοι περὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος. Καὶ τέως τοῦτο 25 τὸ κεφάλαιον μελετήσωμεν οὐκ ὄν μικρόν, καὶ λέγωμεν πρὸς αὐτοὺς· πόθεν οἱ ἀσθενεῖς τῶν ἰσχυρῶν περιεγένοντο, οἱ δώδεκα τῆς οἰκουμένης, οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς ὄπλοις κεχρημένοι, ἀλλὰ γυμνοὶ πρὸς ἐνόπλους μαχόμενοι;

5. Εἰπέ γάρ, εἰ δώδεκα ἄνδρες πολεμικῶν ἄπειροὶ πραγμάτων εἰς παράταξιν στρατιωτῶν ἄπειρον καὶ ὀπλισμένην εἰσπηδήσαντες, οὐκ ἄοπλοι μόνον ἀλλὰ καὶ ἀσθενεῖς τὸ σῶμα, ὑπὸ μὲν ἐκείνων οὐδὲν ἔπαθον, μηδὲ μυρίοις

μη ἦσαν ἄνδρες. Ἔτσι ἔγινε φανερόν ὅτι ἡ δύναμις τοῦ σταυροῦ εἶναι μεγάλη καὶ ὅτι αὐτὰ δὲν ἐγίνοντο μὲ ἀνθρωπίνην ἰσχύν. Τὰ ὅσα συνέβησαν καὶ κατωρθώθησαν δὲν ἦσαν φυσικά, ἀλλ' ὑπερέβαινον τὴν φύσιν· καὶ ὅταν κάτι γίνῃ παρὰ τὴν φύσιν, καὶ μάλιστα πάρα πολὺ παρὰ τὴν φύσιν, καὶ συγχρόνως εἶναι πρέπον καὶ ὠφέλιμον, εἶναι σαφές ὅτι τοῦτο γίνεται μὲ κάποιαν θεϊκὴν δύναμιν καὶ βοήθειαν.

Πρόσεξε δὲ ὁ ἀλιεύς, ὁ σκηνοποιός, ὁ τελώνης, ὁ ἀπλοϊκός, ὁ ἀγράμματος, ἦλθον ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην, μίαν μακρυνὴν χώραν, καὶ ἀφοῦ ἀπώθησαν ἔξω τὴν ἰδίαν των τὴν χώραν τοὺς φιλοσόφους, τοὺς ρήτορας, τοὺς δεινοὺς διμηλητάς, ἐντὸς ὀλίγου χρόνου καὶ μὲ πολλοὺς κινδύνους τοὺς ἐνίκησαν, ἂν καὶ τοὺς ἐπετίθεντο λαοὶ καὶ βασιλεῖς, ἡ ἰδία ἡ φύσις τοὺς ἐμάχετο, ἂν καὶ ἡ παλαιότης τοῦ χρόνου καὶ ἡ πολλὴ συνήθεια μὲ σφοδρότητα τοὺς ἀντηγωνίζοντο, ἂν καὶ οἱ θαίμονες ἦσαν ὀπλισμένοι καὶ ὁ διάβολος εἶχε παραταχθῆ καὶ ἐκίνει ἐναντίον των τὰ πάντα, βασιλεῖς, ἄρχοντας, λαοὺς, ἔθνη, πόλεις, βαρβάρους, ἔθνικούς, φιλοσόφους, ρήτορας, σοφιστάς, δικηγόρους, νόμιους, δικαστήρια, ποικίλας τιμιωρίας, ἀναριθμήτους καὶ παντὸς εἶδους θανάτους· ἀλλ' ὅμως ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ κήρυγμα τῶν ἀλιέων ἀνεσκευάζοντο καὶ ὑπεχώρουν ὅπως ἡ λεπτὴ σκόνη δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀνθέξῃ τὴν ὀρμητὴν τῶν ἀνέμων.

Ἄς μάθωμεν λοιπὸν ἔτσι νὰ συζητῶμεν μὲ τοὺς ἔθνικούς, οἷα νὰ μὴ εἴμεθα ὡς ζῶα καὶ βοσκήματα, ἀλλὰ νὰ εἴμεθα παρσκευασμένοι διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἐλπίδος μας. Προηγουμένως ἄς μελετήσωμεν τοῦτο τὸ θέμα ποῦ δὲν εἶναι μικρὸν καὶ ἄς λέγωμεν πρὸς αὐτούς· Πῶς οἱ ἀσθενεῖς ἐνίκησαν τοὺς ἰσχυροὺς, οἱ δώδεκα τὴν οἰκουμένην, ἐνῶ δὲν ἐχρησιμοποιοῦν τὰ ἴδια ὄπλα, ἀλλὰ ἐπολέμουν γυμνοὶ ἐναντίον ἐνόπλων;

5. Εἰπέ μου δηλαδή, ἐὰν δώδεκα ἄνδρες ἄπειροι ἀπὸ πολεμικὰ πράγματα εὐρίσκοντο αἰφνιδίως εἰς πολὺν μεγάλην καὶ ὀπλισμένην παράταξιν στρατιωτῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν ὄχι μόνον ἄοπλοι, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀσθενικὸν σῶμα, καὶ ὅμως δὲν ἐπάθεινον τίποτε ἀπὸ ἐκείνους καὶ οὔτε ἐτραυματίζοντο, ἂν καὶ μὲ ἄπει-

βαλλόμενοι βέλεσιν ἐστρώθησαν, ἔχοντες δὲ ἐμπεπερονημένα τὰ βέλη γυμνῶ τῷ σώματι πάντας κατέβαλον, οὐχ ὄπλοις κεχρημένοι ἀλλὰ τῇ χειρὶ παίοντες, εἶτα τοὺς μὲν ἀνεῖλον, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους λαβόντες ἀπήγαγον, μηδὲ
5 τραύματα αὐτοὶ δεξάμενοι ἄρα τις ἀνθρώπινον τὸ γινόμενον εἶναι ἔφησε;

Καίτοι τὸ τῶν ἀποστόλων τρόπαιον πολλῶ ἐκείνου θαυμαστότερον. Τοῦ γὰρ γυμνὸν μὴ τρωθῆναι πολλῶ παραδοξότερον τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἀγράμματον καὶ ἀλίεα τοσαύτης
10 δεινότητος περιγενέσθαι, καὶ μήτε ὑπὸ τῆς ὀλιγότητος μήτε ὑπὸ τῆς πενίας μήτε ὑπὸ τῶν κινδύνων μήτε ὑπὸ τῆς συνηθείας τῆς προκατειληφείας μήτε ὑπὸ τῆς τοσαύτης αὐστηρότητος τῶν πραγμάτων ὧν ἐπέταττον, μήτε ὑπὸ τῶν καθημερινῶν θανάτων, μήτε ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀπατηθέντων μήτε
15 ὑπὸ τοῦ ἀξιώματος τῶν ἀπατησάντων διακωλυθῆναι.

Οὕτω τοίνυν αὐτοὺς καταβάλλωμεν καὶ μαχώμεθα πρὸς ἐκείνους καὶ πρὸ τῶν λόγων διὰ τοῦ θίου καταπληξώμεθα. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ μεγάλη μάχη, οὗτος ὁ συλλογισμὸς ὁ ἀναντίρρητος ὁ διὰ τῶν ἔργων· ἐπεὶ κἂν μυρία φιλοσοφῶ
20 σωμεν διὰ τῶν λόγων, θίον δὲ μὴ παρεχώμεθα ἐκείνων βελτίονα, τὸ κέρδος οὐδέν. Οὐ γὰρ τοῖς λεγομένοις προσέχουσιν, ἀλλ' ἃ πράττομεν ἐξετάζουσι, καὶ φασὶ· σὺ πρότερος τοῖς σοῖς ῥήμασι πείθου, καὶ τότε ἕτεροις παραίνει. Εἰ δὲ λέγοις μὲν μυρία εἶναι ἀγαθὰ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς
25 οὐκ ὄντων δὲ οὕτω φαίνοιο τοῖς παροῦσι προσηλωμένος, τὰ ἔργα σου τῶν ῥημάτων ἐμοὶ πιστότερα. Ὅταν γὰρ ἴδω σε ἀρπάζοντα τὰ ἑτέρων, θρηνοῦντα ἀμέτρως ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσι, πολλὰ ἕτερα πλημμελοῦντα, πῶς σοι πιστεύσω ὅτι ἔστιν ἀνάστασις; Κἂν γὰρ μὴ λέγωσι ταῦτα, ἐν-
30 νοοῦσι ταῦτα καὶ περιστρέφουσι ἐπὶ τῆς διανοίας. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ κωλύον τοὺς ἀπίστους γενέσθαι Χριστιανούς.

Ἐναγάγωμεν τοίνυν αὐτοὺς διὰ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Πολλοὶ καὶ ἰδιῶται ἄνδρες φιλοσόφων οὕτω κατέπληξαν τὴν δ.άνοιαν, ὡς καὶ τὴν τῶν ἔργων ἐπιδειξάμενοι φι-

ρα βέλη τούς ἐκτύπων οἱ ἐχθροί, καὶ ἐνῶ τὰ βέλη εἶχον ὁ α-
 τρυπήσει· τὸ γυμνὸν σῶμα αὐτοὶ κατενίκησαν ὅλους χωρὶς νὰ
 χρησιμοποιοῦν ὄπλα, ἀλλὰ κτυπῶντες διὰ τῆς χειρός των τελικῶς
 ἄλλους ἐφόνευσαν, ἄλλους συνέλαβον αἰχμαλώτους, χωρὶς οἱ ἴδιοι
 νὰ τραυματισθοῦν· ἄραγε θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι
 ἀνθρώπινον;

Καὶ ὅμως ἡ νίκη τῶν ἀποστόλων εἶναι πολὺ πῖο θαύμα-
 στος ἀπὸ ἐκεῖνο· διότι ἀπὸ τὸ νὰ μὴ πληγωθῆ κάποιος γυμνός πο-
 λὺ παραδοξότερον εἶναι ὁ ἀπλοϊκὸς καὶ ἀγράμματος καὶ ἀλέυς
 νὰ νικήσῃ τόσον δεινούς ἀντιπάλους καὶ νὰ μὴ ἐμποδισθῆ οὔτε ἀ-
 πὸ τὸν μικρὸν ἀριθμὸν των οὔτε ἀπὸ τὴν πενίαν οὔτε ἀπὸ τοὺς
 κινδύνους οὔτε ἀπὸ τὴν μακροχρόνιον συνήθειαν, οὔτε ἀπὸ τὴν με-
 γάλην αὐστηρότητα τῶν διαταγῶν, τὰς ὁποίας ἐλάμβανον, οὔτε ἀ-
 πὸ τοὺς καθημερινούς θανάτους, οὔτε ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἀπατη-
 θέντων μήτε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα αὐτῶν πού τοὺς ἐξηπάτησαν.

Ἔτσι λοιπὸν ἄς νικήσωμεν αὐτοὺς καὶ ἄς πολεμῶμεν ἐναν-
 τίον ἐκείνων καὶ ἀντὶ μέ λόγους ἄς τοὺς καταπλήξωμεν μέ τὴν
 ζωὴν μας· ἡ μεγάλη μάχη, τὸ ἀκαταγώνιστον ἐπιχείρημα εἶναι
 ἡ παρουσίας, ἔργων, διότι, ἀκόμη καὶ ἂν φιλοσοφήσωμεν πάρα
 πολὺ διὰ τῶν λόγων, δὲν παρουσιάζωμεν ὅμως ζωὴν καλυτέραν
 ἐκείνων, τίποτε δὲν εἶναι τὸ κέρδος· διότι δὲν προσέχουν εἰς ὅσα
 λέγομεν, ἀλλὰ ἐξετάζουν τὰς πράξεις μας καὶ λέγουν· Σὺ πρῶ-
 τον πείσου εἰς τοὺς λόγους σου καὶ τότε συμβούλευε ἄλλους. Ἐὰν
 ὅμως λέγῃς μὲν ὅτι ὑπάρχουν μύρια ἀγαθὰ εἰς τὸ μέλλον, σὺ ὅ-
 μως φαίνεσαι τόσον προσηλωμένος εἰς τὰ παρόντα ὡς νὰ μὴ ὑπάρ-
 χουν τὰ μέλλοντα, τότε τὰ ἔργα σου εἶναι δι' ἐμέ πῖο πιστευτά.
 Ὅταν δηλαδὴ σέ ἴδω νὰ ἀρπάζῃς τὰ ξένα, νὰ θρηνηῖς ὑπερβολι-
 κῶς διὰ τοὺς νεκροὺς καὶ νὰ κόμνης πολλὰ ἄλλα σφάλματα, πῶς
 νὰ πιστεῦσω εἰς σέ ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις; Καὶ ἂν δὲν τὰ λέγουν
 αὐτά, τὰ σκέπτονται καὶ τὰ γυρίζουν εἰς τὸν νοῦν των, καὶ τοῦτο
 εἶναι πού ἐμποδίζει τοὺς ἀπίστους νὰ γίνουν Χριστιανοί.

Ἄς προτρέψωμεν λοιπὸν αὐτοὺς μέ τὴν ζωὴν μας. Πολλοὶ
 ἀπλοϊκοὶ ὄνθρωποι ἔτσι κατέπληξαν τὸν νοῦν τῶν φιλοσόφων μέ
 τὸ νὰ δείξουν τὴν φιλοσοφίαν τῶν ἔργων καὶ μέ τὸ νὰ χρησιμο-

λοσοφίαν καὶ φωνὴν σάλπιγγος λαμπροτέραν διὰ τῆς πολ-
 λ.τειας καὶ φιλοσοφίας ἀφέντες· αὕτη γὰρ τῆς γλώττης
 ἰσχυροτέρα. Ὅταν δὲ εἶπω ὅτι οὐ χρὴ μνησικακεῖν, εἶτα
 τὸν Ἕλληνα μυρία ἐργάσωμαι κακά, πῶς δυνήσομαι τοῖς
 5 λόγοις αὐτὸν ἐναγαγεῖν, διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν ἀποσοδῶν;
 Θηρεύσωμεν τοίνυν αὐτούς διὰ τῆς πολιτείας, καὶ διὰ τῶν
 ψυχῶν τούτων οἰκοδομῶμεν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦτον
 συναγάγωμεν τὸν πλοῦτον. Οὐκ ἔστι ψυχῆς οὐδὲν ἀντάξιον,
 οὐδὲ ὁ κόσμος ἅπας. Ὡστε κἂν μυρία δῶς χρήματα πέ-
 10 νησιν, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάσῃ οἶον ὁ μίαν ψυχὴν ἐπιστρέ-
 φων. «Ὁ γὰρ ἐξάγων τίμιον ἐξ ἀναξίου ὡς στόμα μου
 ἔσται», φησί. Μέγα μὲν γὰρ ἀγαθὸν καὶ τὸ ἐλεεῖν τοὺς πε-
 νομένους, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον, οἶον τὸ πλάνης ἀπαλλάτ-
 τειν· ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν κατὰ Παῦλον γίνεται καὶ Πέτρον.
 15 Ἐξεστὶ γὰρ ἀναδέξασθαι τὸ ἐκείνων κήρυγμα, οὐχ
 ἵνα κινδυνεύωμεν καθάπερ ἐκεῖνοι καὶ λιμούς καὶ λοιμούς
 καὶ τὰ ἄλλα ὑποφέρωμεν — εἰρήνης γὰρ ὁ παρῶν καιρὸς
 — ἀλλ' ἵνα ἀπὸ τῆν ἀπὸ προθυμίας σιωπῆν ἐπιδειξώμεθα.
 Καὶ γὰρ ἔξεστιν οἴκοι καθημένους ταύτην τὴν ἀλείαν ἐργά-
 20 ζεσθαι. Εἷς τις ἔχει φίλον καὶ συγγενῆ καὶ οἰκεῖον, ταῦτα
 ποιεῖτω, ταῦτα λεγέτω, καὶ ἔσται κατὰ Πέτρον καὶ Παῦ-
 λον. Καὶ τί λέγω Πέτρον καὶ Παῦλον; Στόμα ἔσται τοῦ Χρι-
 στοῦ. «Ὁ γὰρ ἐξαγαγὼν τίμιον ἐξ ἀναξίου, ὡς στόμα μου
 ἔσται», φησί. Κἂν μὴ σήμερον πείσης, αὔριον πείσεις· κἂν
 25 μηδέποτε πείσης, σὺ τὸν μισθὸν ἔξεις ἀπηρτισμένον· κἂν
 μὴ πάντας πείσης, ὀλίγους ἀπὸ πολλῶν δυνήσῃ· ἐπεὶ καὶ
 οἱ ἀπόστολοι οὐχὶ πάντας τοὺς ὄντας ἀνθρώπους ἔπεισαν,
 ἀλλ' ὅμως πᾶσι διελέχθησαν, καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι μισθὸν ἔχου-
 σιν. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ τέλος τῶν κατορθουμένων, ἀλλὰ πρὸς
 30 τὴν γνώμην τῶν κατορθούντων ὁ Θεὸς τοὺς στεφάνους ὀρί-
 ζειν εἴωθε. Κἂν δύο καταβάλης ὁβολούς, δέχεται· καὶ ὄπερ
 ἐπὶ τῆς χήρας ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν διδασκόντων ἐρ-
 γάσεται.

ποιήσουν διὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀσκήσεώς των φωνὴν λαμπροτέραν σάλπιγγος· καὶ αὕτῃ εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς γλώσσης. Ὅταν λοιπὸν εἶπω ὅτι δὲν πρέπει νὰ μνησικακῶμεν καὶ κατόπιν κάμνω ἄπειρα κακὰ εἰς τὸν ἐθνικόν, πῶς θὰ δυνηθῶ νὰ τὸν προτρέψω μετὸς λόγους, ἐνῶ τὸν ἀποτρέπω μετὰ τὰ ἔργα μου; Ἄς θηρεύσωμεν λοιπὸν αὐτούς διὰ τῆς ζωῆς μας καὶ μετὰ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἅς οἰκοδομῶμεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ αὐτὸν τὸν πλοῦτον ἅς συγκεντρώσωμεν. Τίποτε δὲν εἶναι ἰσάξιον τῆς ψυχῆς· οὔτε ὁ κόσμος ὅλος. Ὅστε καὶ ἂν δώσης ἄπειρα χρήματα εἰς τοὺς πτωχοὺς, δὲν κάμνεις τίποτε ἰσάξιον αὐτοῦ πού κάμνει κάποιος πού συντελεῖ εἰς τὴν ἐπιστροφήν μιᾶς ψυχῆς. «Ἐκεῖνος πού ἀπὸ ἀνάξιον κάμνει κάποιον πολύτιμον θὰ εἶναι ὡς τὸ στόμα μου»¹⁵, λέγει. Εἶναι μὲν μεγάλη ἀρετὴ ἢ ἐλεημοσύνη πρὸς τοὺς πτωχοὺς, ἀλλὰ δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιον μὲ τὸ νὰ ἀπαλλάσῃ κάποιος τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν πλάνην· διότι ὅποιος κάμνει τοῦτο ὁμοιάζει τὸν Παῦλον καὶ τὸν Πέτρον.

Εἶναι δηλαδὴ δυνατόν νὰ ἐδέχθημεν τὸ κήρυγμα ἐκείνων, ὅχι διὰ νὰ κινδυνεύωμεν ὅπως ἐκεῖνοι καὶ νὰ ὑποφέρωμεν πείναν καὶ ἀσθενείας καὶ ἄλλα —διότι ζῶμεν εἰς εἰρηνικὴν περίοδον— ἀλλὰ διὰ νὰ δείξωμεν τὴν μεγάλην προθυμίαν μας· καὶ μάλιστα εἶναι δυνατόν νὰ μένωμεν εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ συγχρόνως νὰ ἀλιεύωμεν ψυχὰς. Ὅποιος ἔχει φίλον, συγγενῆ καὶ γνωστόν, ἔτσι ἅς ἐνεργῆ, αὐτὰ ἅς τοὺς λέγῃ καὶ θὰ εἶναι μὲ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Παῦλον. Καὶ τί λέγω μὲ τὸν Πέτρον καὶ τὸν Παῦλον; Θὰ εἶναι στόμα τοῦ Χριστοῦ. «Διότι ἐκεῖνος πού ἀπὸ ἀνάξιον κάμνει κάποιον πολύτιμον θὰ εἶναι ὡς τὸ στόμα μου», λέγει. Καὶ ἂν δὲν πείσης σήμερον, θὰ πείσης αὔριον· καὶ ἂν δὲν πείσης ποτέ, σὺ θὰ ἔχῃς πλήρη τὸν μισθόν· καὶ ἂν δὲν πείσης ὅλους, θὰ δυνηθῆς νὰ πείσης ὀλίγους ἀπὸ τοὺς πολλοὺς διότι καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἔπεισαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὁμῶς ἐκήρυξαν πρὸς ὅλους, καὶ ἔχουν μισθὸν δι' ὅλον τὸ ἔργον των. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ ὀρίζει τοὺς στεφάνους ὅχι ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν διάθεσιν τῶν ἐνεργούντων. Καὶ ἂν προσφέρῃς δύο ὄβολους, τοὺς δέχεται, καὶ ὅ,τι ἔκαμεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς χήρας, τοῦτο πράττει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν διδασκόντων.

Μὴ τοίνυν, ἐπειδὴ τὴν οἰκουμένην οὐ δύνασαι σῶσαι,
καὶ τῶν ὀλίγων καταφρόνει, μηδὲ τῇ τῶν μεγάλων ἐπιθυ-
μία τῶν μικρῶν ἀφελκῦσης σεαυτόν. Κἂν ἑκατὸν μὴ δυνη-
θῆς, τῶν δέκα ἐπιμελήθητι· κἂν δέκα μὴ δυνηθῆς, μηδὲ τῶν
5 πέντε καταφρονήσης· κἂν πέντε μὴ δυνηθῆς, τοῦ ἐνὸς μὴ
ὑπερίδης· κἂν τὸν ἓνα μὴ δυνηθῆς, μηδὲ οὕτως ἀθύμει,
μηδὲ τὰ παρὰ σαυτοῦ κωλύσης. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ ἐν τοῖς
συναλλάγμασιν οὐ μόνον ἀπὸ χρυσοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀργυ-
ρίου τὰς ἐμπορίας ποιοῦνται οἱ περὶ ταῦτα σχολιάζοντες;
10 Ἄν μὲν γὰρ μηδέπω τῶν μικρῶν καταφρονῶμεν, καὶ τῶν
μεγάλων ἀνθεξόμεθα· ἂν δὲ τῶν μικρῶν ὑπερίδωμεν, οὐδὲ
ἐκείνων ἐπιληψόμεθα εὐκόλως. Οὕτως ἕκαστος πλούσιος
γίνεται, καὶ μικρὰ καὶ μεγάλα συλλέγων. Οὕτω καὶ ἡμεῖς
ποιῶμεν, ἵνα ἐν πᾶσι πλουτήσαντες ἐπιτύχωμεν τῆς βασι-
15 λείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ
ἀγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μὴ λοιπὸν περιφρονῆς καὶ τοὺς ὀλίγους, ἐπειδὴ δὲν δύνασαι
νὰ σώσῃς τὴν οἰκουμένην, οὔτε νὰ ἀποσπάσῃς τὸν ἑαυτὸν σου ἀπὸ
τὰ μικρά, ἐπειδὴ ἐπιθυμῆς τὰ μεγάλα. Καὶ ἂν δὲν δυνηθῆς νὰ
πείσῃς ἑκατόν, φρόντισε διὰ τοὺς δέκα· καὶ ἂν δὲν δυνηθῆς ὑέκτι,
μὴ περιφρονήσῃς καὶ τοὺς πέντε· καὶ ἂν δὲν δυνηθῆς νὰ πείσῃς
πέντε μὴ ἀδιαφορήσῃς διὰ τὸν ἕνα· καὶ ἂν δὲν δυνηθῆς τὸν ἕνα,
οὔτε τότε νὰ στενοχωρῆσαι, καὶ νὰ μὴ ἐμποδίσῃς τὸν ἑαυτὸν σου
ἀπὸ τὸ ἔργον. Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ εἰς τὰς συναλλαγὰς ὄχι μόνον μὲ
χρυσὸν ἀλλὰ καὶ μὲ ἄργυρον ἐμπορεύονται αὐτοὶ ποῦ ἀσχολοῦνται
μὲ τὸ ἐμπόριον; Ἄν δηλαδὴ δὲν περιφρονῶμεν οὔτε τὰ μικρά, θὰ
ἐπιτύχωμεν καὶ εἰς τὰ μεγάλα· ἂν ὅμως ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὰ
μικρά, οὔτε ἐκεῖνα θὰ τὰ ἐπιτύχωμεν εὐκόλως. Ἔτσι γίνεται
πλούσιος ὁ καθείς, μὲ τὸ νὰ συλλέγῃ δηλαδὴ καὶ μικρά καὶ μεγά-
λα. Ἔτσι ἂς κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ πλουτήσωμεν εἰς ὅλα
καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μὲ τὴν χάριν καὶ
φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου
ναὶ μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα
ἀνήκει ὁ ὄξια, ὄνυαμις, τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Δ.

Α' Κορ. 1, 25

«Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστὶ.
5 Γέγραπται γάρ, Ἐπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω. Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος τούτου;».

1. Τοῖς κάμνουσι καὶ ψυχορραγοῦσι καὶ αἱ τροφαὶ αἱ ὑγιεῖς ἀηδεῖς, καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ προσήκοντες ἐπα-
10 χθεῖς, καὶ οὐδὲ γνωρίζονται πολλάκις, ἀλλὰ καὶ ἐνοχλεῖν δοκοῦσιν. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς τὰς ψυχὰς ἀπολλυμένοις συμβαίνειν εἴωθε· τὰ γὰρ πρὸς σωτηρίαν φέροντα ἀγνοοῦσι καὶ τοὺς κηδομένους αὐτῶν ἐνοχλεῖν νομίζουσι. Γίνεται δὲ τοῦτο οὐ παρὰ τὴν τοῦ πράγματος φύσιν ἀλλὰ παρὰ τὴν
15 ἐκείνων νόσον. Καὶ ὅπερ οἱ παραπαίοντες ποιοῦσιν, ἀπεχθανόμενοι πρὸς τοὺς ἐπιμελουμένους αὐτῶν, καὶ λοιπὸν λοιδορούμενοι, τοῦτο καὶ οἱ ἄπιστοι πάσχουσιν. Ἄλλ' ὥσπερ ἐπ' ἐκείνων οἱ λοιδορούμενοι οὐκ ἀντιλοδοροῦσιν, ἀλλὰ τότε μάλιστα αὐτοὺς ἐλεοῦσι καὶ δακρύουσι, δεῖγμα
20 ἔσχατον τῆς ἐπιτεταμένης ἀρρωστίας τοῦτο ποιοῦμενοι, ὅταν τοὺς φιλτάτους ἀγνοῶσιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ποιήσωμεν καὶ μᾶλλον τῶν γυναικῶν ὀλολύζωμεν ἐπ' αὐτοῖς, ὅτι τὴν κοινήν ἀγνοοῦσι σωτηρίαν. Οὐ γὰρ οὕτω γυναῖκα ἄνδρα δεῖ φιλεῖν, ὡς ἡμᾶς πάντας ἀνθρώπους,
25 καὶ πρὸς σωτηρίαν ἐφέλκεσθαι, καθὼς Ἕλληνα ἢ, καθὼς ὅστισοῦν.

Θρηνώμεν τοίνυν αὐτούς, ὅτι ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ μωρία αὐτοῖς ἐστίν, ὁ αὐτὸς σοφία καὶ δύναμις ὤν. «Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις», φησί, «μωρία ἐστίν». Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους, τοῦ σταυροῦ

ΟΜΙΛΙΑ Δ΄

Α΄ Κορ. 1,18—25

«Διότι τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ δι' ἐκείνους μὲν πού χάνονται εἶναι μωρία· διὰ μᾶς ὅμως πού σωζόμεθα εἶναι δύναμις Θεοῦ. Διότι εἶναι γραμμένον: Θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ θὰ παραμερίσω τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν· Ποῦ εἶναι ὁ σοφός; Ποῦ εἶναι ὁ γραμματεὺς; Ποῦ εἶναι ὁ ἐπιδέξιος συζητητῆς τοῦ κόσμου αὐτοῦ;»¹.

1. Διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ δι' ὅσους ψυχορραγοῦν ἀκόμη καὶ αἱ ὑγιεῖναι τροφαὶ εἶναι ἀηδιστικαὶ καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ συγγενεῖς φορτικοὶ καὶ πολλάκις οὔτε κἄν ἀναγνωρίζονται, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον φαίνονται ἐνοχλητικοί. Τὸ ἴδιον λοιπὸν συνήθως συμβαίνει καὶ μετ' ὅσους ἔχουν χάσει τὰς ψυχὰς των· ἀγνοοῦν ὁδηλαδὴ ὅσα τοὺς φέρουν τὴν σωτηρίαν καὶ νομίζουσιν ὅτι τοὺς ἐνοχλοῦν ὅσοι ἐνδιαφέρονται δι' αὐτούς. Τοῦτο συμβαίνει ὄχι λόγῳ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς νόσου ἐκείνων. Καὶ ὅ,τι ἀκριβῶς κάμνουν ὅσοι παραπαίουσιν, πού ἀποστρέφονται δηλαδὴ καὶ ὑβρίζουσιν συνεχῶς ὅσους φροντίζουν δι' αὐτούς, τοῦτο παθαίνουν καὶ οἱ ἄπιστοι. Ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ὑβριζόμενοι ἀπὸ ἐκείνους δὲν ἀνταποδίδουν τὰς ὑβρεῖς, ἀλλὰ τότε πολὺ περισσότερον τοὺς ἐλεοῦν καὶ θακρῦζουσιν — καὶ εἶναι τοῦτο ἡ τελευταία ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς ἀσθενείας των, ὅταν ἀγνοοῦν τὰ πλέον ἀγαπημένα των πρόσωπα — ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς πράττωμεν διὰ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ ἄς θρηνηῶμεν δι' αὐτούς περισσότερον ἀπὸ τὰς γυναῖκας, διότι ἀγνοοῦν τὴν κοινὴν σωτηρίαν. Δὲν πρέπει δηλαδὴ γυναῖκα νὰ ἀγαπᾷ τόσον πολὺ ἕνα ἄνδρα ὅσον ἡμεῖς πρέπει νὰ ἀγαπῶμεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ τοὺς προσελκύωμεν πρὸς τὴν σωτηρίαν εἴτε κάποιος εἶναι ἐθνικὸς εἴτε οἰοσδήποτε ἄλλος.

Ἄς θρηνηῶμεν λοιπὸν δι' αὐτούς, διότι ὁ λόγος τοῦ σταυροῦ εἶναι δι' αὐτούς μωρία, ἐνῶ εἶναι ὁ ἴδιος σοφία καὶ δύναμις· «τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ εἶναι μωρία δι' ἐκείνους πού χάνονται», λέγει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦτο ἐπόμενον, ὅταν

παρὰ τῶν Ἑλλήνων χλευαζομένου, τῇ σοφίᾳ τῇ δῆθεν παρ' ἑαυτῶν ἀντίστασθαι καὶ πολεμεῖν θορυβουμένους τοῖς παρὰ τῶν Ἑλλήνων λεγομένοις, παραμυθούμενος ὁ Παῦλος φησί, μὴ νομίσητε ξένον γίνεσθαι καὶ παράδοξον. Ταύ-
 5 τὴν ἔχει τὴν φύσιν τὸ πρᾶγμα, ὥστε ὑπὸ τῶν ἀπολλυμένων μὴ γνωρίζεσθαι αὐτοῦ τὴν δύναμιν· ἐξεστήκασι γὰρ καὶ παραπαίουσιν. Διὰ τοῦτο καὶ λοιδοροῦνται καὶ ἐπαχθῶς ἔχουσι πρὸς τὰ σωτήρια φάρμακα.

Τί δὲ λέγεις, ἄνθρωπε; Δοῦλος ὁ Χριστὸς ἐγένετο διὰ
 10 σέ μορφήν δούλου λαβὼν, καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη· καὶ δέον ἀναστάντα προσκυνῆσαι διὰ τοῦτο καὶ θαυμάσαι τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ὅπερ οὔτε πατήρ οὔτε φίλος οὔτε υἱὸς ὑπὲρ σοῦ ἐποίησε, ταῦτα ὁ δεσπότης πάντα εἰργάσατο ὑπὲρ σοῦ τοῦ ἐχθροῦ καὶ προσκεκρουκῶτος· δέον τοίνυν
 15 θαυμάζειν ὑπὲρ τούτων αὐτόν, σὺ δὲ μωρίαν καλεῖς πρᾶγμα τοσαύτης σοφίας γέμον; Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν· τῶν γὰρ ἀπολλυμένων ἐστὶ μὴ ἐπιγινώσκειν τὰ πρὸς σωτηρίαν φέροντα.

Μὴ θορυβεῖσθε οὖν· οὐ γὰρ ξένον οὐδέ παρὰ προσδο-
 20 κίαν τὸ γινόμενον, τὸ χλευάζεσθαι τὰ μεγάλα παρὰ τῶν ἐξεστηκόντων. Τοὺς δὲ οὕτω διακειμένους διὰ σοφίας ἀνθρωπίνης πείθειν οὐκ ἔστι· ἀλλὰ, κἂν βουλευθῆς οὕτω πείσαι, τὸ ἐναντίον ποιεῖς· τὰ γὰρ ὑπερβαίνοντα λογισμὸν πίστεως δεῖται μόνης. Καὶ γάρ, ἂν θέλωμεν πείθειν διὰ λογι-
 25 σμῶν, πῶς ἄνθρωπος ἐγένετο ὁ Θεὸς καὶ εἰς μήτραν εἰσῆλθε παρθενικὴν, καὶ μὴ τῇ πίστει τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέψωμεν, μᾶλλον ἐκεῖνοι καταγελάσσονται. Ἄρα οἱ λογισμοῖς ζητοῦντες, οὗτοί εἰσιν οἱ ἀπολλύμενοι. Καὶ τί λέγω περὶ Θεοῦ; Ἐπὶ γὰρ τῶν κτισμάτων ἂν τοῦτο ποιήσωμεν, πο-
 30 λὺς ἔψεται γέλως. Ἔστω γὰρ ἄνθρωπος πάντα βουλόμενος λογισμοῖς μαθάνειν, καὶ πειράσθω παρὰ σοῦ λόγῳ πείθεσθαι, πῶς βλέπομεν τὸ φῶς· σὺ δὲ αὐτόν λογισμῶ πείθειν πειρῶ. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις. Ἄν γὰρ εἶπης ὅτι ἀρκεῖ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνοίξαντα βλέπειν, οὐ τὸν τρόπον εἰρη-
 35 κας, ἀλλὰ τὸ γινόμενον.

οἱ ἔθνικοι ἐχλεύαζον τὸν σταυρόν, ἐκεῖνοι γὰρ ἀποκρούουν τὴν δῆθεν σοφίαν των καὶ γὰρ τοὺς πολεμοῦν ταραγμένοι ἀπὸ τοὺς λόγους τῶν ἐθνικῶν, ὁ Παῦλος παρηγορῶν τοὺς λέγει· Μὴ νομίζετε ὅτι συμβαίνει κάτι παράξενον καὶ παράδοξον· εἶναι φυσικὸν ὥστε οἱ ἀπολλυμένοι γὰρ μὴ γνωρίζουν τὴν δύναμίν του, διότι ἔχουν παραφρονήσει καὶ παραπαίουν· καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν χλευάζουν καὶ ἀποστρέφονται τὰ φάρμακα τῆς σωτηρίας.

Ἄλλὰ τί λέγεις, ἄνθρωπε; Ὁ Χριστὸς ἔγινε δοῦλος διὰ σέ, ἀφοῦ ἔλαβε μορφὴν δούλου καὶ ἐσταυρώθη καὶ ἀνεστήθη· καὶ ἀφοῦ ἀνεστήθη, πρέπει διὰ τοῦτο γὰρ τὸν προσκυνήσης καὶ γὰρ θαυμάσης τὴν φιλανθρωπίαν του, διότι αὐτὸ πού δὲν ἔκαμε διὰ σέ οὔτε ὁ πατήρ οὔτε φίλος οὔτε υἱός σου, αὐτὰ ὅλα τὰ ἔκαμε ὁ Κύριος ὁ ἄσέ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀντίθετον· ἐνῶ λοιπὸν πρέπει γὰρ τὸν θαυμάζης δι' αὐτά, σὺ ἀκόμη καὶ μωρία ὀνομάζεις πρᾶγμα πού εἶναι γεμιᾶτο μὲ τόσην σοφίαν; Ἄλλὰ τίποτε δὲν εἶναι παράξενον, διότι εἶναι χαρακτηριστικὸν τῶν ἀπολλυμένων γὰρ μὴ ἀναγνωρίζουν ὅσα ὁδηγοῦν εἰς τὴν σωτηρίαν.

Μὴ θορυβεῖσθε λοιπόν· δὲν εἶναι παράξενον οὔτε ἀπροσδόκητον τὸ γεγονὸς γὰρ χλευάζονται τὰ μεγάλα ἀπὸ τοὺς παράφρονας. Αὐτοὶ πού ἔτσι αἰσθάνονται δὲν εἶναι δυνατὸν γὰρ πεισθοῦν μὲ ἀνθρωπίνην σοφίαν· ἀλλὰ, καὶ ἂν θελήσης ἔτσι γὰρ τοὺς πείσης, κάμνεις τὸ ἀντίθετον, διότι αὐτὰ πού ὑπερβαίνουν τὸ λογικὸν χρειάζονται μόνον πίστιν. Ἄν θέλωμεν δηλαδή γὰρ τοὺς πείσωμεν μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα πῶς ὁ Θεὸς ἔγινε ἄνθρωπος καὶ εἰσῆλθεν εἰς παρθενικὴν μήτραν, καὶ ἂν δὲν ἀναγάγωμεν τὸ θέμα εἰς τὴν πίστιν, μᾶλλον θὰ μᾶς χλευάσουν ἐκεῖνοι. Ἐπομένως αὐτοὶ πού ζητοῦν γὰρ πείσουν μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, αὐτοὶ εἶναι οἱ ἀπολλυμένοι. Καὶ τί λέγω διὰ τὸν Θεόν; Διότι, ἂν κάμωμεν τοῦτο διὰ τὰ κτίσματα, θὰ μᾶς περιγελάσουν πολὺ· ἔστω δηλαδή ἕνας ἄνθρωπος πού ὅλα θέλει γὰρ τὰ μαθαίνει μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, καὶ γίνεται προσπάθεια γὰρ πεισθῆ ἀπὸ σέ μὲ ἐπιχειρήματα πῶς βλέπομεν τὸ φῶς· σὺ λοιπὸν προσπάθησε γὰρ τὸν πείσης μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμπορέσης· ἂν δηλαδή εἴπης ὅτι ἀρκεῖ γὰρ ἀνοιξῆ τοὺς ὀφθαλμούς του καὶ γὰρ ἴδῃ, δὲν ἀναφέρεσαι εἰς τὸν τρόπον ἀλλὰ εἰς τὸ γεγονὸς.

Διὰ τί γάρ μὴ τῇ ἀκοῇ βλέπομεν, φησί, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἀκούομεν; διὰ τί γάρ μὴ τῇ ῥίνι ἀκούομεν καὶ τῇ ἀκοῇ ὀσφραϊνόμεθα; Ἄν τοίνυν ἀποροῦντος αὐτοῦ περὶ τούτων μὴ δυνώμεθα τὸν λόγον ἀποδοῦναι τούτων, ἐκεῖ-
 5 νος μέλλει γελαῖν· οὐ μειζόνως ἡμεῖς καταγελασόμεθα. Εἰ γὰρ ἀμφοτέρα ἐξ ἑνὸς ἐγκεφάλου τὴν ἀρχὴν ἔχει καὶ ἀμφοτέρα ἀλλήλοισι γειτνιαίνει τὰ μέλη, πῶς οὐ τὰ αὐτὰ δύναται ποιεῖν; Ἄλλ' οὐ δυνησόμεθα εἰπεῖν τὴν αἰτίαν οὐδὲ τὸν τρόπον τῆς ἀφάτου καὶ ποικίλης ἐνεργείας, ἀλλὰ, κἂν
 10 ἐπιχειρήσωμεν, καταγελώμεθα. Διὰ τοι τοῦτο τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ τῇ ἀπείρῳ σοφίᾳ παραχωροῦντες σιγήσωμεν. Οὕτω τοίνυν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐὰν τῇ ἕξωθεν σοφίᾳ βουληθῶμεν παραστῆσαι, πολὺς ἔψεται γέλωσ οὐ παρὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀσθένειαν ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων ἄνοι-
 15 αν· τὰ γὰρ μεγάλα λόγος οὐδεὶς παραστῆσαι δύναται.

Σκόπει δέ. Ὄταν εἶπω, ἐσταυρώθη, ὁ Ἕλληνας λέγει, καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον τοῦτο; ἑαυτῷ οὐκ ἤμυνε σταυρομένῳ καὶ πειραζομένῳ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ, καὶ πῶς μετὰ ταῦτα ἀνέστη καὶ ἑτέροις ἤμυνεν; Εἰ γὰρ ἐδύ-
 20 νατο, πρὸ τοῦ θανάτου ἔδει· τοῦτο γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· ὁ δὲ ἑαυτῷ μὴ ἀμύνας πῶς ἄλλοις ἤμυνεν; Οὐκ ἂν ἔχοι λόγον, φησί. Καὶ γὰρ ὑπὲρ λόγον ἐστίν, ἄνθρωπε, καὶ ἀφάτου δυνάμει ὁ σταυρός. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς δεινοῖς γενόμενον ἀνώτερον φανῆναι τῶν δεινῶν καὶ συμπλακέντα νικῆσαι δυνάμει ἐστὶν ἀπείρου. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν τριῶν
 25 παίδων τοῦ μὴ ἐμβῆναι εἰς τὴν κάμινον τὸ ἐμβάντας καταπατῆσαι τὴν φλόγα θαυμαστότερον ἦν· καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωνᾶ τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς τὸ κῆτος τὸ ἐμπεσόντα μηδὲν ἀπὸ τοῦ θηρίου παθεῖν ἀηδὲς πολλῷ μείζον ἦν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ
 30 Χριστοῦ τοῦ μὴ ἀποθανεῖν τὸ ἀποθανόντα διαλυῖν τὸν θάνατον παραδοξότερον ἦν. Μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί οὐκ

Διατί τότε, λέγει, δὲν βλέπομεν μὲ τὰ αὐτιά καὶ δὲν ἀκούομεν μὲ τοὺς ὀφθαλμούς; Καὶ διατί δὲν ἀκούομεν μὲ τὴν μύτην καὶ δὲν μυρίζομεν μὲ τὰ αὐτιά; Ἄν λοιπὸν εἰς τὰς ἀπορίας του αὐτὰς δὲν δυνάμεθα νὰ τοῦ δώσωμεν τὴν ἐξήγησιν τούτων. ἐκεῖνος θὰ γελαῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμεῖς θὰ γελάσωμεν πολὺ περισσότερον. Ἐὰν δηλαδὴ καὶ αἱ δύο αἰσθήσεις προέρχωνται ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐγκέφαλον καὶ εἶναι τὸ ἓνα πλησίον τοῦ ἄλλου καὶ τὰ δύο μέλη, διατί δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν τὰς ἰδίας ἐνεργείας; Ἄλλὰ δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ εἴπωμεν τὴν αἰτίαν οὔτε τὸν τρόπον τῆς ἀνεξηγήτου καὶ ποικίλης ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιχειρήσωμεν, θὰ χλευασθῶμεν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν ἄς σιγήσωμεν ἀφήνοντες τὸ θέμα εἰς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπειρον σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι λοιπὸν, ἔὰν θελήσωμεν νὰ ἐκφράσωμεν τὰ τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν κοσμικὴν σοφίαν, θὰ ἐπακολουθήσῃ πολὺς γέλωσ ὄχι λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῶν πραγμάτων νὰ ἐκφραστοῦν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως, διότι τὰ μεγάλα οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ τὰ ἐκφράσῃ.

Πρόσεξε ὁμως: Ὅταν εἴπω «ἑσταυρώθη», ὁ ἔθνικὸς λέγει· Καὶ πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο μὲ τὴν λογικὴν; Ὅταν ἦτο ἑσταυρωμένος καὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ σταυροῦ ἔπασχε, δὲν ἐβοήθησε τὸν ἑαυτὸν του, καὶ πῶς κατόπιν ἀνεστήθη καὶ ἐβοήθησεν ἄλλους; Ἐὰν δηλαδὴ εἶχε δύναμιν, ἔπρεπε νὰ τὴν εἶχε δεῖξει πρὸ τοῦ θανάτου του· τοῦτο ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸ ἔλεγον· αὐτὸς ὁμως ποῦ δὲν ἐβοήθησε τὸν ἑαυτὸν του, πῶς ἐβοήθησεν ἄλλους; Εἶναι παράλογον, λέγει. Βεβαίως, ἄνθρωπε, ὁ σταυρὸς εἶναι παράλογον καὶ ἡ δύναμις του δὲν δύναται νὰ ἐκφραστῇ μὲ λόγους· διότι, τὸ νὰ εὐρεθῇ κάποιος εἰς κινδύνους καὶ νὰ φανῇ ἀνώτερος τῶν κινδύνων, νὰ τοὺς ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ τοὺς ὑπερνικήσῃ, τοῦτο δεικνύει ὅτι αὐτὸς ἔχει ἀπειρον δύναμιν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ μὲ τὴν περίπτωσιν τῶν τριῶν παιδῶν· τὸ ὅτι εἰσῆλθον εἰς τὴν κάμινον καὶ κατενίκησαν τὴν φλόγα ἦτο θαυμαστότερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ εἰσῆρχοντο. Καὶ τὸ ὅτι ὁ Ἰωῆς, ἂν καὶ ἔπεσε μέσα εἰς τὸ κῆτος, δὲν ἔπαθε τίποτε τὸ δυσάρεστον, ἦτο πολὺ μεγαλύτερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ πέσῃ εἰς αὐτό· ἔτσι καὶ μὲ τὸν Χριστὸν· τὸ ὅτι, ἂν καὶ ἀπέθανε, διέλυσε τὸν θάνατον, ἦτο παραδοξότερον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἀποθάνη. Μὴ λέγῃς λοιπὸν· Διατί δὲν ἐβοήθησε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν

ἤμυεν ἐαυτῷ ἐν τῷ σταυρῷ; αὐτῷ γάρ συμπλακῆναι ἠπεί-
 γετο τῷ θανάτῳ. Οὐ κατέβη ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, οὐκ ἐπει-
 δὴ οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἠδούλετο. Ὁν γάρ ἡ τυ-
 ραννίς οὐ κατέσχε τοῦ θανάτου, πῶς ἦλοι σταυροῦ κατα-
 5 σχεῖν ἠδύναντο;

2. Ἄλλὰ ταῦτα ἡμῖν γνώριμα, τοῖς δὲ ἀπίστοις οὐκέτι.
 Διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὅτι «Ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν
 ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις
 Θεοῦ ἐστὶ. Γέγραπται γάρ· ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν
 10 καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω». Οὐδὲν παρ' ἑαυ-
 τοῦ φορτικὸν τέως τίθησιν, ἀλλὰ πρότερον ἐπὶ τὴν μαρτυ-
 ρίαν ἔρχεται τῆς γραφῆς, καὶ τότε τὴν ἐκεῖθεν παροησίαν
 λαβῶν καταφορικώτερον κέχρηται τοῖς λόγοις, καὶ φησιν·
 «Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τούτου;
 15 Ποῦ σοφός; ποῦ γραμματεὺς; ποῦ συζητητὴς τοῦ αἰῶνος
 τούτου; οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου
 τούτου; Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔγνω ὁ
 κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς διὰ τῆς
 μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας». Εἰπὼν
 20 ὅτι «Γέγραπται, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν», τὴν ἀπὸ
 τῶν πραγμάτων ἀπόδειξιν ἐπάγει λέγων· «Ποῦ σοφός; ποῦ
 γραμματεὺς;» ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων καθαπτό-
 μενος. Ποῖος γὰρ φιλόσοφος, τίς τῶν περὶ τοὺς συλλογι-
 σμοὺς ἐσχολακότων, τίς τῶν τὰ Ἰουδαίων εἰδότων ἔσω-
 25 σε καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐγνώρισεν; Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ἀλλὰ
 τῶν ἀλιέων τό πᾶν γέγονε.

Συμπεράνας τοίνυν τὸ προκείμενον καὶ κατενεγκῶν αὐ-
 τῶν τὸν τύπον καὶ εἰπὼν, «Οὐχὶ ἐμώρανεν ὁ Θεὸς τὴν σο-
 φίαν τοῦ κόσμου τούτου;», λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ταῦ-
 30 τα οὕτω γέγονεν. «Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ», φη-
 σίν, «οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος διὰ τῆς σοφίας τὸν Θεόν», ὁ σταυ-
 ρὸς ἐφάνη. Τί δέ ἐστίν, «ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ»; Τῇ διὰ
 τῶν ἔργων φαινομένη, δι' ὧν ἠθέλησε γνωρισθῆναι. Διὰ
 τοῦτο γὰρ αὐτὰ καὶ τοιαῦτα κατεσκεύασεν, ἵνα ἀναλόγως

σταυρόν; Διότι ἐβιάζετο νὰ συμπλακῆ μὲ τὸν ἴδιον τὸν θάνατον. Δὲν κατέβη ἀπὸ τὸν σταυρόν, ὄχι ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν ἤθελε. Αὐτὸν δηλαδὴ ποὺ δὲν τὸν ἐκράτησεν ἡ τυραννία τοῦ θανάτου πῶς θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸν κρατήσουν τὰ καρφιά τοῦ σταυροῦ;

2. Ἀλλὰ αὐτὰ εἶναι γνωστὰ εἰς ἑμῶς, εἶναι ὁμῶς ἀκόμη ἀγνωστα εἰς τοὺς ἀπίστους· διὰ τοῦτο ἔλεγεν ὅτι: «τὸ κήρυγμα διὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ δι' ἐκείνους μὲν ποὺ χάνονται εἶναι μωρία, δι' ἑμῶς ὁμῶς ποὺ σωζόμεθα εἶναι δύναμις Θεοῦ. Διότι εἶναι γραμιμένον: Θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν καὶ θὰ παραμερίσω τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν». Ἔως ἐδῶ δὲν ἀναφέρει τίποτε ἰδικόν του φορτικόν, ἀλλὰ πρωτίστως ἔρχεται εἰς τὴν μαρτυρίαν τῆς Γραφῆς καὶ κατόπιν, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν παρρησίαν ποὺ στηρίζεται ἐκεῖ, χρησιμοποιοεῖ περισσότερον ἐντόνους λόγους καὶ λέγει: «Ὁ Θεὸς δὲν ἀπέδειξε μωρὰν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου αὐτοῦ; Ποῦ εἶναι ὁ σοφός; Ποῦ ὁ γραμματαεὺς; Ποῦ ὁ ἐπιδέξιος συζητητῆς τοῦ κόσμου αὐτοῦ; Ὁ Θεὸς δὲν ἀπέδειξε μωρὰν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου αὐτοῦ; Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε μὲ τὴν σοφίαν του τὸν Θεόν, μὲ τὴν ἀγαθότητά του ἀπεφάσισε ὁ Θεὸς νὰ σώσῃ ἐκείνους ποὺ πιστεῦουν μὲ τὴν μωρίαν τοῦ κηρύγματος»². Ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «εἶναι γραμιμένον· θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν», προσθέτει τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τὴν πραγματικότητα λέγων· «ποῦ εἶναι ὁ σοφός; ποῦ εἶναι ὁ γραμματαεὺς»· ἔτσι ἐκατηγόρει συγχρόνως καὶ τοὺς ἐθνικοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους· διότι ποῖος φιλόσοφος, ποῖος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τοὺς συλλογισμοὺς, ποῖος σοφός Ἰουδαῖος ἔσωσε καὶ ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν; Κανεῖς, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τῶν ἀλιέων.

Ἀφοῦ ἔφθασε λοιπὸν εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο καὶ ἀφοῦ συνέτριψε τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν καὶ εἶπεν, «Ὁ Θεὸς ἀπέδειξεν μωρὰν τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου αὐτοῦ», ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν συνέβησαν αὐτὰ ἔτσι. «Ἐπειδὴ δηλαδὴ κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε τὸν Θεόν μὲ τὴν σοφίαν του», ἐφάνη ὁ σταυρός. Καὶ τί σημαίνει «κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ»; Διὰ μέσου τῆς σοφίας ποὺ φαίνεται ἀπὸ τὰ δημιουργήματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἠθέλησε νὰ τὸν γνωρίσουν οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὰ δηλαδὴ τὰ

ἐκ τῶν ὀρωμένων ὁ ποιητὴς θαυμάζεται. Μέγας ὁ οὐρανὸς καὶ ἀπέροπληθὴς ἡ γῆ; Θαύμασον τοίνυν τὸν πεπονηκότα. Καὶ γὰρ ὁ μέγας οὗτος οὐ μόνον ἐγένετο ὑπ' αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ μετ' εὐκολίας· καὶ ἡ ἄπερος ἐκείνη γῆ καὶ αὕτη ὡς οὐ-
 5 δὲν παρήγετο. Διὰ τοῦτο περὶ μὲν ἐκείνου φησὶν ὅτι «Ἔργα τῶν δακτύλων σου εἰσὶν οἱ οὐρανοί», περὶ δὲ τῆς γῆς, «Ὁ ποιήσας τὴν γῆν ὡς οὐδὲν». Ἐπεὶ οὖν διὰ τῆς σοφίας ταύτης οὐκ ἠθέλησε γνωρίσαι τὸν Θεόν, διὰ τῆς δοκούσης μωρίας εἶναι τοῦ κηρύγματος ἔπεισεν, σὺ διὰ λογισμῶν
 10 ἀλλὰ διὰ τῆς πίστεως.

Λοιπὸν οὐ σοφία Θεοῦ, οὐκέτι χρεία ἀνθρωπίνης. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν ὅτι τὸν κτίσαντα τὸν κόσμον τὸν τοσοῦτον καὶ οὕτω μέγαν, Θεὸν εἶναι εἰκὸς δύναμιν ἀμήχανόν τινα ἔχοντα καὶ ἀπόρρητον, σοφίας ἀνθρωπίνης λογίζε-
 15 σθαι ἦν, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν καταλαμβάνειν· νῦν δὲ οὐκέτι λογισμῶν ἀλλὰ πίστεως δεῖ μόνης. Τὸ γὰρ εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ταφέντα πιστεύειν καὶ πεπληροφορηθῆσθαι ὅτι οὗτος αὐτός καὶ ἀνέστη καὶ ἄνω κάθηται, τοῦτο σοφίας οὐ δεῖται οὐδὲ λογισμῶν ἀλλὰ πίστεως. Καὶ γὰρ οἱ ἀπό-
 20 στολοι οὐ σοφία προσῆλθον ἀλλὰ πίστει, καὶ γεγόνασιν τῶν ἕξω σοφῶν σοφώτεροι καὶ ὑψηλότεροι, καὶ τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσω τοῦ λογιμοῦς κινεῖν τὸ πίστει τὰ τοῦ Θεοῦ δέχεσθαι μείζον· τοῦτο γὰρ ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνει διάνοιαν.

Πῶς δὲ ἀπώλεσε τὴν σοφίαν; Διὰ Παύλου καὶ τῶν
 25 τοιούτων γνωρισθεὶς ἡμῖν ἔδειξεν αὐτὴν ἀνόνητον οὔσαν. Πρὸς γὰρ τὸ δέξασθαι τὸ κήρυγμα τὸ εὐαγγελικὸν οὔτε ὁ σοφὸς ὠφελεῖται τι παρὰ τῆς σοφίας, οὔτε ὁ ἰδιώτης ἐβλάβη τι παρὰ τῆς ἀμαθίας· ἀλλ' εἰ δεῖ τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, μᾶλλον ἰδιωτεία ἢ σοφία πρὸς τὴν ὑποδοχὴν ἐστὶν
 30 ἐπιτήδειον καὶ εὐκολώτερον. Ὁ γὰρ ποιμὴν καὶ ἄγροικος ταύτην θᾶπτον ὑποδέξεται καθάπαξ καὶ τοὺς λογισμοὺς καταστέλλων καὶ τῷ δεσπότη ἑαυτὸν παραδιδούς. Οὕτω τοίνυν τὴν σοφίαν ἀπώλεσεν. Ἐπειδὴ γὰρ προτέρα ἑαυτὴν

3. Ψαλ. 8,4

4. Ἦσ. 40,23

κατεσκεύασε τέτοια δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, διὰ νὰ θαυμάζουσαν τὸν δημιουργὸν ἀναλόγως μὲ τὸ τί θὰ ἔβλεπον. εἶναι μέγας ὁ οὐρανὸς καὶ ἀπέραντη ἡ γῆ; Θαύμασε λοιπὸν τὸν δημιουργόν· καὶ μάλιστα ὁ μέγας αὐτὸς οὐρανὸς ὄχι μόνον ἐδημιουργήθη ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἐδημιουργήθη καὶ μὲ εὐκολίαν· καὶ ἡ ἄπειρη ἐκείνη γῆ καὶ αὐτὴ ἐδημιουργήθη ὡς· κάτι τὸ εὐκολόν· διὰ τοῦτο δι' ἐκείνον μὲν λέγει, ὅτι «Οἱ οὐρανοὶ εἶναι ἔργα τῶν δακτύλων σου»³, διὰ δὲ τὴν γῆν, «Αὐτὸς ποὺ ἔκαμε τὴν γῆν ἀπὸ τὸ τίποτε»⁴. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠθέλησε νὰ γνωρίσῃ τὸν Θεὸν δι' αὐτῆς τῆς σοφίας, τὸν ἔπεισε μὲ τὴν θεωρουμένην μωρίαν τοῦ κηρύγματος, ὄχι μὲ τὴν λογικὴν, ἀλλὰ μὲ τὴν πίστιν.

Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ δὲν χρειάζεται πλέον ἡ ἀνθρωπίνη σοφία· τὸ νὰ εἴπῃ δηλαδὴ κάποιος ὅτι αὐτὸς ποὺ ἔκτισε τὸν κόσμον τὸν τόσο ἀπέραντον καὶ μέγαν εἶναι φυσικὸν νὰ εἶναι Θεὸς ποὺ ἔχει κάποιαν ἀκαταγώνιστον καὶ μυστικὴν δύναμιν ἢ το ἔργον τῆς λογικῆς ποὺ ἐχρειάζετο τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ μὲ αὐτὰ ἤμποροῦσαν νὰ κατανοήσουν τὸν Θεόν· τώρα δὲ μὴ δὲν χρειάζεται πλέον ἡ λογικὴ, ἀλλὰ μόνη ἡ πίστις· διότι τὸ νὰ πιστεύῃ κανεὶς εἰς τὸν σταυρωθέντα καὶ ταφέντα καὶ νὰ εἶναι βέβαιος ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ ἀνεστήθη καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν οὐρανὸν τοῦτο δὲν χρειάζεται σοφίαν οὔτε λογικὴν, ἀλλὰ πίστιν· διότι βεβαίως οἱ ἀπόστολοι δὲν προσῆλθον μὲ σοφίαν, ἀλλὰ μὲ πίστιν καὶ ἔχουν γίνῃ σοφώτεροι καὶ ἀνώτεροι ἀπὸ τοὺς σοφοὺς τοῦ κόσμου, καὶ μάλιστα τόσο περισσότερο ὅσον τὸ νὰ δέχεται κανεὶς μὲ τὴν πίστιν τὰς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς λογικῆς· διότι τοῦτο ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν.

Καὶ πῶς κατεδίκασε τὴν σοφίαν; Μὲ τὸ νὰ γνωρίσωμεν διὰ τοῦ Παύλου καὶ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀποστόλων ἔδειξεν ὅτι αὐτὴ εἶναι ἀνωφελής· διότι προκειμένου νὰ δεχθῇ τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα οὔτε ὁ ἀπλοϊκὸς βλάπτεται εἰς τίποτε ἀπὸ τὴν ἀμάθειάν του· ἀλλὰ ἂν πρέπει νὰ εἴπωμεν καὶ κάτι περίεργον, ἡ ἀπλοϊκότης μᾶλλον παρὰ ἡ σοφία εἶναι κατάλληλος καὶ πλέον εὐνοϊκὴ διὰ νὰ δεχθῇ κανεὶς τὸ κήρυγμα· διότι ὁ ποιμὴν καὶ ὁ χωρικὸς θὰ δεχθῇ τοῦτο ταχύτερον καὶ τὴν λογικὴν περιορίζων καὶ τὸν ἑαυτὸν του παραδίδων εἰς τὸν Κύριον. Ἔτσι λοιπὸν κατεδίκασε τὴν σοφίαν·

κατέβαλε, πρὸς οὐδέν χρήσιμος λοιπὸν ἔστιν. Ὅτε γὰρ ἔδε: τὰ ἑαυτῆς αὐτὴν ἐνδείξασθαι καὶ διὰ τῶν ἔργων ἰδοῖν τὸν δεσπότην, οὐκ ἠθέλησε. Διὰ τοῦτο, κἂν θέλη νῦν ἐπεισαγαγεῖν ἑαυτὴν, οὐ δύναται· οὐ γὰρ τοιαῦτα τὰ πράγματα ἢ γὰρ ὁδὸς ἢ τῆς θεογνωσίας πολλῶ μείζων ἐκείνης αὕτη. Διὰ τοι τοῦτο πίστεως καὶ ἀφελείας χρεῖα, καὶ ταύτην πανταχοῦ ζητεῖν καὶ τῆς ἔξωθεν προτιμᾶν σοφίας. «Ἐμώρανε γὰρ ὁ Θεός», φησί, «τὴν σοφίαν».

Τί δέ ἔστιν, «ἐμώρανε»; Μωρὰν ἔδειξεν οὕσαν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. Ἐπειδὴ γὰρ μέγα ἐφρόνουν ἐπ' αὐτῇ, ἤλεγξεν αὐτὴν ταχέως. Ποία γὰρ σοφία, ὅταν τὸ κερφάλαιον τῶν ἀγαθῶν μὴ εὐρίσκη; Ἐποίησε τοίνυν φανῆναι μωρὰν, ἐπειδὴ ἑαυτὴν ἐκείνη πρώτη ἤλεγξεν. Εἰ γὰρ ὅτε λογισμοῖς ἦν εὐρεῖν, οὐδέν ἔδειξε, νῦν ὅτε μείζονα φαίνεται τὰ πράγματα, πῶς ἀνύσαι τι δυνήσεται, ὅτε πίστεως χρεῖα μόνης καὶ οὐχὶ δεινότητος; Μωρὰν τοίνυν αὐτὴν ἔδειξεν ὁ Θεὸς καὶ εὐδόκησε διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγματος σῶσαι, μωρίας δὲ οὐχὶ τῆς οὔσης ἀλλὰ τῆς εἶναι δοκούσης. Τὸ γὰρ μείζον τοῦτό ἔστιν, ὅτι οὐχ ἑτέραν σοφίαν τοιαύτην ἐκείνης πλείονα εἰσαγαγῶν, ἀλλὰ τὴν δοκούσαν εἶναι μωρίαν οὕτω περιγέγονε. Καὶ γὰρ Πλάτωνα ἐξέβαλεν οὐχὶ δι' ἑτέρου φιλοσόφου σοφωτέρου ἀλλὰ διὰ ἀλιέως ἀμαθοῦς. Οὕτω γὰρ γέγονεν ἢ ἦττα μείζων καὶ λαμπροτέρα ἢ νίκη.

Εἶτα δεκνύς τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν, φησὶν· «Ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν, αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν καὶ Θεοῦ σοφίαν».

3. Πολλὴ ἢ τῶν εἰρημένων σύνεσις· θέλει γὰρ εἰπεῖν, πῶς διὰ τῶν ἐναντίων ἐκράτησεν ὁ Θεὸς καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἀν-

ἐπειδὴ δηλαδὴ πρώτη ἢ ἰδία κατεδίκησε τὸν ἑαυτὸν της, εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τίποτε δὲν εἶναι χρήσιμος· διότι, ὅταν ἔπρεπε νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν της καὶ διὰ τῶν ἔργων της νὰ ἴδῃ τὸν Κύριον, δὲν ἠθέλησε. Διὰ τοῦτο, καὶ ἂν ἀκόμη θέλῃ τώρα νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν ἑαυτὸν της εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν, δὲν δύναται· δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, διότι ἡ δὸς πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ εἶναι πολὺ ἀνωτέρα ἐκείνης. Διὰ τοῦτο βεβαίως χρειάζεται πίστις καὶ ἀπλότης, καὶ πρέπει νὰ ζητῶμεν αὐτὴν παντοῦ καὶ νὰ τὴν προτιμῶμεν ἀπὸ τὴν σοφίαν· διότι, λέγει, «Ὁ Θεὸς ἀπέδειξε μωρὰν τὴν σοφίαν». Καὶ τί σημαίνει «ἀπέδειξε μωρὰν»; Τὴν ἀπέδειξε μωρίαν, προκειμένου διὰ τὴν κατανόησιν τῆς πίστεως. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐμεγαλοφρόνουν δι' αὐτὴν, τὴν ἐπέκρινε ταχέως· ποία δηλαδὴ σοφία, ὅταν δὲν εὐρίσκη τὰ ἀνώτερα ἀγαθὰ;

Τὴν ἔκανε λοιπὸν νὰ φανῇ μωρία, ἐπειδὴ ἐκείνη πρώτη ὑπετίμησε τὸν ἑαυτὸν της. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ τίποτε δὲν ἔδειξεν, ὅταν μὲ τὴν λογικὴν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ ἡ ἀλήθεια, τώρα πού τὰ πράγματα φαίνονται ἀνώτερα, πῶς θὰ δυνηθῇ νὰ κατορθώσῃ κάτι, τὴν στιγμὴν πού χρειάζεται μόνον πίστις καὶ ὄχι δεινότης; Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἀπέδειξεν αὐτὴν μωρίαν, καὶ μὲ τὴν ἀγαθότητά του ἀπεφάσισε νὰ προσφέρῃ τὴν σωτηρίαν μὲ τὴν μωρίαν τοῦ κηρύγματος, μωρίαν, πού δὲν εἶναι πραγματικὴ μωρία, ἀλλὰ πού φαίνεται ὅτι εἶναι· διότι τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔφερεν ἄλλην τέτοιαν σοφίαν ἀνωτέραν ἐκείνης, ἀλλὰ ὑπερύψωσε τόσον πολὺ ἐκείνην πού ἐθεωρεῖτο μωρία· διότι ἐξετόπισε τὸν Πλάτωνα ὄχι μὲ ἄλλον σοφώτερον φιλόσοφον, ἀλλὰ μὲ ἀμιαθῆ ἀλιέα· ἔτσι δηλαδὴ ἡ ἥττα ἔχει καταστῆ μεγαλυτέρα καὶ λαμπροτέρα ἢ νίκη.

Ἐπειτα δεικνύων τὴν δύναμιν τοῦ σταυροῦ λέγει· «Ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ζητοῦν ὑπερφυσικὰ σημεῖα διὰ νὰ πιστεύσουν καὶ οἱ Ἕλληνες ζητοῦν σοφίαν, ἡμεῖς ὁμῶς κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, ὁ ὁποῖος εἶναι διὰ μὲν τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον, διὰ δὲ τοὺς Ἕλληνας μωρία, ἀλλὰ δι' ὅσους εἶναι καλεσμένοι νὰ σωθοῦν Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ὁ Χριστὸς εἶναι δύναμις Θεοῦ καὶ σοφία Θεοῦ»⁵.

3. Ὑπάρχει πολλὴ σύνεσις εἰς τοὺς λόγους· θέλει δηλαδὴ νὰ εἴπῃ πῶς μὲ τοὺς δυσμενεῖς παράγοντας ὑπερίσχυσεν ὁ Θεὸς καὶ

θρῶπινον τὸ κήρυγμα. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅταν ἐπῶμεν, φησίν, Ἰουδαίοις, πιστεύσατε, λέγουσιν, ἀναστήσατε νεκρούς, ἰάσασθε δαιμονῶντας, δείξατε ἡμῖν σημεῖα. Ἡμεῖς δὲ ἀντὶ τούτων τί λέγομεν; Ὅτι ἐσταυρώθη καὶ 5 ἀπέθανεν ὁ κηρυττόμενος. Τοῦτο δὲ ἰκανὸν οὐ μόνον τοὺς μὴ βουλομένους μὴ ἐφέλκεσθαι ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους διακρούσασθαι· ἀλλ' ὅμως οὐ διακρούεται, ἀλλὰ ἐφέλκεται καὶ κρατεῖ καὶ περιγίνεται.

Πάλιν Ἕλληνες ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς ῥητορείαν λόγων καὶ 10 δεινότητα σοφισμάτων· ἡμεῖς δὲ καὶ τούτοις σταυρὸν κηρύττομεν· καὶ ὅπερ ἐπὶ Ἰουδαίων δοκεῖ ἀσθενείας εἶναι, τοῦτο ἐπὶ Ἑλλήνων μωρία. Ὅταν οὖν μὴ μόνον ἀ αἰτοῦσι μὴ παρέχωμεν, ἀλλὰ καὶ ἐναντία ὧν αἰτοῦσιν — ὁ γὰρ σταυρὸς οὐ μόνον οὐ δοκεῖ σημεῖον εἶναι κατὰ λογισμὸν 15 ἐξεταζόμενον ἀλλὰ καὶ σημείου ἀναίρεσις· οὐ μόνον οὐ δοκεῖ δυνάμεως ἀπόδειξις ἀλλὰ καὶ ἀσθενείας ἔλεγχος· οὐ μόνον οὐ δοκεῖ σοφίας ἐπίδειξις εἶναι ἀλλὰ καὶ μωρίας ὑπόληψις — ὅταν οὖν οἱ σημεῖα καὶ σοφίαν ζητοῦντες μὴ μόνον μὴ λαμβάνωσιν ἄπερ αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία 2) ὧν ἐπιθυμοῦσιν ἀκούωσιν, εἴτα διὰ τῶν ἐναντίων πείθωνται, πῶς οὐκ ἄφατός ἐστιν ἡ τοῦ κηρυττομένου δύναμις;

Ὡσπερ ἂν εἴ τινα τῶν κλυδωνιζομένων καὶ λιμένος ἐπιθυμούντων μὴ λιμένα δείξας ἀλλ' ἕτερον μέρος τοῦ πελάγους ἀγριώτερον δυνηθῆς ποιῆσαι μετὰ χάριτος ἔπεσθαι· 25 ἢ ἰατρὸς τὸν τετρωμένον καὶ φαρμάκων ἐπιθυμοῦντα μὴ διὰ φαρμάκων ἀλλὰ διὰ τοῦ καίειν πάλιν ἐπαγγελλούμενος ὕ, ιῆ ποιεῖν ἐφέλκοιτο πρὸς ἑαυτὸν — μεγάλης γὰρ τοῦτο δυνάμεως — οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι οὐ μόνον διὰ σημείου ἀλλὰ καὶ διὰ πράγματος δοκοῦντος ἐναντίου εἶναι τοῖς ση- 30 μείοις περιεγέγοντο· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ πεποίηκεν ὁ Χριστός· βουλόμενος γὰρ αὐτὸν θεραπεῦσαι διὰ πράγματος ἐπιτείνοντος τὴν πήρωσιν ἀνεῖλε· πηλὸν γὰρ ἐπέθηκεν. Ὡσπερ οὖν διὰ πηλοῦ τὸν τυφλὸν ἐθεράπευσεν, οὕτω τὴν

πῶς τὸ κήρυγμα δὲν εἶναι ἀνθρώπινον· καὶ αὐτὸ ποῦ λέγει εἶναι τὸ ἔξῃς: Ὅταν εἴπωμεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους «πιστεύσατε», ἀπαντοῦν· Ἀναστήσατε νεκρούς, θεραπεύσατε δαιμονισμένους, δείξατε εἰς ἡμᾶς σημεῖα. Ἐμεῖς ὅμως τί λέγομεν ἀντὶ τούτων; Ὅτι ἐσταυρώθη καὶ ὅτι ἀπέθανεν αὐτός, τὸν ὁποῖον κηρύττομεν. Τοῦτο ὅμως εἶναι ἱκανὸν ὄχι μόνον νὰ μὴ προσελκύῃ ὄσους δὲν θέλουν, ἀλλὰ νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ αὐτοὺς ποῦ θέλουν· καὶ ὅμως δὲν ἀπομακρύνει, ἀλλὰ προσελκύει καὶ κρατεῖ καὶ ὑπερισχύει.

Οἱ ἐθνικοὶ ἐξ ἄλλου ἀπαιτοῦν ἀπὸ ἡμᾶς ρητορείαν λόγων καὶ δεινότητα σοφισμάτων, ἡμεῖς ὅμως καὶ εἰς αὐτοὺς κηρύττομεν τὸν σταυρόν· καὶ αὐτὸ ποῦ φαίνεται εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι εἶναι ἀδυναμία, αὐτὸ διὰ τοὺς Ἕλληνας εἶναι μωρία· διότι ὁ σταυρὸς ὄχι μόνον δὲν θεωρεῖται ὅτι εἶναι σημεῖον ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετασθῇ μὲ τὴν λογικὴν, ἀλλ' ἀπεναντίας ἔλλειψις σημείου· ὄχι μόνον δὲν θεωρεῖται ἀπόδειξις δυνάμεως, ἀλλ' ἀντιθέτως διαπίστωσις ἀδυναμίας· ὄχι μόνον δὲν θεωρεῖται ἐνδειξις σοφίας, ἀλλὰ ἀντιθέτως ὑπόνοια μωρίας. Καὶ ἔτσι λοιπόν, ὅταν ὄχι μόνον δὲν τοὺς δίδωμεν ὅσα ζητοῦν, ἀλλὰ ἀκριβῶς τὰ ἀντίθετα αὐτῶν ποῦ ζητοῦν, ὅταν δηλαδὴ αὐτοὶ ποῦ ζητοῦν σημεῖα καὶ σοφίαν, ὄχι μόνον δὲν λαμβάνουν ὅσα ζητοῦν, ἀλλὰ ἀκούουν μάλιστα τὰ ἀντίθετα αὐτῶν ποῦ ἐπιθυμοῦν καὶ ὅμως κατόπιν πείθονται μὲ αὐτὰ τὰ ἀντίθετα, πῶς τότε δὲν εἶναι ἀπερίγραπτος ἡ δύναμις τοῦ κηρυττομένου;

Ὅπως ἀκριβῶς, ἐὰν εἰς κάποιον, ποῦ ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὰ κύματα καὶ ἐπιθυμῇ λιμένα, δὲν ὑποδεικνύῃς λιμένα, ἀλλὰ ἄλλον τόπον ἀγριώτερον τοῦ πελάγους, καὶ αὐτὸν δυνηθῆς νὰ τὸν κάμῃς νὰ σὲ ἀκολουθήσῃ μὲ εὐγνωμοσύνην· ἢ ἐὰν ἕνας ἰατρὸς κάποιον, ποῦ εἶναι πληγωμένος καὶ ἐπιθυμῇ φάρμακα, τοῦ ὑπόσχεται ὅτι θὰ τὸν κάμῃ ὑγιῆ ὄχι μὲ φάρμακα, ἀλλὰ μὲ καυτηριασμόν, καὶ τὸν κερδίζει μὲ τὸ μέρος του· τοῦτο δηλαδὴ εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης δυνάμεως· ἔτσι καὶ οἱ ἀπόστολοι ὄχι μόνον δὲν ἐχρησιμοποίησαν σημεῖα, ἀλλὰ καὶ μὲ μέσα ποῦ ἐθεωροῦντο ὅτι ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὰ σημεῖα ὑπερίσχυσαν· αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκανεν ὁ Χριστὸς καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ τυφλοῦ· ἤθελε δηλαδὴ νὰ τὸν θεραπεύσῃ, καὶ τὸν ἐθεράπευσε μὲ πρᾶγμα ποῦ ἠῤῥξανε τὴν τυφλότητα· ἔθεσε δηλαδὴ πηλὸν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς. Ὅπως λοιπόν μὲ πη-

οἰκουμένην διὰ σταυροῦ προσηγάγετο· ὅπερ προσθήκη ἦν σκανδάλου, οὐκ ἀναίρεσις σκανδάλου.

Οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κτίσεως ἐποίησε τὰ ἐναντία διὰ τῶν ἐναντίων κατασκευάζων. Ψάμμω γοῦν θάλασσαν ἐτείχισε 5 τῷ ἀσθενεῖ τὸ ἰσχυρὸν χαλινώσας· ὕδατι γῆν ἐπέθηκε τῷ χαύνῳ καὶ διαρρέοντι τὸ βαρὺ καὶ πυκνὸν ἐποχεῖσθαι παρασκευάσας. Διὰ τῶν προφητῶν πάλιν ξύλῳ μικρῷ σίδηρον ἐμετεώρισεν. Οὕτω δὴ καὶ σταυρῷ τὴν οἰκουμένην ἐπεσπάσατο. Ὡσπερ γὰρ τὸ ὕδωρ βαστάζει τὴν γῆν, οὕτω καὶ ὁ 10 σταυρὸς βαστάζει τὴν οἰκουμένην. Μεγάλῃς τοίνυν δυνάμεως καὶ σοφίας ἀπόδειξις τὸ διὰ τῶν ἐναντίων πείθειν. Καὶ γὰρ σκανδάλου πρᾶγμα ὁ σταυρὸς εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' ὅμως οὐ μόνον οὐ σκανδαλίζει, ἀλλὰ καὶ ἐφέλκεται.

Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοήσας ὁ Παῦλος καὶ ἐκπλαγεὶς 15 ἔλεγεν ὅτι «Τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καὶ τὸ ἀσθενές τοῦ Θεοῦ ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ», περὶ τοῦ σταυροῦ λέγων τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενές, οὐ τὸ ὄν, ἀλλὰ τὸ δοκοῦν· πρὸς γὰρ τὴν ἐκείνων ὑπόληψιν ἀποκρίνεται. Ὁ γὰρ οὐκ ἴσχυσαν φιλόσοφοι διὰ τῶν συλ- 20 λογισμῶν ποιῆσαι, τοῦτο ἢ δοκοῦσα εἶναι μωρία κατώρθωσε. Τίς οὖν σοφώτερος; ὁ τοὺς πολλοὺς πείθων ἢ ὁ περὶ τῶν μηδὲ ὄντων; Πόσα ἔκαμε Πλάτων καὶ οἱ κατ' αὐτὸν περὶ γραμμῆς καὶ γωνίας καὶ στιγμῆς καὶ ἀριθμῶν ἀρτίων καὶ περιττῶν καὶ ἴσων ἀλλήλοις καὶ ἀνίσων καὶ τῶν τοιού- 25 των διαλεγόμενος ἡμῖν ἀραχνίων — καὶ γὰρ τῶν ὑφασμάτων ἐκείνων ἀχρηστότερα ταῦτα τῷ βίῳ— καὶ οὐ μέγαν, οὐ μικρὸν ἐντεῦθεν ὠφελήσας οὕτω τὸν βίον κατέλυσε; Πόσα ἔκαμε δεῖξαι ἐπιχειρῶν ὡς ἀθάνατος ἢ ψυχὴ, καὶ οὐδὲν σαφές εἰπὼν οὐδὲ πείσας τινὰ τῶν ἀκουόντων οὕτως 30 ἀπῆλθεν; Ὁ δὲ σταυρὸς διὰ ἰδιωτῶν ἔπεισε καὶ τὴν οἰκου-

λὸν ἐθεράπευσε τὸν τυφλόν, ἔτσι ἔλαβε μὲ τὸ μέρος του τὴν οἰκουμένην διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ αὐτὸ ἠϋξανε τὸ σκάνδαλον, δὲν τὸ ἐξηφάνιζε.

Τὸ ἴδιον ἔκανε καὶ εἰς τὴν κτίσιν, ἐπιτυγχάνει δηλαδὴ διὰ τῶν ἀντιθέτων τὰ ἀντίθετα. Τὴν θάλασσαν, ὡς γνωστόν, τὴν ἐτείχισε μὲ ἄμιον καὶ ἔτσι ἐχαλιναγώγησε τὸ ἰσχυρὸν μὲ τὸ ἀδύνατον· ἐτοποθέτησε τὴν γῆν ἐπάνω εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἔτσι ἔκανε τὸ βαρὺ καὶ πυκνὸν νὰ εὐρίσκεται ἐπάνω εἰς τὸ πλαδαρὸν καὶ ρευστόν. Ἐξ ἄλλου διὰ τῶν προφητῶν ἀνύψωσε σίδηρον μὲ μικρὸν ξύλον. Ἔτσι λοιπὸν καὶ μὲ τὸν σταυρὸν ἐκέρδισε τὴν οἰκουμένην· ὅπως δηλαδὴ τὸ ὕδωρ βαστάζει τὴν γῆν, ἔτσι καὶ ὁ σταυρὸς βαστάζει τὴν οἰκουμένην. Εἶναι λοιπὸν ἀπόδειξις μεγάλης δυνάμεως καὶ σοφίας τὸ νὰ πείθῃ κανεὶς μὲ τὰ ἀντίθετα· διότι ὁ σταυρὸς φαίνεται ὅτι εἶναι πρᾶγμα πού σκανδαλίζει, ἀλλ' ὅμως ὄχι μόνον δὲν σκανδαλίζει, ἀλλὰ καὶ ἐλκύει.

Αὐτὰ ὅλα εἶχεν ὑπ' ὄψιν του ὁ Παῦλος καὶ γεμιᾶτος ἀπὸ ἐκπληξίν ἔλεγεν ὅτι «Ἐκεῖνο πού θεωρεῖται μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερον ἀπὸ τὴν σοφίαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐκεῖνο πού θεωρεῖται ἀδύνατον τοῦ Θεοῦ εἶναι ἰσχυρότερον ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ἀνθρώπων»⁶. Τὸ μωρὸν καὶ τὸ ἀσθενὲς τὰ ἀναφέρει διὰ τὸν σταυρὸν, ὄχι ὅτι εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ὅτι φαίνονται τέτοια· ἀπαντᾷ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων. Δηλαδὴ ὅ,τι δὲν κατώρθωσαν νὰ κάνουν φιλόσοφοι μὲ τοὺς συλλογισμοὺς των, τοῦτο τὸ κατώρθωσεν αὐτὴ πού ἐθεωρεῖτο μωρία. Ποῖος λοιπὸν εἶναι σοφώτερος; Αὐτὸς πού πείθει τοὺς πολλοὺς ἢ αὐτὸς πού πείθει ὀλίγους, μᾶλλον δὲ δὲν πείθει κανένα; Αὐτὸς πού πείθει διὰ τὰ σοβαρώτερα θέματα ἢ αὐτὸς πού πείθει διὰ ἀνύπαρκτα πρᾶγματα; Πόσον ἐκοπίασεν ὁ Πλάτων μὲ τοὺς μαθητὰς του μὲ τὸ νὰ μᾶς συζητῇ περὶ γραμμῆς καὶ γωνίας καὶ σημείου, καὶ περὶ ἀριθμῶν ἀρτίων καὶ περιττῶν καὶ ἴσων μεταξὺ των καὶ ἀνίσων, καὶ διὰ τέτοια θέματα λεπτεπίλεπτα ὡς ὁ ἱστός τῆς ἀράχνης —διότι αὐτὰ εἶναι διὰ τὴν ζωὴν περισσότερον ἄχρηστα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὑφάσματα— καὶ χωρὶς νὰ ὠφελήσῃ πολὺ ἢ ὀλίγον μὲ τὰς συζητήσεις αὐτὰς ἐγκατέλειψεν ἔτσι τὴν ζωὴν; Πόσον ἐκοπίασεν ἐπιχειρῶν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος, καὶ χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε σαφὲς ἢ νὰ πείσῃ κάποιον ἀπὸ τοὺς ἀκροατὰς του ἀπέθανεν ἔτσι

μένην ἅπασαν ἐπεσπάσατο, καὶ οὐχὶ τῶν τυχόντων πραγμάτων ἀλλὰ περὶ Θεοῦ διαλεχθεὶς καὶ τῆς κατὰ ἀλήθειαν εὐσεβείας καὶ τῆς εὐαγγελικῆς πολιτείας καὶ τῆς τῶν μελλόντων κρίσεως· καὶ πάντας ἐποίησε φιλοσόφους, τοὺς
5 ἀγροίκους, τοὺς ἰδιώτας.

“Ορα πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀσθενές ἰσχυρότερον. Πῶς ἰσχυρότερον; “Οτι τὴν οἰκουμένην ἐπέδραμεν ἅπασαν καὶ πάντας κατὰ κράτος εἶχε καὶ μυρίων ἐπιχειρούντων σβέσαι τοῦ σταυρωθέντος
10 τὸ ὄνομα τοῦναντίον ἐγένετο· τοῦτο μὲν γὰρ ἦνθησε καὶ ἐπέδωκεν ἐπὶ μείζον, ἐκεῖνοι δὲ ἀπώλοντο καὶ διεφθάρησαν· καὶ οἱ ζῶντες τῷ νεκρωθέντι πολεμοῦντες οὐδὲν ἴσχυσαν. “Ὡστε ἐπειδὴν εἶπη με μωρὸν ὁ Ἑλλην, τότε δείκνυσιν ἑαυτὸν μεθ’ ὑπερβολῆς μωρὸν, ὅταν ἐγὼ νομιζόμενος
15 εἶναι παρ’ αὐτῷ μωρὸς τοῦ σοφοῦ φαίνωμαι σοφώτερος· ὅταν ἐμέ καλέσῃ ἀσθενῆ, τότε ἑαυτὸν ἀσθενέστερον δείκνυσιν. “Α γὰρ ἴσχυσαν κατορθῶσαι τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τελῶναι καὶ ἀλιεῖς, ταῦτα φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ τύραννοι καὶ πᾶσα ἀπλῶς ἢ οἰκουμένη μυρία περιδρα-
20 μοῦσα οὐδὲ φαντασθῆναι ἴσχυσαν. Τί γὰρ οὐκ εἰσήγαγεν ὁ σταυρὸς; Τὸν περὶ ἀθανασίας ψυχῆς λόγον, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὸν περὶ τῆς ὑπεροψίας τῶν παρόντων, τὸν περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν μελλόντων. Καὶ ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους ἐποίησε καὶ πάντες πανταχοῦ φι-
25 λοσοφοῦσι καὶ πᾶσαν ἀνδρείαν ἐπιδείκνυνται.

4. Ἀλλὰ καὶ παρ’ αὐτοῖς, φησί, πολλοὶ θανάτου καταφρονοῦντες γεγόνασι. Τίνες, εἶπέ μοι; ἄρα ὁ τὸ κώνειον πιών; Ἀλλ’, εἰ βούλει, τοιοῦτους μυρίους ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας παράσχωμαι. Εἰ γὰρ ἐνῆν διωγμοῦ καταλαβόντος κώ-
30 νειον πιόντας ἀπελθεῖν, πάντες ἄν ἐκείνου λαμπρότεροι γεγόνασι. Ἄλλως δὲ ἐκεῖνος οὐχὶ κύριος ὢν τοῦ πιεῖν ἢ μὴ

7. Ὁ Μέγας Βασίλειος μᾶς ἔδωσε συνοπτικῶς τὸ περιεχόμενον τοῦ «εὐαγγελικοῦ βίου» καὶ τῆς «εὐαγγελικῆς πολιτείας»: «Μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν· ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἐννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγαρευόμενος προστίθει· ἀποστερούμενος μὴ δικάζου· μισούμενος ἀγάπα· διωκόμενος ἀνέχου· βλασφημούμενος παρακάλει» Τομ. II, ρ. 306 D.

8. Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 Β' λόγου τοῦ παρόντος.

χωρίς ἀποτέλεσμα; Ὁ σταυρὸς ἕνωσεν ἐμὲ ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐκέρδισεν ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀφοῦ ἐκήρυξεν ὄχι διὰ τυχόντα πράγματα, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν, διὰ τὴν ἀληθινὴν εὐσέβειαν, διὰ τὴν εὐαγγελικὴν ζωὴν⁷ καὶ τὴν μέλλουσαν κρίσιν· καὶ ὅλους τοὺς ἀγροϊκοὺς καὶ τοὺς ἀπλοϊκοὺς τοὺς ἔκαμεν ἀληθεῖς φιλοσόφους.

Πρόσεξε πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ σοφώτερον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ πῶς τὸ ἀδύνατον εἶναι τὸ ἰσχυρότερον. Πῶς εἶναι τὸ ἰσχυρότερον; Διότι διεδόθη εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην καὶ κατενίκησεν ἐξ ὀλοκλήρου τοὺς πάντας καὶ ἐνῷ ἄπειροι ἐπεχείρουν νὰ σθήσουν τὸ ὄναμα τοῦ σταυρωθέντος, συνέδη τὸ ἀντίθετον· δηλαδὴ τοῦτο μὲν ἤνθησε καὶ προώδευσε, ἐκεῖνοι δὲ ἐχάθησαν καὶ κατεστράφησαν· καὶ ἐνῷ οἱ ζωντανοὶ ἐπολέμουν ἐναντίον τοῦ νεκροῦ, δὲν ἐπέτυχον τίποτε. Ὅστε, ὅταν ὁ ἐθνικὸς ἐμὲ ἀποκαλέσῃ μωρὸν, τότε ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὑπερβολικῶς μωρὸν, ὅταν δηλαδὴ ἐγὼ πού θεωροῦμαι ἀπὸ αὐτὸν μωρὸς φαίνωμαι σοφώτερος ἀπὸ τὸν σοφόν· ὅταν ἐμὲ ἀποκαλέσῃ ἀσθενῆ, τότε ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀσθενέστερον. Ὅσα δηλαδὴ ἠμπόρεσαν νὰ κατορθώσουν ἐμὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τελῶναι καὶ ἀλιεῖς, αὐτὰ φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες καὶ τύραννοι καὶ γενικῶς ὅλη ἡ οἰκουμένη, ἂν καὶ ἔκανε τὸ πᾶν, δὲν ἠμπόρεσαν οὔτε κἂν νὰ τὰ φανταστοῦν· διότι τί δὲν εἰσήγαγεν ὁ σταυρὸς; Τὸ θέμα περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, τῆς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων, τὸ θέμα περὶ τῆς περιφρονήσεως τῶν ἐγκοσμίων, περὶ τῆς ἐπιθυμίας τῶν μελλοντικῶν. Καὶ ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους, καὶ ὅλοι ἀσχολοῦνται ἐμὲ τὴν κατὰ Θεὸν φιλοσοφίαν⁸ καὶ παρουσιάζουν κάθε γενναιότητα.

4. Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ αὐτῶν, λέγει, πολλοὶ ὑπῆρξαν πού περιφρόνησαν τὸν θάνατον. Ποῖοι, εἶπέ μου; Μήπως ἐκεῖνος πού ἔπιδε τὸ κώνειον; Ἀλλ' ἐὰν θέλῃς, τέτοιους ἠμπορῶ νὰ σοῦ ἀναφέρω μυρίους ἀνθρώπους τῆς ἐκκλησίας· διότι, ἐὰν παρίστατο ἀνάγκη εἰς ἐποχὴν διωγμοῦ νὰ πλοῦν κώνειον καὶ νὰ ἀπέλθουν, ὅλοι θὰ εἶχον ἀναδειχθῆ λαμπρότεροι ἐκείνου. Ἀλλωστε ἐκεῖνος ἔπιδε τὸ κώνειον χωρὶς νὰ ἔχη τὴν δυνατότητα νὰ τὸ πῖη ἢ νὰ μὴ

πιεῖν ἔπιεν· ἀλλὰ καὶ ἄκοντα καὶ ἐκόντα ἔδει τοῦτο παθεῖν, ὅπερ οὐκ ἦν ἀνδρείας, ἀλλὰ ἀνάγκης λοιπόν. Καὶ γὰρ καὶ λησταὶ καὶ ἀνδροφόνοι ὑπὸ τῆ ψήφῳ γενόμενοι τῶν δικαζόντων χαλεπώτερα ἔπαθον. Παρ' ἡμῖν δὲ τούναντίον
 5 ἅπαν· οὐ γὰρ ἄκοντες οἱ μάρτυρες ὑπέμειναν ἀλλ' ἐκόντες καὶ κύριοι τοῦ μὴ παθεῖν ὄντες ἀδάμαντος παντὸς στερροτέραν ἐπιδεικνύντες τὴν ἀνδρείαν.

Οὐ τοίνυν τοῦτο θαυμαστόν, εἰ κώνειον ἔπιεν ἐκεῖνος καὶ μηκέτι κύριος ὢν τοῦ μὴ πιεῖν καὶ πρὸς ἔσχατον γῆρας
 10 ἔληλακῶς· καὶ γὰρ ἔλεγεν ἐτῶν ἑβδομήκοντα εἶναι, ὅτε κατεφρόνησε ζωῆς, εἶγε καὶ τοῦτο καταφρονῆσαί ἐστιν· οὐ γὰρ ἔγωγε ἂν εἴποιμι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς. Ἄλλὰ δεῖξόν μοί τινα ὑπὲρ εὐσεβείας βασάνοις ἐγκαρτερήσαντα, καθάπερ ἐγὼ μυρίους πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Τίς τῶν
 15 ὀνύχων ἀνορυττομένων γενναίως ἤνεγκε; τίς τῶν ἄρθρων ἀνασκαπτομένων; τίς τοῦ σώματος αὐτοῦ κατὰ μέρος πορθουμένου, τῆς κεφαλῆς; τίς τῶν ὀστέων ἀναμοχλευομένων; τίς ἐπὶ τήγανα συνεχῶς τιθέμενος; τίς εἰς λέβητα ἐμβαλλόμενος; Ταῦτά μοι δεῖξον. Τὸ γὰρ κωνεῖω τελευτῆσαι
 20 ἴσον ἐστὶ τῷ καθευδήσαντα ἐναπομεῖναι· καὶ γὰρ ὕπνου ἡδίων οὗτος ὁ θάνατος λέγεται εἶναι. Εἰ δὲ τινες καὶ βασάνους ὑπέμειναν, ἀλλὰ καὶ τούτων τὸ ἐγκώμιον ἀπόλωλεν· ὑπὲρ γὰρ αἰσχροῦς αἰτίας ἀπώλοντο, οἱ μὲν ὡς ἀπόρρητα ἐξειπόντες, οἱ δὲ ὡς τυραννίδι ἐπιθέμενοι, οἱ δὲ ἐπὶ τοῖς
 25 αἰσχίστοις ἀλόντες· οἱ δὲ εἰκῆ καὶ μάτην καὶ ἀπλῶς αἰτίας μὴ οὔσης ἑαυτοὺς ἀπήνεγκαν.

Ἄλλ' οὐχὶ παρ' ἡμῖν οὕτω. Διὰ τοῦτο τά μὲν ἐκείνων σεσίγηται, ταῦτα δὲ ἀνθεὶ καὶ καθ' ἑκάστην ἐπιδίδωσι τὴν ἡμέραν. Ὅπερ ἐννοῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε, «τὸ ἀσθενὲς τοῦ
 30 Θεοῦ πάντων ἐστὶν ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων». Ὅτι γὰρ θεῖον τὸ κήρυγμα καὶ ἐντεῦθεν δῆλον. Πόθεν γὰρ ἐπῆλθεν ἀνθρώποις δώδεκα καὶ ἰδιώταις πράγμασις ἐπιχειρῆσαι τοσοῦτοις, ἐν λίμναις, ἐν ποταμοῖς, ἐν ἐρημίαις διατρί-

τὸ πῖη· τοῦτο ἔπρεπε νὰ τὸ πάθῃ εἴτε ἤθελεν εἴτε δὲν ἤθελε, καὶ αὐτὸ βεβαίως δὲν ἦτο ἔνδειξις ἀνδρείας, ἀλλὰ ἀποτελεσμα ἀνάγκης· διότι καὶ λησταὶ καὶ δολοφόνοι ἀφοῦ κατεδικάσθησαν μὲ τὴν ψῆφον τῶν δικαστῶν ἔπαθον χειρότερα. Εἰς ἡμᾶς ὁμοίως συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον· οἱ μάρτυρες δηλαδὴ δὲν ὑπέμειναν χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ἀλλὰ μὲ τὴν θέλησίν των καὶ ἐνῶ ἤμποροῦσαν νὰ μὴ πάθουν ἐπαρουσίασαν ἀνδρείαν σταθερωτέραν παντὸς ἀδάμαντος.

Δὲν εἶναι λοιπὸν τοῦτο ἀξιοθαύμαστον, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἔπιεν ἐκεῖνος τὸ κώνειον, ὅταν πλέον δὲν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ νὰ μὴ τὸ πῖη καὶ εἶχε προχωρήσει εἰς βαθὺ γῆρας· διότι ἔλεγεν ὅτι ἦτο ἐβδομήντη ἐτῶν, ὅταν κατεφρόνησε τὴν ζωὴν, ἅν βεβαίως τοῦτο εἶναι καταφρόνησις· διότι ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θὰ τὸ ὠνόμαζον ἔτσι, οὔτε μᾶλλον κανεὶς ἄλλος. Ἀλλὰ δεῖξε μου κάποιον ποῦ νὰ ἔμεινεν ἀτάραχος εἰς τὰ βασανιστήρια χάριν τῆς εὐσεβείας, ὅπως ἐγὼ ἔχω νὰ δεῖξω μυρίους εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ποῖος ὑπέφερε μὲ γενναιότητα, ὅταν τοῦ ἔβγαζαν τὰ νύχια; Ποῖος, ὅταν ἀνέσκαπτον τὰς ἀρθρώσεις του; ποῖος, ὅταν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοῦ κατέστρεφον τὸ σῶμα ἢ τὴν κεφαλὴν; ποῖος, ὅταν τοῦ διέστρεφον τὰ ὀστέα; Ποῖος ὑπέφερε μὲ γενναιότητα, ὅταν τὸν ἔθετον συνεχῶς ἐπάνω εἰς τηγάνι; Ποῖος, ὅταν τὸν ἔρριπτον εἰς λέβητα; Αὐτὰ τὰ κατορθώματα δεῖξε μου· διότι τὸ νὰ πεθάνῃ κάποιος μὲ κώνειον εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ πεθάνῃ εἰς τὸν ὕπνον του, διότι λέγεται ὅτι ὁ θάνατος αὐτὸς εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ ὕπνον. Ἐὰν δὲ μερικοὶ ὑπέμειναν καὶ βασανιστήρια, οὔτε καὶ αὐτοὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐγκωμιασθοῦν· διότι ἀπέθανον διὰ εὐτελεῆ αἰτίαν, ἄλλοι μὲν διότι ἐκοινολόγησαν ἀπόρητα, ἄλλοι διότι ἐπετέθησαν ἐναντίον τυραννίας, ἄλλοι διότι συνελήφθησαν νὰ κάνουν αἰσχρὰς πράξεις· ἄλλοι τέλος χωρὶς σκοπὸν, ματαιίως, χωρὶς καμμίαν αἰτίαν ἠὺτοκτόνησαν.

Ἀλλὰ εἰς ἡμᾶς δὲν συνέβη ἔτσι. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἔργα ἐκείνων ἔχουν καλυφθῆ ἀπὸ σιγῆν, αὐτὰ ὁμοίως ἀνθοῦν καὶ καθημερινῶς λαμπρύνονται περισσότερον. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχουν ὑπ' ὄψει τοῦ ὁ Παῦλος ἔλεγε· «τὸ ἀσθενὲς τοῦ Θεοῦ πάντων ἐστὶν ἰσχυρότερον τῶν ἀνθρώπων». Ὅτι τὸ κήρυγμα εἶναι θεῖον φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς. Πῶς συνέβη δηλαδὴ νὰ ἐπιχειρήσουν τέτοια ἔργα δώδεκα

δουσιν, οὐδέποτε εἰς πόλιν ταχέως οὐδέ εἰς ἀγοράν ἐμβε-
 βληκóσι; πόθεν ἐπῆλθεν εἰς τὴν οἰκουμένην. πᾶσαν παρα-
 τάξασθαι; Ὅτι γὰρ δειλοὶ ἦσαν καὶ ἄνανδροι, δείκνυσιν
 5 ὁ περὶ αὐτῶν γράψας καὶ μὴ παραιτησάμενος μηδὲ ὑπο-
 μείνας συσκιάσαι αὐτῶν τὰ ἐλαττώματα, ὅπερ μέγιστον καὶ
 τοῦτο τῆς ἀληθείας ἐστὶ τεκμήριον.

Τί οὖν οὗτός φησι περὶ αὐτῶν; Ὅτι τοῦ Χριστοῦ συλ-
 ληφθέντος, μετὰ μυρία θαύματα οἱ μὲν ἔφυγον, ὁ δὲ μεί-
 10 νας, κορυφαῖος ὢν τῶν ἄλλων, ἠρνήσατο. Πόθεν οὖν οἱ
 ζῶντος τοῦ Χριστοῦ τὴν Ἰουδαϊκὴν ὄρμην οὐκ ἐνεγκόντες,
 τελευτήσαντος καὶ ταφέντος καὶ μὴ ἀναστάντος, ὥς φατε,
 μηδὲ διαλεχθέντος αὐτοῖς μηδὲ θάρσος ἐνθέντος πρὸς το-
 σαύτην παρετάπτοντο οἰκουμένην; Οὐκ ἂν εἶπον πρὸς
 15 ἑαυτοὺς, Τί δὴ τοῦτό ἐστιν; ἑαυτὸν οὐκ ἴσχυσε σῶσαι, καὶ
 ἡμῶν προσθήσεται; ἑαυτῷ οὐκ ἤμυνε ζῶν, καὶ ἡμῖν χεῖρα
 ὀρέξει τετελευτηκῶς; αὐτὸς ζῶν οὐδέ ἔν ἔθνος ὑπέταξε,
 καὶ ἡμεῖς τὴν οἰκουμένην ὅλην πείσομεν τὸ ἐκείνου λέγον-
 τες ὄνομα; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον οὐχὶ ποιῆσαι ταῦτα μό-
 20 νον, ἀλλ' ἐννοῆσαι γοῦν;

Ὅθεν δῆλον ὅτι, εἰ μὴ εἶδον ἀναστάντα καὶ τῆς δυ-
 νάμεως αὐτοῦ μεγίστην ἔλαβον ἀπόδειξιν, οὐκ ἂν τοσοῦ-
 τον ἀνέρριψαν κύβον. Εἰ γὰρ καὶ φίλους εἶχον μυρίους,
 οὐκ ἂν εὐθέως ἐχθροὺς ἐκτήσαντο πάντας παλαιὰ ἔθνη κι-
 25 νοῦντες καὶ πατρῷα ὄρια μεταίροντες; νυνὶ δὲ καὶ πάντας
 πολεμίους ἐκέκτηντο, καὶ τοὺς ἰδίους καὶ τοὺς ἀλλοτρίους.
 Εἰ δὲ καὶ αἰδέσιμοι πάντων ἕνεκεν ἦσαν τῶν ἑξωθεν, οὐκ
 ἂν πάντες αὐτοὺς ἐβδελύξαντο καινὴν πολιτείαν εἰσάγον-
 τας; νῦν δὲ καὶ ἔρημοι πάντων ἐτύγχανον, καὶ εἰκὸς ἦν
 30 κἀντεῦθεν μισητοὺς γενέσθαι παρὰ πᾶσι καὶ εὐκαταφρο-
 νήτους.

Τίνας γὰρ βούλει εἰπεῖν; Ἰουδαίους; Ἄλλ' ἄφατον εἶ-
 χον πρὸς αὐτοὺς μῖσος ἐκ τῶν πρὸς τὸν διδάσκαλον γε-
 γεννημένων. Ἄλλ' Ἑλληνας; Ἀλλὰ καὶ οὗτοι οὐκ ἐλάττονα
 35 ἐκείνων ἀπεστράφησαν, καὶ ἴασι ταῦτα μάλιστα Ἑλληνες.
 Πλάτων γὰρ ὁ πολιτείαν τινὰ κοινιστομῆσαι βουληθεῖς, μᾶλ-
 λον δὲ μέρος πολιτείας, καὶ οὐ τὰ τῶν θεῶν μετατιθεῖς

ἄνθρωποι καὶ μάλιστα ἀπλοῖκοι ποὺ ἔζων εἰς λίμνας, εἰς ποταμούς, εἰς ἐρημίας καὶ ποὺ ποτὲ ἴσως δὲν εἶχον πάει εἰς πόλιν οὔτε εἰς ἀγορᾶν; Πῶς τοὺς ἤλθε νὰ ἀντιμετωπίσουν ὅλην τὴν οἰκουμένην; "Οτι δηλαδὴ ἦσαν δειλοὶ καὶ ἀνανδῶροι τὸ δεῖκνύει ἐκεῖνος ποὺ ἔγραφε δι' αὐτοὺς καὶ ποὺ δὲν τὰ παρέλειψεν οὔτε ἠθέλησε νὰ συσκιάσῃ τὰ ἐλαττώματά των, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπίσης πολὺ μεγάλη ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας.

Τί λοιπὸν λέγει αὐτὸς δι' αὐτούς; "Οτι ὅταν συνελήφθη ὁ Χριστός, μετὰ ἀπὸ ἄπειρα θαύματα ἄλλοι μὲν ἔφυγον, αὐτὸς δὲ ποὺ ἔμεινεν, ὁ κορυφαῖος τῶν ἄλλων, τὸν ἠρνήθη. Πῶς λοιπὸν αὐτοὶ ποὺ ὅταν ἔζη ὁ Χριστὸς δὲν ἀντεξάν εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν Ἰουδαίων, ὅταν ἀπέθανε καὶ ἐτάφη καὶ δὲν ἀνέστη, ὅπως ἰσχυρίζεσθε, οὔτε συνωμίλησε μαζί των, οὔτε τοὺς ἔδωσε θάρρος, πῶς αὐτοὶ ἀντιμετώπισαν τὴν ἀπέραντον οἰκουμένην; Δὲν θὰ ἔλεγον εἰς τοὺς ἑαυτούς των; Τί εἶναι πάλιν τοῦτο; τὸν ἑαυτὸν του δὲν ἠμπόρεσε νὰ σώσῃ καὶ θὰ προστατεύσῃ ἡμᾶς; τὸν ἑαυτὸν του δὲν ὑπερήσπισεν, ὅταν ἔζη, καὶ θὰ βοηθήσῃ ἡμᾶς τώρα ποὺ ἀπέθανε; ζῶν ὁ ἴδιος δὲν ὑπέταξεν οὔτε ἓνα ἔθνος, καὶ ἡμεῖς θὰ πείσωμεν τὴν οἰκουμένην ὅλην λέγοντες τὸ ὄνομα ἐκείνου; Καὶ πῶς θὰ ἦτο λογικὸν ὄχι μόνον τὸ νὰ κάνωμεν αὐτά, ἀλλὰ ἔστω καὶ νὰ τὰ σκεφθῶμεν;

"Ἔτσι εἶναι φανερόν ὅτι, ἂν δὲν τὸν ἔβλεπον ἀναστημένον καὶ δὲν εἶχον μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του, δὲν θὰ διεκινδύνευον τόσον πολὺ. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶχον μυρίους φίλους, δὲν θὰ ἔκαμναν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τοὺς πάντας ἐχθρούς, ἐπειδὴ ἀνέτρεπον τὰς παλαιὰς συνηθείας καὶ μετετόπιζον τὰ πατροπαράδοτα ὄρια; Πράγματι, τώρα ὄλους τοὺς εἶχον ἐχθρούς των, καὶ τοὺς συμπατριώτας των καὶ τοὺς ξένους. Καὶ ἂν ἀκόμη ἦσαν σεβαστοὶ χάρις εἰς τὴν ὅλην ἐξωτερικὴν ἐμφάνισίν των, δὲν θὰ τοὺς ἀπεστρέφοντο ὅλοι, ἐπειδὴ εἰσηγον νέον τρόπον ζωῆς; Τώρα ὅμως ὅλοι τοὺς ἐγκατέλειψαν καὶ ἦτο ἐπόμενον διὰ τὸν λόγον αὐτὸν νὰ γίνουν μισητοὶ καὶ νὰ περιφρονῶνται ἀπὸ ὄλους.

Ποίους λοιπὸν θέλεις νὰ ἀναφέρω; Τοὺς Ἰουδαίους; Ἄλλ' εἶχον ἄφατον μῖσος πρὸς αὐτούς δι' ὅσα εἶχον συμβῆ εἰς τὸν διδάσκαλον. Μήπως τοὺς ἐθνικούς; Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐξ ἴσου μὲ ἐκείνους τοὺς ἀπηχθάνοντο, καὶ αὐτὰ τὰ γνωρίζουν πρὸ παντὸς οἱ ἐθνικοί. Ὁ Πλάτων δηλαδὴ ποὺ ἠθέλησε νὰ εἰσαγάγῃ νέον πολίτευμα,

νόμιμα ἀλλ' ἀπλῶς πράξεις εἰσαγωγῶν ἑτέρας ἀνθ' ἑτέρων, ἐκινδύνευσε Σικελίας ἐκπεσῶν ἀποθανεῖν· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ γέγονε, τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσεν αὐτῆς. Καὶ εἰ μὴ θάρβαρός τις τοῦ Σικελίας τυράννου γέγονεν ἡμερώτερος, οὐδὲν ἐκώλυε διαπαντὸς δουλεύειν τὸν φιλόσοφον ἐν ἀλλοτρίᾳ. Καίτοιγε οὐκ ἴσον ἐστὶ τὰ περὶ βασιλείας καινοτομεῖν καὶ τὰ περὶ θρησκείας· τοῦτο γὰρ μάλιστα θορυβεῖ καὶ ταραττει τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα τὴν δεῖνα γαμείτωσαν καὶ οἱ φύλακες τοῦτον ἔστωσαν τὸν τρόπον φύλακες, οὐ σφόδρα ἱκανὸν θορυβῆσαι, καὶ μάλιστα, ὅταν ἐν βιβλίῳ ἦ ταῦτα κείμενα καὶ μὴ πολλὴ σπουδὴ τοῦ νομοθετοῦντος γίνηται εἰς ἔργον ἄγειν τὰ λεγόμενα· τὸ μέντοιγε λέγειν ὅτι οὐκ εἰσὶ θεοὶ οἱ θεραπευόμενοι, ἀλλ' ὅτι δαίμονές εἰσιν, ὅτι ὁ ἔσταυρωμένος Θεός, ἴστε πόσῃν ἀνῆψεν ὀργὴν, πόσῃν ἂν ἐποίησε δοῦναι δίκην, πόσον ἀνερρίπισε πόλεμον.

5. Καὶ γὰρ Πρωταγόρας παρ' αὐτοῖς, ἐπειδὴ ἐτόλμησεν εἰπεῖν ὅτι οὐκ οἶδα θεούς, καὶ ἐτόλμησεν εἰπεῖν, οὐχ ὅτι τὴν οἰκουμένην περιῶν καὶ κηρύττων, ἀλλ' ἐν μιᾷ πόλει, περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσε. Καὶ Διαγόρας ὁ Μιλήσιος καὶ Θεόδωρος ὁ λεγόμενος ἄθεος, καίτοι φίλους εἶχον καὶ δύναμιν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων καὶ ἐπὶ φιλοσοφίᾳ ἐθαυμάζοντο, ἀλλ' ὁμως οὐδὲν τούτων αὐτοὺς ὤνησε. Καὶ ὁ μέγας δὲ Σωκράτης καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῖς φιλο-

9. Ὁ μέγας Ἕλληγ φιλόσοφος Πλάτων (427—348 π.Χ.) ἰδίως εἰς τὸ ἔργον τοῦ «Πολιτεία» διετύπωσε νέας πολιτειακὰς ἀντιλήψεις, διὰ τὰ θεσπίζειν δὲ εἰς ἐφαρμογὴν αὐτὰς ἐταξίδευσεν εἰς Συρακούσας τῆς Σικελίας (388 π.Χ.). Ἐκεῖ προσεπάθησε νὰ μύσησιν τὸν τύραννον Διονύσιον Α' εἰς τὰς ιδέας του, συνεδέθη δὲ διὰ στενῆς φιλίας μὲ τὸν γυναικαδελφὸν τοῦ τυράννου Δίωνα. Ὁ Διονύσιος Α' εἶδε μὲ καχυποψίαν τὴν φιλίαν Πλάτωνος — Δίωνος ὡς ἀρχὴν κάποιας συνωμοσίας εἰς θάρος του καὶ διὰ τοῦτο ἐξεδίωξε τὸν Πλάτωνα. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Ἑλλάδα ὁ φιλόσοφος συνελήφθη ἀπὸ τοὺς Λιγυήτας, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο τότε εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ἀθηναίους καὶ διὰ τοῦτο εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ πωλήσουν τὸν Πλάτωνα ὡς δούλον. Τὸν φιλόσοφον ἔσωσεν εἰς Αἰγύπτιον φίλος του, ὁ Ἀννίκερις ἀπὸ τὴν Κυρήνην, ὁ ὅποιος ἐπλήρωσε καὶ τὸν ἀπηλευθέρωσε.

10. Πρωταγόρας (περίπου 485—411 π.Χ.): Ὁ μεγαλύτερος ἰσως σοφιστὴς τῆς ἀρχαιότητος γεννηθεὶς εἰς τὰ Ἄβδηρα τῆς Θράκης. Ἐδίωξεν εἰς ὄλον τὴν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν κόσμον καὶ ἰδίως εἰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ ἀνέγνωσε διὰ πρώτην φοράν τὸ ἔργον τοῦ «Περὶ Θεῶν», εἰς τὸ ὅποιον ἐξέφραζεν ἀμφιβολίας διὰ τὴν ὑπαρξίν των θεῶν. Ἀντεμετώπισε δίκην ἐπὶ ἀσε-

μᾶλλον δὲ ἓνα μέρος τοῦ πολιτεύματος, πού δὲν μετέβαλλε τὰ πα-
τροπαρᾶδοτα τῶν θεῶν, ἀλλὰ ἀπλῶς εἰσήγαγεν ἄλλας πράξεις ἀν-
τι ἄλλων, ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Σικελίαν ἐκινδύνευσε νὰ φο-
νευθῆ· καὶ ἐπειδὴ δὲν συνέβη τοῦτο, ἔχασε τὴν ἰδίαν τὴν ἐλευθε-
ρίαν του. Καὶ ἂν κάποιος θάρσαρος δὲν συνέβαινε νὰ εἶναι ἡμερώ-
τερος ἀπὸ τὸν τύραννον τῆς Σικελίας, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζεν ὁ
φιλόσοφος νὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ εἶναι πάντοτε δούλος εἰς ξένην χῶ-
ραν^ο. Καὶ ὁμοίως, ὡς γνωστὸν, δὲν εἶναι ἴσον τὸ νὰ εἰσάγῃ κανεὶς
καινοτομίας εἰς θέματα σχετικᾶ μετὰ τὴν βασιλείαν μετὰ τὸ νὰ και-
νοτομηθῇ εἰς τὰ περὶ θρησκείας, διότι τοῦτο πρὸ παντὸς ἀναστατώ-
νει· καὶ ταρασσει τοὺς ἀνθρώπους· τὸ νὰ εἴπῃ δηλαδὴ κανεὶς ὁ τά-
δε καὶ ὁ τάδε νὰ νυμφεύωνται τὴν τάδε καὶ οἱ φύλακες νὰ εἶναι
φύλακες κατὰ τὸν τρόπον αὐτὸν δὲν εἶναι ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ
μέγαν θόρυβον, καὶ μάλιστα, ὅταν εἶναι γραπτὰ καὶ δὲν ὑπάρχῃ
πολλὴ διασύνη ἐκ μέρους τοῦ νομοθέτου νὰ θέσῃ τὰ λεγόμενα εἰς
ἐφαρμογὴν· τὸ νὰ λέγῃ ὁμοίως κάποιος ὅτι οἱ θεοὶ πού λατρεύουν
δὲν εἶναι θεοί, ἀλλ' ὅτι εἶναι δαίμονες, ὅτι ὁ ἐσταυρωμένος εἶναι
θεός, ἀντιλαμβάνεσθε πόσον ὀργὴν ἤγναψε, πόσας τιμωρίας ἐδη-
μιούργησε, πόσον πόλεμον προεκάλεσεν.

Ὁ ἰδικὸς τῶν Πρωταγόρας¹⁰, ἐξ ἄλλου, ἐπειδὴ ἐτόλμησε νὰ
εἴπῃ, «Δὲν παραδέχομαι τοὺς θεοὺς», καὶ ἐτόλμησεν ἀπλῶς νὰ
τὸ εἴπῃ ὅχι περιερχόμενος τὴν οἰκουμένην καὶ κηρύττων, ἀλλὰ
εἰς μίαν πόλιν, ἐκινδύνευσε νὰ καταδικασθῆ εἰς θάνατον. Καὶ ὁ
Διαγόρας ὁ Μιλήσιος¹¹ καὶ ὁ Θεόδωρος ὁ λεγόμενος ἄθεος¹², ἂν καὶ
εἶχον φίλους καὶ πολιτικὴν δύναμιν χάρις εἰς τὴν εὐγλωττίαν των
καὶ ἐθαυμάζοντο διὰ τὴν φιλοσοφίαν των, ἀλλ' ὁμοίως τίποτε ἀπὸ
αὐτὰ δὲν τοὺς ὠφέλησεν. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ μέγας Σωκράτης παρ'
ὄλον ὅτι ὑπερεῖχεν ἀπὸ ὅλους των εἰς τὴν φιλοσοφίαν ἔπιε κώνειον
βαίαν καὶ διὰ τὴν διαφύγῃ τὴν βεβαίαν καταδίκην του ἐγκατέλειπε τὰς Ἀθή-
νας, τὰ δὲ συγγράμματά του ἐκάλυψεν.

11. Διαγόρας ὁ Μιλήσιος: Κατήγετο μᾶλλον ἀπὸ τὴν νῆ-
σον Μήλον. Διθυραμβοποιός, ἔζησε εἰς Ἀθήνας κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ 5ου
αἰῶνος π.Χ. Οἱ Ἀθηναῖοι τὸν καταδίκασαν εἰς θάνατον ὡς «ἀσεβῆ εἰπόντα
καὶ δρᾶσαντα» (415 π.Χ.). Διέφυγε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ποινῆς διὰ τῆς ἀπο-
δημίας του εἰς Πελοπόννησον, ὅπου ἀπέθανε.

12. Θεόδωρος ὁ λεγόμενος ἄθεος: Φιλόσοφος ἐκ Κυ-
ρήνης τῆς Αἰγύπτου, ἐδίδαξεν εἰς Ἀθήνας περὶ τὸν 3ον αἰῶνα π.Χ. διατυ-
πώσας γενικῶς τολμηρὰς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην φιλοσοφικὰς ἀπόψεις, καὶ
ἰδίως περὶ θεῶν. Ἐξορίσθη ἐξ Ἀθηνῶν καὶ κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀπὸ ὅ-
που ἐξορίσθεις καὶ πάλιν κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑλλάδα.

σοφία κρατῶν διὰ τοῦτο κώνειον ἔπιεν, ἐπειδὴ ἐν τοῖς πε-
ρι θεῶν λόγοις μικρόν τι παρακινεῖν ὑπωπτεύετο.

Εἰ δὲ ὑπόληψις μόνη καινοτομίας τοσοῦτον κίνδυνον
ἤνεγκε φιλοσόφοις ἀνδράσι καὶ σοφοῖς καὶ μυρίας ἀπολε-
5 λαυκόσι θεραπείας, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἴσχυσαν ἅπερ ἤθελον,
ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καὶ ζωῆς καὶ πατρίδος ἐξέπεσον, πῶς οὐ
θαυμάζεις καὶ ἐκπλήττη τὸν ἀλιέα ὄρων ἐπὶ τῆς οἰκουμέ-
νης τοσαῦτα ἐργασάμενον καὶ κατορθώσαντα ἅπερ ἐσπού-
δασεν καὶ περιγενόμενον καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων ἀπάν-
10 των; Ἄλλ' οὗτοι, φησὶν, οὐχὶ θεοὺς εἰσήγαγον ξένους,
ὥσπερ ἐκεῖνοι. Αὐτὸ μὲν οὖν μάλιστα τὸ θαυμαστόν μοι
λέγεις, ὅτι διπλῆ ἡ καινοτομία, καὶ τὸ τοὺς ὄντας καθαι-
ρεῖν καὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἀναγγέλλειν.

Πόθεν γὰρ αὐτοῖς ἐπῆλθε τοιαῦτα κηρύττειν; πόθεν
15 ὑπὲρ τοῦ τέλους αὐτῶν θαρρεῖν; τίνας τῶν πρὸ αὐτῶν
τοιοῦτόν τι κατωρθωκότας εἶχον ἰδεῖν; οὐ πάντες δαίμο-
νας προσεκύνουν; οὐ πάντες στοιχεῖα ἐθεοποιοῦν; οὐ διά-
φορος ἦν τῆς ἀσεβείας ὁ τρόπος; Ἄλλ' ὁμως τὰ πάντα
ἐπῆλθον καὶ κατέλυσαν ταῦτα καὶ ἐπέδραμον ἐν βραχεῖ
20 καιρῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, καθάπερ ὑπόπτεροὶ τινες,
οὐ κινδύνους λογιζόμενοι, οὐ θανάτους, οὐ τὴν τοῦ πρά-
γματος δυσκολίαν, οὐ τὴν ὀλιγότητα τὴν ἑαυτῶν, οὐ τὸ
πλῆθος τῶν ἐναντιουμένων, οὐ τὴν ἐξουσίαν, οὐ τὴν δυνα-
στείαν, οὐ τὴν σοφίαν τῶν πολεμούντων. Εἶχον γὰρ τού-
25 των ἀπάντων μείζονα συμμαχίαν, τὴν τοῦ σταυρωθέντος
καὶ ἀναστάντος δύναμιν.

Οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν, εἰ πολεμῆσαι εἶλοντο τῇ οἰ-
κουμένη πόλεμον αἰσθητόν, ὡς τοῦτο τὸ γεγενημένον νῦν.
Ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ νόμου τῆς μάχης ἐξῆν ἀπεναντίας ἴστα-
30 σθαι τῶν πολεμίων καὶ χώραν ἀπολαμβάνοντας ἐναντίαν
οὕτω παρατάττεσθαι πρὸς τοὺς ἐναντιουμένους καὶ καιρὸν
ἔχειν ἐπιθέσεως καὶ συμβολῆς· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὐ
γὰρ στρατόπεδον ἴδιον εἶχον, ἀλλ' αὐτοῖς ἀνεμίγνυντο τοῖς

13. Ἡ κατηγορία μὲ τὴν ὁποίαν εἰσήχθη εἰς δίκην ὁ Σωκράτης (469—
399 π.Χ.) καὶ τελικῶς κατεδικάσθη εἰς θάνατον ἦτο ἡ ἐξῆς: «Σωκράτης Σω-
φρονίσκου Ἄλωπεκῆθεν ἀδικεῖ, οὓς μὲν ἡ πόλις νομίζει θεοὺς οὐ νομίζων, ἔ-

διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ δηλαδὴ ἦτο κάπως ὑποπτος νεωτερισμῶν εἰς τοὺς λόγους του περὶ θεῶν¹³.

Ἐὰν δὲ ἡ μόνη ὑποψία καινοτομίας τόσον μέγαν κίνδυνον προεκάλεσεν εἰς ἄνδρας φιλοσόφους καὶ σοφοὺς καὶ ἀνθρώπους πού εἶχον ἀπολαύσει ἀπειρῶν τιμῶν καὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπέτυχον ὅσα ἤθελον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἴδιοι ἔχασαν καὶ τὴν πατρίδα καὶ τὴν ζωὴν των, πῶς δὲν θαυμάζεις καὶ δὲν ἐκπλήττεσαι πού βλέπεις ὅτι ὁ ἄλιεύς ἔκανε τόσα μεγάλα ἔργα εἰς τὴν οἰκουμένην καὶ κατώρθωσεν ὅσα ἐπεδίωξε καὶ ὑπερίσχυσε καὶ τῶν βαρβάρων καὶ τῶν Ἑλλήνων ὄλων; Ἄλλ' αὐτοί, λέγουν, δὲν εἰσήγαγον ξένους θεοὺς ὅπως ἐκεῖνοι. Θίγεις λοιπὸν αὐτὸ πού εἶναι δι' ἐμὲ πάρα πολὺ ἀξιοθαύμαστον, ὅτι δηλαδὴ ἡ καινοτομία εἶναι διπλῆ, καὶ καθαίρεσις τῶν κυριαρχούντων θεῶν καὶ κήρυγμα τοῦ ἐσταυρωμένου.

Πῶς λοιπὸν τοὺς ἦλθε νὰ κηρύττουν τέτοιας νέας ἰδέας; πῶς εἶχον τὸ θάρρος εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς των; ποῖοι πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς εἶχον κατορθώσει κάτι τέτοια καὶ τοὺς ὁποίους θὰ ἠδύναντο νὰ ἴδουν; δὲν προσεκύνουν ὅλοι τοὺς δαίμονας; δὲν ἐθεοποιοῦν ὅλοι τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως; δὲν ἦτο διαφορετικὸς ὁ τρόπος ζωῆς τῶν ἀσεβῶν; Ἄλλ' ὁμοίως ἐπετέθησαν ἐναντίον ὄλων καὶ κατέλυσαν αὐτὰ καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου διέτρεξαν ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὡσὰν νὰ εἶχον πτερὰ, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν κινδύνους, οὔτε θανάτους, οὔτε τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος, οὔτε τὸ ὅτι αὐτοὶ ἦσαν ὀλίγοι, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουν οὔτε τὸ πλῆθος τῶν ἐναντιουμένων, οὔτε τὴν ἐξουσίαν, οὔτε τοὺς δυνάστας, οὔτε τὴν σοφίαν τῶν πολεμιούντων· διότι εἶχον συμμαχίαν μεγαλυτέραν ὄλων αὐτῶν, τὴν δύναμιν τοῦ σταυρωθέντος καὶ ἀναστάντος.

Δὲν θὰ ἦτο τόσον ἀξιοθαύμαστον, ἐὰν ἐπροτίμων νὰ διεξάγουν ἐναντίον τῆς οἰκουμένης αἰσθητὸν πόλεμον, ὅπως εἶναι αὐτὸς πού τώρα διεξάγεται· διότι συμφώνως πρὸς τὸν νόμον τῆς μάχης θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σταθοῦν ἀπέναντι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς καί, ἀφοῦ λάβουν θέσιν ἀντίθετον, νὰ παραταχθοῦν ἐναντίον τῶν ἐναντιουμένων καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ νὰ συμπλακοῦν· ἐδῶ ὁμοίως δὲν ἔγινεν ἔτσι· διότι δὲν εἶχον ἰδικόν των στρατόπεδον, ἀλλ' ἀνεμι-

τερα δὲ καινὰ δαιμόνια εἰσφέρων, ἀδικεῖ δὲ καὶ τοὺς νέους διαφθειρών. Τίμημα (ποινή) θάνατος».

πολεμίοις καὶ οὕτως αὐτῶν ἐκράτουν· καὶ ἐν μέσοις τοῖς ἐχθροῖς ἀναστρεφόμενοι διωλίσθαινον αὐτῶν τὰς λαβὰς καὶ περιεγίνοντο καὶ ἐνίκων νίκην λαμπρὰν πληροῦσαν προφητείαν λέγουσαν· «Καὶ κατακυριεύσεις ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν 5 σου».

Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ πολλῆς ἐκπλήξεως γέμον, ὅτι κατέχοντες αὐτοὺς οἱ ἐχθροὶ καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβάλλοντες καὶ δεσμούς, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ περιεγέγοντο, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ μετὰ ταῦτα αὐτοῖς ὑπέκυπτον, οἱ μαστίζοντες τοῖς 10 μαστιζομένοις, οἱ δεσμοῦντες τοῖς δεδεμένοις, οἱ διώκοντες τοῖς ἐλαυνομένοις. Ταῦτα δὴ πάντα πρὸς Ἑλληνας λέγωμεν, μᾶλλον δὲ καὶ τούτων πλείονα· πολλὴ γὰρ τῆς ἀληθείας ἡ περιουσία. Ἐὰν παρακολουθῆτε τῇ ὑποθέσει, πᾶσαν ὑμᾶς τὴν πρὸς αὐτοὺς διδάξομεν μάχην· τέως δὲ ταύτη 15 τὴν δύο διατηρῶμεν κεφάλαια, πῶς οἱ ἀσθενεῖς τοὺς ἰσχυροὺς ἐνίκησαν καὶ πόθεν αὐτοῖς ἐπῆλθε τοιοῦτοις οὔσι τοιαῦτα βουλεύσασθαι, εἰ μὴ θείας ἀπέλαυον συμμαχίας.

6. Καὶ τὰ μὲν παρ' ἡμῶν ὧδε. Ἡμεῖς δὲ παρεχώμεθα ἐπὶ τῶν ἔργων τὰ τοῦ βίου κατορθώματα καὶ δαψιλές τὸ 20 πῦρ ἀνάπτωμεν τῆς ἀρετῆς· «Φωστῆρες γὰρ ἐστε, φησὶν, ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου λάμπτοντες»· καὶ μείζονα ἡμῶν ἐκάστω χρεῖαν ἐνεχείρισεν ὁ Θεὸς ἢ τῷ ἡλίῳ, μείζονα οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τοσοῦτῳ μείζονα, ὅσῳ τὰ πνευματικὰ τῶν αἰσθητῶν διενήνοχεν. Ὅταν οὖν πρὸς τὸν 25 ἡλιακὸν ἴδωμεν κύκλον καὶ θαυμάσωμεν τὸ κάλλος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν φαιδρότητα τοῦ ἄστρου, λογιζώμεθα πάλιν ὅτι μείζον καὶ ἄμεινον τὸ ἐν ἡμῖν φῶς, καθάπερ καὶ τὸ σκότος χαλεπώτερον, ἂν μὴ προσέχωμεν· καὶ γὰρ νύξ βαθεῖα κατέχει τὴν οἰκουμένην ἅπασαν.

30 Ταύτην τοίνυν ἀνατρέψωμεν καὶ λύσωμεν. Νύξ οὐκ ἐν αἰρετικοῖς οὐδὲ ἐν Ἑλλησι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς πολλοῖς τοῖς παρ' ἡμῖν δογμάτων ἔνεκεν καὶ βίου· πολλοὶ γὰρ τῇ ἀναστάσει διαπιστοῦσι, πολλοὶ καὶ γένεσιν ἑαυτοῖς ἐπιτε-

14. Ψαλ. 109,2

15. Φιλ. 2,15.

γνύοντο με τούς ἰδίους τούς ἐχθρούς καὶ ἔτσι ὑπερίσχυον αὐτῶν· καὶ ἐνῶ ἔζων μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν, διέφευγον τὴν σύλληψιν ἀπὸ αὐτοῦς καὶ ὑπερίσχυον καὶ ἐνίκων νίκην λαμπράν, ἣ ὁποία ἐπραγματοποιεῖ μίαν προφητεαν ποῦ ἔλεγεν· «Καὶ θὰ καταβάλῃς τούς ἐχθρούς σου ὡς νικητῆς εἰς τὸ μέσον αὐτῶν»¹⁴.

Τοῦτο δηλαδὴ προκαλεῖ πολλὴν κατάπληξιν, ὅτι ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ κατεῖχον αὐτοῦς καὶ τούς ἔρριπτον εἰς δεσμωτήριον καὶ εἰς δεσμά, ὄχι μόνον δὲν ὑπερίσχυον, ἀλλὰ κατόπιν ὑπέκυπτον εἰς αὐτοῦς καὶ οἱ ἴδιοι, οἱ μαστιγοῦντες εἰς τούς μαστιγουμένους, οἱ φυλακίζοντες εἰς τούς δεσμώτας, οἱ διῶκται εἰς τούς διωκομένους. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ ἄς τὰ λέγωμεν πρὸς τούς ἐθνικούς, μᾶλλον δὲ καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά, διότι ἔχομεν πολλὴν ἀλήθειαν με τὸ μέρος μας. Καὶ ἂν παρακολουθῆτε τὸ θέμα, θὰ σᾶς ἐκθέσω ὅλην τὴν ἐξέλιξιν τῆς μάχης ἐναντίον αὐτῶν· προηγουμένως ὁμῶς ἐδῶ ἄς κρατήσωμεν δύο σπουδαιότατα σημεῖα, δηλαδὴ πῶς οἱ ἀδύνατοι ἐνίκησαν τούς ἰσχυρούς καὶ πῶς ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν των, ἐνῶ ἦσαν τόσο ἀδύνατοι, γὰρ σκεφθοῦν τέτοια ἔργα, ἐὰν δὲν ἀπήλαυον τῆς συμμαχίας τοῦ Θεοῦ.

6. Καὶ τὰ μὲν πράγματά μας ἔτσι ἔχουν, ἐμεῖς δὲ εἰς τὰ ἔργα μας ἄς παρουσιάζωμεν κατορθώματα δίου καὶ ἄς καίωμεν ἀφθονον τὸ πῦρ τῆς ἀρετῆς, διότι λέγει· «Εἰσθε ἀστέρες ποῦ λάμπετε εἰς τὸν κόσμον»¹⁵. Καὶ εἰς τὸν κάθε ἕνα ἀπὸ ἐμᾶς ὁ Θεὸς ἔδωσε μεγαλυτέραν χρησιμότητα ἀπὸ τὸν ἥλιον, μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ τόσο μεγαλυτέραν ὅσον τὰ πνευματικὰ ὑπερέχουν ἀπὸ τὰ αἰσθητά. Ὅταν λοιπὸν ἴδωμεν πρὸς τὸν κύκλον τοῦ ἡλίου καὶ θαυμάσωμεν τὸ κάλλος καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀστρου, ἄς σκεπτώμεθα πάλιν ὅτι τὸ φῶς ποῦ ἔχομεν μέσα μας εἶναι μεγαλύτερον καὶ καλύτερον, ὅπως καὶ τὸ σκότος εἶναι φοβερώτερον, ἐὰν δὲν προσέχωμεν· διότι βαθεῖα νύξ κατέχει ὅλην τὴν οἰκουμένην. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν νύκτα ἄς ἀνατρέψωμεν καὶ ἄς διαλύσωμεν. Νύξ ἐπικρατεῖ ὄχι μόνον εἰς τούς αἰρετικούς οὔτε μόνον εἰς τούς Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς πολλοὺς ἀπὸ τούς ἰδικούς μας ὅσον ἀφορᾷ τὰ δόγματα καὶ τὴν ζωὴν· πολλοὶ δηλαδὴ δυσπιστοῦν εἰς τὴν ἀνάστασιν, πολλοὶ ἀσφαλίζουν τὸν ἑαυτὸν τους με συμπεράσματα κατὰ τὴν γένεσιν, πολλοὶ ἐπιδίδονται εἰς παρατηρήσεις τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ εἰς μαντεύ-

χίζουσι, πολλοὶ καὶ παρατηρήσεις φυλάττουσι, καὶ κλη-
 δονισμοῖς καὶ οἰωνισμοῖς καὶ συμβόλοις, οἱ δὲ καὶ περιά-
 πτοις καὶ ἐπῳδαῖς κέχρηται. Ἄλλὰ καὶ πρὸς τούτους μὲν
 ὕστερον ἐροῦμεν, ὅταν τὰ πρὸς Ἑλληνας διανύσωμεν· τέ-
 5 ως δὲ τὰ εἰρημένα κατέχετε, καὶ συλλάβεσθέ μοι τῆς μά-
 χης διὰ τοῦ βίου πρὸς ἡμᾶς ἔλκοντες αὐτοὺς καὶ μεθιστῶν-
 τες. Ὅπερ γὰρ αἰεὶ λέγω, τὸν περὶ φιλοσοφίας διδάσκοντα
 πρότερον ἐν ἑαυτῷ τοῦτο διδάσκειν χρή, καὶ ποθεινὸν εἶ-
 ναι τοῖς ἀκούουσι.

10 Γενώμεθα τοίνυν ποθεινοὶ καὶ εὐνοϊκῶς διαθῶμεν πρὸς
 ἡμᾶς τοὺς Ἑλληνας. Τοῦτο δὲ ἔσται, ἐὰν μὴ κακῶς ποιεῖν
 ἀλλὰ καὶ κακῶς πάσχειν ὦμεν παρεσκευασμένοι. Οὐχ ὀρῶ-
 μεν τὰ παιδιά, ὅταν ὑπὸ τῶν πατέρων βασταζόμενα ἐντεί-
 νη πληγὰς εἰς τὰς γνάθους τοῦ φέροντος, πῶς ὁ πατήρ
 15 ἠδέως παρέχει τῷ παιδί τῆς ὀργῆς ἐμφορηθῆναι, καὶ ὅταν
 ἴδῃ κενώσαντα τὸν θυμὸν φαιδρύνεται; Οὕτω καὶ ἡμεῖς
 ποιῶμεν, καὶ καθάπερ πατέρες πρὸς παιδιά τοῖς Ἑλλησι
 διαλεγώμεθα· παιδιά γὰρ εἰσὶν ἅπαντες Ἑλληνες· καὶ τοῦ-
 τό τινες τῶν παρ' αὐτοῖς εἰρήκασιν, ὅτι αἰεὶ παῖδες ἐκεῖνοι
 20 καὶ γέρων Ἑλλην οὐδεὶς. Τὰ παιδιά ὑπὲρ οὐδενὸς ἀνέχε-
 ται φροντίζειν χρησίμου· οὕτω καὶ οἱ Ἑλληνες παίζειν αἰεὶ
 βούλονται καὶ χαμαὶ κεῖνται χαμαιπετεῖς ὄντες καὶ χαμαί-
 ζηλοι. Τὰ παιδιά πολλάκις περὶ ἀναγκαίων ἡμῶν διαλεγόμε-
 νων οὐδενὸς ἐπαισθάνεται τῶν λεγομένων, ἀλλ' αἰεὶ καὶ γε-
 25 λᾶ· τοιοῦτοι καὶ οἱ Ἑλληνες· ὅταν περὶ βασιλείας διαλε-
 γώμεθα, γελῶσι. Καὶ καθάπερ ἐκ παιδικοῦ στόματος πολὺς
 ἀποδλύζων σίελος πολλάκις καὶ σιτίον καὶ ποτὸν ἐμόλυνεν,
 οὕτω καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν Ἑλλήνων ἀπορρέοντα
 ῥήματα μάταια καὶ ἀκάθαρτα· κἂν ἀναγκαίαν δῶς τροφήν,
 30 λυποῦσι τοὺς παρέχοντας διὰ βλασφημίας αἰεὶ καὶ δέονται
 διαβαστάζεσθαι. Τὰ παιδιά πάλιν, ὅταν ἴδωσιν ληστήν εἰσι-

τῶν γενεθλίων Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (24 Ἰουνίου). Οἱ Βυζαντινοὶ εἶχον τὸν κληδονισμόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐντελῶς ὁμοιος πρὸς τὸν νεοελληνικὸν κλη-
 δονα.

16. Κ λ ἦ δ ω ν, δ, ν ε ο ε λ λ. Κ λ ἦ δ ο ν α ς: Εἶδος μαντι-
 κῆς παιγνιώδους μαντείας τελουμένης ἰδίως ὑπὸ νεανίδων κατὰ τὴν ἑορτὴν

17. «Ἑλληνες αἰεὶ παῖδες ἔστε, γέρων δὲ Ἑλλην οὐκ ἔστιν» Πλάτ. Τι-
 μιαιος 22B.

σεις κατὰ τὸν κλήθονα¹⁶ καὶ εἰς οἰωνόσκοπίας καὶ εἰς συμβολισμοὺς, ἄλλοι δὲ χρησιμοποιοῦν χαῖμαλιὰ καὶ μαγικούς ὕμνους. Ἄλλὰ καὶ πρὸς αὐτοὺς θὰ ἀπαντήσωμεν ὕστερον, ὅταν ἐξαντλήσωμεν τὰ θέματα σχετικὰ μὲ τοὺς ἐθνικούς· ἕως τότε κρατεῖτε καλῶς ὅσα ἐλέχθησαν, καὶ λάβετε καὶ ἐσεῖς μαζί μου μέρος εἰς τὴν μάχην ἔλκοντες μὲ τὴν ζωὴν σας καὶ μεταθέτοντες αὐτοὺς πρὸς ἐμᾶς· αὐτὸ ἀκριβῶς δηλαδὴ πάντοτε τὸ λέγω, ἐκεῖνος ποὺ διδάσκει φιλοσοφίαν προηγουμένως πρέπει νὰ τὴν διδάσκη εἰς τὸν ἑαυτὸν του καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἐπιθυμητὸς εἰς τοὺς ἀκροατὰς του.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἐπιθυμητοὶ καὶ ἃς κάνωμεν τοὺς ἐθνικούς νὰ διακείνται εὐνοϊκῶς πρὸς ἐμᾶς. Τοῦτο δὲ θὰ γίνῃ, ἐὰν εἴμεθα προητοιμασμένοι ὄχι νὰ βλάβωμεν, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ βλαπτώμεθα. Δὲν βλέπομεν τὰ παιδιὰ, ὅταν, ἐνῶ οἱ ποτέρες τὰ ἔχουν εἰς τὴν ἀγκάλην των, ἐκεῖνα κτυποῦν εἰς τὰς παρειάς ἐκείνων ποὺ τὰ κρατεῖ, πῶς ὁ πατήρ εὐχαρίστως ἐπιτρέπει εἰς τὸ παιδί νὰ χορτάσῃ τὴν ὀργὴν του καὶ χαίρεται, ὅταν τὸ ἴδῃ ὅτι ἱκανοποίησε τὸν θυμὸν του; Ἔτσι νὰ κάνωμεν καὶ ἐμεῖς, καὶ ἃς συνομιλῶμεν μὲ τοὺς ἐθνικούς ὡς πατέρες πρὸς παιδιὰ, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληγες εἶναι παιδιὰ· καὶ τοῦτο μερικοὶ ἰδικοὶ των τὸ ἔχουν εἶπει, ὅτι ἐκεῖνοι εἶναι πάντοτε παιδιὰ καὶ κανεῖς Ἕλληγν δὲν εἶναι γέρων¹⁷. Τὰ παιδιὰ δὲν ἀνέχονται νὰ φροντίζουσιν διὰ τίποτε χρήσιμον· ἔτσι καὶ οἱ Ἕλληγες θέλουν πάντοτε νὰ παίζουσιν καὶ εὐρίσκονται χαμηλὰ, διότι τοὺς ἐνδιαφέρουν τὰ χαμηλὰ καὶ ἐπιδιώκουν τὰ γήινα. Πολλάκις τὰ παιδιὰ, ἐνῶ ἐμεῖς συζητοῦμεν διὰ τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὴν ζωὴν, δὲν ἀντιλαμβάνονται τίποτε ἀπὸ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ συνεχῶς γελοῦν· τέτοιοι εἶναι καὶ οἱ Ἕλληγες· ὅταν ὁμιλῶμεν διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, γελοῦν. Καὶ ὅπως ὁ πολὺς σίελος ποὺ ἐξέρχεται ἀπὸ παιδικὸν στόμα πολλάκις λερῶνει τροφήν καὶ ποτόν, ἔτσι καὶ οἱ λόγοι ποὺ ἀπορρέουσιν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν Ἑλλήνων εἶναι μάταιοι καὶ ἀκάθαρτοι· καὶ ἂν τοὺς δώσῃς ἀναγκαίαν τροφήν, λυποῦν μὲ τὰς βλασφημίας αὐτοὺς ποὺ κάθε φορᾶν τοὺς τρέφουν καὶ χρειάζεται νὰ τοὺς ὑπομένῃ κανεῖς μέχρι τέλους. Τὰ παιδιὰ ἐπίσης ὅταν ἴδουν ληστὴν νὰ εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν των καὶ νὰ ἀφαιρῇ τὰ πράγμα-

όντα καὶ τὰ ἔνδον ἀφαιρούμενον, οὐ μόνον οὐκ ἀμύνει, ἀλλὰ καὶ προσγελῶ τῷ ἐπιβούλῳ· ἂν δὲ τὸν καλαθίσκον ἢ τὰ σεῖστρα ἀφέλης ἢ ἄλλο τι τῶν ἀθυρμάτων, δεινοπαθεῖ καὶ δυσχεραίνει, σπαράττεται καὶ λακτίζει τὸ ἔδαφος.

5 Οὕτω δὴ καὶ οἱ "Ἕλληνες, τὸν μὲν διάβολον ὀρῶντες πάντα ὑφαιρούμενον αὐτῶν τὰ πατρῶα καὶ τὰ συνέχοντα αὐτῶν τὴν ζωὴν, γελῶσιν ὡσπερ φίλῳ προστρέχοντες· ἂν δὲ κτῆμά τις ἢ πλοῦτον ἢ ὀτιοῦν τοιοῦτον τῶν παιδικῶν ἀφέληται, ὀδύρονται, σπαράττονται. Καὶ καθάπερ τὰ παι-
10 δία ἀναισθήτως γυμνοῦνται καὶ οὐκ ἐρυθριῶ, οὕτω καὶ οἱ "Ἕλληνες πόρνοις καὶ μοιχοῖς συγκυλινδούμενοι καὶ τοὺς τῆς φύσεως γυμνοῦντες νόμους καὶ παρανόμους εἰσάγοντες μίξεις οὐκ ἐπιστρέφονται. Ἐκροτήσατε σφόδρα καὶ ἐπηνέ-
15 σασατε· ἀλλὰ μετὰ τοῦ κρότου σπουδάσατε, ὅπως μὴ καὶ
περὶ ὑμῶν ταῦτα λέγηται.

Διὸ παρακαλῶ πάντας γενέσθαι ἄνδρας· ἐπεὶ, ὅταν αὐτοὶ παῖδες ὦμεν, πῶς ἐκείνους διδάξομεν ἄνδρας εἶναι; πῶς εἶρξομεν αὐτοὺς τῆς παιδικῆς ἀνοίας; Γενώμεθα τοίνυν ἄνδρες, ἵνα φθάσωμεν εἰς τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τῆς
20 ὠρισμένης παρὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύ-
χωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

τα τῆς οἰκίας, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἀποκρούουν, ἀλλὰ καὶ γελοῦν μὲ τὸν ἐπιδροσιέα· ἂν ὄμως ἀφαιρέσης τὸ καλαθάκι ἢ τὴν κουδουνίστραν ἢ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ παιγνίδια, δεινοπαθεῖ καὶ στενοχωρεῖται, σπαράσσεται καὶ κλωτσᾷ τὸ ἔδαφος.

Ἔτσι λοιπὸν καὶ οἱ ἔθνικοι ἐνῶ βλέπουν μὲν τὸν διάβολον νὰ τοὺς ἀφαιρῇ ὅλην τὴν πατρικὴν περιουσίαν των καὶ ὅσα συνέχουν τὴν ζωὴν των, γελοῦν ὡσάν νὰ προστρέχουν εἰς φίλον· ἂν ὄμως κάποιος ἀφαιρέσῃ κάτι πού τοὺς ἀνήκει ἢ ὁ,τιδήποτε τέτοιο ἀπὸ τὰ παιδικά, ὀδύρονται, σπαράσσονται. Καὶ ὅπως τὰ παιδιὰ γυμνώνονται χωρὶς συναίσθησιν καὶ δὲν κοκκινίζουν, ἔτσι καὶ οἱ ἔθνικοι κυλίνονται μαζὶ μὲ πόρνους καὶ μοιχοὺς καὶ παραβαίνουν τοὺς νόμους τῆς φύσεως καὶ ἐπινοοῦν παρανόμους μίξεις, καὶ δὲν ἐπιστρέφουν. Ἐχειροκροτήσατε μὲ δύναμιν καὶ ἐπηγέσατε· ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὰ χειροκροτήματα προσέξατε μήπως αὐτὰ λέγωνται καὶ δι' ἐσᾶς.

Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ ὅλοι νὰ ἀνδρωθῆτε· διότι, ὅταν ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα παιδιὰ, πῶς θὰ διδάξωμεν ἐκείνους νὰ εἶναι ἄνδρες; πῶς θὰ τοὺς ἐμποδίσωμεν ἀπὸ τὴν παιδικὴν μωρίαν; Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἄνδρες διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἡλικίαν πού μᾶς ὤρισεν ὁ Χριστὸς καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μελλοντικὰ ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ε΄
Α΄ Κορ. 1, 26-31

«Βλέπετε γάρ τὴν κλήσιν ὑμῶν, ἀδελφοί, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα, οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς· ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα κατασχύνη τοὺς σοφοὺς».

Εἰπὼν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστίν, ἔδειξεν ὅτι ἐκβέβληται ἡ σοφία ἡ ἀνθρωπίνη ἀπὸ τε τῆς μαρτυρίας τῶν γραφῶν, ἀπὸ τε τῆς τῶν 10 πραγμάτων ἐκβάσεως· ἀπὸ μὲν τῆς μαρτυρίας εἰπὼν, «Ἄπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν», ἀπὸ δὲ τῆς ἐκβάσεως κατὰ ἐρώτησιν προαγαγὼν τὸν λόγον καὶ εἰπὼν, «Ποῦ σοφός, ποῦ γραμματεὺς;». Πάλιν συναπέδειξεν ὅτι καὶ οὐ νεώτερον τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ παλαιόν, ὡς ἄνωθεν αὐτὸ προ- 15 διατυποῦσθαι καὶ προλέγεσθαι· «Γέγραπται γάρ», φησὶν, «ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν». Μετὰ τούτων ἀπέδειξεν ὅτι καὶ χρησίμως καὶ εὐλόγως ταῦτα οὕτω γέγονεν· «Ἐπειδὴ γάρ ἐν τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ», φησὶν, «οὐκ ἔγνω ὁ κόσμος τὸν Θεόν, εὐδόκησεν ὁ Θεός διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγμα- 20 τος σῶσαι τοὺς πιστεύοντας»· καὶ ὅτι ὁ σταυρὸς ἀφάτου δυνάμεως καὶ σοφίας ἀπόδειξις καὶ ὅτι πολλῶ μείζον τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ τῆς ἀνθρωπίνης σοφίας. Καὶ τοῦτο πάλιν οὐχὶ διὰ τῶν διδασκάλων ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν ἀποδείκνυσι τῶν μαθητῶν· «Βλέπετε» γάρ, φησί, «τὴν κλήσιν ὑμῶν». 25 Οὐ γάρ μόνον διδασκάλους ιδιώτας, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς ἐπέλεξατο τοιούτους· «Οὐ γάρ πολλοὶ σοφοί, φησί, κατὰ σάρκα». Οὕτω δείκνυται τοῦτο καὶ ἰσχυρότερον καὶ σοφώτερον, ὅταν καὶ πολλοὺς πείσῃ καὶ ἀσόφους πείσῃ. Καὶ γάρ δυσκολώτατον ιδιώτην πείσαι, μάλιστα ὅταν περὶ πραγμάτων 30 ἀναγκαίων καὶ μεγάλων ὁ λόγος ᾗ. Ἄλλ' ὁμῶς ἔπεισαν· καὶ

ΟΜΙΛΙΑ Ε΄
Α΄ Κορ. 1,26—31

«Βλέπετε, ἄδελφοί, τοὺς ἑαυτοὺς σας, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσεν ὁ Θεός, ὅτι δὲν ὑπάρχουν μεταξύ σας πολλοὶ σοφοὶ κατὰ κόσμον, οὔτε πολλοὶ δυνατοί, οὔτε πολλοὶ μὲ εὐγενικὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ ὁ Θεὸς ἐξέλιξε αὐτοὺς πού θεωροῦνται μωροὶ κατὰ κόσμον, διὰ τὴν καταντροπιᾶσιν τοὺς σοφοὺς»¹.

1. Μὲ τὸ γὰρ εἶπη, ὅτι «Ἐκεῖνο πού θεωρεῖται μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερον ἀπὸ τὴν σοφίαν τῶν ἀνθρώπων», ἔδειξεν ὅτι ἡ σοφία ἢ ἀνθρωπίνη ἔχει ἀπορριφθῆ καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν καὶ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα· ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν μὲ τὸ γὰρ εἶπη, «θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν», ἀπὸ τὴν πραγματικότητα δὲ μὲ τὸ γὰρ χρησιμοποίησιν ἐρώτησιν εἰς τὸν λόγον του καὶ γὰρ εἶπη· «Ποῦ εἶναι ὁ σοφός; ποῦ εἶναι ὁ γραμματεὺς;». Ἀπέδειξεν ἐπίσης ὅτι τὸ θέμα δὲν εἶναι νέον, διότι τονίζει ἐκ τῶν προτέρων καὶ προαναφέρει «εἶναι δηλαδὴ γραμμένον», λέγει, «θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν». Συγχρόνως ἀπέδειξεν, ὅτι ἦσαν χρήσιμα καὶ δικαιολογημένα πού συνέδησαν αὐτὰ ἔτσι. «Ἐπειδὴ δηλαδὴ», λέγει, «κατὰ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ ὁ κόσμος δὲν ἐγνώρισε τὸν Θεόν, ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀγαθότητά του ἀπεφάσισε μὲ τὴν μωρίαν τοῦ κηρύγματος γὰρ σῶσιν ἐκείνους πού πιστεύουν», καὶ ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι ἀπόδειξις ἀπεριγράπτου δυνάμεως καὶ σοφίας καὶ ὅτι ἡ μωρία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν. Καὶ τοῦτο τὸ ἀποδεικνύει πάλιν ὅχι μὲ τοὺς διδασκάλους ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς ἰδίους τοὺς μαθητάς· διότι λέγει· «Βλέπετε τοὺς ἑαυτοὺς σας, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσεν ὁ Θεός»· δηλαδὴ ἐπέλεξεν ὅχι μόνον ἀπλοϊκοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ καὶ ἀπλοϊκοὺς μαθητάς· διότι «δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ σοφοὶ κατὰ κόσμον». Ἔτσι τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἰσχυρότερον καὶ σοφώτερον, ὅταν πείσῃ καὶ πολλοὺς καὶ μάλιστα ἀσόφους· εἶναι δηλαδὴ δυσκολώτατον τὸ γὰρ πείσῃ ἕνας ἀπλοϊκός, καὶ μάλιστα ὅταν ὁ λόγος εἶναι διὰ ἀναγκαῖα καὶ μεγάλα πράγματα. Ἄλλ' ὁμως ἔπεισαν· καὶ αὐ-

τούτου μάρτυρας αὐτοὺς καλεῖ. «Βλέπετε γὰρ τὴν κλησιν ὑμῶν, ἀδελφοί», φησὶν· ἐπισκέψασθε, διερευνήσασθε. Τὸ γὰρ δόγματα οὕτω σοφὰ καὶ πάντων σοφώτερα καταδέξασθαι τοὺς ἰδιώτας μεγίστην τῷ διδασκάλῳ μαρτυρεῖ σοφίαν.

Τί δέ ἐστι, «κατὰ σάρκα»; Κατὰ τὸ φαινόμενον, κατὰ τὸν παρόντα βίον, κατὰ τὴν ἔξωθεν παιδείου. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη ἑαυτῷ περιπίπτειν — καὶ γὰρ τὸν ἀνθύπατον ἔπεισε καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτην καὶ τὸν Ἀπολλῶ, καὶ ἑτέ-
 10 ρους δὲ εἶδομεν σοφοὺς τῷ κηρύγματι προσελθόντας — οὐκ εἶπεν ὅτι οὐδεὶς σοφός, ἀλλ' «οὐ πολλοὶ σοφοί». Οὐ γὰρ ἀποκεκληρωμένως τοὺς ἰδιώτας ἐκάλει καὶ τοὺς σοφοὺς ἠφίει, ἀλλὰ καὶ τούτους ἐδέχετο, πολλῷ δὲ πλείους ἐκείνους. Τί δήποτε; «Ὅτι ὁ κατὰ σάρκα σοφός πολλῆς γέ-
 15 μει τῆς ἀνοίας, καὶ οὗτος μάλιστα ἐστὶν ὁ μωρός, δταν τὴν διεφθαρμένην διδασκαλίαν ἐκβαλεῖν μὴ βούληται.

Καθάπερ οὖν τις ἰατρός εἰ βουληθεῖ διδάξαι τινὰς τὰ ἀπὸ τῆς τέχνης, οἱ μὲν ὀλίγα εἰδότες κακῶς καὶ ἐναντίως τῇ τέχνῃ, καὶ κατέχειν φιλονεικοῦντες, οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο μα-
 20 θεῖν ῥαδίως, οἱ δὲ μηδὲν ἐπιστάμενοι μάλιστα ἂν καταδέξαιτο τὰ λεγόμενα· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα γέγονεν· οἱ ἰδιῶται μᾶλλον ἐπείσθησαν· τὴν γὰρ ἐσχάτην ἀπόνοιαν οὐκ εἶχον, τὸ νομίζειν ἑαυτοὺς εἶναι σοφοὺς. Καὶ γὰρ οἱ σφόδρα μωροὶ οὗτοι μάλιστα εἰσὶν οἱ λογισμοῖς ἐπιτρέποντες ἅπερ
 25 οὐκ ἔστιν εὐρεῖν ἀλλ' ἢ διὰ πίστεως. Καὶ γὰρ εἴ τις τοῦ χλακευτικοῦ διὰ τῆς πυράγρας τὸν πεπυρακτωμένον ἐξέλκοντες σίδηρον, οὗτος διὰ τῆς χειρὸς φιλονεικοῖ τούτο ποιεῖν, τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ καταψηφιούμεθα ἀνοιαν· οὕτω καὶ οἱ φιλόσοφοι δι' ἑαυτῶν ταῦτα εὐρεῖν φιλονεικήσαντες
 30 τὴν πίστιν ἠτίμασαν. Διὰ τοι τοῦτο οὐχ εὐρον τῶν ζητουμένων οὐδέν.

«Οὐ πολλοὶ δυνατοί, οὐ πολλοὶ εὐγενεῖς». Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τύφου πεπληρωμένοι εἰσὶν. Οὐδὲν δὲ οὕτω πρὸς ἀκριβῆ θεογνωσίαν ἄχρηστον, ὡς ἀπόνοια καὶ τὸ προσηλῶ-

τοῦ τοῦ γεγονότος καλεῖ αὐτοὺς ὡς μάρτυρας· «βλέπετε, ἀδελφοί, τοὺς ἑαυτοὺς σας, τοὺς ὁποίους ἐκάλεσεν ὁ Θεός»· προσέξατε, ἐρευνήσατε λεπτομερῶς· τὸ γὰρ πιστεύσουν δηλαδὴ οἱ ἀπλοῖκοι δόγματα τόσον σοφὰ καὶ σοφώτερα ὄλων ἀποδεικνύει τὴν μεγίστην σοφίαν τοῦ διδασκάλου.

Καὶ τί σημαίνει «κατὰ σάρκα»; Μὲ κριτήριον αὐτὸ ποῦ φαίνεται, τὴν παροῦσαν ζωὴν, τὴν κοσμικὴν μόρφωσιν. Ἐπειτα, διὰ γὰρ μὴ φανῆ ὅτι ἀντιφάσκη πρὸς τὸν ἑαυτὸν του — διότι,, ὡς γνωστόν, ἔπεισε τὸν ἀνθύπατον καὶ τὸν Ἄρεσπαγίτην καὶ τὸν Ἀπολλῶ καὶ εἰδῶμεν καὶ ἄλλους σοφοὺς γὰρ προσέρχονται εἰς τὴν πίστιν μὲ τὸ κήρυγμά του— δὲν εἶπεν, ὅτι οὐδεὶς ἦτο σοφός, ἀλλὰ ὅτι «δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ σοφοί»· διότι δὲν ἐκάλει ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον τοὺς ἀπλοϊκοὺς, ἐνῶ ἄφηγε τοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐδέχετο, πολὺ περισσοτέρους ὅμως ἐδέχετο ἀπὸ ἐκείνους. Διατί λοιπόν; Διότι ὁ σοφός κατὰ σάρκα εἶναι γεμιᾶτος μὲ πολλὴν μωρίαν καὶ αὐτὸς ἀκριβῶς εἶναι ὁ μωρός, ὅταν δὲν θέλῃ γὰρ ἀποβάλλῃ τὴν διεφθαρμένην διδασκαλίαν.

Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ἐὰν ἕνας ἰατρός θελήσῃ γὰρ διδάξῃ εἰς μερικοὺς τὴν τέχνην του, ἐκείνοι μὲν ποῦ γνωρίζουν ὀλίγα ἀπὸ τὴν τέχνην κακῶς καὶ ἐσφαλμένως καὶ ἐπιμένουν ὅτι τὴν κατέχουν εὐκόλως δὲν θὰ ἐδέχοντο γὰρ μάθουν, ὅσοι ὅμως δὲν γνωρίζουν τίποτε μὲ προθυμίαν θὰ ἐδέχοντο τὰ λεγόμενα· ἔτσι ἀκριβῶς συνέβη καὶ ἐδῶ· οἱ ἀπλοῖκοι ἐπείσθησαν περισσότερο, διότι δὲν εἶχον τὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀφροσύνης, τὸ γὰρ νομίζουν δηλαδὴ τοὺς ἑαυτοὺς των σοφοὺς· διότι οἱ πλέον μωροὶ εἶναι ἀκριβῶς αὐτοὶ ποῦ ἀναθέτουν εἰς τὴν λογικὴν γὰρ εὐρη ὅσα δὲν εἶναι δυνατὸν γὰρ εὑρεθῶν παρὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως. Ἐὰν δηλαδὴ, ἐνῶ ὁ χαλκουργὸς παίρνει τὸν ἀναμμένον σίδηρον μὲ τὴν τσιμπίδα, κάποιος ἐπιμένῃ γὰρ κάμῃ τοῦτο μὲ τὸ χέρι του, θὰ τὸν θεωρήσωμεν ὡς τὸν πλέον ἀνόητον· ἔτσι καὶ οἱ φιλόσοφοι, ἐπειδὴ ἐπέμεναν ὅτι μόνοι των δύνανται γὰρ εὑρουν αὐτά, περιεφρόνησαν τὴν πίστιν καὶ διὰ τοῦτο θεδαίως δὲν εὔρον τίποτε ἀπὸ ὅσα ἐζήτουν.

«Δὲν ὑπάρχουν πολλοὶ δυνατοὶ οὔτε πολλοὶ εὐγενικῆς καταγωγῆς», διότι καὶ αὐτοὶ εἶναι γεμιᾶτοι μὲ ἀλαζονείαν. Καὶ δὲν εἶναι τίποτε τόσον ἄχρηστον διὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ὅσον ἡ ἀλαζονεὶα καὶ ἡ προσήλωσις εἰς τὸν πλοῦτον, διότι κάμνουν τὸν

σθαι πλούτῳ. Καὶ γὰρ παρασκευάζει τὰ παρόντα θαυμάζειν καὶ μηδένα τῶν μελλόντων ποιῆσθαι λόγον, καὶ ἐμφράττει τὰ ὦτα τῷ πλήθει τῶν φροντίδων. «Ἄλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός». Ὅπερ ἐστὶ μέγιστον
 5 τῆς νίκης, ὅταν διὰ τῶν ἰδιωτῶν νικᾷ.

2. Οὐ γὰρ οὕτω καταισχύνονται Ἕλληνες, ὅταν διὰ τῶν σοφῶν ἠττηθῶσιν· ἀλλὰ τότε ἐγκαλύπτονται, ὅταν ἴδωσι τὸν χειροτέχνην καὶ τὸν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ὑπὲρ αὐτοὺς φιλοσοφοῦντα. Διὸ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν, «ἵνα καταισχύνη τοὺς
 10 σοφούς».

Καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον τοῦτο ἐποίησεν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πλεονεκτημάτων τοῦ βίου. «Καὶ γὰρ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο», φησὶν, «ἵνα καταισχύνη τὰ ἰσχυρά». Οὐ γὰρ ἰδιώτας μόνον ἀλλὰ καὶ πένητας καὶ εὐκατα-
 15 φρονήτους καὶ ἀσήμους ἐκάλεσεν, ἵνα τοὺς ἐν δυναστείαις ὄντας ταπεινώσῃ. «Καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ». Καὶ τίνα τὰ μὴ ὄντα καλεῖ; Τοὺς μηδὲν εἶναι λογιζομένους διὰ τὴν πολλὴν οὐδένειαν. Οὕτω τὴν πολλὴν δύναμιν ἐπεδείξα-
 20 το, διὰ τῶν μηδὲν εἶναι δοκούντων τοὺς μεγάλους κατενεγκῶν· ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει, ὅτι «Ἡ δύναμις μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται». Μεγάλη γὰρ δύναμις τὸ τοὺς ἀπερριμμένους καὶ μηδενὸς μηδέποτε μαθήματος ἀψαμένους, τούτους ἀθρόον τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν παιδεύειν φιλοσοφεῖν.
 25 Ἐπεὶ καὶ ἰατρὸν καὶ ῥήτορα καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας τότε μάλιστα θαυμάζομεν, ὅταν τοὺς σφόδρα ἰδιώτας πείθωσι καὶ παιδεύωσιν. Εἰ δὲ τοὺς περὶ τέχνης λόγους θαῦμα μέγα ἐνθεῖναι ἰδιώτῃ, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ὑπὲρ τοσαύτης φιλοσοφίας.

30 Οὐ θαύματος δὲ ἔνεκεν μόνον, οὐδὲ τοῦ δεῖξαι τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν τοῦτο πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τοῦ καταστεῖλαι τοὺς ἀλαζόνας. Διὸ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, «ἵνα καταισχύνη τοὺς σοφούς καὶ τὰ ἰσχυρά», «ἵνα καταργήσῃ τὰ ὄντα», καὶ ἐνταῦθα πάλιν· «Ὅπως μὴ καυχῆσθαι πᾶσα

2. αὐτ. 28.

3. Β' Κορ. 12,9.

ἄνθρωπον γὰ θραυμάζῃ τὰ παρόντα καὶ καθόλου γὰ μὴ σκέπτωνται τὰ μέλλοντα καὶ μὲ τὸ πλῆθος τῶν φροντίδων φράττουγ τὰ αὐτιά τῶν ἀνθρώπων. «Ἄλλὰ ὁ Θεὸς ἐξέλεξεν αὐτοὺς ποὺ θεωροῦνται μωροὶ κατὰ κόσμον». Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ σπουδαιότερον εἰς τὴν νίκην, ὅταν αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων.

2. Διότι οἱ Ἕλληγες δὲν ἐντροπιάζονται τόσο γπολύ, ὅταν ἦττηθοῦν διὰ τῶν σοφῶν, ἀλλὰ τότε ἐξουθενώνονται, ὅταν ἴδουν τὸν χειροτέχνην καὶ τὸν ἄνθρωπον τῆς ἀγορᾶς γὰ φιλοσοφῇ μὲ περισσοτέραν θαθύτητα ἀπὸ αὐτοὺς· διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἔλεγεγ, «διὰ γὰ καταντροπιάση τοὺς σοφοὺς».

Καὶ δὲν ἔκανε τοῦτο μόνον ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἄλλα πλεονεκτίματα τῆς ζωῆς· διότι λέγει· «ἐξέλεξε καὶ τοὺς πλέον ἀδυνάτους τοῦ κόσμου, διὰ γὰ καταντροπιάση τοὺς ἰσχυροὺς». Δηλαδὴ ἐκάλεσεν ὄχι μόνον ἀπλοϊκοὺς, ἀλλὰ καὶ πτωχοὺς καὶ περιφρονημένους καὶ ἀσήμους διὰ γὰ ταπεινώση τοὺς ἰσχυροὺς· «καὶ ἀνθρώπους ταπεινῆς καταγωγῆς κατὰ κόσμον καὶ περιφρονημένους καὶ τιποτένιους διὰ γὰ καταργήση τοὺς θεωρουμένους ἐπιφανεῖς»². Καὶ τί ὀνομάζει «τὰ μὴ ὄντα»; Αὐτοὺς ποὺ ἐθεωροῦντο ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ἐξ αἰτίας τῆς τελείας μηδαμινότητός των. Ἔτσι ἔδειξε τὴν πολλὴν δύναμιν μὲ τὸ γὰ καταβάλλῃ τοὺς μεγάλους μὲ αὐτοὺς ποὺ ἐθεωροῦντο τιποτένιοι· τοῦτο ἀκριβῶς τὸ λέγει καὶ ἄλλοῦ, ὅτι «Ἡ δύναμις μου ἀποδεικνύεται τελεία ὅπου ὑπάρχει ἀδυναμία»³. Εἶναι ὀηλαδὴ ἔργον μεγάλης δυνάμεως τὸ γὰ ἐκπαιδεύῃ κανεῖς γὰ ἀπασχολοῦν διὰ μιᾶς τὴν σκέψιν των μὲ τὰ οὐράνια ἄνθρωποι περιφρονημένοι, ποὺ ποτὲ κανένα μάθημα δὲν παρηκολούθησαν· διότι ἱατροὺν καὶ ρήτορα καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους τότε πρὸ παντός τοὺς θαυμάζομεν, ὅταν πείθουγ καὶ ἐκπαιδεῦουγ τοὺς ἐντελῶς ἀμαθεῖς. Ἐὰν δὲ εἶναι μέγα θαῦμα τὸ γὰ διδάξῃ κάποιος τέχνην εἰς ἀμαθῆ, εἶναι πολὺ μεγαλύτερον θαῦμα τὸ γὰ διδάξῃ εἰς ἀπλοϊκὸν τόσον ὑψηλὴν φιλοσοφίαν.

Τοῦτο τὸ ἔχει κάνει ὄχι μόνον διὰ γὰ κἀνῃ ἕνα θαῦμα οὔτε διὰ γὰ δεῖξη τὴν ἰδικὴν του δύναμιν, ἀλλὰ καὶ διὰ γὰ ταπεινώση τοὺς ἀλαζόνας· διὰ τοῦτο καὶ προηγουμένως ἔλεγεγ· «ἵνα καταισχύνη τοὺς σοφοὺς καὶ τὰ ἰσχυρά», «ἵνα καταργήση τὰ ὄντα», καὶ ἐδῶ πάλιν· «διὰ γὰ μὴ καυχῆθῇ κανεῖς ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ

σὰρξ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ». Πάντα γὰρ ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο ποιεῖ, ἵνα τὸν τυφὸν καὶ τὸ φρόνημα καταστείλῃ, ἵνα τὸ καυχᾶσθαι καθέλῃ· καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τούτῳ, φησὶν, ἐνδιατρίβετε; πάντα ποιεῖ, ἵνα μηδὲν ἑαυτοῖς λογιζώμεθα, ἵνα πάντα
 5 τῷ Θεῷ ἐπιγράφωμεν· καὶ ὑμεῖς ἐπὶ τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι ὑμᾶς αὐτοὺς προσενείματε; Καὶ ποίας τεύξεσθε συγγνώμης; Καὶ γὰρ ἔδειξεν ὁ Θεὸς ὅτι οὐ δυνατόν δι' ἑαυτῶν σωθῆναι μόνον, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν· οὐ γὰρ τότε δι' ἑαυτῶν σωθῆναι ἐνῆν, ἀλλ' ἔδει κάλλος οὐρα-
 10 νοῦ καὶ τῆς μέγεθος καὶ τῆς ἄλλης κτίσεως τὸ σῶμα περιελθόντας οὕτω χειραγωγεῖσθαι πρὸς τὸν τῶν ἔργων δημιουργόν.

Ἐποίησε δὲ τοῦτο προαναστέλλων τὴν μέλλουσαν οἰησιοσοφίαν. Ὡς ἂν εἴ τις διδάσκαλος κελεύσας ἔπεσθαι τῷ
 15 μαθητῇ ἢ περ ἂν ἠγῆται, ἐπειδὴν ἴδη προλαβόντα καὶ βουλόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ πάντα μαθεῖν, ἀφείς διαμαρτεῖν καὶ δείξας ὡς οὐκ ἀρκεῖ πρὸς τὴν μάθησιν, οὕτως αὐτῷ τότε ἐπεισάγοι τὰ παρ' ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἐκέλευσε παρὰ τὴν ἀρχὴν ἔπεσθαι διὰ τῆς κατὰ τὴν κτίσιν καταλή-
 20 ψεως· ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἠθέλησαν, δείξας διὰ τῆς πείρας ὅτι οὐκ ἀρκοῦσιν ἑαυτοῖς, τότε αὐτοὺς πρὸς ἑαυτὸν ἐτέρως πάλιν ἄγει. Ἔδωκεν ἀντὶ δέλτου τὸν κόσμον. Οὐδὲ ἐν τούτῳ ἐμελέτησαν οἱ φιλόσοφοι, οὐδὲ αὐτῷ πεισθῆναι ἠθέλησαν, οὐδὲ ταύτην ἐλθεῖν τὴν ὁδὸν πρὸς αὐτόν, ἣν αὐτὸς
 25 ἐκέλειπεν.

Εἰσήγαγεν ἐτέραν ὁδὸν τῆς προτέρας σαφεστέραν, πείθουσιν ὅτι οὐκ αὐτάρκης ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτῷ μόνος. Τότε μὲν γὰρ καὶ λογισμοὺς ἦν ἀνακινεῖν καὶ τῇ ἔξωθεν κεχρηῆσθαι σοφίᾳ διὰ τῆς κτίσεως χειραγωγουμένους· νῦν
 30 δὲ ἂν μὴ τις γένηται μωρός, τουτέστιν, ἂν μὴ πάντα λογισμὸν καὶ πᾶσαν κενώση σοφίαν καὶ τῇ πίστει ἑαυτὸν παραδῶ, ἀμήχανον σωθῆναι. Οὐ μικρὸν τοίνυν μετὰ τοῦ ποιῆσαι ῥαδίαν τὴν ὁδὸν καὶ νόσημα ἀνέσπασεν ἐντεῦθεν, τὸ

Θεοῦ»⁴. Ὅλα δηλαδή ὁ Θεὸς τὰ κάνει μὲ σκοπὸν νὰ περιορίσῃ τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν ὑπερηφάνειαν καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν καύχησιν, καὶ ἐσεῖς, λέγει, παραμένετε μὲ ἐπιμονὴν εἰς αὐτήν; Τὰ κάνει δὲ, διὰ νὰ μὴ θεωρῶμεν τίποτε ὡς ἰδικόν μας ἔργον, ἀλλὰ ὅλα νὰ τὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Θεόν· καὶ ἐσεῖς προσηρτήσατε τοὺς ἑαυτοὺς σας εἰς τὸν τάδε καὶ εἰς τὸν τάδε; Πῶς λοιπὸν θὰ συγχωρηθῆτε; Διότι βεβαίως ὁ Θεὸς ἔδειξεν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σωθῶμεν μὲ μόνας τὰς ἰδικὰς μίας δυνάμεις, καὶ τοῦτο τὸ ἔκανε εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας· τότε δηλαδή δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ σωθοῦν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰς δυνάμεις των, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ χειραγωγηθοῦν πρὸς τὸν δημιουργὸν τῶν ἔργων, ἀφοῦ προηγουμένως παρατηρήσουν τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸ μέγεθος τῆς γῆς καὶ τὴν ἔκτασιν τῆς ὑπολοίπου κτίσεως.

Τοῦτο τὸ ἔκανε, διὰ νὰ περιορίσῃ ἐκ τῶν προτέρων τὴν μελλοντικὴν ψευδοσοφίαν. Ὅπως, ἂν κάποιος διδάσκαλος ἤθελε ζητήσῃ ὁ μαθητὴς του νὰ τὸν ἀκολουθῆ ὅπου προχωρεῖ, καὶ ὅταν τὸν ἔβλεπε νὰ προχωρῆ περισσότερο τοῦ δέοντος καὶ νὰ θέλῃ μόνος του νὰ τὰ μάθῃ ὅλα, τὸν ἄφηγε νὰ σφάλῃ, καὶ ἀφοῦ τοῦ ἀπεδείκνυεν ὅτι δὲν τοῦ φθάνουν μόναι αἱ δυνάμεις του διὰ τῆς μάθησιν, τότε πάλιν τοῦ προσέφερε τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ὤρισεν εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ τὸν ἀκολουθοῦν διὰ τῆς κατανοήσεως τῶν μυστηρίων τῆς κτίσεως· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠθέλησαν, ἀφοῦ τοὺς ἔδειξε διὰ τῆς πείρας των ὅτι δὲν τοὺς ἐπαρκοῦν αἱ δυνάμεις των, τότε πάλιν τοὺς φέρει πλησίον του μὲ ἄλλον τρόπον. Ἐντὶ γραπτοῦ νόμου ἔδωκεν τὸν κόσμον. Οἱ φιλόσοφοι οὔτε τὸν ἐμελέτησαν, οὔτε ἠθέλησαν νὰ πεισθοῦν εἰς αὐτόν, οὔτε ἐδέχθησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος καθώρισεν.

Ἐχρησιμοποίησεν ἄλλην ὁδὸν σαφεστέραν τῆς προηγουμένης, πὺ ἔπειθεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι αὐτάρκης μόνος του μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις. Τότε δηλαδή χειραγωγούμενοι διὰ τῆς κτίσεως ἦτο δυνατὸν καὶ τὴν λογικὴν νὰ θέτουν εἰς ἐνέργειαν καὶ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου νὰ χρησιμοποιοῦν· τῶρα ὅμως ἂν δὲν γίνῃ κάποιος μωρός, δηλαδή, ἂν δὲν ἐγκαταλείψῃ πλήρως κάθε λογικὴν καὶ κάθε σοφίαν καὶ ἂν δὲν παραδώσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν πίστιν, εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῆ. Ἐκανε λοιπὸν εὐκόλον τὴν ὁδὸν καὶ συγχρόνως ἀπειμάκρυνε σοβαρὰν ἀσθένειαν, δηλαδή νὰ

μή καυχᾶσθαι μηδέ μέγα φρονεῖν· «Ὅπως μή καυχῆσηται πᾶσα σὰρξ». Ἐκ τούτου ἡ ἁμαρτία, ὅτι σοφώτεροι τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων εἶναι ἐφιλονείκησαν οὐ θέλοντες οὕτω μαθεῖν ὡς αὐτὸς ἐνομοθέτησε. Διὰ τοῦτο οὐδὲ ὄλως
5 ἔμαθον.

Οὕτω καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο. Εἶπε τῷ Ἀδάμ· τόδε τι πράξον καὶ τόδε μή πράξης. Ἐκεῖνος ὡς πλέον τι νομίζων εὐρίσκειν παρήκουσε, καὶ ὅπερ εἶχεν, ἀπώλεσεν. Εἶπε τοῖς ἐξῆς, μή ἐναπομένετε τῇ κτίσει, ἀλλὰ διὰ ταύτης τὸν δημιουργὸν θεωρεῖτε. Ἐκεῖνοι δὴθεν ὡς σοφώτερόν τι τῶν εἰρημένων εὐρίσκοντες μυρίους ἐκίνησαν λαβυρίνθους. Διὰ τοῦτο καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις συνερράγησαν καὶ οὕτε τὸν Θεὸν εὗρον, οὕτε περὶ τῆς κτίσεώς τι σαφές ἔγνωσαν, οὐδὲ προσήκουσαν καὶ ἀληθῆ περὶ αὐτῆς δόξαν ἔσχον. Διὰ τοῦτο
15 πάλιν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τὴν οἴησιν αὐτῶν καθαιρῶν τοὺς ιδιώτας πρῶτους εἰσήγαγε δείξας ὡς πάντες τῆς ἄνωθεν δέονται σοφίας. Οὐ μόνον δὲ ἐν τῷ περὶ γνώσεως λόγῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν καὶ ἀνθρώπους καὶ τὰ ἄλλα πάντα κτίσματα ἐν πολλῇ χρείᾳ αὐτοῦ κατέστησεν,
20 ἵνα μεγίστην ἀφορμὴν ἔχη, καὶ ταύτην ὑποταγῆς καὶ οἰκειώσεως, ἵνα μή ἀποπηδήσαντα ἀπόληται. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀφῆκεν αὐτάρκεις αὐτοῦς ἑαυτοῖς εἶναι. Εἰ γὰρ καὶ νῦν ἐν χρείᾳ ὄντες πολλοὶ καταφρονοῦσιν, εἰ μή τοῦτο ἦν, ποῦ οὐκ ἂν ἐξῆλθον ὑπεροψίας; Ὡστε τὸ οὕτω καυχᾶσθαι οὐ
25 φθονῶν αὐτοῖς ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἀφέλκων αὐτοῦς τῆς ἀπωλείας τῆς ἐντεῦθεν γινομένης.

«Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις». Τό, «ἐξ αὐτοῦ», ἐνταῦθα οὐ περὶ τῆς εἰς
30 τὸ εἶναι παραγωγῆς οἶμαι λέγειν αὐτὸν ἀλλὰ περὶ τῆς πίστεως· τουτέστιν, τέκνα Θεοῦ γενέσθαι οὐκ ἐξ αἱμάτων οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός. Μὴ νομίσητε τοίνυν ὅτι ἀφελόμενος ὑμᾶς τοῦ καυχήματος εἶασεν οὕτω· μείζον γὰρ ἕτερον ἔδωκε καύχημα. Ἐκείνου γὰρ, οὐ ἐνώπιον οὐ δεῖ καυ
35 χᾶσθαι, παῖδές ἐστε διὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γενόμενοι. Καὶ

μὴ καυχᾶται κανεῖς καὶ νὰ μὴ μεγαλοφρονῇ· «διὰ νὰ μὴ καυχηθῇ κανεῖς ἄνθρωπος»· διότι ἡ ἁμαρτία προῆλθεν ἀπὸ τοῦτο, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐπεδίωξαν νὰ εἶναι σοφώτεροι ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ δεχθοῦν τοὺς νόμους, ποῦ ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ἐθέσπισεν. Διὰ τοῦτο δὲν ἔμαθον τίποτε.

Ἔτσι συνέβη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας. Εἶπεν εἰς τὸν Ἄδὰμ· Τοῦτο νὰ κάνῃς καὶ τοῦτο νὰ μὴ κάνῃς. Ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ εὔρισκε κάτι περισσότερο, παρήκουσε καὶ ἔχασε καὶ ἐκεῖνο ποῦ εἶχεν. Εἶπεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους· Μὴ μένετε εἰς τὴν κτίσιν, ἀλλὰ διὰ μέσου αὐτῆς παρατηρεῖτε τὸν δημιουργόν. Ἐκεῖνοι, ὡς νὰ εὔρισκον δῆθεν κάτι σοφώτερον ἀπὸ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, ἀνεκίνησαν ἀπείρους λαβυρίνθους. Διὰ τοῦτο ἤλθον εἰς σύγκρουσιν καὶ μὲ τὸν ἑαυτὸν των καὶ μεταξύ των καὶ οὔτε τὸν Θεὸν εὔρον, οὔτε ἔμαθον κάτι σαφές περὶ τῆς κτίσεως, οὔτε ἐσχημάτισαν ὀρθὴν καὶ ἀληθῆ γνώμην περὶ αὐτῆς. Διὰ τοῦτο πάλιν μὲ πολλὴν ἐπιμονὴν καταδικάζων τὴν ἀλαζονεῖαν των πρώτους ἐχρησιμοποίησε τοὺς ἀπλοῖκους καὶ ἔδειξεν ὅτι ὅλοι χρειάζονται τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὸ θέμα τῆς γνώσεως ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα θέματα ἔκανε καὶ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅλα τὰ ἄλλα κτίσιματα νὰ τὸν χρειάζονται πολὺ, διὰ νὰ ἔχουν πολὺ σοβαρὸν λόγον καὶ νὰ ὑποτάσσωνται καὶ νὰ συνδέωνται στενῶς μαζί του, ὥστε νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν καὶ χαθοῦν· διὰ τοῦτο δὲν τοὺς ἄφησε νὰ εἶναι αὐτάρχεις· διότι, ἂν τῶρα πολλοὶ τὸν περιφρονοῦν παρ' ὅλον ὅτι τὸν χρειάζονται, ἐὰν δὲν τὸν ἐχρειάζοντο, εἰς ποῖα ὕψη ὑπεροφίας δὲν θὰ ἔφθανον; Ὡστε ἐματαίωσε τὴν ἀλαζονικὴν καύχησίν των ὄχι ἀπὸ φθόνον, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν προσπάθειάν του νὰ τοὺς σώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν ποῦ φέρει ἡ καύχησις.

«Χάρις εἰς αὐτὸν σεῖς εἶσθε ἐνωμένοι μὲ τὸν Ἰησοῦ Χριστόν, ὁ ὁποῖος ἔγινεν εἰς ἐμᾶς σοφία ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ δικαίωσις καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις»⁵. Τὸ «ἐξ αὐτοῦ» νομίζω ὅτι τὸ λέγει ἐδῶ ὄχι διὰ τὴν γέννησιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πίστιν· δηλαδὴ ἐγίναμεν τέκνα Θεοῦ ὄχι χάρις εἰς αἵματα οὔτε χάρις εἰς θέλησιν σαρκός. Μὴ νομίσητε λοιπὸν ὅτι σᾶς ἀφίρесе τὸ καύχημα καὶ σᾶς ἄφησεν ἔτσι· διότι σᾶς ἔδωκε μεγαλύτερον καύχημα. Εἴσασθε δηλαδὴ παιδιὰ ἐκείνου, ἐνώπιον τοῦ ὁποῖου δὲν πρέπει νὰ καυχᾶσθε, καὶ ἐγίνατε τοῦτο διὰ τοῦ

ἐπειδὴ εἶπε, «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο καὶ τὰ ἀγεν-
νη», δείκνυσιν ὅτι πάντων εἰσὶν εὐγενέστεροι τὸν Θεὸν
ἔχοντες Πατέρα. Τῆς δὲ εὐγενείας ταύτης οὐχ ὁ δεῖνα καὶ
ὁ δεῖνα ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὑμῖν ἐστὶν αἴτιος σοφούς ὑμᾶς ποι-
5 ἦσας καὶ δικαίους καὶ ἀγίους· τοῦτο γὰρ ἐστὶν, «Ἐγενήθη
ἡμῖν σοφία».

3. Τίς οὖν ἡμῶν σοφώτερος τῶν οὐ τὴν Πλάτωνος ἐχόν-
των σοφίαν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν Χριστόν, τοῦτο τοῦ Θεοῦ βου-
ληθέντος; Τί δὲ ἐστὶν, «ἀπὸ Θεοῦ»; Ὅταν μεγάλα εἶπη
10 περὶ τοῦ μονογενοῦς, τότε προσάπτει τὸν Πατέρα, ἵνα μὴ
νομίση τις ἀγέννητον εἶναι τὸν Υἱόν. Ἐπειδὴ οὖν εἶπεν ὅτι
τοσαῦτα ἴσχυσε καὶ τὸ πᾶν ἀνέθηκε τῷ Υἱῷ σοφίαν αὐτὸν
λέγων ἡμῖν γεγενῆσθαι καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγιασμόν καὶ
ἀπολύτρωσιν, διὰ τοῦ Υἱοῦ πάλιν τὸ πᾶν ἀνατιθείς τῷ Πα-
15 τρι εἶπεν, «ἀπὸ Θεοῦ».

Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, ἐσόφισεν ἡμᾶς, ἀλλ' «ἐγενήθη ἡμῖν
σοφία»; Τὸ δαψιλές ἐνδεικνύμενος τῆς δωρεᾶς· ὡς ἂν εἰ
ἔλεγεν, ἑαυτὸν ἡμῖν ἔδωκε. Καὶ ὅρα πῶς ὁδῶ προβαίνει.
Πρότερον γὰρ ἡμᾶς σοφούς ἐποίησεν ἀπαλλάξας τῆς πλά-
20 νης, καὶ τότε δικαίους καὶ ἀγίους τὸ πνεῦμα χαρισάμενος,
καὶ οὕτως ἀπήλλαξεν ἡμᾶς ἀπάντων τῶν κακῶν, ὥστε αὐ-
τοῦ εἶναι. Καὶ οὐ τῆς οὐσιώσεως τοῦτο δηλωτικόν, ἀλλὰ
τῆς πίστεως. Ἄλλαχοῦ μὲν οὖν φησὶν ὅτι ἡμεῖς ἐγενόμεθα
δικαιοσύνη ἐν αὐτῷ οὕτω λέγων· «Τὸν μὴ γνόντα ἀμαρτίαν,
25 ἀμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιο-
σύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ»· νῦν δὲ αὐτόν φησι δικαιοσύνην ἡμῖν
γεγενῆσθαι, ὥστε ἔξεστι τῷ βουλομένῳ μετέχειν δαψιλῶς.
Οὐ γὰρ ὁ δεῖνα σοφούς ἐποίησε καὶ ὁ δεῖνα ἀλλ' ὁ Χριστός.

Ὁ τοίνυν καυχώμενος ἐν αὐτῷ καυχάσθω, μὴ ἐν τῷ
30 δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι· παρὰ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν ἅπαντα. Διὸ
εἰπὼν, «ὅς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός
καὶ ἀπολύτρωσις», ἐπήγαγεν· «Ἴνα, καθὼς γέγραπται, Ὁ
καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχάσθω». Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρῶς

6. Β' Κορ. 5,21.

7. Α' Κορ. 1,31.

Χριστοῦ. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε, «τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο καὶ τὰ ἀγενῆ», ἀποδεικνύει ὅτι ἔχουν τὴν εὐγενεστέραν καταγωγὴν, διότι ἔχουν Πατέρα τὸν Θεόν. Καὶ αὐτῆς τῆς εὐγενικῆς καταγωγῆς αἷτιος δὲν εἶναι ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε, ἀλλὰ σᾶς εἶναι ὁ Χριστὸς πού σᾶς ἔκανε σοφοὺς καὶ δικαίους καὶ ἁγίους· διότι τοῦτο σημαίνει τὸ «Ἐγένεν εἰς ἡμᾶς σοφία».

3. Ποῖος λοιπὸν εἶναι σοφώτερος ἀπὸ ἡμᾶς πού δὲν ἔχομεν τὴν σοφίαν τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, καὶ τοῦτο μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ; Καὶ τί σημαίνει «ἀπὸ τὸν Θεόν»; Ὅταν ἀναφέρῃ σημαντικούς λόγους διὰ τὸν μονογενῆ Υἱόν, τότε ἀναφέρει τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀγέννητος. Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶπεν ὅτι ἔχει τόσην μεγάλην δύναμιν καὶ ἀπέδωσε τὸ πᾶν εἰς τὸν Υἱόν, λέγων ὅτι εἶναι διὰ μᾶς σοφία καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις διὰ τοῦ Υἱοῦ πάλιν ἀπέδωσε τὸ πᾶν εἰς τὸν Πατέρα εἰπὼν «ἀπὸ τὸν Θεόν».

Καὶ διατί δὲν εἶπε, Μᾶς ἔκανε σοφοὺς, ἀλλὰ «Ἐγένεν εἰς ἡμᾶς σοφία»; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ δείξῃ τὴν ἀφθονίαν τῆς δωρεᾶς, ὡς νὰ ἔλεγεν· Ἐδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς ἡμᾶς. Καὶ κοίταξε πῶς προχωρεῖ. Πρωτίστως δηλαδὴ, ἀφοῦ μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν πλάνην, μᾶς ἔκανε σοφοὺς, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ μᾶς ἐχάρισε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μᾶς ἔκανε δικαίους καὶ ἁγίους, καὶ ἔτσι μᾶς ἀπήλλαξεν ἀπὸ ὅλα τὰ κακά, ὥστε νὰ εἴμεθα ἰδικοί του· καὶ τοῦτο δὲν τονίζει τὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως, ἀλλὰ τῆς πίστεως. Ἄλλου μὲν ἀναφέρει ὅτι ἡμεῖς ἐγίναμεν δικαιοσύνη δι' αὐτοῦ, λέγων τὰ ἑξῆς· «Πρὸς χάριν μας ἔκαμεν ἁμαρτίαν ἐκείνον ὁ ὁποῖος δὲν ἐγνώρισεν ἁμαρτίαν, διὰ νὰ γίνωμεν ἡμεῖς δι' αὐτοῦ δικαιοσύνη Θεοῦ»⁶. Τώρα δὲ λέγει ὅτι αὐτὸς ἔχει γίνεαι δικαιοσύνη δι' ἡμᾶς, ὥστε ὁποῖος θέλει νὰ ἠμπορῇ νὰ ἔχῃ αὐτὴν μὲ ἀφθονίαν· σοφοὺς δηλαδὴ δὲν ἔκανεν ὁ τάδε καὶ ὁ τάδε, ἀλλ' ὁ Χριστός.

Ὅποιος λοιπὸν καυχᾶται, νὰ καυχᾶται δι' αὐτόν, ὄχι διὰ τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε· ὅλα ἀνεξαιρέτως ἔχουν γίνεαι ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν, «ὁ ὁποῖος ἔγενεν εἰς ἡμᾶς σοφία καὶ δικαίωσις καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις», προσέθεσεν· «ὥστε, καθὼς εἶναι γραμμένον, ἐκεῖνος πού καυχᾶται, νὰ καυχᾶται διὰ τὸν Κύριον»⁷. Διὰ τοῦτο καὶ κατεφέρθη μὲ σφοδρότητα κατὰ τῆς σοφίας τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς αὐτὸ ἀκρι-

κατηνέχθη κατά τῆς τῶν Ἑλλήνων σοφίας, ἵνα τοῦτο αὐτό πείση τοὺς ἀνθρώπους, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι δίκαιον, ἐν Θεῷ καυχᾶσθαι. "Ὅταν γάρ παρ' ἑαυτῶν τὰ ὑπὲρ ἑαυτοῦς ζητῶμεν, οὐδὲν μωρότερον, οὐδὲν ἀσθενέστερον ἡμῶν γίνε-
5 ται. Γλῶτταν μὲν γάρ ἔχειν ἠκονημένην δυνατὸν, δόγματα δὲ ἰσχυρὰ ἀμήχανον· ἀλλὰ τοῖς τῶν ἀραχνίων ὑφάσμασιν ἐοίκασιν οἱ λογισμοὶ καθ' ἑαυτοῦς ὄντες. Εἰς τοῦτο γάρ τινες ἤλασαν μανίας, ὡς μηδὲν ἀληθὲς εἶναι λέγειν τῶν ὄντων ἀλλὰ πάντα ἐναντία διῖσχυρίζεσθαι τῶν φαινομένων.

10 Μηδὲν τοίνυν εἶπης σαυτοῦ, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἐν Θεῷ καυχῶ· μηδενὶ ἀνθρώπῳ τί ποτε λογίση. Εἰ γὰρ Παύλῳ οὐδὲν χρή λογίζεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις. «Ἐγὼ» γάρ, φησὶν, «ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠύξανεν». Ὁ μαθὼν ἐν Κυρίῳ καυχᾶσθαι, οὐδέποτε ἐπαρθήσε-
15 ται, ἀλλ' ἀεὶ καὶ μετριάσει καὶ ἐν πᾶσιν ἔσται εὐχάριστος. Ἀλλ' οὐ τὰ τῶν Ἑλλήνων τοιαῦτα, ἀλλὰ πάντα ἑαυτοῖς ἀνατιθέασι. Διὸ καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων ποιοῦσι θεοῦς· οὕτως αὐτοῦς ἢ ἀπόνοια ἐξετραχήλισεν.

"Ὡρα δὴ λοιπὸν πρὸς τὴν τούτων ἐξελθεῖν μάχην. Ποῦ
20 τοίνυν κατελίπομεν τῇ προτέρᾳ τὸν λόγον; Ἐλέγομεν ὅτι οὐκ ἦν δυνατὸν κατὰ ἀνθρωπίνην ἀκολουθίαν περιγενέσθαι τῶν φιλοσόφων τοὺς ἀλιέας· ἀλλ' ὅμως γέγονε δυνατὸν· ὅθεν δῆλον ὅτι χάριτι γέγονεν. Ἐλέγομεν ὅτι οὐκ ἦν δυνα-
τὸν οὐδέ ἐννοῆσαι αὐτοῦς τοσαῦτα κατορθώματα· καὶ ἐδεί-
25 ξαμεν ὅτι οὐ μόνον ἐνενόησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τέλος ἤγαγον μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας. Τὸ αὐτὸ δὴ καὶ σήμερον γυμνάσωμεν τοῦ λόγου τὸ κεφάλαιον, πόθεν αὐτοῖς ἐπῆλθε προσδοκῆσαι τῆς οἰκουμένης περιγενέσθαι, εἰ μὴ εἶδον τὸν Χριστὸν ἀναστάντα.

30 Μὴ γάρ ἐξεστήκεσαν, ὥστε τοιοῦτόν τι λογίσασθαι ἀπλῶς καὶ εἰκῆ; Καὶ γὰρ ὑπερβάλλει πᾶσαν μανίαν τὸ προσδοκῆσαι ἄνευ θείας χάριτος τοσοῦτου περιγενέσθαι πράγματος. Πῶς αὐτὸ κατώρθωσαν μαινόμενοι καὶ ἐξεστηκότες; Εἰ δὲ ἐσωφρόνουν, ὥσπερ οὖν καὶ τὰ πράγματα

θῶς, πράγμα πού εἶναι βεβαίως καί δίκαιον, νά καυχῶνται δηλαδή ἐν τῷ Θεῷ· διότι, ὅταν ζητῶμεν ἀπό τούς ἑαυτούς μας πράγματα πού ὑπερβαίνουν τούς ἑαυτούς μας, τίποτε δέν εἶναι περισσότερο μωρόν καί ἀδύνατον ἀπό ἐμᾶς· διότι εἶναι μέν δυνατόν νά ἔχωμεν ἐξησκημένην γλῶσσαν, εἶναι ὅμως ἀκατόρθωτον νά ἔχωμεν ἰσχυρόν νοῦν· ἀλλά οἱ λογισμοί τοῦ ἀνθρώπου, αὐτοί καθ' ἑαυτούς, ὁμοιάζουν μέ ἀραχνούφαντα ὑφάσματα· ἔφθασαν δηλαδή μερικοί εἰς τέτοιο σημεῖον παραφροσύνης, ὥστε νά λέγουν ὅτι τίποτε ἀπό τὰ ὄντα δέν εἶναι ἀληθές, καί νά ἰσχυρίζονται μέ ἐπιμονήν ὅτι ὅλα εἶναι ἀντίθετα ἀπό ὅ,τι φαίνονται.

Μή εἶπης λοιπόν ὅτι εἶναι κάτι ἰδικόν σου, ἀλλά διὰ ὅλα νά καυχᾶσαι ἐν τῷ Θεῷ· ποτέ νά μή ἀποδώσης κάτι εἰς κάποιον ἀνθρώπον· διότι, ἐάν δέν πρέπει νά ἀποδώσης κάτι εἰς τόν Παῦλον, πολὺ περισσότερο δέν πρέπει νά ἀποδώσης κάτι εἰς ἄλλους· διότι λέγει: «Ἐγὼ ἐφύτευσα, ὁ Ἄπολλῶς ἐπότισεν, ὁ ἄλλ' ὁ Θεός ηὔξησεν»⁸. Ὅποιος ἔμαθε νά καυχᾶται ἐν Κυρίῳ, οὐδέποτε θά ὑπερηφανευθῆ, ἀλλά πάντοτε θά εἶναι καί μετριοφρων καί εὐγνώμων δι' ὅλα. Οἱ Ἕλληνες ὅμως δέν εἶναι τέτοιοι, ἀλλ' ἀποδίδουν τὰ πάντα εἰς τούς ἑαυτούς των· διὰ τοῦτο καί ἀπό ἀνθρώπους κἀνθιγουν θεούς· τόσον πολὺ ἐπερίσσευσεν ἡ μωρία των.

Εἶναι λοιπόν καιρὸς νά ἐξέλθωμεν εἰς μάχην ἐναντίον αὐτῶν. Ἀλλά ποῦ ἀφήσαμεν τὸν λόγον τὴν προηγουμένην ἡμέραν; Ἐλέγομεν ὅτι δέν ἦτο δυνατόν κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν οἱ ἄλιεῖς νά ὑπερισχύσουν τῶν φιλοσόφων, ἀλλ' ὅμως ἔγινε δυνατόν· καί ἔτσι εἶναι φανερόν ὅτι ἔγινε μέ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐλέγομεν ὅτι δέν ἦτο δυνατόν οὔτε νά σκεφθοῦν τόσον μέγала κατωρθώματα· καί ἐδείξαμεν ὅτι ὄχι μόνον τὰ ἐσκέφθησαν, ἀλλά καί εἰς πέρας τὰ ἔφεραν μέ πολλήν εὐκολίαν. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπόν καί σήμερον μέ τὸν λόγον μας τὸ ἴδιον θέμα, πῶς δηλαδή ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν των νά ἐλπίσουν ὅτι θά ὑπερισχύσουν τῆς οἰκουμένης, ἐάν δέν ἔβλεπον τὸν Χριστὸν ἀναστημένον.

Μήπως λοιπόν εἶχον παραφρονήσει, ὥστε νά σκέπτονται κάτι τέτοιο ἀπὸ ἀφέλειαν καί ἀπερισκεψίαν; Διότι βεβαίως ὑπερβαίνει πᾶσαν ἔγνοιαν παραφροσύνης τὸ νά περιμένη κανεῖς χωρὶς τὴν θεῖαν χάριν νά ἐπιτύχη τόσον μέγα ἔργον. Πῶς κατώρθωσαν

ἔδειξε, πῶς ἄνευ τοῦ λαβεῖν ἐνέχυρα ἀξιόπιστα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς ἄνωθεν ἀπολαῦσαι ῥοπῆς ὑπέμενον πρὸς τοσοῦτους ἐξελθεῖν πολέμους καὶ γῆς καὶ θαλάττης κατα-
 5 τολμῆσαι καὶ πρὸς μεταβολὴν τῶν τῆς οἰκουμένης ἀπάσης ἐθνῶν τῶν ἐν χρόνῳ τοσοῦτῳ παγέντων ἄνθρωποι δώδεκα ἀποδύσασθαι καὶ στῆναι γενναίως οὕτως; Καὶ τὸ δὴ μείζον, πρὸς τὸν οὐρανὸν καλοῦντες καὶ τὰς ἄνω διατριβὰς πόθεν προσεδόκων πείθειν τοὺς ἀκούοντας; Καὶ εἰ μὲν ἦσαν ἐν
 10 δόξη καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ καὶ παιδεύσει τραφέντες, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτω πρὸς τοσοῦτον ὄγκον πραγμάτων εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ἐπαρθῆναι· πλὴν ἀλλὰ μᾶλλον τινα λόγον εἶχεν ἢ προσδοκία· νῦν δὲ οἱ μὲν πρὸς λίμνας, οἱ δὲ περὶ δέρματα ἠσχόληντο, οἱ δὲ περὶ τελωνίαν.

15 Οὐδὲν τούτων τῶν ἐπιτηδευμάτων ἀχρηστότερον πρὸς φιλοσοφίαν καὶ πρὸς τὸ πείσαι μεγάλα φαντάζεσθαι, καὶ μάλιστα ὅταν μὴ παράδειγμά τις ἔχη. Μᾶλλον δὲ οὐ μόνον παραδείγματα οὐκ εἶχον, ὅτι περιέσσονται, ἀλλ' ὅτι καὶ οὐ περιέσσονται, καὶ ταῦτα ἔναυλα. Πολλοὶ γὰρ ἐπιχειρήσαν-
 20 τες καινοτομίαις ἐσθέθησαν, οὐχὶ τοῖς παρ' Ἑλλησι λέγω — ἐκεῖνα γὰρ οὐδὲ ἦσαν — ἀλλὰ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἰουδαίοις ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ, οὐχὶ μετὰ δώδεκα ἀνθρώπων, ἀλλὰ μετὰ πλήθους πολλοῦ τοῖς πράγμασιν ἐπιτιθέμενοι. Καὶ γὰρ Θευδᾶς καὶ Ἰούδας (Ἰουδαῖος) συστήματα ἔχοντες
 25 μεγάλα ἀνθρώπων μετὰ τῶν μαθητῶν ἀπώλοντο· καὶ ὁ παρ' ἐκείνων φόβος ἰκανὸς ἦν τούτους παιδεῦσαι, εἰ μὴ σφόδρα ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἄνευ θείας δυνάμεως ἀμήχανον περιγενέσθαι. Εἰ δὲ καὶ προσεδόκων κρατῆσαι, ποίαις ἐλπίσι τοσοῦτους ἀνεδέχοντο κινδύνους, εἰ μὴ πρὸς τὰ μέλλοντα
 30 ἑώρων; Θῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἤλπιζον κρατῆσαι· τί προσεδόκων κερδαίνειν ἐκ τοῦ προσάγειν ἅπαντας τῷ μὴ ἀναστάντι, καθὼς φατε;

4. Εἰ γὰρ νῦν πιστεύσαντες ἄνθρωποι περὶ βασιλείας οὐρανῶν καὶ μυρίων ἀγαθῶν δυσκόλως καταδέχονται κινδύ-

9. Θευδᾶς καὶ Ἰούδας: Ἐπιφανεῖς Ἰουδαῖοι, ἃ ὁποῖοι μὲ ὁπαδοὺς των ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Σελευκιδῶν βασιλέων τῆς Συρίας καὶ Παλαιστίνης (2ος π.Χ.) πρβλ. Πράξ. 5,36. Ἰδιαιτέρως σημαντικὴ ἦτο ἡ προσπάθεια τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου, θεμελιωτοῦ τῆς ἀρχιερατικῆς δυναστείας τῶν Μακκαβαίων (βλ. Α' Μακκ. 3,1 ἔ.).

αὐτὸ μανιακοὶ καὶ παράφρονες; Ἐὰν δὲ ἦσαν νουνεχεῖς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὸ ἔδειξαν καὶ τὰ πράγματα, πῶς χωρὶς νὰ λάβουν ἀξιόπιστον ἐγγύτην ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν τὴν ἀνωθεν δοξίθειαν ἀπεφάσιζαν νὰ ἀναλάβουν τὸσον μεγάλους πολέμους, νὰ ριψοκινδυνεύσουν εἰς γῆν καὶ θάλασσαν, δώδεκα αὐτοὶ ἄνθρωποι νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ μεταβάλουν ὅλης τῆς οἰκουμένης συνηθείας σταθερὰς ἐπὶ τὸσον πολὺν χρόνον καὶ νὰ δεῖξουν τὸσιν γενναιότητα; Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἐνῶ ἐκάλουν πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν οὐράνιον ζωὴν, πῶς ἤλπιζον νὰ πείθουν τοὺς ἀκροατὰς των; Καὶ ἂν ἀκόμη εἶχον δόξαν καὶ πλοῦτον καὶ δύναμιν κοσμικὴν καὶ μὀρφωσιν, οὔτε καὶ τότε ἀκόμη ἦτο λογικὸν νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ ἀγῶνα πρὸς τὸσον μέγαν ὄγκον πραγμάτων· ἀλλ' ὅμως μᾶλλον κάποιον λόγον θὰ εἶχεν ἡ προσδοκία των· αὐτοὶ ὅμως ἄλλοι μὲν ἤσυχολοῦντο μὲ λίμνας, ἄλλοι δὲ μὲ δέρματα, ἄλλοι μὲ τελωνεῖον.

Κανένα δὲν εἶναι περισσότερον ἄχρηστον ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἐπαγγέλματα διὰ τὴν φιλοσοφίαν καὶ διὰ νὰ πείσῃ κανεὶς κάποιον νὰ ἔχῃ μεγάλους δραματισμοὺς, καὶ μάλιστα, ὅταν δὲν ἔχῃ κανεὶς προηγούμενον παράδειγμα. Μᾶλλον δὲ ὄχι μόνον δὲν εἶχον παραδείγματα ὅτι οὔτε κἄν θὰ ἐπιδιώσουν, καὶ μάλιστα παραδείγματα σαφῆ. Πολλοὶ δηλαδὴ ποὺ ἐπεχείρησαν καινοτομίας ἐξηφανίσθησαν, δὲν ἐννοῶ εἰς τοὺς Ἕλληνας —διότι οὔτε κἄν ὑπῆρχαν τέτοιαι προσπάθειαι τότε— ἀλλὰ εἰς τοὺς ἰδίους τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἐποχὴν αὐτήν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχον ἀναλάβει ἀγῶνα κατὰ τῆς ἐξουσίας ὄχι μὲ δώδεκα ἀνθρώπους, ἀλλὰ μὲ πλῆθος πολὺ. Καὶ μάλιστα ὁ Θευδᾶς καὶ ὁ Ἰούδας, ἂν καὶ εἶχον μεγάλα πλήθη ὁπαδῶν, ἐχάθησαν μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὰς των⁹ καὶ ὁ φόβος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν ἐκείνων θὰ ἦτο ἱκανὸς νὰ τοὺς σωφρονίσῃ, ἐὰν δὲν ἦσαν πλήρως πεπεισμένοι ὅτι ἄνευ θείας δυνάμεως ἦτο ἀδύνατον νὰ ὑπερισχύσουν. Καὶ ἂν ἀκόμη ἤλπιζον ὅτι θὰ νικήσουν, μὲ ποίας ἐλπίδας ἀνελάμβανον τὸσον μεγάλους κινδύνους, ἐὰν δὲν ἀπέβλεπον πρὸς τὰ μελλοντικά; Ἄς δεχθῶμεν ὅμως ὅτι καὶ ἤλπιζον ὅτι θὰ ἐπικρατήσουν· τί ἀνέμενον ὅτι θὰ κερδίσουν μὲ τὸ νὰ φέρουν ὅλους εἰς αὐτὸν πού, καθῶς λέγετε, δὲν ἀνεστῆθη;

4. Διότι, ἐὰν τώρα ἄνθρωποι ποὺ ἐπίστευσαν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ εἰς τὰ ἄπειρα ἀγαθὰ μὲ δυσκολίαν δέ-

νους, πῶς ἂν ἐκεῖνοι μάτην τοσαῦτα ἂν ὑπέμειναν, μᾶλλον
 δὲ καὶ ἐπὶ κακῶ; Εἰ γὰρ μὴ ἐγένετο τὰ γεγενημένα μηδὲ
 εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Χριστὸς ἀνέβη, ὅτι ταῦτα πλάττειν φι-
 λονεικοῦντες καὶ τοὺς ἄλλους πείθειν καὶ τῷ Θεῷ προσ-
 5 κρούειν ἔμελλον καὶ μυρίους ἄνωθεν προσδοκᾶν κεραυ-
 νούς. * Ἄλλως δέ, εἰ καὶ ζῶντος τοῦ Χριστοῦ ταύτην εἶχον
 τὴν προθυμίαν, τελευτήσαντος ἂν ἔσβεσαν αὐτήν· ἔδο-
 ξε γὰρ ἂν αὐτοῖς, εἰ μὴ ἀνέστη, ἀπατεῶν εἶναι τις καὶ
 εἴρων. Οὐκ ἴστε ὅτι τὰ στρατόπεδα τοῦ μὲν στρατηγοῦ καὶ
 10 βασιλέως ζῶντος, κἂν ἀσθενῇ ἢ, συγκροτεῖται· ἀπελθόν-
 των δὲ ἐκείνων, κἂν ἰσχυρὰ ἦ, διαλύεται;

Ποίοις οὖν, εἶπέ μοι, λόγοις ἐκέχρητο πιθανοῖς μέλ-
 λοντες ἄπτεσθαι τοῦ κηρύγματος καὶ πρὸς τὴν οἰκουμέ-
 νην ἐξιέναι ἅπασαν; ποίοις δὲ κωλύμασιν οὐκ ἂν κατεσχέ-
 15 θησαν; Εἰ γὰρ μαινόμενοι ἦσαν — τὸ γὰρ αὐτὸ λέγων οὐ παύ-
 σομαι — οὐδὲν ὄλως κατορθῶσαι ἔδει· οὐδεὶς γὰρ μαινομέ-
 νοις πείθεται· εἰ δὲ κατώρθωσαν, ὥσπερ οὖν κατώρθωσαν,
 καὶ δείκνυσι τὸ τέλος ὅτι πάντων ἦσαν σοφώτεροι. Εἰ δὲ πάν-
 των ἦσαν σοφώτεροι, εὐδηλον ὅτι οὐκ ἂν ἀπλῶς ἦλθον ἐπὶ τὸ
 20 κήρυγμα. Εἰ γὰρ μὴ εἶδον αὐτὸν ἀναστάντα, τί ἦν ἰκανὸν αὐ-
 τοὺς ἐξαγαγεῖν ἐπὶ τὸν πόλεμον τοῦτον; τί δὲ οὐκ ἂν αὐτοὺς
 ἀπέτρεψεν; Εἶπεν αὐτοῖς ὅτι, μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀναστή-
 σομαι, καὶ περὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπηγγείλατο· εἶπεν ὅτι
 κρατήσουσι τῆς οἰκουμένης Πνεῦμα λαβόντες ἅγιον· καὶ μυ-
 25 ρία πρὸς τούτοις ἕτερα πάσαν ὑπερβαίνοντα φύσιν.

“Ὡστε, εἰ μηδὲν τούτων γέγονεν, εἰ καὶ ζῶντι ἐπείθον-
 το, τελευτήσαντος οὐκ ἂν ἐπείσθησαν, εἰ μὴ εἶδον ἀναστάν-
 τα. Εἶπον γὰρ ἂν· μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔλεγεν ἀναστήσομαι,
 καὶ οὐκ ἀνέστη· Πνεῦμα ὑπέσχετο δώσειν, καὶ οὐκ ἔπεμψε·
 30 πῶς οὖν ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτῷ πιστεύσομεν τῶν πα-
 ρυττον ὅτι ἀνέστη; “Ἐπειδὴ ἐφίλουν αὐτόν”, φησί. Καὶ

χονται τούς κινδύνους, πῶς θὰ ὑπέμεναν ἐκεῖνοι ματαίως τόσα πολλά, καὶ μάλιστα πρὸς καταστροφὴν των; Ἐὰν δηλαδὴ δὲν ἔγιναν ὅσα ἔχουν γίνεαι καὶ δὲν ἀνέβαινον εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Χριστός, εἶναι φανερὸν ὅτι, προσπαθοῦντες νὰ ἐπινοήσουν αὐτὰ καὶ νὰ πείθουν τούς ἄλλους, ἦτο ἐπόμενον καὶ μὲ τὸν Θεὸν νὰ ἔλθουν εἰς σύγκρουσιν καὶ νὰ ἀναμένουν μυρίους κεραυνοὺς ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἄλλωστε, καὶ ἂν ἀκόμη εἶχον τὴν προθυμίαν αὐτήν, ἐνῶ ἔζη ὁ Χριστός, θὰ τὴν ἔσβησαν μὲ τὸν θάνατόν του, διότι, ἂν δὲν ἀνέστη, θὰ ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ὅτι ἦτο κάποιος ἀπατεῶν καὶ εἴρων. Δὲν γνωρίζετε ὅτι τὰ στρατεύματα, ὅταν ὁ στρατηγὸς καὶ ὁ βασιλεὺς ζῆ, εἶναι συνηνωμένα, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ἀδύνατα, ὅταν ὁμοῦς ἐκεῖνοι ἀποθάνουν, διαλύονται, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἰσχυρά;

Εἰπέ μου λοιπόν, ποίους πιθανοὺς λόγους ἐχρησιμοποίησαν, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἀρχίσουν τὸ κήρυγμα καὶ νὰ πορευθοῦν πρὸς τὴν οἰκουμένην ὅλην; Καὶ παῖα ἦσαν τὰ ἐμπόδια πού δὲν τοὺς συνεκράτησαν; Ἐὰν δηλαδὴ ἦσαν παράφρονες — διότι δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω τὸ ἴδιον — γενικῶς δὲν ἔπρεπε τίποτε νὰ κατορθώσουν, διότι κανεὶς δὲν πείθεται εἰς τοὺς παράφρονας· ἂν ὁμοῦς κατώρθωσαν, ὅπως καὶ κατώρθωσαν, καὶ τὸ τέλος ἀποδεικνύει ὅτι ἦσαν σοφώτεροι ὄλων. Ἐὰν δὲ ἦσαν σοφώτεροι ὄλων, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν θὰ ἤρχιζον χωρὶς λόγον τὸ κήρυγμα. Ἐὰν δηλαδὴ δὲν εἶδον αὐτὸν ἀναστημένον, τί ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς ἐξωθήσῃ εἰς τὸν πόλεμον αὐτόν; Εἶπεν εἰς αὐτοὺς, ὅτι «μετὰ ἀπὸ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀναστηθῶ», καὶ τοὺς ἔδωσεν ὑποσχέσεις περὶ βασιλείας τῶν οὐρανῶν· εἶπεν ὅτι θὰ κυριαρχήσουν εἰς τὴν οἰκουμένην, ἀφοῦ ἔλαβον Πνεῦμα ἅγιον· εἶπεν ἐπὶ πλέον καὶ μύρια ἄλλα πού ὑπερβαίνουν κάθε λογικὴν.

Ὅστε, ἂν τίποτε δὲν εἶχε γίνεαι ἀπὸ αὐτὰ, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπείθοντο, ὅταν ἦτο εἰς τὴν ζωὴν, ἀφοῦ ἀπέθανεν, δὲν θὰ ἐπείθοντο, ἂν δὲν τὸν εἶχον ἰδεῖ ἀναστημένον· διότι θὰ ἔλεγον· Ἐλεγεγν, μετὰ τρεῖς ἡμέρας θὰ ἀναστηθῶ, καὶ ὁμοῦς δὲν ἀνεστήθη· ὑπεσχέθη ὅτι θὰ μᾶς δώσῃ Πνεῦμα καὶ ὁμοῦς δὲν τὸ ἔστειλε· πῶς λοιπόν θὰ πιστεύσωμεν εἰς αὐτόν διὰ τὰ μέλλοντα, τὴν στιγμὴν πού τὰ παρόντα ἔχουν ἀποδειχθῆ ψευδῆ; Καὶ διὰ ποῖον λόγον, ἀφοῦ δὲν ἀνεστήθη, ἐκήρυττον ὅτι ἀνεστήθη; Ἐπειδὴ τὸν ἀγαποῦσαν,

μήν μισεῖν λοιπὸν εἰκὸς ἦν ἀπατήσαντα καὶ προδεδωκότα, καὶ ὅτι μυρίαὶς αὐτοὺς ἐλπίσιν ἐπάρας καὶ οἰκίας καὶ γονέων καὶ πάντων ἀποστήσας καὶ ὀλόκληρον ἔθνος ἐκπολεμώσας αὐτοῖς τὸ Ἰουδαίων προέδωκεν ὕστερον. Καὶ εἰ μὲν
 5 ἀσθενείας ἦν τὸ γενόμενον, συνέγνωσαν ἄν' νυνὶ δὲ κακουργίας πολλῆς εἶναι ἐνομίζετο· ἔδει γὰρ τάληθές εἶπειν καὶ μὴ τὸν οὐρανὸν ἐπαγγείλασθαι ἄνθρωπον ὄντα θνητόν, ὡς φατε.

ᾠστε τούναντίον εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ποιεῖν, κηρύττειν
 10 τὴν ἀπάτην καὶ λέγειν αὐτὸν εἰρώνα καὶ γόητα· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τῶν κινδύνων ἀπηλλάγησαν, οὕτω καὶ τὸν πόλεμον ἔλυσαν. Εἰ γὰρ τοῖς στρατιώταις ἀργύριον ἔδωκαν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα εἴπωσιν ὅτι ἔκλεψαν τὸ σῶμα· εἰ παρελθόντες εἶπον οἱ μαθηταὶ ὅτι ἐκλέψαμεν καὶ οὐκ ἀνέστη, ποίας ἂν
 15 οὐκ ἀπήλαυσαν τιμῆς; ᾠστε ἐξῆν αὐτοῖς καὶ τιμᾶσθαι καὶ στεφανοῦσθαι.

Τίνος οὖν ἔνεκεν τὸ ὑβρίζεσθαι καὶ κινδυνεύειν ἀντικατηλλάξαντο τούτων, εἰ μὴ θεία τις ἦν ἢ πείθουσα αὐτοὺς δύναμις, ἢ τούτων ἀπάντων δυνατωτέρα; Εἰ δὲ μηδέπω
 20 πείθομεν, λογίζου κάκεινο, ὅτι, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, καὶ εἰ σφόδρα παρεσκευάζοντο, οὐκ ἂν ἐπ' αὐτῷ τὸ κήρυγμα ἐκήρυξαν, ἀλλ' ἀπεστράφησαν αὐτόν· ἴστε γὰρ ὅτι οὐδὲ τὰ ὀνόματα βουλόμεθα τῶν τὰ τοιαῦτα ἀπατώντων ἡμᾶς ἀκούειν. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ἐκήρυττον αὐτοῦ τὸ ὄνομα; προσδο-
 25 κῶντες ὅτι κρατήσουσι δι' αὐτοῦ; Καὶ μήν τούναντίον ἐχρῆν προσδοκᾶν, ὅτι, εἰ καὶ ἔμελλον κρατήσειν, ἀπώλοντο ἀπατεῶνος ὄνομα φέροντες εἰς μέσον. Εἰ δὲ συσκιᾶσαι τὰ πρότερα ἐβούλοντο, ἔδει σιγῆσαι, ὡς τό γε ἐπαγωνίζεσθαι μειζόνως ἀνῆπτε καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὸν γέλωτα.

30 Πόθεν οὖν ἐπῆλθεν αὐτοῖς ἀναπλάσαι τοιαῦτα; καὶ γὰρ ἅπερ ἤκουσαν, ἀπώλεσαν. Εἰ δὲ οὐκ ὄντος φόβου πολλὰ ἐπελανθάνοντο καὶ τινα οὐδὲ ἐνόουν, καθὼς καὶ ὁ εὐαγ-

θὰ ἔλεγε κάποιος. Καὶ ὁμοῦς ἦτο φυσικὸν εἰς τὸ ἐξῆς γὰ τὸν μισοῦν, διότι τοὺς ἐξηπάτησε καὶ τοὺς ἐπρόδωσε καὶ διότι, ἀφοῦ τοὺς ἀνεστάτωσε μὲ μυρίας ἐλπίδας, τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ οἰκίας καὶ γονεῖς καὶ τὰ πάντα καί, ἀφοῦ κατέστησεν ὀλόκληρον ἔθνος, τὸ ἔθνος τῶν Ἰουδαίων, ἐχθρικὸν πρὸς αὐτοὺς, κατόπιν τοὺς ἐπρόδωσε. Καὶ ἂν μὲν ὅ,τι ἔγινεν ἦτο ἀποτέλεσμα ἀδυναμίας, θὰ τὸν συνεχώρουν· εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμοῦς αὐτὴν θὰ ἐθεωρεῖτο ὅ,τι ἦτο ἀποτέλεσμα πολλῆς ἀπάτης, διότι ἔπρεπε γὰ τοὺς εἶπη τὴν ἀλήθειαν καὶ γὰ μὴ ὑποσχεθῆ τὸν οὐρανόν, ἀφοῦ ἦτο ἀνθρωπος θνητός, ὅπως λέγετε.

᾿Ωστε ἦτο φυσικὸν αὐτοὶ γὰ ἐνεργοῦν ἀντιθέτως, γὰ διακηρύττουν τὴν ἀπάτην καὶ γὰ ἀποκαλοῦν αὐτὸν ἀπατεῶνα καὶ μάγον, διότι ἔτσι θὰ ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τοὺς κινδύνους, ἔτσι θὰ ἐθετον τέρμα καὶ εἰς τὸν πόλεμον. Ἐὰν δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον δώσει χρήματα εἰς τοὺς στρατιώτας, διὰ γὰ εἶπουν ὅτι ἔκλεψαν τὸ σῶμα καὶ ἂν οἱ μαθηταὶ ἐπαρουσιάζοντο καὶ ἔλεγον ὅτι ἔκλεψαμεν καὶ δὲν ἀνεστήθη, ποίαν τιμὴν δὲν θὰ ἐλάμβανον; ᾿Ωστε τοὺς ἦτο δυνατόν καὶ γὰ τιμηθοῦν καὶ γὰ στεφανωθοῦν.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον ἐπροτίμησαν ἀντ' αὐτῶν τὴν περιφρόνησιν καὶ τοὺς κινδύνους, ἂν δὲν ἦτο κάποια θεία δύναμις αὐτῇ πού τοὺς ἔπειθε, πού ἦτο δυνατωτέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά; Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πείθωμεν, σκέψου καὶ τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ, ἂν δὲν ἦτο ἔτσι ἡ ἀλήθεια, καὶ ἂν ἀκόμη προητοιμάζοντο πλήρως, δὲν θὰ ἔκαιναν τὸ κήρυγμα εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ἀλλὰ θὰ τὸν ἀπεστρέφοντο· διότι γνωρίζετε ὅτι δὲν θέλομεν γὰ ἀκοῦωμεν οὔτε τὰ ὀνόματα αὐτῶν πού διαπράττουν τέτοιας ἀπάτης. Διὰ ποῖον ὁμοῦς λόγον ἐπιμόνως ἐκήρυττον τὸ ὄνομα αὐτοῦ; ἐπειδὴ ἠλπίζον ὅτι θὰ ἐπικρατήσουν δι' αὐτοῦ; Ἄλλ' ὁμοῦς ἔπρεπε γὰ ἀναμένουν τὸ ἀντίθετον, ὅτι δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο γὰ ἐπικρατήσουν, θὰ κατεστρέφοντο, διότι ἔφερον τὸ ὄνομα ἑνὸς ἀπατεῶνος εἰς τὸ προσκήνιον. Ἐὰν δὲ ἤθελον γὰ συσκοτίσουν τὸ παρελθόντων, ἔπρεπε γὰ σιγήσουν, διότι, ὡς γνωστόν, ὁ ἐπίμονος ἀγώνων ἦναπτε περισσότερο καὶ τὸν πόλεμον καὶ τὸν γέλωτα.

Πῶς λοιπὸν ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν των γὰ ἀναπλάσουν τέτοια; καθ' ὅσον μάλιστα ἐλησιμόνησαν ὅσα ἤκουσαν. Ἐὰν δέ, ὅταν δὲν κατείχοντο ἀπὸ φόβον, πολλὰ ἐλησιμόνουν καὶ μερικὰ μάλιστα

γελιστής φησι, τοσούτου κινδύνου καταλαβόντος, πῶς οὐκ ἂν ἅπαντα αὐτῶν ἀπέπτῃ; Καὶ τί λέγω τὰ ῥήματα; ὅπου γε καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν τὸν διδάσκαλον πόθος ἠρέμα καταμαραίνεται τῷ φόβῳ τῶν ἐσομένων· ὅπερ αὐτοῖς καὶ ὠνείδισεν. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τούτου μὲν ἐκκρεμάμενοι αὐτοῦ συνεχῶς ἠρώτων, ποῦ ὑπάγεις; ὕστερον δέ, ὅτε τοὺς μακροὺς ἀπέτεινε λόγους τὰ δεινὰ διηγούμενος τὰ παρ' αὐτὸν τὸν σταυρὸν, τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν καταληψόμενα αὐτούς, εἶτα τῷ δέει παγέντες ἐναπέμειναν ἀχανεῖς, ἄκουσον
 10 πῶς αὐτοῖς τοῦτο αὐτὸ προφέρει λέγων· «Οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ἐρωτᾷ με, ποῦ ὑπάγεις; ἀλλ' ὅτι λελάληκα ὑμῖν ταῦτα, ἢ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν τὴν καρδίαν». Εἰ τοίνυν προσδοκῶντες αὐτὸν ἀποθανεῖσθαι καὶ ἀναστήσεσθαι οὕτως ἤλθουν, ἀναστάντα αὐτὸν μὴ ἰδόντες, πῶς οὐκ ἂν ἀπώλοντο
 15 καὶ εἰς αὐτὴν ἂν ἐσπούδασαν καταδῦναι τὴν γῆν καὶ ἀθυμία τῇ τῆς ἀπάτης καὶ δέει τῶν ἐσομένων πολιορκούμενοι;

5. Πόθεν δέ καὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτοῖς δόγματα; τὰ γὰρ ὑψηλότερα ὕστερον εἶπεν αὐτοὺς ἀκούσεσθαι. «Πολλὰ γὰρ ἔχω λέγειν ὑμῖν», φησὶν, «ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι». Ὡστε τὰ λειπόμενα ὑψηλότερα ἦν. Εἰς δέ τῶν μαθητῶν οὐδὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἤθελε ἀπελθεῖν μετ' αὐτοῦ ἐπειδὴ κινδύνων ἤκουσεν, ἀλλ' ἔλεγεν· «Ἀπέλθωμεν καὶ ἡμεῖς, ἵνα ἀποθάνωμεν μετ' αὐτοῦ», βαρυνόμενος, ἐπειδὴ προσεδόκησεν ἀποθανεῖσθαι. Εἰ δέ μετ' αὐτοῦ ὦν προσεδόκησεν
 25 ἀποθανεῖσθαι, καὶ ἀνεδύετο διὰ τοῦτο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τί οὐκ ἂν ἤλπισεν, ὅτε καὶ πολὺς ὁ ἔλεγχος ἦν τῆς ἀναισχυντίας;

Τί δέ καὶ εἶχον εἰπεῖν ἐξιόντες; Τὸ μὲν γὰρ πάθος ἢ οἰκουμένη πᾶσα ἤδει· καὶ γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ ἐκρέματο τοῦ
 30 ἰκρίου καὶ ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ καὶ ἐν μητροπόλει καὶ ἐν ἑορτῇ μεγίστῃ καὶ ἐν ἣ ἄλλιστα οὐκ ἐνῆν τινα ἀπολειφθῆναι· τὴν δέ ἀνάστασιν οὐδεὶς εἶδε τῶν ἔξωθεν, ὅπερ οὐ μικρὸν αὐτοῖς πρὸς τὸ πείθειν ἐμπόδιον ἦν. Καὶ ὅτι μὲν ἐτάφη, πάν-

10. Ἰω. 16,5-6.

11. αὐτ. 12.

12. αὐτ. 11,16.

οὔτε κἀν τὰ κατενόουν, ὅπως λέγει καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ὅταν τοὺς ἠπειλήσε τόσον μέγας κίνδυνος, πῶς δὲν θὰ τοὺς ἐγκατέλειπον τὰ πάντα; Καὶ τί λέγω ὅτι θὰ τοὺς ἐγκατέλειπεν ὁ λόγος τὴν στιγμήν πού καὶ ὁ πόθος των διὰ τὸν ἴδιον τὸν διδάσκαλόν των ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατεμαραίνεται ἀπὸ τὸν φόβον δι' ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβοῦν· αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ τὸ ἔφεξεν εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ κρεμασμένοι ἀπὸ αὐτὸν συνεχῶς ἠρώτων «ποῦ θὰ ὑπάγῃς», κατόπιν δέ, ὅταν ὠμίλησε διὰ μακρῶν, διηγούμενος τὰ δεινὰ πού θὰ τοὺς εὔρισκον κατὰ τὴν σταύρωσιν καὶ μετὰ τὴν σταύρωσιν, ἐπειδὴ ἐπάγωσαν ἀπὸ τὸν φόβον των καὶ ἀπέμειναν ἄφωνοι, ἄκουσε πῶς τοὺς λέγει αὐτὸ τὸ ἴδιο· «Κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν μὲ ἐρωτᾷ, Ποῦ πηγανεῖς; ἀλλ' ἡ λύπη ἔχει πλημμυρίσει τὴν καρδίαν σας, διότι σᾶς ἔχω εἶπει αὐτά»¹⁰. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐθλίβοντο τόσον πολύ, ὅταν ἀνέμενον ὅτι θὰ ἀποθάνῃ καὶ θὰ ἀναστηθῇ, ἐὰν δὲν τὸν ἔβλεπον ἀναστημένον, πῶς δὲν θὰ ἐχάνοντο καὶ δὲν θὰ ἔσπευδον νὰ καταδυθοῦν εἰς τὴν γῆν γεμάτοι μὲ λύπην διὰ τὴν ἀπάτην καὶ φόβον διὰ τὰ μέλλοντα;

5. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶχον αὐτὰ τὰ ὑψηλὰ δόγματα; διότι τοὺς εἶπεν ὅτι κατόπιν θὰ ἀκούσουν τὰ ὑψηλότερα· «ἔχω δηλαδὴ νὰ σᾶς εἶπω πολλά», λέγει, «ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖτε ἀκόμη νὰ τὰ βαστάσετε»¹¹. Ὅστε ὅσα ὑπελείποντο ἦσαν ὑψηλότερα. Ἐνας μάλιστα ἀπὸ τοὺς μαθητὰς δὲν ἤθελεν οὔτε εἰς τὴν Ἰουδαίαν νὰ ὑπάγῃ μαζί του, ὅταν ἤκουσε διὰ τοὺς κινδύνους, ἀλλὰ ἔλεγεν, «Ἄς ὑπάγωμεν καὶ ἐμεῖς, διὰ νὰ ἀποθάνωμεν μαζί του»¹², βαρῦθυμος, διότι ἀνέμενεν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ. Ἐφ' ὅσον δέ, ἐνῶ ἦτο μαζί του, ἀνέμενεν ὅτι θὰ ἀποθάνῃ καὶ διὰ τοῦτο ἐδειλίαζε, χωρὶς αὐτὸν καὶ τοὺς λοιπούς μαθητὰς τί δὲν θὰ ἀνέμενε νὰ πάθῃ, τότε πού καὶ ἡ ἀναισχυντία θὰ ἀπεκάλυπτετο πλήρως;

Καὶ τί θὰ εἶχον νὰ εἶπουν, ὅταν θὰ ἤρχιζον τὸ κήρυγμα των; Τὸ μὲν πάθος τὸ ἐγνώριζεν ὅλη ἡ οἰκουμένη, διότι ἐκρέματο εἰς ὑψηλὸν σταυρόν, εἰς τὸ μέσον τῆς ἡμέρας, εἰς πόλιν πρωτεύουσαν, κατὰ τὴν διάρκειαν πολὺ μεγάλης ἑορτῆς καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποθάνῃ κάποιος ἀπαρατήρητος· τὴν ἀνάστασιν ὅμως δὲν τὴν ἐγνώριζε κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τοὺς ἦτο ἐμπόδιον ὄχι μικρὸν εἰς τὸ νὰ

τες διεθρύλουν· καὶ ὅτι ἔκλεψαν τὸ σῶμα αὐτοῦ οἱ μαθηταί, οἱ στρατιῶται μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἀπάντων ἔλεγον· ὅτι δὲ ἀνέστη, τῶν ἔξωθεν οὐδεὶς εἶδε.

Πόθεν οὖν προσεδόκησαν πείθειν τὴν οἰκουμένην; Εἰ
 5 γὰρ θαυμάτων γινομένων στρατιῶται ἐπείσθησαν τὰ ἐνάν-
 τια μαρτυρῆσαι, πόθεν προσεδόκων οὗτοι χωρὶς θαυμάτων
 κηρύττειν καὶ μηδὲ ὀβολὸν κεκτημένοι πείθειν γῆν καὶ θά-
 λατταν περὶ τῆς ἀναστάσεως; Εἰ δὲ δόξης ἐρῶντες τοῦτο
 ἐποίουν, πολλῶ μᾶλλον ἂν ἕκαστος ἑαυτῷ δόγματα ἐπεφή-
 10 μισεν, οὐχὶ τῷ ἀπελθόντι. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἐπείσθησαν αὐτοῖς
 οἱ ἄνθρωποι; Καὶ περὶ τίνος μᾶλλον ἀκούοντες ἐπίστευον;
 περὶ ἐκείνου τοῦ συλληφθέντος καὶ σταυρωθέντος ἢ περὶ
 αὐτῶν τῶν τὰς χεῖρας ἐκφυγόντων τὰς Ἰουδαϊκάς;

Τίνος δὲ ἕνεκεν, εἶπέ μοι, μέλλοντες τοῦτο ποιεῖν, οὐκ
 15 εὐθέως τὴν Ἰουδαίαν ἀφέντες εἰς τὰς ἔξω πόλεις ἀπῆλθον,
 ἀλλ' ἔνδον ἐστρέφοντο; Πῶς δέ, εἰ μὴ σημεῖα ἐποίουν,
 ἔπειθον; Εἰ μὲν γὰρ ἐποίουν — ἔποιουν γὰρ — Θεοῦ δύνα-
 μισ ἦν τὸ γινόμενον· εἰ δὲ μὴ ἐποίουν καὶ ἐκράτουν, πολὺ
 θαυμαστότερον ἦν τὸ συμβᾶν. Οὐκ ἤδεσαν Ἰουδαίους, εἶπέ
 20 μοι, καὶ τὴν πονηρὰν αὐτῶν μελέτην καὶ τὴν φθόνων γέ-
 μουσαν ψυχὴν; Καὶ γὰρ Μωϋσῆα ἐλίθασαν μετὰ τὸ πέλα-
 γος ὅπερ ἐπέζευσαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ τρόπαιον ἐκεῖ-
 νο τὸ θαυμαστόν, ὅπερ ἔστησαν ἀναιμωτὶ διὰ τῶν ἐκείνου
 χειρῶν κατὰ τῶν δουλωσαμένων αὐτοῦς Αἰγυπτίων, μετὰ
 25 τὸ μάννα, μετὰ τὰς πέτρας καὶ τὰς πηγὰς τῶν ποταμῶν
 τὰς ἐκεῖθεν ῥαγείσας, μετὰ τὰ μυρία θαύματα τὰ ἐπὶ τῆς
 Αἰγύπτου καὶ τῆς ἐρυθρᾶς καὶ τῆς ἐρήμου, Ἰερεμίαν εἰς
 λάκκον ἐνέβαλον καὶ πολλοὺς τῶν προφητῶν κατέσφαξαν.

Ἄκουσον γοῦν τί φησιν Ἡλίας μετὰ τὸν φοβερὸν λι-
 30 μὸν ἐκεῖνον καὶ τὸν θαυμαστὸν ὑετὸν καὶ τὴν λαμπάδα, ἣν
 ἐκ τῶν οὐρανῶν κατήνεγκε, καὶ τὸ παράδοξον ὀλοκαύτωμα
 ὡς πορρωτάτῳ τῆς χώρας αὐτῶν ἔλαυνόμενος· «Κύριε,

13 Σ η μ ε ι ο ν: Κάθε ἐνέργεια ἢ ὑπερφυσικὸν φαινόμενον ἐκ τῶν ἠποίων ἐξάγεται συμπέρασμα περὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα δὲν ὑποπίπτουν ἢ δὲν εἶναι συνατὸν νὰ ὑποπέσουν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν.

πείθουν. Καὶ ὅτι ἐτάφη μὲν ὅλοι τὸ διέδιδον· καὶ ὅτι οἱ μαθηταὶ ἔκλεψαν τὸ σῶμα του τὸ ἔλεγον οἱ στρατιῶται μὲ ὄλους τοὺς Ἰουδαίους· ὅτι ἀνέστη ὅμως κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν τὸ ἐγνώριζεν.

Πῶς λοιπὸν ἀνέμενον νὰ πείθουν τὴν οἰκουμένην; Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ, πᾶρ' ὅλον ὅτι ἔγιναν θαύματα, οἱ στρατιῶται ἐπείσθησαν νὰ μαρτυρήσουν τὰ ἀντίθετα, πῶς ἤλπιζον νὰ κηρύττουν χωρὶς θαύματα καὶ νὰ πείθουν γῆν καὶ θάλασσαν περὶ τῆς ἀναστάσεως χωρὶς νὰ ἔχουν οὔτε ἓνα ὀβολόν; Ἐὰν δὲ ἔκαμναν τοῦτο ἀπὸ πόθον διὰ δόξαν, πολὺ περισσότερον ὁ καθεὶς θὰ ἀπέδιδεν εἰς τὸν ἑαυτὸν του μᾶλλον τὰ δόγματα παρὰ εἰς τὸν νεκρόν. Ἀλλὰ μήπως τότε οἱ ἄνθρωποι δὲν θὰ ἐπείθοντο εἰς αὐτούς; Καὶ περὶ τίνος ἂν ἤκουον, θὰ ἐπίστευον περισσότερον; Περὶ ἐκείνου τοῦ συλληφθέντος καὶ σταυρωθέντος ἢ περὶ αὐτῶν ποὺ διέφυγον τὴν σύλληψιν των ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους;

Καὶ ἐφ' ὅσον εἶχον τέτοιο σχέδιον δράσεως, εἶπέ μου, διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐγκατέλειψαν ἀμέσως τὴν Ἰουδαίαν, διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τὰς ἄλλας πόλεις, ἀλλὰ ἐκινουῦντο εἰς τὸ ἐσωτερικόν; Καὶ πῶς ἔπειθον, ἂν δὲν ἔκαμνον ὑπερφυσικά σημεῖα;¹³ διότι, ἂν δὲν ἔκαμνον σημεῖα —καὶ πράγματι ἔκαμνον— τὸ γεγονὸς ἦτο δύναμις Θεοῦ· ἂν πάλιν δὲν ἔκαμνον καὶ ἐπεκράτουν, τὸ γεγονὸς θὰ ἦτο πολὺ περισσότερον ἀξιοθαύμαστον. Εἶπέ μου, δὲν ἐγνώριζον τοὺς Ἰουδαίους καὶ τὰ πονηρὰ σχέδιά των καὶ τὴν γεμάτην ἀπὸ φθόνον ψυχὴν των; Καθ' ὅσον μάλιστα τὸν Μωϋσέα ἐλιθοβόλησαν, ἀφοῦ ἔξευσαν τὸ πέλαγος καὶ τὸ διέβησαν, μετὰ τὴν νίκην καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο τρόπαιον, τὸ ὁποῖον ἔστησαν ἀναιμάκτως μὲ τὰς χεῖρας ἐκείνου κατὰ τῶν Αἰγυπτίων ποὺ τοὺς εἶχον ὑποδουλώσει, μετὰ τὸ μάννα, μετὰ τὸ κτύπημα τῆς πέτρας ἀπὸ ὅπου ἀνέβλυσε ποταμὸς ὕδατος, μετὰ τὰ μύρια θαύματα εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ τὴν ἔρημον. Τὸν Ἰερεμίαν τὸν ἔρριψαν εἰς λάκκον καὶ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς προφήτας τοὺς κατέσφαξαν.

Ἄκουσε λοιπὸν τί λέγει ὁ Ἥλιος μετὰ τὸν φοβερὰν ἐκεῖνον λιμὸν καὶ τὴν θαυμαστὴν βροχὴν καὶ τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε, καὶ τὸ παράδοξον ὀλοκαύτωμα, καθὼς ἔφευγεν ὅσον τὸ δυνατὸν μακρύτερα ἀπὸ τὴν χώραν αὐτῶν· «Κύριε, ἐφόνευσαν

τοὺς προφήτας σου ἀπέκτειναν, τὰ θυσιαστήριά σου κατέ-
 σκαψαν, κἀγὼ ὑπελείφθην μόνος, καὶ ζητοῦσι τὴν ψυχὴν
 μου». Καίτοιγε οὐδὲν τῶν νομίμων ἐκίνουν. Τούτοις οὖν πό-
 5 θεν εἶχον προσέχειν, εἶπέ μοι; καὶ γὰρ ἀπάντων ἐκείνων
 διδάσκαλον ἐσταύρωσαν. Καὶ ἄλλως δέ, οὐχ οὕτως ἐδόκει
 δεινὸν εἶναι τὸ τὸν Χριστὸν ταῦτα λέγειν καὶ τούτους· τὸν
 μὲν γὰρ ἴσως ἐνόμιζον ἑαυτῷ δόξαν κτῶμενον ταῦτα ποιεῖν,
 τούτους δὲ καὶ μειζρόνως ἂν ἐμίσησαν, ἅτε ὑπὲρ ἑτέρου
 10 πολεμοῦντας αὐτοῖς. Ἄλλ' οἱ νόμοι αὐτοῖς ἐδοθήθουν οἱ
 Ῥωμαίων; Ἄλλ' ἀπὸ τούτων ἐνεποδίζοντο μᾶλλον· καὶ γὰρ
 ἔλεγον· «Πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα οὐκ ἔστι φίλος τοῦ
 Καίσαρος». Ὡστε τοῦτο μόνον ἱκανὸν ἦν ἐμποδίσαι, ὅτι
 τοῦ νομισθέντος τυράννου καὶ μαθηταὶ ἦσαν καὶ τὰ ἐκείνου
 15 κρατύνειν ἐβούλοντο.

Τί δὲ ὄλως αὐτοὺς ἐπῆρεν εἰς τοσοῦτους κινδύνους
 ἐμπεσεῖν; τί δὲ περὶ αὐτοῦ λέγοντες ἐδόκουν εἶναι πιθα-
 νοί; ὅτι ἐσταυρώθη; ὅτι ἀπὸ γυναικὸς ἐτέχθη Ἰουδαίας
 πτωχῆς Ἰουδαίῳ τέκτονι μεμνηστευμένης; ὅτι ἐξ ἔθνους
 20 ἦν τῆ οἰκουμένη ἀπεχθανομένου; Ἄλλὰ ταῦτα πάντα οὐχὶ
 πείθειν μόνον καὶ ἐφέλκεσθαι τοὺς ἀκούοντας ἀλλὰ καὶ
 προσίστασθαι πᾶσιν ἦν ἱκανά, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ σκη-
 νοποιουῦ καὶ τοῦ ἀλιέως λεγόμενα. Οὐκ ἂν οὖν ταῦτα πάν-
 τα ἐνενόησαν οἱ μαθηταί; καὶ γὰρ αἱ δειλαὶ φύσεις πλείονα
 25 τῶν ὄντων ἀναπλάττειν δύνανται· τοιαῦται δὲ ἦσαν αἱ ἐκεί-
 νων. Πόθεν οὖν ἤλπιζον κατορθώσειν; Μᾶλλον δὲ οὐκ ἤλ-
 πισαν, μυρίων ὄντων τῶν ἀπαγόντων αὐτούς, εἶγε μὴ ἀνέ-
 στη ὁ Χριστός.

6. Οὐκ εὐδηλον καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοήτοις ὅτι, εἰ μὴ
 30 δαψιλοῦς καὶ μεγάλης ἀπήλαυσαν χάριτος καὶ ἐνέχυρα τῆς
 ἀναστάσεως ἔλαβον, οὐ μόνον πράξαι καὶ ἐπιχειρῆσαι ἀλλ'
 οὐδέ ἐννοῆσαι ταῦτα ἠδύναντο; Εἰ γὰρ τοσοῦτων ὄντων

14. Γ' Βασ. 19,10.

15. Ἰω. 19,12.

τούς προφήτας σου, κατέστρεψαν ὀλοσχερῶς τὰ θυσιαστήριά σου, καὶ ἐγὼ ἔμεινα μόνος καὶ ἐπιζητοῦν τὴν ψυχὴν μου»¹⁴. Καὶ ὁμοίως δὲν ἀνέτρεπον τίποτε ἀπὸ τὰ νόμιμα. Εἶπέ μου λοιπόν, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ δίδουν προσοχὴν εἰς τοὺς μαθητάς; διότι ἦσαν εὐτελέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς προφήτας, καὶ ἐπὶ πλέον ἐκήρυττον τέτοιας καινοτομίας, ἕξ αἰτίας τῶν ὁποίων οἱ Ἰουδαῖοι ἐσταύρωσαν τὸν διδάσκαλον. Ἐξ ἄλλου τοὺς ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἦτο τόσο φοβερὸν τὸ νὰ λέγῃ αὐτὰ ὁ Χριστὸς ὅσον τὸ νὰ τὰ λέγουν αὐτοί· διότι ἴσως ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς κάμνει αὐτὰ, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ δόξαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, αὐτοὺς ὁμοίως θὰ τοὺς ἐμισοῦσαν περισσότερο, διότι ἐπολέμουν ἐναντίον των πρὸς ὄφελος ἄλλου. Ἀλλὰ μήπως οἱ νόμοι τῶν Ῥωμαίων ἐβοήθουν τοὺς μαθητάς; Ἀλλὰ ἀπὸ αὐτοὺς ἠμποδίζοντο περισσότερο, διότι ἔλεγον· «Κάθε ἕνας πού κάμνει τὸν ἑαυτὸν του βασιλέα δὲν εἶναι φίλος τοῦ Καίσαρος»¹⁵. Ὡστε τοῦτο μόνον ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ὅτι τοῦ θεωρουμένου βασιλέως καὶ μαθηταὶ ἦσαν καὶ ἠθελον νὰ ἐνισχύσουν τὴν δύναμιν ἐκείνου.

Καὶ τί τοὺς παρέσυρεν ἕξ ὀλοκλήρου νὰ πέσουν εἰς τόσους κινδύνους; τί ἔλεγον δὲ περὶ αὐτοῦ καὶ ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἦσαν πειστικοί; ὅτι ἐσταυρώθη; ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ πτωχὴν Ἰουδαίαν γυναῖκα, πού ἦτο μεμνηστευμένη μὲ Ἰουδαῖον ξυλουργόν; ὅτι ἦτο ἀπὸ ἔθνος μισητὸν εἰς τὴν οἰκουμένην; Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἱκανὰ μόνον ὄχι νὰ πείθουν καὶ νὰ προσελκύουν τοὺς ἀκροατάς, ἀλλὰ νὰ προκαλέσουν μεγάλην ἐχθρότητα εἰς ὅλους, καὶ πρὸ παντὸς ἐὰν ἐλέγοντο ἀπὸ σκηνοποιὸν καὶ ἀλιέα. Οἱ μαθηταὶ δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὰ ἔχουν ὅλα αὐτὰ εἰς τὸν νοῦν των; διότι οἱ ἄνθρωποι πού εἶναι ἐκ φύσεως δειλοὶ εἶναι εἰς θέσιν νὰ φαντάζωνται περισσότερο ἀπὸ ὅσα πράγματι ὑπάρχουν, καὶ τέτοιοι ἦσαν ἐκεῖνοι. Πῶς λοιπόν ἠλπίζον ὅτι θὰ κατορθώσουν; Μᾶλλον ὁμοίως δὲν θὰ ἠλπίζον, ἀφοῦ ἦσαν μύρια αὐτὰ πού τοὺς ἀπέτρεπον, ἐὰν θεδαίως δὲν ἀνεστήθῃ ὁ Χριστὸς.

6. Δὲν ἦτο ὀλοφάνερον καὶ εἰς τοὺς πλέον ἀνοήτους· ὅτι, ἐὰν δὲν εἶχον μὲ τὸ μέρος των πλουσίαν καὶ μεγάλην χάριν, καὶ ἐὰν δὲν εἶχον λάβει ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀνάστασιν, δὲν θὰ ἠδύναντο ὄχι μόνον νὰ πράξουν καὶ νὰ ἐπιχειρήσουν, ἀλλὰ οὔτε νὰ σκεφθοῦν αὐτὰ; Διότι, ἐὰν, ἐνῶ ὑπῆρχον τόσα ἐμπόδια, διὰ νὰ σκεφθοῦν αὐ-

κωλυμάτων πρὸς τὸ βουλευσασθαι, οὐ λέγω πρὸς τὸ κατορθῶσαι, καὶ ἐβουλευσαντο καὶ εἰς ἔργον ἐξήγαγον καὶ μείζονα πάσης ἐλπίδος ἐποίησαν, παντί που δῆλον οὐκ ἀνθρωπίνη δυνάμει, ἀλλὰ θείᾳ χάριτι πάντα εἰργάζοντο.

5 Τούτους τοίνυν τοὺς λόγους γυμνάζωμεν μὴ καθ' ἑαυτοὺς μόνον ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀλλήλων· οὕτω δ' ἂν εὐκολωτέρα γένοιτ' ἂν ἡμῖν καὶ ἡ τῶν λοιπῶν εὐρεσις. Μηδέ, ὅτι χειροτέχνης εἶ, ἀλλοτρίαν τὴν μελέτην ταύτην εἶναι νόμιζε. Καὶ γὰρ Παῦλος σκηνοποιὸς ἦν. Ἀλλὰ καὶ πολλῆς ἐνε-
10 πλήσθη τότε χάριτος, φησί, κάκειθεν ἅπαντα ἐφθέγγετο. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς χάριτος παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλου ἦν· καὶ τὴν χάριν δὲ διὰ τοῦτο ἔλαβεν, ἐπειδὴ γνώμην ἀξίαν τῆς χάριτος ἐπεδείξατο· καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν τὴν τέχνην μετεχειρίζε.

15 Μηδεὶς τοίνυν αἰσχυνέσθω τῶν τέχνην ἐχόντων ἀλλ' οἱ εἰκῆ τρεφόμενοι καὶ ἀργοῦντες, οἱ διακόνους κεχρημένοι πολλοῖς καὶ ἀφάτου θεραπείας ἀπολαύοντες. Τὸ γὰρ διαπαντός ἐργαζόμενον τρέφεσθαι φιλοσοφίας εἰδός ἐστι· τούτων αἱ ψυχαὶ καθαρώτεραι, τούτων αἱ διάνοιαι εὐτονώ-
20 τεραι. Ὁ γὰρ ἀργῶν πολλὰ εἰκῆ μᾶλλον φθέγγεται καὶ πολλὰ εἰκῆ πράσσει, καὶ ἐργάζεται δι' ὄλης ἡμέρας οὐδὲν πολλῆς νάρκης ἐμπεπλησμένος· ὁ δὲ ἐν ἐργασίᾳ ὢν οὐδὲν ταχέως περιττὸν παραδέξεται οὔτε ἐν ἔργοις οὔτε ἐν λόγοις οὔτε ἐν ἐννοίαις· ὄλη γὰρ διόλου συντέταται πρὸς
25 τὸν ἐπίπονον βίον ἢ ψυχῆ.

Μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν τῶν ἀπὸ τῶν χειρῶν τρεφόμενων, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον αὐτοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο. Ποία γὰρ σοι χάρις, εἶπέ μοι, ὅταν τὸν κληρὸν παρὰ τοῦ πατρὸς δεξάμενος μηδὲν πράττων διατελῆς, ἀλλὰ ἀναλώ-
30 σης πάντα ἐκεῖνα εἰκῆ; Οὐκ οἶδας ὅτι οὐ πάντες τὸν αὐτὸν ἀποδώσομεν λόγον, ἀλλ' οἱ μὲν πλείονος ἐνταῦθα ἀπολάουσιν ἀδείας χαλεπώτερον, οἱ δὲ κακωθέντες ἢ πόνοις ἢ πενίᾳ ἢ ἐτέρῳ τινὶ τοιοῦτῳ ἡμερώτερον; Καὶ ταῦτα ἀπὸ

τά —δὲν λέγω διὰ τὰ κατωρθώσουσιν— καὶ τὰ ἐσκέφθησαν καὶ τὰ ἐπραγματοποίησαν καὶ ἔκαναν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἤλπιζον, εἶναι νομίζω φανερὸν εἰς τὸν καθένα ὅτι ὅλα τὰ ἔκαναν ὄχι μὲ ἀνθρωπίνην δύναμιν, ἀλλὰ μὲ τὴν θείαν χάριν.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς λόγους ἄς ἀναλογιζώμεθα, ὄχι μόνον ὅταν εἴμεθα μόνοι, ἀλλὰ καὶ μεταξὺ μας· ἔτσι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ εὐρωμεν εὐκολώτερον καὶ τὰ ὑπόλοιπα. Καὶ οὐτε νὰ νομίζῃς ὅτι ἡ μελέτη αὐτῶν τῶν θεμάτων σοῦ εἶναι ξένη, ἐπειδὴ ἀσκεῖς χειρωνακτικὸν ἐπάγγελμα, διότι καὶ ὁ Παῦλος ἦτο σκηνοποιός, καὶ ὁμοῦς ἐγέμισε, λέγει, τότε μὲ πολλήν χάριν καὶ ἀπὸ τότε ἤρχισεν ὅλον τὰ κηρυκτικὸν ἔργον του. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τῆς χάριτος εἶχε διατελέσει παρὰ τοὺς πόδας τοῦ Γαμαλιήλ· καὶ τὴν χάριν τὴν ἔλαβε δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἐπαρουσίασε σκέψιν ἀξίαν τῆς χάριτος· καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὰ πάλιν ἤσκει τὴν τέχνην.

Κανεῖς λοιπὸν ἀπὸ ὅσους ἀσκοῦν χειρωνακτικὸν ἐπάγγελμα νὰ μὴ ἐντρέπεται, ἀλλὰ νὰ ἐντρέπωνται ὅσοι τρέφονται ἀδίκως καὶ μένουσιν ἀργοί, ὅσοι χρησιμοποιοῦν πολλοὺς ὑπηρέτας καὶ ἀπολαβοῦν ἀπεριγράπτου περιποιήσεως· διότι τὸ νὰ τρέφεται κανεῖς πάντοτε ἐργαζόμενος εἶναι εἶδος φιλοσοφίας¹⁶· αἱ ψυχαὶ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων εἶναι καθαρώτεραι, αἱ διάνοιαι τῶν ἰσχυρότεραι· διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐργάζεται λέγει καὶ κάνει πολλὰ μᾶλλον χωρὶς νὰ σκέπτεται καὶ καθόλου δὲν ἐργάζεται ὅλην τὴν ἡμέραν, ἀλλ' εὐρίσκειται εἰς πολλήν νάρκην· ὅποιος ὁμοῦς ἐργάζεται τίποτε περιττὸν καὶ μὲ ἐπιπολαιότητα οὔτε θὰ πράξῃ, οὔτε θὰ εἴπῃ, οὔτε θὰ σκεφθῇ, διότι ὅλη ἡ ψυχὴ εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀφωσιωμένη εἰς τὸν ἐπίπονον βίον.

Ἄς μὴ περιφρονῶμεν λοιπὸν αὐτοὺς ποῦ τρέφονται ἀπὸ τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν των, ἀλλ' ἀντιθέτως μᾶλλον νὰ τοὺς μακαρίζωμεν διὰ τοῦτο· διότι, εἶπέ μου, ποῖαν χάριν ἔχεις, ὅταν, ἀφοῦ ἐκληρονόμησες τὸν πατέρα σου, ζῆς χωρὶς νὰ κάνῃς τίποτε, δαπανῶν ὅλην ἐκείνην τὴν περιουσίαν κατὰ τρόπον ἀσυλλόγιστον; Δὲν γνωρίζεις ὅτι δὲν θὰ δώσωμεν ὅλοι ἴδιον λόγον διὰ τὰς πράξεις μας, ἀλλὰ, ὅσοι μὲν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν ἀπήλαυσαν πολλῶν ἀνέσεων, θὰ κριθοῦν αὐστηρότερον διὰ τὰς πράξεις των, ὅσοι δὲ ἐκακοπάθησαν ἢ ἀπὸ πόνους ἢ ἀπὸ πενίαν ἢ ἀπὸ κάτι ἄλλο παρόμοιον θὰ κριθοῦν ἐπιεικέστερον; Καὶ αὐτὰ φαίνονται ἀπὸ τὴν πα-

τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου δῆλα. Σὺ μὲν γὰρ εἰς οὐδέν δέον τῆ σχολῇ χρησάμενος εἰκότως ἐγκαλῆ, ὁ δὲ πένης καὶ μετὰ ἀσχολίαν τὸ ὑπόλοιπον τοῦ καιροῦ εἰς τὰ δέοντα ἀναλώσας, μεγάλων ἀπολαύσεται τῶν στεφάνων.

5 Ἄλλὰ καὶ στρατεῖαν μοι προβαλῆ πάντως καὶ τῆς ἀσχολίας αὐτὴν αἰτιάση. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοι λόγον ἢ σκηψις. Καὶ γὰρ ὁ Κορνήλιος ἑκατοντάρχης ἦν, καὶ οὐδέν ἢ ζώνη τὴν ἀκριβῆ πολιτείαν παρέβλαψε. Σὺ δὲ ὅταν ὀρχησταῖς καὶ μίμοις σχολάζης καὶ διαπαντὸς ἐπὶ τῆς σκηνῆς
10 ἀναλίσκης τὸν βίον, οὐδαμοῦ οὐ στρατείας ἀνάγκην, οὐκ ἀρχόντων προβάλλη φόβον· ὅταν δὲ ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν κελῶμεν, τότε τὰ μυρία κωλύματα. Καὶ τί κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐρεῖς, ὅταν ἴδης τὴν φλόγα καὶ τοὺς τοῦ πυρὸς ποταμοὺς καὶ τὰ δεσμὰ τὰ ἄλυτα καὶ βρυχομένων ἀκούσης
15 ὀδόντων; Τίς σου προσθήσεται κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἴδης τὸν μὲν χειροτέχνην καὶ ὀρθῶς βεβιωκότα πάσης ἀπολαύοντα δόξης, σαυτὸν δὲ τὸν νῦν ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ὄντα καὶ μύρων πνέοντα ἀνήκεστα πάσχοντα; Τί σοι τοῦ πλούτου καὶ τῆς περιουσίας ἔσται ὄφελος; τί δὲ
20 τῷ χειροτέχνῃ τῆς πενίας βλάβος;

Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα πάθωμεν, φοβηθῶμεν τὰ λεγόμενα νῦν καὶ τὴν ἀσχολίαν ἄπασαν εἰς τὴν τῶν ἀναγκαίων πραγμάτων ἀναλώσωμεν διατριβήν· οὕτω γὰρ ἐξιλεωσάμενοι τὸν Θεὸν ὑπὲρ τῶν παρελθόντων ἀμαρτημάτων καὶ τὰ μέλ-
25 λοντα προσθέντες κατορθώματα δυνησόμεθα τῆς βασιλείας ἐπιτυχεῖν τῶν οὐρανῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ραβολήν τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου. Σὺ δηλαδή, ἐπειδὴ διὰ κανέν καλὸν δὲν ἐχρησιμοποίησες τὴν ἀνεσίαν σου, δικαίως κατηγορεῖσαι, ὁ πτωχὸς ὅμως, ἐπειδὴ ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ἐργασίαν τοῦ ἐδαπάνησε τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τοῦ διὰ τὰ πρέποντα, θὰ ἀπολαύσῃ μεγάλων στεφάνων.

Ὅμως ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ προβάλλῃς καὶ ἐκστρατείαν ὡς δικαιολογίαν καὶ θὰ κατηγορήσῃς τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ἀσχολίας, ἀλλὰ ἡ δικαιολογία δὲν θὰ ἔχῃ λογικὴν· διότι καὶ ὁ Κορνήλιος ἦτο ἐκατόνταρχος, καὶ ὅμως ἡ στρατιωτικὴ ζώνη καθόλου δὲν ἔβλαψε τὸν ἀκριθεῖ τρόπον ζωῆς. Σὺ ὅμως, ὅταν χάνῃς τὸν χρόνον σου μὲ χρορευτὰς καὶ μίμους καὶ δαπανᾷς τὴν ζωὴν σου ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὰ θέατρα, μὴ προβάλλῃς πούθεν ὡς δικαιολογίαν τὴν ἀνάγκην ἐκστρατείας οὔτε τὸν φόβον ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων· ὅταν καλῶμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τότε προβάλλονται ὡς δικαιολογίαι τὰ μύρια ἐμπόδια. Καὶ τί θὰ εἶπῃς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἴδῃς τὴν φλόγα καὶ τοὺς ποταμοὺς τοῦ πυρὸς καὶ τὰ ἄλυτα δεσιὰ καὶ ἀκούσῃς τὸν τριγμὸν τῶν ὀδόντων; Ποῖος θὰ σέ βοηθήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἴδῃς τὸν μὲν χειροτέχνην ποὺ ἔζησε μὲ τιμιότητα γὰ ἀπολαύη πάσης δόξης, τὸν ἑαυτὸν σου δέ, ποὺ τώρα φορεῖ μαλακὰ ρούχα καὶ μυρίζει μύρα, γὰ πάσχη ἀθεράπευτα κακὰ; Τί θὰ σέ ὠφελήσῃ ὁ πλοῦτος καὶ ἡ περιουσία; καὶ τί θὰ θλάψῃ τὸν χειροτέχνην ἢ πενία;

Διὰ γὰ μὴ πάθωμεν λοιπὸν αὐτὰ, ἃς φοβηθῶμεν ὅσα λέγομεν τώρα καὶ ἃς δαπανήσωμεν ὅλον τὸν κόπον μας εἰς τὴν ἀπασχόλησίν μας μὲ τὰ ἀναγκαῖα πράγματα· διότι ἔτσι, ἀφοῦ ἐξιλεώσωμεν τὸν Θεὸν διὰ τὰ παλαιὰ ἁμαρτήματά μας καὶ ἀφοῦ προσθέσωμεν τὰ μελλοντικὰ κατορθώματα, θὰ ἠμπορέσωμεν γὰ ἐπιτύχωμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄
Α΄ Κορ. 2, 1—5

«Κάγώ, ἀδελφοί, ἐλθὼν πρὸς ὑμᾶς ἦλθον οὐ καθ' ὑπε-
ροχὴν λόγου ἢ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον
5 τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι τι ἐν ὑμῖν εἰ μὴ
'Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον».

1. Οὐδέν τῆς ψυχῆς ἀγωνιστικώτερον Παύλου, μᾶλ-
λον δέ οὐ τῆς ἐκείνου ψυχῆς· οὐ γὰρ αὐτὸς ταῦτα εὔρι-
σκεν· ἀλλ' οὐδέν τῆς ἐνεργούσης αὐτῷ χάριτος ἴσον πάντα
10 νικώσης. Ἰκανὰ μὲν γὰρ καὶ τὰ ἔμπροσθεν εἰρημένα κα-
ταβαλεῖν τὸν τύφον τῶν ἐπὶ σοφία κομπαζόντων, μᾶλλον
δὲ καὶ μέρος τῶν εἰρημένων. Ὡστε δὲ λαμπρὰ γενέσθαι
τὰ νικητήρια, καὶ ἐπαγωνίζεται τοῖς λεχθεῖσι, κειμένοις
τοῖς ἐναντίοις ἐπεμβαίνων.

15 Σκότει δέ. Παρήγαγε τὴν προφητείαν τὴν λέγουσαν ὅτι
«Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν»· ἔδειξε τοῦ Θεοῦ τὴν σο-
φίαν, ὅτι διὰ τῆς δοκούσης εἶναι μωρίας κατήργησε τὴν
ἔξωθεν φιλοσοφίαν· ἔδειξεν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώ-
τερον τῶν ἀνθρώπων· ἔδειξεν ὅτι οὐ μόνον διὰ ἰδιωτῶν
20 ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιώτας ἐκάλεσε· νῦν δείκτους ὅτι καὶ
αὐτὸ τὸ κηρυττόμενον καὶ ὁ τρόπος τῆς κηρύξεως ἱκανὰ
θορυβῆσαι ἦν, καὶ οὐκ ἐθορύβησεν. Οὐ γὰρ δὴ μόνον οἱ
μαθηταί, φησίν, ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ὁ κηρύττων. Διὰ
τοῦτό φησι, «Καὶ ἐγώ, ἀδελφοί»· πάλιν τὸ τῶν ἀδελφῶν
25 τίθησιν ὄνομα καταλαίνων τοῦ λόγου τὴν τραχύτητα·
«ἦλθον οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρ-
τύριον τοῦ Θεοῦ».

Τί γάρ, εἶπέ μοι, εἰ καὶ ἐβούλου καθ' ὑπεροχὴν ἐλθεῖν,
ἐδύνασο; Ἐγὼ μὲν, εἰ ἐβουλόμην, οὐκ ἂν ἐδυνήθην· ὁ δὲ
30 Χριστὸς εἰ ἐβουλήθη, ἐδύνατο. Ἄλλ' οὐκ ἐβουλήθη, ἵνα

ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄
Α΄ Κορ. 2, 1-5

«Καὶ ἐγώ, ἀδελφοί, ὅταν ἦλθα πρὸς ἐσᾶς δὲν ἦλθα μὲ ὑπεροχὴν λόγου ἢ σοφίας διὰ νὰ σᾶς κηρύξω τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ, διότι δὲν ἔκρινα ὀρθὸν νὰ γνωρίζω εἰς ἐσᾶς τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀγωνιστικώτερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Παύλου, μᾶλλον δὲ ὄχι ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκείνου, διότι αὐτὰ δὲν τὰ εὔρισκεν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ νὰ εἶναι ἴσον μὲ τὴν χάριν ποῦ ἐνήργει εἰς αὐτὸν καὶ ὄλα τὰ ἐνίκα. Ὅσα δηλαδὴ εἶχον λεχθῆ προηγουμένως ἦσαν μὲν ἱκανὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἀλαζονείαν ἐκείνων ποῦ ἐκόμπαζον διὰ τὴν σοφίαν των, μᾶλλον καὶ μόνον ἓνα μέρος τῶν ὧν εἶχον λεχθῆ· διὰ νὰ γίνῃ ὁμοῦ λαμπρὰ ἡ νίκη, ἀγωνίζεται ἐπὶ πλεόν τῶν ὧν ἐλέχθησαν ἐπιτιθέμενος εἰς ὅσα ἦσαν ἀντίθετα.

Πρόσεξε δέ. Ἀνέφερον τὴν προφητείαν ποῦ ἔλεγεν, «Ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν»· ἔδειξε τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ὅτι δηλαδὴ μὲ αὐτὴν, ποῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο μωρία, κατήργησε τὴν φιλοσοφίαν τοῦ κόσμου· ἔδειξεν ὅτι τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων· ἔδειξεν ὅτι ὄχι μόνον ἐδίδαξε δι' ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ ἀπλοϊκοὺς ἀνθρώπους ἐκάλεσε· τῶρα δεικνύει ὅτι καὶ τὸ ἴδιον τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος καὶ ὁ τρόπος τοῦ κηρύγματος ἦσαν ἱκανὰ νὰ θορυβήσουν, καὶ ὁμοῦ δὲν ἐθορύβησαν.. Δὲν ἦσαν λοιπόν, λέγει, μόνον οἱ μαθηταὶ ἀπλοϊκοί, ἀλλὰ καὶ ἐγὼ ποῦ σᾶς ἐκήρυττον· διὰ τοῦτο λέγει, «Καὶ ἐγώ, ἀδελφοί». Πάλιν θέτει τὸ ὄνομα τῶν ἀδελφῶν, μειώνουν τὴν σκληρότητα τοῦ λόγου· «Δὲν ἦλθον μὲ ὑπεροχὴν λόγου διὰ νὰ σᾶς κηρύξω τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ».

Διότι εἶπέ μου, τί θὰ ἠμποροῦσες νὰ ἐπιτύχῃς, ἐὰν ἤθελες ἔλθει μὲ ὑπεροχὴν λόγου; Ἐγὼ μὲν, καὶ ἂν ἀκόμα ἤθελον, δὲν θὰ ἠμποροῦσα· ὁ Χριστὸς ὁμοῦ ἐὰν ἤθελε, θὰ ἠμποροῦσεν. Ἀλλὰ δὲν ἦ-

λαμπρότερον ποιήσῃ τὸ τρόπαιον. Διὸ καὶ ἀνωτέρω δει-
 κνὺς ὅτι αὐτοῦ γέγονεν ἔργον καὶ αὐτοῦ βούλημα ἦν τὸ
 οὕτως ἰδιωτικῶς κηρυχθῆναι τὸν λόγον, ἔλεγεν· «Οὐ γὰρ
 ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ
 5 ἐν σοφίᾳ λόγου». Πολὺ δὲ μείζον καὶ ἀπείρως μείζον τοῦ
 Παῦλον θελῆσαι τοῦτο τὸν Χριστὸν θελῆσαι. Οὐ τοίνυν
 εὐγλωττίαν ἐπιδεικνύμενος, φησὶν, οὐδὲ τοῖς ἔξωθεν λόγοις
 ὠπλισμένος καταγγέλλω τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐκ
 εἶπε, τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ, «τὸ μαρτύριον τοῦ Θεοῦ», ὃ καὶ
 10 αὐτὸ ἰκανὸν ἦν ἀποτρέψαι· θάνατον γὰρ περιήει κηρύττων.
 Διὰ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν, «Οὐ γὰρ ἔκρινα τοῦ εἰδέναι· τι ἐν
 ὑμῖν εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον».·
 Τοῦτο δὲ ἔλεγεν, ὅτι καθόλου τῆς ἔξωθεν σοφίας ἐστὶν
 ἄμοιρος, ὥσπερ οὖν καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν· «ἦλθον οὐ καθ'
 15 ὑπεροχὴν λόγου». Ὅτι γὰρ ἦν δυνατὸν καὶ τοῦτο αὐτὸν
 ἔχειν, δῆλον οὐ γὰρ τὰ ἱμάτια νεκροῦς ἀνίστη καὶ αἱ σκιαὶ
 νοσήματα ἤλαυνον, πολλῶ μᾶλλον εὐγλωττίαν ἠδύνατο
 ὑποδέξασθαι ἢ ψυχὴ· τὸ μὲν γὰρ ἐστὶ μαθητόν, τὸ δὲ πᾶ-
 σαν ὑπερβαίνει τέχνην. Ὁ τοίνυν τὰ μείζονα τῆς τέχνης
 20 εἰδὼς πολλῶ πλέον τὰ ἐλάττονα ἰσχυσεν ἄν. Ἄλλ' οὐκ
 ἀφῆκεν ὁ Χριστὸς· οὐ γὰρ συνέφερεν. Εἰκότως οὖν λέγει,
 «Οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι»· καὶ γὰρ καὶ ἐγὼ τοῦτο βούλο-
 μαι, ὅπερ καὶ ὁ Χριστός.

Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ταπεινότερον αὐτοῖς διειλέχθαι μᾶλ-
 25 λον ἢ τοῖς ἄλλοις τὸν τυφὸν αὐτῶν καταστέλλων. Τὸ τοί-
 νυν, «οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι», πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς ἔξω-
 θεν εἰρηται σοφίας. Οὐ γὰρ ἦλθον συλλογισμοὺς πλέκων
 οὐδὲ σοφίσματα οὐδ' ἄλλο τι λέγων ὑμῖν ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς
 ἑσταυρώθη. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μυρία φησὶ καὶ περὶ μυρίων
 30 λέγουσι μακροῦς ἐλίπτοντες διαύλους λόγων, κατασκευά-
 ζοντες λογισμοὺς καὶ συλλογισμοὺς καὶ μυρία συντιθέντες
 σοφίσματα, ἐγὼ δὲ ἦλθον πρὸς ὑμᾶς μηδὲν ἄλλο λέγων ἢ

θέλησε, διὰ τὸ νὰ κάνῃ λαμπρότερον τὸ τρόπαιον τῆς νίκης. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνωτέρω δεικνύων ὅτι ὑπῆρξεν ἔργον αὐτοῦ καὶ θέλημά του τὸ νὰ κηρυχθῆ ὁ λόγος κατὰ τρόπον τόσον ἀπλοϊκόν, ἔλεγεν· «Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου». Τὸ νὰ θελήσῃ δὲ αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἦτο πολὺ σπουδαιότερον καὶ ἀπείρως σπουδαιότερον ἀπὸ τὸ νὰ τὸ θελήσῃ ὁ Παῦλος. Χωρὶς λοιπὸν ἐπίδειξιν εὐγλωττίας, λέγει, καὶ χωρὶς νὰ εἶμαι ὠπλισμένος μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα κηρύττω τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ δὲν εἶπε τὸ κήρυγμα, ἀλλὰ «τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ», πού καὶ αὐτὸ μόνον ἦτο ἱκανὸν νὰ ἀποτρέψῃ· διότι περιήρχετο τὸν κόσμον κηρύττων θάνατον. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνέφερον· «διότι δὲν ἔκρινα ὀρθὸν νὰ γνωρίζω εἰς ἐσᾶς τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον». Αὐτὸ δὲ τὸ ἔλεγε, διὰ τὸ δείξῃ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου, ὅπως ἀκριβῶς βέβαια καὶ ἀνωτέρω ἔλεγεν· «Δὲν ἦλθον μὲ ὑπεροχὴν λόγου». Τὸ ὅτι βέβαια ἦτο δυνατὸν καὶ τοῦτο νὰ τὸ ἔχη, εἶναι ὀλοφάνερον· διότι, ἐκεῖνου πού τὰ ἐνδύματα ἀνέσταινον νεκροῦς καὶ αἱ σκιαὶ ἐθεράπευον νοσήματα, πού περισσότερον ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ἢ ψυχὴ του τὴν εὐγλωττίαν· διότι τὸ μὲν δεῦτερον εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ διδαχθῆ κανεὶς, τὸ πρῶτον ὅμως ὑπερβαίνει πᾶσαν τέχνην. Αὐτὸς λοιπὸν πού ἐγνώριζε τὰ συνθετώτερα τῆς τέχνης πολὺ περισσότερον θὰ ἠμποροῦσε νὰ γνωρίζῃ τὰ ἀπλούστερα. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτρεψεν ὁ Χριστὸς, διότι δὲν συνέφερον. Εὐλόγως λοιπὸν λέγει, «Δὲν ἔκρινα καλὸν νὰ γνωρίζω εἰς σᾶς κάτι ἄλλο», καθ' ὅσον καὶ ἐγὼ θέλω ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ ὁ Χριστὸς.

Μοῦ φαίνεται δὲ ὅτι ἔχει ὁμιλήσει μὲ μεγαλυτέραν ταπεινοφροσύνην πρὸς αὐτοὺς παρὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, μὲ σκοπὸν νὰ καταστείλῃ τὴν ἀλαζονείαν των. Τὸ «οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι» λοιπὸν ἔχει λεχθῆ πρὸς ἀντιδιαστολήν ἀπὸ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. Δὲν ἦλθον δηλαδὴ διὰ τὸ σᾶς κηρύξω πολυπλόκους συλλογισμοὺς καὶ σοφίσματα οὔτε διὰ τὸ σᾶς εἰπῶ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον ὅτι ὁ Χριστὸς ἑσταυρώθη. Δηλαδὴ ἐκεῖνοι μὲν λέγουν μύρια καὶ διὰ μύρια πράγματα ὁμιλοῦν χρησιμοποιοῦντες μακρὰς καὶ κομφᾶς περιόδους λόγων, κατασκευάζοντες ἐπιχειρήματα καὶ συλλογισμοὺς καὶ συνθέτοντες μύρια σοφίσματα, ἐγὼ ὅμως ἦλθον πρὸς ἐσᾶς χωρὶς νὰ λέγω τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ὁ Χριστὸς ἑσταυρώθη, καὶ ὅμως ὅλους ἐ-

ἵνα ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθῃ, καὶ πάντα ἐκείνους παρήλασα·
ὁ τῆς τοῦ κηρυττομένου δυνάμεως σημεῖόν ἐστιν ἄφατον.

«Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς». Τοῦτο πάλιν ἄλλο κεφάλαιον. Οὐ
5 γὰρ μόνον οἱ πιστεύοντες ἰδιῶται, οὐδὲ μόνον ὁ λέγων ἰδιώ-
της, οὐδὲ μόνον ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἰδιωτείας γέ-
μων, οὐδὲ μόνον αὐτὸ τὸ κήρυγμα ἱκανὸν θορυβῆσαι —
σταυρὸς γὰρ καὶ θάνατος ἦν τό καταγγελλόμενον— ἀλλὰ
μετ' αὐτῶν καὶ ἕτερα κωλύματα ἦν, οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ ἐπι-
10 βουλαὶ καὶ ὁ καθημερινὸς φόβος· καὶ τὸ ἐλαύνεσθαι. Καὶ
γὰρ ἀσθένειαν τοὺς διωγμοὺς πολλαχοῦ φησι, καθάπερ καὶ
ἄλλαχοῦ· «Τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐν τῇ σαρκί μου οὐκ ἐξου-
δενώσατε»· καὶ πάλιν, «Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας
μου καυχῆσομαι». Ποίας; «Ὁ ἐθνάρχης Ἀρέτα τοῦ βασι-
15 λέως ἐφρούρει τὴν Δαμασκηνῶν πόλιν πιάσαι με θέλων». Καὶ
πάλιν, «Διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις». Εἶτα λέγων ποίας,
ἐπήγαγεν· «ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις». Καὶ
νῦν τὸ αὐτὸ λέγει· εἰπὼν γάρ, «Καὶ ἐγὼ ἐν ἀσθενείᾳ», ἐπή-
γαγε, «καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ ἐγενόμην πρὸς
20 ὑμᾶς».

Τί λέγεις; Καὶ Παῦλος ἐφοβεῖτο κινδύνους; Ἐφοβεῖτο,
καὶ σφόδρα ἐδεδοίκετ· εἰ γὰρ καὶ Παῦλος ἦν, ἀλλ' ἄνθρω-
πος ἦν. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔγκλημα τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀσθένεια
μὲν τῆς φύσεως, ἐγκῶμιον δὲ τῆς προαιρέσεως, ὅτι καὶ δε-
25 δοικῶς θάνατον καὶ πληγὰς, οὐδὲν ἀνάξιον διὰ τὸν φόβον
τοῦτον ἐποίησεν· ὡς οἱ γε λέγοντες ὅτι οὐκ ἐφοβεῖτο πλη-
γὰς, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ σεμνύνουσιν, ἀλλὰ καὶ ὑποτέμνον-
ται πολὺ τῶν ἐπαίνων. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφοβεῖτο, ποία καρτερία
ἢ ποία φιλοσοφία τὸ τοὺς κινδύνους φέρειν;

30 Ἐγὼ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὸν θαυμάζω, ὅτι φοβούμενος,
καὶ οὐχ ἀπλῶς φοβούμενος ἀλλὰ καὶ τρέμων τοὺς κινδύ-

2. αὐτ. 3.

3. Γαλ. 4, 13-14.

4. Β' Κορ. 11,30-32.

5. αὐτ. 12,10.

6. Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 Β' Λόγου τοῦ παρόντος.

κείνους τούς ὑπερέβαλον, πράγμα πού ἀποτελεῖ μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ κηρυττομένου.

«Καί ἐγὼ ἦλθα πρὸς ἐσᾶς χωρὶς καμμίαν κοσμικὴν δύναμιν καὶ μὲ φόβον καὶ πολὺν τρόμον»². Τοῦτο δὲ πάλιν εἶναι ἄλλο κεφάλαιον. Διότι δὲν ἦσαν ἀπλοῖ ἄνθρωποι μόνον οἱ πιστεύοντες, οὔτε μόνον αὐτὸς πού ἐκήρυττεν ἦτο ἀπλὸς ἄνθρωπος, οὔτε μόνον ὁ τρόπος τῆς διδασκαλίας ἦτο γεμᾶτος ἀπὸ ἀπλοϊκότητα, οὔτε μόνον τὸ ἴδιον τὸ κήρυγμα ἦτο ἱκανὸν νὰ προκαλέσῃ ταραχὴν— διότι σταυρὸς καὶ θάνατος ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματος— ἀλλὰ μαζὶ μὲ αὐτὰ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα ἐμπόδια, οἱ κίνδυνοι καὶ αἱ σκευωρίαι καὶ ὁ καθημερινὸς φόβος καὶ αἱ διώξεις. Καθ' ὅσον εἰς πολλὰ σημεῖα τοὺς διωγμοὺς τοὺς ὀνομάζει ἀσθένειαν, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἄλλοῦ λέγει: «Δὲν περιεφρονήσατε τὴν σαρκικὴν ἀδυναμίαν μου»³. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν· «Ἐὰν πρέπει νὰ καυχηθῶ, θὰ καυχηθῶ διὰ τὴν ἀδυναμίαν μου». Ποίαν; «Ὁ ἐθνάρχης τοῦ βασιλέως Ἀρέτα ἐφρούρει τὴν πόλιν Δαμασκόν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μὲ πιάσῃ»⁴. Καὶ πάλιν· «Διὰ τοῦτο εὐχαριστοῦμαι μὲ τὰς ἀσθενείας». Ἐπειτα λέγων ποίας ἀνέφερε «μὲ τὰς ὕβρεις, τὰς ἀνάγκας, τὰς στενοχωρίας»⁵. Καὶ τώρα λέγει τὸ ἴδιον· ἀφοῦ εἶπε δηλαδὴ, «Καὶ ἐγὼ ἦλθα πρὸς ἐσᾶς χωρὶς κοσμικὴν δύναμιν», προσέθεσε· «καὶ μὲ φόβον καὶ πολὺν τρόμον».

Τί λέγεις; Καὶ ὁ Παῦλος ἐφοβεῖτο τοὺς κινδύνους; Ἐφοβεῖτο, καὶ μάλιστα πᾶρα πολὺ ἐφοβεῖτο· διότι, ἂν καὶ ἦτο ὁ Παῦλος, ἦτο ὁμοῦς ἄνθρωπος. Τοῦτο δὲ εἶναι κατηγορία κατὰ τοῦ Παύλου, ἀλλ' ἀδυναμία μὲν τῆς φύσεώς του, ἐγκώμιον ὁμοῦς τῆς βουλήσεώς του, διότι, ἂν καὶ ἐφοβεῖτο τὸν θάνατον καὶ τὰς πληγὰς, δὲν ἔκανε τίποτε ἀνάξιον ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ φόβου· ὥστε ὅσοι τοῦλάχιστον λέγουν ὅτι δὲν ἐφοβεῖτο τὰς πληγὰς ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐξυψώνουν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἀντιλαμβάνωνται μειώνουν πολὺ τοὺς ἐπαίνους· διότι, ἐὰν δὲν ἐφοβεῖτο, ποία καρτερία ἢ ποία φιλοσοφία⁶ θὰ ἦτο τὸ νὰ ὑπομένῃ τοὺς κινδύνους;

Ἐγὼ δηλαδὴ διὰ τοῦτο τὸν θαυμάζω, διότι, ἂν καὶ ἐφοβεῖτο καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐφοβεῖτο, ἀλλὰ καὶ ἔτρεμε τοὺς κινδύνους, ἐν τούτοις πάντοτε ἐπορεύθη στεφανούμενος καὶ δὲν ὑπεχώρησεν εἰς κα-

νοὺς διαπαντὸς ἔδραμε στεφανούμενος καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν κινδύνων ἐνέδωκεν ἐκκαθαίρων τὴν οἰκουμένην καὶ πανταχοῦ γῆς καὶ θαλάττης τὸ κήρυγμα σπείρων. «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις»·
 5 τουτέστιν, οὐκ ἔχων τὴν ἔξωθεν σοφίαν. Εἰ τοίνυν καὶ τὸ κήρυγμα οὐδὲν εἶχε σεσοφισμένον, καὶ οἱ καλούμενοι ἰδιῶται, καὶ ὁ κηρύττων τοιοῦτος, καὶ διωγμὸς προσῆν καὶ τρόμος καὶ φόβος, πῶς ἐκράτησαν, εἶπέ μοι, δίχα θείας δυνάμεως; Διόπερ εἰπὼν, «Ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου
 10 οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις», ἐπήγαγεν, «Ἄλλ' ἐν ἀποδείξει Πνεύματος καὶ δυνάμεως».

2. Εἶδες πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀσθενὲς ἰσχυρότερον; Οἱ μὲν ἰδιῶται τοιαῦτα κηρύττοντες δεδεμένοι καὶ ἐλαυνόμενοι περιεγέγοντο
 15 τῶν ἐλαυνόντων. Πόθεν; Οὐκ ἀπὸ τοῦ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος παρασχεῖν πίστιν; καὶ γὰρ τοῦτο ἀπόδειξις ὡμολογημένη. Τίς γάρ, εἶπέ μοι, ὁρῶν νεκροὺς ἀνισταμένους καὶ δαίμονας ἐλαυνομένους οὐκ ἂν κατεδέξατο; Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰσι καὶ δυνάμεις ἀπατηλαί, οἶαι αἱ τῶν γοήτων, καὶ ταύ-
 20 τὴν ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν· οὐ γὰρ ἀπλῶς δυνάμεως εἶπεν, ἀλλὰ πρότερον «Πνεύματος», καὶ τότε «δυνάμεως», δεικνὺς ὅτι πνευματικὰ ἦν τὰ γινόμενα. Οὐ τοίνυν ἐλάττωσίς ἐστι τὸ μὴ διὰ σοφίας κατηγγελμένον εἶναι τὸ κήρυγμα ἀλλὰ καὶ μέγιστος κόσμος. Τοῦτο γοῦν μάλιστα δείκνυσιν
 25 αὐτὸ θεῖον ὃν καὶ τὰς ρίζας ἄνωθεν ἔχον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν, «Ἴνα ἡ πίστις ὑμῶν μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ».

Εἶδες πῶς σαφῶς διὰ πάντων ἀπέδειξε πολὺ τῆς ἰδιωτείας τὸ κέρδος καὶ μέγα τῆς σοφίας τὸ βλάβος; Αὕτη μὲν
 30 γὰρ ἐκένου τὸν σταυρόν, ἐκείνη δὲ ἀνεκήρυττε τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν· αὕτη πρὸς τῷ μηδὲν εὐρίσκειν τῶν δεόντων καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς καυχᾶσθαι παρεσκεύαζεν, ἐκείνη πρὸς τῷ τὴν ἀλήθειαν δέξασθαι καὶ ἐπὶ τῷ Θεῷ καλλωπίζεσθαι ἐποίει. Πάλιν ἡ σοφία ἀνθρώπινον ὑποπτεύειν τὸ δόγμα

7. Α' Κορ. 2,4.

8. αὐτ. 5.

νένα κίνδυνον καθαρίζων τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ σπειρωῶν τὸ κήρυγμα εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης. «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἔγιναν μὲ πειστικούς λόγους ἀνθρωπίνης σοφίας»⁷. δηλαδή χωρὶς νὰ ἔχη τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν καὶ τὸ κήρυγμα δὲν εἶχε τίποτε ἀπὸ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ ὅσοι ἐκαλοῦντο δι' αὐτοῦ ἦσαν ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ τέτοιοι ἦτο καὶ ὁ κηρύττων καὶ ἐπὶ πλέον ὑπῆρχε καὶ διωγμὸς καὶ τρόμος καὶ φόβος, εἶπέ μου, πῶς ὑπερίσχυσαν χωρὶς τὴν θεϊαν δύναμιν; Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν «ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου δὲν ἔγιναν μὲ πειστικούς λόγους ἀνθρωπίνης σοφίας», προσέθεσεν· «ἀλλὰ μὲ ἀπόδειξιν Πνεύματος καὶ θείας δυνάμεως».

2. Εἶδες πῶς τὸ μωρὸν τοῦ Θεοῦ εἶναι σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ ἀσθενὲς ἰσχυρότερον; Οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι, ποὺ τέτοια ἐκήρυττον δεμένοι καὶ διωκόμενοι, ἐνίκησαν τοὺς διώκτας των. Πῶς; Ὅχι διότι προσέφερον τὴν πίστιν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος; Διότι τοῦτο εἶναι ὡμολογημένη ἀπόδειξις. Ποῖος δηλαδή, εἶπέ μου, βλέπων νεκροὺς νὰ ἀνασταίνωνται καὶ νὰ ἐκδιώκωνται δαίμονες δὲν θὰ ἐδέχετο τὸ κήρυγμα; Ἄλλ' ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ ἀπατηλαὶ δυνάμεις, ὅπως αἱ δυνάμεις τῶν μάγων, ἐξηφάνισε καὶ αὐτὴν τὴν ὑπόνοιαν, διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς 'δυνάμεως', ἀλλὰ πρῶτον «Πνεύματος» καὶ κατόπιν «δυνάμεως», δεικνύων ὅτι τὰ γινόμενα ἦσαν πνευματικά. Δὲν εἶναι λοιπὸν μείωσις τὸ ὅτι τὸ κήρυγμα δὲν εἶχε γίνει μὲ σοφίαν, ἀλλὰ εἶναι μάλιστα καὶ πολὺ μεγάλο κόσμημα. Αὐτὸ βεβαίως ἀποδεικνύει πάρα πολὺ ὅτι τοῦτο ἦτο θεῖον ἔργον καὶ ὅτι εἶχε τὰς ρίζας του ἐκ τῶν οὐρανῶν. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Διὰ νὰ μὴ στηρίζεται ἡ πίστις σας εἰς τὴν σοφίαν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»⁸.

Εἶδες πῶς σαφῶς καὶ δι' ὄλων ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι πολὺ τὸ κέρδος τῆς ἀπλοϊκότητος καὶ μεγάλη ἡ βλάβη τῆς σοφίας; διότι αὐτὴ μὲν ἐθεώρει τὸν σταυρὸν ἀσήμαντον, ἐκείνη δὲ διετράνωσε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· αὐτὴ ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εὑρισκε τίποτε ἀπὸ τὰ πρέποντα ἔκαμνε τοὺς ἀνθρώπους νὰ καυχῶνται καὶ διὰ τὰς δυνάμεις των· ἐκείνη τοὺς ἔκαμνε καὶ τὴν ἀλήθειαν νὰ δέχωνται καὶ διὰ τὸν Θεὸν νὰ καυχῶνται. Ἐπίσης ἡ σοφία παρέπειθε πολλοὺς

πολλοὺς ἀνέπειθεν· αὕτη σαφῶς ἀπεδείκνυε θεῖον ὄν καὶ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάν. Ὅταν μὲν οὖν ἐν σοφίᾳ λόγων γένηται ἀπόδειξις, πολλάκις καὶ οἱ φαυλότεροι κρατοῦσι τῶν ἐπεικεστέρων δεινότεροι λέγειν ὄντες, καὶ τὸ ψεῦδος παρελαύνει τὴν ἀλήθειαν. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· οὔτε γὰρ ἔπεισι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀκαθάρτῳ ψυχῇ οὔτε ἐπελθόν δύναται ἠττηθῆναί ποτε, κἂν ἅπασα ἡ τῶν λόγων ἐπίη δεινότης. Ἡ γὰρ διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν σημείων ἀπόδειξις τῆς διὰ τῶν λόγων πολλῶ σαφεστέρα.

10 Ἄλλ' ἐκεῖνο ἴσως εἶποι τις ἄν, εἰ χρή τὸ κήρυγμα κρατεῖν, καὶ λόγων οὐ δεῖται, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς, τίνος ἕνεκεν τὰ σημεῖα κεκώλυται νῦν; Τίνος ἕνεκεν; Ἀπιστῶν λέγεις καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων αὐτὰ γεγενῆσθαι καταδεχόμενος ἢ ὄντως ζητῶν μαθεῖν; Εἰ γὰρ ἀπιστῶν, 15 πρὸς τοῦτο στήσομαι πρῶτον. Εἰ γὰρ οὐκ ἐγένετο σημεῖα τότε, πῶς ἐλαυνόμενοι καὶ διωκόμενοι καὶ τρέμοντες καὶ δεδεμένοι καὶ κοινοὶ γενόμενοι τῆς οἰκουμένης ἐχθροὶ καὶ πᾶσι πρὸς τὸ κακῶς παθεῖν προκείμενοι καὶ οὐδὲν οἴκοθεν ἔχοντες ἐπαγωγόν, οὐ λόγον, οὐ περιφάνειαν, οὐ πλοῦτον, 20 οὐ πόλιν, οὐκ ἔθνος, οὐ γένος, οὐκ ἐπιτήδευμα, οὐ δόξαν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιοῦτων οὐδὲν, ἀλλὰ πάντα τὰ ἐναντία, ἰδιωτεῖαν, εὐτέλειαν, πενίαν, μῖσος, ἀπέχθειαν, καὶ πρὸς δήμους ὀλοκλήρους ἰστάμενοι καὶ τοιαῦτα καταγγέλλοντες ἔπειθον; Καὶ γὰρ τὰ ἐπιτάγματα πολὺν εἶχε τὸν μόχθον 25 καὶ τὰ δόγματα τοὺς κινδύνους· καὶ οἱ ἀκούοντες καὶ πείθεσθαι μέλλοντες, καὶ τροφῇ καὶ μέθῃ καὶ πολλῇ συντραφέντες ἦσαν κακία.

Πόθεν οὖν ἔπεισαν, εἶπέ μοι; πόθεν τὸ ἀξιόπιστον ἔσχον; Ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπών, εἰ σημείων χωρὶς ἔπεισαν, 30 πολλῶ μείζον τὸ θαῦμα φαίνεται. Μὴ τοίνυν τὸ μὴ γίνεσθαι νῦν σημεῖα τεκμήριον ποιοῦ τοῦ μὴ γεγενῆσθαι τότε. Καὶ γὰρ καὶ τότε χρησίμως ἐγένετο, καὶ νῦν χρησίμως οὐ

νά ὑποπτεύωνται· ὅτι τὸ δόγμα εἶναι ἀνθρώπινον· ἡ ἀπλοϊκότης ἀπεδείκνυε σαφῶς ὅτι τοῦτο εἶναι θεῖον καὶ προῆλθε ἀπὸ τὸν οὐρανόν. "Ὅταν λοιπὸν ἡ ἀπόδειξις γίνεται μετ' σοφίαν λόγων, πολλάκις καὶ οἱ φαυλότεροι ὑπερσχύουσιν τῶν πλέον ἀγαθῶν ὡς ἱκανώτεροι εἰς τὸ λέγειν, καὶ ἔτσι τὸ ψεῦδος ὑπερσχύει τῆς ἀληθείας. Ἐδῶ ὁμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, διότι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὔτε εἰσέρχεται εἰς ἀκάθαρτον ψυχὴν οὔτε, ἐὰν εἰσέλθῃ, εἶναι δυνατὸν ποτὲ νὰ ἤττηθῇ, ἀκόμη καὶ ἂν ἐπιστρατεύεται· ὅλη ἡ δεινότης τῶν λόγων· διότι ἡ ἀπόδειξις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῶν σημείων εἶναι πολὺ σαφέστερα ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν διὰ τῶν λόγων.

Ἀλλὰ ἴσως κάποιος θὰ ἔλεγεν ἐκεῖνος, ὅτι δηλαδή, ἐφ' ὅσον τὸ κήρυγμα πρέπει νὰ νικήσῃ καὶ ἐπειδὴ δὲν χρειάζεται τὴν σοφίαν τῶν λόγων, διὰ νὰ μὴ κενωθῇ ὁ σταυρός, τότε διὰ ποῖον λόγον δὲν ἐμφανίζονται τὰ σημεῖα τώρα; Διὰ ποῖον λόγον; Τὸ λέγεις ἀπὸ ἀπιστίαν καὶ διότι πιστεύεις ὅτι οὔτε ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβησαν αὐτὰ ἢ διότι πράγματι ζητεῖς νὰ μάθῃς; Διότι, ἐὰν ἐρωτᾷς ἀπὸ ἀπιστίαν, θὰ σταθῶ κατὰ πρῶτον εἰς τοῦτο. Ἐὰν λοιπὸν δὲν συνέβησαν σημεῖα τότε, πῶς ἔπειθον, ἐνῶ ἐξεδιόκοντο καὶ κατεδιόκοντο καὶ ἔτρεμον καὶ ἐφυλακίζοντο καὶ ἐνῶ ἔγιναν κοινοὶ ἐχθροὶ τῆς οἰκουμένης καὶ ὅλοι τοὺς κακομετεχειρίζοντο καὶ αὐτοὶ δὲν εἶχον τίποτε πού νὰ τοὺς βοηθήσῃ, οὔτε λόγον, οὔτε λαμπρότητα, οὔτε πλοῦτον, οὔτε λαμπρὰν πόλιν, οὔτε ἔθνος, οὔτε καταγωγὴν, οὔτε ἐντυπωσιακὸν ἐπάγγελμα, οὔτε δόξαν, οὔτε τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ παρόμοια, ἀλλὰ εἶχον ὅλα τὰ ἀντίθετα, ἀπλοϊκότητα, εὐτέλειαν, πενίαν, μῖσος, ἀπέχθειαν, καὶ ὁμως, ἐνῶ ἦσαν ἀντιμέτωποι πρὸς ὀλόκληρα πλήθη ἀνθρώπων καὶ ἐνῶ τέτοιο ἦτο τὸ περιεχόμενον τοῦ κηρύγματός των, πῶς ἔπειθον; Διότι θεδαίως αἱ ἐντολαὶ εἶχον ὡς συνέπειαν πολὺν μόχθον καὶ τὰ δόγματα πολλοὺς κινδύνους· ἐπὶ πλέον αὐτοὶ πού ἤκουον τὸ κήρυγμα καὶ ἐπρόκειτο νὰ πεισθοῦν εἶχον συνηθίσει εἰς τὴν φιληδονίαν καὶ μέθην καὶ πολλὴν κακίαν.

Εἶπέ μου λοιπὸν, πῶς τοὺς ἔπεισαν; ἀπὸ ποῦ εἶχον τὴν πειστικότητα; Αὐτὸ ἀκριθῶς πού εἶπα προηγουμένως, ἐὰν δηλαδή ἔπεισαν χωρὶς θαῦματα, τὸ θαῦμα φαίνεται πολὺ μεγαλύτερον. Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν γίνονται τώρα θαῦματα μὴ τὸ θεωρῆς ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι δὲν ἔγιναν θαῦματα τότε· διότι καὶ τότε διὰ ὠφέλειαν ἔγιναν καὶ

γίνεται. Οὐκ ἀναγκάζει δὲ τὸ λόγῳ πείθεσθαι μόνῳ νῦν ἐν σοφίᾳ εἶναι τὸ κήρυγμα. Οἱ τε γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὸν λόγον σπείραντες ἰδιῶται ἦσαν καὶ ἀμαθεῖς καὶ οὐδὲν οἴκοθεν ἔλεγον, ἀλλ' ἄπερ ἐδέξαντο παρὰ τοῦ Θεοῦ, ταῦτα τῇ οἴκου-
 5 μένῃ διέδωκαν· ἡμεῖς τε αὐτοὶ νῦν οὐ τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐπεισφέρομεν, ἀλλὰ ἃ παρ' ἐκείνων ἐλάβομεν, ταῦτα εἰς ἅπαντας λέγομεν. Καὶ οὐδὲ νῦν ἀπὸ συλλογισμῶν πείθομεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν καὶ ἀπὸ τῶν τότε σημείων τὴν πίστιν ὧν λέγομεν παρεχόμεθα. Καὶ οὗτοι δὲ
 10 τότε οὐχὶ σημείοις ἔπειθον μόνοις ἀλλὰ καὶ διαλεγόμενοι· τοὺς δὲ λόγους ἰσχυροτέρους ἐποίει φαίνεσθαι τὰ σημεία καὶ αἱ ἐκ τῆς παλαιᾶς Γραφῆς μαρτυρίαι, οὐχ ἡ δεινότης τῶν λεγομένων.

Πῶς οὖν, φησί, χρήσιμον τότε τὰ σημεία, καὶ νῦν οὐ
 15 χρήσιμον; Ὑποθώμεθα τῷ λόγῳ· πρὸς γὰρ τὸν Ἑλληνά μοι τέως ὁ ἀγὼν· διὰ τοῦτο καθ' ὑπόθεσιν λέγω τὸ πάντως ἐσόμενον· ὑποθώμεθα τοίνυν τῷ λόγῳ καὶ ἀνασχέσθω πιστεῦσαι ὁ ἄπιστος κἂν κατὰ συνδρομὴν τοῖς λεγομένοις, οἷον ὅτι ὁ Χριστὸς ἦξει· ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς ἔλθῃ καὶ
 20 πάντες οἱ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ καὶ δειχθῇ Θεὸς καὶ πάντα αὐτῷ ὑποτεταγμένα, οὐ πιστεύσει καὶ ὁ Ἑλλην; Εὐδὴλον ὅτι καὶ προσκυνήσει καὶ Θεὸν ἐρεῖ, κἂν μυριάκις ἀνένδοτος ᾦ.

3. Τίς γὰρ ὄρων τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ αὐτὸν
 25 ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον καὶ πάντα τὸν δῆμον τῶν ἄνω δυνάμεων αὐτῷ περικεχυμένον καὶ ποταμοὺς πυρὸς ἐλκόμενους καὶ πάντας παρεστῶτας καὶ τρέμοντας, οὐχὶ προσκυνήσει καὶ Θεὸν ἡγήσεται; Ἄρ' οὖν, εἶπέ μοι, λογισθήσεται τῷ Ἑλληνι εἰς πίστιν ἢ προσκύνησις ἐκείνη καὶ ἡ
 30 γνῶσις; Οὐδαμῶς. Τί δήποτε; Ὅτι τοῦτο πίστις οὐκ ἔστιν· ἢ γὰρ ἀνάγκη τοῦτο ἐποίησε καὶ ἡ περιφάνεια τῶν ὀρωμένων, καὶ οὐκ ἔστι τὸ πρᾶγμα προαιρέσεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μεγέθους τῶν ὀφθέντων τὰ τῆς διανοίας εἰλκύσθη. Οὐκοῦν ὄσω ἂν φανότερα καὶ ἀναγκαστικώτερα ἢ τὰ γι-
 35 νόμενα, τοσοῦτῳ τὰ τῆς πίστεως ἐλαττοῦται· διὰ τοῦτο σημεία νῦν οὐ γίνεται. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον τί φησι

τώρα διὰ ὑφέλειαν δὲν γίνονται. Ἐπειδὴ πείθεται κανεὶς μόνον μὲ τὸν λόγον, αὐτὸ δὲν ἀναγκάζει τώρα τὸ κήρυγμα νὰ γίνεται μὲ κοσμικὴν σοφίαν· διότι ὅσοι ἐξ ἀρχῆς ἔσπειραν τὸν λόγον ἦσαν ἀπλοῖ ἄνθρωποι καὶ ἀμαθεῖς καὶ τίποτε δὲν ἔλεγον ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλὰ ὅσα ἐδέχθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὰ τὰ διέδωσαν εἰς τὴν οἰκουμένην· καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τώρα δὲν προσθέτομεν ἰδικὰ μας, ἀλλὰ ὅσα ἐλάβομεν ἀπὸ ἐκείνους αὐτὰ λέγομεν εἰς ὄλους. Καὶ οὔτε τώρα πείθομεν μὲ συλλογισμούς, ἀλλὰ μὲ τὰς θείας Γραφὰς καὶ τὰ τότε θαύματα πείθομεν εἰς ὅσα λέγομεν. Ἐξ ἄλλου καὶ αὐτοὶ τότε δὲν ἔπειθον μὲ μόνον τὰ σημεῖα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν διάλογον· τοὺς δὲ λόγους των τοὺς ἔκαμναν νὰ φαίνωνται ἰσχυρότεροι τὰ θαύματα καὶ αἱ μαρτυρίαι ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ὅχι ἡ δεινότης τῶν λόγων.

Πῶς λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κάποιος, τότε τὰ θαύματα ἦσαν χρήσιμα καὶ τώρα δὲν εἶναι χρήσιμα; Ἄς ἀπαντήσωμεν· κατὰ πρῶτον ἡ ἀπάντησις μου θὰ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἐθνικόν· διὰ τοῦτο ὡς ὑπόθεσιν ἐκλαμβάνω αὐτὸ ποῦ ὀπωσδήποτε θὰ γίνῃ. Ἄς ἀρχίσωμεν λοιπὸν, καὶ ὁ ἄπιστος ἅς δεχθῆ νὰ πιστεύσῃ τὰ ὅσα λέγομεν, π.χ. ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ. Ὅταν λοιπὸν ἔλθῃ ὁ Χριστὸς καὶ ὄλοι οἱ ἄγγελοι μαζί του καὶ ἀποδειχθῆ ὅτι εἶναι Θεός καὶ ὅτι ὄλα εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς αὐτόν, δὲν θὰ πιστεύσῃ καὶ ὁ ἐθνικός; Εἶναι φανερόν ὅτι καὶ θὰ προσκυνήσῃ καὶ θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι εἶναι Θεός, ἀκόμη καὶ ἂν ἦτο ἕως τότε μυριάκις ἀνένδοτος.

3. Ποῖος λοιπὸν δὲν θὰ τὸν προσκυνήσῃ καὶ δὲν θὰ τὸν θεωρήσῃ Θεόν, ὅταν θὰ βλέπῃ τοὺς οὐρανοὺς νὰ ἀνοίγουν καὶ τὸν ἴδιον τὸν Χριστὸν νὰ ἔρχεται ἐπὶ τῶν νεφελῶν καὶ ὄλον τὸ πλῆθος τῶν οὐραγίων δυνάμεων νὰ τὸν περικυκλώνουν καὶ ποταμοὺς πυρὸς νὰ ρέουν καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι ἐκεῖ παρόντες καὶ νὰ τρέμουν; Εἰπέ μου λοιπὸν, ἄρά γε ἡ προσκύνησις ἐκείνη καὶ ἡ γνῶσις θὰ θεωρηθοῦν πίστις τοῦ ἐθνικοῦ; Καθόλου. Τί τέλος πάντων εἶναι; Εἶναι φανερόν ὅτι τοῦτο δὲν εἶναι πίστις, διότι τὸ ἔκανεν ἡ ἀνάγκη καὶ τὸ ὀλοφάνερον τῶν ὄσον εἶδον, καὶ τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς βουλήσεως, ἀλλὰ ἡ διάνοια εἰλκύσθη ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν ὄσων εἶδεν. Ὅσον λοιπὸν φανερώτερα καὶ ἀναγκαστικώτερα εἶναι τὰ γινόμενα, τόσο ἐλαττοῦται ἡ θέσις τῆς πίστεως· διὰ τοῦτο τώρα δὲν γίνονται θαύματα. Καὶ ὅτι τοῦτο ἔτσι εἶ-

πρὸς τὸν Θωμᾶν· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύοντες». Οὐκοῦν ὅσα ἂν φανερώτερον ἀποδειχθῇ τὸ σημεῖον, τοσοῦτω τῆς πίστεως ὁ μισθὸς ἐλαττοῦται. Ὡστε, εἰ καὶ νῦν σημεῖα ἐγένετο, τὸ αὐτὸ ἂν ἐγένετο.

5 Ὅτι γὰρ τότε διὰ πίστεως οὐκέτι αὐτὸν εἰσόμεθα, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ Παῦλος· «Νῦν γὰρ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ «διὰ εἰδους». Ὡς οὖν τότε πιστεύοντί σοι τὸ πρᾶγμα οὐ λογίζεται διὰ τὸ περιφανές, οὕτω καὶ νῦν, εἰ σημεῖα ἐγένετο τοιαῦτα, οἷα καὶ ἔμπροσθεν. Ὅταν γὰρ ἃ
10 μηδαμῆ μηδαμῶς ἔστι λογισμοῖς εὐρεῖν καταδεξώμεθα, τότε ἡ πίστις ἐστί. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ γέεννα ἠπείληται μὲν, οὐ φαίνεται δέ· ἐπεὶ, εἰ καὶ ἐφαίνετο, ταῦτο συνέβαινε πάλιν. Ἄλλως δέ, εἰ σημεῖα ζητεῖς, καὶ νῦν ὄψει σημεῖα, εἰ μὴ τοιαῦτα, τὰς προρρήσεις τὰς μυρίας καὶ περὶ μυρίων
15 πραγμάτων, τῆς οἰκουμένης τὴν ἐπιστροφήν, τῶν βαρβάρων τὴν φιλοσοφίαν, τῶν ἀγροίων ἠθῶν τὴν μετάστασιν, τῆς εὐλαθείας τὴν ἐπίτασιν.

Καὶ ποίας προρρήσεις, φησί; μετὰ γὰρ ταῦτα ἐγράφη τὰ προειρημένα ἅπαντα. Πότε καὶ ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος, εἰ
20 πέ μοι; καὶ πρὸ πόσων ἐτῶν; Βούλει πρὸ πενήτηκοντα ἢ ἑκατόν; οὐκοῦν πρὸ τῶν ἑκατόν οὐδὲν εἶχον ἔγγραφον ὅλως. Πῶς οὖν κατεῖχε τὰ δόγματα ἢ οἰκουμένη καὶ τὰ ἄλλα πάντα, τῆς μνήμης οὐκ ἀρκούσης; πόθεν δὲ ἤδεσαν ὅτι Πέτρος ἀνεσκολοπίσθη; πόθεν δὲ ἐπῆλθε τοῖς μετὰ
25 ταῦτα προειπεῖν, οἷον ὅτι τὸ εὐαγγέλιον κηρυχθήσεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ὅτι τὰ Ἰουδαϊκὰ παύσεται καὶ οὐκ ἐπανήξει πάλιν; Οἱ δὲ τὰς ψυχὰς αὐτῶν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος προέμενοι, πῶς ἂν ἤνεγκαν τὸ κήρυγμα παραποιούμενον ὁρῶντες; πῶς δ' ἂν ἐπιστεύθησαν οἱ γράφον-
30 τες τῶν σημείων παυσαμένων; πῶς δ' ἂν τὰ γραφέντα καὶ εἰς τὴν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν Ἰνδῶν καὶ πρὸς αὐτὰ τοῦ ὠκεανοῦ τὰ πέρατα ἀφίκετο οὐκ ὄντων τῶν λεγόντων ἀξιόπιστων;

9. Ἰω. 20,29.

10. Β' Κορ. 5,7.

11. Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 Β' Λόγου τοῦ παρόντος.

ναι, ἄκουσε τί λέγει πρὸς τὸν Θωμᾶν: «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»⁹. Λοιπὸν ὅσον φανερώτερον ἀποδειχθῆ τὸ θαῦμα, τόσον ἐλαττοῦται ὁ μισθὸς τῆς πίστεως. Ὅστε, ἐὰν ἐγίνοντο καὶ τώρα σημεῖα, θὰ συνέβαινε τὸ ἴδιον.

Τὸ ὅτι λοιπὸν τότε δὲν θὰ τὸν γνωρίσωμεν διὰ τῆς πίστεως τὸ ἐδήλωσεν ὁ Παῦλος μὲ τὸ νὰ εἶπῃ: «Νῦν γὰρ διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους»¹⁰. Ὅπως λοιπὸν τότε, ἐὰν ἐπίστευες, ἡ πίστις σου δὲν θὰ εἶχε μεγάλην ἀξίαν λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ σημεῖα θὰ ἦσαν ὀλοφάνερα, ἔτσι καὶ τώρα θὰ συνέβαινε, ἐὰν ἐγίνοντο τέτοια θαύματα, ὅποια καὶ εἰς τὸ παρελθόν. Ὅταν λοιπὸν δεχθῶμεν ὅσα κατ' οὐδένα τρόπον εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρωμεν μὲ τὸ λογικόν, τότε αὐτὸ εἶναι ἡ πίστις. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ κόλασις παρουσιάζεται μὲν ὡς ἀπειλή, δὲν φαίνεται ὁμως· διότι ἐὰν ἐφαίγετο, θὰ συνέβαινε πάλιν τὸ ἴδιον. Ἄλλωστε, ἐὰν ζητῆς θαύματα, καὶ τώρα θὰ ἴδῃς θαύματα, ἂν καὶ ἄλλου εἶδους, δηλαδὴ τὰς μυρίας προρρήσεις διὰ μύρια πράγματα, τὴν ἐπιστροφὴν τῆς οἰκουμένης εἰς τὸν Χριστόν, τὴν φιλοσοφίαν ἡ τῶν βαρβάρων, τὴν μεταβολὴν τῶν ἀγρίων ἡθῶν, τὴν αὐξήσιν τῆς εὐλαθείας.

Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, ποίας προρρήσεις ἐγνοεῖ; διότι ὅλα τὰ ἀνωτέρω ἐγράφησαν μετὰ ἀπὸ αὐτά. Εἶπέ μου· Πότε, ποῦ καὶ ὑπὸ τίνος; καὶ πρὸ πόσων ἐτῶν; θέλεις πρὸ πενήντα ἢ ἑκατὸν ἐτῶν; βέβαια πρὸ τῶν ἑκατὸν ἐτῶν δὲν εἶχον ἀπολύτως τίποτε γραμμένον σχετικῶς. Πῶς λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατεῖχε τὰ δόγματα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀφοῦ ἡ μνήμη δὲν ἦτο ἀρκετὴ; καὶ πῶς ἐγνώριζον ὅτι ὁ Πέτρος ἐσταυρώθη; καὶ πῶς ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν τῶν μεταγενεστέρων νὰ προείπουν π.χ. ὅτι τὸ Εὐαγγέλιον θὰ κηρυχθῆ εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅτι ὅλα τὰ Ἰουδαϊκὰ θὰ καταργηθοῦν καὶ δὲν θὰ ἐπανέλθουν πλέον; Αὐτοὶ δὲ ποῦ διεκινδύνευον τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος, πῶς θὰ ὑπέφερον νὰ βλέπουν τὸ κήρυγμα νὰ νοθεύεται; πῶς θὰ ἐγίνοντο πιστευτοὶ οἱ γράφοντες, ἐὰν ἔπαυον τὰ θαύματα; καὶ πῶς τὰ ὅσα ἐγράφησαν θὰ ἔφθαναν εἰς τὰς χώρας τῶν βαρβάρων καὶ τῶν Ἰνδῶν καὶ εἰς τὰ ἴδια πέρατα τοῦ ὠκεανοῦ, ἐὰν οἱ κηρύσσοντες τὸ Εὐαγγέλιον δὲν ἦσαν ἀξιόπιστοι;

Τίνες δὲ οἱ γράφοντες, καὶ πότε, καὶ ποῦ; τίνος δὲ
 ἔνεκεν καὶ ἔγραφον; Ἄρα δόξαν ἑαυτοῖς περιποιούμενοι;
 πῶς οὖν ἑτέροις τὰ βιβλία ἐπέγραψαν; Ἄλλὰ τὸ δόγμα
 συστήσαι βουλόμενοι; Πότερον ὡς ἀληθὲς ἢ ὡς ψευδές;
 5 εἰ γὰρ ὡς ψευδεῖ προσεῖχον, οὐδὲ προσελθεῖν ἦν εἰκός· εἰ
 δὲ ὡς ἀληθεῖ, πλασμάτων οὐκ ἔδει, καθὼς σὺ φῆς. Ἄλλως
 δὲ καὶ αἱ προρρήσεις τοιαῦταί εἰσιν, ὡς καὶ μέχρι τοῦ πα-
 ρόντος μὴ δύνασθαι διάζεσθαι χρόνῳ τὰ εἰρημένα. Τὸ μὲν
 γὰρ καθαιρεθῆναι τὰ Ἱεροσόλυμα γέγονε πρὸ πολλῶν
 10 ἔτων, εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεραι προρρήσεις αἱ ἐξ ἐκείνου τοῦ χρό-
 νου μέχρι τῆς παρουσίας αὐτοῦ παρατείνουσαι, ἃς ὡς
 βούλει δοκίμασον, οἷον τὸ «Ἀεὶ μεθ' ὑμῶν εἰμι ἕως τῆς
 συντελείας τοῦ αἰῶνος», τὸ «Ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην οἰ-
 κοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύ-
 15 σουσιν αὐτῆς», τὸ «Κηρυχθήσεται τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς
 πάντα τὰ ἔθνη, καὶ ὁ ἐποίησεν ἡ γυνὴ ἡ πόρνη, καὶ ἕτεραι
 πολλαὶ τούτων πλείους.

Πόθεν οὖν ἡ ἀλήθεια τῆς προρρήσεως ταύτης, εἶγε
 πλάσμα ἦν; πῶς οὐ κατίσχυσαν πύλαι ἄδου τῆς Ἐκκλη-
 20 σίας; πῶς αἰεὶ μεθ' ἡμῶν ἐστὶν ὁ Χριστός; οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ
 μεθ' ἡμῶν ἦν, ἐκράτησεν ἄν ἡ ἐκκλησία· πῶς τὸ εὐαγγέ-
 λιον ἐξετάθη πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης; Ἰκανοὶ δὲ καὶ οἱ
 καθ' ἡμῶν εἰρηκότες τὴν ἀρχαιότητα μαρτυρῆσαι τοῖς βι-
 βλίοις, οἱ περὶ Κέλσον καὶ τὸν Βατανεώτην τὸν μετ' ἐκεῖ-
 25 νον· οὐ γὰρ δὴ τοῖς μετ' αὐτούς συντεθεισὶν ἀντέλεγον·
 ἄλλως δὲ καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα ὁμοφώνως αὐτὸ δεξαμένη.
 Οὐκ ἄν δέ, εἰ μὴ Πνεύματος χάρις ἦν, τοσαύτη γέγονε συμ-
 φωνία ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τῆς γῆς, ἀλλ' ἐάλωσαν ἄν

12. Οἱ Ῥωμαῖοι ὑπὸ τὸν αὐτοκράτορα Τίτον μετὰ μακρὰν πολιορκίαν κα-
 τέλαβον τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν 7ην Αὐγούστου 70 μ.Χ., κατέστρεψαν αὐτὴν ὁ-
 λωσχερῶς καὶ κατέσφαξαν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν πληθυσμόν.

13. Μαθ. 28,20.

14. αὐτ. 16,18.

15. αὐτ. 24,14.

16. αὐτ. 26,13.

Ποιοι δὲ ἦσαν οἱ συγγραφεῖς καὶ πότε ἔγραψαν καὶ ποῦ; καὶ διὰ ποῖον λόγον ἔγραψαν; Ἄρα γε διὰ νὰ ἀποκτήσουν προσωπικὴν δόξαν; πῶς λοιπὸν ἀπέδωσαν τὰ βιβλία εἰς ἄλλους; μήπως ἐπειδὴ ἤθελον νὰ καθορίσουν τὸ δόγμα; ποῖον ἐκ τῶν δύο, νὰ καθορίσουν τὸ δόγμα ὡς ἀληθές ἢ ὡς ψευδές; διότι, ἐὰν εἶχον νὰ προσέξουν κάτι τὸ ψευδές, θὰ ἦτο φυσικὸν οὔτε κἂν νὰ προσέλθουν εἰς τὴν πίστιν· ἐὰν δμως ἐκολοῦντο νὰ πιστεύσουν κάτι τὸ ἀληθές, δὲν ἐχρειάζοντο ἐπινοήματα, καθὼς σὺ λέγεις. Ἄλλωστε καὶ αἱ προρρήσεις ἦσαν τέτοιαι, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον τὰ ὅσα ἐλέχθησαν νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκαλυφθοῦν ψευδῆ ἀπὸ τὸν χρόνον. Δηλαδή ἡ μὲν καταστροφή τῶν Ἱεροσολύμων συνέβη πρὸ πολλῶν ἐτῶν¹², ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλαι προρρήσεις, αἱ ὁποῖαι καλύπτουν τὸ διάστημα ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν χρόνον μέχρι τῆς δευτέρας παρουσίας του, τὰς ὁποίας ἐξέτασε ὅπως θέλεις, π.χ. τὸ «πάντοτε εἶμαι μαζί σας μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου»¹³, τὸ «Ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν πέτραν θὰ οἰκοδομήσω τὴν Ἐκκλησίαν μου, καὶ αἱ πύλαι τοῦ ἄδου δὲν θὰ τὴν καταβάλλουν»¹⁴, τὸ «Τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ θὰ κηρυχθῆ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη»¹⁵, καὶ ὅ,τι ἔκανε ἡ πόρνη γυναῖκα¹⁶, καὶ ἄλλαι πολλαὶ προρρήσεις περισσότεραι ἀπὸ αὐτάς.

Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προήλθεν ἡ ἀλήθεια τῆς προρρήσεως αὐτῆς, ἐὰν πράγματι ἦτο ἐπινόησις; πῶς δὲν ὑπερίσχυσαν αἱ πύλαι τοῦ ἄδου τῆς Ἐκκλησίας; πῶς εἶναι πάντοτε μαζί μας ὁ Χριστός; διότι, ἐὰν δὲν ἦτο μαζί μας, δὲν θὰ ὑπερίσχυεν ἡ Ἐκκλησία· πῶς διεδόθη τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην; Εἶναι δὲ ἀρκετοὶ καὶ ὅσοι ἔχουν εἶπει ἐναντίον μας διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀρχαιότητος τῶν βιβλίων μας, οἱ περὶ τὸν Κέλσον¹⁷ καὶ τὸν Βατανιώτην τὸν μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνον· διότι δὲν ἀντέλεγον εἰς ὅσα εἶχον ἐκδοθῆ μετὰ ἀπὸ αὐτούς· ἄλλωστε καὶ ἡ οἰκουμένη ὅλη ὁμοφώνως τὰ ἐδέχθη. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲν θὰ συνέβαινε τόσον πλήρη συμφωνία ἀπὸ τὴν μίαν ἕως τὴν ἄλλην ἔκκλησιν

17. Κέλσον: Ἕλληνας φιλόσοφος τοῦ 6^{ου} ἡμίσεος τοῦ 2^{ου} αἰῶνος μ.Χ. Πολέμιος τοῦ Χριστιανισμοῦ συνέγραψε βιβλίον μὲ τὸν τίτλον «Λόγος ἀληθείας»· τὰς ἀπόψεις αὐτοῦ ἀντέκρουσεν ὁ Ὀριγένης εἰς τὸ «Κατὰ Κέλσου» σύγγραμμά του.

ταχέως οί πλάττοντες, καί οὐκ ἂν τοσαῦτα κατορθώματα
 30 ἀπὸ πλασμάτων καί ψεύδους συνέστη. Ἡ οὐχ ὄρᾱς τὴν
 οἰκουμένην πᾶσαν προσελθοῦσαν, τὴν πλάνην σβεσθεῖσαν;
 τὴν τῶν μοναχῶν φιλοσοφίαν ὑπὲρ τὸν ἥλιον λάμπουσαν;
 5 τοὺς τῶν παρθένων χορούς; τὴν ἐν βαρβάροις εὐλάβειαν;
 πάντα ὑπὸ ζυγὸν δουλεύοντας ἕνα; Οὐδέ γὰρ παρ' ἡμῶν
 ταῦτα προεῖρηται μόνον, ἀλλὰ καί ἄνωθεν παρὰ τῶν προ-
 φητῶν. Οὐ γὰρ δήπου καί ἐκείνων ἐπιλήψη τῶν προρρη-
 σεων' παρὰ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς τὰ βιβλία, καί παρὰ Ἑλλή-
 10 νων σπουδασάντων εἰς τὴν Ἑλλάδα μετηνέχθη γλῶτταν.
 Πολλὰ δὴ καί οὗτοι περὶ τούτων προλέγουσι δεικνύοντες
 ὅτι Θεὸς ἦν ὁ παρέσεσθαι μέλλων.

4. Πῶς οὖν οὐ πάντες πιστεύουσι νῦν; Ὅτι ἐπὶ τὸ χεῖ-
 ρον τὰ πράγματα προῆλθε, καί τούτων ἡμεῖς αἴτιοι· λοι-
 15 πὸν γὰρ καί πρὸς ἡμᾶς ὁ λόγος. Οὐ γὰρ δήπου σημείοις
 καί τότε ἐπίστευον μόνον, ἀλλὰ καί ἀπὸ τοῦ θείου πολλοὶ
 τῶν προσιόντων ἐνήγοντο· «Λαμψάτω γὰρ ὑμῶν τὸ φῶς»,
 φησὶν, «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ
 ὑμῶν ἔργα καί δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐ-
 20 ρανοῖς». Καί, «Πάντων ἦν ἡ καρδία καί ἡ ψυχὴ μία, καί
 οὐδέ εἰς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ'
 εἶχον ἅπαντα κοινά», καί «διεδίδοτο ἑκάστῳ, καθότι ἂν τις
 χρεῖαν εἶχε», καί θίον ἕζων ἀγγελικόν. Καί νῦν ἂν γένηται
 τοῦτο, τὴν οἰκουμένην ἐπιστρέψομεν ἅπασαν καί σημείων
 25 χωρίς.

Τέως δὲ οἱ βουλόμενοι σωθῆναι προσεχέτωσαν ταῖς
 Γραφαῖς· εὐρήσουσι γὰρ ἐκεῖ καί ταῦτα, καί τὰ τούτων
 πλείονα κατορθώματα. Καί γὰρ οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ὑπερέ-
 βαινον τὰ ἐκείνων ἐν λιμῶ καί δίψει καί γυμνότητι διάγον-
 30 τες· ἡμεῖς δὲ βουλόμεθα πολλῆς ἀπολαῦσαι τροφῆς καί
 ἀναπαύσεως καί ἀδείας. Ἄλλ' οὐκ ἐκείνοι, ἀλλ' ἐβόων,
 «Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καί πεινῶμεν καί διψῶμεν καί γυ-
 μνητεύομεν καί κολαφιζόμεθα καί ἀστατοῦμεν». Καί οἱ μὲν

18. Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 Β' λόγου τοῦ παρόντος.

19. Ματθ. 5,16.

20. Πρ. 4, 32, 35.

τῆς γῆς, ἀλλὰ ταχέως θὰ ἀπεκαλύπτοντο οἱ ἐπινοοῦντες ψεύδη, καὶ τόσα πολλὰ καὶ τέτοια κατορθώματα δὲν θὰ συνέβαινον μὲ φανταστικὰς ἐπινοήσεις καὶ ψεύδη. Ἡ δὲν βλέπεις ὅτι ὀλη ἡ οἰκουμένη προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν καὶ ὅτι ἡ πλάνη κατέρρευσεν; ὅτι ἡ φιλοσοφία¹⁸ τῶν μοναχῶν λάμπει περισσότερο ἀπὸ τὸν ἥλιον; δὲν βλέπεις τὰ πλήθη τῶν παρθένων, τὴν εὐλάβειαν τῶν βαρβάρων; δὲν βλέπεις ὅτι ὅλοι εἶναι δοῦλοι ὑπὸ ἓνα ζυγόν; Καὶ οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς μόνον ἔχουν προλεχθῆ αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς θεοπνεύστους προφήτας. Δὲν θὰ ἀμφισβητήσης δεδαίως καὶ ἐκείνας τὰς προρρήσεις· διότι αὐτά τὰ βιβλία τὰ ἔχουν οἱ ἐχθροὶ μας καὶ μετεφράσθησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ μορφωμένους Ἑλληνας. Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν προλέγουν πολλὰ περὶ τούτων, ἀποδεικνύοντες ὅτι ἦτο Θεὸς αὐτὸς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ.

4. Πῶς λοιπὸν τώρα δὲν πιστεύουν ὅλοι; Διότι τὰ πράγματα ἐχειροτέρευσαν, καὶ δι' αὐτά ἡμεῖς εἴμεθα αἵτιοι· ἀπομένει δηλαδὴ νὰ ὀμιλήσωμεν καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν μας. Δὲν ἐπίστευον λοιπὸν καὶ τότε μόνον εἰς θαύματα, ἀλλὰ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς προσερχομένους εἰς τὴν πίστιν προσειλκύνοντο καὶ ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν πιστῶν· διότι λέγει· «Ἄς λάμψη τὸ φῶς σας ἔμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν Πατέρα σας τὸν οὐράνιον»¹⁹, καὶ· «Ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ ὄλων ἦτο μία καὶ κανεὶς δὲν ἔλεγε ὅτι κάτι ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του τοῦ ἀνήκεν, ἀλλὰ ὅλα τὰ εἶχον κοινά», καὶ· «ἐδίδετο εἰς τὸν καθένα ὅ,τι εἶχεν ἀνάγκη»²⁰, καὶ ἔζων θίον ἀγγελικόν. Ἄν γίνῃ τοῦτο καὶ σήμερα, θὰ ἐπιστρέψωμεν ὄλην τὴν οἰκουμένην εἰς τὴν πίστιν καὶ χωρὶς θαύματα.

Κατὰ πρῶτον αὐτοὶ ποὺ θέλουν νὰ σωθοῦν ὡς προσέξουν εἰς τὰς Γραφάς, διότι ἐκεῖ θὰ εὔρουν καὶ αὐτά καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτά κατορθώματα. Ὡς γνωστόν, οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ὑπερέβαινον τὰ κατορθώματα ἐκείνων ζῶντες μὲ πείναν καὶ δίψαν καὶ γυμνότητα, ἐνῶ ἡμεῖς θέλομεν νὰ ἀπολαύσωμεν πολλῆς τροφῆς καὶ ἀναπαύσεως καὶ ἀνέσεως· ἐκεῖνοι ὁμως δὲν ἠθέλον τέτοια, ἀλλὰ διεκλήρυττον· «Μέχρι τῆς ὥρας αὐτῆς καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ στερούμεθα τῶν ἀναγκαίων ἐνδυμάτων καὶ δεχόμεθα κτυπήματα καὶ

ἀπό Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἔτρεχον, ὁ δὲ εἰς
 τὴν Ἰνδῶν, ὁ δὲ εἰς τὴν Μαύρων, ἄλλος δὲ πρὸς ἄλλα μέ-
 ρη τῆς οἰκουμένης· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς πατρίδος ἐξελθεῖν
 5 τολμῶμεν, ἀλλὰ τρυφήν ζητοῦμεν καὶ οἰκίας λαμπρᾶς καὶ
 πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀφθονίαν. Τίς γὰρ ἡμῶν ἐλίμωξέ ποτε
 διὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον; τίς ἐν ἐρήμῳ γέγονε; τίς ἀποδη-
 μίαν ἐστείλατο μακράν; τίς τῶν διδασκάλων ἐκ τῶν χει-
 ρῶν ζῶν ἐτέροις ἐπεκούρησε; τίς θάνατον ὑπέμεινε καθη-
 μερινόν; Ἐντεῦθεν καὶ οἱ μεθ' ἡμῶν ὄντες ῥαθυμότεροι γί-
 10 νονται. Καὶ γὰρ εἰ στρατιώτας τις εἶδε καὶ στρατηγούς
 λιμῶ καὶ δίψει καὶ θανάτῳ καὶ πᾶσι τοῖς δεινοῖς παλαίοντας
 καὶ κρυμόν καὶ κινδύνους καὶ πάντα φέροντας καθάπερ
 λέοντας καὶ κατορθοῦντας, εἶτα μετὰ ταῦτα ἐκλύσαντας
 τὴν φιλοσοφίαν ἐκείνην καὶ μαλακωτέρους γενομένους καὶ
 15 χρημάτων ἐρῶντας καὶ πραγματείας καὶ καπηλείαις προσέ-
 χοντας καὶ ἠττωμένους ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἐσχάτης
 ἀνοίας ἦν τὴν αἰτίαν τούτων ζητεῖν.

Τοῦτο δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν καὶ τῶν προγόνων λογισώμεθα καὶ
 γὰρ πάντων ἐγενόμεθα ἀσθενέστεροι, καὶ τῷ παρόντι προ-
 20 σηλώμεθα βίῳ. Κἂν εὔρεθῆ τις ἶχνος ἔχων τῆς παλαιᾶς
 φιλοσοφίας, τὰς πόλεις ἀφείς καὶ τὰς ἀγοράς καὶ τὸ ἐν
 μέσῳ στρέφεσθαι καὶ τοὺς ἄλλους ρυθμίζειν τὰ ὄρη κατα-
 λαμβάνει· κἂν ἔρηταί τις τῆς ἀναχωρήσεως τὴν αἰτίαν, εὐ-
 ρίσκει πρόφασιν συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν. Ὅτι γὰρ μὴ πα-
 25 ραπόλωμαι, φυσί, μηδὲ ἀμβλύτερος γένωμαι τὴν ἀρετὴν,
 ἀποπηδῶ. Καὶ πόσῳ βέλτιον ἀμβλύτερόν σε γενέσθαι καὶ
 τοὺς ἄλλους κερδᾶναι ἢ μένοντα ἐν ὕψει περιῖδειν ἀπολ-
 λυμένους τοὺς ἀδελφούς; Ὅταν οὖν οἱ μὲν ἀρετῆς ἀμε-
 λῶσιν, οἱ δὲ ἐπιμελοῦμενοι πόρρω τῆς παρατάξεως γίνων-
 30 ται, πόθεν αἰρήσομεν τοὺς ἐχθρούς; Εἰ γὰρ καὶ σημεῖα ἦν
 νῦν, τίς ἂν ἐπείσθη; ἢ τίς ἂν προσέσχεν ἡμῖν τῶν ἔξωθεν

21. Α' Κορ. 4,11.

22. Βλ. σχόλ. ἀρ. 18 Β' Ὀμιλίας τοῦ παρόντος.

δὲν ἔχομεν μόνιμον κατοικίαν»²¹. Καὶ ἄλλοι μὲν ἔτρεχον ἀπὸ Ἰερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἄλλος μαθητῆς εἰς τὴν χώραν τῶν Ἰνδῶν, ἄλλος εἰς τὴν χώραν τῶν Μαύρων, ἄλλος τέλος πρὸς ἄλλα μέρη τῆς οἰκουμένης· ἐμεῖς ὁμῶς οὔτε ἀπὸ τὴν πατρίδα μας τολμῶμεν νὰ ἐξέλθωμεν, ἀλλὰ ἐπιζητοῦμεν καλοπέρασιν καὶ οἰκίας λαμπράς καὶ κάθε εἶδους ἀφθονίαν. Ποῖος δηλαδὴ ἀπὸ ἐμᾶς ἐπέινασε ποτὲ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ; ποῖος διέμεγεν εἰς τὴν ἔρημον; ποῖος ἀπεδῆμησεν εἰς χώραν μακρυνήν; ποῖος ἀπὸ τοὺς διδασκάλους, ζῶν ὁ ἴδιος ἀπὸ χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, ἐβοήθησεν ἄλλους; ποῖος ὑπέμεινε καθημερινὸν θάνατον; Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς καὶ αὐτοὶ ποὺ ζοῦν μαζί μας γίνονται ραθυμότεροι. Ἐὰν δηλαδὴ κάποιος ἔβλεπε στρατιώτας καὶ στρατηγούς νὰ παλαίουν μὲ πείναν καὶ δίψαν καὶ θάνατον καὶ ὅλα τὰ δεινά, καὶ νὰ ὑπομένουν τὸ δριμύ ψυχος καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὰ πάντα ὡς λέοντες, καὶ νὰ ἐπιτυγχάνουν, ἐὰν κατόπιν τοὺς ἔβλεπε νὰ ἐγκαταλείπουν ἐκείνην τὴν φιλοσοφίαν²² καὶ νὰ γίνωνται μαλθακώτεροι καὶ νὰ ποθοῦν τὰ χρήματα καὶ νὰ ἔχουν ἐστραμμένην τὴν προσοχὴν των εἰς τὰς ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὰ κέρδη τοῦ ἐμπορίου, καὶ νὰ ἠττῶνται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, θὰ ἦτο ἢ μεγαλυτέρα μωρία νὰ ψάχνη τὴν αἰτίαν τούτων.

Αὐτὸ ὁμῶς ἄς τὸ μεταφέρωμεν καὶ εἰς ἐμᾶς καὶ εἰς τοὺς προγόνους μας· διότι καὶ ἀσθενέστεροι ἀπὸ ὅλους ἐγίναμεν καὶ προσηλυνόμεθα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν. Καὶ ἂν εὐρεθῇ κάποιος νὰ ἔχη ἴχνος τῆς παλαιᾶς εὐσεβείας, ἀφοῦ ἐγκαταλείψῃ τὰς πόλεις καὶ τὰς ἀγοράς καὶ τὰς κοινωνικὰς ἀναστροφὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν ἄλλων, ζῆ εἰς τὰ ὄρη· καὶ ἂν κάποιος ἐρωτήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀναχωρήσεως, εὐρίσκει πρόφασιν ποὺ δὲν συγχωρεῖται. Ἐγκαταλείπω τὸν κόσμον, λέγει, διὰ νὰ μὴ χαθῶ ματαίως καὶ διὰ νὰ μὴ ἐξασθενήσω εἰς τὴν ἀρετὴν. Καὶ ὁμῶς πόσον καλύτερον εἶναι νὰ ἐξασθενήσῃς ἐσὺ καὶ νὰ κερδίσῃς τοὺς ἄλλους παρὰ νὰ μένης εἰς ὑψηλὸν ὄρος καὶ νὰ ἀφήνης ἀπὸ ἀδιαφορίαν τοὺς ἀδελφούς σου νὰ χάνωνται; Ὅταν λοιπὸν ἄλλοι μὲν ἀμελοῦν διὰ τὴν ἀρετὴν, ὅσοι δὲ ἐνδιαφέρονται δι' αὐτὴν μένουσιν μακριὰ ἀπὸ τὴν παράταξιν, πῶς θὰ νικήσωμεν τοὺς ἐχθρούς; Ποῖος δηλαδὴ θὰ ἐπέιθετο, καὶ ἂν ἀκόμη συνέβαινον τῶρα θαύματα; ἢ ποῖος ἀπὸ τοὺς ἐκτὸς τῆς πίστεως θὰ ἐπρόσεχεν εἰς ἐμᾶς, ἐφ' ὅσον τῶσον κυριαρχεῖ ἢ κακία;

τῆς κακίας οὕτως ἐπιπολαζούσης; Καὶ γὰρ ὁ ὀρθὸς βίος ἡμῶν ἀξιοπιστότερος τοῖς πολλοῖς εἶναι δοκεῖ. Σημεῖα μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀναισχύντων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπόνοιαν δέξεται πονηράν, βίος δὲ καθαρὸς καὶ αὐτὸ τοῦ
 5 διαβόλου τὸ στόμα μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐμφράξαι
 δυνήσεται.

Ταῦτα καὶ ἄρχουσι λέγω καὶ ἀρχομένοις καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἐμαυτῷ, ἵνα βίον ἐπιδειξώμεθα θαυμαστὸν καὶ συντάξαντες ἑαυτοὺς πάντων τῶν παρόντων ὑπερίδωμεν. Κα-
 10 ταφρονήσωμεν χρημάτων, καὶ μὴ καταφρονήσωμεν γενέ-
 νης· ὑπερίδωμεν δόξης, καὶ μὴ ὑπερίδωμεν σωτηρίας· ὑπο-
 μείνωμεν ἐνταῦθα κάματον καὶ πόνον, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν
 ἐκεῖ εἰς κόλασιν. Οὕτω τοῖς Ἑλλησι πολεμήσωμεν, οὕτως
 αὐτοὺς αἰχμαλωτίσωμεν αἰχμαλωσίαν ἐλευθερίας ἀμείνω.
 15 Ἄλλὰ ταῦτα μὲν λέγεται παρ' ἡμῶν συνεχῶς καὶ πολ-
 λάκις, γίνεται δὲ ὀλιγάκις. Πλὴν ἄλλ' ἐάν τε γένηται ταῦτα,
 ἂν τε μὴ γένηται, δίκαιον διὰ τῶν τοιούτων συνεχῶς ὑπο-
 μιμνήσκειν. Εἰ γὰρ διὰ τῆς χρηστολογίας ἐξαπατῶσί τινες,
 πολλῷ μᾶλλον τοὺς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγοντας δί-
 20 καιον μὴ ἀποκαμεῖν τὰ συμφέροντα λέγοντας. Εἰ γὰρ οἱ
 ἀπατῶντες τοσοῦτοις κέχρηται μηχανήμασι —καὶ γὰρ
 χρήματα ἀναλίσκουσι καὶ λόγους προσάγουσι καὶ κινδύ-
 νους ὑπομένουσι καὶ προστασίας ἐπιδείκνυνται— πολλῷ
 μᾶλλον ἡμᾶς τοὺς ἀπάτης ἀπάγοντας καὶ κινδύνους καὶ
 25 θανάτους καὶ πάντα ὑπομένειν χρή, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς καὶ
 τοὺς ἄλλους κερδάναντες καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀκαταγώνιστοι
 γενόμενοι τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐν Χριστῷ
 Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

καὶ ὀσδαίως ὁ ὀρθὸς βίος μας φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς πειστικώ-
τερος· διότι οἱ ἀναίσχυντοι καὶ πονηροὶ ἄνθρωποι διὰ τὰ θαύματα
μὲν θὰ ἔχουν πονηρὰν ὑπόνοιαν, ὁ καθαρὸς βίος ὅμως θὰ ἤμπορέ-
σῃ μὲ πολλήν εὐκολίαν νὰ φράξῃ καὶ τὸ ἴδιον τὸ στόμα τοῦ δια-
δόλου.

Αὐτὰ τὰ λέγω καὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ εἰς τοὺς ἀρχομένους
καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς ἄλλους τὰ λέγω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ πα-
ρουσιάσωμεν θαυμαστὸν βίον, καὶ ἀφοῦ συντάξωμεν τοὺς ἑαυτοὺς
μας, ἃς ἀδιαφορήσωμεν δι' ὄλα τὰ παρόντα. Ἐὰς καταφρονήσωμεν
τὰ χρήματα, καὶ ἃς μὴ καταφρονήσωμεν τὴν κόλασιν· ἃς ἀδιαφο-
ρήσωμεν διὰ τὴν δόξαν, καὶ ἃς μὴ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὴν σωτη-
ρίαν· ἃς ὑπομείνωμεν ἐδῶ τὴν κόπωσιν καὶ τὸν πόνον, διὰ νὰ μὴ
πέσωμεν ἐκεῖ εἰς κόλασιν. Ἐἴτσι ἃς πολεμήσωμεν τοὺς ἐθνικοὺς,
ἔτσι ἃς τοὺς αἰχμαλωτίσωμεν μὲ αἰχμαλωσίαν ποῦ εἶναι καλυτέρα
ἀπὸ ἐλευθερίαν.

Ἄλλὰ αὐτὰ τὰ λέγομεν μὲν συνεχῶς καὶ πολλᾶκις, τὰ πράττο-
μεν ὅμως ὀλίγας φορές. Ἄνεξαρτήτως ὅμως τοῦ ἔαν γίνωνται αὐ-
τὰ ἢ δὲν γίνωνται εἶναι δίκαιον νὰ τὰ ὑπενθυμίζωμεν μὲ τέτοιους
λόγους. Ἄφοῦ δηλαδὴ μερικοὶ ἐξαπατοῦν ἀπλῶς μὲ ὠραίους λό-
γους, πολὺ περισσότερον ὅσοι ἐπαναφέρουν τοὺς ἄνθρώπους πρὸς
τὴν ἀλήθειαν εἶναι δίκαιον νὰ μὴ ἀποκάμουν νὰ λέγουν ὅσα συμ-
φέρουν. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ οἱ ἐξαπατῶντες χρησιμοποιοῦν τόσα πολ-
λὰ τεχνάσματα— καθ' ὅτι καὶ χρήματα δαπανοῦν καὶ λόγους χρη-
σιμοποιοῦν καὶ κινδύνους ὑπομένουν καὶ προστασίαν ἐπιδεικνύουν—
πολὺ περισσότερον ἡμεῖς ποῦ σώζομεν τοὺς ἄνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀ-
πάτην πρέπει νὰ ὑπομένωμεν καὶ κινδύνους καὶ θανάτους καὶ τὰ
πάντα, μὲ σκοπὸν, ἀφοῦ κερδίσωμεν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τοὺς
ἄλλους καὶ ἀφοῦ γίνωμεν ἀκαταγώνιστοι διὰ τοὺς ἀντιπάλους μας,
νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὑποσχέσεων, τὰς ὁποίας
ἐλάβομεν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου μας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει
ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ζ΄
Α΄ Κορ. 2, 6—16

«Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις· σοφίαν δὲ
οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ
5 αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων· ἀλλὰ λαλοῦ-
μεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμέ-
νην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δό-
ξαν ἡμῶν».

1. Τὸ σκότος τοῦ φωτὸς ἐπιτηδειότερον εἶναι δοκεῖ
10 τοῖς τὰς ὄψεις νοσοῦσι· διὸ καὶ μᾶλλον εἰς συσκιασμένον
δωμάτιον καταφεύγουσι. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας γέγονε
τῆς πνευματικῆς· ἡ μὲν τοῦ Θεοῦ σοφία μωρία ἐδόκει εἶ-
ναι τοῖς ἔξωθεν, ἡ δὲ αὐτῶν, ἀληθῶς οὐσα μωρία, σοφία
αὐτοῖς νενόμισται. Καὶ ταῦτόν συνέβαινε, οἷον ἂν εἶ τις
15 σοφία κυβερνητικῇ κεχρημένος, ἐπηγγέλετο πλοίου χω-
ρίς καὶ ἰστίων πέλαγος ἄπειρον διαπερᾶν, εἶτα ἐπειρᾶτο
λογισμοῖς κατασκευάζειν ὅτι τοῦτο δυνατόν· ἄλλος δὲ τις
πάντων ἄπειρος, πλοίῳ καὶ κυβερνήτῃ καὶ ναύταις ἐγχει-
ρίσας ἑαυτόν, οὕτω μετὰ ἀσφαλείας ἔπλει. Καὶ γὰρ ἡ δο-
20 κοῦσα εἶναι ἀμαθία τούτου τῆς ἐκείνου σοφίας σοφωτέρα.
Καλὴ μὲν γὰρ ἡ κυβερνητικὴ, ἀλλ' ὅταν μείζονα ἐπαγγέλ-
ληται, μωρία τίς ἐστὶ καὶ πᾶσα τέχνη ἢ μὴ ἀρκουμένη
τοῖς ὄροις τοῖς ἑαυτῆς τοῦτο ἂν εἶη.

Οὕτω καὶ ἡ ἔξωθεν σοφία ἦν ἂν σοφία, εἰ Πνεύματι
25 ἐκέχρητο· ἐπειδὴ δὲ ἑαυτῇ τὸ πᾶν ἐπέτρεψε καὶ οὐδὲν ἐνό-
μισε δεῖσθαι τῆς βοηθείας ἐκείνης, μωρία γέγονεν, εἰ καὶ
ἐδόκει σοφία εἶναι. Διὸ πρότερον ἐλέγξας αὐτὴν διὰ τῶν
πραγμάτων, τότε αὐτὴν ἐκάλεσε μωρίαν· καὶ πρότερον
καλέσας μωρίαν τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν κατὰ τὴν ἐκείνων
30 ψῆφον, τότε δείκνυσιν αὐτὴν σοφίαν οὐσαν· μετὰ γὰρ τὰς

ΟΜΙΛΙΑ Ζ'
Α' Κορ. 2, 6-16

«Εἰς τοὺς ὠρίμους ὁμῶς πνευματικῶς λαλοῦμεν καὶ σοφίαν, σοφίαν ὁμῶς ὄχι τοῦ κόσμου αὐτοῦ, οὔτε τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου αὐτοῦ οἱ ὅποιοι καταργοῦνται· ἀλλὰ κηρύττομεν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, πού εἶναι μυστηριώδης καὶ κρυμμένη, τὴν ὁποίαν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων διὰ τὴν δόξαν μας»¹.

1. Τὸ σκότος θεωρεῖται ὅτι εἶναι καταλληλότερον ἀπὸ τὸ φῶς δι' ὅσους ἔχουν ἀσθενικοὺς ὀφθαλμούς· διὰ τοῦτο αὐτοὶ προτιμοῦν νὰ καταφεύγουν εἰς σκιερὸν δωμάτιον. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὴν πνευματικὴν σοφίαν. Ἡ μὲν σοφία τοῦ Θεοῦ ἐφαίνετο εἰς ὅσους δὲν ἐπίστευον ὅτι ἦτο μωρία, ἐνῶ τὴν ἰδικὴν των, πού ἦτο πραγματικῶς μωρία, τὴν ἐνόμιζον σοφίαν. Καὶ συνέβαινε τὸ ἴδιον μὲ τὸ ἐὰν κάποιος σοφὸς κυβερνήτης ἔδιδε τὴν ὑπόσχεσιν νὰ διαπεράσῃ ἀπέραντον πέλαγος χωρὶς πλοῖον καὶ ἰστία, καὶ κατόπιν προσεπάθει μὲ ἐπιχειρήματα νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τοῦτο ἦτο δυνατόν· καὶ κάποιος ἄλλος πάλιν, ἄπειρος τῶν πάντων, ἐμπιστευθεὶς τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ πλοῖον καὶ τὸν κυβερνήτην καὶ τοὺς ναύτας, ἔπλεεν ἔτσι μὲ ἀσφάλειαν· καθ' ὅσον ἡ θεωρουμένη ἀμάθεια τούτου εἶναι σοφωτέρα τῆς σοφίας ἐκείνου. Διότι εἶναι μὲν καλὴ ἡ τέχνη τοῦ κυβερνήτου, ἀλλ' ὅταν ὑπόσχεται μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα δύναται, εἶναι μία μωρία· καὶ εἶναι τέτοια κάθε τέχνη πού δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰ ἰδικὰ της ὄρια.

²Ἔτσι καὶ ἡ σοφία τοῦ κόσμου θὰ ἦτο σοφία, ἐὰν εἶχε τὸ πνεῦμα· ἐπειδὴ ὁμῶς ἀνέθεσε τὸ πᾶν εἰς τὰς ἰδικὰς της δυνάμεις καὶ ἐνόμισεν ὅτι καθόλου δὲν ἐχρειάζετο τὴν βοήθειαν ἐκείνην, ἔγινε μωρία, ἂν καὶ ἐθεωρεῖτο ὅτι ἦτο σοφία. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ προηγουμένως τὴν ἠλεγξεν ἐκ τῶν πραγμάτων, ἔπειτα τὴν ὠνόμασε μωρίαν· καὶ ἀφοῦ προηγουμένως ὠνόμασε μωρίαν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἔπειτα ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὴ εἶναι σοφία· διότι μετὰ τὰς ἀπο-

ἀποδείξεις δυνατόν μάλιστα τοὺς ἀντιλέγοντας ἐντρέπειν·
καὶ φησι· «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις». Ὅταν
γὰρ ἐγώ, νομιζόμενος μωρὸς καὶ μωρὰ κηρύττειν, τοῦ σο-
φοῦ περιγένωμαι, οὐ διὰ μωρίας σοφίας περιγεγενημένην, ἀλ-
5 λὰ διὰ σοφίας τελειότερας καὶ τοσαύτης καὶ οὕτω μείζο-
νος, ὡς ἐκείνην μωρίαν φαίνεσθαι. Διὰ τοῦτο πρότερον
αὐτὴν οὕτω καλέσας, ὡς ἐκεῖνοι ὠνόμαζον τότε, καὶ ἀπὸ
τῶν πραγμάτων τὴν νίκην δείξας καὶ ἐκείνους ἀποφήνας
σφόδρα μωροῦς, τὸ προσῆκον αὐτῇ λοιπὸν ἀπέδωκεν ὄνο-
10 μα, λέγων· «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις». Σοφίαν
δὲ λέγει τὸ κήρυγμα καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, τὸ διὰ
σταυροῦ σωθῆναι, τελείους δὲ τοὺς πεπιστευκότας. Καὶ
γὰρ ἐκεῖνοι τέλειοι οἱ τὰ ἀνθρώπινα εἰδότες ὅτι σφόδρα
ἀσθενῆ, καὶ ὑπεριδόντες αὐτῶν, οἱ μηδὲν αὐτοῖς συμβάλ-
15 λεσθαι πεπεισμένοι, οἳοι γεγόνασιν οἱ πιστοί.

«Σοφίαν δὲ οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου». Ποῦ γὰρ χρήσι-
μος ἢ ἔξωθεν σοφία ἐνταῦθα καταστρέφουσα καὶ περαι-
τέρω μὴ προϊοῦσα, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα δυναμένη τι τοὺς
ἔχοντας ὠφελεῖν; Ἄρχοντας δὲ αἰῶνος ἐνταῦθα οὐ δαίμο-
20 νὰς τινὰς λέγει, καθὼς τινες ὑποπτεύουσιν, ἀλλὰ τοὺς ἐν
ἀξιώμασι, τοὺς ἐν δυναστείαις, τοὺς τὸ πρᾶγμα περιμά-
χητον εἶναι νομίζοντας, φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ λο-
γογράφους· καὶ γὰρ αὐτοὶ ἐκράτουν καὶ δημαγωγοὶ πολλά-
κις ἐγίνοντο. Τοῦ δὲ αἰῶνος ἐκάλεσεν ἄρχοντας, ἐπειδὴ
25 περαιτέρω τοῦ παρόντος αἰῶνος οὐ πρόεισιν αὐτῶν ἢ ἀρ-
χή· διὸ καὶ ἐπήγαγε, «τῶν καταργουμένων» οἰκοθέν τε αὐ-
τὴν διαβάλλων καὶ ἀπὸ τῶν χρωμένων· δείξας γὰρ ὅτι
ψευδὴς ἐστίν, ὅτι μωρὰ, ὅτι οὐδὲν δύναται εὐρεῖν, ὅτι
ἀσθενὴς, δείκνυσιν ὅτι καὶ ὀλιγοχρόνιος.

30 «Ἄλλὰ λαλοῦμεν Θεοῦ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ». Ποίῳ μυ-
στηρίῳ; Καὶ μὴν φησιν ὁ Χριστός, «Ὁ ἠκούσατε εἰς τὸ
οὐς, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμαίων»· πῶς οὖν μυστήριον αὐ-
τὴν καλεῖ; Ἐπειδὴ οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος οὔτε

δείξεις είναι δυνατόν οί αντιλέγοντες νά ἐντρέπωνται πάρα πολύ· καί λέγει· «Κηρύττομεν ὁμῶς σοφίαν εἰς τοὺς ὠρίμους πνευματικῶς». Ὅταν δηλαδή ἐγώ, πού θεωροῦμαι ὅτι εἶμαι μωρός καί κηρύττω μωρά, ὑπερισχύω τοῦ σοφοῦ, δὲν ὑπερίσχυσα μέ μωράν σοφίαν, ἀλλά μέ σοφίαν τελειότεραν καί περισσοτέραν καί τόσον μεγαλύτεραν, ὥστε ἐκείνη νά φαίνεται μωρία. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ προηγουμένως τήν ὠνόμασεν ἔτσι, ὅπως τότε ἐκεῖνοι τήν ὠνόμαζον, καί ἀφοῦ ἐκ τῶν πραγμάτων τοὺς ἔδειξε τήν νίκην καί ἐκείνους τοὺς ἀπέδειξε πάρα πολύ μωρούς, κατόπιν ἀπέδωσεν εἰς αὐτήν τὸ κατάλληλον ὄνομα λέγων· «Κηρύττομεν ὁμῶς σοφίαν εἰς τοὺς ὠρίμους πνευματικῶς». Σοφίαν δὲ ὀνομάζει τὸ κήρυγμα καί τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας, δηλαδή τήν σωτηρίαν διὰ τοῦ σταυροῦ· τελείους δὲ ὀνομάζει τοὺς πιστούς, καθ' ὅσον τέλειοι εἶναι ὅσοι γνωρίζουν τὰ ἀνθρώπινα ὅτι εἶναι πάρα πολύ ἀσθενικά καί τὰ περιφρονοῦν, αὐτοὶ πού εἶναι πεπεισμένοι νά μὴ ἔχουν στενήν σχέσιν μέ αὐτά· τέτοιοι δηλαδή πού ἦσαν οἱ πιστοί.

«Σοφίαν ὁμῶς ὄχι τοῦ κόσμου αὐτοῦ». Πού δηλαδή εἶναι χρησιμὸς ἡ σοφία τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία περιορίζεται εἰς τὰ ἐγκόσμια καί δὲν προχωρεῖ περαιτέρω, αὐτὴ πού δὲν ἠμπορεῖ οὔτε ἐδῶ νά ὠφελήσῃ εἰς κάτι αὐτοὺς πού τήν κατέχουν; Ἄρχοντας δὲ τοῦ κόσμου ἐδῶ δὲν ὀνομάζει κάποιους δαίμονας, καθὼς ὑποπτεύονται μερικοί, ἀλλ' αὐτοὺς πού ἔχουν ἀξιώματα, πού ἔχουν ἐξουσίαν, αὐτοὺς πού ἐνόμιζον ὅτι τὸ πρᾶγμα ἦτο πολύ σπουδαῖον, δηλαδή τοὺς φιλοσόφους καί τοὺς ρήτορας καί τοὺς λογογράφους· διότι αὐτοὶ ὑπερίσχυον καί πολλάκις παρέσυρον τὸν λαὸν μέ τοὺς λόγους των. Τοὺς ὠνόμασε δὲ ἄρχοντας τοῦ κόσμου, διότι ἡ δύναμις των δὲν ὑπερβαίνει τὸν παρόντα κόσμον· διὰ τοῦτο καί προσέθεσε, «πού καταργοῦνται», κατηγορῶν αὐτήν τήν σοφίαν τοῦ κόσμου καί μέ τὰς λέξεις πού χρησιμοποιεῖ καί μέ ὅσα ἐπιχειρήματα προβάλλει· ἀφοῦ δηλαδή ἀπέδειξεν ὅτι ἡ σοφία ἐκείνη εἶναι ψευδής, ὅτι εἶναι μωρά, ὅτι τίποτε δὲν δύναται νά εὔρῃ, ὅτι εἶναι ἀσθενική, δεικνύει ὅτι εἶναι καί ὀλιγοχρόνιος.

«Ἄλλὰ κηρύττομεν σοφίαν Θεοῦ μυστηριώδη». Τί εἶδους μυστηριώδη. Καθ' ὅσον ὁ Χριστὸς λέγει· «ἐκεῖνο πού ἠκούσατε κρυφὰ εἰς τὸ αὐτί, κηρύξατέ το ἀπὸ τῆν ταρατάσαν»². πῶς λοιπὸν τήν ὀνομάζει μυστήριον; Ἐπειδὴ οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος οὔτε κά-

ἄλλη τις αὐτὸ κτιστὴ δύναμις ἦδει, πρὶν γενέσθαι. Διὸ φησιν, «Ὅτι γινώρισθῆ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανοῖς διὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ». Τοῦτο δὲ ἐποίησεν ἡμᾶς τιμῶν ὁ Θεός, ὥστε
 5 μεθ' ἡμῶν ἀκοῦσαι τῶν μυστηρίων. Καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς, οὐς ἂν ποιησώμεθα φίλους, τοῦτο τεκμήριον πρὸς αὐτοὺς εἶναι φαμεν τῆς φιλίας, τὸ μηδενὶ πρὸ αὐτῶν εἰπεῖν τὰ ἀπόρρητα.

Ἐκούεωσαν οἱ τὸ κήρυγμα ἐκπομπεύοντες καὶ πᾶσιν
 10 ἀπλῶς ἐκφαίνοντες τοὺς μαργαρίτας καὶ τὸ δόγμα, καὶ τὰ ἅγια κυσὶ καὶ χοίροις ῥίπτοῦντες καὶ λογισμοῖς περιγτοῖς. Τὸ γὰρ μυστήριον κατασκευῆς οὐ δεῖται, ἀλλ' ὅπερ ἐστὶ, τοῦτο μόνον ὃν καταγγέλλεται· ἐπεὶ οὐκ ἔσται μυστήριον θεῖον καὶ ὀλόκληρον, ὅταν καὶ παρὰ σαυτοῦ τι προσθῆς.
 15 Καὶ ἄλλως δὲ μυστήριον καλεῖται, ὅτι οὐχ ὅπερ ὀρώμεν βλέπομεν, ἀλλ' ἕτερα ὀρώμεν καὶ ἕτερα πιστεύομεν. Τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τῶν μυστηρίων ἡμῶν φύσις. Ἐτέρως γοῦν ἐγώ, καὶ ἕτέρως ὁ ἄπιστος περὶ τούτων διακεῖμεθα. Ἐκούω ἐγὼ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν εὐθέως
 20 ὡς θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀσθένειαν νομίζει. Ἐκούω ὅτι δοῦλος γέγονε, καὶ τὴν κηδεμονίαν θαυμάζω· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀτιμίαν λογίζεται. Ἐκούω ὅτι ἀπέθανε, καὶ τὴν δύναμιν ἐκπλήττομαι, ὅτι ἐν θανάτῳ γενόμενος οὐκ ἐκρατήθη, ἀλλὰ καὶ ἐξέλυσε θάνατον· ἀκούει ἐκεῖνος, καὶ ἀδυναμίαν ὑποπτεύει.
 25 Ἐκούων ἀνάστασιν ἐκεῖνος, μῦθον τὸ πρᾶγμα φησιν· ἐγὼ δὲ τὰς διὰ τῶν πραγμάτων δεξάμενος ἀποδείξεις, προσκυνῶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν. Ἐκούων λουτρὸν ἐκεῖνος, ἀπλῶς ὕδωρ νομίζει· ἐγὼ δὲ οὐ τὸ ὀρώμενον ἀπλῶς βλέπω ἀλλὰ τὸν τῆς ψυχῆς καθαρμὸν τὸν
 30 διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος λελοῦσθαί μοι τὸ σῶμα νομίζει μόνον, ἐγὼ δὲ πεπίστευκα ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ γέγονε καθαρὰ τε καὶ ἅγια, καὶ λογίζομαι τὸν τάφον, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἁγιασμὸν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἰοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τοῦ
 35 Πνεύματος τὴν χορηγίαν. Οὐ γὰρ τῇ ὄψει κρίνω τὰ φαινόμενα.

ποια ἄλλη κτιστὴ δύναμις τὸ ἐγνώριζε πρὶν νὰ συμβῆ. Διὰ τοῦτο λέγει· «Διὰ νὰ γνωρισθῆ· τῶρα εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας εἰς τὰ οὐράνια διὰ τῆς Ἐκκλησίας ἢ πολυποίκιλος σοφία τοῦ Θεοῦ»³. Τοῦτο τὸ ἔκανε ὁ Θεὸς τιμῶν ἡμᾶς, ὥστε μαζί μας νὰ ἀκούσουν τὰ μυστήρια. Καὶ ἔμεῖς δηλαδὴ ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἀπόδειξις τῆς φιλίας μας πρὸς ὄσους ἔκαναμε φίλους μας εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ μὴ εἴπωμεν μυστικὰ εἰς ἄλλον πρὶν ἀπὸ αὐτούς.

Ἄς τὰ ἀκούσουν ὅσοι διασύρουν τὸ κήρυγμα καὶ ἀδιακρίτως ἀποκαλύπτουν τοὺς μαργαρίτας καὶ τὸ δόγμα εἰς ὄλους καὶ ρίπτουν τὰ ἅγια εἰς τὰ σκυλιά καὶ τοὺς χοίρους καὶ διατυπώνουν ἀνωφελεῖς συλλογισμούς· διότι τὸ μυστήριον δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ἐπιχειρηματολογίαν, ἀλλὰ ὅπως εἶναι, ἔτσι μόνον κηρύσσεται, διότι δὲν εἶναι μυστήριον θεῖον καὶ ὀλοκληρον, ὅταν προσθέσῃς κάτι ἰδικόν σου. Καὶ δι' ἄλλον λόγον ὀνομάζεται μυστήριον, διότι δὲν πιστεύομεν ὅσα βλέπομεν, ἀλλὰ ἄλλα βλέπομεν καὶ ἄλλα πιστεύομεν. Δηλαδὴ τέτοια εἶναι ἡ φύσις τῶν μυστηρίων μας. Ἄλλιῶς λοιπὸν διάκειμαι πρὸς αὐτὰ ἐγὼ καὶ ἄλλιῶς ὁ ἄπιστος. Ἀκούω ἐγὼ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς καὶ ἀμέσως θαυμάζω τὴν φιλανθρωπίαν του· τὸ ἀκούει ἐκεῖνος καὶ τὸ νομίζει ἀσθένειαν. Ἀκούω ὅτι ἔγινε δοῦλος καὶ θαυμάζω τὴν φροντίδα του· τὸ ἀκούει ἐκεῖνος καὶ τὸ θεωρεῖ ἀτιμία. Ἀκούω ὅτι ἀπέθανε καὶ ἐκπλήττομαι διὰ τὴν δύναμίν του, διότι, ἂν καὶ ἀπέθανε, δὲν κατεκρατήθη, ἀλλὰ καὶ κατήγγησε τὸν θάνατον· ἀκούει ἐκεῖνος καὶ ὑποπτεύεται ἀδυναμίαν. Ἐκεῖνος, ὅταν ἀκούῃ ἀνάστασιν, ἰσχυρίζεται ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι μῦθος, ἐγὼ ὅμως παρεδέχθην τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῆς πραγματικότητος καὶ προσκυνῶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνος, ὅταν ἀκούῃ λουτρόν, νομίζει ἀπλῶς ὕδωρ, ἐγὼ ὅμως βλέπω ὄχι ἀπλῶς αὐτὸ ποὺ φαίνεται, ἀλλὰ τὸν καθαρισμόν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐκεῖνος νομίζει ὅτι τὸ σῶμα μου μόνον ἔχει λουσθῆ, ἐγὼ ὅμως πιστεύω ὅτι καὶ ἡ ψυχὴ γίνεται καθαρὰ καὶ ἅγια, καὶ σκέπτομαι τὸν τάφον, τὴν ἀνάστασιν, τὸν ἁγιασμόν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀπολύτρωσιν, τὴν υἱοθεσίαν, τὴν κληρονομίαν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν χορήγησιν τοῦ Πνεύματος· διότι δὲν κρίνω τὰ φαινόμενα κατ' ὄψιν, ἀλλὰ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας. Ἀκούω τὴν

μενα, ἀλλὰ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς διανοίας. Ἀκούω σῶμα Χριστοῦ· ἐτέρως ἐγὼ νοῶ τὸ εἰρημένον, ἐτέρως ὁ ἄπιστος.

2. Καὶ καθάπερ τὰ παιδιά τὰ βιβλία ὀρῶντα οὐκ οἶδε τῶν γραμμάτων τὴν δύναμιν, οὐδὲ οἶδεν ἄπερ ὀρᾶ, μᾶλλον δὲ κἂν ἀνὴρ ἄπειρος ἢ γραμμάτων, ταῦτὰ πείσεται· ὁ δὲ ἔμπειρος πολλὴν εὐρήσει τοῖς γράμμασιν ἐναποκειμένην τὴν δύναμιν καὶ βίους ὀλοκλήρους καὶ ἱστορίας· καὶ ἐπιστολὴν ὁ μὲν ἄπειρος λαβὼν, χάρτην ἠγήσεται καὶ μέλαν εἶναι, ὁ δὲ ἔμπειρος καὶ φωνῆς ἀκούσεται καὶ διαλέξε-
10 ται τῷ ἀπόντι, καὶ ὅπερ ἂν βούληται διὰ τῶν γραμμάτων πάλιν ἐρεῖ· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μυστηρίου γίνεται· οἱ μὲν ἄπιστοι, καίτοιγε ἀκούοντες, οὐ δοκοῦσιν ἀκούειν, οἱ δὲ πιστοὶ τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος ἔχοντες ἐμπειρίαν ὀρῶσι τῶν ἐναποκειμένων τὴν δύναμιν. Τοῦτο γοῦν αὐτὸ δηλῶν
15 ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι καὶ νῦν τὸ κηρυττόμενον ἀποκέκρυπται· «Τοῖς γὰρ ἀπολλυμένοις», φησὶν, «ἐστὶ κεκαλυμμένον». Ἄλλως δὲ καὶ τὸ παράδοξον ἐμφαίνει τοῦ κηρύγματος. Οὕτω δὴ εἶωθε καλεῖν ἢ Γραφὴ τὰ παρ' ἐλπίδας καὶ ὑπὲρ διάνοιαν ἀνθρωπίνην γινόμενα. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ,
20 «Τὸ μυστήριόν μου ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐμοῖς»· καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, «Ἴδού μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα». Εἰ δὲ πανταχοῦ κηρύττεται, καὶ οὕτω μυστήριόν ἐστί. Καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκελεύσθημεν, ἄπερ ἠκούσαμεν εἰς τὸ οὐς εἰπεῖν ἐπὶ τῶν δω-
25 μάτων, οὕτω προσετάγημεν μὴ δοῦναι τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ μηδὲ ρίψαι τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων. Οἱ μὲν γὰρ εἰσι ψυχικοί, καὶ οὐ νοοῦσιν, οἱ δὲ κάλυμμα ἔχουσιν ἐπὶ τῆς καρδίας αὐτῶν, καὶ οὐ βλέπουσιν.

Ἄρα μυστήριον τοῦτο μάλιστα ἐστίν, ὃ πανταχοῦ
30 μὲν κηρύττεται, οὐ γνωρίζεται δὲ παρὰ τῶν οὐκ ὀρθῆν ἔχόντων γνώμην· ἐκκαλύπτεται δὲ οὐκ ἀπὸ σοφίας ἀλλ' ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου, καθόσον ἡμῖν δέξασθαι δυνατόν. Διόπερ οὐκ ἂν τις ἀμάρτοι καὶ κατὰ τοῦτο αὐτὸ μυστή-

4. Β' Κορ. 4,3.

5. Ἦσ. 24,16.

6. Α' Κορ. 15,51.

ἔκφρασιν «σῶμα Χριστοῦ»· ἀλλιῶς ἐγὼ τὴν καταλαβαίνω καὶ ἀλλιῶς ὁ ἄπιστος.

2. Καὶ ὅπως τὰ παιδιά, παρ' ὄλον ὅτι βλέπουν τὰ βιβλία, δὲν γνωρίζουν τὴν δύναμιν τῶν γραμμάτων οὔτε γνωρίζουν ὅσα βλέπουν, πολὺ περισσότερον τὰ ἴδια θὰ πάθῃ ἓνας ἄνδρας ποῦ εἶναι ἄπειρος γραμμάτων· ἐκεῖνος ὁμως ποῦ γνωρίζει γράμματα θὰ εὖρη ὅτι ὑπάρχει πολλὴ δύναμις μέσα εἰς αὐτὰ καὶ ὅτι ὑπάρχουν ὀλόκληροι βίοι καὶ ἱστορίαι· ἐπίσης αὐτὸς ποῦ δὲν γνωρίζει γράμματα, ἐὰν λάβῃ ἐπιστολὴν, θὰ τὴν θεωρήσῃ ὅτι εἶναι χάρτης καὶ μελάνη· ἐκεῖνος ὁμως ποῦ γνωρίζει γράμματα θὰ ἀκούσῃ καὶ φωνὴν καὶ θὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν ἀπόντα, καὶ ὅτι θέλῃ, θὰ τὸ εἶπῃ πάλιν μὲ γράμματα. Ἔτσι γίνεται καὶ μὲ τὸ μυστήριον· οἱ μὲν ἄπιστοι νομίζουν ὅτι δὲν ἀκούουν, ἂν καὶ ἀκούουν· οἱ πιστοὶ ὁμως ἔχοντες τὴν ἐμπειρίαν ποῦ τοὺς δίδει τὸ ἅγιον Πνεῦμα βλέπουν τὴν δύναμιν τῶν ὄσων εἶναι κρυπτά. Τοῦτο ἀκριβῶς δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν ὅτι καὶ τώρα ἀκόμη τὸ θαυότερον νόημα τοῦ κηρύγματος παραμένει κρυπτόν· διότι λέγει· «εἶναι σκεπασμένον δι' ἐκείνους ποῦ χάνονται»⁴. Ἀλλὰ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον δηλώνει σαφῶς τὸ παράδοξον τοῦ κηρύγματος. Ἔτσι συνήθως ἡ ἅγια Γραφή ὀνομάζει ὅσα συμβαίνουν παρ' ἐλπίδα καὶ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Τὸ μυστήριόν μου δι' ἐμέ καὶ τοὺς ἰδικούς μου»⁵· καὶ πάλιν ὁ Παῦλος λέγει· «Ἴδού, σᾶς λέγω ἐν μυστήριον· ὅλοι δὲν θὰ ἀποθάνωμεν μὲν, ἀλλὰ ὅλοι θὰ μεταβληθῶμεν»⁶. Καὶ ἂν ἀκόμη κηρύττεται παντοῦ, καὶ πάλιν παραμένει μυστήριον. Ὅπως δηλαδή ἐλάβαμε τὴν ἐντολὴν νὰ εἴπωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ αὐτὶ καὶ εἰς ἀσφαλῆ τόπον ὅσα ἠκούσαμεν, ἔτσι ἐπίσης ἐλάβαμε τὴν διαταγὴν νὰ μὴ δώσωμεν τὰ ἅγια εἰς τὰ σκυλιά οὔτε νὰ ρίψωμεν τοὺς μαργαρίτας ἐμπρὸς εἰς τοὺς χοίρους, διότι ἄλλοι μὲν εἶναι σαρκικοὶ καὶ δὲν κατανοοῦν τὰ μυστήρια, ἄλλοι δὲ ἔχουν κάλυμμα ἐπάνω εἰς τὴν καρδίαν των καὶ δὲν βλέπουν.

Ἐπομένως εἶναι πρὸ παντὸς μυστήριον τοῦτο, τὸ ὁποῖον κηρύττεται μὲν παντοῦ, δὲν τὸ κατανοοῦν ὁμως ὅσοι δὲν ἔχουν ὀρθὴν σκέψιν· ἀποκαλύπτεται δὲ ὄχι μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ἀλλὰ μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ ἔσφαλλε κάποιος, ἂν διὰ τὸν ἴδιον λόγον ὠνόμα-

- ριον αὐτὸ προσειπὼν ἀπόρρητον· οὐ δὲ γὰρ ἡμῖν τοῖς πιστοῖς πᾶσα ἐνεχειρίσθη σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνί-
5 γματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»: Διὰ τοῦτο ἔλεγε, «Λαλοῦμεν σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς δόξαν ἡμῶν». «Ἀποκεκρυμμένην», τουτέστιν ὅτι οὐδεὶς πρὸ ἡμῶν ἔμαθε τῶν ἄνω δυνάμεων, οὐδὲ οἱ πολλοὶ νῦν ἴσα-
10 σιν. Ἡ ὅτι προώρισεν εἰς δόξαν ἡμῶν· καίτοιγε ἀλλαχοῦ φησιν, «εἰς δόξαν ἑαυτοῦ». Ἐαυτοῦ γὰρ ἡγεῖται δόξαν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ὥσπερ οὖν καὶ πλοῦτον ἑαυτοῦ καλεῖ, καίτοιγε αὐτόπλουτος ὢν ἀγαθῶν, καὶ οὐδενός δεόμενος εἰς τὸ εἶναι πλούσιος. «Προώρισε», φησί, τὴν περὶ
15 ἡμᾶς κηδεμονίαν ἐνδεικνύμενος. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστα καὶ τιμᾶν καὶ φιλεῖν ἡμᾶς νομίζονται, ὅσοιπερ ἄνωθεν ὡσὶν ἡμᾶς παρεσκευασμένοι ποιεῖν εὖ· ὅπερ καὶ οἱ πατέρες ἐπὶ παίδων ποιοῦσι· καὶ γὰρ εἰ ὕστερον διδόασι τὰ χρήματα, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς εἰσι τοῦτο προηρημένοι.
20 Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σπουδάζει δεῖξαι νῦν, ὅτι αἰεὶ ἡμᾶς ἐφίλει καὶ ἄνωθεν ὁ Θεὸς καὶ μηδέπω γενομένους. Οὐ γὰρ, ἄν, εἰ μὴ ἐφίλει, τὸν πλοῦτον ἡμῶν προώρισε. Μὴ τοίνυν ἐννοήσης τὴν ἐν μέσῳ γενομένην ἔχθραν· πρεσβυτέρα γὰρ ἦν αὐτῆς ἡ φιλία. Τὸ δέ, «πρὸ τῶν αἰώνων»,
25 τὸ αἰδίον φησὶ καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ οὕτω λιέγει, «Ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων». Εὐρεθήσεται τοίνυν καὶ ὁ Υἱὸς οὕτως αἰδίος ὢν. Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ φησιν ὅτι, «Δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν», ὅπερ ἐστὶ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχειν. Ὁ γὰρ ποιητὴς πρὸ τῶν ποιημάτων εὐδηλον ὅτι.
30 «Ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἑσταύρωσαν». Οὐκοῦν οὐδὲ ἐγκλημάτων εἰσὶν ἄξιοι, εἶγε μὴ

7. αὐτ. 13, 9, 12.

8. Ἐφ. 1,12.

9. Ἐβρ. 1,2.

10. Α' Κορ. 2,8.

ζε τοῦτο μυστήριον ἀπόρρητον, διότι οὔτε εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστοὺς ἐδόθη μὲ πλήρη σαφήνειαν καὶ ἀκρίβειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ἡ γνῶσις μας εἶναι μερικὴ καὶ ἡ προφητεία περιορισμένη. Τώρα δηλαδὴ βλέπομεν ὡς μέσα εἰς καθρέπτῃν ἀσαφῶς, τότε ὁμῶς θὰ βλέπωμεν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον»⁷. Διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Κηρύττομεν σοφίαν μυστηριώδη καὶ κρυμμένην, τὴν ὁποίαν προώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰῶνων διὰ τὴν δόξαν μας». «Κρυμμένην» δηλαδὴ ὅτι κανεὶς πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς δὲν ἔμαθε διὰ τὰς οὐρανίους δυνάμεις, οὔτε ὁ πολὺς ὁ κόσμος τώρα γνωρίζει· ἢ ὅτι τὴν προώρισε διὰ τὴν ἰδικὴν μας δόξαν, ἂν καὶ ἀλλοῦ, ὡς γνωστὸν, λέγει «διὰ τὴν ἰδικὴν του δόξαν»⁸, διότι θεωρεῖ δόξαν του τὴν ἰδικὴν μας σωτηρίαν, ὅπως βεβαίως μᾶς ὀνομάζει πλοῦτον ἰδικόν του, ἂν καὶ εἶναι ἀφ' ἑαυτοῦ του πλούσιος ἀπὸ ἀγαθὰ καὶ δὲν ἔχει κανενὸς τὴν ἀνάγκην διὰ νὰ εἶναι πλούσιος. Λέγει «προώρισε», ὑποδηλώνων τὴν φροντίδα του δι' ἡμᾶς, καθ' ὅσον θεωροῦνται ὅτι μᾶς τιμοῦν καὶ μᾶς ἀγαποῦν πρὸ παντὸς ἐκεῖνοι, ποὺ εἶναι ἀνώτεροί μας καὶ εἶναι ἔτοιμοι νὰ μᾶς ὠφελήσουν· αὐτὸ ἀκριβῶς κάνουν καὶ οἱ πατέρες εἰς τὰ παιδιά των· διότι, ἔαν δίδουν εἰς αὐτὰ ἀργότερον χρήματα, ἐν τούτοις εἶναι ἐξ ἀρχῆς πρὸ πολλοῦ προδιατεθειμένοι νὰ κάνουν τοῦτο.

Καὶ ὁ Παῦλος τώρα φροντίζει νὰ δείξῃ ὅτι ὁ Θεὸς πάντοτε καὶ ἐκ τῶν προτέρων εἶχεν ἀγάπην δι' ἡμᾶς ἀπὸ τότε ποὺ ἀκόμη δὲν εἴχομεν γεννηθῆ· διότι δὲν θὰ μᾶς προώριζε πλοῦτον, ἔαν δὲν μᾶς ἠγάπα. Μὴ λοιπὸν σκεφθῆς τὴν ἐχθραν, ποὺ ἐδημιουργήθη ἐν τῷ μεταξῦ· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι παλαιότερα ἀπὸ αὐτήν. Τὸ δὲ «πρὸ τῶν αἰῶνων» ἐννοεῖ τὸ αἰώνιον, διότι ἀλλοῦ λέγει τὰ ἐξῆς· «αὐτὸς ποὺ ὑπάρχει πρὸ τῶν αἰῶνων». Θὰ φανῆ λοιπὸν ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἔτσι αἰώνιος, διότι περὶ αὐτοῦ λέγει ὅτι «δι' αὐτοῦ ἔκαμε τοὺς αἰῶνας»⁹, πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ὑπῆρχε πρὸ τῶν αἰῶνων· διότι εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὁ δημιουργὸς ὑπῆρχε πρὸ τῶν δημιουργημάτων του.

«Τὴν ὁποῖαν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου αὐτοῦ δὲν ἔχει γνωρίσει· διότι, ἔαν τὴν εἶχον γνωρίσει, δὲν θὰ ἐσταύρωνον τὸν Κύριον τῆς δόξης»¹⁰. Δὲν ἀξίζουν λοιπὸν νὰ τοὺς κατηγοροῦμεν, ἔαν βεβαίως δὲν ἐγνώρισαν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ-

ἔγνωσαν, καὶ ἑσταύρωσαν. Καὶ εἰ μὴ ἤδεσαν, πῶς ἔλεγεν αὐτοῖς, «Καὶ ἐμὲ οἶδατε, καὶ οἶδατε πόθεν εἰμί»; Περὶ γὰρ τοῦ Πιλάτου φησὶν ἡ Γραφή ὅτι οὐκ ἤδει· εἰκὸς δὲ μηδὲ τὸν Ἡρώδη εἰδέναι. Τούτους ἂν εἶποι τις καλεῖσθαι ἄρ-
 5 χοντας τοῦ αἰῶνος τούτου. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ τῶν ἱερέων εἶποι τις ἂν τοῦτο λέγεσθαι, οὐκ ἂν ἀ-
 μάρτοι· καὶ γὰρ ἐκείνοις φησὶν. «Οὔτε ἐμὲ οἶδατε, οὔτε τὸν Πατέρα μου». Πῶς οὖν ἄνωτέρω φησί, «Καὶ ἐμὲ οἶδατε, καὶ οἶδατε πόθεν εἰμί»; Ἄλλὰ τίς ὁ τρόπος τῆς ἀναγνώ-
 10 σεως ταύτης καὶ τίς ἐκείνης ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἤδη εἴρη-
 ται· καί, ὥστε μὴ συνεχῶς τὸ αὐτὸ στρέφειν, ἐκεῖ παρα-
 πέμπομεν τοὺς ἐντυχάνοντας.

3. Τί οὖν; ἀφείθη, φησὶν, αὐτοῖς τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ ἀμάρτημα; καὶ γὰρ εἶπεν, «Ἄφες αὐτοῖς». Εἰ μετενόησαν,
 15 ἀφείθη. Καὶ γὰρ ὁ μυρίαὶς βαλὼν χερσὶ τὸν Στέφανον καὶ διώξας τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Παῦλος, τῆς Ἐκκλησίας προ-
 στάτης ἐγένετο. Οὕτως οὖν κάκεῖνοις ἀφείθη τοῖς βουλη-
 θεῖσι μεταγνῶναι· ὁ δὲ καὶ ὁ Παῦλος βοῶν ἔλεγε· «Λέγω οὖν,
 20 μὴ ἀπώσατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προσέγνω; Μὴ γέ-
 νοιτο». Εἶτα δεικνύς ὅτι οὐκ ἀπεκλείσθη αὐτῶν ἡ μετάνοια, τεκμήριον τὴν ἐπιστροφὴν τὴν ἑαυτοῦ παρήγαγε λέγων·
 «Καὶ γὰρ ἐγὼ Ἰσραηλίτης εἰμί». Τὸ δέ, «οὐκ ἔγνωσαν», ἐμοὶ δοκεῖ οὐ περὶ Χριστοῦ ἐνταῦθα εἰρησθαι, ἀλλὰ περὶ
 25 αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς οἰκονομίας· οἷον, τί ἐβούλετο ὁ
 θάνατος καὶ ὁ σταυρός, οὐκ ἤδεσαν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ οὐκ εἶπεν, ὅτι «ἐμὲ οὐκ οἶδασιν», ἀλλ' «οὐκ οἶδασι τί ποιοῦσι»,
 τουτέστι, τὴν οἰκονομίαν τὴν τελουμένην καὶ τὸ μυστήριον ἀγνοοῦσιν. Οὐ γὰρ ἤδεσαν ὅτι οὕτω λάμπει ἔχει ὁ σταυ-
 30 ρός, ὅτι τῆς οἰκουμένης γίνεται σωτηρία καὶ τῷ Θεῷ πρὸς
 τοὺς ἀνθρώπους καταλλαγὴ, καὶ ἡ πόλις αὐτῶν ἀλώσεται καὶ δεινὰ ὑποστήσονται τὰ ἔσχατα. Σοφίαν δὲ καὶ τὸν Χριστὸν καλεῖ καὶ τὸν σταυρὸν καὶ τὸ κήρυγμα. Εὐκαί-

11. Ἰω. 7,28.

12. αὐτ. 8,19.

13. Λουκᾶ 23,34.

το τὸν ἐσταύρωσαν. Καὶ ἐὰν δὲν ἐγνώριζον, πῶς ἔλεγεν εἰς αὐτούς «καὶ ἐμὲ γνωρίζετε, καὶ ἐπίσης γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι»¹¹; Διότι περὶ τοῦ Πιλάτου ἡ ἀγία Γραφή λέγει ὅτι δὲν ἐγνώριζεν, ἦτο δὲ ἐπόμενον οὔτε ὁ Ἡρώδης νὰ τὸν ἐγνώριζεν. Θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ εἶπη ὅτι αὐτοὶ ὀνομάζονται ἄρχοντες τοῦ κόσμου τούτου. Ἐὰν ὁμως κανεὶς εἶπη ὅτι τοῦτο λέγεται καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων καὶ περὶ τῶν ἱερέων, δὲν θὰ ἔσφαλλε· διότι εἰς ἐκείνους λέγει· «Δὲν γνωρίζετε οὔτε ἐμέ, οὔτε τὸν Πατέρα μου»¹². Πῶς λοιπὸν λέγει ἀνωτέρω «καὶ ἐμὲ γνωρίζετε, καὶ ἐπίσης γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι»; Ἀλλὰ ἔχει ἤδη λεχθῆ πῶς νὰ ἐννοοῦμεν τοῦτο καὶ πῶς ἐκεῖνο εἰς τὰ εὐαγγέλια· καὶ διὰ νὰ μὴ γυρίζωμεν συνεχῶς εἰς τὸ ἴδιον, παραπέμπομεν ἐκεῖ τοὺς ἐνδιαφερομένους.

3. Τί λοιπὸν; Συνεχωρήθη, λέγει, τὸ ἁμάρτημά των διὰ τὸν σταυρόν; διότι εἶπεν· «Συγχώρεσε αὐτούς»¹³. Ἐὰν μετενόησαν, ἔλαβον συγχώρησιν, καθ' ὅσον μάλιστα αὐτὸς ποὺ ἐλιθοβόλησεν ἀγρίως τὸν Στέφανον καὶ ἐδίωξε τὴν Ἐκκλησίαν, ὁ Παῦλος, ἔγινε προστάτης τῆς Ἐκκλησίας. Ἔτσι λοιπὸν ἔλαβον τὴν συγχώρησιν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἠθέλησαν νὰ μετανοήσουν· αὐτὸ λοιπὸν καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγε μεγαλοφώνως· «Ἐρωτῶ λοιπὸν· Μήπως ἔπεσαν εἰς σφάλματα, διὰ νὰ εἶναι ἡ πτώσις των ὀριστική; Μὴ γένοιτο». «Ἐρωτῶ λοιπὸν· Μήπως ὁ Θεὸς ἀπέρριψε τὸν ἐκλεκτὸν λαὸν του; Μὴ γένοιτο»¹⁴. Ἐν συνεχείᾳ δεικνύων ὅτι δὲν ἀπεκλείσθη ἡ μετάνοια αὐτῶν ἔφερεν ὡς ἀπόδειξιν τὴν ἰδικὴν του ἐπιστροφὴν, λέγων· «διότι καὶ ἐγὼ εἶμαι Ἰσραηλίτης». Τὸ δὲ «δὲν ἐγνώρισαν» μου φαίνεται ὅτι ἐδῶ δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ τῆς ἰδίας τῆς οἰκονομίας τοῦ πράγματος, δηλαδὴ δὲν ἐγνώριζον τί ἠθέλεν ὁ θάνατος καὶ ὁ σταυρὸς· διότι καὶ ἐκεῖ δὲν εἶπε, δὲν με γνωρίζουν, ἀλλὰ «δὲν γνωρίζουν τί κάμνουν», δηλαδὴ ἀγνοοῦν τὴν τελουμένην οἰκονομίαν καὶ τὸ μυστήριον· δὲν ἐγνώριζον δηλαδὴ ὅτι ὁ σταυρὸς ἠμπορεῖ νὰ λάμψη τόσον πολὺ, ὅτι γίνεται σωτηρία τῆς οἰκουμένης καὶ μέσον συμφιλιώσεως τοῦ Θεοῦ με τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὅτι ἡ πόλις των θὰ κυριευθῆ καὶ ὅτι θὰ ὑποστοῦν τὰ ἔσχατα δεινά. Σοφίαν δὲ ἀποκαλεῖ καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν σταυρόν καὶ τὸ κήρυγμα. Εἰς κατάλληλον δὲ στιγμήν τὸν ἀπεκάλεσε

14. Ρωμ. 11, 11, 1.

πως δὲ Κύριον δόξης ἐκάλεσεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς ἀδοξίας εἶναι δοκεῖ, δείκνυσιν ὅτι μεγάλη ἦν δόξα ὁ σταυρὸς. Ἀλλὰ μεγάλης ἔδει σοφίας, οὐ μόνον τὸ τὸν Θεὸν εἶδέναι ἀλλὰ καὶ μαθεῖν τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν ταύτην·
 5 ἢ δὲ ἔξωθεν σοφία οὐχὶ τοῦ προτέρου μόνον ἀλλὰ καὶ τούτου γέγονε κώλυμα.

Ἄλλὰ, καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν». Καὶ ποῦ γέγρα-
 10 πται ταῦτα; Λέγεται μὲν γὰρ γεγράφθαι, καὶ ὅταν μὴ διὰ τῶν ῥημάτων ἀλλὰ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων κείμενα ἦ, ὡς ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν· ἢ ὅταν τὸ αὐτὸ μὲν νόημα κείμενον ἦ, μὴ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν ῥημάτων, ὡς ἐνταῦθα. Τὸ γάρ, «Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, ὄψονται, καὶ οἱ οὐκ ἀκη-
 15 κόασι, συνήσουσι», τοῦτο ταῦτόν ἐστι τῶ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν». Ἡ τοῦτο τοίνυν φησὶν ἢ εἰκὸς καὶ γεγράφθαι ἐν βίβλοις καὶ ἠφανίσθαι τὰ βιβλία. Καὶ γὰρ πολλὰ διεφθάρη βιβλία καὶ ὀλίγα διεσώθη, καὶ ἐπὶ τῆς προτέρας αἰχμαλωσίας· καὶ τοῦτο δῆλον ἐν ταῖς
 20 Παραλειπομέναις. Καὶ γὰρ φησὶν ὁ ἀπόστολος ὅτι ἀπὸ Σαμουὴλ καὶ τῶν ἐξῆς προφητῶν πάντες εἰρήκασι περὶ αὐτοῦ· καὶ οὐ πάντως φέρεται ταῦτα· τὸν δὲ Παῦλον ἄτε νομομαθῆ ὄντα καὶ Πνεύματι φθεγγόμενον εἰκὸς εἶδέναι πάντα μετὰ ἀκριβείας. Καὶ τί λέγω περὶ τῆς αἰχμαλω-
 25 σίας; Καὶ γὰρ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας πολλὰ ἠφάνιστο βιβλία τῶν Ἰουδαίων εἰς ἐσχάτην ἀσέβειαν ἐξακειλάντων. Καὶ δῆλον ἐκ τοῦ τέλους τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν. Τὸ γὰρ Δευτερονόμιον μόλις που εὔρηται ἐν κοπρίᾳ κατακε-
 30 χωσμένον. Ἄλλως δὲ εἰσι καὶ διπλαῖ πολλαχοῦ προφη-
 30 τεῖαι τοῖς συνετωτέροις εὐκατάληπτοι, ἐξ ὧν πολλὰ τῶν ἀσαφῶν ἔστιν εὐρεῖν.

Τί οὖν; οὐκ εἶδεν ὀφθαλμὸς, ἃ ἠτοίμασεν ὁ Θεός; Οὐχί· τίς γὰρ τῶν ἀνθρώπων εἶδε τὰ οἰκονομεῖσθαι μέλλοντα;

15. Α' Κορ. 2,9.

16. Ἦσ. 52,15 Πρβλ. αὐτ. 64,4.

17. Πρ. 3,24 Πρβλ. Β' Παρ. 9,29|12,15|13,22.

Κύριον δόξης· ἐπειδὴ δηλαδή ὁ σταυρὸς θεωρεῖται σύμβολον κακῆς φήμης, δεικνύει ὅτι ὁ σταυρὸς ἦτο μεγάλη δόξα. Ἄλλὰ ἐχρειάζετο μεγάλην σοφίαν ὄχι μόνον διὰ νὰ γνωρίσῃ κανεὶς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μάθῃ αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ σοφία ὁμῶς τοῦ κόσμου ὑπῆρξε κώλυμα ὄχι μόνον διὰ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ δεύτερον.

«Ἄλλὰ, καθὼς εἶνα· γραμμένον, ἐκεῖνα ποῦ δὲν τὰ εἶδεν ὁ ὀφθαλμὸς ἀνθρώπου καὶ δὲν τὰ ἤκουσεν αὐτὶ καὶ δὲν τὰ ἐσκέφθη νοῦς αὐτοῦ, αὐτὰ τὰ ἠτοίμασεν ὁ Θεὸς δι' ὄσους τὸν ἀγαποῦν»¹⁵. Καὶ ποῦ ἔχουν γραφῆ αὐτά; Δηλαδή, λέγεται μὲν ὅτι ἔχουν γραφῆ καὶ ὅταν ἀκόμη ὑπάρχουν ὄχι μὲ λέξεις, ἀλλὰ εἰς τὰ ἴδια τὰ γεγονότα, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ τῶν ἱστοριῶν· ἢ ὅταν ὑπάρχῃ τὸ ἴδιον μὲν νόημα ὄχι ὁμῶς μὲ τὰς ἰδίας λέξεις, ὅπως ἐδῶ· διότι τὸ «Θὰ τὸν ἴδουν ὅσοι δὲν ἐπληροφορήθησαν δι' αὐτόν καὶ θὰ τὸν γνωρίσουν ὅσοι δὲν ἤκουσαν δι' αὐτόν»¹⁶, εἶναι τὸ ἴδιον μὲ τὸ «ὄσα δὲν εἶδεν ὀφθαλμὸς καὶ δὲν ἤκουσεν αὐτὶ ἀνθρώπου». Ἡ λοιπὸν λέγει τοῦτο ἢ εἶναι φυσικὸν νὰ εἶχε γραφῆ εἰς βιβλία καὶ τὰ βιβλία νὰ ἔχουν χαθῆ· καθ' ὅσον μάλιστα πολλὰ βιβλία κατεστράφησαν καὶ ὀλίγα διεσώθησαν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν πρώτην αἰχμαλωσίαν, καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν εἰς τὰ Παραλειπόμενα· διότι ὁ ἀπόστολος λέγει ὅτι ἀπὸ τὸν Σαμουὴλ καὶ τοὺς μετέπειτα προφήτας ὅλοι ἔχουν ὁμιλήσει περὶ αὐτοῦ¹⁷, καὶ ὁμῶς καθόλου δὲν ἀναφέρονται αὐτά· ὁ Παῦλος ὁμῶς, ἐπειδὴ ἦτο νομομαθὴς καὶ ὠμίλει ἐν Πνεύματι, ἦτο φυσικὸν νὰ τὰ γνωρίζῃ ὅλα μὲ ἀκρίβειαν. Καὶ τί λέγω περὶ τῆς αἰχμαλωσίας; ἀφοῦ μάλιστα καὶ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας πολλὰ βιβλία εἶχον χαθῆ, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι κατήντησαν εἰς ἐσχάτην ἀσέβειαν. Καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν ἀπὸ τὸ τέλος τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν. Τὸ Δευτερονόμιον ἐξ ἄλλου μόλις καὶ μετὰ δυσκολίας εὗρέθη κρυμμένον μέσα εἰς κοπριάαν. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχουν εἰς πολλὰ σημεῖα διπλαῖ προφητεῖαι κατανοηταὶ ἀπὸ τοὺς πλεόν ἐιδικούς, ἀπὸ τὰς ὁποίας προφητείας εἶναι δυνατόν νὰ εὑρη κανεὶς πολλὰ ἀπὸ τὰ ἄλλως ἀσαφῆ.

Τί λοιπὸν; δὲν εἶδεν ὀφθαλμὸς, ὄσα ἠτοίμασεν ὁ Θεός; Ὁχι· διότι ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους εἶδεν ὄσα ἡ θεία οἰκονομία προορί-

Ἔρα οὖν οὐδέ οὖς ἤκουσεν, οὐδέ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου
 ἀνέβη. Καὶ πῶς; εἰ γὰρ οἱ προφηταὶ εἶπον, πῶς, φησὶν,
 οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδέ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη;
 Οὐ γὰρ περὶ αὐτοῦ μόνον φησὶν, ἀλλὰ περὶ πάσης τῆς
 5 ἀνθρωπίνης φύσεως. Τί οὖν; οἱ προφηταὶ οὐκ ἤκουσαν;
 Ἦκουσαν μὲν, ἀλλ' οὐκ ἦν ἀνθρώπου οὖς τὸ οὖς τὸ προ-
 φητικόν· οὐ γὰρ ὡς ἄνθρωποι ἤκουσαν ἀλλ' ὡς προφηταὶ.
 Διὸ φησι, «Προσέθηκέ μοι ὥτιον ἀκούειν», τὴν προσθήκην
 τὴν ἀπὸ τοῦ Πνεύματος λέγων. Ὅθεν δῆλον ὅτι πρὶν
 10 ἀκοῦσαι, οὐδέ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Μετὰ
 γὰρ τὴν τοῦ Πνεύματος δόσιν οὐκ ἦν καρδία ἀνθρώπου
 ἀλλὰ καρδία πνευματικὴ ἢ τῶν προφητῶν, καθάπερ καὶ
 αὐτὸς φησι· «Νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν». Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό
 ἐστὶ· Πρὶν ἢ Πνεύματος ἀπολαῦσαι καὶ μαθεῖν τὰ ἀπόρ-
 15 ρητα, ἐξὸς ἡμῶν τις οὐδέ τῶν προφητῶν αὐτὰ ἐνενόησε·
 πῶς γάρ; ὅπου οὐδέ ἄγγελοι αὐτὰ ἤδεσαν.

Τί γὰρ χρὴ λέγειν, φησί, περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰ-
 ῶνος τούτου, ὅπου γε οὐδεὶς ἀνθρώπων ταῦτα ἠπίστατο,
 οὐδέ αἱ ἄνω δυνάμεις; Ποῖα δὴ ταῦτα; Ὅτι διὰ τῆς δο-
 20 κούσης εἶναι μωρίας τοῦ κηρύγματος κρατήσῃ τῆς οἴκου-
 μένης καὶ τὰ ἔθνη εἰσενεχθήσεται καὶ καταλλαγὴ τῷ Θεῷ
 πρὸς ἀνθρώπους ἔσται καὶ τοσαῦτα ἡμῖν ἤξει τὰ ἀγαθὰ.
 Πῶς οὖν ἔγνωμεν; «Ἡμῖν δέ», φησὶν, «ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε
 διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ». Οὐ διὰ τῆς ἑξωθεν σοφίας·
 25 αὕτη γάρ, καθάπερ τις θεραπαινὶς ἠτιμωμένη, οὐκ ἀφείθη
 ἔνδον εἰσελθεῖν καὶ παρακῦψαι εἰς τὰ δεσποτικὰ μυστήρια.

4. Ὅρα ὅσον τὸ μέσον τῆς σοφίας ταύτης κάκεινης;
 Ὅπερ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν, ταῦτα ἡμᾶς ἐπαίδευσεν αὐ-
 τη. Ἡ δὲ ἑξωθεν τούναντίον ἐποίησεν οὐ μόνον οὐκ ἐπαί-
 30 δευσεν, ἀλλὰ καὶ ἐκώλυσε καὶ διετείχισε καὶ μετὰ τὸ γενέ-
 σθαι ἐπεσκίαζε τοῖς γεγεννημένοις τὸν σταυρὸν κενούσα. Οὐ
 τοίνυν τῷ μαθεῖν δείκνυσι τὴν εἰς ἡμᾶς τιμὴν καὶ τῷ μετὰ
 ἀγγέλων μαθεῖν, ἀλλὰ καὶ τῷ διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ

18. Ἦσ. 50,4.

19. Α' Κορ. 2,16.

20. αὐτ. 10.

ζει διὰ τὸ μέλλον; Ἐπειὶ λοιπὸν οὔτε ἀνθρώπινον αὐτὶ ἤκουσεν, οὔτε συνέλαβε νοῦς ἀνθρώπου. Καὶ πῶς λέγει τοῦτο; Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ οἱ προφῆται τὰ εἶπον, πῶς λέγει ὅτι ἀνθρώπινον αὐτὶ δὲν ἤκουσε καὶ οὔτε συνέλαβε νοῦς ἀνθρώπου; διότι δὲν ὁμιλεῖ μόνον περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ ὅλην τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Τί λοιπὸν λέγει; οἱ προφῆται δὲν ἤκουσαν; Ἦκουσαν μὲν, ἀλλὰ τὸ αὐτὶ τῶν προφητῶν δὲν ἦτο αὐτὶ ἀνθρώπου· διότι δὲν ἤκουσαν ὡς ἄνθρωποι, ἀλλ' ὡς προφῆται. Διὰ τοῦτο λέγει, «Μοῦ προσέθεσεν αὐτί, διὰ νὰ ἀκούω»¹⁸, ἐννοῶν τὴν προσθήκην πού κάμνει τὸ Πνεῦμα. Ἔτσι εἶναι φανερὸν ὅτι πρὶν ἀκούσουν, οὔτε κἀν συνέλαβε νοῦς ἀνθρώπου· διότι μετὰ τὴν χορήγησιν τοῦ Πνεύματος ὁ νοῦς τῶν προφητῶν δὲν ἦτο ἀνθρώπινος, ἀλλὰ πνευματικός, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος λέγει· «ἔχομεν νοῦν Χριστοῦ»¹⁹. Καὶ αὐτὸ πού λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: προτοῦ νὰ λάβωμεν τὸ Πνεῦμα καὶ νὰ μάθωμεν τὰ ἀπόρρητα, οὔτε ἀπὸ ἡμᾶς κανεῖς οὔτε ἀπὸ τοὺς προφῆτας κατενόησεν αὐτά· διότι πῶς ἦτο δυνατόν, ἀφοῦ οὔτε ἄγγελοι τὰ ἐγνώριζον;

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ λέγωμεν περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ κόσμου τούτου, λέγει, ἀφοῦ κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν ἐγνώριζεν αὐτά, οὔτε ἀκόμη καὶ αἱ οὐράνιοι δυνάμεις; Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; Ὅτι μὲ αὐτὴν πού θεωρεῖται μωρία τοῦ κηρύγματος θὰ ὑπερισχύσῃ τῆς οἰκουμένης καὶ τὰ ἔθνη θὰ γίνουν δεκτὰ εἰς τὴν πίστιν καὶ θὰ συμφιλιωθῇ ὁ Θεὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους καὶ τόσα ἀγαθὰ θὰ ἔλθουν εἰς ἡμᾶς. Πῶς λοιπὸν τὰ ἐγνωρίσαμεν; «Ὁ Θεὸς τὰ ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ Πνεύματός του», λέγει²⁰. Ὅχι διὰ τῆς σοφίας τοῦ κόσμου· διότι αὐτὴ ὡσάν νὰ ἦτο κάποια περιφρονημένη δούλη δὲν ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ νὰ συμμετάσχῃ εἰς τὰ μυστήρια τοῦ Κυρίου.

4. Βλέπετε πόση ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξὺ αὐτῆς τῆς σοφίας καὶ ἐκείνης; Ὅσα δὲν ἔμαθαν ἄγγελοι, αὐτὰ μᾶς τὰ ἐδίδαξεν αὐτή. Ἡ σοφία ὅμως τοῦ κόσμου ἔκανε τὸ ἀντίθετον· ὄχι μόνον δὲν ἐδίδαξεν, ἀλλὰ καὶ ἠμπόδισε καὶ ἀπέκλεισεν ὡς διὰ τείχους, καὶ μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ἔρριπτε σκιάν ἐπὶ τῶν γεγονότων μὲ τὸ νὰ θεωρῇ κενὸν πρᾶγμα τὸν σταυρὸν. Δὲν ἀποδεικνύει λοιπὸν τὴν τιμὴν πρὸς ἡμᾶς μὲ τὸ νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ μάθωμεν, καὶ μάλιστα νὰ μάθωμεν μαζὶ μὲ τοὺς ἄγγέλους, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ μάθωμεν διὰ τοῦ

μαθεῖν. Εἶτα δεικνύς τὸ μέγεθος, φησὶν· ὅτι, εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐπιστάμενον τὰ ἀπόρρητα τοῦ Θεοῦ ἀπεκάλυψεν, οὐκ ἂν ἐμάθομεν. Οὕτω περισπούδαστον τῷ Θεῷ τὸ πρᾶγμα ἦν, ὥστε ἐν τοῖς ἀπορρήτοις εἶναι. Διὸ καὶ ἐκεῖ-
 5 νου ἐδεήθημεν διδασκάλου τοῦ ταῦτα σαφῶς εἰδότος. «Τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα», φησὶν, «ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ». Οὐ γὰρ ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως ἐνταῦθα τὸ ἐρευνᾶν ἐνδεικτικόν. Ταύτη γοῦν τῇ λέξει καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κέχρηται λέγων· «Ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας οἶδε
 10 τί τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος».

Εἶτα περὶ τῆς τοῦ Πνεύματος γνώσεως μετὰ ἀκριβείας εἰπὼν καὶ διδάξας ὅτι οὕτως ἐξισάζει πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν, ὡς ἡ ἀνθρώπου γνῶσις αὐτὴ πρὸς ἑαυτήν, καὶ δείξας ὅτι πάντα ἐκεῖθεν ἐμάθομεν, καὶ ἀναγκαίως
 15 ἐκεῖθεν, ἐπήγαγεν· «Ἄ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες». Ὁρᾷς ποῦ ἡμᾶς ἀνήγαγεν ἀπὸ τῆς ἀξίας τοῦ διδασκάλου; Τοσοῦτον γὰρ ἡμεῖς ἐκείνων σοφώτεροι, ὅσον τὸ μέσον Πλάτωνος τε
 20 καὶ Πνεύματος ἁγίου. Οἱ μὲν γὰρ τοὺς ἔξωθεν ῥήτορας ἔχουσι διδασκάλους, ἡμεῖς δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Τί δὲ ἐστὶ, «πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες»; Ὅταν πνευματικὸν καὶ ἄπορον ἦ, ἀπὸ τῶν πνευματικῶν τὰς μαρτυρίας ἄγομεν. Οἶον, λέγω ὅτι ἀνέστη ὁ Χριστός, ὅτι
 25 ἀπὸ παρθένου ἐγεννήθη. Παράγω μαρτυρίας καὶ τύπους καὶ ἀποδείξεις τοῦ Ἰωάνᾳ τὴν ἐν τῷ κήτει διατριβὴν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἀπαλλαγὴν, τῶν στείρων τοὺς τοκετούς, τῆς Σάρρας, τῆς Ῥεβέκκας καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ τῶν δένδρων βλάστην γεγεννημένην οὐ σπερμά-
 30 τῶν καταβληθέντων, οὐχ ὑετῶν κατενεχθέντων, οὐκ αὐλακος ἀνατμηθείσης.

Τὰ γὰρ μέλλοντα διεπλάττετο καὶ διεγράφετο ὡς ἐν σκιᾷ τοῖς προτέροις, ἵνα πιστευθῇ ταῦτα παραγενόμενα. Καὶ δεῖ-

21. Ρωμ. 8,27.

22. Α' Κορ. 2,13.

Πνεύματός του. Ἐπειτα δεικνύων τὸ μέγεθος λέγει· ὅτι, ἐὰν δὲν μᾶς τὰ ἀπεκάλυπτε τὸ Πνεῦμα, ποῦ ἐγνώριζε τὰ ἀπόρρητα τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ τὰ ἐμαθαίναμεν. Τόσον σπουδαῖον διὰ τὸν Θεὸν ἦτο τὸ πρᾶγμα, ὥστε νὰ εἶναι μεταξὺ τῶν ἀπορρήτων. Διὰ τοῦτο καὶ εἶχομεν ἀνάγκην ὡς διδασκάλου ἐκείνου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε σαφῶς κῦτά, διότι, λέγει, «Τὸ πνεῦμα τὰ ἐρευνᾷ ὅλα, ἀκόμη καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ». Ἡ ἔρευνα δηλαδή ἐδῶ εἶναι ἐνδεικτικὸν ὄχι ἀγνοίας, ἀλλ' ἀκριβοῦς γνώσεως. Αὐτὴν βεβαίως τὴν λέξιν χρησιμοποιοεῖ καὶ διὰ τὸν Θεὸν λέγων· «ἐκεῖνος ποῦ ἐρευνᾷ τὰς καρδίας γνωρίζει τί εἶναι τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος»²¹.

Κατόπιν, ἀφοῦ ὠμίλησε μὲ ἀκρίθειαν περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Πνεύματος καὶ ἀφοῦ ἐδίδαξεν ὅτι αὐτὴ εἶναι τόσον ἴση πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ὅσον ἡ ἀνθρωπίνη γνῶσις εἶναι ἴση πρὸς τὸν ἑαυτὸν τῆς καὶ ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ὅλα ἀπὸ ἐκεῖ τὰ ἐμάθαμεν καὶ μάλιστα ἀναγκαίως ἀπὸ ἐκεῖ, προσέθεσεν· «Αὐτὰ τὰ λέγομεν ὄχι μὲ λόγους ποῦ μᾶς τοὺς ἐδίδαξεν ἀνθρωπίνη σοφία, ἀλλὰ μὲ λόγους ποῦ μᾶς τοὺς ἐδίδαξε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐρμηνεύοντας τὰ πνευματικὰ πράγματα μὲ πνευματικὰ μέσα»²². Βλέπετε ποῦ μᾶς ὕψωσε χάρις εἰς τὴν ἀξίαν τοῦ διδασκάλου; Ἐμεῖς δηλαδή εἴμεθα τόσον σοφώτεροι ἀπὸ ἐκείνους, ὅση ἀπόστασις ὑπάρχει μεταξὺ Πλάτωνος καὶ ἁγίου Πνεύματος· διότι ἐκεῖνοι μὲν τοὺς κοσμικοὺς ρήτορας ἔχουν ὡς διδασκάλους, ἐμεῖς ὁμως τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ τί σημαίνει, «ἐρμηνεύοντας τὰ πνευματικὰ πράγματα μὲ πνευματικὰ μέσα»; Ὅτι κάτι εἶναι πνευματικὸν καὶ ἀκατανόητον, μὲ πνευματικὰ μέσα ἔχομεν τὰς μαρτυρίας, ὅπως π.χ. λέγω ὅτι ἀνεστήθη ὁ Χριστός, ὅτι ἐγεννήθη ἀπὸ παρθένον. Φέρω ὡς μαρτυρίας καὶ πρότυπα καὶ ἀποδείξεις τὴν παραμονὴν τοῦ Ἰωῆ μέσα εἰς τὸ κῆτος, τὴν ἐν' συνεχείᾳ σωτηρίαν του, τοὺς τοκετοὺς τῶν στείρων, τῆς Σάρρας, τῆς Ρεβέκκας καὶ τῶν λοιπῶν, τὴν βλάστησιν τῶν δένδρων μέσα εἰς τὸν παράδεισον χωρὶς νὰ ριφθοῦν σπόροι, χωρὶς νὰ πέσουν βροχαί, χωρὶς νὰ ἀνοιχθῆ κανένα αὐλάκι.

Τὰ μέλλοντα δηλαδή διεμορφώνοντο καὶ διεγράφοντο ὡς εἰς σκιάν μέσα εἰς ὅσα προηγοῦντο χρονικῶς, διὰ νὰ γίνουν αὐτὰ πιστευτά, ὅταν θὰ συνέβαινον καὶ φέρω πάλιν ὡς παράδειγμα τὸ πῶς

κνυμι πάλιν πῶς ἀπὸ γῆς ἄνθρωπος καὶ πῶς ἀπὸ ἀνθρώπου
 μόνον ἢ γυνή καὶ οὐδαμοῦ συνουσία, πῶς αὐτὴ ἢ γῆ ἀπ' οὐ-
 δενός, τῆς δυνάμεως τοῦ δημιουργοῦ πανταχοῦ πρὸς πάντα
 ἀρκούσης. Οὕτω πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνω, καὶ οὐ-
 5 δαμοῦ χρεῖαν ἔχω τῆς ἕξωθεν σοφίας, οὐδὲ λογισμῶν οὐδὲ
 παρασκευῶν. Ἐκεῖνοι γὰρ καὶ παρασαλεύουσι τὴν ἀσθενῆ διά-
 νοιαν καὶ θορυβοῦσι καὶ ἀποδείξαι σαφῶς οὐδὲν ὧν λέγουσιν
 ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον ποιοῦσι ταράττουσι μᾶλλον
 καὶ ζόφου πληροῦσι καὶ ἀπορίας πολλῆς. Διό φησι, «πνευμα-
 10 τικῆς πνευματικὰ συγκρίνοντες». Ὅρας ὡς περιττὴν αὐτὴν
 δείκνυσιν; οὐ μόνον δὲ περιττὴν ἀλλὰ καὶ ἐναντίαν καὶ βλα-
 βερὰν. Καὶ γὰρ τῷ εἰπεῖν, «ἵνα μὴ κενωθῆ ὁ σταυρὸς τοῦ Χρι-
 στοῦ», καί, «ἵνα μὴ ἦ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων ἢ πίστις ἡμῶν», τοῦ-
 το ἐδήλωσεν. Ἐνταῦθα δὲ δείκνυσιν ὅτι ἀδύνατον θαρροῦν-
 15 τας καὶ τὸ πᾶν ἐπιτρέποντας αὐτῇ μαθεῖν τι τῶν χρησίμων.
 «Ψυχικὸς γὰρ ἄνθρωπος», φησὶν, «οὐ δέχεται τὰ τοῦ
 Πνεύματος». Δεῖ τοίνυν αὐτὴν ἀποθέσθαι πρότερον. Τί
 οὖν; διαβέβληται, φησὶν, ἢ σοφία ἢ ἕξωθεν; καίτοι ἔργον
 ἐστὶ τοῦ Θεοῦ. Πόθεν δῆλον; Οὐ γὰρ αὐτὸς αὐτὴν ἐποίη-
 20 σεν, ἀλλὰ σὺ ἐπεξεῦρες· καὶ γὰρ σοφίαν ἐνταῦθα τὸ περί-
 εργον τῆς ζητήσεως λέγει καὶ τὴν περιττὴν εὐγλωττίαν.
 Εἰ δὲ τὴν σύνεσιν τὴν ἀνθρωπίνην φαίη τις αὐτὸν λέγειν,
 καὶ οὕτω τὸ ἔγκλημα σόν. Σὺ γὰρ αὐτὴν διαβάλλεις ὁ
 κακῶς κεχρημένος, ὁ πρὸς βλάβην καὶ ἐναντίωσιν Θεοῦ, ὁ
 25 ἀπαιτῶν αὐτὴν ἅπερ οὐκ εἶχεν. Ἐπεὶ οὖν ἐν αὐτῇ καυχᾶ-
 σαι καὶ Θεῷ πολεμεῖς, ἤλεγξεν αὐτῆς τὴν ἀσθένειαν. Ἐπεὶ
 καὶ ἰσχύς σώματος καλόν· ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ εἰς δέον ἐχρή-
 σατο αὐτῇ ὁ Κάϊν, παρέλυσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς καὶ τρέμειν
 ἐποίησε. Καὶ ὁ οἶνος καλόν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμέτρως ἀπέλαυ-

23. αὐτ. 1,18.

24. αὐτ. 2,5.

25. αὐτ. 14.

26. Γεν. 4,12.

ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν γῆν καὶ πῶς ἐδημιουργήθη ἡ γυναῖκα ἀπὸ μόνον τὸν ἄνθρωπον χωρὶς καθόλου νὰ ὑπάρξῃ συνουσία, τὸ πῶς ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὸ τίποτε ἢ ἴδια ἢ γῆ, ἐφ' ὅσον ἡ δύναμις τοῦ δημιουργοῦ ἦτο παντοῦ ἀρκετὴ διὰ τὰ πάντα. Ἔτσι ἐρμηνεύω τὰ πνευματικὰ μὲ πνευματικὰ στοιχεῖα καὶ δὲν ἔχω καθόλου ἀνάγκην τῆς σοφίας τοῦ κόσμου οὔτε τῶν συλλογισμῶν οὔτε τῆς κατὰ κόσμον προπαρασκευῆς. Ἐκεῖνοι δηλαδὴ διασαλεύουν τὴν ἀσθενῆ διάνοιαν καὶ θορυβοῦν καὶ δὲν ἔμποροῦν νὰ ἀποδείξουν μὲ σαφήνειαν τίποτε ἀπὸ ὅσα λέγουν, ἀλλὰ κάνουν καὶ τὸ ἀντίθετον· ταράσσουν δηλαδὴ περισσότερον καὶ γεμίζουν μὲ σκότος καὶ πολλὴν ἀπορίαν. Διὰ τοῦτο λέγει, «ἐρμηνεύοντες τὰ πνευματικὰ πράγματα μὲ πνευματικὰ μέσα». Βλέπεις πόσον περιττὴν ἀποδεικνύει τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου; ὄχι δὲ μόνον περιττὴν ἀλλὰ καὶ ἐχθρικὴν καὶ βραβεράν· διότι μὲ τὸ νὰ εἶπῃ, «διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν δυνάμιν του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ»²³, καὶ «διὰ νὰ μὴ στηρίζεται ἡ πίστις μας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν»²⁴ τοῦτο ἐδήλωσεν. Ἐδῶ λοιπὸν δεικνύει ὅτι εἶναι ἀδύνατον οἱ ἄνθρωποι νὰ μάθουν κάτι χρήσιμον, ἐὰν ἔχουν ἐμπιστοσύνην καὶ ἀναθέτουν τὸ πᾶν εἰς τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου.

«Ὁ φυσικὸς καὶ μὴ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος, λέγει, «δὲν δέχεται ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»²⁵. Πρέπει λοιπὸν προηγουμένως ὁ ἄνθρωπος νὰ τὴν ἀποβάλλῃ. Τί λοιπὸν; θὰ ἔλεγε κάποιος· ἡ σοφία τοῦ κόσμου εἶναι διαβεβλημένη; καὶ ὁμως εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται; ἀφοῦ δὲν τὴν ἐδημιούργησεν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ σὺ τὴν κατέκτησες· σοφίαν δηλαδὴ ἐδῶ ὀνομάζει τὴν γεμάτην περιέργειαν ἀναζητήσιν τῆς γνώσεως καὶ τὴν περιττὴν εὐγλωττίαν. Ἐὰν ὁμως κάποιος ἰσχυρισθῇ, ὅτι αὐτὸς ἐγνωεῖ τὴν ἀνθρωπίνην σύνεσιν, καὶ πάλιν σὺ πταίεις· διότι τὴν δυσφημεῖς σὺ ποῦ τὴν χρησιμοποιοεῖς κακῶς, διὰ νὰ θλάψῃς καὶ ἐναντιωθῆς πρὸς τὸν Θεόν, σὺ ποῦ ἀπαιτεῖς ἀπὸ αὐτὴν ὅσα δὲν ἔμπορουσε νὰ δώσῃ. Ἐπειδὴ λοιπὸν καυχᾶσαι δι' αὐτὴν καὶ πολεμεῖς τὸν Θεόν, ἤλεγξε τὴν ἀδυναμίαν της. Βεβαίως καὶ ἡ δύναμις τοῦ σώματος εἶναι καλὴ, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ὁ Κάϊν δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησε διὰ τὸ καλόν, ὁ Θεὸς τὸν παρέλυσεν καὶ τὸν ἔκανε νὰ τρέμῃ²⁶. Καὶ ὁ οἶνος εἶναι καλός, ἀλλὰ, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἀπῆλαυσαν χω-

σαν οἱ Ἰουδαῖοι, καθόλου τοῖς ἱερεῦσιν ἀπηγόρευσεν ὁ Θεός τοῦ καρποῦ τὴν χρῆσιν.

Ἐπεὶ οὖν καὶ σὺ τῇ σοφίᾳ εἰς ἀθέτησιν ἀπεχρήσω τοῦ Θεοῦ καὶ μείζονα ἀπήτησας αὐτὴν τῆς οἰκείας ἰσχύος,
 5 ἀπάγων σε τῆς ἀνθρωπίνης ἐλπίδος ἔδειξεν αὐτῆς τὴν ἀσθένειαν. Καὶ γὰρ ψυχικός ἐστὶν ὁ τὸ πᾶν τοῖς λογισμοῖς τῆς ψυχῆς διδοὺς καὶ μὴ νομίζων ἄνωθὲν τινος δεῖσθαι βοηθείας, ὅπερ ἐστὶν ἀνοίας. Καὶ γὰρ ἔδωκεν αὐτὴν ὁ Θεός, ἵνα μανθάνῃ καὶ δέχῃται τὸ παρ' αὐτοῦ, οὐχ ἵνα
 10 ἑαυτῇ αὐτὴ ἀρκεῖν νομίζῃ. Καὶ γὰρ οἱ ὀφθαλμοὶ καλοὶ καὶ χρήσιμοι, ἀλλ' ἐὰν βούλωνται χωρὶς φωτὸς ὄραν, οὐδὲν αὐτοὺς τὸ κάλλος ὀνίνησιν οὐδὲ ἡ οἰκεία ἰσχύς, ἀλλὰ καὶ παραβλάπτει. Οὕτω τοίνυν καὶ ψυχὴ, ἐὰν βουληθῇ χωρὶς Πνεύματος βλέπειν, καὶ ἐμπόδιον αὐτῇ γίνεται.

15 Πῶς οὖν πρὸ τούτου, φησὶν, ἀφ' ἑαυτῆς πάντα ἑώρα; Οὐδέποτε ἀφ' ἑαυτῆς, ἀλλ' εἶχε τὴν κτίσιν ἀντὶ βιβλίου προκειμένην ἐν μέσῳ. Ἐπεὶ δέ, ἀφέντες βαδίσαι τὴν ὁδόν, ἣν αὐτοῖς ἐκέλευσε, καὶ διὰ τοῦ κάλλους τῶν ὀρωμένων γινῶναι τὸν δημιουργόν, λογισμοῖς τὰ σκῆπτρα τῆς γνώ-
 20 σεως ἐγχειρίσαντες εἰς πέλαγος αὐτοῦ ἀσεβείας ἀσθενήσαντες ἐκεῖνοι κατέδυσαν, εὐθέως τὴν ἄβυσσον τῶν κακῶν εἰσήγαγον εἰπόντες οὐδὲν ἐξ οὐκ ὄντων γίνεσθαι ἀλλ' ἐξ ὕλης ἀγενήτου, ὅθεν καὶ μυρίας ἔτεκον αἱρέσεις. Καὶ ἐν μὲν τοῖς σφόδρα ἀτόποις συνηνέχθησαν, ἐν δὲ οἷς ἐδόκουν ὑγιές τι
 25 κἄν ὡς ἐν σκιαῖς ἀνειρώττειν, ἀλλήλοις συνεργάγησαν, ἰν' ἐκατέρωθεν καταγελασθῶσιν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐξ οὐκ ὄντων οὐδὲν γίνεται, πάντες ὁμοῦ σχεδὸν εἶπον καὶ ἔγραψαν, καὶ οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. Ἐν τοῖς ἀτόποις οὖν ἤλασεν αὐτοὺς ὁ διάβολος· ἐν δὲ τοῖς χρησίμοις, ἐν οἷς ἔδο-
 30 ξαν κἄν ἐν αἰνίγματι τι τῶν ζητουμένων εὕρισκειν, ἐν τού-

ρίς μέτρον, ὁ Θεὸς ἀπηγόρευσε παντελῶς εἰς τοὺς ἱερεῖς τὴν χρῆσιν τοῦ καρποῦ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ σὺ ἐχρησιμοποίησες κακῶς τὴν σοφίαν, διὰ τὴν ἀρνηθῆς τὸν Θεόν, καὶ ἐπειδὴ ἀπήτησες ἀπὸ αὐτὴν πράγματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν δυνάμιν τῆς, μετὸ τὸ νὰ σὲ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλπίδα ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν τῆς· διότι πράγματι εἶναι φυσικὸς ἐκεῖνος πού ἐμπιστεύεται τὸ πᾶν εἰς τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ νομίζει ὅτι δὲν χρειάζεται καμμίαν βοήθειαν ἄνωθεν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μωρία· διότι θεβαίως ὁ Θεὸς ἔδωκε τὴν σοφίαν, διὰ τὴν νὰ μανθάνῃ καὶ νὰ δέχεται ὅ,τι προέρχεται ἀπὸ αὐτόν, ὅχι διὰ τὴν νὰ νομίζῃ ὅτι ἡ ἴδια ἔχει αὐτάρκειαν. Οἱ ὀφθαλμοὶ εἶναι πράγματι καλοὶ καὶ χρήσιμοι, ἀλλ' ἐὰν θέλουν νὰ βλέπουν εἰς τὸ σκότος, δὲν τοὺς ὠφελεῖ καθόλου τὸ κάλλος οὔτε ἡ ἰκανότης των, ἀλλ' ἀπεναντίας τοὺς βλάπτει. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡ ψυχὴ, ἐὰν θελήσῃ νὰ βλέπῃ χωρὶς τὸ Πνεῦμα, ἀπεναντίας τῆς γίνεται ἐμπόδιον.

Πῶς λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κάποιος, πρὸ αὐτοῦ μετὰ τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις τὰ ἔβλεπον ὅλα; Οὐδέποτε μετὰ τὰς ἰδικὰς τῆς δυνάμεις, ἀλλ' εἶχεν ἀντὶ διδασκίου τὴν κτίσιν ἐνώπιόν τῆς. Ἐνῷ ὁμοῦς ἀφέθησαν ἐλεύθεροι νὰ βαδίσουν τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν τοὺς ὠρισεν ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦ κάλλους τῆς φύσεως νὰ γνωρίσουν τὸν δημιουργόν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι (οἱ σοφοὶ) ἔδωσαν τὰ σκῆπτρα τῆς γνώσεως εἰς τὴν λογικὴν καὶ λόγῳ τῆς ἀδυναμίας των ἐδύθησαν τοὺς ἀνθρώπους εἰς πέλαγος ἀσεβείας, ἀμέσως προεκάλεσαν τὴν ἄβυσσον τῶν κακῶν μετὸ τὸ νὰ ἰσχυρισθοῦν ὅτι τίποτε δὲν γίνεται ἀπὸ ἀνύπαρκτα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀγέννητον ὕλην, καὶ ἔτσι ἐδημιούργησαν μυρίας αἰρέσεις. Καὶ εἰς μὲν τὰ πλέον ἄτοπα συνεφώνησαν, εἰς ὅσα ὁμοῦς ἐφαίνοντο ὅτι φρονοῦν κάτι ὀρθὸν ἀκόμη καὶ ἂν ἔβλεπον ὡς εἰς ὄνειρον σκιάν μόνον τῆς ἀληθείας, εἰς τὰ θέματα ἀκριβῶς αὐτὰ συνεπλάκησαν μεταξύ των, διὰ τὴν νὰ γίνῃ καταγέλαστος ὁ ἕνας εἰς τὸν ἄλλον. Ὅτι δηλαδὴ τίποτε δὲν γίνεται ἀπὸ ἀνύπαρκτα πράγματα ὅλοι μαζὶ σχεδὸν τὸ εἶπον καὶ τὸ ἔγραψαν, καὶ μάλιστα μετὰ πολλὴν σπουδὴν. Ὁ διάβολος λοιπὸν τοὺς ἐξώθησεν μὲν εἰς τὰ ἄτοπα, εἰς τὰ χρήσιμα ὁμοῦς, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφάνησαν ὅτι ὡς εἰς αἰνίγμα εὗρισκον κάτι ἀπὸ τὰ ζητούμενα, εἰς αὐτὰ ἐπολέμησαν τοὺς ἑαυτοῦς των, ὅπως π.χ. εἰς τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ὅτι

τοῖς ἑαυτοῦς ἐπολέμησαν· οἶον, ὅτι ἀθάνατος ἡ ψυχὴ καὶ ὅτι ἡ ἀρετὴ οὐδενὸς δεῖται τῶν ἕξωθεν καὶ ὅτι οὐκ ἀνάγκης οὐδὲ εἰμαρμένης τὸ γενέσθαι καλοῦς ἢ μὴ τοιοῦτους.

5. Εἶδες τοῦ διαδόλου τὴν κακουργίαν; Εἴ πού τι διε-
 5 φθαρμένον εἶδεν εἰπόντας, ὁμονοῆσαι πάντας ἐποίησεν·
 εἴ πού τις ὑγιᾶς φθελγξαμένους, ἑτέρους κατ' αὐτῶν διή-
 γειρεν· ὥστε μήτε τὰ ἄτοπα ἐκπεσεῖν τῇ συμφωνίᾳ δε-
 βαιούμενα καὶ τὰ χρήσιμα διαρρυῆναι ποικίλως βαλλόμε-
 να. Ὅρα πῶς πανταχοῦ ἄτονος ἡ ψυχὴ καὶ οὐκ ἀρκεῖ
 10 ἑαυτῇ· καὶ τοῦτο εἰκότως γεγένηται. Εἴ γὰρ τοιαύτη γέγο-
 νε καὶ φιλονεικεῖ μηδενὸς χρεῖαν ἔχειν καὶ ἀπάγι ἑαυτὴν
 τοῦ Θεοῦ, εἴ μὴ τοιαύτη γεγένητο, ποῦ οὐκ ἂν ἐξώλισθε
 μανίας; Εἴ λαβοῦσα σῶμα θνητόν, ἀπὸ ψευδοῦς ὑποσχέ-
 σεως τοῦ διαδόλου προσεδόκησε πολλῶ μείζονα — «Ἔσε-
 15 σθε» φησὶν, «ὡς θεοί» — εἴ καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ἔλα-
 βεν ἀθάνατον, ποῦ οὐκ ἂν ἐξέπεσε; Καὶ γὰρ καὶ μετ' ἐκεῖ-
 νο ἀγένητον ἑαυτὴν ἔφησεν εἶναι καὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ,
 διὰ τοῦ σεσηπότος Μανιχαίων στόματος· καὶ τοὺς θεοὺς
 τοὺς παρ' Ἑλλησιν ἀπὸ τούτου τοῦ νοσήματος τῆς ὑπο-
 20 θέσεως ἀνέπλασε. Διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ καὶ τὴν ἀρετὴν ὁ
 Θεὸς ἐπίμοχθον ποιῆσαι κάμπτων αὐτὴν καὶ εἰς τὸ με-
 τριάζειν ἄγων. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστὶν ἀληθές, ὡς
 ἂν εἴ τις ἀπὸ μικρῶν μεγάλα στοχάσαιτο, ἀπὸ τῶν Ἰσρα-
 ηλιτῶν αὐτὸ μάθωμεν.

25 Οὗτοι γοῦν ἠνίκα οὐκ ἔζων ἐπίμοχθον βίον, ἀλλ' ἀνέ-
 σεως ἀπέλαυον, οὐκ ἐνεγκόντες τὴν εὐημερίαν ἐξώλισθον
 εἰς ἀσέβειαν. Τί οὖν ὁ Θεὸς μετὰ τοῦτα; Πληθὺς νομίμων
 ἐπέθηκε κωλύων αὐτῶν τὴν ἄδειαν. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ
 πρὸς ἀρετὴν τινα συντελεῖ τὰ νόμιμα ταῦτα, ἀλλ' ἀντὶ
 30 χαλινουῦ τινος ἦν αὐτοῖς διδόμενα ἀφορμὴν ἀσχολίας πα-
 ρέχοντα, ἄκουσον τί περὶ αὐτῶν ὁ προφήτης φησὶν. «Ἔ-
 δωκα αὐτοῖς προστάγματα οὐ καλὰ». Τί δέ ἐστὶν, «οὐ κα-

27. αὐτ. 3,5.

28. Μανιχαῖοι: Χριστιανικὴ αἵρεσις τοῦ 3ου αἰῶνος μ.Χ. Ὁ Ἰδρυτὴς τῆς Πέρεσης Μάνης ἢ Μανιχαῖος ἀνέμειξε στοιχεῖα τοῦ Ζωροαστρι-
 σμοῦ μετὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἐπίστευον εἰς τὴν ὑπαρξίν δύο ἀρχῶν,
 τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Εἰς τὸν ἀγῶνα μετέχουν ὁ ἄνθρωπος, οἱ ἄγγελοι

ἡ ἀρετὴ δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἐξωτερικοῦ στοιχείου καὶ οἱ οἱ ἄνθρωποι δὲν χρειάζονται τὴν ἀνάγκην οὔτε τὴν τύχην, διὰ νὰ γίνουσι καλοὶ παρά νὰ μὴ εἶναι τέτοιοι.

Εἶδες τὴν κακουργίαν τοῦ διαδόλου; Ἐὰν συνέβη κάπου νὰ ἴδῃ ὅτι εἶπον κάτι διεφθαρμένον, τοὺς ἔκανεν ὄλους νὰ συμφωνήσουν· ἔὰν κάπου εἶδεν ὅτι εἶπον κάτι τὸ ὀρθόν, ἐξήγειρεν ἄλλους ἐναντίον αὐτῶν· ὥστε οὔτε τὰ ἄτοπα νὰ ἐξαφανισθοῦν ἐνισχυόμενα μὲ τὴν συμφωνίαν, ἐνῶ τὰ χρήσιμα νὰ καταστραφοῦν μὲ τὰς ποικίλας ἐπιθέσεις ἐναντίον των. Πρόσεξε πῶς εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου ἀνίσχυρος ἡ ψυχὴ καὶ δὲν ἔχει αὐτάρκειαν, καὶ εὐλόγως ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ εἶναι τέτοια ἐκ φύσεως καὶ φιλονεικεῖ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς καὶ μόνῃ της ὀδηγεῖται μακρὰν τοῦ Θεοῦ, ἔὰν δὲν ἦτο τέτοια, εἰς ποῖον εἶδος τρέλλας δὲν θὰ ἐξωλισθαιεν; Τὴν στιγμὴν πού, ἂν καὶ ἔλαβε σῶμα θνητόν, δμως ἀνέμενε πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν ψευδῆ ὑπόσχεσιν τοῦ διαδόλου —διότι λέγει «θὰ γίνετε θεοί»²⁷— ἔὰν καὶ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς τὸ ἐλάμβανεν ἀθάνατον, ποῦ δὲν θὰ ἐξέπιπτεν; Καθ' ὅσον μάλιστα καὶ μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο εἶπε μὲ τὸ βρωμερὸν στόμα τῶν Μανιχαίων²⁸, ὅτι ἡ ἰδία εἶναι ἀγέννητος καὶ ἀπὸ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ νοσήματος ἐπανέφερε τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι ὁ Θεὸς καὶ τὴν ἀρετὴν τὴν ἔκανεν ἐπίμοχθον, ταπεινῶν καὶ ὀδηγῶν αὐτὴν εἰς μετριοφροσύνην. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, ὡς ἔὰν κάποιος συνεπέβαινε μεγάλα ἀπὸ μικρά, ἄς μάθωμεν αὐτὸ ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλίτας.

Αὐτοὶ λοιπόν, ὅταν δὲν ἔζων ἐπίμοχθον βίον, ἀλλ' ἀπῆλαυον ἀνέσεως, ἐπειδὴ δὲν ἀνθεξάν τὴν εὐημερίαν, ἐξωλίσθησαν εἰς ἀσέβειαν. Τί ἔκανε λοιπόν ὁ Θεὸς μετὰ ἀπὸ αὐτό; πρόσθεσε πλῆθος νόμων, ἐμποδίζων τὴν ἀσυδοσίαν των. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι οἱ νόμοι αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς δὲν συντελοῦν εἰς κάποιαν ἀρετὴν, ἀλλὰ ἐδόθησαν εἰς αὐτοὺς ὡς χαλινοί, ἐπειδὴ ἔδιδον ἀφορμὴν ἀσχολίας, ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης δι' αὐτοὺς. «Ἔδωκα εἰς αὐτοὺς προστάγματα ὄχι καλά»²⁹. Καὶ τί σημαίνει «οὐ καλά»; ὅτι δὲν συντε-

οὶ προφῆται καὶ ὁ Χριστός. Ἡ αἵρεσις εἶχε διαδοθῆ εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀφρικὴν καὶ Ἀσίαν καὶ διετηρήθη ἕως τὸν Μεσαίωνα.

29. Ἰεζ. 20,25.

λά»; Οὐδὲν μέγα πρὸς ἀρετὴν συντελοῦντα· διὸ καὶ ἐπάγει, «Δικαιώματα, ἐν οἷς οὐ ζήσονται ἐν αὐτοῖς».

«Ψυχικὸς δὲ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος». Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τούτοις οὐδεὶς ἂν τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καταμάθοι, οὕτως οὐδὲ ψυχὴ μόνη τὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τί λέγω τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς; Οὐδέ τὰ ἐν τῇ γῆ ἅπαντα. Καὶ γὰρ ὀρῶντες πύργου πόρρωθεν τετραγώνου στρογγύλον εἶναι νομίζομεν· ἔστι δὲ ὀφθαλμῶν ἀπάτη τὰ τῆς τοιαύτης ὑπολήψεως. Οὕτω τοίνυν καὶ ὅταν τὰ πόρρωθεν ἡμῶν πράγματα διὰ τῆς διανοίας μόνης δοκιμάζη τις, γέλωσ πολὺς ἔψεται· οὐ γὰρ μόνον οἷαπὲρ ἔστιν αὐτὰ οὐκ ὄψεται, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία ὧν ἔστιν ἡγήσεται. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Μωρία γὰρ αὐτῶ ἔστι». Τοῦτο δὲ οὐ τῆς φύσεως τοῦ πράγματος ἀλλὰ τῆς ἀσθενείας τοῦ μὴ δυνηθέντος τοῦ μεγέθους αὐτῶν ἐφικέσθαι διὰ τῶν τῆς ψυχῆς ὄψεων. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων, «Ὅτι οὐκ οἶδεν ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται». Τουτέστιν, ὅτι πίστεως δεῖται τὰ λεγόμενα καὶ λόγοις αὐτὰ καταλαβεῖν οὐκ ἔνι· ὑπερβαίνει γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος τῆς ἡμετέρας διανοίας τὴν εὐτέλειαν. Διὸ φησιν· «Ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται». Καὶ γὰρ ὁ βλέπων πάντα μὲν αὐτὸς καθορᾷ τὰ τοῦ μὴ βλέποντος, τὰ δὲ ἐκείνου τῶν μὴ βλέπόντων οὐδεὶς.

Οὕτω καὶ νῦν, τὰ μὲν ἡμέτερα καὶ τὰ τῶν ἀπίστων πάντα ἴσμεν ἡμεῖς, τὰ δὲ ἡμῶν ἐκεῖνοι λοιπὸν οὐκέτι. Καὶ γὰρ ἴσμεν τίς μὲν ἢ τῶν παρόντων πραγμάτων φύσις, τίς δὲ ἢ τῶν μελλόντων ἀξία καὶ τί ποτε ὁ κόσμος μετὰ ταῦτα γενήσεται, καὶ τί μὲν οἱ ἁμαρτωλοὶ πείσονται, τίνος δὲ ἀπολαύσονται οἱ δίκαιοι· καὶ ὅτι οὐδενὸς ἄξια τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἴσμεν καὶ ἐλέγχομεν αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν· τὸ γὰρ ἀνακρίνειν καὶ ἐλέγχειν ἐστὶ καὶ ὅτι τὰ

λοῦν σπουδαίως αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ εἰς τὴν ἀρετὴν· διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «δικαιώματα, μὲ τὰ ὁποῖα μόνον δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ζήσουν».

«Ὁ δὲ φυσικὸς καὶ μὴ ἀναγεννημένος ἄνθρωπος δὲν δέχεται ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὸ Πνεῦμα». Ὅπως δηλαδὴ μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοὺς κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ γνωρίσῃ τὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἔτσι· οὔτε ἡ ψυχὴ μόνη θὰ ἠμποροῦσε νὰ γνωρίσῃ τὰ τοῦ Πνεύματος. Καὶ τί λέγω τὰ τοῦ οὐρανοῦ; οὔτε ὅλα τὰ τῆς γῆς θὰ ἠμποροῦσε νὰ γνωρίσῃ. Ἐνῶ βλέπομεν δηλαδὴ ἀπὸ μακριὰ ἕνα τετράγωνον πύργον, νομίζομεν ὅτι εἶναι στρόγγυλος· καὶ ἔχομεν αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, διότι ἀπατῶνται οἱ ὀφθαλμοί. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ὅταν κάποιος ἐξετάζῃ τὰ πράγματα ποὺ εἶναι μακριὰ ἀπὸ ἡμᾶς μὲ μόνην τὴν διάνοιαν, θὰ ἐπακολουθήσῃ πολὺς γέλως· διότι ὄχι μόνον δὲν θὰ ἴδῃ τί εἶδους εἶναι αὐτὰ, ἀλλὰ θὰ τὰ νομίσῃ καὶ ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι πράγματι εἶναι. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «εἶναι μωρία κατὰ τὴν κρίσιν αὐτοῦ». Τοῦτο δὲ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ ποὺ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῇ τὸ μέγεθος αὐτῶν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς. Κατόπιν προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν λέγων· «Διότι δὲν γνωρίζει ὅτι αὐτὰ πρέπει νὰ ἐξετάζωνται πνευματικῶς». Δηλαδὴ, ὅτι τὰ λεγόμενα χρειάζονται πίστιν καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ καταλάβῃ κανεὶς μὲ λογικὰ ἐπιχειρήματα, διότι τὸ μέγεθος αὐτῶν ὑπερβαίνει κατὰ πολλὴ τὴν εὐτέλειαν τῆς διανοίας μας. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ὁ δὲ πνευματικὸς ἄνθρωπος τὰ ἐξετάζει καὶ τὰ κατανοεῖ ὅλα, τὸν ἴδιον ὁμοῦς κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸν κατανοήσῃ»³⁰. Ἐκεῖνος, ὡς γνωστόν, ποὺ βλέπει, παρατηρεῖ μὲν ὁ ἴδιος ὅλα ὅσα δὲν βλέπει ἕνας τυφλός, κανεὶς ὁμοῦς ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς δὲν βλέπει ὅσα παρατηρεῖ ἕκεῖνος ποὺ βλέπει.

Ἔτσι καὶ τώρα, ἡμεῖς μὲν γνωρίζομεν ὅλα τὰ ἰδικὰ μας καὶ τὰ τῶν ἀπίστων, ἐκεῖνοι ὁμοῦς δὲν γνωρίζουν τὰ ἰδικὰ μας. Γνωρίζομεν δηλαδὴ ποῖα εἶναι ἡ φύσις τῶν παρόντων πραγμάτων καὶ ποῖα εἶναι ἡ ἀξία τῶν μελλόντων, καὶ τί τέλος πάντων θὰ γίνῃ ὁ κόσμος μετὰ ἀπὸ αὐτὰ, καὶ τί θὰ πάθουν οἱ ἁμαρτωλοί, τί δὲ θὰ ἀπολαύσουν οἱ δίκαιοι· καὶ ὅτι τὰ παρόντα πράγματα δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν καὶ τὸ γνωρίζομεν καὶ ἐλέγχομεν τὴν εὐτέλειάν των· διότι τὸ κρίνομεν σημαίνει καὶ ἐλέγχομεν· γνωρίζομεν ἐπίσης

μέλλοντά ἐστιν ἀθάνατα καὶ ἀκίνητα. Ταῦτα ἅπαντα οἶδεν ὁ πνευματικός, καὶ τί πείσεται ὁ ψυχικός ἀπελθὼν ἐκεῖ καὶ τίνος ἀπολαύσεται ὁ πιστὸς ἐντεῦθεν ἀποδημήσας, ὧν οὐδέν οἶδεν ὁ ψυχικός. Διὸ καὶ σαφῆ τῶν εἰρημένων ἀπόδει-
 5 ξιν ἐπαγαγὼν ἔλεγε· «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου», φησὶν' ὁ συμβιδάσει αὐτόν; Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν». Τουτέστι, τὰ ἐν τῷ νῷ τοῦ Χριστοῦ ταῦτα ἡμεῖς ἴσμεν, καὶ ἅπερ αὐτὸς βούλεται καὶ ἀπεκάλυψεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀπεκάλυψεν, ἵνα μὴ τις τὸν Υἱὸν παρώση-
 10 ται, ἐπάγει ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς ταῦτα ἡμῖν ἔδειξεν· οὐ τοῦτο λέγων, ὅτι πάντα ἃ οἶδεν ἴσμεν, ἀλλ' ὅτι πάντα ἃ οἶδαμεν οὐκ ἀνθρώπινα, ὥστε ὑποπτευθῆναι, ἀλλὰ τοῦ νοῦ ἐκείνου καὶ πνευματικά.

Τὸν γὰρ νοῦν, ὃν ἔχομεν περὶ τούτων, τοῦ Χριστοῦ
 15 ἔχομεν· τουτέστι, τὴν γνῶσιν, ἣν ἔχομεν περὶ τῶν κατὰ τὴν πίστιν πραγμάτων, πνευματικὴν ἔχομεν, ὥστε εἰκότως ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρινόμεθα. Οὐδὲ γὰρ οἶόν τε τὰ θεῖα εἶδέναι ἀνθρώπον ψυχικόν· διὸ καὶ ἔλεγε, «Τίς γὰρ ἔγνω νοῦν Κυρίου;», τὸν ἡμέτερον νοῦν τὸν περὶ τούτων ἐκεί-
 20 νου λέγων εἶναι νοῦν. Καὶ τό, «ὁ συμβιδάσει αὐτόν», οὐχ ἀπλῶς προσέθηκεν, ἀλλὰ πρὸς ὃ εἶπεν ἤδη, ὅτι τὸν πνευματικὸν οὐδεὶς ἀνακρίνει. Εἰ γὰρ εἶδέναι οὐδεὶς δύναται τοῦ Θεοῦ τὸν νοῦν, πολλῷ μᾶλλον διδάσκειν καὶ διορθοῦσθαι· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «ὁ συμβιδάσει αὐτόν».

25 Ὅρᾳς ὡς πανταχόθεν ἐξωθεῖ τὴν σοφίαν τὴν ἐξωθεν, καὶ πλείονα εἰδότα καὶ μείζονα δείκνυσι τὸν πνευματικόν; Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖναι αἱ αἰτίαι, οἷον τό, «ἵνα μὴ καυχῆσθαι πᾶσα σὰρξ», καὶ ὅτι «διὰ τοῦτο ἐξελέξατο τὰ μωρὰ, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφοὺς» καὶ, «ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυ-
 30 ρὸς τοῦ Χριστοῦ», οὐ σφόδρα τοῖς ἀπίστοις ἀξιόπιστοι εἶναι ἐδόκουν οὐδέ ἐπαγωγοὶ καὶ ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι, λοιπὸν τίθησι τὴν κυριωτάτην αἰτίαν, ὅτι τούτῳ υἅλιστα

ὅτι τὰ μέλλοντα εἶναι ἀθάνατα καὶ σταθερά. Ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος τὰ γνωρίζει ὅλα αὐτὰ καὶ ἐπὶ πλέον γνωρίζει τί θὰ πάθῃ ὁ πνευματικὰ νεκρὸς ἄνθρωπος, ἔταν ἀποθάνῃ καὶ τί θὰ ἀπολαύσῃ ὁ πιστός, ὅταν φύγῃ ἀπὸ ἐδῶ, καὶ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τίποτε δὲν γνωρίζει ὁ πνευματικὰ νεκρὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο, παρουσιάζων καὶ σαφῆ ἀπόδειξιν τῶν λόγων του, ἔλεγεν· «Ποῖος λοιπόν», λέγει, «ἐγνώρισε ποτὲ τὴν σκέψιν τοῦ Κυρίου, ὥστε νὰ διορθώσῃ αὐτόν; Ἐμεῖς ὁμῶς ἔχομεν τὸν νοῦν τοῦ Χριστοῦ»³¹. Δηλαδή ὅσα εὐρίσκονται εἰς τὸν νοῦν τοῦ Χριστοῦ αὐτὰ ἐμεῖς τὰ γνωρίζομεν καὶ ὅσα αὐτὸς θέλει καὶ ἀπεκάλυψεν. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶπεν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἀπεκάλυψε, διὰ νὰ μὴ παραθεωρήσῃ κανεὶς τὸν Υἱὸν, προσθέτει ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς μᾶς τὰ ἔδειξεν αὐτά· δὲν ἐννοεῖ ὅτι γνωρίζομεν ὅλα ὅσα γνωρίζει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ ὅτι ὅλα ὅσα γνωρίζομεν δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ὥστε νὰ καταστοῦν ὑποπτα, ἀλλὰ ὅτι εἶναι τοῦ νοῦ ἐκείνου καὶ ὅτι εἶναι πνευματικά.

Ὁ νοῦς δηλαδή, τὸν ὁποῖον ἔχομεν δι' αὐτά, εἶναι νοῦς Χριστοῦ· δηλαδή ἡ γνῶσις, τὴν ὁποίαν ἔχομεν διὰ τὰ πράγματα τῆς πίστεως, εἶναι πνευματικὴ, ὥστε εὐλόγως δὲν κρινόμεθα ἀπὸ κανένα. Καὶ οὔτε εἶναι δυνατὸν ὁ πνευματικὰ νεκρὸς ἄνθρωπος νὰ γνωρίσῃ τὰ θεῖα· διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε, «Ποῖος λοιπόν ἐγνώρισε ποτὲ τὴν σκέψιν τοῦ Κυρίου;» ἀποκαλῶν τὴν ἰδικὴν μας γνῶσιν περὶ τούτων γνῶσιν ἐκείνου. Καὶ τὸ «ὁ ὁποῖος νὰ διδάξῃ αὐτήν», δὲν τὸ προσέθεσεν ἀσκόπως, ἀλλὰ πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ ποῦ εἶπεν ἤδη, ὅτι δηλαδή κανεὶς δὲν κρίνει τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπον· διότι, ἐφ' ὅσον κανεὶς δὲν δύναται νὰ γνωρίσῃ τὴν σκέψιν τοῦ Θεοῦ, πολὺ περισσότερον δὲν δύναται νὰ τὴν διδάσκη καὶ νὰ τὴν διορθώσῃ· αὐτὸ δηλαδή σημαίνει τὸ «ὁ ὁποῖος νὰ διδάξῃ αὐτήν».

Βλέπεις πῶς ἀπὸ κάθε ἀποφιν ἀπορρίπτει τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ δεικνύει ὅτι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος γνωρίζει περισσότερα καὶ σπουδαιότερα; Ἐπειδὴ δηλαδή ἐκεῖναι αἱ αἰτίαι ὅπως π.χ. τὸ «διὰ νὰ μὴ καυχηθῇ κανεὶς ἄνθρωπος», καὶ ὅτι, «διὰ τοῦτο ἐξέλεξε τοὺς μωροὺς κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην κρίσιν, διὰ νὰ καταντροπιάσῃ τοὺς σοφοὺς», καὶ τὸ «διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν δύναμίν του ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ», δὲν ἐφαίνοντο εἰς τοὺς ἀπίστους ὅτι εἶναι πολὺ ἀξιόπιστοι οὔτε πειστικαὶ καὶ ἀναγκαῖαι καὶ χρήσιμοι, ἐν συνεχείᾳ θέτει τὴν μεγαλυτέραν αἰτίαν, ὅτι δηλαδή δυνάμεθα νὰ ἰ-

τῷ τρόπῳ δυνάμεθα ἰδεῖν, ἐξ οὗ καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς μαθεῖν ἔξομεν. Καὶ γὰρ ἐκενοῦτο ὁ λόγος τῷ μὴ δύνασθαι ἡμᾶς καταλαβεῖν διὰ τῆς ἔξωθεν σοφίας τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς. Ὅρᾳς ὅτι καὶ συνέφερον
 5 οὕτω μᾶλλον μαθεῖν παρά τοῦ Πνεύματος; καὶ γὰρ καὶ εὐκολωτάτη καὶ σαφεστάτη ἢ διδασκαλία. «Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν»· τουτέστι, πνευματικόν, θεῖον, οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔχοντα· οὐ γὰρ Πλάτωνος οὐδὲ Πυθαγόρου, ἀλλ' ὁ Χριστὸς τὰ ἑαυτοῦ τῇ ἡμετέρᾳ ἐνέθηκε διανοία.

10 Τοῦτο γοῦν αἰσχυρθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ βίον ἐπδειξώμεθα ἄριστον. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖται πολλῆς φιλίας τεκμήριον, τὸ τὰ ἀπόρρητα ἡμῖν ἀποκαλύπτειν, λέγων, «Οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους· πάντες γὰρ ὑμεῖς φίλοι μου ἔστε, ὅτι, πάντα ἃ ἤκουσα παρά τοῦ Πατρὸς,
 15 ἀπήγγειλα ὑμῖν»· τουτέστιν, ἐθάρρησα ὑμῖν. Εἰ δὲ τοῦτο μόνον φιλίας τεκμήριον, τὸ θαρρῆσαι, ὅταν φαίνηται μὴ θαρρήσας μόνον τὰ διὰ ῥημάτων μυστήρια, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα διὰ τῶν ἔργων ἡμῖν χαρισάμενος, ἐννόησον πόσης ἀγάπης ἐστὶ τό γινόμενον. Τοῦτο γοῦν αἰσχυρθῶ-
 20 μεν· καὶ εἰ μηδεὶς γεέννης τοσοῦτος λόγος ἔσται ἡμῖν· ἀλλ' ἔστω γεέννης φοβερώτερον τὸ περὶ τὸν οὕτω φίλον καὶ εὐεργέτην ἀγνώμονας γενέσθαι καὶ ἀχαρίστους· μηδὲ ὡς μισθωτοὶ οἰκέται, ἀλλ' ὡς υἱοὶ καὶ ἐλεύθεροι πάντα πράττωμεν διὰ τὴν τοῦ Πατρὸς φιλίαν, καὶ παυσώμεθά
 25 ποτε τῷ κόσμῳ προσηλωμένοι, ἵνα καὶ Ἑλληνας κατασχύνωμεν. Ἐπεὶ καὶ νῦν βουλόμενος πρὸς αὐτούς ἀποτείνεσθαι, ἀναδύομαι, μήποτε τοῖς λόγοις αὐτούς νικῶντες καὶ τῇ τῶν δογμάτων ἀληθείᾳ, πολὺν τὸν καταγέλωτα ἀπὸ τῆς τοῦ βίου συγκρίσεως ἡμῖν ἐνέγκωμεν, ὅταν οἱ μὲν
 30 τῇ πλάνῃ προσέχοντες καὶ μηδὲν τοιοῦτο πεπεισμένοι φιλοσοφίας ἔχωνται, ἡμεῖς δὲ τούναντίον ἅπαν. Πλὴν ὁμῶς ἐρῶ· ἴσως γάρ, ἴσως μελετῶντες πρὸς αὐτούς μάχεσθαι φιλονεικήσομεν βελτίους αὐτῶν γενέσθαι καὶ κατὰ τὸν βίον αὐτόν.

32. Ἰω. 15,15.

33. Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 τῆς Β' ὁμιλίας τοῦ παρόντος.

δωμεν κατ' ἐξοχήν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον θὰ ἤμπορέσωμεν νὰ μάθωμεν καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα καὶ ὅσα εἶναι ὑπεράνω ἡμῶν. Καθ' ὅσον μάλιστα μὲ τὸ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν μὲ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου τὰ ὑπεράνω ἡμῶν ἐμηδενίζετο ἢ δύναμις τῆς λογικῆς. Βλέπεις ὅτι καὶ συνέφερεν ἔτσι νὰ μάθωμεν περισσότερα ἀπὸ τὸ Πνεῦμα; διότι πράγματι ἡ διδασκαλία αὐτὴ εἶναι εὐκολωτάτη καὶ σαφειστάτη. «Ἐμεῖς ὁμῶς ἔχομεν νοῦν Χριστοῦ» δηλαδὴ πνευματικόν, θεῖον, πού δὲν ἔχει τίποτε τὸ ἀνθρώπινον· διότι ὁ Χριστὸς δὲν ἔθεσε μέσα εἰς τὴν διάνοιάν μας τοῦ Πλάτωνος οὔτε τοῦ Πυθαγόρου, ἀλλὰ τὸν ἰδικόν του νοῦν.

Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπὸν διὰ τοῦτο, ἀγαπητοί, καὶ ἄς δεῖξωμεν βίον ἄριστον· καθ' ὅσον καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ κάνει ὡς ἀπόδειξιν τῆς μεγάλης φιλίας του, ὅτι δηλαδὴ μᾶς ἀποκαλύπτει τὰ ἀπόρρητα λέγων· «Δὲν σᾶς ὀνομάζω πλέον δούλους· εἶσθε ὅλοι φίλοι μου, διότι, ὅσα ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα, σᾶς τὰ ἀνεκοίνωσα»³². δηλαδὴ, τὰ ἐνεπιστεύθη ἐἰς ἐσᾶς. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀπόδειξις φιλίας εἶναι τοῦτο καὶ μόνον, ἢ ἐμπιστοσύνη, ὅταν εἶναι φανερόν ὅτι δὲν ἐνεπιστεύθη μόνον τὰς μυστικὰς λέξεις τῶν μυστηρίων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων μᾶς ἐνεπιστεύθη τὰ ἴδια τὰ μυστήρια, σκέψου πόσην ἀγάπην δεικνύει ἢ ἐνέργειά του αὐτῆ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν νὰ αἰσθανθῶμεν ἐντροπήν· καὶ ἂν δὲν σκεπτόμεθα τόσον πολὺ τὴν κόλασιν, ἀλλ' ὁμῶς ἄς θεωρῶμεν φοβερώτερον ἀπὸ τὴν κόλασιν τὸ νὰ δεῖξωμεν ἀγνωμοσύνην καὶ ἀχαριστίαν εἰς τέτοιον φίλον καὶ εὐεργέτην· καὶ ἄς πράττωμεν τὰ πάντα ὄχι ὡς μισθωτοὶ δοῦλοι ἀλλ' ὡς υἱοὶ καὶ ἐλεύθεροι ἄνθρωποι ἐξ αἰτίας τῆς φιλίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ἄς παύσωμεν τέλος πάντων νὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὸν κόσμον, διὰ νὰ καταισχύνωμεν καὶ τοὺς ἐθνικούς. Διότι τώρα, ἂν καὶ θέλω νὰ ἀπευθύνωμαι πρὸς αὐτούς, διστάζω μήπως, ἐνῶ τοὺς νικῶμεν εἰς τοὺς λόγους καὶ εἰς τὴν ἀλήθειαν τῶν δογμάτων, ἐπισύρωμεν εἰς θάρος μας τὸν χλευασμὸν ἀπὸ τὴν σύγκρισιν τοῦ βίου, ἀφοῦ ἐκεῖνοι μὲν, ἂν καὶ εὐρίσκονται εἰς τὴν πλάνην καὶ δὲν πιστεύουν εἰς τίποτε ἰσάξιον μὲ τὴν ἰδικὴν μας πίστιν, ὁμῶς ζοῦν βίον φιλοσοφίας³³, ἐνῶ ἔμεῖς κάμνομεν τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Ἄλλ' ὁμῶς θὰ ὁμιλήσω· διότι προσπαθοῦντες νὰ ἀνταγωνιζώμεθα αὐτούς ἴσως ἐπιδιώξωμεν νὰ γίνωμεν καλύτεροι ἀπὸ αὐτούς καὶ εἰς τὴν ἴδιαν τὴν ζώην.

Πρώην μὲν ἔλεγον ὅτι οὐκ ἂν ἐπῆλθε κηρῦξαι τοῖς ἀποστόλοις ἄπερ ἐκήρυξαν, εἰ μὴ θείας ἀπέλαυσαν χάριτος· καὶ ὅτι οὐ μόνον οὐ κατώρθωσαν, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐβουλεύσαντό τι τοιοῦτον· φέρε δὴ καὶ σήμερον αὐτὸ τοῦτο ἐπεξέλθωμεν τῷ λόγῳ καὶ δείξωμεν, ὡς ἀδύνατον ἦν τοῦτο κἂν ἐλέσθαι, κἂν ἐννοῆσαι, εἰ μὴ τὸν Χριστὸν εἶχον μεθ' ἑαυτῶν· οὐκ ἐπειδὴ ἀσθενεῖς πρὸς ἰσχυροὺς, οὐκ ἐπειδὴ ὀλίγοι πρὸς πολλοὺς, οὐκ ἐπειδὴ πένητες πρὸς πλουσίους, οὐδὲ ἐπειδὴ ἀμαθεῖς πρὸς σοφοὺς παρετάτοντο, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τῆς προλήψεως πολλὴν ἦν ἡ ἰσχύς. Ἴστε γὰρ ὡς οὐδὲν οὕτως ἰσχυρὸν παρὰ ἀνθρώποις ὡς συνηθείας παλαιᾶς τυραννίς. Ὡστε, εἰ καὶ μὴ δώδεκα ἦσαν μόνον μηδὲ οὕτως εὐτελεῖς καὶ τοιοῦτοι, ἀλλ' ἑτέρα οἰκουμένη τοσαύτη, καὶ πλῆθος ἀντίρροπον εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τεταγμένον ἢ καὶ πολλῶ πλείους, καὶ οὕτω δύσκολον ἦν τὸ γινόμενον ἐκείνοις μὲν γὰρ ἡ συνηθία συνέπραττε, τούτοις δὲ ἡ καινοτομία ἦναντιοῦτο· οὐδὲν γὰρ οὕτω θορυβεῖ ψυχὴν, κἂν ἐπὶ χρησίμῳ τινὶ γίνηται, ὡς καινοτομεῖν τι καὶ ξενίζειν, καὶ μάλιστα ὅταν περὶ λατρείας καὶ περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης τοῦτο γίνηται.

Καὶ ὅση τούτου τοῦ πράγματος ἡ ἰσχύς, ἤδη ποιήσω φανερόν, πρότερον ἐκείνο εἰπὼν, ὅτι καὶ ἑτέρα δυσκολία προσῆν πρὸς Ἰουδαίους. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς θεοὺς καὶ τὰ δόγματα αὐτῶν κατέλυον ἅπαντα, Ἰουδαίους δὲ οὐχ οὕτω διελέγοντο, ἀλλὰ τῶν μὲν δογμάτων πολλὰ ἔπαυον, τὸν δὲ Θεὸν τὸν νομοθετήσαντα προσκυνεῖν ἐκέλευον· καὶ λέγοντες ὅτι δεῖ θεραπεύειν τὸν νομοθέτην, ἔλεγον, μὴ πάντα πείθου τῷ νόμῳ τῷ παρ' ἐκείνου τεθέντι, οἷον ἐν τῷ φυλάττειν τὸ σάββατον ἢ περιτομὴν τηρεῖν, ἢ θυσίας προσάγειν ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων ποιεῖν. Ὡστε οὐ μόνον ἡ συνηθία ἐμπόδιον ἦν ἀλλὰ καὶ τὸ τὸν Θεὸν προσκυνεῖν κελεύοντας, πολλοὺς τῶν ἐκείνου λύειν κελεύειν νόμους. Ἐπὶ δὲ τῶν Ἑλλήνων μεγάλη τῆς συνηθείας ἦν ἡ τυραννίς.

Προχθές ἔλεγα ὅτι οἱ Ἀπόστολοι δὲν θὰ ἀπεφάσιζον νὰ κηρύξουν ὅσα ἐκήρυξαν, ἐὰν δὲν εἶχον ἀπολαύσει τὴν θείαν χάριν· καὶ ὅτι ὄχι μόνον δὲν θὰ κατώρθωνον, ἀλλὰ οὔτε κἂν θὰ εἶχον σκεφθῆ κατὶ τέτοιο· ἐμπρὸς λοιπὸν ἅς ὀμιλήσωμεν καὶ σήμερον διὰ τὸ ἴδιο θέμα καὶ ἅς δεῖξωμεν πόσον ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀναλάβουν τοῦτο, ἀκόμη καὶ νὰ τὸ σκεφθοῦν, ἐὰν δὲν εἶχον τὸν Χριστὸν μαζί των· ὄχι διότι παρετάσσοντο ἀδύνατοι ἐναντίον ἰσχυρῶν, ὄχι διότι ἦσαν ὀλίγοι ἐναντίον πολλῶν, ὄχι διότι παρετάσσοντο πτωχοὶ ἐναντίον πλουσίων, οὔτε ἐπειδὴ ἀμόρφωτοι ἐναντίον σοφῶν, ἀλλὰ ἐπειδὴ ἦτο πολλή καὶ ἡ δύναμις τῆς προκαταλήψεως. Γνωρίζετε δηλαδὴ ὅτι τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἰσχυρὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσον ἡ τυραννία παλαιᾶς συνηθείας. Ὅστε, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἦσαν μόνον δώδεκα οὔτε τόσο εὐτελεῖς καὶ τόσο ἀδύνατοι, ἀλλὰ μία ἄλλη τόσο μεγάλη οἰκουμένη καὶ εἶχον μαζί των παρατεταγμένον πλῆθος ἰσοδύναμον ἢ καὶ πολὺ περισσοτέρους, καὶ πάλιν ἔτσι θὰ ἦτο δύσκολον τὸ ἔργον· διότι εἰς ἐκείνους μὲν συνέπραττεν ἡ συνήθεια, ἐνῶ εἰς αὐτοὺς ἠναντιοῦτο ἡ καινοτομία· καθ' ὅσον τίποτε δὲν θορυβεῖ τόσο τὴν ψυχὴν, ἀκόμη καὶ ἂν γίνετα διὰ κάτι χρήσιμον, ὅσον ἡ καινοτομία καὶ ὁ νεωτερισμὸς, καὶ πρὸ παντὸς δταν τοῦτο γίνεται περὶ τῆς λατρείας καὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ.

Καὶ πόση εἶναι ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ τοῦ πράγματος θὰ τὸ φανερώσω πλέον. ἀφοῦ προηγουμένως εἶπω τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ ὑπῆρχεν ἐπὶ πλέον καὶ ἄλλη δυσκολία προκειμένου διὰ τοὺς Ἰουδαίους. Δηλαδὴ, ὅσον μὲν ἀφορᾷ τοὺς Ἕλληνας κατέλυον καὶ τοὺς θεοὺς καὶ ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ δόγματά των, μὲ τοὺς Ἰουδαίους ὁμοῦ δὲν συνεζήτουν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μὲν δόγματα κατήργουν πολλὰ, ἐνῶ τοὺς προέτρεπον νὰ προσκυνοῦν τὸν Θεὸν πού ἔδωκε τοὺς νόμους εἰς αὐτούς· καὶ ἐνῶ ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ λατρεύουν τὸν νομοθέτην, συγχρόνως ἔλεγον· Μὴ ὑπακούης εἰς ὅλας τὰς διατάξεις τοῦ νόμου πού ἐκεῖνος ἐθέσπισεν, ὅπως π.χ. τὸ νὰ φυλάττης τὴν ἀργίαν τοῦ Σαββάτου ἢ νὰ τηρῆς τὴν περιτομὴν ἢ νὰ προβαίνης εἰς θυσίας ἢ τὸ νὰ κάνης κάτι παρόμοιον. Ὅστε δὲν ἦτο ἡ συνήθεια τὸ μόνον ἐμπόδιον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι, ἐνῶ τοὺς προέτρεπον νὰ προσκυνοῦν τὸν Θεόν, συγχρόνως τοὺς προέτρεπον νὰ παραβιάζουν πολλοὺς νόμους ἐκείνου. Εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐξ ἄλλου ἦτο μεγάλη ἡ τυραννία τῆς συνηθείας.

7. Καὶ γάρ, εἰ καὶ δέκα ἐτῶν μόνον — οὐ λέγω χρόνου
 τοσοῦτου — καὶ εἰ ἀνθρώπων ὀλίγων — οὐ λέγω τῆς οἰκου-
 μένης ἀπάσης— ὑπὸ συνηθείας προκατειλημμένων ἐπῆλ-
 θον οὔτοι, καὶ οὕτω δύσκολος ἦν ἡ μετάστασις· νυνὶ δέ
 5 καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες καὶ πατέρες καὶ πάπποι καὶ ἐπί-
 παπποι καὶ πολλοὶ τῶν τούτων ἀνωτέρω τῇ πλάνῃ προ-
 κατειλημμένοι ἦσαν, καὶ γῆ καὶ θάλαττα καὶ ὄρη καὶ νά-
 παι, καὶ βαρβάρων πάντα τὰ γένη καὶ Ἑλλήνων δῆμοι
 πάντες, καὶ σοφοὶ καὶ ἰδιῶται, καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμε-
 10 νοι, καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες, καὶ νέοι καὶ γέροντες, καὶ
 δεσπότης καὶ οἰκέτης, καὶ γηρόνοιο καὶ δημιουργοί, καὶ οἱ
 τὰς πόλεις καὶ οἱ τὰς χώρας οἰκοῦντες ἅπαντες. Καὶ εἰκὸς
 ἦν τοὺς κατηχουμένους λέγειν· τί ποτε τοῦτό ἐστι; πάν-
 τες οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες ἠπάτηνται, καὶ σοφισταὶ
 15 καὶ ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ τε παρόν-
 τες οἱ τε πρὸ τούτου γενόμενοι, οἱ περὶ Πυθαγόραν καὶ
 Πλάτωνα, καὶ στρατηγοὶ καὶ ὑπάτοι καὶ βασιλεῖς, καὶ οἱ
 τῶν πόλεων ἐξ ἀρχῆς πολισταὶ καὶ οἰκισταί, καὶ βάρβα-
 ροὶ καὶ Ἕλληνες; καὶ οἱ δώδεκα ἀλιεῖς καὶ σκηνοποιοὶ καὶ
 20 τελῶναι πάντων ἐκείνων εἰσὶ σοφώτεροι; καὶ τίς ἂν ταῦτα
 ἀνάσχοιτο; Ἄλλ' ὁμοῦς οὐκ εἶπον ταῦτα, οὐκ ἐνενόησαν,
 ἀλλ' ἠνέσχοντο, καὶ ἔγνωσαν ὅτι πάντων ἦσαν σοφώτεροι·
 διὸ καὶ πάντων ἐκράτησαν.

Καὶ ἵνα μάθῃς πόση τῆς συνηθείας ἐστὶν ἡ ἰσχὺς,
 25 τῶν τοῦ Θεοῦ προσταγμάτων πολλακίς ἐκράτησε. Καὶ τί
 λέγω προσταγμάτων; Αὐτῶν μὲν οὖν τῶν εὐεργεσιῶν. Καὶ
 γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι μάννα ἔχοντες, σκόροδα ἐζήτουν, καὶ
 ἐλευθερίας ἀπολαύοντες, τῆς δουλείας ἐμέμνηντο καὶ Αἴ-
 γυπτιον συνεχῶς ἐπεζήτουν διὰ τὴν συνήθειαν. Οὕτως ἡ
 30 συνήθεια τυραννικόν. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν αὐ-
 τὴν μαθεῖν, λέγεται Πλάτων καίτοιγε ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι
 πλάνη τις ἦν τὰ περὶ θεῶν καὶ ταῖς ἑορταῖς καὶ τοῖς ἄλ-
 λοις ἅπασιν συγκαταβῆναι ἅτε οὐ κατισχύων συνηθείᾳ πο-
 λεμῆσαι, καὶ ἔργω παρὰ τοῦ διδασκάλου τοῦτο μαθῶν.

7. Πράγματι, ἂν οἱ Ἀπόστολοι εἶχον προσπαθήσει νὰ κηρύξουν ἐντὸς δέκα ἐτῶν μόνον —δὲν λέγω ἐντὸς τόσου χρόνου— καὶ εἰς ὀλίγους ἀνθρώπους —δὲν λέγω εἰς ὄλην τὴν οἰκουμένην— καὶ ἂν εἶχον πλησιάσει ἀνθρώπους προκατειλημμένους ἀπὸ τὴν συνήθειαν, καὶ πάλιν θὰ ἦτο δύσκολος ἡ μεταστροφή των· τῶρα ὁμοῦς ἦσαν προκατειλημμένοι ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες καὶ πατέρες καὶ πάπποι καὶ πρόπαπποι καὶ πολλοὶ προγενέστεροι τούτων, καὶ ἐπὶ πλεόν εἶχον κυριευθῆ ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ ὄρη καὶ κοιλάδες καὶ ὄλα τὰ γένη τῶν βαρβάρων καὶ ὄλοι οἱ Ἑλληγες, καὶ σοφοὶ καὶ ἀπλοῖκοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι καὶ γυναῖκες καὶ ἄνδρες καὶ νέοι καὶ γέροντες καὶ κύριοι καὶ δοῦλοι καὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται καὶ ὄλοι οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς πόλεις καὶ τὴν ὑπαιθρον. Καὶ ἦτο φυσικὸν οἱ κατηγούμενοι νὰ λέγουν· τί τέλος πάντων συμβαίνει; ἔχουν ἀπατηθῆ ὄλοι οἱ ἄνθρωποι τῆς οἰκουμένης, καὶ σοφισταὶ καὶ ῥήτορες καὶ φιλόσοφοι καὶ συγγραφεῖς, καὶ αὐτοὶ ποῦ ζοῦν τῶρα καὶ οἱ προγενέστεροι, ὄσοι ἔζησαν εἰς τὸ περιβάλλον τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, καὶ στρατηγοὶ καὶ ὑπατοὶ καὶ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰδρυταὶ καὶ οἱ οἰκισταὶ τῶν πόλεων καὶ οἱ βάρβαροι καὶ οἱ Ἑλληγες; καὶ εἶναι σοφώτεροι ὄλων ἐκείνων οἱ δώδεκα ἀλιεῖς καὶ οἱ σκηνοποιοὶ καὶ οἱ τελῶναι; καὶ ποῖος θὰ τὰ ἐδέχετο αὐτά; Καὶ ὁμοῦς δὲν τὰ εἶπον αὐτά, δὲν τὰ ἐσκέφθησαν, ἀλλὰ ἐδέχθησαν τὸ κήρυγμα καὶ ἐπίστευσαν ὅτι οἱ ἀπόστολοι ἦσαν σοφώτεροι ὄλων, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερίσχυσαν ὄλων.

Καὶ διὰ νὰ μάθης πόση εἶναι ἡ δύναμις τῆς συνηθείας, αὐτὴ πολλάκις ὑπερίσχυσε τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί λέγω τῶν προσταγμάτων; ὑπερίσχυσεν ἀκόμη καὶ τῶν ἰδίων τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ. Καὶ πράγματι, οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνῶ εἶχον τὸ μάννα, ἐζήτητον σκόρδα, καὶ ἐνῶ ἀπήλαυον ἐλευθερίας, ἐνεθυμοῦντο τὴν δουλείαν καὶ λόγῳ τῆς συνηθείας ἐπεζήτητον συνεχῶς τὴν Αἴγυπτον. Τόσον τυραννικὴ εἶναι ἡ συνήθεια. Ἐὰν πάλιν θέλῃς νὰ ἀντιληφθῆς τὴν δυνάμιν τῆς με παραδείγματα ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, λέγεται ὅτι ὁ Πλάτων, ἂν καὶ πλήρως ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο μία πλάνη τὸ θέμα τῶν εἰδωλολατρικῶν θεῶν, ἐν τούτοις συμμετεῖχεν εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ ὄλας τὰς ἄλλας σχετικὰς ἐκδηλώσεις, διότι δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ πολεμήσῃ τὴν συνήθειαν, καὶ τοῦτο τὸ ἐδιδάχθη ἐμ-

Καὶ γὰρ οὗτος ὑποπτευθεὶς ἐπὶ καινοτομίᾳ τινὶ τοιαύτῃ
 τοσοῦτον ἀπέσχε τοῦ κατορθῶσαι, ὅπερ ἐβούλετο, ὅτι καὶ
 τοῦ ζῆν ἐξέπεσε, καὶ ταῦτα ἀπολογησάμενος. Πόσους δὲ
 καὶ νῦν ὁρῶμεν ἀνθρώπους ἀπὸ προλήψεως κατεχομένους
 5 ἐν ἄσεβείᾳ καὶ εὐλογον μὲν οὐδὲν ἔχοντας εἰπεῖν, ἐπειδὴν
 ἐγκαλοῖντο Ἕλληνας ὄντες, πατέρας δὲ καὶ πάππους καὶ
 ἐπιπάππους προβαλλομένους; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τινες τῶν
 ἐξῶθεν δευτέραν φύσιν τὴν συνηθειαν ἐκάλεσαν. Ὄταν δὲ
 καὶ ἐν δόγμασιν ἡ συνηθεια ἦ, βεβαιότερα γίνεται· πάντα
 10 γὰρ τις εὐκολώτερον ἀμείψειεν ἢ τὰ περὶ θρησκείας. Καὶ
 τὸ αἰσχύνεσθαι δὲ μτὰ τῆς συνηθείας ἱκανὸν ἦν ἐμποδί-
 σαι, καὶ τὸ δοκεῖν ἐν ἐσχάτῳ γήρα μεταμαθεῖν, καὶ παρὰ
 τῶν ἀσυνετωτέρων.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ψυχῆς ταῦτα συμβαίνει, ὅπου
 15 γε καὶ ἐπὶ σώματος μεγάλην ἔχει τὴν ἰσχὺν ἡ συνηθεια;
 Ἐπὶ δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ ἕτερον ἦν δυνατώτερον τού-
 των ἐμπόδισμα, τὸ μὴ μόνον συνηθειαν ἀμείβειν οὕτω πα-
 λαιάν καὶ ἀρχαίαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ κινδύνων τὴν μετά-
 στασιν ποιεῖσθαι· οὐ γὰρ ἀπλῶς ἀπὸ συνηθείας εἰς συνη-
 20 θειαν εἶλκον, ἀλλ' ἀπὸ συνηθείας ἄδειαν ἐχούσης εἰς πρά-
 γματα κινδύνους ἀπειλοῦντα· τὸν γὰρ πιστεύοντα ἔδει
 εὐθέως δημεύεσθαι, ἐλαύνεσθαι, πατρίδος ἐκπίπτειν, τὰ
 ἔσχατα πάσχειν· δεινὰ, παρὰ πάντων μισεῖσθαι, κοινὸν
 εἶναι πολέμιον καὶ ἰδίους καὶ ἀλλοτρίους. Ὡστε, εἰ καὶ ἐπὶ
 25 συνηθειαν ἐκάλουν ἀπὸ κοινοτομίας, καὶ οὕτω δύσκολον
 τὸ πράγμα ἦν· ὅπου δὲ ἀπὸ συνηθείας ἐπὶ καινοτομίαν,
 καὶ ταῦτα προσῆν τὰ δεινὰ, ἐννόησον πόσον ἦν τὸ ἐμπό-
 δισμα.

Καὶ τῶν εἰρημένων δὲ πάλιν ἕτερον οὐκ ἔλαττον
 30 προσέκειτο τούτοις τὸ ποιοῦν δύσκολον τὴν μετάστασιν·
 μετὰ γὰρ τῆς συνηθείας καὶ τῶν κινδύνων καὶ ταῦτα τὰ

πράκτως ἀπὸ τὸν διδάσκαλόν του· αὐτὸς δηλαδὴ, ἂν καὶ τὸν ὑποψιάσθησαν διὰ κάποιαν τέτοιαν καινοτομίαν, ἐν τούτοις τόσον πολὺ κατέστη ἀκατόρθωτον εἰς αὐτὸν νὰ κάνη ὅ,τι ἤθελεν, ὥστε καὶ τὴν ζωὴν του ἔχασε καὶ μάλιστα ἂν καὶ ἀπελογήθη δι' αὐτά. Ἐξ ἄλλου πόσους ἀνθρώπους βλέπομεν καὶ τώρα νὰ κατέχωνται ἀπὸ προκατάληψιν λόγῳ τῆς ἀσεβείας των καὶ νὰ μὴ ἔχουν νὰ εἰπουν τίποτε τὸ λογικόν, ὅταν τοὺς κατηγοροῦν, ἐπειδὴ εἶναι ἐθνικοί, παρὰ μόνον τοὺς βλέπομεν νὰ προβάλλουν ὡς ἐπιχείρημα τὴν πίστιν τῶν πατέρων, τῶν πάππων καὶ τῶν προπάππων των; Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς ὠνόμασαν τὴν συνήθειαν δευτέραν φύσιν. Καὶ ὅταν μάλιστα ἡ συνήθεια ἀφορᾷ εἰς τὰ δόγματα, τότε γίνεται σταθερωτέρα· ὅλα δηλαδὴ θὰ ἤμποροῦσε κάποιος νὰ τὰ μεταβάλῃ εὐκολώτερον, ὅχι ὁμως καὶ τὰ θέματα τῆς θρησκείας. Ἡ ἐντροπὴ μαζὶ μὲ τὴν συνήθειαν ἦτο ἱκανὴ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ νὰ πιστεύσουν, ἢ ἐντροπὴ πού ἠσθάνοντο, ἐπειδὴ θὰ ἐφαίνοντο ὅτι μετέβαλον πίστιν εἰς βαθὺ γῆρας καὶ ὅτι ἐδέχοντο τὴν νέαν πίστιν ἀπὸ κατωτέρους των εἰς σοφίαν.

Καὶ διατί ἀπορεῖς πού συμβαίνουν αὐτὸ προκειμένου περὶ τῆς ψυχῆς, τὴν στιγμὴν πού, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς θέματα τοῦ σώματος ἡ συνήθεια ἔχει μεγάλην δύναμιν; Οἱ Ἀπόστολοι ὁμως εἶχον καὶ ἄλλο ἐμπόδιον δυνατώτερον ἀπὸ αὐτά, ὅχι μόνον δηλαδὴ τὸ νὰ μεταβάλουν συνήθειαν τόσον παλαιάν καὶ προγονικὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ κάνουν αὐτὴν τὴν μεταβολὴν μὲ κινδύνους· διότι δὲν προσείλκυον τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ μίαν συνήθειαν εἰς ἄλλην συνήθειαν, ἀλλὰ ἀπὸ συνήθειαν, πού ἐξησφάλιζεν ἀσφάλειαν, εἰς κατάστασιν, πού ἠπείλει κινδύνους· διότι ἐκεῖνος πού ἐπίστευεν ἔπρεπε ἀμέσως νὰ χάσῃ μὲ δήμευσιν τὴν περιουσίαν του, νὰ διωχθῆ, νὰ ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν πατρίδα του, νὰ πάθῃ τὰ χειρότερα δεινά, νὰ μισηθῆ ἀπὸ ὄλους, νὰ εἶναι ἐχθρὸς κοινὸς εἰς τοὺς ἰδικούς του καὶ εἰς τοὺς ξένους. Ὅστε, καὶ ἂν ἀκόμη ἐκάλουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς συνήθειαν μετὰ ἀπὸ καινοτομίαν, καὶ τότε θὰ ἦτο δύσκολον τὸ ἔργον· τώρα δὲ πού ἐκάλουν ἀπὸ συνήθειαν εἰς καινοτομίαν, καὶ μάλιστα ὑπῆρχον ἐπὶ πλέον αὐτὰ τὰ δεινά, σκέψου πόσον ἦτο τὸ ἐμπόδιον.

Καὶ ἄλλο πάλιν ἐπὶ πλέον ὑπῆρχεν ὅχι μικρότερον ἀπὸ ὅσα ἀνέφερα, τὸ ὁποῖον ἔκαμνε δύσκολον τὴν μεταστροφὴν· ἐκτὸς δηλαδὴ ἀπὸ τὴν συνήθειαν καὶ τοὺς κινδύνους καὶ αὐταὶ αἱ ἴδιαι αἱ

ἐπιτάγματα φορτικώτερα ἦν, καὶ ὧν ἀπῆγον ραδίᾳ τε καὶ εὐκολᾳ· ἀπὸ γὰρ πορνείας ἐπὶ σωφροσύνην ἐκάλουν, ἀπὸ μέθης ἐπὶ νηστείαν, ἀπὸ γέλωτος ἐπὶ δάκρυα καὶ κατά-
 νυξιν, ἀπὸ πλεονεξίας ἐπὶ ἀκτημοσύνην, ἀπὸ φιλοζωίας
 5 ἐπὶ θανάτους, ἀπὸ ἀδείας ἐπὶ κινδύνους· καὶ τὴν ἐσχάτην
 διὰ πάντων ἀπήτουν ἀκρίβειαν. «Αἰσχροῦτης», γὰρ φησί,
 «καὶ μωρολογία καὶ εὐτραπελία μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ
 στόματος ὑμῶν». Καὶ ταῦτα ἔλεγον τοῖς οὐδὲν ἄλλο εἰ-
 δόσιν ἢ μεθύειν καὶ γαστρίζεσθαι, τοῖς ἑορτάς ἐπιτελοῦ-
 10 σιν οὐδαμόθεν ἄλλοθεν συνεστῶσας ἢ ἀπὸ αἰσχροῦτος
 καὶ γέλωτος καὶ κωμωδίας ἀπάσης.

Ὡστε οὐ τῷ φιλοσοφία εἶναι τὰ πράγματα φαρτικά
 ἦν τὰ λεγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνθρώποις λέγεσθαι
 ἐν ἀδείᾳ τραφεῖσι καὶ αἰσχροῦτητι καὶ μωρολογία καὶ γέ-
 15 λωτι καὶ κώμοις. Τίς γὰρ τῶν ἐν ἐκείνοις βεβιωκότων
 ἀκούων ὅτι «Ἐάν μὴ τις ἄρη ἑαυτοῦ τὸν σταυρὸν καὶ
 ἀκολουθήσῃ μοι, οὐκ ἔστι μου ἄξιος», καὶ ὅτι «Οὐκ ἦλθον
 βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ διχάσαι ἄνθρωπον
 κατὰ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καὶ θυγατέρα κατὰ τῆς μητρὸς
 20 αὐτῆς», οὐκ ἂν ἐνάοκησε; τίς δὲ ἀκούων ὅτι «Ἐάν μὴ τις
 ἀποτάξῃται καὶ οἰκίᾳ καὶ πατρίδι καὶ χρήμασιν, οὐκ ἔστι
 μου ἄξιος», οὐκ ἂν ὤκνησεν, οὐκ ἂν ἀπηγόρευσεν;

Ἄλλ' ὁμως οὐ μόνον οὐκ ἐνάρκων οὐδὲ ἀνεδύοντο
 ταῦτα ἀκούοντες, ἀλλὰ προσέτρεχον καὶ ἐπεπήδων τοῖς
 25 δεινοῖς καὶ ἤρπαζον τὰ ἐπιταττόμενα. Τὸ δὲ ἀκούειν ὅτι
 παντὸς ῥήματος ἀργοῦ δώσομεν εὐθύνας καὶ «Ὁ ἐμβλέ-
 ψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν
 ὀφθεισαν», καὶ «Ὁ ὀργισθεὶς εἰκῆ εἰς γέενναν πεσεῖται»
 τίνα οὐκ ἂν τῶν τότε ἀπεσόβησεν; Ἄλλ' ὁμως πάντες
 30 ἐπέδραμον, καὶ πολλοὶ καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα ἤλλοντο.
 Τί οὖν αὐτοῦς ἐπήγετο; οὐκ εὐδηλον ὅτι ἡ δύναμις τοῦ

34. Ἐφ. 5,4.

35. Ματθ. 10,38, 34-35.

36. Λουκᾶ 14,33.

37. Ματθ. 12,36.

38. αὐτ. 5,28.

39. αὐτ. 22.

ἐντολαὶ ἦσαν βαρεῖαι, ἐνῶ ἦσαν ἄνετα καὶ εὐκόλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὅποια ἀπεμάκρυνον τοὺς ἀνθρώπους οἱ Ἄποστολοι· διότι ἀπὸ τὴν πορνείαν τοὺς ἐκάλουν εἰς σωφροσύνην, ἀπὸ τὴν μέθην εἰς νηστείαν, ἀπὸ τὸν γέλωτα εἰς δάκρυα καὶ κατάνυξιν, ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν εἰς ἀκτημοσύνην, ἀπὸ τὴν φιλοζωίαν εἰς θανάτους, ἀπὸ τὴν ἀφοβίαν εἰς κινδύνους· καὶ ἀπήτουν τὴν πλήρη ἀκρίβειαν δι' ὄλων· διότι λέγει, «Αἰσχροὶ λόγοι καὶ μικρολογίαὶ καὶ ἀπρεπῆ ἀστεῖα ἄς μὴ ἐξέρχωνται ἀπὸ τὸ στόμα σας»³⁴. Καὶ τὰ ἔλεγον αὐτὰ εἰς ἀνθρώπους, ποὺ δὲν ἐγνώριζον τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ μεθύουν καὶ νὰ τρώγουν ὑπερβολικῶς, ποὺ διωργάνωνον ἑορτάς, αἱ ὅποια δὲν εἶχον τίποτε ἄλλο παρὰ αἰσυχρότητα καὶ γέλωτα καὶ πᾶσαν διασκέδασιν.

Ὡστε οἱ λόγοι τοῦ κηρύγματος ἦσαν φορτικοί, ὄχι μόνον διότι ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλέγοντο εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἀνετράφησαν εἰς ἀφοβίαν καὶ αἰσυχρότητα καὶ μωρολογίαν καὶ γέλωτα καὶ διασκεδάσεις. Ποῖος δηλαδὴ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶχον ζήσει μὲ ἐκεῖνον τὸν τρόπον ζωῆς δὲν θὰ παρέλυσεν, ἀκούων ὅτι, «Ἐὰν κάποιος δὲν σηκώσῃ τὸν σταυρὸν τοῦ καὶ δὲν με ἀκολουθήσῃ, δὲν εἶναι ἄξιός μου», καὶ ὅτι «Δὲν ἦλθα νὰ φέρω εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ νὰ χωρίσω ἄνθρωπον ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ καὶ θυγατέρα ἀπὸ τὴν μητέρα της»³⁵. Καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐδίσταζεν, δὲν θὰ ἀπεκρούετο, ἀκούων ὅτι «Ἐὰν κάποιος δὲν ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ καὶ τὴν πατρίδα τοῦ καὶ τὰ χρήματά τοῦ, δὲν εἶναι ἄξιός μου»;³⁶

Ἄλλ' ὅμως ὄχι μόνον δὲν παρέλυσον οὔτε ὑπεχώρουν ἀκούοντες αὐτά, ἀλλὰ προσέτρεχον καὶ προσήρχοντο μὲ προθυμίαν εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἤρπαζον τὰς ἐντολάς. Ποῖον ἀπὸ τοὺς τότε ἀνθρώπους ὁ δὲν θὰ τὸν ἀπεμάκρυνε τὸ νὰ ἀκούῃ ὅτι θὰ δώσωμεν λόγον διὰ κάθε μάταιον λόγον μας³⁷ καὶ ὅτι «Ὁ ἄνδρας ποὺ εἶδε μίαν γυναῖκα καὶ τὴν ἐπεθύμησεν ἔχει ἤδη μοιχεύσει μὲ αὐτὴν ποὺ εἶδε»³⁸, καὶ ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ ὀργίζεται χωρὶς λόγον θὰ ριφθῇ εἰς τὴν κόλασιν»;³⁹ Ἄλλ' ὅμως ὅλοι ἔτρεξαν καὶ μάλιστα πολλοὶ ἐπετύγχανον περισσότερα τῶν καθωρισμένων. Τί προσείλκυε λοιπὸν αὐτούς; δὲν εἶναι φανερὸν ἔτι· ἡ δύναμις τοῦ κηρυττομένου; διότι, ἔάν δὲν συνέβαινεν ἔτσι, ἀλλὰ ἀντιθέτως, ἔάν δηλαδὴ ἐκεῖνοι μὲν

κηρυττομένου; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τὸναντίον δὲ ἦν, ἐκεῖνοι μὲν οὗτοι, οὗτοι δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι, ἄρ' ἂν εὐκολον ἦν ἔχειν καὶ ἐλκύσαι τοὺς ἐναντιουμένους; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν.

8. Ὡστε διὰ πάντων δείκνυται θεία δύναμις οὔσα ἢ κα-
 5 τωρθώσασα. Ἐπεὶ πόθεν ἔπεισαν, εἶπέ μοι, τοὺς χαύνους
 καὶ τοὺς διαρρέοντας ἐπὶ τὸν σκληρὸν καὶ τραχὺν φέ-
 ροντες βίον; Ἄλλὰ τὰ μὲν παραγγέλματα τοιαῦτα ἴδω-
 μεν δὲ μήποτε τὸ δόγμα ἐπαγωγὸν ἦν. Καὶ μὴν καὶ τοῦτο
 ἱκανὸν ἦν τοὺς ἀπίστους ἀποσοδῆσαι. Τί γὰρ ἔλεγον οἱ
 10 κηρύττοντες; Ὅτι τὸν ἐσταυρωμένον δεῖ προσकुνεῖν καὶ
 τοῦτον Θεὸν νομίζειν, τὸν ἐκ γυναικὸς γεννηθέντα Ἰου-
 δαίας. Καὶ τίς ἂν τούτοις ἐπείσθη μὴ θείας δυνάμεως
 προηγουμένης; Ὅτι μὲν γὰρ ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη, πάν-
 τες εἶδον· ὅτι δὲ ἀνέστη καὶ ἀνῆλθε, πλήν τῶν ἀποστόλων
 15 οὐδεὶς ἐθεάσατο.

Ἄλλ' ἐπαγγελίαις αὐτοὺς ἐπῆραν, φησί, καὶ ψόφω
 ῥημάτων ἠπάτησαν. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτὸ μάλιστα δείκνυ-
 σι καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων ἀπάντων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀπά-
 τη τὰ ἡμέτερα. Τὰ μὲν γὰρ δυσχερῆ πάντα ἐνταῦθα συνέ-
 20 βαινε, τὰ δὲ χρηστὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐπαγγείλασθαι
 ἔδει. Αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο —πάλιν γὰρ ἐρῶ— δείκνυσι θεῖον
 ὄν τὸ ἡμέτερον κήρυγμα. Διὰ τί γὰρ μηδεὶς τῶν πιστευόν-
 των εἶπεν, ὅτι οὐ πρόσειμι οὐδὲ ἀνέχομαι· τὸ δυσχερῆ μοι
 ἐνταῦθα ἀπειλεῖς καὶ τὰ χρηστὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 25 ἐπαγγέλλῃ; πόθεν γὰρ δῆλον ὅτι ἀνάστασις ἔσται; τίς
 τῶν ἀπελθόντων ἦλθε; τίς τῶν κειμένων ἀνέστη; τίς περὶ
 τούτων εἶπε μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν; Ἄλλ' οὐδὲν
 τούτων οὐκ ἐνενόησαν, ἀλλὰ καὶ τὰς ψυχὰς ἐπέδωκαν
 ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος. Ὡστε αὐτὸ τοῦτο μάλιστα με-
 30 γάλῃς δυνάμεως ἦν, τὸ μηδέποτε μηδὲν τοιοῦτον ἀκού-
 σαντας ἀθρόον πείσαι περὶ μεγάλων οὕτω πραγμάτων καὶ
 παρασκευάσαι τὰ μὲν δυσχερῆ καταδέξασθαι ἐπὶ τῆς πεί-
 ρας, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἐλπίσιν ἔχειν. Εἰ δὲ ἠπάτων, τοῦ-
 ναντίον ἂν ἐποίησαν· τὰ μὲν χρηστὰ ἐντεῦθεν ἐπηγγεί-
 35 λαντο, τὰ δὲ φοβερά ἐσίγησαν, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ

ἦσαν αὐτοί, αὐτοὶ δὲ ἐκεῖνοι, ἀρὰ γε θὰ ἦτο εὐκολὸν νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ κρατήσῃ τοὺς ἐναντιουμένους; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ δεχθῶμεν.

Ὡστε δι' ὄλων ἀποδεικνύεται ὅτι ἦτο θεία δύναμις αὐτῆ πού κατῴρθωσε (τὴν μεταστροφὴν τῶν ἀνθρώπων). Διότι, εἶπέ μου, πῶς ἔπεισαν τοὺς νωθροὺς καὶ τοὺς πλαδαροὺς λόγῳ τῆς τρυφῆς, ἐνῷ τοὺς ἔφερον εἰς σκληρὸν καὶ τραχὺν βίον; Ἀλλὰ αἱ μὲν ἐντολαὶ ἦσαν τέτοιαι· ὡς ἴδωμεν ὁμῶς μήπως τυχὸν τὸ κηρυττόμενον δόγμα ἦτο ἐλκυστικόν. Καὶ ὁμῶς καὶ τοῦτο ἦτο ἱκανὸν νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀπίστους. Τί ἔλεγον δηλαδὴ οἱ κηρύττοντες; ὅτι πρέπει νὰ προσκυνοῦν τὸν ἐσταυρωμένον καὶ νὰ πιστεύουν ὡς Θεὸν αὐτόν, πού ἐγεννήθη ἀπὸ γυναῖκα Ἰουδαία. Καὶ ποῖος θὰ ἐπέιθετο εἰς αὐτούς, ἐὰν δὲν προηγεῖτο θεία δύναμις; Δηλαδὴ τὸ ὅτι μὲν ἐσταυρώθη καὶ ἐτάφη ὅλοι τὸ εἶδον· τὸ ὅτι ὁμῶς ἀνεστήθη καὶ ἀνελήφθη ἐκτὸς τῶν Ἀποστόλων οὐδεὶς τὸ εἶδεν.

Ἀλλὰ τοὺς παρέσυραν, θὰ ἔλεγε κάποιος, μὲ ὑποσχέσεις καὶ τοὺς ἐξηπάτησαν μὲ ἐντυπωσιακοὺς λόγους. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ μόνον καὶ χωρὶς ὅλα ὅσα εἶπον προηγουμένως ἀποδεικνύει πληρέστατα ὅτι ἡ πίστις μας δὲν εἶναι ἀπάτη· διότι ὅλα μὲν τὰ δυσχερῆ συνέβαινον ἐδῶ, ἐνῷ ἔπρεπε νὰ κηρύξουν ὅτι τὰ ἀγαθὰ θὰ ὑπάρξουν μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ μόνον — πάλι θὰ τὸ εἶπω — ἀποδεικνύει ὅτι τὸ κήρυγμά μας εἶναι θεϊκόν. Διατί δηλαδὴ κανεὶς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς δὲν εἶπε· Ἐὰν προσέρχομαι εἰς τὴν πίστιν οὔτε τὴν δέχομαι· μὲ φοβερίζεις ἐδῶ μὲ τὰ δύσκολα καὶ μοῦ ὑπόσχεσαι τὰ ἀγαθὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν; καὶ ἀπὸ ποῦ φαίνεται ὅτι θὰ ὑπάρξῃ ἀνάστασις; ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀποθανόντας ἐπέστρεψεν; ποῖος ἀπὸ τοὺς νεκροὺς ἀνέστη; ποῖος ὠμίλησε δι' αὐτὰ τὰ θέματα μετὰ τὴν ἀποδημίαν του ἀπὸ ἐδῶ; Ὅμως δὲν ἐσκέφθησαν τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ἔδωσαν ἀκόμη καὶ τὴν ζωὴν των ὑπὲρ τοῦ σταυρωθέντος. Ὡστε αὐτὸ καὶ μόνον ἦτο μεγίστη ἀπόδειξις μεγάλης δυνάμεως, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἀνθρώπους, πού ποτε δὲν ἤκουσαν κάτι τέτοιο, τοὺς ἔπεισαν πλήρως εἰς τόσον σπουδαῖα θέματα καὶ τοὺς ἠτοίμασαν τὰς μὲν δυσχερείας νὰ τὰς δεχθοῦν διὰ τὴν παρούσαν ζωὴν, τὰ δὲ ἀγαθὰ νὰ τὰ ἐλπίζουν. Ἐὰν ὁμῶς τοὺς ἐξηπάτων, θὰ ἔκαμνον τὸ ἀντίθετον· τὰ μὲν ἀγαθὰ θὰ τὰ ὑπέσχοντο διὰ τὴν παρούσαν ζωὴν, ἐνῷ θὰ ἀπεισιώπων τὰ φοβερά καὶ τὰ παρόντα καὶ

μέλλοντα· οὕτω γάρ οἱ ἀπατῶντες καὶ οἱ κολακεύοντες
 ποιοῦσιν· οὐδὲν τραχὺ οὐδὲ ἐπαχθές οὐδὲ φορτικὸν προ-
 τείνουσιν, ἀλλὰ τούναντίον ἅπαν· τοῦτο γάρ ἐστὶν ἀπάτη.

Ἄλλ' ἡ ἄνοια, φησί, τῶν πολλῶν πεισθῆναι ἐποίησε
 5 τοῖς λεγομένοις. Τί φῆς; ὅτε ὑπὸ Ἑλλησιν ἦσαν, οὐκ ἦσαν
 ἀνόητοι, ἀλλ' ὅτε πρὸς ἡμᾶς μετέστησαν, τότε ἀνόητοι
 γέγονασι; καίτοιγε οὐκ ἄλλους ἀνθρώπους οὐδὲ ἐξ ἄλλης
 οἰκουμένης λαβόντες ἔπεισαν οἱ ἀπόστολοι. Καίτοι τὰ μὲν
 Ἑλλήνων ἀπλῶς κατεῖχον, τὰ δὲ ἡμέτερα μετὰ κινδύνων
 10 κατεδέξαντο· ὥστε, εἰ μετὰ λόγου κρίττονος αὐτὰ κατεῖ-
 χον, τοσοῦτον αὐτοῖς ἐντραφέντες χρόνον οὐκ ἂν αὐτῶν
 ἀπέστησαν, καὶ μάλιστα ὅτι οὐδὲ ἀκινδύνως ἀποσθῆναι
 ἐνῆν. Ἐπεὶ δὲ ἔγνωσαν ἐξ αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς φύ-
 σεως ὅτι γέλως ἐκεῖνα καὶ πλάνη, διὰ τοῦτο καὶ θανάτων
 κοινὰ ἠύτομόλησαν, ἅτε τούτου μὲν τοῦ δόγματος κατὰ
 φύσιν ὄντος, ἐκείνου δὲ παρὰ φύσιν.

15 ἀπειλουμένων τῶν μὲν συνήθων ἀπεπήδησαν, εἰς δὲ τὰ
 Ἄλλ' οἰκέται, φησὶν, ἦσαν οἱ πεισθέντες καὶ γυναῖκες
 καὶ τίτθαι καὶ μαῖαι καὶ εὐνοῦχοι. Μάλιστα μὲν οὐκ ἀπὸ
 20 τούτων ἡμῖν ἡ ἐκκλησία συνέστηκε μόνον, καὶ τοῦτο δῆ-
 λον ἅπασιν· εἰ δὲ ἀπὸ τούτων, τοῦτο μάλιστα ἐστὶ τὸ
 ποιοῦν τὸ κήρυγμα θαυμαστόν, ὅτι τοιαῦτα δόγματα, οἷα
 Πλάτων καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον οὐκ ἴσχυσαν ἐννοῆσαι, ἐξαίφνης
 ἴσχυσαν οἱ ἄλιεῖς, τὸ πάντων ἀμαθέστατον γένος, πείσαν-
 25 τες κατεδέξασθαι. Οὐδὲ γάρ, εἰ φρονίμους ἔπεισαν μόνον,
 οὕτω θαυμαστόν ἦν τὸ γεγονός· ἐπειδὴ δὲ οἰκέτας καὶ
 τίτθας καὶ εὐνούχους εἰς τοσοῦτον ἤγαγον φιλοσοφίας, ὡς
 ἀγγέλοις ἐφαμίλλους ποιῆσαι, μεγίστην τῆς θείας ἐμπνοίας
 παρεῖχον ἀπόδειξιν. Καὶ γάρ, εἰ μὲν εὐτελεῖ τινα ἐπέτατ-
 30 τον, εἶχε λόγον ἴσως τὸ τὴν τούτων πειθῶ εἰς ἀπόδειξιν
 τῆς εὐτελείας τῶν λεγομένων προβάλλεσθαι· εἰ δὲ μεγά-
 λα καὶ ὑψηλὰ καὶ ἀνθρωπίνην σχεδὸν ὑπερβαίνοντα φύσιν

τὰ μέλλοντα· διότι ἔτσι κάμνουν οἱ ἀπατεῶνες καὶ οἱ κόλακες· δὲν προτείνουν τίποτε τραχὺ οὔτε δυσάρεστον οὔτε φορτικόν, ἀλλὰ τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον· καὶ τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ἀπάτη.

Ἄλλὰ ἡ μωρία τῶν πολλῶν, θὰ ἔλεγε κάποιος, τοὺς ἔκανε νὰ πεισθοῦν εἰς τὰ κηρυττόμενα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων. Τί λέγεις; ὅταν ἦσαν εἰδωλολάτραι, δὲν ἦσαν ἀνόητοι, ἀλλὰ ὅταν μετεστράφησαν πρὸς ἡμᾶς, τότε ἔγιναν ἀνόητοι; καθ' ὅσον βέβαια οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἔλαβον καὶ δὲν ἔπεισαν ἄλλους ἀνθρώπους οὔτε ἀπὸ ἄλλην οἰκουμένην. Καὶ ὁμως αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ εἶχον τὴν ἡσυχίαν των, ὁμως ἐδέχθησαν τὴν πίστιν μας καὶ ἔκτοτε ἐκινδύνεον ὥστε, ἐὰν ἐπίστευον εἰς τὰ εἰδῶλα ἐκ πεποιθήσεως, ἐπειδὴ θὰ εἶχον τόσον χρόνον ἀνατραφῆ μὲ αὐτά, δὲν θὰ τὰ ἐγκατέλειπον, καὶ πρὸ παντὸς διότι θὰ διέτρεχον κινδύνους μὲ αὐτὴν τὴν ἀποστασίαν των. Ἐπειδὴ ὁμως ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων κατενόησαν, ὅτι ἐκεῖνα ἦσαν γέλως καὶ πλάνη, διὰ τοῦτο, ἐνῶ τοὺς ἠπέιλον μὲ θάνατον, ἀπέδρασαν μὲν ἀπὸ ὅσα εἶχον συνηθίσει, προσέτρεξαν δὲ εἰς τὴν νέαν πίστιν, ἐπειδὴ πραγματι αὐτὴ μὲν ἢ πίστις ἦτο κατὰ φύσιν, ἐνῶ ἐκείνη ἦτο παρὰ φύσιν.

Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, οἱ πεισθέντες ἦσαν δοῦλοι καὶ γυναῖκες καὶ παραμάναι καὶ μαῖαι καὶ εὐνοῦχοι. Τὸ ὅτι βεβαίως ἡ Ἐκκλησία μας δὲν ἀπετελέσθη μόνον ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι καὶ τοῦτο εἰς ὄλους φανερόν· ἐὰν ὁμως ἀπετελέσθη ἀπὸ αὐτούς, τοῦτο πρὸ παντὸς εἶναι ποῦ κάμνει τὸ κήρυγμά μας θαυμαστόν, ὅτι δηλαδὴ τέτοια δόγματα, τὰ ὁποῖα ὁ Πλάτων καὶ οἱ μαθηταὶ του δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὰ κατανοήσουν, αἰφνιδίως ἠδυνήθησαν οἱ ἄλιεῖς, οἱ πλεον ἁμαθεῖς ἀπὸ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους, νὰ πείσουν νὰ τὰ δεῖχθοῦν. Δὲν θὰ ἦτο δηλαδὴ τὸ γεγονός τόσον θαυμαστόν, ἐὰν εἶχον πείσει μόνον φρονίμους· ἐπειδὴ ὁμως δούλους καὶ τροφούς καὶ εὐνοούχους τοὺς ὠδήγησαν εἰς τόσον βαθμὸν φιλοσοφίας⁴⁰, ὥστε νὰ τοὺς κάνουν ἰσαξίους μὲ ἄγγέλους, ἔδιδον μεγίστην ἀπόδειξιν τῆς θείας ἐμπνεύσεως. Καὶ βεβαίως, ἐὰν μὲν παρήγγελον πράγματα εὐτελεῖ, ἴσως θὰ εἶχε λόγον νὰ προβάλλεται ἡ πίστις αὐτῶν ὡς ἀπόλεις τῆς εὐτελείας τῶν λεγομένων· ἐφ' ὅσον ὁμως ἡσχολοῦντο φιλοσοφικῶς μὲ τὰ μεγάλα καὶ ὑψηλά καὶ μὲ θέματα ποῦ ὑπερέβαινον σχεδὸν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐχρειάζοντο ὑψηλὴν διά-

καὶ ὑψηλῆς δεόμενα διανοίας ἐφιλοσόφουν, ὅσῳ ἂν δείξης ἀνοήτους τοὺς πεισθέντας, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀποδεικνύεις σοφούς καὶ θείας χάριτος πεπληρωμένους τοὺς πείσαντας.

Ἄλλὰ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἐπαγγελιῶν, φησὶν, ἔπεισαν.
 5 Αὐτὸ δὲ τοῦτο οὐ θαυμάζεις, εἶπέ μοι, πῶς ἔπεισαν μετὰ θάνατον προσδοκᾶν ἔπαθλα καὶ ἀμοιβάς; Ἐγὼ γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἐκπλήττομαι. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο ὑπὸ ἀνοίας, φησί. Ποίας ἀνοίας, εἶπέ μοι, ταῦτα, ὅτι ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, καὶ δικαστήριον ἀδέκαστον μετὰ τὸν ἐνταῦθα ἡμᾶς λήψεται
 10 θίον, καὶ εὐθύνας καὶ ῥημάτων καὶ πραγμάτων καὶ ἐννοιῶν δώσομεν τῷ τὰ ἀπόρρητα εἰδότει Θεῷ, καὶ τοὺς μὲν κακοὺς ὀψόμεθα κολαζομένους, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς στεφανουμένους; Ταῦτα γὰρ οὐχὶ ἀνοίας ἀλλὰ τῆς μεγίστης ἐστὶ φιλοσοφίας· τὸ δὲ τάναντία τούτων νομίζειν ἀνοίας.

15 9. Αὐτὸ οὖν τοῦτο, εἶπέ μοι, τὸ καταφρονεῖν τῶν παρόντων, τὸ μέγα νομίζειν ἀρετὴν, τὸ μὴ τὰ ἄθλα ἐνταῦθα ζητεῖν ἀλλὰ περαιτέρω προΐεναι ταῖς ἐλπίσι καὶ ψυχὴν οὕτως εὐτονον ἔχειν καὶ πιστήν, ὡς μηδενὶ τῶν παρόντων δεινῶν πρὸς τὰς μελλούσας παρεμποδίζεσθαι ἐλπίδας,
 20 πόσης ἂν εἴη φιλοσοφίας; Ἄλλὰ θούλει καὶ αὐτῶν τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν προρρήσεων μαθεῖν τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀλήθειαν, τῶν πρὸ τούτων, τῶν μετὰ ταῦτα; Θέα μοι σειρὰν χρυσοῦν πλεκομένην ποικίλως ἐξ ἀρχῆς. Εἶπέ τινα αὐτοῖς περὶ ἑαυτοῦ καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ περὶ τῶν
 25 μελλόντων πραγμάτων, καὶ λέγων ἐθαυματούργει. Οὐκοῦν ἀπὸ τῆς ἐκβάσεως τῶν εἰρημένων δῆλον ὅτι καὶ τὰ θαύματα ἀληθῆ καὶ τὰ μέλλοντα ἐπηγγεγμένα.

Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐπ' αὐτῶν αὐτὸ ποιήσω τῶν πραγμάτων φανερόν. Ἀνέστησε
 30 τὸν Λάζαρον ῥήματι μόνῳ ψιλῷ καὶ ζῶντα ἔδειξεν. Εἶπε πάλιν ὅτι «Πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι τῆς ἐκκλησίας, καὶ ὅτι «Ὁ καταλιπὼν πατέρα ἢ μητέρα ἑκατονταπλασίονα

νοϊαν, ὅσον ἀνοήτους παρουσιάσης τοὺς πεισθέντας, τόσον περισσό-
τερον σοφοὺς καὶ πλήρεις θείας χάριτος ἀποδεικνύεις τοὺς πείσαν-
τας.

Ἄλλά, θὰ ἔλεγε κάποιος, οἱ Ἀπόστολοι ἔπεισαν μὲ τὴν ὑ-
περβολὴν τῶν ὑποσχέσεων. Καὶ δὲν θαυμάζεις, εἶπέ μου, τοῦτο ἀ-
κριδῶς, πῶς δηλαδὴ ἔπεισαν τοὺς ἀνθρώπους νὰ προσδοκοῦν ἔπα-
θλα καὶ ἀμοιβὰς μετὰ τὸν θάνατον; Ἐγὼ δηλαδὴ δι' αὐτὸ ἀκρι-
δῶς ἐκπλήττομαι. Ἄλλά, θὰ εἶπη, ὅτι καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ
μωρίαν. Ἀπὸ ποίαν μωρίαν, εἶπέ μου, προέρχονται αὐτά, ὅτι δη-
λαδὴ ἡ ψυχὴ εἶναι ἀθάνατος καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐπίγειον ζωὴν μας
θὰ ἀντιμετωπίσωμεν ἀδέκαστον δικαστήριον, καὶ εἰς τὸν Θεόν, πού
γνωρίζει ὅλα τὰ ἀπόρρητα, θὰ διώσωμεν λόγον διὰ τοὺς λόγους
καὶ τὰς πράξεις καὶ τὰς σκέψεις μας, καὶ ὅτι τοὺς μὲν κακοὺς θὰ
τοὺς ἴδωμεν νὰ τιμωρῶνται, τοὺς δὲ ἀγαθοὺς νὰ στεφανώωνται;
Αὐτὰ δηλαδὴ δὲν προέρχονται ἀπὸ μωρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ὑψηλο-
τέραν φιλοσοφίαν⁴¹, ἐνῶ εἶναι δεῖγμα μωρίας τὸ νὰ πιστεύη κα-
νεὶς τὰ ἀντίθετα τούτων.

9. Εἶπέ μου, λοιπόν· αὐτὸ μόνον, τὸ νὰ καταφρονῆ κανεὶς τὰ
παρόντα, τὸ νὰ πιστεύη ὅτι εἶναι μεγάλο πρᾶγμα ἢ ἀρετὴ, τὸ νὰ
μὴ ζητῇ τὰ ἔπαθλα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ νὰ τὰ ἐλπίζη
διὰ τὴν ἄλλην ζωὴν, τὸ νὰ ἔχη τέλος τόσον ρωμαλέαν καὶ πιστὴν
ψυχὴν, ὥστε κανέν ἀπὸ τὰ παρόντα θεινὰ νὰ μὴ δύναται νὰ τὸν
ἀποτρέψῃ ἀπὸ ὅσα ἐλπίζει διὰ τὸ μέλλον, πόσον ὕψος φιλοσοφίας
δὲν ἀποδεικνύει; Ἄλλὰ θέλεις νὰ μάθῃς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀλή-
θειαν καὶ τῶν ἰδίων τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ τῶν προφητειῶν, ὅσαι
ἐλέχθησαν καὶ πρὶν καὶ μετὰ αὐτά; Κάνε μου τὴν χάριν καὶ
πρόσεξε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τὴν περίτεχνον χρυστὴν ἀλυσίδα. Εἶπεν εἰς
αὐτοὺς μερικὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς ἐκκλησίας καὶ δι'
ὅσα ἐπρόκειτο νὰ συμβῶν, καὶ λέγων ἐθαυματουργεῖ. Λοιπόν, ἀπὸ
τὴν πραγματοποίησιν τῶν λεχθέντων εἶναι φανερόν ὅτι καὶ τὰ θαύ-
ματα ἦσαν ἀληθῆ καὶ ὅσα ὑπεσχέθη διὰ τὸ μέλλον.

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον αὐτὸ πού λέγω, θὰ τὸ ἀποδείξω
μὲ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα. Ἀνέστησε τὸν Λάζαρον μὲ ἓνα ἀπλοῦν
μόνον λόγον καὶ τὸν ἐπαρουσίασε ζωντανόν. Εἶπεν ἐπίσης ὅτι Ἠύ-
λαι ἄδου δὲν θὰ καταβάλουν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ὅτι Ἐκείνος
πού ἐγκατέλειψε πατέρα ἢ μητέρα πρὸς χάριν μου θὰ λάβῃ ἕκα-

λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει». Οὐκοῦν τὸ μὲν θαῦμα ἓν, τὸ τοῦ Λαζάρου, αἱ δὲ προρρήσεις δύο, ἢ μὲν ἐνταῦθα δεικνυμένη, ἢ δὲ ἐν τῷ μέλλοντι. Σκόπει τοίνυν πῶς ἅπαντα δι' ἀλλήλων κατασκευάζεται. Εἰ μὲν γάρ τις ἀπιστοίη ὅτι Λάζαρος ἀνέστη, ἀπὸ τῆς προρρήσεως τῆς περὶ τῆς ἐκκλησίας εἰρημένης πιστευέτω τῷ θαύματι· τὸ γὰρ πρὸ τοσοῦτων λεχθέν χρόνων τότε ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε· πύλαι γὰρ ἄδου τῆς ἐκκλησίας εὐκαίσυχουσαν. Ὁ τοίνυν ἀληθεύσας ἐν τῇ προρρήσει εὐδηλον ὅτι καὶ τὸ θαῦμα εἰργάσατο· ὁ δὲ καὶ τὸ θαῦμα ἐργασάμενος καὶ ἅπερ εἶπεν εἰς τέλος ἀγαγών, εὐδηλον ὅτι καὶ ἐν τῇ προρρήσει τῇ περὶ τῶν μελλόντων ἀληθεύει, λέγων, ὅτι ἑκατονταπλασίονα λήψεται καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει ὁ τῶν παρόντων ὑπεριδών. Τὰ γὰρ ἤδη γεγενημένα καὶ εἰρημένα ἐνέχυρα μέγιστα τῶν μελλόντων ἐκβήσεσθαι δέδωκε.

Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα καὶ τὰ τούτοις εἰκότα ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων συναγαγόντες λέγωμεν πρὸς αὐτούς καὶ ἐπιστομίζωμεν αὐτούς. Εἰ δὲ λέγοι τις, 'Πῶς οὖν οὐκ ἐσβέσθη τέλος ἢ πλάνη;' ἐκείνο ἂν εἶπομεν· ὅτι ὑμεῖς αἴτιοι οἱ πρὸς τὴν ἑαυτῶν στασιάζοντες σωτηρίαν· ἐπεὶ ὁ Θεὸς τὰ φθῆναι τῆς ἀσεβείας.

Ἀναλογισώμεθα τοίνυν τὰ εἰρημένα διὰ βραχέων. Ποίαν ἔχει φύσιν τὰ πράγματα; τοὺς ἀσθενεῖς ὑπὸ τῶν δυνατῶν ἠττᾶσθαι ἢ τούναντίον; τοὺς τὰ εὐκολα λέγοντας ἢ τοὺς χαλεπώτερα; τοὺς μετὰ κινδύνων ἔλκοντας ἢ τοὺς μετὰ ἀδείας; τοὺς καινοτομοῦντας ἢ τοὺς τὴν συνήθειαν κρατύνοντας; τοὺς ἐπὶ τραχεῖαν ἢ τοὺς ἐπὶ τὴν ῥαδίαν ἄγοντας ὁδόν; τοὺς τῶν πατρῶων ἀφιστῶντας ἢ τοὺς οὐ ξένα νομοθετοῦντας; τοὺς μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν πάντα ὑπισχνουμένους τὰ χρηστὰ ἢ τοὺς ἐν τῷ παρόντι κολακεύοντας βίω; τοὺς πολλοὺς ὑπὸ τῶν ὀλίγων ἢ τοὺς ὀλίγους ὑπὸ τῶν πολλῶν;

τονταπλάσια εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν καὶ θὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν»⁴². Λοιπὸν, τὸ μὲν θαῦμα ἦτο ἓν, τὸ τοῦ Λαζάρου, αἱ δὲ προφητεῖαι ἦσαν δύο, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία ἀποδεικνυομένη εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὴν μέλλουσαν. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς ὅλα ἀποδεικνύονται τὸ ἓν διὰ τοῦ ἄλλου. Δηλαδή, ἐὰν μὲν κανεὶς δὲν πιστεύῃ ὅτι ὁ Λάζαρος ἀνεστήθη, ἄς πιστεύῃ εἰς τὸ θαῦμα ἀπὸ τὴν προφητείαν, ἡ ὁποία ἐλέχθη περὶ τῆς Ἐκκλησίας· ἐκεῖνο δηλαδή, πού ἐλέχθη πρὶν ἀπὸ τόσα πολλὰ χρόνια, ἐπηληθεύθη τότε καὶ ἐπραγματοποιήθη· διότι πύλαι ἄδου δὲν κατέβαλαν τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὸς λοιπὸν πού ἀπεδείχθη ἀληθὴς εἰς τὴν προφητείαν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἀληθεύει καὶ εἰς τὴν προφητείαν τὴν σχετικὴν μὲ τὰ μέλλοντα, ὅταν λέγῃ, ὅτι ἐκεῖνος πού περιφρονεῖ τὰ παρόντα θὰ λάβῃ ἑκατονταπλάσια καὶ ὅτι θὰ κληρονομήσῃ ζωὴν αἰώνιον. Ὅσα δηλαδή ἔκανε καὶ εἶπε τὰ ἔδωσε ὡς πολυτίμους ἐγγυήσεις διὰ τὰ μέλλοντα.

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, ἀφοῦ τὰ συναθροίσωμεν ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια, ἄς τὰ ἀναφέρωμεν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἄς τοὺς ἀποστομώνωμεν. Καὶ ἂν κάποιος εἴπῃ· Ὅπως λοιπὸν δὲν ἐξηφανίσθη ἐξ ὀλοκλήρου ἡ πλάνη;· θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ δώσωμεν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν· ὅτι δηλαδή αἵτιοι εἴσθε σεῖς, πού ἀντιστρατεύεσθε τὴν ἰδικὴν σας σωτηρίαν· διότι ὁ Θεὸς ἔχει οἰκονομήσει τὰ πράγματα ἔτσι, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ οὔτε λείψανον τῆς ἀσεβείας.

Ἄς ἀναλογισθῶμεν λοιπὸν ἐν συντομίᾳ ὅσα ἔχουν λεχθῆ. Τί εἶναι σύμφωνον μὲ τὴν φύσιν; οἱ ἀδύνατοι νὰ ἠττῶνται ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς ἢ τὸ ἀντίθετον; αὐτοὶ πού λέγουν τὰ εὐκολα ἢ τὰ δυσκολώτερα; αὐτοὶ πού προσελκύουν ἀνθρώπους μὲ κινδύνους ἢ ὅσοι κάνουν τοῦτο χωρὶς νὰ φοβοῦνται; ἐκεῖνοι πού κάνουν καινοτομίας ἢ αὐτοὶ πού ἐνισχύουν τὴν συνήθειαν; ἐκεῖνοι πού ὀδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν δύσκολον ἢ εἰς τὴν εὐκολον ὁδόν; ἐκεῖνοι πού ἐγκαταλείπουν τὰ πατροπαράδοτα ἢ ὅσοι ἐκδίδουν συνήθεις νόμους; ἐκεῖνοι πού ὑπόσχονται πάντα τὰ ἀγαθὰ διὰ μετὰ τὴν ἀποδημίαν ἀπὸ τὴν ἐδῶ ζωὴν ἢ αὐτοὶ πού κολακεύουν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν; σύμφωνον μὲ τὴν φύσιν εἶναι νὰ ἠττῶνται οἱ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὀλίγους ἢ οἱ ὀλίγοι ἀπὸ τοὺς πολλούς;

Ἄλλὰ καὶ ὑμεῖς ἐνταῦθα, φησὶν, ὑπέσχεσθε. Τί δὲ ἐνταῦθα ὑπεσχόμεθα; Ἀμαρτημάτων ἄφεισιν καὶ λουτρὸν παλιγγενεσίας. Μάλιστα μὲν καὶ τὸ βάπτισμα ἐν τοῖς μέλλουσιν ἔχει τὸ πλεόν. Καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· «Ἀπεθά-
 5 νετε γάρ, καὶ ἡ ζωὴ ὑμῶν κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ. Ὄταν ἡ ζωὴ ὑμῶν φανερωθῇ, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ». Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἔχει ἀγαθὰ, ὥσπερ οὖν καὶ ἔχει, καὶ τοῦτο μάλιστα πολλοῦ θαύματος, ὅτι ἰσχυσαν πείσαι τοὺς τὰ μυρία ἐργασασμέ-
 10 νους δεινά καὶ ὄσα μηδεὶς ἕτερος, ὅτι πάντα ἀπολούσονται καὶ οὐδενὸς δώσουσι λόγον τῶν πεπλημμελημένων.

Ὡστε καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα θαυμάζειν ἐχρῆν, ὅτι ἀνθρώπους βαρβάρους τριαύτην ἔπεισαν καταδέξασθαι πίστιν καὶ χρηστάς περὶ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐλπίδας καὶ
 15 τὸ πρότερον τῶν ἀμαρτημάτων φορτίον ἀπεσκευασμένους μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας εἰς τὸ ἐπιὸν τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἄπτεισθαι πόνων, καὶ πρὸς αἰσθητὸν μὲν μηδὲν κεχηνέναι, πάντων δὲ ἀνωτέρους τῶν σωματικῶν γεγενη-
 μένους νοεράς δέξασθαι δωρεάς, καὶ τὸν ἰέρον καὶ τὸν
 20 Σαυρομάτην καὶ τὸν Μαῦρον· καὶ τὸν Ἰνδὸν εἰδέναι ψυχῆς καθαρμὸν καὶ Θεοῦ δύναμιν καὶ φιλανθρωπίαν ἄφατον καὶ πίστεως φιλοσοφίαν καὶ Πνεύματος ἁγίου ἐπιφοίτησιν καὶ σωμάτων ἀνάστασιν καὶ ζωῆς ἀθανάτου δόγματα. Ταῦτα γάρ ἅπαντα καὶ τὰ τούτων πλείονα γένη βαρβάρων οἱ
 25 ἀλιεῖς μυσταγωγοῦντες ἐν τῷ βαπτίσματι φιλοσοφεῖν ἔπεισαν.

Ταῦτα τοίνυν ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας φυλάξαντες πρὸς αὐτοὺς λέγωμεν καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ θίου πάλιν αὐτοῖς ἀπόδειξιν παρεχώμεθα, ἵνα ἐκατέρωθεν ἡμεῖς τε σωθῶμεν,
 30 ἐκείνους τε ἐπισπασώμεθα πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Ἄλλά, θὰ ἔλεγε κάποιος, καὶ σεῖς δίδετε ὑποσχέσεις διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν. Ἄλλὰ τί ὑποσχόμεθα ἐδῶ; Ἐφείτιν ἀμαρτημάτων καὶ λουτρὸν ἀναγεννήσεως. Μάλιστα καὶ τὸ βάπτισμα ἔχει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ἀμοιβῆς εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Καὶ ὁ Παῦλος βοᾷ λέγων· «Διότι ἀπεθάνατε καὶ ἡ ζωὴ σας εἶναι κρυμμένη μαζὶ μὲ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν Θεόν. Ὅταν φανερωθῇ ὁ Χριστὸς πού εἶναι ἡ ζωὴ σας, τότε καὶ σεῖς θὰ φανερωθῆτε μαζὶ του δοξασμένοι»⁴³. Ἐὰν δὲ καὶ διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν ἔχη ἀγαθὰ — ὅπως θεδαίως καὶ ἔχει — καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα πρέπει πολὺ νὰ θαυμάσωμεν, διότι ἠμπόρεσαν οἱ Ἀπόστολοι νὰ πείσουν ἐκείνους, πού εἶχον κάνει κακὰ ἄπειρα καὶ ὅσα κανεῖς ἄλλος, ὅτι θὰ καθαρισθοῦν ἀπὸ ὅλα καὶ ὅτι δὲν θὰ δώσουν λόγον διὰ κανένα ἀπὸ τὰ ἀμαρτηματὰ των.

Ὅστε καὶ μόνον διὰ τοῦτο θὰ ἔπρεπε πάρα πολὺ νὰ θαυμάζωμεν, ὅτι δηλαδὴ ἔπεισαν βαρβάρους ἀνθρώπους νὰ δεχθοῦν τέτοιαν πίστιν καὶ νὰ ἐλπίζουν ἀγαθὰ διὰ τὸ μέλλον καί, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὸ προηγούμενον φορτίον τῶν ἀμαρτημάτων των, εἰς τὸ ἐξῆς μὲ πολλὴν προθυμίαν νὰ ἀναλαμβάνουν τοὺς κόπους διὰ τὴν ἀρετὴν, καὶ διὰ τίποτε μὲν τὸ αἰσθητὸν νὰ μὴ μένουν ἐκπληκτοί, ἀλλὰ, ἀφοῦ εἶχον γίνεαι ἀνώτεροι ὄλων τῶν σωματικῶν, νὰ δεχθοῦν νοεράς δωρεάς· καὶ τὸν Πέρσην καὶ τὸν Σαυρομάτην καὶ τὸν Μαῦρον καὶ τὸν Ἰνδὸν τοὺς ἔπεισαν νὰ γνωρίσουν τὸν καθαρισμόν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀπερίγραπτον φιλανθρωπίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς πίστεως καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων καὶ τὰ δόγματα τῆς ἀθανάτου ζωῆς. Ὅλα δηλαδὴ αὐτὰ τὰ γένη τῶν βαρβάρων καὶ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ οἱ ἄλιεῖς μὲ τὸ νὰ τὰ μυοῦν εἰς τὰ μυστήρια, τὸ βάπτισμα τὰ ἔπεισαν νὰ ζοῦν μὲ φιλοσοφίαν.

Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ, ἀφοῦ τὰ φυλάξωμεν μὲ ἀκρίβειαν, νὰ τὰ λέγωμεν πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐπὶ πλέον μὲ τὴν ζωὴν μας νὰ τοὺς δίδωμεν ἀπόδειξιν, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ δύο, καὶ ἡμεῖς νὰ σωθῶμεν καὶ ἐκείνους νὰ τοὺς ἐλκῶσωμεν πρὸς τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Η'
Κορ. 3, 1 - 11

5 «Κἀγώ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς, ὡς νηπίοις ἐν Χριστῷ. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἠδύνασθε· ἀλλ' οὐδέ ἔτι νῦν δύνασθε· ἔτι γὰρ σαρκικοί ἐστε».

1. Καθελὼν τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἔξωθεν καὶ τὸν τῦφον αὐτῆς καταβαλὼν ἅπαντα, ἐφ' ἑτέραν ὑπόθεσιν ἔρχεται.
10 Καὶ γὰρ εἰκὸς ἦν ἐκείνους λέγειν ὅτι, εἰ μὲν τὰ Πλάτωνος ἢ Πυθαγόρου ἢ τινος ἑτέρου τῶν φιλοσόφων ἀπηγγέλλομεν, εἰκότως οὕτω μακρὸν καθ' ἡμῶν ἀπέτεινες λόγον· εἰ δὲ τὰ τοῦ Πνεύματος καταγγέλλομεν, τίνας ἔνεκεν τὴν ἔξωθεν σοφίαν ἄνω καὶ κάτω στρέφεις; Πῶς οὖν πρὸς
15 τοῦτο ἴσταται, ἄκουσον. «Κἀγώ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς. Μάλιστα μὲν γὰρ, εἰ καὶ τέλειοι, φησὶν, ἦτε καὶ ἐν τοῖς πνευματικοῖς, οὐδέ οὕτως ἐχρῆν ἐπαίρεσθαι· οὐδέ γὰρ τὰ ὑμέτερα καταγγέλλετε, οὐδέ ἄπερ αὐτοὶ οἴκοθεν εὐρήκατε· νυνὶ δὲ οὐδέ ταῦτα
20 ἴστε ὡς εἰδέναι χρή, ἀλλὰ μαθηταὶ ἐστε καὶ πάντων ἔσχατοι. Ὡστε, εἰ μὲν ἐπὶ τῇ ἔξωθεν σοφίᾳ φρονεῖτε μεγάλα, ἐλήλεγκται οὐδὲν οὔσα αὕτη, πολλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς ἐναντία ἡμῖν· εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς, καὶ ἐν τούτοις τὸ ἔλαττον κατέχετε καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἐστή-
25 κατε. Διὸ φησιν, «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς».

Οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐλάλησα, ἵνα μὴ δόξη φθόνου τὸ πρᾶγμα εἶναι· ἀλλὰ διπλῶς αὐτῶν καθαιρεῖ τὸ φρόνημα, ἐνὶ μὲν τρόπῳ, δείξας ὅτι οὐκ ἴσασιν τὰ τέλεια, δευτέρῳ
30 δέ, ὅτι αὐτοὶ τοῦ μὴ εἰδέναι γεγόνασιν αἴτιοι, καὶ τρίτῳ

ΛΟΓΟΣ Η΄

Α΄ Κορ. 3, 1-11

«Και ἐγώ, ἀδελφοί, δὲν ἠμπόρεσα νὰ ὁμιλήσω πρὸς ἐσᾶς ὅπως ἤρμοζε πρὸς πνευματικούς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅπως ἤρμοζε πρὸς πνευματικὰ ἀνωρίμους ἀνθρώπους, ὡς πρὸς νήπια κατὰ Χριστόν. Σᾶς ἐπότισα γάλα καὶ ὄχι στερεὰν τροφήν, διότι δὲν ἠμπορούσατε ἀκόμη νὰ τὴν λάβετε· ἀλλὰ οὔτε τώρα ἀκόμη ἠμπορεῖτε, διότι εἴσθε ἀκόμη πνευματικὰ ἀνώριμοι»¹.

1. Ἐφοῦ κατεδίδαξε τὴν κοσμικὴν σοφίαν καὶ κατέβαλεν δὴ τὴν ἀλαζονείαν τῆς, ἔρχεται εἰς ἄλλο θέμα. Καθ' ὅσον μάλιστα θὰ ἦτο φυσικὸν οἱ Κορίνθιοι νὰ εἰποῦν ὅτι, ἐὰν μὲν ἐκηρύσσομεν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος ἢ τοῦ Πυθαγόρου ἢ κανενὸς ἄλλου ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, εὐλόγως θὰ ἀπηύθυνες ἐναντίον μας τόσον μακρὸν λόγον· ἐφ' ὅσον ὁμοῦς ὁμολογοῦμεν τὰ τοῦ Πνεύματος, διὰ ποῖον λόγον συνεχῶς ἀναφέρεις τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν; Ἄκουσε λοιπὸν πῶς σκέπτεται ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο. «Και ἐγώ, ἀδελφοί, δὲν ἠμπόρεσα νὰ ὁμιλήσω πρὸς ἐσᾶς ὅπως ἤρμοζε πρὸς πνευματικούς». Ἐὰν δηλαδὴ, λέγει, πράγματι ἦσθε τέλειοι καὶ ἀνθρωποὶ τοῦ Πνεύματος, καθόλου δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπερηφανεύεσθε· διότι οὔτε ἰδικὴν σας σοφίαν κηρύττετε, οὔτε ὅσα οἱ ἴδιοι εὑρετε ἀπὸ κληρονομίαν· καὶ τώρα μάλιστα αὐτὰ οὔτε τὰ γνωρίζετε ὅπως πρέπει νὰ τὰ γνωρίζετε, ἀλλὰ εἴσθε μαθηταὶ καὶ οἱ τελευταῖοι ὄλων. Ὅστε, ἐὰν μὲν μεγαλοφρονῆτε διὰ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, ἀποδεικνύεται ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον ὅτι μᾶς εἶναι καὶ ζημία εἰς τὰ πνευματικά· ἐὰν δὲ μεγαλοφρονῆτε καὶ διὰ τὰ πνευματικά, τότε καὶ εἰς αὐτὰ ἐλάχιστα κατέχετε καὶ εἴσθε τελευταῖοι. Διὰ τοῦτο λέγει· «Δὲν ἠμπόρεσα νὰ ὁμιλήσω πρὸς ἐσᾶς ὅπως ἤρμοζε πρὸς πνευματικούς».

Δὲν εἶπεν, «δὲν σᾶς ὠμίλησα», διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι τὸ πρᾶγμα προέρχεται ἀπὸ φθόνον· ἀλλὰ μὲ δύο τρόπους ἐξουδετερώνει τὴν ἀλαζονείαν των, ἀφ' ἑνὸς μὲν μὲ τὸ ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι δὲν γνωρίζουν τὴν τελειότητα, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὸ ὅτι οἱ ἴδιοι εἶναι αἴτιοι

δὲ πρὸς τούτοις, τῷ δεικνύναι ὅτι οὐδὲ ἔτι νῦν δύνανται. Τὸ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν μὴ δυνηθῆναι ἴσως τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἦν· καίτοιγε οὐδὲ ταύτην αὐτοῖς ἀφήσει τὴν ἀπολογία. Οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι δέξασθαι τὰ
 5 ὑψηλά φησιν αὐτοὺς μὴ δεδέχθαι ἀλλὰ διὰ τὸ σαρκικούς εἶναι. Πλὴν ἀλλ' ἐν ἀρχῇ μὲν οὕτως οὐκ ἦν κατηγορίας ἄξιον· τὸ δὲ καὶ χρόνου παρελθόντος τοσοῦτου μηδέπω πρὸς τὰ τελειότερα φθάσαι τοῦτο τῆς ἐσχάτης νωθείας ἦν. Τοῦτο γοῦν ἐγκαλεῖ καὶ Ἑβραίοις, ἀλλ' οὐ μετὰ τοσαύτης σφο-
 10 δρότητος. Ἐκείνους μὲν γὰρ καὶ διὰ τὴν θλίψιν τοιούτους εἶναί φησι, τούτους δὲ δι' ἐπιθυμίαν τῆς πονηρίας· οὐκ ἔστι δὲ ἴσον τοῦτο κάκεινο. Καὶ δείκνυσιν ὅτι ἐκείνοις μὲν ἐπιτιμῆσαι βουλόμενος, τούτους δὲ διεγείρων μᾶλλον ἔλεγε ταῦτα ἀληθεύων. Τούτοις μὲν γὰρ φησιν, «Ἄλλ' οὐδὲ
 15 ἔτι νῦν δύνασθε», ἐκείνοις δέ, «Διόπερ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα», καὶ πάλιν, «Πεπείσμεθα δὲ περὶ ὑμῶν τὰ κρείττονα καὶ ἐχόμεθα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτω λαλοῦμεν».

Καὶ πῶς τοὺς Πνεύματος ἐπιτυχόντας τοσοῦτου σαρκικούς καλεῖ, καὶ ὧν ἀρχόμενος τοσαῦτα διῆλθεν ἐγκώμια;
 20 Ἐπεὶ κάκεινοι σαρκικοί ἦσαν, πρὸς οὓς φησιν ὁ Κύριος· «Ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν»· καίτοι καὶ δαίμονας ἐξέβαλον καὶ νεκροὺς ἀνέστησαν καὶ προφητείας ἐπεδείξαντο. Ὡστε ἔστι καὶ ση-
 25 μεῖα ποιήσαντα εἶναι σαρκικόν. Καὶ γὰρ τῷ Βαλαάμ ἐνήργησεν ὁ Θεὸς καὶ τῷ Φαραῶ τὰ μέλλοντα ἀπεκάλυψε καὶ τῷ Ναβουχοδονόσορ, καὶ Καϊάφας προεφήτευσεν οὐκ εἰδὼς ἃ ἔλεγε· καὶ ἕτεροι δὲ τινες δαιμόνια ἐξέβαλον τῷ αὐτοῦ ὀνόματι οὐκ ὄντες μετ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ διὰ τοὺς
 30 ποιοῦντας ταῦτα γίνεται, ἀλλὰ δι' ἑτέρους, πολλάκις δὲ καὶ δι' ἀναξίων ταῦτα ἐγίνετο.

Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐπὶ ἀνδρῶν ἀναξίων δι' ἑτέρους ταῦτα γίνεται, ὅπου γε καὶ δι' ἀγίων; Καὶ γὰρ Παῦλός φη-

2. Ἑβρ. 6, 1, 9.

3. Ματθ. 7, 23.

αὐτῆς τῆς ἀγνοίας, καὶ ἐπὶ πλέον μὲ τὸ ὅτι ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε καὶ τὴν ἀκόμη δύνανται νὰ γνωρίσουν τὴν τελειότητα. Τὸ ὅτι δηλαδὴ εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν ἠδυνήθησαν, ἴσως ὠφείλετο εἰς τὴν φύσιν τοῦ πράγματος· καὶ ὁμοίως οὔτε δι’ αὐτὸ δέχεται τὴν ἀπολογία τῶν· διότι λέγει ὅτι δὲν εἶχον δεχθῆ τὰ ὑψηλά, ὅχι διότι δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ δεχθῶν, ἀλλὰ διότι ἦσαν πνευματικὰ ἀνώριμοι. Ἄλλ’ ὁμοίως εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν τοῦτο δὲν ἦτο ἄξιον κατηγορίας, τὸ ὅτι ὁμοίως, ἐνῶ παρήλθε τόσος πολὺς χρόνος, δὲν ἔφθασαν ἀκόμη εἰς τὴν τελειότεραν ζωὴν, τοῦτο ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς χειροτέρας ραθυμίας. Διὰ τοῦτο, ὡς γνωστόν, κατηγορεῖ καὶ τοὺς Ἑβραίους, ἀλλὰ ὅχι μὲ τόσην σφοδρότητα· διότι λέγει ὅτι ἐκεῖνοι μὲν εἶναι τέτοιοι καὶ ἐξ αἰτίας τῆς θλίψεως, αὐτοὶ ὁμοίως ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιθυμίας τῆς πονηρίας, καὶ δὲν εἶναι ἴσον τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐκείνους μὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἐπιτιμήσῃ, ἐνῶ αὐτοὺς μᾶλλον προσπαθῶν νὰ τοὺς ἀφυπνίσῃ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἀληθῶς· διότι εἰς αὐτοὺς μὲν λέγει, «Ἄλλὰ οὔτε τὴν ἀκόμη ἠμπορεῖτε», εἰς ἐκείνους δέ, «Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὴν στοιχειώδη διδασκαλίαν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἃς προχωρῶμεν πρὸς τὴν τελειότητα» καὶ πάλιν· «Διὰ σᾶς ὁμοίως ἔχομεν πεποιθήσιν καὶ ἐλπίζομεν τὰ καλύτερα πού ὁδηγοῦν εἰς τὴν σωτηρίαν, ἂν καὶ σᾶς ὁμιλοῦμεν ἔτσι ἐπιτιμητικὰ»².

Καὶ πῶς ὀνομάζει σαρκικούς αὐτοὺς πού ἔλαβον τόσον πολὺ Πνεῦμα καὶ διὰ τοὺς ὁποίους εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς ἔπλεξε τόσα πολλὰ ἐγκώμια; Διότι ἦσαν σαρκικοί καὶ ἐκεῖνοι, πρὸς τοὺς ὁποίους ὁ Κύριος λέγει· «Φύγετε μακριὰ ἀπὸ ἐμέ, σεῖς πού πράττετε τὴν ἀνομίαν· δὲν σᾶς γνωρίζω»³· ἂν καὶ βέβαια ἐκεῖνοι καὶ δαίμονας ἐξέβαλον καὶ νεκροὺς ἀνέστησαν καὶ προφητείας ἔκαναν. Ὡστε εἶναι δυνατὸν ἀκόμη καὶ ἕνας πού ἔκανε θαύματα νὰ εἶναι σαρκικός. Καθ’ ὅσον μάλιστα διὰ τοῦ Βαλκάμ ἐνήργησεν ὁ Θεὸς καὶ εἰς τὸν Φαραῶ καὶ εἰς τὸν Ναβουχοδονόσορα ἀπεκάλυψε τὰ μέλλοντα, καὶ ὁ Καϊάφας προεφήτευσεν χωρὶς νὰ κατανοῇ ὅσα ἔλεγεν· ἐπὶ πλέον καὶ μερικοὶ ἄλλοι ἐξέβαλον δαιμόνια ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ χωρὶς νὰ εἶναι ὄπαδοί του. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτὰ δὲν γίνονται δι’ ὅσους ἐνεργοῦν αὐτὰ, ἀλλὰ χάριν ἄλλων, πολλάκις αὐτὰ ἔγιναν ἀκόμη καὶ δι’ ἀναξίων.

Καὶ διατί ἀπορεῖς, ἂν δι’ ἀναξίων ἀνδρῶν γίνονται χάριν ἄλλων αὐτὰ, τὰ ὅποια, ὡς γνωστόν, γίνονται καὶ δι’ ἀγίων; καθ’ ὅσον

σι· «Πάντα ὑμῶν ἐστίν, εἴτε Παῦλος εἴτε Ἀπολλῶς εἴτε Κηφᾶς εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος»· καὶ πάλιν· ὅτι «Αὐτός ἔδωκε τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων
 5 εἰς ἔργον διακονίας». Ἐπεὶ, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, οὐδὲν ἂν ἐκώλυσε πάντας διαφθαρῆναι. Συμβαίνει γὰρ ἄρχοντας μὲν εἶναι φαῦλους καὶ μιαρούς, τοὺς δὲ ἀρχομένους ἐπεικεῖς καὶ μετρίους, καὶ λαϊκοὺς μὲν ἐν εὐλαβείᾳ ζῆν, ἱερέας δὲ ἐν πονηρίᾳ· καὶ οὐκ ἔμελλεν οὐδὲ βάπτισμα εἶναι οὔτε σῶ-
 10 μα Χριστοῦ οὔτε προσφορὰ δι' ἐκείνων, εἰ πανταχοῦ τὴν ἀξίαν ἢ χάρις ἐζήτει. Νυνὶ δὲ καὶ δι' ἀναξίων εἴωθεν ἐνεργεῖν ὁ Θεός, καὶ οὐδὲν τοῦ βαπτίσματος ἢ χάρις παρὰ τοῦ θείου τοῦ ἱερέως παραβλάπτεται· ἐπεὶ ἔμελλεν ὁ λαμβάνων ἐλαττοῦσθαι. Ὡστε, εἰ καὶ σπανιάκις γίνεται ταῦτα, γίνε-
 15 ται δ' οὖν ὁμοῦ. Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα μὴ τις τῶν παρεστώτων τὸν θίον περιεργαζόμενος τοῦ ἱερέως σκανδαλίζηται περὶ τὰ τελοῦμενα. Οὐδὲν γὰρ ἄνθρωπος εἰς τὰ προκείμενα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἔργον ἐστί, κάκεινός ἐστίν ὑμᾶς ὁ μυσταγωγῶν.

20 «Κἀγώ, ἀδελφοί, οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς, ἀλλ' ὡς σαρκικοῖς. Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα· οὐπω γὰρ ἐδύνασθε». Ἴνα γὰρ μὴ δόξη φιλοτιμίας ἔνεκεν εἰρηκέναι ταῦτα, ἅπερ εἶρηκεν, ὅτι ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει τὰ πάντα καὶ ὅτι ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται καὶ
 25 ὅτι νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, καὶ τὸν τῦφον αὐτῶν καταστέλλων, ὄρα τί φησίν· οὐ διὰ τοτῦο, φησίν, ἐσίγησα, ὡς οὐδὲν πλέον δυνάμενος ὑμῖν εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι σαρκικοὶ ἐστε. «Ἄλλ' οὐδὲ ἔτι νῦν δύνασθε».

2. Διὰ τί μὴ εἶπεν, οὐ θέλετε, ἀλλ' «οὐ δύνασθε»;
 30 Ὅτι καὶ τοῦτο ἀντ' ἐκείνου τέθεικε. Τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι τοῦτο ἀπὸ τοῦ μὴ θέλειν ἐστίν· ὅπερ αὐτοῖς μὲν φέρει κατηγορίαν, τῷ δὲ διδασκάλῳ συγγνώμην. Εἰ μὲν γὰρ ἀπὸ φύσεως οὐκ ἠδύναντο, ἴσως ἂν τις συνέγνω· ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ προαιρέσεως, ἀπεστέρηνται τῆς ἀπολογίας. Εἶτα λέγει καὶ τὸ

1. Α' Κορ. 3,22.

5α. Ἐφ. 4,11-12.

ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅλα εἶναι ἰδικά σας, εἴτε Παῦλος εἴτε Ἀπολλῶς εἴτε Κηφᾶς εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος»⁴· καὶ πάλιν· ὅτι «Αὐτὸς ὤρισεν ἄλλους μὲν ἀποστόλους, ἄλλους προφήτας, ἄλλους ποιμένας καὶ διδασκάλους, διὰ νὰ καταρτίζουσιν τοὺς ἁγίους διὰ τὸ ἔργον τῆς διακονίας»^{5α}. Διότι, ἐὰν δὲν συνέβαινε τοῦτο, τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε νὰ καταστραφοῦν ὄλοι. Συμβαίνει δηλαδὴ οἱ μὲν ἄρχοντες νὰ εἶναι φαῦλοι καὶ μιαιοί, ἐνῶ οἱ ἀρχόμενοι νὰ εἶναι ἡπιοὶ καὶ πρᾶοι, καὶ οἱ μὲν λαϊκοὶ νὰ ζοῦν μὲ εὐλάβειαν, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς μὲ πονηρίαν· καὶ δὲν ἐπρόκειτο οὔτε βάπτισμα νὰ ὑπάρχη οὔτε σῶμα Χριστοῦ οὔτε προσφορὰ δι' ἐκείνων, ἐὰν ἡ χάρις ἐζήτει παντοῦ τοὺς ἀξίους. Ἀλλ' ὁμοῦς συνηθίζει ὁ Θεὸς νὰ ἐνεργῇ καὶ δι' ἀναξίων, καὶ δὲν παραδλάπτεται καθόλου ἡ χάρις τοῦ βαπτίσματος ἀπὸ τὸν οἶον τοῦ ἱερέως· διότι ἄλλιῶς ὁ λαμβάνων τὴν χάριν θὰ ἐζημιούτο. Ὡστε, ἂν καὶ σπανίως γίνονται αὐτά, πάντως ὁμοῦς γίνονται. Τὰ λέγω δὲ αὐτά, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίζεσθε κανεὶς ἀπὸ σᾶς, πού εὐρίσκεσθε τῶρα ἐδῶ, διὰ ὅσα συμβαίνουν, ἐὰν περιεργάζεσθε τὸν οἶον τοῦ ἱερέως. Διότι ὁ ἄνθρωπος καθόλου δὲν εἰσάγει εἰς τὰ μυστήρια, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκείνος εἶναι πού μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὰ μυστήρια.

«Καὶ ἐγὼ, ἀδελφοί, δὲν ἠμπόρεσα νὰ ὁμιλήσω πρὸς ἐσᾶς ὅπως ἤρμοξε πρὸς πνευματικούς, ἀλλὰ ὡς πρὸς σαρκικούς. Γάλα σᾶς ἐπότισα καὶ ὄχι στερεὰν τροφήν, διότι δὲν ἠμποροῦσατε ἀκόμη νὰ τὴν δεχθῆτε». Διὰ νὰ μὴ φανῆ, δηλαδὴ, ὅτι ἀπὸ φιλοδοξίαν ἔχει εἶπει ὅσα εἶπεν, ὅτι δηλαδὴ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος κρίνει τὰ πάντα καὶ ὅτι δὲν κρίνεται ἀπὸ κανένα καὶ ὅτι ἔχομεν νοῦν Χριστοῦ, καὶ διὰ νὰ καταστείλῃ τὴν ἀλαζονεΐαν των, πρόσεξε τί λέγει· δὲν ἐσιώπησα, λέγει, διὰ τοῦτο, δηλαδὴ διότι δῆθεν δὲν ἠμποροῦσα πλέον τίποτε ἄλλο νὰ σᾶς εἶπω, ἀλλὰ διότι εἴσθε σαρκικοί· «Ἀλλὰ οὔτε τῶρα ἀκόμη ἠμπορεῖτε».

2. Διατί δὲν εἶπε, δὲν θέλετε, ἀλλὰ «δὲν ἠμπορεῖτε»; Διότι καὶ τοῦτο τὸ εἶπεν ἀντ' ἐκείνου. Τὸ ὅτι δὲν ἠμποροῦσαν προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ἠθέλον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δι' αὐτοὺς μὲν ἐπισύρει κατηγορίαν, διὰ δὲ τὸν διδάσκαλον συγγνώμην. Δηλαδὴ, ἐὰν μὲν ἐκ φύσεως δὲν ἠμποροῦσαν, ἴσως κανεὶς θὰ τοὺς συνεχώρει· ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐκ προθέσεως δὲν ἠμποροῦσαν, δὲν ἔχουν τί νὰ ἀπολογηθοῦν. Ἐπειτα λέγει καὶ τὸ εἶδος πού τοὺς ἔκαμνε σαρκικούς·

εἶδος τὸ ποιῶν αὐτοὺς σαρκικούς· «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν
 ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασία, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κα-
 τὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε». Καίτοι καὶ πορνείας καὶ ἀσελ-
 γείας ἔχων αὐτῶν εἶπειν ἐκεῖνο μᾶλλον τίθησι τὸ ἀμάρ-
 5 τημα, ὅπερ ἐσπούδαζε διορθῶσαι τέως. Εἰ δὲ ζῆλος σαρ-
 κικούς ποιεῖ, ὦρα λοιπὸν ἅπαντας ὀλολῦξαι μέγα καὶ σάκ-
 κων περιβαλέσθαι καὶ σποδὸν ὑποστρώσασθαι· τίς γὰρ τοῦ
 πάθους τούτου καθαρὸς; πλὴν εἰ μὴ ἀπ' ἑμαυτοῦ καὶ τὰ
 τῶν ἄλλων στοχάζομαι. Εἰ ζῆλος σαρκικούς ποιεῖ καὶ οὐκ
 10 ἀφήσιν εἶναι πνευματικούς, καίτοιγε προφητεύοντας καὶ
 ἕτερα θαυμαστά ἐπιδεικνυμένους, ὅταν μὴδὲ χάρις τοσαύ-
 τη παρῆ, ποῦ θήσομεν τὰ ἡμέτερα, ὅταν μὴ ἐπὶ τούτῳ
 μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐφ' ἑτέροις μείζουσιν ὦμεν ἀλισκόμενοι;

Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι εἰκότως ἔλεγεν ὁ Χριστὸς
 15 ὅτι ὁ ποιῶν τὰ φαῦλα οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, καὶ ὅτι
 βίος ἀκάθαρτος ἐμποδίζει δόγμασιν ὑψηλοῖς οὐκ ἀφείς τὸ
 διορατικὸν φανῆναι τῆς διανοίας. Ὡσπερ οὖν οὐκ ἔστιν ἐν
 πλάνῃ ὄντα καὶ ὀρθῶς βιοῦντα μείναι ἐν πλάνῃ ποτέ, οὔ-
 τως οὐ ῥᾶδιον πονηρίᾳ συντρεφόμενον ἀναβλέψαι τα-
 20 χέως πρὸς τὸ τῶν παρ' ἡμῖν δογμάτων ὕψος, ἀλλὰ χρή
 πάντων καθαρεύειν τῶν παθῶν τὸν μέλλοντα θηρᾶν τὴν
 ἀλήθειαν· ὁ γὰρ τούτων ἀπηλλαγμένος καὶ τῆς πλάνης
 ἀπαλλαγῆσεται καὶ ἐπιτεύξεται τῆς ἀληθείας. Μὴ γάρ
 μοι τὸ μὴ πλεονεκτεῖν μόνον μὴδὲ τὸ μὴ πορνεύειν ἀρκεῖν
 25 εἰς τουτό σοι νόμιζε, ἀλλὰ χρή πάντα συνδραμεῖν τῷ ζη-
 τοῦντι τάληθές. Διὸ Πέτρος, «Ἐπ' ἀληθείας καταλαμβά-
 νομαι ὅτι οὐκ ἔστι προσωπολήπτης ὁ Θεός, ἀλλ' ἐν παντί
 ἔθνει ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην
 δεκτὸς αὐτῷ ἐστι»· τουτέστι καλεῖ καὶ ἐπισπᾶται αὐτὸν
 30 πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Οὐχ ὀρᾶς Παῦλον, ὅτι πάντων σφοδρότερος ἦν ἐν τῷ
 πολεμεῖν καὶ διώκειν; ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ βίον ἀληπτον εἶ-
 χε καὶ οὐ πάθει ταῦτα ἔπραττεν ἀνθρωπίνῳ, καὶ ἐδέχθη
 καὶ πάντας ὑπερηκόντισεν. Εἰ δὲ λέγοι τις, Ἰὼς ὁ δεῖνα
 35 ὁ Ἕλληνας χρηστὸς ὢν καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος μένει

«Διότι, ἔταν ὑπάρχη μεταξύ σας φιλονεικία καὶ φθόνος καὶ διαίρεσις, δὲν εἴσθε σαρκικοὶ καὶ δὲν ζῆτε ὡς μὴ ἀναγεννημένοι ἄνθρωποι;»^{5β}. Καὶ ἐνῶ ἤμποροῦσε νὰ τοὺς κατηγορήσῃ διὰ πορνείαν καὶ ἀσέλγειαν, τονίζει περισσότερο ἐκεῖνο τὸ ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον ἤθελεν ἐν τῷ μεταξύ νὰ διορθώσῃ. Ἐὰν ὁμως ἡ ζηλοτυπία κάμνη τοὺς ἀνθρώπους σαρκικούς, τότε λοιπὸν εἶναι καιρὸς ὅλοι νὰ θρηνησωμεν πολὺ καὶ νὰ φορέσωμεν σάκκον καὶ στρώσωμεν ἀπὸ κάτω στάκτην· διότι ποῖος εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὸ πάθος αὐτό; ἐκτός ἂν κρίνω τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἄν ἡ ζηλοτυπία κάμνη σαρκικούς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν τοὺς ἀφήνῃ νὰ εἶναι πνευματικοί, ἂν καὶ τοὺς κάμνει νὰ προφητεύουν καὶ νὰ παρουσιάζουν καὶ ἄλλα θαυμαστά, ἐὰν δὲν εἶναι τόσοσιν μεγάλη ἡ χάρις, πῶς θὰ σταθῶμεν, ὅταν κυριευώμεθα ὄχι μόνον ἀπὸ αὐτὸ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλα μεγαλύτερα πάθη;

Ἄπὸ ἐδῶ ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι δικαίως ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ κάμνει φαῦλα ἔργα δὲν ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς⁶, καὶ ὅτι βίος ἀκάθαρτος εἶναι ἐμπόδιον διὰ τὰ ὑψηλὰ δόγματα, διότι δὲν ἀφήνει νὰ φανῇ ἡ διορατικὴ δύναμις τῆς διανοίας. Ὅπως λοιπὸν δὲν εἶναι ποτὲ δυνατὸν ἕνας, ποὺ εὐρίσκεται εἰς πλάνην καὶ ζῆ ὀρθῶς, νὰ μείνῃ εἰς τὴν πλάνην, ἔτσι δὲν εἶναι εὐκολὸν ἕνας, ποὺ ζῆ μὲ τὴν πονηρίαν, αἴφνης νὰ κοιτάξῃ πρὸς τὸ ὕψος τῶν δογμάτων μας, ἀλλὰ, ἐκεῖνος ποὺ πρόκειται νὰ ἐπιζητῇ τὴν ἀλήθειαν, πρέπει προηγουμένως νὰ καθαρισθῇ ἀπὸ ὅλα τὰ πάθη· διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτά, θὰ ἀπαλλαγῇ καὶ ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ θὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν. Μὴ νομίζης δηλαδὴ, σὲ παρακαλῶ, ὅτι δι' αὐτὴν σοῦ εἶναι ἀρκετὸν τὸ ὅτι δὲν ἔχεις πλεονεξίαν καὶ ὅτι δὲν πορνεύεις, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ὅλας τὰς ἀρετὰς ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τοῦτο ὁ Πέτρος λέγει· «Πιστεύω πραγματι ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι προσωπολήπτης, ἀλλὰ εἰς κάθε ἔθνος ὅποιος τὸν φοβεῖται καὶ πράττει τὸ δίκαιον εἶναι δεκτὸς ἀπὸ αὐτόν»⁷. δηλαδὴ καλεῖ καὶ ἐλκύει αὐτόν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Δὲν βλέπεις τὸν Παῦλον, ὅτι ἦτο ἐξ ὄλων ὁ φοβερώτερος πολέμιος καὶ διώκτης; ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ εἶχεν ἀνεπίληπτον βίον καὶ δὲν ἔπραττεν αὐτὰ ἀπὸ ἀνθρώπινον πάθος, καὶ δεκτὸς ἔγινε καὶ ὅλους τοὺς ὑπερέβαλεν. Ἐὰν δὲ κάποιος ἤθελεν εἰπεῖ· Πῶς ὁ τάδε ἔθνικός, ἐνῶ εἶναι καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος, μένει εἰς

πλανώμενος;», ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι ἕτερον ἔχει πάθος, κενοδοξίαν ἢ νωθείαν ψυχῆς ἢ τὸ μὴ μεριμνᾶν περὶ τῆς οἰκειᾶς σωτηρίας, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ εἰκῆ τὰ κατ' αὐτὸν φέρεσθαι νομίζειν. Ὁ δὲ Πέτρος τὸν ἐργαζόμενον δικαιοσύ-
 5 νην, τὸν ἐν πᾶσιν ἄληπτὸν φησὶ «Κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος», καὶ «Χάριν ἔχω τῷ Θεῷ, ᾧ λατρεύω ἀπὸ προγόνων ἐν καθαρᾷ συνειδήσει». Πῶς οὖν, φησὶν, ἀκάθαρτοι κατηξιώθησαν τοῦ κηρύγματος; Ἐπειδὴ ἠθέλησαν καὶ ἐπεθύμησαν. Τοὺς μὲν γὰρ καὶ πε-
 10 πλανημένους ἔλκει, ἐπειδὴ παθῶν καθαρεύωσι τοὺς δὲ ἀφ' ἑαυτῶν προσιόντας οὐ διωθεῖται· πολλοὶ δὲ καὶ ἀπὸ προγόνων ἐδέξαντο τὴν εὐσέβειαν.

«Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις». Λοιπὸν πρὸς τοὺς ἀρχομένους ἀποδύεται. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἔμπροσθεν
 15 τοὺς ἄρχοντας κατέβαλεν εἰπὼν ὅτι οὐδενὸς ἀξία ἢ σοφία τοῦ λόγου, ἐνταῦθα δὲ τοὺς ἀρχομένους πλήττει, λέγων· «Ὅταν γὰρ λέγη τις, ἐγὼ μὲν εἶμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλῶ, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;», καὶ δείκνυσαι ὅτι τοῦτο οὐ μόνον οὐδὲν αὐτοὺς ὤνησεν οὐδὲ προσλαβεῖν τι πεποίηκεν,
 20 ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ὠφέλειαν ἐνεπόδισε. Τοῦτο γὰρ ζῆλον ἔτεκεν, ὃ δὲ ζῆλος σαρκικούς ἐποίησε· τὸ δὲ γενέσθαι σαρκικούς οὐκ ἀφῆκεν ἀκοῦσαι τῶν ὑψηλοτέρων.

«Τίς οὖν ἐστὶ Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλῶς;». Μετὰ γὰρ τὴν τῶν πραγμάτων κατασκευὴν καὶ ἀπόδειξιν γυμνότε-
 25 ρον λοιπὸν κέχρηται τῇ κατηγορίᾳ· καὶ τὸ αὐτοῦ ὄνομα τίθησι πᾶσαν περιαιρῶν τραχύτητα καὶ οὐκ ἀφείς ὀργισθῆναι πρὸς τὰ λεγόμενα. Εἰ γὰρ Παῦλος οὐδὲν ἐστὶ, καὶ οὐκ ἀγανακτεῖ, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνους δυσχεραίνειν οὐκ ἔχρῃν. Διπλῆ τοίνυν αὐτοὺς παραμυθεῖται, τῷ τε ἑαυτὸν
 30 ὑποθεῖναι καὶ τῷ μὴ παντὸς αὐτοὺς ἀποστερῆσαι ὡς οὐδὲν συντελοῦντας· ἀλλὰ δίδωσι μὲν αὐτοῖς τι μικρόν, δίδωσι δὲ ὁμῶς. Εἰπὼν γὰρ, «Τίς οὖν ἐστὶ Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλῶς;», ἐπήγαγεν· «Ἄλλ' ἢ διάκονοι δι' ὧν ἐπιστεῦ-

8. Φιλ. 3,6 Ὅλοι οἱ κώδικες ἔχουν «Πέτρος». Προφανῶς ὑπάρχει κενὸν εἰς τὸ παραδεδομένον κείμενον.

9. Β' Τιμ. 1,3.

τὴν πλάνην;», θὰ τοῦ ἔλεγον τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἔχει ἄλλο πάθος, κενοδοξίαν ἢ ραθυμίαν ψυχῆς ἢ ἀδιαφορίαν διὰ τὴν σωτηρίαν του, καὶ νομίζει ὅτι θὰ τοῦ ἔλθουν ὄλα καλὰ ἀπὸ τὴν τύχην. Ὁ δὲ Πέτρος δι' ἐκεῖνον ποῦ ἀσχεῖ δικαιοσύνην καὶ εἶναι εἰς ὄλα ἀμεμπτος λέγει:..... «Ὡς πρὸς τὴν δικαιοσύνην τοῦ νόμου ὑπῆρξα ἀμεμπτος»⁹, καί: «Εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον λατρεύω, ὅπως οἱ πρόγονοί μου, μὲ καθαρὰν συνείδησιν»⁹. Πῶς λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἄνθρωποι ἀκάθαρτοι κατηξιώθησαν τοῦ κηρύγματος; Ἐπειδὴ ἠθέλησαν καὶ ἐπεθύμησαν. Δηλαδὴ τοὺς μὲν πλανημένους τοὺς ἔλκει ἔὰν εἶναι καθαροὶ ἀπὸ πάθη, ἐκείνους ὁμως ποῦ προσέρχονται ἀπὸ ἰδικὴν των πρωτοβουλίαν δὲν τοὺς ἀπωθεῖ· πολλοὶ τέλος ἐδέχθησαν τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των.

«Διότι ὅπου ὑπάρχει μεταξὺ σας φθόνος καὶ φιλονεικία». Ἀκούθως ἀσχολεῖται μὲ τοὺς ἀρχομένους· διότι εἰς μὲν τὰ προηγούμενα κατέβαλε τοὺς ἄρχοντας μὲ τὸ νὰ εἶπη ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἀξίαν ἢ σοφίαν τοῦ νοῦ, ἐδῶ δὲ πλήττει τοὺς ἀρχομένους, λέγων· «Ὅταν δηλαδὴ κάποιος λέγη: ἐγὼ εἶμαι τοῦ Παύλου ἐγὼ Ἀπολλῶ, δὲν εἴσθε σαρκικοί;»¹⁰, καὶ δεικνύει ὅτι τοῦτο ὄχι μόνον καθόλου δὲν τοὺς ὠφέλησεν οὔτε τοὺς ἔκανε νὰ κερδίσουν τίποτε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἠμπόδισε νὰ ὠφεληθοῦν τὰ ἀνώτερα· διότι τοῦτο ἐγέννησε ζηλοτυπίαν, ἣ δὲ ζηλοτυπία τοὺς ἔκανε σαρκικούς· καὶ τὸ ὅτι ἔγιναν σαρκικοὶ δὲν τοὺς ἄφησε νὰ ἀκούσουν τὰ ὑψηλότερα.

«Τί λοιπὸν εἶναι ὁ Παῦλος, τί ὁ Ἀπολλῶ;»¹¹ Δηλαδὴ, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀπόδειξιν, ἐν συνεχείᾳ διατυπώνει τὴν κατηγορίαν φανερώτερον· καὶ θέτει τὸ ὄνομά του ἀφαιρῶν πᾶσαν ἀγριότητα συναισθημάτων καὶ μὴ ἐπιτρέπων νὰ ὀργισθοῦν διὰ τὰ λεγόμενα. Διότι, ἔὰν ὁ Παῦλος δὲν εἶναι τίποτε, καὶ δὲν ἀγανακτῆ δι' αὐτό, πολὺ περισσότερον δὲν ἔπρεπεν ἐκεῖνοι νὰ ἀγανακτοῦν. Κατὰ δύο λοιπὸν τρόπους τοὺς στηρίζει, καὶ μὲ τὸ νὰ χρησιμοποίησῃ τὸν ἑαυτόν του καὶ μὲ τὸ νὰ μὴ τοὺς ἀποστερήσῃ ἀπὸ τὰ πάντα, διότι δῆθεν δὲν κατορθώνουν τίποτε· ἀλλὰ τοὺς δίδει κάτι μικρόν, ὅπωςδὴποτε ὁμως τοὺς δίδει. Διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Τί λοιπὸν εἶναι ὁ Παῦλος, τί ὁ Ἀπολλῶ;», προσέθεσεν· «παρὰ ὑπηρέται διὰ τῶν ὁποίων ἐπιστεύσατε;». Τοῦτο

10. Α΄ Κορ. 3,4.

11. αὐτ. 5.

σατε;». Τοῦτο δὲ αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ μέγα καὶ πολλῶν ἀξιῶν μισθῶν, πρὸς δὲ τὸ ἀρχέτυπον καὶ τὴν ρίζαν τῶν ἀγαθῶν οὐδέν. Οὐ γὰρ ὁ διακονούμενος τοῖς ἀγαθοῖς ἀλλ' ὁ παρέχων αὐτὰ καὶ διδούς, οὗτός ἐστιν ὁ εὐεργέτης. Καὶ
 5 οὐκ εἶπεν 'εὐαγγελισταί', ἀλλ' «ἡ διάκονοι», ὅπερ πλέον ἐστίν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς εὐηγγελίσαντο, ἀλλὰ καὶ διηκόνησαν ἡμῖν· τὸ μὲν γὰρ λόγου μόνου ἐστί, τὸ δὲ καὶ ἔργον ἔχει. Ὡστε, εἰ καὶ ὁ Χριστὸς διάκονος μόνον ἐστίν ἀγαθῶν καὶ οὐχ ἡ ρίζα αὐτὸς καὶ πηγὴ, ὡς Υἱὸς μέντοι, ὄρα ποῦ τοῦ-
 10 το τὸ πρᾶγμα κατάγεται.

3. Πῶς οὖν, φησί, λέγει αὐτὸν διάκονον γεγενῆσθαι περιτομῆς; Περὶ τῆς κατὰ σάρκα οἰκονομίας ἐκεῖ λέγων, καὶ οὐδέ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ᾧ νῦν εἰρήκαμεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ διάκονον τὸν πληρωτὴν φησιν, οὐχὶ τὸν οἴκοθεν παρα-
 15 σχόμενον τὰ ἀγαθὰ· Καὶ οὐκ εἶπεν, 'οἱ προσαγόμενοι ὑμᾶς εἰς τὴν πίστιν', ἀλλὰ «δι' ὧν ἐπιστεύσατε», πάλιν ἐκείνοις τὸ πλέον διδούς καὶ τοὺς διακόνους κἀντεῦθεν δηλῶν. Εἰ τοίνυν ἐτέρῳ διηκουῖντο, πῶς οὗτοι τὴν ἀξίαν ἀρπάζουσι;

20 Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς οὐδαμῶς αὐτοῖς ἐγκαλεῖ ὡς ἀρπάζουσιν, ἀλλὰ τοῖς παρέχουσιν. Ἡ γὰρ ὑπόθεσις τοῦ σφάλματος ἐν τῷ πλήθει ἦν· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι εἰ ἀπέστησαν, οὗτοι διελύοντο. Δύο τοίνυν κατεσκεύασε σοφῶς, ὅθεν τε ἔδει καθελεῖν τὸ ἀμάρτημα, ἐκεῖθεν ὑπορύξας, καὶ πρὸς
 25 ἐκείνους ἀπέχθειαν μὴ κτησάμενος μηδὲ φιλονεικοτέρους ποιήσας. «Καὶ ἐκάστῳ ὡς ὁ Κύριος ἔδωκεν». Οὐδέ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ μικρὸν παρ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐγχειρίζοντος. Ὡς γὰρ μὴ λέγωσι, τί οὖν; τοὺς διακονουμένους ἡμῖν οὐ στέρξομεν; ναί, φησίν, ἀλλ' εἶδέναι
 30 χρή μέχρι τίνος· οὐδέ γὰρ τοῦτο αὐτὸ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ παρὰ τοῦ δόντος Θεοῦ.

«Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠῤῥξανε». Τουτέστι, πρῶτος κατέβαλον τὸν λόγον· ὥστε

12. Ρωμ. 15,8.

13. Α' Κορ. 3,6.

δὲ εἶναι μὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ μέγα ἔργον καὶ ἄξιον πολλῶν μισθῶν, ὁμοίως δὲν εἶναι τίποτε συγκρινόμενον πρὸς τὸ πρότυπον καὶ τὴν ρίζαν τῶν ἀγαθῶν· διότι εὐεργέτης δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ διακονεῖ εἰς τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ' αὐτὸς ποῦ τὰ δίδει. Καὶ δὲν εἶπεν 'εὐαγγελισταί', ἀλλὰ «παρὰ διάκονοι», πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι κάτι περισσότερον. Δὲν ἔκαναν δηλαδὴ ἀπλῶς εὐαγγελισμόν, ἀλλὰ καὶ μᾶς διηκόνησαν· καὶ ὁ μὲν εὐαγγελισμὸς εἶναι μόνον λόγος, ἐνῶ ἡ διακονία εἶναι καὶ ἔργον. Ὡστε, ἔὰν καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι μόνον διάκονος ἀγαθῶν καὶ ὄχι ἡ ἰδίᾳ ἡ ρίζα καὶ ἡ πηγὴ, καθ' ὅσον εἶναι Υἱὸς, πρόσεξε ποῦ ὁδηγεῖ ἡ ὑπόθεσις αὐτή.

3. Πῶς λοιπόν, θὰ ἰσχυρίζετο κάποιος, λέγει ὅτι αὐτὸς ὑπῆρξε διάκονος περιτομῆς;¹² Ἐκεῖ ἐννοεῖ τὴν κατὰ σάρκα οἰκονομίαν καὶ ὄχι μὲ τὸν τρόπον αὐτόν, τὸν ὁποῖον ἐννοοῦμεν ἐδῶ. Ἐκεῖ ὀνομάζει διάκονον ἐκεῖνον ποῦ ἐπραγματοποίησε τὴν ὑπόσχεσιν τῶν ἀγαθῶν, ὄχι ἐκεῖνον ποῦ ἔδωκεν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του τὰ ἀγαθὰ. Καὶ δὲν εἶπεν, 'ἐκεῖνοι ποῦ σᾶς ὁδηγοῦν εἰς τὴν πίστιν', ἀλλ' «ἐκεῖνοι, διὰ τῶν ὁποίων ἐπιστεύσατε», δίδων πάλιν εἰς ἐκείνους τὸ περισσότερον τῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐννοῶν καὶ ἐδῶ τοὺς διακόνους. Ἐφ' ὅσον λοιπόν ἀπὸ ἄλλον διηκονοῦντο, πῶς σφετερίζονται αὐτοὶ τὴν ἄξιαν;

Σὺ ὁμοίως κάμε μου τὴν χάριν καὶ πρόσεξε ὅτι καθόλου δὲν κατηγορεῖ αὐτούς, διότι δῆθεν σφετερίζονται, ἀλλὰ ἐκείνους ποῦ δίδουν τὴν ἀφορμὴν· διότι ἡ αἰτία τοῦ σφάλματος ἀποδίδεται εἰς τὸ πλῆθος· καὶ ἔὰν ἐκεῖνοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πίστιν, αὐτοὶ θὰ εἶχον διαλυθῆ. Κατὰ τρόπον σοφὸν λοιπόν ἐπέτυχε δύο πράγματα, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐκριζώσῃ τὸ ἁμάρτημα ἐκεῖ ὅπου ἔπρεπε νὰ τὸ ἐξουδετερώσῃ καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ καταληφθῆ ἀπὸ ἀπέχθειαν πρὸς ἐκείνους οὔτε ν' αὐξήσῃ τὴν διάθεσιν τῶν διὰ ἔριδας. «Καὶ ὅπως ἔδωκεν εἰς τὸν καθένα ὁ Κύριος». Δηλαδὴ οὔτε τοῦτο τὸ μηδαμινὸν ὀφείλεται εἰς τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις, ἀλλὰ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ ποῦ ἐνεργεῖ. Δηλαδὴ, διὰ νὰ μὴ λέγουν, 'Τί λοιπόν; δὲν θὰ εὐγνωμονοῦμεν ἐκείνους ποῦ μᾶς διακονοῦν;', τοὺς λέγει· 'Ναί, ἀλλὰ πρέπει νὰ γνωρίζητε μέχρι ποίου σημείου· διότι οὔτε τοῦτο προέρχεται ἀπὸ αὐτούς, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τὸ ἔδωκεν.

«Ἐγὼ ἐφύτευσα, ὁ Ἀπολλῶς ἐπότισε, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἠῤῥξῆσε»¹³. Δηλαδὴ, πρῶτος ἔρριψα τὸν λόγον, καὶ διὰ νὰ μὴ ξηρανθοῦν οἱ σπό-

δὲ μὴ ξηρανθῆναι τοῖς πειρασμοῖς τὰ σπέρματα Ἀπολλώως τὰ παρ' ἑαυτοῦ προσέθηκε· τὸ δὲ πᾶν τοῦ Θεοῦ γέγονεν. «Ὡστε οὔτε ὁ φυτεύων ἐστὶ τι οὔτε ὁ ποτίζων, ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός». Ὁρᾶς πῶς αὐτοὺς παραμυθεῖται, ὥστε μὴ τραχυτέρους γενέσθαι τῷ ἀκούσαι, ἵτις ἐστὶν ὁ δεῖνα, καὶ τίς ὁ δεῖνα;. Ἀμφότερα γὰρ φορτικά καὶ τὸ εἰπεῖν τίς ἐστὶν ὁ δεῖνα καὶ τίς ἐστὶν ὁ δεῖνα καὶ τὸ εἰπεῖν, οὔτε ὁ φυτεύων οὔτε ὁ ποτίζων ἐστὶ τι'. Πῶς οὖν αὐτὰ παρεμυθήσατο; Τῷ τε ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου προσάγειν τὴν ἐξουδένωσιν· «Τίς γάρ ἐστι Παῦλος, τίς δὲ Ἀπολλώως;» καὶ τῷ τὸ πᾶν ἀναθεῖναι τῷ πάντα δεδωκότι Θεῷ. Εἰπὼν γὰρ ὅτι οὗτος ἐφύτευσε, καὶ προσθεῖς ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ὁ φυτεύων, ἐπήγαγεν· «ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός». Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλ' ἑτέρα ἐπαγωγῇ πάλιν αὐτὸ θεραπεύει λέγων· «Ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἔν εἰσι». Διὰ γὰρ τούτου καὶ ἕτερον κατασκευάζει, τὸ μὴ ἐπαίρεσθαι κατ' ἀλλήλων. Ἐν δὲ εἶναι αὐτούς φησι πρὸς τὸ μηδὲν δύνασθαι ἄνευ τοῦ αὐξάνοντος Θεοῦ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν οὐδὲ τοὺς πολλὰ κάμνοντας ἀφῆκε κατεξανίστασθαι τῶν ἐλάττονα εἰσενεγκάντων οὔτε τοὺς ἑτέρους τούτοις φθονεῖν.

Εἶτα, ἐπειδὴ τοῦτο ῥαθυμοτέρους ἐποίει, τὸ πάντας ἔν εἶναι νομίζεσθαι καὶ τοὺς πολλὰ καμόντας καὶ τοὺς ἐλάττω, δρα πῶς αὐτὸ διωρθώσατο, εἰπὼν· «Ἐκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον». Ὡς ἂν εἰ ἔλεγε· Ἐπειδὴ φησὶν ὅτι εἰπὼν ὅτι ἔν εἰσι· πρὸς γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον παραβαλλόμενοι, ἔν εἰσι· ἐπεὶ πόνων ἔνεκεν οὐκ εἰσίν, ἀλλὰ ἕκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται'.

Εἶτα καὶ λιπαίνει πλέον αὐτὸ κατορθώσας ὅπερ ἐβούλετο, καὶ χαρίζεται ἔν οἷς ἔξεστι μετὰ φιλοτιμίας. «Θεοῦ γὰρ ἐσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεωργίον ἐστε, Θεοῦ οἰκοδομή ἐστε». Ὁρᾶς πῶς καὶ αὐτοῖς ἔργον ἔδωκεν οὐ μικρὸν κατασκευάσας πρότερον ὅτι τὸ πᾶν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ; Ἐπειδὴ γὰρ αἰεὶ παραινεῖ πείθεσθαι τοῖς ἡγουμένοις, διὰ τοῦτο οὐ

14. αὐτ. 7.

15. αὐτ. 8.

16. αὐτ. 9.

ροι ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, ὁ Ἀπολλῶς προσέθεσε τὸ ἰδικόν του ἔργον· ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ. «Ὅστε δὲν εἶναι τίποτε οὔτε ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει οὔτε ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει, ἀλλ' ὁ Θεὸς ποὺ αὐξάνει»¹⁴. Βλέπεις πῶς τοὺς παρηγορεῖ, ὥστε νὰ μὴ γίνουιν σκληρότεροι μὲ τὸ νὰ ἀκούσουν, 'ποῖος εἶναι ὁ τάδε καὶ ποῖος ὁ τάδε;' Διότι καὶ τὰ δύο εἶναι ἐνοχλητικά, δηλαδή καὶ τὸ νὰ εἶπη κανεῖς, 'ποῖος εἶναι ὁ τάδε καὶ ποῖος ὁ τάδε;', καὶ τὸ νὰ εἶπη, ὅτι «οὔτε ὁ φυτεύων οὔτε ὁ ποτίζων εἶναι τίποτε». Πῶς λοιπὸν ἐμετρίασεν αὐτά; Μὲ τὸ νὰ παρουσιάσῃ τὸ μηδαμινὸν τοῦ ἔργου εἰς τὸ ἰδικόν του πρόσωπον, λέγων· «Τί λοιπὸν εἶναι ὁ Παῦλος, τί ὁ Ἀπολλῶς;», καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποδώσῃ τὸ πᾶν εἰς τὸν Θεὸν ποὺ δίδει τὰ πάντα. Ἀφοῦ δηλαδή εἶπεν ὅτι αὐτὸς ἐφύτευσε καὶ ἀφοῦ προσέθεσεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε ὁ φυτεύων, συνεπλήρωσεν «ἀλλ' ὁ αὐξάνων Θεός». Καὶ δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τοῦτο, ἀλλὰ μὲ νέον συμπέρασμα πάλιν τὸ διορθῶναι λέγων· «Ἐκεῖνος ποὺ φυτεύει καὶ ἐκεῖνος ποὺ ποτίζει εἶναι ἕν»¹⁵. Μὲ αὐτὸ δηλαδή διδάσκει καὶ κάτι ἄλλο, τὸ νὰ μὴ ὑπερηφανεύεται ὁ ἕνας κατὰ τοῦ ἄλλου. Λέγει δὲ ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἕν ὡς πρὸς τὸ ὅτι τίποτε δὲν δύνανται νὰ κάνουν χωρὶς τὸν Θεόν, ποὺ αὐξάνει τὸ ἔργον. Μὲ τὸ νὰ εἶπη δὲ τοῦτο οὔτε ἐκεῖνους, ποὺ κοπιάζουν πολὺ, τοὺς ἔκανε νὰ ἀγανακτοῦν δι' ὅσους προσέφερον ὀλίγα, οὔτε αὐτοὺς τοὺς δευτέρους νὰ φθογοῦν τοὺς πρώτους.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ τοῦτο τοὺς ἔκαμνε ραθυμότερους, τὸ νὰ νομίζουιν δηλαδή ὅτι εἶναι τὸ ἴδιο ὄλοι, καὶ ἐκεῖνοι ποὺ προσέφερον πολλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ προσέφερον ὀλίγα, πρόσεξε πῶς τὸ διώρθωσε μὲ τὸ νὰ εἶπη· «κάθε ἕνας θὰ λάβῃ τὸν μισθὸν του ἀναλόγως τοῦ κόπου του». Ὅσάν νὰ ἔλεγε· Ἐπιφροῦσαι διὰ τὸ ὅτι εἶπον ὅτι ὄλοι εἶναι τὸ ἴδιον· διότι συγκρινόμενοι μὲ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ εἶναι ὄλοι τὸ ἴδιον· ἀλλὰ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς κόπους των δὲν εἶναι ὄλοι τὸ ἴδιον, ἀλλὰ ὁ κάθε ἕνας θὰ λάβῃ τὸν ἰδικόν του μισθόν'.

Ἐπειτα, ἀφοῦ ἐπέτυχεν αὐτὸ ποὺ ἠθέλεν, μετριάζει τὸ αὐστηρὸν ὕφος του ἀκόμη περισσότερο καὶ πρὸς αὐτοὺς ποὺ πράττουιν κατὰ δύναμιν ἐκδηλώνει πολλήν ἐπιείκειαν. «Εἴμεθα δηλαδή συνεργάται τοῦ Θεοῦ· σεις εἰσθε ἀγρός τοῦ Θεοῦ, οἰκοδομὴ τοῦ Θεοῦ»¹⁶. Βλέπεις πῶς ἀποδίδει καὶ εἰς αὐτοὺς ἔργον ὄχι μικρόν, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπέδειξεν ὅτι τὸ πᾶν εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδή πάντοτε συμβουλεύει πειθαρχίαν εἰς τοὺς ἄρχοντας, διὰ τοῦτο

σφόδρα ἐξευτελίζει τοὺς διδασκάλους. «Θεοῦ γεώργιον ἔστε». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν «ἐφύτευσα», τῇ τροπῇ ἐπέμεινεν. Εἰ δὲ Θεοῦ γεώργιον, οὐκ ἀπὸ τῶν γωργούντων ὑμᾶς, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι δίκαιον. Οὐ γὰρ ἀγρός γεωργουῦ καλεῖται, ἀλλὰ τοῦ οἰκοδεσπότη. «Θεοῦ οἰκοδομὴ ἔστε». Πάλιν ἢ οἰκοδομὴ οὐ τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ τοῦ δεσπότη ἔστιν. Εἰ δὲ οἰκοδομὴ ἔστε, οὐ χρή διεσπᾶσθαι· ἐπεὶ οὐκ ἂν εἶη τοῦτο οἰκοδομὴ. Εἰ γεώργιον ἔστε, διαιρεῖσθαι οὐ χρή, ἀλλ' ἐνὶ φραγμῶ τῷ τῆς ὁμοιοῦσας τειχίζεσθαι.

«Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι ὡς σοφὸς ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα». Σοφὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν ἐνταῦθα οὐκ ἐπαίρων ἑαυτόν, ἀλλὰ τύπον αὐτοῖς διδούς καὶ δεικνύς ὅτι τοῦτό ἐστι σοφοῦ, τὸ ἕνα θεῖναι θεμέλιον. Ὅρα γοῦν πῶς μετριάζει. Εἰπὼν γὰρ σοφὸν ἑαυτὸν οὐκ ἀφῆκεν αὐτοῦ τοῦτο εἶναι, ἀλλ' ὄλον ἑαυτὸν πρότερον ἀναθείς τῷ Θεῷ, τότε ἑαυτὸν οὕτως ἐκάλεσε. «Κατὰ γὰρ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ τὴν δοθεῖσάν μοι», φησὶν. Ὁμοῦ γὰρ δείκνυσιν ὅτι καὶ τὸ πᾶν ἔστι τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι τοῦτο μάλιστα ἔστι χάρις, τὸ μὴ διηρηθῆναι, ἀλλ' ἀφ' ἐνὶ κείσθαι θεμελίῳ. «Ἄλλος ἐποικοδομεῖ· ἕκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ εἰς τὸν περὶ τῆς πολιτείας λοιπὸν αὐτοῦς ἐμβάλλειν ἀγῶνα, ἐπειδὴ συνῆψεν ἅπαξ καὶ ἐν ἐποίησε. «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον, ὅς ἐστι Ἰησοῦς Χριστός». Οὐ δύναται δέ, ἕως ἂν ἡ ἀρχιτέκτων· ἂν δὲ τεθῆ, οὐκέτι ἔστιν ἀρχιτέκτων.

4. Ἴδε πῶς καὶ ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν κατασκευάζει τὸ προκείμενον ἅπαν. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· Κατήγγειλα τὸν Χριστόν, παρέδωκα ὑμῖν τὸν θεμέλιον, ἀκοπεῖτε πῶς ἐποικοδομεῖτε, εἰ κενοδόξως, εἰ πρὸς ἀνθρώπους ἀποσπῶντες τοὺς μαθητάς. Μὴ τοίνυν προσέχωμεν ταῖς αἰρέσεσι· «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον».

17. αὐτ. 10.

18. αὐτ. II.

δὲν ἐκμηδενίζει πλήρως τοὺς διδασκάλους. «Εἰσθε ἀγρός τοῦ Θεοῦ». Ἐπέμεινε δηλαδή εἰς τὴν μεταφοράν, ἐπειδὴ εἶπεν «ἐφύτευσα». Ἐφ' ὅσον δὲ εἰσθε ἀγρός τοῦ Θεοῦ, εἶναι δίκαιον νὰ ὀνομάζεσθε ὄχι ἀπὸ τὸ ὄνομα αὐτῶν, πού τὸν καλλιεργοῦν, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· διότι ἓνας ἀγρός δὲν παίρνει τὸ ὄνομά του ἀπὸ αὐτὸν πού τὸ καλλιεργεῖ, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν ἰδιοκτήτην. «Εἰσθε οἰκοδομὴ τοῦ Θεοῦ». Ἐπίσης ἡ οἰκοδομὴ δὲν εἶναι τοῦ τεχνίτου, ἀλλὰ τοῦ ἰδιοκτήτου. Καὶ ἂν εἰσθε οἰκοδομὴ, δὲν πρέπει νὰ ἔχετε διάσπασιν, διότι τοῦτο δὲν θὰ ἦτο οἰκοδομὴ. Ἐὰν εἰσθε ἀγρός, δὲν πρέπει νὰ ἔχετε διαιρέσεις, ἀλλὰ νὰ περιτειχίζεσθε μὲ ἓνα φράκτην, τὸν φράκτην τῆς ὁμοιοῖας.

«Κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, πού μου ἐδόθη, ὡς καλὸς ἀρχιτέκτων ἔχω θέσει θεμέλιον»¹⁷. Σοφὸν ἀπεκάλεσεν ἐδῶ τὸν ἑαυτὸν του, ὄχι ἀπὸ ἔπαρσιν, ἀλλὰ δίδων εἰς αὐτοὺς πρότυπον καὶ δεικνύων ὅτι τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ σοφοῦ, τὸ νὰ θέτῃ ἓν θεμέλιον. Πρόσεξε λοιπὸν πῶς ὁμιλεῖ μὲ μετριοφροσύνην. Ἀφοῦ δηλαδή εἶπε τὸν ἑαυτὸν του σοφόν, δὲν ἄφησε νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἡ σοφία εἶναι ἰδική του, ἀλλὰ, ἀφοῦ προηγουμένως ἀπέδωσεν ὄλον τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν Θεόν, τότε ἀπεκάλεσεν σοφόν τὸν ἑαυτὸν του· διότι λέγει «κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ πού μου ἐδόθη». Δηλαδή δεικνύει συγχρόνως ὅτι καὶ τὸ πᾶν εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι τοῦτο πρὸ παντὸς εἶναι χάρις, τὸ νὰ μὴ γίνωνται διαιρέσεις, ἀλλὰ τὸ ὄλον ἔργον νὰ στηρίζεται εἰς ἓν θεμέλιον. «Ἄλλος κτίζει· κάθε ἓνας δὲ ἄς προσέχη πῶς κτίζει». Ἐδῶ νομίζω ὅτι ἐν συνεχείᾳ εἰσάγει αὐτοὺς εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἀφοῦ τοὺς συνήνωσε καὶ τοὺς ἔκαμε ἓν. «Κανεὶς ἄλλος δὲν ἠμπορεῖ νὰ θέσῃ ἄλλον θεμέλιον ἐκτὸς ἐκείνου πού ἔχει τεθῆ, τὸ ὅποιον εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹⁸. Καὶ δὲν δύναται, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ὁ ἀρχιτέκτων· ἐὰν ὁμοῦς τεθῆ τὸ θεμέλιον, δὲν ὑπάρχει πλέον ἀρχιτέκτων.

4. Κοίταξε πῶς ἀποδεικνύει τὸ ὄλον θέμα ἀκόμη καὶ μὲ κοινὰς ἐννοίας. Αὐτὸ λοιπὸν πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἐκήρυξα τὸν Χριστόν, ὡς ἔδωκα τὸ θεμέλιον, προσέχετε τώρα πῶς συνεχίζετε τὴν οἰκοδομήν, μήπως μὲ κενοδοξίαν, μήπως ἀποσπᾶτε τοὺς μαθητάς διὰ νὰ τοὺς προσκολλήσητε εἰς ἀνθρώπους. Ἄς μὴ δίδωμεν λοιπὸν προσοχὴν εἰς τὰς αἰρέσεις· «Κανεὶς ἄλλος δὲν ἠμπορεῖ νὰ θέσῃ ἄλλο θεμέλιον ἐκτὸς ἐκείνου πού ἔχει τεθῆ».

Ἐπὶ τοῦτον οὖν οἰκοδομῶμεν καὶ ὡς θεμελίου ἐχώ-
 μεθα, ὡς κλῆμα ἀμπέλου, καὶ μηδὲν ἔστω μέσον ἡμῶν καὶ
 Χριστοῦ· ἂν γὰρ γένηται τι μέσον, εὐθέως ἀπολλύμεθα.
 Καὶ γὰρ τὸ κλῆμα κατὰ τὸ συνεχές ἔλκει τὴν πιότητα·
 5 καὶ ἡ οἰκοδομή κατὰ τὸ κεκολληῆσθαι ἔστηκεν· ὡς ἂν δια-
 στη, ἀπόλλυται, οὐκ ἔχουσα ποῦ ἐρείσει ἑαυτήν. Μὴ τοί-
 νυν ἀπλῶς ἐχώμεθα τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ κολληθῶμεν αὐτῷ·
 ἂν γὰρ διάστωμεν, ἀπολλύμεθα. «Οἱ γὰρ μακρύνοντες
 ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται», φησί. Κολλώμεθα τοίνυν
 10 αὐτῷ, καὶ κολλώμεθα διὰ τῶν ἔργων· «Ὁ γὰρ τηρῶν τὰς
 ἐντολάς μου, αὐτὸς ἐν ἐμοὶ μένει». Καὶ γὰρ διὰ πολλῶν
 ἡμᾶς ὑποδειγμάτων ἐνοῖ.

Σκόπει δέ. Αὐτὸς ἡ κεφαλὴ, ἡμεῖς τὸ σῶμα· μὴ δύνα-
 ται μέσον τι εἶναι κεφαλῆς καὶ σώματος διάστημα κενόν;
 15 Αὐτὸς θεμέλιος, ἡμεῖς οἰκοδομή· αὐτὸς ἄμπελος, ἡμεῖς
 κλήματα· αὐτὸς ὁ νυμφίος, ἡμεῖς ἡ νύμφη· αὐτὸς ὁ ποι-
 μὴν, ἡμεῖς τὰ πρόβατα· ὁδὸς ἐκεῖνος, ἡμεῖς οἱ βαδίζοντες·
 ναὸς πάλιν ἡμεῖς, αὐτὸς ἔνοικος· αὐτὸς ὁ πρωτότοκος,
 ἡμεῖς οἱ ἀδελφοί· αὐτὸς ὁ κληρονόμος, ἡμεῖς οἱ συγκλη-
 20 ρονόμοι· αὐτὸς ἡ ζωὴ, ἡμεῖς οἱ ζῶντες· αὐτὸς ἡ ἀνάστα-
 σις, ἡμεῖς οἱ ἀνιστάμενοι· αὐτὸς φῶς, ἡμεῖς οἱ φωτιζόμε-
 νοι. Ταῦτα πάντα ἔνωσιν ἐμφαίνει καὶ οὐδὲν μέσον κενὸν
 ἀφήγειν εἶναι, οὐδὲ τὸ μικρότατον. Ὁ γὰρ μικρὸν ἀποστάς,
 καὶ πολὺ προϊῶν ἀποστήσεται. Καὶ γὰρ τὸ σῶμα, ἂν μι-
 25 κράν ἀπὸ ξίφους διάσπασιν δέξηται, διαφθείρεται· καὶ ἡ
 οἰκοδομή, κἂν μικρὸν διαχάνη, καταλύεται· καὶ τῆς ρίζης
 τὸ κλῆμα, κἂν μικρὸν ἀποκοπῆ, γέγονεν ἄχρηστον. Ὡστε
 τὸ μικρὸν τοῦτο οὐκ ἔστι μικρόν, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν τὸ
 ὄλον ἐστίν· Ὅταν οὖν μικρὸν τι πλημμελήσωμεν ἢ καὶ
 30 ῥαθυμήσωμεν, μὴ παρίδωμεν τὸ μικρόν· ἐπεὶ ταχέως παρο-
 φθὲν τοῦτο μέγα γίνεται. Οὕτω καὶ ἰμάτιον ἀρχὴν λαβὼν
 ῥήγνυσθαι καὶ ἀμεληθὲν διόλου τὸ σχίσμα προήγαγε· καὶ

19. Ψαλ. 72,27.

20. Ἰω. 15,10.

Ἄς οἰκοδομῶμεν λοιπὸν ἐπάνω εἰς αὐτὸ τὸ θεμέλιον, καὶ ἄς εἴμεθα προσκολλημένοι εἰς αὐτὸ ὡς θεμέλιον, ὡς κλῆμα ἀμπέλου, καὶ ἄς μὴ ὑπάρχη τίποτε μεταξὺ ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ, διότι, ἂν ὑπάρξη κάτι εἰς τὸ μέσον, ἀμέσως χανόμεθα. Τὸ κλῆμα δηλαδὴ τρέφεται ἀπὸ τὸν χῶρον εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκεται· καὶ ἡ οἰκοδομὴ στέκεται ἐπειδὴ τὰ διάφορα μέρη τῆς εἶναι συνδεδεμένα· μόλις ὑπάρξη διάστασις τῶν μερῶν, χάνεται, διότι δὲν ἔχει ποῦ νὰ στηριχθῆ. Λοιπὸν, νὰ μὴ κρατῶμεθα ἀπλῶς ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ νὰ προσκολληθῶμεν εἰς αὐτόν· διότι, ἂν ἀπομακρυνθῶμεν, χανόμεθα. «Ἐκεῖνοι ποῦ κρατοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των μακριὰ ἀπὸ ἐσὲ θὰ χαθοῦν»¹⁹, λέγει. Ἄς προσκολλώμεθα λοιπὸν εἰς αὐτόν καὶ μάλιστα ἄς προσκολλώμεθα διὰ τῶν ἔργων· «ἐκεῖνος ποῦ τηρεῖ τὰς ἐντολάς μου, αὐτὸς μένει μαζί μου»²⁰. Καὶ μάλιστα μᾶς ἐνώνει μὲ πολλὰ παραδείγματα.

Πρόσεξε λοιπὸν. Αὐτὸς εἶναι ἡ κεφαλὴ, ἔμεῖς τὸ σῶμα· μήπως εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξη κανένα κενὸν διάστημα μεταξὺ τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ σώματος; Αὐτὸς εἶναι τὸ θεμέλιον, ἔμεῖς ἡ οἰκοδομὴ· αὐτὸς ἄμπελος, ἔμεῖς κλήματα· αὐτὸς εἶναι ὁ νυμφίος, ἔμεῖς ἡ νύμφη· αὐτὸς ὁ ποιμὴν, ἔμεῖς τὰ πρόβατα· ἐκεῖνος εἶναι ἡ ὁδός, ἔμεῖς οἱ βαδίζοντες εἰς αὐτήν· ἔμεῖς ἐπίσης εἴμεθα ναὸς, αὐτὸς εἶναι ὁ ἔνοικος· αὐτὸς εἶναι ὁ πρωτότοκος, ἔμεῖς οἱ ἀδελφοί του· αὐτὸς εἶναι ὁ κληρονόμος, ἔμεῖς οἱ συγκληρονόμοι· αὐτὸς εἶναι ἡ ζωὴ, ἔμεῖς οἱ ζῶντες· αὐτὸς εἶναι ἡ ἀνάστασις, ἔμεῖς οἱ ἀναστημένοι· αὐτὸς εἶναι τὸ φῶς, ἔμεῖς οἱ φωτιζόμενοι. Ὅλα αὐτὰ φανερώουσι ἔγνωσιν καὶ δὲν ἀφήνουσι νὰ ὑπάρχη κανένα κενὸν εἰς τὸ μέσον, οὔτε τὸ παραμικρὸν· διότι ὁποῖος ἀπομακρύνεται ὀλίγον, προχωρῶν θὰ ἀπομακρυνθῆ πολὺ. Τὸ σῶμα π.χ. καταστρέφεται, ἂν ἡ συνοχὴ του διακοπῆ μὲ ξίφος εἰς κάποιο σημεῖον· καὶ ἡ οἰκοδομὴ καταρρέει, ἂν ἔχη ἔστω καὶ μικρὸν κενόν· καὶ τὸ κλῆμα γίνεται ἄχρηστον, ἂν ἀποκοπῆ ἀπὸ τὴν ρίζαν ἔστω καὶ ἐπ' ὀλίγον. Ὅστε τοῦτο τὸ μικρὸν δὲν εἶναι μικρὸν, ἀλλὰ σχεδὸν εἶναι τὸ πᾶν. Ὅταν λοιπὸν κάνωμεν ἓνα μικρὸν πλημμέλημα ἢ δείξωμεν ἔστω καὶ ὀλίγην ραθυμίαν, ἄς μὴ ἀδιαφορήσωμεν διὰ τὸ μικρὸν τοῦ παραπτώματος, διότι τοῦτο ταχέως θὰ γίνῃ μέγα, ἐὰν ἀμελήσωμεν. Κατὰ παρόμοιον τρόπον ἔν ἔνδυμα, ἐὰν ἀρχίσῃ νὰ σχίζεται καὶ ἀμελήσωμεν διὰ τοῦτο, σχίζεται τελείως· ἐπίσης, ἐὰν ἀδιαφορήσωμεν δι' ἓνα ὄροφον, ἀπὸ

ὄροφος ὀλίγων κεράμων καταπεσόντων παροφθεῖς δλό-
κληρον τὸν οἶκον κατήνευκε.

Ταῦτ' οὖν ἡμεῖς λογιζόμενοι μηδέποτε τῶν μικρῶν
καταφρονῶμεν, ἵνα μὴ εἰς τὰ μεγάλα ἐμπέσωμεν· ἂν δ' ἄρα
5 καταφρονήσωμεν καὶ εἰς τὸ βάθος ἔλθωμεν τῶν κακῶν,
μηδὲ ἐκεῖσε γενόμενοι ἀπογνῶμεν, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς
καρηδάρια. Δύσκολον γὰρ λοιπὸν ἀνελθεῖν ἐκεῖθεν τὸν μὴ
σφόδρα νήφοντα, οὐ διὰ τὸ μῆκος μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν
θέσιν αὐτήν. Βάθος γάρ ἐστι καὶ ἡ ἁμαρτία, καὶ κάτω φέ-
10 ρουσα θλίβει. Καὶ καθάπερ οἱ εἰς φρέαρ ἐμπεσόντες οὐκ
ἂν ῥαδίως ἀνέλθοιεν, ἀλλ' ἐτέρων δεήσονται τῶν ἀναγόν-
των αὐτούς, οὕτω καὶ ὁ εἰς βάθος ἔλθὼν τῶν ἁμαρτημά-
των. Χαλάσωμεν οὖν σχοινία πρὸς τοὺς τοιοῦτους καὶ ἀνι-
μησώμεθα· μᾶλλον δὲ οὐχ ἐτέρων δεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ
15 ἡμῶν αὐτῶν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν, καὶ ἀναδησόμεθα
οὐ τοσοῦτον, ὅσον κατέβημεν, ἀλλὰ πολλῶ πλέον, ἐὰν δου-
λώμεθα. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς βοηθεῖ· οὐ γὰρ βούλεται τὸν θά-
νατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτόν.

Μηδεὶς τοίνυν ἀπογινωσκέτω, μηδεὶς τὸ τῶν ἀσεβῶν
20 πασχέτω πάθος· ἐκείνων γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον ἁμάρτημα.
«Ἄσεβης γὰρ ἔλθων εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖ». Ὡστε
οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτημάτων ποιεῖ τὴν ἀπόγνωσιν,
ἀλλ' ἡ τοῦ ἀσεβοῦς γνώμη. Κἂν πᾶσαν τοίνυν ἐπέλθης
κακίαν, εἶπέ πρὸς ἑαυτόν· φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ
25 τῆς σωτηρίας ἐπιθυμεῖ τῆς ἡμετέρας· «Ἐάν γὰρ ὦσιν αἱ
ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ», φησί,
καὶ πρὸς τὴν ἐναντίαν ἕξιν μεταστήσω. Μὴ τοίνυν ἀπα-
γορεύσωμεν· οὐ γὰρ τὸ πεσεῖν οὕτω χαλεπὸν, ὡς τὸ πε-
σόντα κείσθαι· οὔτε τὸ τρωθῆναι δεινόν, ὡς τὸ τρωθέντα
30 μὴ βούλεσθαι θεραπεύεσθαι. «Τίς γὰρ καυχῆσεται ἀγνήν
ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι

21. Ἰεζ. 18,23.

22. Παρ. 18,3.

23. Ἦσ. 1,18.

24. Παρ. 20,9.

τὸν ὁποῖον κατέπεσαν ὀλίγα κεραμίδια, αὐτὸς φέρει τὴν κατάρρευ-
σιν εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκίαν.

Ἐχοντες λοιπὸν εἰς τὸν νοῦν μας αὐτὰ ποτὲ νὰ μὴ καταφρο-
νῶμεν τὰ μικρὰ παραπτώματα, διὰ νὰ μὴ πέσωμεν εἰς τὰ μεγάλα·
ἂν ὅμως τὰ καταφρονήσωμεν καὶ φθάσωμεν εἰς τὸ βάθος τῶν κα-
κῶν, οὔτε τότε νὰ καταληφθῶμεν ἀπὸ ἀπόγνωσιν, ἐπειδὴ ἐφθάσα-
μεν ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ βαρύνῃ ἡ κεφαλὴ μας· διότι εἶναι δύσκολον ἕ-
νας ἀπὸ ἐκεῖ νὰ ἀνέλθῃ ἐν συνεχείᾳ, ἐὰν δὲν ἔχη πλήρη νηφαλιό-
τητα, καὶ τοῦτο ὄχι μόνον λόγῳ τοῦ μήκους, ἀλλὰ καὶ λόγῳ τῆς
ιδίας τῆς θέσεως· διότι καὶ ἡ ἁμαρτία εἶναι βάθος καὶ προξενεῖ
θλίψιν εἰς ὅσους φέρει κάτω. Ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ πίπτουν
μέσα εἰς πηγάδι δὲν εἶναι εὐκολον νὰ ἀνέλθουν, ἀλλὰ χρειάζονται
ἄλλους νὰ τοὺς σύρουν ἐπάνω, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποὺ ἐφθασεν εἰς βά-
θος ἁμαρτημάτων. Ἄς ρίψωμεν λοιπὸν σχοινία πρὸς αὐτοὺς καὶ
ἄς τοὺς σύρωμεν πρὸς τὰ ἐπάνω· καὶ μᾶλλον τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ
ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας· νὰ δέ-
σωμεν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας, καί, ἂν θέλωμεν, θὰ ἀνέλθωμεν ὄχι
τόσον, ὅσον κατέβημεν, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον. Καθ' ὅσον μάλι-
στα ὁ Θεὸς βοηθεῖ, διότι δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἕως
οὔτου αὐτὸς ἐπιστρέψῃ²¹.

Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀπόγνωσιν, κανεῖς
νὰ μὴ παθαίνῃ ὅ,τι παθαίνουν οἱ ἀσεβεῖς· διότι ἐκεῖνοι πίπτουν εἰς
τὸ ἁμάρτημα αὐτό. Διότι «Ὅταν ὁ ἀσεβὴς ἔλθῃ εἰς τὸ βάθος τῶν
κακῶν, αἰσθάνεται περιφρόνησιν»²². Ὅστε δὲν εἶναι τὸ πλῆθος τῶν
ἁμαρτημάτων, ποὺ φέρει τὴν ἀπόγνωσιν, ἀλλ' ὁ τρόπος σκέψεως
τοῦ ἀσεβοῦς. Καὶ ἂν λοιπὸν ἀκόμη ἔχῃς ὅλην τὴν κακίαν, εἰπέ πρὸς
τὸν ἑαυτόν σου. Ὁ Θεὸς εἶναι φιλόανθρωπος καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν ἰδι-
κὴν μας σωτηρίαν. Διότι λέγει «Ἐὰν αἱ ἁμαρτίαι σας εἶναι πολὺ
κόκκιναι, θὰ τὰς κάμω λευκάς ὡς ἂν τὸ χιόνι»²³ καὶ θὰ ἀλλάξω
εἰς τὸ ἐξῆς τὸν τρόπον ζωῆς σου. Ἄς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν, διό-
τι δὲν εἶναι ἡ πτώσις τόσον δυσάρεστος, ὅσον τὸ νὰ παραμένῃ κα-
νεῖς εἰς τὴν πτώσιν· οὔτε εἶναι φοβερόν τὸ νὰ τραυματισθῇ κανεῖς,
ὅσον τὸ νὰ τραυματισθῇ καὶ νὰ μὴ θέλῃ νὰ θεραπευθῇ. «Ποῖος δύ-
ναται νὰ καυχηθῇ ὅτι ἔχει ἀγνήν καρδίαν; ἢ ποῖος δύναται νὰ
ὑπερηφανευθῇ ὅτι εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας;»²⁴. Αἰτὰ τὰ λέγω,

ἀπὸ ἀμαρτιῶν;». Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ῥαθυμοτέρους ὑμᾶς ποιήσω, ἀλλ' ἵνα κωλύσω εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπεσεῖν.

5 Βούλει μαθεῖν πῶς ἐστὶν ἡμῶν ἀγαθὸς ὁ δεσπότης; Ἐνῆλθεν ὁ τελώνης μυρίων γέμων κακῶν καὶ εἰπὼν, «Ἰλά-
 5 σθητί μοι» μόνον, κατῆλθε δεδικαιωμένος. Καὶ διὰ τοῦ προφήτου δέ φησιν ὁ Θεός· «Δι' ἀμαρτίαν βραχύ τι ἐλύ-
 πησα αὐτὸν καὶ εἶδον ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ». Τί τῆς φιλανθρωπίας ταύ-
 τῆς ἴσον; Ἴνα στυγνάσῃ μόνον, φησὶν, ἀφῆκα τὰ ἀμαρ-
 10 τήματα. Ἡμεῖς δὲ οὐδὲ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦμεν· διὸ μάλι-
 στα τὸν Θεὸν παροργίζομεν. Ὁ γὰρ καὶ διὰ μικρῶν ἴλεως γενόμενος, ὅταν μὴ τούτων τύχη, εἰκότως ἀγανακτεῖ, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτεῖ τιμωρίαν ἡμᾶς· ὑπερβαλλούσης γάρ ἐστι τοῦτο καταφρονήσεως. Τίς γοῦν ἐλυπήθη ποτὲ δι'
 15 ἀμαρτίας; τίς ἐστέναξε; τίς τὸ στήθος ἐπληξε; τίς ἐμερί-
 μνησεν; Οὐδένα ἔγωγε οἶμαι· ἀλλὰ μυρίας μὲν ἡμέρας θρηνοῦσιν ἄνθρωποι ὑπὲρ οἰκετῶν ἀποθανόντων, ὑπὲρ ζημίας χρημάτων, τὴν δὲ ψυχὴν ἀπολλύντες καθ' ἐκά-
 στην ἡμέραν, οὐδὲ εἰς νοῦν βαλλόμεθα. Πῶς οὖν δυνήσῃ
 20 τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι, ὅταν μηδὲ ὅτι ἤμαρτες εἰδῆς;
 Naί, φησὶν, ἤμαρτον. Naί μοι λέγεις τῇ γλώττῃ· εἰπέ μοι τῇ διανοίᾳ καὶ μετὰ τοῦ ῥήματος στέναξον, ἵνα διη-
 νεκῶς εὐθυμῆς. Καὶ γὰρ εἰ ἠλγοῦμεν ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμα-
 σιν, εἰ ἐστενάζομεν ἐπὶ τοῖς πλημμελήμασιν, οὐδὲν ἂν ἄλ-
 25 λο ἡμᾶς ἐλύπησε τῆς ὀδύνης ταύτης πᾶσαν ἀθυμίαν πα-
 ρωθουμένης. Ὡστε καὶ ἕτερον ἂν ἐκερδάνομεν μετὰ τῆς ἐξομολογήσεως, τὸ μὴ βαπτίζεσθαι τοῖς λυπηροῖς τοῦ πα-
 ρόντος βίου μηδὲ φουσᾶσθαι τοῖς λαμπροῖς· καὶ ταύτη πάλιν μειζόνως ἂν ἐξιλεωσάμεθα τὸν Θεόν, ὥσπερ οὖν, οἷς
 30 ποιοῦμεν νῦν, πάροξύνομεν.

Εἰπέ γάρ μοι, εἴ τινα ἔχεις οἰκέτην, καὶ πολλὰ παθῶν ἐκεῖνος κακὰ παρά τῶν ὁμοδούλων, τῶν μὲν ἄλλων μηδε-
 νὸς λόγον ποιοῖτο, ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ παροργίζεσθαι τὸν δε-
 σπότην φροντίζοι μόνον, ἄρα οὐχ ἵκανὸς ἀπὸ τούτου μό-

25. Λουκᾶ 18,13.

26. Ἦσ. 57, 17-18.

ὄχι· διὰ γὰρ σᾶς κἄνω ραθυμοτέρους, ἀλλὰ διὰ γὰρ σᾶς ἐμποδίσω γὰρ πέσητε εἰς ἀπόγνωσιν.

5. Θέλεις γὰρ μάθης διατί ὁ Κύριός μας εἶναι ἀγαθός; Ὁ τελώνης ἀνῆλθε γεμάτος ἀπὸ μύρια κακὰ καὶ ἀφοῦ εἶπε μόνον, «Ἐλέησέ με»²⁵, κατῆλθε συγχωρημένος. Ἐξ ἄλλου καὶ διὰ τοῦ προφήτου ὁ Θεὸς λέγει· «Ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας του τὸν ἐλύπησα ὀλίγον καὶ εἶδα ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐπορεύετο θλιμμένος, καὶ τὸν ἐθεράπευσα»²⁶. Τί εἶναι ἴσον μὲ αὐτὴν τὴν φιλανθρωπίαν; Διὰ γὰρ λυπηθῆ μόνον, λέγει, τοῦ συνεχώρησα τὰ ἁμαρτήματα. Ἐμεῖς ὁμοῦ οὔτε αὐτὸ κάμνομεν, καὶ διὰ τοῦτο παροργίζομεν τὸν Θεὸν πάρα πολὺ· διότι αὐτὸς ποὺ ἐκδηλώνει εὐσπλαχνίαν ἀκόμη καὶ ἂν παρακληθῆ δι' ὀλίγων, ὅταν δὲν τὸν παρακαλέσωμεν οὔτε τόσον, εὐλόγως ἀγανακτεῖ καὶ ἀπαιτεῖ γὰρ τιμωρηθῶμεν μὲ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν. Ποῖος λοιπὸν ἐλυπήθη ποτὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας του; ποῖος ἐστέναξεν; ποῖος ἐκτύπησε τὸ στήθος του μὲ συντριβὴν; ποῖος ἐφρόντισεν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον νομίζω κανεῖς· ἀλλ' ὁμοῦ οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ πάρα πολλὰς ἡμέρας θρηνοῦν μὲν διὰ ἀποθανόντας οἰκείους των, διὰ ἀπώλειαν χρημάτων, οὔτε κἄν ὁμοῦ τὸ σκεπτόμεθα ὅτι καθημερινῶς χάνομεν τὴν ψυχὴν μας. Πῶς λοιπὸν θὰ δυνηθῆς γὰρ συγχωρηθῆς ἀπὸ τὸν Θεόν, ὅταν οὔτε κἄν γνωρίζης ὅτι ἡμάρτησες;

Ναί, λέγει, ἡμάρτησα. Μοῦ λέγεις 'Ναί' μὲ τὴν γλῶσσαν· εἶπέ μου τοῦτο μὲ τὴν διάνοιαν καὶ συγχρόνως ἀναστέναξεν, διὰ γὰρ εἶσαι συνεχῶς χαρούμενος. Καθ' ὅσον μάλιστα, ἂν ἐστενοχωρούμεθα μὲ τὰ ἁμαρτήματά μας, ἂν ἐστενάζωμεν διὰ τὰ σφάλματά μας, τίποτε ἄλλο δὲν θὰ μᾶς ἔθλιβεν, διότι αὐτὴ ἡ ὀδύνη θὰ ἀπεμάκρυνε κάθε λύπην μας. Ὡστε καὶ κάτι ἄλλο θὰ ἐπερδίζαμεν μαζὶ μὲ τὴν ἐξομολόγησιν, δηλαδή τὸ γὰρ μὴ θυσιζώμεθα εἰς τὰς θλίψεις τοῦ παρόντος βίου οὔτε γὰρ ἀλαζονευώμεθα διὰ τὰς λαμπρότητάς του· καὶ ἔτσι ἐπίσης πολὺ θὰ ἐξιλεώναμεν τὸν Θεόν, ὅπως ἀκριβῶς μὲ ὅσα κάμνομεν τῶρα τὸν παροξύνομεν.

Εἶπέ μου λοιπὸν· Ἐὰν ἔχῃς ἓνα δοῦλον καὶ ἐνῶ αὐτὸς ἔπαθε πολλὰ κακὰ ἀπὸ τοὺς συνδούλους του, διὰ μὲν τὰ ἄλλα δὲν λέγει τίποτε, ἀλλὰ φροντίζει μόνον γὰρ μὴ ἐξοργίζῃ τὸν κύριόν του, ἄρα γε δὲν ἀξίζει δι' αὐτὸ καὶ μόνον γὰρ καταπαύσῃ τὴν ὀργὴν σου; Καὶ

νου λῦσαί σου τὴν ὀργὴν; Τί δέ; ἂν τῶν μὲν εἰς σέ πλημ-
 μελημάτων μηδεμίαν ποιοῖτο φροντίδα, ὑπὲρ δὲ τῶν πρὸς
 τοὺς ὁμοδούλους φροντίζοι, οὐχὶ μείζονα ἐπάξεις τὴν τι-
 μωρίαν; Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ποιεῖ· ὅταν μὲν ἀμελῶμεν αὐτοῦ
 5 τῆς ὀργῆς, σφοδροτέραν ἐπάγει αὐτὴν· ὅταν δὲ φροντί-
 ζωμεν, ἡμερωτέραν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐπάγει λοιπόν. Βού-
 λεται γὰρ ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἀπαιτεῖν τὴν τιμωρίαν τῶν ἡμαρ-
 τημένων, καὶ οὐκέτι λοιπόν αὐτὸς ἀπαιτεῖ. Διὰ τοῦτο γὰρ
 καὶ ἀπειλεῖ τὴν τιμωρίαν, ἵνα τῷ φόβῳ τὴν καταφρόνησιν
 10 ἀνέλῃ· ὅταν δὲ ἐξ ἀπειλῆς φοβηθῶμεν μόνης, οὐκ ἀφή-
 σιν ὑπομεῖναι τὴν πείραν. Ὅρα γοῦν πρὸς τὸν Ἰερεμίαν
 τί φησιν· «Οὐχ ὄρᾳς τί αὐτοὶ ποιοῦσιν; Οἱ πατέρες αὐτῶν
 καίουσι πῦρ, οἱ υἱοὶ αὐτῶν συνάγουσι ξύλα, αἱ γυναῖκες
 αὐτῶν τρίβουσι στέαρ». Δέος μὴ κ' ἀπερί ἡμῶν λεχθῆ τι
 15 τοιοῦτον.

Οὐχ ὄρᾳς τί αὐτοὶ ποιοῦσιν; Οὐδεὶς τὰ τοῦ Χριστοῦ
 ζητεῖ, ἀλλὰ πάντες τὰ ἑαυτῶν. Οἱ υἱοὶ αὐτῶν εἰς ἀσελ-
 γείας τρέχουσιν, οἱ πατέρες αὐτῶν εἰς πλεονεξίαν καὶ ἀρ-
 παγήν, αἱ γυναῖκες αὐτῶν ἐπὶ τὰς φαντασίας τὰς διωτι-
 20 κὰς οὐ μόνον οὐκ ἐγκόπτουσαι τοὺς ἄνδρας, ἀλλὰ καὶ πα-
 ροξύνουσαι. Στῆθι γοῦν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἐρώτησον τοὺς
 ἀπιόντας καὶ ἐπανιόντας, καὶ οὐδένα ὄψει ὑπὲρ πνευματι-
 κοῦ πράγματος σπεύδοντα, ἀλλὰ πάντας ὑπὲρ σαρκικῶν
 τρέχοντας. Μέχρι τίνος οὐκ ἀνανήφομεν; μέχρι τίνος εἰς
 25 ὕπνον καταφερόμεθα βαθύν; οὐκ ἐλάβομεν κόρον τῶν κα-
 κῶν; Καίτοιγε καὶ χωρὶς τῶν ῥημάτων ἀρκεῖ καὶ αὐτὴ τῶν
 πραγμάτων ὑμᾶς ἡ πείρα διδάξαι τῶν παρόντων τὴν οὐ-
 δένειαν καὶ τὸ μοχθηρὸν ἅπαν. Ἄνθρωποι γοῦν τὴν ἔξω-
 θεν σοφίαν ἀσκοῦντες καὶ μηδὲν τῶν μελλόντων εἰδότες,
 30 ἐπειδὴ κατέγνωσαν πολλὴν τῶν παρόντων πραγμάτων
 εὐτέλειαν, διὰ τοῦτο ἀπέστησαν μόνον.

Ποίας οὖν σὺ τεύξῃ συγγνώμης χαμαὶ συρόμενος καὶ
 μὴ καταφρονῶν τῶν μικρῶν καὶ παρερχομένων ὑπὲρ τῶν
 μεγάλων καὶ διαιωνιζόντων, ὁ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἀκούων

τὸ ἀντίθετον· ἂν δὲν φροντίζῃ καθόλου διὰ τὰ σφάλματά του πρὸς ἐσέ, ἀλλὰ φροντίζῃ διὰ τὰ σφάλματά του πρὸς τοὺς συνδούλους του, ἔν θὰ τὸν τιμωρήσῃ περισσότερον; Ἔτσι κάνει καὶ ὁ Θεός· δταν μὲν ἀδιαφορῶμεν διὰ τὴν ὀργὴν του, ὀργίζεται περισσότερον· δταν δὲ φροντίζωμεν, ἢ ὀργὴ του εἶναι ἡπιωτέρα, καὶ μᾶλλον οὔτε κἂν ὀργίζεται πλέον. Θέλει δηλαδὴ ἑμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ ζητῶμεν τὴν τιμωρίαν τῶν ἀμαρτημάτων μας καὶ δὲν τὴν ἀπαιτεῖ πλέον ὁ ἴδιος. Διὰ τοῦτο δηλαδὴ καὶ μᾶς ἀπειλεῖ μὲ τιμωρίαν, διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὴν ἀδιαφορίαν μὲ τὸν φόβον· δταν δὲ φοβηθῶμεν καὶ μόνον ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν, δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ δοκιμάσωμεν τὴν τιμωρίαν. Κοίταξε λοιπὸν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν τί λέγει· «Δὲν βλέπεις τί κάνουν αὐτοί; Οἱ πατέρες αὐτῶν καίουον πῦρ, οἱ υἱοὶ αὐτῶν συγκεντρώνουον ξύλα, οἱ γυναῖκες αὐτῶν ζυμώνουον ζύμην»²⁷. Νὰ φοβώμεθα μήπως καὶ διὰ μᾶς λεχθῇ κάτι τέτοιο.

Δὲν βλέπεις τί κάνουν αὐτοί; Οὐδεὶς ἐπιζητεῖ τὰ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ὅλοι ἐπιζητοῦν τὰ ἰδικὰ των. Οἱ υἱοὶ των τρέχουον εἰς ἀσελείας, οἱ πατέρες των εἰς πλεονεξίαν καὶ ἀρπαγὴν, αἱ γυναῖκες των ὄχι μόνον δὲν συγκρατοῦν ἀλλ' ἀντιθέτως προκαλοῦν τοὺς ἀνδρας των εἰς τὰς ἐντυπωσιακὰς βιωτικὰς ἐνασχολήσεις. Στάσου λοιπὸν εἰς τὴν ἀγοράν· ἐρώτησε αὐτοὺς ποῦ φεύγουον καὶ ἔρχουοντα, καὶ κανένα δὲν θὰ ἰδῆς νὰ φροντίζῃ διὰ πνευματικὸν θέμα, ἀλλὰ ὅλοι νὰ τρέχουον διὰ τὰ σαρκικά. Μέχρι πότε δὲν θὰ συνέλθωμεν; μέχρι πότε θὰ εὐρισκώμεθα εἰς ὕπνον βαθύν; δὲν ἐχορτάσαμεν τὰ κακά; Καὶ ὅμως καὶ χωρὶς λόγους ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ πείρα τῶν πραγμάτων νὰ μᾶς διδάξῃ διὰ τὴν ματαιότητα καὶ τὴν καθολικὴν ἀθλιότητα τῶν παρόντων. Ἄνθρωποι λοιπὸν ποῦ ἐκαλλιέργουον τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν καὶ δὲν ἐγνώριζουον τίποτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, ἐπειδὴ κατενόησαν τὴν πολλὴν εὐτέλειαν τῶν παρόντων πραγμάτων, διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἀπέστησαν.

Πῶς λοιπὸν σὺ θὰ συγχωρηθῆς, ἀφοῦ σύρεσαι κάτω καὶ δὲν καταφρονεῖς τὰ μικρὰ καὶ παρέρχεσαι τὰ μεγάλα καὶ αἰώνια, σὺ ποῦ ἀκούεις τὸν ἴδιον τὸν Θεὸν νὰ σοῦ δεικνύῃ αὐτὰ καὶ νὰ σοῦ τὰ

ταῦτά σοι δεικνύντος καὶ ἐκκαλύπτοντος καὶ ἐπαγγελίας
 τοιαύτας παρ' αὐτοῦ ἔχων; "Οτι γάρ οὐχ ἱκανὰ ταῦτα
 κατασχεῖν, ἔδειξαν οἱ καὶ χωρὶς ἐπαγγελίας τῶν μειζόντων
 ἀπεχόμενοι τούτων. Ποῖον γὰρ πλοῦτον προσδοκῆσαντες
 5 ἐπὶ πενίαν ἦλθον; Οὐδένα· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ σφόδρα εἰδέναι
 ὅτι ἡ τοιαύτη πενία πλούτου κρείττων ἐστί. Ποῖαν ζωὴν
 ἐλπίσαντες ἀφῆκαν τρυφήν καὶ σκληραγωγίαν ἔδωκαν ἑαυ-
 τούς; Οὐδεμίαν· ἀλλ' αὐτὴν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν μα-
 θόντες καὶ συνειδότες ὅτι τοῦτο μᾶλλον ἐπιτηδειότερον
 10 καὶ πρὸς ψυχῆς φιλοσοφίαν καὶ πρὸς σώματος ὑγείαν.

Ταῦτ' οὖν ἡμεῖς ἀναλογιζόμενοι καὶ τὰ μέλλοντα
 ἀγαθὰ συνεχῶς ἐν ἑαυτοῖς στρέφοντες ἀποστῶμεν τῶν
 παρόντων, ἵνα τύχωμεν ἐκείνων τῶν μελλόντων, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ'
 15 οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀποκαλύπτῃ καὶ ἐνῶ ἔχεις τέτοιας ὑποσχέσεις ἀπὸ αὐτόν; ὅτι θεοβαίως αὐτὰ δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ ἔδειξαν αὐτοὶ ποὺ ἀπέχουν ἀπὸ αὐτὰ καὶ χωρὶς νὰ τοὺς ἔχουν δοθῆ ἀπὸ ἄλλοῦ ὑποσχέσεις διὰ ἀνώτερα. Ποῖον δηλαδὴ πλοῦτον ἀνέμενον καὶ ἦλθον εἰς τὴν πτωχείαν; Κανένα, ἀλλὰ διότι ἐγνώριζον πολὺ καλῶς ὅτι ἡ πενία αὐτοῦ τοῦ εἶδους εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ τὸν πλοῦτον. Ποίαν ζωὴν ἤλπισαν καὶ ἄφησαν τὴν ἀνετον ζωὴν καὶ παρεδόθησαν εἰς τὴν σκληραγωγίαν; Οὐδεμίαν, ἀλλὰ διότι κατενόησαν τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ ἀνεγνώρισαν ὅτι τοῦτο εἶναι πολὺ καταλληλότερον καὶ διὰ τὴν φιλοσοφίαν²⁸ τῆς ψυχῆς καὶ διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔμεῖς ἔχοντες εἰς τὸν νοῦν μας καὶ ἐνθυμούμενοι συνεχῶς τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ ὡς ἀποχωρισθῶμεν ἀπὸ τὰ παρόντα, διὰ νὰ λάβωμεν ἐκεῖνα τὰ μέλλοντα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει δόξα, δύναμις, τιμὴ τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Θ.
Α' Κορ. 3,12-17

«Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον, χρυ-
σόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, κα-
5 λάμην· ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται· ἡ
γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται·
καὶ ἐκάστου τὸ ἔργον ὅποιόν ἐστι τὸ πῦρ δοκιμά-
σει. Εἴ τις τινος τὸ ἔργον μένει ὃ ἐπικοδόμησε, μι-
σθὸν λήψεται· εἴ τις τινος τὸ ἔργον κατακαήσεται,
10 ζημιωθήσεται· αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς
διὰ πυρός».

1. Οὐ μικρὸν ἡμῖν τοῦτο τὸ προκείμενον ζήτημα ἐν-
τεῦθεν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν σφόδρα ἀναγκαίων, καὶ ὧν
ἅπαντες ζητοῦσιν ἄνθρωποι, εἰ τέλος ἔχει τὸ τῆς γεέννης
15 πῦρ. Ὅτι μὲν γὰρ οὐκ ἔχει, ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο λέγων·
«Τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται καὶ ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ
τελευτήσεται». Καὶ οἶδα μὲν ὅτι ναρκᾶτε ταῦτα ἀκούοντες·
ἀλλὰ τί πάθω; Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς κελεῖται ταῦτα συνεχῶς
ἐνηχεῖν, λέγων· «Διάστειλαι τῷ λαῷ τούτῳ»· καὶ ἡμεῖς εἰς
20 διακονίαν λόγου τετάγμεθα, καὶ ἀνάγκη φορτικὸν εἶναι
τοῖς ἀκροαταῖς, οὐχ ἐκόντα, ἀλλ' ἀναγκαζόμενον. Μᾶλλον
δέ, εἰ βούλεσθε, οὐκ ἐσόμεθα φορτικοί· «Ἄν», γὰρ φησί,
«ποιῆς τὸ ἀγαθόν, μὴ φοβοῦ». Ὡστε ἔξεστιν ὑμῖν μὴ μό-
νον μὴ μετὰ ἀπεχθείας ἀλλὰ καὶ μετὰ ἡδονῆς ἡμῶν ἀ-
25 κούειν.

Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔχει τέλος, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπεφήνα-
το· καὶ ὁ Παῦλος δὲ φησι, δεικνύς ἀθάνατον τὴν κόλασιν,
ὅτι οἱ ἁμαρτάνοντες δίκην τίσουσιν ὄλεθρον αἰώνιον· καὶ
πάλιν, «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μα-
30 λακοὶ βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι»· καὶ Ἑβραίοις δὲ

1. Α' Κορ. 3,12-15.

2. Μάρκ. 9,44.

3. Ἐξ. 19,10.

ΛΟΓΟΣ Θ'
Α' Κορ. 3, 12-17

«Ἐάν κανεῖς κτίζῃ ἐπάνω εἰς τὸ θεμέλιον τοῦτο χρυσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους, ξύλα, χόρτον, καλάμια, τὸ ἔργον καθενὸς θὰ γίνῃ φανερόν· ἡ ἡμέρα θὰ τὸ φανερώσῃ, διότι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἀποκαλύπτεται μὲ φωτιάν καὶ ἡ φωτιά θὰ δοκιμάσῃ τὸ ἔργον τοῦ καθενὸς τί εἶδους ἔργον εἶναι. Ἐάν κάποιου τὸ ἔργον, ποῦ ἔκτισε, μένη, θὰ λάβῃ μισθόν· ἐάν κάποιου τὸ ἔργον καῖ, θὰ ὑποστῇ ζημίας, ὁ ἴδιος βέβαια θὰ σωθῇ, ἀλλὰ ἔτσι ὅπως σώζεται κανεῖς ἀπὸ φωτιάν»¹.

1. Τοῦτο ἐδῶ τὸ ζήτημα, ποῦ θίγεται τώρα, δὲν μᾶς εἶναι δευτερεῦον, ἀλλὰ ἀναφέρεται εἰς τὰ πλέον ἀναγκαῖα καὶ εἰς αὐτά, τὰ ὁποῖα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν νὰ μάθουν, δηλαδὴ ἐάν ἔχη τέλος τὸ πῦρ τῆς κολάσεως. Τὸ ὅτι δὲν ἔχει ὁ Χριστὸς τὸ κατέστησε σαφές λέγων· «τὸ πῦρ αὐτῶν δὲν θὰ σθησθῇ καὶ ὁ σκώληξ αὐτῶν δὲν θὰ ἀποθάνῃ»². Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι παραλύετε, ὅταν ἀκούητε αὐτά, ἀλλὰ τί νὰ κάνω; καθ' ὅσον μάλιστα ὁ Θεὸς παραγγέλλει αὐτά συνεχῶς νὰ ἀντηχοῦν, λέγων· «Δῶσε αὐτάς τὰς ἐντολάς εἰς αὐτὸν τὸν λαόν»³· καὶ ἐγὼ ἔχω ταχθῆ εἰς τὴν διακονίαν τοῦ λόγου καὶ κατὰ συνέπειαν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶμαι ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἀκροατάς χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ἀλλὰ διότι ἀναγκάζομαι. Μᾶλλον δέ, ἐάν θέλετε, δὲν θὰ εἶμαι ἐνοχλητικὸς· διότι λέγει· «Ἄν κάμνης τὸ ἀγαθόν, μὴ φοβῆσαι»⁴. Ὡστε εἶναι δυνατόν ὄχι μόνον νὰ μὴ με ἀκούητε μὲ ἀπέχθειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ εὐχαρίστησιν.

Τὸ ὅτι λοιπὸν δὲν ἔχει τέλος τὸ πῦρ τῆς κολάσεως, καὶ ὁ Χριστὸς τὸ ἐφανέρωσεν· καὶ ὁ Παῦλος ἐπίσης, δεικνύων ὅτι ἡ κόλασις εἶναι αἰώνιος, λέγει ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ τιμωρηθοῦν μὲ αἰώνιον ὄλεθρον⁵· καὶ πάλιν· «Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε μοιχοὶ οὔτε θηλυπρεπεῖς θὰ κληρονομήσουσιν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ»⁶. Καὶ

4. Ρωμ. 13,3.

5. Β' Θεσσ. 1,9.

· Α' Κορ. 6,9-10.

ἔλεγεν, «Εἰρήνην διώκετε μετὰ πάντων, καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὐ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον». Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοῖς εἰρηκόσιν, «Ἐν τῷ ὀνόματί σου δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν», φησί· «Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν». Καὶ αἱ παρθένοι δὲ ἀποκλεισθεῖσαι οὐκέτι εἰσῆλθον· καὶ περὶ τῶν μὴ θρεψάντων δὲ ἀποκλεισθεῖσαι οὐκέτι εἰσῆλθον· καὶ περὶ τῶν μὴ θρεψάντων δὲ αὐτόν φησιν ὅτι ἀπελεύσονται εἰς κόλασιν αἰώνιον.

Καὶ μή μοι λέγε, ποῦ ὁ τοῦ δικαίου διαφυλάττεται λόγος, εἰ μὴ ἔχει τέλος ἢ κόλασις; Ὅταν γὰρ ὁ Θεὸς ἐργάζεται τι, πείθου ταῖς ἀποφάσεσι καὶ μὴ ὑπόβαλλε λογισμοῖς ἀνθρωπίνοις τὰ λεγόμενα. Ἄλλως δέ, πῶς οὐκ ἂν εἶη δίκαιον τὸν μυρία παθόντα ἐξ ἀρχῆς ἀγαθὰ, εἶτα κολάσεως ἄξια πράξαντα καὶ μήτε ἀπειλῇ μήτε εὐεργεσίᾳ γενόμενον βελτίω κολάζεσθαι; Εἰ γὰρ τὸ δίκαιον ἐξετάζοις, ἐξ ἀρχῆς ἡμᾶς εὐθέως ἐχρῆν ἀπολέσθαι κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον μόνον. Καὶ γὰρ καὶ φιλοφροσύνην εἶχεν, εἰ καὶ τοῦτο ἐπάθομεν, τὸ γινόμενον. Ὅταν μὲν γὰρ τις τὸν μηδὲν ἡδίκηκότα ὑβρίζῃ, κατὰ τὸν τοῦ δικαίου λόγον δίδωσι δίκην· ὅταν δὲ τις τὸν εὐεργέτην, τὸν οὐδὲν προπαθόντα αἴτιον καὶ Θεὸν ὄντα καὶ ψυχὴν ἐμπνεύσαντα καὶ μυρία χαρισάμενον καὶ εἰς οὐρανὸν βουληθέντα ἀναγαγεῖν, εἶτα τοῦτον μετὰ τοσαύτας εὐεργεσίας μὴ μόνον ὑβρίζῃ, ἀλλὰ καὶ καθ' ἡμέραν ὑβρίζῃ δι' ὧν ποιεῖ, ποίας ἄξιός ἐστι συγγνώμης; Οὐχ ὁρᾷς πῶς τὸν Ἀδὰμ ἐκόλασε διὰ μίαν ἁμαρτίαν;

Ναί, φησί· παράδεισον γὰρ ἔδωκεν ἐκείνῳ, καὶ πολλῆς εὐνοίας ἀπολαῦσαι ἐποίησε. Καίτοιγε οὐκ ἔστιν ἴσον ἀδείας ἀπολαύοντα ἁμαρτάνειν καὶ ἐν θλίψει καθεστῶτα πολλῇ. Καὶ γὰρ τὸν δεινὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲ ἐν παραδείσῳ ὧν ἁμαρτάνεις ἀλλ' ἐν τοῖς μυρίοις τοῦ παρόντος βίου κακοῖς, καὶ οὐδὲ τῇ ταλαιπωρίᾳ σωφρονέστερος

7. Ἐβρ. 12.14.

8. Ματθ. 7,22-23.

9. ... 95 10

πρὸς τοὺς Ἑβραίους ἐξ ἄλλου ἔλεγεν· «Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην μὲ δλους καὶ τὸν ἀγιασμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον»⁷. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνους ποῦ τοῦ λέγουν· «Εἰς τὸ ὄνομά σου ἐκάμαμεν πολλὰ θαύματα», ἀπαντᾷ· «Φύγετε μακριά μου σεὶς ποῦ κάμνετε ἄνομα ἔργα· δὲν σᾶς γνωρίζω»⁸. Καὶ αἱ παρθένοι, ποῦ ἀπεκλείσθησαν, δὲν εἰσῆλθον ποτέ πλέον, καὶ δι' ὄσους δὲν τοῦ ἔδωσαν τροφήν λέγει ὅτι θὰ ὀδηγηθοῦν εἰς κόλασιν αἰώνιον⁹.

Καὶ μὴ μὲ ἐρωτᾷς ποῦ ἰσχύει ἡ δικαιοσύνη, ἔάν ἦ κόλασις δὲν ἔχη τέλος· διότι, δταν ὁ Θεὸς κάνῃ κάτι, νὰ ὑπακούῃς εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ μὴ ἐξετάζῃς μὲ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν τὰ λεγόμενα. Ἄλλωστε πῶς δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ τιμωρῆται αὐτός, ὁ ὁποῖος, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἔδέχθη μυρίας εὐεργεσίας, ἔπραξε κατόπιιν ἄξια κολάσεως, καὶ δὲν ἔγινε καλύτερος οὔτε μὲ ἀπειλήν οὔτε μὲ εὐεργεσίαν; Ἐάν δηλαδὴ ἐξετάζῃς τὸ δίκαιον τοῦ πράγματος, ἔπρεπεν ἐξ ἀρχῆς καὶ κατ' εὐθείαν νὰ ἀπολεσθῶμεν συμφώνως πρὸς τὴν ἔννοιαν τῆς δικαιοσύνης· μᾶλλον δὲ οὔτε τότε μόνον συμφώνως πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς δικαιοσύνης· καθ' ὅσον καὶ ἂν ἀκόμη εἴχομεν πάθει τοῦτο, τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ ἐδείκνυε καὶ φιλανθρωπίαν. Ὅταν δηλαδὴ κάποιος ὑβρίζῃ ἕνα, ὁ ὁποῖος καθόλου δὲν τὸν ἠδίκησε, τιμωρεῖται συμφώνως πρὸς τὴν δικαιοσύνην· δταν δμως κάποιος τὸν εὐεργέτην, ὁ ὁποῖος δὲν τοῦ ἔκανε μὲν προηγουμένως κανένα κακόν, ἀντιθέτως τοῦ ἔκανε ἀπειρα καλά, αὐτὸν ποῦ καὶ τὴν ζωὴν τοῦ ἔδωσε καὶ Θεὸς του εἶναι καὶ τοῦ ἔδωσε ψυχὴν καὶ τοῦ ἐχάρισε μύρια καί, ἐφ' ὅσον θὰ θελήσῃ, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν θὰ τὸν ἀναβιδάσῃ, δταν μετὰ ἀπὸ τόσας εὐεργεσίας αὐτὸν τὸν εὐεργέτην ὄχι μόνον ἀπλῶς τὸν ὑβρίζῃ, ἀλλὰ καὶ καθημερινῶς τὸν ὑβρίζῃ μὲ τὰς πράξεις του, ποίας συγγνώμης θὰ εἶναι ἄξιος; Δὲν βλέπεις πῶς ἐτιμώρησε τὸν Ἀδὰμ διὰ μίαν ἁμαρτίαν;

Ναί, λέγει· διότι ἔδωσεν εἰς ἐκεῖνον παράδεισον καὶ τὸν ἔκανε νὰ ἀπολαύσῃ πολλῆς εὐνοίας του. Καὶ βεβαίως τὸ νὰ ἁμαρτάνῃ κάποιος, ἐνῶ ἔχει πλήρη ἀσφάλειαν, δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ ἁμαρτάνῃ εὐρισκόμενος εἰς πολλὴν θλίψιν. Τὸ φοβερόν δηλαδὴ εἶναι τοῦτο, ὅτι δὲν ἁμαρτάνεις εὐρισκόμενος εἰς τὸν παράδεισον, ἀλλὰ εἰς τὰς ἀπείρους δυσκολίας τοῦ παρόντος βίου, καὶ δμως δὲν γίνεσαι σωφρονέστερος· ὁμοιάζεις μὲ κάποιον ποῦ εἶναι δεμένος μὲ

γίνῃ· ὥσπερ ἂν εἶ τις δεδεμένος χρῶτο τῇ πονηρίᾳ. Σοὶ δὲ καὶ παραδείσου μείζονα ἐπηγγείλατο· καὶ οὔτε ἔδωκεν ἤδη, ἵνα μὴ σε διαχέῃ ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀγώνων, οὔτε ἐσίγησεν, ἵνα μὴ σε καταβάλῃ τοῖς πόνοις. Κάκεινος μὲν μίαν
 5 ἁμαρτίαν ἁμαρτῶν θάνατον ὀλόκληρον ἐπεσπάσατο, ἡμεῖς δὲ μυρία καθ' ἑκάστην ἡμέραν πλημμελοῦμεν. Εἰ δὲ μίαν ἐργασάμενος ἐκεῖνος τοσοῦτον ἐπεσπάσατο κακὸν καὶ θάνατον εἰσήνεγκεν, οἱ διηνεκῶς ἐν ἁμαρτήμασι ζῶντες τί οὐ πεισόμεθα, οἱ ἀντὶ παραδείσου τὸν οὐρανὸν προσδοκῶν-
 10 τες;

Φορτικός ὁ λόγος καὶ λυπεῖ τὸν ἀκροατὴν· καὶ ἐξ ὧν αὐτὸς πάσχω, τοῦτο οἶδα· καὶ γὰρ ἡ καρδία μου ταράττεται καὶ πάλλει· καὶ δοῦν ἂν ἴδω κατασκευαζόμενον τὸν τῆς γεέννης λόγον, τοσοῦτῳ μᾶλλον τρέμω καὶ διαλύομαι
 15 τῷ δέει. Ἄλλ' ἀνάγκη ταῦτα λέγειν, ἵνα μὴ περιπέσωμεν τῇ γεέννῃ. Οὐκ ἔλαβες σὺ παράδεισον οὐδὲ ξύλα καὶ φυτά, ἀλλ' οὐρανὸν καὶ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ. Εἰ δὲ ὁ ἐλάττω λαβὼν κατεδικάσθη, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐξείλατο λόγος, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ πλείονα ἁμαρτάνοντες καὶ
 20 ἐπὶ μείζονι κεκλημένοι τὰ ἀνήκεστα ὑπομενοῦμεν. Ἐνόησον γοῦν πόσον χρόνον ἐν τῷ θανάτῳ μένει διὰ μίαν ἁμαρτίαν τὸ γένος τὸ ἡμέτερον. Πεντακισχίλια ἔτη καὶ πλείω παρῆλθε, καὶ ὁ θάνατος οὐδέπω λέλυται διὰ μίαν ἁμαρτίαν. Καὶ οὐδὲ ἔχομεν εἰπεῖν ὅτι προφητῶν ἤκουσεν ὁ
 25 Ἀδάμ, ὅτι ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἐτέρους κολαζομένους εἶδε, καὶ φορηθῆναι ἐντεῦθεν αὐτὸς εἰκὸς ἦν τότε καὶ μόνος, ἀλλ' ὁμῶς ἐτιμωρεῖτο.

Σὺ δὲ οὐδὲν ἂν ἔχοις τούτων προβάλλεσθαι, ὁ μετὰ τοσαῦτα παραδείγματα γενόμενος χείρων, ὁ σοτούτου κα-
 30 ταξιωθεὶς Πνεύματος, καὶ οὐ μίαν οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίας ἐφελκόμενος ἁμαρτίας. Μὴ γάρ, ὅτι ἐν ῥοπῇ βραχείᾳ τὰ ἁμαρτήματα γίνεται, τοῦτο σκόπει καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν κόλασιν ῥοπῆς εἶναι νόμιζε. Οὐχ ὁρᾶς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ πολλάκις ὑπὲρ μιᾶς κλοπῆς καὶ μιᾶς μοι-

τὴν πονηρίαν καὶ ζῆ ἀναγκαστικῶς μὲ αὐτήν. Καὶ ὁμοῦ σοῦ ὑπεσχέθη ἀνώτερα καὶ ἀπὸ τὸν παράδεισον· καὶ δὲν σοῦ τὰ ἔδωσεν ἀκόμη, διὰ νὰ μὴ μειώσῃ τὴν δύναμίν σου εἰς τὸν καιρὸν τῶν ἀγῶνων, οὔτε τὰ ἀπεσιώπησεν, διὰ νὰ μὴ καταβληθῆς ἀπὸ τοὺς κόπους. Καὶ ὁ μὲν Ἀδὰμ ἔκανε μίαν ἁμαρτίαν καὶ προεκάλεσεν δόλοκληρον τὸν θάνατόν του, ἡμεῖς ὁμοῦ καθημερινῶς κάμνομεν ἄπειρα πλημμελήματα. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνος, ποῦ ἔκανε μίαν ἁμαρτίαν, ἐπέσυρε τόσον μέγα κακὸν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν κόσμον τὸν θάνατον τί δὲν θὰ πάθωμεν ἡμεῖς ποῦ ζῶμεν συνεχῶς εἰς τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ποῦ προσδοκῶμεν ἀντὶ τοῦ παραδείσου τὸν οὐρανόν;

Εἶναι ἐνοχλητικὸς ὁ λόγος καὶ λυπεῖ τὸν ἀκροατήν· καὶ γνωρίζω τοῦτο ἀπὸ ὅ,τι παθαίνω ἐγὼ ὁ ἴδιος· ἡ καρδιά μου δηλαδὴ ταρασσεται καὶ πάλλει καὶ ὅσον ἀκούω νὰ γίνεται λόγος διὰ τὴν κόλασιν τόσον περισσότερον τρέμω καὶ καταρρέω ἀπὸ τὸν φόβον. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ λέγωμεν αὐτὰ, διὰ νὰ μὴ καταντήσωμεν εἰς τὴν κόλασιν. Σὺ δὲν ἔλαβες παράδεισον οὔτε ξύλα καὶ φυτὰ, ἀλλ' οὐρανὸν καὶ οὐράνια ἀγαθὰ. Καὶ ἐφ' ὅσον κατεδικάσθη ἐκεῖνος ποῦ ἔλαβεν ὀλιγώτερα καὶ δὲν τὸν ἔσωσε καμμία δικαιολογία, πολὺ περισσότερον θὰ ὑποστῶμεν ἀνεπανόρθωτα κακὰ ἡμεῖς, ποῦ διαπραττομεν περισσοτέρας ἁμαρτίας καὶ ἔχομεν κληθῆ διὰ ἀνώτερα. Σκέψου λοιπὸν πόσον χρόνον μένει τὸ γένος μας εἰς τὸν θάνατον ἐξ αἰτίας μιᾶς ἁμαρτίας. Ἔχουν περάσει περισσότερα ἀπὸ πέντε χιλιάδες ἔτη, καὶ ὁμοῦ ὁ θάνατος ἐξ αἰτίας μιᾶς ἁμαρτίας δὲν ἔχει ἀκόμη καταργηθῆ. Καὶ οὔτε ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἠκουσε προφήτας, ὅτι εἶδεν ἄλλους νὰ τιμωρῶνται διὰ τὰ ἁμαρτήματα των, ὁπότε ἦτο φυσικὸν νὰ φοβηθῆ καὶ νὰ σωφρονισθῆ ἀπὸ αὐτὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων· διότι τότε ἦτο πρῶτος καὶ μόνος, ἀλλ' ὁμοῦ ἐτιμωρεῖτο.

Σὺ ὁμοῦ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν θὰ ἠμποροῦσες νὰ προβάλλῃς ὡς δικαιολογίαν, σὺ ὁ ὁποῖος ἔγινες χειρότερος μετὰ ἀπὸ τόσα πολλὰ παραδείγματα, σὺ ὁ ὁποῖος κατηξιώθης τόσο Πνεύματος καὶ ὁμοῦ φέρεις μαζί σου ὄχι μίαν οὔτε δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίας ἁμαρτίας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ ἁμαρτήματα γίνονται εἰς σύντομον στιγμήν, μὴ νομίζῃς διὰ τοῦτο ὅτι καὶ ἡ κόλασις διαρκεῖ μίαν στιγμήν. Δὲν βλέπεις τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι πολλάκις ἐξ αἰτίας μιᾶς κλοπῆς καὶ μιᾶς μοιχείας, ποῦ συνέβη εἰς μίαν σύντομον στιγμήν,

χειίας ἐν μικρᾷ ῥοπῇ γινομένης ἐν δεσμωτηρίοις καὶ με-
τάλλοις ὀλόκληρον αὐτῶν τὸν βίον ἀνήλωσαν λιμῶ διηνε-
κεῖ καὶ μυρίοις παλαίοντες θανάτοις; καὶ οὐδεὶς αὐτοὺς
ἐξείλετο, οὐδὲ εἶπεν, ὅτι ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ τὸ ἀμάρ-
5 τημα γέγονε, δεῖ καὶ τὴν κόλασιν ἀντίρροπον τῇ ἀμαρτίᾳ
καὶ τὸν χρόνον ἔχειν.

2. Ἄλλ' ἄνθρωποι, φησὶν, εἰσὶν οἱ ταῦτα ποιοῦντες,
ὁ δὲ Θεὸς φιλόανθρωπός ἐστι. Πρῶτον μὲν οὖν οὐδὲ ἄνθρω-
ποι ὠμότητι ταῦτα πράττουσιν, ἀλλὰ φιλανθρωπία· καὶ ὁ
10 Θεὸς δέ, ὥσπερ ἐστὶ φιλόανθρωπος, οὕτω καὶ ἐπεξέρχεται·
«Κατὰ γὰρ τὸ ἔλεος αὐτοῦ πολὺς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ».
Ὅταν οὖν εἶπης φιλόανθρωπον τὸν Θεόν, τότε μείζονά μοι
λέγεις τῆς κολάσεως τὴν ἀφορμὴν, ὅτι εἰς τοιοῦτον ἀμαρ-
τάνομεν. Διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγε, «Φοβερόν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς
15 χειράς Θεοῦ ζῶντος». Ἀνάσχεσθε, παρακαλῶ, τῆς πυρᾶς
τῶν ῥημάτων· ἴσως γάρ, ἴσως ἔσται τις ὑμῖν ἐντεῦθεν πα-
ραμυθία. Τίς ἀνθρώπων δύναται κολάσαι οὕτως, ὡς ἐκό-
λασεν ὁ Θεός, κατακλυσμὸν ποιήσας καὶ πανωλεθρίαν το-
σοῦτου γένους καὶ μετὰ μικρὸν πάλιν πῦρ ἄνωθεν βρέξας
20 καὶ πάντα ἄρδην ἀφανίσας; ποία ἀνθρώπων τιμωρία δύ-
ναται εἶναι τοιαύτη; Οὐχ ὄρας ἀθάνατον σχεδὸν καὶ τὴν
ἐντεῦθεν κόλασιν οὔσαν; Τετρακισχίλια ἔτη παρῆλθε, καὶ
ἡ τιμωρία μένει τῶν Σοδομιτῶν ἀκμάζουσα. Ὡσπερ γὰρ
ἡ φιλανθρωπία αὐτοῦ μεγάλη, οὕτω καὶ ἡ κόλασις.

25 Καὶ γὰρ εἰ μὲν φορτικά τινα ἐπέταξε καὶ ἀδύνατα,
ἴσως ἂν τις εἶχε τὴν δυσκολίαν προβάλλεσθαι τῶν νόμων·
εἰ δὲ σφόδρα ῥᾶστα, τί ἂν ἔχοιμεν εἰπεῖν μηδὲ τούτων
ποιούμενοι λόγον; Νηστεῦσαι οὐ δύνασαι οὐδὲ παρθενίαν
ἀσκῆσαι; Καίτοιγε δύνασαι, ἐὰν θέλῃς, καὶ κατηγοροῦσιν
30 ἡμῶν οἱ δυνηθέντες· ἀλλ' ὁμῶς οὐκ ἐχρήσατο ταύτῃ πρὸς
ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ ἀκριθείᾳ οὐδὲ ἐπέταξε ταῦτα οὐδέ ἐνο-

10. Οἱ βαρυποινῖται, ὅπως καὶ οἱ δοῦλοι, ἐχρησιμοποιοῦντο εὐρύτατα
εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν μεταλλείων κατὰ τὴν Ἀρχαιότητα καὶ τὴν βυ-
ζαντινὴν ἐποχὴν.

11. Σοφ. Σειρ. 16,12.

12. Ἑβρ. 10,31.

ἔδαπάνησαν ὀλόκληρον τὸν βίον των εἰς δεσμωτήρια καὶ μεταλλεῖα¹⁰ παλαίοντες μὲ συνεχῆ πείναν καὶ μυρίους θανάτους; καὶ κανεῖς δὲν τοὺς ἔσωσεν, οὔτε εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἀμάρτημα συνέβη εἰς σύντομον χρονικὸν διάστημα, πρέπει καὶ ἡ τιμωρία τῆς ἀμαρτίας νὰ εἶναι ἰσοδύναμος καὶ νὰ διαρκῆ ἴσον χρόνον.

2. Ἀλλά, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτοὶ ποὺ κάνουν αὐτὰ εἶναι ἄνθρωποι, ὁ Θεὸς ὁμως εἶναι φιλόανθρωπος. Πρῶτον μὲν οὔτε οἱ ἄνθρωποι βέβαια ἐπιβάλλουν αὐτὰς τὰς ποινὰς ἀπὸ ὠμότητα ἀλλὰ ἀπὸ φιλανθρωπίαν· καὶ ὁ Θεὸς ἐπίσης, ὅπως εἶναι φιλόανθρωπος, ἔτσι καὶ τιμωρεῖ αὐστηρῶς· «Συμφώνως πρὸς τὴν πολλὴν εὐσπλαγχνίαν του θὰ εἶναι αὐστηρὸς καὶ ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ»¹¹. Ὅταν λοιπὸν λέγῃς ὅτι εἶναι φιλόανθρωπος ὁ Θεός, τότε εἶναι ὡσάν νὰ μοῦ λέγῃς ὅτι εἶναι μεγαλυτέρα ἢ αἰτία τῆς τιμωρίας μας, διότι ἀμαρτάνομεν πρὸς ἓνα τέτοιον Θεόν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Εἶναι φοβερὸν νὰ πέσῃ κανεῖς εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ»¹². Προσέξατε, σᾶς παρακαλῶ, τὴν πύρινον δύναμιν τῶν λόγων, διότι ἴσως ἀπὸ αὐτὸ νὰ ἔχετε κάποιαν παρηγορίαν. Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δύναται νὰ τιμωρήσῃ τόσον αὐστηρῶς, ὅσον ἐτιμώρησεν ὁ Θεός, μὲ τὸ νὰ προκαλέσῃ κατακλυσμὸν καὶ τὴν πανωλεθρίαν τόσον πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν συνεχείᾳ μὲ τὸ νὰ βρέξῃ πῦρ καὶ νὰ ἐξαφανίσῃ τοὺς πάντας; ποία τιμωρία ἀνθρώπων δύναται νὰ εἶναι τέτοια; Δὲν βλέπεις ὅτι καὶ ἡ κόλασις ποὺ προῆλθεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ὅτι εἶναι σχεδὸν ἀθάνατος; Ἔχουν παρέλθει τέσσαρες χιλιάδες ἔτη, καὶ ὁμως ἡ τιμωρία τῶν Σοδομιτῶν ἐξακολουθεῖ νὰ ἰσχύῃ. Ὅπως δηλαδὴ ἡ φιλανθρωπία του εἶναι μεγάλη, ἔτσι εἶναι μεγάλη καὶ ἡ τιμωρία.

Καὶ πράγματι· ἂν μὲν εἶχε παραγγείλει πράγματα βαρῆα καὶ ἀδύνατα, ἴσως θὰ ἠμποροῦσε κάποιος νὰ προβάλλῃ τὴν δυσκολίαν τῶν νόμων· ἐφ' ὅσον ὁμως εἶναι πάρα πολὺ εὐκόλα, τί θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ προβάλωμεν ὡς δικαιολογίαν διὰ τὸ ὅτι δὲν κάμνομεν οὔτε καὶ αὐτὰ; Δὲν ἠμπορεῖς νὰ νηστεύσῃς οὔτε νὰ ἀσκήσῃς τὴν παρθενίαν; Ἄν καὶ βέβαια ἠμπορεῖς, ἂν θέλῃς, καὶ ὅσοι τὸ κατώρθωσαν μᾶς κατηγοροῦν· ἀλλ' ὁμως ὁ Θεὸς δὲν φέρεται πρὸς ἡμᾶς μὲ αὐτὴν τὴν ἀπαιτητικότητά οὔτε μᾶς διέταξεν ἢ μᾶς ἐνομοθέτη-

μοθέτησεν, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι τὴν αἵρεσιν ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀκουόντων· σωφρονεῖν δὲ ἐν γάμῳ δύνασαι καὶ μὴ μεθύειν δύνασαι. Χρήματα κενῶσαι οὐ δύνασαι πάντα; Καίτοιγε δύνασαι, καὶ δηλοῦσιν οἱ ἐργασάμενοι· ἀλλ' ὁμως οὐδὲ τοῦτο ἐπέταξεν, ἀλλὰ μὴ ἀρπάζειν ἐκέλευσε καὶ ἐκ τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις ἐπικουρεῖν. Εἰ δὲ λέγοι τις ὅτι οὐδὲ τῇ γυναικὶ μόνον ἀρκεσθῆναι δύναμαι, ἀπατᾶ ἑαυτὸν καὶ παραλογίζεται· καὶ κατηγοροῦσιν οἱ χωρὶς γυναικὸς σωφρονοῦντες. Τί δέ, εἰπέ μοι; μὴ λοιδορεῖσθαι οὐ δύνασαι, μὴ καταρᾶσθαι οὐ δύνασαι; Καὶ μὴν τὸ ταῦτα ποιεῖν φορτικόν, οὐ τὸ μὴ ποιεῖν. Ποίαν οὖν ἔχομεν ἀπολογίαν τὰ οὕτω κοῦφα καὶ εὐκόλα μὴ φυλάττοντες; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδεμίαν. Ὅτι μὲν οὖν ἀθάνατος ἡ κόλασις ἐκ τῶν εἰρημένων ἀπάντων δῆλον· ἐπειδὴ δὲ δοκεῖ τισι τὸ τοῦ Παύλου ῥῆμα ἀντιπίπτειν, φέρε καὶ αὐτὸ καταμάθωμεν ἀγαγόντες εἰς μέσον.

Εἰπὼν γὰρ «Εἴ τις τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπωκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται», ἐπήγαγεν· «Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός». Τί οὖν ἂν εἶπομεν πρὸς τοῦτο; Σκοπήσωμεν πρότερον τίς ἐστὶν ὁ θεμέλιος καὶ τίς ὁ χρυσὸς καὶ τίνες οἱ λίθοι οἱ τίμιοι καὶ τίς ὁ χόρτος καὶ τίς ἡ καλάμη. Τὸν μὲν οὖν θεμέλιον φανερώς αὐτὸς ἐδήλωσε τὸν Χριστὸν εἰπὼν· «Θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τὸν κείμενον», φησὶν, «ὃς ἐστὶ Χριστὸς Ἰησοῦς». Ἡ δὲ οἰκοδομὴ πράξεις ἐμοὶ δοκοῦσιν εἶναι. Καίτοιγέ τινές φασιν ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο περὶ διδασκάλων εἴρηται καὶ μαθητῶν καὶ περὶ αἵρέσεων διεφθαρμένων· ἀλλ' ὁ λόγος οὐ παραδέχεται. Εἰ γὰρ τοῦτό ἐστι, πῶς τὸ μὲν ἔργον ἀπόλλυται, ὃ δὲ οἰκοδομῶν σωθήσεται καὶ διὰ πυρός; τὸν γὰρ αἴτιον μᾶλλον ἀπόλλυσθαι ἐχρῆν· νυνὶ δὲ εὐρεθήσεται πλείονα δίκην διδοῦς ὁ οἰκοδομηθεὶς. Εἰ μὲν γὰρ ὁ διδάσκαλος αἴτιος γέγονε τῆς κακίας, πλείονας ἄξιός δοῦναι δίκην· πῶς οὖν σωθήσεται; εἰ δ' οὐκ αἴτιος, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν

σεν αὐτά, ἀλλ' ἄφησε τὴν ἐκλογὴν νὰ ἀνήκη εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν ποὺ ἀκούουν τὸν λόγον τοῦ ἤμπορεῖς ὁμοῦς νὰ εἶσαι σώφρων εἰς τὸν γάμον καὶ ἤμπορεῖς νὰ μὴ μεθύῃς. Δὲν ἤμπορεῖς νὰ χαρίσης ὄλα τὰ χρήματά σου; Ἄν καὶ βέβαια ἤμπορεῖς, καὶ τὸ μαρτυροῦν ὄσοι τὸ ἔκαναν· ἀλλ' ὁμοῦς οὔτε τὸ ἐπέβαλεν αὐτό, ἀλλὰ παρήγγειλε νὰ μὴ εἴμεθα ἄρπαγες καὶ νὰ βοηθῶμεν ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ὄσους ἔχουν ἀνάγκην. Καὶ ἂν κάποιος λέγῃ, ὅτι 'Δὲν ἤμπορῶ νὰ ἀρκεσθῶ εἰς τὴν γυναῖκα μου μόνον', ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν τοῦ καὶ παραλογίζεται, καὶ ἔχει κατηγόρους ἐκείνους ποὺ ζοῦν με σωφροσύνην χωρὶς νὰ ἔχουν σχέσεις με γυναῖκα. Εἶπέ μου λοιπὸν· δὲν ἤμπορεῖς νὰ μὴ κακολογῆς; δὲν ἤμπορεῖς νὰ μὴ καταρᾶσαι; Καὶ ὁμοῦς, τὸ νὰ κάμνη κανεὶς αὐτά εἶναι βαρὺ, ὄχι τὸ νὰ μὴ τὰ κάμνη. Ποίαν λοιπὸν δικαιολογίαν ἔχομεν διὰ τὸ ὅτι δὲν τηροῦμεν αὐτά, ποὺ εἶναι τόσον ἐλαφρὰ καὶ εὐκόλα; Καμμίαν δὲν ἤμποροῦμεν νὰ προβάλωμεν. Ἄπο ὄλα λοιπὸν ὄσα ἐλέχθησαν εἶναι φανερόν ὅτι ἡ κόλασις εἶναι αἰώνιος· ἐπειδὴ ὁμοῦς μερικοὶ νομίζουν ὅτι ὁ λόγος τοῦ Παύλου λέγει τὸ ἀντίθετον, ἐμπρός, ἀφοῦ φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τὸ θέμα, ἄς τὸ ἐξετάσωμεν καὶ αὐτό.

Ἄφοῦ δηλαδὴ εἶπεν «Ἐὰν κάποιου τὸ ἔργον, ποὺ ἔκτισε, μένη, θὰ λάβῃ μισθόν· ἐὰν κάποιου τὸ ἔργον καῖ, θὰ ὑποστῇ ζημίας», προσέθεσεν· «ὁ ἴδιος ὁμοῦς θὰ σωθῇ, ἀλλὰ ἔτσι ὅπως σώζεται κανεὶς ἀπο τὸ πῦρ». Τί θὰ ἤμπορούσαμεν λοιπὸν νὰ εἰπῶμεν διὰ τοῦτο; Κατ' ἀρχὴν ἄς ἐξετάσωμεν ποῖον εἶναι τὸ θεμέλιον καὶ ποῖος ὁ χρυσός, ποῖοι οἱ πολύτιμοι λίθοι, ποῖα ἡ χόρτος καὶ ποῖα ἡ καλάμη. Τὸ μὲν θεμέλιον ὁ ἴδιος σαφῶς ἐδήλωσε ὅτι εἶναι ὁ Χριστός με τὸ νὰ εἶπῃ· «Κανεὶς ἄλλος δὲν ἤμπορεῖ νὰ θέσῃ ἄλλο θεμέλιον ἐκτὸς ἐκείνου ποὺ ἔχει τεθῆ, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός»¹³. Ἡ δὲ οἰκοδομὴ νομίζω ὅτι εἶναι αἱ πράξεις. Ἄν καὶ βέβαια μερικοὶ λέγουν ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον ἔχει λεχθῆ περὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ περὶ διεφθαρμένων αἱρέσεων, ἀλλ' ὁ λόγος αὐτός δὲν γίνεται δεκτός. Διότι, ἐὰν αὐτὸ εἶναι ἔτσι, πῶς τὸ μὲν ἔργον χάνεται, ὁ οἰκοδομῶν ὁμοῦς θὰ σωθῇ, ἔστι καὶ ὡς διὰ πυρός; διότι ὁ αἷτιος μᾶλλον θὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθῇ· τῶρα ὁμοῦς θὰ συμδῇ νὰ τιμωρῆται· περισσότερο τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομήσεως. Δηλαδὴ, ἐὰν μὲν ὁ διδάσκαλος ἔχη γίνεῖ ὁ αἷτιος τοῦ κακοῦ, εἶναι ἄξιός νὰ τιμωρηθῇ αὐστηρῶς· πῶς λοιπὸν θὰ σωθῇ; ἐὰν δὲ δὲν εἶναι αἷτιος,

δυστροπίαν οί μαθηταί τοιοῦτοι γεγόνασιν, οὐδ' ὄλως ἄξιος δοῦναι δίκην, ἀλλ' οὐδέ ζημίαν ὑποστῆναι ὁ καλῶς οἰκοδομήσας. Πῶς οὖν φησι, «ζημιωθήσεται»; Ὅθεν δῆλον ὅτι περὶ πράξεων ὁ λόγος.

- 5 Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει λοιπὸν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἀποτείνεσθαι, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ καταβάλλεται τὰ προοίμια. Οἶδε γὰρ περὶ ἑτέρου διαλεγόμενος ἐν αὐτῇ τῇ περὶ ἑτέρου διαλέξει προκατασκευάζειν ἕτερον, ἐφ' ὃ μέλλει ἵναί. Καὶ γὰρ ἐπιτιμῶν περὶ τοῦ μὴ ἀναμένειν ἑαυτοῦς
- 10 τοῖς ἀρίστοις τὸν περὶ τῶν μυστηρίων κατεσκεύασε λόγον. Ὅτι δὲ καὶ νῦν πρὸς τὸν πεπορνευκότα ἐπείγεται, περὶ τοῦ θεμελίου εἰπὼν ἐπήγαγεν, «Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; Εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός». Ταῦτα δὲ ἔλε-
- 15 γεν ἤδη διασαλεύων τῷ φόβῳ τὴν ψυχὴν τοῦ πεπορνευκότος. «Εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην». Μετὰ γὰρ τὴν πίστιν οἰκοδομῆς χρεία· διὸ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν·
- 20 καὶ ὁ τεχνίτης καὶ ὁ μαθητὴς συνεισφέρουσιν ἐν τῇ οἰκοδομῇ· διὸ λέγει, «Ἐκαστος δὲ βλεπέτω πῶς ἐποικοδομεῖ».

3. Εἰ δὲ περὶ πίστεως ταῦτα εἶρητο, λόγον οὐκ ἔχει τὸ λεγόμενον· ἐν γὰρ πίστει ἴσους πάντας εἶναι χρῆ, ἐπειδὴ μία πίστις· ἐν δὲ ἀρετῇ βίου οὐκ ἔστι πάντας εἶναι τοὺς αὐτοῦς.

25 Πίστις μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν ἢ μὲν ἐλάττων, ἢ δὲ βελτίων, ἀλλ' ἢ αὐτὴ πάντων τῶν ἀληθῶς πιστευόντων· ἐπὶ δὲ βίου ἔστι τοὺς μὲν σπουδαιότερους εἶναι, τοὺς δὲ ῥαθυμοτέρους· καὶ τοὺς μὲν ἀκριβεστέρους, τοὺς δὲ καταδεεστέρους· καὶ τοὺς μὲν τὰ μείζω, τοὺς δὲ ἐλάττω κατω-

30 θωκέναι· καὶ τοὺς μὲν χαλεπώτερα, τοὺς δὲ καταδεέστερα πεπλημμεληκέναι. Διὰ τοῦτο εἶπε, «χρυσόν, ἄργυρον, λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην».

14. αὐτ. 16-17.

15. αὐτ. 12.

16. Α' Θεσσα. 4,18 Πρβλ. αὐτ. 5,11.

ἀλλὰ παρὰ τὸν ἰδικὸν τοῦ δύστροπον χαρακτήρα οἱ μαθηταὶ τοῦ ἔχουν γίνεαι τέτοιοι, καθόλου δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τιμωρηθῆ, ἀλλ' οὐτε καὶ νὰ ὑποστῆ καμμίαν ζημίαν αὐτὸς ποῦ ἔκανε καλὴν οἰκοδομήν. Πῶς λοιπὸν λέγει, «θὰ ὑποστῆ ζημίας»; Ἄρα εἶναι φανερόν ὅτι ὁμιλεῖ περὶ πράξεων.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ πρόκειται ἐν συνεχείᾳ νὰ στραφῆ πρὸς τὸν πόρνον, κάμνει ἓνα προσίμιον ἀρκετὰ πρὸ πρὶν. Διότι γνωρίζει, καθὼς ὁμιλεῖ περὶ ἄλλου θέματος, νὰ προετοιμάσῃ δι' ἄλλο θέμα, διὰ τὸ ὁποῖον πρόκειται νὰ ὁμιλήσῃ· πράγματι λοιπὸν, ἐπιτιμῶν τοὺς πιστοὺς διὰ τὸ ὅτι δὲν κρατοῦν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὰ ἄριστα προετοίμασε τὸν λόγον περὶ τῶν μυστηρίων. Ὅτι ἐπέιγεται τώρα νὰ ἀσχοληθῆ μὲ τὸν πόρνον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι, ἀφοῦ ὠμίλησε περὶ τοῦ θεμελίου, προσέθεσεν· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἴσθε ναοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας; Ἐὰν κάποιος καταστρέφῃ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέψῃ ὁ Θεός»¹⁴. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε διαταράσσων ἀπὸ τὴν στιγμήν αὐτὴν μὲ τὸν φόβον τὴν ψυχὴν τοῦ πόρνου. «Ἐὰν κάποιος κτίσῃ ἐπάνω εἰς τὸ θεμέλιον αὐτὸ χρυσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους, ξύλα, καλάμια»¹⁵. Δηλαδὴ μετὰ τὴν πίστιν χρειάζεται οἰκοδόμησις· διὰ τοῦτο καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Νὰ οἰκοδομήτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ αὐτοὺς τοὺς λόγους»¹⁶. καθ' ὅσον καὶ ὁ τεχνίτης καὶ ὁ μαθητευόμενος συνεισφέρουν εἰς τὴν οἰκοδόμησιν· διὰ τοῦτο λέγει· «Κάθε ἓνας νὰ προσέχη πῶς κτίζει».

3. Ἐὰν αὐτὰ εἶχον λεχθῆ περὶ πίστεως, δὲν θὰ ὑπῆρχε λόγος νὰ λεχθοῦν, διότι εἰς τὴν πίστιν πρέπει ὅλοι νὰ εἶναι ἴσοι, ἐπειδὴ μία εἶναι ἡ πίστις· εἰς τὴν ἀρετὴν τοῦ βίου ὁμῶς δὲν εἶναι δυνατόν ὅλοι νὰ εἶναι ἴδιοι. Ἡ πίστις δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατόν εἰς ἄλλον μὲν νὰ εἶναι μικρότερα, εἰς ἄλλον δὲ καλύτερα, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἴδια εἰς ὅλους τοὺς ἀληθῶς πιστεύοντας· εἰς τὸν βίον ὁμῶς εἶναι δυνατόν ἄλλοι μὲν νὰ εἶναι περισσότερον φιλόπονοι, ἄλλοι δὲ ραθυμότεροι· καὶ οἱ μὲν πρῶτοι εἶναι ἐπόμενον νὰ ζοῦν ὀρθότερον βίον, οἱ δὲ δεῦτεροι νὰ εἶναι ὑποδεέστεροι· καὶ εἶναι ἐπόμενον ἄλλοι μὲν νὰ ἔχουν κατορθώσει τὰ μεγαλύτερα, ἄλλοι δὲ τὰ μικρότερα· ἄλλοι μὲν νὰ ἔχουν κάνει τὰ μεγαλύτερα σφάλματα, ἄλλοι δὲ τὰ ἐλαφρότερα. Διὰ τοῦτο εἶπε· «χρυσόν, ἄργυρον, πολυτίμους λίθους, ξύλα, χόρτον, καλάμια».

«Ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται». Τὴν πράξιν ἐνταῦθά φησιν. «Εἴ τις τὸ ἔργον μένει, ὃ ἐπωκοδόμησε, μισθὸν λήψεται· εἴ τις τὸ ἔργον κατακαήσεται, ζημιωθήσεται». Καίτοιγε, εἰ περὶ μαθητῶν καὶ διδασκάλων τὸ λεγόμενον ἦν, οὔτε ζημιοῦσθαι ἐχρῆν, εἰ μὴ ἤκουσαν οἱ 5 μαθηταί. Διὰ γὰρ τοῦτο φησιν, «Ἐκαστος τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον»· οὐ κατὰ τὸ τέλος, ἀλλὰ κατὰ τὸν κόπον. Τί γάρ, εἰ μὴ προσεῖχον οἱ ἀκούοντες; Ὅθεν δῆλον καὶ ἐντεῦθεν ὅτι περὶ ἔργων τὸ λεγόμενον.

Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστίν· Εἴ τις κακὸν βίον ἔχει μετὰ 10 πίστεως ὀρθῆς, οὐ προσθήσεται αὐτοῦ ἡ πίστις εἰς τὸ μὴ κολάζεσθαι, τοῦ ἔργου κατακαιομένου. Τὸ δέ, «κατακαήσεται», τοῦτ' ἐστίν, οὐκ οἴσει τοῦ πυρὸς τὴν ῥύμην. Ἄλλ' ὥσπερ, εἴ τις, χρυσᾶ ὄπλα ἔχων, διέλθοι ποταμὸν πυρός, φαιδρότερος διαβαίνει· εἰ δὲ χόρτον ἔχων διέλθοι, οὐ μόνον οὐδὲν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀπόλλυσιν· οὕτω καὶ 15 ἐπὶ τῶν ἔργων ἐστίν. Οὐ γὰρ ὡς περὶ ἐνυποστάτων διαλεγόμενος καὶ διακαιομένων, τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τὸν φόβον μᾶλλον ἐπιτεῖναι θέλων καὶ δεῖξαι γυμνὸν ἀσφαλείας τὸν ἐν κακίᾳ ὄντα· διὸ καὶ ἔλεγε, «ζημιωθήσεται». Ἴδου μία 20 κόλασις. «Αὐτὸς δὲ σωθήσεται, οὕτω δὲ ὡς διὰ πυρός». Ἴδου καὶ δευτέρα. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτο ἐστίν· οὐχὶ καὶ αὐτὸς οὕτως ἀπολεῖται, ὡς τὰ ἔργα, εἰς τὸ μηδὲν χωρῶν, ἀλλὰ μενεῖ ἐν τῷ πυρί. Σωτηρίαν γοῦν τὸ πρᾶγμα καλεῖ, φησί· διὰ γὰρ τοῦτο προσέθηκεν, «ὡς διὰ πυρός». Καὶ γὰρ καὶ 25 ἡμῖν ἔθος λέγειν, ἐν τῷ πυρί σώζεται περὶ τῶν μὴ κατακαιομένων εὐθέως ὑλῶν.

Μὴ γάρ, ἐπειδὴ «πῦρ» ἤκουσας, νομίσης εἰς ἀνυπαρξίαν χωρεῖν τοὺς καιομένους. Εἰ δὲ σωτηρίαν καὶ τὴν τοιαύτην τιμωρίαν καλεῖ, μὴ θαυμάσης· ἔθος γὰρ αὐτῷ 30 καὶ ἐπὶ τῶν κακεμφάτων καλοῖς ὀνόμασι κεχρηῆσθαι καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν τοῖς ἐναντίοις. Οἶον τὸ τῆς αἰχμαλωσίας ὄνομα πονηροῦ πράγματος δοκεῖ εἶναι ὄνομα, ἀλλ' ἐπὶ καλῷ Παῦλος αὐτῷ κέχρηται λέγων· «Αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ». Καὶ ἐπὶ κα-

«Τὸ ἔργον τοῦ καθενὸς θὰ γίνῃ φανερόν». Ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν πρᾶξιν. «Ἄν κάποιου τὸ ἔργον, ποῦ ἔκτισε, μένη, θὰ λάβῃ μισθόν· ἂν κάποιου τὸ ἔργον κατῆ, θὰ ὑποστῇ ζημίας». Καὶ βέβαια, ἂν τοῦτο ἐλέγετο περὶ μαθητῶν καὶ διδασκάλων, οὔτε θὰ ἔπρεπε νὰ τιμωρηθοῦν οἱ διδάσκαλοι, ἂν οἱ μαθηταὶ δὲν τὸν εἶχον ἀκούσει. Διὰ τοῦτο λοιπὸν λέγει, «κάθε ἕνας θὰ λάβῃ τὸν μισθὸν τοῦ ἀναλόγως μὲ τὸν κόπον του»· ὄχι ἀναλόγως μὲ τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ ἀναλόγως μὲ τὸν κόπον. Εἰς τί εὐθύνονται οἱ διδάσκαλοι, ἂν δὲν ἔδιδον προσοχὴν οἱ ἀκούοντες; Ἄρα καὶ ἀπὸ ἐδῶ φαίνεται ὅτι ὁ λόγος εἶναι περὶ ἔργων.

Ἡ σημασία αὐτοῦ ποῦ λέγει εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἐάν κάποιος διάγῃ κακὸν βίον, ἀλλὰ ἔχῃ ὀρθὴν πίστιν, δὲν θὰ τὸν βοηθήσῃ ἡ πίστις του νὰ μὴ τιμωρηθῇ, ἐφ' ὅσον τὸ ἔργον κατακαίεται. Τὸ δὲ «κατακαήσεται» σημαίνει ὅτι δὲν θὰ ἀνθέξῃ τὴν δύναμιν τοῦ πυρός. Ἀλλὰ ὅπως ἀκριδῶς, ἂν κάποιος ἔχων χρυσᾶ ὄπλα, διέλθῃ ποταμὸν πυρός, ἐξέρχεται ἀπὸ αὐτὸν λαμπρότερος, ἂν δὲ διήρχετο αὐτὸν ἔχων χόρτον, ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν του καταστρέφει, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ ἔργα. Δὲν τὸ λέγει δηλαδὴ αὐτὸ ὡς ἂν νὰ διελέγετο περὶ πραγματικῶν προσώπων καὶ περὶ κατακαιομένων, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ αὐξήσῃ περισσότερο τὸν φόβον καὶ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἐκεῖνος ποῦ ζῆ εἰς τὴν κακίαν δὲν ἔχει καμμίαν ἀσφάλειαν· καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε «θὰ ὑποστῇ ζημίας». Νὰ μία τιμωρία. «Ὁ ἴδιος θὰ σωθῇ, ἀλλὰ ἔτσι ὅπως σώζεται κανεὶς ἀπὸ τὸ πῦρ». Νὰ καὶ ἡ δευτέρα. Αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Δὲν θὰ χαθῇ καὶ ὁ ἴδιος ἔτσι ὅπως τὰ ἔργα, ἐκμηδενιζόμενος, ἀλλὰ θὰ μείνῃ μέσα εἰς τὸ πῦρ. Τὸ πρᾶγμα, λέγει, χρειάζεται θεβαίως σωτηρίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσέθεσεν, «ὅπως σώζεται κανεὶς ἀπὸ τὸ πῦρ»· διότι, ὡς γνωστόν, συνηθίζομεν νὰ λέγωμεν περὶ τῶν ὑλῶν, ποῦ δὲν κατακαίονται καὶ δὲν ἀποτεφροῦνται ἀμέσως, ὅτι διατηροῦνται εἰς τὸ πῦρ.

Μὴ νομίσης ὁμως, ἐπειδὴ ἤκουσες τὴν λέξιν «πῦρ», ὅτι αὐτοὶ ποῦ κατακαίονται ὀδηγοῦνται εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Ἐάν δὲ ὀνομάζῃ σωτηρίαν καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους, μὴ ἀπορῆς, διότι συνηθίζει νὰ χρησιμοποιοῖ εὐήχους λέξεις δι' ὅσα ἤχοῦν κακῶς καὶ διὰ τὰ καλὰ τὰς ἀντιθέτους λέξεις· ὅπως π.χ. ἡ λέξις «αἰχμαλωσία» θεωρεῖται ὅτι σημαίνει κάτι τὸ κακόν, ἀλλὰ ὁ Παῦλος τὴν

κῶ πάλιν εὐφήμῳ κέχρηται ὀνόματι λέγων, «Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία», καίτοιγε τὸ τῆς βασιλείας ὄνομα εὐφημόν ἐστι μᾶλλον. Οὕτω καὶ ἐνταῦθα· εἰπὼν, «σωθήσεται», οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἐπίτασιν τῆς τιμωρίας ἠνίξατο, ὡς ἂν εἰ ἔλε-
 5 γεν· αὐτὸς δὲ μενεῖ διηνεκῶς κολαζόμενος.

Εἶτα καὶ ἐπιφέρει λέγων· «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε;» Ἐπειδὴ γὰρ περὶ τῶν διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἔμπροσθεν διελέχθη, καθάπτεται λοιπὸν καὶ τοῦ πε-
 πορνευκότητος σαφῶς μὲν οὐδέπω, ἀορίστως δὲ αἰνιττόμε-
 10 νος τὸν διεφθαρμένον αὐτοῦ βίον καὶ ἐπαίρων τὸ ἁμάρτημα ἀπὸ τῆς ἤδη δοθείσης αὐτῷ δωρεᾶς. Εἶτα καὶ τοὺς ἄλλους ἐντρέπει ἀπὸ τῶν αὐτῶν τούτων τῶν ἤδη ὑπαρξάντων. Ἡ γὰρ ἀπὸ τῶν μελλόντων ἢ ἀπὸ τῶν ἤδη γε-
 γεννημένων, ἢ λυπηρῶν ἢ χρηστῶν, αἰεὶ τοῦτο ποιεῖ· ἀπὸ
 15 μὲν τῶν μελλόντων, «Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται», ἀπὸ δὲ τῶν ἤδη γεγεννημένων, «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ἡμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός».

Ἐπιφέρει καὶ τὴν καταφορὰν τοῦ λόγου; Ἄλλ' ἕως τὸ πρόσω-
 πον ἀδηλὸν ἐστὶν οὐχ οὕτως ἐπαχθὲς τὸ λεγόμενον, πάν-
 των διανεμομένων τὸν τῆς ἐπιτιμήσεως φόβον. «Φθερεῖ
 τοῦτον ὁ Θεός»· τουτέστιν ἀπολεῖ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ κατα-
 ρωμένου ἐστίν, ἀλλὰ προφητεύοντος. «Ὁ γὰρ ναὸς τοῦ
 25 Θεοῦ ἅγιός ἐστιν». Ὁ δὲ πεπορνευμένος βέβηλος. Εἶτα ἵνα
 μὴ δόξη πρὸς ἐκεῖνον ἀποτείνεσθαι εἰπὼν, «Ὁ γὰρ ναὸς
 τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν», ἐπήγαγεν, «Οἴτινές ἐστε ὑμεῖς». «Μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω». Καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνον ὡς
 νομίζοντά τι εἶναι καὶ ἀπὸ τῆς σοφίας αὐχοῦντα.

30 Καὶ ἵνα μὴ δόξη παρέργως μέχρι πολλοῦ πρὸς αὐτὸς ἀποτείνεσθαι, ἐμβαλὼν αὐτὸν εἰς ἀγωνίαν καὶ τῷ φόβῳ παραδοῦς αὐτὸν πάλιν ἐπὶ τὸ κοινὸν ἔγκλημα τὸν λόγον ἄγει λέγων· «Εἴ τις δοκεῖ φρόνιμος εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ

17. Β' Κορ. 10,5.

18. Ρωμ. 5,21.

19. Α' Κορ. 3,18.

χρησιμοποιεῖ διὰ καλόν, λέγων· «Αἰχμαλωτίζομεν κάθε σκέψιν ὥστε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Χριστόν»¹⁷. Καὶ πάλιν χρησιμοποιεῖ εὐήχους λέξεις διὰ κακὰ πράγματα, λέγων, «Ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία»¹⁸, ἂν καὶ ἡ λέξις «βασίλεια» εἶναι μᾶλλον εὐήχος λέξις. Ἔτσι καὶ ἐδῶ· μὲ τὸ νὰ εἴπῃ «θὰ σωθῆ», δὲν ἔκανε ὑπαινιγμὸν διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ διὰ τὸ μέγεθος τῆς τιμωρίας, ὡσάν νὰ ἔλεγεν ὅτι ὁ ἁμαρτωλὸς αὐτὸς θὰ τιμωρῆται συνεχῶς.

Ἐν συνεχείᾳ προσθέτει, ὡσάν συμπέρασμα τὰ ἐξῆς· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ;». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν ὠμίλησε περὶ ἐκείνων ποῦ διαιροῦν τὴν Ἐκκλησίαν, μέμφεται ἐν συνεχείᾳ καὶ τὸν πόρνον, οὐδέποτε μὲν ὀνομαστικῶς ἀλλὰ ἀορίστως ὑπαινίσσεται τὸν διεφθαρμένον βίον του καὶ διαχωρίζει τὸ ἀμάρτημα ἀπὸ τὴν δωρεάν, ἡ ὁποία τοῦ εἶχεν ἤδη δοθῆ. Κατόπιν ἀποτρέπει καὶ τοὺς ἄλλους ἀπὸ ὅσα ἀκριδῶς εἶχον ἤδη πράξει· διότι πάντοτε κάμνει τοῦτο, λαμβάνων ὡς ἀφορμὴν ὅσα πρόκειται νὰ συμδουῖν ἢ ἔχουν ἤδη συμδῆ, εἴτε λυπηρὰ εἴτε ἀγαθὰ. Ἀπὸ μὲν τὰ μέλλοντα λέγει· «Ἡ ἡμέρα ἐκείνη θὰ τὸ φανερώσῃ διότι ἀποκαλύπτεται· μὲ πῦρ», ἀπὸ ὅσα δὲ ἔχουν συμδῆ λέγει· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας; Ἐὰν κάποιος καταστρέψῃ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, θὰ τὸν καταστρέψῃ ὁ Θεός».

Βλέπεις τὴν σφοδρότητα τοῦ λόγου; Ἄλλ' ἐν ὅσῳ εἶναι ἄγνωστον τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγορουμένου, δὲν εἶναι τόσον βαρῦς ὁ λόγος, διότι ὅλοι συμμετέχουν εἰς τὸν φόβον, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιτίμησιν. «Φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός»· δηλαδὴ θὰ τὸν καταστρέψῃ. Τοῦτο δὲ δὲν σημαίνει ὅτι καταρᾶται, ἀλλὰ ὅτι προφητεῦει. «Διότι ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἅγιος», ἐνῶ ὁ πόρνος εἶναι βέβηλος. Κατόπιν διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἀπευθύνεται πρὸς ἐκείνον, ἀφοῦ εἶπε, «Διότι ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἅγιος», προσέθεσε· «Καὶ αὐτὸς ὁ ναὸς εἴσθε σεῖς». «Κανεῖς ἄς μὴ ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν του»¹⁹. Καὶ τοῦτο τὸ λέγει δι' ἐκείνον, διότι ἐνόμιζεν ὅτι δῆθεν εἶναι κάτι καὶ ὑπερηφανεύετο διὰ τὴν σοφίαν του.

Καὶ διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ἐπὶ πολὺ ἀποστρίνεται πρὸς αὐτὸν χωρὶς νὰ εἶναι ὁ κύριος σκοπὸς του, ἀφοῦ τὸν ἔβαλεν εἰς ἀγωνίαν καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν φόβον, πάλιν φέρει τὸν λόγον εἰς τὸ κοινὸν ἀμάρτημα καὶ λέγει· «Ἐὰν κάποιος μεταξύ σας νομίζῃ ὅτι εἰ-

αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός». Ποιεῖ δὲ αὐτὸ λοιπὸν μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἅτε καταγωνισάμενος αὐτοὺς ἱκανῶς. Κἂν γὰρ πλούσιος ἦ τις, κἂν εὐγενής, τῶν εὐτελῶν ἐστὶν εὐτελέστερος, ὅταν ὑπὸ τῆς
 5 ἁμαρτίας ἀλῶ. Ὡσπερ γὰρ κἂν βασιλεὺς ἦ τις, δοῦλος δὲ γένηται βαρβάρων, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἁμαρτίας· βάρβαρος γὰρ ἐστὶν ἡ ἁμαρτία καὶ ψυχῆς οὐκ εἰδυῖα φεῖδεσθαι τῆς ἅπαξ ἀλούσης, ἀλλ' ἐπὶ λύμη τῶν ἐπιδεχομένων αὐτὴν τυραννοῦσα.

10 4. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀλόγιστον ὡς ἁμαρτία, οὐδὲν οὕτως ἀνόητον καὶ μωρὸν καὶ ῥαγδαῖον· πάντα ἀνατρέπει καὶ συγχεῖ καὶ ἀπόλλυσιν, ἔνθα ἂν εἰσπηδήσῃ· ἀηδῆς ἰδεῖν, φαρτική καὶ ἐπαχθής. Καὶ εἴ τις αὐτὴν ἀνέπλαττε ζωγράφος, οὐκ ἂν μοι δοκεῖ ἁμαρτεῖν οὕτως αὐτὴν ἀναπλάττων,
 15 γυναικᾶ τινὰ θηριόμορφον, βάρβαρον, πῦρ πνέουσαν, ἀτερπῆ, μέλαιναν, οἷας οἱ τῶν ἔξωθεν ποιηταὶ τὰς Σκύλλας ὑπογράφουσι. Μυρίαις γὰρ χερσὶν ἐπιλαμβάνεται τῶν ἡμετέρων λογισμῶν καὶ ἀδοκῆτως ἐπεισέρχεται καὶ πάντα διασπαράττει καθάπερ οἱ κύνες οἱ λάθρα δάκνοντες. Μᾶλ-
 20 λον δὲ τί δεῖ ζωγραφίας ἡμῖν δέον τοὺς κατ' αὐτὴν πεποιομένους εἰς μέσον ἀγαγεῖν;

Τίνα οὖν βούλεσθε πρότερον ὑπογράψωμεν; τὸν πλεονέκτην καὶ ἄρπαγα; Καὶ τί τῶν ὀφθαλμῶν ἐκείνων ἀναισχυντότερον; τί ἀναιδέστερον καὶ κυνικώτερον; οὐ γὰρ
 25 οὕτω κύων ἔστηκεν ἀναιδευόμενος ὡς οὗτος, ὅταν τὰ πάντων ἀρπάξῃ. Τί τῶν χειρῶν μιαιώτερον ἐκείνων; τί τοῦ στόματος ἱταμώτερον τοῦ πάντα καταπίνοντος καὶ οὐ κορηννυμένου; Μὴ γὰρ εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἴδῃς, ὅτι ἀνθρώπου· οὐ γὰρ τὰ τοιαῦτα βλέπουσιν
 30 οἱ ἀνθρώπινοι ὀφθαλμοί. Οὐ βλέπει τοὺς ἀνθρώπους ἀνθρώπους, οὐ βλέπει τὸν οὐρανὸν οὐρανόν, οὐδὲ ἀνανεύει πρὸς τὸν δεσπότην, ἀλλὰ πάντα χρήματα εἶναι νομίζει. Οἱ ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ πένητας εἰώθασιν ὄρᾶν καταπεπονημένους, καὶ ἐπικλᾶσθαι· οὗτοι δὲ ὄρῳσι πένητας καὶ
 35 ἐκθηριοῦνται. Οἱ ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ οὐχ ὡς ἴδια τὰ ἀλ-

ναι σοφός κατά τήν κρίσιν τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἄς γίνῃ μωρός, διὰ νὰ γίνῃ σοφός»²⁰. Καί τὸ κάνει αὐτὸ ἐν συνεχείᾳ μὲ πολλήν παρρησίαν, διότι πράγματι τοὺς ἀντεμετώπισεν ἐπιτυχῶς. Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος εἶναι πλούσιος ἢ ἔχη εὐγενῆ καταγωγὴν, εἶναι ὁ εὐτελέστερος τῶν εὐτελῶν, ὅταν κυριευθῇ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Δηλαδή, ὅπως ἀκριβῶς ἂν κάποιος εἶναι βασιλεὺς καὶ γίνῃ δοῦλος βαρβάρων, εἶναι ὁ δυστυχέστερος ὄλων, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ἁμαρτίαν· ἡ ἁμαρτία δηλαδή εἶναι βάρβαρος καὶ δὲν γνωρίζει νὰ εὐσπλαγχνίζεται τὴν ψυχὴν, τὴν ὁποῖαν κατέλαβε μίαν φοράν, ἀλλὰ τυραννεῖ ἕως ὅτου νὰ καταστρέψῃ αὐτοὺς ποὺ τὴν δέχονται.

4. Πράγματι, τίποτε δὲν εἶναι τόσο παράλογον ὅσον ἡ ἁμαρτία, τίποτε δὲν εἶναι τόσο ἀνόητον καὶ μωρὸν καὶ βίαιον· ὅπου εἰσχωρήσῃ, ἀνατρέπει, συγχέει καὶ καταστρέφει τὰ πάντα· ἔχει ὄψιν δυσάρεστον, ἐνοχλητικὴν καὶ δυσβάστακτον. Καὶ ἂν κάποιος ζωγράφος τὴν ἐζωγράφιζε, νομίζω ὅτι δὲν θὰ ἔσφαλλεν, ἂν τὴν παρίστανεν ὡς ἑξῆς· ὡς μίαν δηλαδή γυναῖκα θηριόμορφον, βάρβαρον, πνέουσαν πῦρ, μοχθηράν, μαύρην, ὡσάν ἐκεῖνας τὰς Σκύλλας ποὺ περιγράφουν οἱ ποιηταὶ τῶν ἐθνικῶν. Μὲ μύρια δηλαδή χέρια καταλαμβάνει τὴν σκέψιν μας καὶ ἀπροσδοκῆτως εἰσορμᾷ καὶ κατασπαράσσει τὰ πάντα ὅπως οἱ σκύλοι, ποὺ δαγκάνουν κρυφίως. Ἀλλὰ μᾶλλον τί χρειαζόμεθα τὰς περιγραφάς, ἐφ' ὅσον ἠμποροῦμεν νὰ φέρωμεν ἐδῶ εἰς τὸ μέσον αὐτοὺς ποὺ κατέχονται ἀπὸ αὐτὴν;

Ποῖον λοιπὸν θέλετε πρῶτον νὰ περιγράψωμεν; τὸν πλεονέκτην καὶ ἄρπαγα; Καὶ τί ὑπάρχει ἀναισχυντότερον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκείνων; τί εἶναι ἀναιδέστερον καὶ αἰσχροτέρον; πράγματι δὲν στέκεται ἔτσι ἓνας σκύλος, ὅπως στέκεται αὐτός, ὅταν ἄρπάξῃ τὰ πράγματα ὄλων. Τί εἶναι περισσότερο μολυσμένον ἀπὸ τὰ χέρια ἐκείνων; τί εἶναι θρασύτερον ἀπὸ τὸ στόμα ἐκείνου ποὺ ὄλα τὰ καταπίνει καὶ ὅμως δὲν χορταίνει. Μὴ ἴδῃς εἰς τὸ πρόσωπον καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀνθρώπινα· διότι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰ πάθη δὲν τὰ βλέπουν οἱ ἀνθρώπινοι ὀφθαλμοί. Δὲν βλέπει τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἀνθρώπους, δὲν βλέπει τὸν οὐρανὸν ὡς οὐρανὸν καὶ δὲν ὑψώνει τὸ βλέμμα του πρὸς τὸν κύριον, ἀλλὰ νομίζει ὅτι τὰ πάντα εἶναι χρήματα. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων συνήθως βλέπουν πτωχοὺς ταλαιπωρημένους καὶ τοὺς εὐσπλαγχνίζονται, αὐτοὶ ὅμως

λότηρια βλέπουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ ἴδια ὡς ἀλλότρια, καὶ οὐκ
 ἐφίενται τῶν ἑτέροις δεδομένων, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρους κε-
 νοῦσι τὰ ἑαυτῶν· οὗτοι δὲ οὐκ ἀνέχονται, εἰ μὴ τὰ πάν-
 των λάβοιεν· οὐ γὰρ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θηριῶδες ἔχουσιν
 5 ὄμμα. Οἱ ἀνθρώπων ὀφθαλμοὶ γυμνὸν ἰδεῖν τὸ σῶμα τὸ
 ἑαυτῶν οὐκ ἀνέχονται· αὐτῶν γὰρ ἐστὶ, κἂν ἑτέρων ἢ κα-
 τὰ πρόσωπον· οὗτοι δὲ εἰ μὴ πάντας γυμνώσαιεν καὶ τὰ
 πάντων οἴκοι κατάθοιεντο, οὐδέποτε κόρον λαμβάνουσι·
 μᾶλλον δὲ οὐδὲ τότε ἐμπιπλῶνται. Διόπερ οὐδέ θηρίων
 10 τὰς χεῖρας τὰς τούτων ἂν τις εἶναι φαίη μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τούτων ἀγριωτέρας πολλῶ καὶ χαλεπωτέρας· ἄρκτοι μὲν
 γὰρ καὶ λύκοι, ἐπειδὴν λάβωσι κόρον, τῆς τοιαύτης τρο-
 φῆς ἀφίστανται· οὗτοι δὲ κόρον οὐκ ἔχουσι. Καίτοι διὰ
 τοῦτο χεῖρας ἡμῖν ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα ἑτέροις βοηθῶ-
 15 μεν, οὐχ ἵνα ἐπιβουλεύωμεν. Εἰ δὲ μέλλοιμεν αὐταῖς εἰς
 τοῦτο κεχρηῆσθαι, βέλτιον αὐτάς ἀποκοπῆναι καὶ χωρὶς
 τούτων εἶναι.

Σὺ δέ, ἂν μὲν πρόβατον σπαράττη θηρίον, ἀλγεῖς·
 εἰς αὐτὸν δὲ τὸν ὁμόφυλον τοῦτο ἐργαζόμενος οὐ νομίζεις
 20 τι ποιεῖν δεινόν; καὶ πῶς ἂν εἴης ἄνθρωπος; Οὐχ ὁρᾷς ὅτι
 ἀνθρώπινον πράγμα καλοῦμεν τὸ ἐλέου γέμον καὶ φιλαν-
 θρωπίας· ὅταν δὲ ὤμόν τι καὶ ἀπηνές ἐργάσῃται, ἀπάν-
 θρωπον τὸν τοιοῦτον ὀνομάζομεν; Οὐκοῦν τὸν χαρακτῆρα
 τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τοῦ ἐλεεῖν, τοῦ δὲ θηρίου ἀπὸ τοῦ
 25 ἐναντίον ὑπογράφομεν λέγοντες αἰεὶ μὴ γὰρ ἄνθρωπος, θη-
 ρίον ἢ κύων; Οἱ γὰρ ἄνθρωποι πενίαν διορθοῦσιν, οὐκ αὔ-
 ξουσι. Τούτων καὶ τὰ στόματα θηρίων ἐστὶ στόματα, μᾶλ-
 λον δὲ καὶ ταῦτα ἐκείνων ἀγριώτερα· καὶ γὰρ ῥήματα
 φθέγγονται μᾶλλον ἐκείνων τῶν ὀδόντων ἰὸν ἀφιέντα φό-
 30 νον ἐργαζόμενα. Καὶ εἰ πάντα τις ἐπέλθοι, τότε ὄψεται
 καλῶς, πῶς θηρία ἀπὸ ἀνθρώπων τοὺς χρωμένους ἢ ἀπαν-
 θρωπία ποιεῖ. Εἰ δὲ καὶ τὴν διάνοιάν τις ἐξετάσειε τῶν
 τοιούτων, οὐκέτι θηρία μόνον, ἀλλὰ καὶ δαίμονας αὐτοὺς
 προσερεῖ. Καὶ γὰρ πολλῆς γέμουσι τῆς ἀπηνείας καὶ τῆς

βλέπουν πτωχοὺς καὶ γίνονται θηρία. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν βλέπουν τὰ ξένα ὡς ἰδικά των, ἀλλὰ καὶ τὰ ἰδικά των ὡς ξένα, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦν ὅσα ἐδόθησαν εἰς τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ τὰ ἰδικά των τὰ δίδουν εἰς τοὺς ἄλλους· αὐτοὶ ὁμοίως δὲν σταματοῦν παρὰ ἀφοῦ λάβουν ὅλων τὰ ὑπάρχοντα· καὶ τοῦτο, διότι δὲν ἔχουν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ μάτι θηρίου. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν δύνανται νὰ ἴδουν τὸν ἑαυτὸν των ἀπ' εὐθείας, διότι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτὸς των· τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ἄλλων τοὺς βλέπουν κατὰ πρόσωπον. Αὐτοὶ ὁμοίως, ἂν δὲν γυμνώσουν τοὺς πάντας καὶ δὲν ἀποθηκεύσουν εἰς τὴν οἰκίαν των τὰ ὑπάρχοντα ὅλων, οὐδέποτε χορταίνουσι, καὶ μᾶλλον οὔτε τότε χορταίνουσι. Διὰ τοῦτο θὰ ἤμποροῦσε κάποιος νὰ εἴπῃ ὅτι αἱ χεῖρες αὐτῶν δὲν εἶναι μόνον χεῖρες θηρίων, ἀλλὰ καὶ πολὺ ἀγριώτεραι καὶ φοβερώτεραι ἀπὸ αὐτάς· διότι αἱ ἄρκτοι καὶ οἱ λύκοι, ὅταν χορτάσουν, δὲν πλησιάζουσι τὴν τροφήν των, αὐτοὶ ὁμοίως δὲν χορταίνουσι. Καὶ ὁμοίως διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε χεῖρας, διὰ νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἄλλους, ὅχι νὰ τοὺς ἐπιβουλεύωμεθα. Ἐὰν ὁμοίως πρόκειται νὰ τὰς χρησιμοποιήσωμεν πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν, εἶναι καλύτερον νὰ κοποῦν καὶ νὰ εἴμεθα χωρὶς αὐτάς.

Σὺ δέ, ἂν μὲν ἓνα θηρίον κατασπαράσῃ πρόβατον, στενοχωρεῖσαι· ὅταν ὁμοίως τὸ κἄνης τοῦτο εἰς ἕνα τὸ συνανθρώπου σου, δὲν νομίζεις ὅτι κἄνεις κἄτι τὸ φοβερόν; καὶ τότε πῶς εἶναι δυνατόν νὰ εἶσαι ἄνθρωπος; Δὲν βλέπεις ὅτι ὀνομάζομεν ἀνθρώπινον αὐτὸ πού εἶναι γεμᾶτον ἀπὸ εὐσπλαχνίαν καὶ φιλανθρωπίαν, ἐνῶ ὅταν κάποιος διαπράξῃ κἄτι ἀγριὸν καὶ σκληρόν, ὅτι αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν πρᾶξιν τὴν ὀνομάζομεν ἀπάνθρωπον; Ἐπομένως τὸν μὲν ἄνθρωπον τὸν χαρακτηρίζομεν ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν εὐσπλαχνίας, τὸ δὲ θηρίον ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν αὐτῆς, λέγοντες πάντοτε· μήπως ὁ ἄνθρωπος εἶναι θηρίον ἢ σκύλος; διότι οἱ ἄνθρωποι ἐξαφανίζουσι τὴν πενίαν, δὲν τὴν αὐξάνουσι. Τῶν ἀνθρώπων αὐτοῦ τοῦ εἴδους καὶ τὰ στόματα εἶναι στόματα θηρίων, μᾶλλον δὲ εἶναι ἀγριώτερα ἐκείνων· διότι πράγματι λέγουσι λόγους, οἱ ὅποιοι χύνουσι δηλητήριον περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὀδόντας ἐκείνων καὶ προξενοῦν τὸν θάνατον. Καὶ ἂν ἐξετάσῃ κανεὶς ὅλα, τότε θὰ ἰδῇ καλῶς πῶς ἡ ἀπάνθρωπία μεταβάλλει ἐκείνους πού κατέχονται ἀπὸ αὐτὴν ἀπὸ ἀνθρώπους εἰς θηρία. Ἐὰν δὲ κάποιος ἐξετάσῃ καὶ τὴν σκέψιν αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ὅχι μόνον θηρία ἀλλὰ καὶ δαίμονας ἀκόμη θὰ

πρὸς τὸν ὁμόδουλον ἔχθρας· καὶ οὔτε βασιλείας ἔρως ἐκεῖ, οὔτε γεέννης φόβος, οὐκ αἰδῶς ἀνθρώπων, οὐκ ἔλεος, οὐ συμπάθεια, ἀλλ' ἀναισχυντία καὶ ἰταμότης καὶ ὑπεροψία τῶν μελλόντων ἀπάντων· καὶ μῦθος αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ τὰ
 5 τοῦ Θεοῦ ῥήματα τὰ περὶ κολάσεως καὶ γέλωτος ἢ ἀπειλή.

Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πλεονέκτου διάνοια. Ὅταν οὖν ἔνδοθεν μὲν δαίμονες ᾧσιν, ἔξωθεν δὲ θηρία καὶ θηρίων χεῖρους, ποῦ θήσομεν τοὺς τοιούτους, εἶπέ μοι; Ὅτι γὰρ καὶ θηρίων χεῖρους, δῆλον ἐκεῖθεν· τὰ θηρία τῇ φύ-
 10 σει τοιαυτὰ ἐστίν, οὔτοι δὲ κατὰ φύσιν τὸ ἡμερον ἔχοντες παρὰ φύσιν εἰς τὸ θηριῶδες ἑαυτοὺς ἐξάγειν διάζονται. Καὶ οἱ δαίμονες δὲ τοὺς ἐπιβουλευομένους ἀνθρώπους συμπράττοντας ἑαυτοῖς ἔχουσιν· ὡς, εἰ μὴ συνέπραττον, τὸ πλεον τῶν ἐπιβουλῶν τῶν καθ' ἡμῶν ἐκείνοις ἀνήρητο·
 15 οὔτοι δὲ καὶ φιλονεικούντων αὐτοῖς τῶν ἐπηρεαζομένων κρατεῖν ἐπιχειροῦσι. Πάλιν ὁ δαίμων ἀνθρώπῳ πολεμεῖ, οὐ δαίμοσι τοῖς ὁμοφύλοις· οὗτος δὲ τὸ συγγενές καὶ οἰκείον παντὶ τρόπῳ κακοῦν ἐπείγεται καὶ οὐδὲ τὴν φύσιν αἰδεῖται.

Οἶδα ὅτι πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς ὑπὲρ τούτων ἀπεχθάνον-
 20 ται τῶν ῥημάτων· ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπεχθάνομαι πρὸς αὐτούς, ἀλλ' ἔλεῶ καὶ δακρῦω τοὺς οὕτω διακειμένους· κἂν πληξαι θέλωσιν, ἡδέως ἂν ἀνασχοίμην, εἰ ἀπέχοιντο τῆς θηριωδίας ταύτης. Οὐδὲ γὰρ ἐγὼ μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης μεθ' ἡμῶν τοὺς τοιούτους ἐκβάλλει τῆς τῶν ἀνθρώπων συγγε-
 25 νείας, λέγων, ὅτι «Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκεν, ἀλλὰ παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις».

Γενώμεθα τοίνυν ἄνθρωποι ποτε καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψωμεν καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἀπολάβωμεν καὶ ἀνακτησώμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάρι-
 30 τι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

21. Ψαλ. 48,21.

22. Κολ. 3,10.

τούς ὀνομάσῃ· διότι πράγματι εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ πολλήν σκληρότητα καὶ ἔχθραν πρὸς τὸν συνάνθρωπὸν των, καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτούς οὔτε πόθος διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, οὔτε φόβος διὰ τὴν κόλασιν, οὔτε ἐντρέπονται τοὺς ἀνθρώπους, οὔτε ὑπάρχει εἰς αὐτούς εὐσπλαχνία, οὔτε συμπάθεια, ἀλλ' ἀναισχυντία καὶ θρασύτης καὶ ἀδιαφορία δι' ὅλα τὰ μέλλοντα· καὶ νομίζουν αὐτοὶ ὅτι εἶναι μῦθος τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ περὶ κολάσεως καὶ γέλωσ ἢ ἀπειλή.

Τέτοια λοιπὸν εἶναι ἡ σκέψις τοῦ πλεονέκτου. Ὅταν λοιπὸν ἐσωτερικῶς μὲν εἶναι δαίμονες, ἐξωτερικῶς δὲ θηρία καὶ χειρότεροὶ ἀπὸ θηρία, εἶπέ μου, ποῦ θὰ κατατάξωμεν τοὺς ἀνθρώπους τοῦ εἶδους αὐτοῦ; Ὅτι εἶναι δηλαδὴ χειρότεροι καὶ ἀπὸ τὰ θηρία φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Τὰ θηρία εἶναι θηρία ἀπὸ τὴν φύσιν των, αὐτοὶ ὁμῶς, ἐνῶ ἀπὸ τὴν φύσιν των εἶναι ἡμερα ὄντα, διάζουν τοὺς ἑαυτούς των νὰ γίνουν θηρία. Καὶ οἱ δαίμονες ἔχουν ὡς συνεργούς των αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐπιβουλεύονται ἀνθρώπους, διότι, ἐὰν αὐτοὶ δὲν συνέπραττον, ἐκεῖνοι (οἱ δαίμονες) θὰ εἶχον ἀναλάβει τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἐπιβουλῶν ἐναντίον μας· αὐτοὶ δὲ προσπαθοῦν νὰ καταβάλουν ὅσους ἀντιδροῦν εἰς τὰ σχέδιά των καὶ τοὺς καταστρέφουν. Ἐπίσης ὁ δαίμων ἀνταγωνίζεται τὸν ἄνθρωπον, ὄχι τοὺς ὁμοφύλους του δαίμονας· αὐτὸς ὁμῶς (ὁ πλεονέκτης) διάζεται μὲ κάθε τρόπον νὰ βλάβῃ τὸν συνάνθρωπὸν του, ὁ ὁποῖος εἶναι συγγενῆς του κατὰ τὴν καταγωγὴν καὶ ὁμοίος του, καὶ δὲν ἐντρέπεται οὔτε τὴν φύσιν.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ δυσανασχετοῦν εἰς θάρος μου ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν λόγων μου, ἐγὼ ὁμῶς δὲν τοὺς ἀποστρέφομαι, ἀλλ' εὐσπλαχνίζομαι καὶ δακρύζω δι' ὅσους ἔτσι αἰσθάνονται· καὶ ἂν θέλουν νὰ μὲ κτυπήσουν, εὐχαρίστως θὰ τὸ ὑπέφερον, ἐὰν ἀπειχον ἀπὸ τὴν θηριωδίαν αὐτὴν. Καὶ ὄχι μόνον ἐγὼ, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης μαζί μὲ ἐμένα ἀποκλείει τοὺς ἀνθρώπους αὐτούς ἀπὸ τὴν συγγένειαν τῶν ἀνθρώπων, λέγων ὅτι «Ὁ ἄνθρωπος, ἐνῶ εἶχε τιμὴν, δὲν τὸ κατενόησεν, ἀλλὰ ἐξισώθη μὲ τὰ κτήνη ποῦ δὲν ἔχουν νοῦν»²¹.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν ἐπὶ τέλους ἄνθρωποι καὶ ἄς στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ ἄς λάβωμεν πάλιν καὶ ἄς ἀνακτήσωμεν τὸ «κατ' εἰκόνα»²², διὰ νὰ κερδίσωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Ι'
Α' Κορ. 3,18-4,2

5 «Μηδείς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. Εἰς τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν».

1. Ὅπερ ἔφθην εἰπῶν, καὶ πρὸ τοῦ προσήκοντος καιροῦ εἰς τὴν κατὰ τοῦ πεπορνευκότος κατηγορίαν ἐξενεχθεῖς καὶ αἰνιγματωδῶς αὐτὴν παρανοίξας διὰ βραχέων
10 καὶ κατασείσας αὐτοῦ τὸ συνειδὸς ἐπείγεται πάλιν ἐπὶ τὴν μάχην τῆς σοφίας τῆς ἕξωθεν καὶ τὰ ἐγκλήματα τῶν ἐντεῦθεν πεφυσιωμένων καὶ διατεμνόντων τὴν ἐκκλησίαν· ἵνα τὸ λείπον προσθεῖς καὶ τὸ κεφάλαιον ἅπαν ἀπαρτίσας μετὰ ἀκριβείας, οὕτω λοιπὸν σφοδρᾶ τῇ ρύμῃ κατὰ τοῦ πεπορνευκότος φέρεσθαι τὴν γλῶτταν ἀφῆ πρότερον ἀκροβολισάμενος πρὸς αὐτόν, δι' ὧν ἔμπροσθεν εἶρηκε. Καὶ γὰρ τὸ «Μηδείς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω» πρὸς ἐκεῖνον μάλιστα ἐστίν ἀποτεινομένου καὶ προκαταλεαίνοντος αὐτὸν φόβῳ· καὶ ὁ περὶ τῆς καλάμης λόγος αὐτὸν μάλιστα ἐστίν
15 αἰνιττομένου, καὶ τὸ λέγειν ὅτι «Οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἐστε καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ ἐν ὑμῖν;».

Δύο γὰρ ταῦτα μάλιστα ἀπάγειν ἡμᾶς ἀμαρτίας εἴωθεν, ὅταν τὴν κειμένην τῇ ἀμαρτίᾳ κόλασιν ἐννοήσωμεν καὶ ὅταν τὴν ἡμετέραν ἀξίαν ἀναλογισώμεθα. Τῷ μὲν οὖν
25 τὸν χόρτον εἰς μέσον παράγειν καὶ τὴν καλάμην ἐφόβησε· τῷ δὲ τὸ ἀξίωμα τῆς οἰκείας εὐγενείας εἰπεῖν ἐνέτρεψεν, ἐκείνῳ μὲν τοὺς ἀναισθητοτέρους, τούτῳ δὲ καὶ τοὺς ἐπιεικεστέρους βελτίους ποιῶν. «Μηδείς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω. Εἰς τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρὸς γενέσθω». Ὅσπερ νεκρὸν τῷ κόσμῳ κελεύει γενέσθαι, καὶ ἢ νεκρότης αὕτη οὐδὲν παραβλάπτει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ ζωῆς αἰτία γινομένη· οὕτω καὶ μωρὸν κελεύει τῷ αἰῶνι

ΛΟΓΟΣ Ι΄ Α΄ Κορ. 3,18-4,2

«Κανείς ἄς μὴ ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτόν του. Ἐὰν κάποιος νομίζῃ ὅτι εἶναι σοφὸς κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου, ἄς γίνῃ σοφός. Διότι ἡ σοφία τοῦ κόσμου εἶναι μωρία κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ»¹.

1. Ὅπως εἶπον προηγουμένως, ἀφοῦ ἀνεφέρθη πρὶν ἀπὸ τὴν κατάλληλον στιγμήν εἰς τὴν κατηγορίαν κατὰ τοῦ πόρνου καὶ ἀφοῦ δι' ὀλίγων τὴν ἔθιξε αἰνιγματωδῶς καὶ συνετάρραξε τὴν συνείδησίν του, διάζεται πάλιν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν μάχην κατὰ τῆς σοφίας τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰς κατηγορίας ἔναντίον τῶν φουσκωμένων ἀπὸ αὐτὴν καὶ διαιρούντων τὴν ἐκκλησίαν· καὶ διὰ νὰ συμπληρώσῃ ὅ,τι ἄφησε καὶ νὰ συνοψίσῃ τὸ ὅλον θέμα μὲ ἀκρίβειαν, εἰς τὴν συνέχειαν χρησιμοποιοεῖ τόσον σκληρὰν γλῶσσαν κατὰ τοῦ πόρνου, ἀφοῦ προηγουμένως μὲ ὅσα εἶπεν ἀνωτέρω ἔρριψε προκαταρκτικὰ μόνον πυρὰ· διότι πράγματι τὸ «Κανείς ἄς μὴ ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτόν του», κυρίως πρὸς ἐκεῖνον ἀπευθύνεται καὶ αὐτὸν προκαταλαμβάνει μὲ φόβον· καὶ ὁ λόγος περὶ τῆς καλᾶμης αὐτὸν κυρίως ὑπαινίσσεται, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ ὅτι εἶπεν ὅτι «Δὲν γνωρίζετε ὅτι εἴσθε ναὸς τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ κατοικεῖ μέσα σας;».

Αὐτὰ δηλαδὴ τὰ δύο συνήθως μᾶς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ὅταν σκεφθῶμεν καλῶς τὴν κόλασιν, ἢ ὅποια ἀκολουθεῖ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὅταν ἀναλογισθῶμεν τὴν ἰδικὴν μας ἀξίαν. Μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιεῖται λοιπὸν τὸ παράδειγμα τοῦ χόρτου καὶ τοῦ καλαμιοῦ προεκάλεσε φόβον· μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ δὲ τὴν ἀξίαν τῆς καλῆς καταγωγῆς τῶν τοῦς ἔκαμε νὰ ἐντραποῦν προσπαθῶν νὰ κάμῃ καλύτερους μὲ τὸ πρῶτον μὲν μέσον τοῦς πλέον ἀναισθητοῦς, μὲ τὸ δὲ δεύτερον τοῦς ἐπιεικεστέρους. «Κανείς ἄς μὴ ἐξαπατᾷ τὸν ἑαυτόν του. Ἐὰν κάποιος νομίζῃ ὅτι εἶναι σοφὸς κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἄς γίνῃ μωρός». Προτρέπει νὰ γίνωμεν ὡσάν νεκροὶ διὰ τὸν κόσμον, καὶ ἡ νεκρότης αὐτὴ τίποτε δὲν βλάπτει, ἀλλ' ἀντιθέτως ὠφελεῖ, διότι γίνεται αἰτία ζωῆς· ἔτσι μᾶς προτρέπει νὰ γί-

τούτῳ γενέσθαι σοφίαν ἐντεῦθεν ἡμῖν τὴν ἀληθῆ προξενῶν. Μωρὸς δὲ τῷ κόσμῳ γίνεται ὁ τὴν ἕξωθεν ἀτιμάζων σοφίαν καὶ πεπεισμένος μηδὲν αὐτῷ συντελεῖν πρὸς τὴν τῆς πίστεως κατάληψιν. Ὡσπερ οὖν ἡ πενία ἢ κατὰ Θεὸν πλούτου αἰτία καὶ ἡ ταπεινώσις ὕψους, καὶ τὸ δόξης ὑπερορᾶν δόξης αἴτιον γίνεται, οὕτω καὶ τὸ μωρὸν γενέσθαι σοφώτερον πάντων ποιεῖ.

Καὶ διὰ τί μὴ εἶπεν, ἀποθέσθω τὴν σοφίαν, ἀλλὰ «γενέσθω μωρὸς»; Ἴνα μεθ' ὑπερβολῆς ἀτιμάσῃ τὴν ἕξωθεν 10 παιδευσιν. Οὐδὲ γὰρ ἦν ἴσον εἶπεν, ἀπόθου σου τὴν σοφίαν καὶ γενοῦ μωρὸς. Ἄλλως δὲ καὶ παιδεύει μὴ ἐπαισχύνεσθαι τῇ παρ' ἡμῖν ἰδιωτείᾳ· πάνυ γὰρ καταγελαῖ τῶν ἕξωθεν. Διόπερ οὐδὲ τὰ ὀνόματα δέδοικεν, ἐπειδὴ θαρρεῖ τῇ τῶν πραγμάτων δυνάμει. Ὡσπερ οὖν ὁ σταυρὸς δοκῶν 15 ἐπονείδιστον εἶναι μυρίων γέγονεν αἴτιος ἀγαθῶν καὶ δόξης ὑπόθεσις ἀφάτου καὶ ρίζα, οὕτω καὶ ἡ δοκοῦσα μωρία εἶναι σοφίας ἡμῖν αἰτία κατέστη. Καθάπερ γὰρ ὁ κακῶς τι μεμαθηκῶς, ἂν μὴ τὸ πᾶν ἀπόθηται καὶ λεάνη τὴν ψυχὴν καὶ καθαρὰν παράσχη τῷ μέλλοντι γράφειν, οὐδὲν 20 εἴσεται σαφές τῶν ὑγιῶν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἕξωθεν σοφίας· ἂν μὴ τὸ πᾶν ἐξέλης καὶ σαρώσης σου τὴν διάνοιαν καὶ ἐξίσης τῷ ἰδιώτῃ παράσχη σαυτὸν τῇ πίστει, οὐδὲν εἴση γενναῖον ἀκριβῶς. Καὶ γὰρ οἱ παραβλέποντες, ἂν μὴ μύσαντες ἑτέροις ἑαυτοὺς παραδῶσιν, ἀλλὰ τῇ διεφθαρμέ- 25 νη τῶν ὀφθαλμῶν ὄψει τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψωσι, τῶν οὐχ ὁρώντων πολλῶ πλείονα ἀμαρτήσονται. Καὶ πῶς ἂν εἴῃ τὴν σοφίαν ταύτην ἀποθέσθαι, φησί; Μὴ κεχρημένον αὐτῶν τοῖς δόγμασιν.

Εἶτα, ἐπειδὴ οὕτως αὐτῆς σφοδρῶς ἀποστῆναι ἐκέ- 30 λευσε, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι λέγων· «Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν». Οὐ γὰρ μόνον οὐδὲν συντελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει. Δεῖ τοίνυν αὐτῆς ἀπο-

νωμεν και μωροὶ διὰ τὴν ζωὴν αὐτὴν, ὁπότε μᾶς δίδει τὴν ἀληθῆ σοφίαν. Καὶ γίνεται μωρὸς διὰ τὸν κόσμον αὐτὸς ποὺ περιφρονεῖ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ εἶναι πεπεισμένος ὅτι καθόλου δὲν τὸν ὠφελεῖ διὰ τὴν ἀπόκτησιν τῆς πίστεως. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ κατὰ Θεὸν πενία εἶναι αἰτία πλούτου καὶ ἡ ταπείνωσις ὕψους καὶ ἡ περιφρόνησις τῆς δόξης γίνεται αἰτία δόξης, ἔτσι καὶ τὸ νὰ γίνῃ κάποιος μωρὸς τὸν κάνει σοφώτερον ὄλων.

Καὶ διατί δὲν εἶπεν ἄς ἀποβάλλῃ τὴν σοφίαν, ἀλλ' εἶπεν «ἄς γίνῃ μωρὸς»; Διὰ νὰ δείξῃ ὑπερβολικὴν περιφρόνησιν πρὸς τὴν κοσμικὴν μόρφωσιν· διότι βεβαίως δὲν ἦτο τὸ ἴδιον νὰ εἶπῃ ἄποβαλε ἀπὸ ἐπάνω σου τὴν σοφίαν' μετὰ τὸ νὰ εἶπῃ «γίνε μωρὸς». Γενικῶς δὲ καὶ μᾶς ἀσκεῖ νὰ μὴ ἐντρεπώμεθα ὅσα φαίνονται ἀπλοϊκὰ εἰς τὴν πίστιν μας· διότι πολὺ περιγελά τὰ τοῦ κόσμου. Διὰ τὸν λόγον ἀκριβῶς αὐτὸν οὔτε τὰς λέξεις φοβεῖται, ἐπειδὴ ἔχει πεποιθήσιν εἰς τὴν δύναμιν τῶν πραγμάτων. Ὅπως ἀκριβῶς ὁ σταυρὸς ἐνῶ ἔθεωρεῖτο ἐπονείδιστον πᾶγμα, ἔχει γίνῃ αἷτιος μυρίων ἀγαθῶν καὶ πηγῆ καὶ ρίζα ἀφάρτου δόξης, ἔτσι καὶ ἡ θεωρουμένη μωρία ἔγινε διὰ μᾶς αἰτία σοφίας. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει μάθει κάτι λαθησμένα· ἂν δὲν ἀπομάθῃ τὸ πᾶν καὶ δὲν κἀνῆ λείαν τὴν ψυχὴν του καὶ δὲν τὴν παράσχῃ καθαρὰν εἰς ἐκεῖνον ποὺ πρόκειται νὰ γράψῃ ἐπάνω τῆς τὴν νέαν γνῶσιν, δὲν θὰ μάθῃ τίποτε σαφές ἀπὸ τὰς ὀρθὰς γνώσεις· ἔτσι συμβαίνει καὶ μετὰ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου· ἂν δὲν ἀποβάλλῃς τὸ πᾶν καὶ δὲν καθαρῶς τὴν διάνοιάν σου καὶ δὲν παράσχῃς τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὴν πίστιν ὡς ἀπλοϊκόν, δὲν θὰ μάθῃς μετὰ ἀκρίβειαν τίποτε τὸ σημαντικόν. Διότι καὶ ὅσοι δὲν βλέπουν καλῶς, ἂν δὲν κλείσουν τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ δὲν παραδοθοῦν εἰς ἄλλους, ἀλλὰ ἀναθέσουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν ἐλαττωματικὴν δρασιν τῶν ὀφθαλμῶν των, θὰ κάνουν πολὺ περισσότερα σφάλματα ἀπὸ τοὺς τυφλοὺς. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, νὰ ἀποβάλλῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν σοφίαν; Μετὰ τὸ νὰ μὴ χρησιμοποιοῖ τὰ δόγματά των.

Κατόπιν, ἐπειδὴ μετὰ τόσην σφοδρότητα προέτρεψε νὰ ἀποβάλουν αὐτὴν τὴν σοφίαν, δίδει καὶ τὴν δικαιολογίαν λέγων· «Διότι ἡ σοφία τοῦ κόσμου αὐτοῦ εἶναι μωρία κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ»· δηλαδὴ ὄχι μόνον καθόλου δὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐμποδίζει. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἀπὸ αὐτὴν, διότι πράγματι βλέ-

στηναι ἄτε βλαπτούσης. Ὁρᾶς πῶς ἐκ περιουσίας ἤνεγκε τὰ νικητήρια ἀποδείξας ὡς οὐ μόνον ἡμᾶς οὐδὲν ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐναντιοῦται; Καὶ οὐδὲ ταῖς οἰκείαις ἀρκεῖται κατασκευαῖς, ἀλλὰ καὶ μαρτυρίαν ἐπήγαγε πάλιν λέγων·

5 «Γέγραπται γάρ· ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν». Ἡ σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ ἢ δρασσόμενος ἐν τῇ πανουργίᾳ, τουτέστι τοῖς οἰκείοις δπλοῖς αὐτοὺς χειρούμενος. Ἐπειδὴ γὰρ τῇ σοφίᾳ ἐχρήσαντο εἰς τὸ μὴ δεηθῆναι τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτῆς ταύτης ἤλεγξεν αὐτοὺς

10 ὅτι μάλιστα δέονται Θεοῦ. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι μωροὶ γενόμενοι δι' αὐτῆς εἰκότως δι' αὐτῆς ἐάλωσαν. Οἱ γὰρ νομίζοντες μὴ δεῖσθαι Θεοῦ εἰς τοσαύτην κατέστησαν χρείαν, ὡς ἀλιέων καὶ ἀγραμμάτων ἐλάττους φανῆναι, καὶ αὐτῶν τούτων δεηθῆναι λοιπόν. Διὰ τοῦτό φησιν· ἐν

15 τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν εἶλεν αὐτούς. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, «Ἀπολῶ τὴν σοφίαν», πρὸς τὸ μηδὲν χρήσιμον εἰσαγαγεῖν εἴρηται· τὸ δὲ «Ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν» πρὸς τὸ δεῖξαι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν.

2. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον λέγει, καθ' ὃν εἶλεν, ἐτέραν

20 προσθεῖς μαρτυρίαν· «Κύριος», γὰρ φησί, «γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι». Ὅταν δὲ ἡ σοφία ἢ ἄπειρος ταῦτα περὶ αὐτῶν ψηφίζεται καὶ ἀποφαίνῃ τοιοῦτους, ποίαν ἐτέραν ζητεῖς ἀπόδειξιν τῆς ἐσχάτης ἀνοίας αὐτῶν; Αἱ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων κρίσεις πολλαχοῦ διαπίπτουσιν, ἢ δὲ τοῦ Θεοῦ ψῆφος ἄληπτος καὶ ἀδέκαστος πανταχοῦ. Στήσας τοίνυν τὸ τρόπαιον οὕτω λαμπρὸν τῆς ἄνωθεν κρίσεως καταφορικῶ λοιπὸν κέχρηται τῷ λόγῳ πρὸς τοὺς ἀρχομένους ἀποστρέψας αὐτὸν καὶ λέγων οὕτως· «Ὡστε μηδεὶς καυχάσθω ἐν ἀνθρώποις·

30 πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστι». Πάλιν ἐπὶ τὸ πρότερον ἔρχεται δεικνύς ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῖς πνευματικοῖς ὀφείλουσι μέγα φρονεῖν ἄτε οὐδὲν παρ' ἑαυτῶν ἔχοντες. Ὅταν οὖν ἡ μὲν ἕξωθεν σοφία βλαβερά ᾖ, τὰ δὲ πνευματικὰ μὴ παρ' ὑμῶν ἢ δεδομένα, πόθεν ἔχεις καυχᾶσθαι; Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἕξω-

2. αὐτ. 20.

3. αὐτ. 21.

πει. Βλέπεις πῶς ἐθριάμβευσεν, ἀποδείξας ὅτι ὄχι μόνον καθόλου δὲν μᾶς ὠφελεῖ, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐναντιοῦται; Καὶ δὲν ἀρκεῖται εἰς τὰ ἰδικά του ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ προσέθεσεν ἐπίσης καὶ ἄλλην μαρτυρίαν λέγων· «Διότι εἶναι γραμμένον· Αὐτὸς ποὺ πιάνει τοὺς σοφοὺς εἰς τὴν πανουργίαν των». Ἡ σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ των ἢ δρασσόμενος ἐν τῇ πανουργίᾳ των, δηλαδὴ ὑποτάσσων αὐτοὺς μὲ τὰ ἴδια τὰ ὄπλα των. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν σοφίαν των εἰς τὴν προσπάθειάν των νὰ μὴ ἔχουν ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ, μὲ αὐτὴν τὴν ἰδίαν σοφίαν τοὺς ἀπέδειξεν ὅτι ἔχουν μεγάλην ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Μὲ τὸ ὅτι, ἀφοῦ ἔγιγαν μωροὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς, κατὰ φυσικὸν λόγον κατενικήθησαν δι' αὐτῆς. Ὅσοι δηλαδὴ ἐνόμιζον ὅτι δὲν εἶχον ἀνάγκη τοῦ Θεοῦ εὐρέθησαν εἰς τόσον μεγάλην ἀνάγκη, ὥστε ἐφάνησαν κατώτεροι ἀπὸ ἀλιεῖς καὶ ἀγραμμάτους, καὶ ἐν συνεχείᾳ αὐτοὺς ἀκριβῶς ἐχρηιάσθησαν. Διὰ τοῦτο λέγει ὅτι ἐν τῇ πανουργίᾳ των κατέβαλεν αὐτούς. Τὸ νὰ εἶπη δηλαδὴ «Θὰ ἐξαφανίσω τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου», τὸ εἶπε διὰ νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὴ δὲν ἔφερε τίποτε χρήσιμον· τὸ δὲ «Αὐτὸς ποὺ πιάνει τοὺς σοφοὺς εἰς τὴν πανουργίαν των» τὸ εἶπε, διὰ νὰ δείξῃ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ.

2. Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρων ἄλλην μαρτυρίαν προσδιορίζει καὶ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον κατέβαλε τοὺς σοφοὺς, διότι λέγει· «Ὁ Κύριος γνωρίζει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων ὅτι εἶναι μάταιοι»². Ὅταν δὲ ἡ ἀπειρος σοφία ἔχη αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ αὐτῶν καὶ τέτοιους τοὺς ἀποκαλύπτει, ποίαν ἄλλην ἀπόδειξιν ζητεῖς διὰ τὴν τελείαν μωρίαν των; Διότι αἱ μὲν κρίσεις τῶν ἀνθρώπων σφάλλουν εἰς πολλὰ θέματα, ἡ κρίσις ὁμῶς τοῦ Θεοῦ εἰς ὄλα τὰ θέματα εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἀδέκαστος. Ἀφοῦ λοιπὸν ἐπαρουσίασε τὴν λαμπρὰν ὑπεροχὴν τῆς θεϊκῆς κρίσεως, εἰς τὴν συνέχειαν κάμνει ἔντονον τὸν λόγον του, ἀφοῦ τὸν ἔστρεψε πάλιν πρὸς τοὺς ἀρχομένους λέγων τὰ ἐξῆς· «Ὅστε κανεὶς ἄς μὴ καυχᾶται διὰ τοὺς ἀνθρώπους· διότι ὄλα εἶναι ἰδικά σας»³. Πάλιν ἐπανέρχεται εἰς τὸ προηγούμενον θέμα δεικνύων ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεγαλοφρονοῦμεν οὔτε διὰ τὰ πνευματικά, διότι πράγματι δὲν ἔχομεν τίποτε ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἡ μὲν σοφία τοῦ κόσμου εἶναι βλαβερὰ, τὰ δὲ πνευματικά δὲν ἔχουν δοθῆ ἀπὸ ἐσᾶς, ἀπὸ ποῦ ἔχεις τὸ δικαίωμα νὰ καυχᾶσαι; Καὶ διὰ μὲν τὴν σοφίαν τοῦ

θεν σοφίας «μηδεὶς ἑαυτὸν ἐξαπατάτω» φησὶν, ἐπειδὴ ἐπὶ πράγματι ἐφρόνουσιν βλαβερῶ· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ὠφέλειαν ἔχει, «μηδεὶς καυχάσθω» καὶ ἡμερώτερον κέχρηται τῷ λόγῳ.

5 «Πάντα γὰρ ὑμῶν ἐστίν· εἴτε Παῦλος εἴτε Ἀπολλῶς εἴτε Κηφᾶς εἴτε κόσμος εἴτε ζωὴ εἴτε θάνατος εἴτε ἐνεστώτα εἴτε μέλλοντα, πάντα ὑμῶν ἐστίν, ὑμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο, πάλιν αὐτοὺς ἀνακτᾶται. Καὶ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε,
 10 «Συνεργοὶ ἐσμεν τοῦ Θεοῦ» καὶ δι' ἐτέρων δὲ πλειόνων αὐτοὺς παρεμυθήσατο· καὶ ἐνταῦθα δὲ φησι, «Πάντα ὑμῶν ἐστίν» καθαιρῶν τὸν τυφόν τῶν διδασκάλων καὶ δεικνύς ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν αὐτοῖς χαρίζονται, ἀλλ' ὅτι καὶ οὗτοι ἐκείνοις χάριν ἔχειν ὀφείλουσι· διὰ γὰρ αὐτοὺς τοιοῦτοι
 15 γεγόνασιν, ἀλλὰ καὶ χάριν ἔλαβον. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἔμελλον καὶ αὐτοὶ καυχᾶσθαι, διὰ τοῦτο προεξέκοψε καὶ τοῦτο τὸ νόσημα εἰπῶν, «Ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεὸς ἔδωκε» καὶ ὅτι «Ὁ Θεὸς ἠῤῥξανε», ἵνα μήτε ἐκείνοι ὡς παρέχοντες μέγα φρονῶσι μήτε οὗτοι διὰ τὸ ἀκοῦσαι πάλιν «Πάντα ὑμῶν ἐστίν»
 20 πάλιν ἐπαίρωνται. Καὶ γὰρ εἰ καὶ δι' ὑμᾶς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τὸ πᾶν γεγένηται.

Σὺ δέ μοι σκόπει, πῶς μέχρι τέλους παρέμενε τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα καὶ τὸ Πέτρου ὑποτιθείς. Τί δὲ ἐστίν «εἴτε θάνατος»; Ὅτι κἂν ἀποθνήσκωσι, δι' ὑμᾶς ἀποθνήσκουσι,
 25 κινδυνεύοντες ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. Ὅρᾶς πῶς πάλιν τῶν μὲν μαθητῶν καθεῖλε τὸ φρόνημα, τῶν δὲ διδασκάλων ἐπῆρεν; Ὡς γὰρ παισὶν εὐγενέσι παιδαγωγοὺς ἔχουσι καὶ μέλλουσι πάντα κληρονομεῖν οὕτω διαλέγεται. Ἔστι καὶ ἐτέρως εἰπεῖν, ὅτι καὶ ὁ τοῦ Ἀδάμ θάνατος δι'
 30 ἡμᾶς, ἵνα σωφρονισθῶμεν, καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα σωθῶμεν. «Ἔμεῖς δὲ Χριστοῦ, Χριστὸς δὲ Θεοῦ». Ἐτέρως ἡμεῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐτέρως ὁ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἐτέρως ἡμῶν ὁ κόσμος. Ἡμεῖς μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἔργον, ὁ

κόσμου λέγει «κανείς ἄς μὴ ἑξαπατᾷ τὸν ἑαυτὸν του», διότι ἐμεγαλοφρόνουν διὰ πρᾶγμα θλαβερόν· ἐδῶ ὁμως, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα φέρει ὠφέλειαν, λέγει «κανείς ἄς μὴ καυχᾶται» καὶ ὁ λόγος του εἶναι ἡπιώτερος.

«Διότι ὅλα τὰ ἰδικά σας· εἴτε ὁ Παῦλος εἴτε ὁ Ἀπολλῶς εἴτε ὁ Κηφᾶς εἴτε ὁ κόσμος εἴτε ἡ ζωὴ εἴτε ὁ θάνατος εἴτε τὰ παρόντα, εἴτε τὰ μέλλοντα, ὅλα εἶναι ἰδικά σας, σεῖς δὲ εἰσθε τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ»⁴. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶχεν ἐπιτεθῆ με σφοδρότητα ἐναντίον των, πάλιν τοὺς τονώνει. Καὶ ἀνωτέρω μὲν ἔλεγε, «Συνεργοὶ εἴμεθα τοῦ Θεοῦ» καὶ δι' ἄλλων περισσοτέρων λόγων τοὺς ἐνεθάρρυνεν, ἐδῶ δὲ λέγει· «Ὅλα εἶναι ἰδικά σας», καταδικάζων τὴν ἔπαρσιν τῶν διδασκάλων καὶ δεικνύων ὅτι αὐτοὶ ὄχι μόνον δὲν κάμνουν κανένα χάρισμα εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι ὀφείλουσιν νὰ χρεωστοῦν εὐγνωμοσύνην εἰς ἐκείνους· διότι χάρις εἰς αὐτοὺς ἔγιναν διδάσκαλοι καὶ ἔλαβον τὴν χάριν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ καὶ οἱ πιστοὶ θὰ ἐκαυχῶντο, διὰ τοῦτο ἐκ τῶν προτέρων ἐξερρίζωσε καὶ τοῦτο τὸ νόσημα μετὰ τὸ νὰ εἶπη, «Ὅπως ἔδωσεν εἰς τὸν καθένα ὁ Θεός», καὶ ὅτι, «Ὁ Θεὸς ἠύξησεν», ὥστε μήτε οἱ διδάσκαλοι νὰ μεγαλοφρονοῦν ὡς παρέχοντες, μήτε πάλιν οἱ πιστοὶ νὰ ἐπαίρωνται μετὰ τὸ νὰ ἀκούσουν «Ὅλα εἶναι ἰδικά σας». Διότι πράγματι, καὶ ἂν ἀκόμη κάτι συμβαίη πρὸς χάριν σας, πάντως τὸ πᾶν γίνεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Σὺ ὁμως πρέσεξε, σὲ παρακαλῶ, πῶς ἐπέμενε μέχρι τέλους νὰ θέτῃ τὸ ἰδικόν του ὄνομα καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Πέτρου. Καὶ τί σημαίνει «εἴτε θάνατος»; Ὅτι καὶ ἂν ἀποθνήσκουν, ἀποθνήσκουν πρὸς χάριν σας, γινδυνεύοντες διὰ τὴν σωτηρίαν σας. Βλέπεις πάλιν πῶς ἔταπεινώσε μὲν τὸ φρόνημα τῶν μαθητῶν, ὕψωσε δὲ τὸ φρόνημα τῶν διδασκάλων; Ὅμιλεῖ ἔτσι ὡς ἂν γ' ἀπευθύνεται εἰς παιδιὰ μετὰ εὐγενικὴν καταγωγὴν, ποὺ ἔχουν παιδαγωγοὺς καὶ πρόκειται νὰ κληρονομήσουν τὰ πάντα. Ἐμποροῦμεν καὶ ἀλλιῶς νὰ τὸ εἴπωμεν, ὅτι δηλαδὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Ἀδάμ ἔγινε πρὸς χάριν μας, διὰ νὰ σωφρονισθῶμεν, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ σωθῶμεν. «Σεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ». Ὑπὸ ἄλλην ἔγνωσαν ἡμεῖς εἴμεθα τοῦ Χριστοῦ, ὑπὸ ἄλλην ἔγνωσαν ὁ Χριστὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ ἄλλην ὁ κόσμος εἶναι ἰδικός μας. Δηλαδὴ, ἡμεῖς μὲν εἴμεθα τοῦ Χριστοῦ ὡς ἐρ-

δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὡς γέννημα γνήσιον, οὐχ ὡς ἔργον, ὡσπερ οὐδὲ ὁ κόσμος ἡμῶν. Ὡστε, εἰ καὶ μία ἢ λέξις, ἀλλὰ διάφορος ἢ ἔννοια. Ἡμῶν μὲν γὰρ ὁ κόσμος ὡς δι' ἡμᾶς γεγεννημένος, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὡς αὐτὸν αἴτιον
 5 ἔχων κατὰ τὸ Πατέρα εἶναι· ἡμεῖς δὲ τοῦ Χριστοῦ ὡς ὑπ' αὐτοῦ κατασκευασθέντες. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι ὑμῶν, φησί, τί τούναντίον ἐποιήσατε αὐτοῖς ἐπονομαζόμενοι, ἀλλ' οὐχὶ τῷ Χριστῷ καὶ τῷ Θεῷ;

«Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους μυστηρίων Θεοῦ». Ἐπειδὴ κατέβαλεν αὐτῶν τὸ φρόνημα, ὄρα πῶς πάλιν αὐτὸ ἀνακτᾶται λέγων, «ὡς ὑπηρέτας Χριστοῦ». Μὴ τοίνυν τὸν Δεσπότην ἀφείς ἀπὸ τῶν ὑπηρετῶν καλοῦ καὶ τῶν διακονουμένων. Οἰκονόμους δὲ εἶπε δεικνὺς ὡς οὐχ ἅπασιν αὐτὰ χρή δι-
 15 δόναι, ἀλλ' οἷς δεῖ καὶ οἷς ἄξιον οἰκονομεῖν. «Ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστὸς τις εὐρεθῆ». Τουτέστιν, ἵνα μὴ τὰ δεσποτικά σφετερίζηται, ἵνα μὴ ὡς δεσπότης ἑαυτῷ ἐκδικῆ, ἀλλ' ὡς οἰκονόμος διοικῆ· οἰκονόμου γὰρ τὸ διοικεῖν τὰ ἐγχειρισθέντα καλῶς· οὐκ αὐτοῦ
 20 λέγειν εἶναι τὰ δεσποτικά, ἀλλὰ τούναντίον τοῦ δεσπότου τὰ ἑαυτοῦ.

Ἐκαστος ταῦτα ἐννοῶν, καὶ ὁ λόγον ἔχων καὶ ὁ χρήματα κεκτημένος, οἷον ὅτι ἐπιστεύθη δεσποτικά καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ, μὴ κατεχέτω αὐτὰ παρ' ἑαυτῷ μήτε ἑαυτοῦ
 25 ἐπιψηφιζέτω, ἀλλὰ τῷ Θεῷ λογιζέσθω τῷ πάντα δεδωκότι. Θέλεις ἰδεῖν οἰκονόμους πιστούς; Ἄκουσον τί φησιν ὁ Πέτρος· «Τί ἡμῖν ἀτενίζετε ὡς ἰδίᾳ δυνάμει ἢ εὐσεβείᾳ πεποιηκόσι τοῦ περιπατεῖν αὐτόν;» καὶ τῷ Κορνηλίῳ δὲ ἔλεγε, «Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ὑμῖν ἐσμεν ἄνθρωποι»· καὶ
 30 πρὸς τὸν Χριστὸν δέ, «Ἰδοὺ ἀφήκαμεν πάντα καὶ ἠκολουθήσαμεν σοι». Καὶ ὁ Παῦλος δὲ εἰπὼν ὅτι «Περισσότερον

5. αὐτ. 4,1

6. αὐτ. 2.

7. Πρ. 3,12.

8. αὐτόθι 14,15. Πρβλ. 10,26.

9. Μαθ. 19,27.

γον, ὁ δὲ Χριστὸς τοῦ Θεοῦ ὡς γέννημα γνήσιον, ὄχι ὡς ἔργον, ἔπως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔργου οὔτε ὁ κόσμος εἶναι ἰδικὸς μας. Ὅστε, ἂν καὶ μία εἶναι ἡ λέξις, ἀλλὰ ἡ ἔννοια εἶναι διάφορος. Δηλαδή, ὁ κόσμος εἶναι ἰδικὸς μας, διότι ἔχει γίνει δι' ἡμᾶς, ὁ δὲ Χριστὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὸν ἔχει αἷτιον τῆς γεννήσεώς του, ἐπειδὴ εἶναι Πατὴρ τοῦ ἡμεῖς δὲ εἴμεθα τοῦ Χριστοῦ, διότι ἐδημιουργήθημεν ὑπ' αὐτοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐκεῖνοι εἶναι ἰδικοὶ σας, λέγει, διατί ἐνεργήσατε ἀντιθέτως λαμβάνοντες τὸ ὄνομά σας ἀπὸ αὐτοῦς καὶ ἔχι ἀπὸ τὸν Χριστὸν καὶ τὸν Θεόν;

«Ἔτσι ἅς μᾶς θεωρῆ ὁ κάθε ἄνθρωπος, ὡσάν ὑπερέτας τοῦ Χριστοῦ καὶ οἰκονόμους τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ»⁵. Ἀφοῦ ἐταπείνωσε τὸ ὄρονήμά των, κοίταξε πῶς πάλιν τὸ ἀνακτᾶ λέγων, «ὡσάν ὑπηρέτας τοῦ Χριστοῦ». Μὴ λοιπὸν ἀφήνων τὸν Κύριόν σου, λαμβάνης τὴν ὀνομασίαν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας καὶ τοὺς διακονουμένους. Τοὺς ὀνόμασε δὲ οἰκονόμους, διὰ νὰ δείξη ὅτι τὸ ἔργον αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ ἀναθέτῃ κανεὶς εἰς ὄλους, ἀλλὰ εἰς ὄσους πρέπει καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ εἶναι ἄξιοι νὰ εἶναι οἰκονόμοι. «Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ ζητεῖται ἀπὸ τοὺς οἰκονόμους εἶναι νὰ μείνῃ ὁ καθένας πιστὸς»⁶. Δηλαδή νὰ μὴ σφετερίζεται τὴν ἐξουσίαν τοῦ Κυρίου του καὶ νὰ μὴ προβαίνη εἰς τιμωρίαν διὰ προσωπικὴν του ἱκανοποίησιν, ὡσάν κύριος, ἀλλὰ νὰ διοικῆ ὡς οἰκονόμος· καὶ ἔργον τοῦ οἰκονόμου εἶναι νὰ διοικῆ καλῶς ὄσα τοῦ ἐνεπιστεῦθησαν· δὲν πρέπει νὰ λέγη ὅτι εἶναι ἰδικὰ του ὄσα ἀνήκουν εἰς τὸν κύριόν του, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ λέγη ὅτι τὰ ἰδικὰ του ἀνήκουν εἰς τὸν κύριόν του.

Αὐτὰ ἔχων εἰς τὸν νοῦν του κάθε ἕνας, καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τὸ χάρισμα τοῦ λόγου καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει περιουσίαν, δηλαδή ὅτι τοῦ ἐνεπιστεῦθησαν πράγματα, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τὸν κύριόν του καὶ δὲν εἶναι ἰδικὰ του, ἅς μὴ κατέχη αὐτὰ διὰ τὸν ἑαυτὸν του οὔτε νὰ τὰ θεωρῆ ἰδικὰ του, ἀλλὰ νὰ θεωρῆ ὅτι ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τὰ δίδει ὄλα. Θέλεις νὰ ἴδῃς πιστοὺς οἰκονόμους; Ἄκουσε τί λέγει ὁ Πέτρος· «Διατί μᾶς βλέπετε ὡσάν νὰ ἔχωμεν κάμει αὐτὸν νὰ περιπατῆ μὲ τὴν ἰδικὴν μας δύναμιν ἢ εὐσέβειαν»⁷. καὶ εἰς τὸν Κορινθίον ἐλεγε· «Καὶ ἐμεῖς εἴμεθα ἄνθρωποι ὁμοιοπαθεῖς μὲ ἐσᾶς»⁸. καὶ πρὸς τὸν Χριστόν· «Ἴδού, ἀφήσαμεν τὰ πάντα καὶ σὲ ἠκολουθήσαμεν»⁹. Ἐξ ἄλλου καὶ ὁ Παῦλος,

αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα», ἐπήγαγεν· «οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἢ σὺν ἐμοί». Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀποτεινόμενος ἔλεγε, «Τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;». Οὐδὲν γὰρ ἔχεις σόν, οὐ χρήματα, οὐ λόγον, οὐ ψυχὴν αὐ-
 5 τήν· καὶ γὰρ αὕτη τοῦ δεσπότη.

3. Ὄταν οὖν χρεῖα καλῆ, καὶ ταύτην κατάθου. Εἰ δὲ φιλοζωεῖς καὶ κελευόμενος καταθεῖναι ἀντιλέγεις, οὐκέτι πιστὸς οἰκονόμου εἶ. Καὶ πῶς ἐνὶ Θεοῦ καλοῦντος ἀντιστῆ-
 ναι; Τοῦτο γὰρ καὶ γὼ φημι, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα
 10 θαυμάζω τοῦ Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν, ὅτι ἃ δύναται καὶ ἄκοντός σου παρὰ σοῦ λαβεῖν, ταῦτα οὐ βούλεται ἄκοντος εἰσενεχθῆναι, ἵνα καὶ μισθὸν ἔχῃς. Οἶον, δύναται τὴν ψυ-
 χὴν λαβεῖν ἄκοντος, ἀλλ' ἐκόντος βούλεται, ἵνα λέγῃς κα-
 τὰ Παῦλον· «Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω». Δύναταί σου τὴν
 15 δόξαν λαβεῖν ἄκοντος καὶ ποιῆσαι ταπεινόν, ἀλλὰ παρ' ἐκόντος θέλει, ἵνα ἀμοιβῆν ἔχῃς. Δύναταί σε ποιῆσαι πέ-
 νητα καὶ μὴ βουλόμενον, ἀλλ' ἐκόντα σε βούλεται γενέ-
 σθαι τοιοῦτον, ἵνα σοι πλέξῃ στεφάνους.

Εἶδες Θεοῦ φιλανθρωπίαν; εἶδες νωθεῖαν ἡμετέραν;
 20 Ἐπ' ἀξιώματος ἐγένου μεγάλου καὶ ἀρχῆς ἐπελάβου πο-
 τέ ἐκκλησιαστικῆς; Μὴ μέγα φρόνει· οὐ σὺ τὴν δόξα ἐκ-
 τήσω, ἀλλ' ὁ Θεός σε ἐνέδυσεν. Ὡς ἀλλοτρίας τοίνυν φεί-
 δου μὴ καταχρῶμενος αὐτῇ μηδὲ ἀποχρῶμενος εἰς τὰ μὴ
 προσήκοντα μηδὲ φουσῶμενος μηδὲ σφετεριζόμενος, ἀλλὰ
 25 πένητα σαυτὸν εἶναι νομίζων καὶ ἄδοξον. Οὐ γὰρ, εἰ πορ-
 φύραν βασιλικὴν ἐνεχειρίσθης φυλάττειν, ἔδει καταχρήσα-
 σθαι τῇ στολῇ καὶ λυμήνασθαι, ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὴν
 τῆς ἀκριθείας τηρεῖν τῷ δεδωκότι.

Λόγον ἔλαβες; Μὴ φουσῶ μηδὲ ἀλαζονεύου· οὐ γὰρ
 30 ἔστι σόν τὸ χάρισμα. Μὴ ἀγνώμων ἔσο περὶ τὰ δεσποτικά,
 ἀλλὰ διάνεμε τοῖς συνδούλοις, καὶ μήτε ὡς ἐπὶ ἰδίῳ ἐπαί-
 ρου τούτοις μήτε φείδου, ὥστε διανέμειν. Κὰν παῖδας

10. Α' Κορ. 15,10.

11. αὐτ. 4,7

12. αὐτ. 15,31.

ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ἐκοπίασα περισσότερο ἀπὸ ὄλους αὐτούς, ὄχι ὁμῶς ἐγὼ, ἀλλὰ ἡ χάρις ποῦ εἶναι μαζί μου»¹⁰. Καί εἰς ἄλλο σημεῖον ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς ἰδίους ἔλεγε· «καὶ τί ἔχεις τὸ ὀποῖον δὲν τὸ ἔλαβες;»¹¹. Δηλαδή τίποτε δὲν ἔχεις ἰδικόν σου, οὔτε χρήματα οὔτε τὸν λόγον οὔτε τὴν ἰδίαν τὴν ψυχὴν σου· διότι πράγματι αὐτὴ εἶναι τοῦ Κυρίου σου.

3. Ὅταν λοιπὸν τὸ ἀπαιτῆ ἢ ἀνάγκη, καὶ αὐτὴν θυσιάσῃς τὴν. Ἐὰν ὁμῶς ἀγαπᾷς τὴν ζωὴν σου καί, ἐνῶ σοῦ ζητεῖται νὰ τὴν θυσιάσῃς, σὺ ἀντιλέγῃς, δὲν εἶσαι πλέον πιστὸς οἰκονόμος. Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀντισταθῇ κανεὶς, ὅταν ὁ Θεὸς καλῆ; Αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἐγὼ ἐρωτῶ, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο μένω κατάπληκτος ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ, διότι αὐτὰ ποῦ δύναται νὰ τὰ λάβῃ ἀπὸ ἐσὲ καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν σου, αὐτὰ δὲν θέλει νὰ τὰ ἔχῃ χωρὶς τὴν θέλησίν σου, διὰ νὰ ἔχῃς καὶ μισθόν. Ἐπὶ παραδείγματι ἔμπορεῖ νὰ λάβῃ τὴν ζωὴν σου χωρὶς τὴν θέλησίν σου, ἀλλὰ τὴν θέλει μὲ τὴν θέλησίν σου, διὰ νὰ λέγῃς κατὰ τὸν Παῦλον· «Ἀποθήσκω καθημερινῶς»¹². Ἐμπορεῖ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς νὰ σοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν δόξαν καὶ νὰ σὲ κάνῃ ταπεινόν, ἀλλὰ τὴν θέλει μὲ τὴν θέλησίν σου, διὰ νὰ ἔχῃς ἀμοιβήν. Ἐμπορεῖ νὰ σὲ κάνῃ πτωχόν καὶ χωρὶς τὴν θέλησίν σου, ἀλλὰ θέλει νὰ γίνῃς τέτοιος μὲ τὴν θέλησίν σου, διὰ νὰ σοῦ πλέξῃ στεφάνους.

Εἶδες τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ; εἶδες τὴν ἰδικὴν μας ραθυμίαν; Ἀπέκτησες μέγα ἀξίωμα καὶ ἀνέλαβες τέλος πάντων ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν; Μὴ μεγαλοφρονῆς· δὲν ἀπέκτησες σὺ τὴν δόξαν, ἀλλ' ὁ Θεὸς σὲ ἐνέδυσσε μὲ αὐτὴν. Νὰ τὴν διαχειρίζεσαι λοιπὸν μὲ περίσκεψιν ὡς ξένην καὶ νὰ μὴ κάνῃς κατάχρησιν αὐτῆς οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποιῆς δι' ἀπρεπῆ ἔργα οὔτε νὰ ὑπερηφανεύεσαι δι' αὐτὴν μήτε νὰ τὴν σφετερίζεσαι, ἀλλὰ νὰ θεωρῆς τὸν ἑαυτὸν σου πτωχόν καὶ ἄδοξον. Διότι, ἐὰν σοῦ ἀνέθετον νὰ φυλάξῃς βασιλικὴν πορφύραν, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἰδιοποιηθῆς καὶ νὰ τὴν καταστρέψῃς, ἀλλὰ μὲ πολλὴν προσοχὴν νὰ τὴν διατηρῆς δι' ἐκεῖνον τὸν ὅστις τὴν ἔχει δώσει.

Ἐλάβε, τὸ χάρισμα τῆς εὐγλωττίας; Μὴ ὑπερηφανεύεσαι οὔτε νὰ ἀλιζονεύεσαι, διότι τὸ χάρισμα δὲν εἶναι ἰδικόν σου. Μὴ εἶσαι ἀγνώμων εἰς τὰς δωρεὰς τοῦ Κυρίου σου, ἀλλὰ μοίραζε εἰς τοὺς συνδούλους σου, καὶ οὔτε νὰ ὑπερηφανεύεσαι δι' αὐτὰ ὡς νὰ

ἔχης, τοῦ Θεοῦ ἔχεις. Ἄν οὕτω νομίζης, καὶ ἔχων εὐχα-
 ριστήσεις καὶ ἀφαιρεθεῖς οὐκ ἀλγήσεις· οἷος ἦν ὁ Ἰώβ λέ-
 γων, «Ὁ Κύριος ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλετο». Πάντα γὰρ
 τὰ τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν· καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι δι' αὐτοῦ ἔχο-
 5 μεν, καὶ τὸ ζῆν καὶ τὸ ἀναπνεῖν καὶ τὸ φῶς καὶ τὸν ἀέρα
 καὶ τὴν γῆν· κἂν ἀποκλείσῃ τι τούτων, ἀπωλόμεθα καὶ
 διεφθάρημεν· πάροικοι γὰρ ἐσμεν καὶ παρεπίδημοι. Τὸ δὲ
 ἐμὸν καὶ τὸ σὸν τοῦτο ῥήματά ἐστι ψιλὰ μόνον, ἐπὶ δὲ
 πραγμάτων οὐχ ἔστηκε. Καὶ γὰρ εἰ τὴν οἰκίαν σὴν εἶναι
 10 φῆς, ῥῆμά ἐστι πράγματος ἔρημον· καὶ γὰρ ὁ ἀήρ καὶ γῆ
 καὶ ὕλη τοῦ δημιουργοῦ καὶ σὺ δὲ αὐτὸς ὁ κατασκευάσας
 αὐτὴν καὶ τὰ ἀλλὰ δὲ πάντα. Εἰ δὲ ἡ χρῆσις σή, ἀλλὰ
 καὶ αὐτὴ ἄδηλος οὐ διὰ τὸν θάνατον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ
 τοῦ θάνατου διὰ τὸ τῶν πραγμάτων εὐρίπιστον.
 15 Ταῦτ' οὖν συνεχῶς παρ' ἑαυτοῖς γράφοντες φιλοσο-
 φήσωμεν, καὶ δύο τὰ μέγιστα κερδανοῦμεν· εὐχαριστοί
 τε ἐσόμεθα καὶ ἔχοντες καὶ ἀφαιρούμενοι, καὶ οὐ μὴ
 δουλεύσωμεν τοῖς παρατρέχουσι καὶ τοῖς οὐχ ἡμῶν.
 Κἂν γὰρ χρήματα λάβῃ, τὰ αὐτοῦ ἔλαβε· κἂν τιμὴν καὶ
 20 δόξαν, κἂν τὸ σῶμα, κἂν αὐτὴν τὴν ψυχὴν, κἂν τὸν υἱὸν
 τὸν σὸν λάβῃ, οὐ τὸν σὸν ἔλαβεν υἱὸν ἀλλὰ τὸν δοῦλον
 τὸν ἑαυτοῦ· οὐ γὰρ σὺ αὐτὸν ἐπλασας, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐποί-
 ησε· σὺ δὲ ὑπηρέτησας μόνον τῇ παρόδῳ, τὸ δὲ πᾶν αὐ-
 τὸς εἰργάσατο. Εὐχαριστήσωμεν τοίνυν, ὅτι κατηξιώθημεν
 25 ὑπηρετῆσαι τῷ πράγματι. Ἄλλὰ τί; ἐβούλου διαπαντὸς
 ἔχειν; Τοῦτο ἀγνώμονος πάλιν καὶ οὐκ εἰδότος ὅτι ἀλλό-
 τριον εἶχες καὶ οὐκ ἴδιον. Ὡσπερ οὖν οἱ ἐτοίμως ἀφιστά-
 μενοι ἴσασιν ὅτι οὐ τὰ αὐτῶν ἔχουσιν, οὕτως οἱ ἀλγοῦν-
 τες τὰ βασιλικά σφετερίζονται. Εἰ γὰρ ἡμεῖς οὐκ ἐσμέν
 30 ἑαυτῶν, πῶς ἐκεῖνοι ἡμῶν; Διπλῆ γὰρ ἐσμεν αὐτοῦ, καὶ
 τῷ τῆς κτίσεως καὶ τῷ τῆς πίστεως λόγῳ. Διὰ τοῦτό φη-

13. Ἰώβ 1,21.

14. Βλ. σχόλιον ἀριθμ. 18 Β' Λόγου τοῦ παρόντος

ἦσαν ἰδικά σου οὔτε γὰ τὰ λυπᾶσαι γὰ τὰ μοιράζης. Καὶ ἂν ἔχης παιδιὰ, τὰ ἔχεις ἀπὸ τὸν Θεόν. Ἐάν τις σκέπτεσαι, καὶ ὅταν τὰ ἔχης, θὰ εὐγνωμονῆς, καὶ ἂν σοῦ ἀφαιρεθοῦν, δὲν θὰ λυπηθῆς· τέτοιος ἦτο ὁ Ἰωβ πού ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος τὰ ἔδωσεν, ὁ Κύριος τὰ ἀφῆρесе»¹³. Δηλαδή ὅλα ὅσα ἔχομεν εἶναι τοῦ Χριστοῦ· καὶ τὴν ἰδίαν τὴν ὑπαρξίν μας τὴν ἔχομεν χάρις εἰς αὐτόν, καὶ τὴν ζωὴν μας καὶ τὴν ἀναπνοήν μας καὶ τὸ φῶς καὶ τὸν ἀέρα καὶ τὴν γῆν· καὶ ἂν μᾶς ὀφαιρέσῃ κάτι ἀπὸ αὐτά, ὅπωςδήποτε θὰ χαθοῦμε καὶ θὰ καταστραφοῦμε· εἴμεθα δηλαδή ξένοι καὶ παρεπίδημοι. Τὸ 'αὐτὸ εἶναι ἰδικόν μου' καὶ 'αὐτὸ ἰδικόν σου' εἶναι ἀπλαῖ λέξεις μόνον, δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν πραγματικότητα· διότι πράγματι, ἐὰν εἴπῃς ὅτι ἡ οἰκία εἶναι ἰδική σου, εἶναι λέξις χωρὶς πραγματικὸν νόημα, καθ' ὅσον μάλιστα ὁ ἀῆρ καὶ τὸ χῶμα καὶ τὰ ὑλικά εἶναι τοῦ δημιουργοῦ, ἐνῶ σὺ ὁ ἴδιος εἶσαι ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασεν αὐτὴν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα. Ἐὰν δὲ ἡ χρῆσις εἶναι ἰδική σου, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ εἶναι ἀβεβαία ὄχι μόνον λόγῳ τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου λόγῳ τῆς ἀσταθείας τῶν πραγμάτων.

Χαράσσοντες λοιπὸν αὐτὰ συνεχῶς μέσα μας ἄς φιλοσοφήσωμεν¹⁴, καὶ ἔτσι θὰ κερδίσωμεν τὰ δύο σημαντικώτατα· καὶ θὰ εἴμεθα εὐγνώμονες εἴτε ἔχοντες εἴτε στερούμενοι καὶ ἐπὶ πλεόν δὲν θὰ γίνωμεν δοῦλοι εἰς πράγματα ἐφήμερα καὶ ξένα. Καὶ ἂν ἀκόμη δηλαδή λάβῃ ὁ Θεὸς χρήματά σου, τὰ ἰδικά του χρήματα ἔλαβε· καὶ ἂν λάβῃ τὴν τιμὴν καὶ δόξαν σου, καὶ ἂν τὸ σῶμα σου, καὶ ἂν τὴν ἰδίαν τὴν ζωὴν σου, καὶ ἂν λάβῃ τὸν υἱόν σου, δὲν ἔλαβε τὸν ἰδικόν σου υἱόν, ἀλλὰ τὸν ἰδικόν του δοῦλον, διότι δὲν τὸν ἐπλασεν σὺ, ἀλλὰ ἐκεῖνος τὸν ἐδημιούργησε· σὺ μόνον ὑπηρέτησες τὸν ἐρχομόν του εἰς τὴν ζωὴν, τὸ πᾶν ὁμῶς τὸ ἔπραξεν ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Ἐς εἴμεθα εὐγνώμονες λοιπὸν, διότι ἐκρίθημεν ἄξιοι γὰ ὑπηρετήσωμεν τὸ γεγονός. Ἄλλὰ τί; ἤθελες γὰ τὸν ἔχης πάντοτε; αὐτὸ δείχνει ὅτι εἶσαι ἀγνώμων καὶ δὲν γνωρίζεις ὅτι εἶχες κάτι, πού ἦτο ξέγον καὶ ὄχι ἰδικόν σου. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἐκεῖνοι πού ἀποχωρίζονται προμύθως γνωρίζουν ὅτι δὲν κατέχουν ἰδικά των, ἔτσι ὅσοι θλίβονται σφετερίζονται πράγματα, πού ἀνήκουν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐφ' ὅσον δηλαδή ἡμεῖς δὲν εἴμεθα κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ μας, πῶς ἐκεῖνοι θὰ ἀνήκουν εἰς ἡμᾶς; Διὰ δύο βεβαίως λόγους εἴμεθα ἰδικοὶ του. καὶ λόγῳ τῆς δημιουργίας μας καὶ λόγῳ τῆς

σιν ὁ Δαυΐδ, «Ἡ ὑπόστασίς μου παρά σοῦ ἐστι» καὶ ὁ Παῦλος δὲ ὅτι «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν». Καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως γυμνάζων λόγον φησὶν «Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν» καὶ «Τιμῆς ἠγοράσθητε». Τὰ πάντα γὰρ
5 τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν οὖν καλῆ καὶ βούληται λαβεῖν, μὴ κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν φῦρωμεν τὸν λόγον μηδὲ νοσιζώμεθα τὰ δεσποτικά. Ἡ ψυχὴ σου οὐκ ἔστι σή, καὶ πῶς τὰ χρήματά ἐστι σά; Πῶς οὖν ἀναλίσκεις εἰς οὐδὲν δέον
10 τὰ μὴ σά; Οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τοῦτο μέλλομεν ἐγκαλεῖσθαι κακῶς αὐτοῖς χρησάμενοι; Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἡμέτερα, ἀλλὰ τοῦ δεσπότου, εἰς τοὺς ὁμοδούλους ἐχρῆν δαπανᾶν. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἐνεκαλεῖτο ὅτι μὴ ἐποίησε, καὶ οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Κύριον. Μὴ τοίνυν λέγε ὅτι
15 ἑμῶν ἐμαυτοῦ ἀναλίσκω καὶ ἐκ τῶν ἐμαυτοῦ τρυφῶ. Οὐκ ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτριῶν ἀλλοτριῶν δὲ λέγω, ἐπειδὴ σὺ βούλει· ἐπεὶ σὰ βούλεται εἶναι ὁ Θεὸς τὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐγχειρισθέντα σοι. Γίνεται δὲ σὰ τὰ ἀλλότρια, ἂν εἰς ἐτέρους ἀναλώσης· ἂν δὲ εἰς σαυτὸν
20 ἀναλώσης ἀφειδῶς, ἀλλότρια γέγονε τὰ σά. Ἐπειδὴ γὰρ ὡμῶς αὐτοῖς κέχρησαι καὶ λέγεις ὅτι τὰ ἐμὰ εἰς ἐμὴν ἀπόλαυσιν μόνον ἀναλωθῆναι δίκαιον, διὰ τοῦτο ἀλλότρια αὐτὰ λέγω. Κοινὰ γὰρ ἐστὶ σὰ καὶ τοῦ συνδούλου, ὡσπερ ἥλιος κοινὸς καὶ ἀήρ καὶ γῆ καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ κα-
25 θάπερ ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ παντὸς ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ ἐνὸς ἐκάστου μέλους ἡ διακονία· ὅταν δὲ ἐνὸς μόνου γίνηται μέλους, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόλλυσιν ἐνέργειαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων συμβαίνει.

Καὶ ἵνα σαφέστερον ὁ λέγω γένηται, ἡ τροφή τοῦ σώ-
30 ματος ἢ κοινῇ δεδομένη τοῖς μέλεσιν, ἐὰν εἰς ἓν ἔλθῃ μέλος, κάκεινου λοιπὸν ἀλλοτρία γίνεται. Ὅταν γὰρ μὴ δυναθῇ πεφθῆναι μηδὲ θρέψαι ἀλλοτρία κάκεινου γένουσι

πίστεώς μας. Διὰ τοῦτο ὁ Δαυΐδ λέγει· «Ἡ ὑπαρξίς μου ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσέ»¹⁵. καὶ ὁ Παῦλος πάλιν ὅτι «Μέσα εἰς αὐτὸν ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν»¹⁶. Ἐπίσης ἀναφερόμενος εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς πίστεως λέγει· «Δὲν ἀνήκετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας» καὶ «Ἐξηγοράσθητε μὲ τίμημα»¹⁷. Τὰ πάντα δηλαδὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν λοιπὸν καλῆ καὶ θέλῃ νὰ λάβῃ, ἅς μὴ ἀναστατώνωμεν τὸν νοῦν μας, ὅπως κάνουν οἱ ἀγνώμονες δοῦλοι, καὶ οὔτε νὰ σφετεριζώμεθα τὰ ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον. Ἡ ψυχὴ σου δὲν εἶναι δική σου, καὶ ἐπομένως πῶς εἶναι ἰδικά σου τὰ χρήματα; πῶς λοιπὸν καταναλίσκεις ὅσα δὲν σοῦ ἀνήκουν δι' ἀνωφελεῖς σκοπούς; Ἄν γινώριζεις ὅτι διὰ τοῦτο θὰ κατηγορηθῶμεν, ἐφ' ὅσον τὰ ἐκρησιμοποιήσαμεν κακῶς; Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι ἰδικά μας, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ τὰ δαπανῶμεν διὰ τοὺς συνδούλους μας. Ὡς γνωστὸν, καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος κατηγορεῖτο διὰ τοῦτο ὅτι δὲν ἔκανε ἐλεημοσύνας, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν τὸν Κύριον. Μὴ λέγῃς λοιπὸν ὅτι καταναλίσκω ἀπὸ τὰ ἰδικά μου καὶ χαίρομαι τὰ ἰδικά μου. Δὲν καταναλίσκεις ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, ἀλλὰ ξένα· καὶ τὰ λέγω ξένα, ἐπειδὴ σὺ τὸ θέλεις· διότι ὁ Θεὸς θέλει νὰ εἶναι ἰδικά σου ὅσα σοῦ ἐνεπιστεύθη πρὸς ὄφελος τῶν ἀδελφῶν σου. Γίνονται ἰδικά σου τὰ ξένα, ἂν τὰ καταναλώσῃς διὰ τοὺς ἄλλους· ἂν ὁμοίως τὰ σπαταλήσῃς διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ξένα γίνονται τὰ ἰδικά σου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κακῶς χρησιμοποιεῖς αὐτὰ καὶ λέγεις ὅτι «εἶναι δίκαιον νὰ καταναλίσκω τὰ ἰδικά μου διὰ τὴν ἰδικὴν μου μόνον ἀπόλαυσιν», διὰ τοῦτο τὰ λέγω ξένα· διότι εἶναι κοινὰ ἰδικά σου καὶ τοῦ συνδούλου σου, ὅπως ἀκριβῶς κοινὸς εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀήρ καὶ ἡ γῆ καὶ πάντα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ σῶμα, ποὺ καὶ ὅλον τὸ σῶμα ὡς σύνολον καὶ κάθε ἓν μέλος χωριστὰ διακονεῖ, ἐνῶ δταν ἐνεργῆ ἓν μόνον μέλος, χάνει τελικῶς καὶ τὴν ἰδικὴν του ἐνέργειαν, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ χρήματα.

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον αὐτὸ ποὺ λέγω, σᾶς ἀναφέρω τὸ ἔθος· ἔάν ἡ τροσὴ ποὺ ἔνει δοθῆ δι' ὅλα τὰ μέλη. ἔλθῃ εἰς ἓν

Ἄν δὲ κοινὴ γένηται, κακείνου καὶ πάντων ἐστὶν ἴδια. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων· ἂν σὺ μόνος ἀπολαύσης, καὶ σὺ ἀπώλεσας· οὐ γὰρ αὐτῶν καρποῦσαι τὸν μισθόν.

Ἄν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων κτήσῃ, τότε μᾶλλον ἔσται σὰ καὶ
5 τότε καρπώσῃ τὴν ὠφέλειαν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι χεῖρες διακο-
νοῦνται καὶ στόμα λεαίνει καὶ γαστήρ δέχεται; μὴ λέγει
ἢ γαστήρ, ἐπειδὴ ἐδεξάμην, ὀφείλω τὸ πᾶν κατέχειν;

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐπὶ τῶν χρημάτων τοῦτο σὺ λέγε·
τοῦ γὰρ δεχομένου τὸ μεταδιδόναι. Ὡσπερ οὖν κακία γα-
10 στρός τὸ κατέχειν τὰ βρώματα καὶ μὴ διανέμειν — παντὶ
γὰρ τῷ σώματι λυμαίνεται— οὕτω κακία τῶν πλουτουόν-
των τὸ κατέχειν ὅπερ ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς· τοῦτο γὰρ καὶ
ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀπόλλυσιν. Ὁ ὀφθαλμὸς πάλιν
τὸ πᾶν δέχεται φῶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτὸς κατέχει
15 μόνος ἀλλ' ὀλόκληρον φωτίζει τὸ σῶμα· οὐδὲ γὰρ ἔχει
φύσιν παρ' ἑαυτῷ κατέχειν, ἕως ἂν ὀφθαλμὸς ᾗ. Αἱ ῥῖνες
πάλιν αἰσθάνονται εὐωδίας, ἀλλ' οὐ κατέχουσιν αὐτὴν μό-
ναι, ἀλλ' ἐγκεφάλῳ παραπέμπουσι καὶ στόμαχον ἐν εὐω-
δίᾳ τιθέασιν καὶ ὀλόκληρον δι' αὐτῶν ἀνακτῶνται τὸν ἄν-
20 θρωπον. Οἱ πόδες μόνον βαδίζουσιν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς με-
ταφέρουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄλον μετατιθέασιν τὸ σῶμα.

Οὕτω καὶ σὺ· ὅπερ ἂν ἐγχειρῶσθῆς, μὴ κάτεχε μόνος,
ἐπεὶ τῷ παντὶ λυμαίνῃ καὶ σαυτῷ πρὸ τῶν ἄλλων. Οὐκ
ἐπὶ τῶν μελῶν δὲ μόνον ἴδοι τις ἂν τοῦτο γινόμενον. Καὶ
25 γὰρ ὁ σιδηροκόπος, εἰ βουληθεῖῃ μηδενὶ μεταδοῦναι τῆς
τέχνης, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἀνατρέπει τέχνας. Ὁ
σκυτοτόμος ὁμοίως, ὁ γεωργός, ὁ σιτοποιὸς καὶ ἕκαστος
τῶν ἀναγκαῖον ἐπιτήδευμα μετιόντων, εἰ βουληθεῖῃ μὴ με-
ταδοῦναι ἐτέρῳ τῶν ἀπὸ τῆς τέχνης, οὐχὶ τοὺς ἄλλους
30 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις προσαπολεῖ. Καὶ τί
λέγω τοὺς πλουτουόντας; Καὶ γὰρ οἱ πένητες, εἰ τὴν ὑμε-
τέραν τῶν πλεονεκτούντων καὶ πλουτούντων κακίαν με-
τῆλθον, μέγιστα ἂν ὑμᾶς ἔβλαψαν καὶ ταχέως ἂν ὑμᾶς

δι' ὅλα τὰ μέλη, εἶναι ἰδική των καὶ ἐκείνου καὶ ὄλων τῶν μελῶν. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ χρήματα· ἂν σὺ μόνος τὰ ἀπολαύσης, καὶ σὺ τὰ ἔχασες, διότι δὲν καρποῦσαι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ἄν ὁμοῦς τὰ κατέχης μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, τότε περισσότερο θὰ εἶναι ἰδικὰ σου καὶ τότε θὰ καρπωθῆς τὴν ὠφέλειαν. Δὲν βλέπεις ὅτι τὰ χέρια προσφέρουν τὴν τροφήν, τὸ στόμα τὴν μαλακώνει καὶ ἡ κοιλία τὴν δέχεται; μήπως λέγει ἡ κοιλία ἕπειδὴ τὴν ἐδέχθη, πρέπει νὰ ἔχω εἰς τὴν κατοχὴν μου ὄλην τὴν τροφήν;

Μὴ λοιπὸν λέγῃς τοῦτο οὔτε διὰ τὰ χρήματα, διότι ἐκεῖνος ποὺ τὰ δέχεται ὀφείλει νὰ τὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶναι κακὸν τὸ νὰ κρατῇ ἡ κοιλία τὰς τροφὰς καὶ νὰ μὴ τὰς διανέμῃ - διότι καταστρέφει ὄλον τὸ σῶμα - ἔτσι εἶναι κακὸν οἱ πλούσιοι νὰ κρατοῦν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ὅ,τι ἔχουν, διότι τοῦτο καταστρέφει καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τοὺς ἄλλους. Ἐπίσης ὁ ὀφθαλμὸς δέχεται ὄλον τὸ φῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν τὸ κρατεῖ αὐτὸς μόνος· φωτίζει ὀλόκληρον τὸ σῶμα, διότι, ἐφ' ὅσον εἶναι ὀφθαλμὸς, δὲν ἔχει καὶ δικαίωμα ἐκ τῆς φύσεως νὰ κρατῇ τὸ φῶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπίσης ἡ μύτη αἰσθάνεται εὐωδίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν κρατεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν της· τὴν μεταβιβάζει εἰς τὸν ἐγκέφαλον, καθιστᾷ καὶ τὸν στόμαχον μέτοχον τῆς εὐωδίας καὶ ἔτσι ἀναζωογονεῖ ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον. Τὰ πόδια βαδίζουν μόνα των, ὁμοῦς δὲν μεταφέρουν μόνον τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλὰ μετακινοῦν καὶ ὄλον τὸ σῶμα.

Ἔτσι καὶ ἐσύ· ὅ,τι σοῦ δοθῇ μὴ τὸ κατέχης μόνος σου, διότι τοῦτο καταστρέφει τὸ πᾶν καὶ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα τὸν ἑαυτὸν σου. Τοῦτο δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς ὅτι δὲν γίνεται μόνον εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος· καθ' ὅσον καὶ ὁ σιδηρουργός, ἐὰν θελήσῃ νὰ μὴ μεταδώσῃ τὴν τέχνην του εἰς κανένα, βλάπτει καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας. Ὅμοίως ὁ ὑποδηματοποιός, ὁ γεωργός, ὁ ἄρτοποιός καὶ κάθε ἕνας ποὺ ἀσκεῖ βασικὸν ἐπάγγελμα, ἐὰν θελήσῃ νὰ μὴ μεταδώσῃ εἰς ἄλλον τὴν τέχνην του, δὲν θὰ βλάβῃ μόνον τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους θὰ βλάβῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ διατί λέγω μόνον τοὺς πλουσίους; Ἐφ' ὅσον καὶ οἱ πτωχοί, ἐὰν εἶχον τὴν κακότητα τὴν ἰδικήν σας, τῶν πλεονεκτῶν δηλαδὴ καὶ τῶν πλουσίων, θὰ σᾶς ἐβλαπτον πάρα πολὺ καὶ σύντομα θὰ σᾶς ἔκαμναν πτωχοὺς, μᾶλλον δὲ καὶ θὰ σᾶς

σιν ὁ Δαυΐδ, «Ἡ ὑπόστασίς μου παρά σοῦ ἐστι» καὶ ὁ Παῦλος δὲ ὅτι «Ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν». Καὶ τὸν περὶ τῆς πίστεως γυμνάζων λόγον φησὶν «Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν» καὶ «Τιμῆς ἠγοράσθητε». Τὰ πάντα γὰρ
 5 τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν οὖν καλῆ καὶ βούληται λαβεῖν, μὴ κατὰ τοὺς ἀγνώμονας τῶν οἰκετῶν φύρωμεν τὸν λόγον μηδὲ νοσφιζώμεθα τὰ δεσποτικά. Ἡ ψυχὴ σου οὐκ ἔστι σῆ, καὶ πῶς τὰ χρήματά ἐστι σά; Πῶς οὖν ἀναλίσκεις εἰς οὐδὲν δέον
 10 τὰ μὴ σά; Οὐκ οἶδας ὅτι διὰ τοῦτο μέλλομεν ἐγκαλεῖσθαι κακῶς αὐτοῖς χρησάμενοι; Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔστιν ἡμέτερα, ἀλλὰ τοῦ δεσπότη, εἰς τοὺς ὁμοδούλους ἐχρῆν δαπανᾶν. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος ἐνεκαλεῖτο ὅτι μὴ ἐποίησε, καὶ οἱ μὴ θρέψαντες τὸν Κύριον. Μὴ τοίνυν λέγε ὅτι
 15 ἑαυτοῦ ἀναλίσκω καὶ ἐκ τῶν ἑαυτοῦ τρυφῶ. Οὐκ ἀπὸ τῶν ἑαυτοῦ ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀλλοτριῶν· ἀλλοτριῶν δὲ λέγω, ἐπειδὴ σὺ βούλει· ἐπεὶ σὰ βούλεται εἶναι ὁ Θεὸς τὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἐγχειρισθέντα σοι. Γίνεται δὲ σὰ τὰ ἀλλότρια, ἂν εἰς ἐτέρους ἀναλώσης· ἂν δὲ εἰς σαυτὸν
 20 ἀναλώσης ἀφειδῶς, ἀλλότρια γέγονε τὰ σά. Ἐπειδὴ γὰρ ὡμῶς αὐτοῖς κέχρησαι καὶ λέγεις ὅτι τὰ ἐμὰ εἰς ἐμὴν ἀπόλαυσιν μόνον ἀναλωθῆναι δίκαιον, διὰ τοῦτο ἀλλότρια αὐτὰ λέγω. Κοινὰ γάρ ἐστι σὰ καὶ τοῦ συνδούλου, ὥσπερ ἥλιος κοινὸς καὶ ἀήρ καὶ γῆ καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ κα-
 25 θάπερ ἐπὶ τοῦ σώματος, καὶ παντὸς ἐστὶ τοῦ σώματος καὶ ἐνὸς ἐκάστου μέλους ἡ διακονία· ὅταν δὲ ἐνὸς μόνου γίνηται μέλους, καὶ τὴν ἰδίαν ἀπόλλυσιν ἐνέργειαν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων συμβαίνει.

Καὶ ἵνα σαφέστερον ὃ λέγω γένηται, ἡ τροφή τοῦ σώ-
 30 ματος ἡ κοινῆ δεδομένη τοῖς μέλεσιν, ἐὰν εἰς ἓν ἔλθῃ μέλος, κάκεινου λοιπὸν ἀλλοτρία γίνεται. Ὅταν γὰρ μὴ δυνηθῆ πεφθῆναι μηδὲ θρέψαι, ἀλλοτρία κάκεινου γέγονεν.

15. Ψαλ. 38,8.

16. Πρ. 17,28.

17. Α' Κορ. 6, 19-20.

πίστεώς μας. Διὰ τοῦτο ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ἡ ὑπαρξίς μου ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσέ»¹⁵. καὶ ὁ Παῦλος πάλιν διτι «Μέσα εἰς αὐτὸν ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ὑπάρχομεν»¹⁶. Ἐπίσης ἀναφερόμενος εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς πίστεως λέγει· «Δὲν ἀνήκετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας» καὶ «Ἐξηγοῦσθητε μὲ τίμημα»¹⁷. Τὰ πάντα δηλαδὴ εἶναι τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν λοιπὸν καλῆ καὶ θέλῃ νὰ λάβῃ, ἅς μὴ ἀναστατώνωμεν τὸν νοῦν μας, ὅπως κάνουν οἱ ἀγνώμονες δούλοι, καὶ οὔτε νὰ σφετεριζώμεθα τὰ ὅσα ἀνήκουν εἰς τὸν κύριον. Ἡ ψυχὴ σου δὲν εἶναι δική σου, καὶ ἐπομένως πῶς εἶναι ἰδικά σου τὰ χρήματα; πῶς λοιπὸν κατακαλίσκεις ὅσα δὲν σοῦ ἀνήκουν δι' ἀνωφελεῖς σκοπούς; Δὲν γνωρίζεις διτι διὰ τοῦτο θὰ κατηγορηθῶμεν, ἐφ' ὅσον τὰ ἐκρησιμοποιήσαμεν κακῶς; Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἶναι ἰδικά μας, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου, διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ τὰ δαπανῶμεν διὰ τοὺς συνδούλους μας. Ὡς γνωστόν, καὶ ὁ πλοῦσιος ἐκεῖνος κατηγορεῖτο διὰ τοῦτο διτι δὲν ἔκανε ἐλεημοσύνας, ὡς ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν τὸν Κύριον. Μὴ λέγῃς λοιπὸν διτι καταναλίσκω ἀπὸ τὰ ἰδικά μου καὶ χαίρομαι τὰ ἰδικά μου. Δὲν καταναλίσκεις ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, ἀλλὰ ξένα· καὶ τὰ λέγω ξένα, ἐπειδὴ σὺ τὸ θέλεις· διότι ὁ Θεὸς θέλει νὰ εἶναι ἰδικά σου ὅσα σοῦ ἐνεπιστεύθη πρὸς ὄφελος τῶν ἀδελφῶν σου. Γίνονται ἰδικά σου τὰ ξένα, ἂν τὰ καταναλώσῃς διὰ τοὺς ἄλλους· ἂν ὁμοίως τὰ σπαταλήσῃς διὰ τὸν ἑαυτὸν σου, ξένα γίνονται τὰ ἰδικά σου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κακῶς χρησιμοποιεῖς αὐτὰ καὶ λέγεις διτι «εἶναι δίκαιον νὰ καταναλίσκω τὰ ἰδικά μου διὰ τὴν ἰδικὴν μου μόνον ἀπόλαυσιν», διὰ τοῦτο τὰ λέγω ξένα· διότι εἶναι κοινὰ ἰδικά σου καὶ τοῦ συνδούλου σου, ὅπως ἀκριβῶς κοινὸς εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὁ ἀήρ καὶ ἡ γῆ καὶ πάντα τὰ ἄλλα. Καὶ ὅπως συμβαίνει μὲ τὸ σῶμα, ποὺ καὶ ὅλον τὸ σῶμα ὡς σύνολον καὶ καθὲ ἐν μέλος χωριστὰ διακονεῖ, ἐνῶ ὅταν ἐνεργῇ ἐν μόνον μέλος, χάνει τελικῶς καὶ τὴν ἰδικὴν του ἐνέργειαν, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ χρήματα.

Καὶ διὰ νὰ γίνῃ σαφέστερον αὐτὸ ποὺ λέγω, σᾶς ἀναφέρω τὸ ἐξῆς· ἔάν ἡ τροφή, ποὺ ἔχει δοθῇ δι' ὅλα τὰ μέλη, ἔλθῃ εἰς ἐν μόνον μέλος, ἐν συνεχείᾳ γίνεται ξένη καὶ δι' ἐκεῖνο τὸ μέλος· ἔάν δηλαδὴ δὲν καταστῇ δυνατὸν νὰ σταλῇ καὶ νὰ θρέψῃ ὅλα τὰ μέλη, γίνεται ξένη καὶ δι' ἐκεῖνο τὸ μέλος. Ἄν ὁμοίως γίνῃ κοινὴ

Ἄν δὲ κοινὴ γένηται, κάκεινου καὶ πάντων ἐστὶν ἰδία. Οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων· ἂν σὺ μόνος ἀπολαύσης, καὶ σὺ ἀπώλεσας· οὐ γὰρ αὐτῶν καρποῦσαι τὸν μισθόν. Ἄν δὲ μετὰ τῶν ἄλλων κτήσῃ, τότε μᾶλλον ἔσται σὰ καὶ 5 τότε καρπώσῃ τὴν ὠφέλειαν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι χεῖρες διακο- νοῦνται καὶ στόμα λεαίνει καὶ γαστήρ δέχεται; μὴ λέγει ἢ γαστήρ, ἐπειδὴ ἐδεξάμην, ὀφείλω τὸ πᾶν κατέχειν;

Μὴ τοίνυν μηδὲ ἐπὶ τῶν χρημάτων τοῦτο σὺ λέγε· τοῦ γὰρ δεχομένου τὸ μεταδιδόναι. Ὡσπερ οὖν κακία γα- 10 στρός τὸ κατέχειν τὰ βρώματα καὶ μὴ διανέμειν — παντὶ γὰρ τῷ σώματι λυμαίνεται— οὕτω κακία τῶν πλουτοῦν- των τὸ κατέχειν ὅπερ ἔχουσι παρ' ἑαυτοῖς· τοῦτο γὰρ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους ἀπόλλυσιν. Ὁ ὀφθαλμὸς πάλιν τὸ πᾶν δέχεται φῶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο αὐτὸς κατέχει 15 μόνος ἀλλ' ὀλόκληρον φωτίζει τὸ σῶμα· οὐδὲ γὰρ ἔχει φύσιν παρ' ἑαυτῷ κατέχειν, ἕως ἂν ὀφθαλμὸς ᾗ. Αἱ ῥῖνες πάλιν αἰσθάνονται εὐωδίας, ἀλλ' οὐ κατέχουσιν αὐτὴν μό- ναι, ἀλλ' ἐγκεφάλῳ παραπέμπουσι καὶ στόμαχον ἐν εὐω- δία τιθέασι καὶ ὀλόκληρον δι' αὐτῶν ἀνακτῶνται τὸν ἄν- 20 θρωπον. Οἱ πόδες μόνοι βαδίζουσιν, ἀλλ' οὐχ ἑαυτοὺς με- ταφέρουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄλον μετατιθέασι τὸ σῶμα.

Οὕτω καὶ σὺ· ὅπερ ἂν ἐγχειρῶσθῃς, μὴ κᾶτεχε μόνος, ἐπεὶ τῷ παντὶ λυμαίνῃ καὶ σαυτῷ πρὸ τῶν ἄλλων. Οὐκ ἐπὶ τῶν μελῶν δὲ μόνον ἴδοι τις ἂν τοῦτο γινόμενον. Καὶ 25 γὰρ ὁ σιδηροκόπος, εἰ βουληθεῖη μηδενὶ μεταδοῦναι τῆς τέχνης, καὶ ἑαυτὸν καὶ τὰς λοιπὰς ἀνατρέπει τέχνας. Ὁ σκυτοτόμος ὁμοίως, ὁ γεωργός, ὁ σιτοποιὸς καὶ ἕκαστος τῶν ἀναγκαῖον ἐπιτήδευμα μετιόντων, εἰ βουληθεῖη μὴ με- ταδοῦναι ἐτέρῳ τῶν ἀπὸ τῆς τέχνης, οὐχὶ τοὺς ἄλλους 30 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τοῖς ἄλλοις προσαπολεῖ. Καὶ τί λέγω τοὺς πλουτοῦντας; Καὶ γὰρ οἱ πένητες, εἰ τὴν ὑμε- τέραν τῶν πλεονεκτούντων καὶ πλουτούντων κακίαν με- τῆλθον, μέγιστα ἂν ὑμᾶς ἔβλαψαν καὶ ταχέως ἂν ὑμᾶς

δι' ὅλα τὰ μέλη, εἶναι ἰδική των καὶ ἐκείνου καὶ ὄλων τῶν μελῶν. Ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὰ χρήματα· ἂν σὺ μόνος τὰ ἀπολαύσης, καὶ σὺ τὰ ἔχασες, διότι δὲν καρποῦσαι τὸν μισθὸν αὐτῶν. Ἄν ὁμοῦς τὰ κατέχης μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, τότε περισσότερο θὰ εἶναι ἰδικά σου καὶ τότε θὰ καρπωθῆς τὴν ὠφέλειαν. Δὲν βλέπεις ὅτι τὰ χέρια προσφέρουν τὴν τροφήν, τὸ στόμα τὴν μαλακώνει καὶ ἡ κοιλία τὴν δέχεται; μήπως λέγει ἡ κοιλία ἔπειδὴ τὴν ἐδέχθη, πρέπει νὰ ἔχω εἰς τὴν κατοχὴν μου ὄλην τὴν τροφήν;

Μὴ λοιπὸν λέγῃς τοῦτο οὔτε διὰ τὰ χρήματα, διότι ἐκεῖνος ποὺ τὰ δέχεται ὀφείλει νὰ τὰ προσφέρῃ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἶναι κακὸν τὸ νὰ κρατῇ ἡ κοιλία τὰς τροφὰς καὶ νὰ μὴ τὰς διανέμῃ - διότι καταστρέφει ὄλον τὸ σῶμα - ἔτσι εἶναι κακὸν οἱ πλοῦσιοι νὰ κρατοῦν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των ὅ,τι ἔχουν, διότι τοῦτο καταστρέφει καὶ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ τοὺς ἄλλους. Ἐπίσης ὁ ὀφθαλμὸς δέχεται ὄλον τὸ φῶς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὲν τὸ κρατεῖ αὐτὸς μόνος· φωτίζει ὀλόκληρον τὸ σῶμα, διότι, ἐφ' ὅσον εἶναι ὀφθαλμὸς, δὲν ἔχει κἄν δικαίωμα ἐκ τῆς φύσεως νὰ κρατῇ τὸ φῶς διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐπίσης ἡ μύτη αἰσθάνεται εὐωδίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν κρατεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς· τὴν μεταβιάζει εἰς τὸν ἐγκέφαλον, καθιστᾷ καὶ τὸν στόμαχον μέτοχον τῆς εὐωδίας καὶ ἔτσι ἀναζωογονεῖ ὀλόκληρον τὸν ἄνθρωπον. Τὰ πόδια βαδίζουν μόνα των, ὁμοῦς δὲν μεταφέρουν μόνον τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλὰ μετακινοῦν καὶ ὄλον τὸ σῶμα.

Ἔτσι καὶ ἐσύ· ὅ,τι σοῦ δοθῇ μὴ τὸ κατέχῃς μόνος σου, διότι τοῦτο καταστρέφει τὸ πᾶν καὶ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἄλλα τὸν ἑαυτὸν σου. Τοῦτο δὲ εἶναι δυνατὸν νὰ ἰδῇ κανεὶς ὅτι δὲν γίνεται μόνον εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος· καθ' ὅσον καὶ ὁ σιδηρουργός, ἐὰν θελήσῃ νὰ μὴ μεταδώσῃ τὴν τέχνην του εἰς κανένα, βλάπτει καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὰς λοιπὰς τέχνας. Ὅμοίως ὁ ὑποδηματοποιός, ὁ γεωργός, ὁ ἄρτοποιός καὶ κάθε ἓνας ποὺ ἀσκεῖ βασικὸν ἐπάγγελμα, ἐὰν θελήσῃ νὰ μὴ μεταδώσῃ εἰς ἄλλον τὴν τέχνην του, δὲν θὰ βλάβῃ μόνον τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους θὰ βλάβῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Καὶ διατί λέγω μόνον τοὺς πλουσίους; Ἐφ' ὅσον καὶ οἱ πτωχοί, ἐὰν εἶχον τὴν κακότητα τὴν ἰδικήν σας, τῶν πλεονεκτῶν δηλαδὴ καὶ τῶν πλουσίων, θὰ σᾶς ἔβλαπτον πάρα πολὺ καὶ σύντομα θὰ σᾶς ἔκαμναν πτωχοὺς, μᾶλλον δὲ καὶ θὰ σᾶς

ἐποίησαν πένητας, μᾶλλον δὲ καὶ ἀπώλεσαν, εἰ μὴ δεο-
 μένοις τῶν ἑαυτῶν μεταδοῦναι ἠβουλήθησαν· οἶον, ὁ γη-
 πόνος τῆς ἀπὸ τῶν χειρῶν ἐργασίας, ὁ ναύτης τῆς ἀπὸ
 τοῦ πλεῖν ἐμπορίας, ὁ στρατιώτης τῆς ἀριστείας τῆς ἀπὸ
 5 τῶν πολέμων.

᾿Ωστε, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν αἰδέσθητε καὶ
 τὴν ἐκείνων μιμήσασθε φιλοφροσύνην. Οὐ μεταδίδως τοῦ
 πλούτου οὐδενί; Οὐκοῦν μὴ μεταλάβης παρ' ἑτέρου μη-
 δενός. Εἰ δὲ τοῦτο ἔσται, τὰ πάντα ἀνατραπήσεται. Παν-
 10 ταχοῦ γὰρ τὸ δίδόναι καὶ μεταλαμβάνειν ἀρχὴ πολλῶν
 ἔστιν ἀγαθῶν, ἐπὶ σπερμάτων, ἐπὶ μαθητῶν, ἐπὶ τεχνῶν.
 Ἄν γὰρ βουληθῆ τις παρ' ἑαυτῷ κατέχειν τὴν τέχνην, καὶ
 ἑαυτὸν καὶ τὸν βίον ἀνέτρεψεν ἅπαντα. Καὶ ὁ γεωργὸς τὰ
 σπέρματα ἂν οἶκοι κατορύξας φυλάττη, λιμὸν ἐργάσεται
 15 χαλεπὸν. Οὕτω καὶ ὁ πλούσιος· ἐὰν ἐπὶ τῶν χρημάτων
 τοῦτο ποιῆ, πρὸ τῶν πενήτων ἑαυτὸν ἀναιρήσει τὴν φλό-
 γα τῆς γεέννης χαλεπωτέραν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ σωρεῦων
 κεφαλῆς.

᾿Ωσπερ οὖν οἱ διδάσκαλοι, κἂν πολλοὺς ἔχωσι τοὺς
 20 μαθητάς, ἐκάστῳ μεταδιδόσαι τῆς τέχνης, οὕτω καὶ σὺ
 πολλοὺς κτῆσαι τοὺς εὐεργετουμένους· καὶ λεγέτωσαν
 ἅπαντες ὅτι τὸν δεῖνα ἀπήλλαξε πενίας καὶ τὸν δεῖνα κιν-
 δύνων· καὶ ὁ δεῖνα ἂν ἀπώλετο, εἰ μὴ μετὰ τὴν χάριν τοῦ
 Θεοῦ τῆς σῆς ἀπήλαυσε προστασίας· καὶ ὅτι τῷ δεῖνι τὴν
 25 νόσον ἔλυσας, ἕτερον συκοφαντίας ἀπήλλαξας, ἄλλον ξέ-
 νον ὄντα συνήγαγες, ἄλλον γυμνὸν ὄντα περιέβαλες. Μυ-
 ρίου πλούτου καὶ πολλῶν θησαυρῶν βελτίῳ τὰ ῥήματα
 ταῦτα· ἐπιστρέφει πάντας μᾶλλον τῶν ἱματίων τῶν χρυ-
 σῶν καὶ τῶν ἵππων καὶ τῶν ἀνδραπόδων· ἐκεῖνα μὲν γὰρ
 30 καὶ φορτικὸν ποιεῖ φανίεσθαι καὶ ὡς κοινὸν ἐχθρὸν μισεῖ-
 σθαι, ταῦτα δὲ ὡς Πατέρα κοινὸν καὶ εὐεργέτην ἀνακη-
 ρύττει· καὶ ὁ πάντων μέγιστόν ἐστιν, ἢ παρὰ τοῦ Θεοῦ
 εὐνοια ἀπανταχοῦ σοι τῶν πράξεων ἔπεται.

Λεγέτω τοίνυν ὁ δεῖνα ὅτι ἐμοῦ τὴν θυγατέρα συν-
 35 ἐξέδωκεν ἕτερος, ἐμοὶ δὲ τὸν υἱὸν εἰς ἄνδρας φανῆναι

κατέστρεφον, ἂν δὲν ἤθελον νὰ δώσουν ἀπὸ τὰ ἰδικὰ των καὶ εἰς σᾶς, ὅταν θὰ τὰ ἔχετε ἀνάγκη· ἐπὶ παραδείγματι, ἂν ὁ γεωργὸς δὲν σᾶς ἔδιδε τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του, ὁ ναυτικὸς τὰ ἐμπορεύματα τῶν ταξιδίων του εἰς τὰς θαλάσσας, ὁ στρατιώτης τὰ ἀνδραγαθήματά του εἰς τοὺς πολέμους.

Ὡστε, καὶ ἂν ἀκόμη τίποτε ἄλλο, τοῦτο τοῦλάχιστον νὰ ἐντραπήτε καὶ νὰ μιμηθῆτε τὴν φιλοφροσύνην ἐκείνων. Δὲν δίδεις εἰς κανένα μέρος ἀπὸ τὸν πλοῦτον σου; Ἐπομένως ἀπὸ κανένα τίποτε δὲν θὰ λάβῃς. Ἐὰν ὁμοῦ συμβῆ αὐτό, τὰ πάντα θὰ ἀνατραποῦν, διότι τὸ νὰ δίδῃ κανεὶς καὶ νὰ λαμβάνῃ εἶναι ἀρχὴ πολλῶν ἀγαθῶν παντοῦ, εἰς τὴν σποράν, εἰς τοὺς μαθητάς, εἰς τὰς τέχνας. Ἄν δηλαδὴ κάποιος θελήσῃ νὰ κρατῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν τέχνην του, θὰ καταστρέψῃ καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ ὅλην τὴν ζωὴν του. Καὶ ἂν ὁ γεωργὸς κρύψῃ εἰς τὴν γῆν κάπου εἰς τὴν οἰκίαν του τοὺς σπόρους καὶ τοὺς φυλάττη, θὰ προκαλέσῃ πείναν φοβερὰν. Ἔτσι καὶ ὁ πλούσιος· ἂν ἐνεργῇ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον προκειμένου περὶ τῶν χρημάτων, πρὶν ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς τὸν ἑαυτὸν του θὰ καταστρέψῃ, ἐπισωρεύων κατὰ τῆς κεφαλῆς του φοβερωτέραν τὴν φλόγαν τῆς κολάσεως.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν οἱ διδάσκαλοι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχουν πολλοὺς μαθητάς, μεταδίδουν εἰς κάθε ἓνα τὰς γνώσεις των, ἔτσι καὶ σὺ εὐεργέτησε πολλοὺς· καὶ ὅλοι ἄς λέγουν διὰ σέ ὅτι ἔτον τάδε τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὴν πενίαν καὶ τὸν τάδε ἀπὸ κινδύνους· καὶ ὅτι ὁ τάθε θὰ εἶχε καταστραφῆ, ἂν μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ δὲν εἶχεν ἀπολαύσει τῆς ἰδικῆς σου προστασίας· καὶ ὅτι ἐθεράπευσες τὴν νόσον τοῦ τάδε, ὅτι ἄλλον τὸν ἀπήλλαξες ἀπὸ συκοφαντίαν, ἄλλον ποῦ ἦτο ξένος τὸν περιέθαλψες, ἄλλον ποῦ ἦτο γυμνὸς τὸν ἐνέδυσες. Αὐτοὶ οἱ λόγοι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ ἀμέτρητον πλοῦτον καὶ πολλοὺς θησαυροὺς· συντελοῦν εἰς τὴν ἐπιστροφὴν ὄλων περισσότερον ἀπὸ τὰ χρυσᾶ ἐνδύματα καὶ τοὺς ἵππους καὶ τοὺς δούλους, διότι ἐκεῖνα μὲν κάνουν τὸν ἄνθρωπον νὰ φαίνεται ἐνοχλητικὸς καὶ νὰ μισῆται ὡς κοινὸς ἐχθρὸς, αὐτὰ ὁμοῦ τὸν ἀνακηρῶσσουν ὡς κοινὸν πατέρα καὶ εὐεργέτην· καὶ αὐτὸ ποῦ εἶναι τὸ σπουδαιότερον, αἱ πράξεις σου παντοῦ θὰ ἔχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἄν λέγῃ λοιπὸν ὁ τάδε ὅτι Ἐμοὶ ἐβοήθησε νὰ προικίσω τὴν θυγατέρα μου· ἄλλος δὲ ὅτι Ἐμοῦ ἔκανε τὸν υἱὸν μου ἄνδρα·

παρεσκεύασε· και ἄλλος, ὅτι τὴν συμφορὰν ἔλυσε· και ἕτερος, ὅτι κινδύνων ἀπήλλαξε. Ταῦτα στεφάνων χρυσῶν βελτίω τὰ ῥήματα, μυρίους κήρυκας ἐν τῇ πόλει τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας ἔχειν· αὐται αἱ φωναὶ τῆς φωνῆς τῶν
 5 κηρύκων τῶν πρὸ τῶν ἀρχόντων βαδιζόντων ἡδίουσ πολ-
 λῶ και γλυκύτεραι, τὸν σωτῆρα, τὸν εὐεργέτην, τὸν προ-
 στάτην, τὰ τοῦ Θεοῦ καλεῖσθαι ὀνόματα, ἀλλὰ μὴ πλεο-
 νέκτην και ἀλαζόνα και ἀκόρεστον και σμικρολόγον.

Μή, παρακαλῶ, μηδενὸς τούτων ἐπιθυμήσωμεν τῶν
 10 ῥημάτων, ἀλλὰ τῶν ἐναντίων. Εἰ γὰρ ἐπὶ γῆς ταῦτα λε-
 γόμενα λαμπρὸν οὕτω ποιεῖ και περιφανῆ, ὅταν ἐν οὐρα-
 νῶ ταῦτα γράφηται και ὁ Θεὸς ταῦτα κατὰ τὴν ἡμέραν
 ἀνακηρύττει τὴν μέλλουσαν, ἐνόησον ὁσης ἀπολαύσει τῆς
 περιφανείας, ὁσης τῆς λαμπρότητος· ἥς γένοιτο πάντας
 15 ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι και φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἀγίῳ
 και ἀγαθῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄλλος ὅτι Ἐματαιώσε τὴν συμφορὰν μου· καὶ ἄλλος ὅτι Ἐμὲ ἀπήλλαξεν ἀπὸ κινδύνους. Αὐτοὶ οἱ λόγοι εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ χρυσοῦς στεφάνους, ὥστε νὰ τοὺς ἔχη κανεὶς ὡς ἀμετρήτους κήρυκας τῆς φιλανθρωπίας του εἰς τὴν πόλιν· αὐταὶ αἱ φωναὶ εἶναι περισσότερον εὐχάριστοι καὶ γλυκύτεραι ἀπὸ τὴν φωνὴν τῶν κηρύκων, οἱ ὁποῖοι θαδίζουσι πρὸ τῶν ἀρχόντων· εἶναι πολὺ καλύτερον νὰ ἀποκαλοῦν κάποιον σωτῆρα, εὐεργέτην, προστάτην, νὰ τοῦ ἀποδίδουν θεάρεστα ὀνόματα, καὶ ὄχι πλεονέκτην καὶ ἀλαζόνα καὶ ἀκόρεστον καὶ φιλάργυρον.

Σᾶς παρακαλῶ, ἄς μὴ ἐπιθυμήσωμεν κανένα ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους, ἀλλὰ τοὺς ἀντιθέτους. Καὶ ἐφ' ὅσον, ὅταν λέγωνται αὐτὰ ἐπὶ τῆς γῆς, κάνουν τὸν ἄνθρωπον τόσο λαμπρὸν καὶ φημισμένον, ὅταν αὐτὰ γράφωνται εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ὁ Θεὸς τὰ διακηρύσσει δημοσίᾳ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, σκέψου πόσῃ δόξαν καὶ πόσῃ λαμπρότητα θ' ἀπολαύσῃς αὐτὴν εἴθε ὅλοι ἡμεῖς νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ'
Α' Κορ. 4, 3 - 5

5 «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας· ἀλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω. Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδα· ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι· ὁ δὲ ἀνακρίνων με κύριός ἐστι».

1. Μετὰ τῶν ἄλλων κακῶν οὐκ οἶδα πῶς ἐπεισηλθε τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει τὸ τῆς περιεργίας καὶ τὸ τῆς πολυπραγμοσύνης τῆς ἀκαίρου νόσημα· ὁ καὶ ὁ Χριστὸς ἐκόλασεν εἰπών, «Μὴ κρίνετε, καὶ οὐ μὴ κριθῆτε»· ὅπερ ἡδονὴν μὲν οὐδεμίαν ἔχει, καθάπερ καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀμαρτημάτων, κόλασιν δὲ μόνον καὶ τιμωρίαν. Καὶ γὰρ μυρίων αὐτοὶ γέμοντες κακῶν καὶ τὰς δοκοὺς ἐπὶ τῶν ὀμμάτων
15 φέροντες τῶν ἀμαρτημάτων τοῦ πλησίον κάρφους οὐδὲν διαφερόντων ἀκριβεῖς γινόμεθα ἐξετασταί· ὅπερ καὶ ἐν τῇ Κορίνθῳ τότε συνέβαινεν. Ἄνδρας γὰρ εὐλαβεῖς καὶ Θεῷ φίλους διὰ τὴν ἀμαθίαν ἐκωμῶδουν καὶ ἐξέβαλλον, τοὺς δὲ μυρίων γέμοντας κακῶν ἐνέκρινον διὰ τὴν εὐγλωτ-
20 τίαν. Εἶτα, καθάπερ δικασταὶ προκαθήμενοι, τοιαῦτα μετὰ προπετείας ἐψηφίζοντο· ὁ δεῖνα ἄξιος, ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος ἀμείνων· καὶ οὗτος ἐκείνου καταδεέστερος, κάκεινος τούτου βελτίων· καὶ ἀφέντες τὰ ἑαυτῶν πενθεῖν κακὰ ἑτέροις ἐγίνοντο δικασταί, καὶ ταύτη πολέμους ἀνήπτον
25 λιν χαλεπούς.

Ὁ Παῦλος οὖν ἀναιρῶν τοῦτο τὸ νόσημα δρα πῶς αὐτοὺς διορθοῦται συνετῶς. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, «Ὁ δὲ λοιπὸν ζητεῖται ἐν τοῖς οἰκονόμοις, ἵνα πιστός τις εὐρεθῆ» καὶ ἐδόκει πάροδον αὐτοῖς διδόναι τοῦ κρίνειν καὶ ἐξετά-
30 ζειν τὸν ἐκάστου βίον, τοῦτο δὲ τὴν στάσιν ἐπέτριβεν, ἵνα μὴ τοῦτο πάθωσιν, ἀπήγαγεν αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ἐρεσχηλίας λέγων· «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ», πάλιν ἐπὶ τοῦ οἰκείου προσώπου τὸν λόγον

1. Α' Κορ. 4, 3-4.

2. Μαθ. 7, 1.

ΛΟΓΟΣ ΙΑ

Α' Κορ. 4,3-5

«Δέν με πειράζει καθόλου νά κριθῶ ἀπό ἐσᾶς ἢ ἀπό ἀνθρώπινον δικαστήριον, ἀλλά οὔτε ἐγὼ κρίνω τόν ἑαυτόν μου, διότι δέν συναισθάνομαι τίποτε κατά τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλά οὔτε ἔτσι εἶμαι δικαιωμένος· ἐκεῖνος πού με κρίνει εἶναι ὁ Κύριος»¹.

1. Δέν γνωρίζω πῶς μαζί με τά ἄλλα κακά εἰσῆλθεν εἰς τήν ἀνθρωπίνην φύσιν καί τὸ νόσημα τῆς περιεργείας καί τῆς ἀκαίρου πολυπραγμοσύνης· τοῦτο ὁ Χριστός τὸ κατεδίκασεν εἰπών· «Μή κρίνετε, καί δέν θά κριθῆτε»². τοῦτο, ὡς γνωστόν, δέν προσφέρει καμμίαν εὐχαρίστησιν ὅπως καί τὰ λοιπὰ ἁμαρτήματα, φέρει δέ μόνον εἰς κόλασιν καί τιμωρίαν. Ἐνῶ δηλαδή ἐμεῖς οἱ ἴδιοι εἴμεθα γεμάτοι ἀπό κακίας καί φέρομεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας τὰς δοκοὺς τῶν ἁμαρτημάτων μας, τὰ ὁποῖα καθόλου δέν διαφέρουν ἀπὸ τὸ κάρφος τοῦ πλησίον, γινόμεθα λεπτολόγοι ἐξετασταί· αὐτὸ ἀκριβῶς συνέβαινε τότε καί εἰς τήν Κόρινθον. Διεκωμώδουν δηλαδή καί ἀπέρριπτον ἄνδρας εὐλαβεῖς καί φιλοθέους λόγῳ τῆς ἀμαθίας των, ἐθεώρουν δέ ὡς ἀξίους λόγῳ τῆς εὐγλωττίας των ἀνθρώπους γεμάτους ἀπὸ μύρια κακά. Κατόπιν ὡς ἀνώτεροι δικασταί με ἀναίδειαν ἔκρινον ὡς ἐξῆς· ὁ τάδε εἶναι ἀξιός, ὁ τάδε εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τόν τάδε· καί αὐτός εἶναι κατώτερος ἐκείνου, ἐνῶ ἐκεῖνος εἶναι καλύτερος αὐτοῦ· καί ἀφοῦ ἔπαυσαν νά πενθοῦν διὰ τὰ ἰδικά των ἁμαρτήματα, ἐγένοντο δικασταί ἄλλων, καί με τήν τακτικὴν των αὐτὴν προεκάλουν συνεχῶς θλιβεράς διχονοίας.

Ὁ Παῦλος λοιπὸν προσπαθῶν νά θεραπεύσῃ τοῦτο τὸ νόσημα κοίταξε με πόσῃ συνέσει διορθώνει αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδή εἶπεν, «Ἐκεῖνο πού ζητεῖται ἀπὸ τοὺς οἰκονόμους εἶναι κάθε οἰκονόμος νά εἶναι πιστός» καί ἐπειδὴ ἐφαίνετο ὅτι τοὺς ἐπέτρεπε νά κρίνουν καί νά ἐξετάζουν τόν βίον τοῦ κάθε ἑνὸς καί ὅτι τοῦτο παρώτρυνεν εἰς τήν τακτικὴν αὐτὴν, διὰ νά μὴ πάθουν τοῦτο, τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τήν μωρολογίαν τοῦ εἴδους αὐτοῦ λέγων· «Δέν με πειράζει καθόλου νά κριθῶ ἀπὸ ἐσᾶς», πάλιν φέρων τόν λόγον εἰς

προάγων. Τί δέ ἐστίν «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν, ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας»; Ἀνάξιον ἑμαυτοῦ κρίνω, φησί, τὸ παρ' ὑμῶν κρίνεσθαι· καὶ τί λέγω παρ' ὑμῶν; καὶ τὸ παρ' οὐτινοσοῦν ἑτέρου. Ἀλλὰ μη-
 5 δεῖς ἀπόνοιαν καταγινωσκέτω τοῦ Παύλου, εἰ μηδένα τῶν ἀνθρώπων ἄξιον εἶναι λέγει τοῦ φέρειν τὴν περὶ αὐτοῦ ψῆ-
 φον.

Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ δι' ἑαυτὸν ταῦτά φησιν, ἀλλ' ἑτέ-
 ρους ἐξαρπάσαι βουλόμενος τῆς παρ' ἐκείνων ἐπαχθείας.
 10 Ἐπειτα δὲ οὐδὲ μέχρι Κορινθίων τὸ πρᾶγμα ἔστησεν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν τῆς κρίσεως ταύτης ἐξέβαλε μείζον εἶναι τῆς αὐτοῦ γνώμης λέγων τὰ τοιαῦτα ψηφίζεσθαι· ἐπήγαγε γοῦν «οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω». Πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐξετάσαι χρή, δι' ἣν ταῦτα ἐλέγετο.
 15 Οἶδε γὰρ πολλαχοῦ καὶ μεγαλοφρόνως φθέγγεσθαι· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστι τύφου οὐδὲ ἀπονοίας ἀλλ' οἰκονομίας ἀοίστης· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐκ αὐτὸς ἐπαιρόμενος, ἀλλ' ἑτέρους καταστέλλων ταῦτα ἔλεγε καὶ ἀξίωμα σπεύδων περιθεῖναι τοῖς ἀγίοις. Ὅτι γὰρ τῶν σφόδρα ταπεινῶν ἦν, ἄκουσον τί φη-
 2) σι τὴν τῶν ἐχθρῶν μαρτυρίαν εἰς μέσον περὶ τούτου φέρων· ὅτι «Ἡ μὲν παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενῆς καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος»· καὶ πάλιν· «Ἐσχατον δὲ πάντων ὡσπερὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κάμοί».

Ἀλλ' ὁμως ὁ ταπεινὸς οὗτος καιροῦ καλοῦντος σκό-
 25 πει ποῦ τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν ἐπῆρεν οὐχὶ τυφον διδάσκων ἀλλὰ φρόνημα ὑγιᾶς ἐμποιῶν· αὐτοῖς γὰρ τούτοις διαλεγόμενος ἔλεγε· «Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;» Ὡσπερ γὰρ ἀλαζονείας εἶναι χρή πόρρω τὸν Χριστιανόν, οὕτω καὶ κο-
 30 λακείας καὶ ἀγεννοῦς φρονήματος. Οὐδὲ γὰρ, εἰ λέγοι τις ὅτι τὰ χρήματα οὐδὲν ἠγοῦμαι εἶναι, ἀλλὰ τὰ παρόντα ἅπαντα σκιά μοι καὶ ὄναρ καὶ παίδων ἀθύρματα, ἀλαζονείας αὐτὸν γραψόμεθα· ἐπεὶ καὶ τὸν Σολομῶντα οὕτως

3. Β' Κορ. 10,10.

4. Α' Κορ. 15,8.

5. αὐτ. 6,2.

τὸ πρόσωπόν του. Καὶ τί σημαίνει τὸ «Δὲν μὲ πειράζει καθόλου νὰ κριθῶ ἀπὸ ἐσᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινον δικαστήριον»; Κρίνω, λέγει, ἀνάξιον τοῦ ἑαυτοῦ μου τὸ νὰ κρίνωμαι ἀπὸ ἐσᾶς· καὶ τί λέγω ἀπὸ σᾶς; ἀκόμη καὶ τὸ νὰ κρίνωμαι ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλον. Ἀλλὰ κα- νεὶς ἄς μὴ κατηγορῇ τὸν Παῦλον διὰ ἀναίδειαν ἐὰν λέγῃ ὅτι κα- νεὶς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν εἶναι ἄξιος νὰ τὸν κρίνῃ.

Πρῶτον, διότι δὲν τὰ λέγει αὐτὰ διὰ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ διότι θέλει ἄλλους νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν ἐνοχλητικότητα ἐκείνων. Ἐ- πείτα δὲ τὸ θέμα δὲν τὸ περιώρισεν εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Κο- ρινθίων, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτόν του τὸν ἐξήρσεν ἀπὸ τὴν κρίσιν αὐ- τὴν λέγων ὅτι εἶναι ὑπεράνω τῆς κριτικῆς του ἰκανότητος τὸ νὰ ἀποφαίνεται διὰ τέτοια θέματα· προσέθεσε λοιπὸν διὰ τοῦτο τὸ «οὔτε τὸν ἑαυτόν μου κρίνω». Ἐκτὸς αὐτῶν πού ἐλέχθησαν πρέ- πει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐλέγοντο αὐτὰ. Ἐγνώριζε θεβαίως εἰς πολλὰς περιπτώσεις νὰ ὁμιλῇ καὶ μὲ ὑπερη- φάνειαν· τοῦτο ὁμως δὲν δεικνύει ἀλαζονείαν οὔτε ἀναίδειαν, ἀλλὰ ἀρίστην αἴσθησιν οἰκονομίας· διότι καὶ τώρα τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι ἀπὸ προσωπικὴν ἀλαζονείαν, ἀλλὰ εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ συγκρατήσῃ ἄλλους καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν τιμὴν πρὸς τοὺς πιστούς· διὰ τὸ ὅτι ἦτο ἀπὸ τοὺς πλέον ταπεινοὺς ἄκουσε τί λέγει ἀναφέ- ρων τὴν γνώμην τῶν ἐχθρῶν του περὶ αὐτοῦ· «Ἡ μὲν σωματικὴ ἐμφάνισις εἶναι ἀσθενικὴ καὶ ὁ λόγος ἀδύνατος»³· καὶ πάλιν· «Τε- λευταῖον δὲ ἀπὸ ὄλους ὡσὰν σὲ ἐκτρωμα ἐνεφανίσθη καὶ εἰς ἐ- μένα»⁴.

Ἄλλ' ὁμως ὁ ταπεινὸς αὐτός, ὅταν τὸ ἐκάλουν οἱ περιστά- σεις, πρόσεξε πόσον ἀνύψωσε τὰ φρονήματα τῶν μαθητῶν χωρὶς νὰ τοὺς διδάσκῃ τὴν ἀλαζονείαν, ἀλλὰ προσπαθῶν νὰ τοὺς ἐμβάλλῃ ὑγιὲς φρόνημα· διότι ὁμιλῶν πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἰδίους ἔλεγε· «Καὶ ἂν ὁ κόσμος πρόκειται νὰ κριθῇ ἀπὸ ἐσᾶς, δὲν εἰσθε ἄξιοι νὰ κρί- νετε ὑποθέσεις δευτέρευούσης σημασίας;»⁵. Ὅπως δηλαδὴ ὁ Χρι- στιανὸς πρέπει νὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν, ἔτσι πρέπει νὰ εἶναι μακριὰ καὶ ἀπὸ τὴν κολακείαν καὶ ἀπὸ τὸ ταπεινὸν φρό- νημα· διότι δὲν θὰ τὸν κατηγορήσωμεν δι' ἀλαζονείαν, ἐὰν κάποιος λέγῃ· Ἐγὼ νομίζω ὅτι τὰ χρήματα δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ τὰ πάντα αὐτῆς τῆς ζωῆς εἶναι δι' ἐμέ σκιά καὶ ὄνειρον καὶ παιγνίδια παι- διῶν· διότι τότε θὰ κατηγορήσωμεν δι' ἀλαζονείαν καὶ τὸν Σο-

εἰς ἀλαζονείαν διαβαλοῦμεν περὶ τούτων φιλοσοφοῦντα καὶ λέγοντα «Ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης».

Ἄλλὰ μὴ γένοιτο τῷ τῆς ἀλαζονείας ὀνόματι τὴν φιλοσοφίαν καλεῖν. Ἄρα οὐκ ἀπόνοια τὸ καταφρονεῖν τούτων ἀλλὰ μεγαλοψυχία. Καίτοιγε βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ δυνάστας ὀρῶμεν αὐτῶν ἀντεχομένους· ἀλλ' ὁ πτωχὸς φιλοσοφῶν πολλάκις αὐτῶν ὑπερορᾷ, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἀλαζόνα αὐτὸν ἀλλὰ καὶ μεγαλόφρονα εἶναι φήσομεν ὥσπερ οὖν οὐδὲ τὸν σφόδρα ἀντεχόμενον αὐτῶν ταπεινόφρονα καὶ μέτριον ἀλλ' ἀσθενῆ καὶ μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον. Καὶ γάρ, εἴ τις υἱὸς τῶν μὲν τῷ πατρὶ προσηκόντων κατεφρόνει, τὰ δὲ δουρικᾶ ἐθαύμαζεν, οὐχ ὡς ταπεινόφρονα αὐτὸν ἐπηνέσαμεν ἄν, ἀλλ' ὡς ἀγεννῆ καὶ δουρικὸν ἐκακίζομεν· ἐθαυμάσαμεν δ' ἄν καταφρονοῦντα ἐκείνων καὶ τῶν πατρικῶν πολὺν ποιούμενον λόγον. Ἀπονοίας γάρ ἐστι τὸ τῶν ὁμοδοῦλων ἑαυτὸν νομίζειν εἶναι βελτίω· τὸ μέντοι τὴν οὖσαν περὶ τῶν πραγμάτων ψῆφον φέρειν οὐχὶ ἀλαζονείας ἀλλὰ φιλοσοφίας ἐστί.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐχ ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἀλλ' ἑτέρους ταπεινῶν ἀνδρῶν κατεξανισταμένους καταστέλλων καὶ πείθων μετριάζειν ἔλεγεν· «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ ἢ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας». Ὁρᾷς πῶς κάκεινους ἐθεράπευσεν; Ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι πάντων ὁμοίως καταφρονεῖ καὶ ὑπ' οὐδενός ἀξιοῖ κρίνεσθαι, οὐκέτι λοιπὸν ἀλγήσει ὡς μόνος αὐτὸς ἐκβεβλημένος. Εἰ γὰρ εἶπεν «ὑφ' ὑμῶν» μόνον καὶ ἐσίγησεν, ἱκανὸν αὐτοῦς τοῦτο δακεῖν ὡς καταφρονηθέντας ἦν· νυνὶ δὲ τῷ ἐπαγαγεῖν «οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἡμέρας» παραμυθίαν ἐκόμισε τῇ πληγῇ κοινωνοὺς αὐτοῖς δούς τῆς καταφρονήσεως. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ τοῦτο θεραπεύει πάλιν εἰπών· «Ἄλλ' οὐδὲ ἑμαυτὸν ἀνακρίνω». Ὅρα πῶς οὐκ ἔστιν ἀπονοίας τὸ εἰρημένον· οὐδὲ γὰρ ἑαυτὸν ἀρκεῖν φησι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀκρίθειαν. Εἶτα, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο σφόδρα ἐπαιρομένου ἐδόκει εἶναι τὸ ῥῆ-

λομῶντα, ὁ ὁποῖος φιλοσοφῶν περὶ τούτων ἔλεγεν· «Ματαιότης ματαιότητων τὰ πάντα ματαιότης»^ο.

Ἄς μὴ ὀνομάζωμεν λοιπὸν ἀλαζονεῖαν τὴν φιλοσοφικὴν ἀντιμετώπισιν τῆς ζωῆς. Ἐπομένως τὸ νὰ περιφρονῇ κανεὶς τὰ γήινα δὲν εἶναι ἀναίδεια, ἀλλὰ μεγαλεῖον ψυχῆς. Καὶ ὁμως βλέπομεν βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ δυνάστας νὰ εἶναι προσκολλημένοι εἰς αὐτά, ἀλλ' ὁ πτωχὸς φιλοσοφῶν πολλάκις τὰ περιφρονεῖ, καὶ διὰ τοῦτο δὲν θὰ εἴπωμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀλαζών, ἀλλ' ἀντιθέτως μεγαλόφρων· ὅπως ἐκεῖνον ποῦ εἶναι πάρα πολὺ προσκολλημένος εἰς αὐτά δὲν θὰ τὸν ὀνομάσωμεν ταπεινόφρονα καὶ μετριοπαθῆ, ἀλλ' ἀσθενῆ καὶ μικρόψυχον καὶ ἀνελεύθερον· διότι καὶ ἐὰν κάποιος υἱὸς κατεφρόνει μὲν ὅσα ἀνῆκον εἰς τὸν πατέρα του, ἐθαύμαζε δὲ τὰ τῶν δούλων, αὐτὸν δὲν θὰ τὸν ἐπαινοῦσαμεν ὡς ἄνθρωπον μὲ ταπεινὸν φρόνημα, ἀλλὰ θὰ τὸν ἐκατηγοροῦσαμεν ὡς εὐτελεῆ καὶ δουλόφρονα, θὰ τὸν ἐθαυμάζαμεν δέ, ἐὰν κατεφρόνει ἐκεῖνα καὶ ἐνδιεφέρετο πολὺ διὰ τὰ πατρικά. Ἀναίδεια δηλαδὴ εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ κανεὶς τὸν ἑαυτὸν του καλύτερον ἀπὸ τοὺς συνδούλους του· τὸ νὰ κρίνῃ ὁμως τὰ πράγματα ὅπως πράγματι εἶναι δὲν δεικνύει ἀλαζονεῖαν ἀλλὰ φιλοσοφικὴν ἀντιμετώπισιν.

2. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ὄχι ἀπὸ ἰδικὴν του ἀλαζονεῖαν, ἀλλὰ προσπαθῶν νὰ ταπεινώσῃ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἐπετίθεντο κατὰ ταπεινῶν ἀνδρῶν, καὶ προσπαθῶν νὰ τοὺς πείσῃ νὰ εἶναι μετριοπαθεῖς, ἔλεγε· «Δὲν μὲ πειράζει καθόλου νὰ κριθῶ ἀπὸ ἐσᾶς ἢ ἀπὸ ἀνθρώπινον δικαστήριον». Βλέπεις πῶς ἐθεράπευσε καὶ ἐκεῖνους; διότι αὐτὸς ποῦ ἤκουσεν ὅτι ἐξ ἴσου καταφρονεῖ τὰ πάντα καὶ κανένα δὲν θεωρεῖ ἄξιον νὰ τὸν κρίνῃ δὲν θὰ στενοχωρῆται πλέον ὡς νὰ ἦτο μόνος αὐτὸς ποῦ ἀπερρίφθη ὡς κριτής. Ἐὰν δηλαδὴ εἶχεν εἶπει μόνον «ὕψ' ὑμῶν» καὶ εἶχε σιωπήσει, τοῦτο θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ τοὺς θίξῃ, διότι δῆθεν κατεφρονήθησαν· τῶρα ὁμως μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ «οὔτε ἀπὸ ἀνθρώπινον δικαστήριον», ἔφερον ἀνακούφισιν εἰς τὴν πληγὴν μὲ τὸ νὰ τοὺς προσφέρῃ συμμετόχους τῆς καταφρονήσεως. Ἀλλὰ θεραπεύει ἐπίσης καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιον, τὸ ὁποῖον εἶπεν· «Ἀλλὰ οὔτε τὸν ἑαυτὸν μου κρίνω». Κοίταξε ὅτι αὐτὸ ποῦ εἶπε δὲν δεικνύει ἀλαζονεῖαν· λέγει δηλαδὴ ὅτι οὔτε ὁ ἑαυτὸς του εἶναι ἱκανὸς διὰ τὴν ἀκριβοδικαίαν αὐτὴν κρίσιν. Ἐπειτα, ἐπειδὴ καὶ

μα, καὶ αὐτὸ διωρρώσατο εἰπών, «Ἄλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι».

Τί οὖν; σὺ χρή δικάζειν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἀμαρτήμασι; Καὶ σφόδρα μὲν σὺν χρῆ τοῦτο ποιεῖν, ὅταν ἀμαρτάνωμεν· ἀλλὰ Παῦλος τοῦτο οὐκ εἶχεν· «Οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύνοιδα», φησί. Ποῖον οὖν ἔμελλε κρίνειν ἀμάρτημα μηδὲν ἑαυτῷ συνεδῶς; Ὁ δὲ οὐ φησί δεδικαιῶσθαι. Οἱ οὖν μυρίων τραυμάτων τὸ συνειδὸς ἐμπεπλησμένον ἔχοντες καὶ μηδὲν συνεδότες ἑαυτοῖς ἀγαθόν, ἀλλὰ πᾶν τούναντίον, τί ἂν εἴποιμεν; Καὶ τί δήποτε, εἰ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδεν, οὐ δεδικαίωται; Ὅτι συνέβαιεν ἡμαρτηῆσθαι μὲν αὐτῷ τινα ἀμαρτήματα, μὴ μὴν αὐτόν εἰδέναι ταῦτα ἀμαρτήματα. Ἐντεῦθεν λογίζου πόση τῆς μελλούσης κρίσεως ἡ ἀκρίβεια. Οὐ τοίνυν ὡς ἄληπτον ἑαυτὸν νομίζων οὕτως ἀνάξιον ἑαυτοῦ εἶναι τὸ κρίνεσθαι παρ' ἐκείνων φησίν, ἀλλ' ἐπιστομίζων τοὺς ἀλόγως ταῦτα ποιοῦντας.

Ἐτέρωθι γοῦν οὐδὲ φανερῶν ὄντων τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιτρέπει κρίνειν ἑτέροις, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπήτει. «Τί γὰρ κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου, φησίν; ἢ καὶ σὺ τί ἐξουθενεῖς τὸν ἀδελφόν σου;» Οὐ γὰρ τοῦτο ἐπετάγης, ἄνθρωπε, κρίνειν ἑτέρους, ἀλλὰ τὰ σαυτοῦ δοκιμάζειν. Τί τοίνυν τοῦ δεσπότου τὴν τάξιν ἀρπάζεις; ἐκείνου τὸ κρίνειν ἐστίν, οὐχί σόν. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ὡστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτά τοῦ σκοτοῦς καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος γενήσεται ἐκάστῳ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ».

Τί οὖν; οὐ χρή τοὺς διδασκάλους τοῦτο ποιεῖν; Χρῆ μὲν ἐπὶ τῶν φανερῶν ἀμαρτημάτων καὶ ὠμολογημένων, καὶ τοῦτο μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ, καὶ τότε δὲ ἀλογῶντας καὶ δικνομένους, οὐχ ὡς οὗτοι τότε ἐποίουν, ἀπὸ κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας. Καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα οὐ περὶ τῶν ὠμολογημένων ἀμαρτημάτων φησίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ τόν

7. Ρωμ. 14,10.

8. Α' Κορ. 4,5.

αὐτὸς ὁ λόγος ἐφαίνετο ὅτι δεικνύει πολὺν ἀλαζονείαν καὶ αὐτὸ τὸ διώρθωσε μὲ τὸ νὰ εἶπῃ «Ἄλλὰ ἔτσι δὲν εἶμαι δικαιωμένος».

Τί λοιπόν; δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ τὰ ἁμαρτήματά μας; Καὶ πολὺ μάλιστα πρέπει νὰ κάνωμεν τοῦτο, ὅταν ἁμαρτάνωμεν· ἀλλὰ μὲ τὸν Παῦλον δὲν συνέβαινε τοῦτο· «Διότι δὲν συναισθάνομαι τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου», λέγει. Ποῖον λοιπὸν ἁμάρτημα θὰ ἔκριεν, ἐφ' ὅσον τίποτε δὲν συνησθάνετο κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του; Καὶ ὁμῶς λέγει ὅτι δὲν εἶναι δικαιωμένος. Τί θὰ ἐλέγομεν λοιπὸν ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἔχομεν τὴν συνείδησίν μας γεμάτην μὲ μύρια τραύματα καὶ δὲν αἰσθανόμεθα νὰ ἔχωμεν τίποτε καλόν, ἀλλὰ τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα; Καὶ τί λοιπόν, δὲν εἶναι δικαιωμένος, ἐὰν κάποιος δὲν συναισθάνεται τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του; Δὲν εἶναι δικαιωμένος, διότι θὰ συνέβαινε νὰ ἔχη μὲν κάνει μερικά ἁμαρτήματα, χωρὶς ὁμῶς νὰ γνωρίζῃ τὰ ἁμαρτήματα αὐτά. Ἀπὸ αὐτὸ τὸ παράδειγμα σκέψου πόση θὰ εἶναι ἡ ἀκρίβεια τῆς μελλούσης κρίσεως. Λέγει λοιπὸν ὅτι τὸ νὰ κρίνεται ἀπὸ ἐκείνους εἶναι πολὺ ἀνάξιον τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅχι διότι ἐνόμιζε τὸν ἑαυτὸν του ἄφογον, ἀλλὰ διότι ἤθελε νὰ κλείσῃ τὰ στόμα κα ἐκείνων πού ἔκαμναν αὐτὰ ἀσυλλόγιστα.

Εἰς ἄλλην περίπτωσιν μάλιστα οὔτε καὶ ὅταν ἦσαν φανερά τὰ ἁμαρτήματα ἐπέτρεπε νὰ κρίνουν τοὺς ἄλλους, διότι τοῦτο ἀπῆτει ἡ περίστασις. Διότι λέγει· «Διατί λοιπὸν κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου; Καὶ σὺ διατί περιφρονεῖς τὸν ἀδελφόν σου;»⁷· διότι δὲν ὤρισθης νὰ κάνῃς τοῦτο, ἄνθρωπε, δηλαδή νὰ κρίνῃς ἄλλους, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζῃς τὰ ἰδικά σου. Διατί λοιπὸν διασαλεύεις τὴν τάξιν τοῦ Κυρίου; ἡ κρίσις εἶναι ἔργον ἐκείνου, ὅχι ἰδικόν σου. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσεν· «Ἵνα μὴ κρίνετε τίποτε πρὶν ἀπὸ τὸν ὠρισμένον καιρὸν ἕως ὅτου ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὁ ὅποιος θὰ φωτίσῃ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος καὶ θὰ φανέρωσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν καρδιῶν· καὶ τότε ὁ ἔπαινος θὰ δοθῇ εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τὸν Θεόν»⁸.

Τί λοιπόν; δὲν πρέπει οἱ διδάσκαλοι νὰ κρίνουν; Πρέπει μὲν προκειμένου περὶ τῶν φανερῶν καὶ ὠμολογημένων ἁμαρτημάτων, καὶ τοῦτο εἰς κατάλληλον καιρὸν καὶ νὰ τὸ κάμνουν ἀπὸ θλίψιν καὶ πόνον, ὅχι ὅπως αὐτοὶ τότε ἔκαμνον, ἀπὸ καινοδοξίαν καὶ ἀλαζονείαν· διότι πράγματι ἐδῶ δὲν ὁμιλεῖ περὶ τῶν ὠμολογημένων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ περὶ τῆς τάσεως νὰ θεωροῦν κάποιον ἀνώτερον

δεῖνα τοῦ δεῖνος προτιθέναι καὶ συγκρίσεις ποιεῖσθαι βίων. Ταῦτα γὰρ αὐτὸς μόνος οἶδε κρίνειν μετὰ ἀκριβείας ὁ μέλλων ἡμῶν τὰ ἀπόρρητα κρίνειν, ποῖα μὲν μείζονος, ποῖα δὲ ἐλάττονος κολάσεώς ἐστιν ἄξια καὶ τιμῆς· ἡμεῖς
 5 δὲ κατὰ τὸ παραστὰν ταῦτα πράττομεν. Εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς ἤμαρτον, φησίν, οὐδὲν οἶδα σαφῶς, πῶς ἄξιος ἂν εἶην ὑπὲρ ἐτέρων φέρειν ψῆφον; πῶς δὲ ὁ τὰ ἑμαυτοῦ μετὰ ἀκριβείας μὴ ἐπιστάμενος τὰ ἄλλων δινήσομαι κρίνειν; Εἰ δὲ Παῦλος τοῦτο ἔπασχε, πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς. Καὶ
 10 γὰρ ταῦτα ἔλεγεν, οὐχ ἵνα δείξῃ ἑαυτὸν ἄληπτον, ἀλλ' ἵνα δείξῃ ὅτι, εἰ καὶ τοιοῦτος εἶη τις παρ' αὐτοῖς μηδὲν ἡμαρτηκῶς, οὐδ' οὗτος ἄξιος ἂν εἶη τοὺς ἐτέρων κρίνειν βίους· καὶ ὅτι, εἰ οὗτος ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδῶς ὑπεύθυνος εἶναι φησι, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνοι οἱ μυρία ἑαυτοῖς
 15 συνειδότες.

Οὕτω τοίνυν ἐπιστομίσας τοὺς τὰς τοιαύτας ποιουμένους κρίσεις ὠδίνει λοιπὸν ἀπορρήξας τὸν θυμὸν ἐπὶ τὸν πεπορνευκότα ἐλθεῖν. Καὶ καθάπερ χειμῶνος ἐπιόντος νέφη τινὰ ζοφώδη προτρέχει, εἶτα ἐπειδὴν ὁ τῶν βροντῶν
 20 πάταγος γένηται καὶ τὸν οὐρανὸν ἐργάσηται νέφος ἕν, τότε ἄθρόον ἐπὶ τὴν γῆν καταρρήγνυται ὁ ὑετός, οὕτω καὶ τότε συνέβαινε. Καὶ γὰρ ἔχων μετὰ πολλῆς ἀγανακτήσεως χρήσασθαι τῷ πεπορνευκότι, φοβεροῖς ῥήμασι καταστέλλει πρότερον τὸ φύσημα τοῦ ἀνδρός· ἐπειδὴ καὶ διπλοῦν
 25 ἀμάρτημα ἦν τὸ συμβάν, πορνεία καὶ πορνείας χειρὸν, τὸ μὴ πενθεῖν ὑπὲρ τοῦ πλημμεληθέντος. Οὐ γὰρ οὕτω τὸν ἡμαρτηκότα πενθεῖ, ὡς τὸν ἡμαρτηκότα καὶ μὴ μετανοοῦντα· «Πενθήσω γὰρ πολλούς», φησίν, «οὐχὶ τῶν προημαρτηκότων ἀπλῶς, ἀλλὰ «τῶν μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ
 30 ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ἣ ἔπραξαν». Ὁ γὰρ μετὰ τὸ ἀμαρτεῖν μετανοία κεχρημένος, οὐ πένθους ἀλλὰ μακαρισμῶν ἐστιν ἄξιος ἐπὶ τὸν τῶν δικαίων χορὸν μεταστάς. «Λέγε γὰρ σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῆς. Εἰ

9. Β' Κορ. 12,21.

10. Ἦσα. 43,26.

ἄλλου καὶ νὰ συγκρίνουν τοὺς βίους τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὰ γνωρίζει νὰ τὰ κρίνῃ μὲ ἀκρίβειαν μόνον ὁ ἴδιος ἐκεῖνος πού θὰ κρίνῃ τὰ ἀπόρρητά μας, ποῖα μὲν ἀξίζουσιν μεγάλην, ποῖα δὲ μικρὰν τιμωρίαν ἢ τιμὴν· ἡμεῖς ὁμῶς κρίνομεν τὰ πράγματα ἀπὸ αὐτὸ πού βλέπομεν. Ἐφ' ὅσον, δηλαδή, λέγει, δὲν γνωρίζω μὲ σαφήνειαν τίποτε ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μου ἁμαρτίας, πῶς θὰ ἦμουν ἀξίος νὰ κρίνω ἄλλους; πῶς ἐγὼ πού δὲν γνωρίζω μὲ ἀκρίβειαν τὰ ἰδικὰ μου θὰ ἠμπορέσω νὰ κρίνω τὰ τῶν ἄλλων; Καὶ ἐὰν ὁ Παῦλος ἠσθάνετο ἔτσι, πολὺ περισσότερον ἡμεῖς· διότι πράγματι τὰ ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ δείξῃ τὸν ἑαυτὸν του ἄψογον, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπῆρχε μεταξὺ των κάποιος ἄμεμπτος, οὔτε αὐτὸς θὰ ἦτο ἀξίος νὰ κρίνῃ τοὺς βίους ἄλλων· καὶ διὰ νὰ δείξῃ ἐπίσης ὅτι ἐφ' ὅσον αὐτὸς πού δὲν συναισθάνεται τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του λέγει ὅτι εἶναι ὑπεύθυνος, πολὺ περισσότερον ἐκεῖνοι πού ἔχουν ἐπίγνωσιν μυρίων ἁμαρτημάτων των.

Ἐποὺ λοιπὸν ἔτσι ἐφίμωσεν ἐκείνους πού προέβαινον εἰς τέτοιας κρίσεις, ἐν συνεχείᾳ ἀφοῦ κατέπαυσε τὸν θυμὸν του, στενοχωρεῖται πολὺ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ θέμα τοῦ πόρνου. Καὶ ὅπως ὅταν ἔρχεται κακοκαιρία, προηγούνται μερικὰ μαῦρα σύννεφα καὶ κατόπιν, ἀφοῦ ἀκουσθῇ ὁ πάταγος τῶν βροντῶν καὶ καλύψῃ τὸν οὐρανὸν ἓνα σύννεφον, τότε πίπτει ραγδαία βροχὴ εἰς τὴν γῆν, ἔτσι συνέβαινε καὶ τότε. Ἐπειδὴ δηλαδή ἐπρόκειτο νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν πόρνον μὲ πολλὴν ἀγανάκτησιν, προηγουμένως μὲ πολὺ αὐστηροὺς λόγους καταστέλλει τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ ἀνδρός, διότι τὸ γεγονός ἦτο διπλοῦν ἁμάρτημα, πορνεία καὶ τὸ χειρότερον τῆς πορνείας, ἔλλειψις πένθους δηλαδή διὰ τὸ ἁμάρτημα· διότι δὲν πενθεῖ τόσον τὸν ἁμαρτωλὸν ὅσον τὸν ἁμαρτωλὸν πού δὲν μετανοεῖ· διότι λέγει· «Θὰ πενθήσω πολλοὺς ὄχι ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀπλῶς ἠμάρτησαν, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσους δὲν μετενόησαν διὰ τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὴν ἀκαθαρσίαν τὴν ὁποίαν ἐπραξαν». Ἐκεῖνος δηλαδή πού μετανοεῖ μετὰ τὴν ἁμαρτίαν εἶναι ἀξίος ὄχι πένθους ἀλλὰ μακαρισμῶν καὶ ἀνήκει εἰς τὴν παράταξιν τῶν δικαίων, διότι λέγει· «Λέγε σὺ πρῶτος τὰς ἀνομίας σου, διὰ νὰ δικαιωθῆς»¹⁰. Ἐὰν ὁμῶς, μετὰ τὴν ἀ-

δὲ μετὰ τὸ ἁμαρτεῖν ἀναισχυντεῖ, οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ πεσεῖν ἔστιν ἔλεεινός, ὡς ἐπὶ τῷ κείσθαι πεσῶν.

3. Εἰ δὲ τὸ μὴ μετανοεῖν ἐπὶ ἁμαρτήμασι χαλεπόν, τὸ καὶ πεφυσιῶσθαι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι ποίας κολάσεώς
 5 ἔστιν ἄξιον; Εἰ γὰρ ὁ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν ἐπαιρούμενος ἀκαθαρτός ἐστιν, ὁ ἐπὶ ἁμαρτήμασι τοῦτο πάσχων ποίας τεύξεται συγγνώμης; Ἐπεὶ οὖν τοιοῦτος ἦν ὁ πεπορνευκῶς καὶ τὴν ψυχὴν οὕτως ἰταμὴν καὶ δυσένδοτον εἰργάσατο διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀναγκαίως αὐτοῦ προκαταβάλλει τὸν τῦφον. Καὶ οὔτε πρῶτον τίθησι τὸ ἔγκλημα, ὥστε
 10 μὴ ἀπαναισχυντῆσαι αὐτὸν ὡς πρὸ τῶν ἄλλων ἐγκαλούμενον, οὔτε δὲ ὕστερον, ὥστε αὐτὸν μὴ νομίσαι πάρεργον εἶναι τὸ κατ' αὐτόν· ἀλλὰ πρότερον πολὺν αὐτῷ φόβον ἐνθεις ἐκ τῆς πρὸς ἑτέρους ἐπιτιμήσει προκατασειῶν αὐτοῦ τὴν ἀπόνοιαν. Αὐτὰ γὰρ ταῦτα τὰ ῥήματα, τὸ «Οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι», καὶ τὸ «Ὁ κρίνων με Κύριός ἐστιν, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκοτίους καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν», οὐχ ὡς ἔτυχε, κάκεινου καὶ τῶν ἐκεῖνον μὲν συγκροτούντων, τοὺς δὲ ἀγίους ἐξουθενούντων καθάπτεται. Τί γάρ, φησὶν, εἰ ἔξωθεν ἐνάρετοι φαίνονται τινες καὶ θαυμαστοί; Οὐ τῶν ἔξωθεν κριτῆς ἔστιν ἐκεῖνος ὁ δικάστης, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀπόρρητα εἰς μέσον ἄγει.

Δύο τοίνυν ἔνεκεν, μᾶλλον δὲ καὶ τριῶν, οὐκ ἔστιν
 25 ἡμῶν ἡ κρίσις ἀκριβής· ἑνὸς μὲν, ὅτι, κἂν μηδὲν ὦμεν ἑαυτοῖς συνειδότες, ὅμως δεόμεθα τοῦ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἐλέγχοντος μετὰ ἀκριθείας· ἑτέρου δέ, ὅτι τὰ πλείονα τῶν γινομένων ἡμᾶς λανθάνει καὶ κρύπτεται· καὶ τρίτου πρὸς τούτοις, ὅτι πολλὰ τῶν γενομένων παρ' ἑτέρων
 30 δοκεῖ μὲν ἡμῖν καλὰ, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς δὲ γίνεται γνώμης. Τί τοίνυν φατέ, ὅτι οὐδὲν ἡμάρτηται τῷ δεῖνι καὶ τῷ δεῖνι, καὶ ὁ δεῖνα τοῦ δεῖνος βελτίων; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστιν ἄ-

μαρτίαν δὲν ἐντρέπεται, δὲν εἶναι τόσον ἔλεεινός, διότι ἔπεσεν, ὅσον διότι πικραμένει εἰς τὴν πτώσιν του.

3. Ἐὰν δὲ εἶναι θλιβερόν πρᾶγμα ἢ ἔλλειψις μετανοίας δι' ἁμαρτήματα, ποίαν τιμωρίαν ἀξίζει τὸ νὰ ὑπερηφανεύεται κανεὶς διὰ τὰ ἁμαρτήματά του; Καὶ ἂν ἐκεῖνος ποὺ ὑπερηφανεύεται διὰ τὰ κατορθώματά του εἶναι ἀκάθαρτος, πῶς θὰ συγχωρηθῇ ἐκεῖνος ποὺ παθαίνει τοῦτο διὰ τὰ ἁμαρτήματά του; Ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο τέτοιος ὁ πόρνος καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ἔκανε τὴν ψυχὴν του τόσον ἀναίσχυντον καὶ δύσκαμπτον, ἀναγκαστικῶς ἐκ τῶν προτέρων καταβάλλει τὴν ἀλαζονείαν του. Καὶ οὔτε ἀναφέρει πρώτην τὴν κατηγορίαν, ὥστε νὰ μὴ ἀποθρασυνθῇ αὐτός, διότι δῆθεν ἐκατηγορεῖτο πρὸ τῶν ἄλλων, οὔτε ὁμῶς δευτέραν, ὥστε νὰ μὴ νομίσῃ αὐτός ὅτι εἶναι δευτερεῦον θέμα ἢ ὑπόθεσις του· ἀλλὰ, ἀφοῦ προηγουμένως προεκάλεσεν εἰς αὐτὸν πολὺν φόβον μὲ τὴν παρρησίαν του πρὸς ἄλλους, τότε προχωρεῖ ἐναντίον του εἰς τὰ πλαίσια τῆς ἐπιτιμήσεώς του πρὸς τοὺς ἄλλους καταρρίπτων ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ. Αὐτοὶ δηλαδή οἱ ἴδιοι οἱ λόγοι τὸ «Δὲν συναισθάνομαι τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι εἶμαι δικαιωμένος» καὶ τό, «Ὁ Κύριος εἶναι αὐτός ποὺ μὲ κρίνει, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ φωτίσῃ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος καὶ θὰ φανερώσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν καρδιῶν», δὲν ἀναφέρονται τυχαίως, ἀλλὰ ἀποτελοῦν ἐπίθεσιν κατ' ἐκείνου καὶ ὅσων ἐπεδοκίμαζον μὲν ἐκεῖνον, περιεφρόνουν δὲ τοὺς πιστοὺς. Τί ὠφελεῖ δηλαδή, λέγει, ἐὰν μερικοὶ ἐξωτερικῶς φαίνωνται ἐνάρετοι καὶ θαυμαστοί; Ἐκεῖνος ὁ δικαστὴς δὲν εἶναι κριτὴς τῶν ἐξωτερικῶν στοιχείων, ἀλλὰ ἀποκαλύπτει καὶ τὰ ἀπόρρητα.

Διὰ δύο λοιπὸν ἢ μᾶλλον διὰ τρεῖς λόγους δὲν εἶναι δυνατὸν ἢ κρίσις μας νὰ εἶναι ἀκριβής· πρῶτον, διότι, καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν συναισθανώμεθα τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας, καὶ ὁμῶς ἔχομεν ἀνάγκην ἐκείνου, ποὺ ἐλέγχει τὰ ἁμαρτήματά μας μὲ ἀκρίβειαν· δεύτερον, διότι τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα συμβαίνουν διαφεύγουν τὴν προσοχὴν μας καὶ παραμένουν κρυπτά· καὶ τρίτον ἐπίσης, διότι πολλὰ ἀπὸ ὅσα ἔκαναν ἄλλοι φαίνονται εἰς ἡμᾶς μὲν καλὰ, δὲν ἔγιναν ὁμῶς μὲ ὀρθὴν πρόθεσιν. Διατί λοιπὸν λέγετε ὅτι δὲν ἐκάνατε κανένα κακὸν εἰς τὸν τάδε καὶ εἰς τὸν τάδε καὶ ὅτι ὁ τάδε εἶναι καλύτερος ἀπὸ τὸν τάδε; Τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ

ποφήνασθαι οὐδὲ περὶ τοῦ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδότος· ὁ γὰρ
 τα ἀπόρρητα κρίνων ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μετὰ ἀκριβείας δικά-
 ζων. Ἴδου γοῦν, οὐδὲ ἐγὼ τι ἑμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐδὲ
 οὕτω δεδικαίωμαι· τουτέστιν, οὐκ ἀπήλλαγμαί τῶν εὐθυ-
 5 νῶν οὐ δὲ τῶν ἐγκλημάτων. Οὐ γὰρ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ
 ἐν τοῖς δικαίοις τέταγμαί, ἀλλ' ὅτι οὐκ εἰμί καθαρὸς ἀπὸ
 ἀμαρτίας. Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· «Ὁ δὲ ἀποθανῶν δε-
 δικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας», τουτέστιν ἀπήλλακται.

Πολλὰ δὲ καὶ πράττομεν ἀγαθὰ μὲν, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς
 10 δὲ γνώμης. Καὶ γὰρ ἐπαινοῦμεν πολλοὺς οὐκ ἐκείνους
 ποιῆσαι λαμπροὺς βουλόμενοι, ἀλλ' ἑτέρους δι' ἐκείνων
 δάκνειν. Καὶ τὸ μὲν γινόμενον καλόν· ἐπαινεῖται γὰρ ὁ κα-
 τορθῶν· ἡ δὲ διάνοια διεφθαρμένη· ἀπὸ σατανικῆς γὰρ
 γίνεται γνώμης. Οὐ γὰρ τῷ ἀδελφῷ συγχαίρων, ἀλλὰ τὸν
 15 ἕτερον βαλεῖν ἐπιθυμῶν τοῦτο πολλάκις πεποίηκέ τις. Πά-
 λιν, ἡμαρτέ τις ἀμαρτίαν μεγάλην· ἕτερός τις αὐτὸν ὑπο-
 σκελίσαι βουλόμενος οὐδὲν φησιν εἰργάσθαι, καὶ παραμυ-
 θεῖται δῆθεν αὐτὸν ἀμαρτάνοντα ἐπὶ τὸ κοινὸν τῆς φύ-
 σεως καταφεύγων· ἀλλ' οὐ συγγνώμην πολλάκις, ἀλλὰ ῥα-
 20 θυμότερον ἐργάσασθαι βουλόμενος τοῦτο ποιεῖ. Πάλιν
 ἐπιπλήττει πολλάκις, οὐχ ὥστε ἐλέγξει καὶ νουθετῆσαι,
 ἀλλ' ὥστε ἐκπομπεῦσαι καὶ ἐκτραγωδῆσαι τῷ πλησίον
 τὴν ἀμαρτίαν. Τὰς δὲ βουλάς αὐτὰς ἄνθρωποι μὲν οὐκ
 ἴσασιν, ὁ δὲ τὰς καρδίας ἐρευνῶν ἀκριβῶς ἐπίσταται
 25 καὶ εἰς μέσον ἄξει πάντα τότε ἐκεῖνα. Διὸ καὶ ἔλεγεν,
 «Ὁς φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ ἀκότους καὶ φανερώσει τὰς
 βουλάς τῶν καρδιῶν».

Ὅταν οὖν καὶ ἐν τῷ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδέναι μὴ δυ-
 νώμεθα ἐγκλημάτων εἶναι καθαροί, καὶ ἐν οἷς ἀγαθὸν τι
 30 πράττομεν, οὐκ ἀπὸ ὀρθῆς δὲ γνώμης πράττομεν, τιμω-
 ρίας ὤμεν-ὑπεύθυνοι, ἐννόησον πόση παρὰ ἀνθρώποις
 ἀπάτη περὶ τὰς κρίσεις. Πάντα γὰρ ταῦτα ἀνθρώποις μὲν

οὔτε δι' ἐκείνον, ὁ ὁποῖος δὲν συναισθάνεται τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του· διότι ὁ κρίνων τὰ ἀπόρρητα ἐκείνος εἶναι πού δικάζει μὲ ἀκρίθειαν. Ἰδοὺ λοιπόν, οὔτε ἐγὼ συναισθάνομαι κάτι κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἀλλὰ οὔτε ἔτσι εἶμαι δικαιωμένος· δηλαδή δὲν εἶμαι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ εὐθύνας οὔτε ἀπὸ κατηγορίας. Δὲν λέγει δηλαδή τοῦτο, ὅτι «Δὲν κατατάσσομαι μεταξύ τῶν δικαίων», ἀλλ' ὅτι «Δὲν εἶμαι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίας»· διότι ἄλλοῦ λέγει· «Ἐκείνος πού ἀπέθανεν ἔχει δικαιοθῆ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν»¹¹, δηλαδή ἔχει ἀπαλλαγῆ.

Ἐξ ἄλλου, ἀκόμη καὶ πράττομεν πολλὰ καλὰ ὅχι ὁμῶς ἀπὸ καλὴν πρόθεσιν. Ἀκόμη καὶ ἐπαινοῦμεν δηλαδή πολλούς, ὅχι διότι θέλομεν νὰ κάνωμεν ἐκείνους λαμπρούς, ἀλλὰ διότι θέλομεν δι' ἐκείνων νὰ θίξωμεν ἄλλους. Καὶ ἡ μὲν πρᾶξις εἶναι καλὴ, διότι ἐπαινεῖται αὐτὸς πού κατορθώνει κάτι, ἡ πρόθεσις ὁμῶς εἶναι ἀνήθικος, ἐφ' ὅσον προέρχεται ἀπὸ σατανικὴν σκέψιν. Πολλάκις δηλαδή κάποιος κάμνει τοῦτο ὅχι διότι πράγματι χαίρεται διὰ τὸ κατόρθωμα τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ διότι ἐπιθυμεῖ νὰ προσβάλλῃ ἄλλον. Ἐπίσης, κάποιος ἔκανε μίαν μεγάλην ἁμαρτίαν· κάποιος ἄλλος, ἐπειδὴ θέλει νὰ τὸν ὑποσκελίσῃ, τοῦ λέγει ὅτι δὲν ἔχει κάνει τίποτε, καὶ δῆθεν τὸν παρηγορεῖ διὰ τὴν ἁμαρτίαν του χρησιμοποιοῦν ὡς ἐπιχείρημα τὸ κοινὸν τῆς φύσεως· ἀλλὰ πολλάκις τὸ κάνει αὐτό, ὅχι διότι θέλει νὰ ἐκφράσῃ τὴν συμπάθειάν του, ἀλλὰ διότι θέλει νὰ κάνῃ τὸν ἁμαρτήσαντα ραθυμότερον. Ἐπίσης, πολλάκις τὸν ἐπιπλήττει, ὅχι διὰ νὰ τὸν ἐλέγξῃ καὶ νὰ τὸν νουθετήσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν διαπομπεύσῃ καὶ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ἁμαρτίαν εἰς τὸν πλησίον. Τὰς προθέσεις αὐτὰς οἱ μὲν ἄνθρωποι δὲν τὰς γνωρίζουν, ἐκείνος ὁμῶς πού ἐρευνᾷ τὰς καρδίας τὰς γνωρίζει μὲ ἀκρίθειαν καὶ θὰ ἀποκαλύψῃ τότε ὅλα ἐκεῖνα. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν «Ὁ ὁποῖος θὰ φωτίσῃ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος καὶ θὰ φανερώσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν καρδιῶν».

Ἐφ' ὅσον λοιπόν δὲν δυνάμεθα νὰ εἶμεθα καθαροὶ ἀπὸ κατηγορίας καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν συναισθανώμεθα τίποτε κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἐφ' ὅσον ἐπίσης εἶμεθα ὑπεύθυνοι τιμωρίας καὶ διὰ τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας πράττομεν μὲν κάτι καλόν, δὲν τὸ πράττομεν ὁμῶς ἀπὸ καλὴν πρόθεσιν, σκέψου πόση ἀπάτη ὑπάρχει εἰς τὰς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα αὐτὰ δηλαδή δὲν εἶναι

οὐκ ἔστιν ἐφικτά, τῷ δὲ ἀκοιμήτῳ μόνῳ ὀφθαλμῷ κἂν ἀνθρώπους ἀπατήσωμεν, ἐκεῖνον οὐδέποτε παραλογισόμεθα. Μὴ τοίνυν λέγε, σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι· τίς με ὄρᾱ; ὁ γὰρ πλάσας καταμόνας τὰς καρδίας ἡμῶν, αὐτὸς πάντα ἐπίσταται, ὅτι σκότος οὐ σκοτισθήσεται παρ' αὐτῷ. Καλῶς δὲ φησιν ὁ ἀμαρτάνων, σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι. Εἰ μὴ γὰρ σκότος ἦν ἐν τῇ διανοίᾳ, οὐκ ἂν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἐκβαλὼν μετὰ ἀδείας ἔπραττεν. Ἐὰν γὰρ μὴ πρότερον σκοτισθῆ τὸ ἡγεμονικόν, ἐπισελθεῖν ἢ ἀμαρτία μετὰ ἀδείας οὐ δύναται. Μὴ τοίνυν λέγε, τίς με ὄρᾱ; ἔστι γὰρ ὁ διϊκνούμενος μέχρι ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν· ἀλλὰ σὺ αὐτὸν οὐχ ὄρᾱς, οὐδὲ διατέμνειν δύνασαι τὸ νέφος, ἀλλ' ὥσπερ τειχίον πάντοθεν ἔχων περικείμενον, οὕτως ἀναβλέψαι πρὸς τὸν οὐρανὸν οὐκ ἔχεις.

4. Ποίαν γὰρ βούλει πρότερον ἀμαρτίαν ἐξετάσωμεν; καὶ ὄψει οὕτω γινομένην αὐτήν. Καθάπερ γὰρ λησται καὶ τοιχωρύχοι, ἐπειδὴν τι τῶν τιμίῳν λαβεῖν θελήσωσι, τὸν λύχνον κατασβέσαντες τοῦτο πράττουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀμαρτανόντων ὁ διεφθαρμένος ποιεῖ λογισμὸς. Καὶ γὰρ καὶ ἐν ἡμῖν ἔστι φῶς τὸ λογικὸν διόλου καιόμενον. Κἂν τὸ πνεῦμα τῆς πονηρίας σφοδρῶς ἐπελθὼν μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης κατασβέση τὴν φλόγα ἐκείνην, ἐσκότισεν εὐθέως τὴν ψυχὴν καὶ κατηγωνίσαστο καὶ πάντα ἐσύλησεν εὐθέως τὰ ἐναποκείμενα. Ὄταν γὰρ ὑπὸ ἀσελγοῦς ἐπιθυμίας ἀλῶ ἢ ψυχὴ, καθάπερ νέφος καὶ ἀχλύς τοὺς τοῦ σώματος ὀφθαλμούς, οὕτω τῆς διανοίας τὸ προορατικὸν προκαταλαβοῦσα ἐκείνη, οὐδὲν ἀφήσιν ἰδεῖν περαιτέρω, οὐ κρημνόν, οὐ γέενναν, οὐ φόβον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας γίνεται· καὶ καθάπερ τοῖχος ἀθυρίδωτος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐγερθεὶς οὐκ ἀφήσιν τὴν ἀκτῖνα τῆς δικαιοσύνης ἐλάμψαι τῇ διανοίᾳ τῶν λογισμῶν τῶν ἀτόπων τῆς ἐπιθυ-

12. Ψαλμ. 32,15 καὶ 138,12.

13. Ἡ γ ε μ ο ν ι κ ὀ ν: Ὅρος τῆς Στωικῆς φιλοσοφίας δηλῶν τὸν «λόγον», τὴν κυρίαν δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.

14. Ἐβρ. 4,12.

κατορθωτά μὲν ἀπὸ τοῦς ἀνθρώπους, εἶναι ὁμῶς διὰ τὸν μόνον ἀκοίμητον ὄφθαλμόν· καὶ ἂν ἐξαπατήσωμεν τοῦς ἀνθρώπους, ἐκεῖνον οὐδέποτε θὰ τὸν ἐξαπατήσωμεν. Μὴ λοιπόν, λέγῃς· Ἰὺρῶ μου εἶναι σκότος καὶ τοῖχοι· ποῖος μὲ βλέπει;· διότι αὐτὸς ποῦ ἔπλασε τὰς καρδίας μας μίαν πρὸς μίαν αὐτὸς γνωρίζει τὰ πάντα, ὅτι σκότος δὲν θὰ κυριαρχήσῃ περίξ αὐτοῦ². Ὁρθῶς δὲ ὁ ἁμαρτάνων λέγει, Ἰὺρῶ μου εἶναι σκότος καὶ τοῖχοι·· διότι, ἔὰν δὲν ὑπῆρχε σκότος εἰς τὴν διάνοιάν του, δὲν θὰ ἐνήργει χωρὶς φόβον, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Ἄν δηλαδὴ δὲν σκοτισθῆ προηγουμένως τὸ ἡγεμονικόν³, δὲν εἶναι δυνατὸν χωρὶς φόβον νὰ εἰσβάλῃ ἡ ἁμαρτία. Μὴ λοιπόν λέγῃς· ποῖος μὲ βλέπει;· διότι ὑπάρχει ἐκεῖνος ποῦ διεισδύει μέχρι τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος, μέχρι τῶν κλειδώσεων τοῦ σώματος καὶ τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων⁴. Ἄλλὰ σὺ δὲν τὸν βλέπεις, οὔτε ἡμπορεῖς νὰ διαπεράσῃς τὸ νέφος, ἀλλ' ὡσὰν νὰ ἔχῃς γύρω σου ἕν τεῖχος ὑψωμένον δὲν δύνασαι νὰ ἰδῆς πρὸς τὸν οὐρανόν.

4. Ποίαν ἁμαρτίαν λοιπόν νὰ ἐξετάσωμεν πρώτην; καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι συμβαίνει ὡς ἐξῆς: Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ οἱ λησται καὶ οἱ διαρρηκται, ὅταν θελήσουν νὰ κλέψουν κάτι πολύτιμον, τὸ κάμνουν ἀφοῦ σθήσουν τὸ φῶς, ἔτσι ἐνεργεῖ καὶ ὁ διεφθαρμένος νοῦς εἰς τοῦς ἁμαρτάνοντας· διότι καὶ μέσα μας τὸ λογικόν εἶναι φῶς, ποῦ καίει συνεχῶς. Καὶ ἂν τὸ πνεῦμα τῆς πονηρίας πνεύσῃ μὲ πολλὴν σφοδρότητα καὶ σθήσῃ τὴν φλόγα ἐκείνην, ἀμέσως θὰ σκοτίσῃ ὀπωσδήποτε τὴν ψυχὴν καὶ θὰ τὴν καταβάλῃ καὶ ἀμέσως θὰ διαρπάσῃ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα. Ὅταν δηλαδὴ ἀκόλαστος ἐπιθυμία κυριεύσῃ τὴν ψυχὴν ἀφοῦ προηγουμένως καταλάβῃ τὸ προορατικόν μέρος τῆς διανοίας, ὅπως νέφος καὶ ἀχλὺς καταλαμβάνει τοῦς ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος, δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἰδῆ τίποτε μακρύτερον, οὔτε κρημνὸν οὔτε κόλασιν οὔτε φόβον, ἀλλ' ἀφοῦ καταδυναστευθῆ ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν τύραννον, ἐν συνεχείᾳ εὐκόλως καταβάλλεται ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας· καὶ ὡς ἕνας συνεχῆς τοῖχος ὑψωμένος πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν δὲν ἀφήνει τὴν ἀκτίνα τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν διάνοιαν, διότι οἱ ἄτοποι λογισμοὶ τῆς ἐπιθυμίας τὴν περιβάλλουν ἀπὸ ὅλας τὰς

- μίας πάντοθεν αὐτὴν ἐπιτειχιζόντων. Καὶ ἀπαντᾶ αὐτῷ τότε λοιπὸν ἡ πορνευομένη γυνὴ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, πρὸ τῆς διανοίας, πρὸ τῶν λογισμῶν ἐστῶσα καὶ φαινομένη. Καὶ ὡσπερ οἱ πεπηρωμένοι, κἂν ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ
- 5 ὑπ' αὐτὸ τοῦ οὐρανοῦ τὸ μέσον ἐστηκότες ὡσιν, οὐ παρέχονται τὸ φῶς ἐγκεκλεισμένων αὐτοῖς τῶν ὀμμάτων, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι, κἂν μυρία πάντοθεν αὐτοῖς ἐνηχῆ σωτήρια δόγματα, τῷ πάθει τούτῳ προκατειλημμένοι τὴν ψυχὴν πᾶσι τοῖς τοιοῦτοις λόγοις ἀποφράττουσι τὴν ἀκοήν.
- 10 Καὶ ἴσασιν οἱ τὴν πείραν εἰληφότες καλῶς. Ἄλλ' ὑμᾶς μὴ γένοιτο ἀπὸ τῆς πείρας ταύτης εἰδέναι. Οὐχ αὕτη δὲ μόνον ἡ ἀμαρτία ταῦτα ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ πᾶς ἔρως ἄτοπος. Μεταθῶμεν γάρ, εἰ δοκεῖ, τὸν λόγον ἀπὸ τῆς πορνευομένης γυναικὸς ἐπὶ τὰ χρήματα, καὶ θεασόμεθα καὶ ἐν-
- 15 ταῦθα πυκνὸν σκότος καὶ συνεχές. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἄτε μιᾶς οὔσης τῆς ἐρωμένης καὶ εἰς ἓνα τόπον ἀποκεκλεισμένης οὐχ οὕτω σφοδρὸν τὸ πάθος· ἐπὶ δὲ τῶν χρημάτων ἀπανταχοῦ φαινομένων ἐν ἀργυροκοπέοις, ἐν πανδοχείοις, ἐν χρυσοχοείοις, ἐν ταῖς τῶν πλουτούντων οἰκίαις σφοδρὸς ὁ
- 2) ἔρως πνεῖ. Ὅταν γὰρ παῖδας σοβοῦντας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἵππους χρυσοφοροῦντας, ἀνθρώπους καλλωπιζομένους πολυτελέσι ἐσθήμασι ἴδη μετ' ἐπιθυμίας ὁ νοσῶν, πολὺς ὁ σκότος καταχεῖται.
- Καὶ τί δεῖ λέγειν οἰκίας καὶ ἀργυροκοπεῖα; Ἐγὼ γάρ
- 25 οἶμαι τοὺς τοιοῦτους, κἂν ἐπὶ τῆς γραφῆς ἴδωσι καὶ τῆς εἰκόνος τὸν πλοῦτον, σπαράττεσθαι καὶ ἀγριαίνειν καὶ λυττᾶν· ὥστε πάντοθεν αὐτοῖς τὸ σκότος συνάγεται. Κἂν γὰρ εἰς εἰκόνα βλέψωσι βασιλικήν, οὐ θαυμάζουσι τῶν λίθων τὸ κάλλος οὐδὲ τὸν χρυσὸν οὐδὲ τὸ ἀλουργές ἱμάτιον,
- 30 ἀλλὰ τήκονται. Καὶ καθάπερ ὁ δύσεως ἐκεῖνος, κἂν εἰκόνα θεᾶσθαι τῆς ἐρωμένης γυναικὸς, προσήλωται τῷ ἀψύχῳ, οὕτω καὶ οὗτος ἄψυχον ὄρων εἰκόνα τοῦ πλούτου τὸ αὐτὸ πάσχει μειζόνως ἄτε τυραννικωτέρῳ κατεχόμενος πάθει. Καὶ χρὴ λοιπὸν ἢ μένειν ἐπὶ τῆς οἰκίας ἢ ἐμβάλλον-
- 35 τὰ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς μυρίας λαβόντα πληγὰς ἀναχωρεῖν οἰκαδε· πολλὰ γὰρ τὰ λυποῦντα αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμούς. Καὶ

πλευράς με τείχος. Καί τότε ἡ πόρνη γυναῖκα ἐμφανίζεται καί ἵσταται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του, πρὸ τῆς διανοίας του, πρὸ τῶν λογισμῶν του. Καί ὅπως οἱ τυφλοί, καί ἂν ἀκόμη εὐρίσκωνται ἐν πλήρει μεσημβρία εἰς τὸ μέσον ἀκριδῶς τοῦ οὐρανοῦ, δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸ φῶς, διότι εἶναι κλειστοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ των, ἔτσι ἀκριδῶς καὶ αὐτοί, καί ἂν ἀκόμη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη ἤχουν εἰς αὐτοὺς σωτήρια κηρύγματα, ἐπειδὴ προηγουμένως ἡ ψυχὴ των κατελήφθη ἀπὸ τὸ πάθος τοῦτο, φράσσουν ἐντελῶς τὴν ἀκοήν των εἰς ὄλους τοὺς λόγους τοῦ εἶδους αὐτοῦ. Τὸ γνωρίζουν καλῶς ὅσοι ἀπέκτησαν τέτοιαν πείραν· ἀλλ' ἡμεῖς εἶθε νὰ μὴ τὸ γνωρίσωμεν ἀπὸ τὴν πείραν αὐτὴν. Αὐτὰ δὲ δὲν τὰ κάμνει αὐτὴ μόνον ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ κάθε ἀπρεπῆς πόθος.

Ἄν θέλετε, ἄς μεταθέσωμεν τὸν λόγον ἀπὸ τὴν πόρνην γυναῖκα εἰς τὰ χρήματα, καὶ θὰ ἴδωμεν ὅτι καὶ ἐδῶ ἐπικρατεῖ πυκνὸν καὶ συνεχὲς σκότος. Δηλαδή ἐκεῖ μὲν τὸ πάθος δὲν εἶναι τόσον σφοδρὸν, διότι εἶναι μία ἡ ἐρωμένη, καὶ περιορίζεται εἰς ἕνα τόπον· ἐπειδὴ ὅμως τὰ χρήματα φαίνονται παντοῦ εἰς τὰ ἀργυροκοπεῖα, εἰς τὰ πανδοχεῖα, εἰς τὰ χρυσοχοεῖα, εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, πνέει σφοδρὸς πόθος δι' αὐτά. Ὅταν δηλαδή ὁ νοσῶν ἴδῃ μὲ ἐπιθυμίαν παιδιὰ νὰ περιπατοῦν κομφῶς εἰς τὴν ἀγοράν, ἵππους μὲ χρυσᾶ ἑξαρτήματα, ἀνθρώπους καλλωπιζομένους μὲ πολυτελεῖ ἑνδύματα, καταλαμβάνεται ἀπὸ πολὺ σκότος.

Καὶ διατί πρέπει νὰ ἀναφέρω οἰκίας καὶ ἀργυροκοπεῖα; διότι ἐγὼ νομίζω ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, ἂν ἴδουν τὸν πλοῦτον ἀκόμη καὶ εἰς γραφὴν καὶ εἰκόνα, σπαράσσονται καὶ ἀγριεῦουν καὶ λυσοῦν· ὥστε ἀπὸ παντοῦ τοὺς κυριεῦει τὸ σκότος. Καὶ ἂν ρίψουν τὸ βλέμμα των εἰς εἰκόνα βασιλέως, δὲν θαυμάζουν τὸ κάλλος τῶν λίθων οὔτε τὸν χρυσὸν οὔτε τὴν πορφύραν, ἀλλὰ λειώνουν. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος ποὺ κατέχεται ἀπὸ ἔρωτα μὲ μανίαν, ἂν ἴδῃ ἀκόμη καὶ εἰκόνα τῆς ἐρωμένης γυναικός, προσηλώνεται εἰς τὴν ἄψυχον εἰκόνα, ἔτσι καὶ αὐτὸς βλέπων ἄψυχον εἰκόνα τοῦ πλούτου παθαίνει τὰ ἴδια καὶ περισσότερα, διότι κατέχεται ἀπὸ τυραννικώτερον πάθος. Πρέπει ἐπομένως ἢ νὰ μένη εἰς τὴν οἰκίαν του ἢ, ἐφ' ὅσον πηγαίνει εἰς τὴν ἀγοράν, νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, ἀφοῦ πληγωθῇ πάρα πολὺ διότι εἶναι πολλὰ αὐτὰ ποὺ λυποῦν τοὺς ὀφθαλμούς του. Καὶ ὅπως ἐκεῖνος δὲν βλέπει τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν

καθάπερ ἐκεῖνος οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν γυναῖκα ὄρᾱ, οὕτω
καὶ οὗτος πένητας μὲν καὶ τὰ ἄλλα πάντα παρατρέχει,
ἵνα μηδὲ παραμυθίαν λάβῃ, πρὸς δὲ τοὺς εὐπόρους ἐνα-
τενίζει τοὺς ὀφθαλμοὺς πολὺ καὶ σφοδρὸν ἀπὸ τῆς ἐκεί-
5 νων ὄψεως εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰσάγων τὸ πῦρ· πῦρ
γάρ ἐστι χαλεπῶς κατεσθίον τὸν ἐμπεσόντα.

Καὶ εἰ μὴ γέεννα ἠπειλήτο μηδὲ κόλασις, αὐτὰ τὰ πα-
ρόντα κόλασις ἦν, τὸ διηνεκῶς βασανίζεσθαι καὶ μηδέπο-
τε πέρας εὐρίσκειν τοῦ νοσήματος· καὶ ἤρκει καὶ ταῦτα
10 μόνα πείσαι φυγεῖν τὴν ἀρρωστίαν. Ἄλλ' οὐδὲν ἀνοίας
χεῖρον, ἢ καὶ τοῖς ἀθυμίαν φέρουσι πράγμασι καὶ κέρδος
οὐδὲν προσηλῶσθαι παρασκευάζει. Διὸ παρακαλῶ ἀρχό-
μενον ἐκκόπτειν τὸ πάθος. Καθάπερ γὰρ πυρετὸς παρὰ
μὲν τὴν ἀρχὴν προσβαλὼν εὐ σφόδρα φλέγει τῇ δίψῃ τοὺς
15 κάμνοντας, ἐπιδοὺς δὲ καὶ τὴν φλόγα ἐπάρας ἀνίατα δι-
ψᾶν παρασκευάζει λοιπόν· κἄν παράσχη τις αὐτοῖς ἐμφο-
ρηθῆναι τοῦ πόματος, οὐ σβέννυσιν, ἀλλ' ἐκκαίει τὴν κᾶ-
μιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου συμβαίνει τοῦ πάθους· ἂν πα-
ρὰ τὴν ἀρχὴν εἰσελαῦνον εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν μὴ
20 κωλύσωμεν μηδὲ ἀποκλείσωμεν τὰς θύρας, εἰσελθὼν λοι-
πὸν ἀνίατον ἐργάζεται τοῖς δεξαμένοις τὸ νόσημα. Καὶ
γὰρ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά, ὅταν ἐπιπλεῖον ἡμῖν ἐνδια-
τρίψῃ, δυνατώτερα γίνεται.

5. Καὶ ἐπὶ πάντων δὲ τῶν ἄλλων τοῦτο συμβαῖνον ἴδοι
25 τις ἂν. Καὶ γὰρ φυτὸν ἄροτι μὲν ἐντεθὲν ἐπὶ τῆς γῆς, εὐ-
κόλως ἀνασπᾶται· χρόνῳ δὲ πολλῷ ρίζωθὲν, οὐκέτι, ἀλλὰ
πολλῆς δεῖται τῆς μοχλείας· καὶ οἰκοδομὴ νεοπαγῆς μὲν
οὔσα περιτρέπεται εὐκόλως ὑπὸ τῶν ἐνοχλούντων· παγεῖ-
σα δὲ καλῶς πολλὰ παρέχει τοῖς καθαιρεῖν ἐπιχειροῦσι
30 τὰ πράγματα· καὶ θηρίον τόποις ἐμφιλοχωρῆσαν πολλῷ
χρόνῳ δυσκόλως ἐλαύνεται. Τοῖς μὲν οὖν οὐδέπω κατα-
σχεθεῖσιν ὑπὸ τοῦ πάθους παραινῶ μὴ ἀλῶναι· εὐκολώ-
τερον γὰρ φυλάξασθαι μὴ ἐμπεσεῖν ἢ ἐμπεσόντα ἀποστῆ-
ναι· τοῖς δὲ κατασχεθεῖσι καὶ κατερραγμένοις, ἐὰν θελή-

γυναῖκα, ἔτι καὶ αὐτὸς παραβλέπει τοὺς πτωχοὺς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δυσάρεστα, εἰὰ νὰ μὴ παρηγορηθῆ, προσηλώνει δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς του εἰς τοὺς εὐπόρους καὶ μὲ τὸ νὰ τοὺς κοιτάζῃ εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν του πολὺ καὶ σφοδρὸν τὸ πῦρ· διότι εἶναι πῦρ, ποὺ κατατρώγει φοβερὰ ὅποιον ἔπεσεν εἰς τὸ πάθος αὐτό.

Καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ κόλασις οὔτε ἡ τιμωρία ὡς ἀπειλαί, τιμωρία θὰ ἦσαν τὰ ἴδια τὰ παρόντα, τὸ νὰ βασανίζεται δηλαδὴ κάποιος συνεχῶς καὶ ποτὲ νὰ μὴ ἔχῃ τέλος τὸ νόσημά του· καὶ θὰ ἦσαν ἀρκετὰ καὶ μόνα αὐτὰ νὰ πείσουν τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀποφύγουν τὴν ἀσθένειαν. Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερον ἀπὸ τὴν μωρίαν, ἡ ὁποῖα κάμνει τοὺς ἀνθρώπους νὰ προσκολληθοῦν εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα φέρουν λύπην καὶ κανένα κέρδος. Διὰ τοῦτο σὰς παρακαλῶ νὰ ἐκριζώνεται τὸ πάθος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Ὅπως ἀκριδῶς δηλαδὴ ὁ πυρετός, μόλις προσβάλλῃ τοὺς ἀσθενεῖς, δὲν τοὺς φλέγει μὲ ὑπερβολικὴν δίψαν, ὅταν ὁμως ἐπιμείνῃ καὶ ὑψώσῃ τὴν θερμοκρασίαν, τοὺς κάμνει νὰ διψοῦν ἀθεράπευτα· καὶ ἂν κάποιος τοὺς δώσῃ νὰ πίοιεν, δὲν σθῆναι, ἀλλ' ἀνάπτει περισσότερον τὴν κάμινον· ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὸ πάθος αὐτό· ἂν δὲν τὸ ἐμποδίσωμεν, ὅταν διὰ πρώτην φοράν εἰσβάλλῃ εἰς τὴν ψυχὴν μας, καὶ ἂν δὲν κλείσωμεν ἐντελῶς τὰς θύρας, ἀφοῦ εἰσέλθῃ, καθιστᾷ πλέον ἀνίατον τὸ νόσημα αὐτῶν ποὺ τὸ ἐδέχθησαν. Ὅστε, ὅπως εἶναι γνωστόν, καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ κακὰ γίνονται πολὺ δυνατά, ὅταν παραμείνουν μέσα μας πολὺν καιρόν.

5. Εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ζητήματα θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῆ ὅτι συμβαίνει τοῦτο. Ἐἷνα φυτὸν δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον μόλις ἐφυτεύθῃ εἰς τὴν γῆν, εὐκόλως ἐκριζώνεται· ἐάν ὁμως ριζώσῃ εἰς τὴν γῆν ἐπὶ πολὺν χρόνον, δὲν ἐκριζώνεται πλέον εὐκόλως, ἀλλὰ χρειάζεται πολλὴν τὴν βοήθειαν μοχλῶν· καὶ μία οἰκοδομὴ μόλις ἐκτίσθῃ, εὐκόλως ἀνατρέπεται ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· ἐάν ὁμως στερεωθῆ καλῶς δημιουργεῖ πολλὰς δυσκολίας εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦν νὰ τὴν κρημνίσουν· καὶ ἂν ἕνα θηρίον παραμείνῃ εἰς κάποιους τόπους ἐπὶ πολὺν χρόνον, δυσκόλως ἐκδιώκεται. Ἐκείνους λοιπὸν οἱ ὁποῖοι δὲν κατελήφθησαν ἀκόμη ἀπὸ τὸ πάθος τοὺς συμβουλεύω νὰ μὴ κυριευθοῦν, διότι εἶναι εὐκολώτερον νὰ φυλαχθοῦν νὰ μὴ πέσουν εἰς τὸ πάθος παρὰ, ἀφοῦ πέσουν, νὰ ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ αὐτό· εἰς ἐκείνους ἔξ ἄλλου, οἱ ὁποῖοι κατελήφθησαν καὶ ἐ-

σωσιν ἐπιδοῦναι ἑαυτοὺς ἰατρῶ τῷ λόγῳ, πολλὴν ἐπαγγέλλομαι σωτηρίας ἐλπίδα τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι. Ἄν γὰρ τοὺς παθόντας καὶ περιπεσόντας τῷ νοσήματι καὶ ἀνεγκόντας ἐννοήσωσι, χρηστάς ἔξουσιν ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς τοῦ
 5 νοσήματος ἀπαλλαγῆς.

Τίς οὖν περιέπεσε τῷ νοσήματι τούτῳ, καὶ ἀπηλλάγη ῥαδίως; Ὁ Ζακχαῖος ἐκεῖνος. Τί γὰρ τελώνου μᾶλλον φιλοχρήματον γένοιτ' ἄν; Ἄλλ' ἄθρόον ἐγένετο φιλόσοφος, καὶ πᾶσαν ἔσβεσε τὴν πυράν. Ὁ Ματθαῖος ὁμοίως· καὶ
 10 γὰρ καὶ οὗτος τελώνης ἦν ἐν ἀρπαγῇ διηνεκεῖ ζῶν. Ἄλλὰ καὶ οὗτος ἄθρόον ἀπεδύσατο τὴν βλάβην καὶ τὸ δίψος ἔσβεσε καὶ πραγματεῖαν μετῆλθε πνευματικὴν. Τούτους τοίνυν καὶ τοὺς κατ' αὐτοὺς ἐννοῶν μηδὲ σὺ ἀπογνῶς· ἄν γὰρ θέλης, δυνήσῃ ταχέως ἀνενεγκεῖν. Καὶ οἱ βούλει, κατὰ
 15 τὸν τῶν ἰατρῶν νόμον καὶ τὰ πρακτέα σοι μετὰ ἀκριβείας ὑπαγορεύσομεν.

Δεῖ τοίνυν πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐκεῖνο κατορθοῦν, τὸ μὴ ἀπογινώσκειν μηδὲ ἀπελπίζειν ἑαυτῶν τὴν σωτηρίαν· μετὰ τοῦτο μὴ τὰ τῶν κατωρθωκῶτων παραδείγματα
 20 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐναπομεινάντων παθήματα ἐνορᾶν. Ὡσπερ γὰρ ἐνενοήσαμεν τὸν Ζακχαῖον καὶ τὸν Ματθαῖον, οὕτω δὴ καὶ τὸν Ἰούδαν λογίσασθαι χρή καὶ τὸν Γιεζῆ καὶ τὸν Ἄχαρ καὶ τὸν Ἀχαάβ καὶ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ἵνα δι' ἐκείνων μὲν τὴν ἀπόγνωσιν ἐκ-
 25 βάλωμεν, διὰ τούτων δὲ τὴν ῥαθυμίαν ἐκκόψωμεν, μηδὲ ὑπτία γένηται ἡ ψυχὴ πρὸς τὴν τῶν ὑπαγορευομένων παραινέσιν. Καὶ παιδεύσωμεν ἑαυτοὺς λέγειν ἃ τότε τῷ Πέτρῳ προσελθόντες ἔλεγον οἱ Ἰουδαῖοι, «Τί δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶμεν;» καὶ ἀκουέτωσαν ἃ χρὴ ποιεῖν.

30 Τί οὖν χρὴ ποιεῖν; Εἰδέναι τὴν εὐτέλειαν τῶν πραγμάτων καὶ πῶς δραπέτης οἰκέτης καὶ ἀγνώμων ἐστὶν ὁ πλοῦτος καὶ μυρίοις περιβάλλει κακοῖς τοὺς ἔχοντας καὶ τὰ τοιαῦτα αὐτοῖς συνεχῶς ἀπάδωμεν ῥήματα. Καὶ καθάπερ

15. Φιλόσοφος: Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 Β' Λόγου τοῦ παρόντος.

16. Πρ. 2,37, πρδλ. 16,30.

ξουθενώνονται ἀπὸ τὸ πάθος, ἐὰν θελήσουν νὰ παραδώσουν τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς τὴν λογικὴν ὡς εἰς ἰατρόν, τοὺς ὑπόσχομαι μεγάλην ἐλπίδα σωτηρίας μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν δηλαδὴ ἔχουν εἰς τὸν νοῦν των ὅσους ἔπαθον καὶ περιέπεσον εἰς τὸ νόσημα καὶ ἐθεραπεύθησαν, θὰ ἔχουν μεγάλας ἐλπίδας διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν των ἀπὸ τὸ νόσημα.

Ποῖος λοιπὸν περιέπεσεν εἰς τὸ νόσημα τοῦτο καὶ ἀπηλλάγη εὐκόλως; Ἐκεῖνος ὁ Ζακχαῖος. Τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ περισσότερο φιλοχρήματον ἀπὸ τελώνην; Ἀλλὰ διὰ μιᾶς ἔγινε φιλόσοφος¹⁵ καὶ ἔσθησεν ὅλην τὴν πυρὰν τοῦ πάθους. Ὁμοίως ὁ Ματθαῖος καὶ αὐτός, ὡς γνωστόν, ἦτο τελώνης καὶ ἔζη μετὰ συνεχῆ ἀρπάγην· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διὰ μιᾶς ἐγκατέλειπε τὸ βλαβερὸν πάθος καὶ ἱκανοποίησε τὴν δίψαν του καὶ ἠσχολήθη μετὰ τὰ πνευματικά. Ἐχε λοιπὸν εἰς τὸν νοῦν σου αὐτοὺς καὶ τοὺς ὁμοίους των· καὶ ἄς μὴ σὲ καταλαμβάνῃ ἡ ἀπόγνωσις· διότι ἂν θέλῃς, θὰ ἤμπορέσης ταχέως νὰ θεραπευθῆς. Καὶ ἂν θέλῃς, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν ἰατρῶν θὰ σοῦ ὑποδείξωμεν μετὰ ἀκρίβειαν τί πρέπει νὰ κάνῃς.

Πρέπει λοιπὸν πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα νὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ἔξῃς, δηλαδὴ, νὰ μὴ μᾶς καταλαμβάνῃ ἡ ἀπόγνωσις οὔτε ἡ ἀπελπισία διὰ τὴν σωτηρίαν μας· μετὰ ἀπὸ τοῦτο, πρέπει νὰ μὴ βλέπωμεν μόνον τὰ παραδείγματα ἐκείνων ποὺ ἐπέτυχον νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὸ πάθος, ἀλλὰ καὶ τὰ παθήματα ὧν παρέμειναν εἰς αὐτό. Ὅπως δηλαδὴ ἐφέραμεν εἰς τὸν νοῦν μας τὸν Ζακχαῖον καὶ τὸν Ματθαῖον, ἔτσι ἀκριβῶς πρέπει νὰ σκεφθῶμεν καὶ τὸν Ἰούδαν καὶ τὸν Γιεζὴ καὶ τὸν Ἀχαρ καὶ τὸν Ἀχαάθ καὶ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν, ὥστε δι' ἐκείνων μὲν νὰ ἐκβάλωμεν τὴν ἀπόγνωσιν, διὰ τούτων δὲ νὰ ἐκριζώσωμεν τὴν ραθυμίαν καὶ οὔτε νὰ ἀδιαφορήσῃ ἡ ψυχὴ μας εἰς τὰς παραινέσεις καὶ τὰς ὑποδείξεις. Καὶ ἄς ἀσκήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας νὰ λέγουν ὅσα ἔλεγον τότε οἱ Ἰουδαῖοι, ὅταν προσῆλθον εἰς τὸν Πέτρον, δηλαδὴ «Τί πρέπει νὰ κάνωμεν, διὰ νὰ σωθῶμεν;»¹⁶, καὶ ἄς ἀκούσουν οἱ φιλοχρήματοι ὅσα πρέπει νὰ κάμουν.

Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμωμεν; Νὰ γνωρίζωμεν τὴν εὐτέλειαν τῶν πραγμάτων καὶ ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι ἀδέβαιος καὶ ἀγνώμων ὑπηρέτης καὶ περιβάλλει μετὰ μύρια καλὰ αὐτοὺς ποὺ τὸν ἔχουν· καὶ τέτοιους λόγους ἄς ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς αὐτοὺς συνεχῶς. Καὶ ὁ

ἰατροὶ τοὺς κάμνοντας ψυχρὸν αἰτοῦντας παραμυθοῦνται
 παρέχειν λέγοντες καὶ πηγὴν προφασίζόμενοι καὶ ἄγγος
 καὶ καιρὸν καὶ πολλὰ τοιαῦτα — ἂν γὰρ ἄθρόον ἀνανεύ-
 σωσιν, ὑπὸ τῆς μανίας αὐτοὺς ἀγριοῦσθαι παρασκευάζου-
 5 σιν — οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς πρὸς τοὺς φιλοχρημάτους ποιῶ-
 μεν· ὅταν λέγωσιν, ὅτι πλουτῆσαι βουλόμεθα, μὴ λέγω-
 μεν εὐθέως ὅτι κακὸν ὁ πλοῦτος, ἀλλὰ συνθώμεθα καὶ εἴ-
 πωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς τοῦτο βουλόμεθα, ἀλλ' ἐν καιρῷ τῷ
 προσήκοντι, ἀλλὰ πλοῦτον ἀληθῆ, ἀλλὰ τὸν ἡδονὴν ἔχον-
 10 τα ἀθάνατον, ἀλλὰ τὸν σοὶ συλλεγόμενον καὶ μὴ ἑτέροις,
 πολλάκις δὲ καὶ ἔχθοις. Καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας λόγους
 εἰς μέσον ἄγωμεν καὶ λέγωμεν ὅτι οὐ κελεύομεν μὴ πλου-
 τεῖν, ἀλλὰ κακῶς μὴ πλουτεῖν· ἔξεστι γὰρ πλουτεῖν, ἀλλὰ
 χωρὶς πλεονεξίας, χωρὶς ἀρπαγῆς καὶ βίας καὶ τοῦ παρά
 15 πάντων ἀκούειν κακῶς. Καὶ τούτοις αὐτοὺς προλεαίνοντες
 τοῖς λόγοις μηδέπω περὶ γεέννης διαλεγώμεθα· οὐ γὰρ
 ἀνέχεται ὁ κάμνων οὐδέπω τῶν τοιούτων ῥημάτων.

Διόπερ ἀπὸ τῶν παρόντων ἅπαντας τοὺς περὶ τού-
 των ποιῶμεθα λόγους καὶ λέγωμεν· τί βούλει ἀπὸ πλεονε-
 20 ξίας πλουτεῖν; ἵνα ἑτέροις μὲν τὸν χρυσὸν ἀπόκειται καὶ
 τὸ ἀργύριον, σοὶ δὲ ἀραὶ καὶ κατηγορίαι μυρίαί; καὶ ὁ
 ἀποστερηθεὶς ὑπὸ τῆς τῶν ἀναγκαίων δάκνηται χρείας καὶ
 ὀλοφύρηται καὶ μυρίους ἐφέλκηται σοὶ κατηγόρους, καὶ
 τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης περιίτη τὴν ἀγορὰν ἐν τοῖς
 25 στενωποῖς ἐντυγχάνων πᾶσι καὶ διαπορούμενος καὶ οὐδὲ
 ὑπὲρ τῆς νυκτὸς θαρρεῖν ἔχων. Πῶς γὰρ ἂν καθευδήσειε
 λοιπὸν ὑπὸ τῆς γαστρὸς δακνόμενος, ἀγρυπνῶν, λιμῷ πο-
 λιορκούμενος, πάγου πολλάκις ὄντος καὶ ὑετοῦ καταφε-
 ρομένου; Καὶ σὺ μὲν ἐκ βαλανείου λελουμένος ἐπανέρχη,
 30 μαλακοῖς θαλπόμενος ἱματίοις, γεγηθῶς καὶ χαίρων καὶ
 ἐπὶ δεῖπνον ἔτοιμον τρέχων πολυτελής· ἐκεῖνος δὲ παντα-
 χοῦ κατὰ τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ καὶ τοῦ λιμοῦ συνε-
 χῶς ἐλαυνόμενος περιέρχεται συγκεκυφῶς καὶ χειῖρας προ-
 τείνων καὶ οὐδέ θαρρῶν ἀδεῶς τῷ ἐμπεπλημένῳ καὶ ἀνα-

πως οί ιατροί τούς ἀσθενεῖς, οἱ ὅποιοι τούς ζητοῦν ψυχρὸν ὕδωρ, τούς πρᾶνουν λέγοντες ὅτι θὰ τούς δώσουν καὶ προφασίζονται ὅτι δὲν ἔχουν πηγὴν καὶ σκεῦος καὶ χρόνον καὶ πολλὰ τέτοια — διότι, ἂν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀρνηθοῦν, τούς κάνουν νὰ ἐξαγριώνωνται ἀπὸ τὴν μανίαν των — ἔτσι καὶ ἡμεῖς ἄς ἐνεργῶμεν πρὸς τούς φιλοχρημιάτους· ὅταν λέγουν ὅτι θέλουν νὰ πλουτίσουν, ἄς μὴ τούς λέγωμεν κατ' εὐθείαν ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι κακόν, ἀλλὰ ἄς συκρατηθῶμεν καὶ ἄς τούς εἴπωμεν ὅτι καὶ ἡμεῖς θέλομεν τοῦτο ἀλλὰ εἰς τὸν κατάλληλον χρόνον, πλοῦτόν ἀληθινόν, ὃ ὁποῖος ἔχει ἀθάνατον τὴν ἡδονὴν καὶ ὃ ὁποῖος συγκεντρώνεται πρὸς ὄφελος σοῦ τοῦ ἰδίου καὶ ὄχι ἄλλων, πολλάκις δὲ καὶ ἐχθρῶν. Καὶ ἄς ἀρχίσωμεν νὰ ὁμιλῶμεν περὶ φιλοσοφίας καὶ ἄς λέγωμεν ὅτι δὲν προτρέπομεν νὰ μὴ πλουτίζουν, ἀλλὰ νὰ μὴ πλουτίζουν κακῶς· διότι ἐπιτρέπεται νὰ πλουτίσῃ κάποιος, ἀλλὰ χωρὶς πλεονεξίαν, χωρὶς ἀρπάγην καὶ βίαν καὶ χωρὶς δυσμενῆ σχόλια εἰς βᾶρος του. Καὶ πρᾶνοντες αὐτοὺς μὲ τούς λόγους αὐτοὺς ἄς μὴ ὁμιλῶμεν ἀκόμη περὶ κολάσεως, διότι ὁ ἀσθενὴς δὲν ἀνέχεται ἀκόμη τέτοιους λόγους.

Διὰ τοῦτο εἰς τὴν συζήτησίν μας αὐτὴν ἄς ἀντλῶμεν ἐπιχειρήματα ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ ἄς λέγωμεν· διατί θέλεις νὰ πλουτίσῃς μὲ πλεονεξίαν; διὰ νὰ καρπώνωνται ἄλλοι τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, σὲ δὲ νὰ βαρύνουν αἱ κατάραι καὶ αἱ κατηγορίαι; ὁ ἀποστερηθεὶς βασανίζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν συντήρησίν του καὶ θρηγεῖ καὶ κερδίζει πολλοὺς κατηγοροῦς, καὶ ὅταν ἔλθῃ ἢ ἐσπέρα, περιέρχεται τὴν ἀγορὰν καὶ ὄλας τὰς στενωποὺς εὐρισκόμενος εἰς πλήρη ἀνέχειαν καὶ μὴ ἔχων οὔτε τὴν νύκτα νὰ περάσῃ· διότι πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ μένη ἄπρακτος, ἐφ' ὅσον ἢ κοιλία του τὸν ἐνοχλεῖ, ἀγρυπνεῖ, πεινᾷ καὶ ὑποφέρει ἀπὸ κρῦο καὶ βροχὴν; Καὶ σὺ ἐπιστρέφεις ἀπὸ τὸ δημόσιον λουτρόν λουσμένος, ζεστός μέσα εἰς τὰ μαλακὰ ἐγδύματά σου, εὐχαριστημένος, χαρούμενος καὶ τρέχεις εἰς τὸ ἔτοιμον πολυτελὲς δεῖπνον σου· ἐκεῖνος ὁμοῦς περιέρχεται ὄλα τὰ μέρη τῆς ἀγορᾶς βασανιζόμενος συνεχῶς ἀπὸ τὸ πολὺ ψῦχος καὶ τὴν πείναν, σκυμμένος ἀπλώνει τὰς χεῖρας του καὶ δὲν ἔχει οὔτε τὸ θάρρος χωρὶς φόβον νὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὸν χορτασμένον καὶ ξεκούραστον διὰ τὴν ἀ-

πεπαυμένῳ ῥήματα προσενεγκεῖν ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, πολλάκις δὲ καὶ ὑβρισθεὶς ἀνεχώρησεν.

Ὅταν οὖν ἀνέλθῃς οἴκαδε, ὅταν ἐπὶ τῆς εὐνῆς κατακλιθῆς, ὅταν φῶς ἦ περὶ τὸν οἶκον λαμπρόν, ὅταν ἐτοίμη
 5 καὶ δαψιλῆς ἡ τράπεζα, τότε ἀναμνήσθητι τοῦ ταλαιπώρου καὶ ἀθλίου ἐκείνου τοῦ περιϊόντος κατὰ τοὺς κύνας ἐν τοῖς στενωποῖς καὶ τῷ σκότῳ καὶ τῷ πηλῷ, καίτοι πολλάκις ἐκεῖθεν ἐπιόντος οὐκ εἰς οἰκίαν οὐδὲ πρὸς γυναῖκα οὐδ' εἰς εὐνήν, ἀλλ' εἰς στιβάδα χόρτου, καθάπερ τῶν
 10 κυνῶν ὀρῶμεν τοὺς δι' ὄλης λυττῶντας νυκτός. Καὶ σὺ μὲν κἂν μικρὰν τινα σταγόνα κατενεχθεῖσαν ἀπὸ τῆς στέγης ἴδῃς, πάντα ἀνατρέπεις τὸν οἶκον οἰκέτας καλῶν, πάντα κινῶν· ἐκεῖνος δὲ ἐν ῥακίοις καὶ χόρτῳ καὶ πηλῷ κείμενος ἅπαντα ὑπομένει τὸν κρυμόν.

15 6. Ποῖον οὖν θηρίον τούτοις οὐκ ἂν κατακλασθεῖῃ τοῖς πράγμασι; τίς οὕτως ὤμος καὶ ἀπάνθρωπος, ὡς μὴ γενέσθαι τούτοις ἡμερος; Ἀλλὰ γὰρ εἰσὶ τινες, οἱ πρὸς τοσοῦτον ἀπηνείας ἤκασιν, ὡς καὶ λέγειν ἄξια πάσχειν αὐτούς. Δέον γὰρ ἐλεεῖν καὶ δακρῦειν καὶ συνδιαλύειν τὰς
 20 συμφοράς, οἱ δὲ καὶ κατηγοροῦσιν ὡμῶς καὶ ἀπανθρώπως αὐτῶν· οὐς ἠδέως ἂν ἐροίμην, τίνος ἕνεκεν ἄξια πάσχουσιν, εἰπέ μοι; ὅτι τρέφεσθαι βούλονται καὶ μὴ λιμώττειν; Οὐχί, φησὶν, ἀλλ' ὅτι ἀργοῦντες. Σὺ δὲ οὐκ ἀργῶν σπαταλᾷς; Τί δέ; οὐκ ἐργασίαν πολλάκις πάσης ἀργίας χαλεπωτέραν ἐργάζῃ ἀρπάζων καὶ διαζόμενος καὶ πλεονεκτῶν;
 25 Βέλτιον ἦν, εἰ καὶ σὺ ἤργεις τοιαύτην ἀργίαν· τοῦ γὰρ πλεονεκτεῖν τὸ οὕτως ἀργεῖν βέλτιον. Νυνὶ δὲ καὶ ἀλλοτρίας ἐπεμβαίνεις συμφοραῖς, οὐ μόνον ἀργῶν οὐδὲ μόνον ἀργίας χαλεπωτέραν ἐργασίαν μετιῶν, ἀλλὰ καὶ κα-
 30 τηγορῶν τῶν δυσημεροῦντων.

Διηγώμεθα δὲ αὐτοῖς καὶ τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, τὰς ὀρφανίας τὰς ἁώρους, τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦν-

παραίτητον τροφήν του· πολλάκις μάλιστα ἀναχωρεῖ, ἀφοῦ ὑβρισθῆ.

Ὅταν λοιπὸν ἐπιστρέψῃς εἰς τὴν οἰκίαν σου, ὅταν κατακλιθῆς εἰς τὴν κλίνην σου, ὅταν φῶς λαμπρὸν κυριαρχῆ εἰς τὸν οἶκον σου, ὅταν ἡ τράπεζά σου εἶναι ἐτοίμη καὶ πλουσία, τότε θυμήσου ἐκεῖνον τὸν παλαίωρον καὶ ἄθλιον, ὁ ὁποῖος περιφέρεται ὡς οἱ σκύλοι εἰς τὰς στενωποὺς, εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν λάσπην, ἂν καὶ πολλάκις ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει ὄχι εἰς τὴν γυναῖκα του, οὔτε εἰς τὴν κλίνην, ἀλλὰ εἰς σωρὸν χόρτου, ὅπως βλέπομεν τοὺς σκύλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι περιφέρονται λυσσασμένοι ὅλην τὴν νύκτα. Καὶ σὺ μὲν, ἂν ἴδῃς μίαν μικρὰν σταγόνα νὰ πίπτῃ ἀπὸ τὴν στέγην, ἀναστατώνεις ὅλον τὸν οἶκον σου καλῶν τοὺς ὑπηρέτας καὶ κινῶν τὰ πάντα, ἐκεῖνος δὲ μὴ εὐρισκόμενος μέσα εἰς τὰ ἐφθαρμένα ἐνδύματα του, εἰς τὸ χόρτον καὶ εἰς τὴν λάσπην ὑπομένει ὅλον τὸ φοβερὸν ψῦχος.

6. Ποῖον θηρίον λοιπὸν δὲν θὰ ἡμέρευε μὲ αὐτὰ τὰ πράγματα; Ποῖος θὰ ἦτο τόσο σκληρὸς καὶ ἀπάνθρωπος, ὥστε νὰ μὴ γίνῃ ἡμερὸς μὲ αὐτὰ; Ἄλλ' ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐφθασαν εἰς τέτοιο σημεῖον σκληρότητος, ὥστε ἀκόμη νὰ λέγουν ὅτι αὐτοὶ ἀξίζουν αὐτὰ πού πάσχουν. Ἐνῶ δηλαδὴ πρέπει νὰ εὐσπλαχνιζώμεθα καὶ νὰ δακρῶμεν καὶ νὰ βοηθῶμεν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν συμφορῶν, αὐτοὶ ὅμως ἀπεναντίας τοὺς κατηγοροῦν σκληρῶς καὶ ἀπανθρώπως· αὐτοὺς εὐκόλως θὰ τοὺς ὑπέβαλλον τὴν ἐρώτησιν· Εἶπέ μου, διὰ ποῖον λόγον αὐτοὶ ἀξίζουν αὐτὰ πού πάσχουν; μήπως διότι θέλουν νὰ ἔχουν τροφήν καὶ νὰ μὴ πεινοῦν; Ὁχι, λέγει, ἀλλὰ διότι δὲν ἐργάζονται. Καὶ σὺ δὲν σπαταλᾷς χρήματα χωρὶς νὰ ἐργάζεσαι; Τί λοιπὸν; πολλάκις δὲν κάμνεις ἐργασίαν πού εἶναι χειροτέρα ἀπὸ κάθε ἀργίαν μὲ τὸ νὰ ἀρπάξῃς καὶ νὰ χρησιμοποιεῖς βίαν καὶ νὰ κατέχεσαι ἀπὸ πλεονεξίαν; Θὰ ἦτο καλύτερον, ἂν καὶ σὺ ἐδείκνυες τέτοιαν φυγοπονίαν, διότι ἡ φυγοπονία αὐτὴ εἶναι καλυτέρα ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν. Τώρα ὅμως ἐπεμβαίνεις καὶ εἰς ξένας συμφορὰς ὄχι μόνον μένων ἀργὸς οὔτε μόνον ἀπασχολούμενος μὲ ἐργασίαν πού εἶναι χειροτέρα φυγοπονίας, ἀλλὰ καὶ κατηγορῶν τοὺς δυστυχοῦντας.

Ἄς ἀναφέρωμεν δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τὴν πρόωρον ὀρφάνιαν πολλῶν, τοὺς φυλακισμένους,

τας, τοὺς ἐν δικαστηρίοις σπαραττομένους, τοὺς περὶ τὸ
 ζῆν δεδοικότας, τὰς χηρείας τὰς ἀδοκῆτους τῶν γυναι-
 κῶν, τὰς ἀθρόους μεταβολὰς τῶν πλουτούντων, καὶ τῷ
 φόβῳ τούτῳ καταμαλάττωμεν αὐτῶν τὴν διάνοιαν. Ἐν
 5 γὰρ τοῖς περὶ ἐτέρων διηγήμασι πείσομεν αὐτοὺς ταῦτα
 δεδοικέναι πάντως καὶ περὶ ἑαυτῶν. "Ὅταν γὰρ ἀκούσω-
 σιν ὅτι ὁ τοῦ δεῖνος υἱὸς πλεονέκτου καὶ ἄρπαγος ἢ τοῦ
 δεῖνος ἢ γυνὴ τοῦ πολλὰ τυραννικὰ πεπονηκότος μετὰ
 τὴν τελευτὴν τοῦ συνοικοῦντος μυρία ὑπέμεινε δεινὰ τῶν
 10 ἀδικηθέντων καὶ τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς παιδίοις ἐπιόντων καὶ
 κοινοῦ πολέμου πάντοθεν ἠρμένου κατὰ τῆς οἰκίας τῆς
 ἐκείνου, κἂν πάντων ἀναισθητότερος ἦ, καὶ αὐτὸς προσ-
 δοκῶν τὰ αὐτὰ πείσεσθαι καὶ ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ δεδοικῶς
 μήποτε τὰ αὐτὰ ὑπομείνωσι, σωφρονέστερος ἔσται. Πολ-
 15 λῶν δὲ ἡμῖν τοιούτων διηγημάτων ὁ θίος ἐμπέπλησται, καὶ
 οὐκ ἀπορήσομεν τῆς τοιαύτης διορθώσεως. "Ὅταν δὲ ταῦ-
 τα λέγωμεν, μὴ ὡς παραινούντες μηδὲ ὡς συμβουλεύον-
 τες αὐτὰ λέγωμεν, ἵνα μὴ φορτικώτερος γένηται ὁ λόγος,
 ἀλλ' ὡς ἐν τάξει διηγήματος.
 20 Καὶ ἐξ ἐτέρας ἀκολουθίας ἐπὶ ταύτην αἰεὶ βαδίζωμεν
 τὴν διάλεξιν καὶ συνεχῶς αὐτοὺς εἰς ταῦτα ἐμβάλλωμεν
 τὰ διηγήματα μηδὲν ἕτερον συγχωροῦντες λαλεῖν ἢ ταῦ-
 τα· πῶς ἢ τοῦ δεῖνος οἰκία λαμπρὰ καὶ περιφανῆς οὔσα
 κατέπεσε· πῶς ἔρημός ἐστιν, ὡς εἰς ἐτέρων ἐλθεῖν χειῖρας
 25 τὰ ἐν αὐτῇ πάντα· πόσα δικαστήρια καθ' ἑκάστην ἡμέραν
 ὑπὲρ ταύτης συνίστατο τῆς οὐσίας, πόσα πράγματα, πό-
 σοι τῶν οἰκετῶν ἐκείνου, οἱ μὲν ἐπαιτοῦντες, οἱ δὲ τὸ δε-
 σμωτήριον οἰκοῦντες ἀπέθανον. Καὶ ταῦτα πάντα ὡς ἐλε-
 οῦντες τὸν ἀπελθόντα λέγωμεν καὶ ὡς τὰ παρόντα ἐξευ-
 30 τελίζοντες, ἵνα καὶ τῷ φόβῳ καὶ τῷ ἐλέῳ καταμαλάξωμεν
 τὴν ἀπηνῆ διάνοιαν. Καὶ ὅταν συσταλέντας ἴδωμεν τοῖς
 διηγήμασι τούτοις, τότε λοιπὸν αὐτοῖς καὶ τὸν περὶ τῆς
 γεέννης ἐπεισάγωμεν λόγον μὴ ὡς τούτους φοβοῦντες
 ἀλλ' ὡς ἐτέρους ἐλεοῦντες καὶ λέγωμεν· Καὶ τί χρή λέ-
 35 γειν τὰ παρόντα; οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτων ἔστηκε τὰ ἡμέ-
 τέρα, ἀλλὰ χαλεπωτέρα δέξεται κόλασις τοὺς τοιούτους

τούς σπαρρασσομένους εἰς τὰ δικαστήρια, τούς φοβουμένους διὰ τὴν ζωὴν των, τὰς ἀπροσδοκῆτους χηρείας τῶν γυναικῶν, τὰς ὄλοσχερῆς μεταβολὰς τῆς τύχης τῶν πλουσίων, καὶ μὲ τὸν φόβον αὐτὸν ἅς μαλακῶνωμεν τὴν διάνοιαν αὐτῶν. Διότι μὲ τὸ νὰ διηγούμεθα τὰς συμφορὰς τῶν ἄλλων θὰ τούς πείσωμεν νὰ φοβοῦνται αὐτὰ ὀπωσδήποτε καὶ διὰ τούς ἑαυτούς των. Ὅταν δηλαδὴ ἀκούσουν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ τάδε πλεονέκτου καὶ ἄρπαγος ἢ ἡ σύζυγος τοῦ τάδε τυραννικοῦ ἀνθρώπου μετὰ τὸν θάνατον τοῦ προστάτου των ὑπέφεραν μυρίας συμφορὰς, διότι οἱ ἀδικηθέντες ἐπετίθεντο κατὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν παιδιῶν του καὶ ὅλοι προεκάλουν κοινὸν πόλεμον κατὰ τῆς οἰκίας ἐκείνου, ὁ πλεονέκτης καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ὁ πλέον ἀναίσθητος ὄλων, ἐπειδὴ καὶ ὁ ἴδιος θὰ προσδοκᾷ νὰ πάθῃ τὰ ἴδια καὶ ἐπειδὴ θὰ φοβῆται διὰ τὴν οἰκογένειάν του μήπως πάθῃ τὰ ἴδια, θὰ εἶναι σωφρωνέστερος. Ἐξ ἄλλου ὁ θίος μας εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τέτοια παραδείγματα, ὥστε δὲν θὰ δυσκολευθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν διόρθωσιν. Ὅταν δὲ λέγωμεν αὐτὰ νὰ μὴ τὰ λέγωμεν ὡσὰν νὰ κάμνωμεν παραινήσεις ἢ νὰ δίδωμεν συμβουλὰς, οἷα νὰ μὴ γίνῃ πολὺ ἐνοχλητικὸς ὁ λόγος μας, ἀλλ' ἀπλῶς ὡσὰν νὰ διηγούμεθα κάτι.

Ἐπίσης, ἐξ ἀφορμῆς ἄλλων θεμάτων πάντοτε ἅς καταλήγωμεν εἰς αὐτὴν τὴν συζήτησιν καὶ συνεχῶς ἅς τούς ἀναφέρωμεν αὐτὰ τὰ παραδείγματα καὶ νὰ μὴ θέλωμεν διὰ τίποτε ἄλλο νὰ ὀμιλῶμεν παρὰ δι' αὐτά, δηλαδὴ πῶς κατέπεσεν ἢ οἰκία τοῦ τάδε, ἐνῶ ἦτο λαμπρὰ καὶ περιφανῆς, πῶς εἶναι ἔρημος, ὥστε νὰ περιέλθῃ ὅλον τὸ περιεχόμενόν της εἰς χεῖρας ἄλλων, πόσα δικαστήρια ἐγένοντο καθημερινῶς ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς περιουσίας, πόσαι δυσκολίαι, πόσοι ἀπὸ τούς δούλους ἐκείνου ἀπέθανον ἄλλοι μὲν ἐπαιτοῦντες, ἄλλοι δὲ φυλακισμένοι. Καὶ ὅλα αὐτὰ ἅς τὰ λέγωμεν ὡς νὰ εὐσπλαχνιζώμεθα τὸν ἀποθανόντα καὶ ὡς νὰ θεωρῶμεν εὐτελῆ τὰ παρόντα, διὰ νὰ μαλακῶνωμεν τὴν σκληρὰν διάνοιαν μὲ τὸν φόβον καὶ τὴν εὐσπλαχνίαν. Καὶ ὅταν τούς ἴδωμεν νὰ φοβοῦνται ἀπὸ αὐτὰ πού τούς διηγούμεθα, τότε ἐν συνεχείᾳ ἅς κάμνωμεν λόγον καὶ διὰ τὴν κόλασιν ὅχι ὡσὰν νὰ φοβίζωμεν αὐτούς, ἀλλὰ ὡσὰν νὰ λυπούμεθα ἄλλους, καὶ ἔτσι ἅς ὀμιλῶμεν. Ἀλλὰ διατί πρέπει νὰ ἀναφέρωμεν τὰ παρνότα; διότι οὔτε περιορίζεται εἰς αὐτὰ ἢ τιμωρία μας, ἀλλὰ τούς ἀνθρώπους αὐτούς θὰ τούς

καὶ πταμὸς πυρὸς καὶ σκῶληξ ἰοδόλος καὶ σκότος ἀτε-
λεύτητον καὶ ἀθάνατοι κολάσεις.

Ἐάν τούτοις αὐτοὺς κατεπάδωμεν τοῖς διηγήμασι, καὶ
ἡμᾶς αὐτοὺς κἀκείνους διορθώσομεν καὶ τῆς ἀρωστίας
5 ταχέως ἀπαλλάξομεν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐπαι-
νέτην τὸν Θεὸν ἔξομεν, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος φησι· «Καὶ
τότε ὁ ἔπαινος ἐκάστου γενήσεται ἀπὸ τοῦ Θεοῦ». Ὁ μὲν
γὰρ παρὰ ἀνθρώποις καὶ διαίρει, καὶ ἔστιν ὅτε οὐκ ἀπὸ
ὀρθῆς πολλᾶκις γινόμενος διανοίας· ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ
10 καὶ μένει διηνεκῶς καὶ διαλάμπει σαφῶς. Ὅταν γὰρ ὁ τὰ
πάντα εἰδῶς πρὶν γενέσεως καὶ πάθους ἐκτὸς ὦν ἐπαινῇ,
τότε καὶ ἀναμφισβήτητός ἐστι τῆς ἀρετῆς ἢ ἀπόδειξις.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες τοιαῦτα πράττωμεν ὡς παρὰ τοῦ
Θεοῦ ἐπαινείσθαι καὶ τῶν μεγίστων τυχεῖν ἀγαθῶν· ὦν γέ-
15 νοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα
ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ἀγαθῷ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

δεχθῆ φοβερωτέρα κόλασις καὶ ποταμὸς πυρὸς καὶ δηλητηριώδεις σκώληκες καὶ ἀτελεύτητον σκότος καὶ αἰῶνιοι τιμωρίαι.

Ἄν ἐπαναλαμβάνωμεν συνεχῶς εἰς αὐτοὺς τὰ παραδείγματα αὐτὰ, καὶ ἴα διορθώσωμεν καὶ τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἐκείνους καὶ θὰ τοὺς ἀπκλλάξωμεν ταχέως ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ μᾶς ἐπαινέσῃ ὁ Θεός, ὅπως λέγει καὶ ὁ Παῦλος, «Καὶ τότε ὁ ἔπαινος θὰ δοθῆ εἰς τὸν καθένα ἀπὸ τὸν Θεόν» διότι, ὁ μὲν ἔπαινος πού προέρχεται ἀπὸ ἀνθρώπους παρέρχεται, καὶ μάλιστα πολλᾶκις γίνεται ὄχι ἀπὸ ἀγαθὰ κίνητρα· ὁ ἔπαινος ὅμως πού προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν παραμένει συνεχῶς καὶ διαλάμπει σαφῶς. Ὅταν δηλαδὴ ἐπαινῆ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος γνωρίζει τὰ πάντα πρὶν γὰ γίνουιν καὶ εἶναι ὑπεράνω πάθους, τότε εἶναι ἐντελῶς ἀναμφισβήτητος ἢ ἀπόδειξις τῆς ἀρετῆς.

Γνωρίζοντες λοιπὸν αὐτὰ ἃς πράττωμεν τέτοια, ὥστε γὰ ἐπαινοῦμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ γὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέγιστα ἀγαθὰ. Εἴθε ἔλοι ἡμεῖς γὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον καὶ ἀγαθὸν Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΒ.
Α' Κορ. 4, 6—9

«Ταῦτα δέ, ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν
καὶ Ἀπολλῶ δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ
5 ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν».

1. Ἔως μὲν αὐτῷ τῶν φορτικῶν ἔδει ῥημάτων, οὐκ
ἀπεκάλυψε τὴν σκηνὴν, ἀλλ' ὡς αὐτὸς ὢν ὁ ταῦτα ἀκούων,
οὕτω διελέγετο, ἵνα τὸ ἀξίωμα τῶν ἐγκαλουμένων προσώ-
πων τοῖς ἐγκαλοῦσιν ἀντιπίπτει ἀπὸ τῶν ἐγκλημάτων εἰς
10 ὀργὴν ἐξενεχθῆναι μὴ συγχωρήσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ἀνεῖναι λοι-
πὸν ἔδει, τότε ἀπαμφιάσας αὐτὸ καὶ τὸ προσωπεῖον ἐπά-
ρας ἔδειξε τὰ κρυπτόμενα πρόσωπα ἐν τῇ τοῦ Παύλου καὶ
Ἀπολλῶ προσηγορίᾳ. Διὸ καὶ ἔλεγε «Ταῦτα δέ, ἀδελφοί,
μετεσχημάτισα εἰς ἑμαυτὸν καὶ Ἀπολλῶ». Καὶ καθάπερ
15 ἐπὶ τῶν καμνόντων, ὅταν λακτίζη τὸ παιδίον τὸ ἄρρω-
στοῦν καὶ ἀποστρέφῃται τὰ προσφερόμενα σιτία παρὰ
τῶν ἰατρῶν, τὸν πατέρα ἢ τὸν παιδαγωγὸν καλέσαντες οἱ
προσεδρεύοντες παρὰ τῶν τοῦ ἰατροῦ χειρῶν λαβόντες
τὰ σιτία προσάγειν κελεύουσιν, ὥστε ἐκ τοῦ φόβου τοῦ
20 πρὸς ἐκείνους δέξασθαι καὶ ἡσυχάσαι· οὕτω καὶ Παῦλος
μέλλων ὑπὲρ ἐτέρων ἐγκαλεῖν, τῶν μὲν ὡς ἀδικουμένων,
τῶν δὲ ὡς πέρα τοῦ μέτρου τιμωμένων, αὐτὰ μὲν οὐκ ἔθη-
κε τὰ πρόσωπα, ἐπὶ δὲ τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας καὶ τῆς
Ἀπολλῶ τὸν λόγον προήγαγεν, ἵνα αἰδούμενοι τούτους δέ-
25 ξωνται τὴν θεραπείαν· ἐπειδὴ δὲ ἐδέξαντο, τότε λοιπὸν
ἀπεκάλυψεν ὑπὲρ ὧν ταῦτα ἔλεγεν.

Ἦν δὲ ταῦτα οὐχ ὑπόκρισις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ
οἰκονομία. Εἰ γὰρ εἶπε φανερώς ὅτι ὑμεῖς δὲ τοὺς ἄνδρας
κρίνετε τοὺς ἀγίους καὶ θαυμαστούς, κἄν ἐδυσχέραναν καὶ
30 ἀπεπήδησαν· νῦν δὲ εἰπὼν «Ἐμοὶ δὲ εἰς ἐλάχιστόν ἐστιν
ἵνα ὑφ' ὑμῶν ἀνακριθῶ» καὶ πάλιν «Τίς δὲ ἐστὶ Παῦλος;

ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄
Α΄ Κορ. 4,6-9

«Αὐτὰ δέ, ἀδελφοί, τὰ ἐφήρμοσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν Ἀπολλῶ πρὸς χάριν σας, διὰ νὰ μάθετε μὲ τὸ παράδειγμά μας νὰ μὴ φρονῆτε περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι εἶναι γραμμένον»¹.

1. Ἔως οὗ μὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιῆ βαρείας ἐκφράσεις, δὲν ἀπεκάλυψε τὴν σκηνὴν, ἀλλὰ ὠμίλει ἔτσι ὡς νὰ ἦτο ὁ ἴδιος ποὺ τὰ ἤκουεν, ὥστε τὸ ἀξίωμα τῶν κατηγορουμένων προσώπων ἀντιτιθέμενον εἰς τοὺς κατηγοροὺς νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ τὴν πρόκλησιν ὀργῆς λόγῳ τῶν κατηγοριῶν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἐν συνεχείᾳ ἔπρεπε νὰ παρουσιάσῃ τὸ θέμα, τότε, ἀφοῦ ἀπεκάλυψεν αὐτὸ καὶ ἀπέβαλε τὸ προσωπεῖον ἔδειξε τὰ κρυπτόμενα πρόσωπα χρησιμοποιῶν τὸ ὄνομα τοῦ Παύλου καὶ Ἀπολλῶ. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Αὐτὰ δέ, ἀδελφοί, τὰ ἐφήρμοσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου καὶ εἰς τὸν Ἀπολλῶ». Καὶ ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀσθενῶν, ὅταν τὸ ἄρρωστο παιδί κλωτσᾷ καὶ ἀποστρέφεται τὰς τροφὰς ποὺ τοῦ προσφέρουν οἱ ἱατροί, οἱ περιποιούμενοι τὸ παιδί, ἀφοῦ λάβουν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἱατροῦ τὰς τροφὰς καὶ ἀφοῦ καλέσουν τὸν πατέρα ἢ τὸν παιδαγωγὸν τοῦ ζητοῦν νὰ δώσῃ τὰς τροφὰς, ὥστε ἀπὸ τὸν φόβον πρὸς ἐκείνους νὰ τὰς δεχθῆ καὶ νὰ ἡσυχάσῃ, ἔτσι καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ἀπευθύνῃ κατηγορίας πρὸς ὑπεράσπισιν ἄλλων, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι μὲν ἠδικοῦντο, ἄλλοι δὲ ἐτιμῶντο πέραν τοῦ μέτρου, τὰ ἴδια μὲν πρόσωπα δὲν τὰ ἀνέφερον, μετέφερον ὁμοῦς τὸν λόγον πρὸς τὸ ὄνομα τὸ ἰδικόν του καὶ τοῦ Ἀπολλῶ, ὥστε νὰ δεχθοῦν τὴν θεραπείαν ἀπὸ πολλὸν σεβασμὸν πρὸς αὐτούς· καὶ ἀφοῦ τὴν ἐδέχθησαν, τότε ἐν συνεχείᾳ ἀπεκάλυψε περὶ ποίων τὰ ἔλεγεν αὐτά.

Καὶ αὐτὰ δὲν ἦσαν προσποιήσεις, ἀλλὰ συγκατάβασις καὶ οἰκονομία. Ἐὰν δηλαδὴ ἔλεγεν φανερά ὅτι Ἑεἰς λοιπὸν κρίνετε τοὺς ἁγίους καὶ θαυμαστοὺς ἄνδρας, καὶ θὰ ἐδυσανασχέτουν καὶ θὰ ἔφευγον· τὴν ὁμοῦς μὲ τὸ νὰ εἶπη, «Δὲν μὲ πειράζει καθόλου νὰ κριθῶ ἀπὸ ἐσᾶς», καὶ ἐπίσης, «Καὶ τί εἶναι ὁ Παῦλος; τί εἶναι ὁ

τίς δὲ Ἀπολλῶς;» εὐπαράδεκτον τὸν λόγον ἐποίησε. Διά τοι τοῦτο ἔφησεν ὅτι «Ταῦτα εἰς ἑμαυτὸν μετεσχημάτισα, ἵνα ἐν ἡμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν» δεικνύς ὅτι, εἰ ἐπ' ἐκείνων τὸν λόγον προήγαγεν, οὐκ ἂν ἔμα-
 5 θον ὅσα μαθεῖν ἔδει, οὐδ' ἂν ἐδέξαντο τὴν διόρθωσιν δυσχεραίνοντες πρὸς τὰ λεγόμενα. Νυνὶ δὲ αἰδούμενοι τοὺς περὶ Παῦλον ἤνεγκαν ῥαδίως τὴν ἐπιτίμησιν.

Τί δὲ ἐστὶ τὸ «μὴ ὑπὲρ ὃ γέγραπται φρονεῖν»; Γέγραπται: «Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῶ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς;» καί: «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε». Εἰ γάρ ἐσμεν ἐν καὶ συνδεδέμεθα ἀλλήλοις, ἐπανίστασθαι ἀλλήλοις οὐ χρή. «Ὁ ταπεινῶν γὰρ ἑαυτὸν ὑψωθήσεται» φησί, καὶ «Ὁ θέλων εἶναι πρῶτος πάντων, γενέσθω πάν-
 10 των διάκονος». Ταῦτά ἐστὶν ἃ γέγραπται. «Ἴνα μὴ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἐνός φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἐτέρου». Πάλιν τοὺς διδασκάλους ἀφείς τοῖς μαθηταῖς ἐπιτιμᾷ: ἐκεῖνοι γὰρ ἦσαν οἱ τούτους ἐπαίροντες. Καὶ ἄλλως δὲ οἱ ἄρχοντες οὐκ ἂν εὐκόλως ἐδέξαντο τὸν τοιοῦτον λόγον διὰ τὸ τῆς
 15 δόξης ἐπιθυμεῖν τῆς ἕξωθεν: καὶ γὰρ ἦσαν πεπηρωμένοι τῷ πάθει: οἱ δὲ αὐτοὶ μὴ καρπούμενοι τὴν δόξαν, ἀλλ' ἐτέροις αὐτὴν παρέχοντες καὶ εὐκολώτερον ἂν ἤνεγκαν τὴν νοθεσίαν καὶ κυριώτεροι τῶν ἀρχόντων ἦσαν πρὸς τὸ λύσαι τὸ νόσημα.

Ἄρα καὶ τοῦτο φυσιώσεως, τὸ ὑπὲρ ἐτέρου ἐπαίρεσθαι, κἂν μὴ ἐπὶ τοῖς αὐτοῦ τις τοῦτο πάσχη. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονῶν ἀλλοτρίῳ ἐξ ἀπονοίας αὐτὸ ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ ἐπὶ τῇ δόξῃ τοῦ ἐτέρου. Καὶ καλῶς φυσίωσιν ἐκάλεσεν. Ὅταν γὰρ ἐπαναστῆ τὸ μέλος τὸ ἐν,
 20 οὐδὲν ἕτερόν ἐστὶν ἢ φλεγμονὴ καὶ νόσημα: ἄλλως γὰρ οὐ γίνεται ὑψηλότερον ἕτερον ἐτέρου μέλος, ἀλλ' ἢ ὅταν οἰδημα γένηται. Οὕτω τοίνυν καὶ ἐν τῷ σώματι τῆς ἐκκλη-

2. Ματθ. 7, 2-3.

3. αὐτ. 23,12.

4. Μάρκ. 10, 43-44.

Ἐπολλῶς;», ἔκανε εὐκολὴν τὴν παραδοχὴν τοῦ λόγου του. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἶπεν ὅτι, «Αὐτὰ τὰ ἐφήρμοσα εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, διὰ νὰ μάθητε μὲ τὸ παράδειγμά μας νὰ μὴ φρονῆτε περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι γραμμένον», διὰ νὰ δείξη ὅτι, ἔάν εἶχε κάνει λόγον δι' ἐκείνους, δὲν θὰ εἶχον μάθει ὅσα ἔπρεπε νὰ μάθουν οὔτε θὰ εἶχον δεχθῆ νὰ διορθωθοῦν ἀπὸ δυσαρέσκειαν διὰ τὰ λεγόμενα. Τώρα δμως ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸν Παῦλον καὶ τοὺς συνοδοῦς του εὐκόλως ἠγέχθησαν τὴν ἐπιτίμησιν.

Καὶ τί σημαίνει τὸ «νὰ μὴ φρονῆτε περισσότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι γραμμένον»; Εἶναι γραμμένον· «Διατί βλέπετε τὸ ἄχυρον ποῦ εἶναι εἰς τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ δὲν προσέχεις τὴν δοκὸν ποῦ εἶναι εἰς τὸν ἰδικὸν σου ὀφθαλμὸν;» καί· «Μὴ κρίνετε, διὰ νὰ μὴ κριθῆτε»². Διότι ἔάν ἀποτελοῦμεν ἕν καὶ εἴμεθα συνδεδεμένοι μεταξύ μας, δὲν πρέπει νὰ ἐπιτιθέμεθα ὁ ἕνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποῦ ταπεινώνει τὸν ἑαυτὸν του θὰ ὑψωθῆ»³, καὶ «Ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ εἶναι πρῶτος ἄς γίνῃ ὑπηρέτης ὄλων»⁴. Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅσα ἔχουν γραφῆ. «Διὰ νὰ μὴ ὑπερηφανεύεσθε ὑπὲρ τοῦ ἐνὸς ἐναντι τοῦ ἄλλου». Πάλιν, ἀφοῦ ἄφησε τοὺς διδασκάλους, ἐπιτιμᾷ τοὺς μαθητάς, διότι ἐκεῖνοι ἦσαν ποῦ ὑπερύψωνον αὐτούς. Ἄλλωστε οἱ ἔχοντες ἐξουσίαν δὲν θὰ ἐδέχοντο εὐκόλως τὸν λόγον αὐτὸν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπιθυμίας των διὰ κοσμικὴν δόξαν, διότι πράγματι ἦσαν τυφλωμένοι ἀπὸ τὸ πάθος· ὅσοι δμως δὲν ἔκαρποῦντο οἱ ἴδιοι τὴν δόξαν, ἀλλὰ τὴν προσέφερον εἰς ἄλλους, θὰ ἠγέχοντο τὴν νοθεσίαν εὐκολώτερον καὶ θὰ ἦσαν ἀποτελεσματικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ νοσήματος.

Ἐπομένως καὶ τοῦτο δεικνύει ἀλαζονείαν, τὸ νὰ ὑπερηφανεύεται δηλαδὴ κανεὶς δι' ἄλλον καὶ ὅταν ἀκόμη δὲν παθαίνη τοῦτο διὰ τὰ ἰδικά του. Ὅπως δηλαδὴ ἐκεῖνος ποῦ ὑπερηφανεύεται διὰ ξένον πλοῦτον τὸ κάνει ἀπὸ ἀλαζονείαν, ἔτσι καὶ αὐτὸς ποῦ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν δόξαν τοῦ ἄλλου. Καὶ καλῶς τὴν ὠνόμασεν ἀλαζονείαν. Ὅταν δηλαδὴ ἐπαναστατήσῃ τὸ ἐν μέλος, τὸ ἀποτέλεσμα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ φλεγμονὴ καὶ νόσημα, διότι εἰς καμμίαν ἄλλην περίπτωσιν ἐν μέλος δὲν γίνεται ὑψηλότερον ἄλλου μέλους παρὰ μόνον ὅταν συμβῆ πρήξιμον. Ἔτσι λοιπὸν καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας· αὐτὸς ποῦ ἔχει φλεγμονὴν καὶ ὑπερηφα-

σίας· ὁ φλεγμαίνων καὶ φυσιούμενος αὐτὸς ἂν εἶη ὁ νοσῶν· οἶδεῖ γὰρ ὑπὲρ τὴν κοινὴν συμμετρίαν· τοῦτο γὰρ ἐστὶν οἶδημα. Οὕτω καὶ ἐν τῷ σώματι γίνεται, ὅταν νόθος τις καὶ πονηρὸς ἐπιρρεύσῃ χυμὸς, ἀλλὰ μὴ ἡ εἰωθυῖα τροφή.

5 Οὕτω καὶ ἀλαζονεῖα τίκτεται ἀλλοτρίων ἡμῖν ἐπεισερχομένων λογισμῶν.

Καὶ ὄρα πῶς κυρίως εἶπε «μὴ φυσιοῦσθε»· τὸ γὰρ πεφουσημένον ὄγκον ἔχει πνεύματος ἐμπεπλησμένον χυμοῦ διεφθορότος. Ταῦτα δὲ λέγει οὐ τὴν θεραπείαν ἐκκόπτων,

10 ἀλλὰ τὴν ἐπὶ κακῷ θεραπείαν. Βούλει θεραπεύειν τὸν δεῖνα; Οὐ κωλύω, ἀλλὰ μὴ εἰς ἑτέρου λύμην. Οὐ γάρ, ἵνα κατ' ἀλλήλων συνταττώμεθα, διδάσκαλοι ἡμῖν ἐδόθησαν, ἀλλ' ἵνα πάντες ἀλλήλοις συναπτώμεθα. Καὶ γὰρ ὁ στρατηγὸς διὰ τοῦτο ἐπίκειται τῷ στρατοπέδῳ, ἵνα τοὺς κε-

15 χωρισμένους ἐν σῶμα ἐργάσῃται· εἰ δὲ μέλλοι διασπᾶν τὸ στρατόπεδον, πολεμίου μᾶλλον ἢ στρατηγοῦ χώραν ἐπλήρωσε.

«Τίς γὰρ σε διακρίνει; τί γὰρ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;». Λοιπὸν ἀφείς τοὺς ἀρχομένους πρὸς τοὺς ἄρχοντας τρέπεται.

20 «Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστὶ· πόθεν δῆλον ὅτι ἄξιός εἰ τοῦ ἐπαινεῖσθαι; κρίσις γὰρ γέγονεν; ἐξέτασις προεχώρησε; δοκιμασία, βάσανος ἀκριβής; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. Εἰ δὲ ἄνθρωποι ψηφίζονται, ἀλλ' οὐκ ὀρθὴ τούτων ἡ κρίσις. Θῶμεν δὲ ὅτι καὶ ἄξιός ἐπαίνων εἰ καὶ ἔχεις ὄν-

25 τως τὸ χάρισμα καὶ οὐ διέφθαρται τῶν ἀνθρώπων ἡ κρίσις· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐχρῆν μέγα φρονεῖν. Οὐδὲν γὰρ οἴκοθεν ἔχεις, ἀλλὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβῶν. Τί τοίνυν ἔχειν προσποιῆ, ὅπερ οὐκ ἔχεις; Ἄλλ' ἔχεις τοῦτο σὺ καὶ ἕτεροι μετὰ σοῦ. Οὐκοῦν λαβῶν ἔχεις οὐχὶ τότε καὶ τότε, ἀλ-

30 λά πάντα ὅσα ἔχεις.

2. Οὐ γὰρ σὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος. Κἂν τὴν πίστιν εἶπης, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε· κἂν τὴν ἄφεσιν εἶπης τῶν ἀμαρτημάτων, κἂν τὰ χάρισματα, κἂν τὸν διδασκαλικὸν λόγον, κἂν τὰς δυνάμεις,

35 πάντα ἐκεῖθεν ἔλαβες. Τί τοίνυν ἔχεις, εἶπέ, ὅπερ οὐχὶ

νεύεται, αὐτὸς εἶναι ἀσθενής, διότι φουσκώνει καὶ καταστρέφει τὴν κανονικὴν ἀναλογίαν ὄλων τῶν μελῶν· αὐτὸ σημαίνει πρήξιμον. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ εἰς τὸ σῶμα, ὅταν εἰσαχθῆ εἰς αὐτὸ κάποιος νοθευμένος καὶ ἐπικίνδυνος χυμὸς καὶ ὄχι ἡ συνηθισμένη τροφή. Ἔτσι γεννᾶται καὶ ἡ ἀλαζονεία, διότι εἰσέρχονται μέσα μας ξένοι διαλογισμοί.

Καὶ κοίταξε πόσον ἐκυριολόγησε λέγων, «νὰ μὴ ὑπερηφανεύεσθε», διότι τὸ φουσκωμένον ἔχει πολὺν ὄγκον ἀέρος γεμᾶτον μὲ ἐπικίνδυνον ὑγρὸν. Αὐτὰ τὰ λέγει, ὄχι διότι ἀποκλείει τὴν θεραπείαν γενικῶς, ἀλλὰ τὴν θεραπείαν ποῦ ἀποβαίνει διὰ κακόν. Θέλεις νὰ θεραπεύσῃς τὸν τάδε; Δὲν σὲ ἐμποδίζω, ἀλλὰ μὴ τὸ κάνῃς πρὸς ζημίαν ἄλλου· διότι δὲν μᾶς ἐδόθησαν οἱ διδάσκαλοι διὰ νὰ φατριάζωμεν οἱ μὲν ἐναντίον τῶν δέ, ἀλλὰ διὰ νὰ εἴμεθα ὅλοι στενῶς συνδεδεμένοι· καθ' ὅσον μάλιστα ὁ στρατηγὸς διὰ τοῦτο εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ καταστήσῃ τοὺς διηρημένους ἐν σῶμα· ἐὰν ὁμως πρόκειται νὰ διασπᾶ τὸν στρατόν, τότε ἔχει θέσιν ἐχθροῦ μᾶλλον παρὰ στρατηγοῦ.

«Διότι ποῖος σοῦ δίδει τὴν ὑπεροχὴν; τί ἔχεις ποῦ νὰ μὴ τὸ ἔλαβες;»⁵. Ἐν συνεχείᾳ, ἀφοῦ ἄφησε τοὺς ἀρχομένους, ἔρχεται πρὸς τοὺς ἄρχοντας. Καὶ αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἐκείνου φαίνεται ὅτι ἀξίζεις νὰ ἐπαινηθῇς; ἔχει γίνει λοιπὸν ἡ κρίσις; ἐπροχώρησε ἡ ἐξέτασις, ἡ δοκιμασία, ὁ ἀκριβὴς ἔλεγχος (τῶν πράξεών σου); Δὲν θὰ ἤμποροῦσες νὰ τὸ ἰσχυρισθῆς. Ἐὰν δὲ ἀνθρωποι κρίνουν, ἡ κρίσις των δὲν εἶναι ὀρθή. Ἄς ὑποθέσωμεν ὁμως ὅτι καὶ ἐπαίνους ἀξίζεις καὶ ὅτι ἔχεις ὄντως τὸ χάρισμα καὶ ὅτι δὲν ἔσφαλεν ἡ κρίσις τῶν ἀνθρώπων· οὔτε καὶ τότε ἔπρεπε νὰ ὑπερηφανεύεσαι, διότι δὲν τὸ ἔχεις μὲ τὰς ἰδικὰς σου ἱκανότητας, ἀλλὰ ἀφοῦ τὸ ἔλαβες ἀπὸ τὸν Θεόν. Διὰ τί λοιπὸν προσποιεῖσαι ὅτι ἔχεις κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν τὸ ἔχεις; Ἀλλὰ τοῦτο τὸ ἔχεις σὺ καὶ ἄλλοι μαζί σου. Λοιπὸν ἔχεις, ἀφοῦ ἔλαβες, ὄχι τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, ἀλλὰ ὅλα ὅσα ἔχεις.

2. Δὲν εἶναι λοιπὸν αὐτὰ ἰδικὰ σου κατορθώματα, ἀλλὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἂν ἀναφέρῃς τὴν πίστιν, αὐτὴν τὴν ἔχεις λόγῳ τῆς κλήσεως· ἂν ἀναφέρῃς τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων, ἂν τὰ χαρίσματα, ἂν τὸν διδασκαλικὸν λόγον, ἂν τὰς δυνάμεις, ὅλα τὰ ἔλαβες ἀπὸ ἐκεῖ. Εἶπέ μου λοιπὸν, τί ἔχεις, τὸ ὁποῖον ἔχεις χω-

λαβῶν ἔχεις, ἀλλ' αὐτὸς ἀπὸ σαυτοῦ κατορθώσας; Οὐκ ἂν ἔχοις εἰπεῖν. Ἄλλ' ἔλαβες, καὶ διὰ τοῦτο μέγα φρονεῖς; Διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἔδει συνεστάλθαι· οὐ γὰρ σὸν ἐστὶ τὸ δοθέν, ἀλλὰ τοῦ δεδωκότος. Εἰ γὰρ ἔλαβες, παρ' ἐκείνου
 5 ἔλαβες· εἰ δὲ παρ' ἐκείνου ἔλαβες, οὐ σὸν ἔλαβες· εἰ δὲ οὐ σὸν ἔλαβες, τί μέγα φρονεῖς ὡς σὸν ἔχων; Διὸ καὶ ἐπήγαγεν «Εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβῶν;»

Κατασκευάσας τοίνυν κατὰ συνδρομὴν τὸν λόγον δείκνυσιν ὅτι καὶ πολλῶν αὐτοῖς δεῖ, καὶ φησιν ὅτι μάλιστα
 10 μὲν, εἰ καὶ πάντα ἐλάβετε, οὐκ ἔδει καυχᾶσθαι· οὐδὲν γὰρ ὑμέτερον· νυνὶ δὲ καὶ πολλῶν ἐστε ἔρημοι. Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦτο ἠνίξατο εἰπὼν «Οὐκ ἠδυνήθην ὑμῖν λαλῆσαι ὡς πνευματικοῖς» καὶ «Οὐδὲν ἔκρινα εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον»· ἐνταῦθα δὲ
 15 ἐντρεπτικῶς ποιεῖ λέγων, «ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ, ἤδη ἐπλουτήσατε», τουτέστιν οὐδενὸς δεῖσθε λοιπόν, τέλειοι γεγένησθε, τὴν κορυφὴν αὐτὴν κατέχετε, οὐδενὸς ἐν χρεῖα καθεστηκέναι νομίζετε, οὔτε ἀποστόλων οὔτε διδασκάλων.

«ἤδη κεκορεσμένοι ἐστέ». Καὶ καλῶς τὸ «ἤδη» ἀπὸ
 20 τοῦ χρόνου δεικνύς τὸ ἀπίθανον αὐτῶν καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν οἴησιν. Διὸ καὶ κωμωδῶν αὐτοὺς ἔλεγεν· οὕτω ταχέως πρὸς τὸ τέλος ἐφθάσατε, ὅπερ ἀδύνατον ἦν γενέσθαι διὰ τὸν καιρὸν. Τὰ γὰρ τελειότερα ἐν τῷ μέλλοντι μένει· τὸ δὲ ἀπὸ ὀλίγων κορεσθῆναι ψυχῆς ἐστὶν ἀσθενοῦς·
 25 τὸ ἀπὸ ὀλίγων νομίζειν πλουτεῖν ναυτιώσης καὶ ταλαιπώρου. Ἀκόρεστον γὰρ ἢ εὐλάβεια· καὶ παιδικῆς διανοίας ἐστὶν ἀπὸ τῶν πρώτων νομίζειν τὸ πᾶν εἰληφέναι καὶ οὐδέπω οὐδὲ ἐν προοιμίῳ ὄντας ὡς τοῦ τέλους ἐπειλημμένους μέγα φρονεῖν.

30 Εἶτα καὶ διὰ τῶν ἐξῆς ἐντρέπει μᾶλλον. Εἰπὼν γὰρ

ρίς γὰ τὸ ἔλαδες, ἀλλὰ πού τὸ κατώρθωσες σὺ ὁ ἴδιος μὲ τὰς ἰδικάς σου δυνάμεις; Δὲν θὰ ἤμποροῦσες γὰ ἀπαντήσης. Ἀλλὰ τὰ ἔλαδες, καὶ διὰ τοῦτο ὑπερηφανεύεσαι; Διὰ τοῦτο ἀκριδῶς ἔπρεπε γὰ εἶσαι ταπεινός, διότι ὅ,τι σοῦ ἐδόθη, δὲν εἶναι ἰδικόν σου, ἀλλὰ ἐκείνου πού σοῦ τὸ ἔδωσεν. Ἐὰν δηλαδὴ ἔλαδες κάτι, τὸ ἔλαδες ἀπὸ ἐκείνον· καὶ ἂν τὸ ἔλαδες ἀπὸ ἐκείνον, δὲν ἔλαδες ἰδικόν σου· ἂν δὲ δὲν ἔλαδες ἰδικόν σου, διατί ὑπερηφανεύεσαι ὡς γὰ ἔχῃς κάτι ἰδικόν σου; Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Καὶ ἂν τὸ ἔλαδες, διατί καυχᾶσαι ὡς ἂν γὰ μὴ τὸ ἔλαδες;».

Χρησιμοποιῶν λοιπὸν συνεχεῖς ἐρωτήσεις ἀποδεικνύει ὅτι αὐτοὶ χρειάζονται ἀκόμη πολλὰ, καὶ τονίζει ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη εἶχετε λάθει τὰ πάντα, δὲν ἔπρεπε γὰ καυχᾶσθε, διότι τίποτε δὲν εἶναι ἰδικόν σας· τώρα ὅμως ἔχετε πολλὰς ἀκόμη ἐλλείψεις. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπενίχθη τοῦτο, ὅταν εἶπεν, «Δὲν ἤμπόρεσα γὰ ὀμιλήσω εἰς ἑσᾶς ὡς εἰς πνευματικούς», καί· «Ἀπεφάσισα γὰ μὴ γνωρίζω τίποτε ἄλλο, ὅταν ἤμουν μεταξύ σας, παρὰ μόνον τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον». Τώρα ὅμως προσπαθεῖ γὰ τοὺς δημιουργήσῃ τὸ συναίσθημα τῆς ἐντροπῆς λέγων· «Τώρα πλέον εἶσθε χορτασμένοι, τώρα πλέον εἶσθε πλούσιοι»,^ο δηλαδὴ δὲν ἔχετε πλέον καμμίαν ἔλλειψιν, ἔχετε γίνεαι τέλειοι, κατέχετε τὴν ἰδίαν τὴν κορυφήν, δὲν ἔχετε πλέον τὴν ἀνάγκην κανενός, οὔτε ἀποστόλιων οὔτε διδασκάλων.

«Τώρα πλέον εἶσθε χορτασμένοι». Καὶ καλῶς ἐχρησιμοποίησε τὸ «πλέον» δεικνύων ἀπὸ τὸν χρόνον τοῦ ρήματος τὸ ἀπίθανον τῆς καταστάσεώς των καὶ τὴν παράλογον ἀλαζονείαν των. Διὰ τοῦτο διακωμωδῶν αὐτοὺς ἔλεγε· Τόσον γρήγορα ἐφθάσατε εἰς τὸ τέλος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἦτο ἀδύνατον γὰ συμβῆναι λόγῳ τοῦ χρόνου, διότι τὰ τελειότερα μένουσιν διὰ τὸ μέλλον· τὸ γὰ χορτάσῃ δὲ κάποιος μὲ τὰ ὀλίγα εἶναι χαρακτηριστικὸν ἀσθενοῦς ψυχῆς· τὸ γὰ νομίζῃ ὅτι μὲ τὰ ὀλίγα γίνεται πλούσιος δεικνύει ψυχὴν ἀηδιστικὴν καὶ ταλαίπωρον· διότι ἢ εὐλάβεια δὲν χορταίνει· καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸν παιδικῆς διανοίας τὸ γὰ νομίζουσι ὅτι μὲ τὴν ἀποκτησίαν τῶν πρώτων ἔχουσι λάθει τὸ πᾶν καί, ἐνῶ ἀκόμη δὲν εὐρίσκονται οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, γὰ ὑπερηφανεύονται ὅτι ἔχουσι ἠδη φθάσει εἰς τὸ τέλος.

Κατόπιν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς τοὺς ἐλέγχει περισσότερον. Ἀφοῦ

«Ἦδη κεκορεσμένοι ἐστέ» ἐπήγαγεν· «Ἦδη ἐπλουτήσατε, χωρίς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε· καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν». Πολλῆς γέμει τῆς βαρύτητος ὁ λόγος. Διὸ καὶ ἔσχατον αὐτὸν ἐπήγαγε μετὰ
 5 πολλὴν τὴν ἐπίπληξιν. Οὕτω γὰρ σεμνὴ γίνεται ἡ παραίνεσις καὶ εὐπαραδέκτος, ὅταν μετὰ τὰς κατηγορίας ἐπιφέρηται τὰ ἐντρεπτικὰ ῥήματα. Καὶ γὰρ τὴν ἀναίσχυντον ἱκανὸν τοῦτο ψυχὴν κατασχεῖν καὶ πληῆσαι μειζόνως τῆς φανεραῆς κατηγορίας καὶ διορθῶσαι τὴν ἀπὸ τῆς κατηγο-
 10 ρίας μέλλουσαν γίνεσθαι ἀλγηδόνα τε καὶ ἀναισχυντίαν. Τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῶν ἐντρεπτικῶν λόγων τοῦτο μάλιστα ἐστίν, ὅτι δύο κέκτηνται τἀναντία· καὶ τομὴν βαθυτέραν δίδωσι τῆς προφανοῦς διαβολῆς καὶ τὸν ἐλεγχόμενον παρασκευάζει χαλεπώτερον τεμνόμενον καρτερῆσαι
 15 μειζόνως.

«Χωρὶς ἡμῶν ἐβασιλεύσατε». Πολλὴ ἔμφασις ἐνταῦθα καὶ πρὸς τοὺς διδασκάλους καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς. Καὶ τὸ ἀσυνείδητον δὲ αὐτῶν δείκνυται καὶ τὸ σφόδρα ἀνόητον. «Ὁ γὰρ λέγει, τοῦτό ἐστίν· ἐν μὲν τοῖς πόνοις φησὶν εἶ-
 20 ναι πάντα κοινὰ καὶ ἡμῖν καὶ ὑμῖν ἐν δὲ τοῖς ἐπάθλοις καὶ τοῖς στεφάνοις ὑμεῖς πρῶτοι. Ἄλλ' οὐκ ἀλγῶ ταῦτα λέγων· διὸ καὶ ἐπήγαγε «καὶ ὄφελόν γε ἐβασιλεύσατε». Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη εἰρωνεῖα τις εἶναι, ἐπήγαγεν «ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν». Καὶ γὰρ ἄν, φησί, καὶ ἡμεῖς τού-
 25 των ἐπετύχομεν τῶν ἀγαθῶν.

Εἶδες πῶς ὁμοῦ καὶ τὴν βαρύτητα καὶ τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται καὶ τὴν φιλόσοφον γνώμην; Εἶδες πῶς καθαιρεῖ τὸν τῦφον; «Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους». Πολλὴν τὴν
 30 ἔμφασιν καὶ τὴν βαρύτητα ἐνδείκνυται πάλιν τῷ εἰπεῖν «ἡμᾶς». Καὶ οὐδὲ τούτῳ ἠρκέσθη, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀξίωμα ἐπήγαγε σφόδρα αὐτῶν καθικνούμενος· «ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους», τοὺς τὰ μυρία ὑπομένοντας κακά, τοὺς σπείροντας τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας, τοὺς ἐπὶ τὴν φιλοσο-

7. Α' Κορ. 4,9.

8. Φιλοσοφία: Βλ. σχόλιον ἀρ. 18 τοῦ Β' λόγου τοῦ παρόντος.

δηλαδή εἶπε, «Τώρα πλέον εἶσθε χορτασμένοι», προσέθεσε· «Εἶσθε πλέον πλούσιοι, χωρίς ἡμᾶς ἐγίνατε βασιλεῖς· καὶ εἶθε νὰ εἶχατε γίνει βασιλεῖς, διὰ νὰ εἶμεθα καὶ ἡμεῖς βασιλεῖς μαζί σας». Εἶναι πλήρης βαρύτητος ὁ λόγος, διὰ τοῦτο καὶ τὸν προσέθεσε τελευταῖον μετὰ τὴν πολλὴν ἐπίπληξιν. Ἔτσι δηλαδή ἡ παραίνεσις γίνεται σοβαρὰ καὶ εὐκολος ἢ ἀποδοχὴ τῆς, ὅταν μετὰ τὰς κατηγορίας ἀκολουθοῦν λόγοι ποὺ φέρουν τὴν ἐντροπήν. Καὶ πράγματι, τοῦτο εἶναι ἰκανὸν νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἀναίσχυντον ψυχὴν καὶ νὰ τὴν πλήξῃ περισσότερο ἀπὸ τὴν φανεράν κατηγορίαν καὶ νὰ διαρθώσῃ τὸν ψυχικὸν πόνον καὶ τὴν ἀναισχυντίαν, ποὺ θὰ προεκάλει ἡ κατηγορία. Τὸ θαυμαστὸν δηλαδή τῶν λόγων ποὺ φέρουν τὴν ἐντροπήν εἶναι ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι ἔχουν δύο ἀντίθετα πλεονεκτήματα· καὶ τομὴν κάνουν βαθυτέραν ἀπὸ τὴν φανεράν κατηγορίαν καὶ κάνουν τὸν ἐλεγχόμενον ὅσον περισσότερο ἐλέγχεται τόσο περισσότερο νὰ ὑποφέρῃ τὸν ἔλεγχον.

«Χωρὶς ἡμᾶς ἐγίνατε βασιλεῖς». Ἐδῶ ὑπάρχει πολλὴ ἔμφασις καὶ διὰ τοὺς διδασκάλους καὶ διὰ τοὺς μαθητάς. Ἀποδεικνύεται ἡ ἀσυνειδησία καὶ ἡ μεγάλη ἀνοησία των. Αὐτὸ δηλαδή ποὺ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Εἰς μὲν τοὺς κόπους εἶναι ὅλα κοινὰ καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ σᾶς, εἰς τὰ ἔπαθλα ὁμως καὶ τοὺς στεφάνους σεῖς εἶσθε πρῶτοι· ἀλλὰ δὲν στενοχωροῦμαι καθὼς τὰ λέγω· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Καὶ εἶθε νὰ εἶχατε γίνει βασιλεῖς». Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι εἶναι κάποια εἰρωνεία, προσέθεσε «διὰ νὰ εἶμεθα καὶ ἡμεῖς βασιλεῖς μαζί σας», διότι καὶ ἡμεῖς τότε, λέγει, θὰ ἠμποροῦσαμε νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ.

Εἶδες πῶς φανερῶνει συγχρόνως καὶ τὴν σοβαρότητα καὶ τὴν πατρικὴν φροντίδα τοῦ καὶ τὸν φιλόσοφον νοῦν του; Εἶδες πῶς ἀφαιρεῖ τὴν ἀλαζονείαν; «Διότι νομίζω ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους μᾶς ἔδειξε τελευταίους ὡς μελλοθανάτους»⁷. Δεικνύει πάλιν πολλὴν ἔμφασιν καὶ βαρύτητα μὲ τὸ νὰ εἶπη «ἡμᾶς». Καὶ δὲν ἠρέκεσθη μόνον εἰς αὐτό, ἀλλὰ προσέθεσε καὶ τὸ ἀξίωμα, ἐλέγχων ἔτσι ἐντόνως αὐτούς· «Ἐμᾶς τοὺς ἀποστόλους», δηλαδή ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ὑπομένομεν μύρια κακά, ποὺ σπεύρομεν τὸ κήρυγμα τῆς εὐσεβείας, ποὺ σᾶς ὀδηγοῦμεν εἰς αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν· αὐτοὺς τοὺς ἐπαρουσίασεν ὡς τελευταίους ἀνθρώπους, ὡς μελλοθανάτους, δηλαδή ὡς

φίαν ταύτην ὑμᾶς ἄγοντας· τούτους ἐσχάτους ἀπέδειξεν
ὡς ἐπιθανατίους, τουτέστιν ὡς καταδίκους. Ἐπειδὴ γὰρ
εἶπεν «ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑμῖν συμβασιλεύσωμεν», καὶ ἐχάλασε
τῷ λόγῳ τὸ σφοδρὸν· ἵνα μὴ αὐτοὺς ἐκλύσῃ, ἀναλαμβάν-
5 νει πάλιν αὐτὸ μετὰ πλείονος βαρυθυμίας, καὶ φησὶ· «Δο-
κῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέ-
δειξεν ὡς ἐπιθανατίους». Ὡς γὰρ ὁρῶ, φησὶ, καὶ ἐξ ὧν
ὑμεῖς φατε, οἱ πάντων ἀτιμότεροι καὶ οἱ κατάδικοι ἡμεῖς
ἐσμεν, οἱ εἰς τὸ πάσχειν αἰεὶ κακῶς προβεβλήμεθα, ὑμεῖς
10 δὲ ἤδη βασιλείαν καὶ τιμὰς καὶ τὰ ἔπαθλα φαντάζεσθε.
Βουλόμενος δὲ εἰς πλείονα ἀτοπίαν ἀπαγαγεῖν τὸν λόγον
καὶ δεῖξαι αὐτὸν ἀπίθανον μεθ' ὑπερβολῆς οὐκ εἶπεν ὅτι
ἀπλῶς ἡμεῖς ἐσμεν ἔσχατοι, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἡμᾶς ἐσχάτους
ἐποίησε. Καὶ οὐκ ἠρκέσθη τῷ εἰπεῖν «ἐσχάτους», ἀλλὰ
15 προσέθηκε καὶ «ἐπιθανατίους», ἵνα καὶ ὁ σφόδρα ἀνόητος
συνίδῃ τῶν εἰρημένων τὸ ἀπίθανον καὶ ὅτι ἀλγοῦντος ἦν
τὰ λεγόμενα καὶ σφόδρα αὐτοὺς ἐντρέποντος.

3. Καὶ δρα Παύλου σύνεσιν. Ἄφ' ὧν ἑαυτὸν, ἠνίκα
ἂν ἦ καιρός, ἐπαίρει καὶ σεμνὸν δείκνυσι καὶ μέγαν ποιεῖ,
20 ἀπὸ τούτων ἐκείνους ἐντρέπει νῦν κατάδικον ἑαυτὸν κα-
λῶν. Τοσοῦτόν ἐστι μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ πάντα
ποιεῖν. Ἐπιθανατίους γὰρ ἐνταῦθα τοὺς καταδίκους λέγει
καὶ μυρίων θανάτων ἀξίους.

«Ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ
25 ἀνθρώποις». Τί ἐστι «θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ»;
Οὐκ ἐν γωνίᾳ μιᾷ οὐδὲ ἐν μικρῷ τῆς οἰκουμένης μέρει ταῦ-
τα πάσχομεν, φησὶν, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐπὶ πάντων. Τί
δὲ ἐστι «καὶ ἀγγέλοις»; Ἔστι μὲν ἀνθρώποις εἶναι θέα-
τρον, μηκέτι δὲ ἀγγέλοις, ὅταν εὐτελῆ τὰ γινόμενα ἦ· τὰ
30 δὲ ἡμῶν παλαίσματα τοιαῦτα, ὡς καὶ τῆς ἀγγελικῆς θεω-
ρίας ἄξια εἶναι. Ὅρα ἀφ' ὧν ἑαυτὸν ἐξευτελίζει, πῶς πάλιν
μέγαν δείκνυσιν· ἀφ' ὧν δὲ ἐκείνοι μέγα φρονοῦσι, πῶς
αὐτοὺς εὐτελεῖς ἀποφαίνει. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ μωροῦς εἶναι
τοῦ φρονίμου φαίνεσθαι καὶ τὸ ἀσθενεῖς εἶναι τοῦ ἰσχυ-

καταδίκους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν «διὰ νὰ εἴμεθα καὶ ἡμεῖς βασιλεῖς μαζί σας» καὶ ἐμείωσε μὲ τὸν λόγον αὐτὸν τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἐλέγχου, διὰ νὰ μὴ τοὺς κἀνῆ νὰ χαλαρώσουν, ἐπανέρχεται πάλιν εἰς αὐτὸ μὲ περισσοτέραν πικρίαν καὶ λέγει· «Διότι νομίζω ὅτι ὁ Θεὸς ἐμᾶς τοὺς ἀποστόλους μᾶς ἔδειξε τελευταίους ὡς μελλοθανάτους». Δηλαδὴ ἀπὸ ὅ,τι βλέπω, λέγει, καὶ ἀπὸ ὅ,τι σεῖς λέγετε, οἱ πλέον περιφρονημένοι καὶ καταδικασμένοι εἴμεθα ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι πάντοτε εἴμεθα ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ταλαιπωρίας, ἐνῶ σεῖς φαντάζεσθε ἤδη θασιλίαν καὶ τιμᾶς καὶ τὰ ἔπαθλα. Ἐπειδὴ δὲ ἤθελε μὲ τὸν λόγον του νὰ δείξῃ ὅτι ἡ κατάστασις εἶναι πολὺ παράλογος καὶ ὑπερβολικῶς ἀπίθανος δὲν εἶπεν ἀπλῶς ὅτι ἔμεθα οἱ τελευταῖοι, ἀλλὰ ὅτι «ὁ Θεὸς μᾶς ἔκαμε τελευταίους». Καὶ δὲν ἤρκεσθη εἰς τὸ νὰ εἶπῃ «τελευταίους», ἀλλὰ προσέθεσε καὶ «μελλοθανάτους», διὰ νὰ ἴδῃ καὶ ὁ πλέον ἀνόητος τὸ ἀπίθανον τῶν ὄσων ἐλέχθησαν καὶ ὅτι τὰ λεγόμενα προήρχοντο ἀπὸ ἄνθρωπον πολὺ στενοχωρημένον, ὁ ὅποιος προσεπάθει μὲ κάθε τρόπον νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐντραποῦν.

3. Καὶ κοίταξε τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου. Μὲ τοὺς ἰδίους λόγους, πού, ὅταν τὸ ἀπαιτῆ ἢ περίστασις, ὑψώνει τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸν παρουσιάζει σπουδαῖον καὶ μέγαν, μὲ τοὺς λόγους αὐτοὺς τώρα ἐλέγχει ἐκείνους ὀνομάζων τὸν ἑαυτὸν του κατάδικον. Ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ κάμνῃ τὰ πάντα, ὅταν τὸ καλῆ ἢ περίστασις. Ἐδῶ θεθαίως ἐπιθανατίους ὀνομάζει τοὺς καταδίκους, πού εἶναι ἄξιοι μυρίων θανάτων.

«Διότι ἐγίναμεν θέαμα εἰς τὸν κόσμον καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους καὶ εἰς τοὺς ἀνθρώπους». Τί σημαίνει «ἐγίναμεν θέαμα εἰς τὸν κόσμον»; Δὲν ὑποφέρομεν, λέγει, αὐτὰ εἰς μίαν γωνίαν οὔτε εἰς ἓν μικρὸν μέρος τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ παντοῦ καὶ ἐπὶ πάντων. Τί σημαίνει δὲ «καὶ εἰς τοὺς ἀγγέλους»; Εἶναι δυνατὸν νὰ εἴμεθα θέατρον διὰ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι διὰ τοὺς ἀγγέλους, ὅταν τὰ συμβαίνοντα εἶναι εὐτελεῖ· οἱ ἰδικοὶ μας ὁμῶς ἀγῶνες εἶναι τέτοιοι, ὥστε ἀξίζουσιν νὰ τοὺς βλέπουν καὶ οἱ ἄγγελοι. Κοίταξε πῶς, ἐνῶ ἐξευτελίζει τὸν ἑαυτὸν του, πάλιν τὸν παρουσιάζει μέγαν· ἐνῶ δὲ ἐκείνοι ὑπερηφανεύονται, πῶς τοὺς παρουσιάζει εὐτελεῖς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔθεωρεῖτο ὅτι ἦτο εὐτελέστερον τὸ νὰ εἶναι μωροὶ ἀπὸ τὸ νὰ φαίνωνται φρόνιμοι καὶ τὸ νὰ εἶναι ἀδύνατοι ἀπὸ τὸ νὰ γίνων-

ρούς γίνεσθαι καὶ τὸ ἀτίμους εἶναι τοῦ ἐνδόξους καὶ περιφανεῖς εὐτελέστερον εἶναι ἐδόκει, καὶ τὰ μὲν ἐκείνοις μέλλει προσρίπτειν, τὰ δὲ αὐτὸς κατεδέξατο· δείκνυσιν ὅτι ταῦτα ἐκείνων ἀμείνω, εἶγε διὰ ταῦτα μὴ μόνον ἀν-
 5 θρώπων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον πρὸς τὴν θεωρίαν ἐπέστρεψε τὴν ἑαυτῶν. Οὐ γὰρ πρὸς ἀνθρώπους ἡμῖν ἢ πάλῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. Διὰ τοῦτο καὶ μέγα θέατρον κάθηται.

«Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χρισ-
 10 στῶ». Πάλιν καὶ τοῦτο ἐντρεπτικῶς εἶρηκε δεικνύς ὅτι πράγμα ἐστὶν ἀδύνατον ταῦτα συμβῆναι τὰ ἐναντία καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ τοσοῦτον ἀλλήλων ἀπέχοντα συνελθεῖν. Πῶς γὰρ ἔνι, φησὶν, ὑμᾶς μὲν φρονίμους εἶναι, ἡμᾶς δὲ μωροὺς ἐν τοῖς κατὰ Χριστόν πράγμασιν; Ἐπει-
 15 δὴ γὰρ ἐτύπτοντο καὶ κατεφρονοῦντο καὶ ἠτιμάζοντο καὶ οὐδὲν εἶναι ἐνομίζοντο, ἐκείνοι δὲ τιμῆς ἀπήλαυον καὶ σοφοὶ τινες καὶ συνετοὶ παρὰ πολλοῖς ὑπωπτεύοντο, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν· ὅτι πῶς ἔνι τοὺς τὰ τοιαῦτα κηρύττοντας ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ὑποπτεύεσθαι εἶναι;

20 «Ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί». Τουτέστιν, ἡμεῖς ἐλαυνόμεθα, διωκόμεθα, ὑμεῖς δὲ ἀδείας ἀπολαύετε καὶ θεραπείας πολλῆς. Ἄλλ' οὐκ ἀνέχεται τοῦ κηρύγματος ἡ φύσις. «Ἡμεῖς ἄτιμοι, ὑμεῖς δὲ ἔνδοξοι». Ἐνταῦθα πρὸς τοὺς εὐγενεῖς ἀποτείνεται καὶ μέγα φρονοῦντας ἐπὶ τοῖς
 25 ἕξωθεν.

«Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ». Τουτέστιν, οὐ παλαιὰ διηγοῦμαι πράγματα, ἀλλ' ἅπερ καὶ ὁ παρῶν μοι
 30 καιρὸς μαρτυρεῖ. Τῶν γὰρ ἀνθρωπίνων ἡμῖν λόγος οὐδεὶς οὐδὲ τῆς ἕξωθεν περιφανείας, ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφορῶμεν μόνον· ὃ δὴ καὶ ἡμᾶς πράττειν πανταχοῦ ἀναγκαῖον. Οὐ γὰρ δὴ ἄγγελοι θεωροῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνων ὁ ἀγωνοθέτης.

9. Α' Κορ. 4,10.

10. αὐτ. 11-12.

ται ισχυροὶ καὶ τὸ νὰ εἶναι περιφρονημένοι ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ἔνδο-
 ξοι καὶ φημισμένοι, καὶ ἐπειδὴ πρόκειται νὰ ἀποδώσῃ τὰ μὲν δεύ-
 τερα εἰς ἐκείνους τὰ δὲ πρῶτα τὰ ἐδέχθη διὰ τὸν ἑαυτὸν του, δει-
 κνύει ὅτι αὐτὰ εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα, ἐφ' ὅσον χάρις εἰς αὐτὰ
 ἐπέτυχε νὰ τοὺς βλέπουν ὄχι μόνον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ καὶ τὸ
 σύνολον τῶν ἀγγέλων· διότι ἡ ἰδική μας πάλῃ δὲν εἶναι μόνον
 πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις. Διὰ τοῦ-
 το γίνεται καὶ μέγα θέμα.

«Ἡμεῖς θεωρούμεθα μωροὶ χάριν τοῦ Χριστοῦ, σεῖς δὲ φρόνι-
 μοι ἐν Χριστῷ». Πάλιν καὶ τοῦτο τὸ εἶπε, διὰ νὰ προκαλέσῃ ἐν-
 τροπήν δεικνύων ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ συμβαίγουν αὐτὰ τὰ ἀντίθετα
 καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συνέρχωνται εἰς τὸν ἴδιον τόπον ἄν-
 θρωποι ποῦ ἀπέχουν τόσον πολὺ μεταξύ των. Πῶς δηλαδὴ εἶναι
 δυνατόν, λέγει, εἰς θέματα ποῦ ἀφοροῦν εἰς τὸν Χριστὸν σεῖς μὲν
 νὰ εἴσθε φρόνιμοι, ἡμεῖς δὲ μωροί; Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ μὲν ἐ-
 δέροντο καὶ κατεφρονοῦντο καὶ ἠτιμάζοντο καὶ ἐθεωροῦντο τιποτέ-
 νιοι, ἐνῶ ἐκεῖνοι ἀπήλαυον τιμῆς καὶ μερικοὶ μάλιστα ἐθεωροῦντο
 σοφοὶ καὶ συνετοὶ ἀπὸ πολλοὺς, διὰ τοῦτο τὰ λέγει αὐτά· ὅτι δηλα-
 δὴ πῶς εἶναι δυνατόν ἐκεῖνοι ποῦ κηρύττουν αὐτὰ νὰ θεωροῦνται
 ὅτι εἶναι τὰ ἀντίθετα;

«Ἐμεῖς ἀσθενικοί, σεῖς δὲ ισχυροί». Δηλαδὴ, ἡμεῖς ἐκδιωκό-
 μεθα, καταδιωκόμεθα, σεῖς ὅμως δὲν φοβεῖσθε τίποτε καὶ σὰς περι-
 ποιοῦνται. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν τὸ ἀνέχεται ἡ φύσις τοῦ κηρύγματος.
 «Ἐμεῖς ἄσημοι σεῖς δὲ ἔνδοξοι». Ἐδῶ ἀπευθύνεται πρὸς ὅσους ἔ-
 χουν εὐγενῆ καταγωγὴν καὶ ὑπερηφανεύονται διὰ τὰ κοσμικά.

«Ἔως αὐτὴν τὴν ὥραν καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν
 ἐλλείψεις εἰς ρουχισμόν καὶ μᾶς κακομεταχειρίζονται καὶ περιπλα-
 νώμεθα καὶ κοπιάζομεν ἐργαζόμενοι μὲ τὰ ἰδικὰ μας χέρια»¹⁰. Δη-
 λαδὴ δὲν διηγοῦμαι παλαιὰ, ἀλλὰ πράγματα, διὰ τὰ ὅποια ἔχω
 μάρτυρα τὴν παροῦσαν πραγματικότητα. Διότι δὲν ὁμιλοῦμεν κα-
 θόλου διὰ τὰ ἀνθρώπινα οὔτε διὰ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἀπο-
 βλέπομεν μόνον εἰς τὸν Θεόν, καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ἀνάγκη νὰ
 κάμνωμεν καὶ ἐμεῖς παντοῦ· καθ' ὅσον δὲν βλέπουν τοῦτο μόνον
 οἱ ἄγγελοι, ἀλλὰ καὶ πρὶν ἀπὸ ἐκείνους ὁ ἀγωνοθέτης.

Μὴ τοίνυν ἐτέρων δεώμεθα ἐπαινετῶν. Τοῦτο γὰρ ἐκεῖνόν ἐστιν ὑβρίσαι, ὅταν ὡς οὐκ ἄρκοῦντα πρὸς τὸ θαυμάσαι παρατρέχοντες ἐπὶ τοὺς συνδούλους σπεύδωμεν. Καθάπερ γὰρ οἱ ἐν μικρῷ θεάτρῳ ἀγωνιζόμενοι μέγα ζη-
 5 τοῦσιν ὡς οὐκ ἄρκοῦντος αὐτοῖς πρὸς ἐπίδειξιν ἐκείνου, οὕτω καὶ οἱ ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ Θεοῦ ἀγωνιζόμενοι, εἶτα τὴν παρὰ ἀνθρώποις ζητοῦντες εὐφημίαν, τὴν μείζονα ἀφέντες καὶ τῆς ἐλάττωνος ἐφιέμενοι μεγάλην ἑαυτοῖς ἐπι-
 σπῶνται κόλασιν.

10 Τοῦτο γοῦν ἄνω καὶ κάτω πάντα πεποίηκε, τοῦτο συνετάραξε τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, ὅτι πρὸς ἀνθρώπους βλέποντες ἅπαντα πράττομεν, κὰν τοῖς ἀγαθοῖς οὐδὲν ἡγοῦμεθα τὸ τὸν Θεὸν ἔχειν θαυμαστήν, ἀλλ' ἐπιζητοῦμεν τὴν παρὰ τοῖς ὁμοδόλοις εὐδοκίμησιν, κὰν τοῖς ἐναντίοις πά-
 15 λιν αὐτοῦ καταφρονήσαντες ἀνθρώπους δεδοίκαμεν. Καίτοι γε αὐτοὶ μεθ' ἡμῶν στήσονται ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελοῦντες· ὁ δὲ Θεός, οὗ καταφρονοῦμεν νῦν, αὐτὸς οἴσει τὴν ψῆφον ἡμῖν. Ἄλλ' ὁμοῦ καὶ ταῦτα εἰ-
 δότες πρὸς ἀνθρώπους ἔτι κεχήναμεν, ὅπερ ἐστὶν ἀμάρ-
 20 τημα πρῶτον. Καὶ ἀνθρώπου μὲν ὁρῶντος, οὐκ ἂν τις ἔλοιτο πορνεύειν, ἀλλὰ κὰν μυριάκις φλέγηται τῷ κακῷ, νικᾶται τοῦ πάθους ἢ τυραννίς ὑπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων αἰδοῦς· Θεοῦ δὲ ὁρῶντος, οὐχὶ μοιχεύουσιν οὐδὲ πορνεύουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶν χαλεπώτερα πολλοὶ τε-
 25 τολμήκασιν καὶ τολμῶσιν. Τοῦτο οὖν μόνον οὐχ ἰκανὸν μυρίους ἄνωθεν σκηπτοὺς κατενεγκεῖν; Καὶ τί λέγω μοιχείας καὶ πορνείας; Τὰ γὰρ πολλῶν τούτων ἐλάττω ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων δεδοίκαμεν πράττοντες, Θεοῦ δὲ ὁρῶντος οὐκέτι. Διὰ δὴ τοῦτο πάντα ἐτέχθη τὰ κακά, ὅτι ἐν τοῖς ὄντως
 30 κακοῖς οὐ τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους αἰδούμεθα. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τὰ ὄντως ἀγαθὰ οὐ δοκοῦντα εἶναι τοιαῦτα τοῖς πολλοῖς φεύγομεν οὐ τὴν τῶν πραγμάτων ἐξετάζοντες φύσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν δόξαν τῶν πολλῶν ἀποβλέποντες.

“Ας μὴ ἐπιζητοῦμεν λοιπὸν ἄλλοι γὰρ μᾶς ἐπαινοῦν, διότι, ὅταν σπεύδωμεν πρὸς τοὺς συνδούλους μας ἀποφεύγοντες ἐκεῖνον (τὸν Θεόν), διότι δῆθεν δὲν μᾶς εἶναι ἀρκετὸς ὁ ἰδικὸς του θαυμασμός, τοῦτο εἶναι ὡς γὰρ τὸν ὑβρίζωμεν. “Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἐκεῖνοι ποὺ ἀγωνίζονται εἰς μικρὸν θέατρον ἐπιζητοῦν κάτι τὸ μεγάλο, διότι δῆθεν δὲν τοὺς ἀρκεῖ ἐκεῖνο διὰ τὴν ἐπίδειξίν των, ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀγωνίζονται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ ἐπιζητοῦν τοὺς ἐπαίνους τῶν ἀνθρώπων, ἀφήνουν τὸν μεγαλύτερον ἔπαινον καὶ ποθοῦν τὸν κατώτερον, καὶ ὡς ἀποτέλεσμα ἐπισύρουν μεγάλην τιμωρίαν.

Τοῦτο λοιπὸν ἀνατρέπει τὰ πάντα, τοῦτο συγκλονίζει ὅλην τὴν οἰκουμένην, ὅτι δηλαδὴ τὰ πάντα τὰ κάμνομεν ἀποβλέποντες εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ θεωροῦμεν ἄνευ ἀξίας τὸ γὰρ ἔχουμεν τὸν Θεὸν θαυμαστήν εἰς τὰς ἀγαθὰς πράξεις μας, ἀλλ’ ἐπιζητοῦμεν τοὺς ἐπαίνους τῶν ὁμοδούλων μας, ἐνῶ εἰς τὰς δυσκόλους στιγμὰς μας καταφρονοῦμεν αὐτὸν καὶ φοβούμεθα τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὅμως αὐτοὶ θὰ στηθοῦν μαζί μας ἐπὶ τοῦ δῆματος ἐκείνου καὶ δὲν θὰ μᾶς προσφέρουν καμμίαν ὠφέλειαν, ἐνῶ ὁ Θεός, τὸν ὁποῖον τώρα καταφρονοῦμεν, αὐτὸς θὰ μᾶς κρίνη. Ἀλλ’ ὅμως, ἐνῶ γνωρίζομεν αὐτὰ, μένομεν ἀκόμη μὲ ἀνοικτὸν τὸ στόμα πρὸ τῶν ἀνθρώπων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ χειρότερον ἀμάρτημα. Καὶ ὅταν μὲν βλέπη κάποιος ἄνθρωπος, κανεὶς δὲν θὰ ἤθελε γὰρ πορνεύσει, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη φλέγεται μυριάκις ἀπὸ τὸ κακόν, ἢ τυραννία τοῦ πάθους νικᾶται ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· ἐνῶ ὅμως βλέπει ὁ Θεός, ὅχι μόνον μοιχεύουν οὔτε μόνον πορνεύουν, ἀλλὰ πολλοὶ ἔχουν τολμήσει καὶ τολμοῦν καὶ ἄλλα πολὺ φοβερώτερα. Αὐτὸ λοιπὸν καὶ μόνον δὲν εἶναι ἀρκετὸν γὰρ ἐπισύρη ἀπὸ τὸν οὐρανὸν μυρίους κεραυνοὺς; Καὶ τί λέγω διὰ μοιχείαν καὶ πορνείαν; Διότι τὰ πολὺ μικρότερα ἀπὸ αὐτὰ φοβούμεθα γὰρ τὰ πράττωμεν ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καθόλου ὅμως δὲν φοβούμεθα γὰρ πράττωμεν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Δι’ αὐτὸ ἀκριβῶς ἐδημιουργήθησαν ὅλα τὰ κακὰ, διότι εἰς τὰς ὄντως ἀνόμους πράξεις μας δὲν ἐντρεπόμεθα τὸν Θεόν, ἀλλὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δι’ αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποφεύγομεν τὰ ἀληθινὰ ἀγαθὰ, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ δὲν τὰ θεωροῦν τέτοια, καὶ δὲν ἐξετάζομεν τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἀλλὰ ἀποβλέπομεν εἰς τὴν γνώμην τῶν πολλῶν.

4. Καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχοντες πάλιν· οὐκ ὄντα οὖν τινα ἀγαθὰ, ἀλλὰ κακὰ, εἶναι δοκοῦντα τοῖς πολλοῖς ἀγαθὰ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς συνηθείας διώκομεν, ὥστε ἐκατέρωθεν διαφθείρεσθαι. Τάχα πολλοῖς ἀσαφέ-
 5 στερον εἶναι δοκεῖ τὸ λεχθέν· οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν. Ὅταν πορνεύωμεν —δεῖ γὰρ ἀπὸ τῶν εἰρημένων ἄρξασθαι —ἀνθρώπους φοβούμεθα μᾶλλον, ἢ τὸν Θεόν. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἑαυτοὺς ὑπεθήκαμεν ἐκείνοις καὶ δεσπότης ἡμῶν αὐτοὺς ἐποιήσαμεν, πολλὰ δὲ τοῖς δεσπό-
 10 ταις τούτοις καὶ ἄλλα δοκεῖ εἶναι κακὰ οὐκ ὄντα κακὰ, κακεῖνα φεύγομεν πάλιν ὁμοίως. Οἶον, τὸ ἐν πενίᾳ ζῆν πολλοῖς δοκεῖ εἶναι αἰσχρόν, καὶ φεύγομεν τὴν πενίαν, οὐκ ἐπειδὴ ἐστὶν αἰσχρόν, οὐδὲ ἐπειδὴ τοῦτο πεπείσμεθα, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῖς δεσπότης ἡμῶν εἶναι δοκεῖ τοῦτο αἰσχρόν,
 15 κακεῖνους δεδοίκαμεν.

Πάλιν τὸ ἀτιμάζεσθαι καὶ εὐκαταφρόνητον εἶναι καὶ πάσης ἐκτὸς δυναστείας δοκεῖ τοῖς πολλοῖς ὁμοίως εἶναι αἰσχύνης πολλῆς καὶ εὐτελείας. Τοῦτο πάλιν φεύγομεν οὐδὲ αὐτοῦ καταγινώσκοντες, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν δεσπο-
 20 τῶν ἡμῶν ψῆφον. Πάλιν καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου τὴν αὐτὴν ὑπομένομεν λύμην· τὸ γὰρ πλουτεῖν ἀγαθὸν εἶναι δοκεῖ καὶ ὁ τῦφος καὶ αἱ δόξαι καὶ τὸ περίβλεπτον εἶναι· καὶ τοῦτο πάλιν διώκομεν οὐδὲ ἐνταῦθα τὴν τῶν πραγμάτων ἐπισκεψάμενοι φύσιν ὅτι καλή, ἀλλ' ἀπὸ τῆς δόξης τῶν
 25 δεσποτῶν ἡμῶν πεπεισμένοι. Δεσπότης γὰρ ἡμῶν ὁ δῆμὸς ἐστὶ καὶ ὁ πολὺς ὄχλος· δεσπότης ὤμὸς καὶ τύραννος χαλεπός. Οὐδὲ γὰρ ἐπιταγῆς αὐτῷ δεῖ πρὸς τὸ ἀκουσθῆναι παρ' ἡμῶν, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον ἡμᾶς εἰδέναι τί βούλεται, καὶ χωρὶς ἐπιτάγματος εἴκομεν· τοσαύτη εὐνοία περὶ αὐτὸν
 30 κεχρήμεθα. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς καθ' ἐκάστην ἀπειλῶν, νοουθετῶν τὴν ἡμέραν, οὐκ ἀκούεται· ὁ δὲ πολὺς ὄχλος καὶ ἄτακτος καὶ συρφετώδης οὐδὲ ἐπιταγῆς χρεῖαν ἔχει, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον δεῖξαι τίσιν ἀρέσκειται, καὶ πάντα ὑπακούομεν εὐθέως.

35 Καὶ πῶς ἂν τις τούτους, φησὶν, ἀποφύγῃ τοὺς δεσπότης; Εἰ μείζον αὐτῶν φρόνημα λάβοι, εἰ τὴν τῶν πρα-

4. Τὸ ἴδιον ἐξ ἄλλου παθαίνομεν καὶ ἐπὶ τῶν κακῶν· μερικά, ἐνῶ δὲν εἶναι καλὰ ἀλλὰ κακά, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ τὰ θεωροῦν καλὰ, τὰ ἐπιδιώκομεν διὰ τὸν ἴδιον λόγον, ὥστε ἔχομεν διπλὴν ζημίαν. Ἴσως αὐτὸ πού εἶπα νὰ φαίνεται εἰς πολλοὺς πολὺ σαφές· εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη νὰ τὸ εἰπῶ σαφέστερον. Ὅταν πορνεύωμεν —διότι πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ ὅσα ἀνεφέρθησαν— φοβούμεθα τοὺς ἀνθρώπους περισσότερον παρὰ τὸν Θεόν. Ἐπειδὴ λοιπὸν τόσον πολὺ ὑπεδουλώσαμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς ἐκείνους καὶ τοὺς ἐκάναμεν κυρίους μας καὶ ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς τοὺς κυρίους μας φαίνονται κακά καὶ ἄλλα πού δὲν εἶναι κακά, ἀποφεύγομεν ἐπίσης καὶ ἐκεῖνα. Ἐπὶ παραδείγματι τὸ νὰ ζῆ κανεὶς πτωχὸς φαίνεται εἰς πολλοὺς ὅτι εἶναι αἰσχρὸν, καὶ ἔτσι ἀποφεύγομεν τὴν πενίαν, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι πράγματι αἰσχρὸν, οὔτε ἐπειδὴ ἔχομεν πεισθῆ δι' αὐτό, ἀλλὰ ἐπειδὴ τοῦτο φαίνεται εἰς τοὺς κυρίους μας ὅτι εἶναι αἰσχρὸν, καὶ φοβούμεθα ἐκείνους.

Ἐπίσης, τὸ νὰ μὴ ἀποδίδουν εἰς κάποιον τιμὴν καὶ νὰ τὸν περιφρονοῦν καὶ τὸ νὰ μὴ ἔχη καμμίαν δύναμιν φαίνεται εἰς τοὺς πολλοὺς ὁμοίως ὅτι εἶναι μεγάλη ἐντροπὴ καὶ εὐτέλεια. Τοῦτο ἐπίσης τὸ ἀποφεύγομεν ὅχι διότι πράγματι τὸ καταδικάζομεν, ἀλλὰ λόγῳ τῆς κρίσεως τῶν κυρίων μας. Τὸ ἀντίθετον ἐπίσης μᾶς φέρει ζημίαν· ὁ πλοῦτος δηλαδή, ἡ ἀλαζονεία, ἡ δόξα καὶ ἡ λαμπρότης θεωροῦνται ἀγαθὰ· ἐπιδιώκομεν λοιπὸν ἐπίσης αὐτὰ οὔτε καὶ ἐδῶ, ἐπειδὴ ἐκρίναμεν ὅτι ἐκ φύσεως τὰ πράγματα αὐτὰ εἶναι καλὰ, ἀλλὰ διότι ἐπεισθημεν ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν κυρίων μας. Δηλαδή κύριός μας εἶναι ὁ κόσμος καὶ ὁ πολὺς ὄχλος, καὶ εἶναι ὤμδος κύριος καὶ σκληρὸς τύραννος. Καὶ οὔτε τοῦ χρειάζεται νὰ μᾶς διατάξη, διὰ νὰ ὑπακούσωμεν, ἀλλὰ ἀρκεῖ μόνον νὰ γνωρίζωμεν τί θέλει, καὶ ἀμέσως ὑποκύπτωμεν χωρὶς διαταγὴν· τόσον πολὺ τὸν σεβόμεθα. Καὶ ὁ μὲν Θεὸς καθημερινῶς μᾶς ἀπειλεῖ, μᾶς νουθετεῖ, καὶ ὁμοῦς δὲν εἰσακούεται, ὁ πολὺς ὁμοῦς ὄχλος, ὁ ἄτακτος καὶ τιποτένιος δὲν χρειάζεται κἄν νὰ μᾶς διατάσῃ, ἀλλ' ἀρκεῖ μόνον νὰ μᾶς δεῖξῃ ποῖα πράγματα τοῦ ἀρέσουν καὶ ἀμέσως ὑπακούομεν εἰς ὅλα.

Καὶ πῶς, θὰ ἔλεγε κάποιος, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγῃ κανεὶς αὐτοὺς τοὺς κυρίους; Ἐὰν ἀποκτήσῃ φρόνημα ἀνώτερον ἀπὸ αὐ-

γμάτων ἐπισκέψαιτο φύσιν, εἰ καταγνοίη τῆς τῶν πολλῶν ψήφου, εἰ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐν τοῖς ὄντως αἰσχροῖς παιδεύσοι ἑαυτὸν μὴ ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν δεδοικέναι καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς πάλιν τοὺς παρ' 5 ἐκείνου στεφάνους ζητεῖν. Οὕτω γὰρ οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις αὐτῶν ἀνεξόμεθα. Ὁ γάρ, ἡνίκα ἂν κατορθοῖ μὴ ἀξιους κρίνας ἐκείνους εἰδέναι αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ τοῦ Θεοῦ ψήφῳ, οὐδὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις λόγον αὐτῶν ἔξει τινά.

10 Καὶ πῶς αὐτὸ τοῦτο ἔσται, φησίν; Ἐννόησον τί μὲν ἄνθρωπος, τί δὲ Θεός, καὶ τίνα ἀφείς τίνι προσφεύγεις, καὶ ταχέως διορθώση τό πᾶν. Ἄνθρωπος ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀμαρτίαν σοι κεῖται καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὴν κόλασιν· ἄνθρωπος ματαιότητι ὠμοιώθη καὶ κρίσιν ὀρθὴν 15 οὐκ ἔχει καὶ δεῖται τῆς ἄνωθεν διορθώσεως· ἄνθρωπος γῆ καὶ σποδός, κἂν ἐπαιέση, πολλάκις ἀπλῶς ἐπαιέσεται ἢ πρὸς χάριν ἢ πρὸς ἀπέχθειαν· κἂν διαβάλη καὶ κατηγορήσῃ, πάλιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς τοῦτο ἐργάσεται γνώμης. Ἄλλ' οὐχ ὁ Θεός οὕτως, ἀλλ' ἄληπτος ἢ ψῆφος αὐτοῦ καὶ 20 καθαρὰ ἡ κρίσις. Καὶ χρὴ διὰ ταῦτα αἰεὶ πρὸς αὐτὸν καταφεύγειν· οὐ διὰ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτός σε ἀγαπᾷ.

Τί τοίνυν ἀφέντες ἔχειν θαυμαστὸν ἐπαιέτην πρὸς ἄνθρωπον καταφεύγομεν, τὸν οὐδέν, τὸν εἰκῆ, τὸν ἀπλῶς; 25 Πονηρόν σε λέγειν καὶ μιαρὸν οὐκ ὄντα τοιοῦτον; Ταύτη μᾶλλον αὐτὸν ἐλέησον καὶ δάκρυσον, ὅτι διέφθαρται, καὶ καταφρόνησον αὐτοῦ τῆς δόξης, ὅτι πεπήρωται αὐτοῦ τὰ τῆς διανοίας ὄμματα· ἐπεὶ καὶ οἱ ἀπόστολοι ταῦτα ἤκουσαν καὶ κατεγέλων τῶν διαβαλλόντων. Ἄλλ' ἀγαθὸν σε 30 λέγει καὶ χρηστόν; Ἄν μὲν τοιοῦτος ἦς, μηδὲως χαυνωθῆς ὑπὸ τῆς δόξης· ἂν δὲ μὴ ἦς τοιοῦτος, πλεον καταφρόνησον καὶ χλευασίαν τό πρᾶγμα εἶναι νόμιζε.

Βούλει μαθεῖν τῶν πολλῶν τὰς κρίσεις, πῶς εἰσὶ διεφθαρμένοι καὶ ἄχρηστοι καὶ γέλωτος ἄξιοι, καὶ αἱ μὲν με- 35 μηνόντων καὶ ἐξεστηκόντων, αἱ δὲ παίδων ὑποτιθίων;

τούς, ἔαν ἐξετάσῃ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, ἔαν περιφρονήσῃ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, ἔαν, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀσκῆσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ εἰς θέματα ποῦ εἶναι ὄντως αἰσχροῦ νὰ φοβῆται ὄχι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν, εἰς θέματα δὲ ἀγαθὰ νὰ ἐπιζητῇ τοὺς στεφάνους ποῦ προέρχονται ἀπὸ ἐκεῖνον. Ἔτσι βεβαίως δὲν θὰ τοὺς ἀνεχθῶμεν οὔτε καὶ εἰς τὰ ἄλλα. Αὐτὸς δηλαδὴ ποῦ, ὅταν κατορθώνῃ κάτι, δὲν κρίνει ἐκείνους ἀξίους νὰ γνωρίσουν τὰ κατορθώματά του, ἀλλ' ἀρκεῖται εἰς τὴν γνώμην τοῦ Θεοῦ, οὔτε καὶ εἰς ἀντιθέτους καταστάσεις θὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ αὐτοῦς.

Καὶ πῶς θὰ γίνῃ αὐτό; θὰ ἔλεγε κάποιος. Σκέψου τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, τί ὁ Θεός, ποῖον ἀφήνεις, εἰς ποῖον ἀπευθύνεσαι, καὶ ταχέως θὰ διορθώσῃς τὸ πᾶν. Ὁ ἄνθρωπος ὑπόκειται εἰς τὴν ἰδίαν ἁμαρτίαν μὲ ἐσέ καὶ εἰς τὴν ἰδίαν κρίσιν καὶ κόλασιν· ὁ ἄνθρωπος ἐξωμοιώθη μὲ τὴν ματαιότητα καὶ δὲν ἔχει ἐρθὴν κρίσιν, συνέπῳς χρειάζεται διόρθωσιν ἀπὸ τὸν Θεόν· ὁ ἄνθρωπος εἶναι χῶμα καὶ στάχτη, καὶ ἂν ἐπαινέσῃ κάποιον, τὸν ἐπαινεῖ πολλάκις ἀπὸ ἐπιπολαιότητα ἢ χαριστικῶς ἢ ἀπὸ ἀπέχθειαν· καὶ ἂν διαβάλλῃ καὶ κατηγορήσῃ κάποιον, πάλιν θὰ τὸ κἀνῆ κινουμένους ἀπὸ τὰ ἴδια ἐλατήρια. Ὁ Θεὸς ὁμοίως δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλ' ἡ γνώμη τοῦ εἶναι ἀκατάληπτος καὶ ἡ κρίσις τοῦ καθαρά, καὶ δι' αὐτὸ πρέπει πάντοτε πρὸς αὐτὸν νὰ καταφεύγῃς· καὶ ὄχι μόνον δι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ διότι αὐτὸς σέ ἐδημιούργησε καὶ σέ εὐσπλαγχνίζεται περισσότερον ἀπὸ ὅλους καὶ σέ ἀγαπᾷ περισσότερον καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν σου.

Διατί λοιπὸν δὲν θέλομεν νὰ ἔχωμεν θαυμαστὸν ἐπαινέτην καὶ καταφεύγομεν εἰς ἄνθρωπον, ποῦ εἶναι τιποτένιος, μάταιος καὶ ἀδύνατος; Σέ ἀποκαλεῖ πονηρὸν καὶ ἀχρεῖον, ἐνῶ δὲν εἶσαι τέτοιος; Διὰ τοῦτο εὐσπλαχνίσου τὸν περισσότερον καὶ δάκρυσε, διότι εἶναι χαμένος, καὶ περιφρόνησέ τὴν γνώμην του, διότι ἔχουν τυφλωθῆ τὰ ὄμματα τῆς διανοίας του, καθ' ὅσον καὶ οἱ ἀπόστολοι τὰ ἤκουσαν αὐτὰ καὶ ὁμοίως ἐγέλων περιφρονητικῶς διὰ τοὺς συκοφάντας των. Ἀλλὰ σέ λέγει ἀγαθὸν καὶ καλόν; Ἄν μὲν εἶσαι τέτοιος, καθόλου νὰ μὴ ἀποχαυνωθῆς ἀπὸ τὴν γνώμην αὐτὴν· ἂν ὁμοίως δὲν εἶσαι τέτοιος, περιφρόνησέ την καὶ θεώρησε τὸ πρᾶγμα χλευασμόν.

Θέλεις νὰ μάθῃς πόσον ἐσφαλμένοι καὶ ἄχρηστοι καὶ ἀξίαι γέλωτος εἶναι αἱ κρίσεις τῶν πολλῶν, ποῦ ἄλλαι μὲν ἀνήκουν εἰς ἀνθρώπους μανιακοὺς καὶ παράφρονας, ἄλλαι δὲ εἰς παιδιὰ, ποῦ

Ἄκουσον ἄνωθεν. Ἐρῶ δέ σοι κρίσεις οὐχὶ τὰς τοῦ δήμου μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν δοκούντων εἶναι σοφωτάτων, τῶν ἐξ ἀρχῆς νομοθετῶν. Τίς γὰρ ἂν δόξειε παρὰ τοῖς πολλοῖς σοφώτερος εἶναι τοῦ νομισθέντος ἀξίου πόλεσι
 5 καὶ δήμοις νομοθετεῖν; Ἄλλ' ὅμως τοῖς σοφοῖς τούτοις τὸ πορνεύειν οὐδὲν εἶναι δοκεῖ πονηρὸν οὐδέ κολάσεως ἄξιον. Οὐδεὶς γοῦν τῶν νόμων τῶν ἕξωθεν αὐτὸ ἐκόλασεν, οὐδέ εἰς δικαστήριον εἰλκυσεν ἐντεῦθεν· ἀλλὰ κἂν ἐλκύσῃ τις ὑπὲρ τούτων, καταγελωσιν οἱ πολλοὶ καὶ οὐκ ἀνέξεται ὁ
 10 δικάζων. Τὸ κυβεύειν πάλιν τῆς παρ' αὐτῶν τιμωρίας ἐστὶν ἐλεύθερον, καὶ οὐδεὶς ὑπὲρ τούτων δίκην ἔδωκε ποτε παρ' ἐκείνοις. Τὸ μεθύειν καὶ γαστρίζεσθαι οὐ μόνον οὐκ ἔστιν ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ κατόρθωμα παρὰ πολλοῖς εἶναι νενόμισται· καὶ ἐν τοῖς στρατιωτικοῖς δείπνοις πολ-
 15 λή ἢ τοῦ πράγματος ἄμιλλα, καὶ οἱ μάλιστα σωφρονούσης διανοίας καὶ σώματος ἐρρωμένου δεόμενοι, οὗτοι μάλιστα τῇ τυραννίδι παραδέδονται τῆς μέθης καὶ τὸ σῶμα παραλύοντες καὶ τὴν ψυχὴν σκοτοῦντες· καὶ τῶν νομοθετῶν οὐδεὶς τοῦτο ἐκόλασε τὸ ἀμάρτημα.

20 5. Τί ταύτης τῆς μανίας χειρὸν; Τῆς οὖν εὐφημίας τῶν οὕτω διακειμένων ἀνθρώπων ἐπιθυμεῖς, καὶ οὐ κατορύττεις σαυτόν; Εἰ γὰρ καὶ πάντες σε ἐθαύμαζον οἱ τοιοῦτοι, οὐκ ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι καὶ ἐγκαλύπτεσθαι παρ' ἀνθρώπων οὕτω διεφθαρμένων τὰς κρίσεις κροτούμενον;
 25 Πάλιν βλασφημία τοῖς νομοθέταις οὐδὲν εἶναι δοκεῖ φοβερόν· οὐδεὶς γοῦν τὸν Θεὸν βλασφημήσας εἰς δικαστήριον εἰλκύσθη καὶ δίκην δέδωκεν. Ἄλλ' ἐὰν μέντοι ἰμάτιόν τις κλέψῃ ἢ βαλλάντιον διατέμῃ, καὶ τὰς πλευράς διορύττεται καὶ θανάτῳ παραδίδονται πολλάκις, τὸν δὲ
 30 Θεὸν βλασφημῶν οὐκ ἐγκαλεῖται παρὰ τῶν ἕξω νομοθετῶν. Κἂν δούλην προσφθείρῃ τις γυναῖκα ἔχων, οὐδὲν εἶναι δοκεῖ τοῖς νόμοις τοῖς ἕξωθεν οὐδέ τοῖς πολλοῖς.

ἀκόμη θηλάζουν; Ἐκουσε ἀπὸ τὴν ἀρχὴν. Θὰ σοῦ ἀναφέρω δὲ κρίσεις ὄχι μόνον τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς κρίσεις ἐκείνων ποὺ ἐθεωροῦντο σοφώτατοι, τῶν παλαιῶν δηλαδὴ νομοθετῶν. Διότι ποῖος θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ θεωρηθῇ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς σοφώτερος ἀπὸ ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἐθεωρήθη ἄξιος νὰ νομοθετῇ εἰς πόλεις καὶ λαούς; Ἐπὶ ὅμως αὐτοὶ οἱ σοφοὶ ἔχουν τὴν γνώμην ὅτι ἡ πορνεία δὲν εἶναι καθόλου κακὸν οὔτε ἄξιον τιμωρίας. Κανεὶς λοιπὸν ἀπὸ τοὺς νόμους τῶν ἐθνικῶν δὲν ἐτιμώρησεν αὐτὸ οὔτε θάσει αὐτοῦ τοῦ νόμου ἔγινε δίωξις εἰς δικαστήριον· ἀλλὰ καὶ ἂν κάποιος καταφύγῃ εἰς τὸ δικαστήριον δι' αὐτὰς τὰς παρεκτροπὰς, ὁ κόσμος τὸν περιγελαῖ καὶ ὁ δικαστὴς δὲν θὰ τὸν ὑποφέρῃ. Ἐπίσης τὸ νὰ παίξῃ κανεὶς κύβους δὲν διώκεται ποινικῶς ἀπὸ αὐτοὺς καὶ κανεὶς ποτὲ δὲν ἐτιμωρήθη ἀπὸ ἐκείνους δι' αὐτὰ τὰ ἐλαττώματα. Ἡ μέθη καὶ ἡ πολυφαγία ὄχι μόνον δὲν ἐπισύρουν κατηγορίαν, ἀλλὰ θεωροῦνται καὶ κατόρθωμα ἀπὸ πολλοὺς καὶ μάλιστα εἰς τὰ στρατιωτικὰ δεῖπνα παρατηρεῖται πολλὴ ἄμιλλα εἰς τὸ θέμα αὐτό, ὅπου ἐκεῖνοι ποὺ πρὸ παντὸς χρειάζονται σωφρονουσαν διάνοιαν καὶ ἰσχυρὸν σῶμα αὐτοὶ εἶναι ποὺ κυρίως παραδίδονται εἰς τὴν τυραννίδα τῆς μέθης, καὶ παραλύει τὸ σῶμα των καὶ σκοτίζεται ἡ ψυχὴ των· καὶ ὅμως κανεὶς ἀπὸ τοὺς νομοθέτας δὲν ἐτιμώρησε τὸ ἁμάρτημα τοῦτο.

5. Τί εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν μανίαν; Ἐπιθυμοῦμεν λοιπὸν τὸν ἔπαινον τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ζοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καὶ δὲν πηγαίνει νὰ κρυφθῆς μέσα εἰς τὴν γῆν; Διότι, ἂν σὲ ἐθαύμαζον ἀκόμη καὶ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι τοῦ εἴδους αὐτοῦ, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐντρέπῃσαι καὶ νὰ καλύπτῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ ἐντροπῆν, διότι χειροκροτεῖσαι ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ τόσον ἐσφαλμένας κρίσεις; Ἐπίσης ἡ βλασφημία θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς νομοθέτας ὅτι δὲν εἶναι καθόλου φοβερόν· κανεὶς ἐπομένως δὲν προσήχθη εἰς δικαστήριον καὶ δὲν ἐτιμωρήθη, ἐπειδὴ ἐβλασφήμησε τὸν Θεόν. Ἐπὶ ὅμως, ἂν κάποιος κλέψῃ ἓνα ἔνδυμα ἢ διαρρήξῃ βαλλάντιον, καὶ ξυλοκοπεῖται καὶ πολλάκις παραδίδεται εἰς θάνατον, ἐνῶ ἂν βλασφημῇ τὸν Θεόν δὲν ὑπόκειται εἰς κατηγορίαν ἐκ μέρους τῶν νομοθετῶν τοῦ κόσμου. Καὶ ἂν κάποιος διαφθείρῃ μίαν γυναῖκα δούλην του, κατὰ τοὺς νόμους τοῦ κόσμου καὶ κατὰ τὴν κρίσιν τῶν πολλῶν θεωρεῖται ὅτι δὲν ἔκανε τίποτε κακόν.

Βούλει καὶ ἕτερα πάλιν ἀκοῦσαι δεικνύντα αὐτῶν τὴν
 ἄνοιαν; ταῦτα μὲν γάρ οὐ κολάζουσιν, ἕτερα δὲ καὶ νομο-
 θετοῦσιν αὐτοί. Τίνα οὖν εἰσιν ἐκεῖνα; Θέατρα· συνάγουσι,
 καὶ πορνῶν ἐκεῖ γυναικῶν χοροὺς εἰσάγοντες καὶ παῖδας
 5 πεπορνευμένους καὶ εἰς τὴν φύσιν αὐτὴν ἐνουβρίζοντας· κα-
 θίζουσι τὸν δῆμον ἄνω πάντα, οὕτω τὴν πόλιν ψυχαγω-
 γοῦντες, οὕτω τοὺς μεγάλους ἐκείνους βασιλέας, οὓς αἰ-
 θαυμάζουσιν, ἐπὶ τροπαίοις καὶ νίκαις στεφανοῦντες. Καί-
 τοιγε τί τῆς τιμῆς ταύτης ψυχρότερον; τί τῆς ἡδονῆς ἐ-
 10 κείνης ἀηδέστερον; Ἐκ τούτων οὖν ἐπαινέτας ζητεῖς τῶν
 ἔργων τῶν σῶν; καὶ μετὰ ὀρχηστῶν καὶ μαλακῶν καὶ μί-
 μων καὶ πορνῶν γυναικῶν εὐφημίας ἀπολαύειν θέλεις, εἰ-
 πέ μοι; Καὶ πῶς οὐκ ἂν εἶη ταῦτα παρανοίας ἐσχάτης;
 Ἡδέως γὰρ ἂν αὐτοὺς ἐροίμην· δεινὸν τοὺς τῆς φύσεως
 15 ἀνατρέπεσθαι νόμους καὶ παρανόμους εἰσάγεσθαι μίξεις;
 Πάντως ἐροῦσιν, ὅτι δεινὸν· δοκοῦσι γοῦν καὶ κολάζειν τὸ
 ἀνόμημα τοῦτο. Τί οὖν τοὺς ἡταιρηκότας ἐκείνους εἰσά-
 γεις; καὶ οὐκ εἰσάγεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμᾶς μυρίαῖς καὶ
 ἀφάτοις δωρεαῖς; ἀλλαχοῦ τοὺς τὰ τοιαῦτα τολμῶντας
 20 κολάζων, ἐνταῦθα δὲ καὶ ὡς εὐεργέταις κοινοῖς τῆς πόλεως
 καὶ χρήματα ἀναλίσκεις καὶ ἐκ τῶν δημοσίων αὐτοὺς τρέ-
 φεις δαπανημάτων.

Ἄλλ' ἄτιμοι, φησίν, εἰσί. Τί οὖν αὐτοὺς παιδοτριβεῖς;
 τί οὖν διὰ τῶν ἀτίμων τοὺς βασιλέας τιμᾶς; τί δὲ τὰς πό-
 25 λεις ἐκτραχηλίζεις; τί δὲ εἰς αὐτοὺς τοσαῦτα δαπανᾶς;
 Εἰ γὰρ ἄτιμοί εἰσιν, ἀπελαύνεσθαι ἐχρῆν τοὺς ἀτίμους.
 Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀτίμους εἰργάσω; ὡς ἐπαινῶν ἢ ὡς κα-
 τεγνωνκῶς; Δηλονότι ὡς κατεγνωνκῶς. Εἶτα ὡς μὲν κατεγνων-
 κῶς ἀτίμους ποιεῖς, ὡς δὲ ἐντίμους τρέχεις ὀψόμενος καὶ
 30 θαυμάζεις καὶ ἐπαινεῖς καὶ κροτεῖς; Τί δεῖ λέγειν τὰς μαγ-
 γανείας τὰς ἐν ταῖς ἵπποδρομίαις; τὰς ἐν ταῖς τῶν θηρίων
 ἀμίλλαις; πάσης γὰρ καὶ ἐκεῖνα παραπληξίας μεστά· παι-
 δεύειν τὸν δῆμον συνεχῶς ἀνηλεῆ τινα ἔχειν καὶ ὠμὸν καὶ ἀ-
 πάνθρωπον τρόπον καὶ γυμνάζει ὄραν ἀνθρώπους σπαρατ-
 35 τομένους καὶ αἷμα καταρρέον καὶ θηρίων ὠμότητα πάντα

Θέλεις γὰ ἀκούσης καὶ ἄλλα ποὺ ἀποδεικνύουν τὴν μωρίαν των; Αὐτὰ μὲν δὲν τὰ τιμωροῦν, οἱ ἴδιοι ὅμως μὲ τοὺς νόμους των θεσπίζουν ἄλλα. Ποῖα λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνα; Ἰδρῦουν θέατρα καὶ ἐκεῖ παρουσιάζοντες χοροὺς πορνῶν γυναικῶν καὶ παιδιὰ διεφθαρμένα, ποὺ προσβάλλουν τὴν φύσιν, καθίζουσι εἰς τὸ θέατρον ὄλον τὸν λαὸν καὶ ἔτσι ψυχαγωγοῦν τὴν πόλιν καὶ στεφανώνουσι ἔτσι διὰ τρόπαια καὶ νίκας τοὺς μεγάλους ἐκείνους βασιλεῖς, τοὺς ὁποίους πάντοτε θαυμάζουσι. Καὶ ὅμως, τί εἶναι ψυχρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν τιμὴν; τί εἶναι ἀηδέστερον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡδονήν; Μεταξὺ αὐτῶν λοιπὸν ἐπιζητεῖς ἀνθρώπους, οἱ ἑποῖοι θὰ ἐπαινέσουσι τὰ ἔργα σου; καὶ θέλεις, εἶπέ μου, γὰ ἀπολαύης ἐπαίνων μαζὶ μὲ χορευτὰς καὶ κιναίδους καὶ μίμους καὶ πόρναις γυναικάς; Καὶ πῶς δὲν θὰ ἦσαν αὐτὰ ἀποδείξεις τῆς χειροτέρας παραφροσύνης; Εὐχαρίστως λοιπὸν θὰ τοὺς ἠρώτων· εἶναι φοβερὸν γὰ ἀνατρέπωνται οἱ νόμοι τῆς φύσεως καὶ γὰ εἰσάγωνται παράνομοι σχέσεις; Ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ ἀπαντήσουσι ὅτι εἶναι φοβερόν· νομίζουσι βεβαίως ὅτι καὶ τὸ ἀνόμημα τοῦτο τὸ τιμωροῦν. Διατί λοιπὸν παρουσιάζεις τοὺς διεφθαρμένους ἐκείνους; καὶ ὄχι μόνον τοὺς παρουσιάζεις, ἀλλὰ καὶ τοὺς τιμᾶς μὲ μυρίας καὶ ἀπεριγράπτους δωρεάς; εἰς ἄλλας περιπτώσεις ἐκείνους ποὺ τολμοῦν τέτοια πράγματα τοὺς τιμωρεῖς, ἐδῶ (εἰς τὰ θέατρα) ὅμως καὶ χρήματα δαπανᾶς πρὸς χάριν των ὡσὰν γὰ ἦσαν κοινοὶ εὐεργέται τῆς πόλεως καὶ ἐκ τῶν δημοσίων δαπανῶν τοὺς τρέφεις.

Ἄλλά, θὰ ἔλεγε κάποιος, εἶναι ἄτιμοι. Διατί λοιπὸν ἐκπαιδεύεις αὐτούς; διατί τιμᾶς τοὺς βασιλεῖς διὰ τῶν ἀτίμων; καὶ διατί καταστρέφεις τὰς πόλεις; διατί δαπανᾶς τόσα πολλὰ χρήματα δι' αὐτούς; διότι, ἐὰν εἶναι ἄτιμοι, ἔπρεπεν οἱ ἄτιμοι γὰ ἐκδιώκωνται. Καὶ διὰ ποῖον λόγον τοὺς ἀπεκάλεσες ἀτίμους, ἐπαινῶν ἢ κατηγορῶν αὐτούς; εἶναι φανερόν ὅτι κατηγορῶν αὐτούς. Ἐπομένως τοὺς ἀποκαλεῖς ἀτίμους, ὅταν τοὺς κατηγορεῖς, τρέχεις ὅμως, διὰ γὰ τοὺς ἰδῆς ὡς ἐντίμους, καὶ τοὺς θαυμάζεις καὶ τοὺς ἐπαινεῖς καὶ τοὺς χειροκροτεῖς; Τί χρειάζεται γὰ ἀναφέρω τὰς μαγείας εἰς τὰς ἵπποδρομίας καὶ τὰς θηριομαχίας; διότι καὶ ἐκεῖνα εἶναι μεστὰ πάσης παραφροσύνης· κάνουν τὸν λαὸν συνεχῶς γὰ ἔχη χαρακτῆρα ἄσπλαχνον καὶ σκληρόν καὶ ἀπάνθρωπον καὶ τὸν συνηθίζουν γὰ βλέπῃ τοὺς ἀνθρώπους γὰ σπαράσσωνται καὶ τὸ αἷμα γὰ τρέχῃ καὶ

συγγέουσαν. Καὶ ταῦτα πάντα οἱ σοφοὶ νομοθέται ἐξ ἀρχῆς ἐπεισήγαγον τὰ νοσήματα καὶ κροτοῦσιν αἱ πόλεις καὶ θαυμάζουσιν.

Ἄλλ', εἰ βούλει, ταῦτα ἀφέντες, ἃ φανερώς μὲν καὶ ὡμολογημένως ἐστὶν ἄτοπα, τοῖς δὲ ἔξωθεν νομοθέταις οὐκ ἔδοξεν, ἐπὶ τὰ σεμνὰ προστάγματα ἔλθωμεν, καὶ ὄψει καὶ ταῦτα ἀπὸ τῆς τῶν πολλῶν δόξης διεφθαρμένα. Ὁ γὰρ γάμος πράγμα τίμιον εἶναι δοκεῖ καὶ ἡμῖν καὶ τοῖς ἔξωθεν· καὶ ἔστι τίμιον· ἀλλὰ γάμων τελουμένων τοσαῦτα
 10 καταγέλαστα γίνεται πράγματα, ὅσα αὐτίκα ἀκούεσθε. Ὑπὸ γὰρ τῆς συνηθείας οἱ πολλοὶ κατεχόμενοι καὶ παραλογιζόμενοι οὐδὲ διαγινώσκουσιν αὐτῶν τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ἐτέρων δέονται τῶν διδασκόντων. Καὶ γὰρ χορεῖαι καὶ κύμβαλα καὶ αὐλοὶ καὶ ῥήματα καὶ ἄσματα αἰσχρὰ καὶ μέ-
 15 θαι καὶ κῶμοι καὶ πολὺς ὁ τοῦ διαβόλου τότε ἐπεισάγεται φορυτός. Καὶ οἶδα μὲν ὅτι δόξω καταγέλαστος εἶναι τούτων ἐπιλαμβανόμενος καὶ πολλὴν ὀφλήσω παρὰ τοῖς πολλοῖς ἄνοιαν τοὺς παλαιῶν νόμους μετακινῶν· ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, πολὺς τῆς συνηθείας ὁ παραλογισμός, ἀλλ'
 20 ὅμως οὐ παύσομαι ταῦτα λέγων. Ἴσως γάρ, ἴσως, κἂν μὴ πάντες, ἀλλ' ὀλίγοι τινὲς ἡμᾶς ἀποδέξονται καὶ αἰρήσονται καταγελαῖσθαι μεθ' ἡμῶν ἢ γελαῖν ἡμᾶς μετ' ἐκείνων γέλωτα δακρύων ἄξιον καὶ πολλῆς κολάσεως καὶ τιμωρίας.

25 Πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἶη τῆς ἐσχάτης καταγνώσεως ἄξιον παρθένον θαλαμειθεῖσαν διόλου καὶ μαθοῦσαν αἰδεῖσθαι ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας ἀθρόον ἀναγκάζειν ἅπασαν ἐκχεῖν τὴν αἰδῶ καὶ ἐκ προοιμίων τοῦ γάμου τὴν ἀναισχυντίαν παιδεύειν καὶ ἀσελγέσι καὶ ἀσέμνοις ἀνδράσι καὶ πόρ-
 30 νοις καὶ μαλακοῖς ἐν μέσον αὐτὴν προτιθέναι; Ποῖον γὰρ οὐ φυτευθήσεται τῇ νύμφῃ κακὸν ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης; Ἄναισχυντία, ἰταμότης, ἀναίδεια, δόξης ἕρως ἀτόπου· καὶ γὰρ ἐθελήσουσι τὰς ἡμέρας δὴ πάσας τοιαύτας ἔχειν. Ἐντεῦθεν πολυτελεῖς αἱ γυναῖκες γίνονται καὶ δαπανήραί, ἐν-
 35 τεῦθεν ἀναιδεῖς, ἐντεῦθεν αὐταῖς τὰ μυρία κακά. Καὶ μὴ μοι λέγε τὴν συνηθειαν. Εἰ μὲν γὰρ πονηρόν, μηδὲ ἅπαξ

τῶν θηρίων τὴν ὠμότητα, πού φέρει γενικὴν σύγχυσιν. Καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ νοσήματα οἱ σοφοὶ νομοθέται ἐξ ἀρχῆς τὰ καθιέρωσαν καὶ αἱ πόλεις τὰ χειροκροτοῦν καὶ τὰ θαυμάζουν.

Ἄλλ' ἐὰν θέλης, ἀφοῦ ἀφήσωμεν αὐτά, τὰ ὅποια φανερώς καὶ ὁμολογουμένως εἶναι ἀπρεπῆ, ἃς ἔλθωμεν εἰς τὰ σεμνὰ προστάγματα, καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι καὶ αὐτὰ ἔχουν διαφθορῆ ἀπὸ τὴν γνώμην τῶν πολλῶν. Ὁ γάμος π.χ. θεωρεῖται πολύτιμον πρᾶγμα καὶ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς, καὶ εἶναι πολύτιμον· ἀλλά, ὅταν τελεῶνται γάμοι, γίνονται τόσον πολλὰ καταγέλαστα πράγματα, ὅσα θὰ ἀκούσητε εὐθύς ἀμέσως. Πολλοὶ δηλαδὴ κυριευμένοι ἀπὸ τὴν συνήθειαν καὶ παραλογιζόμενοι οὔτε κἂν ἀντιλαμβάνονται τὸ ἀνάρμοστον τῆς συμπεριφορᾶς των, ἀλλὰ χρειάζονται ἄλλους νὰ τοὺς τὸ ὑποδείξουν. Συγκεκριμένως, τότε συμβαίνουν χοροὶ καὶ παίζουν κύμβαλα καὶ αὐλοὶ καὶ ἀκούονται λόγια καὶ τραγούδια αἰσχρὰ καὶ συμβαίνουν μέθαι καὶ θορυβώδεις διασκεδάσεις καὶ πολλαὶ διαβολικαὶ παρεκτροπαί. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι θὰ φανῶ καταγέλαστος, ἐπειδὴ ἀναφέρω αὐτὰ καὶ θὰ θεωρηθῶ ἀπὸ πολλοὺς ἀνόητος, διότι προσπαθῶ νὰ ἀλλάξω τοὺς παλαιοὺς νόμους· ὅπως εἶπαπραηγουμένως, ὑπάρχει πολὺς παραλογισμὸς εἰς τὴν συνήθειαν, ἀλλ' ὅμως δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω αὐτά, διότι ἴσως, ἂν ὄχι ὅλοι, ὀλίγοι ἴσως θὰ μᾶς ἀκούσουν καὶ θὰ προτιμήσουν νὰ περιγελοῦν μαζί μας παρὰ νὰ μελοῦν μαζί μὲ ἐκείνους εἰς θάρος μας γέλωτα, πού ἀξίζει διὰ δάκρυα καὶ πολλὴν κόλασιν καὶ τιμωρίαν.

Μίαν παρθένον δηλαδὴ, ἣ ὅποια ἔζησε συνεχῶς ἐντὸς τῆς οἰκίας της καὶ ἔμαθε ἀπὸ τὴν πρώτην της ἡλικίαν νὰ εἶναι συνεσταλμένη, τὸ νὰ τὴν ἀναγκάζουν διὰ μιᾶς νὰ ἀποβάλη τὴν ἐντροπὴν καὶ νὰ γίνῃ ἀναίσχυντος τὰς παραμονὰς τοῦ γάμου της καὶ τὸ νὰ τὴν θέτουν ἐνώπιον ὄλων εἰς τὸ μέσον μὲ ἀνηθίλους καὶ ἀσέμνους ἄνδρας καὶ πόρνους καὶ διεστραμμένους, αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο ἄξιον τῆς χειροτέρας περιφρονήσεως; Ποίαν λοιπὸν κακίαν δὲν θὰ ἀποκτήσῃ ἢ νύμφη ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην; Ἀναισχυντία, θρασύτης, ἀναίδεια, πόθος διὰ ἀπρεπῆ δόξαν· διότι θὰ θελήσῃ ὅλοι αἱ ἡμέραι της νὰ εἶναι τέτοιαι. Δι' αὐτὸ αἱ γυναῖκες γίνονται πολυτελεῖς καὶ δαπανηραί, δι' αὐτὸ γίνονται ἀναιδεῖς, δι' αὐτὸ τὰς εὐρίσκουν τὰ μύρια κακά. Καὶ μὴ μοῦ φέρῃς ὡς δικαιολογίαν τὴν συνήθειαν. Διότι, ἐὰν μὲν εἶναι κάτι κακόν, οὔτε μίαν φορὰν νὰ μὴ

γινέσθω· εἰ δὲ ἀγαθόν, ἀεὶ γινέσθω. Εἶπέ γάρ μοι, τὸ πορνεύειν οὐ πονηρόν; Ἔρα οὖν συγχωρήσομεν κἂν ἅπαξ τοῦτο γενέσθαι; Οὐδαμῶς. Διὰ τί; Ὅτι κἂν ἅπαξ γένηται, πονηρόν ἐστὶν ὁμοίως. Ὡστε καὶ τὸ φαιδρύνεσθαι τὴν
 5 νύμφην οὕτως, εἰ μὲν ἔστι πονηρόν, μηδὲ ἅπαξ γινέσθω· εἰ δὲ οὐ πονηρόν, καὶ ἀεὶ γινέσθω.

6. Τί οὖν, φησί, διαβάλλεις τὸν γάμον, εἶπέ μοι; Μὴ γένοιτο· οὐχ οὕτω μαίνομαι· ἀλλὰ τὰ κακῶς ἐπισυρόμενα τῷ γάμῳ, τὰ ἐπιτρίμματα, τὰς ὑπογραφάς, τὴν ἄλλην πε-
 10 ριεργίαν ἅπασαν. Καὶ γὰρ πολλοὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης λήψεται ἔραστὰς καὶ πρὸ τοῦ μέλλοντος αὐτῇ συνοικεῖν. Ἀλλὰ πολλοὶ θαυμάσονται τὴν γυναῖκα τῆς ὥρας. Καὶ τί τοῦτο; Ἄν μὲν γὰρ σώφρων ἦ, μόλις διαφεύξεται τὴν πονηρὰν ὑποψίαν· εἰ δὲ ἡμελημένη, ταχέως καὶ ἀλώ-
 15 σεται ἀφορμὴν ἀσελγείας λαβοῦσα τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Ἀλλ' ὅμως τοσοῦτων ὄντων κακῶν, ὅταν μὴ ταῦτα γίνηται, ὕβριν τὸ πρᾶγμα καλῶσιν οἱ βοσκημάτων οὐδὲν ἀμείνους καὶ δεινὸ ποιοῦνται· τὸ μὴ πολλοῖς φαίνεσθαι τὴν γυναῖκα μηδὲ προκεῖσθαι θέατρον κοινὸν τοῖς ὄρωσι. Καίτοι-
 20 γε ὕβριν ἐχρῆν νομίζειν τὰ γινόμενα καὶ γέλωτα καὶ κωμωδίαν. Ἐπεὶ καὶ νῦν οἶδα ὅτι πολλὴν ἄνοιαν ἡμῶν καταγνώσονται· ἀλλ' οἶσω τὸν γέλωτα, ὅταν τι γένηται κέρδος. Καὶ γὰρ ἂν εἶην καταγέλαστος, εἰ παραινῶν τῆς τῶν πολλῶν δόξης καταφρονεῖν αὐτὸς πρὸ τῶν ἄλλων χειρωθείην
 25 τῷ πάθει.

Ἴδὲ τὰ ἐντεῦθεν λοιπόν· οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἑσπέρᾳ μεθύοντας ἄνδρας καὶ κεκαρωμένους καὶ πεπυρωμένους ὑπὸ τῆς τρυφῆς εἰς κάλλος ὕψεως ὁρᾶν παρασκευάζουσι παρθενικῆς. Καὶ οὐδὲ ἐπὶ τῆς οἰκίας, ἀλ-
 30 λά καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς εἰς ἐπίδειξιν ἐκπομπεύουσι μετὰ λαμπάδων αὐτὴν παραπέμποντες ἐν ἑσπέρᾳ βαθείᾳ, ὡς πᾶσιν αὐτὴν ἐπιδείκνυσθαι, δι' ὧν ποιοῦσιν οὐδὲν ἕτερον παραινῶντες ἢ ὅτι πᾶσαν ἀποδύσασθαι χρὴ λοιπὸν τὴν αἰδῶ. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ἴστανται, ἀλλὰ μετὰ αἰ-

γίνεται· ἔάν δὲ εἶναι ἀγαθόν, νὰ γίνεται πάντοτε. Εἶπέ μου λοιπόν· ἡ πορνεία δὲν εἶναι κακόν; Ἐγὼ γὰρ θὰ τὸ συγχωρήσωμεν, ἂν τοῦτο γίνῃ μίαν φοράν; Καθόλου. Διὰ τί; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη γίνῃ μίαν φοράν, εἶναι ἕξ ἴσου κακόν. Ὡστε καὶ τὸ νὰ διασκεδάσῃ ἕτσι ἡ νύμφη, ἔάν μὲν εἶναι πονηρόν, ἄς μὴ γίνεται οὔτε διὰ μίαν φοράν· ἔάν ὁμως δὲν εἶναι πονηρόν, ἄς γίνεται καὶ πάντοτε.

6. Διὰ τί λοιπόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, κατηγορεῖς τὸν γάμον, εἶπέ μου; ποτὲ κάτι τέτοιο· δὲν εἶμαι τόσοσὺν παράφρων· ἀλλὰ κατηγοροῦμαι τὰς κακὰς συνηθείας, ποὺ ἔχουν σχέσιν μὲ τὸν γάμον, τὰ ψιμύθια καὶ τὰς θαφὰς τοῦ προσώπου, ὅλα τὰ ἄλλα ἀνωφελῆ πράγματα· διότι πράγματι ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην (ἡ νύμφη) θὰ ἀποκτήσῃ πολλοὺς ἐραστάς, καὶ μάλιστα πρὸ τοῦ μέλλοντος συζύγου της. Πολλοὶ θὰ θαυμάσουν τὴν γυναῖκα, ἡ ὁποία πρόκειται τότε νὰ νυμφευθῇ. Τί σημαίνει τοῦτο; Ἐάν μὲν εἶναι σώφρων, μὲ δυσκολίαν θὰ διαφύγῃ τὴν πονηρὰν ὑποψίαν· ἔάν ὁμως εἶναι ἀπρόσεκτη, ταχέως θὰ ὑποκύψῃ, καὶ θὰ ἔχῃ κάνει ἐκείνην τὴν ἡμέραν τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκολασίας της. Ἄλλ' ὁμως, ἐνῶ ὑπάρχουν τόσοι κίνδυνοι, ἐκεῖνοι ποὺ δὲν εἶναι καθόλου καλύτεροι ἀπὸ τὰ ζῶα, τὸ ὀνομάζουσι ὕβριν, ὅταν δὲν γίνωνται αὐτά, καὶ τὸ θεωροῦν φοβερόν τὸ νὰ μὴ βλέπουν πολλοὶ τὴν γυναῖκα καὶ τὸ νὰ μὴ γίνεται αὐτὴ θέατρον κοινόν ἐνώπιον αὐτῶν, ποὺ τὴν βλέπουν. Καὶ ὁμως θὰ ἔπρεπε τὰ συμδαίνοντα ἐκεῖ νὰ τὰ θεωροῦν ὕβριν καὶ γέλωτα καὶ κωμωδίαν. Καὶ γνωρίζω ὅτι τώρα θὰ μᾶς κατηγορήσουν διὰ μωρίαν, ἀλλὰ θὰ ἀνεχθῶ νὰ μὲ περιγελάσουν, ἐφ' ὅσον προέλθῃ κάποιο κέρδος· διότι πράγματι θὰ ἤμουν καταγέλαστος, ἔάν, ἐνῶ προτρέπω τοὺς ἄλλους νὰ καταφρονοῦν τὴν γνώμην τῶν πολλῶν, ὁ ἴδιος καταληφθῶ ἀπὸ τὸ πάθος πρὸ τῶν ἄλλων.

Κοίταξε λοιπόν τὰ ἐπακόλουθα· ὄχι μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἑσπέρα ἄνδρας μεθυσμένους, ναρκωμένους καὶ πυρπολημένους ἀπὸ τὴν φιληδονίαν τοὺς ὑποδοθηοῦν νὰ βλέπουν τὸ κάλλος τοῦ παρθενικοῦ προσώπου. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν οἰκίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τὴν περιφέρουν ἐν πομπῇ καὶ τὴν ἐπιδεικνύουσιν καὶ τὴν συνοδεύουν μὲ λαμπάδας μέχρι ἀργὰ τὴν νύκτα, ὥστε νὰ τὴν ἴδουσι ὅλοι· καὶ αὐτὰ τὰ κάμνουν χωρὶς κανένα ἄλλο σκοπὸν παρὰ διότι πρέπει νὰ ἀποβάλλῃ δλην τὴν αἰδῶ. Καὶ δὲν σταματοῦν εἰς αὐτά, ἀλλὰ τὴν περιφέρουν μὲ αἰσχρὰ

σχρῶν ῥημάτων αὐτὴν ἄγουσι· καὶ τοῦτο νόμος ἐστὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς. Καὶ δραπέται καὶ μαστιγῖαι μυρῖοι τινὲς καὶ ὀλέθριοι μετὰ ἀδείας λοιπὸν ἅπαντα φθέγγονται, ἅπερ ἂν βούλωνται, εἰς τε ἐκείνην εἰς τε τὸν ἐκείνη συνοικεῖν μέλ-
 5 λοντα· καὶ σεμνὸν μὲν οὐδέν, πάντα δὲ αἰσχρὰ καὶ ἀσχημοσύνης γέμοντα. Καλὴν γε δὴ ἔξει διδασκαλίαν σωφροσύνης ἢ νύμφη τοιαῦτα μὲν ὀρώσα, τοιαῦτα δὲ ἀκούουσα. Καὶ ἄμιλλὰ τίς ἐστὶ διαβολικὴ τῶν τὰ τοιαῦτα παραινούντων ὑπερβαλέσθαι θατέρους τῇ τῶν ὄνειδῶν καὶ τῇ τῶν
 10 αἰσχρῶν ῥημάτων φιλοτιμία, δι' ὧν καταισχύνουσι τοὺς συνιόντας· κάκεῖνοι νικήσαντες ἀπῆλθον, ὅσοι πλείονα τὰ ὄνειδη καὶ μείζονα τὰ αἰσχρὰ θατέρων τῶν συνιόντων προσέρριψαν.

Καὶ οἶδα μὲν ὅτι φορτικὸς τίς εἰμι καὶ ἐπαχθὴς καὶ
 15 δύσκολος ὡς ἡδονὴν τινα περικόπτων τοῦ βίου. Διὰ γὰρ τοῦτο πενθῶ, ὅτι τὰ ἀηδῆ ἡδονὴ τίς εἶναι νενόμισται. Πῶς γὰρ οὐκ ἀηδὲς, εἶπέ μοι, τὸ ὑβρίζεσθαι καὶ λοιδορεῖσθαι, τὸ παρὰ πάντων ἀτιμάζεσθαι μετὰ τῆς νύμφης; Κἂν μὲν εἰς τις τῆς ἀγορᾶς τὴν συνοικοῦσαν εἶπη κακῶς, μυρῖα
 20 κινεῖς πράγματα καὶ ἀβίωτον εἶναι τὸν βίον νομίζεις· τῆς δὲ πόλεως παρούσης ἀπάσης ἀσχημονῶν μετὰ τῆς συνοικεῖν μελλούσης χαίρεις καὶ καλλωπίζῃ; καὶ πόσης ταῦτα μανίας; Ἄλλὰ συνηθία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ, φησί. Διὰ γὰρ τοῦτο θρηνεῖν μάλιστα ἄξιον, ὅτι ἐν συνηθείᾳ τὸ πρᾶγμα
 25 κατέκλεισεν ὁ διάβολος. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ γάμος πρᾶγμα ἐστὶ σεμνὸν καὶ τὸ γένος ἡμῶν συγκροτοῦν καὶ πολλῶν αἰτιον ἀγαθῶν, δακνόμενος ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος καὶ εἰδῶς ὅτι κατὰ τῆς πορνείας ἐπιτετείχισται, ἐτέρως πορνείαν ἐπεισάγει πᾶσαν. Πολλοὶ γοῦν ἐν ταῖς τοιαύταις
 30 συνόδοις καὶ κατησχύνθησαν παρθένοι· εἰ δὲ μὴ πανταχοῦ, ἀλλ' ἄρκεῖ τῷ δαίμονι τέως ἐκεῖνα τὰ ῥήματα καὶ τὰ ἄσματα ἐκεῖνα τὰ πονηρὰ καὶ παραδειγματίσαι τὴν νύμφην καὶ ἐκπομπεῦσαι τὸν νυμφίον διὰ τῆς ἀγορᾶς.

Εἶτα ἐπειδὴπερ ἐν ἐσπέρα ταῦτα γίνεται, ἵνα μηδὲ τὸ
 35 σκότος παραπέτασμα ἦ τῶν κακῶν τούτων, ἐπεισάγονται λαμπάδες πολλαὶ οὐκ ἐῷσαι λανθάνειν τὴν ἀσχημοσύνην.

λόγια· τοῦτο εἶναι νόμος εἰς τοὺς πολλούς. Καὶ ἔτσι δραπέται καὶ ἄπειροι ἐλεεινοὶ καὶ τιποτένιοι λέγουν ἐν συνεχείᾳ χωρὶς φόβου ὄλα, ὅσα θέλουν, καὶ πρὸς ἐκείνην καὶ πρὸς τὸν μέλλοντα σύζυγόν της· ἐκεῖ τίποτε δὲν ὑπάρχει σεμνόν, ἀλλὰ ὄλα εἶναι αἰσχρὰ καὶ γεμᾶτα μὲ ἀσχημοσύνην. Θὰ λάβῃ ὅπωςδήποτε καλὸν μάθημα σωφροσύνης ἢ νύμφη, ἐφ' ὅσον βλέπει καὶ ἀκούει τέτοια! Καὶ ὑπάρχει μία ἄμιλλα διαβολικὴ μεταξὺ ἐκείνων πού προτρέπουν εἰς τέτοια νὰ ὑπερβάλῃ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον εἰς τὴν ἐπίδοσιν εἰς τὰ ἀνήθικα καὶ αἰσχρὰ λόγια, μὲ τὰ ὅποια κατεντροπιάζουν τοὺς μελλονύμφους· καὶ φεύγουν νικηταὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ἔρριψαν καὶ εἰς τοὺς δύο μελλονύμφους τὰ πλεόν ἀνήθικα καὶ τὰ πλεόν αἰσχρὰ λόγια.

Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι εἶμαι ἄρκετὰ φόρτικὸς καὶ ἐνοχλητικὸς καὶ δύσκολος, διότι ἀπορρίπτω μίαν ἡδονὴν τοῦ θείου. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο πενθῶ, διότι τὰ ἀηδιαστικὰ θεωροῦνται ἡδονή. Πῶς δηλαδὴ δὲν εἶναι ἀηδιαστικόν, εἶπέ μου, τὸ νὰ ὑδρίζεσαι, νὰ περιγελάσαι καὶ νὰ ἀτιμάζεσαι ἀπὸ ὄλους μαζί μὲ τὴν νύμφην; Καὶ ἂν μὲν ἓνας τῆς ἀγορᾶς προσβάλῃ τὴν σύζυγόν σου, κινεῖς τὰ πάντα καὶ νομίζεις ὅτι ὁ θίος σου πλεόν εἶναι ἀβίωτος· ὅταν ὁμοῦς παρουσίᾳ ὄλης τῆς πόλεως ἀσχημονῇ μὲ τὴν μέλλουσαν σύζυγόν σου, χαίρεσαι καὶ καμαρώνεις; πόσῃν παραφροσύνην δεικνύει τοῦτο; Ἀλλὰ λέγεις ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι συνήθεια. Καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἀξίζει πάρα πολὺ νὰ θρηνηῶμεν, διότι ὁ διάβολος περιέβαλε τὸ πρᾶγμα μὲ τὸ κάλυμμα τῆς συνηθείας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ γάμος εἶναι πρᾶγμα σεμνόν, πού διαιωνίζει τὸ γένος μας καὶ εἶναι ἡ αἰτία πολλῶν ἀγαθῶν, ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος· δαίμων, ἐπειδὴ ζημιοῦται καὶ γνωρίζει ὅτι ὁ γάμος εἶναι τεῖχος ἰσχυρὸν κατὰ τῆς πορνείας, εἰσάγει ὄλην τὴν πορνείαν μὲ ἄλλον τρόπον. Ὡς γνωστόν, πολλαὶ παρθένοι εἰς τὰς τοιαύτας συγκεντρώσεις ἀκόμη καὶ ἀτιμάζονται· καὶ ἂν τοῦτο δὲν συμβαίνοι παντοῦ, ἀρκοῦν πάντως διὰ τὸν δαίμονα ἐκεῖνα τὰ λόγια καὶ τὰ πονηρὰ ἐκεῖνα ἄσματα ἐντὸς ὀλίγου νὰ δώσουν ὑπόδειγμα ζωῆς εἰς τὴν νύμφην καὶ νὰ διαπομπεύουν τὸν νυμφίον διὰ τῆς ἀγορᾶς.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ, ὡς γνωστόν, αὐτὰ συμβαίνουν τὴν ἐσπέραν, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίξῃ τὸ σκότος νὰ φαίνωνται αὐτὰ τὰ κακά, χρησιμοποιοῦνται πολλαὶ λαμπάδες, αἱ ὅποια δὲν ἀφήνουν κρυφὴν τὴν

Τί γάρ ὁ πολὺς ὄχλος βούλεται; τί δέ ἡ μέθη; τί δέ αἱ
 σύριγγες; οὐκ εὐδηλον ὅτι ἵνα μηδέ οἱ ἐν ταῖς οἰκίαις ὄν-
 τες καὶ βαπτιζόμενοι ὑπνω βαθεῖ ταῦτα ἀγνοῶσιν, ἀλλ'
 ὑπὸ τῆς σύριγγος διεγειρόμενοι καὶ ἄνωθεν ἀπὸ τῶν δρυ-
 5 φάκτων κατακύπτοντες μάρτυρες γένωνται τῆς κωμωδίας
 ἐκείνης; Τί ἂν τις εἶποι τὰς ᾠδὰς αὐτάς, αἱ πάσης γέμου-
 σιν ἀκολασίας ἔρωτας ἀτόπους καὶ μίξεις παρανόμους καὶ
 οἰκιῶν ἀνατροπὰς καὶ μυρίας ἐπεισάγουσαι τραγωδίας καὶ
 πολὺ τὸ τοῦ φίλου καὶ ἐρῶντος ὄνομα ἔχουσαι καὶ τὸ τῆς
 10 φίλης καὶ ἐρωμένης; Καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ παρ-
 θένοι παραγίνονται τούτοις πᾶσαν ἀποδυσάμεναι τὴν αἰ-
 δῶ εἰς τὴν τῆς νυμφευομένης τιμὴν, μᾶλλον δὲ ὕβριν, καὶ
 τὴν ἑαυτῶν προπίνουσαι σωτηρίαν καὶ μεταξὺ νέων ἀκο-
 λάστων ἀσχημονοῦσαι τοῖς ἀτάκτοις ἄσμασι, τοῖς αἰσχροῖς
 15 ῥήμασι, τῇ σατανικῇ συμφωνίᾳ. Ἔτι οὖν ἐρωτᾶς, εἶπέ μοι,
 πόθεν μοιχεῖαι; πόθεν πορνεῖαι; πόθεν διαφθοραὶ γάμων;
 Ἄλλ' οὐκ εὐγενεῖς οὐδὲ εὐσχήμονες ταῦτα πράττου-
 σι, φησί. Πῶς οὖν ἐμοῦ καταγελᾶς αὐτὸς πρὸ ἐμοῦ τὸν
 νόμον τοῦτον εἰδῶς; Εἰ γὰρ καλὰ τὰ γινόμενα, ἔασον
 20 κακείνας ταῦτα ποιεῖν. Μὴ γὰρ, ἐπειδὴ πενία συζῶσιν
 αὐταί, οὐχὶ καὶ αὐταὶ παρθένοι εἰσὶ καὶ σωφροσύνης ἐπι-
 μελεῖσθαι καὶ αὐτάς χρῆ; Νῦν δὲ ὀρχεῖται παρθένος ἐν
 κοινῷ θεάτρῳ νέων ἀκολάστων, εἶπέ μοι, καὶ οὐ δοκεῖ σοι
 τῆς πόρνης εἶναι ἀτιμοτέρα; Εἰ δὲ λέγεις ὅτι θεραπαινίδες
 25 ταῦτα ἐργάζονται, οὐδέ οὕτως ἀφήμι σε τῆς κατηγορίας
 οὐδέ γὰρ ταύταις ἐπιτετράφθαι ἐχρῆν.

7. Ἀπὸ γὰρ τούτων πάντα τίκτεται τὰ κακά, ὅτι τῆς
 οἰκετίας οὐδένα ποιούμεθα λόγον· ἀλλ' ἀρκεῖ εἰς κατα-
 φρόνησιν τὸ εἰπεῖν ὅτι δοῦλός ἐστι καὶ θεραπαινίδες· καί-
 30 τοιγε καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούοντες ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰη-
 σοῦ οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος. Σὺ δὲ ἵππου μὲν οὐ κατα-
 φρονεῖς οὐδέ ὄνου, ἀλλὰ πάντα ποιεῖς, ὥστε μὴ γενέσθαι

ἀσχημοσύνην. Τί θέλει λοιπόν ὁ πολὺς ἔχλος; διατί γίνεται ἡ μέθη; καὶ διατί ἤχουν οἱ αὐλοὶ; δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι γίνονται ὄλα αὐτά, διὰ νὰ μὴ τὸ ἀγνοοῦν ἀκόμη καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκονται μέσα εἰς τὰς οἰκίας των καὶ εἶναι θυθισμένοι εἰς βαθὺν ὕπνον, ἀλλά, ἀφοῦ τοὺς ἀφυπνίσῃ ὁ αὐλὸς καὶ σκύψουν ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ τὸ κιγκλίδωμα τοῦ παραθύρου νὰ γίνουιν μάρτυρες ἐκείνης τῆς κωμωδίας; Πῶς θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ὀνομάσῃ τὰ τραγούδια αὐτά, πὺ εἶναι γεμάτα μὲ πάσης φύσεως ἀκολασίαν καὶ προκαλοῦν ἀπρεπεῖς ἔρωτας, παρανόμους σχέσεις, ἀναστατώσεις οἰκιῶν καὶ μυρίας τραγωδίας καὶ ἀναφέρουν συνεχῶς διὰ φίλον καὶ ἐρωμένον ὅπως καὶ διὰ φίλην καὶ ἐρωμένην; Καὶ τὸ χειρότερον εἶναι ὅτι εἰς αὐτάς τὰς διασκεδάσεις, ἀφοῦ ἀποβάλουν ἔλλην τὴν αἰδῶ των, εὐρίσκονται καὶ παρθένοι πρὸς τιμὴν τῆς νυμφευομένης, ἐνῶ μᾶλλον εἶναι πρὸς ὕδριν τῆς, καὶ ἀσχημονοῦσαι μεταξὺ νέων ἀκολάστων παραδίδουν τὴν σωτηρίαν των εἰς ἀπρεπῆ ἄσματα, εἰς αἰσχροὺς λόγους, εἰς σατανικὴν συμφωνίαν. Ἐρωτᾶς λοιπόν ἀκόμη, εἰπέ μου, ἀπὸ ποῦ προέρχονται αἱ μοιχεῖαι; ἀπὸ ποῦ αἱ πορνεῖαι; ἀπὸ ποῦ αἱ διαλύσεις γάμων;

Ἄλλά, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτά δὲν τὰ κάμνουν εὐγενεῖς καὶ κόσμιοι γυναῖκες. Πῶς λοιπόν μὲ περιγελαῖς, ἐνῶ σὺ ὁ ἴδιος γνωρίζεις πρὸ ἐμοῦ τοῦτο τὸν νόμον; Ἐὰν δηλαδὴ τὰ ὄσα συμβαίνουιν ἐκεῖ εἶναι καλά, ἄφησε καὶ ἐκεῖνας νὰ κάμνουν αὐτά. Μήπως δηλαδὴ, ἐπειδὴ εἶναι πτωχαί, δὲν εἶναι καὶ αὐταὶ παρθένοι καὶ δὲν πρέπει καὶ αὐταὶ νὰ φροντίζουιν διὰ τὴν σωφροσύνην; Τώρα ὅμως παρθένος χορεύει ἐνώπιον ἀκολάστων νέων καὶ εἰπέ μου, δὲν νομίζεις ὅτι εἶναι ἀτιμότερα τῆς πόρνῆς; Ἐὰν δὲ λέγῃς ὅτι αὐτά τὰ κάμνουν ὑπηρέτριαι, οὔτε τότε σὲ ἀπαλλάσσω τῆς κατηγορίας, διότι οὔτε καὶ εἰς αὐτάς ἔπρεπε νὰ εἶχον ἐπιτραπῆ αὐτά.

7. Ὅλα λοιπόν τὰ κακὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτάς, διότι δὲν φροντίζομεν καθόλου διὰ τοὺς δούλους, ἀλλὰ ἀρκεῖ νὰ εἰπῆ κάποιος ὅτι εἶναι δούλος καὶ ὑπηρέτρια, διὰ νὰ ἐπισύρῃ τὴν περιφρόνησιν καὶ ὅμως καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούομεν ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ δὲν ὑπάρχει δούλος καὶ ἐλεύθερος¹¹. Σὺ δὲ τὸν μὲν ἵππον καὶ τὸν ὄνον σου δὲν τοὺς περιφρονεῖς, ἀλλὰ κάμνεις τὰ πάντα, ὥστε νὰ μὴ χαλάσουιν τοὺς δούλους ὅμως, πὺ ἔχουν ψυχὴν ὅπως σὺ, τοὺς περι-

φαύλους· δούλων δὲ τῶν ὁμοψύχων ὑπερορᾶς; Καὶ τί λέγω δούλων, ὅπου γε καὶ παίδων καὶ θυγατέρων;

Τί δὴ μετὰ ταῦτα; Ἀνάγκη λύπην εὐθέως ἐπεισιέναι πάντων ἐκείνων καθαιρουμένων· πολλάκις δὲ καὶ ζημίαν
 5 τίκτεσθαι μεγίστην ἐν τῷ πλήθει καὶ τῷ θορύβῳ πολυτίμων τινῶν ἀπολλυμένων χρυσίων. Εἶτα μετὰ τὸν γάμον, εἴποτε γένοιτο παιδίον, καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὴν αὐτὴν ἄνοιαν ὀψόμεθα καὶ πολλὰ σύμβολα γέλωτος γέμοντα. Καὶ γάρ, ἡνίκα ἂν καλεῖσθαι τὸ παιδίον δέη, ἀφέντες ἀπὸ τῶν
 10 ἀγίων αὐτὸ καλεῖν, ὡς οἱ παλαιοὶ τὸ πρῶτον ἐποιοῦν, λύχνους ἄψαντες καὶ ὀνόματα αὐτοῖς ἐπιτιθέντες, τὸν διαρκέσαντα μέχρι πολλοῦ τοῦ παιδίου ποιοῦσιν ὁμώνυμον, ἐντεῦθεν πολὺν αὐτὸ στοχαζόμενοι διώσεσθαι χρόνον. Εἶτα ἐπειδὴν συμβῆ πολλάκις αὐτὸ ἄωρον ὑπομεῖναι θάνατον, συμβαίνει δὲ πολλάκις, πολὺς ἔψεται παρὰ τοῦ διαβόλου γέλως, ὅτι ὡσεὶ παῖδας ἀνοήτους διέπαιξε. Τί ἂν
 15 τις εἴποι τὰ περίσπτα καὶ τοὺς κώδωνας τοὺς τῆς χειρὸς ἐξηρητημένους καὶ τὸν κόκκινον στήμονα καὶ τὰ ἄλλα τὰ πολλῆς ἀνοίας γέμοντα, δέον μηδὲν ἕτερον τῷ παιδί περιτιθέναι, ἀλλ' ἢ τὴν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ φυλακὴν; Νῦν δὲ οὗτος μὲν καταπεφρόνηται ὁ τὴν οἰκουμένην ἐπιστρέψας ἅπασαν καὶ χαλεπὴν δούσ τῷ διαβόλῳ πληγὴν καὶ πᾶσαν αὐτοῦ καταστρέψας τὴν δύναμιν, κρόκη δὲ καὶ στήμων καὶ τὰ ἄλλα περιάμματα τὰ τοιαῦτα τοῦ παιδίου ἐμπι-
 25 στεύονται τὴν ἀσφάλειαν. Εἶπω τί τούτου καταγελαστότερον ἕτερον;

Ἀλλὰ μηδεὶς ἀκαιρίαν ἡμῶν καταγινωσκέτω, εἰ καὶ μέχρι τούτων πρόεισιν ὁ λόγος. Ὁ γὰρ τὴν σηπεδόνα καθᾶραι βουλόμενος οὐ παραιτήσεται προτέρας τὰς ἑαυτοῦ
 30 μολῦναι χεῖρας. Τί δήποτ' οὖν τοῦτό ἐστι τὸ καταγέλαστον; Ὁ μηδὲν μὲν εἶναι δοκεῖ — διὰ γὰρ τοῦτο στένω — ἀρχὴ δὲ ἐστὶ παραφροσύνης καὶ παρανοίας ἐσχάτης. Βόρβορον αἰ γυναῖκες ἐν τῷ βαλανείῳ λαμβάνουσαι τροφοὶ καὶ θεραπαινίδες καὶ τῷ δακτύλῳ χρίσασαι κατὰ τοῦ με-
 35 τώπου τυποῦσι τοῦ παιδίου· κἂν εἴρηταί τις, τίς βούλεται ὁ βόρβορος, τί δὲ ὁ πηλός; ὀφθαλμὸν πονηρὸν ἀποστρέ-

φρονεῖς; Καὶ μάλιστα τί τοὺς λέγω δούλους, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τοὺς ἀποκαλέσω υἱοὺς καὶ θυγατέρας;

Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνωμεν; Εἶναι ἀνάγκη ἀμέσως νὰ λυπηθῶμεν καὶ ὅλα ἐκεῖνα νὰ τὰ ἐγκαταλείψωμεν· πολλάκις μάλιστα καὶ ζημιώνει κανεὶς, διότι χάνει πολὺτιμα χρυσαφικὰ μέσα εἰς τὸ πλῆθος καὶ τὸν θόρυβον. Κατόπιν μετὰ τὸν γάμον, ἐὰν ἀποκτήσωμεν παιδί, καὶ ἐδῶ πάλιν θὰ παρατηρήσωμεν τὴν ἰδίαν μωρίαν καὶ πολλὰ σύμβολα, ποὺ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ γελιότητος. Καὶ πράγματι· ὅταν πρόκειται νὰ δώσουν ὄνομα εἰς τὸ παιδί, δὲν τὸ ὀνομάζουν μὲ τὸ ὄνομα τῶν ἁγίων, ὅπως ἔκαμναν κατ' ἀρχᾶς οἱ παλαιοί, ἀλλὰ, ἀφοῦ ἀνάψουν λύχνους καὶ δώσουν ὀνόματα εἰς αὐτούς, δίδουν εἰς τὸ παιδί τὸ ὄνομα ἐκείνου, ποὺ διήρκεσε περισσότερο, καὶ ἔτσι νομίζουν ὅτι αὐτὸ θὰ ζήσει πολὺν χρόνον. Κατόπιν, ἐὰν συμβῇ πολλάκις νὰ ἀποθάνῃ αὐτὸ εἰς μικρὰν ἡλικίαν —καὶ πολλάκις συμβαίνει— πολὺ θὰ γελάσῃ ὁ διάβολος, διότι τοὺς ἐξηπάτησεν ὡσὰν ἀνόητα παιδιά. Τί νὰ ἀναφέρῃ κανεὶς δὲ τὰ φυλακτὰ καὶ τοὺς κώδωνας, ποὺ κρεμοῦν ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸ κόκκινο νῆμα καὶ τὰ ἄλλα ποὺ εἶναι γεμᾶτα μὲ πολλὴν μωρίαν, ἐνῶ δὲν πρέπει νὰ θέτουν τίποτε ἄλλο γύρω ἀπὸ τὸ παιδί παρὰ μόνον τὸν σταυρὸν, διὰ νὰ τὸ προστατεύῃ; Τώρα ὁμοίως περιφρονεῖται αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐπέτυχεν τὴν ἐπιστροφὴν ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ κατέφερε φοβερὸν πλήγμα κατὰ τοῦ διαδόλου καὶ κατέστρεψεν ὅλην τὴν δύναμίν του, ἐνῶ ἐμπιστεύονται τὴν ἀσφάλειαν τοῦ παιδιοῦ εἰς κλωστὰς καὶ νήματα καὶ εἰς ἄλλα παρόμοια φυλακτὰ. Νὰ εἶπω τί ἄλλο εἶναι γελοιοδέστερον τούτου;

Ἄλλὰ, ἐπειδὴ ἐκάμαμεν λόγον καὶ δι' αὐτὰ, κανεὶς ἄς μὴ μᾶς κατηγορήσῃ ὅτι δὲν εἶναι ἡ ὥρα διὰ τέτοια θέματα. Ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ καθαρῖσῃ κάτι σάπιο δὲν ἀποφεύγει νὰ μὴ μολυνθοῦν πρῶτα τὰ χέρια του. Διατί λοιπὸν τοῦτο εἶναι τὸ καταγέλαστον; Καὶ αὐτὸ μὲν θεωρεῖται ὅτι δὲν εἶναι τίποτε —καὶ διὰ τοῦτο στενάζω— εἶναι ὁμοίως ἀρχὴ διὰ παραφροσύνην καὶ διὰ τὴν χειροτέραν μωρίαν. Λί γυναικες, τροφοὶ καὶ ὑπηρέτριαι, λαμβάνουν βοῦρκον ἀπὸ λουτρὸν καὶ μὲ τὸν δάκτυλόν των χρίου καὶ κάμνουν σημεῖον εἰς τὸ μέτωπον τοῦ παιδιοῦ· καὶ ἂν κάποιος ἐρωτήσῃ τί χρειάζεται ὁ βοῦρκος καὶ ὁ πηλός, θὰ λάβῃ τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἀπομακρύνει ὁ-

φει, φησί, καὶ βασκανίαν καὶ φθόνον. Βαβαὶ τῆς ἰσχύος τοῦ βορβόρου καὶ τῆς τοῦ πηλοῦ δυνάμεως, ἡλικίην ἔχει τὴν ἰσχύν· ὀλόκληρον τοῦ διαδόλου παράταξιν ἀποστρέφει.

Οὐκ ἐγκαλύψετε, εἶπέ μοι; οὐ συνήσετε ὀψέ ποτε τὰς
 5 παγίδας τὰς διαβολικάς, πῶς ἐκ πρώτης ἡλικίας κατὰ μικρὸν ἐπεισάγει τὰς παρ' ἑαυτοῦ μηχανὰς ὁ διάβολος; Εἰ γὰρ ὁ βόρβορος τοῦτο ποιεῖ, διὰ τί μὴ καὶ σὺ τοῦτο ποιεῖς ἐπὶ τοῦ σαυτοῦ μετώπου ἀνὴρ ὢν καὶ ἐν ἔξει γεγονώς καὶ μᾶλλον τοῦ παιδίου τούς φθονοῦντας ἔχων; διὰ τί μὴ
 10 καὶ ὄλον βορβοροῖς τὸ σῶμα; Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν, τίνος ἔνεκεν οὐχ ὄλον σεαυτὸν βορβόρῳ καταχρίεις; Γέλωσ ταῦτα καὶ κωμωδία σατανική οὐκ εἰς χλευασίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς γένναν καταστρέφουσα τοὺς ἀπατωμένους. Καὶ τὸ μὲν παρ' Ἑλλησι
 15 ταῦτα γίνεσθαι θαυμαστὸν οὐδέν· τὸ δὲ παρὰ τοῖς τὸν σταυρὸν προσκυνοῦσι καὶ μυστηρίων ἀπορρήτων κεκοινωνηκόσι καὶ τοσαῦτα φιλοσοφοῦσι ταύτην κρατεῖν τὴν ἀσχημοσύνην, τοῦτό ἐστι τὸ πολλῶν θρῆνων ἄξιον.

Ὁ Θεός σε μύρῳ ἐτίμησε πνευματικῶ καὶ σὺ βόρβόρω
 20 ρῳ μολύνεις τὸ παιδίον; ὁ Θεός σε ἐτίμησε, σὺ δὲ σεαυτὸν ἀτιμάζεις; καὶ δέον τὸν σταυρὸν ἐπιγράφειν τῷ μετώπῳ τὴν ἀσφάλειαν ἅμαχον παρέχοντα, σὺ δὲ ταῦτα ἀφείς ἐπὶ τὴν σατανικὴν ἄνοιαν καταπίπτεις; Εἰ δὲ τισι ταῦτα μικρὰ εἶναι δοκεῖ, μανθανέτωσαν ὅτι μεγάλων ἐστὶν αἷτια
 25 κακῶν καὶ ὅτι οὐδὲ τῷ Παύλῳ τὰ μικρὰ παρορᾶν ἔδοξε. μικρότερον; Ἄλλ' ὄρα πόσῃν ὑπὲρ τούτου ποιεῖται σπουδή. Τί γάρ, εἶπέ μοι, τοῦ καλύπτεσθαι, ἄνθρωπον τὴν κεφαλὴν δὴν καὶ μεθ' ὄσης ἀπαγορεύει σφοδρότητος ἄλλα τε πολλὰ λέγων καὶ ὅτι καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Εἰ δὲ ὁ
 30 κατακαλυπτόμενος καταισχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὁ βορβόρῳ χρίων πῶς οὐχὶ καὶ βδελυκτὸν ποιεῖ τὸ παιδίον; Πῶς γὰρ αὐτὸ προσάγεις ταῖς χερσὶ τοῦ ἱερέως, εἶπέ μοι πῶς ἀξιοῖς ἐπὶ τοῦ μετώπου σφραγίδα ἐπιτεθῆναι παρὰ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου χειρός, ἔνθα τὸν βόρβορον ἐπέχρισας;
 35

φθαλμόν πονηρόν καὶ βασκανίαν καὶ φθόνον. Πῶ, πῶ ἡ δύναμις τοῦ βούρκου καὶ ἡ δύναμις τοῦ πηλοῦ, πόσον μεγάλην ἰσχὺν ἔχουν! ἀπομακρύνει δλόκληρον τὴν παράταξιν τοῦ διαδόλου!

Εἶπέ μου, δὲν θὰ ἐντραπήτε, δὲν θὰ ἀντιληφθῆτε τέλος πάντων ποτὲ τὰς παγίδας τοῦ διαδόλου, πῶς ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ διάβολος εἰσάγει τὰς πονηρίας του; Καὶ ἂν ὁ βούρκος ἐπιτυχχάνῃ αὐτό, διατί δὲν κάμνεις καὶ σὺ τοῦτο εἰς τὸ μέτωπόν σου, καθ' ὅσον μάλιστα εἶσαι ἄνδρας καὶ ἔχεις συνηθίσει καὶ σὲ φθογοῦν περισσότεροι ἀπὸ ὅσοι τὸ παιδί; διατί δὲν καλύπτεις μὲ βούρκον καὶ ὄλον τὸ σῶμα σου; Διότι, ἐὰν ἔχη τόσην δύναμιν ὁ βούρκος εἰς τὸ μέτωπον, διατί δὲν χρίεις ἐξ ὀλοκλήρου μὲ βούρκον ὄλον τὸν ἑαυτὸν σου; Αὐτὰ εἶναι γέλως καὶ κωμωδία σατανική, πού ὄχι μόνον ἀξίζει χλευασμόν, ἀλλὰ καὶ ὀδηγεῖ τοὺς ἀπατωμένους εἰς τὴν κόλασιν. Καὶ τὸ νὰ κάμνουν μὲν αὐτὰ οἱ ἔθνηκοί δὲν εἶναι καθόλου παιράξενον, τὸ νὰ διατηροῦν ὁμοῦς αὐτὴν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτοὶ πού προσκυνοῦν τὸν σταυρόν καὶ κοινοῦν τὰ ἀπόρρητα μυστήρια καὶ φιλοσοφοῦν διὰ τόσον ὑψηλὰ θέματα, τοῦτο εἶναι ἄξιον πολλῶν θρήνων.

Ὁ Θεὸς σὲ ἐτίμησε μὲ μύρον πνευματικόν καὶ σὺ μολύνεις τὸ παιδί μὲ βόρβορον; ὁ Θεὸς σὲ ἐτίμησε καὶ σὺ ἀτιμάζεις τὸν ἑαυτὸν σου; καὶ ἐνῶ ἔπρεπε νὰ σχηματίζης εἰς τὸ μέτωπον τὸν σταυρόν, ὁ ὁποῖος παρέχει ἀκατανίκητον ἀσφάλειαν, σὺ ἐγκατέλειψες αὐτὰ καὶ καταντᾶς εἰς τὴν σατανικὴν μωρίαν; Ἐὰν δὲ αὐτὰ μερικοὶ τὰ θεωροῦν μικρά, ἄς μάθουν ὅτι εἶναι αἷτια μεγάλων κακῶν καὶ ὅτι οὔτε ὁ Παῦλος ἔκρινε ὀρθὸν νὰ διαφορῆ διὰ τὰ μικρά. Εἶπέ μου· τί εἶναι μικρότερον θέμα ἀπὸ τὸ νὰ καλύπτῃ ὁ ἄνθρωπος τὴν κεφαλὴν του; Ἀλλὰ κοίταξε πόσον ἐνδιαφέρον δεικνύει διὰ τὸ θέμα τοῦτο λέγων καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ὅτι τοῦτο καταισχύει τὴν κεφαλὴν του. Ἐφ' ὅσον δὲ αὐτὸς πού κατακαλύπτει τὴν κεφαλὴν του τὴν καταισχύει¹², πῶς ἐκεῖνος πού τὴν χρίει μὲ βόρβορον δὲν κάμνει σιχαμερόν τὸ παιδί; Πῶς λοιπόν, εἶπέ μου, ὀδηγεῖς αὐτό εἰς τὰ χέρια τοῦ ἱερέως; πῶς ἀξιοῖς νὰ σφραγισθῆ μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἀπὸ τὴν χεῖρα τοῦ πρεσβυτέρου ἐπὶ τοῦ μετώπου, ὅπου ἐπέχρισες τὸν βόρβορον;

Μὴ ταῦτα, μὴ, ἀδελφοί, ἀλλ' ἐκ πρώτης ἡλικίας πνευματικοῖς αὐτὰ περιφράττετε ὄπλοις καὶ τῇ χειρὶ παιδεύετε σφραγίζειν τὸ μέτωπον· καὶ πρὶν ἢ δυνηθῆναι τῇ χειρὶ τοῦτο ποιεῖν, αὐτοὶ ἐντυποῦτε αὐτοῖς τὸν σταυρόν.

5 Τί ἂν τις εἴποι τὰς ἐτέρας παρατηρήσεις τὰς σατανικὰς ἐπὶ τῶν ὠδίνων καὶ τῶν τοκετῶν, ἃς αἱ μαῖαι ἐπὶ κακῶ τῆς ἑαυτῶν ἐπεισάγουσι κεφαλῆς; τὰς ἐπὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἐκφορᾶς, τὰς οἰμωγὰς, τοὺς κωκυτοὺς τοὺς ἀλόγους, τὴν ἐν τοῖς τάφοις ἄνοιαν, τὴν περὶ

10 τὰ μνήματα σπουδὴν, τὸν ἄκαιρον καὶ καταγέλαστον τῶν θρηνηδῶν γυναικῶν ἐσμόν, τὰς τῶν ἡμερῶν παρατηρήσεις, τῶν εἰσόδων καὶ τῶν ἐξόδων;

Τούτων οὖν, εἶπέ μοι, τὴν δόξαν θηρᾶς; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας ἀνθρώπων οὕτω διεφθαρμένων τὰς

15 γνώμας, καὶ πάντα ὡς ἔτυχε ποιοῦντων, τὴν δόξαν ἐπιζητεῖν, δέον ἐπὶ τὸν ἀκοίμητον αἰεὶ καταφεύγειν ὄφθαλμόν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου ψῆφον βλέποντας πάντα ποιεῖν καὶ λέγειν; Οὗτοι μὲν γὰρ κἂν ἐπαινέσωσιν, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνησονται· ἐκεῖνος δὲ ἂν ἀποδέξηται τὰ γινόμενα,

20 καὶ ἐνταῦθα ποιήσει λαμπροῦς καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν μεταδώσει τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς

25 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μῆ, μῆ κάμνετε αὐτά, ἀδελφοί, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πρώτην ἡλικίαν γὰ περιφρουρῆτε αὐτά (τὰ παιδιᾶ), μὲ ὄπλα πνευματικὰ καὶ γὰ τὰ ἐκπαιδεύετε γὰ κάμνουν μὲ τὸ χέρι τους ἐπὶ τοῦ μετώπου τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ· καὶ προτοῦ δυνηθοῦν γὰ κάμνουν τοῦτο μὲ τὸ χέρι των, κάμνετε σεῖς οἱ ἴδιοι εἰς αὐτά τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Τί γὰ εἶπη κανεῖς διὰ τὰς ἄλλας σατανικὰς παρατηρήσεις τὰς σχετικὰς μὲ τὰς ὠδίννας καὶ τοὺς τοκετούς, εἰς τὰς ὁποίας προβαίνουν αἱ μαῖαι πρὸς ζημίαν των; τί γὰ εἶπη κανεῖς διὰ τοὺς θρήνους, διὰ τοὺς παραλόγους κλαυθμούς, ὅταν συμδῆ θάνατος καὶ ὅταν γίνεται καθενὸς ἢ ἐκφορά, τὴν παραφροσύνην εἰς τοὺς τάφους, τὴν σπουδὴν περὶ τὰ μνήματα, τὸ ἄκαιρον καὶ καταγέλαστον πλῆθος τῶν γυναικῶν, ποὺ μοιρολογοῦν, τὰς παρατηρήσεις τῶν ἡμερῶν, πῶς ἀρχίζουσιν καὶ πῶς τελειώνουσιν;

Εἰπέ μου λοιπόν· ἐπιζητεῖς τὴν καλὴν γνώμην αὐτῶν; καὶ πῶς δὲν δεικνύει τὴν χειροτέραν μωρίαν τὸ γὰ ἐπιζητῆς τὴν καλὴν γνώμην ἀνθρώπων τόσον ἀνοήτων, ποὺ κάμνουν τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε πάντοτε γὰ καταφεύγωμεν εἰς τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν καὶ εἰς ὄλα τὰ θέματα γὰ ἐνεργῶμεν καὶ γὰ ὀμιλῶμεν ἀποβλέποντες εἰς ἐκείνου τὴν κρίσιν; Διότι, αὐτοὶ μὲν ἔαν μᾶς ἐπαινέσουν, καθόλου δὲν θὰ δυνηθοῦν γὰ μᾶς ὠφελήσουν· ἐκεῖνος ὅμως, ἂν ἐπιδοκιμᾷ τὰ ἔργα μας, θὰ μᾶς καταστήσῃ καὶ ἐδῶ λαμπροὺς καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν θὰ μᾶς κἀνῃ μετόχους τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν· αὐτὰ εἶθε ὄλοι· ἡμεῖς γὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὅποιον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΓ΄
Κορ. Α΄ 4, 10 - 16

«Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν», (ἀναγκαῖον γὰρ ἐντεῦ-
θεν πάλιν τὸν λόγον ἀναλαβεῖν), «ὕμεῖς δὲ φρόνιμοι
5 ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροὶ ὑμεῖς ἐν-
δοξοὶ, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι».

1. Πολλῆς βαρύτητος τὸν λόγον ἐμπλήσας, ὁ πάσης
κατηγορίας μείζονα ἔχει πληγὴν, καὶ εἰπὼν ὅτι «Χωρὶς
ἡμῶν ἐβασιλεύσατε», καὶ ὅτι «Ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐσχάτους ἀπέ-
10 δεῖξεν ὡς ἐπιθανατίους», διὰ τῶν ἐξῆς δείκνυσι πῶς ἐπι-
θανάτιοι λέγων· «Ἡμεῖς μωροὶ καὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄτιμοι, καὶ
πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα
καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερ-
σίν», ἅπερ ἦν δείγματα διδασκάλων καὶ ἀποστόλων γνη-
15 σίων. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις μέγα ἐφρόνουν, ἐπὶ
σοφίᾳ, ἐπὶ δόξῃ, ἐπὶ πλούτῳ, ἐπὶ τῷ τιμᾶσθαι. Βουλόμε-
νος οὖν αὐτῶν καθελεῖν τὸν τυφόν καὶ δεῖξαι ὅτι ἐπὶ τού-
τοις οὐ μόνον οὐ καλλωπίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνεσθαι
δεῖ, πρῶτον μὲν αὐτοὺς κωμωδεῖ λέγων· «Χωρὶς ἡμῶν
20 ἐβασιλεύσατε». Ἐγὼ μὲν γὰρ λέγω, φησὶν, ὅτι ὁ παρῶν
καιρὸς οὐ τιμῆς οὐδὲ δόξης ἐστίν, ὣν ὑμεῖς ἀπολαύετε,
ἀλλὰ τοῦ διώκεσθαι καὶ ὑβρίζεσθαι, ἅπερ ἡμεῖς πάσχο-
μεν. Εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλὰ τῶν ἀμοιβῶν ὁ καιρὸς
οὗτος, ὡς ὁρῶ —τοῦτο δὲ εἰρωνευόμενος λέγει— ὑμεῖς μὲν
25 οἱ μαθηταὶ καὶ ἐβασιλεύσατε λοιπόν· ἡμεῖς δὲ οἱ διδάσκα-
λοι καὶ ἀπόστολοι καὶ πρὸ πάντων ὀφείλοντες λαβεῖν τὸν
μισθὸν οὐ μόνον ὑμῶν ἔσχατοι γεγόναμεν, ἀλλὰ καὶ ὡς
ἐπιθανάτιοι, τουτέστι κατάδικοι διόλου ἐν ἀτιμίαις καὶ
κινδύνοις καὶ λιμῷ διάγομεν ὑβριζόμενοί τε ὡς μωροὶ καὶ
30 ἐλαυνόμενοι καὶ τὰ ἀνήκεστα ὑπομένοντες.

Ταῦτα δὲ ἔλεγεν, ἵνα καὶ αὐτοὺς ἐκ τούτων ποιήσῃ
συνιδεῖν ὅτι τὰ τῶν ἀποστόλων ὀφείλουσι ζηλοῦν, τοὺς

ΛΟΓΟΣ ΙΓ

Α' Κορ. 4,10-16

«Ἐμεῖς θεωρούμεθα μωροὶ χάριν τοῦ Χριστοῦ», διότι εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀρχίσω πάλιν τὸν λόγον ἀπὸ ἐδῶ, «ἐνῶ σεῖς φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἐμεῖς ἀσθενικοί, σεῖς δὲ ἰσχυροί· σεῖς ἐνδοξοὶ, ἐμεῖς δὲ ἄσημοι»¹.

1. Ἀφοῦ ἐγέμισε τὸν λόγον του μὲ πολλήν βαρύτητα — πρᾶγμα τὸ ὁποῖον πλήττει περισσότερο ἀπὸ κάθε κατηγορίαν — καὶ ἀφοῦ εἶπεν ὅτι «Ἐγίνατε βασιλεῖς χωρὶς ἐμᾶς» καὶ ὅτι, «Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδειξε τελευταίους ὡς μελλοθανάτους», εἰς τὴν συνέχειαν δεικνύει πῶς εἶναι ἐπιθανάτιοι λέγων· «Ἐμεῖς θεωρούμεθα μωροὶ καὶ ἀσθενικοὶ καὶ ἄσημοι καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν ἐλλείψεις εἰς ρουχισμόν καὶ μᾶς κακομεταχειρίζονται καὶ περιπλανώμεθα καὶ κοπιᾶζομεν ἐργαζόμενοι μὲ τὰ ἰδικὰ μας χέρια», τὰ ὁποῖα ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἀποδείξεις γνησίων διδασκάλων καὶ ἀποστόλων. Ἄλλ' ἐκεῖνοι ὑπερηφανεύοντο διὰ τὰ ἀντίθετα, διὰ σοφίαν, διὰ δόξαν, διὰ πλοῦτον, διὰ τιμᾶς. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελε νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀλαζονείαν των καὶ νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι δι' αὐτὰ ὄχι μόνον δὲν πρέπει νὰ καυχῶνται, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐντρέπωνται, κατὰ πρῶτον μὲν τοὺς διακωμωδεῖ λέγων, «Ἐγίνατε βασιλεῖς χωρὶς ἐμᾶς». Δηλαδή, ἐγὼ μὲν ὑποστηρίζω, λέγει, ὅτι ὁ παρῶν καιρὸς δὲν εἶναι διὰ τιμὴν καὶ δόξαν, τῶν ὁποίων σεῖς ἀπολαύετε, ἀλλὰ διὰ διώξεις καὶ ὕβρεις, τὰς ὁποίας ἡμεῖς πάσχομεν. Ἐὰν ὅμως δὲν εἶναι ἔτσι τὰ πράγματα, ἀλλ' αὐτὸς εἶναι ὁ καιρὸς τῶν ἀμοιβῶν, ὅπως βλέπω — καὶ τοῦτο τὸ λέγει εἰρωνευόμενος — σεῖς μὲν εἴσθε οἱ μαθηταὶ καὶ ὅμως εἴσθε ἤδη βασιλεῖς, ἡμεῖς δὲ οἱ διδάσκαλοι καὶ ἀπόστολοι, πού πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ λάβωμεν τὸν μισθόν, ὄχι μόνον ἔχομεν γίνεαι οἱ ἔσχατοι ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ ζῶμεν καὶ ὡς μελλοθάνατοι, δηλαδή ὡς κατάδικοι συνεχῶς μὲ ἀτιμώσεις καὶ κινδύνους καὶ πείναν καὶ ὕβριζόμενοι ὡς μωροὶ καὶ ἐκδιωκόμενοι καὶ ὑπομένοντες τὰ πάνδεινα.

Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγε, διὰ νὰ κἀνῃ καὶ αὐτοὺς νὰ κατανοήσουν μὲ αὐτὰ ὅτι ὀφείλουν νὰ ποθοῦν μὲ ζῆλον τὰ τῶν ἀποστόλων, δη-

κινδύνους καὶ τὰς ὕβρεις, οὐ τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας· οὐ γὰρ ἐκεῖνα, ἀλλὰ ταῦτα ἀπαιτεῖ τὸ κήρυγμα. Ἄλλ' οὕτω μὲν ἐξ εὐθείας οὐ λέγει, ὥστε μὴ φορτικός αὐτοῖς φανῆναι· ὡς δὲ αὐτῷ πρέπον ἦν, οὕτω μεταχειρίζεται τὴν ἐπί-
 5 πληξιν ταύτην. Εἰ γὰρ ἐξ εὐθείας εἰσήγαγε τὸν λόγον, οὕτως ἂν εἶπε· πλανᾶσθε καὶ ἀπατᾶσθε καὶ πολὺ τῆς ἀποστολικῆς νομοθεσίας ἀφεστήκατε· τὸν γὰρ ἀπόστολον καὶ διάκονον τοῦ Χριστοῦ μωρὸν εἶναι δοκεῖν χρή καὶ ἐν θλίψει καὶ ἐν ἀδοξίᾳ διάγειν, ὅπερ ἐσμὲν ἡμεῖς· ὑμεῖς δὲ ἐν
 10 τοῖς ἐναντίοις. Ἄλλ' οὕτως ἂν μᾶλλον καὶ προσέστη τὰ λεγόμενα αὐτοῖς ὡς ἐγκώμια τῶν ἀποστόλων ἔχοντα, καὶ ἐκείνους ἂν θραсуτέρους εἰργάσατο ὡς διαβαλλομένους ἐπὶ ῥαθυμίας καὶ κενοδοξίας καὶ τῷ τρυφᾶν. Διὰ τοῦτο τοῦτον μὲν τὸν τρόπον οὐ μεθοδεύει τὰ εἰρημένα, ἑτέρως δέ,
 15 πληκτικώτερον μὲν, ἀνεπαχθέστερον δέ. Διὸ καὶ οὕτω προάγει τὸν λόγον κατ' εἰρωνείαν λέγων «Ἑμεῖς δὲ ἰσχυροὶ καὶ ἔνδοξοι». Ὡς, εἰ μὴ τῇ εἰρωνείᾳ ἐκέχρητο, οὕτως ἂν εἶπεν· οὐ δυνατόν τὸν μὲν μωρὸν νομίζεσθαι, τὸν δὲ φρόνιμον, καὶ τὸν μὲν ἰσχυρόν, τὸν δὲ ἀσθενῆ, τοῦ κηρύ-
 20 γματος ἀπαιτοῦντος θάτερα. Εἰ μὲν γὰρ ἐξῆν τοὺς μὲν τοῦτο εἶναι, τοὺς δὲ ἐκεῖνο, ἴσως εἶχέ τινα λόγον τὰ παρ' ὑμῶν λεγόμενα· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστι, οὐ φρόνιμον εἶναι δοκεῖν, οὐκ ἔνδοξον, οὐκ ἀπηλλάχθαι κινδύνων. Εἰ δὲ μή, ἀνάγκη ὑμᾶς ἡμῶν προτετιμῆσθαι παρὰ τῷ Θεῷ, ὑμᾶς τοὺς μα-
 25 θητάς τῶν διδασκάλων καὶ μυρία παθόντων. Εἰ δὲ οὐδὲ τοῦτό τις ἂν εἶποι, λείπεται τὰ ἡμέτερα ὑμᾶς διώκειν.

2. Καὶ μὴ μέ τις, φησὶν, οἰέσθω τὰ παρελθόντα λέγειν μόνον· «Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν». Ὅρας ὅτι πάντα τὸν βίον τοιοῦτον
 30 εἶναι δεῖ τῶν Χριστιανῶν, οὐ μίαν ἡμέραν καὶ δευτέραν; Οὐδὲ γάρ, ἂν ἀθλῆ τις, τὴν μίαν μόνην νικήσας πάλιν στεφανοῦται καταπεσών. «Καὶ πεινῶμεν» πρὸς τοὺς τρυφῶντας· «καὶ κολαφιζόμεθα» πρὸς τοὺς πεφυσιωμένους· «καὶ

λαδὴ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ὕβρεις, ὄχι τὰς τιμὰς καὶ τὰς δόξας, διότι τὸ κήρυγμα αὐτὰ ἀπαιτεῖ καὶ ὄχι ἐκεῖνα. Ἄλλὰ δὲν τὸ λέγει ἔτσι ἀπ' εὐθείας, ὥστε νὰ μὴ φανῆ εἰς αὐτοὺς φορτικός, ἀλλὰ κάμνει τὴν ἐπίπληξιν αὐτὴν ἔτσι, ὅπως ἔπρεπε εἰς τὴν περίπτωσηιν. Ἐὰν δηλαδὴ ἀπροκαλύπτως ὠμίλει, θὰ ἔλεγε ὡς ἐξῆς: Ἐπιλανθασθε καὶ ἀπαταῶσθε καὶ ἔχετε πολὺ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν ἀποστολικὴν νομοθεσίαν· διότι ὁ ἀπόστολος καὶ διάκονος τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀνόητος καὶ νὰ ζῆ εἰς θλιψίν καὶ περιφρόνησιν, κατὰστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρισκόμεθα ἡμεῖς· εἰς σᾶς ὅμως συμβαίνουν τὰ ἀντίθετα. Ἄλλὰ ἔτσι τὰ λεγόμενα θὰ ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶναι ἐγκώμια τῶν ἀποστόλων καὶ ἐκείνους θὰ τοὺς ἔκαμνον θραсуτέρους, διότι δῆθεν θὰ ἐσυκοφαντοῦντο διὰ ραθυμίαν καὶ ματαιοδοξίαν καὶ τρυφηλότητα. Διὰ τοῦτο δὲν ἀκολουθεῖ μὲν αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς ὅσα εἶπεν, ἀλλὰ ἄλλον ἐντονώτερον μὲν, ἀλλὰ ὀλιγώτερον ἐνοχλητικόν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ὠμιλεῖ μὲ εἰρωνεῖαν λέγων· «Σεῖς δὲ θεωρεῖσθε ἰσχυροὶ καὶ ἔνδοξοι». Ἐνῶ, ἐὰν δὲν ἐχρησιμοποίει εἰρωνεῖαν, θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοὺς εἰπῆ τὰ ἐξῆς· Ἐν εἶναι δυνατὸν ἄλλος μὲν νὰ θεωρῆται ἀνόητος, ἄλλος δὲ φρόνιμος, ἄλλος μὲν ἰσχυρός, ἄλλος δὲ ἀσθενής, τὴν στιγμὴν πού τὸ κήρυγμα ἀπαιτεῖ ἄλλα. Δηλαδὴ, ἐὰν ἐπετρέπετο ἄλλοι μὲν νὰ εἶναι τοῦτο, ἄλλοι δὲ ἐκεῖνο, ἴσως θὰ εἶχον κάποιαν δικαίωσιν τὰ λεγόμενα ἀπὸ σᾶς· τῶρα ὅμως δὲν ἐπιτρέπεται νὰ φαίνεται κανεὶς ὅτι εἶναι φρόνιμος, ἐνδοξος καὶ ὅτι ἔχει ἀπαλλαγῆ ἀπὸ κινδύνους. Εἰ δ' ἄλλως, εἶναι ἐπόμενον ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει προτιμήσει σᾶς ἀπὸ ἡμᾶς, σᾶς τοὺς μαθητὰς ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς διδασκάλους πού μύρια ὑπεφέραμεν. Καὶ ἂν κανεὶς δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἰπῆ τοῦτο, ἀπομένει σεῖς νὰ ἀκολουθῆτε ἐπιμόνως τὴν ἰδικὴν μας ζωὴν.

2. Καὶ ἄς μὴ φαντασθῆ κανεὶς, λέγει, ὅτι ἀναφέρομαι μόνον εἰς πράγματα τοῦ παρελθόντος· «Ἔως αὐτὴν τὴν ὥραν καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν ἐλλείψεις εἰς ρουχισμόν»². Βλέπετε ὅτι τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁλος ὁ βίος τῶν Χριστιανῶν, καὶ ὄχι μίαν ἢ δύο μόνον ἡμέρας; διότι οὔτε, ἂν εἶναι κάποιος ἀθλητής, στεφανοῦται, ἂν κερδῆσῃ μίαν μόνην νίκην καὶ κατόπιν ἠττηθῆ. «Καὶ πεινώμεν» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ζῶντας τρυφηλὴν ζωὴν· «καὶ μᾶς κακομεταχειρίζονται» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀλαζόνας· «καὶ

ἀστατοῦμεν»· ἐλαυνόμεθα γάρ, φησί· «καὶ γυμνητεύομεν» πρὸς τοὺς πλουτοῦντας· «καὶ κοπιῶμεν» ἤδη πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους τοὺς οὔτε ἐργάζεσθαι οὔτε κινδυνεύειν ἀνεχομένους, ἀλλὰ καρπομένους αὐτούς.

5 Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτω, φησίν, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἔξωθεν κινδύνων καὶ ἑαυτοὺς κατατείνομεν τῇ διηνεκεῖ ἐργασίᾳ. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐκ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν ὅτι δυσχεραίνομεν ἐπὶ τούτοις· τοῖς γὰρ ἐναντίοις τοὺς ποιοῦντας ἀμειβόμεθα. Τὸ γὰρ μέγα τρυτό ἐστίν, οὐ τὸ κακῶς παθεῖν —
10 τοῦτο γὰρ πάντων κοινὸν — ἀλλὰ τὸ πάσχοντας μὴ ἀλύειν μηδὲ δυσχεραίνειν. Ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον οὐ δυσχεραίνομεν, ἀλλὰ καὶ ἀγαλλόμεθα. Καὶ τούτου τεκμήριον τὸ τοὺς ποιοῦντας κακῶς τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεσθαι. Ὅτι δὲ τοῦτο ἐποίουν, ἄκουσον τῶν ἐξῆς· «Λοιδορούμενοι εὐλο-
15 γοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν» τουτέστι μωροὶ διὰ Χριστόν. Ὁ γὰρ κακῶς παθὼν καὶ μήτε ἀμυνόμενος μήτε ἀλγῶν μωρὸς εἶναι δοκεῖ παρά τοῖς ἔξωθεν καὶ ἄτιμος καὶ ἀσθενής. Καὶ ἵνα μὴ φορτικώτερον τὸν
20 λόγον ἐργάσῃται εἰς τὴν ἐκείνων πόλιν τὰ πάθη περιστήσας, τί φησί; Περικαθάρματα οὐ τῆς πόλεως ὑμῶν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν· καὶ πάλιν «πάντων περίψημα» οὐχ ὑμῶν μόνον ἀλλὰ πάντων.

Ὡσπερ οὖν ὅταν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ διαλέγηται
25 κηδεμονίας, τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, τὴν πᾶσαν κτίσιν ἀφείς τὸν σταυρὸν ἐν μέσῳ τίθησιν, οὕτω καὶ ὅταν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι βουληθῆ, τὰ σημεῖα παραδραμῶν τὰ πάθη λέγει τὰ δι' αὐτούς. Οὕτω καὶ ἡμῖν ἔθος, ὅταν ἀδικώμεθα παρά τινων καὶ καταφρονώμεθα, ἅπερ ὑπὲρ αὐτῶν ἐπάθο-
30 μεν, ταῦτα φέρειν εἰς μέσον. «Πάντων περίψημα ἕως ἄρτι». Εὐτονον· τὴν πληγὴν ἔδωκε πρὸς τῷ τέλει. Πάντων δὲ οὐ τῶν διωκόντων, φησίν, ἀλλὰ τῶν δι' οὓς ταῦτα πάσχομεν·

περιπλανώμεθα», διότι ἐκδιωκόμεθα, λέγει· «καὶ ἔχομεν ἐλλείψεις εἰς ρουχισμόν» κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς πλουτοῦντας «καὶ κοπιάζομεν» κατ' ἀντίθεσιν πλέον πρὸς τοὺς ψευδαποστόλους, πού δὲν ἀγέχονται οὔτε νὰ ἐργάζωνται οὔτε νὰ κινδυνεύουν, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι νὰ καρποῦνται.

Ὅμως ἡμεῖς, λέγει, δὲν εἴμεθα τέτοιοι, ἀλλὰ μαζί με τοὺς ἔξωθεν κινδύνους καὶ οἱ ἴδιοι με τὴν συνεχῆ ἐργασίαν θέτομεν εἰς ἐνέργειαν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι δυσανασχετοῦμεν δι' αὐτά, διότι ἀνταιμείβομεν με τὰ ἀντίθετα ἐκείνους πού μᾶς κάμνουν αὐτά. Μέγα δηλαδὴ εἶναι τοῦτο, ὄχι ἡ κακοπάθεια — διότι αὐτὴ εἶναι κοινὴ μοῖρα ὄλων—, ἀλλὰ τὸ νὰ μὴ ἀναστατωνώμεθα οὔτε νὰ δυσανασχετῶμεν, ὅταν πάσχωμεν. Ἐμεῖς ὁμῶς ὄχι μόνον δὲν δυσανασχετοῦμεν, ἀλλὰ καὶ εὐφραινόμεθα, καὶ ἀπόδειξις τούτου εἶναι τὸ ὅτι ἐκείνους πού μᾶς βλάπτουν τοὺς ἀμείβομεν με εὐεργεσίας. Καὶ ὅτι τοῦτο ἔκαμνον ἄκουσε τὰ ἐπόμενα· «Ὅταν μᾶς ὑβρίζουν ἡμεῖς εὐλογοῦμεν, ὅταν μᾶς διώκουν, δεικνύομεν ἀνοχήν, ὅταν μᾶς δυσφημοῦν, ὁμιλοῦμεν με πραότητα· ἐγίναμεν ὡσάν σκουπίδια τοῦ κόσμου»³· δηλαδὴ μωροὶ διὰ τὸν Χριστόν· διότι ἐκεῖνος πού βλάπτεται καὶ ὁμῶς οὔτε ἐκδικεῖται οὔτε θλίβεται φαίνεται εἰς τοὺς ἐκτὸς τῆς πίστεως ὅτι εἶναι ἀνόητος καὶ περιφρονημένος καὶ ἀδύνατος. Καὶ διὰ νὰ μὴ κάνη τὸν λόγον του ἐνοχλητικώτερον με τὸ νὰ περιορίσῃ τὰ πάθη εἰς τὴν πόλιν ἐκείνων, τί λέγει; Ἐγίναμεν περικαθάρματα ὄχι τῆς πόλεώς σας, ἀλλὰ τοῦ κόσμου· καὶ πάλιν· «Ἐγίναμεν ὡς ἀκαθαρσία, ὄλων»· ὄχι μόνον ἰδική σας, ἀλλὰ πάντων.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπόν, ὅταν ὁμιλῆ περὶ τῆς προνοίας τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν γῆν, τὸν οὐρανόν, ὄλην τὴν κτίσιν, φέρει τὸν σταυρὸν ὡς ἀπόδειξιν, ἔτσι καὶ ὅταν θελήσῃ νὰ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἀποσιωπᾷ τὰ σημεῖα καὶ ἀναφέρει τὰ ὅσα ἔπαθε πρὸς χάριν αὐτῶν. Ἔτσι καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἀδικώμεθα ἀπὸ κάποιους καὶ καταφρονώμεθα, συνηθίζομεν νὰ ἀναφέρωμεν ὅσα ἐπάθαμεν πρὸς χάριν των. «Ἐγίναμεν ὡς ἀκαθαρσία ὄλων ἕως τώρα». Ἐξῶσε δυνατόν κτύπημα εἰς τὸ τέλος. Πάντων δέ, λέγει, ὄχι τῶν διωκόντων, ἀλλ' αὐτῶν, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων πάσχωμεν αὐτά· δηλαδὴ χρεωστῶ πολλὴν εὐγνωμοσύνην εἰς αὐτούς.

τουτέστι, χάριν ἔχω πολλὴν αὐτοῖς. Βαρυθυμοῦντος τὸ ῥῆμα, οὐκ ἀλγοῦντος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκείνους πληῖσαι βουλομένου. Ὁ γὰρ μυρία ἔχων ἐγκαλεῖν καὶ ἀσπάζεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει πράως ἡμᾶς φέρειν τὰς
 5 ὕβρεις, ἵνα καὶ αὐτοὶ φιλοσοφῶμεν, κἀκείνους μᾶλλον ἐντρέπωμεν· οὐ γὰρ οὕτως ὑβρίζων, ὡς σιγῶν τις, τοῦτο ἐργάζεται.

3. Εἶτα, ἐπειδὴ εἶδεν ἀφόρητον τὴν πληγὴν, ταχέως αὐτὴν ἐθεράπευσεν εἰπών· «Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ». Οὐχ ὡς καταισχύνων γὰρ ὑμᾶς ταῦτα λέγω, φησίν. Ὅπερ ἐποίησε διὰ τῶν ῥημάτων, τοῦτό φησιν οὐ πεποικέναι· μᾶλλον δὲ πεποικέναι μὲν φησιν, οὐ μὴν διανοίᾳ πονηρᾷ καὶ μισοῦση· ἐπεὶ καὶ ἀρίστη αὕτη ἡ θεραπεία, εἰπόντα τὸν λόγον
 15 προσθεῖναι τὴν ἀπὸ τῆς διανοίας ἀπολογίαν. Μὴ εἰπεῖν μὲν γὰρ οὐκ ἐνήν, ἐπεὶ ἔμειναν ἂν ἀδιόρθωτοι, εἰπόντα δὲ ἀφεῖναι πάλιν τὴν πληγὴν ἀνίατον, χαλεπόν· διόπερ μετὰ βαρύτητος ἀπολογεῖται. Τοῦτο γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐξαιρεῖ τὴν τομὴν, ἀλλὰ καὶ ἐνδοτέρω ποιεῖ καταδῦναι τῆς πληγῆς τὴν ἀλγηδόνα παραμυθούμενον ἅπασαν· ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι οὐκ ὄνειδίζων, ἀλλ' ἀγαπῶν ταῦτα λέγει, μᾶλλον καταδέχεται τὴν διόρθωσιν.

Πολλὴ δὲ καὶ ἐνταῦθα ἡ βαρύτης καὶ ἡ ἐντροπή. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὡς διδάσκαλος οὐδὲ ὡς ἀπόστολος οὐδὲ ὡς μαθητὰς ἔχων, ὅπερ τῆς ἀξίας ἦν, ἀλλ' «ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ»· καὶ οὐχ ἀπλῶς τέκνα, ἀλλὰ ποθούμενα. Σύγνωτέ μοι, φησί· καὶ εἴ τι φορτικὸν εἴρηται, ἐξ ἀγάπης ταῦτα γίνεται. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐπιτιμῶ, ἀλλὰ «νουθετῶ». Τίς δὲ οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πατρὸς ἀλγοῦντος καὶ τὰ δέοντα συμβουλεύοντος; Διὰ τοῦτο οὐ πρότερον εἶπε τοῦτο, ἀλλ' ὅτε τὴν πληγὴν ἔδωκε. Τί οὖν, ἀφειδοῦσιν ἡμῶν οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι; φησίν. Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' οὐχ οὕτω φείδονται. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν συντόμως οὐκ εἶπε, διὰ δὲ τῶν
 30

4. Φιλοσοφία: Βλ. σχόλ. 18 τοῦ Β' λόγου τοῦ παρόντος.

5. Α' Κορ. 4,14.

Τὰ λεγόμενα δεικνύουν ἄνθρωπον πού βαρυθυμεί, ὅμως δὲν θλίβεται ὁ ἴδιος, ἀλλὰ πού θέλει ἐκείνους νὰ πλήξῃ. Αὐτὸς δηλαδή ἔχει μυρίους λόγους νὰ τοὺς κατηγορήσῃ, καὶ ὅμως τοὺς ἀσπάζεται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ὑπομένωμεν τὰς ὕβρεις μὲ πραότητα, ὁ.ἀ νὰ ζῶμεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι μὲ φιλοσοφίαν⁴ καὶ διὰ νὰ κἀνωμεν ἐκείνους νὰ ἐντραποῦν περισσότερο· διότι τοῦτο τὸ ἐπιτυχάνει κανεὶς ὅχι μόνον μὲ ὕβρεις ὅσον μὲ τὴν σιωπήν.

3. Ἐπειτα, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι ἡ πληγὴ ἦτο ἀφόρητος, ταχέως τὴν ἐθεράπευσε μὲ τὸ νὰ εἶπῃ· «Τὰ γράφω αὐτὰ ὅχι διὰ νὰ σᾶς προκαλέσω ἐντροπήν, ἀλλὰ σᾶς συμβουλεύω ὡς τέκνα μου ἀγαπητά»⁵. Δηλαδή, δὲν τὰ λέγω αὐτὰ, λέγει, διὰ νὰ σᾶς ἐντροπιάσω. Αὐτὸ πού ἔκανε διὰ τῶν λόγων ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν τὸ ἔχει κάνει, μᾶλλον δὲ λέγει ὅτι τὸ ἔχει κάνει μὲν, ἀλλ' ὅμως ὅχι μὲ πονηρὰν διάθεσιν καὶ μῖσος· διότι εἶναι ἀρίστη ἡ θεραπεία αὐτή, δηλαδή, ἀφοῦ εἶπη κανεὶς ὅ,τι θέλει, νὰ προσθήσῃ τὴν δικαιολόγησιν τῆς σκέψεώς του. Διότι, τὸ νὰ μὴ ὁμιλήσῃ δὲν ἦτο δυνατόν, ἐπειδὴ θὰ παρέμεναν ἀδιόρθωτοι, τὸ νὰ ὁμιλήσῃ ὅμως καὶ νὰ ἀφήσῃ πάλιν ἀνίατον τὴν πληγὴν θὰ ἦτο φοβερόν· διὰ τοῦτο ἀπολογεῖται μὲ σοβαρότητα. Καὶ τοῦτο ὅχι μόνον δὲν ματαιώνει τὴν τομὴν, ἀλλὰ τὴν κἀμνει νὰ πάῃ θαυύτερα εἰς τὴν πληγὴν, καθὼς μετριάζει ὅλον τὸν πόνον· διότι ἐκεῖνος πού ἤκουσεν ὅτι τὰ λέγει αὐτὰ ὅχι ἀπὸ διάθεσιν χλευασμοῦ ἀλλὰ ἀπὸ ἀγάπην, δέχεται περισσότερο τὴν διόρθωσιν.

Καὶ ἐδῶ ἐπίσης ὑπάρχει πολλὴ σοβαρότης καὶ ἐντροπή. Δηλαδή δὲν εἶπεν ὡς διδάσκαλος οὔτε ὡς ἀπόστολος οὔτε ὡς μαθητὰς πού τοὺς εἶχε —πρᾶγμα τὸ ὁποῖον τὸ ἤξιζεν—, ἀλλὰ «σᾶς συμβουλεύω ὡς τέκνα μου ἀγαπητά»· καὶ δὲν τοὺς ὠνόμασεν ἀπλῶς τέκνα, ἀλλὰ ποθητὰ τέκνα. «Συγχωρέσατέ με, τοὺς λέγει, καὶ ἂν ἔχω εἶπει κάτι θαρύ, τὸ εἶπα ἀπὸ ἀγάπην. Καὶ δὲν εἶπε ἑσᾶς ἐπικρίνω, ἀλλὰ «σᾶς συμβουλεύω». Καὶ ποῖος δὲν θὰ ἐδέχετο νὰ ἀκούσῃ ἕνα πατέρα πού στενοχωρεῖται καὶ συμβουλεύει τὰ πρέποντα; Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε τοῦτο προηγουμένως, ἀλλ' ἀφοῦ τοὺς ἐπέπληξε. Τί λοιπόν; θὰ ἔλεγε κάποιος· δὲν ἐνδιαφέρονται δι' ἐμᾶς οἱ ἄλλοι διδάσκαλοι; Δὲν ἐννοῶ τοῦτο, ἀλλὰ δὲν ἐνδιαφέρονται τόσον πολὺ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν δὲν τὸ εἶπεν ἀμέσως, τὸ ὑπεδῆ-

ἐπιτηδευμάτων καὶ τῶν ὀνομάτων αὐτὸ ἐνέφηνε τὸν παι-
δαγωγὸν καὶ τὸν πατέρα θεῖς.

«Ἐάν γάρ», φησί, «πολλοὺς παιδαγωγούς ἔχητε ἐν
Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας». Οὐ τὸ ἀξίωμα ἐμφαί-
5 νει ἐνταῦθα, ἀλλὰ τῆς ἀγάπης τὴν ὑπερβολήν. Καὶ οὐδὲ
ἐκείνους ἔπληξε τὸ «ἐν Χριστῷ» προσθεῖς, ἀλλὰ καὶ παρε-
μυθήσατο αὐτοὺς οὐχὶ κόλακας, ἀλλὰ παιδαγωγούς εἰπὼν
τοὺς σπουδάζοντας καὶ ἀνεχομένους τῶν πόνων· καὶ τὴν
ἑαυτοῦ κηδεμονίαν ἐπεδείξατο. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἀλλ' οὐ
10 πολλοὺς διδασκάλους, ἀλλ' οὐ πατέρας. Οὕτως οὐκ ἀξίω-
μα θεῖναι ἐβούλετο οὐδὲ ὅτι πλείονα παρ' αὐτοῦ ὠφέληντο
διδάξαι· ἀλλὰ συγχωρήσας ἐκείνοις τὰ πολλὰ περὶ αὐτοὺς
πεπονηκέναι — τοιοῦτον γάρ ὁ παιδαγωγός — τὴν τῆς
ἀγάπης ὑπερβολὴν ἑαυτῷ ταμιεύεται· τοιοῦτον γάρ ὁ
15 πατήρ. Καὶ οὐ λέγει μόνον ὅτι οὐδεὶς ὑμᾶς οὕτω φιλεῖ,
ὄπερ ἀνεύθυνον ἦν, ἀλλὰ καὶ πρᾶγμα γεγονὸς εἰς μέσον
ἄγει. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐ-
αγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα».

«Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» οὐκ ἑμαυτῷ τοῦτο λογίζομαι.
20 Πάλιν τοὺς ἑαυτοῖς ἐπιφημίζοντας τὴν διδασκαλίαν πλήτ-
τει. «Ἕμεῖς γάρ ἐστε, φησὶν, ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστο-
λῆς». Καὶ πάλιν «ἐγὼ ἐφύτευσα», καὶ ἐνταῦθα «ἐγὼ ἐγέν-
νησα». Οὐκ εἶπε, κατήγγειλα τὸν λόγον, ἀλλ' «ἐγὼ ἐγέννη-
σα» τοῖς τῆς φύσεως ὀνόμασι κεχρημένος. «Ἐν γὰρ ἐσπού-
25 δαζε, τὴν ἀγάπην ἐπιδείξασθαι, ἦν περὶ αὐτοὺς εἶχεν. Ἐ-
κεῖνοι μὲν γὰρ παρ' ἐμοῦ δεξάμενοι ἐνήγαγον ὑμᾶς· τὸ δὲ
εἶναι πιστούς, δι' ἐμοῦ γέγονεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν «ὡς τέ-
κνα», ἵνα μὴ κολακείας εἶναι νομίσης τὸ ῥῆμα, παρίστησι
καὶ τὸ πρᾶγμα. «Παρακαλῶ ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε,
30 καθὼς κάγὼ Χριστοῦ». Βαβαί, πόση τοῦ διδασκάλου ἡ
παρρησία· πῶς ἀπηκριβωμένη ἢ εἰκῶν, ὅταν καὶ ἑτέροις
ἐπὶ τοῦτο παρακαλῆ. Οὐκ ἐπαίρων δὲ ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ,
ἀλλὰ δεικνύς εὐκόλον οὔσαν τὴν ἀρετὴν.

Μὴ γάρ μοι εἶπης ὅτε οὐ δύναμαί σε μιμήσασθαι· σὺ

6. αὐτ. 15.

7. αὐτ. 9,2.

8. αὐτ. 4,16, πρβλ. καὶ Α' Κορ. 11,1.

λωσεν ὅμως μὲ τὴν ιδιότητα καὶ τὸ ὄνομα μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιοῦ-
ση τὰς λέξεις «παιδαγωγόν» καὶ «πατέρα».

«Διότι», λέγει, «καὶ ἂν ἀκόμη ἔχητε πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἐν Χριστῷ, πάντως δὲν ἔχετε πολλοὺς πατέρας»⁶. Ἐδῶ δὲν ὑποδηλώνει τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς ἀγάπης. Καὶ μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ τὸ «ἐν Χριστῷ» δὲν ἔθιξε ἐκείνους, ἀλλὰ καὶ ἐνεθάρρυνεν αὐτοὺς μὲ τὸ νὰ ὀνομάσῃ ὄχι κόλακας, ἀλλὰ παιδαγωγοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι εἰργάζοντο μὲ προθυμίαν καὶ ἀνελάμβανον τοὺς κόπους· συγχρόνως ὑπεδῆλωσε καὶ τὴν ἰδικήν του φροντίδα. Καὶ δὲν εἶπεν ἄλλ' ὅμως δὲν ἔχετε πολλοὺς διδασκάλους, ἀλλ' εἶπεν «δὲν ἔχετε πολλοὺς πατέρας». Ἔτσι δὲν ἤθελε νὰ ἀναφέρῃ τὸ ἀξίωμά του οὔτε νὰ ὑπενθυμίσῃ ὅτι ἀπὸ αὐτὸν εἶχον ὠφεληθῆ περισσότερον, ἀλλὰ, ἀφοῦ συσνεχώρησεν ἐκείνους διὰ τὸ ὅτι πολὺ εἶχε κοπιάσει πρὸς χάριν των —διότι τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ παιδαγωγός— κρατεῖ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν ὑπερβολικὴν ἀγάπην· διότι τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ πατέρας. Καὶ δὲν λέγει ὅτι ἴκανοὶ δὲν σᾶς ἀγαπᾶ τόσο πολὺ, πρᾶγμα τὸ ὅποιον θὰ ἦτο ἀνεύθυνον, ἀλλ' ἀναφέρει κάποιο συγκεκριμένον γεγονός. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; «Διότι ἐγὼ σᾶς ἐγέννησα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου».

«Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» δὲν τὸ θεωρῶ ἔργον ἰδικόν μου. Πάλιν πλήττει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀπέδιδον εἰς τὸν ἑαυτὸν των τὴν ἐπιτυχίαν τῆς διδασκαλίας. «Διότι σεῖς εἰσθε ἡ σφραγίς τῆς ἀποστολῆς μου»⁷. Καὶ πάλιν «ἐγὼ σᾶς ἐφύτευσα», καὶ ἐδῶ «ἐγὼ σᾶς ἐγέννησα». Δὲν εἶπεν ἑκῆρυξα τὸ Εὐαγγέλιον εἰς σᾶς, ἀλλ' «ἐγὼ σᾶς ἐγέννησα», χρησιμοποιοῦν ὄρους τῆς φύσεως. Δηλαδή, δι' ἑν ἐφρόντιζε συνεχῶς, νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔτρεφε δι' αὐτούς. Δηλαδή, ἐκεῖνοι μὲν, ἀφοῦ σᾶς παρέλαβον ἀπὸ ἐμένα ἐσυνέχισα τὴν καθοδήγησιν· δηλαδή εἶπεν «ὡς τέκνα», διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι τὸ εἶπε, διὰ νὰ τοὺς κολακεύσῃ, ἀναφέρει καὶ τὴν αἰτίαν. «Σᾶς παρακαλῶ, νὰ γίνετε μιμηταί μου, ὅπως ἐγὼ ἔγινα μιμητῆς τοῦ Χριστοῦ»⁸. Πῶ, πῶ, πόση εἶναι ἡ παρρησία τοῦ διδασκάλου· πόσον σαφῆς εἶναι ἡ εἰκὼν, ἐφ' ὅσον καὶ ἄλλους παρακαλεῖ δι' αὐτό! Καὶ δὲν τὸ κάμνει αὐτὸ ἀπὸ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ δεικνύει ὅτι εἶναι εὐκόλος ἡ ἀρετή.

Μὴ μοῦ εἴπησ ἄλλοι ὅτι, Δὲν δύναμαι νὰ σὲ μιμηθῶ, διότι

διδάσκαλος εἶ καὶ μέγας. Οὐ γάρ ἐστι τοσοῦτον τὸ μέσον ἐμοῦ πρὸς ὑμᾶς, ὅσον τοῦ Χριστοῦ πρὸς ἐμέ· ἀλλ' ὅμως ἐμιμησάμην ἐκείνον ἐγώ. Ὅταν μὲν οὖν Ἐφεσίοις γράφη, οὐ τίθησι μέσον ἑαυτόν, ἀλλ' εὐθύς αὐτοὺς ἐκεῖ πάντα ἀπάγει. «Γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ» λέγων ἐνταῦθα δέ, ἐπειδὴ πρὸς ἀσθενεῖς ἦν ὁ λόγος αὐτῷ, ἑαυτόν παρενέβαλε. Καὶ ἄλλως δέ, δείκνυσιν ὅτι ἐνὶ καὶ οὕτω τὸν Χριστὸν μιμήσασθαι. Ὁ γὰρ τὴν σφραγίδα μιμησάμενος τὴν ἀπηκριβωμένην τὸ ἀρχέτυπον ἐμιμήσατο.

10 4. Ἰδωμεν οὖν πῶς αὐτὸς ἐμιμήσατο τὸν Χριστόν. Ἡ γὰρ μίμησις αὕτη οὐ χρόνων δεῖται καὶ τέχνης, ἀλλὰ προαιρέσεως μόνης. Εἰς ζωγράφου μὲν γὰρ εἰσελθόντες οὐ δυνησόμεθα μιμήσασθαι τὴν εἰκόνα, κἂν μυριάκις ἴδωμεν τοῦτον δέ καὶ ἐξ ἀκροάσεως μόνης ἐνὶ μιμήσασθαι. Οὐκοῦν
15 βούλεσθε τὸν πίνακα εἰς μέσον ἀγαγόντες, ὑπογράψωμεν ἐφ' ὑμῶν τὴν πολιτείαν Παύλου; Προκείσθω τοίνυν ὁ πίναξ πολὺ λαμπρότερος ὢν τῶν βασιλικῶν εἰκόνων. Τὸ γὰρ ὑποκείμενον οὐ σανίδες κεκολλημέναι οὐδὲ σινδόνες ἐπικείμεναι, ἀλλ' ἔργον Θεοῦ τὸ ὑποκείμενον· ψυχὴ γὰρ ἐστὶ καὶ
20 σῶμα. Ψυχὴ Θεοῦ ἔργον, οὐκ ἀνθρώπων, καὶ σῶμα πάλιν ὁμοίως. Ἐκροτήσατε ἐνταῦθα; Ἄλλ' οὐκ ἐνταῦθα τῶν κρότων ὁ καιρὸς, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐξῆς καὶ τοῦ κροτῆσαι καὶ τοῦ ζηλῶσαι. Τέως γὰρ ἡ ὕλη ὑπόκειται κοινὴ πρὸς ἅπαντας οὔσα. Ψυχὴ γὰρ ψυχῆς οὐδὲν διαφέρει, καθὸ ψυχῆ,
25 ἀλλ' ἡ προαίρεσις δείκνυσι τὴν διαφορὰν. Ὡσπερ γὰρ σῶμα σώματος, καθὸ ἐστὶ σῶμα, οὐδὲν διενήνοχεν, ἀλλ' ὁμοίον ἐστὶ καὶ τὸ τοῦ Παύλου καὶ τὸ τῶν πολλῶν, οἱ δὲ κίνδυνοι φαιδρότερον ἐργάζονται τοῦτο ἐκείνου· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ ψυχῆς.

30 Ὑποκείσθω τοίνυν ὁ πίναξ ἡμῖν, ἡ ψυχὴ ἡ Παύλου. Οὗτος ὁ πίναξ ἔκειτο πρῶην ἠσβολωμένος, ἀραχνίων γέμων· οὐδὲν γὰρ βλασφημίας χεῖρον. Ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ πάντα μετασκευάζων καὶ εἶδεν οὐ παρὰ ῥαθυμίαν καὶ βλα-

σὺ εἶσαι διδάσκαλος καὶ μέγας. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ μας δὲν εἶναι τόσον μεγάλη ὅσον μεταξὺ Χριστοῦ καὶ ἐμοῦ· καὶ ὅμως ἐγὼ ἐμιμήθηγν ἐκείνον. Ὅταν μὲν γράφη πρὸς τοὺς Ἐφεσίους, δὲν θέτει τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸ μέσον, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν ὅλους αὐτοὺς τοὺς ὁδηγεῖ ἐκεῖ λέγων· «Νὰ γίνεσθε μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ»· ἐδῶ ὁμως, ἐπειδὴ ἀπηυθύνετο πρὸς ἀδυνατοὺς εἰς τὴν πίστιν, παρενέβαλε τὸν ἑαυτόν του. Ἀλλὰ πάντως δεικνύει ὅτι καὶ ἔτσι εἶναι δυνατὸν νὰ μιμηθοῦν τὸν Χριστόν, διότι ἐκεῖνος πού ἐμιμήθη τὴν ἀκριβῆ σφραγίδα ἐμιμήθη τὸ πρωτότυπον.

4. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν πῶς ἐμιμήθη τὸν Χριστόν· διότι ἡ μίμησις αὐτῆ δὲν χρειάζεται χρόνους καὶ τέχνην, ἀλλὰ μόνον διάθεσιν. Ἐὰν δηλαδὴ εἰσέλθωμεν εἰς ἐργαστήριον ζωγράφου, δὲν θὰ ἡμιπαρέσωμεν νὰ μιμηθῶμεν τὴν εἰκόνα, ἀκόμη καὶ ἂν τὴν ἴδωμεν μυριάκις· τοῦτον ὅμως δυνάμεθα νὰ τὸν μιμηθῶμεν καὶ μόνον ἐξ ἀκροάσεως. Θέλετε λοιπὸν νὰ φέρωμεν τὸν πίνακα εἰς τὸ μέσον καὶ νὰ σχεδιάσωμεν ἐπάνω σας τὴν πολιτείαν τοῦ Παύλου; Ἄς τεθῆ λοιπὸν ἐμπρὸς ὁ πίναξ πού εἶναι πολὺ λαμπρότερος ἀπὸ τὰς βασιλικὰς εἰκόνας. Αὐτὸ λοιπὸν πού εὐρίσκεται ἐμπρὸς μας δὲν εἶναι σανίδες κολλημέναι οὔτε ὕφασμα τοποθετημένον ἐπάνω εἰς αὐτάς, ἀλλὰ τοῦτο ἐδῶ ἐμπρὸς μας εἶναι ἔργον Θεοῦ, διότι εἶναι ψυχὴ καὶ σῶμα. Ἡ ψυχὴ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἀνθρώπων, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸ σῶμα. Ἐχειροκροτήσατε εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο; Ὅμως δὲν εἶναι ἐδῶ καιρὸς διὰ χειροκροτήματα, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ χειροκροτήσετε καὶ νὰ ποθήσετε μὲ ζῆλον τὰ ἐξῆς: Κατὰ πρῶτον, ἡ ὕλη εἶναι κατωτέρα, ἐφ' ὅσον εἶναι κοινὴ εἰς ὅλους. Μία ψυχὴ δηλαδὴ δὲν διαφέρει καθόλου ἀπὸ ἄλλην ψυχὴν, ἐπειδὴ εἶναι καὶ αὐτὴ ψυχὴ, ἀλλὰ ἡ διάθεσις δεικνύει τὴν διαφορὰν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ ἓνα σῶμα δὲν διαφέρει ἀπὸ ἄλλο σῶμα —διότι καὶ αὐτὸ εἶναι σῶμα— ἀλλὰ εἶναι ὅμοιον τὸ σῶμα καὶ τοῦ Παύλου καὶ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα οἱ κίνδουνοι κάμνουν τοῦτο λαμπρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο, ἔτσι συμβαίνει καὶ μὲ τὴν ψυχὴν.

Ἄς τεθῆ λοιπὸν ἐνώπιον μας ὁ πίναξ, ἡ ψυχὴ τοῦ Παύλου. Αὐτὸς ὁ πίναξ προηγουμένως ἦτο μαυρισμένος, γεμᾶτος μὲ ἀράχνας, διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε χειρότερον ἀπὸ τὴν βλασφημίαν. Ὅταν ὁμως ἤλθεν ἐκεῖνος πού μεταμορφώνει τὰ πάντα καὶ εἶδεν

κείαν οὕτω διαγραφέντα, ἀλλὰ παρά ἀπειρίαν καὶ τὸ μὴ
 ἔχειν τὰ ἄνθη τῆς εὐσεβείας — ζῆλον μὲν γὰρ εἶχε, τὰ δὲ
 χρώματα οὐ παρῆν· οὐ γὰρ κατ' ἐπίγνωσιν τὸν ζῆλον εἶχε
 — δίδωσιν αὐτῷ τῆς ἀληθείας τὸ ἄνθος, τουτέστι τὴν χά-
 5 ριν, καὶ ἄθρόον βασιλικὴν ἀπέδειξε τὴν εἰκόνα. Λαβὼν γὰρ
 τὰ χρώματα καὶ μαθὼν ἄπερ ἠγνόει, οὐκ ἀνέμεινε χρόνον,
 ἀλλ' εὐθέως ἐφάνη τεχνίτης ἄριστος. Καὶ πρῶτον δείκνυ-
 σι τὴν κεφαλὴν βασιλικὴν τὸν Χριστὸν κηρύττων· εἶτα καὶ
 τὸ λοιπὸν σῶμα τὸ τῆς πολιτείας τῆς ἀκριβοῦς. Οἱ μὲν
 10 οὖν ζωγράφοι κατακλείσαντες ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς τῆς
 ἡσυχίας καὶ ἀκριθείας ἅπαντα πράττουσιν οὐδενὶ τὰς θύ-
 ρας παρανοοῖγοντες· οὗτος δὲ ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης τὸν
 πίνακα προθεῖς πάντων ἐναντιουμένων, θορυβούντων, τα-
 ραπτόντων, οὕτως εἰργάζετο τὴν βασιλικὴν ταύτην εἰκόνα
 15 καὶ οὐκ ἐκωλύετο. Διὸ καὶ ἔλεγε· «Θέατρον ἐγενήθημεν τῷ
 κόσμῳ» ἐν μέσῳ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ
 τῆς οἰκουμένης ἀπάσης καὶ τοῦ κόσμου τοῦ τε αἰσθητοῦ
 τοῦ τε νοητοῦ τὴν εἰκόνα ζωγραφῶν.

Βούλεσθε καὶ τὰ λοιπὰ μέρη ταύτης ἰδεῖν, τὰ ἀπὸ τῆς
 20 κεφαλῆς κάτω; ἢ βούλεσθε κάτωθεν τὸν λόγον ἀναγάγω-
 μεν; Θέα τοίνυν ἀνδριάντα χρυσοῦν, μᾶλλον δὲ καὶ τού-
 του τιμιώτερον, καὶ οἶον ἐν οὐρανῷ ἐστάναι εἰκός, οὐ μο-
 λύβδῳ προσδεδεμένον, οὐδὲ ἐνὶ ἐνιδρυμένον χωρίῳ, ἀλλ'
 ἀπὸ Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τρέχοντα καὶ εἰς
 25 Ἰσπανίαν ἀπιόντα καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καθάπερ
 ὑπόπτερον φερόμενον. Τί γὰρ τῶν ποδῶν τούτων ὠραιό-
 τερον γένοιτ' ἄν, τῶν ἅπασαν ἐπελθόντων τὴν ὑφ' ἡλίῳ
 κειμένην γῆν; Ταύτην τὴν ὠραιότητα καὶ ὁ προφήτης ἄνω-
 θεν κηρύττει λέγων· «Ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζο-
 μένων εἰρήνην». Εἶδες πῶς καλοὶ οἱ πόδες;
 30 Θέλεις καὶ τὸ στήθος ἰδεῖν; Δευρὸ σοι δείξω καὶ τοῦ-

10. Ὁ Λουκᾶς εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων τερματίζει τὴν διήγησιν τοῦ περὶ τοῦ Παύλου μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὴν Ρώμην καὶ τὴν ἐκεῖ φυλάκισίν του. Ἡ Παράδοσις ὁμοίως τῆς Ἐκκλησίας μετὰ ἀρχαιότερον μάρτυρα τὸν Κλήμεντα Ρώμης (2ος αἰ. μ.Χ.) γνωρίζει καὶ τετάρτην περιουσίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἔφθασεν ἕως τὴν Ἰσπανίαν πραγματοποιήσας ἔτσι παλαιὰν πρόθεσιν του (Ρωμ. 15,28)· αὐτὴν τὴν

ὅτι ὁ Παῦλος διειμορφώθη ἔτσι ὄχι ἀπὸ ραθυμίαν καὶ μωρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ ἀπειρίαν καὶ ἀπὸ ἔλλειψιν ἀνθέων τῆς εὐσεβείας — διότι εἶχε μὲν ζῆλον, ἀλλὰ τὰ ἄνθη δὲν εἶχον χρώματα, ἐφ' ὅσον ὁ ζῆλος τοῦ δὲν ἦτο κατ' ἐπίγνωσιν— τοῦ δίδει τὸ ἄνθος τῆς ἀληθείας, δηλαδή τὴν χάριν, καὶ ἀμέσως ἔκαμε βασιλικὴν τὴν εἰκόνα. Ἀφοῦ δηλαδή ἔλαβε τὰ χρώματα καὶ ἀφοῦ ἔμαθεν ὅσα ἠγνόει, δὲν ἔχασε χρόνον, ἀλλ' ἀμέσως ἀπεδείχθη τεχνίτης ἄριστος. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲ τὸ νὰ κηρύττῃ τὸν Χριστὸν δεικνύει ὅτι ἡ κεφαλή τοῦ εἶναι βασιλική· ἔπειτα ὅτι καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα ἀνήκει εἰς τὴν ἀκριβῆ πολιτείαν. Λοιπὸν, οἱ μὲν ζωγράφοι, ἀφοῦ κλειστοῦν καλῶς μέσα εἰς τὴν οἰκίαν των μὲ πολλὴν ἡσυχίαν καὶ ἀκρίθειαν ἐγράφονται ὅλον τὸ ἔργον χωρὶς νὰ ἀνοίγουν εἰς κανένα τὰς θύρας· αὐτὸς ὅμως, ἀφοῦ ἐτοποθέτησε τὸν πίνακα εἰς τὸ μέσον τῆς οἰκουμένης καὶ ἐνῶ ὅλοι ἠγαντιοῦντο, ἐθορύβουν, προέκάλουν ταραχήν, ἐζωγράφιζεν ἔτσι αὐτὴν τὴν βασιλικὴν εἰκόνα χωρὶς κανένα ἐμπόδιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· «Ἐγίναμεν θέαμα εἰς τὸν κόσμον» εἰς τὸ μέσον τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης καὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ, καθὼς ἐζωγράφιζε τὴν εἰκόνα.

Θέλετε νὰ ἴδητε καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη αὐτῆς κάτω ἀπὸ τὴν κεφαλὴν; ἢ θέλετε νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ κάτω πρὸς τὰ ἐπάνω; Κοιτάξατε λοιπὸν μὲ θαυμασμὸν ἓνα χρυσοῦν ἀνδριάντα, μᾶλλον δὲ πολυτιμώτερον καὶ ἀπὸ αὐτόν, ποῦ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε στηθῆ εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ ὅμως δὲν εἶναι δεμένος μὲ μόλυβδον οὔτε τοποθετημένος εἰς ἓνα τόπον, ἀλλὰ τρέχει ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν¹⁰ πηγαίνει καὶ εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης ἔρχεται ὡς νὰ ἔχη πτερὰ. Τί θὰ ἠμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ὠραιότερον ἀπὸ αὐτὰ τὰ πόδια, τὰ ὁποῖα ἐβάδισαν εἰς ὅλην τὴν γῆν, ποῦ εὐρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιον; Αὐτὴν τὴν ὠραιότητα διακηρύττει ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν καὶ ὁ προφήτης λέγων· «Πόσον ὠραῖα εἶναι τὰ πόδια αὐτῶν ποῦ εὐαγγελίζονται εἰρήνην»¹¹. Εἶδες διατί εἶναι καλὰ τὰ πόδια;

Θέλεις νὰ ἴδῃς καὶ τὸ στῆθος; Ἔλα ἐδῶ νὰ σοῦ δείξω καὶ

παράδοσιν φαίνεται ὅτι δέχεται ἐδῶ καὶ ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος.

11. Ἦσ. 52,7.

το, καὶ πολλῶ λαμπρότερον ὄψει τῶν ποδῶν τούτων τῶν
 ὠραίων καὶ αὐτῶν τῶν τοῦ παλαιοῦ νομοθέτου στέρνων.
 Μωϋσῆς μὲν πλάκας ἐβάσταζε λιθίνας, οὗτος δὲ αὐτὸν ἐν-
 δοθεν εἶχε τὸν Χριστόν, αὐτὴν τὴν βασιλικὴν ἔφερεν εἰκό-
 5 να. Καὶ τοῦ ἱλαστηρίου διὰ τοῦτο καὶ τῶν Χερουβὶμ σε-
 μνότερος ἦν. Οὐ γὰρ τοιαύτη ἐφέρετο ἐκεῖθεν φωνή, οἷα
 ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἐκεῖθεν μὲν τὰ πλείονα περὶ αἰσθητῶν διε-
 λέγετο, ἀπὸ δὲ τῆς Παύλου γλώττης περὶ τῶν ὑπὲρ τοὺς
 οὐρανοὺς πραγμάτων· καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ ἱλαστηρίου Ἰου-
 10 δαίοις ἐχρημάτιζε μόνοις, ἐντεῦθεν δὲ τῇ οἰκουμένῃ πά-
 ση· κάκεῖ μὲν δι' ἀψύχων, ἐνταῦθα δὲ διὰ ψυχῆς ἐναρέ-
 του.

Τοῦτο καὶ οὐρανοῦ λαμπρότερον ἦν τὸ ἱλαστήριον
 οὐ ποικιλία ἄστρον καταλαμπόμενον οὐδὲ ἀκτίσιν ἡλια-
 15 καῖς, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἔχον ἐκεῖθεν
 ἀφιέντα τὰς ἀκτίνας. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανὸν νέφος
 ὑποδραμὸν ποτε σκυθρωπότερον ἐργάζεται, τὸ δὲ στήθος
 ἐκεῖνο οὐδεὶς ὑπέδραμέ ποτε χειμῶν τοιοῦτος· μᾶλλον
 δὲ ὑπέδραμον μὲν πολλοὶ πολλάκις χειμῶνες, τὸ δὲ φῶς
 20 οὐκ ἐπεσκότισαν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τῷ πειρασμῷ καὶ τοῖς κιν-
 δύνοις τὸ φῶς ἀπέλαμπε τοῦτο. Διὸ καὶ αὐτὸς ἄλυσιν πε-
 ρικείμενος ἐβόα· «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐ δέδεται». Οὕτως
 αἰεὶ διὰ τῆς γλώττης ἐκείνης ἠφίει τὰς ἀκτίνας, καὶ οὐ φό-
 βος, οὐ κίνδυνος τὸ στήθος ἐκεῖνο σκυθρωπὸν ἐποίει. Τάχα
 25 παρελαύνειν δοκεῖ τὸ στήθος τοὺς πόδας, ἀλλὰ κάκεῖνοι
 ὡς πόδες καλοὶ, καὶ τοῦτο ὡς στήθος.

Βούλει καὶ γαστέρα ἰδεῖν ὠραίαν; Ἄκουσον τί φησι
 περὶ αὐτῆς. «Εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ
 μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα». «Καλὸν τὸ μὴ φαγεῖν κρέα
 30 μηδὲ πιεῖν οἶνον μηδὲ ἐν ᾧ ὁ ἀδελφός σου προσκόπτει ἢ
 σκανδαλίζεται ἢ ἀσθενεῖ», «Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ
 κοιλία τοῖς βρώμασι». Τί ταύτης τῆς γαστρὸς γένοιτ' ἂν
 ὠραιότερον τῆς οὕτω πεπαιδευμένης ἡρεμεῖν καὶ σωφρο-

12. Ἰλαστήριον (ἐπιθεμα): Τὸ κάλυμμα τῆς Κιβωτοῦ εἰς τὰ
 Ἅγια τῶν Ἁγίων (Ἐξ. 25,16 καὶ Λευίτ. 16,2).

14. Α' Κορ. 8,13.

15. Ρωμ. 14,21.

13. Β' Τιμ. 2,9.
 16. Α' Κορ. 6,13.

τοῦτο, καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι εἶναι πολὺ λαμπρότερον ἀπὸ τοὺς ὠραίους αὐτοὺς πόδας· καὶ ἀπὸ τὸ ἴδιον τὸ στήθος τοῦ παλαιοῦ νομοθέτου. Ὁ Μωϋσῆς μὲν ἐβάσταζε λιθίνας πλάκας, αὐτὸς ὁμοίως εἶχε μέσα του τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν, εἶχε τὴν ἰδίαν τὴν εἰκόνα τοῦ βασιλέως καὶ διὰ τοῦτο ἦτο σεβαστότερος καὶ ἀπὸ τὸ Ἰλαστήριον¹² καὶ ἀπὸ τὰ Χειρουδίμ· διότι ἀπὸ ἐκεῖ δὲν προήρχετο τέτοια φωνὴ ὅπως ἀπὸ ἐδῶ, ἀλλ' ἡ μὲν φωνὴ ἐκείνων ὠμίλει κυρίως περὶ αἰσθητῶν πραγμάτων, ἡ γλῶσσα ὁμοίως τοῦ Παύλου ὠμίλει διὰ τὰ οὐράνια πράγματα· καὶ ἡ μὲν φωνὴ ποὺ προήρχετο ἀπὸ τὸ Ἰλαστήριον ἐδίδασκε τοὺς Ἰουδαίους μόνον, ἡ φωνὴ ὁμοίως τοῦ Παύλου ἐκήρυττεν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην· ἐκείνη μὲν ἡ φωνὴ ὠμίλει μὲ ἄψυχα μέσα, αὐτὴ ἐδῶ ὁμοίως ἡ φωνὴ ὠμίλει μὲ ἐνάρετον ψυχὴν.

Τοῦτο τὸ ἰλαστήριον ἦτο λαμπρότερον καὶ ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὅχι διότι ἤστραπτεν ἀπὸ τὴν ποικιλίαν τῶν ὄστρον οὔτε ἀπὸ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας, ἀλλὰ διότι εἶχε τὸν ἴδιον τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ποὺ ἐξέπεμπεν ἀπὸ ἐκεῖ τὰς ἀκτῖνας. Καὶ τοῦτον μὲν τὸν οὐρανόν, ἐὰν ποτε καλύψῃ ἕνα σύννεφον, τὸν κάμνει σκυθρωπότερον, ἐκεῖνο ὁμοίως τὸ στήθος καμμία τέτοια κακοκαιρία ποτὲ δὲν κατέλαβε· μᾶλλον ὁμοίως πολλάκις πολλοὶ χειμῶνες τὸ ἐπληξαν, τὸ φῶς ὁμοίως δὲν τὸ ἐπεσκότισαν, ἀλλὰ μέσα εἰς τὸν πειρασμὸν καὶ τοὺς κινδύνους τοῦτο τὸ φῶς ἔλαμπεν ἀκτινοβόλον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦτο δειμένος μὲ ἀλυσίδας ἐφώναζεν· «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι δειμένος»¹³. Ἔτσι πάντοτε μὲ ἐκείνην τὴν γλῶσσαν ἐξέπεμπε τὰς ἀκτῖνας καὶ οὔτε φόβος οὔτε κίνδυνος ἔκαμνε σκυθρωπὸν τὸ στήθος ἐκεῖνο. Ἴσως φαίνεται ὅτι τὸ στήθος εἶναι ἀνώτερον ἀπὸ τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ὡς πόδες εἶναι καλοὶ καὶ τοῦτο ὡς στήθος εἶναι καλόν.

Θέλεις νὰ ἴδῃς καὶ κοιλίαν ὠραίαν; Ἄκουσε τί λέγει περὶ αὐτῆς. «Ἐὰν τὸ φαγητόν μου σκανδαλίζῃ τὸν ἀδελφόν μου, δὲν θὰ φάγω ποτὲ κρέας»¹⁴. «Εἶναι καλὸν νὰ μὴ φάγῃς κρέας οὔτε νὰ πίνῃς οἶνον οὔτε νὰ κάμῃς κάτι τὸ ὁποῖον νὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα νὰ σκορτάψῃ ὁ ἀδελφός σου ἢ νὰ σκανδαλίζεσαι ἢ νὰ ἐξασθενήσῃ ἡ πίστις του»¹⁵. «Τὰ φαγητὰ εἶναι διὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἡ κοιλία διὰ τὰ φαγητὰ»¹⁶. Τί θὰ ἠμιποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ ὠραιότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν κοιλίαν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀσκηθῆ νὰ παραμένῃ ἤρεμος, εἶχε διδάχθῃ ὅλην τὴν σωφροσύνην καὶ ἡ ὁποία ἐγνώριζε καὶ νὰ πεινᾷ

σύνην πᾶσαν δεδιδασμένης καὶ εἰδυίας καὶ πεινῆν καὶ λιμώττειν καὶ διψῆν; Καθάπερ γὰρ ἵππος εὐτακτος χρυσοῦν ἡνίαν λαβών, οὕτω καὶ αὕτη εὐρυθμα ἐβάδιζε τῆς φύσεως τὴν ἀνάγκην νικήσασα· ὁ γὰρ Χριστὸς ἐβάδιζεν ἐν αὐτῇ.
 5 Ταύτης δὲ οὕτω σωφρονούσης εὐδηλον ὅτι καὶ ἡ ἄλλη πᾶσα κακία ἐλύετο.

5. Βούλει καὶ χεῖρας ἰδεῖν τὰς νῦν; ἢ βούλει τὴν προτέραν αὐτῶν πρότερον κακίαν θεάσασθαι; Εἰσερχόμενος οὗτος εἰς τὰς οἰκίας ἔσυρε πρώην ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οὐχὶ
 10 ἀνδρὸς χεῖρας, ἀλλὰ θηρίου τινὸς ἔχων χαλεποῦ. Ἐπειδὴ δὲ τὰ χρώματα τῆς ἀληθείας ἔλαβε καὶ τὴν πνευματικὴν ἐμπειρίαν, οὐκέτι ἀνδρὸς ἐγένοντο αἱ χεῖρες αὐται, ἀλλὰ πνευματικαί, καθ' ἑκάστην ἡμέραν δεσμούμεναι ἀλύσει· καὶ ἐπληξαν μὲν οὐδένα ποτέ, ἐπλήγησαν δὲ μυριάκις.
 15 Ἐιδέσθη ποτὲ καὶ ἔχεις ταύτας τὰς χεῖρας· οὐ γὰρ ἦσαν ἀνθρώπου χεῖρες λοιπὸν· διὰ τοῦτο οὐδὲ καθήψατο αὐτῶν.

Βούλει καὶ τὰ νῶτα ἰδεῖν τοῖς λοιποῖς ἐοικότα μέλεσιν; Ἄκουσον τί φησι καὶ περὶ αὐτῶν. «Πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ἔλαβον ὑπὸ Ἰουδαίων, τρεῖς ἔρραπίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρεῖς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ
 20 βυθῷ πεποίηκα». Ἄλλ' ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς εἰς βυθὸν ἄπειρον ἐμπεοδόντες πολλὰ περιενεχθῶμεν καθ' ἕκαστον αὐτοῦ τῶν μελῶν ἐπιόντες, δεῦρο ἀποστάντες τοῦ σώματος ἕτερον κάλλος ἴδωμεν τὸ ἀπὸ τῶν ἱματίων, ὃ καὶ δαίμονες ἠδέσθησαν
 25 διὸ καὶ αὐτοὶ ἔφευγον, καὶ νοσήματα ἐδραπέτευε. Καὶ ὅπουπερ ἂν ἐφάνη Παῦλος, πάντα ὑπεχώρει καὶ ὑπεξίστατο καθάπερ τοῦ τῆς οἰκουμένης ἀριστέως παραγενομένου. Καὶ ὥσπερ οἱ πολλὰς λαβόντες ἐν πολέμῳ πληγὰς, κἂν ὄπλον ἴδωσι τοῦ πλήξαντος αὐτούς, πεφρίκασιν·
 30 οὕτω δὴ καὶ οἱ δαίμονες· σιμικίνθια μόνον ὀρῶντες ἐξίσταντο.

Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ πλουτοῦντες καὶ μέγα φρονοῦντες ἐπὶ χρήμασι; ποῦ οἱ τὰ ἀξιώματα ἑαυτῶν ἀριθμοῦντες καὶ τὰ ἱμάτια τὰ πολυτελεῆ; Πρὸς ταῦτα παραβάλλοντες ἑαυτοὺς
 35 πηλὸν ὄφονται καὶ βόρβορον τὰ ἑαυτῶν ἅπαντα. Καὶ

καὶ γὰρ λιμώττη καὶ γὰρ διψᾷ; Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ βαδίζει ξυνας πειθαρχημένος ἵππος, ἂν τοῦ θέσουν χρυσᾶ ἡνία, ἔτσι καὶ αὐτῇ ἢ κοιλία ἐλειτούργει εὐρυθμία, ἀφοῦ ἐνίκησε τὴν ἀνάγκην ποῦ ὑπαγορεύει ἢ φύσις, διότι ὁ Χριστὸς ἐβάδιζε μέσα εἰς αὐτήν. Καὶ ἐφ' ὅσον αὐτὴ εἶχε τόσην σωφροσύνην, ἦτο ὀλεσφάνερον ὅτι κατενικῶντο καὶ ὅλα τὰ ἄλλα μειονεκτήματα.

5. Θέλεις γὰρ ἴδῃς καὶ τὰ χέρια ὅπως εἶναι τώρα; ἢ θέλεις κατ' ἀρχὴν γὰρ θαυμάσης τὰ κακὰ ἔργα αὐτῶν τῶν χεριῶν κατὰ τὸ παρελθόν; Αὐτὸς εἰσερχόμενος εἰς τὰς οἰκίας κατὰ τὸ παρελθόν ἔσυρεν ἄνδρας καὶ γυναῖκας, διότι εἶχε χέρια, ὄχι ἀνθρώπου, ἀλλὰ κάποιου ἀγρίου θηρίου. Ὅταν ὁμως ἔλαβε τὰ χρώματα τῆς ἀληθείας καὶ τὴν πνευματικὴν ἐμπειρίαν, τὰ χέρια αὐτὰ πλέον ὀν ἦσαν ἀνθρώπου, ἀλλὰ πνευματικὰ χέρια ποῦ καθημερινῶς ἦσαν δεμένα μὲ ἀλυσίδας· καὶ ὀν ἐπληξαν μὲν κανένα, ἐπλήγησαν ὀμως μυριάκις. Ἀκόμη καὶ ἔχιδνα ἐσεβάσθη κάποτε αὐτὰ τὰ χέρια, διότι ὀν ἦσαν πλέον χέρια ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο οὔτε τὰ ἠγγισε.

Θέλεις γὰρ ἴδῃς καὶ τὰ νῶτα ποῦ ὀμοιάζουν μὲ τὰ λοιπὰ μέλη; Ἀκουσε τί λέγει καὶ περὶ αὐτῶν: «Πέντε φορές ἐμαστιγώθην ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους μὲ σαράντα κτυπήματα κάθε φοράν, τρεῖς φορές ἐρραπίσθην, μίαν φοράν ἐλιθοβολήθην, τρεῖς φορές ἐναυάγησα, ἐπὶ ἔν εἰκοσιτετράωρον παρέμεινα εἰς τὸ πέλαγος»¹⁷. Ἀλλὰ διὰ γὰρ μὴ πέσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς θυθὸν ἀπειρον καὶ πάθωμεν πολλά, ἐνῶ ἐξετάζομεν ἔν πρός ἔν τὰ μέλη του, ἐμπρός, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὸ σῶμα, ἄς ἴδωμεν ἄλλο κάλλος, τὸ κάλλος τῶν ἐνδυμάτων του, τὸ ὀποῖον ἀκόμη καὶ οἱ δαίμονες τὸ ἐσεβάσθησαν· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἔφευγον μακριά, καὶ νοσήματα ἐθεραπεύοντο. Καὶ ὀπου τυχὸν ἐνεφανίζετο ὁ Παῦλος, τὰ πάντα ὑπεχώρουν καὶ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ὡσάν γὰρ διήρχετο πλησίον των ὁ ἄριστος τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὀπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποῦ ἐδέχθησαν πολλές πληγὰς εἰς πόλεμον αἰσθάνονται φρίκην, ὀταν ἴδουν καὶ τὸ ὀπλον μόνον ἐκείνου ποῦ τοὺς ἐπλήγησεν, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ οἱ δαίμονες· ἂν ἔδλεπον καὶ μόνον τὴν ζώνην του ἀπεμακρύνοντο.

Ποῦ εἶναι τώρα οἱ πλούσιοι, ποῦ ὑπερηφανεῦοντο διὰ τὰ χρήματα των; ποῦ εἶναι οἱ ἀριθμοῦντες τὰ ἀξιώματα καὶ τὰ πολυτελῆ ἐνδύματά των; Ἀν συγκρίνουν τοὺς ἑαυτοὺς των μὲ αὐτὰ, θὰ ἴδου ὅτι ὀλα τὰ ἴδικά των εἶναι πηλὸς καὶ βοῦρκος. Καὶ διατί ἂ-

τί λέγω ἱμάτια καὶ χρυσία; Εἰ γάρ μοι τῆς οἰκουμένης
 ἔδωκέ τις κρατῆσαι πάσης, τὸν ὄνυχα Παύλου μόνον πά-
 σης ἂν τῆς βασιλείας ἐκείνης ἰσχυρότερον εἶναι ἐνόμισα,
 πάσης τροφῆς τὴν πενίαν, πάσης δόξης τὴν ἀδοξίαν, παν-
 5 τὸς πλούτου τὴν γύμνωσιν, πάσης ἀδειίας τὸν κολαφισμὸν
 τῆς ἱεράς ἐκείνης κεφαλῆς, παντός διαδήματος τοὺς λί-
 θους οὓς ἐδέξατο.

Τοῦτον ποθήσωμεν τὸν στέφανον, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μὴ
 διωγμός ἐστι, τέως παρσκευάσωμεν ἑαυτούς. Οὐδέ γάρ
 10 οὗτος ἀπὸ διωγμῶν μόνον ἦν λαμπρὸς ὁ ἀνὴρ· καὶ γὰρ
 ἔλεγεν, «Ὑπωπιᾶζω μου τὸ σῶμα»· τοῦτο δὲ καὶ χωρὶς
 διωγμοῦ δυνατόν κατορθοῦν. Καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ
 ποιεῖσθαι παρῆνει εἰς ἐπιθυμίας. Καὶ πάλιν, «Ἔχοντες
 διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα». Εἰς
 15 ταῦτα γὰρ διωγμῶν οὐ χρεία. Καὶ τοὺς εὐπόρους δὲ ἐσω-
 φρόνιζε λέγων· «Οἱ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς
 πειρασμόν». Ἐὰν οὖν καὶ ἡμεῖς οὕτως ἑαυτούς ἀσκήσωμεν,
 εἰς τὸν ἀγῶνα εἰσελθόντες στεφανωθησόμεθα, καὶ διωγμοῦ
 μὴ παρόντος πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν ληψόμεθα τὰ βραβεῖα·
 20 ἔὰν δὲ λιπαίνωμεν τὸ σῶμα καὶ χοίρων ζῶμεν βίον, καὶ ἐν
 εἰρήνῃ πολλὰ ἀμαρτησόμεθα καὶ αἰσχύνῃ οἴσομεν.

Οὐχ δρᾶς πρὸς τίνας ἡμῖν ἡ πάλη; Πρὸς τὰς ἀσωμά-
 τους δυνάμεις. Πῶς οὖν σάρκες ὄντες τούτων περισσό-
 μεθα; Εἰ γὰρ πρὸς ἀνθρώπους τις παλαίων δεῖται σωφρό-
 25 νως ἐστιᾶσθαι, πολλῶ μᾶλλον πρὸς δαίμονας. Ὅταν δὲ
 μετὰ τῆς πολυσαρκίας καὶ τῷ πλούτῳ ὦμεν προσδεδεμέ-
 νοι, πόθεν κρατήσομεν τῶν ἀντιπάλων; Δεσμὸς γάρ ἐστιν
 ὁ πλοῦτος, δεσμὸς χαλεπὸς τοῖς οὐκ εἰδόσιν αὐτῷ κεχρη-
 σθαι, τύραννος ὤμος καὶ ἀπάνθρωπος ἐπὶ λύμῃ τῶν δου-
 30 λευόντων πάντα ἐπιτάττων. Ἄλλ' ἔὰν θέλωμεν, τὴν πι-
 κράν ταύτην τυραννίδα ἀπὸ τοῦ θρόνου καταστρέψομεν,
 καὶ ἡμῖν εἴκειν ποιήσομεν, ἀλλ' οὐκ ἐπιτάττειν. Πῶς οὖν

18. Α' Κορ. 9,27 πρβλ. Ρωμ. 8,13-14.

19. Α' Τιμ. 6,8.

20. αὐτ. 9.

ναφέρω τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ χρυσᾶ κοσιήματα, διότι, ἂν κάποιος μου ἔδιδε τὴν ἐξουσίαν ὅλης τῆς οἰκουμένης, θὰ ἐθεώρουν τὸ νύχι καὶ μόνον τοῦ Παύλου ἰσχυρότερον ἐκείνης τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τὴν πενίαν τοῦ ἰσχυροτέραν πάσης τρυφῆς, τὴν ἀδοξίαν τοῦ ἰσχυροτέραν πάσης δόξης, τὴν γύμνωσίν τοῦ ἰσχυροτέραν παντός πλούτου, τὸ ράπισμα τῆς ἱερᾶς ἐκείνης κεφαλῆς ἰσχυρότερον πάσης ἀφοβίας, τοὺς λίθους τοὺς ὁποίους ἐδέχθη ἰσχυροτέρους παντός διαδήματος.

Αὐτὸν τὸν στέφανον, ἀγαπητοί μου, ἄς ποθήσωμεν, καὶ ἂν δὲν συμβαίῃ τῶρα διωγμός, ἄς προετοιμάσωμεν ἐν τῷ μεταξὺ τοὺς ἑαυτοὺς μας· διότι αὐτὸς δὲν ἀνεδείχθη λαμπρὸς ἄνδρας μόνον ἀπὸ τοὺς διωγμοὺς, καθ' ὅσον μάλιστα ἔλεγε· «Σκληραγωγῶ τὸ σῶμα μου»¹⁸. τοῦτο δὲ εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ καὶ χωρὶς διωγμὸν. Προέτρεπεν ἐπίσης νὰ μὴ φροντίζωμεν διὰ τὴν σάρκα ἕτσι ὥστε νὰ τῆς αὐξάνωμεν τὰς ἐπιθυμίας. Καὶ πάλιν ἔλεγεν· «Ἐὰν ἔχωμεν τροφὰς καὶ σκεπάσματα, θὰ ἀρκοῦμεθα εἰς αὐτά»¹⁹. Δι' αὐτὰ δηλαδὴ δὲν ἀπαιτοῦνται διωγμοί. Καὶ τοὺς ἀπόρους ἐπίσης προσεπάθει νὰ τοὺς σωφρονίσῃ λέγων· «Ἐκεῖνοι ποὺ θέλουν νὰ πλουτίσουν πίπτουν εἰς πειρασμόν»²⁰. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς ἀσκήσωμεν ἕτσι τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀφοῦ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἀγῶνα, θὰ στεφανωθῶμεν, καί, ἐνῷ δὲν εἶναι περίοδος διωγμοῦ, θὰ λάβωμεν πολλὰ βραβεῖα διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας· ἔὰν ὁμως λιπαίνωμεν τὸ σῶμα καὶ ζῶμεν βίον χοίρων, ἀκόμη καὶ εἰς περίοδον εἰρήνης θὰ ἀμαρτήσωμεν εἰς πολλὰ καὶ θὰ καταισχυρθῶμεν.

Δὲν βλέπεις ἐναντίον ποιῶν εἶναι πάλη μας; Ἐναντίον τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων. Πῶς λοιπὸν θὰ νικήσωμεν αὐτάς, ἐνῷ εἴμεθα σάρκες; διότι ἐφ' ὅσον πρέπει νὰ τρώγῃ μὲ σωφροσύνην κάποιος, ἔὰν παλαίῃ μὲ ἀνθρώπους, πολὺ περισσότερον, ὅταν παλαίῃ μὲ θαιμίονας. Ὅταν ὁμως ἐκτὸς τῆς πολυσαρκίας εἴμεθα προσδεδαιμένοι καὶ εἰς τὸν πλοῦτον, πῶς θὰ νικήσωμεν τοὺς ἀντιπάλους; διότι ὁ πλοῦτος εἶναι δεσμά, δεσμὰ βαρέα δι' ὅσους δὲν γνωρίζουν νὰ τὸν χρησιμοποιοῦν καλῶς, τύραννος ὤμος καὶ ἀπάνθρωπος, τοῦ ὁποίου ὅλα τὰ προστάγματα καταλήγουν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν δούλων του. Ἄλλ' ἔὰν θέλωμεν, θὰ ρίψωμεν ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ τὸν πικρὸν αὐτὸν τύραννον καὶ θὰ τὸν κάμωμεν νὰ ὑπακούῃ εἰς ἡμᾶς καὶ ὄχι νὰ μᾶς διατάσῃ. Πῶς λοιπὸν θὰ γίνῃ

τοῦτο ἔσται; Ὅταν εἰς πάντας τὸν πλοῦτον διανέμωμεν.
 Ὅπως μὲν γὰρ ἂν μόνος ἢ πρὸς μόνους, καθάπερ ληστής
 τις ἐν ἐρημίᾳ, πάντα ἐργάζεται τὰ κακά· ὅταν δὲ εἰς μέ-
 5 σον αὐτὸν ἀγάγωμεν, οὐκέτι ἡμῶν κρατήσει πάντοθεν αὐ-
 τὸν πάντων δεσμοῦντων.

6. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐκ ἐπειδὴ ἁμαρτία τὰ χρήματα
 τοῖς πτωχοῖς μὴ διανέμειν αὐτὰ ἁμαρτία καὶ μὴ καλῶς
 αὐτοῖς κεχρηῆσθαι. Οὐδὲν γὰρ ὁ Θεὸς κακὸν ἐποίησεν, ἀλ-
 λά πάντα καλὰ λίαν· ὥστε καὶ τὰ χρήματα καλὰ, ἀλλ' ἐὰν
 10 μὴ κρατῆ τῶν κεκτημένων, ἐὰν τὰς πενίαν τῶν πλησίον
 λύῃ. Οὐδέ γὰρ φῶς ἐκεῖνο καλὸν τὸ μὴ ἀφανίζον σκότος,
 ἀλλὰ καὶ ἐπιτεῖνον· οὐδέ πλοῦτον ἂν εἴποιμι τοῦτον τὸν
 οὐ λύοντα πενίαν, ἀλλ' οὕξοντα πενίαν. Ὁ γὰρ πλουτῶν
 οὐ ζητεῖ παρ' ἐτέρων λαμβάνειν, ἀλλ' ἐτέροις ἐπικουρεῖν·
 15 ὁ δὲ παρ' ἐτέρων ζητῶν λαβεῖν, οὐκέτι πλουτεῖ, ἀλλ' αὐ-
 τὸς ἐστὶν ὁ πένης. Ὡστε οὐ τὰ χρήματα κακόν, ἀλλ' ἡ
 πενιχρὰ διάνοια ἢ τὸν πλοῦτον εἰς πενίαν ἄγουσα. Οὗτοι
 τῶν διὰ τῶν στενωπῶν ἐπαιτούντων ἀθλιώτεροι, τῶν πῆ-
 ραν ἐχόντων καὶ λελωθημένων τὰ σώματα, τῶν ῥάκια πε-
 20 ριβεβλημένων οἱ ἐν τοῖς σηρικοῖς καὶ λαμπροῖς ἱματίοις·
 οἱ σοβοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν κατὰ τὰ ἄμφοδα βαδι-
 ζόντων καὶ εἰς τὰς αὐλὰς εἰσιόντων καὶ κάτωθεν βρώντων
 καὶ ἐπαιτούντων ἐλεεινότεροι. Οὗτοι μὲν γὰρ τὸν Θεὸν
 ἀνυμνοῦσι καὶ ἐλέου φθέγγονται ῥήματα καὶ φιλοσοφίας
 25 πολλῆς· διὸ καὶ ἐλεοῦμεν αὐτοὺς καὶ χεῖρα ὀρέγομεν καὶ
 οὐδέποτε ἐγκαλοῦμεν. Οἱ δὲ πλουτοῦντες κακῶς ὠμότητος
 καὶ ἀπανθρωπίας, ἀρπαγῆς, σατανικῆς ἐπιθυμίας ἐρεύ-
 γονται λόγους· διὸ καὶ παρὰ πᾶσιν εἰσι μισητοὶ καὶ κατα-
 γέλαστοι.

30 Σκόπει δέ. Τί παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις αἰσχρὸν εἶναι
 δοκεῖ, τὸ παρὰ τῶν πλουτούντων αἰτεῖν ἢ τὸ παρὰ τῶν
 ἀπόρων; Παντί που δῆλον ὅτι παρὰ τῶν ἀπόρων. Τοῦτο
 τοῖνυν οἱ πλουτοῦντες ποιοῦσιν· οὐ γὰρ ἂν τολμήσαιεν

τοῦτο; Ὅταν μοιράσωμεν τὸν πλοῦτον εἰς ὄλους. Διότι, ἐφ' ὅσον εἶναι μόνος εἰς μειονωμένους ἀνθρώπους, μηχανεύεται ὄλα τὰ κακά, ὅπως ἕνας ληστής, πού εὑρίσκεται εἰς ἐρημικὸν τόπον· ὅταν ὁμοίως τὸν φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τῶν ἀνθρώπων, δὲν θὰ μᾶς νικᾷ πλεον, διότι ὄλοι ἀπὸ παντοῦ θὰ τὸν κρατοῦν δέσμιον.

6. Καὶ τὰ λέγω αὐτά, ὅχι ἐπειδὴ εἶναι ἁμαρτία τὰ χρήματα· ἁμαρτία εἶναι τὸ νὰ μὴ διανέμη κανεὶς αὐτὰ εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ τὸ νὰ μὴ κἀνη καλὴν χρῆσιν αὐτῶν. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ δὲν ἔκανε τίποτε κακόν, ἀλλὰ ὄλα τὰ ἔκαμε πολὺ καλά· ἐπομένως καὶ τὰ χρήματα εἶναι καλά, ἀλλ' ἐὰν δὲν κυβερνοῦν τοὺς κατόχους των, ἐὰν ἐξαφανίζου τὴν πενίαν τῶν πλησίων. Δὲν εἶναι δηλαδὴ φῶς καλὸν ἐκεῖνο πού δὲν ἐξαφανίζει τὸ σκότος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιτείνει, καὶ οὔτε θὰ ἠμποροῦσα νὰ ὀνομάσω πλοῦτον αὐτὸν πού δὲν ἐξαφανίζει τὴν πενίαν, ἀλλὰ τὴν αὐξάνει· διότι ὁ ἀληθῶς πλούσιος δὲν ζητεῖ νὰ λαμβάνη ἀπὸ ἄλλους, ἀλλὰ νὰ βοηθῇ ἄλλους· ἐκεῖνος δὲ πού ἐπιζητεῖ νὰ λαμβάνη ἀπὸ ἄλλους, δὲν εἶναι πλεον πλούσιος, ἀλλ' ὁ ἴδιος εἶναι ὁ πτωχός. Ὡστε δὲν εἶναι κακόν τὰ χρήματα, ἀλλὰ ἡ πενιχρὰ διάνοια, ἡ ὁποία ὀδηγεῖ τὸν πλοῦτον εἰς πενίαν. Αὐτοῦ τοῦ εὔδους οἱ ἄνθρωποι, πού εἶναι μέσα εἰς τὰ μεταξωτὰ καὶ λαμπρὰ ἐνδύματα, εἶναι ἀθλιώτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς ἐπαίτας τῶν στενωπῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχου ἕνα σάκκον καὶ σώματα ἀκρωτηριασμένα καὶ περιβεβλημένα ῥάκη· αὐτοὶ πού περιπατοῦν μὲ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὴν ἀγορὰν εἶναι δυστυχέστεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαίτας ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι βαδίζου εἰς τὰς συνοικίας, εἰσέρχονται εἰς τὰς ἀύλας τῶν οἰκιῶν, φωνάζου ἀπὸ κάτω καὶ ἐπαιτοῦν· διότι αὐτοὶ μὲν ἀνυμνοῦν τὸν Θεὸν καὶ λέγουν λόγια εὐσπλαγχνίας καὶ φιλοσοφίας πολλῆς, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς εὐσπλαχνιζόμεθα καὶ τοὺς δίδομεν ἐλεημοσύνην καὶ οὐδέποτε τοὺς κατηγοροῦμεν. Ἐκεῖνοι ὁμως πού πλαυτίζου κακῶς ἐκστομίζου λόγους ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ἀρπαγῆς καὶ σατανικῆς ἐπιθυμίας, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀπὸ ὄλους μισητοὶ καὶ καταγέλαστοι.

Πρόσεξε δὲ τὸ ἐξῆς: Τί θεωροῦν ὄλοι οἱ ἄνθρωποι ὅτι εἶναι αἰσχροὺν, τὸ νὰ ζητῇ κανεὶς νὰ λάβῃ ἀπὸ τοὺς πλουσίους ἢ ἀπὸ τοὺς ἀπόρους; Νομίζω ὅτι εἰς πάντα εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ τοὺς ἀπόρους. Τοῦτο λοιπὸν κάμνου οἱ πλούσιοι, διότι δὲν θὰ ἐτόλμων

τοῖς πλουσιωτέροις προσελθεῖν· οἱ δὲ ἐπαιτοῦντες παρὰ τῶν εὐπόρων. Οὐ γὰρ τὸν ἐπαίτην ὁ ἐπαίτης αἰτήσῃ, ἀλλὰ τὸν εὐπορον· ὁ δὲ πλούσιος τὸν πένητα σπαράττει. Πάλιν τί σεμνότερον, εἶπέ μοι, παρὰ ἐκόντων λαβεῖν καὶ
 5 χάριν ἐχόντων ἢ τοὺς οὐ θέλοντας ἀναγκάζειν καὶ ἐνοχλεῖν; Εὐδηλον ὅτι τοὺς μὴ βουλομένους μὴ ἐνοχλεῖν. Ἄλλὰ καὶ τοῦτο οἱ πλουτοῦντες ποιοῦσιν. Οἱ μὲν γὰρ πένητες παρ' ἐκόντων λαμβάνουσι καὶ χάριν εἰδόντων, οἱ δὲ πλουτοῦντες παρὰ ἀκόντων καὶ μὴ βουλομένων, ὃ μείζο-

10 νός ἐστι πενίας ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ οὐδὲ ἐπ' ἄριστον ἔλοιτό τις ἀπελθεῖν, εἰ μὴ χάριν ὁ καλῶν εἰδείῃ τῷ καλουμένῳ, πῶς χρήματα λαβεῖν μετ' ἀνάγκης καλόν; Τοὺς κύνας οὐ διὰ τοῦτο ἀποστρεφόμεθα καὶ φεύγομεν τοὺς ὑλακτοῦντας, ὅτι τῇ πολλῇ προσεδρεῖα ἡμᾶς ἐκδιάζονται;
 15 Τοῦτο καὶ οἱ πλούσιοι ποιοῦσιν. Ἄλλα τὸν φόβον προσεῖναι τῇ δόσει σεμνότερον. Τοῦτο μὲν οὖν πάντων αἰσχροτέρον· ὁ γὰρ πάντα κινῶν ὑπὲρ τοῦ λαβεῖν, τίνος οὐκ ἂν εἶη καταγελαστότερος; Καὶ γὰρ τοὺς κύνας πολλακίς φοβηθέντες προηκάμεθα ἄπερ κατείχομεν. Τί πάλιν αἰσχροτέρον,
 20 εἶπέ μοι, ῥάκια περιβεβλημένον αἰτεῖν ἢ σηρικὰ φοροῦντα; Ὅταν μὲν γὰρ πλουτῶν τις γέροντας θεραπεύῃ πένητας, ὥστε τὰ ἐκείνων λαβεῖν, καὶ ταῦτα παίδων ὄντων, τίνος ἔσται συγγνώμης ἄξιος; Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὰ ῥήματα αὐτὰ ἐξετάσωμεν, τίνα μὲν οἱ πλουτοῦντες
 25 ἐπαινοῦντες λέγουσι, τίνα δὲ οἱ πένητες.

Τί οὖν ὁ πένης φησὶν; Ὅτι ὁ διδούς ἐλεημοσύνην οὐ μετριάσει ποτέ, ὅτι ἀπὸ τῶν τοῦ Θεοῦ δίδωσιν, ὅτι ὁ Θεὸς φιλόανθρωπος καὶ μείζονα ἀντιδίδωσιν· ἄπερ ἅπαντα φιλοσοφίας ἐστὶ ῥήματα καὶ παραινέσεως καὶ συμβουλῆς·
 30 ἀξιοῖ σε γὰρ πρὸς τὸν δεσπότην ἰδεῖν καὶ τὸν φόβον ἐξαιρεῖ σου τῆς μελλούσης πενίας· καὶ πολλὴν ἂν τις ἴδοι διδασκαλίαν ἐν τοῖς τῶν ἐπαιτούντων ῥήμασι. Τὰ δὲ τῶν

νά προσέλθουν εἰς τοὺς πλουσιωτέρους, ἐνῷ οἱ ἐπαίται ζητοῦν ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοὺς εὐπόρους· διότι ὁ ἐπαίτης δὲν θὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ὀπαίτην, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν εὐπορον, ἐνῷ ὁ πλούσιος κατασπαράσσει τὸν πτωχόν. Εἶπέ μου ἐπίσης, τί εἶναι ἀξιοπρεπέστερον, τὸ νὰ λάβῃ κανεὶς κάτι ἀπὸ ἀνθρώπους μὲ τὴν θέλησίν των, πού χρεωστοῦν εὐγνωμοσύνην ἢ τὸ νὰ ἀναγκάσῃ καὶ νὰ ἐνοχλῇ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι δὲν θέλουν νὰ τοῦ δώσουν; Ἀλλὰ καὶ τοῦτο τὸ κάμνουν οἱ πλούσιοι. Οἱ μὲν πτωχοὶ δηλαδὴ λαμβάνουν ἀπὸ ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ προσφέρουν καὶ οἱ ὁποῖοι χρεωστοῦν εὐγνωμοσύνην, ἐνῷ οἱ πλούσιοι λαμβάνουν ἀπὸ ἀνθρώπους πού δὲν θέλουν καὶ εἶναι πρόθυμοι νὰ δώσουν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις μεγαλύτερας πενίας. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ οὔτε εἰς πρόγευμα θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ πάῃ, ἐὰν ὁ καλῶν δὲν ἠσθάνετο οἰκειότητα πρὸς τὸν καλούμενον, πῶς εἶναι καλὸν νὰ λάβῃ κανεὶς χρήματα ἐκδιαστικῶς; Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν ἀποστρεφόμεθα τοὺς σκύλους καὶ δὲν ἀποφεύγομεν ἐκείνους πού γαυγίζουν, διότι μὲ τὴν πολλὴν ἐπιμονὴν των νὰ μένουν πλησίον μας μᾶς ἐκδιάζουν;

Αὐτὸ τὸ κάμνουν καὶ οἱ πλούσιοι. Ἀλλ' εἶναι ἀξιοπρεπέστερον ἢ προσφορὰ νὰ συνυπάρχη μὲ φόβον. Τοῦτο ὅμως πού συμβαίνει εἶναι τὸ αἰσχροτέρον ὄλων· διότι αὐτὸς πού κάμνει τὰ πάντα, διὰ νὰ λάβῃ κάτι, δὲν θὰ εἶναι ὁ γελοιοδέστερος ὄλων; καὶ πρᾶγματι, πολλάκις ἀπὸ φόβον πρὸς τοὺς σκύλους ἐγκατελείψαμεν ὅτι εἴχομεν μαζί μας. Εἶπέ μου ἐπίσης, τί εἶναι αἰσχροτέρον, νὰ ζητῇ νὰ λάβῃ κάποιος περιβεβλημένος ράκη ἢ φορῶν μεταξωτὰ ἐνδύματα; Ὅταν δηλαδὴ κάποιος πλούσιος περιποιῆται πτωχοὺς γέροντας, διὰ νὰ λάβῃ τὴν περιουσίαν των, ἐνῷ ἐκεῖνοι ἔχουν ἰδικὰ των παιδιὰ, εἶναι ἀξίος καμμίας συγγνώμης; Καὶ ἂν θέλετε, ἃς ἐξετάσωμεν καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια, τί λέγουν οἱ πλούσιοι, ὅταν ἐπαιτοῦν, καὶ τί λέγουν οἱ πτωχοί.

Τί λέγει λοιπὸν ὁ πτωχός; Λέγει ὅτι ἐκεῖνος πού δίδει ἐλεημοσύνην ποτὲ δὲν θὰ στερηθῇ ὅτι δίδει ἀπὸ αὐτὰ πού τοῦ ἐχάρισεν ὁ Θεός, ὅτι ὁ Θεός εἶναι φιλόανθρωπος καὶ ὅτι θὰ τοῦ ἀνταποδώσῃ περισσότερα· καὶ ὅλα αὐτὰ εἶναι λόγια φιλοσοφίας²¹ καὶ παραινέσεως καὶ συμβουλῆς, διότι σὲ βοηθεῖ νὰ ἰδῇς πρὸς τὸν Κύριον καὶ σοῦ ἀφαιρεῖ τὸν φόβον τῆς μελλούσης πενίας· ἐπομένως εἶναι δυνατόν κανεὶς νὰ ἰδῇ πολλὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ λόγια τῶν

πλουτούντων, ὅποια; Χοίρων καὶ κυνῶν καὶ λύκων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῶν περὶ τραπεζῶν καὶ ὄψων καὶ καρυκευμάτων καὶ οἴνου παντοδαποῦ καὶ μύρων καὶ ἱματίων καὶ τῆς ἄλλης διαπαντὸς διαλέγονται ἀσωτίας, οἱ
 5 δὲ περὶ τόκων καὶ δανεισμάτων καὶ γραμματεῖα πλάττοντες καὶ χρεῶν ὄγκον ἀφόρητον ἐπαιωροῦντες, ὡς ἐκ πατέρων ἢ πάππων ἀρχὴν εἰληφότα, τοῦ μὲν τὴν οἰκίαν, τοῦ δὲ τὸν ἀγρόν, τοῦ δὲ ἀνδράποδον ἀφαιροῦνται καὶ τὰ ὄντα ἅπαντα.

10 Τί ἂν τις εἶποι τὰς διαθήκας τὰς ἀντὶ μέλανος αἱματι γεγραμμένας; Ἦ γὰρ κίνδυνον ἀφόρητον περιστήσαντες ἢ μικραῖς τισι καταγοητεύσαντες ὑποσχέσεσιν, οὓς ἂν ἴδωσιν ὀλίγα τινὰ κεκτημένους, ἔπεισαν τοὺς μὲν προσήκοντας ἅπαντας καὶ πενίᾳ πολλάκις ἀπολλυμένοις παραδρα-
 15 μεῖν, αὐτοὺς δὲ ἀντ' ἐκείνων ἐγγράψαι. Ταῦτ' οὖν ποίων θηρίων οὐκ ἀποκρύπτει μανίαν καὶ ἀγριότητα;

Διό, παρακαλῶ, πάντα τὸν τοιοῦτον πλοῦτον φύγωμεν, τὸν αἰοχρὸν καὶ φόνων γέμοντα, καὶ κτησώμεθα τὸν πνευματικὸν καὶ τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς θησαυροὺς ἐπιζητήσωμεν.
 20 Οἱ γὰρ τούτους ἔχοντες, ἐκεῖνοι οἱ πλούσιοι, ἐκεῖνοι οἱ εὐποροὶ, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἀπολαύοντες. Ὁ γὰρ βουλόμενος πένεσθαι κατὰ τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, τὰς πάντων οἰκίας ἀνεωγμένας ἔχει. Τῷ γὰρ οὐδὲν κεκτημένῳ διὰ τὸν Θεόν, ἕκαστος ἂν εἰσενέγκοι τὰ ἑαυτοῦ.
 25 ὁ δὲ μικρὰ μετὰ ἀδικίας βουλόμενος ἔχειν τὰς ἀπάντων ἀπέκλεισε θύρας.

Ἴνα τοίνυν καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, ἐλώμεθα τὸν πλοῦτον τὸν ἀκίνητον, τὴν ἀθάνατον εὐπορίαν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς
 30 Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἐπαιτούντων. Τί εἶδους δὲ εἶναι τὰ λόγια τῶν πλουσίων; εἶναι λόγια χοίρων καὶ σκύλων καὶ λύκων καὶ τῶν ἄλλων θηρίων. Δηλαδή, ἄλλοι μὲν ἀπὸ αὐτοὺς συνεχῶς συζητοῦν περὶ τραπεζῶν καὶ τροφῶν καὶ καρυκειμάτων καὶ οἴνου πάσης προελεύσεως καὶ περὶ μύρων καὶ ἱματίων καὶ τῆς ἄλλης ἀσωτίας, ἄλλοι δὲ συζητοῦν περὶ τόκων καὶ δανεισμάτων καὶ ἐπινοοῦν τὴν ὑπαρξίν διδλίων λογαριασμῶν καὶ ἀναφέρουν ἀφόρητον ὄγκον χρεῶν, τὰ ὅποια ἐκληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς πατέρας ἢ πάππους των, καὶ ἔτσι ἀφαιροῦν ἀπὸ ἄλλον μὲν τὴν οἰκίαν του, ἀπὸ ἄλλον τὸν ἀγρόν του, ἀπὸ ἄλλον τὸν δοῦλον του καὶ ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του.

Τί γὰρ ἀναφέρη κανεῖς τὰς διαθήκας, αἱ ὅποια ἔχουν γραφῆ με μαῦρο αἶμα; Ἐφοῦ δηλαδὴ παρουσιάσουν ὅτι διατρέχουν ἀφόρητον κίνδυνον ἢ ἀφοῦ καταγοητεύσουν μὲ μερικὰς μικρὰς ὑποσχέσεις, ὅσους ἰδοῦν γὰρ ἔχουν μικρὰν περιουσίαν συνήθως τοὺς πείθουν γὰρ ἀδιαφορήσουν μὲν δι' ὅλους τοὺς συγγενεῖς των, πού πολλάκις ὑποφέρουν ἀπὸ πενίαν, καὶ ἀντ' ἐκείνων γὰρ κληροδοτήσουν εἰς αὐτοὺς τὴν περιουσίαν των. Αὐτὰ λοιπὸν ποίων θηρίων μανίαν καὶ ἀγριότητα δὲν κρύπτουν;

Διὰ τοῦτο, σᾶς παρακαλῶ, ἄς ἀποφύγωμεν κάθε πλοῦτον αὐτοῦ τοῦ εἶδους, πού εἶναι αἰσχροὺς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ φόνους, καὶ ἄς ἀποκτήσωμεν τὸν πνευματικὸν πλοῦτον καὶ ἄς ἐπιζητήσωμεν τοὺς θησαυροὺς τῶν οὐρανῶν· διότι ἐκεῖνοι πού ἔχουν αὐτούς, ἐκεῖνοι εἶναι οἱ πλούσιοι, ἐκεῖνοι εἶναι οἱ εὐποροὶ πού ἀπολαύουν ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἐπιγείου καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ἐκεῖνος δηλαδὴ πού θέλει γὰρ εἶναι πτωχὸς κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εὐρίσκει ἀνοικτὰς τὰς οἰκίας ὅλων· διότι εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει τίποτε χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ καθένας εἶναι δυνατὸν γὰρ προσφέρει τὰ ὑπάρχοντά του· δι' ἐκεῖνον ὁμοῦς ὁ ὁποῖος θέλει γὰρ ἔχη μὲ ἀδικίαν ἔστω καὶ ὀλίγα, συνήθως κλείονται αἱ θύραι ὁλίων.

Διὰ ν' ἀποκτήσωμεν λοιπὸν καὶ τὰ ἐπίγεια καὶ τὰ οὐράνια ἀγαθὰ, ἄς προτιμήσωμεν τὸν σταθερὸν πλοῦτον, τὴν ἀθάνατον εὐπορίαν· αὐτὴν τὴν εὐπορίαν εἴθε ὅλοι ἡμεῖς γὰρ τὴν ἀποκτήσωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ.
Α' Κορ. 4, 17-21

«Διὰ τοῦτο ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον, ὃς ἐστί μου
τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυρίῳ, ὃς ὑμᾶς
ἀναμνήσει τὰς ὁδοὺς μου τὰς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

5 1. Σκόπει μοι κἀντεῦθεν τὴν γενναίαν ψυχὴν, τὴν πυ-
ρὸς θερμότεραν καὶ γοργοτέραν. Ἐβούλετο μὲν γὰρ αὐ-
τὸς παραγενέσθαι μάλιστα νοσοῦσιν οὕτω καὶ στασιάζου-
σι Κορινθίοις. Καὶ γὰρ ἤδει σαφῶς ἡλίκα τε ὠφέλει τοὺς
10 μαθητὰς ἢ παρουσία αὐτοῦ καὶ ἡλίκα ἔβλαπτεν ἢ ἀπου-
σία. Καὶ τὸ μὲν ἐδήλωσεν ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησίους εἰπὼν·
«Μὴ ὡς ἐν τῇ παρουσίᾳ μου μόνον, ἀλλὰ καὶ νῦν πολλῶ
μᾶλλον ἐν τῇ ἀπουσίᾳ μου, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν
ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε»· τὸ δὲ δείκνυσιν ἐν τῇ
15 ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγων· «Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς
ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες· ἐλεύσομαι δέ». Ἠπειίγετο μὲν
οὖν καὶ ἐπεθύμει παραγενέσθαι αὐτός· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο
τέως οὐκ ἐνῆν, τῇ ἐπαγγελίᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ διορ-
θοῦται· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ τοῦ μαθητοῦ
20 ἀποστολῇ.

«Διὰ τοῦτο», γὰρ φησὶν, «ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον». Διὰ τοῦτο· ποῖον; Ἐπειδὴ ὡς παίδων κήδομαι καὶ ὡς γε-
γεννηκώς. Καὶ μετὰ τῆς συστάσεως τοῦ προσώπου ἢ ἀπο-
στολή· «Ὁς ἐστί μου τέκνον ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν ἐν Κυ-
25 ρίῳ». Τοῦτο δὲ εἶπε τὴν τε αὐτοῦ ἀγάπην ἐμφαίνων κἀ-
κείνους παρασκευάζων αἰδεσίμως αὐτὸν ἰδεῖν. Καὶ οὐχ
ἀπλῶς «πιστὸν», ἀλλ' «ἐν Κυρίῳ», τουτέστιν ἐν τοῖς κατὰ
Κύριον πράγμασιν. Εἰ δὲ τὸ ἐν τοῖς βιωτικαῖς εἶναι τινα
πιστὸν ἐγκώμιον, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς. Εἰ
30 τοίνυν ἀγαπητὸν αὐτοῦ τέκνον, ἐννόησον πρὸς τὸ Παύ-

1. Α' Κορ. 4,17.

2. Φιλ. 2,12.

ΛΟΓΟΣ ΙΔ΄ Α΄ Κορ. 4,17-21

«Διὰ τοῦτο σᾶς ἔστειλα τὸν Τιμόθεον, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν τέκνον μου ἐν Κυρίῳ καὶ ὁποῖος θὰ σᾶς ἐπενθυμίση τὰς διδασκαλίας ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»¹.

1. Πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, καὶ ἐδῶ τὴν γενναίαν ψυχὴν, πού εἶναι θερμότερα καὶ ταχύτερα ἀπὸ τὸ πῦρ. Ἦθελε δηλαδὴ ὁ ἴδιος νὰ πάη εἰς τοὺς Κορινθίους, οἱ ὁποῖοι ἔπασχον ἀπὸ τόσοσ σοβαρὰν νόσον καὶ ἐφατρίαζον, διότι πράγματι ἐγνώριζε σαφῶς πόσον ὠφέλει τοὺς μαθητὰς ἡ παρουσία του καὶ πόσον ἔβλαπτεν ἡ ἀπουσία του. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον τὸ ἔδειξεν εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς Φιλιππησίους μὲ τὸ νὰ εἶπη· «Ὅχι μόνον ὅταν ἦμουν παρὼν ἀλλὰ πολὺ περισσότερον τώρα πού εἶμαι ἀπὼν μὲ φόβον καὶ τρόμον νὰ ἐργάζεσθε διὰ τὴν σωτηρίαν σας»². τὸ δὲ δεῦτερον τὸ δεικνύει εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν του λέγων· «Μερικοὶ ὅμως ὑπερηφανεύθησαν ὡς νὰ μὴ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς· ἀλλ' ὅμως θὰ ἔλθω». Ἐβιάζετο λοιπὸν καὶ ἐπεθύμει νὰ πάη ὁ ἴδιος· ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν ἦτο τότε δυνατόν, προσπαθεῖ νὰ τοὺς διορθώσῃ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς παρουσίας του· καὶ ἔχι μόνον μὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀποστολὴν τοῦ μαθητοῦ.

«Διὰ τοῦτο ἔστειλα τὸν Τιμόθεον πρὸς ἐσᾶς». Διὰ τοῦτο· ποιον; Ἐπειδὴ ἐνδιαφέρομαι διὰ σᾶς ὡς παιδιὰ μου καὶ ἐπειδὴ σᾶς ἔχω γεννήσει. Ἀποστέλλει τὸν μαθητὴν καὶ συγχρόνως κάμνει τὴν σύστασιν τοῦ προσώπου· «Ὁ ὁποῖος εἶναι ἀγαπητὸν καὶ πιστὸν τέκνον μου ἐν Κυρίῳ». Τοῦτο δὲ τὸ εἶπε φανερώων ἔτσι καὶ τὴν ἀγάπην του καὶ προετοιμάζων ἐκείνους νὰ ἴδουν αὐτὸν μὲ σεβασμόν. Καὶ ὄχι ἀπλῶς «πιστόν», ἀλλ' «ἐν Κυρίῳ», δηλαδὴ ἄνθρωπον πού ἀνήκει εἰς τὸν Κύριον. Ἐὰν δὲ εἶναι ἐγκώμιον τὸ νὰ εἶναι κανεὶς πιστὸς εἰς θέματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, πολὺ περισσότερον εἶναι ἐγκώμιον, ἐὰν εἶναι κανεὶς πιστὸς εἰς τὰ πνευματικὰ θέματα. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι ὁ Τιμόθεος ἀγαπητὸν τέκνον του, ἐνόησε πόση εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Παύλου, ἐφ' ὅσον ἐπροτίμησε νὰ ἀποχωρισθῆ ἀπὸ

λου ἢ ἀγάπη, ὅτι εἶλετο αὐτοῦ χωρισθῆναι διὰ Κορινθίους. Εἰ δὲ καὶ πιστόν, ἀλήπτως διακονήσει τοῖς πράγμασιν.

«Ὅς ὑμᾶς ἀναμνήσει». Οὐκ εἶπε διδάξει», ἵνα μὴ δυσανασχετῶσιν ὡς παρ' αὐτοῦ μαυθάνοντες. Διὰ τοῦτο καὶ
 5 πρὸς τῷ τέλει φησί· «Τὸ γὰρ ἔργον Κυρίου ἐργάζεται καθῶς καὶ ἐγὼ· μὴ τις οὖν αὐτὸν ἐξουθενήσῃ». Οὐδεὶς γὰρ ἦν ἐν ἀποστόλοις φθόνος, ἀλλὰ πρὸς ἕν ἑώρων, τῆς Ἐκκλησίας τὴν οἰκοδομήν· καὶ εἰ ἐλάττων ἦν ὁ ἐργαζόμενος, συνεκρότουν αὐτὸν μετὰ σπουδῆς ἀπάσης. Διὰ τοῦτο οὐ-
 10 δὲ ἠρκέσθη τῷ εἰπεῖν «ἀναμνήσει», ἀλλ' ἐπὶ πλεον ὑποτέμνεσθαι βουλόμενος αὐτῶν τὸν φθόνον — καὶ γὰρ ἦν νέος ὁ Τιμόθεος — διὸ ἐπήγαγε «τὰς ὁδοὺς μου». Οὐ τὰς αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰς ἐμᾶς, τουτέστι, τὰς οἰκονομίας, τοὺς κινδύνους, τὰ ἔθνη, τοὺς νόμους, τοὺς θεσμούς, τοὺς κανόνας
 15 τοὺς ἀποστολικούς, τὰ ἄλλα πάντα. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε «Γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν», καὶ ταῦτα, φησί, πάντα ὑμᾶς ἀναμνήσει καὶ τοὺς νόμους τοὺς τοῦ Χριστοῦ, ὥστε τὰς αἰρέσεις ἀνελεῖν. Εἶτα ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγὼν ἐπήγαγε· «τὰς ἐν Χριστῷ» πάντα, ὡς
 20 εἶωθεν, ἐνατιθεὶς τῷ δεσπότη καὶ τὸ ἄξιόπιστον τῶν ἐξῆς ἐντεῦθεν κατασκευάζων. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Καθὼς πανταχοῦ ἐν πάσῃ ἐκκλησίᾳ διδάσκω». Οὐδὲν πρὸς ὑμᾶς καινὸν εἶπον· ταῦτά μοι συνίσασι καὶ αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι πᾶσαι. Ὅδοὺς δὲ αὐτὰς ἐν Χριστῷ φησι δεικνύς ὅτι οὐδὲν ἔχου-
 25 σαι ἀνθρώπινον καὶ ὅτι μετὰ τῆς ἐκεῖθεν βοηθείας τὰ πάντα κατορθοῖ.

2. Εἰπὼν δὲ ταῦτα καὶ θεραπεύσας ἐκείνους καὶ μέλλων ἐμβάλλειν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ πεπορνευκότος πάλιν θυμοῦ γέμοντας λόγους ἀφήσιν οὐκ αὐτὸς ταῦτα πά-
 30 σχων, ἀλλ' ἐκείνους διορθούμενος. Καὶ τὸν πεπορνευκότα ἀφείς τοῖς ἄλλοις διαλέγεται οὐκ ἄξιῶν ἐκείνον οὐδὲ τῶν παρ' αὐτοῦ λόγων· ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν τῶν σφόδρα προσκεκρουκότων ποιοῦμεν. Καὶ ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι Τιμόθεον πέμπω, ἵνα μὴ τούτῳ ῥαθυμότεροι γένωνται, δρα τί

αὐτὸν πρὸς χάριν τῶν Κορινθίων. Ἐὰν δὲ εἶναι καὶ πιστὸν τέκνον, θὰ διακονήσῃ εἰς τὴν κρίσιμον κατάστασιν κατὰ τρόπον ἄψογον.

«Ὁ ὁποῖος θὰ σᾶς ὑπενθυμίση». Δὲν εἶπε, «θὰ σᾶς διδάξῃ», διὰ νὰ μὴ δυσανασχετήσουν, ἐπειδὴ θὰ ἐδιδάσκοντο ἀπὸ αὐτόν. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὸ τέλος λέγει· «Διότι ἐργάζεται τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου καθὼς καὶ ἐγώ· κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ τὸν περιφρονήσῃς»³. Δὲν ὑπῆρχε δηλαδὴ κανεῖς φθόνος μεταξὺ τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἀπέβλεπον εἰς ἓν, τὴν οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἂν ὁ ἐργαζόμενος ἦτο κατώτερος τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ ἔργου, τὸν κατήρτιζον μὲ δλην τὴν φροντίδα. Διὰ τοῦτο οὔτε ἤρκεσθη εἰς τὸ νὰ εἶπῃ «θὰ σᾶς ὑπενθυμίση», ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελε νὰ περιστείλῃ ἀκόμη περισσότερον τὸν φθόνον αὐτῶν —διότι πράγματι ὁ Τιμόθεος ἦτο νέος— διὰ τοῦτο προσέθεσε «τὰς ὁδοὺς μου». Ὅχι τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ (τοῦ Τιμοθέου), ἀλλὰ τὰς ἰδικὰς μου, δηλαδὴ τὰς φροντίδας, τοὺς κινδύνους, τὰ τοπικὰ ἔθιμα, τοὺς νόμους, τοὺς θεσμούς, τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας, ὅλα τὰ ἄλλα. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπεν, «Ἐχομεν ἐλλείψεις εἰς ρουχισμόν καὶ μᾶς κακομεταχειρίζονται καὶ περιπλανώμεθα», καὶ ὅλα αὐτὰ, λέγει, θὰ σᾶς τὰ ὑπενθυμίση, ὡς ἐπίσης καὶ τοὺς νόμους τοῦ Χριστοῦ, ὥστε νὰ ἐξουδετερώσετε τὰς αἱρέσεις. Κατόπιν, ἀφοῦ ἔκανε λόγον διὰ τὰ ἀνωτέρω, προσέθεσε «τὰς ἐν Χριστῷ», ἀναφέρων, ὅπως ἐσυνήθιζε, τὰ πάντα εἰς τὸν Κύριον καὶ προετοιμάζων τὸ ἀξιόπιστον τῶν ὄσων θὰ εἶπῃ ἐν συνεχείᾳ. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Ὅπως διδάσκω παντοῦ εἰς κάθε ἐκκλησίαν». Δὲν σᾶς εἶπα τίποτε νέον· αὐτὰ πιστεύουν ἀπὸ ἐμὲ καὶ ὅλοι αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι. Ὀνομάζει δὲ αὐτὰ ὁδοὺς ἐν Χριστῷ δεικνύων ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἀνθρώπινον καὶ ὅτι τὰ πάντα τὰ κατορθώνει μὲ τὴν βοήθειαν ἀπὸ ἐκεῖ.

2. Ἀφοῦ λοιπὸν εἶπεν αὐτὰ καὶ ἀφοῦ ἐθεράπευσεν ἐκείνους, ἐπειδὴ πρόκειται νὰ προχωρήσῃ εἰς κατηγορίαν κατὰ τοῦ πόρνου, πάλιν ἐκστομίζει λόγους γεμάτους ἀπὸ θυμὸν χωρὶς ὁ ἴδιος νὰ κατέχεται ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ θυμοῦ, ἀλλὰ προσπαθῶν νὰ διορθώσῃ ἐκείνους. Καὶ ἀφοῦ ἄφησε τὸν πόρνον, ὁμιλεῖ μὲ τοὺς ἄλλους, διότι ἐκεῖνον δὲν τὸν ἔκρινεν ἄξιον οὔτε τῶν λόγων τῶν ἰδικῶν του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον κάμνομεν εἰς τοὺς ὑπηρέτας ποὺ μᾶς ἔχουν βλάβει πολύ. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «ἀποστέλλω τὸν Τιμόθεον», διὰ νὰ μὴ γίνουν ἀπὸ αὐτὸ ραθυμότεροι, κοίταξε τί λέγει· «Μερικοὶ ὁμῶς ὑπερ-

φησιν· «Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες». Ἐνταῦθα γὰρ κάκεινων καθάπερ καὶ ἐτέρων τινῶν κατασείων αὐτῶν τὸ φρόνημα. Φιλαρχίας γὰρ τὸ ἔγκλημα, τῇ ἐρημίᾳ τοῦ διδασκάλου εἰς ἀπόνοιαν κεχρηῆσθαι. Ὅταν
 5 μὲν οὖν πρὸς τοὺς πολλοὺς διαλέγηται, σκόπει πῶς ἐν-
 τρεπτικῶς αὐτὸ ποιεῖ· ὅταν δὲ πρὸς τοὺς αἰτίους, κατα-
 φορικώτερον. Ἐκείνοις μὲν γὰρ λέγει «Πάντων περίψημα»
 καὶ θεραπεύων αὐτοὺς φησιν «Οὐκ ἐντρέπων ὑμᾶς γράφω
 ταῦτα», τούτοις δὲ «Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς ὑμᾶς
 10 ἐφυσιώθησάν τινες», δεικνὺς ὅτι παιδικῆς διανοίας ἢ ἀπό-
 νοια· καὶ γὰρ οἱ παῖδες τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ διδασκάλου ῥα-
 θυμότεροι γίνονται. Τοῦτό τε οὖν ἐνδείκνυται, καὶ ὅτι ἀρ-
 κεῖ πρὸς διόρθωσιν ἢ παρουσία.

Καθάπερ γὰρ λέοντος παρουσία ἅπαντα ποιεῖ κατε-
 15 πτηχέναι τὰ ζῶα, οὕτω καὶ ἡ Παύλου τοὺς διαφθείραν-
 τας τὴν Ἐκκλησίαν. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Ἐλεύσομαι δὲ τα-
 χέως πρὸς ὑμᾶς, ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ». Ἀλλὰ τὸ μὲν
 τοῦτο εἰπεῖν μόνον ἐδόκει ἀπειλῆς εἶναι· τὸ δὲ καὶ τὴν
 ἀπὸ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν καὶ αὐτὸν ἐπαγγεῖλασθαι, κάκει-
 20 νους ἀπαιτεῖν, τοῦτο ἦν μεγαλόφρονος διανοίας. Διόπερ
 καὶ προσέθηκε τοῦτο εἰπὼν· «Καὶ γνώσομαι οὐ τὸν λόγον
 τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν». Οὐδὲ γὰρ ἀπὸ
 κατορθωμάτων οἰκείων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ διδασκάλου
 ἀπουσίας ἢ ἀπόνοια ἦν· ὅπερ καὶ αὐτὸ γνώμης ἦν κατα-
 25 φρονητικῆς. Διὰ τοῦτο εἰπὼν «Ἐπεμψα Τιμόθεον» οὐκ
 εὐθέως εἶπεν, ἐλεύσομαι, ἀλλὰ πρότερον αὐτῶν κατηγο-
 ρήσας ὅτι ἐφυσιώθησαν, τότε φησὶν «ἐλεύσομαι». Εἰ μὲν
 γὰρ πρὸ τῆς κατηγορίας αὐτὸ τέθεικεν, ἀπολογία μᾶλλον
 ἐγένετο αὐτοῦ ὡς οὐκ ἀπολειφθέντος, καὶ οὐκ ἀπειλή, καὶ
 30 οὐδὲ οὕτως πιστός ὁ λόγος ἦν· νυνὶ δὲ μετὰ τὴν κατηγο-
 ρίαν θεὶς καὶ ἀξιόπιστον αὐτὸν καὶ φοβερὸν ἐποίησε. Καὶ
 ὄρα αὐτοῦ τὸ βέβαιον καὶ ἀσφαλές· οὐ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν,
 ἐλεύσομαι, ἀλλ' «ἐὰν ὁ Κύριος θελήσῃ», καὶ οὐ τίθησι χρό-
 νον ὠρισμένον. Ἐπειδὴ γὰρ συνέβαιεν αὐτὸν βραδέως

4. αὐτ. 4,18.

5. αὐτ. 19.

ηφανεύθησαν ὡσάν νά μὴ ἐπρόκειτο νά ἔλθω πρὸς ἐσᾶς»⁴. Ἐδῶ δηλαδὴ κατηγορεῖ καὶ ἐκείνους καὶ μερικοὺς ἄλλους κατασείων τὸ φρόνημα αὐτῶν. Τὸ ἀμάρτημα δηλαδὴ ἦτο ἡ φιλαρχία, πού ἐξεμεταλλεύθη τὴν ἀπουσίαν τοῦ διδασκάλου καὶ ἔφθασεν εἰς ὑπεροψίαν. Ὅταν μὲν ἀπευθύνηται πρὸς τοὺς πολλοὺς, πρόσεξε πόσον προσπαθεῖ νά προκαλέσῃ τὴν ἐντροπήν· ὅταν ὁμως ἀπευθύνηται πρὸς τοὺς αἰτίους, χρησιμοποιοεῖ ὕφος πολὺ δριμύ. Δηλαδὴ εἰς ἐκείνους μὲν λέγει, «Ἐγίναμεν ὡς ἀκαθαρσία ὄλων», καὶ θεραπεύων αὐτοὺς λέγει· «Τὰ γράφω αὐτὰ ὄχι διὰ νά σᾶς προκαλέσω ἐντροπήν»· εἰς αὐτοὺς δέ· «Μερικοὶ ὑπερηφανεύθησαν ὡς νά μὴ ἐπρόκειτο νά ἔλθω πρὸς ἐσᾶς», δεικνύων ὅτι ἡ ἀλαζονεία εἶναι ἔνδειξις παιδικῆς διανοίας, διότι τὰ παιδιὰ γίνονται ραθυμότερα ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο λοιπὸν δεικνύει, καὶ ὅτι ἡ παρουσία ἀρκεῖ διὰ τὴν διόρθωσιν.

Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν ἡ παρουσία λέοντος κάμνει ὄλα τὰ ζῶα νά ζαρῶνουν ἀπὸ φόβον, ἔτσι καὶ ἡ παρουσία τοῦ Παύλου ἔκαμνε ἐκείνους πού κατέστρεφον τὴν Ἐκκλησίαν. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Θὰ ἔλθω ὁμως πρὸς ἐσᾶς ταχέως, ἐάν ὁ Κύριος τὸ θελήσῃ»⁵. Ἀλλὰ τὸ νά εἰπῆ μὲν τοῦτο μόνον, θὰ ἐθεωρεῖτο ὅτι ἦτο ἀπειλή· τὸ νά ὑποσχεθῆ ὁμοιως ὁ ἴδιος τὴν ἀπόδειξιν διὰ τῶν ἔργων, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκείνοι νά ἀπαιτοῦν, τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν μεγαλόφρονος διανοίας. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε τοῦτο· «Καὶ θὰ γνωρίσω ὄχι τοὺς λόγους τῶν ὑπερηφάνων ἀλλὰ τὴν δύναμίν των». Ἡ ἀλαζονεία δηλαδὴ δὲν ὠφείλετο εἰς τὰ ἰδικὰ των κατορθώματα, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ διδασκάλου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπίσης ἐδείκνυεν ὑπεροπτικὴν διάνοιαν. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐστειλα τὸν Τιμόθεον», δὲν εἶπεν εὐθέως, θὰ ἔλθω, ἀλλ' ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἐκατηγόρησεν ὅτι ἐγέμισαν ἀπὸ οἴησιν, τότε τοὺς λέγει «θὰ ἔλθω». Ἐάν δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ τοῦτο πρὸ τῆς κατηγορίας, θὰ ἦτο μᾶλλον ὡς ἀπολογία αὐτοῦ, ὅτι ὄθεν δὲν ὕπῆρξε κατώτερος, καὶ δὲν θὰ ἦτο ὡς ἀπειλή, καὶ οὔτε ὁ λόγος του θὰ ἦτο τόσο ἀξιόπιστος· τώρα ὁμως μὲ τὸ νά τὸ εἰπῆ μετὰ τὴν κατηγορίαν ἔκανε τὸν λόγον του καὶ ἀξιόπιστον καὶ φοβερόν. Κοίταξε ἐπίσης τὴν δεβαιότητα καὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτοῦ· δὲν εἶπε δηλαδὴ ἀπλῶς, θὰ ἔλθω, ἀλλ' «ἐάν ὁ Κύριος τὸ θελήσῃ», καὶ δὲν θέτει ὠρισμένον χρόνον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἐπρόκειτο νά πάη

παραγενέσθαι, τῇ ἀδηλία βούλεται αὐτοὺς ἐναγωνίους ποιῆσαι. Καὶ ἵνα μὴ διὰ τοῦτο πάλιν ἀναπέσωσι, προσέθηκε «ταχέως».

«Καὶ γνῶσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφυσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν». Οὐκ εἶπεν ὅτι γνῶσομαι τὴν σοφίαν, οὐδὲ τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τί; «Οὐ τὸν λόγον»· κάκεινο τῷ ὄνματι καταφέρων καὶ τοῦτο ἐπαίρων. Καὶ τέως πρὸς τοὺς ἄλλους ἀποτείνεται τοὺς συγκροτοῦντας τὸν πεπορνευκότα. Εἰ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον ἔλεγεν, οὐκ ἂν εἶπε τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὰ ἔργα, ἅπερ ἦν αὐτῷ διεφθαρμένα. Καὶ διὰ τί οὐ ζητεῖς τὸν λόγον; Οὐκ ἐπειδὴ ἀπορῶ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν δυνάμει τὰ ἡμέτερα. Καθάπερ οὖν ἐν πολέμῳ οὐ τῶν πολλὰ φβεγγομένων τὸ κατορθοῦν, ἀλλὰ τῶν πολλὰ ἐργαζομένων, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα οὐ τῶν λαλούντων, ἀλλὰ τῶν
15 ποιούντων ἢ νίκη. Μέγα φρονεῖς ἐπὶ εὐγλωττία, φησίν. Ἄλλ' εἰ μὲν ῥητόρων ὁ ἀγὼν καὶ ὁ καιρὸς, καλῶς ἐντεῦθεν ἐφρόνεις· εἰ δὲ ἀποστόλων ἀλήθειαν καταγγελλόντων καὶ σημείοις ταύτην βεβαιούντων, τί πεφύσησαι ἐπὶ πράγματι περιττῷ καὶ οὐδὲν ὄντι, οὐδὲ εἰς τὰ παρόντα τι συν-
20 τελέσαι δυναμένῳ; Τί γὰρ λόγων ἐπίδειξις δύναιτ' ἂν πρὸς τὸ νεκρὸν ἀναστῆσαι ἢ δαίμονας ἐλάσαι ἢ ἄλλην τινὰ τοιαύτην ἐργάσασθαι θαυματουργίαν;

Τούτων δὲ χρεῖα νῦν καὶ διὰ τούτων τὰ ἡμέτερα συνίσταται. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἢ βασιλεία
25 τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει». Διὰ σημείων, φησίν, οὐ δι' εὐγλωττίας ἐκρατήσαμεν, καὶ τοῦ θείαν εἶναι τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν καὶ βασιλείαν καταγγέλλειν οὐρανῶν μεγίστην ἀπόδειξιν παρεχόμενοι τὰ σημεῖα, ἅπερ ποιοῦμεν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος. Εἰ τοίνυν μεγάλοι τινὲς εἶναι βού-
30 λονται οἱ πεφυσιωμένοι νῦν, ἐπειδὴν παραγένωμαι, δεῖξάτωσαν, εἴ τινα δύναμιν τοιαύτην ἔχουσι· καὶ μὴ μοι ῥημάτων προβαλλέσθωσαν κόμπους· οὐδὲν νῆο ἐκείνη πρὸς ἡμᾶς ἢ τέχνη.

συντόμως, μὲ τὸ νὰ μὴ προσδιορίζῃ τὸν χρόνον τῆς ἐπισκέψεώς του θέλει νὰ τοὺς ἐμβάλῃ εἰς ἀγωνίαν. Καὶ διὰ νὰ μὴ ἀποθαρρυνθοῦν πάλιν διὰ τοῦτο, προσέθεσε τὸ «ταχέως».

«Καὶ θὰ γνωρίσω ἔχι τοὺς λόγους τῶν ὑπερηφάνων ἀλλὰ τὴν δύναμίν των». Δὲν εἶπεν ὅτι, θὰ γνωρίσω τὴν σοφίαν των, οὔτε τὰ σημεῖα, ἀλλὰ τί; «Ὁχι τοὺς λόγους των», καὶ μὲ τὴν λέξιν ποῦ χρησιμοποιεῖ ὑποτιμᾷ μὲν ἐκεῖνο, ἐνῶ ἐξαίρει τοῦτο. Καὶ κατὰ πρῶτον ἀποτείνεται πρὸς τοὺς ἄλλους ποῦ ὑπέθαλπον τὸν πόρον· διότι, ἐὰν ἀπετεινέτο πρὸς ἐκεῖνον, δὲν θὰ ἀνέφερε τὴν δύναμιν, ἀλλὰ τὰ ἔργα του, τὰ ὅποια ἦσαν αἰσχρά. Καὶ διατί δὲν ζητεῖς τὸν λόγον; Ὁχι διότι στεροῦμαι τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ πίστις μας εἶναι δύναμις. Ὅπως ἀκριβῶς λοιπὸν εἰς τὸν πόλεμον ἢ νίκη εἶναι ἔργον ἔχι αὐτῶν ποῦ λέγουν πολλά, ἀλλ' αὐτῶν ποῦ πράττουν πολλά, ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ ἡ νίκη ὀφείλεται ἔχι εἰς ἐκείνους ποῦ ὀμιλοῦν, ἀλλ' εἰς ἐκείνους ποῦ δροῦν. Ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὴν εὐγλωττίαν σου, θὰ ἔλεγε κάποιος. Ἄλλ' ἐὰν μὲν ὁ καιρὸς ἦτο δι' ἀγῶνα ρητόρων, δικαίως ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὴν εὐγλωττίαν· ἐφ' ὅσον ὁμοίως πρόκειται δι' Ἀποστόλους ποῦ κηρύττουν τὴν ἀλήθειαν καὶ θεβαιώνουν αὐτὴν μὲ σημεῖα, διατί εἶσαι γεμᾶτος μὲ ἀλαζονείαν διὰ πρᾶγμα περιττὸν καὶ τιποτένιον, ποῦ δὲν ἠμπορεῖ οὔτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ φέρῃ κάποιον ὄφελος; Ἡ ἐπίδειξις δηλαδὴ λόγων ποῖαν δύναμιν θὰ εἶχε νὰ ἀναστήσῃ νεκρόν, νὰ ἐκδιώξῃ δαίμονας ἢ νὰ κάνη κάποιαν ἄλλην τέτοιαν θαυματουργίαν;

Αὐτὰ χρειάζονται τώρα καὶ μὲ αὐτὰ ἡ πίστις μας μένει καθαρά. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ζήτημα εὐγλωττίας, ἀλλὰ δυνάμεως»⁶. Ὑπερισχύσαμεν, λέγει, διὰ τῶν θαυμάτων, ἔχι διὰ τῆς εὐγλωττίας, καὶ διότι τὰ θαύματα, τὰ ὅποια κάμνομεν μὲ τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὰ παρουσιάζομεν ὡς μεγίστην ἀπόδειξιν τοῦ ὅτι ἡ διδασκαλία μας εἶναι θεία καὶ ὅτι κηρύττομεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἐὰν λοιπὸν θέλουν νὰ εἶναι κάπως σπουδαῖοι αὐτοὶ ποῦ τώρα εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἀλαζονείαν, ὅταν θὰ ἔλθω, ἃς δείξουν ἂν ἔχουν κάποιαν τέτοιαν δύναμιν· καὶ ἃς μὴ μοῦ προβάλλουν λόγους ἀλαζονικούς, διότι ἐκεῖνη ἡ τέχνη δὲν εἶναι τίποτε δι' ἡμᾶς.

3. «Τί θέλετε; ἐν ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἢ ἐν ἀγάπῃ πνεύματι τε πραότητος;». Πολὺ καὶ τὸ φοβερὸν ἔχει καὶ τὸ προσηγνὲς ὁ λόγος οὗτος. Τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν ὅτι γινώσομαι, ἔτι ὑπεσταλμένου ἦν· τὸ δὲ εἰπεῖν «Τί θέλετε; ἐν
5 ῥάβδῳ ἔλθω πρὸς ὑμᾶς;» ἐπὶ τὸν διδασκαλικὸν λοιπὸν ἀναβαίνοντος θρόνον, κάκειθεν αὐτοῖς διαλεγομένου καὶ τὴν ἐξουσίαν ἀναλαβόντος πᾶσαν. Τί ἐστὶν «ἐν ῥάβδῳ»; Ἐν κολάσει, ἐν τιμωρίᾳ· τουτέστιν, ἀνελῶ, πηρώσω· ὅπερ ἐπὶ τῆς Σαπφείρας ὁ Πέτρος ἐποίησεν· ὅπερ αὐτὸς ἐπὶ
10 Ἐλύμα τοῦ μάγου. Οὐκέτι γὰρ λοιπὸν ὡς παρεξετάζων ἐκείνοις ἑαυτὸν λέγει, ἀλλ' αὐθεντικῶς. Καὶ ἐν τῇ δευτέρῃ δὲ ἐπιστολῇ τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται λέγων, ὅταν λέγῃ· «Ἐπεὶ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ». «Ἐν ῥάβδῳ ἔλθω ἢ ἐν ἀγάπῃ;». Τὸ γὰρ ἐν ῥάβδῳ
15 ἔλθειν οὐκ ἦν ἀγάπης; Ἀγάπης μὲν ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἀγαπῶν ἀναδύεται πρὸς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο οὕτω φησὶν. Ὅτε μὲν οὖν περὶ τιμωρίας ἔλεγεν, οὐκ εἶπε «πνεύματι τε πραότητος» ἀλλὰ «ῥάβδῳ». Καίτοι κάκεινο πνεύματι ἐγένετο· ἔστι γὰρ πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητας· ἀλλ' οὐ βούλεται οὕτως αὐτὸ καλεῖν, ἀλλ'
20 ἀπὸ τῶν χρηστοτέρων.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς καίτοιγε τιμωρούμενος, ὅτι μὲν ἐλεήμων ἐστὶ καὶ μακρόθυμος καὶ πλούσιος ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς, πολλαχοῦ λέγεται· ὅτι δὲ κολαστικός, ἅπαξ
25 πού καὶ δεύτερον καὶ σπανιάκις, καὶ ταῦτα τῆς αἰτίας κατεπειγούσης. Καὶ σκόπει σοφίαν Παύλου. Τὴν ἐξουσίαν αὐτὸς ἔχων καὶ τούτου κάκεινου ἑτέρους ποιεῖ κυρίου λέγων, «Τί θέλετε;» ἐν ὑμῖν τὸ πρᾶγμα κεῖται. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν καὶ τούτου κάκεινου κύριοι, καὶ τοῦ εἰς γένε-
30 ναν ἐμπεσεῖν καὶ τοῦ βασιλείας ἐπιτυχεῖν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς οὕτως ἠθέλησεν. «Ἰδοὺ γάρ», φησί, «πῦρ καὶ ὕδωρ· οὐ εἴθε ἂν θέλης, ἐκτενεῖς τὴν χεῖρά σου»· καὶ «Ἐὰν θέλητε καὶ

7. αὐτ. 21.

8. Β' Κορ. 13,3.

9. Σομ. Σειο. 15,16

3. «Τί θέλετε; νὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς μὲ ράβδον ἢ μὲ ἀγάπην καὶ πνεῦμα πραότητος;». Ὁ λόγος αὐτὸς καὶ φόβον προκαλεῖ καὶ φιλόφρονα αἰσθήματα δεικνύει. Τὸ νὰ εἰπῆ δηλαδὴ, ὅτι θὰ γνωρίσω, ἐδείκνυεν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀκόμη ἦτο συγκρατημένος· τὸ νὰ εἰπῆ ὁμως «Τί θέλετε; νὰ ἔλθω πρὸς ἐσᾶς μὲ ράβδον;» δεικνύει ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἀνεβαίνει πλέον εἰς τὴν διδασκαλικὴν ἔδραν καὶ τοὺς ὁμιλεῖ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ὁ ὁποῖος ἀνέλαβεν ὅλην τὴν ἐξουσίαν. Τί σημαίνει «μὲ ράβδον»; Μὲ κολασμόν, μὲ τιμωρίαν· δηλαδὴ, θὰ σᾶς ἀφανίσω, θὰ σᾶς πληγώσω· πράγμα πού ἔκανεν ὁ Πέτρος εἰς τὴν Σαπφείραν· καὶ ἀκριβῶς τὸ ἴδιο ἔκανεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Ἐλύμα τὸν μάγον. Δηλαδὴ, δὲν ὁμιλεῖ πλέον ὡς νὰ ἔθετε τὸν ἑαυτὸν του εἰς ἴσην θέσιν μὲ ἐκείνους, ἀλλ' ὡς αὐθέντης. Καὶ εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν φαίνεται ὅτι τὸ ἴδιον ἀκριβῶς λέγει· μὲ τὰ λόγια· «Ἐπειδὴ ζητεῖτε ἀπόδειξιν διὰ τὸν Χριστόν, ὁ ὁποῖος λαλεῖ δι' ἐμοῦ»⁸. «Νὰ ἔλθω μὲ ράβδον ἢ μὲ ἀγάπην;». Δηλαδὴ τὸ νὰ ἔλθῃ μὲ ράβδον δὲν θὰ ἐδείκνυεν ἀγάπην; Θὰ ἐδείκνυε μὲν ἀγάπην, ἀλλ' ἐπειδὴ, ἐνῶ ἀγαπᾷ πάρα πολὺ, εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τιμωρήσῃ, διὰ τοῦτο ὁμιλεῖ ἔτσι. Ὅταν μὲν ὁμιλεῖ περὶ τιμωρίας, δὲν εἶπε «καὶ μὲ πνεῦμα πραότητος» ἀλλὰ «μὲ ράβδον». Καὶ ὁμως καὶ ἐκεῖνο ἐγένετο μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· διότι ὑπάρχει πνεῦμα πραότητος καὶ πνεῦμα αὐστηρότητος, ἀλλὰ δὲν θέλει νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸ ἔτσι, ἀλλὰ μὲ τὰς ἐπεικειστέρας λέξεις.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεός, ἂν καὶ τιμωρεῖ, ἀναφέρεται εἰς πολλὰ σημεῖα ὅτι εἶναι ἐλεήμων καὶ μακρόθυμος καὶ πλούσιος εἰς ἔλεος καὶ εὐσπλαχνίαν, μίαν δὲ μόνον ἢ δύο φορές ἢ σπανίως —καὶ τότε, διότι εἶναι κατεπείγουσα ἀνάγκη— ἀναφέρεται ὡς τιμωρός. Καὶ πρόσεξε τὴν σοφίαν τοῦ Παύλου. Ἐνῶ ὁ ἴδιος κατέχει τὴν ἐξουσίαν, καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀφήνει εἰς τὴν ἐκλογὴν ἄλλων λέγων, «Τί θέλετε;»· δηλαδὴ ἢ ἐκλογὴ ἐπαφίεται εἰς τὴν κρίσιν σας· διότι πράγματι ἀπὸ ἡμᾶς ἐξαρτᾶται καὶ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, δηλαδὴ καὶ τὸ νὰ πέσωμεν εἰς τὴν κόλασιν καὶ τὸ νὰ ἐπιτύχωμεν εἰς τὴν βασιλείαν, διότι ὁ Θεὸς ἔτσι ἠθέλησε· διότι λέγει· «Ἴδου πῦρ καὶ ὕδωρ· ἄπλωσε τὸ χέρι σου καὶ πάρε ὅ,τι θέλεις»⁹. «Ἐὰν

εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐάν δέ μὴ θέλητε, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται».

4. Ἄλλ' ἴσως ἔρεῖ τις, ὅτι θέλω. Καὶ οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος, ὥστε μὴ θέλειν· ἀλλ' οὐκ ἄρκει μοι τὸ θέλειν.
 5 Καὶ μὴν ἄρκει, ἐάν, ὡς χρή, θέλης καὶ τὰ τοῦ θέλοντος ποιῆς· νυνὶ δὲ οὐ σφόδρα θέλεις. Καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄλλων γυμνάσωμεν, εἰ δοκεῖ. Εἶπέ γάρ μοι, ὁ βουλόμενος γυναῖκα ἀγαγέσθαι ἄρκειται τῷ θέλειν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ προμνηστρίας ἐπιζητεῖ καὶ φίλους ἀξιοῖ συναγρυπνηῆσαι
 10 καὶ χρήματα συνάγει. Πάλιν ὁ ἔμπορος οὐκ οἴκοι καθήμενος ἄρκειται τῷ θελήσει, ἀλλὰ καὶ πλοῖον μισθοῦται καὶ ναύτας καὶ κωπηλάτας καταλέγει καὶ ἀργύριον δανείζεται καὶ χώραν περιεργάζεται καὶ ὠνίων τιμάς. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον εἰς μὲν τὰ τῆς γῆς τοσαύτην σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι,
 15 τὸν δὲ οὐρανὸν ἐμπορεῦεσθαι μέλλοντας τῷ θέλειν ἄρκεισθαι μόνον; μᾶλλον δὲ μὴδὲ τοῦτο μετὰ τῆς προσηκούσης ἐπιδείκνυσθαι σπουδῆς; Ὁ γὰρ θέλων, ὡς δεῖ, καὶ τῶν πραγμάτων ἄπτεται τῶν ἐπὶ τοῦτο ἀγόντων, ὃ θέλει. Καὶ γὰρ ἐπειδὴν τὸ πεινῆσαι καταναγκάζη τραφῆναι,
 20 οὐ περιμένεις αὐτόματα τὰ σιτία πρὸς σὲ ἔλθειν, ἀλλὰ πάντα ποιεῖς ὑπὲρ τοῦ τὴν τροφὴν συναγαγεῖν· καὶ ἐπὶ τοῦ διψῆν καὶ ἐπὶ τοῦ ῥιγοῦν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁμοίως ἐνεργὸς εἶ καὶ παρατεταγμένος πρὸς τὴν τοῦ σώματος ἐπιμέλειαν.

25 Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλείας ποίει, καὶ πάντως αὐτῆς ἐπιτεύξη. Διὰ τοῦτο γὰρ σε αὐτεξούσιον ἐποίησεν ὁ Θεός, ἵνα μὴ ὕστερον ἐγκαλῆς τῷ Θεῷ ὡς ἀνάγκη δεθείς. Σὺ δὲ ὑπὲρ ὧν τιμῆς ἀπέλαυσας, ὑπὲρ τούτων ἀγανακτεῖς. Καὶ γὰρ πολλῶν ἤκουσα λεγόντων· διὰ τί γὰρ με
 30 κύριον ἐποίησεν ἀρετῆς; Ἄλλὰ πῶς ἔδει; κοιμώμενον καὶ νυστάζοντα καὶ τῆς κακίας ἐφιέμενον καὶ τρυφῶντα καὶ

θέλητε καὶ ὑπακούητε εἰς ἐμέ, θὰ φᾶτε τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ἐὰν ὁμοῦς δὲν θέλητε, θὰ σᾶς ἀφανίσῃ μάχαιρα»¹⁰.

4. Ἄλλ' ἴσως εἶπῃ κάποιος ὅτι, «θέλω». Καὶ κανεὶς δὲν εἶναι τόσο ἀνόητος, ὥστε νὰ μὴ θέλῃ· ἀλλὰ δὲν ἀρκεῖ κατὰ τὴν γνώμην μου ἢ θέλησιν. Ἀρκεῖ ὁμοῦς, ἐὰν θέλῃς, ὅτι πρέπει νὰ θέλῃς καὶ ἂν αἱ πράξεις σου δεικνύουν ἄνθρωπον ποῦ θέλει· τώρα ὁμοῦς δὲν θέλεις ἔντονα. Καί, ἂν θέλετε, ἄς ἐπαληθεύσωμεν τοῦτο ἐπὶ ἄλλων πραγμάτων. Εἶπέ μου λοιπὸν, ἐκεῖνος ποῦ θέλει νὰ νυμφευθῇ γυναῖκα ἀρκεῖται εἰς τὸ νὰ θέλῃ τοῦτο; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ προξενήτριαν ἐπιζητεῖ καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ ἀξιοῖ νὰ ἐνδιαφερθοῦν νυχθημερὸν διὰ τὸ θέμα τοῦ καὶ χρήματα συγκεντρώνει. Ὁ ἔμπορος ἐπίσης δὲν κάθεται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀρκούμενος εἰς τὴν θέλησίν του (νὰ κερδίσῃ), ἀλλὰ καὶ πλοῖον μισθώνει καὶ ναύτας καὶ κωπηλάτας συγκεντρώνει καὶ χρήματα δανεῖζεται καὶ τὴν χώραν περιέρχεται καὶ ἐξετάζει τὰς τιμὰς τῶν ἐμπορευμάτων. Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράξενον διὰ μὲν τὰ γῆινα νὰ δεικνύωμεν τόσην σπουδὴν, ἐνῶ, ὅταν πρόκειται νὰ κερδίσωμεν τὸν οὐρανόν, νὰ ἀρκούμεθα μόνον εἰς τὸ νὰ θέλωμεν τοῦτο; μᾶλλον δὲ οὔτε εἰς τοῦτο δεικνύομεν τὴν ἀπαιτουμένην σπουδὴν; Ἐκεῖνος δηλαδὴ ποῦ θέλει, ὅπως πρέπει, προβαίνει καὶ εἰς τὰς ἐνεργείας, αἱ ὁποῖαι ὁδηγοῦν ἐκεῖ ποῦ θέλει. Καθ' ὅσον ὅταν ἡ πείνα σὲ καταναγκάζῃ νὰ τραφῇς, δὲν περιμένεις τὰ τρόφιμα μόνον τῶν νὰ ἔλθουν πρὸς σέ, ἀλλὰ κάμνεις τὰ πάντα, διὰ νὰ συγκεντρώσῃς τὴν τροφήν· καὶ εἰς τὴν δίψαν καὶ εἰς τὸ ρίγος καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἐξ ἴσου εἶσαι δραστήριος καὶ ἑτοιμος διὰ τὴν φροντίδα τοῦ σώματος.

Τοῦτο λοιπὸν κάμνε καὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ ὁπωσδήποτε θὰ τὴν ἐπιτύχῃς· διότι διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς σὲ ἔκανε αὐτεξούσιον, διὰ νὰ μὴ κατηγορῇς κατόπιν τὸν Θεὸν ὅτι δῆθεν σὲ ἐξηνάγκασε. Σὺ ὁμοῦς ἀγανακτεῖς δι' αὐτὰ, τὰ ὁποῖα σοῦ ἔκαμε τὴν τιμὴν ποῦ σοῦ τὰ ἔδωσε. Καὶ πράγματι, ἤκουσα πολλοὺς νὰ λέγουν· Διατί λοιπὸν δὲν με ἔκαμεν ὁ Θεὸς κύριον τῆς ἀρετῆς; Ἀλλὰ πῶς ἔπρεπε; νὰ σὲ φέρῃ εἰς τὸν οὐρανόν, ἐνῶ κοιμᾶσαι καὶ νυστάζεις καὶ ἐπιθυμεῖς τὴν κακίαν καὶ ζῆς τρυφυλὴν ζωὴν καὶ τρώγεις

γαστριζόμενον ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀπέστης κακίας. Εἰ γὰρ νῦν, ἀπειλῆς κειμένης, οὐδὲ οὕτως ἀφίστασαι τῆς πονηρίας· εἰ καὶ τὸν οὐρανὸν σοι προσέθη-
 κεν ἔπαθλον, πότε ἂν ἐπαύσω γινόμενος ῥαθυμότερος καὶ
 5 χείρων πολλῶ; Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνο ἐξεις, εἰπεῖν ὅτι ἔδειξε
 μὲν τὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἐβοήθησε δέ· καὶ γὰρ πολλὴν ὑπισχνεῖ-
 ταί σοι τὴν συμμαχίαν.

Ἄλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ, φησὶν, ἐπαχθῆς καὶ φορτικῆ, τῇ
 δὲ κακίᾳ ἡδονὴ συγκέκραται πολλή, καὶ ἡ μὲν ἐστὶ πλατεῖα
 10 εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη. Ἔρα διόλου,
 εἰπέ μοι, ἢ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἀμφοτέραι τοιαῦται; Καὶ γὰρ
 καὶ ἄκων ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς λέγεις ταῦτα ἃ λέγεις· οὕτως
 ἰσχυρὸν ἢ ἀλήθεια. Καὶ γὰρ εἰ δύο ἦσαν ὁδοί, ἡ μὲν ἐπὶ
 κάμινον, ἡ δὲ στενὴ ἢ ἐπὶ τὸν παράδεισον, ποίαν ἂν εἴλου
 15 μᾶλλον ὁδόν; Κἂν γὰρ νῦν φιλονεικῶν ἀντείπης, ἀλλὰ
 τοῖς σφόδρα ὠμολογημένοις, κἂν σφόδρα ἀναισχυντῆς,
 ἀντείπειν οὐ δυνήσῃ.

Ὅτι μὲν γὰρ αὕτη μᾶλλον ἐστὶν αἰρετὴ ἢ τὴν ἀρχὴν
 ἔχουσα χαλεπὴν, ἀλλὰ μὴ τὸ τέλος, ἀπὸ τῶν ἐν χερσὶ
 20 ὑμᾶς διδάξαι πειράσομαι. Καί, εἰ βούλεσθε, τὰς τέχνας
 μεταχειρίσωμεν πρῶτον· αὗται γὰρ τὴν μὲν ἀρχὴν πόνου
 γέμουσαν ἔχουσι, τὸ δὲ τέλος ἐπικερδές. Ἄλλ' οὐδεὶς,
 φησὶν, ἤψατο τέχνης μὴ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων. Ἐπειδὴν
 γὰρ ἢ κύριος ἑαυτοῦ, φησὶν, ὁ νέος μᾶλλον αἰρήσεται τρυ-
 25 φᾶν ἐν ἀρχῇ καὶ πρὸς τῷ τέλει μυρία παθεῖν κακὰ ἢ τα-
 λαιπωρεῖσθαι ἐν παροιμίσις καὶ καρποῦσθαι μετὰ ταῦτα
 ἐκ τῶν πόνων ἐκείνων. Οὐκοῦν τὸ τὰ τοιαῦτα αἰρεῖσθαι
 ὀρφανικῆς ἐστὶ διανοίας καὶ παιδικῆς ῥαθυμίας· τὸ δὲ τὰ
 ἐναντία, συνέσεως καὶ ἀνδρείας.

ὑπερβολικῶς; Ἄλλὰ τότε δὲν θὰ ἀπέφευγες τὴν κακίαν. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ τῶρα ποὺ ὑπάρχει ἀπειλὴ οὔτε ἔτσι ἀπομακρύνεσαι ἀπὸ τὴν πονηρίαν, ἐὰν καὶ τὸν οὐρανὸν σοῦ προσέθετεν ὡς ἔπαθλον, πό-τε θὰ ἔπαυες νὰ γίνεσαι ραθυμότερος καὶ χειρότερος; Ἄλλ' οὔτε καὶ ἐκεῖνο θὰ ἔχῃς νὰ προβάλῃς ὡς δικαιολογίαν, ὅτι δηλαδὴ ἔδειξε μὲν τὰ ἀγαθὰ, ἀλλὰ δὲν σ' ἐβοήθησε, διότι σοῦ ὑπόσχεται πολλὴν τὴν βοήθειαν.

Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἡ μὲν ἀρετὴ εἶναι ἐπαχθῆς καὶ φορ-τικὴ, ἐνῶ πολλὴ ἡδονὴ εἶναι ἀναμειγμένη μὲ τὴν κακίαν, καὶ ἡ μὲν ὁδὸς τῆς κακίας εἶναι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ ὁδὸς τῆς ἀρετῆς εἶναι στενὴ καὶ τεθλιμμένη. Εἶπέ μου, ἄρα γε αἱ δύο ὁδοὶ δὲν ἦσαν καθόλου τέτοιαι ἢ ἦσαν τέτοιαι καὶ αἱ δύο ἀπὸ τὴν ἀρ-χὴν; διότι τὰ ὅσα λέγεις ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς τὰ λέγεις χωρὶς νὰ τὸ θέλῃς· εἶναι τόσον ἰσχυρὰ ἢ ἀλήθεια. Ἐὰν δηλαδὴ ἦσαν δύο αἱ ὁδοί, καὶ ἡ μὲν μία ἔφερεν εἰς κάμινον, ἡ δὲ ἄλλη εἰς τὸν παρά-δεισον, καὶ ἐκείνη μὲν ποὺ θὰ ἔφερεν εἰς τὴν κάμινον ἦτο πλατεῖα, ἡ ἄλλη δὲ ποὺ θὰ ἔφερεν εἰς τὸν παράδεισον ἦτο στενὴ, ποίαν ὁ-δὸν θὰ ἐπροτίμας; Καὶ ἂν τῶρα ἀπὸ διάθεσιν ἀντιλογίας τὸ ἀρ-νηθῆς, θὰ ἀρνηθῆς πράγματα ποὺ ὅλοι τὰ ὁμολογοῦν, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἐντελῶς ἀναίσχυντος, δὲν θὰ ἤμπορέσης νὰ τὸ ἀρνη-θῆς.

Ὅτι προτιμᾶται μᾶλλον ἐκείνη ἡ ὁδὸς ποὺ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς δύσκολον καὶ ὄχι τὸ τέλος θὰ προσπαθήσω νὰ σαῶς τὸ παρου-σιάσω μὲ παραδείγματα ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πραγματικότητα. Καί, ἂν θέλετε, κατὰ πρῶτον ᾧς χρησιμοποιήσωμεν τὰς τέχνας· αὐτῶν δηλαδὴ ἡ μὲν ἀρχὴ εἶναι γεμάτη μὲ κόπον, τὸ τέλος ὁμως φέρει κέρδη. Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, κανεὶς δὲν ἠσχολήθη μὲ μίαν τέχνην χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ κάποιος, ποὺ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἀ-σχοληθῆ. Ἐὰν δηλαδὴ, λέγει, ὁ νέος εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, θὰ προτιμήσῃ μᾶλλον εἰς τὴν ἀρχὴν νὰ ζῆ τρυφηλὴν ζωὴν καὶ πρὸς τὸ τέλος νὰ πάθῃ μύρια κακὰ παρὰ νὰ ταλαιπωρῆται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς του καὶ κατόπιν νὰ χαρῆ τοὺς καρποὺς τῶν κό-πων του. Τὸ νὰ ἐκδηλώσῃ λοιπὸν κανεὶς τέτοιαν προτίμησιν δει-κνύει περιορισμένην διάνοιαν καὶ παιδικὴν ραθυμίαν, ἐνῶ τὸ νὰ προτιμήσῃ τὰ ἀντίθετα δεικνύει σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν.

Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς, εἰ μὴ ἤμεν παῖδες τὸν νοῦν, οὐκ ἄν ἐκείνω τῷ ὀρφανῷ καὶ ἀνοήτῳ, ἀλλὰ τῷ πατέρα ἔχοντι ἐξωμοιώθημεν ἄν. Δεῖ τοίνυν τὴν παιδικὴν ἐκβαλεῖν διάνοιαν, ἀλλὰ μὴ τὰ πράγματα αἰτιᾶσθαι· καὶ τὸν
 5 ἡνίοχον ἐπιστῆσαι τῇ συνειδήσει, ὃς οὐκ ἐάσει γαστρίζεσθαι, ἀλλὰ τρέχειν καὶ ἀγωνίζεσθαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν παῖδας μετὰ ταλαιπωρίας ἄγειν τὴν ἀρχὴν ἐπὶ πράγματα προοίμια μὲν ἔχοντα ἐπίμοχθα, τὸ δὲ τέλος χρηστόν, ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς ἀπεναντίας περὶ τῶν πνευματι-
 10 κῶν διακεῖσθαι πραγμάτων; Καίτοιγε οὐδὲ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πάντως δῆλον ὅτι χρηστόν ἔσται τὸ τέλος· καὶ γὰρ ἄωρος θάνατος καὶ πενία καὶ συκοφαντία καὶ μεταβολὴ πραγμάτων καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα μετὰ τοὺς πολλοὺς πόνους τῶν καρπῶν ἀποστερηθῆναι ἐποίησε. Κἂν ἐπιτύ-
 15 χῶι δὲ οἱ μετιόντες, οὐδὲν μέγα καρπώσονται· τῷ γὰρ παρόντι βίῳ πάντα συγκαταλύεται ἐκεῖνα.

Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲ ὑπὲρ τοιούτων τρέχομεν ψυχρῶν καὶ ἐπικήρων οὔτε δεδοίκαμεν ὑπὲρ τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ μείζων καὶ ἀσφαλεστέρα ἢ ἐλπίς μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπο-
 20 δημίαν. Τίς οὖν ἔσται συγγνώμη, τίς δὲ ἀπολογία μὴ βουλομένοις ἀποδύεσθαι πρὸς τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους; Ἄλλ' ἐρωτῶσιν ἔτι, διὰ τί στενὴ ἢ ὁδός; Καὶ εἰς μὲν βασιλεία τὰ ἐπίγεια τῶν πόρνων καὶ τῶν μεθυόντων καὶ τῶν λάγνων οὐκ ἀξιοῖς εἰσιέναι τινά, εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν αὐτὸν
 25 μετὰ ἀδείας καὶ τρυφῆς καὶ μέθης καὶ πλεονεξίας καὶ κακίας ἀπάσης τοὺς ἀνθρώπους εἰσάγεσθαι ἀξιοῖς; Καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια;

5. Ἄλλ' οὐ τοῦτο, φησί, λέγω, ἀλλὰ διὰ τί μὴ εὐρύχωρος ἦν ἡ ἀρετή; Καὶ μὴν, ἐὰν θέλωμεν, καὶ σφόδρα
 30 ἔστιν εὐκόλος. Τί γὰρ εὐκολώτερον, εἰπέ μοι, τὸ διορύξαι τοῖχον καὶ λαβόντα τὰ ἐτέρων ὕστερον εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσεῖν ἢ τοῖς οὔσιν ἀρκούμενον παντὸς ἀπηλλάχθαι φόβου; Καίτοιγε οὐ τὸ πᾶν εἶπον. Τί γὰρ εὐκολώτερον, εἰπέ

Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἔάν δὲν εἴμεθα εἰς τὸν νοῦν παιδιᾶ, δὲν θὰ ὁμοιάσωμεν ἐκεῖνον τὸν ὄρφανὸν καὶ ἀνόητον, ἀλλὰ ἐκεῖνον ποῦ ἔχει πατέρα (ὁ ὁποῖος τὸν συμβουλεύει τὰ πρέποντα). Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποβάλωμεν τὴν παιδικὴν διάνοιαν καὶ ὄχι νὰ κατηγοροῦμεν τὴν πραγματικότητα· πρέπει ἐπίσης νὰ τοποθετήσωμεν εἰς τὴν συνείδησίν μας ἡνίοχον, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ μᾶς ἀφήσῃ νὰ τρώγωμεν ὑπερβολικῶς, ἀλλὰ νὰ τρέχωμεν καὶ νὰ ἀγωνιζώμεθα· διότι πῶς δὲν θὰ ἦτο παράξενον τὰ μὲν παιδιὰ μὲ ταλαιπωρίας νὰ τὰ καθοδηγοῦμεν εἰς πράγματα ποῦ ἡ ἀρχὴ των ἔχει κόπους καὶ τὸ τέλος των εἶναι καλόν, ἡμεῖς ὅμως οἱ ἴδιοι νὰ φερώμεθα ἀντιθέτως εἰς τὰ πνευματικὰ θέματα; Καὶ ὅμως οὔτε καὶ εἰς τὰ θιωτικὰ ζητήματα εἶναι ἐντελῶς φανερόν ὅτι τὸ τέλος θὰ εἶναι καλόν, διότι πρῶτα πρὸς θάνατος καὶ πενία καὶ συκοφαντία καὶ μεταβολὴ τῶν πραγμάτων καὶ ἄλλα πολλὰ τέτοια συντελοῦν συνήθως ὥστε μετὰ τοὺς πολλοὺς κόπους νὰ ἀποστερηθοῦν οἱ ἄνθρωποι τῶν καρπῶν. Καὶ ἂν πάλιν ἐπιτύχουν οἱ ἐπιδιώκοντες αὐτά, δὲν θὰ κερδίσῃν τίποτε σπουδαῖον, διότι μαζί μὲ τὴν παροῦσαν ζωὴν καταστρέφονται καὶ ὅλα ἐκεῖνα.

Ἔμεῖς ὅμως οὔτε ἐπιδιώκομεν τέτοια ψυχρὰ καὶ πρόσκαιρα οὔτε φοβούμεθα διὰ τὸ τέλος μας, ἀλλὰ τρέφομεν καὶ μεγαλυτέραν καὶ ἀσφαλεστέραν ἐλπίδα διὰ μετὰ τὴν ἀποδημίαν μας ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν. Ποία συγγνώμη καὶ ποία ἀπολογία θὰ ὑπάρξῃ εἰς αὐτοὺς ποῦ δὲν θέλουν νὰ ἀποδυθοῦν εἰς τοὺς κόπους διὰ τὴν ἀρετήν; Ἄλλ' ἀκόμη ἐρωτοῦν, διατί εἶναι στενὴ ἡ ὁδός; Καὶ εἰς μὲν τὰ ἐπίγεια βασίλεια τῶν πόρνων καὶ τῶν μεθύσων καὶ τῶν λάγνων κρίνεις ὅτι δὲν εἶναι ἀξιοπρεπὲς νὰ εἰσέρχεται κανεὶς, εἰς τὸν ἴδιον τὸν οὐρανὸν ὅμως ἔχεις τὴν ἀξίωσιν νὰ εἰσάγωνται οἱ ἄνθρωποι μὲ τὴν ἀφοβίαν των καὶ τὴν τρυφηλὴν των ζωὴν καὶ τὴν μέθην καὶ τὴν πλεονεξίαν καὶ μὲ ὅλην τὴν κακίαν των; Καὶ ποῦ εἶναι αὐτὰ ἀξία συγγνώμης;

5. Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, δὲν λέγω τοῦτο, ἀλλὰ διατί δὲν ἦτο εὐκόλος ἡ ἀρετή; Ἄλλ' ὅμως, ἔάν θέλωμεν, εἶναι καὶ πολὺ εὐκόλος μάλιστα. Εἶπέ μου δηλαδὴ, τί εἶναι εὐκολώτερον, τὸ νὰ διαρρήξῃ κάποιος ἓνα τοῖχον καὶ ἀφοῦ λάβῃ τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἄλλων νὰ ριφθῇ εἰς δεσμωτήριον ἢ νὰ ἀρκῆται εἰς ὅσα ἔχει καὶ νὰ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ κάθε φόβου; Καὶ ὅμως δὲν εἶπα τὸ πᾶν. Εἶπέ

μοι, τὰ πάντων ὑφελόμενον καὶ ὀλίγον ἐντροφήσαντα χρόνον στρεβλοῦσθαι καὶ μαστίζεσθαι ἀθάνατα ἢ ἐν πενία ζήσαντα δικαίᾳ βραχὺν καιρὸν διηνεκῶς τρυφᾶν ὕστερον; Μήπω γάρ τί λυσιτελέστερον ἐξετάσωμεν, ἀλλὰ τέως τί
 5 εὐκολώτερον. Τί δὲ ἥδιον, ὄναρ ἰδεῖν χρηστὸν καὶ ἐν ἀληθείᾳ κολάζεσθαι ἢ χαλεπὸν ὄναρ ἰδόντα ἐν ἀληθείᾳ τρυφᾶν; Οὐκ εὐδηλον ὅτι τοῦτο; Πῶς οὖν, εἶπέ μοι, τραχεῖαν καλεῖς τὴν ἀρετὴν; Τραχεῖα γάρ ἐστι πρὸς τὴν ὀλιγωρίαν ἐξεταζομένη τὴν ἡμετέραν· ἐπεὶ ὅτι γε ῥαδία καὶ εὐκολος,
 10 ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· «Ὁ ζυγὸς μου χρηστὸς καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν». Εἰ δὲ οὐκ αἰσθάνη τῆς κουφότητος, ὅτι προθυμίαν ἐρρωμένην οὐκ ἔχεις. Ὡσπερ γὰρ ταύτης οὔσης καὶ τὰ βαρέα κοῦφα, οὕτως οὐκ οὔσης καὶ τὰ κοῦφα βαρέα.

15 Τί γάρ, εἶπέ μοι, τῆς τοῦ μάννα τραπέζης ἥδιον καὶ ἀπονώτερον; Ἄλλ' ἐδυσχέραινον Ἰουδαῖοι τοιαύτης ἀπολαύοντες τρυφῆς. Τί λιμοῦ πικρότερον καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπιμόχθων, ὧν ὑπέμεινε Παῦλος; Ἄλλ' ἐσκίρτα, καὶ ἔχαιρε καὶ ἔλεγε, «Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου». Τί οὖν
 20 τὸ αἴτιον; Ἡ τῆς γνώμης διαφορά. Ἄν τοίνυν ταύτην, οἷαν εἶναι χρῆ, κατασκευάσης, ὅψει τὴν εὐκολίαν τῆς ἀρετῆς. Τί οὖν; ἀπὸ τῆς γνώμης τῶν μετιόντων τοιαύτη γίνεται; φησίν. Οὐκ ἀπὸ τῆς γνώμης μόνον, ἀλλὰ καὶ φύσει τοιαύτη τίς ἐστι.

25 Καὶ γάρ, εἰ μὲν διόλου ἐπίπονος ἦν ἐκείνη καὶ αὕτη διόλου τὸ ἐναντίον, εἰκότως ἂν τις τῶν ἀναπεπτωκότων εἶπε ταύτην εὐκολωτέραν ἐκείνης· εἰ δὲ ἀρχὴν ἔχουσιν ἢ μὲν χαλεπὴν, ἢ δὲ ἡδεῖαν, τὰ δὲ τέλη πάλιν ἀπεναντίας αὐταῖς — ἄπειρα δὲ τὰ τέλη — τῆς μὲν τὸ ἡδύ, τῆς δὲ
 30 τὸ βαρύ, ποῖαν, εἶπέ μοι, εὐκολώτερον ἐλέσθαι; Τί οὖν οὐχ αἰροῦνται πολλοὶ τὸ εὐκολόν; Ὅτι οἱ μὲν ἀπιστοῦσιν,

11. Ματθ. 11,30.

12. Κολ. 1,24.

μου λοιπὸν τί εἶναι εὐκολώτερον, ἀφοῦ ἀφαιρέσῃ κάποιος τὰ ὑπάρχοντα ὄλων καὶ ζήσῃ ἀνέτως ἐπ' ὀλίγον χρόνον, νὰ βασανίζεται καὶ νὰ μαστιγώνεται αἰωνίως ἢ, ἀφοῦ ζήσῃ εἰς ἔντιμον πενίαν ἐπ' ὀλίγον χρόνον, νὰ ζῇ κατόπιν συνεχῶς μὲ ἄνεσιν; Δηλαδή, ἄς μὴ ἐξετάσωμεν ἀκόμη τί εἶναι ὠφελιμώτερον, ἀλλὰ προηγουμένως ἄς ἐξετάσωμεν τί εἶναι εὐκολώτερον. Τί εἶναι δὲ περισσότερο εὐχάριστον, τὸ νὰ ἴδῃ κάποιος ἓνα καλὸν ὄνειρον καὶ εἰς τὴν πραγματικότητα νὰ τιμωρῆται ἢ τὸ νὰ ἴδῃ ἓνα κακὸν ὄνειρον, ἢ εἰς τὴν πραγματικότητα ζῇ ἀνέτως; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἵτο τὸ δεύτερον εἶναι περισσότερο εὐχάριστον; Πῶς λοιπὸν, εἰμου, καλεῖς τὴν ἀρετὴν δύσκολον; Εἶναι θεβαίως δύσκολος, ἐὰν ἠφθῇ ὑπ' ὄψιν ἢ ἰδική μας ὀλιγωρία· διότι διὰ τὸ ὅτι θεβαίως εἶναι πολὺ εὐκολος, ἄκουσε τί λέγει ὁ Χριστός· «Ὁ ζυγός μου εἶναι ἀπαλός καὶ τὸ φορτίον μου ἑλαφρόν»¹. Ἐὰν ὁμοῦς δὲν αἰσθάνεσαι τὴν ἑλαφρότητα, εἶναι διότι δὲν ἔχεις ἰσχυρὰν προθυμίαν. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή, ὅταν ὑπάρχη αὐτὴ, καὶ τὰ βαρῆα γίνονται ἑλαφρά, ἔτσι, ὅταν δὲν ὑπάρχη, καὶ τὰ ἑλαφρότερα γίνονται βαρῆα.

Εἶπέ μου, τί ὑπῆρχε λοιπὸν γλυκύτερον καὶ ἀκοπώτερον ἀπὸ τὴν τράπεζαν μὲ τὸ μάννα; Καὶ ὁμοῦς οἱ Ἰουδαῖοι ἐδυσανασχέτου, ἐνῶ ἀπήλαυον τέτοιας τροφῆς. Τί ἦτο πικρότερον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ὄλους τοὺς ἄλλους κόπους, τοὺς ὁποίους ὑπέμεινε ὁ Παῦλος; Καὶ ὁμοῦς ἐσκίρτα καὶ ἔχαιρε καὶ ἔλεγε· «Τώρα χαίρομαι δι' ὅσα ὑποφέρω»². Ποία ἦτο λοιπὸν ἡ αἰτία; Ἡ διαφορὰ εἰς τὸν τρόπον σκέψεως. Ἄν λοιπὸν συνηθίσῃς νὰ σκέπτεσαι ὅπως πρέπει, θὰ ἴδῃς τὴν εὐκολίαν τῆς ἀρετῆς. Τί λοιπὸν; θὰ ἔλεγε κάποιος· γίνεται εὐκολὴ ἀπὸ τὸν τρόπον σκέψεως αὐτῶν ποὺ τὴν ἀσκοῦν; Ὅχι μόνον ἀπὸ τὸν τρόπον σκέψεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν τῆς εἶναι τέτοια.

Καὶ πράγματι· ἐὰν μὲν ἡ ἀρετὴ ἦτο συνεχῶς ἐπίπονος καὶ ἡ ἡδονὴ συνεχῶς τὸ ἀντίθετον, εὐλόγως θὰ ἔλεγε κάποιος ἀποθαρρυσμένος ὅτι αὐτὴ εἶναι εὐκολωτέρα ἐκείνης· ἐφ' ὅσον ὁμοῦς ἔχουν ἀρχὴν ἐκείνη μὲν δύσκολον, αὐτὴ δὲ γλυκεῖαν, τὰ τέλη ὁμοῦς εἶναι ἀντίθετα —καὶ εἶναι αἰώνια τὰ τέλη— δηλαδή τῆς μὲν ἀρετῆς τὸ τέλος εἶναι γλυκὺ, τῆς δὲ προσκαίρου ἡδονῆς εἶναι φοβερόν, εἶπέ μου, ποῖαν εἶναι εὐκολώτερον νὰ προτιμήσῃ κανεὶς; Διατί λοιπὸν οἱ περισσότεροι δὲν προτιμοῦν τὸ εὐκολόν; Ἄλλοι μὲν ἀπὸ ἀπι-

οἱ δὲ καὶ πιστεύοντες διεφθαρμένην τὴν γνώμην ἔχουσι καὶ ἔλοιντο τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν ἀντὶ τῆς αἰωνίας. Οὐκοῦν τοῦτο εὐκόλον; Οὐκ εὐκόλον, ἀλλ' ἀσθενοῦς ψυχῆς τοῦτο. Καὶ καθάπερ οἱ πυρέττοντες, οὐκ ἐπειδὴ ἦδιον τὸ
 5 πρὸς βραχὺ τρυφᾶν τοῦ διόλου καίεσθαι, διὰ τοῦτο ψυχροποσίας ἐρῶσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ κατασχεῖν οὐκ ἀνέχονται τῆς ἐπιθυμίας τῆς ἀτόπου· οὕτω καὶ οὗτοι· ὡς εἶγε ἐπὶ τὴν κόλασίν τις αὐτοὺς ἔφερεν ὁμοῦ μετὰ τῆς ἡδονῆς, οὐκ ἂν ποτε ταύτην εἶλοντο.

10 6. Εἶδες πῶς οὐκ εὐκόλον ἢ κακία; Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐξετάσωμεν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν. Τί γὰρ ἦδιον, εἶπέ μοι, καὶ εὐκολώτερον; Ἄλλὰ μὴ πάλιν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῶν πολλῶν τὰ πράγματα κρίνωμεν· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν νοσοῦντων, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑγιαι-
 15 νόντων ψηφίζεσθαι χρή. Οὐδὲ γὰρ, ἂν μυρίους μοι δείξης πυρέττοντας καὶ τὰ ἐναντία τῇ ὑγείᾳ ζητοῦντας καὶ αἵρουμένους μετὰ ταῦτα κολάζεσθαι, ἀποδέξομαι τὴν αἴρεσιν ταύτην. Τί τοίνυν εὐκολώτερον, εἶπέ μοι, ἐφίεσθαι πολλῶν χρημάτων ἢ μείζονα εἶναι τῆς ἐπιθυμίας ταύτης;
 20 Ἐμοὶ μὲν γὰρ τοῦτο δοκεῖ· εἰ δὲ αὐτὸς ἀπιστεῖς, ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα τὸν λόγον ἀγάγωμεν. Καὶ ἔστω ὁ μὲν πολλῶν ἐφιέμενος, ὁ δὲ μηδενός· τί τοίνυν κρεῖττον, εἶπέ μοι, καὶ τί σεμνότερον;

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν παρείσθω· τοῦτο γὰρ ὠμολόγηται,
 25 ὅτι οὗτος ἐκείνου σεμνότερος, καὶ οὐδὲν περὶ τούτου ζητοῦμεν νῦν· ἀλλὰ τίς εὐκολώτερον ζῆ βίον καὶ ἡδίω; Ὁ μὲν γὰρ φιλάργυρος οὐδέ τῶν ὄντων ἀπολαύσεται· ὁ γὰρ φιλεῖ, οὐκ ἂν ἔλοιτο δαπανῆσαι, ἀλλ' ἡδέως ἑαυτὸν ἂν κατακόψει καὶ τὰς σάρκας πρόοιτο ἢ τὸ χρυσίον· ὁ δὲ
 30 καταφρονῶν χρημάτων τοῦτο τέως ἐκέρδανε, τὸ τῶν ὄντων ἀπολαύειν ἀπλῶς καὶ μετὰ ἀδείας πολλῆς καὶ ἑαυτὸν προτιθέναι ἐκείνων. Τί οὖν ἦδιον, μετὰ ἀδείας ἀπολαύειν τῶν ὄντων ἢ ὑπὸ δεσπότη ζῶντα τῷ πλούτῳ μηδενός τολ-

στίαν, ἄλλοι δέ, ἂν πιστεύουν, ἔχουν λανθασμένον τρόπον σκέψεως καὶ προτιμοῦν τὴν πρόσκαιρον ἡδονὴν ἀντὶ τῆς αἰωνίας. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι εὐκολον; Δὲν εἶναι εὐκολον, ἀλλὰ εἶναι ἔνδειξις ἀσθενοῦς ψυχῆς. Καὶ ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνοι ποὺ κατέχονται ἀπὸ πυρετὸν ποθοῦν νὰ πίουں ψυχρὸν ὕδωρ, ὄχι διότι τὸ νὰ αἰσθανθοῦν ἐπ' ὀλίγον ἀνακούφισιν εἶναι περισσότερον εὐχάριστον ἀπὸ τὸ νὰ καίγωνται συνεχῶς, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἀντέχουν νὰ συγκρατήσουν τὴν φοβερὰν ἐπιθυμίαν των· ἔτσι καὶ αὐτοί· ἂν βεβαίως κάποιος συγχρόνως μὲ τὴν ἡδονὴν τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν κόλασιν, ποτὲ δὲν θὰ προετίμων τὴν ἡδονὴν.

6. Εἶδες ὅτι δὲν εἶναι εὐκολὴ ἡ κακία; Καὶ ἂν θέλῃς, ἃς ἐξετάσωμεν πάλιν αὐτὸ τὸ ἴδιον εἰς τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Εἶπέ μου λοιπόν, τί εἶναι γλυκύτερον καὶ εὐκολώτερον; Ἄλλ' ὅμως ἃς μὴ κρίνωμεν τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πολλῶν, διότι πρέπει νὰ ἀποφασίζωμεν κατὰ τὴν κρίσιν ὄχι τῶν ἀσθενῶν ἀλλὰ τῶν ὑγιῶν ἀνθρώπων. Ἄν δηλαδὴ μοῦ δείξῃς μυρίους ποὺ ὑποφέρουν ἀπὸ πυρετὸν καὶ ζητοῦν πράγματα ποὺ βλάπτουν τὴν ὑγείαν των καὶ προτιμοῦν νὰ τὰ ἀποκτήσουν καὶ ἃς πεθάνουν, δὲν θὰ παραδεχθῶ ὅτι προτιμοῦν κάτι τέτοιο. Τί λοιπόν, εἶπέ μου, εἶναι εὐκολώτερον νὰ ἐπιθυμῇ κανεὶς πολλὰ χρήματα ἢ νὰ κατανικήσῃ αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν; Εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον φαίνεται εὐκολώτερον τοῦτο τὸ δεύτερον, καὶ ἂν δὲν πιστεύῃς ὁ ἴδιος, ἃς φέρωμεν τὸν λόγον εἰς τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Ἔστω ὅτι ἓνας μὲν ἐπιθυμεῖ πολλὰ, ἓνας ἄλλος δὲ δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε· εἶπέ μου λοιπόν, ποῖος εἶναι ἀνώτερος καὶ σεμνότερος;

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἃς τὸ ἀφήσωμεν, διότι ὅλοι τὸ ὁμολογοῦν ὅτι αὐτὸς ὁ δεύτερος εἶναι σεμνότερος ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν πρῶτον, καὶ δὲν συζητοῦμεν καθόλου περὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ ποῖος ζῆ εὐκολώτερον καὶ γλυκύτερον βίον; Ὁ μὲν φιλάργυρος δηλαδὴ δὲν χαίρεται οὔτε τὰ ὅσα ἔχει, διότι αὐτὸ ποὺ ἀγαπᾷ, δὲν θὰ ἤθελε νὰ τὸ δαπανήσῃ, ἀλλὰ εὐχαρίστως θὰ κατέκοπτε τὸν ἑαυτὸν του καὶ θὰ ἔρριπτε κάτω τὰς σάρκας του παρὰ τὸ χρυσάφι του· αὐτὸς ὅμως ποὺ καταφρονεῖ τὰ χρήματα, κατὰ πρῶτον κερδίζει τοῦτο, τὸ νὰ χαίρεται μὲ ἀπλότητα καὶ χωρὶς κανένα φόβον τὰ ὅσα ἔχει καὶ τὸ νὰ θεωρῇ τὸν ἑαυτὸν του ἀνώτερον ἐκείνων. Τί εἶναι λοιπόν γλυκύτερον, τὸ νὰ χαίρεται κανεὶς τὰ ὅσα ἔχει χωρὶς φόβον ἢ ζῶν κάτω ἀπὸ τὸν

μᾶν ἄπτεσθαι τῶν ἑαυτοῦ; Ὅμοιον γὰρ εἶναι μοι δοκεῖ, ὥσπερ ἂν, εἴ τινες ἄνδρες δύο γυναῖκας ἔχοντες καὶ σφόδρα αὐτῶν ἐρῶντες μὴ ὁμοίως αὐταῖς χρῶντο, ἀλλὰ τῷ μὲν ἐξῆ καὶ ἄπτεσθαι καὶ ὁμιλεῖν τῇ γυναικί, ἐκείνῳ δὲ
 5 μηδὲ ἐγγύς γενέσθαι.

Εἶπω καὶ ἕτερον τοῦ μὲν τὴν ἡδονὴν, τοῦ δὲ τὴν ἀθυμίαν ἐνδεικνύμενος; Ὁ φιλάργυρος οὐδέποτε στήσεται τῆς ἐπιθυμίας ταύτης, οὐ τῷ μὴ δύνασθαι τὰ πάντων λαβεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ, ὅσα ἂν περιθάληται, μηδὲν ἡγεῖ-
 10 σθαι ἔχειν· ὁ δὲ χρημάτων καταφρονῶν περιττὰ πάντα ἡγήσεται καὶ οὐ κολάσει τὴν ψυχὴν ἀπεράντοις ἐπιθυμίαις. Οὐδὲν γὰρ οὕτως εἰς κολάσεως λόγον ἐστίν, ὡς ἐπιθυμία ἀπολαύσεως ἐστερημένη, ὃ μάλιστα καὶ τὴν διεστραμμένην δείκνυσι γνώμην. Σκόπει δὲ ὁ ἐπιθυμῶν χρη-
 15 μάτων καὶ κτησάμενος πλείονα ὡς οὐδὲν ἔχων διάκεται ὁ τοιοῦτος. Ἔρα τῆς νόσου ταύτης πολυπλοκώτερόν τι γένοιτ' ἂν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔχων οὐκ ἔχειν δοκεῖ αὐτά, ἃ κατέχει, καὶ ὡς οὐκ ἔχων κόπτεται· κἂν τὰ πάντων λάβῃ, μᾶλλον ἀνιᾶται· κἂν ἑκα-
 20 τὸν τάλαντα κτήσῃται, ὅτι μὴ χίλια ἔλαβεν, ἀλγεῖ· κἂν χίλια λάβῃ, ὅτι μὴ μυρία, δάκνεται· κἂν μυρία λάβῃ, ὅτι μὴ δεκάκις τοσαῦτα ἔλαβε, κατακόπτεται· καὶ ἡ πλείων κτησίς αὐτῷ προσθήκη γίνεται πενίας· οὕτω γὰρ ἂν λά-

ζυγόν του πλούτου να μή τολμᾷ να ἐγγίση τίποτε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά του; Νομίζω ὅτι τὸ πρᾶγμα ὁμοιάζει μὲ τὸ να ἔχουν κάποιοι ἄνδρες δύο γυναῖκας καί, ἐνῶ τὰς ποθοῦν πάρα πολὺ, δὲν ἔχουν τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν πρὸς αὐτάς, ἀλλὰ εἰς τὸν μὲν ἕνα ἐπιτρέπεται καὶ να ἐγγίξη καὶ να ἔχη σχέσεις μὲ τὴν γυναῖκα του, εἰς τὸν ἄλλον δὲ ἀπαγορεύεται ἀκόμη καὶ να πλησιάσῃ (τὴν ἰδικὴν του γυναῖκα).

Νὰ εἶπω καὶ ἄλλα, διὰ να δείξω ὅτι ὁ μὲν ἕνας χαίρεται πολὺ, ὁ δὲ ἄλλος στενοχωρεῖται; Ὁ φιλάργυρος οὐδέποτε θὰ παύσῃ να ἐπιθυμῇ χρήματα, ὄχι μόνον διότι δὲν ἤμπορεῖ να λάβῃ τὰ χρήματα ὄλων, ἀλλὰ καὶ διότι μὲ ὄσα καὶ ἂν ἔχη, νομίζει ὅτι δὲν ἔχει τίποτε· ἐκεῖνος ὁμῶς ποὺ καταφρονεῖ τὰ χρήματα, ὄλα θὰ τὰ θεωρῇ περιττὰ καὶ δὲν θὰ βασανίζῃ τὴν ψυχὴν του μὲ ἀπεράντους ἐπιθυμίας· διότι τίποτε δὲν βασανίζει τόσο πολὺ, ὄσον μία ἐπιθυμία, ποὺ παραμένει ἀνικανοποίητος καὶ ἡ ὄποια ἀποδεικνύει τὴν διεστραμμένην διάνοιαν. Πρόσεξε δὲ τὸ ἐξῆς: Ἐκεῖνος ποὺ κατέχεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν χρημάτων, καὶ ἂν ἀκόμη ἀποκτήσῃ περισσότερα ἀπὸ ὄσα ἐπεθύμει, ἐπειδὴ εἶναι φιλάργυρος, αἰσθάνεται ὡς να μή ἔχη τίποτε. Ἐπομένως τί θὰ ἤμποροῦσε να ὑπάρξῃ πολυπλοκώτερον ἀπὸ τὴν νόσον αὐτήν; Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο μόνον τὸ φοβερόν, ἀλλὰ καὶ ὅτι, ἐνῶ ἔχει, νομίζει ὅτι δὲν ἔχει αὐτά, ποὺ κατέχει, καὶ ὀδύρεται ὡσὰν ἄνθρωπος ποὺ δὲν ἔχει· καὶ ἂν λάβῃ τὴν περιουσίαν ὄλων, θλίβεται περισσότερο· καὶ ἂν ἀποκτήσῃ ἑκατὸν τάλαντα, στενοχωρεῖται, διότι δὲν ἔλαβε χίλια· καὶ ἂν λάβῃ χίλια, ὑποφέρει, διότι δὲν ἔλαβε μύρια· καὶ ἂν λάβῃ μύρια, ὀδύρεται πολὺ, διότι δὲν ἔλαβε τὰ δεκαπλάσια αὐτῶν· καὶ ὄσα πε-

θη πλείονα, τοσοῦτω μᾶλλον γίνεται πένης· ὁ γὰρ πλειό-
νων ἐπιθυμῶν μᾶλλον πένης ἐστίν.

Ἐὐὐταν μὲν οὖν ἑκατὸν ἔχη τάλαντα, οὐ σφόδρα πτω-
χεύει· χιλίων γὰρ ἐπιθυμεῖ· ὅταν χίλια λάβῃ, τότε μᾶλλον
5 γίνεται πένης· οὐκέτι γὰρ χιλίων ὡς πρότερον, ἀλλὰ μυ-
ρίων αὐτὸν ἐν χρεία φησὶν εἶναι. Εἰ δὲ τὸ ἐπιθυμεῖν καὶ
μὴ ἐπιτυγχάνειν ἡδονὴν εἶναι λέγοις, ἀγνοεῖν μοι σφόδρα
δοκεῖς τῆς ἡδονῆς τὴν φύσιν. Ἐὐὐτι γὰρ οὐχ ἡδονή, ἀλλὰ
κόλασις τὸ τοιοῦτον, ἐφ' ἕτερον αὐτὸ πάλιν ἀγαγόντες
10 ἐξετάσωμεν. Ἐὐὐταν διψῶμεν, οὐ διὰ τοῦτο ἡδόμεθα πίνον-
τες, ὅτι τὸ δίψος παύομεν, καὶ διὰ τοῦτο ἡδονὴ τὸ πίνειν,
ὅτι μεγάλης ἡμᾶς ἀπαλλάττει βασάνου, τῆς ἐπιθυμίας
λέγω τοῦ πιεῖν; Παντί που δῆλον. Εἰ δὲ μέλλοιμεν ἐν ἐπι-
θυμία ἀεὶ διατρίβειν τοιαύτη, οὐδὲν ἔλαττον ἔξομεν τοῦ
15 πλουσίου τοῦ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου εἰς κολάσεως λόγον· ἐπεὶ
καὶ ἐκείνω κόλασις τοῦτο ἦν, τὸ ἐπιθυμοῦντα σφοδρῶς
σταγόνοσ μικρᾶς μὴ ἔχειν τὸν ταύτην παρέχοντα.

Ἐὐὐπερ καὶ οἱ φιλάργυροὶ πάσχειν μοι δοκοῦσι διηνε-
κῶς, καὶ κατ' ἐκείνον εἶναι τὸν ἀξιοῦντα ταύτης ἀπολαῦ-
20 σαι καὶ μὴ ἐπιτυγχάνοντα· μᾶλλον γὰρ αὐτῶν ἢ ψυχὴ τῆς
ἐκείνου καίεται. Καὶ καλῶς τις εἶπεν ὑδερικοῦς τινὰς εἶναι
τοὺς φιλαργύρους· καθάπερ γὰρ ἐκείνοι πολὺ φέροντες
ὑδωρ ἐν τῷ σώματι μᾶλλον ἐκκαίονται, οὕτω καὶ οἱ φιλάρ-
γυροὶ πολλὰ περιφέροντες χρήματα πλειόνων ἐπιθυμοῦσι.
25 Τὸ δὲ αἴτιον, οὔτε ἐκείνοι ἐν τοῖς προσήκουσι τόποις τὸ
ὑδωρ ἔχουσιν οὐδὲ οὗτοι ἐν τοῖς προσήκουσι λογισμοῖς
τὴν ἐπιθυμίαν.

Φεύγωμεν οὖν τὴν ξένην ταύτην καὶ καινὴν νόσον,
φεύγωμεν τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν, φεύγωμεν τὴν παροῦσαν
30 γέενναν· γέεννα γὰρ ἡ τούτων ἐπιθυμία. Ἐὐὐνάπτυσον γοῦν
τὴν ψυχὴν ἐκάστου, καὶ τοῦ καταφρονοῦντος χρημάτων
καὶ τοῦ μὴ καταφρονοῦντος, καὶ ὄψει ὅτι ὁ μὲν τοῖς μαι-
νομένοις ἔοικεν οὐδὲν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι βουλόμενος,

ρισσότερα ἀποκτᾶ, τόσον περισσότερον πτωχός γίνεται, διότι ὅσα περισσότερα λάβῃ, τόσον περισσότερα ἐπιθυμεῖ.

Ὅταν λοιπὸν ἔχη ἑκατὸν τάλαντα, δὲν εἶναι πολὺ πτωχός, διότι ἐπιθυμεῖ χίλια· ὅταν λάβῃ χίλια, τότε γίνεται περισσότερον πτωχός, διότι λέγει ὅτι δὲν ἔχει πλέον ἀνάγκην χιλίων, ὅπως προηγουμένως, ἀλλὰ μυρίων. Ἐὰν δὲ τὸ νὰ ἐπιθυμῆς κάτι καὶ νὰ μὴ τὸ ἐπιτυχάνῃς τὸ λέγῃς ὅτι εἶναι ἡδονή, νομίζω ὅτι ἀγνοεῖς πλήρως τὴν φύσιν τῆς ἡδονῆς. Ὅτι δηλαδή ἡ κατάστασις αὐτὴ δὲν εἶναι ἡδονή ἀλλὰ κόλασις, ἃς ἐξετάσωμεν αὐτὸ πάλιν, ἀφοῦ φέρωμεν ἄλλο παράδειγμα. Ὅταν διψῶμεν, δὲν εὐχαριστοῦμεθα πὺ πίνομεν διὰ τοῦτον τὸν λόγον, διότι δηλαδή παύει ἡ δίψα μας, καὶ διὰ τοῦτο τὸ νὰ πίνῃ κανεὶς δὲν εἶναι ἡδονή, διότι μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ μεγάλο θάσανον, δηλαδή ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ πίνωμεν; Νομίζω ὅτι εἶναι ὀλοφάνερρον. Ἐὰν πρόκειται δὲ νὰ ζῶμεν πάντοτε ὑποδουλωμένοι εἰς τέτοιαν ἐπιθυμίαν, θὰ τιμωρηθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὅπως ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς τοῦ Λαζάρου· διότι καὶ δι' ἐκεῖνον ἦτο κόλασις τοῦτο, τὸ ὅτι, ἐνῶ ἐπεθύμει σφοδρῶς μικρὰν σταγόνα ὕδατος, δὲν εἶχε κάποιον νὰ τοῦ τὴν προσφέρῃ.

Αὐτὸ ἀκριθῶς νομίζω ὅτι συνεχῶς παθαίνουν οἱ φιλάργυροι καὶ ὁμοιάζουν ἐκεῖνον πὺ ἤθελε νὰ ἀπολαύσῃ αὐτῆς τῆς σταγόνοσ καὶ ὅμως δὲν τὸ ἐπετύγχανε· μάλιστα δὲ ἡ ψυχὴ αὐτῶν καίεται περισσότερον ἀπὸ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνου. Ὅρθῶς δὲ κάποιος εἶπεν ὅτι οἱ φιλάργυροι εἶναι ὡσὰν ἐκεῖνοσ πὺ ὑποφέρουσ ἀπὸ ὑδρωπικίαν· ὅπως ἀκριθῶς δηλαδή ἐκεῖνοσ, ὅταν ἔχουσ πολὺ ὕδωρ εἰς τὸ σῶμα των, περισσότερον καίονται, ἔτσι καὶ οἱ φιλάργυροι, ὅταν ἔχουσ πολλὰ χρήματα, ἐπιθυμοῦν περισσότερα. Καὶ ἡ αἰτία εἶναι ὅτι οὔτε ἐκεῖνοσ ἔχουσ τὸ ὕδωρ εἰς τὰ κατάλληλα σημεῖα τοῦ σώματος οὔτε αὐτοὶ ἔχουσ τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τοὺς καταλλήλους λογισμοὺς.

Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν παράξενην αὐτὴν καὶ νέαν νόσον, ἃς ἀποφεύγωμεν τὴν ρίζαν τῶν κακῶν, ἃς ἀποφεύγωμεν τὴν κόλασιν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν· διότι εἶναι κόλασις ἡ ἐπιθυμία αὐτῶν. Ἄνοιξε λοιπὸν τὴν ψυχὴν καὶ τῶν δύο, καὶ ἐκεῖνου πὺ καταφρονεῖ τὰ χρήματα καὶ ἐκεῖνου πὺ δὲν τὰ καταφρονεῖ, καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι ὁ μὲν δεύτερος ὁμοιάζει μὲ τοὺς μανιακοὺς, πὺ δὲν θέλει οὔτε νὰ ἰδῆ οὔτε νὰ ἀκούσῃ τίποτε, ὁ δὲ πρῶτος ὁμοιάζει μὲ λι-

ὁ δὲ λιμένι προσέοικε κυμάτων ἀπηλλαγμένῳ καὶ πάντων
 ἐστὶ φίλος, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐχθρὸς. Ἐάν τε γὰρ λάβῃ τις,
 οὐκ ἐλύπησεν, ἂν τε δῶ πάλιν τις αὐτῷ, οὐκ ἐφύσησεν,
 ἀλλὰ τίς ἐστὶν ἐλευθερία παρ' αὐτῷ πᾶσαν ἄδειαν ἔχου-
 5 σα. Καὶ ὁ μὲν πάντας καὶ κολακεύειν καὶ ὑποκρίνεσθαι
 ἀναγκάζεται, οὗτος δὲ οὐδένα. Εἰ τοίνυν καὶ πένης ἐστὶν
 ὁ φιλάργυρος καὶ δειλὸς καὶ εἴρων καὶ ὑποκριτῆς καὶ φό-
 βων γέμει καὶ τιμωρίας πολλῆς καὶ κολάσεως, ὁ δὲ κατα-
 φρονῶν χρημάτων τῶν ἐναντίων ἀπολαύει πάντων, οὐκ
 10 εὐδηλον ὅτι ἡδίων ἢ ἀρετῆ; Καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ ἂν ἐπεξ-
 ἤλθομεν κακοῖς, δι' ὧν δείκνυται ὅτι οὐδὲν ἐστὶ κακὸν ἡδο-
 νὴν ἔχον, εἰ μὴ πολλὰ ἡμῖν ἔμπροσθεν εἶρητο.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες ἐλώμεθα τὴν ἀρετὴν, ἵνα καὶ τῆς
 ἐνταῦθα ἡδονῆς ἀπολαύσωμεν καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν
 15 ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν
 Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

μένα, πού εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπό κύματα, καί εἶναι φίλος ὄλων, ὅπως ἐκεῖνος εἶναι: ἐχθρός ὄλων. Ἐάν δηλαδή κάποιος λάβῃ κάτι, δέν λυπεῖται, καί ἂν πάλιν κάποιος τοῦ δώσῃ κάτι, δέν ὑπερηφανεύεται, ἀλλά ἔχει κάποιαν ἐλευθερίαν, πού τοῦ δίδει πλήρη ἀφοβίαν. Καί ὁ μὲν φιλάργυρος ἀναγκάζεται ἔλους καί νά τοὺς κολακεύῃ καί νά ὑποκρίνεται, αὐτός δὲ κανένα δέν κολακεύει. Ἐφ' ὅσον λοιπόν ὁ φιλάργυρος εἶναι καί πτωχός καί δειλός καί εἴρων καί ὑποκριτής καί γεμᾶτος ἀπό φόβους καί ὑφίσταται πολλήν τιμωρίαν καί κολασμόν, ἐκεῖνος δὲ πού καταφρονεῖ τὰ χρήματα ἀπολαύει ὄλων τῶν ἀντιθέτων, δέν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι γλυκυτέρα; Ἐάν δὲ δέν εἶχον ἤδη εἶπει πολλά προηγουμένως, θὰ ἤμπορούσαμεν νά ἐξετάσωμεν καί τὰ λοιπὰ πάθη, διὰ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ὅτι δέν ὑπάρχει κανένα πάθος, πού νά ἔχη ἡδονήν.

Γνωρίζοντες λοιπόν αὐτὰ ὡς προτιμήσωμεν τὴν ἀρετὴν, διὰ νά ἀπολαύσωμεν καί τῆς ἐπιγείου ἡδονῆς καί διὰ νά ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μετὰ τὴν χάριν καί φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ αἰώνιος δόξα. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ.
Α' Κορ. 5,1-8

5 «Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἣτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναικὰ τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας».

1. Ὅτε μὲν περὶ τοῦ διεσπᾶσθαι αὐτοὺς διελέγετο, 10 οὐκ εὐθέως καταφορικῶς ἐχρήσατο τῷ λόγῳ, ἀλλὰ προσηνέστερον πρότερον, καὶ ὕστερον εἰς κατηγορίαν ἐτελεύτησεν οὕτως εἰπών· «Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης, ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν». Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως πληκτικῶς καὶ κοι- 15 νοῖ ὡς οἶόν τε τὸ ὄνειδος τοῦ ἐγκλήματος. Οὐ γὰρ εἶπε, διὰ τί ὁ δεῖνα ἐπόρνευσεν; ἀλλὰ καὶ «Ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία», ἵνα μὴ ὡς ἀλλότριοι πάντη τῆς κατηγορίας ὄντες ῥαθυμήσωσιν, ἀλλ' ὡς τοῦ κοινοῦ πληγέντος καὶ τῆς ἐκκλησίας διαβληθείσης, οὕτω γένωνται ἐναγώνιοι. Οὐδεὶς 20 γὰρ ἐρεῖ, φησίν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐπόρνευσεν, ἀλλ' ὅτι ἐν τῇ Κορινθίων ἐκκλησίᾳ γέγονε τὸ ἀμάρτημα. Καὶ οὐκ εἶπε, τολμᾶται πορνεία, ἀλλὰ «ἀκούεται, ἣτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται». Καὶ γὰρ αἰεὶ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν ὀνειδίζει τοὺς πιστούς· καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων ἔλεγεν· «Ἐκα- 25 στος τοῦ ἑαυτοῦ σκεῦος κτάσθω ἐν ἀγιασμῷ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη» καὶ Κολασσαεῦσι καὶ Ἐφεσίοις «Μηκέτι ὑμᾶς περιπατεῖν καθὼς καὶ τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖ». Εἰ δὲ τὸ τὰ αὐτὰ αὐτοὺς ἀμαρτάνειν ἀσύγνωστον, τὸ καὶ ὑπερβαίνειν τοὺς ἐθνικοὺς ποῦ θήσο- 30 μεν, εἰπέ μοι; Παρὰ γὰρ ἐκείνοις, φησίν, οὐ μόνον οὐ τολμᾶται τι τοιοῦτον, ἀλλ' οὐδὲ ὀνομάζεται.

1. Α' Κορ. 5,1-2.

2. Α' Θεσσ. 4,4-5.

3. Ἐφ. 4,17 πρβλ. Κολοσ. 1,10 καὶ 2,6.

ΛΟΓΟΣ ΙΕ΄ Α΄ Κορ. 5, 1-8

«Ἀκούεται γενικῶς ὅτι ὑπάρχει μεταξύ σας πορνεία, καὶ μάλιστα τέτοια πορνεία, ποῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε μεταξύ τῶν ἐθνικῶν, ὥστε κάποιος νὰ ἔχη γυναῖκα, τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς του. Καὶ ὁμοίως σεῖς εἴσθε φουσκωμένοι ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ δὲν ἐπενθήσατε μᾶλλον, διὰ νὰ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν σας ἐκεῖνος ποῦ ἔκαμε αὐτὴν τὴν πρᾶξιν»¹.

1. Ὅταν ὠμίλει πρὸς αὐτοὺς περὶ τῶν ἐρίδων, δὲν ἐχρησιμοποίησε κατ' εὐθείαν λόγον ἔντονον, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀρχὴν ὠμίλησε μὲ πολλὴν πραότητα καὶ κατόπιν ἐτελείωσε μὲ τὴν κατηγορίαν εἰπὼν τὰ ἑξῆς: «Ἐδηλώθη γάρ μοι περὶ ὑμῶν, ἀδελφοί μου, ὑπὸ τῶν Χλόης ὅτι ἔριδες ἐν ὑμῖν εἰσιν». Ἐδῶ ὁμοίως δὲν ἐνεργεῖ ἔτσι, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν πλήττει καί, ὅσον τοῦ εἶναι δυνατόν, τονίζει τὴν συμμετοχὴν ὄλων εἰς τὸ ὄνειδος τοῦ ἐγκλήματος: διότι δὲν εἶπε Ἐπιείκει ὁ τάδε διέπραξε πορνείαν;», ἀλλὰ «Ἀκούεται ὅτι ὑπάρχει μεταξύ σας πορνεία», διὰ νὰ μὴ ραθυμήσουν ὡς ἐντελῶς ἀμέτοχοι εἰς τὴν κατηγορίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταληφθοῦν ἀπὸ ἀγωνίαν, διότι ἐπλήγη κάτι τὸ κοινὸν καὶ διεβλήθη ἡ Ἐκκλησία των. Κανεὶς δηλαδὴ δὲν θὰ εἶπη, λέγει, ὅτι ὁ τάδε διέπραξε πορνείαν, ἀλλ' ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Κορινθίων συνέβη τὸ ἀμάρτημα.

Καὶ δὲν εἶπεν ἄποτολμᾶται πορνεία, ἀλλὰ «ἀκούεται τέτοια ποῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε μεταξύ τῶν ἐθνικῶν». Καὶ πράγματι: πάντοτε ἀπὸ τὴν σύγκρισιν μὲ τοὺς ἐθνικοὺς κατακρίνει τοὺς πιστοὺς. Γράφων π.χ. εἰς τοὺς Θεσσαλονικεῖς ἔλεγε: «Κάθε ἓνας νὰ χρησιμοποιῇ τὸ σῶμα του μὲ ἁγιασμόν, ὄχι διὰ πάθη ἐπιθυμίας, ὅπως καὶ οἱ ἐθνικοί»² καὶ εἰς τοὺς Κολασσαεῖς καὶ Ἐφεσίους ἔλεγε: «Νὰ μὴ ζῆτε πλέον ὅπως ζοῦν καὶ οἱ ἐθνικοί»³. Ἐὰν δὲ εἶναι ἀσυγχώρητον τὸ νὰ πράττουν οἱ πιστοὶ τὰς ἰδίας ἀμαρτίας μὲ τοὺς ἐθνικοὺς, εἶπέ μου, τὸ νὰ ὑπερβαίνουν μάλιστα τοὺς ἐθνικοὺς εἰς ἀμαρτίας ποῦ νὰ τὸ κατατάξωμεν; Ἐκεῖνοι δηλαδὴ, λέγει, ὄχι μόνον δὲν τολμοῦν νὰ κάμουν κάτι τέτοιο, ἀλλὰ οὔτε κἄν ἀναφέρουν.

Εἶδες ποῦ τὸ ἔγκλημα ἐπῆρεν; Ὅταν γὰρ τοιοῦτους φαίνονται εὐρίσκοντες ἀσελγείας τρόπους, οὐς οὐ μόνον οὐ τολμῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἴσασιν οἱ ἄπιστοι, ἄφατος τῆς ἁμαρτίας ἢ ὑπερβολή. Καὶ τὸ «ἐν ὑμῖν» δὲ ἐμφατικῶς εἴ-
 5 ρηται, τουτέστιν ἐν ὑμῖν τοῖς πιστοῖς, τοῖς τοσοῦντων ἀπο-
 λελαυκόσι μυστηρίων, τοῖς ἀπορρήτων κεκοινωνηκόσι,
 τοῖς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν κληθεῖσιν. Ὅρᾳς πόσης βαρυθυμίας
 ὁ λόγος γέμει; πόσου θυμοῦ κατὰ πάντων; Εἰ γὰρ μὴ
 πολλῆς ὀργῆς ἐπέπληστο, μηδὲ πρὸς πάντας ἀπετείνετο,
 10 οὕτως ἂν εἶπεν· ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ὁ δεῖνα ἐπόρνευσε, κο-
 λάσατε αὐτόν· νῦν δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀ-
 ποδύεται. Καὶ γάρ, οἱ μὲν προλαβόντες ἔγραψαν, ἀλλὰ
 καὶ συνεσκίασαν τὸ σφάλμα, τούτου χάριν σφοδρότερον
 κέχρηται τῷ λόγῳ. «Ὡστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔ-
 15 χειν».

Διὰ τί μὴ εἶπεν, ὥστε πορνεύειν εἰς γυναῖκα; Τὸ σφό-
 δρα αἰσχρὸν παρητήσατο. Διὸ σεμνοτέρως αὐτὸ παρέ-
 δραμεν ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δεδηλωμένον, κὰν τούτῳ
 αὔξων ἔγκλημα πάλιν καὶ δεικνύς ὅτι τοιαῦτα τολμᾶται
 20 παρ' αὐτοῖς, ἃ οὐδὲ εἰπεῖν σαφῶς ἀνεκτὸν τῷ Παύλῳ. Διὰ
 τοῦτο καὶ προϊὼν τῷ αὐτῷ κέχρηται τρόπῳ λέγων «τὸν
 οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον»· καὶ πάλιν αἰσχύνεται καὶ
 ἐρυθριᾷ σαφῶς εἰπεῖν, ὅπερ καὶ ἡμῖν ἔθος ἐπὶ τῶν σφόδρα
 αἰσchrῶν ποιεῖν. Καὶ οὐκ εἶπε 'μητριαν', ἀλλὰ «γυναῖκα
 25 πατρός», ὥστε πολλῷ χαλεπώτερον πληῆσαι. Καὶ γάρ,
 ὅταν τὰ ὀνόματα ἀρκῆ πρὸς κατηγορίαν, δι' αὐτῶν πρό-
 εἰσιν οὐδὲν προστιθείς.

Καὶ μὴ μοι εἴπης, φησίν, ὅτι εἷς ἐστὶν ὁ πεπορνευκῶς·
 κοινὸν πάντων τὸ ἔγκλημα γέγονε. Διὸ ταχέως ἐπήγαγε
 30 «Καὶ ὑμεῖς πεφουσιωμένοι ἐστέ». Οὐκ ἐπὶ τῷ ἁμαρτήματι
 τοῦτο γὰρ ἀλογίας· ἀλλ' ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ τῇ παρ' ἐκεί-
 νου. Αὐτὸς δὲ οὐ τοῦτο τέθεικεν, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτὸ μέ-

Είδες μέχρι ποίου σημείου ἐτόνισε τὸ ἔγκλημα; Ὅταν δηλαδὴ φαίνωνται ὅτι εὐρίσκουν τέτοιους τρόπους ἀνηθικότητος, τοὺς ὁποίους ὄχι μόνον δὲν τολμοῦν νὰ ἐφαρμόσουν, ἀλλὰ οὔτε γνωρίζουν οἱ ἄπιστοι, εἶναι ἀπερίγραπτον τὸ μέγεθος τῆς ἁμαρτίας. Καὶ τὸ «μεταξὺ σας» τὸ εἶπε διὰ ἔμφασιν, δηλαδὴ εἰς σᾶς τοὺς πιστοὺς, οἱ ὁποῖοι ἔχετε ἀπολαύσεις τόσο μεγάλων μυστηρίων, οἱ ὁποῖοι ἔχετε γίνεαι γνωῶσται τῶν ἀπορρήτων τῆς πίστεως, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθητε διὰ τὸν οὐρανόν. Βλέπεις μὲ πόσῃν βαρυθυμίαν εἶναι γεμᾶτος ὁ λόγος; μὲ πόσον θυμὸν ἐναντίον ὄλων; Ἐάν δηλαδὴ δὲν ἦτο πολὺ ὠργισμένος, οὔτε θὰ ἀπετείετο πρὸς ὄλους καὶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἰπῇ τὰ ἐξῆς· Ἐπειδὴ ἤκουσα ὅτι ὁ τάδε διέπραξε πορνείαν, τιμωρῆσατε αὐτόν. Τώρα ὁμως δὲν ὁμιλεῖ ἔτσι, ἀλλὰ ἀπευθύνεται πρὸς ὄλους· διότι, ἐάν μὲν τοῦ ἔγραφον πρῶτοι περὶ τοῦ ἁμαρτήματος, ἐκεῖνο θὰ τοὺς ἔλεγε· ἐπειδὴ ὁμως ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἔγραφαν, ἀλλὰ καὶ συνεκάλυψαν τὸ σφάλμα, διὰ τοῦτο τοὺς ὁμιλεῖ μὲ πολλὴν αὐστηρότητα. «Ὡστε νὰ ἔχη κάποιος γυναῖκα, τὴν γυναῖκα τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς του».

Διατί δὲν εἶπεν ὡστε νὰ διαπράξῃ κάποιος πορνείαν μὲ μίαν γυναῖκα; Ἀπεσιώπησε τὴν πολλὴν αἰσχύρῳτητα τῆς πράξεως. Διὰ τοῦτο μὲ πολλὴν σεμνότητα ἀπεσιώπησεν αὐτό, διότι εἶχεν ἀναφερθῆ προηγουμένως, καὶ ἔτσι τονίζει πάλιν τὸ ἔγκλημα καὶ δεικνύει ὅτι αὐτοὶ τολμοῦν νὰ κάμνουν τέτοια, τὰ ὁποῖα ὁ Παῦλος δὲν ἀνέχεται οὔτε νὰ ἀναφέρῃ μὲ σαφήνειαν. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθῶν τὴν ἰδίαν τακτικὴν λέγει «ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε τὴν πράξιν αὐτὴν» καὶ πάλιν ἐντρέπεται καὶ κοκκινίζει ἀπὸ ἐντροπὴν νὰ ὁμιλήσῃ σαφῶς, πράγμα τὸ ὁποῖον συνήθως καὶ ἡμεῖς κάμνομεν ἐπὶ τῶν πολὺ αἰσχυρῶν θεμάτων. Καὶ δὲν εἶπε ἡμετερίαν, ἀλλὰ «τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς του», ὥστε νὰ τοὺς πλήξῃ ἰσχυρότερον. Καὶ πράγματι· ὅταν τὰ ἐνόματα ἀρκοῦν διὰ τὴν διατύπωσιν τῆς κατηγορίας, προχωρεῖ δι' αὐτῶν χωρὶς νὰ προσθέτῃ τίποτε.

Καὶ μὴ μοῦ εἴπῃς, λέγει, ὅτι ἓνας εἶναι ὁ ἔνοχος τῆς πορνείας· τὸ ἔγκλημα ὑπῆρξε κοινὸν ὄλων. Διὰ τοῦτο ἀμέσως προσέθεσε· «Καὶ ὁμως σεῖς εἰσθε φουσκωμένοι ἀπὸ ὑπερηφάνειαν», ὄχι διὰ τὸ ἁμάρτημα, διότι τοῦτο θὰ ἐδείκνυεν ἔλλειψιν λογικῆς, ἀλλὰ διὰ τὴν διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν παρέλαβον ἀπὸ ἐκεῖνον. Ὁ ἴδιος ὁμως δὲν τὸ ἀνέφερεν, ἀλλὰ τὸ ἄφησεν εἰς τὸ μέσον, διὰ νὰ τοὺς πλήξῃ πε-

σον, ἵνα πλήξη μειζόνως. Καὶ σκόπει τὴν σύνεσιν Παύλου. Πρῶτερον καθελῶν τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν καὶ δείξας οὐδὲν οὔσαν καθ' ἑαυτήν, κἄν μὴ ἀμάρτημα ἦ προσκείμενον, τότε λοιπὸν καὶ περὶ τοῦ ἀμαρτήματος διαλέγεται. Εἰ μὲν
 5 γὰρ πρὸς σύγκρισιν τοῦ πεπορνευκότος, σοφοῦ τινος ἴσως ὄντος, μέγα εἶναι τὸ χάρισμα τὸ πνευματικὸν ἔφησεν, οὐδὲν ἂν μέγα ἐποίει· τὸ δὲ καὶ χωρὶς ἀμαρτίας καθελεῖν καὶ μηδὲν οὔσαν ἀποφῆναι τὴν σοφίαν τὴν ἔξωθεν, τοῦτο ἦν δείξαι σφόδρα εὐτελεῖ αὐτὴν οὔσαν. Διὸ πρότερον οὔ-
 10 τω τὴν σύγκρισιν ποιησάμενος τότε καὶ τοῦ σφάλματος αὐτοῦ μέμνηται.

Κάκείνῳ μὲν οὐκ ἀξιοῖ διαλέγεσθαι κἄν τούτῳ δεικνύς τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀτιμίας, τούτοις δὲ φησὶν ὅτι ἔδει πενθεῖν ὑμᾶς καὶ θρηνεῖν καὶ ἐγκαλύπτεσθαι· νῦν δὲ τούναν-
 15 τίον ποιεῖτε. Διὸ καὶ ἐπήγαγε· «Καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε». Καὶ τί γέγονεν, ἵνα πενθήσωμεν; φησὶν. Ὅτι εἰς τὸ κοινὸν ἡ διαβολὴ τῆς ἐκκλησίας προεχώρησε. Καὶ ἵνα τί κατορθώσωμεν πενθήσαντες; «Ἴνα ἐξαρθῇ ἐξ ὑμῶν ὁ τοιοῦτος». Καὶ οὐδὲ ἐν-
 20 ταῦθα τίθησιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, μᾶλλον δὲ οὐδαμοῦ, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ἀτόπων ποιεῖν εἰώθαμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν, οὐχὶ μᾶλλον ἐξεβάλετε, ἀλλ' ὡς ἐπὶ νόσου τινὸς καὶ λοιμοῦ πένθους χρεῖα καὶ ἰκετηρίας ἐπιτεταμένης, «ἵνα ἐξαρθῇ», φησί· καὶ εὐχῇ χρήσασθαι δεῖ εἰς τοῦτο καὶ πάντα
 25 ἐργάσασθαι, ὥστε αὐτὸν ἀποτμηθῆναι. Καὶ οὐκ ἐγκαλεῖ, ὅτι οὐκ ἐδήλωσαν αὐτῷ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐπένθησαν, ὥστε ἐξαρθῆναι, δεικνύς ὅτι καὶ χωρὶς τοῦ διδασκάλου τοῦτο γενέσθαι ἔδει διὰ τὴν περιφάνειαν τοῦ πλημμελήματος.

2. «Ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὸν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ
 30 πνεύματι». Ὅρα θυμὸν οὐδὲ ἀναμεῖναι αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ἀφήσιν οὐδὲ ἐκδέξασθαι αὐτὸν καὶ τότε δῆσαι, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ λοιμὸν μέλλων ἀπελεύειν, πρὶν ἢ διαδοθῆναι

ρισσότερον. Καὶ πρόσεξε τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου. Προηγουμένως, ἀφοῦ κατεδίκησε τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καὶ ἔδειξεν ὅτι δὲν εἶναι τίποτε αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν —καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἔχη κάποιαν ἁμαρτίαν— τότε ἐν συνεχείᾳ ὁμιλεῖ καὶ περὶ τοῦ ἁμαρτήματος. Δηλαδή, προκειμένου νὰ κάνῃ σύγκρισιν τοῦ πόρνου, ὁ ὁποῖος ἴσως ἦτο κάποιος σοφός, ἂν μὲν ἔλεγεν ὅτι τὸ πνευματικὸν χάρισμα εἶναι μέγα, δὲν θὰ ἔλεγε τίποτε τὸ σπουδαῖον· τὸ ὅτι κατεδίκησεν ὁμοίως τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου ἀσχέτως ἁμαρτίας καὶ ἔκρινεν ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτε, τοῦτο εἶχε σκοπὸν νὰ δείξῃ ὅτι αὐτὴ εἶναι εὐτελεστάτη. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ προηγουμένως ἔκανεν ἔτσι τὴν σύγκρισιν, τότε κάμνει μνείαν καὶ τοῦ σφάλματος αὐτοῦ.

Καὶ μὲ ἐκεῖνον μὲν δὲν κρίνει ἄξιον νὰ κάνῃ διάλογον, δεικνύων καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ὑπερβολικὸν μέγεθος τῆς ἀτιμίας, εἰς αὐτοὺς δὲ λέγει ὅτι ἔπρεπε νὰ πενθῆτε καὶ νὰ θρηνῆτε καὶ νὰ ἐντρέπεσθε· τῶρα ὁμοίως κάμνετε τὸ ἀντίθετον. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Καὶ ὁμοίως σεῖς εἴσθε φουσκωμένοι ἀπὸ ὑπερηφάνειαν καὶ δὲν ἐπενθήσατε μᾶλλον». Καὶ τί ἔχει συμβῆ, ὥστε νὰ πενθήσωμεν; θὰ ἔλεγε κάποιος. Τὸ ὅτι ἡ δυσφήμησις τῆς Ἐκκλησίας περιέλαβε ὄλους τοὺς πιστοὺς. Καὶ νὰ πενθήσωμεν, διὰ νὰ κατορθώσωμεν τί; «Διὰ νὰ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν σας ἐκεῖνος ποῦ ἔκαμε τὴν πρᾶξιν αὐτὴν». Καὶ οὔτε ἐδῶ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μᾶλλον δὲ πουμενά, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνηθίζομεν νὰ κάμνωμεν εἰς θέματα ἐντελῶς ἄτοπα. Καὶ δὲν εἶπεν, 'Δὲν τὸν ἐκδιώξατε μᾶλλον', ἀλλ' ὅπως εἰς περίπτωσιν κάποιας νόσου καὶ ἐπιδημίας χρειάζεται νὰ πενθήσῃ κανεὶς καὶ νὰ ἰκετεῦσῃ ἐπιμόνως λέγει «διὰ νὰ ἐκδιωχθῆ»· εἶναι ἀνάγκη ἐπίσης εἰς τὸ θέμα αὐτὸ νὰ προσευχηθοῦν καὶ νὰ κάνουν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἀποκοπῆ αὐτὸς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ δὲν τοὺς κατηγορεῖ ὅτι δὲν τὸ ἀπεκάλυψαν εἰς αὐτόν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἐπένθησαν, ὥστε νὰ ἐκβληθῆ, δεικνύων ὅτι καὶ χωρὶς τὸν διδάσκαλον ἔπρεπε τοῦτο νὰ εἶχε γίνεαι, ἐπειδὴ τὸ πλημμέλημα ἦτο ὀλοφάνερον.

2. «Ἐγὼ λοιπὸν ὡς ἀπὼν μὲν κατὰ τὸ σῶμα, ὡς παρὼν δὲ κατὰ τὸ πνεῦμα»⁴. Κοίταξε θυμὸν· δὲν ἐπιτρέπει οὔτε νὰ ἀναμείγουν τὴν παρουσίαν του οὔτε νὰ δεχθοῦν αὐτόν καὶ τότε νὰ δέσουν τὸν ἁμαρτήσαντα, ἀλλ' ἐπιέγεται νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸ κακὸν ὡσὰν νὰ ἐπρόκειτο νὰ ἀπομακρύνῃ κάποιαν ἐπιδημίαν προτοῦ νὰ διαδοθῆ

εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα, ἐπείγεται κατασχεῖν. Διὸ καὶ ἐπάγει λέγων· «ἤδη κέκρικα ὡς παρών». Ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐ μόνον κατεπείγων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ οὐκ ἀφίεις ἄλλο τι βουλεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ φοβῶν ὡς εἰδώς τὰ ἐκεῖ
 5 γενησόμενα καὶ κριθησόμενα. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ παρεῖναι τῷ πνεύματι, ὡσπερ ὁ Ἐλισσαῖος τῷ Γιεζῆ παρῆν καὶ ἔλεγεν, «Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἦν μετὰ σοῦ;» Βαβαί, πόση τοῦ χαρίσματος ἢ δύνამις, ὅταν πάντα ὁμοῦ καὶ κατ' αὐτὸ εἶναι ποιῆ καὶ τὰ πόρρωθεν εἰδέναι παρασκευάζη;
 10 «ἤδη κέκρικα ὡς παρών». Οὐκ ἀφίησιν αὐτοὺς ἕτερόν τι ἐννοῆσαι. Καὶ γὰρ ἐξήνεγκα τὴν ἀπόφασιν ὡς παρών· μή μοι ἀναβολὰς καὶ μελλήσεις· οὐδὲν γὰρ ἕτερον δεῖ γενέσθαι.

Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη πολλὴ εἶναι ἡ αὐθεντία μηδὲ αὐ-
 15 θαδέστερος γένηται ὁ λόγος, ὄρα πῶς καὶ αὐτοὺς κοινωνοὺς ποιεῖ τοῦ κρίματος. Εἰπὼν γὰρ «κέκρικα» ἐπήγαγε· «Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
 20 Χριστοῦ παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ». Καὶ τί ἐστὶν «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»; Κατὰ Θεόν, μὴ ἀνθρωπίνῃ κατεχομένους προλήψει. Τινὲς δὲ οὕτως ἀναγιγνώσκουσι· «Τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»
 25 καὶ ὑποστήξαντες ἐνταῦθα ἢ μέσην θέντες οὕτως ἐπάγουσι τὸ ἐξῆς λέγοντες· «Συναχθέντων ὑμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ». Καὶ φασὶ τὴν ἔννοιαν ταύτην εἶναι τῆς τοιαύτης ἀναγνώσεως· τὸν τοῦτο κατεργασάμενον, φησὶν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χρι-
 30 στοῦ παράδοτε τῷ Σατανᾷ· τουτέστι, τὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐνυβρίσαντα, τὸν μετὰ τὸ γενέσθαι πιστὸν καὶ ἐπώνυμον ἐκείνης τῆς προσηγορίας τοιαῦτα τολμήσαντα, τοῦτον παράδοτε τῷ Σατανᾷ. Ἐμοὶ δὲ ἢ προτέρα ἀληθεστέρα ἔκδοσις εἶναι δοκεῖ. Ποία δὲ αὕτη; «Ἐν τῷ

5. Δ' Βασ. 5,26.

6. Α' Κορ. 5,4-5.

εἰς τὸ ὑπόλοιπον σῶμα. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει λέγων· «Ἦδη κέκρικα ὡς παρῶν». Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι μόνον διότι ἐβίαζεν αὐτοὺς εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεως καὶ δὲν τοὺς ἐπέτρεπε νὰ σκεφθοῦν ἄλλο τίποτε, ἀλλὰ καὶ διότι προσεπάθει νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἐγνώριζε τὰ ὅσα θὰ γίνουν ἐκεῖ καὶ θὰ ἀποτελέσουν θέμα κρίσεως· διότι τοῦτο σημαίνει τὸ νὰ εἶναι κανεὶς παρῶν κατὰ τὸ πνεῦμα, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἦτο παρῶν εἰς τὸν Γιεζῆ καὶ ἔλεγε· «Δὲν ἦτο ἡ καρδία μου μαζί σου;»⁵. Πῶ, πῶ, πόση εἶναι ἡ δύναμις τοῦ χαρίσματος, ἐφ' ὅσον ὄλους τοὺς κάμνει νὰ εἶναι μαζί καὶ εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ τοὺς καθιστᾷ ἱκανοὺς νὰ γνωρίζουν ἀπὸ μακριὰ ὅσα συμβαίνουν ἄλλοῦ! «Ἐχω ἤδη κρίνει ὡς νὰ ἦμουν παρῶν». Δὲν τοὺς ἀφήνει νὰ ἐννοήσουν τίποτε ἄλλο. Δηλαδή· Ἔλαβα τὴν ἀπόφασιν ὡς νὰ ἦμουν παρῶν· μὴ μοῦ προβάλλετε ἀναβολὰς καὶ χρονοτριβὰς· δὲν πρέπει νὰ γίνῃ τίποτε ἄλλο.

Κατόπιν, διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι ὀμιλεῖ μὲ πολλὴν αὐθεντίαν καὶ διὰ νὰ μὴ δείξῃ ὁ λόγος του τὴν πολλὴν ὑπεροφίαν, κοίταξε πῶς κάμνει καὶ αὐτοὺς μετόχους τῆς ἀποφάσεως. Ἀφοῦ δηλαδή εἶπεν, «ἔχω κρίνει», προσέθεσεν· «ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμεν αὐτὴν τὴν πράξιν, ἀφοῦ συγκεντρωθῆτε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ σεῖς καὶ τὸ πνεῦμα μου μαζί μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ παραδώσωμεν τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν εἰς τὸν Σατανᾶν»⁶. Καὶ τί σημαίνει «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»; Κατὰ Θεόν, χωρὶς νὰ κατέχωνται οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ ἀνθρωπίνην προκατάληψιν. Μερικοὶ δὲ ἔτσι ἀναγινώσκουν τὸ κείμενον· «ἐκεῖνον ποὺ ἔκαμε τὴν πράξιν αὐτὴν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», καὶ ἀφοῦ θέσουν τὸ σημεῖον στίξεως ἐδῶ καὶ ὄχι εἰς τὸ μέσον, συνεχίζουν λέγοντες τὸ ἐξῆς· «Ἀφοῦ συγκεντρωθῆτε σεῖς καὶ τὸ πνεῦμα μου νὰ παραδώσετε τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν εἰς τὸν Σατανᾶν». Καὶ λέγουν ὅτι, ἂν ἀναγνώσουν ἔτσι τὸ κείμενον, ἡ ἔννοια εἶναι ἡ ἐξῆς· Αὐτὸν ποὺ ἔκανε τοῦτο, λέγει, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ παραδώσατέ τον εἰς τὸν Σατανᾶν· δηλαδή, αὐτὸν ποὺ ἐφέρθη προσβλητικῶς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸν ποὺ ἐτόλμησε τέτοιας πράξεις, ἀφοῦ ἔγινε πιστὸς καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, αὐτὸν παραδώσατέ τον εἰς τὸν Σατανᾶν. Εἰς ἐμὲ ὁμῶς ἡ πρώτη γραφὴ φαίνεται ὅτι εἶναι ἀληθεστέρα. Ποία λοιπὸν εἶναι αὕτη; «Ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου συναχθέντων ὑμῶν»

ὄνόματι τοῦ Κυρίου συναχθέντων ὑμῶν»· τουτέστιν, αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος ὑμᾶς συνάγοντος, ὑπὲρ οὗ συνέρχεσθε.

«Καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος». Πάλιν ἐπέστησεν αὐτοῖς ἑαυτόν, ἵν' ὅταν δικάζωσιν, ὡς αὐτοῦ παρόντος, οὕτως αὐτὸν ἀποτέμωσι καὶ μηδεὶς τολμήσῃ συγγνώμης αὐτὸν ἀξιῶσαι, εἰδὼς ὅτι Παῦλος εἴσεται τὰ γινόμενα. Εἶτα φοβερώτερον αὐτὸ ποιῶν φησί· «σὺν τῇ δυνάμει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· τουτέστιν, ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς δύναται τοιαύτην ὑμῖν χάριν δοῦναι, ὡς δύνασθαι τῷ διαβόλῳ παραδιδόναι ἢ ὅτι καὶ αὐτὸς μεθ' ὑμῶν κατ' αὐτοῦ φέρει τὴν ψῆφον. Καὶ οὐκ εἶπεν, ἐκδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ, ἀλλὰ παραδοῦναι, ἀνοίγων αὐτῷ τῆς μετανοίας τὰς θύρας, καὶ ὥσπερ παιδαγωγῶ τὸν τοιοῦτον παραδιδούς. Καὶ πάλιν «τὸν τοιοῦτον» καὶ οὐκ ἀνέχεται οὐδαμοῦ τῆς προσηγορίας αὐτοῦ μνημονεῦσαι.

«Εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός». Ὡσπερ ἐπὶ τοῦ μακαρίου Ἰώβ γέγονεν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ στεφάνων λαμπροτέρων, ἐνταῦθα δὲ ὑπὲρ ἀμαρτημάτων λύσεως, ἵνα μαστίξῃ αὐτὸν ἕλκει πονηρῶ ἢ νόσῳ ἑτέρῃ. Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ φησιν ὅτι ὑπὸ τοῦ Κυρίου κρινόμεθα ταῦτα πάσχοντες. Ἄλλ' ἐνταῦθα μᾶλλον καθάψασθαι θέλων τῷ Σατανᾷ παραδίδωσι. Καὶ τοῦτο δὲ τῷ Θεῷ δοκοῦν ἐγένετο, ὥστε κολάζεσθαι αὐτοῦ τὴν σάρκα. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς τρυφῆς τῆς κατὰ τὴν σάρκα ἐπιθυμίας τίκτονται, ταύτην κολάζει.

Ἴνα τοίνυν καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγαθῆς σωζομένης μόνης, ἀλλ' ὡς ὁμολογουμένου τούτου, ὅτι σωζομένης ἐκείνης ἀναντιρρήτως καὶ τὸ σῶμα κοινωνῆσει τῆς σωτηρίας. Καὶ γὰρ θνητὸν δι' αὐτὴν ἐγένετο ἀμαρτοῦσαν· κἂν αὐτὴ δικαιοπραγήσῃ, πάλιν πολλῆς καὶ αὐτὸ ἀπολαύσεται δόξης. Τινὲς δὲ τὸ πνεῦμα τὸ χάρισμά φασιν, ὅπερ σβέννυται ἀμαρτανόντων ἡμῶν. Ἴν' οὖν τοῦτο μὴ γένηται, φησί, τιμωρείσθω, ἵνα ταύτῃ βελτίων γινόμενος ἐπισπάσῃται τὴν χάριν καὶ εὐρεθῇ σῶαν αὐτὴν

δηλαδή, ἀφοῦ σᾶς συγκεντρώσῃ αὐτὸ τὸ ὄνομα, διὰ τὸ ὁποῖον συγκεντρώνεσθε.

«Καὶ τὸ πνεῦμα μου». Πάλιν ἔθεσε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἐπικεφαλῆς αὐτῶν, ὥστε ὅταν δικάζουσι τὸν ἁμαρτήσαντα, νὰ τὸν ἀποκόψουσι ἔτσι ὡς νὰ ἦτο ὁ ἴδιος παρῶν καὶ κανεὶς νὰ μὴ τολμήσῃ νὰ κρίνῃ αὐτὸν ἄξιον συγγνώμης, διότι θὰ γνωρίζῃ ὅτι ὁ Παῦλος θὰ μάθῃ τὰ συμδάντα. Ἐπειτα παρουσιάζει αὐτὸ φοβερώτερον λέγων· «μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· δηλαδή, ἡ ὅτι ὁ Χριστὸς δύναται νὰ σᾶς δώσῃ τέτοιαν χάριν, ὥστε νὰ δύνασθε νὰ παραδίδετε εἰς τὸν διάβολον ἢ ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μαζί σας καταδικάζει αὐτόν. Καὶ δὲν εἶπε, Ἐνὰ παραχωρήσετε τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν εἰς τὸν Σατανᾶν, ἀλλὰ «νὰ τὸν παραδώσητε», ἀνοίγων εἰς αὐτὸν τὰς θύρας τῆς μετανοίας καὶ παραδίδων τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν κατὰ κάποιον τρόπον εἰς παιδαγωγόν. Καὶ πάλιν λέγει «τὸν τοιοῦτον» καὶ δὲν ἀνέχεται πουθενὰ νὰ μνημονεύσῃ τὸ ὄνομά του.

«Πρὸς καταστροφὴν τῆς σαρκός του». Ὅπως συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ μακαρίου Ἰώβ, ἀλλ' ὄχι διὰ τὸν ἴδιον λόγον. Δηλαδή, ἐκεῖ μὲν ὁ σκοπὸς ἦτο ἡ ἀπόκτησις λαμπροτέρων στεφάνων, ἐδῶ δὲ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν μὲ βασανιστικὴν πληγὴν ἢ ἄλλην νόσον, διὰ νὰ παύσουν τὰ ἁμαρτήματα. Καί, ὡς γνωστόν, ἀλλοῦ' λέγει ὅτι, ὅταν πάσχωμεν αὐτά, κρινόμεθα ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' ἐδῶ τὸν παραδίδει εἰς τὸν Σατανᾶν, ἐπειδὴ θέλει μᾶλλον νὰ τὸν στιγματίσῃ. Καὶ τοῦτο ἐγένετο συμφῶνως πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ τιμωρηθῇ ἡ σὰρξ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδή ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν καὶ τὰς σαρκικὰς ἀπολαύσεις γεννῶνται ἐπιθυμίαι, τιμωρεῖ τὴν σάρκα.

«Διὰ νὰ σωθῇ τὸ πνεῦμα του», δηλαδή ἡ ψυχὴ· ὄχι ὅτι αὐτὴ μόνον σώζεται, ἀλλ' ὅτι ὁμολογεῖται τοῦτο, ὅτι δηλαδή, ἐφ' ὅσον σώζεται ἐκείνη, ἀναντιρρήτως καὶ τὸ σῶμα θὰ μετὰσχῃ τῆς σωτηρίας, διότι τοῦτο ἔγινε θνητόν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἠμάρτησε· καὶ ἂν αὐτὴ ἐνεργήσῃ δικαίως πάλιν θὰ ἀπολαύσῃ καὶ αὐτὸ (τὸ σῶμα) πολλῆς δόξης. Μερικοὶ δὲ λέγουσι ὅτι πνεῦμα εἶναι τὸ χάρισμα, τὸ ὁποῖον σβήνεται, ὅταν ἁμαρτάνωμεν. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ λοιπὸν αὐτό, λέγει, ἄς τιμωρηθῇ (ὁ ἁμαρτήσας), διὰ νὰ γίνῃ ἔτσι καλύτερος καὶ νὰ λάβῃ πάλιν τὴν χάριν, ὥστε κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην νὰ

ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ παρεχόμενος. Ὡστε κηδεομένου μᾶλλον ἔστι καὶ ἰατρεύοντος, οὐχὶ κόπτοντος ἀπλῶς οὐδὲ κολλάζοντος εἰκῇ καὶ μάτην. Μείζον γὰρ τὸ κέρδος τῆς τιμωρίας· ἡ μὲν γὰρ πρόσκαιρος, τὸ δὲ διηνεκές. Καὶ οὐχ
 5 ἀπλῶς εἶπεν «ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ», ἀλλ' «ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ». Καλῶς αὐτοὺς καὶ εὐκαίρως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀναμιμνήσκει, ἵνα καὶ αὐτοὶ προθυμότερον ἔλθωσιν ἐπὶ τὴν ἰατρείαν, κἀκεῖνος καταδέξεται μᾶλλον οὐχ ὡς ὀργῆς ῥήματα ὄντα, ἀλλ' ὡς πατὴρ κηδεμονικοῦ πρόνοιαν. Διὰ
 10 γὰρ τοῦτο καὶ «εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός» εἶπεν ἤδη τῷ διαβόλῳ νόμους τιθεὶς καὶ οὐκ ἀφιεὶς αὐτὸν περαιτέρω προδῆναι· ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἰωὼβ ἔλεγεν ὁ Θεός, «Πλὴν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ μὴ ἄψη».

3. Εἶτα ἀπαρτίσας τὴν ἀπόφασιν καὶ ἐν βραχεῖ αὐ-
 15 τὴν εἰπὼν καὶ οὐκ ἐνδιατρίψας ἐπάγει πάλιν ἐπιτίμησιν πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος· «Οὐ καλὸν τὸ καύχημα ὑμῶν», δεικνύς ὅτι ἐκεῖνοι μέχρι τοῦ παρόντος οὐκ εἶσσαν αὐτὸν μετανοῆσαι καυχώμενοι ἐπ' αὐτῷ. Εἶτα δηλοῖ ὅτι οὐκ ἐκείνου φειδόμενος μόνον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ αὐ-
 20 τῶν τούτων· διὸ καὶ ἐπάγει· «Οὐκ οἶδατε ὅτι μικρὰ ζύμη ὄλον τὸ φύραμα ζυμοῖ;» Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνου τὸ ἀμάρτημα, φησὶν, ἀλλ' ἀμελούμενον δύναται καὶ τὸ λοιπὸν τῆς Ἐκκλησίας σῶμα λυμῆνασθαι. Ὅταν γὰρ ὁ πρῶτος ἀμαρτῶν μὴ δῶ δίκην, ταχέως καὶ ἕτεροι ταῦτά πλημμελήσου-
 25 σι. Ταῦτα δὲ λέγει δεικνύς ὅτι ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, οὐχ ὑπὲρ ἐνός, ἔστιν αὐτοῖς ὁ ἀγὼν καὶ ὁ κίνδυνος· διὸ καὶ τῆς εἰκόνας ἐδεήθη τῆς ζύμης. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνη, φησὶ, καὶ βραχεῖα οὔσα ὄλον πρὸς ἑαυτὴν μεταβάλλει τὸ φύραμα, οὕτω καὶ οὗτος, ἂν ἀφεθῆ ἀτιμώρητος, καὶ ἀνεκδί-
 30 κητος ἢ ἀμαρτία αὕτη γένηται, καὶ τοῖς λοιποῖς λυμανεῖται.

«Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην», τουτέστι τὸν πονηρὸν τοῦτον· μᾶλλον δὲ οὐ περὶ τούτου μόνον φησὶν,

8. Ἰωὼβ 1,12 πρβλ. 2,6.

9. Α' Κορ. 5,6.

10. αὐτ. 7.

ἀποδώσῃ αὐτὴν σώαν. Ὡστε ὅσα λέγει δεικνύουν ἄνθρωπον ποῦ ἐνδιαφέρεται μᾶλλον καὶ προσπαθεῖ νὰ θεραπεύσῃ, ὄχι ἄνθρωπον ποῦ ἀποκόπτει ἀπλῶς, οὔτε ἄνθρωπον ποῦ τιμωρεῖ ἀλογίστως καὶ χωρὶς σκοπὸν. Δηλαδή τὸ κέρδος εἶναι μεγαλύτερον τῆς τιμωρίας, διότι αὐτὴ μὲν εἶναι πρόσκαιρος, ἐκεῖνο δὲ συνεχές. Καὶ δὲν εἶπεν, ἀπλῶς, «διὰ νὰ σωθῇ τὸ πνεῦμα του», ἀλλὰ «κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην». Ὁρθῶς καὶ κατὰ τρόπον ἐπίκαιρον ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διὰ νὰ προχωρήσουν καὶ αὐτοὶ μὲ μεγαλύτεραν προθυμίαν εἰς τὴν θεραπείαν καὶ διὰ νὰ δεχθῇ ἐκεῖνος τὰ λόγια ὄχι ὡς λόγια ὀργῆς, ἀλλὰ ὡς ἐκδήλωσιν φροντίδος ἐνὸς πατρὸς, ποῦ ἐνδιαφέρεται. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καὶ εἶπε «πρὸς καταστροφὴν τῆς σαρκὸς του», θέτων πλέον νόμους εἰς τὸν διάβολον καὶ μὴ ἐπιτρέπων αὐτὸν νὰ προχωρήσῃ περισσότερον· ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἰωὴ ὁ Θεὸς ἔλεγε· «Μόνον τὴν ζωὴν του μὴ ἐγγίσῃς»⁸.

3. Ἐπειτα, ἀφοῦ συνεπλήρωσε τὴν ἀπόφασίν του καὶ τὴν εἶπε μὲ ὀλίγα λόγια χωρὶς νὰ μείνῃ εἰς αὐτὴν ἐπὶ πολὺ, ἐκφράζει πάλιν ἐπιτίμησιν ἀποτεινόμενος πρὸς ἐκείνους· «Δὲν εἶναι καλὴ ἢ καύχησίς σας»⁹, δεικνύων ὅτι ἐκεῖνοι μέχρι τότε δὲν τὸν ἄφησαν αὐτὸν νὰ μετανοήσῃ μὲ τὸ νὰ καυχῶνται δι' αὐτόν. Ἐπειτα φανερώνει ὅτι τοῦτο τὸ κάμνει, διότι φροντίζει ὄχι μόνον δι' ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτοὺς τοὺς ἰδίους· διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι ὀλίγη ζύμη ζυμώνει ὅλον τὸ φύραμα;». Δηλαδή, ἂν καί, λέγει, τὸ ἁμάρτημα εἶναι ἐκείνου, ὅμως, ἂν ἀμελήσῃτε δι' αὐτό, εἶναι δυνατόν νὰ καταστρέψῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας. Ὅταν δηλαδή δὲν τιμωρηθῇ ἐκεῖνος ποῦ πρῶτος ἠμάρτησε, ταχῶς καὶ ἄλλοι θὰ κάνοῦν τὰς ἰδίας ἁμαρτίας. Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει δεικνύων ὅτι ὁ ἄγών καὶ ὁ κίνδυνος δι' αὐτοὺς εἶναι διὰ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ὄχι διὰ ἓνα πιστόν· διὰ τοῦτο ἐχρειάσθη τὸ παράδειγμα τῆς ζύμης. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδή ἐκείνη, λέγει, ἂν καὶ εἶναι ὀλίγη, μεταβάλλει κατὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς ὅλον τὸ φύραμα, ἔτσι καὶ αὐτὸς, ἂν ἀφεθῇ ἀτιμώρητος, καὶ ἂν ἡ ἁμαρτία αὐτὴ δὲν τιμωρηθῇ, θὰ μολύνη καὶ τοὺς ὑπολοίπους.

«Ἀπαλλαγῆτε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν παλαιάν ζύμην»¹⁰; δηλαδή ἀπὸ αὐτὸν τὸν πονηρόν· μᾶλλον δὲ δὲν λέγει μόνον περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ

ἀλλὰ καὶ ἄλλους αἰνίττεται. Οὐ γὰρ πορνεία μόνον παλαιὰ ζύμη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κακία. Καὶ οὐκ εἶπε, καθάρατε, ἀλλ' «ἐκκαθάρατε», μετὰ ἀκριβείας καθάρατε, ὥστε μηδὲ λείψανον μηδὲ σκιάν εἶναι τοιαύτην. Τῷ μὲν οὖν εἰπεῖν
 5 «ἐκκαθάρατε» δείκνυσιν ἔτι πονηρίαν παρ' αὐτοῖς οὔσαν, τῷ δὲ εἰπεῖν «Ἴνα ἦτε νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι», δηλοῖ καὶ ἐμφαίνει οὐ σφόδρα πολλῶν κρατοῦσαν τὴν κακίαν. Εἰ δὲ λέγει «καθὼς ἐστε ἄζυμοι», οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι πάντες ἦσαν καθαροί, ἀλλὰ καθὼς πρέπει εἶναι ὑμᾶς.
 10 «Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη, Χριστός. Ὡστε ἐορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμη παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμη κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ζύμην τὴν διδασκαλίαν ἐκάλεσε. Καὶ αὐτὸς δὲ ἐπιμένει τῇ μεταφορᾷ ἀναμιμνήσκων
 15 παλαιᾶς αὐτοῦς ἱστορίας, καὶ πάσχα καὶ ἀζύμων, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τῶν τότε καὶ τῶν νῦν καὶ τῶν κολάσεων καὶ τῶν τιμωριῶν. Ἐορτῆς ἄρα ὁ παρῶν καιρὸς. Καὶ γὰρ εἰπὼν «ἐορτάζωμεν», οὐκ ἐπειδὴ πάσχα παρῆν οὐδὲ ἐπειδὴ ἡ πεντηκοστή, ἔλεγεν, ἀλλὰ δεικνύς ὅτι πᾶς ὁ χρόνος ἐορτῆς ἐστὶ καιρὸς τοῖς Χριστιανοῖς διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν
 20 δοθέντων ἀγαθῶν. Τί γὰρ οὐ γέγονεν ἀγαθόν; Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος γέγονε διὰ σέ, θανάτου σε ἀπήλλαξεν, εἰς βασιλείαν ἐκάλεσεν. Ὁ τοιούτων τοίνυν ἐπιτυχῶν σὺ καὶ ἐπιτυχῶν πῶς οὐκ ὀφείλεις ἐορτάζειν πάντα
 25 τὸν βίον; Μηδεὶς τοίνυν ἔστω κατηφῆς ἐπὶ πενίᾳ καὶ νόσῳ καὶ ἐπιβουλῇ· ἐορτῆς γὰρ ἡμῶν ὁ καιρὸς ἅπας. Διὸ φησιν ὁ Παῦλος· «Χαίρετε ἐν Κυρίῳ πάντοτε· πάλιν ἔρῳ, χαίρετε».

Ἐν ταῖς ἐορταῖς οὐδεὶς ῥυπαρὰ ἐνδέδυται ἱμάτια· μὴ
 30 τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς· γάμοι γὰρ γεγόνασι, γάμοι πνευματικοί. «Ὡμοιώθη», γὰρ φησὶν, «ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε ποιῆσαι γάμους τῷ υἱῷ αὐτοῦ». Ἐνθα δὲ βασιλεὺς γάμους ποιεῖ, καὶ γάμους τῷ υἱῷ, τί μείζον ἂν γένοιτο τῆς ἐορτῆς ταύτης; Μηδεὶς τοίνυν
 35 νυν ῥάκια περιβεβλημένος εἰσίτω. Οὐ περὶ ἱματίων ἡμῖν ὁ

11. αὐτ. 8.

12. Φιλ. 4,4.

13. Ματθ. 22,2.

ὕπαινίσσεται καὶ ἄλλους, διότι δὲν εἶναι μόνον ἡ πορνεία παλαιὰ ζύμη, ἀλλὰ καὶ πᾶσα κακία. Καὶ δὲν εἶπε, καθαρῖσατε, ἀλλὰ «καθαρίσατε τελείως», δηλαδὴ καθαρῖσατε μὲ προσοχήν, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη οὔτε ὑπόλειμμα οὔτε καμμία τέτοια σκιά. Μὲ τὸ νὰ εἶπη λοιπὸν «καθαρίσατε ἐντελῶς», δεικνύει ὅτι ὑπῆρχεν ἀκόμη ἡ κακία εἰς αὐτούς, μὲ τὸ νὰ εἶπη δὲ «Διὰ νὰ εἴσθε νέον φύραμα, καθὼς εἴσθε ἄζυμοι», φανερῶνει ὅτι τὸ κακὸν δὲν κατεῖχε πάρα πολλούς. Ἐὰν λέγη δέ, «καθὼς εἴσθε ἄζυμοι», δὲν ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὅλοι ἦσαν καθαροί, ἀλλὰ νὰ εἴσθε καθὼς πρέπει νὰ εἴσθε.

«Διότι ὁ ἰδικὸς μας πασχαλινὸς ἄμνος, ὁ Χριστὸς, ἐθουσιάσθη πρὸς χάριν μας. Ὡστε ἅς ἐορτάζωμεν ὄχι μὲ παλαιὰν ζύμην οὔτε μὲ ζύμην κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλὰ μὲ ἄζυμα εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας»¹¹. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ζύμην ὠνόμασε τὴν διδασκαλίαν του. Καὶ ὁ ἴδιος ἐπιμένει εἰς τὴν μεταφορὰν ὑπενθυμίζων εἰς αὐτοὺς παλαιὰν ἱστορίαν, καὶ τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἄζυμα καὶ τὰς τότε καὶ τὰς τωρινὰς εὐεργεσίας καὶ τοὺς κολασμοὺς καὶ τὰς τιμωρίας. Ἐπομένως ὁ παρῶν καιρὸς εἶναι καιρὸς ἐορτῆς. Καὶ πράγματι μὲ τὸ νὰ εἶπη «ἅς ἐορτάζωμεν», δὲν τὸ ἔλεγεν, ἐπειδὴ ἦτο πλησίον τὸ Πάσχα, οὔτε ἐπειδὴ ἦτο ἡ Πεντηκοστή, ἀλλὰ δεικνύων ὅτι ὅλος ὁ χρόνος εἶναι καιρὸς ἐορτῆς διὰ τοὺς Χριστιανοὺς λόγῳ τῆς ἀφθονίας τῶν ἀγαθῶν ποὺ τοὺς ἐδόθησαν. Τί δηλαδὴ δὲν ὑπῆρξε ἀγαθόν; Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ἄνθρωπος διὰ σέ, σὲ ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὸν θάνατον, σὲ ἐκάλεσεν εἰς τὴν βασιλείαν. Σὺ λοιπὸν ποὺ ἐπέτυχες καὶ ἐπιτυχάνεις τέτοια ἀγαθὰ πῶς δὲν ὀφείλεις νὰ ἐορτάζῃς εἰς ὅλην σου τὴν ζωὴν; Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ εἶναι κατηφῆς ἐξ αἰτίας τῆς πενίας του ἢ νόσου ἢ ἐπιβουλῆς τῶν ἐχθρῶν του, διότι ὁ καιρὸς ὅλος εἶναι καιρὸς ἐορτῆς μας. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει: «Νὰ χαίρεσθε πάντοτε ἐν Κυρίῳ· θὰ τὸ ἐπαναλάβω, νὰ χαίρεσθε»¹².

Εἰς τὰς ἐορτάς κανεῖς δὲν φορεῖ ρυπαρὰ ἐνδύματα· οὔτε ἡμεῖς λοιπὸν νὰ φορῶμεν, διότι συμβαίνουν γάμοι, γάμοι πνευματικοί· διότι λέγει· «Ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ὁμοιάζει μὲ ἓνα βασιλεῖα, ὃ ὁποῖος ἠθέλησε νὰ κάμῃ τοὺς γάμους τοῦ υἱοῦ του»¹³. Ὅταν λοιπὸν βασιλεὺς τελῇ γάμους, καὶ μάλιστα γάμους τοῦ υἱοῦ του, τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐορτὴν; Κανεῖς λοιπὸν ρακένδυτος ἅς μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἐορτὴν. Ὁ λόγος μας δὲν

λόγος, ἀλλὰ περὶ πράξεων ἀκαθάρτων. Εἰ γάρ, πάντων λαμπρὰ ἐνδεδυμένων, εἷς μόνος εὐρεθεὶς εἰς τὸν γάμον ῥυπαρὰ ἔχων ἀπερρίφη μετὰ ἀτιμίας, ἐνόησον ὄσσην ἀπαιτεῖ τὴν ἀκρίθειαν καὶ τὴν καθαρότητα ἢ εἰς τὸν γά-
 5 μον ἐκείνον εἰσοδος. Οὐ διὰ ταῦτα δὲ αὐτοὺς μόνον ὑπομιμνήσκει τῶν ἀζύμων, ἀλλὰ καὶ δεικνύς τὴν συγγένειαν τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν, δεικνύς δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἔστι μετὰ τὰ ἄζυμα πάλιν εἰς Αἴγυπτον εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἂν ὑποστρέψαι βουληθῆ τις, τὰ αὐτὰ πείσεται ἐκείνοις.

10 Σκια γάρ ἐκεῖνα τούτων, κἄν ἀναισχυνητῆ ὁ Ἰουδαῖος. Διόπερ, κἄν ἐρωτήσης αὐτόν, οὐδὲν μέγα ἔρει· μᾶλλον δὲ μέγα μὲν ἔρει, ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον οἶον ἡμεῖς, ἐπειδὴ τὴν ἀλήθειαν οὐκ οἶδεν. Ἐκεῖνος μὲν γάρ ἔρει ὅτι τοὺς κατέχοντας Αἰγυπτίους οὕτω μετέβαλεν ὁ Θεός, ὥστε
 15 αὐτοὺς ἡμᾶς προσεξωθεῖν τοὺς πρὸ τούτου κατέχοντας ἡμᾶς πρὸς θίαν καὶ μὴ συγχωρήσαντας ζυμῶσαι τὸ φύραμα. Ἄν δὲ ἐμέ τις εἴρηται, οὐκ Αἴγυπτον ἀκούσεται οὐδὲ τὸν Φαραώ, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς πλάνης τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ σκότους καὶ τοῦ διαβόλου· οὐχὶ Μωϋσέα, ἀλλὰ τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱόν· οὐχὶ Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἀλλὰ βάπτισμα μυρίων γέμον ἀγαθῶν, ἔνθα ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος ἀπεπνίγη. Πάλιν τὸν Ἰουδαῖον ἂν ἐρωτήσης τίνας ἔνεκεν ἐξελαύνει πάντων τῶν ὀρίων τὴν ζύμην, ἐνταῦθα καὶ σιγῆσεται καὶ οὐδὲ αἰτίαν ἔρει. Ἐπειδὴ γάρ τὰ μὲν τύποι
 25 τῶν μελλόντων ἦσαν, καὶ αἰτίας εἶχε τῶν γινομένων, τὰ δὲ οὐκέτι, ἵνα μὴ ἐξῆ κακουργεῖν Ἰουδαίοις, ἵνα μὴ ἐπιμένωσι τῇ σκιᾷ. Τί γάρ, εἶπέ μοι, βούλεται τὸ ἄρσεν καὶ τὸ ἄμωμον καὶ τὸ ἐνιαυσιαῖον καὶ τὸ «Ὅσοῦν οὐ συντριβήσεται»; τί δὲ βούλεται τὸ καὶ τοὺς γείτονας καλεῖν; ἢ
 30 τὸ ἐστῶτας ἢ τὸ ἐν ἐσπέρα ἐσθίειν; ἢ τὸ τῷ αἵματι τειχιζεσθαι τὴν οἰκίαν; Οὐδὲν ἕτερον ἐκεῖνος ἔρει, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω τὴν Αἴγυπτον. Ἐγὼ δὲ ἐρῶ καὶ τὸ αἷμα τί βούλεται καὶ ἢ ἐσπέρα καὶ τὸ πάντας ἐσθίειν ὁμοῦ καὶ τὸ ἐστῶτας πάντας.

εἶναι περὶ ἐνδυμάτων, ἀλλὰ περὶ ἀκαθάρτων πράξεων. Ἐφ' ὅσον δηλαδή, ἐνῷ ὅλοι ἦσαν λαμπρὰ ἐνδεδυμένοι, ὅταν εὐρέθη εἰς τὸν γάμον ἓνας μόνον νὰ ἔχη ρυπαρὰ ἐνδύματα, ἐξεδιώχθη αὐτὸς μὲ περιφρόνησιν, σκέψου πόσῃν προσοχῇν καὶ καθαρότητι ἀπαιτεῖ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν γάμον ἐκεῖνον. Δὲν ὑπενθυμίζει εἰς αὐτοὺς τὰ ἄζυμα διὰ τοῦτον μόνον τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ διότι θέλει νὰ δείξῃ τὴν συγγένειαν τῆς Παλαιᾶς πρὸς τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν μετὰ τὰ ἄζυμα νὰ εἰσέλθῃ κάποιος πάλιν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀλλὰ ὅτι, ἂν θελήσῃ νὰ ἐπιστρέψῃ, θὰ πάθῃ τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνους.

Ἐκεῖνα δηλαδή ἦσαν σκιά τούτων, καὶ ἅς εἶναι ἀναίσχυντος ὁ Ἰουδαῖος. Διὰ τοῦτο, καὶ ἂν ἐρωτήσῃς αὐτόν, δὲν θὰ σοῦ εἴπῃ τίποτε σπουδαῖον, μᾶλλον δὲ θὰ σοῦ εἴπῃ μὲν κάτι σημαντικόν, ἀλλὰ τίποτε τέτοιο, πού θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, διότι δὲν γνωρίζει τὴν ἀλήθειαν. Δηλαδή, ἐκεῖνος μὲν θὰ εἴπῃ, ὅτι τοὺς Αἴγυπτίους πού ἦσαν κύριοί μας ὁ Θεὸς ἔτσι τοὺς μετέβαλεν, ὥστε, ἐνῷ αὐτοὶ προηγούμενως μᾶς κατεπίεζον καὶ δὲν μᾶς ἐπέτρεπον νὰ ζυμώσωμεν τὸ φύραμα, αὐτοὶ ἔπειτα νὰ μᾶς ἐξωθοῦν. Ἄν ὅμως κάποιος ἐρωτήσῃ ἐμέ, δὲν θὰ ἀκούσῃ νὰ ἀναφέρω τὴν Αἴγυπτον οὔτε τὸν Φαραῶ, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀπὸ τὴν πλάνην τῶν δαιμόνων καὶ τοῦ σκότους καὶ τοῦ διαβόλου· ὄχι τὸν Μωϋσέα ἀλλὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· ὄχι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ἀλλὰ τὸ βάπτισμα, τὸ ὁποῖον εἶναι γεμάτον μὲ μύρια ἀγαθὰ καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεπνίγη ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος. Ἄν ἐρωτήσῃς πάλιν τὸν Ἰουδαῖον διὰ ποῖον λόγον ρίπτει ἔξω ἀπὸ κάθε ὄριον τὴν ζύμην, τότε θὰ σιωπήσῃ καὶ οὔτε τὴν αἰτίαν θὰ ἀναφέρῃ. Ἐπειδὴ δηλαδή ἄλλα μὲν ἦσαν τύποι τῶν μελλόντων, περιεῖχον καὶ τὰς αἰτίας τῶν γινομένων, ἀλλὰ ὅμως ὄχι, διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐνεργοῦν κακῶς, διὰ νὰ μὴ παραμένουν εἰς τὴν σκιάν. Τί λοιπόν, εἶπέ μου, θέλει τὸ ἀρσενικὸν καὶ τὸ τέλειον καὶ τὸ ἡλικίας ἐνὸς ἔτους καὶ τὸ ὅτι ἡ διάταξις ὀρίζει «Δὲν θὰ συντριβῇ ὄστον»¹⁴; τί σημαίνει δὲ τὸ νὰ καλοῦν τοὺς γείτονας ἢ τὸ νὰ στέκωνται ἢ τὸ νὰ τρώγουν τὴν ἐσπέραν ἢ τὸ νὰ ἀσφαλίζουν τὴν οἰκίαν μὲ τὸ αἷμα; Ἐκεῖνος (ὁ Ἰουδαῖος) δὲν θὰ εἴπῃ τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον θὰ ἀναφέρῃ τὴν Αἴγυπτον. Ἐγὼ ὅμως θὰ εἴπω τί σημαίνει καὶ τὸ αἷμα καὶ ἡ ἐσπέρα καὶ τὸ ὅτι τρώγουν ὅλοι μαζὶ καὶ τὸ ὅτι ὅλοι στέκονται.

4. Πρότερον δὲ εἶπωμεν διὰ τί ἐκ τῶν ὀρίων πάντων ἐλαύνεται ἡ ζύμη. Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἰνίγμα; Πάσης πονηρίας ἀπηλλάχθαι δεῖ τὸν πιστόν. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνος ἀπόλλυται, ἔνθα ἂν εὐρεθῆ παλαιὰ ζύμη, οὕτω καὶ παρ' 5 ἡμῖν ἔνθα ἂν εὐρεθῆ πονηρία. Οὐ γὰρ δήπου ἐπὶ μὲν τῆς σκιᾶς τοσαύτη ἡ κόλασις, ἐπὶ δὲ ἡμῶν οὐ πολλῶ μείζων. Εἰ γὰρ τὰς οἰκίας οὕτως ἐκκαθαίρουσι τῆς ζύμης καὶ μυῶν ὅπας περιεργάζονται, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς τὴν ψυχὴν διερευνᾶσθαι δεῖ, ὥστε πάντα λογισμὸν ἀκάθαρτον ἐκβάλλειν. Ἄλλὰ τοῦτο παρ' αὐτοῖς πρῶην μὲν ἐγένετο, νῦν δὲ οὐκέτι πανταχοῦ γὰρ ζύμη ὅπου Ἰουδαῖος. Ἐν μέσαις γὰρ ταῖς πόλεσι τὸ ἄζυμον γίνεται, ὅπερ ἐστὶ παίγνια μᾶλλον ἢ νόμος λοιπόν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦλθεν ἡ ἀλήθεια, οὐκέτι χώραν ἔχουσιν οἱ τύποι. Ὡστε καὶ διὰ τοῦ παραδεί- 10 γματος τούτου σφόδρα ἐξελαύνει τῆς Ἐκκλησίας τὸν πεπορνευκότα. Οὐ γὰρ δὴ μόνον, φησὶν, οὐδὲν ὠφελεῖ παρών, ἀλλὰ καὶ βλάπτει τῷ κοινῷ πάλιν τοῦ σώματος λυμαινόμενος. Οὐ γὰρ οἶδέ τις πόθεν ἡ δυσωδία κρυπτομένου τοῦ σεσηπότος, ἀλλὰ τῷ κοινῷ ταύτην λογίζεται. Διὸ 20 κατεπείγει σφόδρα αὐτοὺς ἐκκαθαῖραι τὴν ζύμην.

«Ἴνα ἦτε», φησί, «νέον φύραμα, καθὼς ἐστε ἄζυμοι. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός». Οὐκ εἶπεν, ἀπέθανεν, ἀλλ' οἰκειότερον τῷ προκειμένῳ, «ἐτύθη». Μὴ ζῆτει τοίνυν ἄζυμα τοιαῦτα, ἐπειδὴ μηδὲ ἀμνὸν 25 ἔχεις τοιοῦτον· μὴ ζῆτει ζύμην τοιαύτην, ἐπειδὴ μηδὲ τὰ ἄζυμά σου τοιαῦτα. Ἐπὶ μὲν οὖν τῆς ζύμης τῆς αἰσθητῆς τὸ μὲν ἄζυμον γένοιτ' ἂν ζυμωτόν, τὸ δὲ ζυμωτόν οὐκέτ' ἂν γένοιτο ἄζυμον· ἐνταῦθα δὲ ἐνὶ τούναντίον τούτου γενέσθαι πάλιν· ἀλλ' ὁμῶς αὐτὸ οὐκ ἐδήλωσε.

30 Καὶ θέα τὴν σύνεσιν. Ἐν τῇ προτέρῃ ἐπιστολῇ οὐ δίδωσιν ἐλπίδας ἐπανόδου τῷ πεπορνευκότι, ἀλλὰ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον ἐν μετανόια κελεύει γενέσθαι, ἵνα μὴ βραθυμότερον αὐτὸν ἐργάσῃται τῇ ὑποσχέσει. Οὐ γὰρ εἶπε,

4. Κατὰ πρῶτον ἄς εἴπωμεν διατί φέρουν τὴν ζύμην ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα. Τί ὑποδηλώνει λοιπὸν ἡ ἐνέργεια; ὅτι ὁ πιστὸς πρέπει νὰ ἔχη ἀπαλλαγὴν ἀπὸ κάθε κακίας. "Ὅπως δηλαδὴ χάνεται ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ εὔρεθῇ παλαιὰ ζύμη, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς, ὅταν ὑπάρξῃ κακία· διότι δὲν εἶναι βεβαίως δυνατόν νὰ εἶναι τόσο μεγάλη ἡ τιμωρία εἰς τὴν προτύπωσιν καὶ νὰ μὴ εἶναι πολὺ μεγαλύτερα εἰς ἡμᾶς. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ καθαρίζουν τὰς οἰκίας τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ζύμην καὶ παρατηροῦν μὲ προσοχὴν τὰς ὁπᾶς τῶν μυῶν, πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ἐξετάζωμεν λεπτομερῶς τὴν ψυχὴν μας, ὥστε νὰ ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ ἡμᾶς πάντα ἀκάθαρτον λογισμὸν. Ἀλλὰ τοῦτο ἐγένετο μὲν εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ παρελθόν, τώρα ὁμως δὲν γίνεται πλέον, διότι ὑπάρχει ζύμη παντοῦ, ὅπου ὑπάρχει Ἰουδαῖος. Τὸ ἄζυμον δηλαδὴ τώρα ὑπάρχει εἰς τὸ μέσον τῶν πόλεων, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει γίνεαι πλέον παιγνίδι μᾶλλον παρὰ νόμος· διότι, ἀφοῦ ἤλθεν ἡ ἀλήθεια, δὲν ἔχουν πλέον θέσιν οἱ τύποι. Ὡστε καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος αὐτοῦ ἀποκόπτει πλήρως τὸν πόρνον ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν. Δηλαδὴ, λέγει, ὄχι μόνον δὲν ὠφελεῖ καθόλου μὲ τὴν παρουσίαν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ βλάπτει, διότι ἐξακολουθεῖ νὰ μολύνει τὸ κοινὸν σῶμα. Ἐὰν δὲν φαίνεται τὸ σαπισμένον μέρος, κανένας δὲν γνωρίζει ἀπὸ ποῦ προέρχεται ἡ δυσωδία, ἀλλ' ἀποδίδει αὐτὴν εἰς τὸ κοινὸν σῶμα. Διὰ τοῦτο τοὺς βιάζει πολὺ νὰ καθαρίσουν τελείως τὴν ζύμην.

«Διὰ νὰ εἰσθε νέον φύραμα καθὼς εἰσθε ἄζυμοι. Διότι ὁ ἰδικὸς μας πασχαλινὸς ἄμνος, ὁ Χριστὸς, ἐθουσιάσθη πρὸς χάριν σας». Δὲν εἶπεν ἄπέθανεν, ἀλλὰ κάτι ποῦ εἶναι πιὸ πλησιέστερον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν· «ἐθουσιάσθη». Μὴ ζητῆς λοιπὸν τέτοια ἄζυμα, ἐπειδὴ οὔτε ἄμνον τέτοιον ἔχεις· μὴ ζητῆς τέτοιαν ζύμην, ἐπειδὴ οὔτε τὰ ἄζυμά σου εἶναι τέτοια. Εἰς μὲν λοιπὸν τὴν αἰσθητὴν ζύμην τὸ μὲν ἄζυμον θὰ ἠμποροῦσε νὰ γίνῃ ζυμωτὸν, τὸ δὲ ζυμωτὸν δὲν θὰ ἠμποροῦσε πλέον νὰ γίνῃ ἄζυμον· ἐδῶ ὁμως εἶναι δυνατόν πάλιν νὰ γίνῃ τὸ ἀντίθετον αὐτοῦ· ἀλλ' ὁμως δὲν ἐδήλωσεν αὐτό.

Καὶ πρόσεξε τὴν σύνεσίν του. Προηγουμένως εἰς τὴν ἐπιστολὴν δὲν δίδει εἰς τὸν πόρνον ἐλπίδας ἐπανόδου, ἀλλὰ ὀρίζει νὰ περάσῃ ὅλην του τὴν ζωὴν ἐν μετανοίᾳ, διὰ νὰ μὴ τὸν κἀνῃ ραθυμότερον μὲ τὴν ὑπόσχεσιν. Δηλαδὴ δὲν εἶπε ἰπαραδώσατε αὐτὸν

παράδοτε αὐτὸν τῷ Σατανᾷ, ἵνα μετανοήσας πάλιν τῇ Ἐκ-
 κλησία παραδοθῆ, ἀλλὰ τί; «ἵνα σωθῆ ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡ-
 μέρα»· παραπέμπει γὰρ αὐτὸν εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν, ἵνα
 αὐτὸν ἐναγώνιον ἐργάσηται. Καὶ ὅπερ ἔμελλεν αὐτῷ χα-
 5 ρίζεσθαι μετὰ τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐκκαλύπτει τὸν ἑαυτοῦ
 δεσπότην μιμούμενος. Ὡσπερ γὰρ ὁ Θεὸς φησιν «Ἔτι
 τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευτὶ καταστραφήσεται», καὶ οὐ προ-
 σέθηκεν, ἐὰν δέ μετανοήσητε, σωθήσεσθε, οὕτω καὶ οὗτος
 οὐκ εἶπεν, ἐὰν δέ μετανοήσῃ ἀξίως, κυρώσομεν εἰς αὐτὸν
 0 ἀγάπην· ἀλλ' ἀναμένει ποιῆσαι αὐτὸν τὸ ἔργον, καὶ τότε
 λαβεῖν αὐτὸν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο εἶπεν,
 ἐξέλυσεν ἂν αὐτοῦ τὸν φόβον. Διόπερ οὐ μόνον οὐ ποιεῖ
 τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ζύμης οὐδὲ ἀφίη-
 σιν αὐτὸν ἐλπίσαι ἐπάνοδον, ἀλλ' ἐκείνη τηρεῖ τῇ ἡμέρᾳ
 5 αὐτὸν «Ἐκκαθάρατε», λέγων, «τὴν παλαιὰν ζύμην» καὶ· «Μὴ
 ἑορτάζωμεν ἐν ζύμῃ παλαιᾷ». Ἐπειδὴ δέ μετενόησε, μετὰ
 πάσης αὐτὸν πάλιν εἰσήγαγε τῆς σπουδῆς.

Διὰ τί δέ παλαιὰν καλεῖ; Ἡ δὲ διὰ τὸ τὸν πρότερον
 ἡμῶν βίον τοιοῦτον εἶναι ἢ διὰ τὸ τὸ παλαιὸν ἐγγύς εἶναι
 0 ἀφανισμοῦ καὶ δυσῶδες εἶναι καὶ αἰσχρόν, οἷόν ἐστιν ἡ
 ἁμαρτία. Οὔτε γὰρ ἀπλῶς διαβέβληται τὸ παλαιόν, οὔτε
 ἀπλῶς ἐπαινεῖται τὸ καινόν, ἀλλὰ πρὸς τὰ ὑποκείμενα.
 Καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· «Οἶνος νέος, φίλος νέος· ἐὰν δέ
 παλαιωθῆ, τότε μετ' εὐφροσύνης πίεσαι αὐτόν», ἐγκωμιά-
 5 ζων ἐπὶ φιλίας τὸ παλαιὸν μᾶλλον ἢ τὸ νέον· καὶ πάλιν
 «Ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο», καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐπὶ
 ἐγκωμίων καὶ δόξης μεγίστης τὸ παλαιὸν ἐκλαμβάνων.
 Ἀλλαχοῦ δέ ἐπὶ ψόγου λαμβάνει τὸ παλαιὸν ἢ Γραφή.
 Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πράγματα ποικίλα ἐστὶν ἐκ πολλῶν συγ-
 0 κείμενα, καὶ ἐπὶ ἀγαθοῖς καὶ ἐπὶ κακοῖς κέχρηται τοῖς αὐ-
 τοῖς οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ σημαινόμενον. Ὅρα γοῦν καὶ ἀλ-
 λαχοῦ ψεγόμενον τὸ παλαιόν· «Ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώ-
 λαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν»· καὶ πάλιν «Ἐπαλαιώθη

15. Ἰων. 3,4.

16. Σοφ. Σειρ. 9,10.

17. Δαν. 7,9.

εἰς τὸν Σατανᾶν, διὰ τὴν ἀποδοθῆναι πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀφοῦ μετανοήσῃ, ἀλλὰ τί εἶπεν; «διὰ τὴν σωθῆναι κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν», δηλαδή παραπέμπει αὐτὸν εἰς ἐκείνον τὸν καιρὸν, διὰ τὴν ἐμβάλῃ εἰς ἀγωνίαν. Καὶ τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἐκδηλώσῃ δι' αὐτὸν μετὰ τὴν μετάνοιαν, δὲν τὴν ἀποκαλύπτει μιμούμενος τὸν Κύριόν του. Ὅπως δηλαδή ὁ Θεὸς λέγει· «Ἀκόμη τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἡ Νινευὶ θὰ καταστραφῇ»¹⁵, καὶ δὲν προσέθεσεν ἔάν ὁμοίως μετανοήσητε, θὰ σωθῆτε· ἔτσι καὶ αὐτὸς δὲν εἶπεν, ἔάν ὁμοίως μετανοήσῃ ἀληθῶς, θὰ δεῖξωμεν εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἀλλὰ ἀναμένει νὰ κάνη αὐτὸς τὸ ἔργον, καὶ τότε νὰ λάβῃ τὴν χάριν· διότι, ἔάν ἔλεγε τοῦτο ἐξ ἀρχῆς, θὰ ἔπαυε τὸν φόβον αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὄχι μόνον δὲν κάμνει τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τοῦ παραδείγματος τῆς ζύμης δὲν τοῦ ἐπιτρέπει οὔτε καὶ νὰ ἐλπίσῃ ἐπάναδον, ἀλλὰ κρατεῖ αὐτὸν δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν λέγων· «Ἀπαλλαγῆτε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν παλαιάν ζύμην», καὶ· «Ἄς μὴ ἑορτάζωμεν μετὰ τὴν παλαιάν ζύμην». Ἀφοῦ μετενόησεν ὁμοίως, εἰσήγαγε πάλιν αὐτὸν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ πάσης σπουδῆς.

Καὶ διατί τὴν ὀνομάζει παλαιάν; Ἡ διότι ὁ βίος μας εἰς τὸ παρελθὸν ἦτο τέτοιος ἢ διότι τὸ παλαιόν, ἐπειδὴ πλησιάζει τὸν ἀφανισμόν, ἔχει κακὴν ὁσμὴν καὶ προκαλεῖ ἀπέχθειαν, ὅπως συμβαίνει μετὰ τὴν ἁμαρτίαν· διότι χωρὶς λόγον οὔτε διαβάλλεται κάθε τι τὸ παλαιόν οὔτε ἐπαινεῖται τὸ νέον, ἀλλὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶναι τὸ παλαιόν καὶ τί τὸ νέον. Πράγματι ἄλλοῦ λέγει· «Ὁ νέος φίλος εἶναι ὡς νέος οἶνος· ἔάν παλαιωθῇ, τότε νὰ τὸν πίνῃς μετὰ εὐχαρίστησιν»¹⁶, ἐγκωμιάζων ἐπὶ φιλίας τὸ παλαιόν μᾶλλον ἢ τὸ νέον· καὶ πάλιν· «ἐκάθητο ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν»¹⁷, ἐκλαμβάνων τὸ παλαιόν πάλιν καὶ ἐδῶ ἐπὶ ἐγκωμίων καὶ μεγίστης δόξης. Ἄλδου δὲ ἡ Γραφή εἰς τὴν θέσιν τῆς κατηγορίας προτιμᾷ τὸ παλαιόν. Ἐπειδὴ δηλαδή τὰ πράγματα εἶναι ποικίλα ἀποτελούμενα ἀπὸ πολλὰ στοιχεῖα, καὶ ἐπὶ ἀγαθῶν καὶ ἐπὶ κακῶν χρησιμοποιοῦται τὰς ἰδίας λέξεις μετὰ διαφορετικὴν σημασίαν. Κοίταξε λοιπὸν ὅτι καὶ ἄλλοῦ τὸ παλαιόν φέγεται· «Ἐπαλαιώθησαν καὶ ἐσκόνταπτον εἰς τὰς δόδους των»¹⁸· καὶ πάλιν· «Ἐπαλαιώθη καὶ κατέστην ἀνίσχυρος

ἐν πᾶσι τοῖς ἐχθροῖς μου»· καὶ πάλιν· «Πεπαλαιωμένε ἡμερῶν κακῶν». Οὕτω καὶ ἡ ζύμη πολλάκις εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λαμβάνεται, καίτοιγε ἐνταῦθα διαβληθεῖσα· ἀλλ' ἐκεῖ πρὸς ἕτερον, καὶ ἐνταῦθα πρὸς ἕτερον.

5 5. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα ὁ περὶ τῆς ζύμης λόγος καὶ πρὸς τοὺς ἱερέας ἀποτείνεσθαι, οἱ ἀνέχονται πολλὴν ἔνδοθεν εἶναι ζύμην παλαιὰν οὐκ ἐκκαθαίροντες ἐκ τῶν ὀρίων, τουτέστιν ἐκ τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς πλεονέκτας, τοὺς ἄρπαγας, καὶ πᾶν, ὅπερ ἂν ἐκβάλλῃ τῆς βασιλείας τῶν
10 οὐρανῶν. Καὶ γὰρ πλεονεξία ζύμη παλαιά, καὶ ὅπουπερ ἂν πέσῃ καὶ εἰς οἴαν οἰκίαν εἰσέλθῃ ἀκάθαρτον αὐτὴν ἐργάζεται. Κἂν μικρὰ ἐξ ἀδικίας κερδάνῃς, ὀλόκληρόν σου τὴν οὐσίαν ἐζύμωσεν. Διὰ τοῦτο πολλάκις τὰ εἰσενεχθέντα κακῶς ὀλίγα τὰ καλῶς κείμενα ἐξέβαλε πολλὰ ὄντα. Οὐ-
15 δὲν γὰρ σαθρότερον πλεονεξίας· κἂν τὴν κλεῖν ἐπιθῆς τῷ τοιοῦτῳ ταμιεῖῳ, κἂν θύραν, κἂν μοχλόν, εἰκῆ πάντα ποιεῖς πλεονεξίαν ἔνδον τὸν χαλεπώτατον ληστὴν ἀποκλείσας καὶ πάντα δυνάμενον ἐξενεγκεῖν.

Τί οὖν, φησὶν, ὅταν πολλοὶ πλεονεκτοῦντες μὴ ταῦτα
20 πάσχωσι; Μάλιστα μὲν πείσονται, κἂν μὴ παραυτὰ πάθωσιν· ἂν δὲ νῦν ἐκφύγωσιν, τότε φοβήθητι μᾶλλον· ἐπὶ μείζονι γὰρ κολάσει τηροῦνται. Μᾶλλον δέ, κἂν αὐτοὶ διαφύγωσιν, ἀλλ' οἱ κληρονομήσαντες τὰ αὐτῶν τὰ αὐτὰ πείσονται. Καὶ ποῦ τοῦτο δίκαιον; φησί. Καὶ σφόδρα δίκαιον.
25 Ὁ γὰρ διαδεξάμενος κληρὸν ἀδικίας γέμοντα, εἰ καὶ αὐτὸς μὴ ἤρπασεν, ἀλλ' ὁμῶς τὰ ἐτέρων ἔχει καὶ τοῦτο πέπεισται ἀκριβῶς, καὶ διὰ τοῦτο δίκαιος ἦν παθεῖν. Εἰ γὰρ τοῦ δεινὸς ἄρπάσαντος ἔλαβες σύ, εἶτα ἐλθὼν ὁ ἄρπαγεὶς ἀπήτει, ἄρα ἂν ἤρκεσέ σοι εἰς ἀπολογίαν τὸ μὴ
30 αὐτὸν ἤρπακέναι σε; Οὐδαμῶς. Τί γὰρ ἂν εἶπες ἐγκαλούμενος, εἶπέ μοι; ὅτι ἕτερος ἀπέδυσεν; ἀλλὰ σὺ κατέχεις· ἐκεῖνος ἤρπασεν; ἀλλὰ σὺ ἀπολαύεις.

19. αὐτ. 6.8.

20. Δαδ. Σωσ. 52.

ἐναντι τῶν ἐχθρῶν μου»¹⁹. καὶ πάλιν· «Πεπαλαιωμένε, ἄνθρωπε τῶν κακῶν ἡμερῶν»²⁰. Ἔτσι καὶ ζύμη πολλάκις λαμβάνεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν, ἂν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν διεβλήθη· ἀλλ' ἐκεῖ μὲ ἄλλην σημασίαν καὶ ἐδῶ μὲ ἄλλην.

5. Ἐχω δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὁ λόγος περὶ τῆς ζύμης ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνέχονται νὰ ὑπάρχη μέσα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πολλὴ ζύμη παλαιὰ καὶ δὲν τὴν ἀπομακρύνουν τελείως ἀπὸ τὰ ὄριά των, δηλαδή ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς πλεονέκτας, τοὺς ἄρπαγας, καὶ ὅ,τιδῆποτε ἄλλο, πού ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Καὶ πράγματι· ἡ πλεονεξία εἶναι ζύμη παλαιὰ, καὶ ὅπου πέση καὶ εἰς ὅποιανδῆποτε οἰκίαν εἰσέλθῃ, καθιστᾷ αὐτὴν ἀκάθαρτον. Καὶ ἂν κερδίσης ὀλίγα μὲ ἀδικίαν, αὐτὰ κάμνουν ζύμωσιν εἰς ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν σου. Διὰ τοῦτο πολλάκις συνέδη ὀλίγα, πού ἀπεκτήθησαν κακῶς, νὰ συντελοῦν εἰς τὸ νὰ χαθοῦν πολλά, πού καλῶς ἀπεκτήθησαν. Δὲν ὑπάρχει δηλαδή τίποτε σαθρότερον ἀπὸ τὴν πλεονεξίαν· καὶ ἂν θάλης κλειδί εἰς τὸ θησαυροφυλάκιον τοῦ εἴδους αὐτοῦ, καὶ ἂν θάλης θύραν ἢ μοχλόν, ἀδίκως κάμνεις τὰ πάντα, ἐφ' ὅσον ἔκλειςες μέσα τὴν πλεονεξίαν, τὸν φοβερώτερον ἐχθρὸν πού εἶναι εἰς θέσιν τὰ πάντα νὰ μεταφέρῃ ἔξω.

Τί λοιπόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὅταν οἱ πλεονέκται εἶναι πολλοί, δὲν παθαίνουν αὐτά; Ὅπωςδῆποτε θὰ τὰ πάθουν, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν τὰ πάθουν ἀμέσως· ἂν διαφύγουν δὲ τώρα, τότε νὰ φοβηθῆς δι' αὐτοὺς περισσότερο, διότι τοὺς ἀναμένει μεγαλύτερα τιμωρία. Μᾶλλον δέ, καὶ ἂν ἀκόμη διαφύγουν οἱ ἴδιοι, πάντως θὰ πάθουν τὰ ἴδια οἱ κληρονόμοι των. Καὶ πῶς, λέγει, εἶναι δίκαιον αὐτό; Καὶ πολὺ μάλιστα εἶναι δίκαιον. Ἐκεῖνος πού ἐκληρονόμησε κληρονομίαν ἀδικίας, ἂν καὶ ὁ ἴδιος δὲν ἤρπασεν, ἀλλ' ὅμως κατέγει περιουσίαν ἄλλων· καὶ τοῦτο ἀκριδῶς εἶναι γενικὴ πεποίθησις καὶ διὰ τοῦτο εἶναι δίκαιον νὰ πάθῃ. Ἐὰν δηλαδή κάποιος ἄλλος πού ἤρπασε, τὰ ἔλαδες ὅμως σὺ, ἀρά γε, ἂν ἔλθῃ αὐτός πού τοῦ τὰ ἤρπασαν καὶ ζητεῖ τὰ ἰδικά του, θὰ σοῦ ἀρκέσῃ νὰ εἰπῆς δι' ἀπολογίαν τὸ ὅτι δὲν τὰ ἤρπασες σὺ ὁ ἴδιος; Καθόλου. Εἶπέ μου· τί θὰ ἔλεγες δηλαδή, ὅταν θὰ σέ κατηγορεῖ; ὅτι ἄλλος τοῦ τὰ ἀφῆρεσεν; ἀλλὰ σὺ τὰ κατέχεις τώρα· ἐκεῖνος τὰ ἤρπασεν. ἀλλὰ σὺ τὰ νύβρεις.

Ταῦτα δὲ καὶ οἱ τῶν ἕξωθεν ἴσασι νόμοι, οἱ τοὺς ἀρ-
 πάσαντας καὶ ὑφελομένους ἀφέντες ἐκείνους κελεύουσιν
 ἀπαιτεῖν, παρ' οἷς ἂν εὖροι τις τὰ αὐτοῦ κείμενα ἅπαντα.
 Εἰ μὲν οὖν οἶδας τοὺς ἡδίκημένους, ἀπόδος καὶ ποιήσον
 5 ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ζακχαῖος μετὰ πολλῆς τῆς προσθήκης·
 εἰ δὲ ἀγνοεῖς, καὶ ἑτέραν σοι δίδωμι ὁδόν, καὶ οὐκ ἀπο-
 κλείω σε τῆς θεραπείας. Εἰς τοὺς δεομένους δ' ἀνείμαι ταῦ-
 τα ἅπαντα, καὶ παραμυθήσῃ καὶ οὕτω τὸ δεινόν. Εἰ δὲ
 τινες καὶ εἰς παῖδας καὶ ἐγγόνους ταῦτα παρέπεμψαν,
 10 ἀλλ' ἕτερα ἀντὶ τούτων ἔπαθον δεινά. Καὶ τί λέγω τὰ ἐν-
 ταῦθα; Οὐ γὰρ δήπου καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ταῦτα
 ἔρεῖς, ὅταν ἀμφοτέροι γυμνοὶ φαίνωνται, οἱ τε ἀρπαγέν-
 τες οἱ τε ἀρπάσαντες· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοίως γυμνοί. Τῶν
 μὲν γὰρ χρημάτων ὁμοίως ἐκάτερος γυμνὸς ἔσται, θάτε-
 15 ρος δὲ καὶ τῶν ἐκ τούτων ἐγκλημάτων ἐμπεπλησμένος.

Τί τοίνυν ποιήσομεν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν
 πρὸ τοῦ θήματος τοῦ φοβεροῦ ὁ κακῶς παθῶν καὶ τὰ αὐ-
 τοῦ πάντα ἀπολωλεκῶς παράγηται εἰς μέσον, σοῦ μηδένα
 ἔχοντος συνήγορον; τί πρὸς τὸν δικάζοντα ἔρεῖς; Νῦν μὲν
 20 γὰρ καὶ διαφθεῖραι τὸ δικαστήριον δυνήσῃ τὸ τῶν ἀν-
 θρώπων, ἐκεῖνο δὲ τότε οὐκέτι· μᾶλλον δὲ οὐδὲ νῦν· καὶ
 γὰρ καὶ νῦν πάρεστιν ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον. Καὶ γὰρ ὁ
 Θεὸς ὁρᾷ τὰ γινόμενα καὶ ἐγγύθεν ἐστὶ τοῖς ἀδικουμένοις
 καὶ μὴ καλοῦμενος. Ὁ γὰρ κακῶς παθῶν, κἂν αὐτὸς ἀνά-
 25 ξιος ἢ τοῦ τυχεῖν τινὸς ἀδικίας, ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ τῷ
 Θεῷ τὰ γινόμενα οὐκ ἀρέσκει, ἔχει τὸν ἀμύνοντα πάντως.
 Πῶς οὖν, φησὶν, ὁ δεῖνα εὖ πράττει πονηρὸς ὢν; Ἀλλ'
 οὐκ εἰς τέλος. Ἄκουσον τί φησὶν ὁ προφήτης· «Μὴ παρα-
 ζήλου ἐν πονηρευομένοις, ὅτι ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξη-
 30 ρανθήσονται». Ποῦ γὰρ, εἶπέ μοι, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπα-
 γωγὴν ὁ ἀρπάσας; ποῦ αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες; ποῦ τὸ σε-
 μνὸν ὄνομα; οὐχὶ πάντα παρῆλθεν; οὐχὶ ὄναρ καὶ σκιά

Αὐτὰ τὰ γνωρίζουν καὶ οἱ νόμοι τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπαλλάσσουν τοὺς ἄρπάσαντας καὶ ἀφαιρέσαντας κρυφίως τὴν περιουσίαν ἄλλων καὶ ὀρίζουν νὰ ἀπευθύνῃ κανεὶς τὰς ἀπαιτήσεις του πρὸς ἐκείνους, εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων θὰ εὕρῃ ὅλην τὴν περιουσίαν του. Λοιπὸν, ἂν μὲν γνωρίζῃς τοὺς ἡδίκημένους, δῶσε πίσω τὴν περιουσίαν των καὶ κάνε ὅ,τι ἔκανεν ὁ Ζακχαῖος καὶ πολὺ περισσότερα· ἔαν ὁμως δὲν τοὺς γνωρίζῃς, σοῦ ὑποδεικνύω καὶ ἄλλον τρόπον καὶ δὲν σὲ ἀποκλείω ἀπὸ τὴν θεραπείαν. Μοίρασε ὅλα αὐτὰ εἰς ὄσους ἔχουν ἀνάγκην, καὶ θὰ μετριάσῃς καὶ ἔτσι τὸ κακόν. Ἐὰν δὲ μερικοὶ ἐκληροδότησαν αὐτὰ καὶ εἰς τὰ παιδιά καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους των, ὅπως δὴποτε δι' αὐτὰ ἔπαθον ἄλλα δεινά. Καὶ διατὶ ἀναφέρω τὰ δεινά τῆς παρουσίας ζωῆς; Διότι βεβαίως δὲν θὰ ἔχῃς αὐτὴν τὴν γνώμην καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ὅταν θὰ παρουσιασθοῦν γυμνοὶ καὶ οἱ δύο, καὶ ἐκεῖνοι ποῦ ὑπέστησαν καὶ ἐκεῖνοι ποῦ διέπραξαν ἄρπαγὰς· μᾶλλον ὁμως δὲν θὰ εἶναι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον γυμνοὶ. Δηλαδή, καὶ ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος θὰ εἶναι ἐξ ἴσου γυμνὸς ἀπὸ χρήματα, ὁ κάθε ἓνας ὁμως θὰ εἶναι γεμάτος μὲ τὰς κατηγορίας, ποῦ ἔχουν σχέσιν μὲ τὰ χρήματα.

Τί θὰ κάνωμεν λοιπὸν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν θὰ ἔλθῃ εἰς τὸ μέσον πρὸ τοῦ φοβεροῦ θήματος ἐκεῖνος ποῦ ὑπέφερε καὶ ἔχασεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντά του, ἐνῶ σὺ δὲν θὰ ἔχῃς κανένα συνήγορον; τί θὰ εἶπῃς εἰς τὸν δικαστὴν; Διότι τώρα μὲν θὰ σοῦ εἶναι δυνατὸν ἀκόμη καὶ νὰ ἐξαγοράσῃς τὸ δικαστήριον τῶν ἀνθρώπων, ἐκεῖνο ὁμως τὸ δικαστήριον δὲν θὰ ἠμπορέσῃς πλέον τότε νὰ τὸ ἐξαγοράσῃς· μᾶλλον ὁμως οὔτε καὶ τώρα θὰ ἠμπορέσῃς, διότι καὶ τώρα ἀκόμη ὑπάρχει ἐκεῖνο τὸ δικαστήριον, ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς βλέπει τὰ συμβαίνοντα καὶ εἶναι πλησίον τῶν ἀδικουμένων ἀκόμη καὶ χωρὶς νὰ τὸν καλοῦν. Δηλαδή, καὶ ἂν ἀκόμη ἐκεῖνος ποῦ ὑπέφερε δὲν ἔχῃ τὴν δυνατότητα νὰ ἐπιτύχῃ κάποιας δικαιοσύνης, ἀλλ' ὁμως, ἐπειδὴ τὰ συμβαίνοντα δὲν ἀρέσουν εἰς τὸν Θεόν, ἔχει ὅπως δὴποτε αὐτὸν βοηθόν. Πῶς λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὁ τάδε εὐτυχεῖ, ἐνῶ εἶναι πονηρός; Ναί, ἀλλ' ὄχι μέχρι τὸ τέλος. Ἄκουσε τί λέγει ὁ προφήτης· «Μὴ ζηλεύῃς τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους, διότι ὡς χόρτος ταχέως θὰ μαρανθοῦν»²¹. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ὁ ἄρπαξ μετὰ τὸν θάνατόν του; ποῦ εἶναι αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες; ποῦ εἶναι τὸ σπουδαῖον ὄνομα; ὅλα δὲν ἐχάθησαν; ὅλα ἐκείνου δὲν εἶναι ὄνειρον καὶ

πάντα τὰ ἐκείνου; Τοῦτο καὶ περὶ ἐκάστου τῶν τοιούτων προσδόκα, καὶ τοῦ ζῶντος καὶ τοῦ μετ' ἐκείνον.

Ἄλλ' οὐ τὰ τῶν ἀγίων ἀνδρῶν τοιαῦτα, οὐδὲ δυνή-
ση τὰ αὐτὰ καὶ ἐπ' ἐκείνων εἰπεῖν, ὅτι σκιά καὶ ὄναρ καὶ
5 διήγημα τὰ τούτων. Καὶ εἰ βούλει, τοῦτον αὐτὸν τὸν ταῦ-
τα εἰρηκότα, τὸν σκηνοποιόν, τὸν Κίλικα, τὸν οὐδὲ τίνος
ἦν πατρός δῆλον, παραγάγωμεν εἰς μέσον. Καὶ πῶς δυ-
νατόν, φησί, γενέσθαι τοιοῦτον; Ὅλως γὰρ ἐπιθυμεῖς; Ὀ-
λως ἐφίεσαι καὶ βούλει γενέσθαι τοιοῦτος; Ναί, φησίν. Οὐ-
10 κοῦν ἔλθῃ τὴν ὁδόν, ἣν οὗτος ἦλθε, καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ. Καὶ
ποῖαν ἦλθεν ὁδόν; Ὁ μὲν φησιν «Ἐν λιμῶ καὶ δίψει καὶ
γυμνότητι», ὁ δὲ «Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει
μοι». Οὕτως οὐδὲν εἶχον, καὶ ὁμῶς πάντα κατεῖχον.

6. Τί ταύτης σεμνότερον τῆς φωνῆς, τί μακαριώτε-
15 ρόν τε καὶ εὐπορώτερον; Ἐτεροὶ μὲν γὰρ ἐπὶ τοῖς ἐναν-
τίοις ἀβρύνονται λέγοντες, ἔχω τόσα καὶ τόσα χρυσοῦ
τάλαντα καὶ πλέθρα γῆς ἄπειρα καὶ οἰκίας καὶ ἀνδράπο-
δα· οὗτος δὲ ἐπὶ τῷ πάντων εἶναι γυμνός· καὶ οὐ καταδύ-
εται τῇ πενία, — ὅπερ πάσχουσιν οἱ ἀνόητοι, — οὐδὲ ἐγ-
20 καλύπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται. Ποῦ νῦν οἱ πλου-
τοῦντες, οἱ τόκους ἀριθμοῦντες καὶ τόκους τόκων, οἱ τὰ
πάντων λαμβάνοντες καὶ οὐδέποτε κορεννύμενοι; Ἦκού-
σατε τῆς Πέτρου φωνῆς τῆς ἐπιδεικνυμένης πενίαν πλού-
του μητέρα; τῆς οὐδὲν ἐχούσης καὶ τῶν τὰ διαδήματα
25 περικειμένων εὐπορωτέρας; Αὕτη γὰρ ἢ μηδὲν ἔχουσα
καὶ νεκρούς ἀνίστα καὶ χωλοὺς διώρθου καὶ δαίμονας ἤ-
λαυνε καὶ τοιαῦτα ἐχαρίζετο, ἅπερ οἱ τὴν ἀλουργίδα πε-
ριβεβλημένοι καὶ τὰ μεγάλα καὶ φοβερά στρατόπεδα ἄ-
γοντες οὐδέποτε ἴσχυσαν. Αὕτη ἢ φωνὴ τῶν εἰς οὐρανὸν
30 ἤδη μεταστάντων, τῶν ἐκείνης ἐπειλημμένων τῆς κορυφῆς.
Οὕτως ἔστι μηδὲν ἔχοντα τὰ πάντων κατέχειν· οὕτως ἔστι
μηδὲν κτώμενον τὰ πάντων κεκτηθῆσθαι. Ἄν δὲ κτησώμε-

22. Β' Κορ. 11,27.

23. Πρ. 3,6.

σκιά; Τοῦτο γὰ ἀναμένῃς καὶ διὰ κάθε ἓνα ἄνθρωπον τοῦ εἴδους αὐτοῦ, καὶ ζῶντα καὶ νεκρόν.

Δὲν εἶναι τὰ ἴδια εἰς τοὺς ἀγίους ἄνδρας, οὔτε θὰ ἤμπορέσης γὰ εἰπῆς τὰ ἴδια καὶ δι' ἐκείνους, ὅτι δηλαδὴ τὰ ὅσα ἀνήκον εἰς αὐτοὺς εἶναι σκιά καὶ ὄνειρον καὶ ἀντικείμενον διηγήσεων. Καὶ ἂν θέλῃς, ἅς φέρωμεν εἰς τὸ μέσον αὐτὸν τὸν ἴδιον ποῦ εἶπεν αὐτὰ, τὸν σκηνοποιόν, τὸν Κίλικα, αὐτὸν τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι γνωστὸς οὔτε ὁ πατέρας. Καὶ πῶς ἦτο δυνατόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτὸς γὰ γίνῃ τέτοιος; Ἐπιθυμεῖς λοιπὸν πολὺ; Ἐξ ὀλοκλήρου ἐπιθυμεῖς καὶ θέλεις γὰ γίνῃς τέτοιος; Ναί, θὰ ἦτο ἢ ἀπάντησις. Λοιπὸν, ἀκολούθησε τὴν ὁδὸν, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταὶ του. Καὶ ποῖαν ὁδὸν ἠκολούθησεν; Ὁ μὲν ἓνας λέγει, «Μὲ πείναν καὶ δίψαν, χωρὶς ἐπαρκῆ ἐνδύματα»²², ὁ δὲ ἄλλος· «Δὲν ἔχω ἀργύριον καὶ χρυσόν»²³. Ἔτσι δὲν εἶχον τίποτε, καὶ ὁμῶς κατεῖχον τὰ πάντα.

6. Τί σεμνότερον, τί μακαριώτερον καὶ πλουσιώτερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν φωνήν; Ἄλλοι μὲν καμαρώνουν διὰ τὰ ἀντίθετα λέγοντες· Ἔχω τόσα καὶ τόσα χρυσᾶ τάλαντα καὶ ἄπειρα πλέθρα γῆς καὶ οἰκίας καὶ δούλους· αὐτὸς δὲ καμαρώνει διὰ τὸ ὅτι δὲν ἔχει τίποτε, καὶ δὲν συστέλλεται διὰ τὴν πενίαν του —πρᾶγμα τὸ ὁποῖον παθαίνουν οἱ ἀνόητοι— οὔτε ἐντρέπεται, ἀλλὰ καυχᾶται μάλιστα. Ποῦ εἶναι τῶρα οἱ πλούσιοι, ἐκεῖνοι ποῦ μετροῦν τοὺς τόκους καὶ τοὺς τόκους τῶν τόκων, ἐκεῖνοι ποῦ λαμβάνουν τὰ ὑπάρχοντα ὄλων καὶ ὁμῶς ποτὲ δὲν χορταίνου; Ἠκούσατε τὴν φωνὴν τοῦ Πέτρου, ποῦ ὑποδεικνύει ὅτι ἡ πενία εἶναι μητέρα πλούτου, ποῦ δὲν εἶχε τίποτε καὶ ὁμῶς ἦτο πλουσιωτέρα ἀπὸ αὐτοὺς ποῦ περιεβάλλοντο μὲ στέμματα; Αὐτὴ δηλαδὴ ποῦ δὲν εἶχε τίποτε, καὶ νεκροὺς ἀνίστα καὶ χωλοὺς ἐθεράπευε καὶ δαίμονας ἐξεδίωκε καὶ ἔκαμνε τέτοιας εὐεργεσίας, ποῦ οὐδέποτε ἤμπόρεσαν γὰ κάνουν ὅσοι ἦσαν περιβεβλημένοι τὴν πορφύραν καὶ ὠδήγουν στρατεύματα μεγάλα καὶ φοβερά. Αὐτὴ εἶναι ἡ φωνὴ ὅσων εὐρίσκονται πλέον εἰς τὸν οὐρανόν, ὅσων κατέχουν ἐκείνην τὴν κορυφήν. Ἔτσι συμβαίνει, ὥστε κάποιος, ἐνῶ δὲν ἔχει τίποτε, γὰ κατέχη τὰ ὑπάρχοντα ὄλων· ἔτσι συμβαίνει, ὥστε κάποιος, ἐνῶ δὲν ἔχει τίποτε εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν του, γὰ κατέχη τὰ ὑπάρχοντα ὄλων. Ἄν ὁμῶς ἀποκτήσωμεν

θα τὰ πάντων, τῶν πάντων ἀπεστερήμεθα. Τάχα αἰνίγμα τὸ εἰρημένον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' οὐκ ἔστιν.

Ἄλλὰ πῶς, φησίν, ὁ μηδὲν ἔχων τὰ πάντων κατέχει; οὐ πολλῶ μᾶλλον ὁ τὰ πάντων ἔχων; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ
 5 τούναντίον ἅπαν. Ὁ γὰρ μηδὲν ἔχων πᾶσιν ἐπιτάττει, ὡς κάκεῖνοι ἐποίουν· καὶ αἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην αὐτοῖς οἰκίαι ἦσαν πᾶσαι ἀνεωγμέναι καὶ χάριν εἶχον οἱ παρέχοντες καὶ ὡς πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἤρχοντο. Καὶ γὰρ πρὸς τὴν πορφυροπώλιδα ἦλθον, καὶ ἐκείνη καθάπερ θεραπαι-
 10 νίς τὰ ἑαυτῆς προύθηκε· καὶ πρὸς τὸν δεσμοφύλακα, κάκεῖνος τὴν οἰκίαν αὐτοῖς ἀνέωξεν ἅπασαν· καὶ πρὸς ἐτέρους μυρίους. Οὕτω πάντα εἶχον, καὶ οὐδὲν εἶχον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγον ἴδιον εἶναι· διὰ τοῦτο πάντα ἦν αὐτῶν. Ὁ γὰρ κοινὰ τὰ ὄντα ἡγούμενος οὐ τοῖς αὐτοῦ
 15 μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐτέρων χρήσεται ὡς ἰδίους, ὁ δὲ ἀποσχίζων καὶ ποιῶν ἑαυτὸν κύριον τῶν αὐτοῦ μόνον, οὐδὲ τούτων ἔσται κύριος. Καὶ τοῦτο ἀπὸ ὑποδείγματος δῆλον. Ὁ μηδὲν ὄλως κεκτημένος, μήτε οἰκίαν μήτε τράπεζαν μήτε περιττὸν ἱμάτιον, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεὸν πάντων ἀπε-
 20 στερημένος ὡς ἰδίους κέχρηται τοῖς κοινοῖς, καὶ καρὰ πάντων ἅπερ ἂν θέλη, λήψεται· καὶ οὕτω τὰ πάντων ὁ μηδὲν ἔχων κατέχει. Ὁ δὲ ἔχων τινά, οὐδὲ τούτων ἔσται κύριος· οὔτε γὰρ δώσει τις τῷ κεκτημένῳ, καὶ ληστῶν καὶ κλεπτῶν καὶ συκοφαντῶν καὶ μεταβολῆς πραγμάτων καὶ πάν-
 25 των μᾶλλον ἔσται ἢ ἐκείνου τὰ ἐκείνου.

Πᾶσαν γοῦν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ὁ Παῦλος οὐδὲν ἐπιφερόμενος, οὐ πρὸς φίλους ἀπιών, οὐ πρὸς συνήθεις· καὶ γὰρ κοινὸς ἐν ἀρχῇ πολέμιος πᾶσιν ἦν· ἀλλ' ὁμοῦς τὰ πάντων εἶχε μετὰ τὸ εἰσελθεῖν. Ὁ δὲ Ἄνανίας καὶ
 30 ἡ Σάπφειρα, ἵνα μικρόν τι τῶν ἰδίων κτήσωνται, πάντων ἐξέπεσον μετὰ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἀπόστηθι τοίνυν τῶν σῶν, ἵνα ὡς ἰδίους χρῆση τοῖς ἀλλοτρίοις. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ

τὰ ὑπάρχοντα ὄλων, θὰ ἀποστερηθῶμεν ὄλων. Ἴσως αὐτὸ πού εἶπα νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι αἰνιγμα, ἀλλὰ δὲν εἶναι.

Ἄλλὰ πῶς γίνεται, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτὸς πού δὲν ἔχει τίποτε νὰ κατέχη τὰ ὑπάρχοντα ὄλων; δὲν θὰ κατέχη περισσότερα ἐκεῖνος πού ἐξουσιάζει τὰ ὑπάρχοντα ὄλων; Καθόλου, ἀλλ' ἐντελῶς τὸ ἀντίθετον. Ἐκεῖνος δηλαδή πού δὲν ἔχει τίποτε ἐξουσιάζει τὰ πάντα, ὅπως καὶ ἐκεῖνοι ἔκαμναν· καὶ αἱ οἰκίαι τῆς οἰκουμένης ἦσαν ἀνοικταὶ εἰς αὐτοὺς καὶ ἐκεῖνοι πού τοὺς παρείχον φιλοξενίαν ἐχρεώστων εὐγνωμοσύνην καὶ ἤρχοντο ὡς πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς. Καὶ πράγματι· ἤλθον πρὸς τὴν πορφυροπώλιδα, καὶ ἐκεῖνη ὡς ὑπηρέτρια τοὺς προσέφερε τὰ ὑπάρχοντά της· ἤλθον καὶ πρὸς τὸν δεσμοφύλακα, καὶ ἐκεῖνος τοὺς ἤνοιξε τὴν οἰκίαν του ὄλην· ἤλθον καὶ πρὸς μυρίους ἄλλους. Ἔτσι κατεῖχον τὰ πάντα, καὶ ὁμως δὲν κατεῖχον τίποτε· διότι τίποτε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά των δὲν ἔλεγον ὅτι εἶναι ἰδικόν των, καὶ διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἦσαν ἰδικά των. Ἐκεῖνος δηλαδή πού θεωρεῖ τὰ ὑπάρχοντα κοινὰ θὰ χρησιμοποιοῦ ὄχι μόνον τὰ ἰδικά του, ἀλλὰ καὶ τὰ ξένα ὡς ἰδικά του, ἐκεῖνος ὁμως πού χαρίζει τὰ ἰδικά του καὶ κάμνει τὸν ἑαυτὸν του κύριον τῶν ἰδικῶν του μόνον, δὲν θὰ ἐξουσιάζῃ οὔτε αὐτά. Καὶ τοῦτο φαίνεται ἀπὸ ἓνα παράδειγμα. Ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει ἀπολύτως τίποτε, οὔτε οἰκίαν οὔτε τράπεζαν οὔτε δεύτερον ἔνδυμα, ἀλλ' ἔχει ἀποστερηθῆ τῶν πάντων πρὸς χάριν τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιοεῖ τὰ κοινὰ ὡς ἰδικά του, καὶ θὰ λάβῃ ἀπὸ ὄλους ὅσα θέλει, καὶ ἔτσι ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε κατέχει τὰ ὑπάρχοντα ὄλων. Ἐκεῖνος ὁμως πού ἔχει ὀλίγα οὔτε καὶ αὐτῶν ἀκόμη θὰ εἶναι κύριος, διότι οὔτε κανεὶς θὰ δώσῃ εἰς ὄποιον ἔχει, καὶ ἐπὶ πλεόν τὰ ἰδικά του θὰ ἀνήκουν περισσότερον εἰς ληστὰς καὶ κλέπτας καὶ συκοφάντας καὶ μεταβολὰς τῆς καταστάσεως καὶ εἰς ὄλους παρὰ εἰς ἐκεῖνον.

Ὁ Παῦλος, ὡς γνωστόν, διέτρεξεν ὄλην τὴν οἰκουμένην χωρὶς νὰ φέρῃ μαζί· του τίποτε, παρ' ὄλον ὅτι δὲν ἐπήγαινε πρὸς φίλους οὔτε πρὸς γνωστούς· καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀρχὴν ἦτο κοινὸς ἐχθρὸς ὄλων· ἀλλ' ὁμως, ἀφοῦ εἰσῆρχετο εἰς μίαν οἰκίαν, εἶχε πλεόν τὰ ὑπάρχοντα ὄλων. Ὁ δὲ Ἀνανίας καὶ ἡ Σάπφειρα, προκειμένου νὰ διατηρήσουν ὀλίγα ἀπὸ τὴν περιουσίαν των, ἔχασαν τὰ πάντα μαζί με τὴν ἰδίαν τὴν ζωὴν των. Ἀπομακρύνσου λοιπὸν ἀπὸ τὰ ἰδικά σου, διὰ νὰ χρησιμοποιῆς τὰ ξένα ὡς ἰδικά σου. Ἄλλ' ὁμως

οἶδ' ὅπως εἰς τοσαύτην ἐξηνέχθην ὑπερβολὴν ἀνθρώποις
 τοιαῦτα φθεγγόμενος, οἷς ἀγαπητὸν κἂν τῶν ὄντων με-
 ταδοῦναί τι μικρόν. Διόπερ ταῦτα μὲν ἡμῖν πρὸς τοὺς τε-
 λείους εἰρήσθω· πρὸς δὲ τοὺς ἀτελεστέρους ἐκεῖνα λέγο-
 5 μεν· δότε τῶν ὄντων τοῖς δεομένοις, αὐξήσατε τὴν οὐσίαν.
 «Ὁ γὰρ διδοὺς πτωχῷ, φησί, δανείζει Θεῷ». Εἰ δὲ ἐπείγῃ
 καὶ οὐκ ἀναμένεις τὸν καιρὸν τῆς ἀντιδόσεως, ἐννόει τοὺς
 τὰ χρήματα ἀνθρώποις δανείζοντας· οὐδὲ γὰρ οὗτοι πα-
 ραχρῆμα βούλονται τοὺς τόκους ἀπολαβεῖν, ἀλλὰ πλείονα
 10 ἐπιθυμοῦσι χρόνον μεῖναι παρὰ ταῖς τοῦ δανεισαμένου
 χερσὶ τὸ κεφάλαιον, μόνον ἐὰν ἀσφαλῆς ἢ ἀπόδοσις ἢ
 καὶ μὴ ὑποπτεύωσι τὸν εἰληφότα.

Τοῦτο τοίνυν καὶ ἐνταῦθα γινέσθω· ἄφες αὐτὰ παρὰ
 τῷ Θεῷ, ἵνα ἀποδῶ σοι τὸν μισθὸν πολλαπλασίω. Μὴ ἐν-
 15 ταῦθα τὸ πᾶν ζητεῖ· ἂν γὰρ ἐνταῦθα αὐτὸ ἀπολάβῃς ὅ-
 λον, πῶς ἀπολήψῃ ἐκεῖ; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐκεῖ ταμι-
 εύεται ἅτε ἐπικήρου τοῦ παρόντος βίου τυγχάνοντος. Δί-
 δωσι δὲ καὶ ἐνταῦθα· «Ζητεῖτε γὰρ τὴν βασιλείαν τῶν
 οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». Ἄλλ'
 20 ἡμεῖς πρὸς ἐκείνην βλέπωμεν, καὶ μὴ ἐπειγώμεθα πρὸς
 τὴν ἀπάντων ἀντίδοσιν, ἵνα μὴ ἐλαττώσωμεν τὴν ἀμοι-
 βὴν, ἀλλ' ἀναμένωμεν τὸν καιρὸν. Οὐ γὰρ τοιοῦτοι οὗτοι
 οἱ τόκοι, ἀλλ' οἷους εἰκὸς παρὰ τοῦ Θεοῦ δίδοσθαι.

Τούτους τοίνυν συναγαγόντες μετὰ δαψιλείας πολλῆς,
 25 οὕτως ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν, ἵνα καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν
 μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

24. Παρ. 19,17.

25. Ματθ. 6,33.

δὲν γνωρίζω πῶς παρεσύρθη νὰ εἶπω τόσα πολλὰ ὁμιλῶν εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ δίδουν κάτι ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά των. Διὰ τοῦτο αὐτὰ μὲν ἄς τὰ λέγωμεν πρὸς τοὺς τελείους, πρὸς τοὺς ἀτελεστέρους δὲ ἄς λέγωμεν τὰ ἐξῆς· Δώσατε ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά σας εἰς ὅσους ἔχουν ἀνάγκην, αὐξήσατε τὴν περιουσίαν σας, διότι λέγει ὁτι, «Ἐκεῖνος ποὺ δίδει εἰς πτωχὸν δανεῖζει εἰς τὸν Θεόν»²⁴. Ἐξ ἄλλου ἐὰν διάζεσαι καὶ δὲν ἀναμένῃς τὸν καιρὸν τῆς ἀνταποδόσεως, σκέψου ὅσους δανεῖζουν χρήματα εἰς τοὺς ἀνθρώπους· οὔτε αὐτοὶ θέλουν ἀμέσως νὰ λάβουν τοὺς τόκους, ἀλλ' ἐπιθυμοῦν τὸ κεφάλαιόν των νὰ μείνῃ περισσότερο χρόνον εἰς τὰ χέρια τοῦ δανεισθέντος, μὲ τὴν μόνην προϋπόθεσιν νὰ εἶναι ἀσφαλῆς ἢ ἐπιστροφή τῶν χρημάτων καὶ νὰ μὴ εἶναι ὑποπτον πρόσωπον ὁ δανεισθεὶς.

Τοῦτο λοιπὸν ἄς γίνεταί καὶ ἐδῶ· δῶσε αὐτὰ εἰς τὸν Θεόν, διὰ νὰ σοῦ ἀποδώσῃ τὸν μισθὸν πολλαπλάσιον. Μὴ ζητῆς τὸ πᾶν ἐδῶ εἰς τὴν γῆν, διότι, ἂν λάβῃς ὅλην τὴν ἀμοιβὴν ἐδῶ, τί θὰ λάβῃς ὡς ἀμοιβὴν ἐκεῖ; Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐκεῖ ἀποταμιεῦει, διότι ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι πράγματι πρόσκαιρος. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἐδῶ δίδει· διότι λέγει· «Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ προστεθοῦν εἰς ἐσᾶς»²⁵. Ἄλλ' ἡμεῖς ἄς βλέπωμεν πρὸς ἐκείνην, καὶ ἄς μὴ βιαζώμεθα νὰ λάβωμεν ἀμοιβὴν δι' ὅλα, διὰ νὰ μὴ ἐλαττώσωμεν τὴν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ νὰ ἀναμένωμεν τὸν κατάλληλον χρόνον· διότι οἱ τόκοι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἀνθρώπινοι τόκοι, ἀλλὰ τέτοιοι ποὺ εἶναι φυσικὸν νὰ δίδωνται ἀπὸ τὸν Θεόν.

Αὐτοὺς λοιπὸν ἀφοῦ συγκεντρώσωμεν ἀφθόνους, τότε ἄς ἀπέλθωμεν ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτόν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαζὶ μὲ τὸν ὅποιον εἰς τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα, ἡ δύναμις καὶ ἡ τιμὴ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ 15.
Κορ. Α' 5, 9—6, 11

«Ἐγραψα ὑμῖν ἐν τῇ ἐπιστολῇ μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου ἢ πλεονέκταις ἢ ἄρπαξιν ἢ εἰδωλολάτραις· ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κόσμου ἐξελθεῖν. Νυνὶ δὲ ἔγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι, ἐάν τις ἀδελφὸς ὀνομαζόμενος ἢ πόρνος ἢ πλεονέκτης ἢ εἰδωλολάτρης ἢ μέθυσος ἢ λοίδορος ἢ ἄρπαξ, τῷ τοιοῦτῳ μηδὲ συνεσθίειν».

1. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν «Οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ὁ τοιοῦτος» καὶ «Ἐκκαθάρατε τὴν παλαιὰν ζύμην», καὶ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑποπτεῦσαι ὅτι πάντας τοὺς πόρνους δεῖ φεύγειν· εἰ γὰρ μεταδίδωσι τῆς οἰκείας λύμης ὁ ἡμαρτηκῶς τοῖς οὐχ ἡμαρτηκόσι, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἔξωθεν ἀποστρέφεται χρῆ· εἰ γὰρ τοῦ οἰκείου οὐ δεῖ φείδεσθαι διὰ τὸ τοιαύτην ἐξ αὐτοῦ βλάβην γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον τῶν ἄλλων· τούτου δὲ ὑπονοουμένου εἰκὸς ἦν χωρίζεσθαι καὶ τῶν παρ' Ἑλλησι πόρνων, καὶ οὕτως εἰς ἀδύνατον τοῦ πράγματος περιῖσταμένου μειζόνως ἂν ἐδυσχέραναν· τῇ οὖν ἐπιδιορθώσει ταύτη κέχρηται λέγων· «Ἐγραψα ὑμῖν μὴ συναναμίγνυσθαι πόρνοις, καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου», τὸ «πάντως» ὡς ἐπὶ ὠμολογημένου τιθείς.

25 ἵνα γὰρ μὴ νομίσωσιν ὅτι ὡς ἀτελεστέροις αὐτοῖς τοῦτο οὐκ ἐπέταξε, καὶ ὡς τέλειοι δῆθεν αὐτὸ πράξαι ἐπιχειρήσωσι, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ δυνατόν τοῦτο γενέσθαι, οὐδὲ εἰ σφόδρα ἐβούλοντο· ἐπεὶ ἑτέραν οἰκουμένην ἔδει ζητῆσαι. Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ἐπεὶ ὀφείλετε ἄρα ἐκ τοῦ κό-

ΛΟΓΟΣ ΙΣΤ΄
Α' Κυρ. 5,9—6,11

«Σᾶς ἔγραψα εἰς τὴν ἐπιστολὴν νὰ μὴ ἔχετε σχέσεις μὲ πόρ-
νους, καὶ δὲν ἐννοοῦσα γενικῶς νὰ μὴ ἔχητε σχέσεις μὲ τοὺς
πόρνους τοῦ κόσμου αὐτοῦ, ἢ τοὺς ἄρπαγας ἢ τοὺς εἰδωλά-
τρας, διότι τότε, θὰ ἔπρεπε θεβαίως νὰ φύγετε ἀπὸ τὸν κό-
σμον. Τώρα ὁμως σᾶς ἔγραψα νὰ μὴ ἔχητε σχέσεις μὲ κά-
ποιον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται ἀδελφός καὶ εἶναι πόρνος ἢ πλεο-
νέκτης ἢ εἰδωλολάτρης ἢ μέθυσος ἢ ὑβριστής ἢ ἄρπαξ· μὲ
τέτοιον ἀδελφὸν οὔτε νὰ τρῶτε μαζί!»¹.

1. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπεν, «Δὲν ἐπενθήσατε μᾶλλον, διὰ νὰ
ἐκδιωχθῆ ὁ ἄνθρωπος αὐτός», καὶ «Ἀπαλλαγῆτε ἐντελῶς ἀπὸ τὴν
παλαιὰν ζύμην», ἐπόμενον ἦτο νὰ νομίσουν ὅτι πρέπει νὰ ἀποφεύ-
γουν ὅλους τοὺς πόρνους· διότι, ἐὰν ὁ ἁμαρτήσας μεταδίδῃ τὴν ἁ-
μαρτίαν του εἰς ὄσους δὲν ἔχουν ἁμαρτήσῃ, πολὺ περισσότερον
πρέπει νὰ ἀποστρέφονται τοὺς ἐκτὸς τῆς πίστεως· ἐὰν δηλαδὴ δὲν
πρέπει κανεὶς νὰ διστάζῃ νὰ ἀποφεύγῃ τὸν ἰδικόν του ἄνθρωπον,
διότι προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν τέτοια βλάβη, πολὺ περισσότερον δὲν
πρέπει νὰ διστάζῃ νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς ἄλλους· καὶ ἐπειδὴ ὑπεννόη-
σαν τοῦτο ἦτο ἐπόμενον νὰ ἀποφεύγουν καὶ τοὺς πόρνους τῶν
Ἑθνικῶν, καὶ ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα ἔφθασεν εἰς ἀδιέξοδον, θὰ
ἐδυσανασχέτου πολὺ περισσότερον· διὰ νὰ διορθώσῃ λοιπὸν τὴν
κατάστασιν αὐτὴν λέγει· «Σᾶς ἔγραψα νὰ μὴ ἔχητε σχέσεις μὲ
πόρνους, καὶ δὲν ἐννοοῦσα γενικῶς τοὺς πόρνους τοῦ κόσμου αὐ-
τοῦ», θέσας τὸ «πάντως» ὡς νὰ πρόκειται διὰ κάτι τὸ παραδεκτόν.

Διὰ νὰ μὴ νομίσουν δηλαδὴ ὅτι δὲν τοὺς ὥρισε τοῦτο, ἐπειδὴ
ἦσαν ἀτελέστεροι, καὶ διὰ νὰ μὴ ἐπιχειρήσουν νὰ πράξουν τοῦτο
δῆθεν ὡς τέλειοι, δεικνύει ὅτι τοῦτο οὔτε κἂν ἦτο δυνατόν νὰ γί-
νῃ, οὔτε καὶ ἂν ἀκόμη τὸ ἤθελον πάρα πολὺ, διότι θὰ ἔπρεπε νὰ
ἐπιζητήσουν ἄλλην οἰκουμένην. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Διότι

σμου ἐξελθεῖν». Εἶδες πῶς ἐστὶν ἀνεπαχθῆς καὶ πανταχοῦ οὐ τὸ δυνατόν μόνον ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκόλον τῆς νομοθεσίας σκοπεῖ; Πῶς γὰρ ἐνὶ ἄνθρωπον ὄντα, φησί, καὶ οἰκίας καὶ παίδων προϊστάμενον καὶ τὰ τῆς πόλεως πράττοντα, ἢ
 5 χειροτέχνην ὄντα ἢ στρατευόμενον, τῶν πλειόνων ὄντων Ἑλλήνων τοὺς πανταχοῦ πόρνους φεύγειν; πόρνους γὰρ κόσμου τοὺς παρὰ τοῖς Ἕλλησι λέγει.

«Νῦν δὲ ἔγραψα ὑμῖν, ἐάν τις ἀδελφὸς ἢ τοιοῦτος, τῷ τοιούτῳ μηδὲ συνεσθίειν». Ἐνταῦθα καὶ ἐτέ-
 10 ρους αἰνίττεται ἐν πονηρίᾳ ζῶντας. Καὶ πῶς ἀδελφὸς ὢν εἰδωλολάτρης εἶναι δύναται; Ὡς ἐπὶ τῶν Σαμαρειτῶν συνέ-
 βη ποτέ, οἱ ἐξ ἡμισείας τὴν εὐσέβειαν ἠροῦντο. Ἄλλως δὲ καὶ προκαταβάλλεται τὸν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων λόγον, ὃν μετὰ ταῦτα μέλλει γυμνάζειν. «Ἡ πλεονέκτης». Καὶ
 15 γὰρ καὶ πρὸς τούτους ἀποδύεται· διὸ καὶ ἔλεγε, «Διὰ τί οὐκ ἀδικεῖσθε μᾶλλον; διὰ τί οὐκ ἀποστερεῖσθε; ἀλλ' ὑμεῖς ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε». «Ἡ μέθυσος». Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκαλεῖ προΐων, ὡς δταν λέγη «Ὁς μὲν πεινᾶ, ὃς δὲ μεθύει» καὶ «Τὰ βρώματα τῆ κοιλίας καὶ ἡ κοιλία
 20 τοῖς βρώμασιν». «Ἡ λοίδωρος ἢ ἄρπαξ». Καὶ γὰρ καὶ τούτοις ἐπετίμησεν ἔμπροσθεν.

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προστίθησι, δι' ἣν οὐ κωλύει τοῖς ἕξωθεν τοιούτοις οὖσιν ἀναμίγνυσθαι, δεικνύς ὅτι οὐ μόνον οὐ δυνατόν, ἀλλὰ καὶ περιττόν. «Τί γὰρ μοι καὶ τοὺς ἕξω-
 25 θεν κρίνειν;» φησί, τοὺς ἔσω καὶ τοὺς ἕξω, τοὺς Χριστιανούς καὶ τοὺς Ἕλληνας καλῶν, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν ἔχειν αὐτὸν καλὴν ὑπὸ τῶν ἕξω-
 θεν». Καὶ ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικέας δὲ ἐπιστολῇ τὸ αὐτό φησι λέγων· «Μὴ συναμίγνυσθε αὐτῷ, ἵνα ἐντραπηῇ», καὶ
 30 «Μὴ ὡς ἐχθρόν ἠγεῖσθε, ἀλλὰ νουθετεῖτε ὡς ἀδελφόν».

2. αὐτ. 6,7-8.

3. αὐτ. 11,21 / 6,13.

4. αὐτ. 5,12.

5. Α' Τιμ. 3,7.

τότε θὰ ἔπρεπε βεβαίως νὰ φύγετε ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν». Εἶδες πῶς δὲν ἐπιβαρύνει ὑπερμέτρως καὶ παντοῦ ἐπιδιώκει ὄχι μόνον τὸ δυνατὸν ἀλλὰ καὶ τὸ εὐκόλον τῆς νομοθεσίας; Πῶς δηλαδὴ, λέγει, εἶναι δυνατὸν ἓνας ποὺ εἶναι ἄνθρωπος καὶ κυβερνᾷ οἰκίαν καὶ παιδιὰ καὶ προσφέρει τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὴν πόλιν ἢ ὡς τεχνίτης νὰ ἀποφεύγῃ τοὺς πόρνους παντοῦ, τὴν στιγμὴν ποὺ οἱ περισσότεροι εἶναι Ἐθνικοί; διότι πόρνους τοῦ κόσμου ὀνομάζει τοὺς πόρνους τῶν Ἐθνικῶν.

«Τώρα ὁμως σᾶς ἔγραψα, ἐὰν κάποιος ἀδελφὸς εἶναι τέτοιος, οὔτε νὰ πρῶτε μαζί με τέτοιον». Ἐδῶ δὲ ὑπαινίσσεται καὶ ἄλλους ποὺ ἔξω ἐν πονηρίᾳ. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι εἰδωλολάτρης κάποιος ποὺ εἶναι ἀδελφὸς Χριστιανός; Ὅπως κάποτε συνέβη με τοὺς Σαμαρείτας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εὐσεβεῖς κατὰ τὸ ἥμισυ. Ἐπίσης με ὅσα λέγει προετοιμάζει τὸν λόγον του περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, τὸν ὁποῖον πρόκειται νὰ ἀναπτύξῃ κατόπιν. «Ἡ πλεονέκτης» διότι καὶ ἐναντίον αὐτῶν ἀγωνίζεται, καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγε· «Διατί νὰ μὴ ἀδικῆσθε μᾶλλον, διατί νὰ μὴ σᾶς στεροῦν ἀπὸ ὑπάρχοντά σας; Καὶ ὁμως, σεῖς οἱ ἴδιοι ἀδικεῖτε καὶ στερεῖτε ἄλλους ἀπὸ ὑπάρχοντά των»². «Ἡ μέθυσος», διότι καὶ τοῦτο κατακρίνει ἐν συνεχείᾳ, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ἄλλος μὲν πεινᾷ, ἄλλος δὲ μεθύει», καί, «Τὰ φαγητὰ εἶναι διὰ τὴν κοιλίαν καὶ ἡ κοιλία διὰ τὰ φαγητὰ»³. «Ἡ ὕβριστης ἢ ἄρπαξ» διότι καὶ τούτους τοὺς ἐπετίμησε προηγουμένως.

Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν δὲν ἀπογορεύει νὰ ἔχουν οἱ Χριστιανοὶ κοινωνικὰς σχέσεις με τοὺς Ἐθνικούς, ποὺ εἶναι τέτοιοι, δεικνύων ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ἀπαγορεύσῃ, ἀλλὰ εἶναι καὶ περιττόν. «Διότι ποῖαν ἐξουσίαν ἔχω νὰ κρίνω καὶ τοὺς ἔξω τῆς πίστεως;»⁴, λέγει, ὀνομάζων τοὺς Χριστιανούς καὶ τοὺς Ἐθνικούς ὡς 'οἱ ἐντὸς' τῆς πίστεως καὶ 'οἱ ἐκτὸς' τῆς πίστεως, ὅπως καὶ ἄλλοῦ λέγει· «Πρέπει δὲ αὐτὸς νὰ ἔχη καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἀπὸ τοὺς ἔξω»⁵. Καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν του πρὸς Θεσσαλονικεῖς τὸ ἴδιον λέγει συμβουλευῶν· «Νὰ μὴ ἔχητε σχέσεις με αὐτόν, διὰ νὰ ἀίσθανθῇ ἐντροπήν» καὶ «Νὰ μὴ τὸν

Ἐνταῦθα μέντοι τὴν αἰτίαν οὐ τίθησι. Τί δήποτε; Ὅτι ἐκεῖ
 μὲν παραμυθῆσασθαι ἐβούλετο, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι. Οὐ
 γὰρ τὸ ἀμάρτημα ἐνταῦθα κάκει τὸ αὐτό, ἀλλ' ἐκεῖ ἔλατ-
 τον ἄργιαν γὰρ ἐγκαλεῖ· ἐνταῦθα δὲ πορνείαν καὶ ἕτερα
 5 χαλεπώτατα ἀμαρτήματα. Καὶ πρὸς Ἑλληνας μὲν εἰ βού-
 λοιπό τις ἀπιέναι, οὐ κωλύει συνεσθίειν διὰ τὴν αὐτὴν πά-
 λιν αἰτίαν. Οὕτω δὲ καὶ ἡμεῖς ποιούμεν ὑπὲρ μὲν τῶν υἱῶν
 καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντα πράττοντες, τῶν δὲ ἀλλοτρίων
 οὐ πολὺν ποιούμεθα λόγον. Τί οὖν; οὐκ ἐκήδετο καὶ τῶν
 10 ἔξωθεν Παῦλος; Ἐκήδετο μὲν, ἀλλὰ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸ
 κήρυγμα καὶ ὑπεύθυνους ποιῆσαι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Χρι-
 στοῦ τότε αὐτοῖς ἐνομοθέτει· ἕως δὲ ὅτε κατεφρόνουν, πε-
 ριττὸν ἦν τὰ προστάγματα τοῦ Χριστοῦ λέγειν τοῖς αὐτὸν
 οὐκ εἰδόσι τὸν Χριστόν.

15 2. «Οὐχὶ τοὺς ἔσω ὑμεῖς κρίνετε; τοὺς δὲ ἔξω ὁ Θεὸς
 κρινεῖ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε «Τί μοι τοὺς ἔξω κρίνειν;», ἵνα
 μὴ τις νομίση ἀτιμωρήτους τούτους ἀφίεσθαι, ἕτερον δι-
 καστήριον ἐφίστησιν αὐτοῖς φοβερόν. Τοῦτο δὲ εἶπεν ὁμοῦ
 μὲν ἐκείνους φοβῶν, ὁμοῦ δὲ τούτους παραμυθούμενος καὶ
 20 δεικνύς ὅτι ἡ κόλασις αὕτη ἡ πρόσκαιρος τῆς ἀθανάτου καὶ
 διηνεκοῦς ἐξαρπάζει· ὁ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγε· «Νυνὶ
 δὲ κρινόμενοι παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατα-
 κριθῶμεν». «Καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν».
 Ἐμνημόνευσε ῥήσεως ἐν τῇ Παλαιᾷ κειμένης ὁμοῦ μὲν
 25 δεικνύς ὅτι καὶ αὐτοὶ τὰ μέγιστα κερδανούσι, ὥσπερ λοι-
 μοῦ τινος ἀπαλλαγέντες χαλεποῦ, ὁμοῦ δὲ δηλῶν ὅτι οὐ
 καινοτομία τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν ἐδόκει τοῦτο τῷ
 νομοθέτῃ τοὺς τοιοῦτους ἐκτέμνεσθαι· ἀλλ' ἐκεῖ μὲν σφο-
 δρότερον, ἐνταῦθα δὲ ἡμερώτερον. Διόπερ καὶ εἰκότως ἄν

6. Β' Θεσσ. 3,14-15.

7. Α' Κορ. 5,12-13.

8. αὐτ. 11,32.

9. αὐτ. 5,13.

θεωρήτε ἐχθρὸν ἀλλὰ νὰ τὸν νουθετήτε ὡς ἀδελφόν»⁶. Ἐδῶ ὁμως δὲν ἀναφέρει τὴν αἰτίαν. Διατί ἄραγε; Διότι ἐκεῖ μὲν ἤθελε νὰ συμβουλευσῆ, ἐδῶ ὁμως ὄχι πλέον. Δὲν εἶναι τὸ ἴδιον ἁμάρτημα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλ' ἐκεῖ εἶναι μικρότερον· ἐκεῖ δηλαδὴ τοὺς κατηγορεῖ διὰ ἀπραξίαν, ἐνῶ ἐδῶ διὰ πορνείαν καὶ ἄλλα σοβαρώτατα ἁμαρτήματα. Καὶ ἂν κάποιος πιστὸς ἤθελε νὰ πάη πρὸς Ἐθνικοὺς, δὲν τοῦ ἀπαγορεύει νὰ συντρώγη μὲ αὐτοὺς διὰ τὴν ἰδίαν πάλιν αἰτίαν. Ἔτσι κάμνομεν καὶ ἡμεῖς· διὰ τοὺς υἱοὺς καὶ τοὺς ἀδελφούς μας πράττομεν τὰ πάντα, διὰ τοὺς ξένους ὁμως δὲν φροντίζομεν πολὺ. Τί λοιπόν; ὁ Παῦλος δὲν ἐνδιεφέρετο καὶ διὰ τοὺς ἐκτὸς τῆς πίστεως; Ἐνδιεφέρετο μὲν, ἀλλὰ ἔθετε νόμους εἰς αὐτοὺς τότε μόνον, ἀφοῦ ἐδέχοντο τὸ κήρυγμα καὶ τοὺς ἔκαμνευ ὑπευθύνους ἔναντι τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ· ὅσον χρόνον ὁμως αὐτοὶ κατεφρόνου τὴν πίστιν, ἦτο περιττὸν νὰ ἀναφέρῃ τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ εἰς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν ἐγνώριζον τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν.

«Σεῖς δὲν κρίνετε αὐτοὺς ποῦ εἶναι μέσα εἰς τὴν πίστιν; τοὺς ἔξω ἀπὸ τὴν πίστιν θὰ τοὺς κρίνῃ ὁ Θεός»⁷. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε, «Ποίαν ἐξουσίαν ἔχω νὰ κρίνω τοὺς ἔξω;», διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι αὐτοὺς τοὺς ἀφήνει ἀτιμωρήτους, προσδιορίζει ἄλλο δικαστήριον δι' αὐτοὺς φοβερόν. Τοῦτο δὲ τὸ εἶπε συγχρόνως καὶ ἐκείνους φοβίζων καὶ τούτους συμβουλεύων καὶ δεικνύων ὅτι αὐτὴ ἡ πρόσκαιρος τιμωρία σώζει ἀπὸ τὴν αἰώνιον καὶ συνεχῆ κόλασιν· τοῦτο τονίζων· καὶ ἄλλοῦ ἔλεγε· «Τώρα δὲ κρινόμενοι παιδαγωγούμεθα, διὰ νὰ μὴ κατακριθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον»⁸. «Καὶ σεῖς ἀπομακρύνετε τὸν πονηρὸν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν σας»⁹. Ἀνέφερε χωρίον τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης συγχρόνως ἀφ' ἑνὸς μὲν δεικνύων ὅτι καὶ οἱ ἴδιοι θὰ κερδίσουν πάρα πολὺ, ὡσὰν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάποιαν φοβεράν ἐπιδημίαν, ἀφ' ἑτέρου δὲ δηλώνων ὅτι μία τέτοια ἐνέργειά των δὲν θὰ ἦτο καινοτομία, ἀλλ' ὅτι καὶ ὁ θεῖος νομοθέτης ἔκρινεν ὀρθὸν τοῦτο, τὸ νὰ ἀποκόπτουν δηλαδὴ αὐτοὺς ποῦ πράττουν τέτοιας ἁμαρτίας, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ἡ ἀποκοπὴ ἐγίνετο μὲ σκληρότητα, ἐδῶ δὲ μὲ πραότητα. Διὰ τοῦτο καὶ εὐλόγως κά-

τις διαπορήσειε, τί δήποτε ἐκεῖ μὲν συνεχῶρει κολάζεσθαι τὸν ἡμαρτηκότα καὶ καταλεύεσθαι, ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἐπὶ μετάνοιαν αὐτὸν ἄγει.

Τί δήποτ' οὖν ἐτέρως μὲν ἐκεῖνα, ἐτέρως δὲ ταῦτα
 5 διετυποῦτο; Διὰ δύο ταύτας αἰτίας· μίαν μὲν, ὅτι ἐπὶ μεί-
 ζονα ἀγῶνα οὔτοι ἤγοντο καὶ πλείονος ἐδέοντο τῆς μα-
 κροθυμίας· ἐτέραν δὲ τὴν ἀληθεστέραν, ὅτι οὔτοι μὲν ἀπὸ
 τῆς ἀτιμωρησίας εὐκολώτερον διωρθοῦντο ἐπὶ μετάνοιαν
 ἐρχόμενοι, ἐκεῖνοι δὲ ἐπὶ κακίαν μείζονα ἔμελλον ἔρπειν.
 10 Εἰ γὰρ τοὺς πρώτους κολαζομένους ὁρῶντες τοῖς αὐτοῖς
 ἀνέμενον, εἰ μηδὲ ἐκολάζοντό τινες, πολλῶ μᾶλλον τοῦτο
 ἂν ἔπαθον. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν τῷ μοιχῷ καὶ τῷ ἀνδροφό-
 νῳ θάνατος εὐθέως ἐπάγεται, ἐνταῦθα δέ, ἐὰν διὰ
 μετανοίας ἀπολούσωνται, διέφυγον τὴν κόλασιν. Πλὴν
 15 καὶ ἐνταῦθα σφοδροτέρας καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ ἡμε-
 ρωτέρας ἴδοι τις ἂν τιμωρίας, ἵνα δειχθῇ διὰ πάντων
 ὅτι συγγενεῖς καὶ ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα τὰς τιμωρίας, καὶ μετὰ
 πολὺν χρόνον ἐν ἑκατέρῃ καὶ εὐδὲ μετὰ πολὺν χρόνον
 πολλάκις, ἀλλὰ μετανοίᾳ μόνῃ ἀρκούμενον τὸν Θεόν. Καὶ
 20 γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ μοιχεύσας καὶ φονεύσας ὁ Δαυῖδ διὰ
 μετανοίας ἐσώθη, καὶ ἐν τῇ Καινῇ μικρὰ ἀπὸ χωρίου τιμῆς
 ὑφελόμενος ὁ Ἀνανίας μετὰ τῆς γυναικὸς ἀπώλετο. Εἰ δὲ
 πλεονάζει ταῦτα ἐν τῇ Παλαιᾷ, τὰ δὲ ἐναντία ἐν τῇ Καινῇ,
 ἢ διαφορὰ τῶν προσώπων τὴν διαφορὰν τῆς τοιαύτης οἰ-
 25 κονομίας ἐργάζεται.

3. «Τολμᾷ τις ὑμῶν πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ πράγμα
 ἔχων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀδίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων;». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν ὡς ἐπὶ ὠμολογημένων ποιεῖται τὴν κα-
 τηγαρίαν. Καὶ γὰρ ἐκεῖ φησιν «Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν

ποιος θὰ ἐξέφραζε τὴν ἀπορίαν, διατί ἄρα γε ἐκεῖ μὲν ἐπέτρεπε νὰ τιμωροῦν τὸν ἁμαρτάνοντα καὶ νὰ τὸν λιθοβολοῦν, ἐδῶ ὁμως ὄχι, ἀλλὰ τὸν ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν.

Διατί λοιπὸν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα ἀλλιῶς ἀντεμετωπίζοντο ἐκεῖ καὶ ἀλλιῶς ἀντιμετωπίζονται τῶρα; Διὰ δύο αἰτίας· ἡ μία εἶναι ὅτι αὐτοὶ προωρίζοντο διὰ μεγαλύτερον ἀγῶνα καὶ ἐχρειάζοντο περισσοτέραν μακροθυμίαν· ἡ ἄλλη αἰτία, ἡ ἀληθεστέρα, εἶναι ὅτι αὐτοὶ μὲν μετὴν ἀτιμωρησίαν εὐκολώτερον διωρθοῦντο ἐρχόμενοι εἰς μετάνοιαν, ἐκεῖνοι δὲ θὰ ἔρρεπον εἰς μεγαλυτέραν κακίαν. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἐξηκολούθουν νὰ πράττουν τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, ἂν καὶ ἔβλεπον τοὺς πρώτους τιμωρουμένους, ἂν δὲν ἐτιμωροῦντο οὔτε μερικοί, θὰ ἔπραττον πολὺ περισσότερα τέτοια ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν εἰς τὸν μοιχὸν καὶ τὸν φονέα ἐπιβάλλεται κατ' εὐθεΐαν ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου, ἐδῶ δὲ διαφεύγουν τὴν κόλασιν, ἂν ἀποκαθαρθοῦν διὰ τῆς μετανοίας. Ἄλλ' ὁμως θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἴδῃ καὶ ἐδῶ αὐστηροτέρας τιμωρίας καὶ ἐλαφροτέρας εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην, διὰ νὰ δειχθῇ δι' ὄλων ὅτι αἱ δύο Διαθήκαι εἶναι συγγενεῖς καὶ ὅτι εἶναι τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἰδίου νομοθέτου καὶ ὅτι ὑπάρχουν καὶ εἰς τὴν μίαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην τιμωραὶ ἄμεσαι καὶ τιμωραὶ ποῦ ἐπιβάλλονται πολὺν χρόνον μετὰ τὴν παράβασιν καὶ τιμωραὶ ποῦ δὲν ἐπιβάλλονται πολλάκις οὔτε μετὰ ἀπὸ πολὺν χρόνον ἀλλὰ ἀρκεῖται ὁ Θεὸς εἰς μόνην τὴν μετάνοιαν. Καὶ πράγματι· εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ὁ Δαυτῖδ, ἂν καὶ ἐμοίχευσε καὶ ἐφόνευσε, διὰ μετανοίας ἐσώθη, ἐνῶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁ Ἀνανίας ἀπωλέσθη μαζί μετὴν γυναῖκα του, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν ὀλίγα ἀπὸ τὴν τιμὴν κτήματός του. Ἐὰν δὲ αὐτὰ πλεονάζουν εἰς τὴν Παλαιάν, τὰ δὲ ἀντίθετα εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἡ διαφορὰ τῶν προσώπων προκαλεῖ τὴν διαφορὰν αὐτῆς τῆς οἰκονομίας.

3. «Τολμᾷ κανεὶς ἀπὸ ἐσᾶς, ὅταν ἔχη κάποιαν διαφορὰν μετὸν ἀδελφόν του, νὰ κρίνεται εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἀδίκων καὶ ὄχι ἀπὸ μέλη τῆς Ἐκκλησίας;»¹⁰. Καὶ ἐδῶ πάλιν διατυπώνει τὴν κατηγορίαν ὡσὰν νὰ ἔχουν ὁμολογήσει τὸ παράπτωμά των· διότι ἐκεῖ μὲν λέγει, «Ἀκούεται γενικῶς ὅτι ὑπάρχει μεταξὺ σας πορ-

πορνεία», καὶ ἐνταῦθα, «Τολμᾶ τις ὑμῶν;», ἐκ προοιμίων εὐθέως τὸν θυμὸν ἐνδεικνύμενος καὶ δεικνύς ὅτι τόλμης ἐστὶ τὸ πρᾶγμα καὶ παρανομίας. Καὶ τί δῆποτε τὸν περὶ πλεονεξίας καὶ τοῦ μὴ δεῖν ἔξω κρίνεσθαι παρενέβαλε λό-
 5 γον; Οἰκεῖον νόμον πληρῶν. Καὶ γὰρ ἔθος αὐτῷ τὰ παρεμπίπτοντα διορθοῦν, ὥσπερ ἠνίκα περὶ τῶν κοινῶν τραπεζῶν διαλεγόμενος εἰς τὸν περὶ τῶν μυστηρίων ἐξέβη λόγον. Καὶ ἐνταῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ πλεονεκτῶν ἀδελφῶν ἐμνημόνευσε, ζέων τῇ φροντίδι τῆς διορθώσεως τῶν ἁμαρτανόντων οὐκ ἀνέχεται διατηρῆσαι τάξιν, ἀλλὰ τὸ ἐκ τῆς ἀκολουθίας ἀχθὲν εἰς μέσον ἁμάρτημα διορθοῦται πάλιν, καὶ οὕτως ἐπὶ τὸν πρότερον ἐπάνεισιν. Ἀκούσωμεν οὖν τί φησι καὶ περὶ τούτου.

«Τολμᾶ τις ὑμῶν πρᾶγμα ἔχων κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀ-
 15 δίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων;». Τέως ἐκ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν καὶ ἀποτρέπει καὶ ἐγκαλεῖ. Καὶ ἐκ προοιμίων μὲν οὐκ ἀνατρέπει τὴν κρίσιν τὴν ἐπὶ τῶν πιστῶν, ὅτε δὲ αὐτοὺς κατέπληξε διὰ πολλῶν, τότε καὶ τὸ ὅλως κρίνεσθαι ἀνεῖλε. Μάλιστα μὲν γὰρ εἰ δεῖ κρίνεσθαι, φησὶν, ἐπὶ τῶν
 20 ἀδίκων οὐ δεῖ ὅλως δὲ οὐδὲ κρίνεσθαι δεῖ. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὕστερον τίθησι, τέως δὲ τὸ πρῶτον διακαθαίρει τὸ μὴ ἔξω δικάζεσθαι. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον πρὸς τὸν φίλον μικροψυχοῦντα τὸν ἐχθρὸν καταλλάκτην λαμβάνειν, φησί; πῶς δὲ οὐκ αἰσχρὴ οὐδὲ ἐρυθριᾶς, ὅταν «Ἕλληνας τῷ Χρι-
 25 στιανῷ καθέζηται δικάζων; Εἰ δὲ ὑπὲρ ἰδιωτικῶν οὐ χρή παρ' Ἕλλησι δικάζεσθαι, πῶς αὐτοῖς ἐπιτρέψομεν ὑπὲρ ἐτέρων μειζόνων;

Καὶ ὄρα πῶς εἶπεν. Οὐκ εἶπεν, ἐπὶ τῶν ἀπίστων, ἀλλ' «ἐπὶ τῶν ἀδίκων» λέξιν θείας, ἧς μάλιστα χρεῖαν εἶχεν εἰς

νεία», ἐνῶ ἐδῶ, «τολμᾶ κανεῖς ἀπὸ ἐσαῶς», φανερώωνων εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὸν θυμὸν τοῦ καὶ δεικνύων ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀποτέλεσμα τόλμης καὶ παρανομίας. Καὶ διατί ἄρα γε παρενέβαλε τὸν λόγον περὶ πλεονεξίας καὶ περὶ τοῦ ὅτι δὲν πρέπει ἓνας πιστὸς νὰ κρίνεται ἀπὸ ἐθνικοὺς δικαστάς; Διότι ἠκολούθει ἰδικὸν τοῦ νόμον. Ἦτο δηλαδὴ συνήθειά τοῦ νὰ προσπαθῇ νὰ λύη τὰ προβλήματα, πού προέκυπτον παρεμπιπτόντως, ὅπως ὅταν συνεζήτει περὶ τῶν κοινῶν τραπεζῶν ἐπροχώρησε εἰς τὸν λόγον τοῦ περὶ τῶν μυστηρίων. Καὶ ἐδῶ λοιπὸν, ἐπειδὴ ἔκανε λόγον περὶ πλεονεκτῶν ἀδελφῶν, φλεγόμενος ἀπὸ τὴν φροντίδα διὰ τὴν διόρθωσιν τῶν ἀμαρτανόντων, δὲν συγκρατεῖται νὰ διατηρήσῃ τάξιν εἰς τὸν λόγον τοῦ, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ διορθώσῃ τὸ ἀμάρτημα, πού ἔφερον ὁ λόγος, καὶ κατόπιν ἐπανέρχεται εἰς τὸ προηγούμενον θέμα. Ἄς ἀκούσωμεν λοιπὸν τί λέγει καὶ περὶ τούτου.

«Τολμᾶ κανεῖς ἀπὸ ἐσαῶς, ὅταν ἔχη κάποιαν διαφορὰν, νὰ κρίνεται εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἀδίκων καὶ ὄχι ἀπὸ μέλη τῆς Ἐκκλησίας;». Κατὰ πρῶτον μὲ τὰς λέξεις, πού χρησιμοποιεῖ, τοὺς γυμνώνει, τοὺς ἀποτρέπει καὶ τοὺς κατηγορεῖ. Καὶ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς μὲν δὲν ἀποκλείει νὰ κρίνεται ἓνα θέμα ἀπὸ πιστοῦς, ὅταν ὁμως ἐπέκριεν αὐτοὺς διὰ πολλῶν, τότε ἀπηγόρευσε καὶ γενικῶς τὴν κρίσιν. Ἄν δηλαδὴ, λέγει, πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ καταφύγετε εἰς δικαστήριον, πάντως εἰς δικαστήριον ἐθνικῶν δὲν πρέπει γενικῶς ὁμως οὔτε κἄν πρέπει νὰ καταφεύγετε εἰς δικαστήρια. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ ἀναφέρει ἀργότερον, προηγουμένως ὁμως κατὰ πρῶτον ἀποκλείει τὸ νὰ καταφεύγῃ ἓνας πιστὸς εἰς δικαστήρια ἐθνικῶν διότι πῶς δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον, λέγει, τὸ νὰ θέλῃς ἐχθρὸς νὰ σὲ συμφιλιώσῃ μὲ τὸν φίλον, πού ἔδειξε μικροψυχίαν; καὶ πῶς δὲν αἰσχύνεσαι καὶ οὔτε κοκκινίζεις ἀπὸ ἐντροπήν, ὅταν ἓνας Ἐθνικὸς κάθεται νὰ δικάσῃ ἓνα Χριστιανόν; Ἐφ' ὅσον δὲ δὲν πρέπει νὰ καταφεύγωμεν εἰς τὰ δικαστήρια τῶν Ἐθνικῶν διὰ ἰδιωτικὰς ὑποθέσεις, πῶς θὰ ἀναθέσωμεν εἰς αὐτοὺς νὰ δικάσουν ἄλλα σοβαρῶτερα θέματα;

Καὶ κοίταξε πῶς ὠμίλησε. Δὲν εἶπεν εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἀπίστων, ἀλλ' «εἰς τὰ δικαστήρια τῶν ἀδίκων», χρησιμοποιῶν λέ-

τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὥστε ἀποτρέψαι καὶ ἀπαγαγεῖν. Ἐπειδὴ γὰρ περὶ δίκης αὐτῶ ὁ λόγος ἦν, οἱ δικάζόμενοι δὲ οὐδὲν οὕτως ἐπιζητοῦσιν, ὡς τὸ πολλὴν εἶναι πρόνοιαν τοῦ δικαίου παρὰ τοῖς δικάζουσιν, ἐντεῦθεν αὐτοὺς ἀποτρέπει
 5 μονονουχί λέγων· ποῖ φέρῃ καὶ τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τοῦναντίον πάσχων, ὧν ἐπιθυμεῖς, καὶ ὑπὲρ τοῦ τῶν δικαίων τυχεῖν ἀδίκους ἐπιτρέπων ἀνθρώποις; Καὶ ἐπειδὴ εὐθέως φορτικὸν ἦν ἀκοῦσαι τὸ μὴ δικάζεσθαι, οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐπήγαγεν, ἀλλὰ τοὺς δικάζοντας ἤμειψε μόνον ἕξωθεν εἰς
 10 τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγων τοὺς δικάζομένους.

Εἶτα, ἐπειδὴ εὐκαταφρόνητον εἶναι ἐδόκει τὸ παρὰ τοῖς ἔνδον δικάζεσθαι, καὶ μάλιστα τότε — οὐ γὰρ ἦσαν ἴσως ἱκανοὶ πρᾶγμα συνιδεῖν οὔτε τοιοῦτοι οἶοι οἱ ἕξωθεν δικασταὶ νόμων ἔμπειροι καὶ ῥητορείας, ὅτε ἕξ ἰδιωτῶν οἱ
 15 πλείους ὄντες — δρα πῶς αὐτοὺς ἀξιοπίστους ποιεῖ πρῶτον ἀγίους καλέσας. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο θίου καθαρότητα, οὐκέτι δὲ ἀκρίβειαν τὴν περὶ τὴν ἀκρόασιν αὐτοῖς ἐμαρτύρει, δρα πῶς καὶ τοῦτο μεθοδεύει τὸ μέρος λέγων οὕτως· «Ἡ οὐκ οἶδατε ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινουῖσι;»
 20 Σὺ τοίνυν ὁ μέλλων κρίνειν ἐκείνους τότε, πῶς ὑπ' ἐκείνων ἀνέχη κρίνεσθαι νῦν; Κρινουῖσι δὲ οὐχὶ αὐτοὶ καθήμενοι καὶ λόγον ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ κατακρινουῖσι. Τοῦτο γοῦν δηλῶν ἔλεγε· «Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοι ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων;». Οὐ γὰρ ἐῖπεν, ὑφ' ὑμῶν,
 25 ἀλλ' «ἐν ὑμῖν», ὡσπερ ὅταν λέγῃ· «Βασίλισσα νότου ἀναστήσεται καὶ κατακρινεῖ τὴν γενεάν ταύτην», καὶ «Ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται καὶ κατακρινουῖσι τὴν γενεάν ταύτην».

Ἄρα γὰρ τὸν αὐτὸν ἥλιον ὁρῶντες καὶ τῶν αὐτῶν
 30 μετέχοντες πάντων ἡμεῖς μὲν εὐρεθῶμεν πιστεύσαντες, ἐκεῖνοι δὲ ἠπισθηκότες, οὐ δυνήσονται εἰς ἄγνοιαν κατα-

11. αὐτ. 2.

12. Ματθ. 12,42,41.

ξιν, τὴν ὁποίαν πολὺ ἐχρειάζετο εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν, ὥστε γὰ τοὺς ἀποτρέψῃ καὶ γὰ τοὺς πείσῃ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λόγος τοῦ ἦτο περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐπειδὴ ὅσοι καταφεύγουν εἰς τὰ δικαστήρια τίποτε δὲν ἐπιζητοῦν τόσον πολὺ ὅσον τὸ γὰ φροντίζουν οἱ δικασταὶ διὰ τὸ δίκαιον, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀποτρέπει αὐτοὺς λέγων σχεδὸν τὰ ἑξῆς· Ποῦ πηγαίνεις καὶ τί κάμνεις, ἄνθρωπε; παθαίνεις τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅτι ἐπιθυμοῦν καὶ ἀναθέτεις εἰς ἀδίκους τὴν ἀπονομήν τῆς δικαιοσύνης. Καὶ ἐπειδὴ θὰ ἦτο βαρὺ γὰ ἀκούσων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ γὰ μὴ καταφεύγουν εἰς δικαστήρια, δὲν ἀνέφερε τοῦτο εὐθέως, ἀλλ' ἔκανε λόγον μόνον διὰ τοὺς δικαστὰς παραπέμπων τοὺς δικαζομένους ἀπὸ τὰ δικαστήρια τῶν Ἐθνικῶν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐπειτα, ἐπειδὴ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἄξιον καταφρονήσεως τὸ γὰ δικάζεται ἓνας πιστὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ πρὸ παντὸς τότε —διότι δὲν ἦσαν ἴσως ἱκανοὶ γὰ γνωρίζουν πλήρως τὸ θέμα οὔτε ἦσαν ὡσὰν τοὺς ἐθνικοὺς δικαστὰς ἔμπειροι τῶν νόμων καὶ ἱκανοὶ ρήτορες, ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἦσαν ἀπλοῖ ἄνθρωποι— κοίταξε πῶς κάμνει αὐτοὺς ἀξιοπίστους μὲ τὸ γὰ τοὺς ἀποκαλέσῃ κατὰ πρῶτον ἁγίους. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐφανέρωνε τὴν καθαρότητα τοῦ βίου, ὅχι ὁμῶς ὅτι οἱ δικασταὶ θὰ ἔκρινον μὲ δικαιοσύνην κατὰ τὴν δίκην, πρόσεξε πῶς διεξέρχεται μὲ ἐπιδεξιότητα καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον λέγων ὡς ἑξῆς· «Ἡ δὲν γνωρίζετε ὅτι οἱ ἅγιοι θὰ κρίνουν τὸν κόσμον;»¹¹. Σὺ λοιπὸν ὁ ὁποῖος πρόκειται γὰ κρίνης τότε ἐκείνους, πῶς ἀνέχεσαι τώρα γὰ κρίνεσαι ἀπὸ ἐκείνους; Αὐτοὶ δὲ δὲν θὰ κρίνουν ὡς ἀμερόληπτοι δικασταὶ, ποῦ ζητοῦν γὰ εὖρουν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ θὰ καταδικάζουν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἐτόνιζε λέγων· «Καὶ ἐὰν ὁ κόσμος θὰ κριθῇ μὲ κριτήριον ἐσᾶς, εἴσθε ἀνάξιοι γὰ κρίνετε ἀσημάντους ὑποθέσεις;». Δὲν εἶπε δηλαδὴ ἄπο σᾶς, ἀλλὰ «μὲ κριτήριον ἐσᾶς», ὅπως ὅταν λέγῃ· «Ἡ βασίλισσα τοῦ νότου θὰ ἀναστηθῇ καὶ θὰ κρίνῃ τὴν γενεάν αὐτὴν», καὶ· «Ἄνδρες Νιγευῖται θὰ ἀναστηθοῦν καὶ θὰ κρίνουν τὴν γενεάν αὐτὴν»¹².

Ὅταν λοιπὸν, ἐνῶ βλέπομεν τὸν ἴδιον ἥλιον καὶ ἐνῶ ζῶμεν καθ' ὅλα τὴν ἰδίαν κοινωνικὴν ζωὴν, ἡμεῖς μὲν πιστεύομεν, ἐκεῖνοι δὲ παραμένουν ἄπιστοι, δὲν θὰ ἡμπορέσουν γὰ προφασισθοῦν

φυγεῖν· κατηγορήσομεν γὰρ αὐτῶν ἡμεῖς δι' αὐτῶν, ὧν ἐπράξαμεν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα εὐρήσει τις ἐκεῖ κριτήρια. Εἶτα, ἵνα μὴ δόξη τις περὶ ἄλλων λέγειν, δρα πῶς κοινοποιεῖ τὸν λόγον· «Καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοι
5 ἔστε κριτηρίων ἐλαχίστων;» Αἰσχύνην ὑμῖν φέρει τὸ πρᾶγμα, φησί, καὶ ὄνειδος ἄφατον. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς ἦν αὐτοὺς ὑπὸ τῶν ἔσω κρινομένους αἰσχύνεσθαι, τούναντίον μὲν οὖν ἔστιν αἰσχύνη, φησὶν, ὅταν ὑπὸ τῶν ἔξω κρίνησθε· ἐκεῖνα γὰρ ἔστιν ἐλάχιστα τὰ κριτήρια, οὐ ταῦτα.

10 3. «Οὐκ οἶδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά;». Τινὲς ἐνταῦθά φασὶ τοὺς ἱερέας αἰνίττεσθαι· ἀλλ' ἄπαγε· περὶ γὰρ δαιμόνων ὁ λόγος αὐτῶ. Εἰ γὰρ περὶ ἱερέων ἔλεγε διεφθαρμένων, ἠνίξαστο ἂν αὐτοὺς ἄνω εἰπὼν ὅτι ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος· οἶδε γὰρ κόσμον καὶ τοὺς
15 πονηροὺς ἀνθρώπους καλεῖν ἢ γραφῆ· καὶ οὐκ ἂν ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ εἶπεν, οὐδ' ἂν ὡς μείζον τι λέγων ἀγγέλων, περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστός· «Πορεύεσθε· εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ»· καὶ ὁ Παῦλος ὅτι «Οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διά-
20 κωνοὶ δικαιοσύνης». Ὅταν γὰρ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις αὗται ἔλαττον ἡμῶν εὐρεθῶσιν ἔχουσαι τῶν σάρκα περιβεβλημένων, χαλεπωτέραν δώσουσι δίκην. Εἰ δὲ ἔτι φιλονεικοῖέν τινες ἱερέας λέγειν αὐτόν, ἐρώμεθα ποίους ἱερέας; Τοὺς βιωτικῶς περιπατήσαντας πάντως. Πῶς οὖν φησὶν, «Ἀγγέ-
25 λους κρινοῦμεν, μήτι γε βιωτικά;» πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν βιωτικῶν τιθεὶς τοὺς ἀγγέλους; εἰκότως, ἅτε τῆς τούτων χρείας ἐκτὸς γενομένους διὰ τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν.

«Βιωτικά μὲν οὖν κριτήρια ἐὰν ἔχητε, τοὺς ἐξουθενημένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τούτους καθίζετε». Μεθ' ὑπερβο-

13. Α' Κορ. 6,3.

14. Ματθ. 25,41.

15. Β' Κορ. 11,15.

16. Α' Κορ. 6,4.

ἄγνοιαν, διότι ἡμεῖς θὰ εἴμεθα οἱ κατήγοροι αὐτῶν μὲ ὄσα ἐπράξαμεν. Καὶ πολλὰς τέτοιας ὑποθέσεις θὰ εὔρη κανεῖς ἐκεῖ. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεῖς ὅτι ὁμιλεῖ περὶ ἄλλων, κοίταξε πῶς ἀναπτύσσει τὸν λόγον του ὥστε νὰ ἔχη κοινὸν ἐνδιαφέρον· «Καὶ ἐὰν ὁ κόσμος θὰ κριθῆ μὲ κριτήριον ἐσᾶς, εἰσθε ἀνάξιοι νὰ κρίνετε ἀσημάντους ὑποθέσεις»¹³. Τὸ πρᾶγμα, λέγει, σᾶς φέρει αἰσχύνην καὶ ἀπερίγραπτον ὄνειδος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ αὐτοὶ ἦτο πιθανὸν νὰ ἐντρέποντο, ἐὰν ἐκρίνοντο ὑπὸ πιστῶν, τὸ ἀντίθετον βεβαίως, λέγει, εἶναι ἐντροπή, τὸ νὰ κρίνεσθε ὑπὸ Ἐθνικῶν, διότι ἐκεῖναι αἱ ὑποθέσεις εἶναι τιποτένιαι καὶ ὄχι αὐταί.

3. «Δὲν γνωρίζετε ὅτι θὰ κρίνωμεν ἀγγέλους, καὶ ὁμως δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κρίνωμεν κοσμικὰς ὑποθέσεις;». Μερικοὶ λέγουν ὅτι ἐδῶ ὑπαινίσσεται τοὺς ἱερεῖς, ἀλλὰ μακριὰ ἀπ' ἐδῶ τέτοια σκέψεις, διότι ἐδῶ ὁμιλεῖ περὶ δαιμόνων. Ἐὰν δηλαδὴ ὁμιλεῖ περὶ διεφθαρμένων ἱερέων, θὰ ὑπηγίσσετο αὐτοὺς ἀνωτέρω, ὅταν εἶπεν ὅτι «ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος», διότι συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ ὀνομάζη κόσμον καὶ τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους· καὶ δὲν θὰ ἔλεγε τὸ ἴδιον διὰ δευτέραν φοράν, οὔτε θὰ εἶχε θέσει αὐτὸ ὕστερον, ἐφ' ὅσον θὰ ἔλεγε κάτι σημαντικόν. Ἄλλ' ὁμιλεῖ περὶ ἐκείνων τῶν ἀγγέλων, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χριστὸς λέγει· «Πηγαίνετε εἰς τὸ πῦρ ποῦ ἔχει ἐτοιμασθῆ διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του»¹⁴. καὶ ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι «Οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ μεταμορφώνονται εἰς ὑπηρέτας δικαιοσύνης»¹⁵. Ὅταν δηλαδὴ αὐταὶ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις εὐρεθοῦν νὰ εἶναι κατώτεροι ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι ἔχομεν σάρκα, θὰ τιμωρηθοῦν αὐστηρότερα. Ἐὰν δὲ μερικοὶ διαφωνοῦν ἀκόμη καὶ ἐπιμένουν ὅτι ἐδῶ ἐννοεῖ ἱερεῖς, ἅς τοὺς ἐρωτήσωμεν ποίους ἱερεῖς ἐννοεῖ; Αὐτοὺς ποῦ ἔζησαν κατὰ τρόπον ἐξ ὀλοκλήρου κοσμικόν; Πῶς λοιπὸν λέγει «θὰ κρίνωμεν ἀγγέλους, ἐνῶ δὲν ἤμποροῦμεν νὰ κρίνωμεν κοσμικὰς ὑποθέσεις;», ἀναφέρων τοὺς ἀγγέλους πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν κοσμικῶν πραγμάτων; Ὅρθῶς, διότι λόγῳ τῆς ὑπεροχῆς τῆς φύσεώς των δὲν χρειάζονται αὐτοῦς.

«Ἐὰν λοιπὸν ἔχητε κοσμικὰς ὑποθέσεις, θάζετε δικαστὰς τοὺς πρὸ τιποτένιους εἰς τὴν ἐκκλησίαν»¹⁶. Ἐπειδὴ θέλει μὲ ὑπερβολὴν

λῆς ἡμᾶς διδάξαι βουλόμενος ὅτι, οὐδ' ἂν ὀτιοῦν ἦ, τοῖς
 ἔξωθεν ἑαυτοὺς διδόναι χρῆ, τὴν δοκοῦσαν εἶναι ἀντίθεσιν
 κινήσας προηγουμένως ταύτην ἔλυσεν. "Ὁ γὰρ λέγει, τοι-
 οὔτόν ἐστιν· ἴσως ἔρεῖ τις ὅτι οὐδεὶς ἐν ὑμῖν σοφὸς οὐδέ
 5 ἱκανὸς διακρίναι, ἀλλ' εὐκαταφρόνητοι πάντες. Καὶ τί
 τοῦτο; Κἂν γὰρ μηδεὶς ἦ σοφός, φησί, τοῖς ἐλαχίστοις
 ἐπιτρέπετε.

«Τοῦτο δὲ πρὸς ἐντροπὴν ὑμῖν λέγω». Ἐλεγχοντός
 ἐστι τὴν τούτων ἀντίθεσιν ὡς ακῆψιν οὔσαν περιττήν· διὸ
 10 καὶ ἐπήγαγεν· «Οὔτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδέ εἷς;».
 Τοσαύτη, φησὶν, ἀπορία, τοσαύτη σπάνις ἀνδρῶν συνε-
 τῶν παρ' ὑμῖν; Καὶ ἡ ἐπαγωγὴ δὲ μείζονα τὴν πληγὴν
 ἔχει· εἰπὼν γὰρ «Οὔτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδέ εἷς;»
 ἐπήγαγεν· «Ὁς δυνήσεται διακρίναι μεταξὺ τοῦ ἀδελφοῦ
 15 αὐτοῦ;». "Ὅταν γὰρ ἀδελφὸς δικάζεται μετὰ ἀδελφοῦ,
 οὐδέ πολλῆς δεῖ τῆς συνέσεως καὶ τῆς δεινότητος τῷ με-
 σιτεύοντι τῇ δίκῃ, τῆς διαθέσεως καὶ τῆς συγγενείας πολ-
 λά συμπραττούσης πρὸς τὴν λύσιν τῆς τοιαύτης φιλονει-
 κίας.

20 «Ἄλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ τοῦτο
 ἐπὶ ἀπίστων». Εἶδες πῶς ἐν ἀρχῇ μὲν χρησίμως διέβαλε
 τοὺς δικάζοντας ἀδίκους καλέσας, ἐνταῦθα δὲ ἐντρεπτι-
 κῶς ἀπίστους εἰπὼν; Καὶ γὰρ σφόδρα αἰσχρὸν, εἰ μηδὲ
 ἀδελφοῖς δυνατὸν γενέσθαι καταλλαγῆς αἴτιον τὸν ἱερέα,
 25 ἀλλ' ἀνάγκη πρὸς τοὺς ἔξω τρέχειν. "Ὡστε εἰπὼν «τοὺς
 ἔξουθενημένους», οὐ τοῦτο εἶπε προηγουμένως, ὅτι τοὺς
 ἀπερριμμένους δεῖ καθίζειν, ἀλλὰ καθαπτόμενος αὐτῶν.
 "Ὅτι γὰρ τοῖς δυναμένοις διακρίνειν ἐπιτρέπειν χρῆ, ἐδή-
 λωσεν εἰπὼν «Οὔτως οὐκ ἔνι σοφὸς ἐν ὑμῖν οὐδέ εἷς;» καὶ
 30 ἐκ περιουσίας ἐπιστομίζων καὶ λέγων ὅτι, εἰ καὶ μηδεὶς ἦν
 σοφὸς ἐν ὑμῖν, τοῖς ἀσυνέτοις ἐπιτρέπειν ἐχρῆν μᾶλλον

17. αὐτ. 5.

18. αὐτ. 6.

νά μᾶς διδάξῃ ὅτι, οἷονδήποτε καὶ ἂν εἶναι τὸ ζήτημα, δὲν πρέπει νὰ παραδίδωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς διὰ κρίσιν, ἀφοῦ ἀνέφερε προηγουμένως τὴν φαινομενικὴν ἀντίθεσιν, τὴν ἔλυσεν. Αὐτὸ δηλαδὴ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς: Ἴσως νὰ εἶπη κάποιος ὅτι δὲν ὑπάρχει μεταξύ σας κανεὶς σοφὸς οὔτε ἱκανὸς νὰ κρίνῃ τὸ δίκαιον, ἀλλ' ὅλοι εἶναι εὐκαταφρόνητοι. Καὶ τί μὲ αὐτό; Καὶ ἂν, λέγει, κανεὶς σοφὸς δὲν ὑπάρχῃ, νὰ ἀναθέτετε τὴν κρίσιν εἰς τοὺς πλέον τιποτένιους.

«Αὐτὸ τὸ λέγω πρὸς ἐντροπήν σας»¹⁷. Μὲ αὐτὸ ἐλέγχει τὴν ἀντίθεσιν τούτων ὡς περιττὴν δικαιολογίαν· διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Τόσον δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας συνετὸς μεταξύ σας;». Τόσον μεγάλη, λέγει, εἶναι ἡ ἔλλειψις, τόσον μεγάλη σπάνις συνετῶν ἀνδρῶν ὑπάρχει εἰς ἑσᾶς; Καὶ αὐτὸ ποῦ προσθέτει, πλήττει ἀκόμη περισσότερο· διότι, ἀφοῦ εἶπε, «Τόσον δὲν ὑπάρχει οὔτε ἓνας συνετὸς μεταξύ σας;», προσέθεσεν· «ποῖος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ κρίνῃ διὰ διαφορὰν μεταξύ τοῦ ἐνὸς ἀδελφοῦ καὶ τοῦ ἄλλου;». Ὅταν δηλαδὴ ἀδελφὸς δικάζεται μὲ ἀδελφόν, ἐκεῖνος ποῦ μεσιτεύει μεταξύ τῶν δύο εἰς τὴν δίκην δὲν χρειάζεται πολλὴν σύνεσιν καὶ καταπληκτικὰς ἱκανότητας, διότι ἡ ψυχικὴ διάθεσις καὶ ἡ συγγένεια τῆς πίστεως συμβάλλει πολὺ εἰς τὴν λύσιν τῆς φιλονεικίας αὐτῆς.

«Ἀλλὰ ἀδελφὸς δικάζεται μὲ ἀδελφόν καὶ μάλιστα εἰς δικαστήρια ἀπίστων»¹⁸. Εἶδες πῶς εἰς τὴν ἀρχὴν μὲν διέβαλεν σκοπίμως τοὺς δικάζοντας μὲ τὸ νὰ τοὺς ὀνομάσῃ ἀδίκους, τῶρα δὲ κἀνει τοὺς πιστοὺς νὰ ἐντρέπωνται μὲ τὸ νὰ ὀνομάσῃ τοὺς δικαστὰς ἀπίστους; Διότι πράγματι εἶναι πολὺ αἰσχρὸν, ἐὰν ὁ ἱερεὺς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχῃ συμφιλίωσιν οὔτε μεταξύ ἀδελφῶν, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ καταφεύγουν εἰς τοὺς Ἑθνικοὺς. Ὅστε μὲ τὸ νὰ εἶπη, «τοὺς τιποτένιους», δὲν εἶπε κυρίως τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ θέτουν ὡς δικαστὰς τοὺς τιποτένιους, ἀλλὰ ἐπιτιμᾷ αὐτούς. Ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ ἀναθέτουν τὴν κρίσιν εἰς τοὺς ἱκανοὺς νὰ ἀποδώσουν δικαιοσύνην, τὸ ἐδήλωσε μὲ τὸ νὰ εἶπῃ «Τόσον δὲν ὑπάρχει μεταξύ σας οὔτε ἓνας συνετὸς;» καὶ ἐπὶ πλέον τοὺς ἀποστομῶναι λέγων ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὑπῆρχε κανεὶς σοφὸς μεταξύ σας, ἔπρεπε νὰ ἀναθέσετε τὴν δίκην εἰς τοὺς ἀσυνέτους μᾶλ-

τὴν ἀκρόασιν ἢ τοὺς ἔξωθεν δικάζειν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον ἐν οἰκίᾳ μὲν γινομένης μάχης μηδένα τῶν ἔξωθεν καλεῖν, ἀλλ' αἰσχύνεσθαι, εἰ διαδοθείη πρὸς τοὺς ἔξω τὰ ἔνδον γινόμενα· ἔνθα δὲ Ἐκκλησία, τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων ὁ θησαυρός, πάντα ἐκφέρεσθαι ἔξω; «Ἀλλὰ ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται, καὶ ταῦτα ἐπὶ ἀπίστων». Διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, ὅτι κρίνεται, καὶ ἐπὶ ἀπίστων. Εἰ γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἀμάρτημα τὸ πρὸς ἀδελφὸν κρίνεσθαι, τὸ καὶ ἐπὶ ἐξωτικῶν ποίαν ἔχει συγγνώμην;

10 4. «ἤδη μὲν οὖν ὅλως ἥττημα ὑμῖν ἐστὶν ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἑαυτῶν». Εἶδες ποῦ αὐτὸ ἐτήρησε καὶ πῶς εὐκαίρως αὐτὸ ἀνεῖλεν; Οὕπῳ γὰρ λέγω, φησί, τίς ἀδικεῖ ἢ τίς ἀδικεῖται· τέως αὐτῷ τῷ κρίνεσθαι ἐκάτερος διαδέβληται, καὶ οὐδὲν ἕτερος ἑτέρου βελτίων κατὰ τοῦτο. Εἰ

15 δὲ δικαίως ἢ ἀδίκως κρίνεται, ἑτέρου λόγου τοῦτο. Μὴ τοίνυν λέγε, τίς ἠδίκησεν; ἐντεῦθεν γὰρ ἤδη σε κατακρίνω ἀπὸ τοῦ δικάζεσθαι. Εἰ δὲ τὸ μὴ δύνασθαι φέρειν ἀδικουῦντα, ἔγκλημα, τὸ καὶ ἀδικεῖν πόσης κατηγορίας ἄξιον; «Διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διὰ τί οὐχὶ μᾶλλον ἀπο-

20 στερεῖσθε; ἀλλ' αὐτοὶ ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ ταῦτα ἀδελφούς». Πάλιν διπλοῦν τὸ ἔγκλημα, τάχα δὲ καὶ τριπλοῦν καὶ τετραπλάσιον. Ἐν μὲν, τὸ μὴ εἰδέναι ἀδικούμενον φέρειν· δεῦτερον δέ, τὸ καὶ ἀδικεῖν· τρίτον, τὸ καὶ τοῖς ἀδίκοις ἐπιτρέπειν περὶ τούτων· τέταρτον, τὸ καὶ

25 ἀδελφόν· οὐδὲ γὰρ ὁμοίως τὰ ἀμαρτήματα κρίνεται, ὅταν εἰς τὸν τυχόντα καὶ εἰς τὸ οἰκεῖον γίνηται μέλος· ἀπὸ γὰρ

19. αὐτ. 7.

20. αὐτ. 8.

λον παρά νά δικάζουν τήν υπόθεσιν οἱ Ἐθνικοί. Διότι πῶς δέν θά ἦτο παράξενον, δταν μὲν ὑπάρχη σύγκρουσις μέσα εἰς μίαν οἰκίαν, κανένα ξένον νά μὴ καλοῦν ὡς κριτήν, ἀλλὰ νά ἐντρέπωνται, ἐάν διαδοθοῦν εἰς τοὺς ξένους τὰ ὅσα συμβαίνουν μέσα εἰς τήν οἰκίαν· προκειμένου δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων, δέν εἶναι παράξενον τὸ νά κοινολογοῦν τὰ πάντα εἰς τοὺς Ἐθνικούς; «Ἀλλὰ ἀδελφὸς δικάζεται μὲ ἀδελφὸν καὶ μάλιστα εἰς δικαστήρια ἀπίστων;». Τὸ ἔγκλημα εἶναι διπλοῦν, πρῶτον ὅτι δημιουργεῖται θέμα ἀπονομῆς δικαιοσύνης, καὶ δεύτερον, ὅτι διὰ τὴν κρίσιν καταφεύγουν εἰς τοὺς ἀπίστους. Ἐὰν δηλαδὴ εἶναι ἀμάρτημα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ γεγονὸς ὅτι γίνονται δίκαι μεταξὺ ἀδελφῶν, τὸ νά καταφεύγουν εἰς τὴν κρίσιν Ἐθνικῶν πῶς εἶναι δυνατόν νά συγχωρηθῇ;

4. «Καὶ μόνον τὸ ὅτι ἔχετε δίκας μεταξὺ σας εἶναι ἐπωσδήποτε εἰς θάρος σας»¹⁹. Εἶδες διὰ ποῦ τὸ ἐκράτησε καὶ πῶς τὸ κατεδίκασεν εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν; Δέν ἐρωτῶ δηλαδὴ ἀκόμη, λέγει, ποῖος ἀδικεῖ ἢ ποῖος ἀδικεῖται· κατὰ πρῶτον, τὸ ἴδιον τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχουν δικαστικὰς διαφορὰς ἀποτελεῖ ἐπιβαρυντικὸν στοιχεῖον καὶ διὰ τὸν ἕνα καὶ διὰ τὸν ἄλλον, καὶ ἐπομένως κατὰ τοῦτο ὁ ἕνας δέν εἶναι καθόλου καλύτερος ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἐὰν δὲ δικάιως ἢ ἀδίκως ἔχουν δικαστικὰς διαφορὰς, τοῦτο εἶναι ἄλλο θέμα. Μὴ λοιπὸν λέγῃς, ποῖος ἠδίκησε; διότι σὲ κατακρίνω ἤδη διὰ τὸ ὅτι καταφεύγεις εἰς τὸ δικαστήριον, διὰ νά εὔρης τὸ δίκαιόν σου. Ἐφ' ὅσον δὲ ἐπισύρει κατηγορίαν τὸ νά μὴ ἤμπορῇ κάποιος νά ὑπομένῃ νά ἀδικηθῆται, ἄξιον πόσης κατηγορίας εἶναι τὸ νά ἀδικῇ ὁ ἴδιος; «Διατί δέν μποτιμάτε νά ἀδικήσθε; διατί δέν προτιμάτε νά ἀποστερήσθε; ἀντιθέτως, σεῖς οἱ ἴδιοι ἀδικεῖτε καὶ ἀποστερεῖτε, καὶ μάλιστα αὐτὰ τὰ κάμνετε πρὸς τοὺς ἀδελφούς σας»²⁰. Πάλιν ἡ κατηγορία εἶναι διπλῆ, ἴσως δὲ καὶ τριπλῆ καὶ τετραπλῆ. Πρῶτον μὲν τὸ ὅτι δέν γνωρίζετε νά ὑπομένετε, δταν ἀδικήσθε· δεύτερον δὲ τὸ ὅτι ἀδικεῖτε· τρίτον τὸ ὅτι καταφεύγετε διὰ τὰς ὑποθέσεις σας αὐτὰς εἰς ἀδίκους· τέταρτον τὸ ὅτι ἀδικεῖτε τὸν ἀδελφόν σας, διότι τὰ ἀμαρτήματα δέν κρίνονται μὲ τὸ ἴδιον μέτρον, δταν γίνονται εἰς τὸν τυχόντα καὶ εἰς μέλος τῆς Ἐκκλησίας· αὐτὸ

πλείονος ἰταμότητος τολμᾶται τοῦτο. Κακεῖ μὲν ἡ φύσις τοῦ πράγματος πεπάτηται μόνη, ἔνταῦθα δὲ καὶ ἡ τοῦ προσώπου ποιότης.

Ἐντρέφας τοίνυν ἀπὸ τῶν κοινῶν λογισμῶν καὶ πρὸ
 5 τούτων ἀπὸ τῶν κειμένων ἐπάθλων εἰς ἀπειλήν κατακλείει
 τὴν παραίνεσιν ἰσχυρότερον ποιῶν τὸν λόγον καὶ οὕτω
 λέγων· «Οὐκ οἶδατε ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρο-
 νομήσουσι; Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι οὔτε εἰδωλολά-
 τραι οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε ἀρσενοκοῖται οὔτε
 10 πλεονέκται, οὐ κλέπται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοῖδοροι, οὐχ ἄρ-
 παγες βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσι». Τί λέγεις; περὶ
 πλεονεκτῶν διαλεγόμενος τοσοῦτον ὄχλον ἐπήγαγες ἡμῖν
 παρανόμων ἀνθρώπων; Ναί, φησὶν· ἀλλ' οὐ συγχέων τὸν
 λόγον τοῦτο ποιῶ, ἀλλὰ καὶ τάξει προβαίνων. Ὡσπερ
 15 γὰρ περὶ τῶν πόρνων διαλεγόμενος μέμνηται πάντων ὁ-
 μοῦ, οὕτω πάλιν τοῦ πλεονέκτου μνησθεὶς πάντας εἰς μέ-
 σον ἄγει, πρὸς τοὺς ἐλέγχους συνεθίζων τοὺς τὰ τοιαῦτα
 συνειδόμενος ἑαυτοῖς. Τὸ γὰρ ἐν ταῖς τῶν ἐτέρων μνήμαις
 συνεχῶς ἀκούειν τὴν κειμένην κόλασιν αὐτοῖς εὐπαράδε-
 20 κτον ποιεῖ τὸν ἔλεγχον, ἐπειδὴν τοῖς οἰκείοις αὐτῶν ἀμαρ-
 τήμασιν ἐπαποδύηται. Οὐδὲ γὰρ ὡς συνειδῶς ἔνταῦθα
 αὐτοῖς ταῦτα, οὐδὲ ὡς ἐλέγχων ποιεῖται τὴν ἀπειλήν ὃ
 μάλιστα καὶ ἱκανόν ἐστι κατασχεῖν τὸν ἀκροατὴν καὶ μὴ
 ἀφεῖναι ἀποπηδῆσαι, ὅταν μὴ πρὸς αὐτὸν ὁ λόγος ἀπο-
 25 τεῖνηται, ἀλλ' ἀδιορίστως λεγόμενος λανθανόντως αὐτοῦ
 πλήττη τὸ συνειδός.

«Μὴ πλανᾶσθε». Ἐνταῦθα αἰνίττεται τινες λέγοντας
 ὅπερ καὶ νῦν λέγουσιν οἱ πολλοί, ὅτι φιλόανθρωπος ὢν ὁ
 Θεὸς καὶ ἀγαθὸς οὐκ ἐπεξέρχεται τοῖς πλημμελήμασι μὴ
 30 δὴ φοβηθῶμεν· οὐδένα γὰρ ἐπ' οὐδενὶ δίκην ἀπαιτήσκει
 ποτέ. Καὶ τούτων ἕνεκέν φησι «Μὴ πλανᾶσθε»· πλάνης
 γὰρ ἐστὶν ἐσχάτης καὶ ἀπάτης ἐλπίσαντα χρηστὰ τῶν

μάλιστα τὸ ἀποτολμᾶτε ἀπὸ μεγάλην ἀναισχυντίαν. Καὶ εἰς μὲν τὴν πρώτην περίπτωσιν καταπατεῖται μόνον ἡ φύσις τοῦ πράγμα-τος, εἰς τὴν δευτέραν ὁμως περίπτωσιν καὶ ἡ ποιότης τοῦ προσώ-που.

Ἄφου λοιπὸν τοὺς ἔκαμε νὰ ἐντραποῦν μὲ βάσιν τὴν κοινήν λογικὴν καὶ ἰδίως τὴν ὑπόμνησιν τῶν βραδείων ποῦ ἔχουν ὀρισθῆ, κλείει τὴν παραίνεσιν μὲ ἀπειλήν, κάμνων ἐντονώτερον τὸν λό-γον του καὶ λέγων τὰ ἑξῆς· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι οἱ ἄδικοι δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ; Μὴ πλανᾶσθε· δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οὔτε οἱ πόρνοι οὔτε οἱ εἰδωλο-λάτραι οὔτε οἱ μοιχοὶ οὔτε οἱ θηλυπρεπεῖς οὔτε οἱ ἄρσενοκοῖται, οὔτε οἱ πλεονέκται οὔτε οἱ κλέπται οὔτε οἱ μέθυσοι οὔτε οἱ ὑβρισταὶ οὔτε οἱ ἄρπαγες»²¹. Τί λέγεις; Ἐνῶ ὁμιλεῖς περὶ πλεονεκτῶν, μᾶς ἀνα-φέρεις τόσον μέγα πλῆθος παρανόμων ἀνθρώπων; Ναί, λέγει, ἀλ-λά τοῦτο τὸ κάμνω, ὅχι διότι συγχέω τὸν λόγον, ἀλλ' ἀκριβῶς διό-τι προχωρῶ ἐπὶ τῇ θάσει σχεδίου. Ὅπως ἀκριβῶς ὁμιλῶν περὶ τῶν πόρνων ἐνεθυμήθη ὅλους συγχρόνως τοὺς ἀμαρτωλοὺς, ἔτσι πάλιν, ἐπειδὴ ἐνεθυμήθη τὸν πλεονέκτην, ἀνέφερεν ὅλους, συνηθίζων εἰς αὐτοέλεγχον ὅσους ἔχουν συνείδησιν τέτοιων ἀμαρτιῶν των. Τὸ νὰ ἀναφέρωνται ἀμαρτήματα ἄλλων, τὸ νὰ ἀκούη κανεὶς συνεχῶς τὴν τιμωρίαν ποῦ τοὺς περιμένει, ὑποβοηθεῖ τὴν ἄσκησιν, ὅταν ἀναλαμ-βάνη ἀγῶνα κατὰ τῶν ἰδικῶν του ἀμαρτημάτων. Δηλαδή διατυ-πώνει τὴν ἀπειλήν αὐτὴν, ὅχι διότι γνωρίζει ὅτι αὐτοὶ διέπραξαν αὐτὰ τὰ ἀμαρτήματα οὔτε ὡς νὰ θέλῃ νὰ τοὺς ἐλέγξῃ· διότι αὐτὸ ποῦ κατ' ἐξοχὴν εἶναι ἱκανὸν νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἀκροατὴν καὶ νὰ μὴ τὸν ἀφήσῃ νὰ ραθυμήσῃ, εἶναι ὅταν δὲν ἀπευθύνεται ὁ λόγος πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἐνῶ λέγεται ἀπροσδιορίστως, πλήττει κρυφίως τὴν συνείδησιν αὐτοῦ.

«Μὴ πλανᾶσθε». Ἐδῶ ὑπαινίσσεται μερικοὺς, οἱ ὅποιοι λέγουν αὐτὸ ποῦ λέγουν καὶ τῶρα οἱ πολλοί, ὅτι δηλαδή ὁ Θεός, ἐπειδὴ εἶναι φιλόανθρωπος καὶ ἀγαθός, δὲν τιμωρεῖ αὐστηρῶς τὰ πλημμε-λήματα, ἐπομένως ἄς μὴ φοβηθῶμεν, διότι δὲν θὰ τιμωρήσῃ ποτὲ κανένα διὰ τίποτε. Διὰ τοῦτο λέγει «Μὴ πλανᾶσθε» διότι εἶναι ἡ χειροτέρα πλάνη καὶ ἀπόρη τὸ νὰ ἐλπίσῃ κάποιος σπουδαῖα καὶ νὰ

ἐναντίων ἐπιτυχεῖν, καὶ ταῦτα περὶ Θεοῦ ὑποπτεύειν, ἃ
 μηδὲ περὶ ἀνθρώπου τις ἐννοήσῃ. Διὸ φησὶν ὁ προφήτης
 ἐκ προσώπου αὐτοῦ· «Υπέλαβες ἀνομίαν, ὅτι ἔσομαι σοὶ
 ὁμοῖος· ἐλέγξω σε καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου
 5 τὰς ἀνομίας σου»· καὶ ὁ Παῦλος ἐνταῦθα, «Μὴ πλανᾶσθε·
 οὔτε πόρνοι»· τὸν ἤδη καταδικασθέντα πρῶτον τίθησιν·
 «οὔτε μοιχοὶ οὔτε μαλακοὶ οὔτε μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ
 κληρονομήσουσι».

Πολλοὶ τούτου ἐπελάβοντο τοῦ χωρίου ὡς σφόδρα
 10 τραχέος, εἶγε τὸν μέθυσον καὶ λοῖδορον μετὰ τοῦ μοιχοῦ
 καὶ τοῦ ἡταιρηκότος καὶ τοῦ ἀρσενοκοίτου τίθησι· καίτοι-
 γε οὐκ ἴσα τὰ ἐγκλήματα· πῶς οὖν τὰ τῆς κολάσεως ἴσα;
 Τί οὖν ἐρουῦμεν; Ὅτι μάλιστα μὲν οὖν οὐ μικρὸν τὸ τῆς
 μέθης καὶ τὸ τῆς λοιδωρίας, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν μω-
 15 ρὸν καλέσαντα τὸν ἀδελφὸν τῆ γεέννη παρέδωκε· πολλά-
 κισ γὰρ ἐντεῦθεν ἐτέχθη θάνατος· καὶ ὁ τῶν Ἰουδαίων δὲ
 δῆμος τὰ χαλεπώτατα ἐκ τῆς μέθης ἐξήμαρτεν ἀμαρτή-
 ματα. Ἐπειτα, ὅτι οὐ περὶ κολάσεως ὁ λόγος αὐτῷ τέως,
 ἀλλὰ περὶ ἐκπτώσεως βασιλείας. Τῆς μὲν οὖν βασιλείας
 20 ὁμοίως καὶ οὗτος καὶ ἐκεῖνος ἐκπίπτουσιν· εἰ δέ τινα ἐν
 τῆ γεέννη διαφορὰν ἔξουσιν, οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ ζη-
 τεῖν· οὐ γὰρ περὶ τούτου πρόκειται νῦν ἡμῖν.

«Καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιά-
 σθητε». Σφόδρα ἐντρεπτικῶς ἐπήγαγε λέγων· ἐννοήσατε
 25 ἡλίκων ἡμᾶς ἐξείλετο κακῶν ὁ Θεός, ὅσην ἡμῖν φιλανθρω-
 πίας παρέσχέτο πείραν καὶ ἀπόδειξιν· καὶ οὐδὲ μέχρι τῆς
 ἀπαλλαγῆς τὴν ἀντίδοσιν ἔδωκεν, ἀλλ' ἐπὶ πολὺ τὴν εὐερ-
 γεσίαν προήγαγε· καὶ γὰρ καθαρὸν ἐποίησεν. Ἄρ' οὖν
 τοῦτο μόνον; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἡγίασεν. Ἄλλ' οὐδὲ τοῦ-
 30 το μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσε. Καίτοιγε καὶ τὸν τῶν ἀμαρ-
 τημάτων ἀπαλλαγῆναι δωρεὰ μεγάλη· νυνὶ δέ σε καὶ μυ-
 ρίων ἐνέπλησεν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο γέγονεν «Ἐν τῷ ὄνό-

22. Ψαλμ. 49,21.

23. Α' Κορ. 6,11.

λάβη τὰ ἀντίθετα, καὶ αὐτὸ νὰ τὸ ὑποπτεύεται περὶ τοῦ Θεοῦ, τὴν στιγμήν ποῦ δὲν πρέπει κανεὶς νὰ τὸ σκεφθῆ οὔτε περὶ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ὁ προφήτης λέγει ὁμιλῶν ἐξ ὀνόματός του· «Μὲ ἐθεώρησες ὁμοίον σου ποῦ δὲν ἐνδιαφέρομαι διὰ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου· θὰ σὲ ἐλέγξω δι' αὐτὸ καὶ θὰ παρουσιάσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς ἀνομίας σου»²². καὶ ὁ Παῦλος ἐδῶ θέτει πρῶτον τὸν καταδικασθέντα· «Μὴ πλανᾶσθε· δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ οὔτε οἱ πόρνοι οὔτε οἱ μοιχοὶ οὔτε οἱ θηλυπρεπεῖς οὔτε οἱ μέθυσοι».

Πολλοὶ ἠσχολήθησαν μὲ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἐξέφρασαν τὴν γνώμην των ὅτι εἶναι πολὺ αὐστηρόν, ἐφ' ὅσον θέτει τὸν μέθυσον καὶ τὸν κακολόγον μαζὶ μὲ τὸν μοιχὸν καὶ τὸν πόρνον καὶ τὸν θηλυπρεπῆ· καὶ ὅμως τὰ ἐγκλήματα δὲν εἶναι ἴσα, ἐπομένως πῶς θὰ εἶναι ἴσαι αἱ τιμωρίαι; Τί θὰ ἀπαντήσωμεν λοιπόν; Ὅτι δὲν εἶναι καθόλου μικρὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς μέθης καὶ τῆς κακολογίας, διότι καὶ ὁ Χριστὸς κατεδίκασεν εἰς τὴν κόλασιν ἐκεῖνον ποῦ ὠνόμασε τὸν ἀδελφὸν του μωρόν, διότι πολλάκις ἀπὸ τὸ ἀμάρτημα τοῦτο προῆλθε θάνατος· ὁ λαὸς ἐπίσης τῶν Ἰουδαίων ἐξ αἰτίας τῆς μέθης διέπραξε τὰ φοβερώτερα ἀμαρτήματα. Ἐπειτα, κατ' ἀρχὰς δὲν ὁμιλεῖ περὶ κολάσεως ἀλλὰ περὶ ἐκπτώσεως ἀπὸ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἀπὸ μὲν τὴν βασιλείαν ὁμοίως καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος ἐκπίπτουν· ἔαν ἢ ἔχουν δὲ διαφορὰν εἰς τὴν κόλασιν, δὲν εἶναι τῆς παρουσίας ὥρας νὰ τὸ ἐξετάσωμεν, διότι δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ θέμα μας τώρα.

«Τέτοιοι ἦσασθε μερικοί, ἀλλὰ ἐλοῦσθητε, ἀλλ' ἠγιάσθητε»²³. Προκαλῶν πολλὴν τὴν ἐντροπὴν των ἔλεγε· Κατανοήσατε ἀπὸ πόσον μεγάλη κακὰ μᾶς ἔσωσεν ὁ Θεός, πόσῃν φιλανθρωπίαν μᾶς ἔκανε νὰ δοκιμάσωμεν καὶ νὰ διαπιστώσωμεν· καὶ δὲν μᾶς ἀπήλλαξε μόνον ἀπὸ τὰ κακά, ἀλλὰ μᾶς εὐηργέτησεν ἀκόμη περισσότερο, διότι μᾶς ἐκαθάρισε. Καὶ μήπως μόνον τοῦτο; Καθόλου, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἠγίασε. Καὶ οὔτε τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ μᾶς ἐδικαίωσεν. Ἄν καὶ βέβαια καὶ μόνον τὸ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματα ἦτο μεγάλη δωρεὰ· τώρα ὅμως σὲ ἐγέμισε μὲ μύρια ἀγαθὰ. Καὶ αὐτὸ

ματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»· οὐκ ἐν τῷδε καὶ τῷδε· ἀλλὰ «καὶ ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ ἡμῶν».

5: Ταῦτ' οὖν οἰδότες, ἀγαπητοί, καὶ τὸ μέγεθος τῆς γε-
γεννημένης εὐεργεσίας ἐννοοῦντες μένωμεν σωφρόνως
5 βιοῦντες τῶν τε ἀπηριθμημένων καθαρεύοντες ἀπάντων,
καὶ τὰ δικαστήρια φεύγωμεν τὰ ἐν ἀγοραῖς ταῖς ἔξω, καὶ
τὴν εὐγένειαν, ἣν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐχαρίσατο, ταύτην διαφυ-
λάξωμεν. Ἐννόησον γὰρ ἡλικίης ἐστὶν αἰσχύνης καθέζε-
σθαι "Ἐλληνα σοὶ τὰ δίκαια νέμοντα. Τί οὖν, φησὶν, ἐὰν
10 παρανόμως ὁ ἔνδον κρίνη; Διὰ τί, εἶπέ μοι; κατὰ ποίους
γὰρ νόμους δικάζει ὁ "Ἕλληνας καὶ κατὰ ποίους ὁ Χριστιανός;
οὐκ εὐδηλον ὅτι κατὰ μὲν τοὺς τῶν ἀνθρώπων ὁ
"Ἕλληνας, κατὰ δὲ τοὺς τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστιανός; Οὐκοῦν ἐν-
ταῦθα μᾶλλον τὸ δίκαιον, ἐπειδὴ καὶ ἐξ οὐρανῶν εἰσὶν οἱ
15 νόμοι πεμφθέντες. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν μετὰ τῶν εἰ-
ρημένων καὶ ἕτερα ἐστὶν ὑποπτεῦσαι πολλὰ, καὶ ῥητόρων
δεινότητα καὶ διαφθορὰν ἀρχόντων καὶ πολλὰ ἄλλα τὸ
δίκαιον λυμαίνεται· ἐνταῦθα δὲ τοιοῦτον οὐδέν.

Τί οὖν, ἂν ὁ ἀντίδικος δυνάστης ᾖ; φησί. Καὶ διὰ
20 τοῦτο μὲν οὖν μάλιστα δικάζεσθαι ἐνταῦθα χρή· ἐν γὰρ
τοῖς ἔξω δικαστηρίοις περιέσται σου πάντως. Εἰ δὲ οὐκ
ἀνέχεται, ἀλλὰ καὶ τῶν ἔνδον καταφρονεῖ καὶ ἔξω πρὸς
βίαν ἔλκει, βέλτιον, ὅπερ ἐξ ἀνάγκης μέλλεις πάσχειν,
ἐκόντα ὑποστῆναι καὶ μὴ δικάσασθαι; ἵνα καὶ μισθὸν ἔχῃς.
25 «Ἄν γὰρ τίς σοι θέλη κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λα-
βεῖν, ἀφήσεις αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον» καὶ «Ἴσθι εὐνοῶν τῷ
ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ».
Καὶ τί χρή λέγειν τὰ ἡμέτερα; καὶ γὰρ αὐτοὶ οἱ τῶν ἔξω-

ἔγινεν «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ» ὄχι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ ἐκείνου, ἀλλὰ «καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ μας».

5. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μας, ἀγαπητοί μου, καὶ κατανοοῦντες τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, ποῦ μᾶς ἔγινεν, ἃς ζῶμεν συνεχῶς μὲ σωφροσύνην καὶ καθαροὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ἁμαρτήματα, ποῦ ἔχομεν ἀπαριθμήσει, καὶ ἃς ἀποφεύγωμεν τὰ δικαστήρια εἰς τὰς ἀγορὰς τῶν Ἑθνικῶν, καὶ τέλος ἃς διαφυλάξωμεν τὴν εὐγένειαν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεός. Κατανόησε δηλαδὴ πόση ἐντροπή εἶναι νὰ εἶναι δικαστὴς ἓνας Ἑθνικός, γιὰ νὰ σοῦ ἀπονείμῃ δικαιοσύνην. Τί γὰρ κάνω, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἐὰν ὁ Χριστιανὸς κρίνῃ παρανόμως; Διατί γὰρ κρίνῃ παρανόμως, εἶπέ μου; κατὰ ποίους δηλαδὴ νόμους κρίνει ὁ Ἑθνικός καὶ κατὰ ποίους ὁ Χριστιανός; Δὲν εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ὁ Ἑθνικός μὲν κρίνει κατὰ τοὺς νόμους τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ Χριστιανὸς κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ; Ἐπομένως εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν μᾶλλον ἀπονέμεται δικαιοσύνη, ἐπειδὴ οἱ νόμοι προέρχονται καὶ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Δηλαδή, εἰς τὴν περίπτωσιν μὲν τῶν Ἑθνικῶν δικαστῶν μαζὶ μὲ ὅσα ἔχουν ἀναφερθῆ καὶ ἄλλα πολλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποπτευθῆ κανεῖς, ἢ δὲ δεινότης τῶν ρητόρων, ἢ διαφθορὰ τῶν ἀρχόντων καὶ πολλὰ ἄλλα θλάπτουν τὴν ἀπονομήν τοῦ δικαίου· εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμως τῶν Χριστιανῶν δικαστῶν δὲν συμβαίνει τίποτε τέτοιο.

Καὶ τί πρέπει νὰ γίνῃ, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἂν ὁ ἀντίδικος εἶναι ἄρχων; Καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον λοιπὸν πρέπει πάρα πολὺ νὰ δικασθῆς ἀπὸ Χριστιανὸν δικαστὴν, διότι εἰς τὰ δικαστήρια τῶν Ἑθνικῶν θὰ σὲ νικήσῃ ὅπως ὅποτε. Ἐὰν ὁμως δὲν δέχεται τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τοὺς Χριστιανούς δικαστὰς καταφρονῆ καὶ σὲ οὕρῃ διαίως πρὸς τὰ δικαστήρια τῶν Ἑθνικῶν, εἶναι καλύτερον νὰ μὴ δικασθῆς ἐκεῖ καὶ νὰ ὑποστῆς μὲ τὴν θέλησίν σου ὅτι πρόκειται νὰ πάθῃς ἐξ ἀνάγκης, διὰ νὰ ἔχῃς καὶ μισθόν. «Ἄν δηλαδὴ κάποιος θέλῃ νὰ σὲ πάῃ εἰς τὸ δικαστήριον καὶ νὰ πάρῃ τὸν χιτῶνα σου, νὰ τοῦ ἀφήσῃς καὶ τὸ ἱμάτιόν σου» καὶ «Δεῖξε ταχέως φιλικὴν διάθεσιν πρὸς τὸν ἀντίδικόν σου, καθ' ὃν χρόνον πηγαίνεις μαζὶ του εἰς τὸ δικαστήριον»²⁴. Ἀλλὰ διατί πρέπει νὰ εἴπωμεν τὰ ἰδικά μας ἐπιχειρήματα; καθ' ὅσον μάλιστα οἱ ἴδιοι οἱ συνήγοροι τῶν

θεν δικαστηρίων συνήγοροι μυριάκις ταῦτα λέγουσιν, ὅτι βέλτιον ἔξωθεν διαλύεσθαι. Ἄλλ' ὡ τῶν χρημάτων, μάλλον δέ, ὡ τοῦ ἀτόπου ἔρωτος τῶν χρημάτων· ὅτι πάντα ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλε, καὶ πάντα λῆρος τοῖς πολλοῖς
 5 καὶ μῦθοι διὰ τὰ χρήματα. Καὶ τὸ μὲν βιωτικούς εἶναι τοὺς τοῖς δικαστηρίοις ἐνοχλοῦντας οὐδὲν θαυμαστόν, τὸ δὲ πολλοὺς τῶν ἀποταξαμένων τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα ποιεῖν, τοῦτό ἐστι ὃ συγγνώμης πάσης ἐστέρηται.

Εἰ γὰρ ἐθέλοις ἰδεῖν πόσον ταύτης ἀπέχειν σε τῆς
 10 χρείας, τῆς τῶν δικαστηρίων λέγω, προσέταξεν ἡ Γραφή καὶ τίσιν οἱ νόμοι κεῖνται μαθεῖν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «Δικαίῳ νόμος οὐ κεῖται, ἀνόμοις δὲ καὶ ἀνυποτάκτοις». Εἰ δὲ περὶ τοῦ Μωϋσαϊκοῦ ταῦτά φησι, πολλῶ μάλλον περὶ τῶν ἔξωθεν. Ἄν μὲν οὖν ἀδικῆς, δῆλον ὡς
 15 οὐκ ἂν εἶης δίκαιος· ἐὰν δὲ ἀδικῆ καὶ φέρης —δικαίου γὰρ μάλιστα τοῦτό ἐστιν— οὐδὲν χρεῖαν ἔχεις τῶν ἔξωθεν νόμων. Καὶ πῶς δυνήσομαι φέρειν ἀδικούμενος; φησί. Καίτοιγε ὁ Χριστὸς καὶ τούτου τι πλεον προσέταξεν· οὐ γὰρ μόνον ἀδικούμενον φέρειν ἐκέλευσεν, ἀλλὰ καὶ προσε-
 20 πιδαφιλεύεσθαι τῷ ἀδικοῦντι καὶ τῇ προθυμίᾳ τοῦ πάσχειν ὑπερβαίνειν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ποιοῦντος κακῶς. Οὐ γὰρ εἶπε, τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν ἄφες τὸν χιτῶνα· ἀλλὰ μετ' ἐκείνου καὶ τὸ ἱμάτιον δός. Νίκησον γὰρ αὐτόν, φησί, τῷ κακῶς πάσχειν,
 25 μὴ τῷ κακῶς ποιεῖν· αὕτη γὰρ ἡ σαφὴς νίκη καὶ λαμπρά. Διὸ καὶ προῖὼν ἔλεγεν ὁ Παῦλος· «ἤδη μὲν οὖν ὄλως ἥττημα ὑμῖν ἐστὶν ὅτι κρίματα ἔχετε μεθ' ἐαυτῶν. Καὶ διὰ τί οὐ μάλλον ἀδικεῖσθε;».

Ὅτι γὰρ ὁ ἀδικούμενος νικᾷ μάλλον τοῦ μὴ φέρον-
 30 τος ἀδικεῖσθαι, τοῦτο ὑμῖν ποιήσω φανερόν. Ὁ μὴ φέρων

δικαστηρίων τῶν Ἐθνικῶν μυριάκις λέγουν αὐτά, ὅτι δηλαδή εἶναι καλύτερον νὰ συμφιλιωθῆ κανεὶς πρὸ τῆς δίκης. Ἄλλ' ὡ τὰ χρήματα, μᾶλλον δέ, ὡ παράλογε ἔρωτα τῶν χρημάτων, διότι ὅλα τὰ ἀνέτρεψε καὶ τὰ κατέβαλε, καὶ διὰ τοὺς πολλοὺς τὰ πάντα εἶναι φλυαρία καὶ μῦθοι πρὸς χάριν τῶν χρημάτων. Καὶ τὸ νὰ ἔχουν μὲν καταληφθῆ ἀπὸ τὰς κοσμικὰς μερίμας αὐτοὶ ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ δικαστήρια δὲν εἶναι καθόλου παράξενον, τὸ νὰ κάμνουν ὁμῶς τὰ ἴδια πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀπηνήθησαν τὰ βιωτικά, τοῦτο δὲν συγχωρεῖται καθόλου.

Ἐὰν δηλαδή θέλῃς νὰ ἴδῃς πόσον ὤρισεν ἡ Γραφή νὰ ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν ἀνάγκην αὐτήν, ἐννοῶ τὴν ἀνάγκην τῶν δικαστηρίων, καὶ διὰ νὰ μάθῃς διὰ ποίους ἔχουν τεθῆ οἱ νόμοι, ἄκουσε τί λέγει ὁ Παῦλος· «Ὁ νόμος δὲν ἐτέθη διὰ τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀνόμους καὶ τοὺς ἀνυποτάκτους»²⁵. Καὶ ἂν αὐτὰ τὰ λέγῃ περὶ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου, πολὺ περισσότερον αὐτὰ ἰσχύουν περὶ τῶν νόμων τοῦ κόσμου. Ἄν μὲν λοιπὸν ἀδικῆς, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν εἶσαι δίκαιος· ἐὰν δὲ ἀδικῆσαι καὶ ὑπομένῃς —διότι τοῦτο πρὸ παντὸς δεικνύει τὸ δίκαιον— δὲν ἔχεις καμμίαν ἀνάγκην τῶν κοσμικῶν νόμων. Καὶ πῶς θὰ ἤμπορέσω νὰ ὑπομένω νὰ ἀδικουμαι; θὰ ἔλεγε κάποιος. Καὶ ὁμῶς ὁ Χριστὸς ἐπρόσταξε καὶ κάτι ἐπὶ πλέον αὐτοῦ· δηλαδή ὄχι μόνον παρήγγειλε νὰ ὑπομένῃ κανεὶς, ὅταν ἀδικῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ παρέχῃ εἰς τὸν ἀδικοῦντα ἀφθονα ἀγαθὰ καὶ μὲ τὴν προθυμίαν τῆς ὑπομονῆς εἰς τὰς ἀδικίας νὰ ὑπερβαίνῃ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ κακοῦ. Δὲν εἶπε δηλαδή, Εἰς ἐκεῖνον ποὺ θέλει νὰ σὲ σύρῃ εἰς δικαστήριον καὶ νὰ λάβῃ τὸν χιτῶνα σου δῶσε τὸν χιτῶνα, ἀλλὰ λέγει· «μαζὶ μὲ τὸν χιτῶνα δῶσε καὶ τὸ ἱμάτιόν σου». Δηλαδή, νίκησέ τον, λέγει, τὸν ἀδικὸν ὑφιστάμενος ἀδικίαν, καὶ ὄχι μὲ τὸ νὰ ἀδικῆς· αὐτὴ εἶναι ἡ σαφὴς καὶ λαμπρὰ νίκη. Διὰ τοῦτο προηγουμένως ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Καὶ μόνον ὅτι ἔχετε δίκας μεταξὺ σας εἶναι ὅπωςδὴποτε εἰς θάρος σας. Καὶ διατί δὲν προτιμᾶτε νὰ ἀδικῆσθε;».

Τὸ ὅτι δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ ὑπομένει τὴν εἰς θάρος τοῦ ἀδικίαν ἐπιτυχάνει μεγαλυτέραν νίκην θὰ σᾶς τὸ καταστήσω φανερόν. Ἐκεῖνος ποὺ δὲν ὑπομένει τὴν ἀδικίαν, καὶ ἂν ἀκόμη φέρῃ τὸν ἀδι-

ἀδικεῖσθαι, κἄν εἰς δικαστήριον ἐλκύσῃ, κἄν περιγένηται,
 τότε μάλιστα ἡττηταί· ὁ γὰρ οὐκ ἤθελεν, ἔπαθεν· ἠνάγκασε
 γοῦν αὐτὸν ὁ ἀντίδικος καὶ ἀλγῆσαι καὶ δικάσασθαι.
 Τί γὰρ ὅτι νενίκηκας; τί δὲ ὅτι τὰ χρήματα ἀπέλαβες
 5 ἅπαντα; ὅπερ οὐκ ἐβούλου τέως ὑπέμεινας, ἀναγκασθεὶς
 δικάσασθαι. Ἄν δὲ ἐνέγκῃς τὴν ἀδικίαν, νικῶς χρημάτων
 μὲν ἀποστερούμενος, τῆς δὲ νίκης οὐκέτι τῆς ἐπὶ τῇ φι-
 λοσοφίᾳ ταύτῃ· οὐ γὰρ ἴσχυσέ σε ἀναγκάσαι ἐκεῖνος,
 ὅπερ οὐκ ἐβούλου, ποιῆσαι. Καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές,
 10 εἶπέ μοι, τίς ἐνίκησεν ἐπὶ τῆς κοπρίας; τίς ἡττήθη; ὁ πάν-
 τα ἀφαιρεθεὶς Ἰώβ ἢ ὁ πάντα ἀφελόμενος διάβολος; Δῆ-
 λον ὅτι ὁ πάντα ἀφελόμενος διάβολος. Τίνα θαυμάζομεν
 τῆς νίκης, τὸν διάβολον τὸν πλήξαντα ἢ τὸν Ἰώβ τὸν
 πληγέντα; Δῆλον ὅτι τὸν Ἰώβ. Καίτοιγε οὐκ ἴσχυσε χρή-
 15 ματα ἀπολλύμενα κατασχεῖν, οὐ σῶσαι τοὺς παῖδας τοὺς
 αὐτοῦ. Καὶ τί λέγω χρήματα καὶ παῖδας; τὴν τοῦ σώμα-
 τος οὐκ ἴσχυσε περιποιήσασθαι σωτηρίαν. Ἄλλ' ὅμως
 οὗτός ἐστιν ὁ νίκησας, ὁ πάντα τὰ ὄντα ἀποβαλὼν. Χρή-
 ματα μὲν γὰρ οὐκ ἴσχυσε κατασχεῖν, τὴν δὲ εὐσέβειαν
 20 κατέσχε μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης.

Ἄλλὰ παισὶν οὐκ ἐπήμυνεν ἀπολλυμένοις. Καὶ τί τοῦ-
 το; καὶ γὰρ ἐκείνους λαμπροτέρους ἐποίησε τὸ συμβάν,
 καὶ ἑαυτῷ δὲ οὕτως ἤμυνεν ἐπηρεαζομένῳ. Εἰ δὲ μὴ κα-
 κῶς ἔπαθε καὶ ἡδικήθη παρὰ τοῦ διαδόλου, οὐκ ἂν ἐνί-
 25 κησε τὴν λαμπρὰν νίκην ἐκείνην. Εἰ πονηρὸν ἦν τὸ ἀδι-
 κεῖσθαι, οὐκ ἂν ἡμῖν αὐτὸ ἐπέταξεν ὁ Θεός· πονηρὰ γὰρ
 ὁ Θεὸς οὐκ ἐπιτάττει. Ἦ οὐκ ἴστε ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς
 τῆς δόξης καὶ οὐκ ἂν αἰσχύνῃ καὶ γέλῳτι καὶ ζημίᾳ πε-
 ριβαλεῖν ἡμᾶς ἠθέλησεν, ἀλλὰ τᾶναντία προξενῆσαι; Διὰ
 30 τοῦτο κελεύει ἀδικεῖσθαι καὶ πάντα πράττει, ὥστε ἀπο-
 στῆσαι ἡμᾶς τῶν βιωτικῶν καὶ πείσαι τί δόξα καὶ τί αἰ-
 σχύνῃ, τί ζημία καὶ τί κέρδος.

κον εἰς δικαστήριον, καὶ ἂν ἀκόμη νικήσῃ, τότε ὑφίσταται βαρεῖαν ἤτταν, διότι ἔπαθεν αὐτὸ πού δὲν ἤθελεν· ὁ ἀντίδικος τὸν ἠνάγκαζε καὶ νὰ στενοχωρηθῇ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ δικαστήρια. Τί σημασίαν ἔχει λοιπὸν ὅτι ἐνίκησες καὶ ὅτι ἔλαβες ὀπίσω ὄλα τὰ χρήματά σου; Ἰπέστης αὐτὸ τὸ ὅποιον δὲν ἤθελες· μέχρι πρό τινος, νὰ ἀναγκασθῆς δηλαδὴ νὰ καταφύγῃς εἰς τὰ δικαστήρια. Ἐὰν ὁμοῦς ὑπομείνης τὴν ἀδικίαν, νικάς, καὶ χάνεις μὲν τὰ χρήματα, δὲν ἀποστερεῖσαι ὁμοῦς τῆς νίκης, τὴν ὁποίαν ἐκέρδισες μὲ τὴν φιλοσοφίαν σου²⁶ αὐτὴν στάσιν, διότι ἐκεῖνος δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ σὲ ἀναγκάσῃ νὰ κάνῃς ὅ,τι δὲν ἤθελες. Καὶ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀληθές, εἶπέ μου, ποῖος ἐνίκησεν ἐπάνω εἰς τὴν κοπριά; ποῖος ἠττήθη; ὁ Ἰὼβ πού ὄλα τὰ ἔχασεν ἢ ὁ διάβολος πού τοῦ τὰ ἀφήρεσεν ὄλα; Ποῖον θαυμάζομεν διὰ τὴν νίκην του, τὸν διάβολον πού κατέφερε τὸ πλήγμα ἢ τὸν Ἰὼβ πού ἐπλήγη; Εἶναι φανερόν ὅτι θαυμάζομεν τὸν Ἰὼβ. Καὶ ὁμοῦς αὐτὸς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ συγκρατήσῃ τὰ χρήματά του ἀπὸ τὴν ἀπώλειαν, δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ σώσῃ τὰ ἰδικά του παιδιά. Καὶ τί ἀναφέρω χρήματα καὶ παιδιά; δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διασώσῃ τὸ σῶμα του. Ἄλλ' ὁμοῦς αὐτὸς εἶναι ὁ νικητής, αὐτὸς πού ἔχασε τὰ πάντα. Χρήματα μὲν δὲν ἠμπόρεσε νὰ διατηρήσῃ, ἐκράτησε τὴν εὐσέβειαν μὲ πᾶσαν ἀκρίθειαν.

Ἄλλ' ὁμοῦς δὲν ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν παιδιῶν του καθὼς ἐχάνοντο. Καὶ τί μὲ αὐτό; διότι εἰς τὴν πραγματικότητά τὸ συμβᾶν ἔκανε ἐκείνους λαμπροτέρους, καὶ ἔτσι ἐβοήθησε τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν ἀντεμετώπιζε τὸν πειρασμόν. Ἐὰν ὁμοῦς δὲν εἶχε πάθει κακὸν καὶ δὲν εἶχε ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸν διάβολον, δὲν θὰ ἐκέρδιζε τὴν λαμπρὰν ἐκείνην νίκην. Ἐὰν ἦτο κακὸν τὸ νὰ ἀδικούμεθα, δὲν θὰ μᾶς παρήγγελεν αὐτὸ ὁ Θεός, διότι ὁ Θεός δὲν παραγγέλλει πονηρὰ πράγματα. Ἡ δὲν γνωρίζετε ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός τῆς δόξης καὶ ὅτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θελήσῃ νὰ μᾶς περιβάλλῃ μὲ αἰσχύνῃ καὶ γέλωτα καὶ ζημίαν, ἀλλὰ νὰ μᾶς προξενήσῃ τὰ ἀντίθετα; Διὰ τοῦτο μᾶς παραγγέλλει νὰ ἀδικούμεθα καὶ πράττει τὰ πάντα, ὥστε νὰ μᾶς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τὰ βιωτικά καὶ νὰ μᾶς πείσῃ τί εἶναι δόξα καὶ τί αἰσχύνῃ, τί ζημία καὶ τί κέρδος.

6. Ἄλλὰ δεινὸν τὸ ἀδικεῖσθαι καὶ ἐπηρεάζεσθαι. Οὐκ ἔστι δεινόν, οὐκ ἔστιν, ἄνθρωπε. Μέχρι τίνος πρὸς τὰ παρόντα ἐπτόησαι; Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπέταξεν αὐτὸ ὁ Θεός, εἰ δεινὸν ἦν. Σκόπει δέ. Ὁ ἡδίκηκὸς ἀπῆλθε χρήματα
5 ἔχων, ἀλλὰ καὶ συνειδὸς πονηρόν· ὁ δὲ ἡδίκημένος χρημάτων μὲν ἀπεστερημένος, παρρησίαν δὲ κεκτημένος πρὸς τὸν Θεόν, κτῆμα μυρίων θησαυρῶν τιμιώτερον.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες φιλοσοφῶμεν ἐκ προαιρέσεως καὶ μὴ πάσχωμεν τὰ τῶν ἀνοήτων, οἳ τότε νομίζουσι μὴ ἀδικεῖσθαι, ὅταν ἀπὸ δικαστηρίου τοῦτο πάθωσι. Τούναντίον
10 δὲ ἅπαν ἐστὶν ἡ μεγίστη ζημία καὶ ὄλως, ὅταν μὴ ἐκόντες ταῦτα φιλοσοφῶμεν, ἀλλ' ἠττηθέντες ἐκεῖθεν· οὐδὲν γὰρ κέρδος ἀπὸ δικαστηρίου ἠττηθέντα ἐνεγκεῖν· καὶ γὰρ τῆς ἀνάγκης τὸ πρᾶγμα γίνεται λοιπόν. Τίς οὖν ἡ λαμπρὰ
15 νίκη; Ὅταν σὺ καταφρονήσης, ὅταν μὴ δικάσῃ.

Τί φῆς; ἀφηρέθην ἅπαντα τὰ ὄντα, φησί, καὶ σιγᾶν κελεύεις; ἐπηρεάσθην, καὶ φέρειν πράως παραινεῖς; καὶ πῶς δυνησομαι; Ῥᾶστα μὲν οὖν, ἂν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβλέψης, ἂν ἴδῃς τὸ κάλλος τοῦτο καὶ ποῦ σε ἐπηγγείλα-
20 τὸ δέξασθαι ὁ Θεὸς φέροντα ἀδικίαν γενναίως. Τοῦτο τοίνυν ποίει καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἐννόησον ὅτι τῷ ἐκεῖ καθημένῳ ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ γέγονας ὁμοῖος. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ὑβρίσθη καὶ ἤνεγκε, καὶ ὤνειδίσθη καὶ οὐκ ἠμύνατο, καὶ ἐτυπτήθη καὶ οὐκ ἐπεξῆλθεν, ἀλλὰ καὶ
25 τοὺς ἐναντίους ἠμείψατο εὐεργεσίαις μυρίαις τοὺς τὰ τοιαῦτα πεπονηκότας, καὶ ἡμᾶς μιμητὰς αὐτοῦ γενέσθαι ἐκέλευσεν. Ἐννόησον ὅτι γυμνὸς ἐξῆλθες ἐκ κοιλίας μητρὸς σου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύση καὶ σὺ καὶ ἐκεῖνος ὁ ἡδίκηκὸς· μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος μὲν μετὰ μυρίων τραυμάτων σκώ-
30 ληκα τικτόντων. Ἐννόησον ὅτι πρόσκαιρα τὰ παρόντα,

6. Ἄλλὰ εἶναι φοβερόν πρᾶγμα ἢ ἀδικία καὶ ὁ πειρασμός. Δὲν εἶναι φοβερόν, δὲν εἶναι ἄνθρωπε. Μέχρι ποίου σημείου δειλιάζεις εἰς τὰ παρόντα; διότι οὔτε ὁ Θεὸς θὰ παρήγγελλεν αὐτό, ἐὰν ἦτο φοβερόν. Πρόσεξε δέ. Ὁ ἀδικὸς συνήθως ἀπέρχεται ἔχων χρήματα ἀλλὰ καὶ συνείδησιν πονηράν, ὁ δὲ ἠδίκημένος ἀπεστερημένος μὲν χρημάτων, ἔχων ὁμῶς παρρησίαν πρὸς τὸν Θεόν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι πολυτιμώτερον μυρίων θησαυρῶν.

Αὐτὰ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μας ἄς φιλοσοφῶμεν μὲ ἐλευθέραν βούλησιν καὶ ἄς μὴ παθαίνωμεν αὐτὰ πού παθαίνουν οἱ ἀνόητοι, οἱ ὁποῖοι νομίζουν ὅτι δὲν ἀδικοῦνται τότε μόνον, ὅταν πάθουν τοῦτο ἀπὸ δικαστήριον. Τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον εἶναι ἡ μεγίστη καὶ πλήρης ζημία, ὅταν δὲν ἀσκῶμεν αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν μὲ τὴν θέλησιν μας, ἀλλ' ἀφοῦ ὑποστῶμεν ἤτταν· διότι κανένα κέρδος δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀποκομίση κανεὶς ἀπὸ δικαστήριον, ἂν ἠττηθῇ, ἐφ' ὅσον εἶναι πλέον θέμα ἀνάγκης διὰ συμμόρφωσιν (εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ δικαστηρίου). Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ λαμπρὰ νίκη; Ὅταν σὺ καταφρονήσης τὸ δίκαιόν σου, ὅταν δὲν καταφύγῃς εἰς τὸ δικαστήριον.

Τί λέγεις; Μοῦ ἀφήρσαν, θὰ εἶπη κάποιος, ὅλα τὰ ὑπάρχοντά μου καὶ μοῦ παραγγέλλεις νὰ σιωπῶ; Μὲ ἀνεστάτωσαν, καὶ μὲ προτρέπεις νὰ ὑπομένω μὲ πραότητα; καὶ πῶς θὰ ἡμπορέσω νὰ τὸ κάνω αὐτό; Πάρα πολὺ εὐκολα βέβαια, ἂν ἀναβλέψῃς εἰς τὸν οὐρανόν, ἂν ἴδῃς τὸ κάλλος τοῦτο καὶ ποῦ ὑπεσχέθη νὰ σὲ δεχθῇ ὁ Θεός, ἂν ὑπομένης τὴν ἀδικίαν μὲ γενναιότητα. Τοῦτο λοιπὸν νὰ κάμνης καί, ἀφοῦ ὑψώσης τὰ βλέμματά σου εἰς τὸν οὐρανόν, νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι ἔγινες ὅμοιος μὲ τὸν καθήμενον ἐκεῖ ἐπὶ τῶν Χερουβίμ· διότι, ὡς γνωστόν, καὶ ἐκεῖνος ὑβρίσθη, καὶ ὁμῶς ὑπέμεινε, καὶ ἐχλευάσθη καὶ ὁμῶς δὲν ἀντέδρασε, καὶ ἐδάρη, καὶ ὁμῶς δὲν ἀνταπέδωσεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθρούς του, οἱ ὁποῖοι εἶχον κάμει αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὰς πράξεις, τοὺς ἀντήμειψε μὲ μυρίας εὐεργεσίας καὶ ἡμᾶς μᾶς παρήγγειλε νὰ γίνωμεν μιμηταὶ αὐτοῦ. Νὰ σκέπτεσαι ὅτι γυμνὸς ἐξῆλθες ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς μητρός σου, γυμνὸς καὶ θὰ φύγῃς ἀπὸ τὸν κόσμον αὐτὸν καὶ σὺ καὶ ἐκεῖνος πού σὲ ἠδίκησε, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος μὲ μύρια τραύματα, πού γεννοῦν σκώληκα. Νὰ ἔχῃς εἰς τὸν νοῦν σου ὅτι τὰ παρόντα εἶναι πρόσκαι-

λόγισαι τοὺς τάφους τῶν προγόνων, κατάμαθε τὰ γεγενημένα σαφῶς, καὶ ὄψει ὅτι ἰσχυρότερόν σε ἐποίησεν ὁ ἀδικήσας. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ πάθος χαλεπώτερον ἐποίησε, τὴν φιλαργυρίαν λέγω, τὸ δὲ σὸν ἀσθενέστερον λαβῶν τὴν τροφήν τοῦ θηρίου. Καὶ ἔτι πρὸς τούτοις ἀπήλλαξέ σε φροντίδων, ἀγωνίας, βασκανίας, συκοφαντῶν, θορύβου, ταραχῆς, φόβου διηνεκοῦς, καὶ τὸν φορυτὸν τῶν κακῶν ἐπεσώρευσε ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν.

Τί οὖν, ἐὰν λιμῶ παλαίσω; φησί. Μετὰ Παύλου τοῦτο πᾶσχεις τοῦ λέγοντος, «Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν». Ἄλλ' ἐκεῖνος διὰ τὸν Θεόν, φησί. Καὶ σὺ διὰ τὸν Θεόν· ὅταν γὰρ μὴ ἐπεξέλθῃς, διὰ τὸν Θεὸν τοῦτο ποιεῖς. Ἄλλ' ὁ ἡδίκηκός μετὰ τῶν πλουτούντων τρυφᾷ, μᾶλλον δὲ μετὰ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ σὺ μετὰ Παύλου στεφανοῦσαι. Μὴ τοίνυν δέδιθι λιμόν· «Οὐ γὰρ λιμοκτονήσει Κύριος ψυχὰς δικαίων». Καὶ ἕτερός φησι πάλιν, «Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει». Εἰ γὰρ τὰ στρουθία τοῦ ἀγροῦ διατρέφει, πῶς σε οὐ διαθρέψει;

Μὴ γινώμεθα τοίνυν ὀλιγόπιστοι μηδὲ ὀλιγόψυχοι, ἀγαπητοί. Ὁ γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν ἐπαγγειλάμενος καὶ τοσαῦτα ἀγαθὰ, τὰ παρόντα πῶς οὐ δώσει; Μὴ περιπτώων ἐπιθυμῶμεν, ἀλλ' αὐταρκειᾶς ἐχώμεθα, καὶ αἰεὶ πλουτήσομεν· σκεπάσματα ζητῶμεν καὶ τροφάς, καὶ πάντων ἐπιληψόμεθα καὶ τούτων καὶ τῶν πολλῶ μειζόνων. Εἰ δὲ ἀλγεῖς ἔτι καὶ κάτω κύπτεις, ἡβουλόμην σοι τοῦ ἡδίκηκός μετὰ τὴν νίκην δεῖξαι τὴν ψυχὴν, πῶς τέφρα γίνεται. Καὶ γὰρ ἡ ἀμαρτία τοιοῦτον· ἕως μὲν ἂν ἐργασθῇ, παρέχει τινὰ ἡδονὴν, ὅταν δὲ τελεσθῇ, τότε ἡ μικρὰ ἡδονὴ ὑπεξίσταται, ἐπεισέρχεται δὲ ἀθυμία.

26α. Τὴν ἐπιθυμίαν διὰ τὴν διεκδίκησιν τοῦ δικαίου καὶ ἐκδίκησιν τῆς ἀδικίας.

27. Α' Κορ. 4,11.

28. Παρ. 10,3.

29. Ψαλ. 54,23.

ρα, σκέψου τοὺς τάφους τῶν προγόνων, μελέτησε μὲ σαφήνειαν τὰ γεγονότα καὶ θὰ ἴδῃς ὅτι ἐκεῖνος ποὺ σέ ἠδίκησε σέ ἔκανε ἰσχυρότερον. Δηλαδή, τὸ μὲν πάθος τὸ ἰδικόν του —ἐννοῶ τὴν φιλαργυρίαν— τὸ ἔκανε φοβερώτερον, τὸ ἰδικόν σου δὲ τὸ ἔκανε ἀσθενέστερον, ἀφοῦ ἔλαβεν ἐκεῖνος τὴν τροφήν τοῦ θηρίου ^{26α}. Καὶ ἀκόμη ἐπὶ πλέον σέ ἀπήλλαξεν ἀπὸ φροντίδας, ἀγωνίαν, φθόνον, συκοφάντας, θόρυβον, ταραχήν, συνεχῆ φόβον, καὶ ἐπεσώρευσεν ἐπὶ τῆς ἰδικῆς του κεφαλῆς τὸ πλῆθος τῶν κακῶν.

Τί νὰ κάνω λοιπόν, ἐάν παλαίσω μὲ τὴν πείναν; θὰ ἔλεγε κάποιος. Τὸ πάσχεις αὐτὸ μαζί μὲ τὸν Παῦλον, ὁ ὁποῖος λέγει· «Ἔως αὐτὴν τὴν ὥραν καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν ἑλλείψεις εἰς ρουχισμόν»²⁷. Ἄλλ' ἐκεῖνος, λέγει, τὸ πάσχει αὐτὸ διὰ τὸν Θεόν. Καὶ σὺ διὰ τὸν Θεόν· διότι, ὅταν δὲν ἀνταποδώσης τὸ κακόν, τὸ κάμνεις αὐτὸ διὰ τὸν Θεόν. Καὶ αὐτὸς μὲν ποὺ ἔχει διαπράξει τὴν ἀδικίαν ζῆ ἀνέτως μαζί μὲ τοὺς πλουσίους, ἢ καλύτερα ζῆ μαζί μὲ τὸν διάβολον, ἐνῶ σὺ στεφανοῦσαι μαζί μὲ τὸν Παῦλον. Μὴ λοιπόν φοβᾶσαι τὴν πείναν, διότι «Ὁ Κύριος δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ πεινάσουν οἱ δίκαιοι»²⁸. Καὶ ἄλλος πάλιν λέγει· «Ἀνάθεσε εἰς τὸν Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτὸς θὰ σέ διατρέψῃ»²⁹· διότι, ἐάν διατρέφῃ τὰ σπουργίτια τοῦ ἀγροῦ, πῶς δὲν θὰ διατρέψῃ ἐσένα;

Ἄς μὴ γινώμεθα λοιπόν ὀλιγόπιστοι οὔτε ὀλιγόψυχοι, ἀγαπητοί μου, διότι ἐκεῖνος ποὺ μᾶς ὑπεσχέθη βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τόσα πολλὰ ἀγαθὰ, πῶς δὲν θὰ μᾶς δώσῃ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρουσίας ζωῆς. Ἄς μὴ ἐπιθυμῶμεν περιττά, ἀλλ' ἄς εἴμεθα αὐτάρκεις, καὶ θὰ εἴμεθα πάντοτε πλούσιοι· ἄς ζητῶμεν σκεπάσματα καὶ τροφάς, καὶ τότε θὰ λάβωμεν τὰ πάντα, καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ τοῦ βίου καὶ τὰ πολὺ μεγαλύτερα. Ἐάν ὁμως ἀκόμη στενοχωρῆσαι καὶ σκύβῃς κάτω τὴν κεφαλὴν σου, θὰ ἤθελα νὰ σοῦ δείξω μετὰ τὴν νίκην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ποὺ διέπραξε ἀδικίαν, πῶς γίνεται τέφρα· καθ' ὅσον τέτοια εἶναι ἡ ἁμαρτία. Μέχρις ὅτου νὰ διαπραχθῇ, προσφέρει κάποιαν ἡδονήν, ὅταν ὁμως πραγματοποιηθῇ, τότε ἐξαφανίζεται ἡ μικρὰ ἡδονὴ καὶ εἰσβάλλει εἰς τὸν ἁμαρτήσαντα ἡ ἀθυμία.

Ταῦτα καὶ ὅταν ὑβρίζωμέν τινας, πάσχομεν· ὕστερον γοῦν ἑαυτῶν κατηγοροῦμεν. Οὕτω καὶ ὅταν πλεονεκτήσωμεν, χαίρομεν· μετὰ δὲ ταῦτα κεντούμεθα ὑπὸ τοῦ συνειδότος. Ὅρᾳς παρὰ τῷ δεῖνι τὴν οἰκίαν τοῦ πένητος;

5 Δάκρυσον μὴ τὸν ἀπεοτερημένον, ἀλλὰ τὸν εἰληφότα· οὐ γὰρ ἔδωκεν, ἀλλ' ἔλαβε κακόν. Ἐκεῖνον μὲν γὰρ τῶν παρόντων ἀπεστέρησεν, ἑαυτὸν δὲ τῶν ἀφάτων ἀγαθῶν ἐξέβαλεν. Εἰ γὰρ ὁ μὴ δοῦς τοῖς δεομένοις εἰς γέενναν ἀπεισιν, ὁ λαμβάνων τὰ τῶν δεομένων τί πείσεται; Καὶ τί τό

10 κέρδος, φησὶν, ὅταν ἐγὼ πάθω κακῶς; Μέγα μὲν οὖν τὸ κέρδος. Οὐ γὰρ τῇ τιμωρίᾳ τοῦ κακῶς πεπονηκότος, ἴστησί σοι τὴν ἀντίδοσιν ὁ Θεός· ἐπεὶ οὐδὲν ἂν ἦν μέγα. Τί γὰρ ὄφελος, ὅταν ἐγὼ πάθω κακῶς, κάκεινος πάσχη κακῶς; Καίτοιγε πολλοὺς εἶδα μεγίστην παραμυθίαν ταύ-

15 τὴν ἠγουμένους καὶ τὸ πᾶν ἀπειληθέναι νομίζοντας, ὅταν τοὺς ἐπηρεάσαντας ἴδωσι κολαζομένους.

Ἄλλ' ὅμως ὁ Θεὸς οὐκ ἐν τούτοις ἴστησι τὴν ἀμοιβήν. Ἄλλὰ βούλει μαθεῖν ὅσα τὰ ἀγαθὰ σε διαδέξεται; Τὸν οὐρανὸν σοι πάντα ἀνοίγει, τῶν ἁγίων ποιεῖ συμπο-

20 λίτην, εἰς τὸν αὐτὸν χορὸν τελεῖν σε παρασκευάζει, ἀμαρτημάτων ἀπολύει, δικαιοσύνην στεφανοῖ. Εἰ γὰρ οἱ τοῖς ἡμαρτηκόσιν ἀφιέντες τυγχάνουσιν ἀφέσεως, οἱ μὴ μόνον ἀφιέντες, ἀλλὰ καὶ ἐπιδαφιλευόμενοι, τίνος οὐ τεύξονται

25 ἀπολογίας; Μὴ τοίνυν ἀγεννῶς ἐνέγκης, ἀλλὰ καὶ εὖξαι ὑπὲρ
 Μὴ τοίνυν ἀγεννῶς ἐνέγκης, ἀλλὰ καὶ εὖξαι ὑπὲρ τοῦ ἡδίκηκότος· ὑπὲρ γὰρ σαυτοῦ τοῦτο ποιεῖς. Ἐλαθέ σου χρήματα; ἀλλὰ καὶ ἀμαρτίας· ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Νεεμάν καὶ τοῦ Γιεζῆ γέγονε. Πόσον οὐκ ἂν ἠθέλησας δοῦναι πλοῦτον, ὥστε ἀφεθῆναι σοι τὰ ἀμαρτήματα;

30 Τοῦτο τοίνυν γίνεται νῦν· ἂν γὰρ ἐνέγκης γενναίως καὶ μὴ καταράσῃ, λαμπρὸν ἀνεδήσω τὸν στέφανον. Οὐκ

Αὐτὰ τὰ παθαίνομεν καὶ ὅταν ὑβρίζωμεν κάποιους, ἐνῶ ὕστερον, ὡς γνωστόν, κατηγοροῦμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας. Ἔτσι καὶ ὅταν καταληφθῶμεν ἀπὸ πλεονεξίαν, χαίρομεν· κατόπιν ὁμῶς μᾶς κεντρίζει ἡ συνείδησίς μας. Βλέπεις τὴν οἰκίαν τοῦ πτωχοῦ πλησίον τοῦ τάδε; Δάκρυσε ὄχι δι' ἐκεῖνον ποὺ ἔχει στερηθῆ, ἀλλὰ δι' αὐτὸν ποὺ ἔχει λάθει, διότι δὲν ἐπροξένησεν, ἀλλ' ἔλαβε κακόν. Δηλαδή, ἐκεῖνον μὲν τὸν ἐστέρησεν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀπέκοψεν ὁμῶς τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ τὰ ἀπερίγραπτα ἀγαθὰ· διότι, ἐὰν πηγαίνη εἰς τὴν κόλασιν αὐτὸς ποὺ δὲν ἔδωσεν εἰς ἐκείνους ποὺ εἶχον ἀνάγκην, τί θὰ πάθῃ αὐτὸς ποὺ λαμβάνει τὰ ὑπάρχοντα τῶν πτωχῶν; Καὶ τί τὸ κέρδος, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὅταν ἐγὼ ζημιωθῶ; Πράγματι, μέγα εἶναι τὸ κέρδος· διότι ὁ Θεὸς δὲν σοῦ προσφέρει τὴν ἀνταπόδοσιν μὲ τὴν τιμωρίαν αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος σὲ ἔχει θλάψει, διότι τότε δὲν θὰ ἦτο καθόλου σπουδαῖον πρᾶγμα. Τί τὸ ὄφελος, ὅταν καὶ ἐγὼ ζημιωθῶ καὶ ἐκεῖνος ζημιωθῆ; Καὶ ὁμῶς γνωρίζω πολλοὺς ποὺ φαντάζονται ὅτι εἶναι μεγάλη παρηγορία καὶ νομίζουν ὅτι ἔλαβον πλήρη ἱκανοποίησιν, ὅταν ἴδουν τιμωρουμένους αὐτούς, οἱ ὁποῖοι τοὺς ἔκαμαν κακόν.

Ἄλλ' ὁμῶς ὁ Θεὸς δὲν μετρά μὲ αὐτὰ τὴν ἀμοιβήν. Ἀλλὰ θέλεις νὰ μάθῃς πόσα ἀγαθὰ θὰ σὲ εὐρουν; Σοῦ ἀνοίγει ὄλον τὸν οὐρανόν, σὲ κάμνει συμπολίτην τῶν ἁγίων, σὲ προετοιμάζει νὰ συμμετάσχῃς εἰς τὸν ἴδιον χορὸν μὲ αὐτούς, σὲ καθαρίζει ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, σὲ στεφανώνει μὲ τὴν δικαιοσύνην. Ἐὰν δηλαδή ἐπιτυχάνουν ἄφρῃσιν τῶν ἁμαρτιῶν των ἐκεῖνοι ποὺ συγχωροῦν ὅσους τοὺς ἔβλαψαν, ποῖα ἀπολογία δὲν θὰ γίνῃ δεκτὴ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον συγχωροῦν, ἀλλὰ καὶ κάμνουν εὐεργεσίας εἰς ὅσους τοὺς θλάπτουν; Μὴ λοιπὸν ὑποφέρῃς μὲ δυσφορίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ εὐχῆσαι ὑπὲρ αὐτοῦ ποὺ σὲ ἠδίκησε· διότι τοῦτο τὸ κάμνεις ὑπὲρ τοῦ ἑαυτοῦ σου. Σοῦ ἀφήρесе χρήματα; ἀλλὰ συγχρόνως σοῦ ἀφήρесе καὶ ἁμαρτίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνέβη καὶ εἰς τὸν Νεεμᾶν καὶ τὸν Γιεζῆ. Πόσον θὰ ἠθελῆς νὰ δώσης χρήματα, ὥστε νὰ σοῦ συγχωρηθοῦν τὰ ἁμαρτήματα;

Τοῦτο λοιπὸν γίνεται τώρα· ἂν δηλαδή ὑπομείνης μὲ γενναϊότητα καὶ δὲν καταρασθῆς θὰ στεφανωθῆς μὲ λαμπρὸν στέφανον.

ἐμός ὁ λόγος ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος ἤκουσα· «Εὐ-
 χεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς». Καὶ τὸ ἔπαθλον ἐν-
 νόησον ἠλίκον· «Ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ Πατρὸς ὑμῶν
 τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὡστε οὐδὲν ἀπεστέρησαι, ἀλλὰ καὶ
 5 προσέλαβες· οὐκ ἠδίκησαι, ἀλλὰ καὶ ἐστεφανώθης φιλο-
 σοφώτερος γενόμενος τὴν ψυχὴν, ὅμοιος τῷ Θεῷ κατα-
 στάς, τῆς φροντίδος τῶν χρημάτων ἀπαλλαγείς, τὴν βα-
 σιλείαν τῶν οὐρανῶν κτησάμενος.

Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἀναλογισάμενοι φιλοσοφῶμεν ἐν
 10 ταῖς ἀδικίαις, ἀγαπητοί, ἵνα καὶ τῆς τοῦ παρόντος βίου
 ταραχῆς ἀπαλλαγῶμεν καὶ τὴν ἀνόητον ἐκβάλωμεν ἀθυ-
 μίαν καὶ τῆς μελλούσης χαρᾶς ἐπιτύχωμεν χάριτι τοῦ
 Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Δὲν εἶναι ἰδικός μου ὁ λόγος, ἀλλ' ἤκουσα τὸν Χριστὸν νὰ τὸν λέ-
γῃ «Νὰ προσεύχεσθε δι' ἐκείνους ποὺ σᾶς κακομεταχειρίζονται»³⁰.
Καὶ σκέψου ποῖον εἶναι τὸ ἔπαθλον· «διὰ νὰ γίνετε ὅμοιοι τοῦ Πα-
τρὸς μας τοῦ οὐρανοῦ». Ὡστε τίποτε δὲν ἔχεις ἀποστερηθῆ, ἀλλ'
ἀντιθέτως ἔλαβες· δὲν ἔχεις ἀδικηθῆ, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐστεφανώθης,
ἀφοῦ ἡ ψυχὴ σου ἔγινε φιλοσοφικωτέρα, ἀφοῦ ἔγινες ὅμοιος μὲ
τὸν Θεόν, ἀφοῦ ἀπηλλάγης ἀπὸ τὴν φροντίδα τῶν χρημάτων καὶ
ἀπέκτησες τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἀναλογισθῶμεν ὅλα αὐτά, ἃς φιλοσοφῶμεν εἰς
τὰς ἀδικίας, ἀγαπητοί, καὶ διὰ νὰ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν
τοῦ παρόντος βίου καὶ διὰ νὰ ἀποβάλωμεν τὴν ἀνωφελεῆ ἀθυμίαν
καὶ διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν μέλλουσαν χαρὰν μὲ τὴν χάριν τοῦ
Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἄμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΖ.
Α' Κορ. 6, 12-14

«Πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει·
πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθή-
σομαι ὑπό τινος».

5 1. Τοὺς λαιμάργους ἐνταῦθα αἰνίττεται. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλει πάλιν ἐπὶ τὸν πεπορνευκότα φέρεσθαι — ἡ δὲ πορνεία ἀπὸ τρυφῆς καὶ ἀμετρίας — σφοδρῶς τὸ πάθος κολάζει. Οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν ἀπηγορευμένων λέγει τοῦτο
10 — ἐκεῖνα γὰρ οὐκ ἔξεστιν — ἀλλὰ περὶ τῶν ἀδιαφόρων εἶναι δοκούντων. Οἶόν τι λέγω· ἔξεστι, φησί, φαγεῖν καὶ πιεῖν, ἀλλ' οὐ συμφέρει μετὰ ἀσωτίας. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν αὐτοῦ καὶ παράδοξον, ὃ δὴ πολλαχοῦ ποιεῖν εἴωθεν εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπων τὸν λόγον, τοῦτο καὶ ἐνταῦ-
15 θα κατασκευάζει, καὶ δείκνυσιν ὅτι τὸ ἐν ἐξουσίᾳ ποιεῖν οὐ μόνον οὐ συμφέρει, ἀλλ' οὐδὲ ἐξουσίας ἐστὶν ἀλλὰ δουλείας. Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τοῦ ἀσυμφόρου ἀποτρέπει λέγων «οὐ συμφέρει»· δεύτερον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου λέγων ὅτι «οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθήσομαι ὑπό τινος».

20 Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι· κύριος εἶ τοῦ φαγεῖν, φησὶν· οὐκοῦν μένε κύριος ὢν καὶ σκόπει μὴ γένη δοῦλος τοῦτου τοῦ πάθους. Ὁ μὲν γὰρ εἰς δέον αὐτῷ κεχρημένος, αὐτός αὐτοῦ κύριός ἐστιν· ὃ δὲ εἰς ἀμετρίαν ἐξιῶν οὐκέτι κύριος, ἀλλὰ δοῦλος αὐτοῦ γίνεται, τῆς ἀδηφαγίας ἐν αὐτῷ τυ-
25 ραννούσης. Εἶδες πῶς τὸν νομίζοντα ἐξουσίαν ἔχειν, ἔδειξεν ὑπὸ ἐξουσίαν ὄντα; Τοῦτο γὰρ ἔθος τῷ Παύλῳ ποιεῖν, ὅπερ ἔφθην εἰπών, εἰς τὸ ἐναντίον περιτρέπειν τὰς ἀντιθέσεις, ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε. Σκόπει δέ. Ἐκείνων ἕκαστος ἔλεγεν, ἔξεστί μοι τρυφᾶν· αὐτός φησιν ὅτι οὐχ

ΛΟΓΟΣ ΙΖ'
Α' Κορ. 6,12—14

«^οΌλα μου ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ ὄλα δὲν συμφέρουν· ὄλα μου ἐπιτρέπονται, ἀλλὰ ἐγὼ δὲν θὰ ἐξουσιασθῶ ἀπὸ τίποτε»¹.

1. Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τοὺς λαιμάργους. Ἐπειδὴ δηλαδή πρόκειται πάλιν νὰ στραφῆ κατὰ τοῦ πόρνου — ἡ δὲ πορνεία προέρχεται ἀπὸ τὴν τρυφηλότητα καὶ τὴν ἔλλειψιν μέτρου εἰς τὴν ζωὴν— καταδικάζει μὲ σφοδρότητα τὸ πάθος. Καὶ οὔτε λέγει τοῦτο περὶ τῶν ἀπηγορευμένων — διότι ἐκεῖνα δὲν ἐπιτρέπονται— ἀλλὰ περὶ τῶν θεωρουμένων οὐδετέρων. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς περίπου· μου ἐπιτρέπεται, λέγει, νὰ φάγω καὶ νὰ πῖω, ἀλλὰ δὲν συμφέρει νὰ τὰ κάμνω μὲ ἀσωτίαν. Καὶ τὸ πλεόν θαυμαστόν καὶ παράδοξον, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἐσυνήθιζε νὰ κάμνη στρέφων τὸν λόγον εἰς τὸ ἀντίθετον, τοῦτο τὸ κάμνει καὶ ἐδῶ, καὶ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ δικαίωμα νὰ κάμνη κανεὶς κάτι ὄχι μόνον δὲν συμφέρει, ἀλλ' οὔτε κἂν δικαίωμα εἶναι ἀλλὰ δουλεία. Καὶ κατὰ πρῶτον μὲν τοὺς ἀποτρέπει χρησιμοποιῶν τὸ ἐπιχείρημα ὅτι εἶναι ἀσύμφορον καὶ λέγων «δὲν συμφέρει»· δεύτερον δὲ χρησιμοποιεῖ καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἀντιθέτου ἐπιχείρημα λέγων ὅτι «ἐγὼ δὲν θὰ ἐξουσιασθῶ ἀπὸ τίποτε».

Αὐτὸ δὲ ποῦ ἐννοεῖ εἶναι τὸ ἐξῆς· Ἔχεις δικαίωμα νὰ φάγῃς, λέγει· μένε λοιπὸν κύριος τοῦ φαγητοῦ καὶ πρόσεχε μὴπως γίνῃς δούλος αὐτοῦ τοῦ πάθους. Ἐκεῖνος δηλαδή ποῦ κάμνει χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ δικαίωματος ὅπως πρέπει, εἶναι κύριος αὐτοῦ· ἐκεῖνος ὁμοῦς ποῦ προχωρεῖ εἰς ἄμετρον χρῆσιν δὲν εἶναι πλεόν κύριος, ἀλλὰ γίνεται δούλος αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον μέσα του εἶναι τυραννικὸς δυνάστης ἢ λαιμαργία. Εἶδες πῶς ἀπέδειξεν ὅτι εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄλλου αὐτός, ὁ ὁποῖος ἐνόμιζεν ὅτι ἀσκει ἐξουσίαν; Τοῦτο δηλαδή ἐσυνήθιζε νὰ τὸ κάμνη ὁ Παῦλος, ὅπως εἶπα καὶ προηγουμένως, στρέφων τὸ θέμα εἰς τὸ ἀντίθετον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει κάνει καὶ ἐδῶ. Πρόσεξε δέ. Κάθε ἓνας ἀπὸ ἐκείνους ἔλεγεν· Ἔχω δικαίωμα νὰ χαίρωμαι τὰς ἀπολαύσεις· ὁ Παῦλος λέγει ὅτι Ἄδεν

οὕτως αὐτὸ ποιεῖς ὡς ἐξουσίαν ἔχων αὐτοῦ, ἀλλ' ὡς αὐ-
 τὸς ὑποκείμενος τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ. Οὐ γὰρ ἔχεις ἐξου-
 σίαν τῆς γαστρὸς, ἕως ἂν ἄσωτος ᾦς, ἀλλ' αὐτῇ σου τὴν
 ἐξουσίαν ἔχει. Τοῦτο καὶ ἐπὶ χρημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλ-
 5 λων ἔστιν εἰπεῖν.

«Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ». Κοιλίαν ἐνταῦθα οὐ τὴν
 γαστέρα ἀλλὰ τὴν γαστριμαργίαν λέγει· ὡς ὅταν λέγη,
 «Ὡν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία» οὐ περὶ τοῦ μέλους λέγων ἀλλὰ πε-
 ρὶ τῆς ἀδηφαγίας. Ὅτι γὰρ τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον τῶν
 10 ἐξῆς· «Καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι· τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορ-
 νεῖᾳ ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ». Καὶ μὴν καὶ ἡ κοιλία σῶμα. Ἀλλὰ
 δύο συζυγίας ἔθηκε, τὰ βρώματα καὶ τὴν γαστριμαργίαν,
 ὅπερ κοιλίαν ἐκάλεσε, τὸν Χριστὸν καὶ τὸ σῶμα. Τί δὲ
 ἐστὶ «Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ;» Τὰ βρώματα, φησί, πρὸς
 15 τὴν γαστριμαργίαν ἔχει φιλίαν, καὶ αὕτη πρὸς ταῦτα. Οὐ
 δύναται οὖν πρὸς τὸν Χριστὸν ἡμᾶς ἄγειν, ἀλλὰ πρὸς
 ταῦτα ἔλκει. Πάθος γὰρ χαλεπὸν καὶ θηριῶδές ἐστι, καὶ
 δούλους ποιεῖ καὶ ταύτη διακονεῖσθαι παρασκευάζει.

Τί τοίνυν περὶ τροφὴν ἐπτόησαι καὶ κέχνηνας, ἄνθρω-
 20 πε; Τὸ γὰρ τέλος ἐκείνης τῆς διακονίας τοῦτο, καὶ πλεον
 οὐδὲν ἐπιδείξεται· ἀλλ' ὥσπερ δεσποίνῃ τινὶ διακονουμέ-
 νῃ μένει διατηροῦσα τὴν δουλείαν ταύτην, καὶ οὐ πρόεισι
 περαιτέρω, καὶ οὐδὲν ἔργον ἕτερον ἔχει ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο
 τὸ μάταιον. Καὶ ἀμφότερα ἀλλήλοις συμπλέκται καὶ συγ-
 25 καταλύεται, ἡ κοιλία τοῖς βρώμασι καὶ τὰ βρώματα τῇ
 κοιλίᾳ δρόμον τινὰ ἀνήνυτον ἀνελίπτουσα· ὡς ἂν εἰ ἀπὸ
 σώματος διεφθαρμένου σκώληκες τίκτοινο, καὶ πάλιν ὑπὸ
 τῶν σκωλήκων ἀναλίσκοιτο τὸ σῶμα· ἢ ὥσπερ ἂν εἰ κῦμα
 κορυφούμενον καὶ διαλυόμενον μηδὲν περαῖνοι πλεον.

30 Ταῦτα δὲ οὐ περὶ τροφῆς καὶ σώματος λέγει, ἀλλὰ τὸ
 πάθος τῆς γαστριμαργίας καὶ τὴν ἀμετρίαν τῶν ἐδεσμά-
 των διαβάλλει. Καὶ δηλοῖ τὰ ἐξῆς ἐπαγαγών· «Ὁ δὲ Θεὸς
 καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει» οὐ τὴν γαστέρα λέ-

2. κῶτ. 13.

3. Φιλ:ππ. 3,19.

τὸ κάμνεις ὡς νὰ ἔχῃς ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἀπολαύσεων, ἀλλ' ὡς νὰ εὐρίσκεσαι σὺ ὁ ἴδιος ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν· ἐφ' ὅσον δηλαδὴ εἶσαι ἄσωτος, δὲν ἐξουσιάζεις τὴν κοιλίαν σου, ἀλλ' αὐτὴ σὲ ἐξουσιάζει'. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ εἶπη κανεὶς καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων παθῶν.

«Τὰ φαγητὰ εἶναι διὰ τὴν κοιλίαν»². Μὲ τὴν λέξιν «κοιλία» ἐδῶ δὲν ἐννοεῖ τὴν κοιλίαν τὴν ἰδίαν, ἀλλὰ τὴν λαιμαργίαν· ὅπως ὅταν λέγῃ, «τῶν ὁποίων ἡ κοιλία εἶναι ὁ Θεὸς των»³, δὲν ἐννοεῖ τὸ μέλος τοῦ σώματος ἀλλὰ τὴν λαιμαργίαν. Καὶ διὰ τὸ ὅτι ἔτσι ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἄκουσε τὰ ἐπόμενα· «καὶ ἡ κοιλία διὰ τὰ φαγητὰ· τὸ δὲ σῶμα δὲν εἶναι διὰ τὴν πορνείαν, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον». Βεβαίως καὶ ἡ κοιλία εἶναι σῶμα, ἀλλὰ ἐχρησιμοποίησε δύο ζεύγη, τὰ φαγητὰ καὶ τὴν λαιμαργίαν, τὰ ὁποῖα ὠνόμασε κοιλίαν, καὶ τὸν Χριστὸν καὶ τὸ σῶμα. Τί σημαίνει δὲ «Τὰ φαγητὰ εἶναι διὰ τὴν κοιλίαν»; Τὰ φαγητὰ, λέγει, ἔχουν σχέσιν μὲ τὴν λαιμαργίαν καὶ αὐτὴ μὲ αὐτὰ. Δὲν ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ μᾶς φέρῃ πρὸς τὸν Χριστόν, ἀλλ' ἔλκει πρὸς αὐτὰ. Εἶναι δηλαδὴ φοβερὸν καὶ θηριῶδες πάθος, καὶ κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δούλους, πού νὰ τὴν ὑπηρετοῦν.

Διατί λοιπὸν, ἄνθρωπε, ἀναστατώνεσαι καὶ τὰ χάνεις διὰ τὴν τροφήν; διότι τὸ τέλος ἐκείνης τῆς φροντίδος εἶναι τοῦτο καὶ δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ τίποτε περισσότερον· ἀλλ' ὡς νὰ ὑπηρετῇ κάποιαν δέσποιναν διατηρεῖ συνεχῶς τὴν δουλείαν αὐτήν, δὲν προχωρεῖ περισσότερον καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἄλλην ἀποστολήν ἀλλὰ αὐτὴν μόνον τὴν ματαίαν. Καὶ τὰ δύο εἶναι στενωῶς συνδεδεμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο καὶ συμπαρασύρονται εἰς τὴν φθοράν, ἡ κοιλία ἀνοίγει διὰ τὰ φαγητὰ καὶ τὰ φαγητὰ διὰ τὴν κοιλίαν ἓνα μάταιον δρόμον, ὡς ἐὰν γεννῶνται σκώληκες ἀπὸ τὸ σῶμα πού εὐρίσκεται εἰς ἀποσύνθεσιν, καὶ πάλιν τὸ σῶμα κατατρώγεται ἀπὸ τοὺς σκώληκας· ἢ ὅπως ἓνα κῦμα ὑψώνεται καὶ διαλύεται καὶ δὲν κάμνει τίποτε περισσότερον.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγει περὶ τῆς τροφῆς; καὶ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καταδικάζει τὸ πάθος τῆς γαστριμαργίας καὶ τὴν χρῆσιν τῶν τροφῶν χωρὶς μέτρον. Καὶ τὸ δεικνύει μὲ τὸ νὰ προσθέσῃ τὰ ἐξῆς· «Ὁ Θεὸς θὰ καταργήσῃ καὶ αὐτὴν καὶ αὐτὰ»· δὲν ἐννοεῖ τὴν κοι-

γων, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν, οὐδὲ τὴν τροφήν ἀλλὰ τὴν τρυφήν. Πρὸς γὰρ ἐκεῖνα οὐ δυσχεραίνει, ἀλλὰ καὶ νομοθετεῖ περὶ αὐτῶν οὕτω λέγων. «Ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα» ἀλλὰ ταύτη δια-
 5 βάλλει τὸ πρᾶγμα, καὶ τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ μετὰ συμβουλήν ἐπιτρέψας εὐχῇ. Τινὲς δὲ φασιν ὅτι προφητεία τὸ εἰρημένον ἐστὶ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κατάστασιν δηλοῦσα καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ἐκεῖ φαγεῖν οὐδὲ πιεῖν. Εἰ δὲ τὸ σύμμετρον ἔξει τέλος, πολλῷ μᾶλλον τῆς ἀμετρίας ἀπέ-
 10 χεσθαι δεῖ.

2. Εἶτα ἵνα μὴ νομίση τις ὅτι τοῦ σώματός ἐστιν ἡ διαβολή, μηδὲ ὑποπτέυση ὅτι ἀπὸ τοῦ μέρους τὸ ὄλον διέβαλε, μηδὲ λέγη ὅτι ἡ φύσις τῆς γαστριμαργίας αἰτία ἢ τῆς πορνείας, ἄκουσον τῶν ἐξῆς. Οὐ γὰρ τὴν φύσιν αἰ-
 15 τιῶμαι, φησί, τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ἄμετρον τῆς ψυχῆς ἀσωτίαν. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορνείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ». Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο κατεσκευάσθη, ἵνα ἄσωτος ἦς καὶ πορνεύῃς, ὥσπερ οὐδὲ ἡ κοιλία, ἵνα γαστριμαργῆς, ἀλλ' ἵνα τῷ Χριστῷ ἔπηται ὡς κεφαλῇ, καὶ ὁ
 20 Κύριος τῷ σώματι ἐπικέηται. Αἰδεσθῶμεν, φρίξωμεν, ὅτι τοσαύτης ἀξιωθέντες τιμῆς, ὡς ἐκείνου τοῦ ἄνω καθημένου γενέσθαι μέλη, τοσοῦτοις κακοῖς καταισχύνομεν ἑαυτούς.

Κατηγορήσας τοίνυν ἱκανῶς τῶν γαστριμάργων καὶ
 25 τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι τῆς κακίας ἀπάγει ταύτης λέγων· «Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Εἶδες πάλιν σοφίαν ἀποστολικήν; Τὸ γὰρ ἀξιόπιστον αἰεὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ κατασκευάζει, καὶ μάλιστα νῦν. Εἰ γὰρ τὸ
 30 σῶμα ἡμῶν μέλος τοῦ Χριστοῦ, ἀνέστη δὲ ὁ Χριστός, καὶ τὸ σῶμα πάντως ἔψεται τῇ κεφαλῇ.

«Διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε πρᾶγμα ἀπιστούμενον καὶ λογισμοῖς οὐ δυνάμενον ὑπεβληθῆναι,

4. Α' Τιμ. 6,8.

5. Α' Κορ. 6,14.

λίαν ἀλλὰ τὴν ἄμετρον ἐπιθυμίαν, οὔτε τὴν τροφήν ἀλλὰ τὴν τρυφήν ζωήν. Δηλαδή δὲν δυσανασχετεῖ δι' ἐκεῖνα, ἀλλὰ τὰ ἐπισημοποιεῖ καὶ διὰ τοῦ νόμου του λέγων ὡς ἐξῆς· «Ἐφ' ὅσον ἔχομεν τροφὰς καὶ σκεπάσματα ἅς ἀρκούμεθα εἰς αὐτά»· ἀλλ' ἔτσι ἀποδοκιμάζει τὸ ἐλάττωμα, καὶ ἀφοῦ συνεβούλευσεν, ἀφήνει τὴν διόρθωσιν αὐτοῦ εἰς τὴν εὐχήν. Μερικοὶ μάλιστα λέγουν ὅτι αὐτὸ πού εἶπεν εἶναι προφητεία, ἡ ὁποία φανερῶνει τὴν κατάστασιν εἰς τὸ μέλλον καὶ ὅτι ἐκεῖ δὲν εἶναι δυνατόν οἱ ἄνθρωποι νὰ τρώγουν οὔτε νὰ πίνουν. Καὶ ἐφ' ὅσον θὰ ἔχη τέλος κάτι πού γίνεται μὲ μέτρον πολὺ περισσότερον πρέπει οἱ πιστοὶ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὸ ὑπέρμετρον.

2. Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι κατηγορεῖ τὸ σῶμα καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῇ ὅτι ἐκατηγόρησε τὸ ὄλον ἀρχίζων ἀπὸ ἓν μέρος αὐτοῦ, καὶ διὰ νὰ μὴ λέγη κανεὶς ὅτι ἡ φύσις εἶναι ἡ αἰτία τῆς λαιμαργίας ἢ τῆς πορνείας, ἄκουσε τὰ ἐξῆς. Δὲν κατηγορῶ, λέγει, τὴν φύσιν τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὴν ὑπέρμετρον ἄσωτίαν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ προσθέτει· «Τὸ δὲ σῶμα δὲν εἶναι διὰ τὴν πορνείαν, ἀλλὰ διὰ τὸν Κύριον». Δηλαδή, δὲν κατεσκευάσθη, διὰ νὰ εἶσαι ἄσωτος καὶ πόρνος, ὅπως οὔτε ἡ κοιλία κατεσκευάσθη, διὰ νὰ εἶσαι λαίμαργος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀκολουθῇ τὸν Χριστὸν ὡς κεφαλὴν καὶ διὰ νὰ κυβερνᾷ τὸ σῶμα ὁ Κύριος. Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπόν, ἅς φρίξωμεν, διότι, ἐνῶ μᾶς ἔκρινεν ἀξιῶς τέτοιας τιμῆς, ὥστε νὰ γίνωμεν μέλη ἐκείνου, πού ἔχει τὸν θρόνον του εἰς τὸν οὐρανόν, ἐντροπιάζομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας μὲ τόσα πάθη.

Ἄφοῦ ἐκατηγόρησε λοιπὸν ἀρκετὰ τοὺς λαιμάργους, ἀποτρέπει τοὺς πιστοὺς ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάθος μὲ τὴν ἐλπίδα τῶν μελλόντων λέγων· «Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἀνέστησε καὶ ἐμᾶς θὰ ἀναστήσῃ μὲ τὴν δύναμιν Του»⁵. Εἶδες πάλιν σοφίαν ἀποστολικήν; Πάντοτε δηλαδή τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀναστάσεως τὴν στηρίζει εἰς τὸν Χριστόν, καὶ ἰδίως τώρα. Ἐὰν δηλαδή τὸ σῶμα μας εἶναι μέλος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἀνεστήθῃ ὁ Χριστός, τότε καὶ τὸ σῶμα μας ὅπως ἴδιον θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν κεφαλὴν.

«Μὲ τὴν δύναμιν του». Ἐπειδὴ δηλαδή εἶπε πρᾶγμα ἀπίστευτον, πού δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ συλλάβῃ ἡ λογικὴ, διὰ τὸ ἀκα-

τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ παρεχώρησε τὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ οὐ μικρὰν κατ' αὐτῶν ἀπόδειξιν καὶ ταύτην παρεχόμενος. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ οὐ τέθεικεν αὐτό· οὐ γὰρ εἶπεν, ὁ δὲ
 5 Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἐξεγερεῖ· ἐξέβη γὰρ τὸ πρᾶγμα· ἀλλὰ πῶς; «Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἤγειρε», καὶ οὐκ ἐδεῖτο κατασκευῆς. Ἐπὶ δὲ τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, ἐπειδὴ οὐδέπω γέγονεν, οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; «Καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ» τῇ ἀξιοπιστίᾳ τῆς τοῦ
 10 ποιῶντος ἰσχῦος τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζων. Εἰ δὲ τῷ Πατρὶ τὴν ἀνάστασιν λογίζεται τοῦ Χριστοῦ, μηδὲν σε θορυβεῖτω τοῦτο. Οὐ γὰρ ὡς ἀπονοῦντος τοῦ Χριστοῦ τοῦτο τέθεικεν· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ λέγων, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· καὶ πά-
 15 λιν, «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχὴν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν»· καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς Πράξεσι φησὶν «Οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα».

Τίνος οὖν ἔνεκεν ὁ Παῦλος οὕτω φησὶν; Ὅτι καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ λογίζεται, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς τῷ Υἱῷ.
 20 «Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ», φησὶ, «ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ». Σφόδρα δὲ εὐκαίρως ἐνταῦθα τῆς ἀναστάσεως ἀνέμνησε ταῖς ἐλπίσιν ἐκείναις καταστέλλων τῆς ἀδηφαγίας τὴν τυραννίδα καὶ μονονουχὶ λέγων· ἔφαγες, ἔπιες ἀσώτως, καὶ τί τὸ πέρας; Οὐδὲν ἄλλ' ἢ φθορὰ μόνον. Συνεζεύ-
 25 χθησὶ τῷ Χριστῷ, καὶ τί τὸ πέρας; Μέγα καὶ θαυμαστόν· ἢ μέλλουσα ἀνάστασις, ἢ ἔνδοξος ἐκείνη καὶ πάντα ὑπερβαίνουσα λόγον.

3. Μηδεὶς τοίνυν διαπιστεῖτω τῇ ἀναστάσει· εἰ δὲ τις ἀπιστεῖ, ἐννοεῖτω πόσα ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησε, καὶ δεχέ-
 30 σθω καὶ περὶ ἐκείνης ἀπόδειξιν. Τὰ γὰρ ἤδη γενόμενα παραδοξότερα πολλῶ καὶ θαῦμα ἀμήχανον ἔχοντα. Σκόπει δέ. Γῆν λαβὼν ἔφυρε καὶ ἐποίησεν ἄνθρωπον γῆν οὐκ οὐ-

6. Ἰω. 2,19.

7. αὐτ. 10,18.

8. Πρ. 1,3.

9. Ἰω. 5,19.

τάληπτον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἐχρησιμοποίησε τὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ δίδων ἔτσι καὶ αὐτὴν ὡς ἰσχυρὰν ἀπόδειξιν κατ' αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ δὲν ἀνέφερεν αὐτό· δὲν εἶπε δηλαδὴ, ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον θ' ἀναστήσῃ, διότι τὸ γεγονός συνέβη· ἀλλὰ πῶς εἶπεν; «Ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστησε καὶ τὸν Κύριον», καὶ δὲν ἐχρειάζετο ἀπόδειξιν. Ὅσον ἀφορᾷ ὁμῶς τὴν ἰδικὴν μας ἀνάστασιν, ἐπειδὴ δὲν ἔχει ἀκόμῃ συμβῆ, δὲν εἶπεν ἔτσι, ἀλλὰ πῶς; «Καὶ ἡμᾶς θὰ ἀναστήσῃ μὲ τὴν δυνάμιν του», ἀποστομῶνων ἔτσι τοὺς ἀντιλέγοντας μὲ τὴν ἀλήθειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ποῦ ἐνεργεῖ. Ἐὰν δὲ ἀποδίδῃ εἰς τὸν Πατέρα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, αὐτὸ καθόλου νὰ μὴ σὲ θορυβῆ· δὲν ἀνέφερε τοῦτο, ἐπειδὴ δῆθεν δὲν εἶχε δυνάμιν ὁ Χριστός, διότι ὁ ἴδιος εἶναι ποῦ λέγει· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναόν, καὶ ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»⁶· καὶ πάλιν· «Ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου καὶ ἐπίσης ἔχω ἐξουσίαν πάλιν νὰ τὴν πάρω»⁷· καὶ ὁ Λουκᾶς ἐπίσης εἰς τὰς Πράξεις λέγει· «Εἰς αὐτοὺς ἐπαρουσιάσθη ζωντανός»⁸.

Διὰ ποῖον λοιπὸν λόγον λέγει ἔτσι ὁ Παῦλος; Διότι καὶ τὰ τοῦ Υἱοῦ τὰ ἀποδίδει εἰς τὸν Πατέρα, καὶ τὰ τοῦ Πατρὸς εἰς τὸν Υἱόν. «Διότι ὅσα κάμνει ἐκεῖνος», λέγει, «αὐτὰ τὰ κάμνει ἐπίσης καὶ ὁ Υἱός»⁹. Εἰς πολὺ κατάλληλον δὲ στιγμὴν ὑπενθύμισεν ἐδῶ τὴν ἀνάστασιν καταστέλλων ἔτσι μὲ ἐκείνας τὰς ἐλπίδας τὴν τυραννίαν τῆς λαιμαργίας καὶ σχεδὸν ὡς νὰ λέγει· Ἔφαγες, ἔπιες ἀσώτως, καὶ ποῖον τὸ τέλος; τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον φθορά. Ἦνώθης μὲ τὸν Χριστόν, καὶ ποῖον τὸ τέλος; Μέγα καὶ θαυμαστόν· ἢ μέλλουσα ἀνάστασις, ἐκείνη ἢ ἔνδοξος ποῦ ὑπερβαίνει πᾶσαν λογικὴν.

3. Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ δυσπιστῆ διὰ τὴν ἀνάστασιν· καὶ ἂν κάποιος ἀμφιβάλλῃ, ἃς σκεφθῆ πόσα ἐδημιούργησεν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἃς δεχθῆ ἀπόδειξιν καὶ δι' ἐκείνην· διότι ὅσα ἔχουν ἤδη γίνεαι εἶναι πολὺ παραδοξότερα καὶ ἀξιοθαύμαστα. Πρόσεξε λοιπὸν. Ἀφοῦ ἔλαβε χῶμα, τὸ ἀνέμιξε καὶ ἔκανεν ἄνθρωπον, ἐνφ

σαν πρὸ τούτου. Πῶς οὖν ἡ γῆ γέγονεν ἄνθρωπος; πῶς δὲ αὕτη οὐκ οὔσα παρήγετο; πῶς δὲ τὰ ἐξ αὐτῆς ἅπαντα, τὰ τῶν ἀλόγων ἄπειρα γένη, τὰ τῶν σπερμάτων, τὰ τῶν φυτῶν, οὐκ ὠδίνων ἐπ' ἐκείνων ἠγησαμένων, οὐχ
 5 ὑετῶν κατενεχθέντων ἐπὶ τούτων, οὐχὶ γεωργίας φανείσης, οὐ βοῶν, οὐκ ἀρότρου, οὐκ ἄλλου οὐδενὸς συντελοῦντος εἰς τὴν γένεσιν τούτων; Διὰ τοῦτο γὰρ ἐκ τῆς ἀψύχου καὶ ἀναισθήτου τοσαῦτα ἐν ἀρχῇ γένη καὶ φυτῶν καὶ ἀλόγων ζώων ἀνῆκεν, ἵνα ἄνωθὲν σε παιδεύσῃ τὸν τῆς
 10 ἀναστάσεως λόγον. Τοῦτο γὰρ τῆς ἀναστάσεως ἀπορώτερον. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἴσον σβεσθέντα ἀνάψαι λύχνον καὶ μηδαμῶς φαινόμενον δεῖξαι πῦρ· οὐκ ἐστὶν ἴσον κατενεχθεῖσαν οἰκίαν ἀναστῆσαι καὶ μηδὲ δλωσ ὑφεστῶσαν παραγαγεῖν. Ἐνταῦθα μὲν γάρ, εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἡ
 15 ὕλη ὑπέκειτο, ἐκεῖ δὲ οὐδὲ ἡ οὐσία ἐφαίνετο. Διὰ τοῦτο τὸ δυσκολώτερον εἶναι δοκοῦν ἐποίησε πρότερον, ἵνα ἐκ τούτου τὸ εὐκολώτερον παραδέξῃ.

Δυσκολώτερον δὲ εἶπον οὐχὶ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν ἡμετέρων λογισμῶν ἀκολουθίαν. Θεῷ γὰρ δύσκολον
 20 οὐδέν· ἀλλ' ὥσπερ ζωγράφος ὁ μίαν ποιῶν εἰκόνα μυρίας εὐκόλως ποιήσῃ, οὕτω καὶ Θεῷ ῥάδιον μυρίους ποιῆσαι κόσμους καὶ ἀπείρους· μᾶλλον δὲ ὥσπερ εὐκόλον ἐννοῆσαι σε πόλιν καὶ κόσμους ἀπείρους, οὕτω ποιῆσαι Θεῷ εὐκόλον, μᾶλλον δὲ καὶ τούτου πολλῷ πάλιν εὐκολώτερον.
 25 Σὺ μὲν γὰρ κἂν βραχὺν χρόνον ἀναλίσκεις ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ὄσφ τῶν κουφοτάτων πτηνῶν, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ νοῦ τοῦ ἡμετέρου ὄσον οἱ λίθοι βαρύτεροι, τοσοῦτον ὁ νοῦς ἡμῶν τῆς ταχύτητος τῆς ἐν τῷ ποιεῖν ἀπολιμπάνεται τοῦ Θεοῦ.

30 Ἐθαύμασας αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς γῆς; Ἐννόησον πάλιν πῶς ὁ οὐρανὸς γέγονεν οὐκ ὦν, πῶς τὰ ἄπειρα ἄστρα, πῶς ἥλιος, πῶς σελήνη· καὶ ταῦτα πάντα οὐκ ὄν-

δὲν ὑπῆρχεν οὔτε χῶμα πρὸ αὐτοῦ. Πῶς λοιπὸν τὸ χῶμα ἔγινεν ἄνθρωπος; καὶ πῶς αὐτὴ ἐδημιουργεῖτο, ἐνῶ δὲν ὑπῆρχε; πῶς ἐδημιουργήθησαν δὲ ἐξ αὐτῆς τὰ πάντα, τὰ ἄπειρα γένη τῶν ἀλόγων ζώων, οἱ σπόροι, τὰ φυτά, χωρὶς νὰ ἔχουν προηγηθῆ διὰ τὴν γέννησιν ἐκείνων τῶν ζώων πόνοι, χωρὶς νὰ ἔχουν πέσει βροχαὶ διὰ τὴν βλάστησιν τῶν σπόρων, χωρὶς νὰ ὑπάρξῃ καλλιέργεια, χωρὶς νὰ ἔχουν συντελέσει εἰς τὴν γένεσιν αὐτῶν οὔτε βόδια οὔτε ἄροτρον οὔτε τίποτε ἄλλο. Δηλαδή, διὰ τοῦτον ἀκριβῶς τὸν λόγον ἐδημιούργησεν εἰς τὴν ἀρχὴν τόσα πολλὰ γένη καὶ φυτῶν καὶ ἀλόγων ζώων ἀπὸ τὸ ἄψυχον καὶ ἀναίσθητον χῶμα, διὰ νὰ σὲ διδάξῃ ἀπὸ τὸν οὐρανὸν τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναστάσεως· διότι τοῦτο εἶναι θαυμαστότερον ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν· τὸ νὰ ἀνάψῃ δηλαδή κανεὶς ἓνα σθησμένον λύχνον δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ παραγάγῃ πῦρ ἐκ τοῦ μηδενός· τὸ νὰ ἀναστύλωσῃ κάποιος μίαν οἰκίαν, ποὺ κατέρρευσε, δὲν εἶναι ἴσον μὲ τὸ νὰ κτίσῃ μίαν ἐκ τοῦ μηδενός. Εἰς τὴν πρώτην δηλαδή περίπτωσιν, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, πάντως ὑπῆρχε τὸ ὑλικόν, εἰς τὴν δευτέραν ὁμως περίπτωσιν δὲν ὑπῆρχε ἀπολύτως τίποτε. Διὰ τοῦτο ἔκανε πρῶτον αὐτὸ ποὺ ἐθεωρεῖτο δυσκολώτερον, διὰ νὰ παραδεχθῆς κατόπιν τὸ εὐκολώτερον.

Εἶπα δὲ δυσκολώτερον ὄχι διὰ τὸν Θεόν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὰς δυνάμεις τῆς ἰδικῆς μας λογικῆς, διότι τίποτε δὲν εἶναι δύσκολον διὰ τὸν Θεόν· ἀλλ' ὅπως ὁ ζωγράφος, ποὺ κάμνει μίαν εἰκόνα, θὰ κάμῃ εὐκόλως μυρίας, ἔτσι εἶναι πολὺ εὐκολον καὶ διὰ τὸν Θεόν νὰ κάμῃ μυρίους καὶ ἀπείρους κόσμους· μᾶλλον δέ, ὅπως εἶναι εὐκολον νὰ σκεφθῆς μίαν πόλιν καὶ τοὺς ἀπείρους κόσμους, ἔτσι εἶναι εὐκολον διὰ τὸν Θεόν νὰ τοὺς δημιουργήσῃ, μᾶλλον δὲ πολὺ εὐκολώτερον καὶ ἀπὸ αὐτό· διότι σὺ μὲν θὰ κατηγάλισκες ἔστω καὶ ὀλίγον χρόνον σκεπτόμενος, ὁ Θεὸς ὁμως οὔτε τοῦτον θὰ κατηγάλισκεν, ἀλλὰ ὅσον οἱ λίθοι εἶναι βαρύτεροι ἀπὸ τὰ ἐλαφρότερα πτηνὰ, μᾶλλον δὲ ὅσον εἶναι βαρύτεροι ἀπὸ τὸν νοῦν μας, τόσον ὁ νοῦς μας ὑπολείπεται τῆς ταχύτητος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ νὰ δημιουργῆ.

Ἐθαύμασες τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς; Σκέψου πάλιν πῶς ἐδημιουργήθη ὁ οὐρανὸς ἐκ τοῦ μηδενός, πῶς τὰ ἄπειρα

τα. Πάλιν, εἶπέ μοι, πῶς μετὰ τὸ γενέσθαι ἔστηκε καὶ ἐπὶ
 τίνος; ποίαν ὑποβάθραν ἔχει, ἢ γῆ δὲ ποίαν; καὶ τί μετὰ
 τὴν γῆν; καὶ μετ' ἐκεῖνο πάλιν τὸ μετὰ τὴν γῆν τί; Ὅρᾳς
 εἰς ὅσον ἰλιγγον ἐκπίπτει σου τὸ τῆς διανοίας ὄμμα, ἂν μὴ
 5 ταχέως ἐπὶ τὴν πίστιν καταδράμῃς καὶ τὴν ἀκατάληπτον
 δύναμιν τοῦ ποιήσαντος; Εἰ δὲ βούλει καὶ ἀπὸ τῶν ἀν-
 θρωπίνων στοχάζεσθαι, δυνήσῃ κατὰ μικρὸν πτερῶσαί
 σου τὴν διάνοιαν.

Ποίων ἀνθρωπίνων; φησὶν. Οὐχ ὄρᾳς τοὺς κεραμέας;
 10 πῶς τὸ διακλασθὲν καὶ γενόμενον ἄμορφον διαπλάττουσι
 σκεῦος; τοὺς τὴν μεταλλικὴν χωνεύοντας γῆν, πῶς τὴν γῆν
 χρυσίον ἀποφαίνουσι καὶ σίδηρον καὶ χαλκόν; Πάλιν ἐτέ-
 ρους τοὺς τὴν ὕελον ἐργαζομένους, πῶς τὴν ἄμμον εἰς ἓν
 σῶμα συνεχὲς καὶ διαυγὲς μετασκευάζουσιν; Εἶπω τοὺς
 15 σκυτοδέψας, τοὺς τὰ ἀλουργὰ ἐσθήματα βάπτοντας, πῶς
 ἕτερον ἀνθ' ἐτέρου τὸ δεξάμενον τὴν βαφὴν ἀποφαίνου-
 σιν; Εἶπω τὴν γέννησιν τὴν ἡμετέραν; οὐ σπέρμα βραχὺ
 πρῶτον ἄμορφον καὶ ἀτύπωτον ἐνίεται εἰς τὴν ὑποδεχο-
 μένην μήτραν αὐτό; πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη τοῦ ζώου διά-
 20 πλασις; Τί δὲ ὁ σῖτος; οὐ κόκκος γυμνὸς εἰς τὴν γῆν κα-
 ταβάλλεται; οὐ μετὰ τὸ καταβληθῆναι σῆπεται; πόθεν
 ἄσταχυς καὶ ἀνθήρικες καὶ καλάμη καὶ τὰ ἄλλα πάντα;
 Οὐ κεγχρὶς σύκου μικρὰ πολλάκις ἐμπεσοῦσα εἰς γῆν, καὶ
 ῥίζαν καὶ κλάδους καὶ καρπὸν ἤνεγκεν; Εἶτα τούτων μὲν
 25 ἕκαστον δέχη καὶ οὐ περιεργάζη, τὸν δὲ Θεὸν μόνον ἀπαι-
 τεῖς εὐθύνας μετασκευάζοντα ἡμῶν τὸ σῶμα; Καὶ ποῦ
 ταῦτα ἄξια συγγνώμης;

4. Ταῦτα πρὸς Ἑλληνας λέγομεν καὶ τὰ τοιαῦτα
 πρὸς γὰρ τοὺς ταῖς Γραφαῖς πειθομένους οὐδὲ λόγου μοι
 30 δεῖ. Εἰ γὰρ μέλλοις περιεργάζεσθαι πάντα τὰ ἐκείνου, τί
 πλέον ἔξει τῶν ἀνθρώπων ὁ Θεός; Καίτοιγε καὶ ἀνθρώ-
 πους πολλοὺς οὐ περιεργαζόμεθα. Εἰ δὲ ἐπ' ἀνθρώπων
 τοῦτο ποιούμεν καὶ οὐ περιεργαζόμεθα, πολλῶ μᾶλλον

ἄστρα, πῶς ὁ ἥλιος, πῶς ἡ σελήνη· καὶ ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐπίσης, εἶπέ μου, πῶς μετὰ τὴν δημιουργίαν τῶν ἴστανται καὶ ἐπὶ τίνος; ποῖον ὑπόβαθρον ἔχουν ὅλα αὐτὰ καὶ ποῖον ἡ γῆ; καὶ τί ὑπάρχει μετὰ τὴν γῆν; καὶ τί μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνο, ποῦ εὐρίσκεται μετὰ τὴν γῆν; Βλέπεις εἰς πόσον ἱλιγγον φθάνει ὁ νοῦς σου, ἂν δὲν καταφύγῃς ταχέως εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀκατάληπτον δύναμιν τοῦ δημιουργοῦ; Ἐὰν θέλῃς δὲ νὰ στοχασθῆς ἐξ ἀφορμῆς τῶν ἀνθρωπίνων, θὰ ἠμπορέσῃς ἐντὸς ὀλίγου νὰ δώσῃς πτερὰ εἰς τὴν διάνοιάν σου.

Ποίων ἀνθρωπίνων; θὰ ἔλεγε κάποιος; Δὲν βλέπεις τοὺς κεραμοποιούς; πῶς διαπλάθουν τὸ σκεῦος, ποῦ ἔσπασε καὶ ἔγινεν ἄμορφον; Δὲν βλέπεις αὐτοὺς ποῦ ρίπτουν εἰς τὸ χωνευτήρι τὸ χῶμα ποῦ περιέχει μέταλλον, πῶς ἀπὸ τὸ χῶμα παρουσιάζουν χρυσὸν καὶ σίδηρον καὶ χαλκόν; Δὲν βλέπεις ἐπίσης ἄλλους, ποῦ κατεργάζονται τὴν ὕελον, πῶς μετατρέπουν τὴν ἄμμον εἰς ἓν σῶμα συνεχές καὶ διαυγές; Νὰ ἀναφέρω τοὺς βυρσοδέφας, αὐτοὺς ποῦ θάφουν τὰ κόκκινα ἐνδύματα, πῶς ἐκεῖνο ποῦ ἔβαψαν τὸ παρουσιάζουν διαφορετικὸν ἀπὸ ὅ,τι ἦτο; Νὰ ἀναφέρω τὴν γέννησίν μας; δὲν εἶναι κατ' ἀρχὰς ἓνα σπέρμα μικρόν, ἄμορφον καὶ ἀσχημάτιστον αὐτὸ ποῦ εἰσέρχεται εἰς τὴν μήτραν, ἡ ὁποία τὸ δέχεται; πῶς λοιπὸν τὸ ζῶον ἀπέκτησε τόσον μεγάλην διάπλασιν; Τί εἶναι ἐξ ἄλλου ὁ σίτος; δὲν ρίπτεται εἰς τὴν γῆν ἓνας γυμνὸς κόκκος; μετὰ τὴν σποράν δὲν σαπίζει; πῶς δημιουργοῦνται ὁ στάχυς καὶ ὁ ἀθήρας του καὶ ἡ καλάμη καὶ ὅλα τὰ ἄλλα; Ἐνας μικροσκοπικὸς σπόρος σῦκου πολλάκις, ἀφοῦ πέσῃ εἰς τὴν γῆν, δὲν δίδει ρίζαν καὶ κλάδους καὶ καρπὸν; Ἐπομένως, κάθε ἓνα μὲν ἐξ αὐτῶν τὸ δέχεσθαι καὶ δὲν τὸ πολυεξετάζεις, ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲ μόνον ἀπαιτεῖς εὐθύναν, διότι μετασχηματίζει τὸ σῶμα μας; Καὶ πῶς εἶναι αὐτὰ ἄξια συγγνώμης;

4. Αὐτὰ καὶ ἄλλα τέτοια λέγομεν πρὸς τοὺς Ἐθνικούς, διότι εἰς τοὺς πιστοὺς οὔτε κἂν χρειάζεται νὰ ὁμιλήσω. Ἐὰν δηλαδὴ πρόκειται νὰ πολυεξετάζῃς ὅλας τὰς ἐνεργείας ἐκείνου, κατὰ τί ὁ Θεὸς θὰ ὑπερέχῃ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν περιεργαζόμεθα ἀκόμη καὶ ἀνθρώπους πολλούς. Καὶ ἂν ἔτσι φερώμεθα προκειμένου περὶ ἀνθρώπων καὶ δὲν τοὺς περιεργαζώμεθα, πολὺ πε-

τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν πολυπραγμονεῖν οὐ χρὴ οὐδὲ λογι-
 σμούς ἀπαιτεῖν· πρῶτον μὲν, ὅτι ἀξιόπιστος ὁ ἀποφαινό-
 μενος, δεύτερον δέ, ὅτι οὐ δέχεται λογισμῶν ἔρευναν τὰ
 πράγματα. Οὐ γὰρ οὕτω πτωχὸς ὁ Θεός, ὡς τοιαῦτα ἐρ-
 5 γάζεσθαι μόνα, ἢ τῇ τῶν λογισμῶν ἀσθενεῖα περιληφθῆ-
 ναι δύναται τῶν σῶν. Εἰ γὰρ τέκτονος ἔργον οὐ καταλαμ-
 βάνεις, πολλῶ μᾶλλον τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ.

Μὴ ἀπιστεῖτε τοίνυν τῇ ἀναστάσει· ἐπεὶ πολλῶ μα-
 κρὰν τῆς ἐλπίδος ἔσεσθε τῆς μελλούσης. Ἄλλὰ τί τὸ σο-
 10 φὸν τῶν ἀντιλεγόντων, μᾶλλον δὲ τὸ σφόδρα ἀνόητον;
 Καὶ πῶς, ὅταν ἀναμιχθῆ τὸ σῶμα τῇ γῆ καὶ γένηται γῆ,
 καὶ αὕτη πάλιν ἐτέρωθι μετενεχθῆ, ἀναστήσεται, φησί;
 Σοὶ τοῦτο ἄπορον εἶναι δοκεῖ, ἀλλ' οὐ τῷ ἀκοιμήτῳ ὀφθαλ-
 μῷ· ἐκείνῳ γὰρ ἅπαντα δῆλα. Καὶ σὺ μὲν οὐχ ὀρᾶς τὴν
 15 ἐν τῇ συγχύσει διαίρεσιν, ἐκεῖνος δὲ πάντα οἶδεν· ἐπεὶ καὶ
 τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ σὺ μὲν ἀγνοεῖς τοῦ πλησίον, ἐκεῖνος δὲ
 πάντα ἐπίσταται. Εἰ τοίνυν, ἐπειδὴ ἀγνοεῖς πῶς ἀνίστη-
 σιν ὁ Θεός, ἀπιστεῖς ὅτι ἀνίστησιν, ἀπιστήσεις ὅτι καὶ τὰ
 ἐν τῇ διανοίᾳ οἶδεν· οὐ φαίνεται γὰρ οὐδὲ ταῦτα. Καίτοι
 20 ἐπὶ τοῦ σώματος μὲν ὕλη ἐστὶν ὄρατὴ, κἂν διαλυθῆ, ἐκεῖ-
 ναι δὲ αἱ ἔννοιαι ἀόρατοι. Ὅ τὰ ἀόρατα τοίνυν εἰδῶς με-
 τὰ ἀκριθείας ἀπάσης τὰ ὄρατὰ οὐκ ὄψεται, καὶ διαιρήσει
 ῥαδίως τὸ σῶμα; Παντί που δῆλον.

Μὴ τοίνυν ἀπίσται τῇ ἀναστάσει· διαβολικὸν γὰρ τὸ
 25 δόγμα· καὶ σπουδάζει τοῦτο ὁ διάβολος, οὐχ ἵνα ἀνάστα-
 σις ἀπιστηθῆ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα κατα-
 λυθῆ. Ἄνθρωπος γὰρ μὴ προσδοκῶν ἀναστήσεσθαι καὶ δώ-
 σειν λόγον τῶν πεπραγμένων οὐχ ἄψεται ταχέως ἀρετῆς οὐχ
 ἀπτόμενος δὲ ἀρετῆς διαπιστήσει τῇ ἀναστάσει πάλιν. Ἄμ-
 30 φότερα γὰρ ὑπ' ἀλλήλων κατασκευάζεται, ἢ κακία ὑπὸ τῆς
 ἀπιστίας καὶ ἡ ἀπιστία ὑπὸ τῆς κακίας. Πολλῶν γὰρ πεπλη-

ρισσότερον δὲν πρέπει νὰ πολυεξετάζωμεν τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ οὔτε νὰ ἀπαιτῶμεν λογικὰς ἀποδείξεις, διότι πρῶτον μὲν εἶναι ἀξιόπιστος ὁ Θεὸς πού μᾶς ἀποκαλύπτεται, καὶ δεύτερον, διότι τὰ θέματα αὐτὰ δὲν ἐπιδέχονται ἔρευναν τῆς λογικῆς. Ὁ Θεὸς δηλαδή δὲν εἶναι τόσο ἀδύνατος, ὥστε νὰ κάμνη τέτοια μόνον, δσα, εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν ἀντιληπτὰ ἀπὸ τὴν ἀσθενῆ λογικὴν σου. Ἐὰν δηλαδή δὲν κατανοῆς τὸ ἔργον ἑνὸς τεχνίτου, πολὺ περισσότερον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοήσῃς τὸ ἔργον τοῦ ἀριστοτέχνου Θεοῦ.

Μὴ ἀπιστεῖτε λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάστασιν, διότι ἔτσι θὰ εἰσθε πολὺ μακρὰν τῆς ἐλπίδος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Ἄλλ' αὐτῶν πού ἀντιλέγουσιν ποῖον εἶναι τὸ σοφὸν ἐπιχείρημα, μᾶλλον τὸ πλεόν ἀνόητον ἐπιχείρημά των; Ὅταν ἀναμιχθῆ τὸ σῶμα μὲ τὴν γῆν καὶ γίνῃ γῆ καὶ μεταφερθῆ αὐτὴ εἰς ἄλλον τόπον, πῶς ἄραγε, θὰ ἔλεγε κάποιος, θὰ ἀναστηθῆ; Τοῦτο φαίνεται ἀκατανόητον εἰς σέ, ἀλλ' ὄχι εἰς τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμόν· διότι εἰς ἐκεῖνον εἶναι ὀραφανερὰ. Καὶ σὺ μὲν δὲν διακρίνεις τὰ διάφορα μέρη, δταν ἀναμιχθοῦν, ἐκεῖνος ὁμως τὰ γνωρίζει ὀρα· ἐπὶ παραδείγματι σὺ μὲν ἀγνοεῖς τί ὑπάρχει εἰς τὴν καρδίαν τοῦ πλησίον σου, ἐκεῖνος ὁμως ὀρα τὰ γνωρίζει. Ἐὰν λοιπὸν, ἐπειδὴ ἀγνοεῖς πῶς ἀνασταίνει ὁ Θεός, δὲν πιστεύῃς κἂν ὅτι ἀνασταίνει, θὰ ἀπιστήσῃς καὶ διὰ τὸ ὅτι γνωρίζει τὰς σκέψεις μας· διότι οὔτε αὐταὶ φαίνονται. Καὶ ὁμως, ὅσον ἀφορᾷ μὲν εἰς τὸ σῶμα, ἢ ὕλη εἶναι ὀρατὴ, καὶ ἂν ἀκόμη διαλυθῆ, ἐκεῖναι ὁμως αἱ σκέψεις εἶναι ἀόρατοι. Αὐτὸς λοιπὸν πού γνωρίζει τὰ ἀόρατα μὲ κάθε ἀκρίθειαν, δὲν θὰ ἴδῃ τὰ ὀρατὰ, καὶ θὰ διαλύσῃ τὸ σῶμα εὐκόλως; Εἶναι, νομίζω, ὀλοφάνερον.

Μὴ λοιπὸν ἀπιστῆς εἰς τὴν ἀνάστασιν· ἢ σκέψις αὐτὴ εἶναι διαβολικὴ· καὶ καταβάλλει μεγάλην προσπάθειαν ἐδῶ ὁ διάβολος, ὄχι μόνον διὰ νὰ ὑπάρξῃ ἀπιστία εἰς τὸ θέμα τῆς ἀναστάσεως, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ καταργηθοῦν καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή πού δὲν προσδοκᾷ νὰ ἀναστηθῆ καὶ νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του, δὲν θὰ ἐνδιαφερθῆ εὐθύς ἐξ ἀρχῆς διὰ τὴν ἀρετὴν· μὴ ἐνδιαφερόμενος δὲ διὰ τὴν ἀρετὴν θὰ ἐκδηλώσῃ ἐν συνεχείᾳ ἀπιστίαν διὰ τὴν ἀνάστασιν. Τὸ ἕνα δηλαδή προκαλεῖ τὸ ἄλλο, ἢ ἀπιστία τὴν κακίαν καὶ ἢ κακία τὴν ἀπιστίαν. Ὅταν δηλαδή

ρωμένον τὸ συνειδὸς πονηριῶν, δεδοικὸς καὶ τρέμον τὴν μέλλουσαν ἀντίδοσιν, ἐπειδὴ μὴ βούλεται ἀπὸ τῆς μεταβολῆς τῆς ἐπὶ τὰ κάλλιστα τὴν παραμυθίαν πορίζεσθαι, ἀπὸ τῆς ἀπιστίας ἀναπαύεσθαι βούλεται. Οὐ λέγοντος γὰρ σου ἀνάστασιν οὐδὲ κρίσιν, κἀκείνος ἐρεῖ· οὐκοῦν οὐδὲ ἐγὼ δώσω λόγον τῶν τετολμημένων. Ἀλλὰ τί φησιν ὁ Χριστός; «Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφὰς μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ».

Οὐδὲ γὰρ ἂν τοσαῦτα ἐπραγματεύσατο ὁ Θεός, εἴγε μὴ ἔμελλεν ἀναστήσειν ἡμᾶς, ἀλλὰ διαλύειν καὶ ἀφανίζειν εἰς τὸ μηδέν· οὐκ ἂν τὸν οὐρανὸν ἐξέτεινε τοῦτον, οὐκ ἂν τὴν γῆν ὑπεστόρεσεν, οὐκ ἂν τὰ ἄλλα ἅπαντα ὑπὲρ τῆς βραχείας ζωῆς μόνον ταύτης ἐποίησεν. Εἰ δὲ ὑπὲρ τῆς παρούσης ταῦτα, τί οὐ ποιήσει ὑπὲρ τῆς μελλούσης; Εἰ δὲ μὴ ἔσται μέλλουσα, πολὺ ἡμεῖς τῶν δι' ἡμᾶς γενομένων ἀτιμότεροι κατὰ τοῦτο. Καὶ γὰρ οὐρανὸς καὶ γῆ καὶ θάλασσα καὶ ποταμοὶ μονιμώτερα ἡμῶν, καὶ τῶν ἀλόγων δὲ ἔνια· καὶ γὰρ κορώνη καὶ τὸ τῶν ἐλεφάντων γένος καὶ πολλὰ ἕτερα· πλείονα χρόνον ἀπολαύει τῆς παρούσης ζωῆς. Ἡμῖν δὲ καὶ βραχὺς καὶ ἐπίπανος ὁ βίος, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ μακρός, καὶ μᾶλλον καὶ ἀθυμίας καὶ φροντίδων ἀπηλλαγμένος.

Τί οὖν, εἰπέ μοι; τοὺς δούλους βελτίους ἐποίησε τῶν δεσποτῶν; Μὴ, παρακαλῶ, μὴ ταῦτα λογίζου μηδὲ πτώχευε, ἄνθρωπε, τὴν διάνοιαν μηδὲ ἀγνόει τὸν πλοῦτον τοῦ Θεοῦ τοιοῦτον ἔχων δεσπότην. Καὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς σε ἐβούλετο ἀθάνατον ὁ Θεός ποιῆσαι, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησας σύ. Καὶ γὰρ ἀθανασίας αἰνίγματα ἐκεῖνα ἦν, ἢ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλία, τὸ ἀταλαίπωρον τῆς ζωῆς, τὸ λύπης καὶ φροντίδων ἀπηλλάχθαι καὶ πόνων καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπικήρων· οὔτε γὰρ ἱματίων ἐδεῖτο ὁ Ἀδάμ, οὐκ ὀρόφους, οὐκ ἄλλης τινὸς τοιαύτης κατασκευῆς, ἀλλ' ἀγγέλοις μᾶλλον ἐώκει καὶ πολλὰ τῶν μελλόντων προήδει καὶ σοφίας ἐνε-

ἡ συνείδησις εἶναι γεμάτη ἀπὸ πονηρίας, ἐπειδὴ φοβεῖται καὶ τρέμει τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν, ἐφ' ὅσον δὲν θέλει νὰ λάβῃ τὴν παραμυθίαν μὲ τὴν μεταστροφὴν εἰς τὸ καλόν, θέλει νὰ ἀναπαυθῇ μὲ τὴν ἀπιστίαν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ σὺ λέγεις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάστασις οὔτε κρίσις, καὶ ἐκεῖνος θὰ εἰπῇ· Ἐπομένως οὔτε καὶ ἐγὼ θὰ δώσω λόγον διὰ τὰ παραπτώματά μου. Ἄλλ' ὅμως τί λέγει ὁ Χριστός; «Πλανᾶσθε, διότι δὲν γνωρίζετε τὰς Γραφάς, οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ»¹⁰.

Δὲν θὰ ἐδημιούργει τόσα πολλὰ ὁ Θεός, ἐὰν βεβαίως δὲν ἐπρόκειτο νὰ μᾶς ἀναστήσῃ, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἀφήσῃ εἰς τὴν διάλυσιν καὶ τὸν πλήρη ἀφανισμόν· δὲν θὰ εἶχεν ἐκτείνει τοῦτον τὸν οὐρανόν, δὲν θὰ εἶχε δημιουργήσει ἐδῶ κάτω τὴν γῆν, δὲν θὰ εἶχε πλάσει ὅλα τὰ ἄλλα πρὸς χάριν αὐτῆς μόνον τῆς συντόμου ζωῆς. Καὶ ἂν αὐτὰ τὰ ἔχη δημιουργήσει διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν, τί δὲν θὰ κάμῃ διὰ τὴν μέλλουσαν; Ἐὰν ὅμως δὲν θὰ ὑπάρξῃ μέλλουσα ζωὴ, ἡμεῖς διὰ τὸν ἐξῆς λόγον εἴμεθα πολὺ ἀναξιώτεροι τῶν ὄσων ἔγιναν πρὸς χάριν μας· ὁ οὐρανὸς δηλαδὴ καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ θάλασσα καὶ οἱ ποταμοί, ἀκόμη καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ζῶα εἶναι μονιμώτερα ἀπὸ ἡμᾶς· ἡ κορώνη π.χ. καὶ τὸ γένος τῶν ἐλεφάντων καὶ πολλὰ ἄλλα ζῶα χαίρονται τὴν παροῦσαν ζωὴν περισσότερον χρόνον. Ὁ βίος ὁ ἰδικὸς μας εἶναι σύντομος καὶ ἐπίπονος, ἐνῶ ὁ βίος ἐκεῖνων δὲν εἶναι τέτοιος, ἀλλὰ μακρὸς καὶ μᾶλλον εἶναι ἀπηλλαγμένον στενοχωρίας καὶ φροντίδων.

Τί λοιπόν, εἶπέ μου; τοὺς δούλους τοὺς ἔκανε ἀνωτέρους τῶν κυρίων; Μὴ, σὲ παρακαλῶ, μὴ σκέπτεσαι, ἄνθρωπε, κάτι τέτοια καὶ μὴ φαίνεσαι πτωχὸς εἰς τὴν διάνοιαν μήτε νὰ ἀγνοῆς τὸν πλοῦτον τοῦ Θεοῦ, τὴν στιγμὴν πού ἔχεις τέτοιον κύριον· διότι ἀληθῶς, ὁ Θεὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἤθελε νὰ σὲ κάμῃ ἀθάνατον, ἀλλὰ σὺ δὲν ἠθέλησες. Πράγματι· ἐνδείξεις ἀθανασίας ἦσαν ἐκεῖνα, δηλαδὴ ἡ συνομιλία μὲ τὸν Θεόν, ἡ ἔλλειψις ἀπὸ τὴν ζωὴν ταλαιπωριῶν, ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ λύπην καὶ φροντίδας καὶ κόπους καὶ τὰ ἄλλα τὰ θνητὰ στοιχεῖα· διότι ὁ Ἀδὰμ δὲν εἶχεν ἀνάγκην οὔτε ἐνδυμάτων οὔτε στέγης οὔτε κανενὸς ἄλλου πράγματος αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλ' ὡμοίαζε μᾶλλον μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ πολλὰ ἐκ τῶν μελλόντων

πέπληστο πολλῆς. Καὶ ὁ λάθρα ἐποίησεν ὁ Θεός, τοῦτο ἐκεῖνος ἔγνω, τὸ περὶ τῆς γυναικός· διὸ καὶ ἔλεγε, «Τοῦτο νῦν ὁσοῦν ἐκ τῶν ὀστέων μου καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου». Ὁ δὲ πόνος ὕστερον γέγονεν, ὕστερον ἰδρώς, ὕστερον αἰσχύνη καὶ ἡ δειλία καὶ τὸ ἀπαρρησίαστον· τότε δὲ οὐ λύπη, οὐκ ὀδύνη, οὐ στεναγμός. Ἄλλ' οὐκ ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἀξίας ἐκείνης.

5. Τί οὖν ἐγὼ πάθω; φησί· δ' ἐκεῖνον ἀπόλλυμαι; Μάλιστα μὲν οὐ δι' ἐκεῖνον· οὐδὲ γὰρ σὺ ἀναμάρτητος ἔμεινας, ἀλλ' εἰ καὶ μὴ τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν, ἑτέραν γοῦν ἤμαρτες. Ἄλλως δὲ οὐδὲ ἀπὸ τῆς τιμωρίας ἐβλάβης, ἀλλὰ καὶ ἐκέρδανας. Εἰ μὲν γὰρ ἔμελλες διόλου μένειν θνητός, ἴσως εἶχε τινα λόγον τὸ εἰρημένον· νῦν δὲ καὶ ἀθάνατος εἶ, κἂν ἐθέλης, ὑπὲρ τὸν ἥλιον αὐτὸν λάμψαι δυνήση. Ἄλλ' εἰ μὴ θνητὸν ἔλαβον σῶμα, φησὶν, οὐκ ἂν ἤμαρτον.

Τί οὖν, εἶπέ μοι; ἐκεῖνος θνητὸν ἔχων ἤμαρτεν; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ ἂν, εἶγε θνητὸν ἦν, ὕστερον ἐν κολάσεως τάξει τὸν θάνατον ὑπέμεινεν. Ὅτι δὲ οὔτε θνητὸν σῶμα ἐμποδίζει πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ καὶ σωφρονίζει καὶ τὰ μέγιστα συντελεῖ, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ γὰρ προσδοκία ἀθανασίας μόνον οὕτως ἐπῆρε τὸν Ἀδάμ, εἰ καὶ τῷ ὄντι ἀθάνατος ἐγεγόνει, ποῦ οὐκ ἂν ἀπονοίας ἐξέβη; Καὶ νῦν μὲν ἀμαρτῶν δύνασαι λῦσαι τὰ ἀμαρτήματα, τοῦ σώματος ταπεινοῦ ὄντος καὶ καταπίπτοντος καὶ διαλυομένου· καὶ γὰρ αὐταὶ αἱ ἔννοιαι ἱκαναὶ σωφρονίσαι· εἰ δὲ ἐν ἀθανάτῳ ἐπλημμέλησας, μονιμώτερα ἴσως ἔμελλεν εἶναι τὰ ἀμαρτήματα.

Οὐ τοίνυν ἡ θνητότης αἰτία τῆς ἁμαρτίας — μὴ κατηγορεῖ — ἀλλ' ἡ πονηρὰ προαίρεσις ἐστὶν ἡ ρίζα τῶν

11. Γεν. 2,23.

12. «τὸ ἀπαρρησίαστον»: Ἡ στέρησις τῆς παρρησίας ὡς ἀποτελεσμα τοῦ προπατορικοῦ ἀμαρτήματος. Πρβλ. καὶ «..... διὰ τε τὴν ἀρχαίαν παρακοὴν καὶ τὸ καταλείψαι Θεὸν ὃ ζῶντα». Didymus Trin 3.39.

ἐγνώριζεν ἐκ τῶν προτέρων καὶ ἦτο πλήρης πολλῆς σοφίας. Καὶ μάλιστα ὅ,τι ἔκανεν ὁ Θεὸς κρυφίως σχετικῶς μὲ τὴν γυναῖκα, τοῦτο ἐκεῖνος τὸ ἐγνώριζε, διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Τοῦτο τώρα εἶναι ὁστοῦν ἀπὸ τὰ ὀσᾶ μου καὶ σὰρξ ἀπὸ τὴν σάρκα μου»¹. Ὁ δὲ πόνος ἀργότερον ἐδημιουργήθη, ἀργότερον ὁ ἰδρώς, ἀργότερον ἡ αἰσχύνη καὶ ἡ δειλία καὶ τὸ ἀπαρρησίαστον², ἐνῶ τότε δὲν ὑπῆρχε λύπη οὔτε ὀδύνη οὔτε στεναγμός. Ἀλλὰ ὁ Ἀδάμ δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν τιμητικὴν ἐκείνην κατάστασιν.

5. Τί λοιπὸν ἐγὼ θὰ πάθω; θὰ ἔλεγε κάποιος· ἐξ αἰτίας ἐκείνου θὰ χαθῶ; Βεβαιότατα ἐξ αἰτίας ἐκείνου· οὔτε καὶ ἐσὺ ὅμως ἔμεινες ἀναμάρτητος, ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν διέπραξες τὴν ἰδίαν ἁμαρτίαν, πάντως ὅπωςδήποτε διέπραξες ἄλλην. Ἄλλωστε δὲν ἐβλάβης ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐκέρδισες. Ἐὰν δηλαδή ἐπρόκειτο νὰ μένης αἰωνίως θνητός, ἴσως θὰ εἶχε κάποιαν ἰσχὺν τὸ ἐπιχειρήμα σου· τώρα ὅμως καὶ ἀθάνατος εἶσαι καὶ, ἂν θέλης, θὰ ἠμπορέσης νὰ λάμψης περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἥλιον. Ἀλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, ἐὰν δὲν εἶχον λάβει θνητὸν σῶμα, δὲν θὰ ἠμάρτανον.

Τί λοιπὸν, εἶπέ μου· ἐκεῖνος (ὁ Ἀδάμ) ἠμάρτησε, διότι εἶχε θνητὸν σῶμα; Καθόλου· διότι, ἐὰν πράγματι ἦτο θνητὸν, δὲν θὰ εἶχεν ὑποστῆ τὸν θάνατον κατόπιν ὡς τιμωρίαν. Εἶναι φανερὸν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ παράδειγμα ὅτι τὸ θνητὸν σῶμα καθόλου δὲν ἀποτελεῖ ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἀπεναντίας συντελεῖ εἰς σωφροσύνην καὶ βοηθεῖ πάρα πολύ. Ἐφ' ὅσον δηλαδή καὶ μόνον ἡ προσδοκία τῆς ἀθανασίας παρέσυρεν εἰς ἀλαζονείαν τόσον πολὺ τὸν Ἀδάμ, ἐὰν εἶχε γίνεαι πράγματι ἀθάνατος, τοῦτο εἰς ποίαν μωρίαν δὲν θὰ τὸν εἶχεν ὀδηγήσει; Καὶ τώρα μὲν, ὅταν ἁμαρτάνῃς, ἠμπορεῖς νὰ ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα, διότι τὸ σῶμα σου εἶναι εὐτελές καὶ καταρρέει καὶ διαλύεται· καὶ πράγματι, αὐταὶ αἱ σκέψεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ ὀδηγοῦν εἰς σωφροσύνην· ἐὰν ὅμως εἶχες ἁμαρτήσαι εἰς τὸ ἀθάνατον σῶμα, ἴσως ἐπρόκειτο νὰ ἦσαν τὰ ἁμαρτήματα μονιμώτερα.

Ἡ θνητότης λοιπὸν δὲν εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἁμαρτίας — μὴ τῆς ἀποδίδης κατηγορίαν — ἀλλ' ἡ ρίζα τῶν κακῶν εἶναι ἡ πονηρὰ

κακῶν. Διὰ τί γὰρ μηδὲν τὸν Ἄβελ τὸ σῶμα ἠδίκησε; διὰ τί μηδὲν τοὺς δαίμονας τὸ ἀσώματον ὤνησε; Βούλει μαθεῖν ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔβλαψε τὸ σῶμα θνητὸν γενόμενον, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησεν; ἄκουσον ὅσα κερδαίνεις, ἐὰν νή-
 5 φης, ἐκ τούτου. Ἄνθέλκει σε καὶ περισπᾶ ἀπὸ τῆς κακίας ὀδύνας καὶ λύπαις καὶ πόνοις καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς τοιοῦ-
 τοις.

Ἄλλὰ καὶ εἰς πορνείαν ἐξάγει, φησὶν. Οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ' ἡ ἀκολασία. Ταῦτα μὲν γάρ, ἅπερ εἶπον, πάντως
 10 τοῦ σώματός ἐστι· διόπερ οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον εἰς τὸν βίον ἐλθόντα τοῦτον μὴ καὶ νοσεῖν καὶ ἀλγεῖν καὶ ἀθυ-
 μεῖν· μὴ πορνεύειν δὲ ἔνι. Ὡστε, εἰ τῆς τοῦ σώματος ἦν φύσεως καὶ τὰ τῆς κακίας, καθολικὰ ἂν ἦν· τὰ γὰρ φυσικὰ τοιαῦτα· τὸ δὲ πορνεύειν οὐ τοιοῦτον· ἀλλὰ τὸ μὲν ἀλγεῖν
 15 ἐντεῦθεν, τὸ δὲ πορνεύειν ἀπὸ τῆς προαιρέσεως.

Μὴ τοίνυν κατηγορεῖ τοῦ σώματος· μὴ σου τὴν τιμὴν ἀφαιρείσθω ὁ διάβολος, ἦν σοι ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἄν γὰρ θέλωμεν, χαλινός ἐστιν ἄριστος τὸ σῶμα, τὰ σκιρτήματα τῆς ψυχῆς κατέχον, ἀπόνοιαν κατασπῶν, ἀλαζονείαν
 20 κωλύον, ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασιν ἡμῖν διακονούμενον. Μὴ γάρ μοι τοὺς μαινομένους εἶπης· ἐπεὶ καὶ τῶν ἵππων πολλοὺς ὀρῶμεν κατὰ κρημνῶν φερομένους, τὸν ἡνίοχον ρίψαντας μετὰ τοῦ χαλινουῦ, ἀλλ' οὐ μεμφόμεθα τὸν χαλινόν· οὐ γὰρ ἐκεῖνος διασπασθεὶς τοῦτο εἰργάσα-
 25 τό, ἀλλ' ὁ ἡνίοχος ὁ μὴ κατασχὼν πάντα ἀπώλεσεν. Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα λογίζου· ἂν ἴδης νέον ἐν ὀρφανίᾳ ζῶντα καὶ μυρία ἐργαζόμενον κακά, μὴ τὸ σῶμα αἰτιῶ, ἀλλὰ τὸν ἡνίοχον τὸν συρόμενον, τὸν λογισμὸν λέγω. Ὡσπερ γὰρ αἱ ἡνίαὶ οὐ παρέχουσι πράγματα τῷ ἡνιόχῳ, ἀλλ' ὁ
 30 ἡνίοχος πάντων αἴτιος οὐ καλῶς αὐτὰς κατέχων — διὸ καὶ δίκην αὐτὸν ἀπαιτοῦσι συμπλεκόμεναι αὐτῷ καὶ πα-

προαίρεσις. Διατί δηλαδή τὸ σῶμα δὲν ἔβλαψε καθόλου τὸν Ἄβελ; διατί ἡ ἔλλειψις σώματος δὲν ὠφέλησε καθόλου τοὺς δαίμονας; Θέλεις νὰ μάθῃς ὅτι τὸ ὅτι τὸ σῶμα ἐπλάσθη θνητὸν ὄχι μόνον δὲν ἔβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησεν; ἄκουσε πόσα κερδίζεις ἀπὸ αὐτό, ἐὰν εἶσαι ἄγρυπνος. Σὲ ἀποσπᾷ καὶ σὲ ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὰς ὀδύνας καὶ τὰς λύπας καὶ τοὺς πόνους καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια.

Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὀδηγεῖ καὶ εἰς πορνείαν. Δὲν πταίει τὸ σῶμα ἀλλὰ ἡ ἀκολασία. Αὐτὰ δηλαδή, ὅσα ἀνέφερα, εἶναι ἐξ ὀλοκλήρου χαρακτηριστικὰ τοῦ σώματος· διὰ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔλθῃ ἄνθρωπος εἰς τὸν βίον αὐτὸν καὶ νὰ μὴ νοσήσῃ καὶ νὰ μὴ πονέσῃ καὶ νὰ μὴ στενοχωρηθῇ, ἐνῶ εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ πορνεύσῃ. Ὡστε, ἐὰν καὶ αἱ κακίαι ἦσαν χαρακτηριστικὰ τῆς φύσεως τοῦ σώματος, θὰ τὰς εἶχον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, διότι ἔτσι συμβαίνει μὲ ὅσα προέρχονται ἀπὸ τὴν φύσιν· μὲ τὴν πορνείαν ὁμοίως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον· ὁ πόνος μὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν φύσιν, ἐνῶ ἡ πορνεία ἀπὸ τὴν διάθεσιν.

Μὴ λοιπὸν κατηγορῆς τὸ σῶμα· ἄς μὴ σοῦ ἀφαιρῇ ὁ διάβολος τὴν τιμὴν, τὴν ὁποίαν σοῦ ἔδωκεν ὁ Θεός. Ἄν θέλωμεν, τὸ σῶμα εἶναι ἄριστος χαλινός, πού συγκρατεῖ τὰ σκιρτήματα τῆς ψυχῆς, πού περιορίζει τὴν μωρίαν, πού ἐμποδίζει τὴν ἀλαζονείαν, πού μᾶς ὑπηρετεῖ εἰς τὰ μεγαλύτερα κατορθώματά μας. Ἄλλὰ μὴ μοῦ ἀναφέρῃς τοὺς μαινομένους· διότι βλέπομεν καὶ πολλοὺς ἵππους νὰ καλπάζουν πρὸς τοὺς κρημνοὺς καὶ νὰ ἔχουν ρίψει κάτω τὸν ἡνίοχον μὲ τὸν χαλινόν, ἀλλὰ δὲν θεωροῦμεν αἷτιον τὸν χαλινόν· διότι δὲν ἀπεσπάσθη ἐκεῖνος μόνος του καὶ ἔτσι προεκάλεσε τοῦτο τὸ δυστύχημα, ἀλλ' ἔφερεν ὅλην τὴν συμφορὰν ὁ ἡνίοχος, πού δὲν συνεκράτησε τὰ ἡνία. Κατὰ τὸν ἴδιον λοιπὸν τρόπον σκέψου ἐδῶ· Ἄν ἴδῃς ἓνα νέον ὀρφανὸν νὰ κάμνῃ μύρια κακὰ, μὴ θεωρῆς ὑπεύθυνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν συρόμενον ἡνίοχον, ἐννοῶ τὸν λογισμὸν του. Ὅπως δηλαδή τὰ ἡνία δὲν βλάπτουν τὸν ἡνίοχον, ἀλλ' ὁ ἡνίοχος εἶναι αἷτιος ὄλων, ἂν δὲν κρατῇ αὐτὰ καλῶς —διὰ τοῦτο καὶ τιμωροῦν αὐτὸν μὲ τὸ νὰ περιπλέκωνται μὲ αὐτὸν καὶ μὲ τὸ νὰ τὸν παρασύρουν πολλάκις καὶ νὰ τὸν ἀναγκάζουν νὰ ἔχῃ καὶ

ρασύρουσαι πολλάκις καὶ ἀναγκάζουσαι τῆς οἰκείας δυσ-
 πραγίας κοινωνεῖν — οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. Ἐγὼ μὲν γάρ,
 φησὶν, ἤμασσον τὸ στόμα τοῦ ἵππου, ἕως κατεῖχες· ἐπει-
 δὴ δὲ ἔρριψας, ἀπαιτῶ σε τῆς καταφρονήσεως δίκην, καὶ
 5 περιπλέκομαι καὶ παρασύρω, ὥστε μηκέτι τὸ αὐτὸ πα-
 θεῖν. Μηδεὶς τοίνυν αἰτιάσθω τὰς ἡνίας, ἀλλ' ἐαυτὸν καὶ
 τὴν διεφθαρμένην γνώμην. Καὶ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἡνίοχος
 ἔστιν ὁ λογισμὸς, ἡνίαὶ δὲ τὸ σῶμα συνάγουσαι τοὺς ἵπ-
 πους πρὸς τὸν ἡνίοχον. Ἄν μὲν οὖν καλῶς αὐταὶ διακέ-
 10 ωνται, οὐδὲν πείση δεινόν· ἂν δὲ ἀφῆς αὐτάς, ἠφάνισας
 καὶ ἀπώλεσας ἅπαντα.

Σωφρονῶμεν τοίνυν καὶ μὴ κατηγορῶμεν τοῦ σώμα-
 τος, ἀλλὰ τῆς πονηρᾶς διανοίας. Καὶ γὰρ τοῦ διαβόλου
 ἔργον τοῦτο, πάντων μᾶλλον ποιεῖν τοὺς ἀνοήτους κατη-
 15 γορεῖν, καὶ σώματος καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον, ἢ
 τῆς διεφθαρμένης γνώμης, ἵνα μὴ τὴν αἰτίαν εὐρόντες
 ἀπαλλαγῶσι τῆς ρίζης τῶν κακῶν. Ἄλλ' ὑμεῖς τὴν ἐπι-
 βουλήν συνειδότες τὸν θυμὸν κατ' αὐτοῦ στρέψατε καὶ
 τὸν ἡνίοχον ἐπιστήσαντες τῷ ζεύγει πρὸς τὸν Θεὸν τὸ
 20 ὄμμα τῆς διανοίας τείνατε. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐδὲν
 ὁ τὸν ἀγῶνα θεὸς εἰσφέρει, ἀλλ' ἀναμένει τὸ τέλος· ἐν-
 ταῦθα δὲ τὸ πᾶν ὁ ἀγνωσθέντος ἐστὶ Θεός. Τοῦτον τοίνυν
 ἔχωμεν ἴλεων, καὶ πάντως ἐπιτευξόμεθα τῶν μελλόντων
 στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι τοῦ
 25 Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

αὐτὸς τὴν ἰδικήν των κακὴν τύχην— ἔτσι ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ ἐδῶ. Ἐγὼ μὲν δηλαδὴ, λέγει ὁ χαλινός, ἔσφιγγον τὸ στόμα τοῦ ἵππου μέχρις αἵματος ἕως οὗ μὲ ἐκράτεις καλῶς· ἐπειδὴ ὁμως μὲ ἔρριψες κάτω νομίζω ὅτι σοῦ ἀξίζει νὰ σὲ καταφρονήσω, καὶ περιπλέκομαι μαζί σου καὶ σὲ παρασύρω, ὥστε νὰ μὴ πάθω ἄλλην φορὰν τὸ ἴδιο πάθημα. Κανεῖς λοιπὸν νὰ μὴ κατηγορῇ τὰ ἡνία, ἀλλὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὴν ἀμαρτωλὴν διάνοιάν του, καθ' ὅτι ἡνίοχος εἰς ἑμᾶς εἶναι τὸ λογικόν, τὸ δὲ σῶμα εἶναι τὰ ἡνία, ποὺ πειθαρχοῦν τοὺς ἵππους εἰς τὸν ἡνίοχον. Ἄν λοιπὸν αὐτὰ εἶναι καλῶς προσηρμοσμένα, δὲν θὰ πάθῃς κανένα κακόν· ἂν ὁμως τὰ χαλαρώσης, θὰ ἀφανίσῃς καὶ θὰ καταστρέψῃς τὰ πάντα.

Ἄς εἴμεθα σώφρονες λοιπὸν καὶ ἄς μὴ κατηγορῶμεν τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν πονηρὰν διάνοιάν μας, διότι πράγματι εἶναι ἔργον τοῦ διαδόλου τοῦτο, τὸ ὅτι δηλαδὴ κάμνει τοὺς ἀνοήτους νὰ κατηγοροῦν τοὺς πάντας μᾶλλον, καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον των, παρὰ τὴν ἀμαρτωλὴν διάνοιάν των, μὲ σκοπὸν νὰ μὴ εὔρουν τὴν αἰτίαν καὶ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν ρίζαν τῶν κακῶν. Ἀλλὰ σεῖς, γνωρίζοντες καλῶς τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ διαδόλου, στρέψατε τὸν θυμὸν σας ἐναντίον του καί, ἀφοῦ θέσετε τὸν ἡνίοχον κυβερνήτην εἰς τὸ ἄρμα, στρέψατε τὸν ὀφθαλμὸν τῆς διανοίας σας πρὸς τὸν Θεόν· διότι, εἰς τὰ ἄλλα μὲν ἀγωνίσματα ἐκεῖνος ποὺ ἐθέσπισε τὸν ἀγῶνα δὲν δίδει τίποτε, ἀλλ' ἀναμένει τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνος· ἐδῶ ὁμως ὁ ἀγωνοθέτης Θεὸς εἶναι τὸ πᾶν. Αὐτὸς λοιπὸν ἄς μᾶς εὐσπλαγχνίζεται, καὶ ὅπωςδὴποτε θὰ λάβωμεν τοὺς μέλλοντας στεφάνους· αὐτοὺς εἴθε νὰ τοὺς λάβωμεν ὅλοι ἡμεῖς μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δόξα εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄
Α΄ Κορ. 6, 15-20

«Οὐκ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη τοῦ Χριστοῦ
εἰσιν; Ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρ-
5 νης μέλη; Μὴ γένοιτο».

Ἄπο τοῦ πεπορνευκότος ἐπὶ τὸν πλεονέκτην μετα-
βάς, πάλιν ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνον ἔρχεται οὐκέτι λοι-
πὸν πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις τοῖς μὴ
πεπορνευκόσι· καὶ τούτους ἀσφαλιζόμενος μὴποτε περι-
10 πέσωσι τοῖς αὐτοῖς, ἐκεῖνου καθάπτεται πάλιν. Ὁ γὰρ
ἡμαρτηκῶς, κἂν πρὸς ἕτερον ἀποτείνῃς τὸν λόγον, κεν-
τεῖται καὶ οὕτω, τοῦ συνειδότος διεγειρομένου καὶ μαστι-
γοῦντος αὐτόν. Ἰκανὸς μὲν οὖν καὶ ὁ ἀπὸ τῆς τιμωρίας
φόβος ἦν αὐτοῦς κατασχεῖν ἐπὶ τῆς σωφροσύνης· ἐπειδὴ
15 δὲ οὐ βούλεται φόβῳ μόνον τὰ τοιαῦτα κατορθοῦν, καὶ
ἀπειλὰς καὶ λογισμοὺς τίθησιν.

Ἐκεῖ μὲν οὖν τὸ ἀμάρτημα εἰπὼν καὶ τὴν τιμωρίαν
ὀρίσας καὶ τὴν θλάβην δείξας τὴν ἐκ τῆς συνουσίας τοῦ
πεπορνευκότος ἐγγενομένην ἅπασιν ἀπηλλάγη, καὶ πρὸς
20 τὴν πλεονεξίαν μετέστη, καὶ τὴν ἐκπτώσιν τῆς βασιλείας
ἀπειλήσας τούτῳ καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασιν, οἷς κατέλεξεν,
οὕτω τὸν λόγον ἀπήρτισεν· ἐνταῦθα δὲ καὶ φρικωδέστε-
ρον μεταχειρίζει τὴν παραίνεσιν. Ὁ τε γὰρ τὸ ἀμάρτη-
μα κολάζων μόνον καὶ μὴ δεικνύς σφόδρα παρανομώτα-
25 τον ὄν, οὐδὲν τοσοῦτον ἀπὸ τῆς τιμωρίας εἰργάσατο· ὁ τε
πάλιν ἐντρέπων μόνον καὶ μὴ φοβῶν διὰ τῆς κολάσεως,
οὐ σφόδρα καθάπτεται τῶν ἀναισθήτως διακειμένων. Διό-
περ ἀμφοτέρα ποιεῖ Παῦλος· καὶ ἐντρέπει λέγων, «Οὐκ
οἶδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν;» καὶ φοβεῖ λέγων, «Οὐκ
30 οἶδατε ὅτι πλεονέκται βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσου-
σι;». Καὶ ἐπὶ τοῦ πεπορνευκότος πάλιν οὕτω κέχρηται

ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄
Α΄ Κορ. 6,15—20

«Δὲν γνωρίζετε ὅτι τὰ σώματά σας εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ;
Ἄφοῦ πάρω λοιπὸν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, θὰ τὰ κάμω μέλη
πόρνης; Εἶθε νὰ μὴ γίνῃ ποτὲ κάτι τέτοιο»¹.

Ἄφοῦ ἀπὸ τὸν πόρνον ἐπῆγεν εἰς τὸν πλεονέκτην, πάλιν ἀπὸ
αὐτὸν ἔρχεται πρὸς ἐκεῖνον χωρὶς ὁμῶς νὰ ἀπευθύνεται πλέον πρὸς
τὸν πόρνον, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἄλλους, πού δὲν ἔχουν πορνεύσει· καὶ
ἐνῶ προφυλάσσει αὐτοὺς νὰ μὴ πέσουν ποτὲ εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτή-
ματα, πάλιν ἐπιτίθεται ἐναντίον ἐκείνου· διότι, ἐὰν ἀπευθύνῃς τὸν
λόγον πρὸς κάποιον ἄλλον, καὶ ἀπὸ τοῦτο κεντρίζεται αὐτὸς πού
ἔχει ἁμαρτήσῃ, διότι ἢ συνείδησίς του διεγείρεται καὶ τὸν μαστι-
γώνει. Βεβαίως καὶ ὁ φόβος τῆς τιμωρίας ἦτο ἱκανὸς νὰ τοὺς συγ-
κρατήσῃ εἰς σωφροσύνην· ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν θέλει νὰ ἐπιτυχάνῃ
αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὴν ἀρετὴν μόνον μὲ τὸν φόβον, προσθέτει καὶ ἀ-
πειλὰς καὶ συλλογισμούς.

Εἰς τὴν περίπτωσιν λοιπὸν ἐκείνην ἀφοῦ ἀπεκάλυψε τὸ ἁμάρ-
τημα καὶ καθώρισε τὴν τιμωρίαν καὶ ἔδειξε τὴν βλάβην ὄλων λό-
γῳ τῆς ἁμαρτωλοῦ σχέσεως τοῦ πόρνου, ἄφησε τὸ θέμα τοῦτο καὶ
ἐστράφη πρὸς τὴν πλεονεξίαν· καὶ ἀφοῦ ὑπενθύμισε τὸν κίνδυνον
ἀπωλείας τῆς βασιλείας ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὄλους τοὺς λοιπούς, τοὺς
ὁποίους ἀνέφερε λεπτομερῶς, ἔτσι ὁλοκλήρωσε τὸν λόγον· εἰς αὐ-
τὸν ὁμῶς τὸν λόγον του κάμνει ἀκόμη φρικωδεστέραν τὴν παραί-
νεσίν του· διότι ἐκεῖνος πού τιμωρεῖ μόνον τὸ ἁμάρτημα καὶ δὲν
δεικνύει ὅτι εἶναι πάρα πολὺ παρανομώτατον, δὲν ἐπιτυχάνει τί-
ποτε σημαντικὸν μὲ τὴν τιμωρίαν· ἐκεῖνος πάλιν πού προσπαθεῖ
νὰ κάμῃ τοὺς ἁμαρτάνοντας νὰ ἐντρέπωνται μόνον καὶ δὲν τοὺς
φοβίζει μὲ τὴν κόλασιν δὲν ἐλέγχει τοὺς ἀναισθήτους μὲ ὄσσην σφο-
δρότητα χρειάζονται. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος κάμνει καὶ τὰ δύο· καὶ
τοὺς κάμνει νὰ ἐντρέπωνται λέγων, «Δὲν γνωρίζετε ὅτι θὰ κρίνω-
μεν ἀγγέλους», καὶ τοὺς φοβίζει λέγων, «Δὲν γνωρίζετε ὅτι οἱ πλε-
ονέκται δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ;». Καὶ εἰς

τῷ λόγῳ. Καὶ γὰρ ἐφόβησε δι' ὧν ἔμπροσθεν εἶπεν, ἐκτε-
 μών τε αὐτὸν καὶ τῷ Σατανᾷ παραδούς καὶ τῆς μελλού-
 σης ἀναμνήσας ἡμέρας, ἐντρέπει πάλιν λέγων· «Οὐκ οἶ-
 5 δατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν μέλη τοῦ Χριστοῦ ἐστίν;», ὡς
 εἶπε «Τὸ δὲ σῶμα τῷ Κυρίῳ», σαφέστερον αὐτὸ δείκνυσι
 νῦν. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ λέγων, «Ἑμεῖς
 δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους». Καὶ τὸ αὐτὸ
 ὑπόδειγμα πολλαχοῦ τίθησιν, οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ
 10 ποτὲ μὲν ὥστε τὴν ἀγάπην δεῖξαι, ποτὲ δὲ ὥστε τὸν φό-
 βον αὐξῆσαι.

Ἐνταῦθα γοῦν δεδιττόμενος αὐτὸ τέθεικε καὶ φοβῶν·
 «Ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, ποιήσω πόρνης μέλη;
 Μὴ γένοιτο». Οὐδὲν φρικωδέστερον τῆς λέξεως ταύτης.
 15 Καὶ οὐκ εἶπεν, ἄρας οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ συνάψω τῇ
 πόρνη; ἀλλὰ τί; «ποιήσω μέλη πόρνης;» ὅπερ ἦν πλη-
 κτικώτερον. Εἶτα κατασκευάζει πῶς τοῦτο γίνεται ὁ πορ-
 νεύων, οὕτω λέγων· «Ἡ οὐκ οἶδατε ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ
 πόρνη ἐν σῶμά ἐστι;». Πόθεν δῆλον; «Ἔσονται γάρ», φη-
 20 σίν, «οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Οὐκέτι γὰρ ἀφήσιν ἢ συνου-
 σία τοῦς δύο εἶναι ἄλλ', ἐν ἀμφοτέροις ἐργάζεται.
 Καὶ ὄρα πάλιν πῶς διὰ τῶν ὀνομάτων γυμνῶν πρόεισι,
 διὰ τῆς πόρνης, διὰ τοῦ Χριστοῦ προάγων τὴν κατηγορίαν.

«Φεύγετε τὴν πορνείαν». Οὐκ εἶπεν, ἀπέχεσθε τῆς
 25 πορνείας, ἀλλὰ «φεύγετε», τουτέστι, μετὰ σπουδῆς ποιῆ-
 σθε τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ κακοῦ. «Πᾶν ἁμάρτημα, ὃ ἐάν
 ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστίν· ὃ δὲ πορ-
 νεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει». Τοῦτο τοῦ προτέ-
 ρου ἔλαττον· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ πόρνων ἦν ὁ λόγος
 30 αὐτῷ, πάντοθεν αὐτὸ ἐπαίρει, καὶ ἀπὸ τῶν μειζόνων καὶ

2. αὐτ. 12,27.

3. αὐτ. 6,16.

4. αὐτ. 18.

τὴν περίπτωσιν τοῦ πόρνου πάλιν χρησιμοποιοεὶ τὸν λόγον τοῦ κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον. Καὶ πράγματι, τὸν ἐφόβησε μὲ ὅσα εἶπε προηγουμένως, καὶ ἀφοῦ τὸν ἀπέκοψεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν παρέδωσεν εἰς τὸν Σατανᾶ καὶ τοῦ ὑπενθύμισε τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, προσπαθεῖ πάλιν νὰ τοῦ προκαλέσῃ ἐντροπὴν λέγων· «Δὲν γνωρίζετε ὅτι τὰ σῶματά σας εἶναι μέλη τοῦ Χριστοῦ;», ὁμιλῶν εἰς τὸ ἐξῆς πρὸς αὐτοὺς ὡσάν παιδιᾶ εὐγενοῦς καταγωγῆς. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «Τὸ δὲ σῶμα ἔχει γίνεῖ διὰ τὸν Κύριον», κάμνει τοῦτο σαφέστερον. Καὶ ἄλλοῦ κάμνει τὸ ἴδιον λέγων· «Σεῖς δὲ εἰσθε σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ καθένας εἶναι μέλος του»². Καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη παρουσιάζει τὸν ἴδιον ὑπόδειγμα, ὄχι διὰ τὰ ἴδια θέματα, ἀλλὰ ἄλλοτε μὲν διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἀγάπην, ἄλλοτε δὲ διὰ νὰ αὐξήσῃ τὸν φόβον.

Ἐδῶ λοιπὸν ἀνέφερε τοῦτο, διὰ νὰ προκαλέσῃ τρόμον καὶ φόβον· «Ἀφοῦ πάρω λοιπὸν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, θὰ τὰ κάμω μέλη πόρνῆς; Ποτὲ νὰ μὴ γίνῃ κάτι τέτοιο». Τίποτε δὲν ὑπάρχει φρικωδέστερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν λέξιν. Καὶ δὲν εἶπεν, ἀφοῦ πάρω λοιπὸν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ, θὰ τὰ συνδέσω μὲ τὴν πόρνῆν; ἀλλὰ τί εἶπε; «θὰ τὰ κάμω μέλη πόρνῆς;», πράγμα τὸ ὁποῖον πλήττει ἰσχυρότερον. Ἐπειτα παρουσιάζει πῶς γίνεται ἔτσι ὁ πόρνος λέγων τὸ ἐξῆς· «Ἡ δὲν γνωρίζετε ὅτι ἐκεῖνος ποῦ προσκολλᾶται εἰς τὴν πόρνῆν εἶναι ἐν σῶμα μὲ αὐτὴν;»³. Ἀπὸ ποῦ φαίνεται αὐτό; «Διότι», λέγει, «οἱ δύο θὰ γίνουν μία σάρκα». Ἡ συνουσία δηλαδὴ δὲν ἀφήνει τοὺς δύο νὰ εἶναι δύο, ἀλλὰ τοὺς δύο τοὺς κάμνει ἓν. Καὶ κοίταξε πάλιν πῶς προχωρεῖ μὲ μόνας τὰς λέξεις, διὰ τῆς πόρνῆς καὶ διὰ τοῦ Χριστοῦ προωθῶν τὴν κατηγορίαν.

«Νὰ ἀποφεύγετε τὴν πορνείαν»⁴. Δὲν εἶπεν, Νὰ ἀπέχετε ἀπὸ τὴν πορνείαν, ἀλλὰ «Νὰ ἀποφεύγετε», δηλαδὴ νὰ σπεύδετε νὰ ἀπαλλάσσεσθε ἀπὸ αὐτὸ τὸ κακόν. «Κάθε ἄλλο ἁμάρτημα ποῦ θὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸ σῶμα του· ἐκεῖνος ὁμοίως ποῦ πορνεὺς ἁμαρτάνει εἰς τὸ ἴδιον τὸ σῶμα του». Τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα εἶναι ἀσθενέστερον τοῦ προηγουμένου, ἀλλ' ὁμοίως, ἐπειδὴ ὁ λόγος τοῦ ἦτο περὶ πορνῶν, μὲ κάθε τρόπον τονίζει τοῦτο, καὶ μὲ τὰ ἰσχυρότερα καὶ μὲ τὰ ἀσθενέστερα ἐπιχειρήματα προσπαθεῖ νὰ δείξῃ

ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων αὔξων τὸ ἔγκλημα. Ἐκεῖνο μὲν οὖν τοῖς εὐλαβεστέροις εἴρηται τὸ πρότερον, τοῦτο δὲ τοῖς ἀσθενεστέροις. Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς Παύλου σοφίας, μὴ ἀπὸ τῶν μεγάλων ἐντρέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν
5 μικροτέρων, καὶ ἀπὸ τοῦ αἰσχροῦ καὶ ἀπρεποῦς.

Τί οὖν ὁ ἀνδροφόνος, φησὶν, οὐχὶ τὴν χεῖρα μολύνει; τί δὲ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄρπαξ; Παντί που δῆλον· ἀλλ' ἐπειδὴ εἰπεῖν οὐκ ἐνῆν τοῦ πόρνου οὐδὲν χεῖρον, ἐτέρως αὐτὸ ἠύξησε λέγων ὅτι ἐπὶ τῆς πορνείας ὀλόκληρον τὸ
10 σῶμα γίνεται μιαρὸν. Ὡσπερ γὰρ εἰς λέβητα ἀκαθαρσίας ἐμπίπτων καὶ τῷ μολυσμῷ βαπτόμενον, οὕτω φύρεται. Τοῦτο δὲ καὶ ἡμῖν ἔθος. Ἀπὸ μὲν γὰρ τῆς πλεονεξίας καὶ ἀρπαγῆς οὐκ ἂν τις σπουδάσειεν ἐπὶ βαλανεῖον ἐλθεῖν, ἀλλ' ἀδιαφόρως ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀνεισιν· ἀπὸ δὲ μίξεως πόρ-
15 νης, καθάπερ ὄλος γενόμενος ἀκάθαρτος ἐπὶ τὸ λούσασθαι ἔρχεται· οὕτως ἔχει τινὰ τὸ συνειδὸς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ταύτης ὑπόληψιν αἰσχροτέραν. Ἀμφοτέρα μὲν οὖν χαλεπά, καὶ πλεονεξία καὶ πορνεία, καὶ εἰς γέενναν ἐμβάλλει· ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκονομικῶς ὁ Παῦλος πάντα ποιεῖ, οἷς εἶ-
20 χε, τούτοις ἠύξησε τὸ τῆς πορνείας ἔγκλημα.

2. «Ἡ οὐκ οἶδατε ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν», ὅπερ ἦν καὶ παραμυθουμένου. Καὶ πάλιν ἐπεξηγούμενος ἐπήγαγεν «Οὐ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Θεοῦ»· καὶ τὸν δεδωκότα τέθεικεν ὑψηλὸν τε ὁμοῦ
25 ποιῶν τὸν ἀκροατὴν καὶ φοβῶν καὶ τῷ μεγέθει τῆς παρακαταθήκης καὶ τῇ φιλοτιμίᾳ τοῦ προκαταθεμένου.

«Καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν». Τοῦτο οὐκ ἐντρέποντος μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ διαζομένου πρὸς ἀρετὴν. Τί γὰρ πράττεις ἃ θέλεις; φησὶν· οὐκ εἶ ἑαυτοῦ κύριος. Ταῦτα δὲ
30 ἔλεγεν οὐχὶ τὸ αὐτεξούσιον ἀναιρῶν· καὶ γὰρ εἰπὼν «Πάν-

τὸ μέγεθος τοῦ ἁμαρτήματος. Ἐκεῖνο λοιπὸν τὸ προηγούμενον ἐπιχείρημα ἔχει λεχθῆ διὰ τοὺς εὐλαβεστέρους, ἐγὼ τοῦτο διὰ τοὺς ἀσθενεστέρους, διότι πράγματι καὶ τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς σοφίας τοῦ Παύλου, τὸ ὅτι προσπαθεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντροπήν ὄχι μόνον μὲ ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἀσθενέστερα καὶ μὲ τὸ ὅτι τὸ αἰσχρὸν εἶναι αἰσχρὸν καὶ ἀπρεπές.

Τί λοιπὸν, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὁ δολοφόνος δὲν μολύνει τὸ χέρι του; καὶ ὁ πλεονέκτης καὶ ὁ ἄρπαξ; Βεβαιότατα, νομίζω ὅτι εἶναι φανερόν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀναφέρῃ τίποτε χειρότερον ἀπὸ τὸν πόρνον, κατ' ἄλλον τρόπον τὸ ἐτόνισε λέγων, ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς πορνείας ὁλόκληρον τὸ σῶμα γίνεται μισρόν. Ὅπως δηλαδὴ ἐὰν ἐπιπτε μέσα εἰς ἓνα ἀκάθαρτον λέβητα καὶ ἐδυθίζετο εἰς τὴν ἀκαθαρσίαν, ἔτσι μολύνεται μὲ τὴν πορνείαν. Καὶ ἡμεῖς ἔτσι συνηθίζομεν νὰ ἐνεργῶμεν· ὅταν δηλαδὴ κάποιος κατέχεται ἀπὸ πλεονεξίαν καὶ ἀρπακτικότητα δὲν σπεύδει νὰ πάῃ εἰς δημόσιον λουτρόν, ἀλλ' ἡσυχος ἀνεβαίνει εἰς τὴν οἰκίαν του· ὅταν ὁμως συνευρεθῆ μὲ πόρνην, ἔρχεται νὰ λουσθῆ, ὡσὰν νὰ ἔγινεν ὁλος ἀκάθαρτος· ἔτσι ἡ συνείδησις θεωρεῖ τὴν ἁμαρτίαν αὐτὴν αἰσχροτέραν. Καὶ τὰ δύο μὲν, καὶ ἡ πλεονεξία καὶ ἡ πορνεία, εἶναι φοβερά καὶ φέρουν εἰς τὴν κόλασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Παῦλος ὅλα τὰ κάμνει μὲ σύνεσιν, ἐτόνισε πολὺ τὸ ἔγκλημα τῆς πορνείας μὲ τὰ μέσα, πὺ διέθετε.

2. «Ἡ δὲν γνωρίζετε ὅτι τὸ σῶμα σας εἶναι ναὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος πὺ εἶναι μέσα σας»⁵. Δὲν εἶπεν ἀπλῶς 'τοῦ Πνεύματος', ἀλλὰ «τοῦ Πνεύματος πὺ εἶναι μέσα σας», πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει καὶ διάθεσιν ψυχικῆς ἐνισχύσεως. Καὶ πάλιν ἐπεξηγῶν προσέθεσε· «τὸ ὁποῖον ἔχετε ἀπὸ τὸν Θεόν»· προσέθεσε ἐπίσης καὶ τὸν δοτῆρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἔτσι τὸν ἀκροατὴν συγχρόνως καὶ τὸν τιμᾶ καὶ τὸν φοβίζει καὶ μὲ τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς καὶ μὲ τὴν ἀξίαν τοῦ δώρου.

«Καὶ δὲν ἀνήκετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας». Τοῦτο δεικνύει ὅτι ὄχι μόνον προσπαθεῖ νὰ τοὺς προκαλέσῃ ἐντροπήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς προτρέπει εἰς ἀρετὴν. Διατί πράττεις, λέγει, ὅσα θέλεις; δὲν εἶσαι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ σου. Αὐτὰ δὲ τὰ ἔλεγεν, ὄχι διότι παρεγνώριζε

τα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει», οὐχὶ τὴν ἔλευθερίαν ἡμῶν ἀνεΐλε· καὶ ἐνταῦθα πάλιν γράφων ὅτι «Οὐκ ἔστε ἑαυτῶν», οὐ τῇ προαιρέσει λυμαίνεται, ἀλλὰ τῆς κακίας ἀπάγει καὶ τοῦ δεσπότης τὴν κηδεμονίαν ἐνδείκνυται.
 5 Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ἠγοράσθητε γὰρ τιμῆς». Εἰ δὲ οὐκ εἰμι ἑμαυτοῦ, πῶς με ἀπαιτεῖς τὰ πρακτέα; πῶς δὲ προῖών λέγεις πάλιν, «Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἃτινὰ ἔστι τοῦ Θεοῦ»;

Τί οὖν ἔστι τὸ «Οὐκ ἔστε ἑαυτῶν», καὶ τί δι' αὐτοῦ
 10 κατασκευάσαι βούλεται; Ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τοῦ μὴ ἀμαρτάνειν μηδὲ ταῖς ἐπιθυμίαις τῆς ψυχῆς ἀκολουθεῖν ταῖς ἀτόποις. Καὶ γὰρ πολλὰ βουλόμεθα ἄτοπα, ἀλλὰ κατέχειν δεῖ· δυνάμεθα γὰρ· εἰ δὲ μὴ δυνάμεθα, περιττὴ ἢ παραίνεσις. Ὅρα γοῦν πῶς ἠσφαλίσατο. Εἰπὼν γὰρ, «Οὐκ
 15 ἔστε ἑαυτῶν» οὐκ ἐπήγαγεν, ἀλλ' ὑπ' ἀνάγκην ἔστέ, ἀλλ' «Ἠγοράσθητε τιμῆς». Διὰ τί τοῦτο λέγεις; Καὶ μὴν ἐτέρωθεν, εἴποι τις ἂν ἴσως, ἔδει προτρέψαι δεικνύντα ὅτι δεσπότην ἔχομεν. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν καὶ πρὸς Ἑλληνας ἡμῖν κοινόν, τὸ δὲ «Ἠγοράσθητε τιμῆς» ἡμῶν ἑξαίρετον. Ἀνα-
 20 μιμνήσκει γὰρ τοῦ μεγέθους τῆς εὐεργεσίας καὶ τοῦ τρόπου τῆς σωτηρίας δεικνύς ὅτι ἀλλοτριωθέντες ἠγοράσθημεν· καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ τιμῆς.

«Δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν καὶ ἐν τῷ πνεύματι». Ταῦτα δὲ λέγει, ὥστε μὴ τῷ σώματι μόνον
 25 φεύγειν τὴν πορνείαν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πνεύματι, τῇ ψυχῇ, μηδὲν πονηρὸν λογίζεσθαι, καὶ ἐλαύνειν τὴν χάριν. «Ἄτινὰ ἔστι τοῦ Θεοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν «ὑμῶν» διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν «ἃτινὰ ἔστι τοῦ Θεοῦ» συνεχῶς ἀναμιμνήσκων ἡμᾶς ὅτι πάντα δεσποτικά, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴ καὶ πνεῦ-
 30 μα. Καὶ γὰρ τινὲς φασί, «τῷ Πνεύματι», τῷ χαρίσματι λέγειν. Ἄν γὰρ ἐκεῖνο ἢ παρ' ἡμῖν, δοξάζεται ὁ Θεός· ἔσται

τὸ αὐτεξούσιον· διότι καὶ μετὰ τὸ νὰ εἶπη, «Ὅλα ἤμπορῶ νὰ τὰ κάνω, ἀλλὰ δὲν μοῦ συμφέρουν ὅλα», δὲν κατήγγησε τὴν ἐλευθερίαν μας· καὶ ἐδῶ πάλιν γράφων ὅτι «Οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν» δὲν καταργεῖ τὴν προαίρεσιν, ἀλλὰ τὴν ἐλευθερώνει ἀπὸ τὴν κακίαν καὶ δεικνύει τὴν κηδεμονίαν τοῦ δεσπότου. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Διότι ἠγοράσθητε μετὰ τίμημα»^ο. Ἐὰν δὲ ἀνήκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου, πῶς ἀπαιτεῖς ἀπὸ ἐμὲ νὰ κάμνω ὅσα πρέπει νὰ κάμνω; Πῶς δὲ ἐν συνεχείᾳ λέγεις πάλιν, «Δοξάσατε λοιπὸν τὸν Θεὸν μετὰ τὸ σῶμα σας καὶ μετὰ τὸ πνεῦμα σας, τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν»;

Τί σημαίνουν λοιπὸν τὸ «Δὲν ἀνήκετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας» καὶ τί θέλει νὰ ἐπιτύχη μετὰ αὐτό; Θέλει νὰ τοὺς κάνη νὰ μὴ ἀμαρτάνουν καὶ νὰ μὴ ἀκολουθοῦν τὰς ἀπρεπεῖς ἐπιθυμίας τῆς ψυχῆς των. Διότι πράγματι, θέλομεν πολλὰ ἀνάρμοστα, ἀλλὰ πρέπει νὰ συγκρατούμεθα· καὶ μᾶς εἶναι δυνατόν· διότι, ἐὰν δὲν μᾶς εἶναι δυνατόν, εἶναι περιττὴ ἢ παραίνεσις. Κοίταξε λοιπὸν πῶς τὸ ἐπέτυχεν. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «Δὲν ἀνήκετε εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας», δὲν προσέθεσεν, ἀλλ' εἶσθε ὑπὸ ἑξαναγκασμόν, ἀλλὰ προσέθεσεν· «Ἠγοράσθητε μετὰ τίμημα». Διατί τὸ λέγεις αὐτό; Καὶ ὁμως, θὰ ἤμποροῦσεν ἴσως κάποιος νὰ εἶπη, μετὰ ἄλλον τρόπον θὰ ἔπρεπε νὰ μᾶς προτρέψῃ, δεικνύων ὅτι ἔχομεν Κύριον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὸ ἔχομεν κοινὸν μετὰ τοὺς Ἕλληνας, τὸ «Ἠγοράσθητε τιμῆς» ὁμως μόνον ἡμεῖς τὸ ἔχομεν. Μᾶς ὑπενθυμίζει δηλαδὴ τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας καὶ τὸν τρόπον τῆς σωτηρίας δεικνύων ὅτι ἠγοράσθημεν μετὰ τὴν ἀποξένωσίν μας ἀπὸ τὸν Θεόν· καὶ ὅχι ἀπλῶς ἠγοράσθημεν, ἀλλὰ ἠγοράσθημεν μετὰ τίμημα.

«Δοξάσατε λοιπὸν τὸν Θεὸν μετὰ τὸ σῶμα σας καὶ τὸ πνεῦμα σας». Αὐτὰ δὲ τὰ λέγει, ὥστε νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν πορνείαν ὅχι μόνον μετὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα, τὴν ψυχὴν μας, νὰ μὴ συλλογιζώμεθα τίποτε τὸ πονηρὸν, καὶ ἔτσι νὰ ἐκδιώκωμεν τὴν χάριν. «Τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε «τὰ ἰδικὰ σας», διὰ τοῦτο προσέθεσε, «τὰ ὁποῖα ἀνήκουν εἰς τὸν Θεόν», ὑπενθυμίζων συνεχῶς εἰς ἡμᾶς ὅτι ὅλα ἀνήκουν εἰς τὸν Κύριον, καὶ τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ μάλιστα μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι μετὰ τὴν λέξιν «Πνεῦμα» ἐννοεῖ τὸ χάρισμα· διότι, ἐὰν ἔ-

δέ, ἂν καθαρὰν καρδίαν ἔχωμεν. Τοῦ Θεοῦ δὲ αὐτὰ ἔφη-
 σεν, οὐκ ἐπειδὴ παρήγαγεν αὐτὰ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ
 ἀλλοτριωθέντα ἐκ δευτέρου πάλιν ἐκτήσατο τιμὴν τὸ αἷμα
 τοῦ παιδὸς καταθείς.

5 Ὅρα πῶς εἰς τὸν Χριστὸν τὸ πᾶν ἀπήρτισε· πῶς
 ἡμᾶς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. Μέλη ἐστέ τοῦ Χριστοῦ,
 φησί, ναὸς ἐστε τοῦ Πνεύματος. Μὴ τοίνυν γίνεσθε πόρνης
 μέλη. Οὐ γὰρ τὸ σῶμα τὸ ὑμῶν ὑβρίζεται· οὐ γὰρ τὸ σῶ-
 μα ὑμῶν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁμοῦ
 10 καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδεικνύμενος, ὅτι αὐτοῦ τὸ σῶμα
 τὸ ἡμέτερον, καὶ τῆς ἐξουσίας τῆς πονηρᾶς ἡμᾶς ἀφαι-
 ρούμενος. Εἰ γὰρ ἀλλότριόν ἐστι τὸ σῶμα, οὐκ ἔχετε ἐξου-
 σίαν ἀλλότριον σῶμα ὑβρίζειν, φησί, καὶ μάλιστα ὅταν ἦ
 δεσποτικόν, οὐδὲ ναὸν μολύνειν τοῦ Πνεύματος. Εἰ γὰρ
 15 ἰδιωτικῇ τις ἐπελθὼν οἰκία καὶ κωμάσας εἰς ἐκείνην τὴν
 ἐσχάτην δώσει δίκην, ὁ βασιλέως ναὸν ληστοῦ ποιῶν κα-
 ταγώγιον, ἐννόησον ὅσα πείσεται κακά.

3. Ταῦτ' οὖν ἐννοήσας αἰδέσθητι τὸν ἐνοικοῦντα· ὁ γὰρ
 παράκλητός ἐστίν οὗτος· φρίξον τὸν συμπεπλεγμένον σοι
 20 καὶ κεκολλημένον· ὁ γὰρ Χριστός ἐστι. Μὴ γὰρ σὺ μέλη Χρι-
 στοῦ ἑαυτὸν ἐποίησας; Ἐννόησον οὕτω, καὶ μένε σωφρο-
 νῶν, τίνος ἦν μέλη καὶ τίνος γέγονε. Πόρνης ἦν μέλη πρό-
 τούτου, καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν αὐτὰ μέλη τοῦ ἰδίου σώ-
 ματος. Οὐκ ἄρα αὐτῶν ἐξουσίαν ἔχεις λοιπὸν· ἐκείνῳ δου-
 25 λευε τῷ ἐλευθερώσαντι. Οὐδὲ γάρ, εἰ θυγατέρα ἔχων ἐκ
 πολλῆς τῆς ἀνοίας ἐξεμισθώσας αὐτὴν πορνοβοσκῷ καὶ
 πορνεύεσθαι ἐποίησας, εἶτα βασιλέως υἱὸς παριῶν ἠλευ-
 θέρωσέ τε αὐτὴν τῆς δουλείας ἐκείνης καὶ συνῆψεν ἑαυτῷ,
 κύριος εἰ λοιπὸν ἄγειν αὐτὴν ἐπὶ τὸ πορνεῖον· ἅπαξ γὰρ
 30 ἔδωκας καὶ ἐπώλησας. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἡμέτερον.
 Ἐξεμισθώσαμεν τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν τῷ διαβόλῳ, τῷ χα-
 Ἐθεμισθώσαμεν τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῶν τῷ διαβόλῳ, τῷ χα-
 λεπῷ πορνοβοσκῷ· ἰδὼν ὁ Χριστὸς ἐρρύσατο αὐτὴν καὶ

χωμεν ἐκεῖνο, δοξάζεται ὁ Θεός· καὶ θὰ τὸ ἔχωμεν, ἂν ἔχωμεν καθαρὰν καρδίαν. Εἶπε δὲ ὅτι αὐτὰ εἶναι τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον ἐπειδὴ τὰ ἐδημιούργησεν, ἀλλὰ ἐπειδὴ, καὶ ὅταν τὰ ἀπωλέσαμεν, πάλιν διὰ δευτέραν φοράν τὰ ἐκέρδισεν, ἀφοῦ κατέθεσεν ὡς τίμημα τὸ αἷμα τοῦ Υἱοῦ του.

Πρόσεχε πῶς ἀνάγει τὸ πᾶν εἰς τὸν Χριστόν· πῶς μᾶς ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανόν. Εἶσθε μέλη τοῦ Χριστοῦ, λέγει, ναὸς τοῦ Πνεύματος. Μὴ γίνεσθε λοιπὸν μέλη πόρνῃς, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὰ τὰ ἔλεγε δεικνύων συγχρόνως καὶ τὴν φιλανθρωπίαν του, ὅτι δηλαδὴ τὸ σῶμα μας εἶναι ἰδικόν του, καὶ ὅτι μᾶς σώζει ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ πονηροῦ. Ἐὰν δηλαδὴ τὸ σῶμα σας εἶναι ξένον, δὲν ἔχετε, λέγει, ἐξουσίαν νὰ προσβάλλετε ξένον σῶμα, καὶ μάλιστα ὅταν ἀνήκη εἰς τὸν Κύριόν σας, οὔτε νὰ μολύνετε τὸν ναὸν τοῦ Πνεύματος. Ἐφ' ὅσον δηλαδὴ τιμωρεῖται αὐστηρότατα ἐκεῖνος ποῦ θὰ εἰσβάλῃ εἰς ξένην οἰκίαν καὶ θὰ διασκεδάσῃ εἰς ἐκείνην, ὅποιος τὸν ναὸν τοῦ βασιλέως κάμνει καταγώγιον ληστοῦ, σκέψου πόσα κακὰ θὰ πάθῃ.

3. Ἐχων λοιπὸν αὐτὰ κατὰ νοῦν νὰ σέβῃσαι αὐτὸν ποῦ κατοικεῖ ἐντός σου, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Παράκλητος· νὰ καταλαμβάνῃσαι ἀπὸ ρίγος δι' αὐτὸν ποῦ εἶναι συνδεδεμένος καὶ προσκολλημένος μαζί σου, διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Μήπως λοιπὸν σὺ ἔκανες τὸν ἑαυτὸν σου μέλη τοῦ Χριστοῦ; Σκέψου τοῦτο, ποίου μέλη ἦσαν καὶ ποίου ἔγιναν, καὶ εἰς τὸ ἐξῆς νὰ εἶσαι σώφρων. Προηγουμένως ἦσαν μέλη πόρνῃς, καὶ ὅμως ὁ Χριστός τὰ ἔκανε μέλη τοῦ ἰδίου τοῦ σώματός του. Ἐπομένως εἰς τὸ ἐξῆς δὲν τὰ ἐξουσιάζεις· νὰ εἶσαι δοῦλος ἐκείνου ποῦ σὲ ἠλευθέρωσεν. Ἐὰν εἶχες μίαν θυγατέρα καὶ ἀπὸ πολλὴν ἀνοησίαν σου τὴν εἶχες ἐνοικιάσει εἰς πορνοβοσκὸν καὶ τὴν εἶχες κάμνει νὰ πορνεύεται, ἂν κατόπιν ἤρχετο ἓνας υἱὸς βασιλέως καὶ τὴν ἠλευθέρωνεν ἀπὸ ἐκείνην τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἐνυμφεύετο, δὲν θὰ εἶχες πλέον κανένα δικαίωμα νὰ ὀδηγῆς αὐτὴν εἰς τὸ πορνεῖον· διότι διὰ μίαν φοράν τὴν ἔδωσες καὶ τὴν ἀπώλεσες. Καὶ ἡ ἰδική μας περίπτωσις εἶναι ἴδια· ἐνοικιάσαμεν τὴν σάρκα μας εἰς τὸν διάβολον, τὸν φοβερὸν πορνοβοσκόν· ὅταν τὴν εἶδεν ὁ Χριστός τὴν ἔσωσε καὶ τὴν ἀπήλλαξεν ἀπὸ ἐκείνην τὴν βα-

ἀπήλλαξε τῆς πονηρᾶς τυραννίδος ἐκείνης· οὐ τοίνυν ἐστὶν ἡμετέρα λοιπόν, ἀλλὰ τοῦ ῥυσαμένου. Ἐὰν ἐθέλῃς ὡς νύμφη βασιλέως κεχρηῆσθαι, οὐδείς ὁ κωλύων· ἐὰν δὲ ἐπὶ τὰ πρότερα ἀγάγῃς πείσῃ ταῦτα, ἃ τοὺς τοιαῦτα ὑβρίζοντας εἰκός. Διὸ μᾶλλον αὐτὴν κατακοσμεῖν χρή, οὐχὶ καταισχύνειν. Οὐ γὰρ ἔχεις ἐξουσίαν τῆς σαρκὸς ἐν ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ὁ Θεὸς ἐπιτάξῃ μόνοις.

Ἐνόησον γοῦν ἡλικίας αὐτὴν ὑβρεως ἀπήλλαξεν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ πάσης πόρνῃς αἰσχρότερον προεισθῆκε ἡ φύσις ἢ ἡμετέρα πρὸ τούτου· καὶ γὰρ ληστεῖαι καὶ ἀνδροφονίαι καὶ ἕκαστος παράνομος λογισμὸς πρὸς αὐτὴν εἰσιῶν συγκατεκλίνετο τὴν ψυχὴν, καὶ μισθώματος ὀλίγου καὶ τοῦ τυχόντος, τῆς παρούσης ἡδονῆς. Ἡ γὰρ φυρομένη μετὰ τῶν πονηρῶν ἐννοιῶν καὶ πράξεων, τοῦτον ἐκαρπούτο μόνον τὸν μισθόν. Ἀλλὰ τό μὲν πρὸ τούτου ταῦτα γίνεσθαι δεινὸν ἔν, οὐχ οὕτω δεινὸν ἦν· τὸ δὲ μετὰ τὸν οὐρανόν, μετὰ τὰ βασίλεια, μετὰ τὸ τῶν μυστηρίων ἀπολαῦσαι τῶν φρικτῶν πάλιν μολύνεσθαι, ποῖαν ἔξει συγγνώμην;

Ἡ οὐκ οἶει καὶ τοῖς πλεονέκταις καὶ πᾶσιν οἷς ἔμπροσθεν ἀπηρίθμησεν, αὐτὸν τὸν διάβολον συγκατακλίνεσθαι; Τὰς δὲ καλλωπιζομένας πρὸς ἀσέλγειαν γυναῖκας οὐχ ἡγήμετ' ἐκείνου μίγνυσθαι; Καὶ τίς ἀντερεῖ τούτῳ τῷ λόγῳ; Εἰ δὲ ἐστὶ τις φιλονεικῶν, ἀποδυέτω τὴν ψυχὴν τῶν τὰ τοιαῦτα ἀσχημονουσῶν γυναικῶν, καὶ ὄψεται πάντως τὸν πονηρὸν δαίμονα ἐκείνον σφοδρῶς συμπεπλεγμένον αὐταῖς. Δύσκολον γάρ, ἀγαπητοί, δύσκολον, τάχα δὲ καὶ ἀμήχανον, τοῦ σώματος καλλωπιζομένου οὕτω, καὶ τὴν ψυχὴν ὁμοῦ καλλωπίζεσθαι· ἀλλ' ἀνάγκη θάτερον ἀμελεῖσθαι, ἐπιμελουμένου θατέρου· οὐ γὰρ ἔχει φύσιν ὁμοῦ ταῦτα γίνεσθαι. Διὸ φησιν, «Ὁ κολλῶμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμά

σανιστικὴν τυραννίαν· ἐπομένως δὲν εἶναι πλέον ἰδική μας, ἀλλὰ ἐκείνου ποῦ μᾶς ἔσωσεν. Ἐὰν θέλῃς γὰρ τὴν μεταχειρίζεσαι ὡς νύμφην βασιλέως, κανεῖς δὲν σέ ἐμποδίζει· ἐὰν ὁμως τὴν ὀδηγήσης εἰς τὴν προηγουμένην κατάστασιν, θὰ πάθῃς ὅσα εἶναι φυσικὸν γὰρ παθαίνουσι οἱ ἐπιδίδονται εἰς τέτοιαν ἀκολασίαν. Διὰ τοῦτο ἔχομεν ἠθικὴν ὑποχρέωσιν γὰρ καταστολίζωμεν αὐτήν, ὅχι γὰρ τὴν ἐντροπιάζωμεν. Δὲν ἐξουσιάζεις τὴν σάρκα σου, διὰ γὰρ τὴν διαθέτης εἰς τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ μόνον εἰς ὅσα ὁ Θεὸς σοῦ ὀρίσῃ.

Σκέψου λοιπὸν ἀπὸ πόσῃ ἀκολασίᾳ τὴν ἀπήλλαξεν ὁ Θεός· διότι πρὸ αὐτοῦ ἡ ἰδία ἡ φύσις μας ἦτο πολὺ αἰσχροτέρα ἀπὸ πᾶσαν πόρνην· πράγματι· ληστεῖαι καὶ φῶνοι καὶ κάθε παράνομος λογισμὸς εἰσῆρχετο εἰς αὐτήν καὶ ἐδέσμευε τὴν ψυχὴν εἰς τὴν τυχοῦσαν ἡδονὴν μὲ ὀλίγον καὶ εὐτελὲς ἐνοίκιον. Καὶ ἡ ψυχὴ ἀνακατωμένη μὲ πονηρὰς σκέψεις καὶ πράξεις, τοῦτον μόνον τὸν μισθὸν ἔκαρπουτο. Ἀλλὰ ἐνῶ τὸ γίνονται αὐτὰ πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ ἦτο μὲν φοβερόν, ὅπωςδὴποτε ὁμως δὲν ἦτο ἀπελπιστικῶς φοβερόν. Τὸ γὰρ μολύνεται ὁμως πάλιν ἡ ψυχὴ μετὰ τὴν λύτρωσιν ποῦ προσέφερεν ὁ οὐρανός, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν τῶν βασιλείων, μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν τῶν φρικτῶν μυστηρίων, πῶς θὰ συγχωρηθῇ;

Ἡ νομίζεις ὅτι ὁ ἴδιος ὁ διάβολος δὲν εἶναι μαζί μὲ τοὺς πλεονέκτας καὶ ὄλους ἐκείνους, ποῦ ἀνέφερε προηγουμένως; Καὶ δὲν πιστεύεις ὅτι ἐκεῖναι αἱ γυναῖκες ποῦ καλλωπίζονται δι' ἀσέλγειαν ἔχουσι στενήν σχέσιν μὲ ἐκεῖνον; Ποῖος θὰ διαφωνήσῃ μὲ αὐτὸ; Καὶ ἂν κάποιος διαφωνῇ, ἅς ἀνοιξῇ τὴν ψυχὴν τῶν γυναικῶν ποῦ ἐπιδίδονται εἰς τέτοιας ἀσχημίας, καὶ θὰ ἰδῇ ὅπωςδὴποτε ἐκεῖνον τὸν πονηρὸν δαίμονα γὰρ εἶναι στενῶς συνδεδεμένος μὲ αὐτάς· διότι εἶναι δύσκολον, ἀγαπητοί μου, εἶναι δύσκολον, ἴσως δὲ καὶ ἀδύνατον, ὅταν τὸ σῶμα καλλωπίζεται τόσο πολὺ, γὰρ καλλωπίζεται συγχρόνως καὶ ἡ ψυχὴ· ἀλλὰ εἶναι ἐπόμενον, ὅταν φροντίζωμεν διὰ τὸ ἓνα, γὰρ παραμελοῦμεν τὸ ἄλλο· δὲν εἶναι φυσικὸν γὰρ συμβαίνουσι συγχρόνως καὶ τὰ δύο. Διὰ τοῦτο λέγει· «Ἐκεῖνος ποῦ προσκολλᾶται εἰς τὴν πόρνην εἶναι ἐν σῶμα μὲ αὐτήν· ἐκεῖνος ποῦ προσ-

ἐστίν· ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν Πνευμᾷ ἐστι». Πνεῦμα γὰρ γίνεται λοιπὸν ὁ τοιοῦτος, κἂν σῶμα περίκειται. Ὅταν γὰρ μηδὲν σωματικὸν μηδὲ παχὺ μηδὲ γῆϊνον περι-
 αὐτὸν ᾗ, ἀπλῶς τὸ σῶμα περίκειται ὅταν ἡ πᾶσα ἀρχή
 5 τῆς ψυχῆς ᾗ καὶ τοῦ Πνεύματος. Οὕτω δοξάζεται ὁ Θεός. Διὸ καὶ ἐν τῇ εὐχῇ κελευόμεθα λέγειν, «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου» καὶ ὁ Χριστὸς φησι, «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».
 10 Οὕτω δοξάζουσιν αὐτὸν καὶ οἱ οὐρανοὶ οὐ φωνὴν ἀφιέντες ἀλλὰ διὰ τῆς ὄψεως θαυμαζόμενοι, καὶ τὴν δόξαν εἰς τὸν δημιουργὸν ἀναφέροντες.

Οὕτω δοξάσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ πλεον ἐκείνων· δυνάμεθα γάρ, ἂν ἐθέλωμεν. Οὐ γὰρ οὕ-
 15 τως οὐρανὸς καὶ ἡμέρα καὶ νύξ, ὡς ἁγία ψυχὴ δοξάζει Θεόν. Ὡσπερ γὰρ εἰς τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ τις ἀφορῶν, λέγει, Δόξα σοι ὁ Θεός, οἷον ἔργον ἔκτισας· οὕτω δὲ καὶ εἰς ἀνδρὸς ἀρετὴν βλέπων, καὶ πολλῶ πλεον ἐνταῦθα. Ἄπ' ἐκείνων μὲν γὰρ τῶν κτισμάτων οὐ πάντες δοξάζου-
 20 σιν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ αὐτόματα εἶναι λέγουσι τὰ ὄντα· ἄλλοι δὲ καὶ δαίμοσιν ἀνατιθέασιν τοῦ κόσμου τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν πρόνοιαν, οἱ καὶ σφόδρα ἀσύγγνωστα ἀμαρτάνουσιν. Ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου ἀρετῆς οὐδεὶς τοιοῦτα ἀναισχυντήσαι δυνήσεται, ἀλλὰ πάντως δοξάσει τὸν Θεὸν τὸν
 25 δουλεύοντα αὐτῷ μετὰ ἀρετῆς ζῶντα ὄρων. Τίς γὰρ οὐκ ἐκπλαγήσεται, ὅταν ἄνθρωπός τις ὦν καὶ τῆς κοινῆς μετέχων φύσεως καὶ ἐν μέσοις στρεφόμενος ἀνθρώποις, καθάπερ ἀδάμας, μὴ ἐπικάμπτηται πρὸς τὸν τῶν παθῶν ἐσμὸν; ὅταν μεταξὺ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ θηρίων ὦν ἀ-
 30 δάμαντος ἰσχυρότερος ᾗ καὶ περιγένηται πάντων διὰ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον; ὅταν ὑβρίζηται, καὶ εὐλογῆ; ὅταν κακῶς ἀκούη, καὶ ἐγκωμιάζη; ὅταν ἐπηρεάζεται, καὶ εὐχηται ὑπὲρ τῶν ἀδικούντων; ὅταν ἐπιβουλεύηται καὶ εὐεργετῆ τοὺς πολεμοῦντας αὐτῷ καὶ ἐπιβουλεύοντας;

κολλᾶται εἰς τὸν Κύριον εἶναι ἐν πνεῦμα». Αὐτὸς ὁ δεῦτερος λοιπὸν γίνεται Πνεῦμα, ἂν καὶ περιβάλλεται ἀπὸ σῶμα· διότι, ὅταν αὐτὸς δὲν ἔχη τίποτε τὸ σωματικὸν οὔτε σαρκικὸν οὔτε γήινον, ἀπλῶς φορεῖ τὸ σῶμα· καὶ αὐτὸ συμβαίνει, ὅταν ὅλη ἡ ἐξουσία ἀνήκη εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ Πνεῦμα. Ἔτσι δοξάζεται ὁ Θεός. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὴν προσευχὴν προτρεπόμεθα νὰ λέγωμεν· «Ἄς ἁγιασθῆ τὸ ὄνομά σου». Καὶ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἄς λάμπῃ τὸ φῶς σας ἐμπρὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους, διὰ νὰ ἴδουν τὰ καλὰ ἔργα σας καὶ νὰ δοξάσουν τὸν οὐράνιον Πατέρα σας». Τὸν δοξάζουν ἐπίσης καὶ οἱ οὐρανοὶ χωρὶς νὰ ἔχουν φωνήν, ἀλλὰ μὲ τὸ νὰ τοὺς βλέπῃ κανεὶς καὶ νὰ τοὺς θαυμάζῃ ἀποδίδουν τὴν δόξαν εἰς τὸν οὐρανόν.

Ἔτσι ἄς δοξάσωμεν αὐτὸν καὶ ἡμεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους, διότι ἡμποροῦμεν, ἂν θέλωμεν. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύκτα δὲν δοξάζουν τόσον τὸν Θεὸν ὅσον μία ἅγια ψυχὴ. Ὅπως ἀκριβῶς δηλαδὴ, ὅταν κάποιος βλέπῃ τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, λέγει, Ἐδόξα εἰς σέ, Θεέ μου, τί θαυμάσιον ἔργον ἐδημιούργησες, ἔτσι ἀκριβῶς, καὶ ὅταν βλέπῃ τὴν ἀρετὴν ἐνὸς χριστιανοῦ ἀνδρός, τότε δοξάζει τὸν Θεὸν πολὺ περισσότερον. Πράγματι, ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ κτίσματα ὅλοι δὲν τὸν δοξάζουν, ἀλλὰ πολλοὶ λέγουν ὅτι τὰ ὄντα ἐδημιουργήθησαν μόνον τῶν ἄλλων ἀκόμῃ καὶ εἰς τοὺς δαίμονας ἀποδίδουν τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ κόσμου, καὶ αὐτοὶ ἁμαρτάνουν κατὰ τρόπον ἀσυγχώρητον. Ὅταν ὁμως πρόκειται δι' ἀρετὴν ἀνθρώπου, κανεὶς δὲν θὰ ἡμπορέσῃ νὰ ἐκφρασθῆ κατὰ τέτοιον ἀναίσχυντον τρόπον, ἀλλ' ὅπωςδήποτε θὰ δοξάσῃ τὸν Θεόν, ὅταν βλέπῃ τὸν ζῶντα ἄνθρωπον νὰ ὑπηρετῇ αὐτὸν μὲ τὴν ἀρετὴν του. Παιὶς, ἀλήθεια, δὲν θὰ ἐκπλαγῆ, ὅταν κάποιος, ἐνῶ εἶναι ἄνθρωπος καὶ ἔχει τὴν ἰδίαν φύσιν καὶ συναναστρέφεται ἀνθρώπους, ὡς ἀδάμας δὲν κάμπτεται ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν παθῶν; ὅταν, ἐνῶ εὐρίσκεται μεταξὺ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ θηρίων, εἶναι ἰσχυρότερος ἀπὸ τὸν ἀδάμαντα καὶ σώζεται ἀπὸ ὅλα χάρις εἰς τὴν εὐσέδειάν του; ὅταν ὑδρίζεται, καὶ ὁμως εὐλογεῖ; ὅταν συκοφαντῆται, καὶ ὁμως ἐγκωμιάζει; ὅταν βλάπτεται, καὶ ὁμως εὐχεται ὑπὲρ τῶν ἀδικούντων; ὅταν τὸν ἐπιβουλεύονται, καὶ ὁμως αὐτὸς εὐεργετεῖ ὅσους τὸν πολεμοῦν καὶ τὸν ἐπιβουλεύονται;

Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν οὐρανῶν πολλῶ μᾶλλον δοξάσει τὸν Θεόν. Τὸν μὲν γὰρ οὐρανὸν ὄρωντες Ἕλληνες οὐκ αἰσχύνονται ἅγιον δὲ ἄνδρα ἰδόντες μετὰ ἀκριβείας φιλοσοφίαν ἐπιδεικνύμενον καταδύονται καὶ ἑαυ-
 5 τῶν καταγινώσκουσιν. Ὄταν γὰρ ὁ τῆς αὐτῆς αὐτοῖς φύσεως μετέχων τοσοῦτον ἀνώτερος ἦ, πολλῶ μᾶλλον ἢ ὅσον ὁ οὐρανὸς τῆς γῆς, καὶ ἄκοντες ἐννοοῦσιν ὅτι θεία δύναμις ταῦτα ἐργάζεται. Διὸ φησί· «καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς».

10 4. Βούλει μαθεῖν καὶ ἐτέρωθεν πῶς μὲν ἀπὸ τοῦ βίου τῶν δούλων αὐτοῦ δοξάζεται ὁ Θεός, πῶς δὲ ἀπὸ τῶν θαυμάτων; Ἐνέβαλέ ποτε ὁ Ναβουχοδονόσορ τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς τὴν κάμινον. Εἶτα ἐπειδὴ εἶδε τὸ πῦρ οὐ περιγενόμενον αὐτῶν, φησὶν· «Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὃς ἀπέστει-
 15 λε τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, καὶ ἐξείλετο τοὺς παῖδας αὐτοῦ ἐκ τῆς καμίνου, ὅτι ἐπεποίθειςαν ἐπ' αὐτὸν καὶ ἠλλοίωσαν τὸ ῥῆμα τοῦ βασιλέως». Τί λέγεις; κατεφρονήθης, καὶ θαυμάζεις τοὺς διαπτύσαντας; Ναί, φησί, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο, ὅτι κατεφρονήθην· καὶ τοῦ θαύματος ταύτην τὴν αἰτίαν
 20 τίθησι. Ὡστε οὐ διὰ τὸ σημεῖον ἢ δόξα τῷ Θεῷ τότε ἐγένετο μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν προαίρεσιν τῶν ἐμβληθέντων. Εἰ δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸ ἐξετάσειέ τις τοῦτο κάκεινο, οὐκ ἔλαττον τοῦτο ἐκείνου. Τοῦ γὰρ ῥύσασθαι καμίνου τὸ πείσαι ψυχὰς κατατολμῆσαι καμίνου οὐκ ἔλαττον εἰς θαύματος
 25 λόγον.

Πῶς γὰρ οὐκ ἐκπλήξεως ἄξιον, ὅταν ὁ τῆς οἰκουμένης βασιλεύς, καὶ τосαῦτα περὶ αὐτὸν ὄπλα ἔχων καὶ στρατόπεδα καὶ στρατηγούς καὶ τοπάρχας καὶ ὑπάτους, καὶ γῆν καὶ θάλατταν ὑποκειμένην, ὑπὸ παίδων αἰχμαλώ-
 30 των καταφρονῆται, καὶ οἱ δεδεμένοι τοῦ δήσαντος περιγί-

8. Φιλοσοφία: Βλ. σχόλιον ἀριθμ. 18 τοῦ Β' λόγου τοῦ παρόντος.

9. Δαν. 3,28.

10. τοπάρχης, ὁ: κυβερνήτης μιᾶς περιοχῆς («τοπαρχίας») κατὰ τὴν βυζαντινὴν περίοδον.

11. ὕπατος, ὁ: ἀρχων κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν καὶ πρώτην βυζαντινὴν περίοδον. Μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν (527—565 μ.Χ.) ὁ τίτλος κατέστη ἀπλῶς τιμητικός.

Αὐτὰ λοιπὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα θὰ δοξάσουν τὸν Θεὸν πολὺ περισσότερον ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς. Πράγματι· οἱ Ἑθνικοί, ἐνῶ βλέπουν τὸν οὐρανόν, δὲν ἐντρέπονται· ὅταν ὁμοῦς ἴδουν ἓνα ἅγιον ἄνδρα νὰ ζῆ τὴν φιλοσοφίαν⁸ μὲ συνέπειαν, ἀφοπλίζονται καὶ ἐπιρρίπτουν τὴν εὐθύνην εἰς τὸν ἑαυτὸν των· διότι, ὅταν κάποιος πὺ εἶναι τῆς ἰδίας μὲ αὐτοὺς φύσεως εἶναι τόσον ἀνώτερός των, πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν γῆν, τότε καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν ἀντιλαμβάνονται ὅτι κάποια θεία δύναμις πραγματοποιεῖ αὐτά. Διὰ τοῦτο λέγει· «καὶ διὰ νὰ δοξάσουν τὸν οὐράνιον Πατέρα σας».

4. Θέλεις νὰ μάθης καὶ ἀπὸ ἀλλοῦ πῶς δοξάζεται ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸν βίον τῶν δούλων του καὶ πῶς δοξάζεται ἀπὸ τὰ θαύματα; Κάποτε ὁ Ναβουχοδονόσορ ἔρριψε τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς τὴν κάμινον. Κατόπιν, ἐπειδὴ εἶδεν ὅτι τὸ πῦρ δὲν τοὺς κατέκαυσε, λέγει· «εἶναι εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἀπέστειλε τὸν ἄγγελόν του καὶ ἔσωσε τὰ παιδιὰ του ἀπὸ τὴν κάμινον, διότι εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτὸν καὶ κατεπάτησαν τὴν διαταγὴν τοῦ βασιλέως»⁹. Τί λέγεις; κατεφρονήθης, καὶ ὁμοῦς τιμᾶς αὐτοὺς πὺ σὲ κατεφρόνησαν; Ναι, λέγει, καὶ δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον, διὰ τὸ ὅτι κατεφρονήθημεν· καὶ δίδει τοῦτο ὡς αἰτίαν τῆς τιμῆς, πὺ ἀποδίδει. Ὡστε τότε προσεφέρθη δόξα εἰς τὸν Θεὸν ὄχι μόνον διὰ τὸ θαῦμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν διάθεσιν τῶν ριφθέντων εἰς τὸ πῦρ. Ἐὰν δὲ κάποιος ἐξετάσῃ χωριστὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, τοῦτο δὲν θὰ φανῆ κατώτερον ἐκείνου· τὸ νὰ πείσῃ δηλαδὴ κανεὶς ψυχὰς νὰ περιφρονήσουν τὴν κάμινον δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἄξιον θαυμασμοῦ ἀπὸ τὸ νὰ τὰς σώσῃ ἀπὸ τὴν κάμινον.

Πράγματι· πῶς δὲν εἶναι ἄξιον ἐκπλήξεως, ὅταν ὁ βασιλεὺς τῆς οἰκουμένης, πὺ ἔχει γύρω του τόσα πολλὰ ὄπλα καὶ στρατοὺς καὶ στρατηγούς καὶ τοπάρχας¹⁰ καὶ ὑπάτους¹¹, καὶ τόσην γῆν καὶ θάλασσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του, καταφρονῆται ἀπὸ αἰχμάλωτα παιδιὰ, καὶ ὅταν οἱ δεμένοι νικοῦν αὐτὸν πὺ τοὺς ἔδεσε, καὶ τέ-

νωνται, καὶ πᾶσαν νικῶσι τὴν στρατιάν ἐκείνην; Οὐ γὰρ ἴσχυσαν, ὅπερ ἤθελον, οἱ περὶ τὸν βασιλέα, καὶ ταῦτα καὶ τὴν ἀπὸ τῆς καμίνου συμμαχίαν ἔχοντες, ἀλλ' οἱ γυμνοὶ καὶ δοῦλοι καὶ ξένοι καὶ ὀλίγοι τί γὰρ τριῶν ὀλιγώ-
 5 τερον; ἄπειρον στρατιάν δεδεμένοι κατηγωνίσαντο. Ἦδη γὰρ θάνατος κατεφρονεῖτο, ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἐμελλεν ἐπιδημεῖν. Καὶ καθάπερ ἀνατέλλειν μέλλοντος ἡλίου, καὶ πρὶν ἢ τὰς ἀκτῖνας φανῆναι, λαμπρὸν τῆς ἡμέρας γίνεται τὸ φῶς, οὕτω καὶ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου μέλ-
 10 λοντος ἔρχεσθαι ὁ θάνατος λοιπὸν ὑπεξίστατο. Τί τοῦ θεάτρου γένοιτ' ἂν λαμπρότερον ἐκείνου; τί τῆς νίκης περιφανέστερον; τί τῶν καινῶν τροπαίων ἐπισημότερον;

Τοῦτο καὶ ἐφ' ἡμῶν γίνεται. Καὶ νῦν ἐστὶν ὁ τῆς Βαβυλωνίας καμίνου βασιλεύς, καὶ νῦν φλόγα ἀνάπτει χαλ-
 15 πωτέραν ἐκείνης. Ἔστι καὶ νῦν ὁ τοιαύτην εἰκόνα κελεύων θαυμάζειν. Πάρεισιν αὐτῷ καὶ σατράπαι καὶ στρατιῶται καὶ γοητεύουσα μουσική· καὶ πολλοὶ θαυμάζουσι ταύτην τὴν εἰκόνα, τὴν ποικίλην, τὴν μεγάλην. Τοιοῦτον γὰρ τί ἐστὶν ἢ πλεονεξία, οἷον ἢ εἰκῶν ἐκείνη, οὐδὲ σιδήρου κα-
 20 ταφρονοῦσα, ἀλλ' ἐξ ἀνομοίων μὲν συγκειμένη πραγμάτων, πάντα δὲ κελεύουσα θαυμάζειν, καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον καὶ ἅ πολλῶ τούτων ἐστὶν εὐτελέστερα. Ἄλλ' ὥσπερ ταῦτά ἐστὶν, οὕτω καὶ οἱ τῶν παιδῶν ἐκείνων ζηλωταὶ εἰσι καὶ νῦν, οἱ λέγοντες· «Τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν καὶ
 25 τῆ εἰκόνι σου οὐ προσκυνοῦμεν», ἀλλὰ καὶ τὴν κάμινον τῆς πενίας ὑπομένομεν καὶ τὴν ἄλλην ταλαιπωρίαν ἄπασαν ὑπὲρ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων. Καὶ οἱ μὲν πολλὰ ἔχοντες, καθάπερ κάκεῖνοι τότε, καὶ ταύτην προσκυνοῦσι πολλάκις, καὶ κατακαίονται· οἱ δὲ μηδὲν κεκτημένοι καὶ ταύτης κα-
 30 ταφρονοῦσι, καὶ ἰὲν πενία ὄντες, ἐν δρόσῳ μᾶλλον εἰσι τῶν ἐν εὐπορίᾳ ζώντων· καθάπερ καὶ τότε οἱ μὲν ἐμβαλόντες κατεκάησαν, οἱ δὲ ἐν μέσῳ ὄντες, ὥσπερ ἐν ὕδατι ἦσαν τῆ δρόσῳ.

λος νικοῦν ὄλην ἐκείνην τὴν στρατιάν; Δὲν ἐνίκησαν λοιπόν, ὅπως ἤθελον, οἱ ἄνθρωποι τοῦ βασιλέως, ἐνῶ εἶχον καὶ ὄλην αὐτὴν τὴν δύναμιν καὶ τὴν συμμαχίαν τῆς καμίνου, ἀλλ' ἐνίκησαν οἱ γυμνοὶ καὶ δοῦλοι καὶ ξένοι καὶ ὀλίγοι· διότι τί εἶναι ὀλιγώτερον ἀπὸ τρεῖς; δεμένοι αὐτοὶ κατενίκησαν ἄπειρον στρατιάν. Κατεφρονεῖτο λοιπὸν πλεόν ὁ θάνατος, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ ἔλθῃ ὁ Χριστός. Καὶ ὅπως, ὅταν πρόκειται νὰ ἀνατείλῃ ὁ ἥλιος καὶ προτοῦ φανοῦν αἱ ἀκτῖνες, γίνεται λαμπρὸν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἔτσι καί, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ὁ θάνατος ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ. Τί λαμπρότερον ἀπὸ τὸ θέατρον ἐκεῖνο θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὑπάρξῃ; τί περιφανέστερον ἀπὸ ἐκείνην τὴν νίκην; τί ἐπισημότερον ἀπὸ τὰ νέα τρόπαια;

Τοῦτο ἰσχύει καὶ δι' ἐμᾶς. Καὶ τώρα ὑπάρχει ὁ βασιλεὺς τῆς βαβυλωνιακῆς καμίνου, καὶ τώρα ἀνάπτει φλόγα φοβερωτέραν ἀπὸ ἐκείνην. Καὶ τώρα ὑπάρχει αὐτὸς ποὺ μᾶς παρακινεῖ νὰ τιμῶμεν εἰκόνα τέτοιου εἶδους. Πλησίον του εὐρίσκονται καὶ σατράπαι καὶ στρατιῶται καὶ γοητεῦσα μουσικῆ· καὶ πολλοὶ τιμοῦν αὐτὴν τὴν εἰκόνα, τὴν στολισμένην, τὴν μεγάλην. Κάτι τέτοιο δηλαδὴ εἶναι ἡ πλεονεξία, ὅπως ἐκείνη ἢ εἰκόν· δὲν περιφρονεῖ οὔτε τὸν σίδηρον, καί, ἐνῶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνόμοια πράγματα, παρακινεῖ ὅλα νὰ τὰ τιμῶμεν, καὶ χαλκὸν καὶ σίδηρον καὶ ὅσα εἶναι ἀκόμη πολὺ εὐτελέστερα ἀπὸ αὐτά. Ἄλλ' ὅπως ὑπάρχουν αὐτά, ἔτσι ὑπάρχουν καὶ τώρα οἱ ζηλωταὶ ἐκείνων τῶν παίδων οἱ ὁποῖοι λέγουν· «Δὲν λατρεύομεν τοὺς θεοὺς σου καὶ δὲν προσκυνοῦμεν τὴν εἰκόνα σου»¹², ἀλλ' ὑπομένομεν καὶ τὴν κάμινον τῆς πενίας καὶ ὄλην τὴν ἄλλην ταλαιπωρίαν χάριν τῆς τηρήσεως τῶν νόμων τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσοι μὲν κατέχουν πολλὰ, ὅπως ἐκεῖνοι τότε, καὶ αὐτὴν τὴν εἰκόνα πολλάκις τὴν προσκυνοῦν, καὶ ὁμως κατακαίονται· αὐτοί, δέ, ἐνῶ δὲν ἔχουν τίποτε, καὶ αὐτὴν τὴν καταφρονοῦν, ἐνῶ δὲ ζοῦν εἰς πενίαν, εὐρίσκονται εἰς δρόσον μεγαλυτέραν ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ζοῦν εἰς εὐπορίαν· ὅπως ἀκριβῶς καὶ τότε· ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔρριψαν εἰς τὸ πῦρ τοὺς τρεῖς παῖδας κατεκάησαν, ἐνῶ αὐτοί, ἂν καὶ ἦσαν μέσα εἰς τὰς φλόγας, ἠσθάνοντο ὄροσον ὡσάν νὰ ἦσαν μέσα εἰς τὸ ὕδωρ.

Καὶ ὁ τύραννος δὲ τότε ἐκεῖνος μᾶλλον ἐκαίετο τῇ φλογὶ τοῦ θυμοῦ σφοδρότερον αὐτὸν ἀνάπτοντος ἢ οἱ παῖδες ἐκεῖνοι. Ἐκείνων μὲ γὰρ οὐκ ἴσχυσε τὸ πῦρ οὐδὲ ἄκρων ἄψασθαι τῶν τριχῶν, τούτου δὲ πυρὸς σφοδρότερον
 5 κατέκαυσε τὴν διάνοιαν ἢ ὀργή. Ἐνόησον γὰρ ὅσον ἦν ἐπ' ὄψει τοσαύταις ὑπὸ παίδων αἰχμαλώτων αὐτὸν διαπτύεσθαι. Ἐδειξε γὰρ λοιπὸν ὅτι, εἰ καὶ τὴν πόλιν αὐτῶν ἔλαβεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἰσχύν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν πολλῶν ἀμαρτίαν. Εἰ γὰρ τῶν δεδεμένων οὐκ ἴσχυσε πε-
 10 ριγενέσθαι, καὶ ταῦτα ἐν καμίνῳ βεβλημένων, πῶς ἂν τούτων περιεγένετο πολέμου νόμῳ πάντων τοιούτων ὄντων; Ὅθεν δῆλον ὅτι αἱ τῶν πολλῶν ἀμαρτίαι τὴν πόλιν παρέδωκαν.

5. Ὅρα δὲ καὶ τὸ ἀκενόδοξον τῶν παίδων. Οὐ γὰρ
 15 ἐπεπήδησαν τῇ καμίνῳ, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ τὴν παραγγελίαν ἄνωθεν ἐφύλαττον λέγοντος, «Εὐχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν»· οὔτε ἔφυγον, ἐπειδὴ ἤχθησαν, ἀλλ' ἔστησαν ἐν τῷ μέσῳ γενναίως, οὔτε μὴ καλοῦντος ἀγωνιζόμενοι, οὔτε καλοῦντος μαλακιζόμενοι, ἀλλὰ πρὸς πάντα
 20 ἔτοιμοι καὶ γενναῖοι καὶ πάσης γέμοντες παρρησίας. Ἀκούσωμεν δὲ καὶ τί λέγουσιν, ἵνα κάντεῦθεν μάθωμεν αὐτῶν τὸ φιλόθεον φρόνημα. «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς δυνατὸς ἐξελεῖσθαι ἡμᾶς». Οὐ γὰρ ὑπὲρ ἑαυτῶν φροντίζουσιν, ἀλλὰ καὶ καίεσθαι μέλλοντες ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης με-
 25 ριμῶσιν. Ἴνα γὰρ μὴ ποτε, φησί, κατακαυθέντων ἡμῶν ἀσθένειαν τοῦ Θεοῦ καταγνῶς, ἤδη σοι τὸ δόγμα ἅπαν ἀπαγγέλλομεν ἀκριβῶς τὸ ἡμέτερον. «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς» οὐ τοιοῦτος, οἷα αὕτη ἢ εἰκῶν ἢ ἐπὶ γῆς, ἢ ἄψυχος καὶ ἄφωνος, ἀλλ' ἱκανὸς καὶ ἐκ μέσης καμίνου τῆς καιο-
 30 μένης ἐξαρπάσαι. Μὴ τοίνυν αὐτοῦ καταγνῶς ἀσθένειαν ὅτι ἀφήσιν ἐμπεσεῖν. Οὕτως ἐστὶ δυνατὸς, ὥστε μετὰ τὸ ἐμπεσεῖν πάλιν ἡμᾶς ἐξαρπάσαι τῆς φλογός.

13. Ματθ. 26,41.

14. Δαν. 3,17.

Ἐκεῖνος δὲ ὁ τύραννος ἐκαίετο μᾶλλον ἀπὸ τὴν φλόγα, διότι ὁ θυμὸς τὸν ἤναπτε σφοδρότερον, παρὰ ἐκεῖνοι οἱ παῖδες· διότι ἐκείνων μὲν οὔτε τὰ ἄκρα τῶν τριχῶν των ἤμπόρεσε νὰ ἐγγίσῃ τὸ πῦρ, τοῦτου δὲ ἡ ὀργὴ κατέκαυσε τὴν διάνοιάν του σφοδρότερον. Σκέψου δὲ πόσον μειωτικὸν ἦτο ἐνώπιον τόσων ἀνθρώπων νὰ περιφρονῆται· ἀπὸ αἰχμαλώτους παιδάς. Ἀπεδείχθη δηλαδὴ ὅτι, ἂν καὶ κατέλαβε τὴν πόλιν αὐτῶν, δὲν τὴν κατέλαβε μὲ τὴν ἰδικήν του δύναμιν, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας τῶν πολλῶν· ἐφ' ὅσον δηλαδὴ δὲν ἤμπόρεσε νὰ νικήσῃ τοὺς δεμένους, οἱ ὅποιοι μάλιστα εἶχον ριφθῆ εἰς κάμινον, πῶς θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοὺς νικήσῃ μὲ πόλεμον, τὴν στιγμὴν ποῦ ὄλοι τους ἦσαν τόσον γενναῖοι; Ἐπομένως εἶναι φανερόν ὅτι αἱ ἁμαρτίαι τῶν πολλῶν παρέδωκαν τὴν πόλιν.

δ. Πρόσεξε δὲ καὶ τὴν ἔλλειψιν κενοδοξίας τῶν παιδῶν· δὲν ὄρμησαν μέσα εἰς τὴν κάμινον, ἀλλὰ διεφύλαττον τὴν παραγγελίαν τοῦ Χριστοῦ, ποῦ τοὺς ἔλεγεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν· «Νὰ εὐχεσθε νὰ μὴ ἀντιμετωπίσητε πειρασμόν»¹³. οὔτε ἔφυγον, ἐπειδὴ ἐδυσανασχέτησαν, ἀλλ' ἐστάθησαν μὲ γενναιότητα εἰς τὸ μέσον, καὶ ἔτσι οὔτε ἠγωνίζοντο χωρὶς νὰ κληθοῦν οὔτε, ὅταν ἐκλήθησαν, ἐδειλίαζον, ἀλλὰ ἦσαν δι' ὅλα ἔτοιμοι καὶ γενναῖοι καὶ γεμᾶτοι μὲ παρρησίαν. Ἄς ἀκούσωμεν δὲ καὶ τί λέγουν, διὰ νὰ μάθωμεν καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ φιλόθεον φρόνημά των. «Ἵπάρχει Θεὸς εἰς τὸν οὐρανόν, ὁ ὅποιος ἠμπορεῖ νὰ μᾶς σώσῃ»¹⁴. Δὲν φροντίζουν δηλαδὴ διὰ τοὺς ἑαυτοῦς των, ἀλλὰ, ἐνῶ πρόκειται νὰ καοῦν, μεριμνοῦν διὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ νὰ μὴ κατηγορήσῃς, λέγει, ποτέ τὸν Θεὸν διὰ ἀδυναμίαν, ἂν ἐμεῖς κατακαῶμεν, ἐκ τῶν προτέρων σοῦ ἀνακοινῶνομεν μὲ ἀκρίθειαν τὴν πλήρη πίστιν μας· «Ἵπάρχει Θεὸς εἰς τὸν οὐρανόν», ὅχι τέτοιος ὅπως εἶναι αὐτὴ ἡ γηίνη εἰκὼν, ἡ ἄψυχος καὶ ἄφωνος, ἀλλὰ ποῦ εἶναι ἱκανὸς νὰ μᾶς ἀρπάσῃ καὶ ἀπὸ τὸ μέσον ἀκόμη τῆς καμίνου. Μὴ λοιπὸν τὸν κατηγορῆς διὰ ἀδυναμίαν, διότι μᾶς ἀφήγει νὰ πέσωμεν μέσα εἰς τὴν κάμινον· εἶναι τόσον δυνατός, ὥστε καὶ ἀφοῦ πέσωμεν μέσα νὰ ἠμπορῆ νὰ μᾶς ἀρπάσῃ πάλιν ἀπὸ τὴν φλόγα.

«Καὶ ἐάν μή, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνοῦμεν». Ὅρα αὐτοὺς οἰκονομικῶς ἀγνοοῦντας τὸ μέλλον. Εἰ γὰρ προήδεσαν, οὐδέ ἦσαν θαυμαστοί, 5 πεπονηκότες ὅπερ ἐποίησαν· τί γὰρ θαυμαστόν, εἰ ἐνέχυρα ἔχοντες σωτηρίας κατετόλμησαν τῶν δεινῶν; ἀλλ' ὁ μὲν Θεὸς ἐδοξάζετο δυνηθεὶς ἐκβαλεῖν τῆς καμίνου, ἐκεῖνοι δὲ οὐκ ἂν ἐθαυμάσθησαν ἄτε μή εἰς κινδύνους ἑαυτοὺς ῥίψαντες. Διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἀφήκεν ἀγνοῆσαι τὸ μέλλον, ἵνα 10 αὐτοὺς δοξάσῃ πλέον. Καὶ καθάπερ αὐτοὶ ἠσφαλίζοντο τὸν βασιλέα μὴ ἀσθένειαν καταγνῶναι τοῦ Θεοῦ, εἰ κατακαυθείησαν, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφοτέρω ἐποίησε, καὶ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἔδειξε καὶ τὴν τῶν παιδῶν προθυμίαν λαμπροτέραν διαφανῆναι παρεσκεύασε.

15 Πόθεν οὖν αὐτοῖς ἡ ἀμφιβολία καὶ τὸ μὴ θαρρεῖν ὅτι πάντως σωθήσονται; Διὰ τὸ πάντων ἑαυτοὺς εὐτελεστέρους εἶναι νομίζειν καὶ ἀναξίους τοιαύτης εὐεργεσίας. Καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμενος τοῦτο λέγω, εἰς τὴν κάμινον ἐμπεσόντες ταῦτα ἀπωδύροντο λέγοντες· «Ἠμάρτομεν, ἠνομήσαμεν, οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἀνοιξαι τὸ στόμα». Διὰ ταῦτα 20 ἔλεγον, «Καὶ ἐάν μή». Εἰ δὲ μή φανερώς εἶπον τοῦτο, οἶον, ὅτι δυνατὸς μὲν ἔστιν ὁ Θεὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς, ἐάν δὲ μή ἐξέλῃται, διὰ τὰς ἀμαρτίας οὐκ ἐξελεῖται, μὴ θαυμάσης· καὶ γὰρ ἔδοξαν ἂν παρά τοῖς βαρβάροις τοῦ Θεοῦ τὴν 25 ἀσθένειαν τῇ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων συσκιάζειν προφάσει. Διὰ τοῦτο περὶ τοῦ δυνατοῦ μόνου διαλεχθέντες τὴν αἰτίαν οὐ τιθέασι. Καὶ ἄλλως δὲ πεπαιδευμένοι καλῶς ἦσαν μὴ πολυπραγμονεῖν τοῦ Θεοῦ τὰς κρίσεις.

Ταῦτα τοίνυν εἰπόντες ἀνέβησαν εἰς τὸ πῦρ, καὶ οὔτε 30 ἐνύβρισαν εἰς τὸν βασιλέα, οὔτε κατέστρεψαν τὴν εἰκόνα. Τὸν γὰρ ἀνδρεῖον τοιοῦτον εἶναι χρή, σῶφρονα καὶ ἐπιεικῆ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς κινδύνοις, ἵνα μὴ δόξη θυμῷ καὶ κενο-

15. αὐτ. 18.

16. αὐτ. Προσευχὴ—ᾠδὴ Τριῶν παιδῶν 5,9.

«Καὶ ἔάν δέν μᾶς σώσῃ, νά γνωρίζῃς, βασιλεῦ, ὅτι δέν λατρεύομεν τοὺς θεοὺς σου καὶ τὴν χρυσοῦν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἔστησες, δέν προσκυνοῦμεν»¹⁵. Πρόσεξε ὅτι ἀπὸ θείαν οἰκονομίαν ἡ-γνῶουν τὸ μέλλον. Ἐάν δηλαδὴ τὸ ἐγνώριζον ἐκ τῶν προτέρων, δέν θὰ ἦσαν ἀξιοθαύμαστοι διὰ ὅ,τι ἔκαμαν· τί τὸ ἀξιοθαύμαστον, ἂν περιεφρόνουν τὰ δεινὰ ἔχοντες ἐγγυήσεις διὰ τὴν σωτηρίαν των; ἀλλὰ ὁ μὲν Θεὸς ἐδοξάζετο, διότι ἠδυνήθη νά τοὺς ἐκβάλῃ ἀπὸ τὴν κάμινον, ἐκεῖνοι δέ δέν θὰ ἐθαυμάζοντο, διότι δέν θὰ εἶχον ρίψει τοὺς ἑαυτοὺς των εἰς κινδύνους. Διὰ τοῦτο τοὺς ἄφησε νά ἀγνοοῦν τὸ μέλλον, διὰ νά τοὺς δοξάσῃ περισσότερον. Καὶ ὅπως αὐτοὶ ἐξησφάλιζον ὁ βασιλεὺς νά μὴ κατηγορήσῃ τὸν Θεὸν διὰ ἀδυναμίαν, ἔάν κατεκαίοντο, ἔτσι καὶ ὁ Θεὸς ἐπέτυχε καὶ τὰ δύο, καὶ τὴν δυνάμιν του ἔδειξε καὶ τὴν προθυμίαν τῶν παιδῶν τὴν ἔκαμε νά φανῇ λαμπροτέρα.

Ἐπὶ τοῦ λοιποῦ προήρχετο ἡ ἀμφισβολία των καὶ ἡ ἀβεβαιότης των ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ ἐσώζοντο; Ἐπὶ τὴν γνώμην των ὅτι ἦσαν οἱ εὐτελέστεροι πάντων καὶ ἀνάξιοι τέτοιας εὐεργεσίας. Καὶ ἀπόδειξις τοῦ ὅτι δέν τὸ λέγω αὐτὸ ἀπὸ τὴν φαντασίαν μου εἶναι ὅτι ἀφοῦ ἔπεσαν εἰς τὴν κάμινον, ἐθρήνουν ὡς ἐξῆς λέγοντες· «Ἡμαρτήσαμεν, ἠνομήσαμεν, δέν ἠμποροῦμεν νά ἀνοίξωμεν τὸ στόμα μας»¹⁶. Διὰ ταῦτα ἔλεγον, «Καὶ ἔάν δέν μᾶς σώσῃ». Μὴ ἀπορήσῃς δέ, ἐπειδὴ δέν εἶπαν μὲ σαφήνειαν τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς εἶναι μὲν δυνατὸς νά μᾶς σώσῃ, ἔάν ὁμοίως δέν μᾶς σώσῃ, θὰ ὀφείλεται εἰς τὰς ἁμαρτίας μας· διότι θὰ ἐφαίνοντο εἰς τοὺς βαρβάρους ὅτι μὲ πρόφασιν τὰ ἰδικὰ των ἁμαρτήματα προσπαθοῦν νά συγκαλύψουν τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ὠμίλησαν μόνον διὰ τὴν δυνατότητα, δέν ἀνέφεραν τὴν αἰτίαν. Ἄλλωστε ἦσαν καλῶς κατηρτισμένοι νά μὴ πολυασχολοῦνται μὲ τὰς κρίσεις τοῦ Θεοῦ.

Ἐπὶ τοῦ λοιποῦ εἶπαν αὐτά, εἰσῆλθαν εἰς τὸ πῦρ, καὶ οὔτε ἐφέρθησαν μὲ περιφρόνησιν εἰς τὸν βασιλέα οὔτε κατέστρεψαν τὴν εἰκόνα· διότι ὁ ἀνδρεῖος πρέπει νά εἶναι σώφρων καὶ ἠπιος, καὶ μάλιστα εἰς τοὺς κινδύνους, διὰ νά μὴ φανῇ ὅτι πηγαίνει εἰς τοὺς ἀ-

δοξία πρὸς τούτους τοὺς ἀγῶνας ἰέναι, ἀλλὰ ἀνδρεία καὶ σωφροσύνη. Ὁ μὲν γὰρ ὑβρίζων ἐκείνων τῶν ἐγκλημάτων ὑπομένει τὴν ὑπόνοιαν, ὁ δὲ ὑπομένων καὶ ἐλκόμενος καὶ μετ' ἐπιεικείας ἀγωνιζόμενος, οὐχ ὡς ἀνδρεῖος θαυμάζεται
 5 μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ σωφροσύνῃ καὶ ἐπιεικείᾳ οὐχ ἥττον ἀνακηρύττεται· ὅπερ καὶ αὐτοὶ τότε ἐποίησαν, τὴν τε ἀνδρείαν ἐπιδεικνύμενοι καὶ τὴν ἐπιείκειαν ἄπασαν, καὶ οὐδὲν ἐπὶ μισθῷ πράττοντες, οὐδὲ ἀντιδόσει καὶ ἀμοιβῇ. Καὶ ἐὰν μὴ θελήσῃ, φησὶν, ἡμᾶς ἐξελέσθαι, τοῖς θεοῖς σου οὐ
 10 λατρεύομεν· ἔχομεν γὰρ ἤδη τὰς ἀμοιβὰς καταξιωθέντες ἀπαλλαγῆναι τῆς ἀσεβείας καὶ ὑπὲρ αὐτῆς κατακαῦσαι τὰ σώματα.

Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ἔχοντες ἤδη τὴν ἀντίδοσιν —καὶ γὰρ ἔχομεν καταξιωθέντες αὐτὸν ἐπιγνῶναι, καταξιωθέντες γε-
 15 νέσθαι μέλη Χριστοῦ— μὴ ποιήσωμεν αὐτὰ μέλη πόρνῃς. Ἐν γὰρ τῷ φρικωδεστάτῳ τούτῳ χρή καταλῦσαι τὸν λόγον, ἵνα ἀκμάζοντα ἔχοντες τῆς ἀπειλῆς τὸν φόβον μένωμεν τοῦ χρυσίου καθαρώτεροι τῷ φόβῳ τούτῳ γινόμενοι. Οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πορνείας ἀπαλλαγέντες τὸν
 20 Χριστὸν ἰδεῖν· ὃν γένο:το πάντας ἡμᾶς μετὰ παρρησίας θεάσασθαι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

γῶνας αὐτοὺς ἀπὸ θυμὸν καὶ κενοδοξίαν ἀλλὰ ἀπὸ ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην· διότι ὁποῖος φέρεται μὲ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς ἄλλους, καθίσταται ὑποπτος ὅτι δικαίως κατηγορεῖται δι' ὅσα κατηγορεῖται, ἐκεῖνος ὁμοῦς ὁ ὁποῖος ὑπομένει καὶ ὅταν ἀκόμη σύρεται μὲ σκαιότητα καὶ ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται μὲ πραότητα, δὲν θαυμάζεται μόνον ὡς ἀνδρεῖος, ἀλλὰ ἐξ ἴσου ἐπευφημεῖται καὶ διὰ τὴν σωφροσύνην καὶ διὰ τὴν πραότητά του· πράγμα τὸ ὁποῖον ἔκαναν τότε καὶ αὐτοὶ δεικνύοντες ὅλην τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν πραότητά των καὶ ὅτι ἐνήργουν ὅπως ἐνήργουν ὄχι διὰ μισθὸν οὔτε διὰ ἀνταπόδοσιν καὶ ἀμοιβήν. Καὶ ἂν ὁ Θεὸς δὲν θελήσῃ νὰ μᾶς σώσῃ, λέγουν, πάντως δὲν λατρεύομεν τοὺς θεοὺς σου· διότι ἔχομεν ἤδη τὰς ἀμοιβὰς μας, ἀφοῦ ἠξιώθημεν νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῆς ἀσεβείας καὶ νὰ κατακαοῦν τὰ σώματά μας δι' αὐτήν.

Καὶ ἡμεῖς λοιπὸν, ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὴν ἀνταπόδοσιν —καὶ τὴν ἔχομεν, διότι ἠξιώθημεν νὰ τὸν γνωρίσωμεν, διότι ἠξιώθημεν νὰ γίνωμεν μέλη Χριστοῦ— ἄς μὴ τὰ κάμωμεν μέλη πόρνῃς. Μὲ αὐτὴν τὴν φρικωδεστάτην εἰκόνα πρέπει νὰ περατώσωμεν τὸν λόγον, διὰ νὰ ἔχωμεν ζωντανὸν τὸν φόβον τῆς ἀπειλῆς καὶ ἔτσι μὲ τὸν φόβον αὐτὸν μέσα μας νὰ μένωμεν καθαρώτεροι ἀπὸ τὸν χρυσόν· διότι ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν, ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὴν πορνείαν, νὰ ἴδωμεν τὸν Χριστόν, τὸν ὁποῖον μακάρι νὰ κατορθώσωμεν ὅλοι ἡμεῖς νὰ τὸν ἴδωμεν μὲ παρρησίαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ δόξα εἶναι αἰωνία. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΙΘ.
Α' Κορ. 7, 1-40

«Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς
μὴ ἄπτεσθαι· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ
5 γυναικὰ ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα».

1. Διορθώσας τὰ χαλεπώτατα ἐγκλήματα, ἐν μὲν τὸ
διεσπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, δεύτερον δὲ τοῦ πεπορνευ-
κότος, τρίτον τὸ τοῦ πλεονέκτου, κέχρηται λοιπὸν ἡμερω-
τέρῳ λόγῳ· καὶ μεταξὺ τίθησι παραίνεσιν καὶ συμβουλήν
10 τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας ἀπὸ τῶν φορτικω-
τέρων ἀναπαύων τὸν ἀκροατὴν. Ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ἐπι-
στολῆς τὸ ἐναντίον ποιεῖ· ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἡμερω-
τέρων, τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ σκυθρωπότερα. Καὶ ἐνταῦθα δὲ
τὸν περὶ τῆς παρθενίας ἀπαρτίσας λόγον, πάλιν ἔξεισιν
15 ἐπὶ τὰ πληκτικώτερα, οὐ πάντα ἀφεξῆς τιθεῖς, ἀλλὰ ποι-
κίλλων τὸν λόγον ἐν ἑκατέρῳ, ὡς ὁ καιρὸς ἀπήτει, καὶ τῶν
ὑποκειμένων πραγμάτων ἢ χρεῖα. Διό φησι, «Περὶ δὲ ὧν
ἐγράψατέ μοι». Ἐγραψαν γὰρ αὐτῷ, εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυ-
ναικὸς ἢ μὴ. Καὶ πρὸς αὐτὰ ἀντιγράφων καὶ περὶ τοῦ γά-
20 μου νομοθετῶν, εἰσάγει καὶ τὸν περὶ τῆς παρθενίας λόγον.

«Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι». Εἰ μὲν γὰρ
τὸ καλὸν καὶ σφόδρα ὑπερέχον ζητεῖς, φησί, βέλτιον μὴδ'
ὄλως ὀμιλεῖν γυναικί· εἰ δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου
τῇ ἀσθενείᾳ, ὀμίλει γάμῳ. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν, ὅτι καὶ νῦν
25 γίνεται, τὸν μὲν ἄνδρα βούλεσθαι, τὴν δὲ γυναικὰ μηκέτι,
ἢ καὶ τὸ ἐναντίον, ὅρα τῶν περὶ ἑκατέρων διαλέγεται. Καὶ
τινες μὲν φασιν, ὅτι πρὸς ἱερέας ὁ λόγος οὗτος αὐτῷ εἰ-
ρηται· ἐγὼ δὲ ἀπὸ τῶν ἐξῆς σκοπῶν, οὐκ ἂν φαίην τοῦτο

ΛΟΓΟΣ ΙΘ΄
Α΄ Κορ. 7,1-40

«Σχετικῶς δὲ μὲ ὄσα μοῦ ἐγράψατε, καλὸν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ ἐγγίζη γυναῖκα, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πορνείας κάθε ἕνας ὡς ἔχη τὴν γυναῖκα του καὶ κάθε μία ὡς ἔχη τὸν ἰδικὸν τῆς ἀνδρα»¹.

1. Ἀφοῦ προσεπάθησε νὰ διορθώσῃ τὰ φοβερῶτερα ἁμαρτήματα, πρῶτον μὲν τὴν διάσπασιν τῆς Ἐκκλησίας, δεύτερον δὲ τὸ ἁμάρτημα τοῦ πόρνου καὶ τρίτον τοῦ πλεονέκτου, ἐν συνεχείᾳ χρησιμοποιοεῖ ἡπιώτερον λόγον· καὶ ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβάλλει παραίνεσιν καὶ συμβουλήν μὲ τὸν γάμον καὶ τὴν παρθενίαν ἀναπαύων τὸν ἀκροατὴν ἀπὸ τὰ βαρῦτερα. Εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν κάμνει τὸ ἀντίθετον· ἀρχίζει μὲ ἡπιωτέρους λόγους, τελειώνει δὲ μὲ τοὺς αὐστηροτέρους. Καὶ ἐδῶ ὁμοίως, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸν λόγον περὶ τῆς παρθενίας, πάλιν προχωρεῖ εἰς τὰ δυσαρεστῶτερα χωρὶς νὰ ἀναφέρῃ τὰ πάντα εἰς τὴν συνέχειαν, ἀλλὰ ποικίλλων τὸν λόγον εἰς ἑκάστην περίπτωσιν ἀναλόγως μὲ τὴν περίστασιν καὶ τὴν ἀνάγκην τῶν θεμάτων. Διὰ τοῦτο λέγει, «Σχετικῶς δὲ μὲ ὄσα μοῦ ἐγράψατε»· διότι τοῦ ἔγραψαν, ἐὰν πρέπει ἢ ὄχι νὰ ἀπέχη κανεὶς ἀπὸ γυναῖκα. Ἀπαντῶν λοιπὸν εἰς αὐτὰ καὶ νομοθετῶν περὶ τοῦ γάμου ὁμιλεῖ καὶ περὶ παρθενίας.

«Καλὸν εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον νὰ μὴ ἐγγίζη γυναῖκα». Ἐὰν δηλαδή, λέγει, ἐπιζητῆς τὸ καλὸν καὶ τὸ ἀνώτερον, εἶναι καλύτερον νὰ μὴ ἔχῃς καμμίαν σχέσιν μὲ γυναῖκα· ἐὰν ὁμοίως ἐπιζητῆς ἀσφάλειαν καὶ βοήθειαν εἰς τὴν ἀδυναμίαν σου, νὰ νυμφευθῆς. Ἐπειδὴ ὁμοίως ἦτο φυσικὸν —πράγμα τὸ ὁποῖον συμβαίνει καὶ τῶρα— νὰ θέλῃ ἕνας ἄνδρας νὰ νυμφευθῇ, ἐνῶ μία γυναῖκα νὰ μὴ θέλῃ, ἢ τὸ ἀντίθετον, πρόσεξε πῶς ὁμιλεῖ διὰ κάθε μίαν περίπτωσιν. Καὶ μερικοὶ μὲν ὑποστηρίζουν ὅτι τὰ λόγια του αὐτὰ ἐλέχθησαν πρὸς τοὺς ἱερεῖς, ἐγὼ ὁμοίως δὲν νομίζω ὅτι ἔτσι εἶναι διὰ τοὺς ἐξῆς λδ-

οὕτως ἔχειν. Οὐδέ γάρ ἂν καθολικῶς ἔθηκε τὴν παραίνε-
 σιν, ἱερεῦσι μόνον εἰ ταῦτα ἔγραφεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν· καλὸν
 τῷ διδασκάλῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι. Νυνὶ δὲ καθόλου αὐ-
 τὸ τέθεικε, «Καλὸν ἀνθρώπῳ» λέγων, οὐχ ἱερεῖ μόνον· καὶ
 5 πάλιν, «Λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζῆτει γυναῖκα». Οὐκ
 εἶπε, σὺ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος, ἀλλ' ἀδιορίστως· καὶ
 ὁλος διόλου τοιοῦτος πρόεισιν ὁ λόγος. Εἰπὼν δέ, «Διὰ
 τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω», αὐτῇ
 τῇ αἰτίᾳ τῆς συγχωρήσεως εἰς ἐγκράτειαν ἤγαγε.

10 «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδιδό-
 τω· ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ». Τί δὲ ἐστὶν ἡ ὀφειλο-
 μένη τιμὴ; «Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει»,
 ἀλλὰ καὶ δούλη καὶ δέσποινα ἐστὶ τοῦ ἀνδρός· κἂν ἀπο-
 στῆς τῆς δουλείας τῆς προσηκούσης, προσέκρουσας τῷ
 15 Θεῷ. Εἰ δὲ ἀποστῆναι βούλει, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἐπιτρέπη, κἂν
 πρὸς βραχὺ τοῦτο γίνηται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὀφειλὴν τὸ
 πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ μηδένα κύριον ὄντα ἑαυτοῦ,
 ἀλλ' ἀλλήλων δούλους. Ὅταν οὖν ἴδῃς πόρνην πειρῶσάν
 σε, εἶπέ· οὐκ ἔστι τὸ σῶμα ἐμὸν ἀλλὰ τῆς γυναικός. Ταῦ-
 20 τα καὶ ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τοὺς βουλομένους αὐτῆς διο-
 ρύξαι τὴν σωφροσύνην· οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμὸν
 ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός. Εἰ δὲ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ἡ γυνὴ ἢ
 ὁ ἀνὴρ, πολλῷ μᾶλλον χρημάτων.

Ἀκούσατε ὅσαι ἄνδρας ἔχετε, καὶ ὅσοι γυναῖκας. Εἰ
 25 γὰρ σῶμα ἔχειν ἴδιον οὐ χρὴ, πολλῷ μᾶλλον χρήματα.
 Ἄλλαχοῦ μὲν οὖν πολλὴν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ τὴν προεδρίαν
 καὶ ἐν τῇ Καινῇ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ λέγων, «Πρὸς τὸν ἄνδρα
 σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει», ὁ δὲ
 Παῦλος διαιρῶν οὕτω καὶ γράφων, «Οἱ ἄνδρες ἠγαπᾶτε

2. αὐτ. 3-4.

3. Γεν. 3,1

γους: Ἐάν αὐτά τὰ ἔγραφε μόνον διὰ τοὺς ἱερεῖς, δὲν θὰ ἔδινε καθολικὸν χαρακτήρα εἰς τὴν παραίνεσίν του, ἀλλὰ θὰ ἔλεγεν· Εἶναι καλὸν διὰ τὸν διδάσκαλον νὰ μὴ ἐγγίζη γυναῖκα. Τώρα ὁμοίως τὸ ἔθεσε γενικῶς λέγων· «Εἶναι καλὸν διὰ τὸν ἄνθρωπον»· ὄχι μόνον διὰ τὸν ἱερέα· καὶ πάλιν· «Εἶσαι ἐλεύθερος ἀπὸ γυναῖκα; μὴ ζητῆς γυναῖκα». Δὲν εἶπεν, Σὺ ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διδάσκαλος, ἀλλ' ἀορίστως· καὶ μὲ αὐτὸ τὸ πνεῦμα συνεχίζεται ὁ λόγος. Μὲ τὸ νὰ εἶπη δέ, «Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς πορνείας κάθε ἕνας ἅς ἔχη τὴν γυναῖκα του», μὲ τὴν ἰδίαν τὴν αἰτίαν τῆς συγκαταβάσεως ἔφερε τὸν λόγον εἰς τὴν ἐγκράτειαν.

«Ὁ ἄνδρας ἅς παρέχη εἰς τὴν γυναῖκα του τὴν ὀφειλομένην τιμὴν· ὁμοίως καὶ ἡ γυναῖκα εἰς τὸν ἄνδρα τῆς»². Καὶ τί εἶναι ἡ ὀφειλομένη τιμή; «Ἡ γυναῖκα δὲν ἐξουσιάζει τὸ ἰδικόν τῆς σῶμα», ἀλλὰ εἶναι καὶ δούλη καὶ κυρία τοῦ ἀνδρός· καὶ ἂν ἀποδεσμευθῆς ἀπὸ τὴν συζυγικὴν δουλείαν, προσκροῦεις εἰς τὸν Θεόν. Ἐάν δὲ θέλῃς νὰ ἀποδεσμευθῆς, ὅταν ὁ ἄνδρας σου τὸ ἐπιτρέπη, νὰ γίνε-ται τοῦτο διὰ μικρὸν χρονικὸν διάστημα. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεκάλεσε τὸ πρᾶγμα ὀφειλήν, διὰ νὰ δείξη ὅτι κανεὶς δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλ' ὁ ἕνας εἶναι δούλος τοῦ ἄλλου. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς πόρνην νὰ προσπαθῆ νὰ σὲ παρασύρῃ, εἰπέ: Τὸ σῶμα μου δὲν εἶναι ἰδικόν μου, ἀλλὰ τῆς γυναίκός μου. Αὐτὰ ἅς τὰ λέγη καὶ ἡ γυναῖκα πρὸς ὅσους θέλουν νὰ καταστρέψουν τὴν σωφροσύνην τῆς· τὸ σῶμα μου δὲν εἶναι ἰδικόν μου ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός μου. Καὶ ἂν ἡ γυναῖκα ἢ ὁ ἄνδρας δὲν ἐξουσιάζουν τὸ σῶμα τους, πολὺ περισσό-τερον δὲν ἐξουσιάζουν τὰ χρήματά τους.

Ἀκούσατε ὅσαι γυναῖκες ἔχετε ἄνδρας καὶ ὅσοι ἄνδρες ἔχετε γυναῖκας· ἐφ' ὅσον δὲν πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι ἔχετε ἀποκλειστι-κῶς ἰδικόν σας σῶμα, πολὺ περισσότερον δὲν πρέπει νὰ νομίζετε ὅτι ἔχετε ἀποκλειστικῶς ἰδικά σας χρήματα. Εἰς ἄλλα σημεῖα καὶ εἰς τὴν Παλαιάν καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁ Θεὸς δίδει πολὺ τὸ προβάδισμα εἰς τὸν ἄνδρα λέγων· «Ἡ ἐπιθυμία σου νὰ κατευθύνεται πρὸς τὸν ἄνδρα σου, καὶ αὐτὸς θὰ σὲ ἐξουσιάζῃ»³. ὁ δὲ Παῦλος διαφοροποιεῖ τὴν ἐντολήν κάπως καὶ γράφει· «Οἱ ἄνδρες νὰ ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας σας, ἡ δὲ γυναῖκα νὰ σέβεται τὸν ἄν-

τάς γυναῖκας, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα». Ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι τὸ μείζον καὶ τὸ ἔλαττον, ἀλλὰ μία ἡ ἔξουσία. Τί δήποτε; Ἐπειδὴ περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῷ. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις πλεονεκτεῖτω, φησὶν, ὁ ἀνὴρ·
 5 ἔνθα δὲ σωφροσύνης λόγος, οὐκέτι. «Ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἔξουσιάζει, οὐδὲ ἡ γυνή». Πολλὴ ἡ ἰσοτιμία, καὶ οὐδεμία πλεονεξία.

«Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου». Τί δὴ τοῦτό ἐστι; Μὴ ἐγκρατευέσθω, φησὶν, ἡ γυνή, τοῦ
 10 ἀνδρὸς ἄκοντος, μήτε ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. Τί δήποτε; Ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τίκτεται κακά· καὶ γὰρ καὶ μοιχεῖαι καὶ πορνεῖαι καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν ἐγένοντο. Εἰ γὰρ ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας πορνεύουσι, πολλῷ μᾶλλον, ἂν
 15 αὐτοὺς τῆς παραμυθίας ταύτης ἀποστερήσης. Καὶ καλῶς εἶπε, «Μὴ ἀποστερεῖτε», ἀποστερήσιν νῦν ἦν ὀφειλὴν ἀνωτέρω εἶπεν, ἵνα δείξῃ τῆς δεσποτείας τὴν ἐπίτασιν· τὸ γὰρ ἄκοντος θατέρου ἐγκρατευέσθαι θάτερον ἀποστερεῖν ἐστὶ τὸ δὲ ἐκόντος, οὐκέτι. Οὐδὲ γὰρ, εἰ πείσας με λάθοις τι
 20 τῶν ἐμῶν, ἀποστερεῖσθαί φημι. Ὁ γὰρ ἄκοντος καὶ διαζομένου λαθῶν, ἀποστερεῖ· ὅπερ ποιοῦσι πολλαὶ γυναῖκες, μείζονα τῆς δικαιοσύνης ἁμαρτίαν ἐργαζόμεναι, καὶ τῆς ἀσελγείας τοῦ ἀνδρὸς ὑπεύθυνοι γινόμεναι ταύτη, καὶ διασπῶσαι πάντα. Δεῖ δὲ πάντων προτιμᾶν τὴν ὁμόνοιαν,
 25 ἐπειδὴ καὶ πάντων τοῦτο κυριώτερον.

Καὶ εἰ βούλει, καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτὸ ἐξετάσωμεν. Ἐστω γὰρ γυνὴ καὶ ἀνὴρ, καὶ ἐγκρατευέσθω ἡ γυνὴ μὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρὸς. Τί οὖν, ἂν ἐκεῖνος ἐντεῦθεν πορνεύῃ, ἢ μὴ πορνεύῃ μὲν, ἀλγῆ δὲ καὶ θορυβῆται
 30 καὶ πυρῶται καὶ μάχηται, καὶ μυρία τῇ γυναικὶ πράγματα παρέχη; Τί τὸ κέρδος τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐγκρα-

4. Ἐφ. 5, 25, 33.

5. Α' Κορ. 7, 5.

δρα της»⁴. Ἐδῶ ὁμοίως δὲν τονίζεται ποῖος εἶναι ἀνώτερος καὶ ποῖος κατώτερος, ἀλλὰ ὅτι μία εἶναι ἡ ἐξουσία. Καὶ διὰ ποῖον λόγον; Διότι ὠμίλει περὶ σωφροσύνης. Δηλαδή, εἰς τὰ ἄλλα μὲν θέματα, λέγει, ὅς εἶναι ἀνώτερος ὁ ἄνδρας, ὅπου ὁμοίως πρόκειται διὰ τὴν σωφροσύνην, ὅχι. «Ὁ ἄνδρας δὲν ἐξουσιάζει τὸ σῶμα του, οὔτε ἡ γυναῖκα τὸ ἰδικόν της». Πολλή ἡ ἰσοτιμία καὶ οὐδεμία ἀνωτερότης.

«Μὴ στερεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, παρὰ μόνον ἂν γίνεται τοῦτο ἀπὸ συμφώνου»⁵. Περὶ τίνος πρόκειται; Ἡ γυναῖκα, λέγει, νὰ μὴ ἐγκρατεῦται χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνδρός της, οὔτε ὁ ἄνδρας χωρὶς τὴν θέλησιν τῆς γυναικός του; Καὶ διατί τέλος πάντων; Διότι μεγάλα κακὰ προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐγκράτειαν· καὶ μοιχεῖαι καὶ πορνεῖαι καὶ ἀναστατώσεις οἰκιῶν πολλάκις συνέβησαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν. Ἄν πορνεύουν, ἐνῶ ἔχουν τὰς γυναῖκας των, πολὺ περισσότερον, ἂν τοὺς στερήσῃς ἀπὸ αὐτὴν τὴν παρηγορίαν. Καὶ καλῶς εἶπε «Μὴ στερεῖτε» ὀνομάζων τὴν ἀποστέρησιν αὐτὴν ποῦ προηγουμένως ἀπεκάλεσε ὀφειλήν, διὰ νὰ δείξῃ τὴν ἔντασιν τῆς δεσποτείας· διότι τὸ νὰ ἐγκρατεῦται κάποιος χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ ἄλλου εἶναι ἀποστέρησις, ἐνῶ, ὅταν ἔχῃ τὴν συγκατάθεσιν του, δὲν εἶναι πλέον ἀποστέρησις. Ἐὰν μὲ πείσῃς καὶ λάβῃς κάτι ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μου, δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι ἀποστεροῦμαι, ἐνῶ αὐτὸς ποῦ ἔλαβε κάτι χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ ἰδιοκτήτου καὶ χρησιμοποιοῦν θίαν εἰς βάρος του, ἀποστερεῖ· τοῦτο ἀκριβῶς κάμνουν πολλαὶ γυναῖκες, καὶ διαπράττουν μεγαλυτέραν ἁμαρτίαν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν ποῦ ἀσκοῦν, διότι γίνονται ἔτσι ὑπεύθυνοι τῆς ἀσελγείας τοῦ ἀνδρός των, καὶ καταστρέφουν τὰ πάντα. Πρέπει ὁμοίως νὰ προτιμᾶ κανεὶς τὴν ὁμόνοιαν ἀπὸ ὅλα, διότι τοῦτο εἶναι τὸ κυριώτερον ὅλων.

Καὶ ἂν θέλῃς, ὅς τὸ ἐξετάσωμεν καὶ εἰς τὰ πράγματα. Ἔστω ὅτι ὑπάρχει μία γυναῖκα καὶ ἓνας ἄνδρας, καὶ ἐγκρατεῦται ἡ γυναῖκα χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ ἀνδρός της. Τί λοιπόν, ποῖον τὸ κέρδος τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐγκρατείας, ἐφ' ὅσον ἔχει καταστραφῆ ἡ ἀγάπη, ἂν ἐκεῖνος διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς πορνεύῃ, ἢ δὲν πορνεύῃ μὲν, ἀλλ' ὁμοίως στενοχωρῆται καὶ ἀναστατώνεται καὶ φλέγεται καὶ μάχεται καὶ δημιουργῆ ἄπειρα προβλήματα εἰς τὴν γυναῖκα του;

τείας, ἀγάπης διερρηγμένης; Οὐδέν. Πόσας γὰρ λοιδορίας, πόσα πράγματα, πόσον ἀνάγκη γίνεσθαι πόλεμον; Ὅταν γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἀνὴρ καὶ γυνὴ διεστηκότες ὦσιν, οὐδὲν νηὸς χειμαζομένης ἄμεινον ἢ οἰκία διακεῖσεται, τοῦ κυ-
 5 βερνήτου πρὸς τὸν πρῶρα διαστασιάζοντος. Διὰ τοῦτο φησι, «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώ-
 νου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ, τῇ προσευ-
 χῇ», τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέ-
 γων. Εἰ γὰρ κωλύει τοὺς συνιόντας ἀλλήλους εὐχεσθαι,
 10 τὸ ἀδιαλείπτως εὐχεσθαι πῶς ἂν ἔχοι καιρόν; Ἔστι τοί-
 νυν καὶ ὀμιλεῖν γυναικί καὶ εὐχῇ προσέχειν, ἀλλ' ἐγκρα-
 τεῖα ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ἵνα
 προσεύχησθε, ἀλλ' «ἵνα σχολάζητε», ὡς ἀσχολίαν ἐμ-
 ποιοῦντος τοῦ πράγματος ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν. «Καὶ πά-
 15 λιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατα-
 νᾶς». Ἴνα γὰρ μὴ δόξη νομοθεσίας εἶναι τὸ πρᾶγμα,
 προστίθησι τὴν αἰτίαν. Ποία δέ ἐστιν αὕτη; «Ἴνα μὴ πει-
 ράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς». Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβο-
 λος αὐτὸ μόνον ἐργάζεται τὸ τῆς μοιχείας, ἐπήγαγε· «Διὰ
 20 τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν».

2. «Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ». Τοῦτο πολλαχοῦ ποιεῖ, ὅταν περὶ δυσκό-
 λων παραινῇ πραγμάτων· ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τίθησι, καὶ φησι,
 μιμηταί μου γίνεσθε. «Ἄλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον χάρισμα ἔχει
 25 ἐκ Θεοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπών,
 «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν», πάλιν αὐτοὺς παρεμυθήσατο
 εἰπών, «Ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ», οὐ τοῦτο
 δηλῶν, ὅτι τῆς ἡμετέρας σπουδῆς οὐ δεῖται τὸ κατόρθω-
 μα, ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπών, παραμυθούμενος αὐτούς. Εἰ
 30 γὰρ χάρισμά ἐστι, καὶ οὐδὲν ἀνθρωπος εἰς τοῦτο εἰσφέ-
 ρει, πῶς λέγεις. «Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις·
 καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς ἐγώ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρα-
 τεύονται, γαμησάτωσαν»; Εἶδες τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου,

6. αὐτ.. 7.

7. αὐτ. 8-9.

Οὐδὲν τὸ κέρδος, διότι πόσοι χλευασμοί, πόσα προβλήματα, πόσος πόλεμος εἶναι ἐπόμενον νὰ γίνωνται; Ὅταν δηλαδή μέσα εἰς μίαν οἰκίαν ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα διαπληκτίζονται, ἡ οἰκία δὲν θὰ εἶναι εἰς καθόλου καλυτέραν κατάστασιν ἀπὸ ἓν πλοῖον εἰς τρικυμίαν, ἐνῶ ὁ κυβερνήτης διαπληκτίζεται μὲ τὸν πρωρέα. Διὰ τοῦτο λέγει· «Μὴ στερεῖτε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον παρὰ μόνον ἂν γίνεται τοῦτο ἀπὸ συμφώνου προσωρινῶς, διὰ νὰ ἀφιερῶνεσθε εἰς τὴν νηστείαν καὶ τὴν προσευχὴν», ἐννοῶν ἐδῶ τὴν προσευχὴν ποὺ γίνεται μὲ περισσότερον ζῆλον. Ἐὰν ὁμοῦ αἱ συζυγικαὶ σχέσεις δημιουργοῦν ἐμπόδια εἰς τὴν προσευχὴν, πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή; Εἶναι λοιπὸν δυνατόν καὶ νὰ ζῆ κανεὶς μὲ γυναῖκα καὶ νὰ προσεύχεται, ἀλλ' ἡ προσευχὴ γίνεται ἀκριβεστέρα μὲ τὴν ἐγκράτειαν· διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς, διὰ νὰ προσεύχεσθε, ἀλλὰ «διὰ νὰ ἀσχολῆσθε», θεωρῶν τὸ ἔργον ἀσχολίαν ἀλλ' ὄχι ἀκαθαροίαν. «Καὶ πάλιν νὰ ἔχετε συζυγικὰς σχέσεις, διὰ νὰ μὴ σὰς φέρῃ εἰς πειρασμοὺς ὁ Σατανᾶς». Διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἀπλῶς νομοθετεῖ, προσθέτει τὴν αἰτίαν. Καὶ ποία εἶναι αὕτη; «Διὰ νὰ μὴ σὰς φέρῃ εἰς πειρασμὸν ὁ Σατανᾶς». Καὶ διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν εἶναι ὁ διάβολος μόνον ποὺ προκαλεῖ τὴν μοιχείαν, προσέθεσεν· «Ἐξ αἰτίας τῆς ἀκρατείας σας».

2. «Διότι θέλω ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐγκρατεύωνται ὅπως καὶ ἐγώ»⁶. Τοῦτο τὸ κάνει εἰς πολλὰ σημεῖα, ὅταν συμβουλευῆ περὶ δυσκόλων πραγμάτων· θέτει τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸ μέσον καὶ λέγει· «Νὰ γίνεσθε μιμηταὶ μου». Ἐὰν κάθῃ ἓνας ἔχει ἰδικόν του χάρισμα ἀπὸ τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ ἔντονα τοὺς κατηγορῆσε μὲ τὸ νὰ εἶπη «ἔξ αἰτίας τῆς ἀκρατείας σας», πάλιν τοὺς ἐνεθάρρυνε μὲ τὰς διότι ἤθελε νὰ δείξῃ τοῦτο, ὅτι δηλαδή τὸ κατόρθωμα δὲν χρειάζεται, «Κάθῃ ἓνας ἔχει ἰδικόν του χάρισμα ἀπὸ τὸν Θεόν», ὄχι ζεταὶ τὴν ἰδικὴν μας προσπάθειαν, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα προηγουμένως, διότι ἤθελε νὰ τοὺς ἐνθαρρύνῃ. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι χάρισμα καὶ τίποτε δὲν εἰσφέρει ὁ ἄνθρωπος εἰς τοῦτο, πῶς λέγεις· «Λέγω δὲ εἰς τοὺς ἀγάμους καὶ εἰς τὰς χήρας· εἶναι καλὸν δι' αὐτούς, ἔάν μείνουν ὅπως καὶ ἐγώ. Ἐὰν ὁμοῦ δὲν ἠμποροῦν νὰ μένουν εἰς ἐγκράτειαν, ὡς νυμφεύονται»⁷; Εἶδες τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου, πῶς καὶ

πῶς καὶ βελτίονα δείκνυσι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα δεδοικῶς μὴ τι παράπτωμα γένηται; «Κρεῖττον γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι». Ἐνέφηεν δὲ τῆς ἐπιθυμίας ἢ τυραννίς. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν·
 5 εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν, φησί, καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἰδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπής.

«Τοῖς δὲ γεγαμηκόσι παραγγέλλω, οὐκ ἐγώ, ἀλλ' ὁ Κύριος». Ἐπειδὴ νόμον ῥητῶς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τεθέντα ἀναγινώσκειν μέλλει περὶ τοῦ χωρὶς πορνείας μὴ ἀφιέναι
 10 γυναῖκα, διὰ τοῦτό φησιν, «οὐκ ἐγώ». Τὰ μὲν γὰρ εἰρημένα ἔμπροσθεν, εἰ καὶ μὴ ῥητῶς εἶρητο, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ δοκεῖ ταῦτα· τοῦτο μέντοι καὶ ῥητῶς παρέδωκεν. Ὡστε τό, «ἐγώ», καί, «οὐκ ἐγώ», ταύτην ἔχει τὴν διαφοράν. Ἴνα γὰρ μηδὲ τὰ αὐτοῦ ἀνθρώπινα εἶναι νομίσης, διὰ τοῦτο
 15 ἐπήγαγε· «Δοκῶ γὰρ κάγῳ πνεῦμα Θεοῦ ἔχειν». Τί οὖν ἐστίν, ὃ τοῖς γεγαμηκόσι παρήγγειλεν ὁ Κύριος; «Γυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς μὴ χωρισθῆναι. Ἐὰν δὲ καὶ χωρισθῆ, μενέτω ἄγαμος ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγήτω». Ἐπειδὴ γὰρ καὶ δι' ἐγκράτειαν καὶ δι' ἄλλας προφάσεις καὶ μικροψυχίας γίνε-
 20 σθαι διαιρέσεις συνέβαινε, βέλτιον μὲν μηδὲ γενέσθαι τὴν ἀρχὴν, φησὶν· εἰ δὲ ἄρα καὶ γένοιτο, μενέτω ἢ γυνὴ μετὰ τοῦ ἀνδρὸς, εἰ καὶ μὴ τῇ μίξει, ἀλλὰ τῷ μηδένα ἕτερον παρεισαγαγεῖν ἄνδρα.

«Τοῖς δὲ λοιποῖς ἐγώ λέγω, οὐχ ὁ Κύριος· εἰ τις ἀδελ-
 25 φὸς γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. Καὶ γυνὴ εἰ τις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς, μὴ ἀφιέτω αὐτόν». Ὡσπερ γὰρ περὶ τοῦ χωρίζεσθαι πόρνων διαλεγόμενος τῇ ἐπιδιορθώσει τὸ πρᾶγμα πεποίηκεν εὐκόλον
 30 εἰπῶν, «Καὶ οὐ πάντως τοῖς πόρνοις τοῦ κόσμου τούτου», οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πολλῆς προενόησεν εὐκολίας εἰπῶν·

8. αὐτ. 10.

9. αὐτ. 40.

10. αὐτ. 11.

11. αὐτ. 12-13.

τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἐγκρατείας τονίζει καὶ ὁμοίως δὲν ἀναγκάζει εἰς ἄσκησιν αὐτῆς τὸν ἀδύνατον διότι φοβεῖται μήπως γίνῃ κάποιο παράπτωμα; «Διότι εἶναι προτιμότερον νὰ νυμφεύηται κανεὶς παρὰ νὰ φλέγηται ἀπὸ ἐπιθυμίαν». Ἐφανέρωσε πόση εἶναι ἡ τυραννία τῆς ἐπιθυμίας. Αὐτὸ ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ἄν ὑφίστασαι πολλὴν βίαν καὶ φλέγεσαι, ἀπαλλάξου ἀπὸ τοὺς πόρους καὶ τοὺς ἰδρωτάς μὴ τυχόν ποτε καὶ παρεκτραπήῃς.

Εἰς τοὺς δὲ ἐγγάμους παραγγέλλω ὄχι ἐγὼ ἀλλὰ ὁ Κύριος». Ἐπειδὴ πρόκειται νὰ διαδάσῃ νόμον, ὁ ὁποῖος ρητῶς ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, νὰ μὴ χωρίζῃ κανεὶς τὴν γυναῖκα του διὰ καμμίαν αἰτίαν ἐκτὸς πορνείας, διὰ τοῦτο λέγει, «ὄχι ἐγὼ». Ὅσα δηλαδὴ εἶπε προηγουμένως, ἂν καὶ δὲν τὸ εἶπε ρητῶς, πάντως φαίνονται ὀρθὰ εἰς τὸν ἴδιον· τοῦτο ὁμοίως ὁ Χριστὸς τὸ παρέδωκε ρητῶς. Ὅστε τὸ «ἐγὼ» καὶ «ὄχι ἐγὼ» δεικνύει αὐτὴν τὴν διαφορὰν. Διὰ νὰ μὴ νομίσης λοιπὸν ὅτι αἱ γινῶμαι του εἶναι ἀνθρώπιναι, διὰ τοῦτο προσέθεσε· «Διότι νομίζω ὅτι καὶ ἐγὼ ἔχω Πνεῦμα Θεοῦ»⁹. Ποῖο εἶναι λοιπὸν αὐτὸ τὸ ὁποῖον παρήγγειλεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς ἐγγάμους; «Ἡ γυναῖκα νὰ μὴ χωρισθῇ ἀπὸ τὸν ἄνδρα της. Ἐὰν ὁμοίως συμβῇ καὶ χωρισθῇ, ἢς μένη ἄγαμος ἢ ἢς συμφιλιωθῇ μετὰ τὸν ἄνδρα της»¹⁰. Ἐπειδὴ δηλαδὴ συνέβαινε νὰ γίνωνται διαιρέσεις καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἐγκρατείας καὶ δι' ἄλλας προφάσεις καὶ μικροφυχίας, εἶναι καλύτερον, λέγει, οὔτε κἂν νὰ γίνεται ἀρχὴ διαιρέσεως· ἐὰν ὁμοίως καὶ συμβῇ, ἢς μένη ἢ γυναῖκα μαζί μετὰ τὸν ἄνδρα της, καὶ ἂν ὄχι διὰ νὰ ἔχουν σχέσεις, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ συνάψῃ σχέσεις μετὰ κανένα ἄλλον ἄνδρα.

«Εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς λέγω ἐγὼ, ὄχι ὁ Κύριος: ἐὰν κάποιος ἀδελφὸς ἔχῃ γυναῖκα ἄπιστον καὶ αὐτὴ δέχεται νὰ κατοικῇ μαζί του, ἢς μὴ τὴν ἀφήνῃ. Καὶ ἐὰν μία γυναῖκα ἔχῃ ἄνδρα ἄπιστον, καὶ αὐτὸς δέχεται νὰ κατοικῇ μαζί της, ἢς μὴ τὸν ἀφήνῃ»¹¹. Ὅπως, ὅταν ὠμίλει περὶ χωρισμοῦ ἀπὸ τοὺς πόρους, εἶχεν εὖρει εὐκολον λύσιν τὴν διόρθωσιν μετὰ τὸ νὰ εἶπῃ, «Καὶ δὲν ἐγνωῦσα γενικῶς τοὺς πόρους τοῦ κόσμου αὐτοῦ», ἔτσι ἀκριβῶς καὶ ἐδῶ εὐ-

ἐάν τις ἢ γυνὴ ἄνδρα ἢ ἀνὴρ γυναῖκα ἔχη ἄπιστον, μὴ
 ἀφιέτω αὐτήν. Τί λέγεις; ἂν μὲν ἄπιστος, μενέτω μετὰ τῆς
 γυναικός· ἂν δὲ πόρνος, μηκέτι; καίτοιγε ἔλαττον ἢ πορ-
 νεία τῆς ἀπιστίας. *Ἐλαττον μὲν ἢ πορνεία, ἀλλ' ὁ Θεὸς
 5 τῶν σῶν φείδεται σφόδρα. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ θυσίᾳ ποιεῖ
 λέγων, «*Ἀφες τὴν θυσίαν, καὶ καταλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ
 σου»· τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφείλοντος.
 Καὶ γὰρ ἐκεῖνον μυρία μὲν τάλαντα χρεωστοῦντα αὐτῷ
 οὐκ ἐκόλασεν, ἑκατὸν δὲ δηνάρια τὸν σύνδουλον ἀπαιτή-
 10 σαντα ἐτιμωρήσατο.

3. Εἶτα, ἵνα μὴ φοβῆται ἡ γυνὴ ὡς ἀκάθαρτος γινο-
 μένη διὰ τὴν μίξιν, φησὶν· «Ἠγίασται γὰρ ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπι-
 στος ἐν τῇ γυναικί, καὶ ἡγίασται ἡ γυνὴ ἢ ἄπιστος ἐν τῷ
 ἀνδρί». Καίτοι εἰ ὁ τῇ πόρνη κολλώμενος ἐν σῶμά ἐστιν,
 15 εὐδηλον ὅτι ἡ καὶ τῷ εἰδωλολάτρῃ κολλωμένη ἐν σῶμά
 ἐστιν. *Ἐν μὲν σῶμά ἐστιν, ἀλλ' οὐ γίνεται ἀκάθαρτος,
 ἀλλὰ νικᾷ ἢ καθαρότης τῆς γυναικός τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ
 ἀνδρός, καὶ νικᾷ ἢ καθαρότης τοῦ πιστοῦ ἀνδρός πάλιν τὸ
 ἀκάθαρτον τῆς ἀπίστου γυναικός. Πῶς οὖν ἐνταῦθα μὲν
 20 νενίκηται τὸ ἀκάθαρτον, διὸ καὶ ἐπιτέτραπται ἡ συνουσία,
 ἐπὶ δὲ τῆς πορνευομένης γυναικός οὐ κατηγορεῖται ἐκ-
 βάλλων αὐτήν ὁ ἀνὴρ; *Ὅτι ἐνταῦθα μὲν ἐλπίς σώζεσθαι
 τὸ ἀπολωλὸς μέρος διὰ τοῦ γάμου, ἐκεῖ δὲ ὁ γάμος ἤδη
 διαλέλυται· κάκει μὲν ἀμφοτέροι διαφθείρονται, ἐνταῦθα
 25 δὲ θατέρου τὸ ἔγκλημα. Οἷόν τι λέγω· ἔστιν ἢ πορνευθεῖ-
 σα καθάπαξ μιὰ. Εἰ τοίνυν ὁ κολλώμενος τῇ πόρνη ἐν
 σῶμά ἐστι, καὶ αὐτὸς γίνεται μιὰς πορνευούσης μιγνύ-
 μενος· διὰ τοῦτο ἀφίπταται ἢ καθαρότης ἅπασα.

*Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; *Ἔστιν ἀκάθα-
 30 ρος ὁ εἰδωλολάτρης, ἀλλ' ἡ γυνὴ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος.

12. Ματθ. 5,24.

13. Α' Κορ. 7,14.

ρεν ἐκ τῶν προτέρων πολὺ εὐκολον λύσιν μὲ τὸ νὰ εἶπῃ· Ἐὰν κάποιος γυναῖκα ἔχη ἄνδρα ἄπιστον ἢ κάποιος ἄνδρας ἔχη γυναῖκα ἄπιστον, ἄς μὴ χωρίζουν. Τί λέγεις; ἂν μὲν εἶναι ἄπιστος, ἄς μένη μὲ τὴν γυναῖκα του· ἂν ὁμοῦς εἶναι πόρνος, νὰ μὴ μένη πλέον μαζί της; Καὶ ὁμοῦς ἡ πορνεία εἶναι μικρότερον ἀμάρτημα ἀπὸ τὴν ἀπιστίαν. Εἶναι μὲν ἡ πορνεία μικρότερα, ἀλλ' ὁ Θεὸς φροντίζει πολὺ διὰ τὰ ἰδικά σου. Τοῦτο τὸ κάμνει καὶ εἰς τὴν θυσίαν λέγων· «Ἐφῆσεν τὴν θυσίαν, καὶ συμφιλιώσου μὲ τὸν ἀδελφόν σου»¹². τοῦτο τὸ κάμνει καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ἐκείνου ποὺ ὄφειλε τὰ μύρια τέσσαρα τάλαντα· διότι πράγματι ἐκείνον, ἐνῶ τοῦ ὄφειλε μυρία τέσσαρα τάλαντα, δὲν τὸν ἐτιμώρησεν, ὅταν ὁμοῦς ἀπῆτήσεν ἀπὸ τὸν σύνδουλόν του ἐκατὸν δηνάρια, τὸν ἐτιμώρησεν.

3. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ φοβῆται ἡ γυναῖκα ὅτι δῆθεν γίνεται ἀκάθαρτος ἀπὸ τὴν μίξιν της μὲ τὸν ἄπιστον ἄνδρα της λέγει· «Διότι ὁ ἄπιστος ἄνδρας ἔχει ἁγιασθῆ χάρις εἰς τὴν γυναῖκα του, καὶ ἡ ἄπιστη γυναῖκα του ἔχει ἁγιασθῆ χάρις εἰς τὸν ἄνδρα της»¹³. Καὶ ὁμοῦς· ἔαν ὁ προσκολλώμενος εἰς τὴν πόρνην γίνεται ἓνα σῶμα, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἡ προσκολλημένη εἰς τὸν εἰδωλόαττον γίνεται ἓνα σῶμα. Γίνεται μὲν ἓνα σῶμα, δὲν γίνεται ὁμοῦς ἀκάθαρτος, ἀλλὰ ἡ καθαρότης τῆς γυναικὸς νικᾷ τὴν ἀκαθαρσίαν τοῦ ἀνδρός· ὅπως ἐπίσης ἡ καθαρότης τοῦ πιστοῦ ἀνδρός νικᾷ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἀπίστου γυναικὸς του. Πῶς λοιπὸν ἐδῶ μὲν νικᾷται ἡ ἀκαθαρσία καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐπιτρέπεται ἡ συνουσία, ἐνῶ εἰς τὴν περίπτωσιν πόρνης γυναικὸς δὲν κατηγορεῖται ὁ ἄνδρας, ἂν τὴν ἐκδιώξῃ; Διότι ἐδῶ μὲν ὑπάρχει ἐλπίς νὰ σωθῆ τὸ παραπλανημένον μέρος διὰ τοῦ γάμου, ἐκεῖ ὁμοῦς ὁ γάμος ἔχει ἤδη διαλυθῆ· καὶ ἐκεῖ μὲν καὶ οἱ δύο σύζυγοι καταστρέφονται, ἐνῶ ἐδῶ τὸ ἀμάρτημα εἶναι τοῦ ἑνός. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς· ἐκείνη ποὺ ἐπόρνευσεν ἀπαξ διὰ παντός ἔγιγε μιὰ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ προσκολλώμενος εἰς τὴν πόρνην γίνεται ἓνα σῶμα, ἐπομένως καὶ ὁ ἴδιος γίνεται μιὰς μὲ τὸ νὰ ἐνώνεται μὲ τὴν πόρνην· διὰ τοῦτο φεύγει ὅλη ἡ καθαρότης του.

Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀπίστου δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιον, ἀλλὰ πῶς; Ὁ εἰδωλόαττης εἶναι ἀκάθαρτος, ἀλλὰ ἡ γυναῖκα του δὲν

Εἰ μὲν γὰρ ἐκοινώνει αὐτῷ κατὰ τοῦτο, καθ' ὃ ἀκάθαρτος ἦν — λέγω δὲ κατὰ τὴν ἀσέβειαν — ἔμελλε καὶ αὕτη ἀκάθαρτος γίνεσθαι· νυνὶ δὲ ἐτέρως μὲν ἔστιν ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἐν ἐτέρῳ δὲ αὐτῷ πράγματι κοινώνει ἢ γυνή, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτος. Γάμος γὰρ ἔστι καὶ μίξις 5 σωμάτων, καθ' ὃ ἡ κοινωσία. Πάλιν τοῦτον μὲν ἐλπίς ἀνακληθῆναι ὑπὸ τῆς γυναικὸς — ὠκείωται γὰρ αὐτῇ — ἐκεῖνον δὲ οὐ σφόδρα εὐκολόν· πῶς γὰρ ἢ τὸν ἔμπροσθεν ἀτιμάσασα χρόνον καὶ γενομένη ἐτέρου καὶ τοῦ γάμου τὰ 10 δίκαια ἀφανίσασα ἀνακαλέσασθαι δυνήσεται τὸν ἠδικημένον, πρὸς τούτοις καὶ τὸν μένοντα ὡς ξένον; Πάλιν ἐκεῖ μὲν μετὰ τὴν πορνείαν ὁ ἀνὴρ οὐκ ἔστιν ἀνὴρ, ἐνταῦθα δέ, κἂν εἰδωλολάτρις ἢ γυνή, τοῦ ἀνδρὸς τὸ δίκαιον οὐκ ἀπόλλυται. Οὐχ ἀπλῶς δὲ συνοικίζει τῷ ἀπίστῳ, ἀλλὰ 15 βουλομένῳ· διὸ εἶπε, «καὶ αὐτὸς συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτῆς».

Ποῖον γὰρ, εἶπέ μοι, βλάβος, ὅταν καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας ἀκέραια διαμένη καὶ ἐλπίδες ᾧσι χρησταὶ περὶ τοῦ ἀπίστου, μένειν τοὺς ἤδη ζευχθέντας καὶ μὴ περιττῶν πο- 20 λέμων ὑποθέσεις εἰσάγειν; Οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν μηδέπω συνελθόντων διαλέγεται νῦν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἤδη συνελθόντων· οὐ γὰρ εἶπεν, εἴ τις βούλεται λαβεῖν ἄπιστον, ἀλλ' εἴ τις ἔχει ἄπιστον· οἷον, εἴ τις μετὰ τὸ γαμῆσαι ἢ γαμηθῆναι ἐδέξατο τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, εἶτα θάτερον μέρος ἐνα- 25 πέμεινε τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ στέργει τὸ συνοικεῖν, μὴ διαρρηγνύσθω· «Ἠγίασται γάρ», φησὶν, «ὁ ἀνὴρ ὁ ἄπιστος ἐν τῇ γυναικί». Τοσαύτη ἢ περιουσία τῆς σῆς καθαρότητος.

Τί οὖν; ἅγιός ἐστι ὁ Ἕλληνας; Οὐδαμῶς· οὐ γὰρ εἶπεν, ἅγιός ἐστιν, ἀλλ' ἠγίασται ἐν τῇ γυναικί. Τοῦτο δὲ 30 εἶπεν, οὐχ ἵνα δείξῃ ἐκεῖνον ἅγιον, ἀλλ' ἵνα ἐκ περιουσίας τὸν φόβον ἐξέλη τῆς γυναικὸς, κἀκεῖνον εἰς ἐπιθυμίαν ἀγάγῃ τῆς ἀληθείας. Οὐ γὰρ τῶν σωμάτων τὸ ἀκάθαρτον,

εἶναι ἀκάθαρτος. Ἐὰν μὲν συνεδέετο μὲ αὐτὸν κατὰ τοῦτο, ἐννοῶ κατὰ τὴν ἀσέβειαν, ἐπειδὴ ἦτο ἀκάθαρτος, ἐπρόκειτο καὶ αὐτὴ νὰ γίνῃ ἀκάθαρτος· τῶρα ὁμῶς δι' ἄλλον λόγον εἶναι ἀκάθαρτος ὁ εἰδωλολάτρης, ἐνῶ ἡ γυναῖκα του συνδέεται μὲ αὐτὸν κατ' ἄλλον τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι ἀκάθαρτος. Διότι ὁ γάμος εἶναι καὶ μίξις σωμάτων, διὰ τοῦτο συμβαίνει ἔνωσις. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχει ἐλπίς αὐτὸς νὰ ἀνακληθῆ εἰς τὴν πίστιν ἀπὸ τὴν γυναῖκα του —διότι συνδέεται συναισθηματικῶς μὲ αὐτὴν— ἐνῶ εἰς τὴν περιπτῶσιν τῆς πορνείας ἐκεῖνος ὁ ἄνδρας δὲν εἶναι πολὺ εὐκολον νὰ ἐπανέλθῃ· διότι πράγματι πῶς θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ἐπαναφέρῃ πλησίον τῆς τὸν ἠδικημένον πού παρέμεγεν ὡς ξένος αὐτὴ ἡ ὁποία ἠτίμασε τὸ παρελθόν τῆς καὶ ἔγινε γυναῖκα ἄλλου καὶ ἠφάνισε τὰ δίκαια τοῦ γάμου; Ἐπὶ πλέον, ἐκεῖ μὲν μετὰ τὴν πορνείαν ὁ ἄνδρας δὲν εἶναι ἄνδρας, ἐνῶ ἐδῶ, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι εἰδωλολάτρης ἢ γυναῖκα, τὸ δίκαιον τοῦ ἀνδρὸς δὲν χάνεται. Καὶ ὄχι ἀπλῶς συγκατοικεῖ μὲ τὸν ἄπιστον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν θέλησίν του· διὰ τοῦτο εἶπε, «καὶ αὐτὸς δέχεται νὰ κατοικῆ μαζί μὲ αὐτὴν».

Διότι, εἶπέ μου, ποῖα βλάβη ὑπάρχει εἰς τὸ νὰ παραμένουν μαζί οἱ σύζυγοι καὶ νὰ μὴ δημιουργοῦν αἰτίας περιττῶν πολέμων, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ εὐσέβεια παραμένῃ ἀκεραία καὶ ὑπάρχουν καλαὶ ἐλπίδες περὶ τοῦ ἀπίστου; Δὲν ὁμιλεῖ βεβαίως ἐδῶ δι' ὅσους δὲν εἶναι ἀκόμη ἔγγαμοι, ἀλλὰ δι' ὅσους ἔχουν ἤδη νυμφευθῆ· διότι δὲν εἶπεν, Ἐὰν κάποιος θέλει νὰ λάβῃ ἄπιστον σύζυγον, ἀλλ' «ἐὰν κάποιος ἔχει ἄπιστον σύζυγον»· δηλαδή, ἐὰν κάποιος ἢ κάποια μετὰ τὸν γάμον των δεχθῆ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας (γίνῃ Χριστιανὸς ἢ Χριστιανὴ) καὶ ἔπειτα ὁ ἕνας ἐκ τῶν συζύγων παραμένῃ εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ δέχεται τὴν συμβίωσιν, ἃς μὴ διαλύεται ὁ γάμος· «Ὁ ἄπιστος ἄνδρας, λέγει, ἔχει ἁγιασθῆ χάρις εἰς τὴν γυναῖκα του». Τόσον μεγάλη εἶναι ἡ περιουσία τῆς καθαρότητός σου.

Τί λοιπόν; εἶναι ἅγιος ὁ εἰδωλολάτρης; Καθόλου· διότι δὲν εἶπεν ὅτι εἶναι ἅγιος, ἀλλ' ὅτι ἁγιάζεται διὰ τῆς γυναικὸς του. Τοῦτο δὲ τὸ εἶπεν ὄχι διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐκεῖνος ἔγινεν ἅγιος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἐντελῶς τὸν φόβον τῆς γυναικὸς καὶ ἐκεῖνον νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν ἀλήθειαν. Διότι ἡ ἀκαθαρσία δὲν ὀφεί-

ῶν ἐστὶν ἡ κοινωνία, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τῶν λογισμῶν. Εἶτα καὶ ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ ἀκάθαρτος μένων γεννᾶ, τὸ δὲ παιδίον οὐκ ἀπὸ σοῦ μόνης, ἀκάθαρτον ἄρα τὸ παιδίον ἢ ἐξ ἡμισείας καθαρὸν· νυνὶ δὲ οὐκ ἔστιν ἀκάθαρτον.

5 Διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ἐπεὶ τὰ τέκνα ὑμῶν ἀκάθαρτά ἐστι· νυνὶ δὲ ἅγια ἐστὶν»· τουτέστιν, οὐκ ἀκάθαρτα. Αὐτὸς δὲ ἅγια ἐκάλεσε τῇ περιουσίᾳ τῆς λέξεως πάλιν ἐκβάλλων τῆς τοιαύτης ὑποψίας τὸ δέος.

«Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται, χωριζέσθω»· ἐνταῦθα γὰρ

10 οὐκέτι πορνεία τὸ πρᾶγμα ἐστὶ. Τί δὲ ἐστὶν, «Εἰ δὲ ὁ ἄπιστος χωρίζεται; Οἶον, εἰ κελεύει σοι θύειν καὶ κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ἀσεβείας διὰ τὸν γάμον ἢ ἀναχωρεῖν, βέλτιον διασπασθῆναι τὸν γάμον, καὶ μὴ τὴν εὐσέβειαν. Διὸ ἐπήγαγεν· «Οὐ δεδούλωται ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ ἐν τοῖς

15 τοιούτοις». Εἰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πυκτεῦοι καὶ πολέμους παρέχοι διὰ τοῦτο, βέλτιον ἀπαλλαγῆναι. Τοῦτο γὰρ αἰνίττεται λέγων· «Ἐν δὲ εἰρήνῃ κέκληκεν ἡμᾶς ὁ Θεός». Ἐκεῖνος γὰρ λοιπὸν τὴν αἰτίαν παρέσχεν, ὥσπερ καὶ ὁ πορνεύσας.

20 4. «Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;» Πρὸς τό, «μὴ ἀφίετω αὐτὸν» τοῦτο πάλιν. Εἰ γὰρ μὴ στασιάζει, μένε, φησὶν· ἔχει γὰρ καὶ κέρδος· μένε καὶ παραίνει καὶ συμβούλευε καὶ πείθε· οὐδεὶς γὰρ οὕτω διδάσκαλος ἰσχυῶσαι δυνήσεται ὡς γυνή. Καὶ οὔτε ἀνάγκην ἐπιτίθησιν

25 αὐτῇ, καὶ πάντως ἀπαιτεῖ παρ' αὐτῆς τὸ πρᾶγμα, ἵνα μὴ πάλιν φορτικώτερον ἐργάσῃται, οὔτε ἀπογινώσκειν κελεύει, ἀλλ' ἀφήσιν αὐτὸ τῇ τοῦ μέλλοντος ἀδηλίᾳ μετέωρον λέγων· «Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; καὶ τί οἶδας, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις;» καὶ πάλιν· «Εἰ μὴ

30 ἐκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεός, ἕκαστος ὡς κέκληκεν ὁ Κύριος, οὕτω περιπατεῖτω. Περιτετμημένος τις ἐκλήθη; μὴ

14. αὐτ. 15.

15. αὐτ. 16.

λεται εἰς τὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἐνώνονται, ἀλλὰ εἰς τὴν προαίρεσιν καὶ εἰς τοὺς λογισμοὺς. Καὶ ἰδοὺ ἡ ἀπόδειξις. Ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι ἓνας ἀκάθαρτος γίνῃ πατέρας, καὶ τὸ παιδί δὲν προέρχεται μόνον ἀπὸ ἐσέ, ἐπομένως αὐτὸ εἶναι ἀκάθαρτον ἢ κατὰ τὸ ἡμισυ καθαρὸν· εἰς τὴν περίπτωσίν μας ὁμοίως δὲν εἶναι ἀκάθαρτον. Διὰ τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Διότι τὰ τέκνα σας θὰ ἦσαν ἀκάθαρτα· τώρα ὁμοίως εἶναι ἅγια»· δηλαδή δὲν εἶναι ἀκάθαρτα. Ὁ ἴδιος τὰ ὀνόμασεν ἅγια, ἐκβάλλων πάλιν τὸν φόβον μιᾶς τέτοιας ὑποφίας μὲ τὸν πλοῦτον τῆς λέξεως.

«Ἐὰν ὁμοίως ὁ ἄπιστος ζητῇ χωρισμὸν, ἅς χωρίζεται»¹⁴. ἐδῶ δηλαδή τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι πλέον πορνεία. Καὶ τί σημαίνει τό, «Ἐὰν δὲ ὁ ἄπιστος ζητῇ χωρισμὸν»; Ἐὰν π.χ. σὲ προτρέπη νὰ θυσιάζῃς εἰς τὰ εἰδῶλα καὶ νὰ συμμετέχῃς μαζί του εἰς τὴν ἀσέβειαν λόγῳ τοῦ γάμου σας ἢ νὰ φύγῃς, εἶναι καλύτερον νὰ διαλυθῇ ὁ γάμος καὶ ὄχι νὰ παραδιασθῇ ἡ εὐσέβειά σου. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν· «Εἰς τέτοιας περιπτώσεις ὁ ἀδελφὸς ἢ ἡ ἀδελφὴ δὲν δεσμεύονται». Ἐὰν καθημερινῶς μονομαχῇ καὶ δημιουργῇ πολέμους ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ θέματος, εἶναι καλύτερον νὰ ἀπαλλαγῇ· διότι τοῦτο ὑπαινίσσεται λέγων· «Ὁ Θεὸς μᾶς ἔχει καλέσει νὰ ζῶμεν εἰρηνικῶς»· δηλαδή ἐκεῖνος προεκάλεσε τὴν αἰτίαν, ὅπως καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐπόρνευσε.

4. «Διότι ποῦ γνωρίζεις, γυναῖκα; ἴσως σώσης τὸν ἄνδρα σου»¹⁵. Τοῦτο ἀναφέρεται πάλιν εἰς τὸ «ἅς μὴ τὸν ἀφήνῃ». Ἐὰν δηλαδή δὲν ἐπαναστατῇ λόγῳ τῆς πίστεώς σου, μένε, λέγει, διότι ἔχει καὶ κέρδος· μένε καὶ πρότρεπε καὶ συμβούλευε καὶ προσπάθησε νὰ πείσῃς· διότι κανεὶς διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας δὲν θὰ ἠμπορέσῃ τόσο νὰ ὑπερισχύσῃ ὅσον ἡ γυναῖκα. Καὶ οὔτε τῆς τὸ ἐπιθάλλει ὡς ὑποχρέωσιν οὔτε τὸ ἀπαιτεῖ ἀπὸ αὐτὴν ὁπωσδήποτε, διὰ νὰ μὴ τὸ κάμνῃ κατόπιν μὲ βαρυθυμίαν, οὔτε τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἀπελπίζεται, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει ἀδέβαιον εἰς τὸ ἄγνωστον μέλλον λέγων· «Διότι ποῦ γνωρίζεις, γυναῖκα; ἴσως σώσης τὸν ἄνδρα σου· καὶ ποῦ γνωρίζεις, ἄνδρα; ἴσως σώσης τὴν γυναῖκα σου»· καὶ πάλιν· «Ὁ κάθε ἓνας ἅς ζῇ ὅπως καθώρισεν ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν καὶ ὅπως τὸν ἔχει καλέσει ὁ Κύριος. Ἐκλήθη κάποιος εἰς τὴν πίστιν

ἐπισπάσθω. Ἐν ἀκροβυστία τις ἐκλήθη; μὴ περιτεμνέσθω. Ἡ περιτομή οὐδὲν ἐστὶ, καὶ ἡ ἀκροβυστία οὐδὲν ἐστίν, ἀλλὰ τήρησις ἐντολῶν Θεοῦ. Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει ἢ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω. Δοῦλος ἐκλήθη; μὴ σοι μελέ-
 5 τω». Ταῦτα εἰς τὴν πίστιν οὐδὲν συντελεῖ, φησί· μὴ τοίνυν φιλονεῖκει μηδὲ θορυβοῦ· ἡ γὰρ πίστις πάντα ἐξέβαλε ταῦτα.

«Ἐκαστος ἐν τῇ κλήσει ἢ ἐκλήθη, ἐν ταύτῃ μενέτω». Γυναῖκα ἔχων ἄπιστον ἐκλήθη; μένε ἔχων· μὴ διὰ τὴν πί-
 10 στιν ἐκβάλλῃς τὴν γυναῖκα. Δοῦλος ὢν ἐκλήθη; μὴ σοι μελέτω· μένε δουλεύων. Ἀκρόβυστος ὢν ἐκλήθη; μένε ἀκρόβυστος. Ἐμπερίτομος ὢν ἐπίστευσας; μένε ἐμπερίτομος· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐκάστῳ ὡς ἐμέρισεν ὁ Θεός». Ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι κωλύματα εἰς εὐσέβειαν. Σὺ δοῦλος ὢν ἐκλή-
 15 θης, ἄλλος γυναῖκα ἔχων ἄπιστον, ἄλλος περιτετμημένος. Βαβαί, ποῦ τὴν δουλείαν ἔθηκεν; Ὡσπερ οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ περιτομή, οὐδὲ βλάπτει ἡ ἀκροβυστία, οὕτως οὐδὲ ἡ δουλεία, οὐδὲ ἡ ἐλευθερία.

Καὶ ἵνα δείξῃ τοῦτο σαφέστερον ἐκ περιουσίας, φησὶν·
 20 «Ἄλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρῆσαι»· τουτέστι, μᾶλλον δούλευε. Καὶ τί δήποτε τὸν δυνάμενον ἐλευθερωθῆναι κελεύει μείναι δοῦλον; Θέλων δείξαι ὅτι οὐδὲν βλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ. Καὶ οὐκ ἄγνωῶ μὲν ὅτι τινὲς τό, «μᾶλλον χρῆσαι», περὶ ἐλευθε-
 25 ρίας φασὶν εἰρησθαι, λέγοντες, ὅτι εἰ δύνασαι ἐλευθερωθῆναι, ἐλευθερώθητι· πολὺ δὲ ἀπεναντίας τῷ τρόπῳ τοῦ Παύλου τὸ ῥῆμα, εἰ τοῦτο αἰνίττοιτο· οὐ γὰρ ἂν, παραμυ-

περιτμημένος; Ἄς μὴ τραβᾷ τὸ δέρμα του διὰ νὰ ἐξαφανίσῃ τὰ σημεῖα τῆς περιτομῆς. Ἐκλήθη κάποιος εἰς τὴν πίστιν, ἐνῶ ἦτο ἐθνικός; Ἄς μὴ περιτέμνεται. Ἡ περιτομὴ δὲν εἶναι τίποτε καὶ ἡ ἔλλειψις περιτομῆς δὲν εἶναι τίποτε, ἀλλὰ ἀξίαν ἔχει ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ὁ κάθε ἓνας ἄς μείνῃ εἰς τὴν κατάστασιν ποῦ ἦτο, ὅταν ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν. Ἦσουν δοῦλος, ὅταν ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν, μὴ σὲ μέλῃ γιὰ τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς δουλείας»¹⁶. Αὐτὰ, λέγει, δὲν ὠφελοῦν καθόλου εἰς τὴν πίστιν· μὴ λοιπὸν φιλονεικῆς καὶ μὴ ἀναστατώνεσαι, διότι ἡ πίστις τὰ ἐξέβαλεν ὅλα αὐτά.

«Κάθε ἓνας ἄς μένῃ εἰς τὴν κατάστασιν ποῦ ἦτο, ὅταν ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν». Ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν ἔχων ἄπιστον γυναῖκα; ἔχε τὴν· μὴ ἐκδιώκῃς τὴν γυναῖκα σου λόγῳ τῆς πίστεώς σου. Ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν, ἐνῶ ἦσουν δοῦλος; μὴ σὲ νοιάζῃ· μένε δοῦλος. Ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν ἀπερίτμητος; μένε ἀπερίτμητος. Ἐπίστευσες, ἀφοῦ εἶχες ὑποστῆ περιτομὴν; μένε μὲ τὴν περιτομὴν· αὐτὸ δηλαδὴ σημαίνει τὸ «Ὅπως καθώρισεν ὁ Θεὸς τὴν ζωὴν τοῦ καθενός». Αὐτὰ δηλαδὴ δὲν εἶναι κωλύματα διὰ τὴν εὐσέβειαν. Σὺ ἐκλήθη εἰς τὴν πίστιν, ἐνῶ ἦσουν δοῦλος, ἄλλος ἔχων γυναῖκα ἄπιστον, ἄλλος ἀφοῦ εἶχεν ἤδη ὑποστῆ περιτομὴν. Πῶ, πῶ ποῦ ἔθεσε τὴν δουλείαν! Ὅπως ἀκριβῶς δὲν ὠφελεῖ καθόλου ἡ περιτομὴ οὔτε θλάπτει ἡ ἔλλειψις περιτομῆς, ἔτσι οὔτε θλάπτει ἡ δουλεία οὔτε ὠφελεῖ ἡ ἐλευθερία.

Καὶ διὰ νὰ καταδείξῃ τοῦτο μὲ μεγαλυτέραν σαφήνειαν, λέγει· «Ἄλλὰ καὶ ἂν ἤμπορῆς νὰ γίνῃς ἐλεύθερος, χρησιμοποίησε περισσότερον τὴν δουλείαν», δηλαδὴ νὰ εἶσαι περισσότερον δοῦλος. Καὶ διατί τέλος πάντων αὐτὸν ποῦ δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ τὸν συμβουλεύει νὰ μείνῃ δοῦλος; Διότι θέλει νὰ δείξῃ ὅτι καθόλου δὲν θλάπτει ἡ δουλεία, ἀλλ' ὠφελεῖ μάλιστα. Καὶ γνωρίζω μὲν ὅτι μερικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ «χρησιμοποίησε περισσότερον» τὸ εἶπε περὶ ἐλευθερίας, ὑποστηρίζοντες ὅτι σημαίνει, ἂν ἤμπορῆς νὰ ἐλευθερωθῆς, ἐλευθερώσου. Ἐὰν ὑπαινίσσετο τοῦτο, ὁ λόγος αὐτὸς θὰ ἦτο πολὺ ἀντίθετος εἰς τὸν τρόπον σκέψεως τοῦ Παύλου· διότι τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν παρηγορεῖ τὸν δοῦλον καὶ τοῦ ἀποδει-

θούμενος τὸν δοῦλον καὶ δεικνὺς οὐδὲν ἠδίκημένον, ἐκέλευσε γενέσθαι ἐλεύθερον. Εἶπε γὰρ ἂν τις ἴσως· τί οὖν, ἂν μὴ δύνωμαι; ἠδίκημαι καὶ ἠλάττωμαι; Οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ἀλλ' ὅπερ ἔφην, θέλων δεῖξαι ὅτι οὐδὲν πλέον γί-
 5 νεται τῷ ἐλευθέρῳ γενομένῳ, φησί, κἂν κύριος ἦς τοῦ ἐλευθερωθῆναι, μένε δουλεύων μάλλον.

Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει· «Ὁ γὰρ ἐν Κυρίῳ κληθεὶς δοῦλος ἀπελεύθερος Κυρίου ἐστίν· ὁμοίως καὶ ὁ ἐλεύθερος κληθείς, δοῦλός ἐστι τοῦ Χριστοῦ». Ἐν γὰρ τοῖς
 10 κατὰ Χριστόν, φησίν, ἀμφοτέροι ἴσοι· ὁμοίως γὰρ καὶ σὺ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ὁμοίως καὶ ὁ δεσπότης ὁ σός. Πῶς οὖν ὁ δοῦλος ἀπελεύθερος; «Ὅτι ἠλευθέρωσέ σε οὐ τῆς ἀμαρτίας μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξωθεν δουλείας μένοντα δοῦλον. Οὐ γὰρ ἀφήσιν εἶναι δοῦλον τὸν δοῦλον οὐδὲ ἄν-
 15 θρωπον μένειν ἐν δουλείᾳ· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ θαυμαστόν. Καὶ πῶς ἐλεύθερός ἐστὶν ὁ δοῦλος μένων δοῦλος; «Ὅταν παθῶν ἀπηλλαγμένος ἦ καὶ τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων, ὅταν χρημάτων καταφρονῇ καὶ ὀργῆς καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιοῦτων παθῶν.

20 5. «Τιμῆς ἠγοράσθητε, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων». Οὗτος ὁ λόγος οὐ πρὸς οἰκέτας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐλευθέρους εἴρηται· ἐστὶ γὰρ καὶ δοῦλον ὄντα μὴ εἶναι δοῦλον, καὶ ἐλεύθερον ὄντα δοῦλον εἶναι. Καὶ πῶς ὁ δοῦλος ὦν οὐκ ἐστὶ δοῦλος; «Ὅταν διὰ τὸν Θεὸν πάντα ποιῇ, ὅταν
 25 μὴ ὑποκρίνηται, μηδὲ κατ' ὀφθαλμοδουλείαν ἀνθρώπων τι πράττη· τουτέστι, δουλεύοντα ἀνθρώποις ἐλεύθερον εἶναι. ἢ πῶς πάλιν ἐλεύθερός τις ὦν, γίνεται δοῦλος; «Ὅταν διακονῆται ἀνθρώποις πονηράν τινα διακονίαν ἢ διὰ γαστριμαργίαν ἢ διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν ἢ διὰ δυναστείαν.
 30 Ὁ γὰρ τοιοῦτος πάντων ἐστὶ δουλικώτερος, κἂν ἐλεύθερος ἦ.

17. αὐτ. 22.

18. «Ἀπελεύθερος» ὀνομάζετο εἰς τὴν Ἀρχαιότητα ὁ ἀπελευθερωθεὶς δοῦλος.

19. Α' Κορ. 7,23.

κνύει ὅτι δὲν εἶναι καθόλου ἀδικημένος, δὲν θὰ τὸν προέτρεπε νὰ γίνῃ ἐλεύθερος· διότι ἴσως κάποιος θὰ τοῦ ἔλεγε· Τί λοιπόν, ἂν δὲν ἤμπορῶ νὰ ἐλευθερωθῶ; ἔχω ἀδικηθῆ καὶ εὐρίσκομαι εἰς μειονεκτικὴν θέσιν; Δὲν λέγει λοιπὸν τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο πού εἶπα προηγουμένως, θέλων νὰ δείξῃ ὅτι δὲν κερδίζει τίποτε περισσότερον αὐτὸς πού γίνεται ἐλεύθερος, καὶ ἐπομένως, λέγει, καὶ ἂν ἀκόμη ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐσένα νὰ ἐλευθερωθῆς, μᾶλλον μένε ὡς δοῦλος.

Κατόπιν προσθέτει καὶ τὴν αἰτιολογίαν· «Διότι ἐκεῖνος πού ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Κύριον, ὅταν ἦτο δοῦλος, εἶναι τώρα ἀπελεύθερος τοῦ Κυρίου· ὁμοίως, καὶ ἐκεῖνος πού ἐκλήθη, ὅταν ἦτο ἐλεύθερος, εἶναι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ»¹⁷. Δηλαδή μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, λέγει, καὶ οἱ δύο εἶναι ἴσοι, διότι ὁμοίως καὶ σὺ εἶσαι δοῦλος τοῦ Χριστοῦ, παρομοίως καὶ ὁ κύριός σου. Πῶς λοιπὸν ὁ δοῦλος ἐγινεν ἀπελεύθερος;¹⁸. Διότι, ἐνῶ παραμένεις δοῦλος, σέ ἠλευθέρωσεν ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν δουλείαν. Δὲν ἀφήνει δηλαδή δοῦλον τὸν δοῦλον, οὔτε κανένα ἄνθρωπον νὰ μένῃ εἰς δουλείαν· τοῦτο εἶναι τὸ ἀξιοθαύμαστον. Καὶ πῶς ὁ δοῦλος εἶναι ἐλεύθερός, ἐνῶ παραμένει δοῦλος; Ὅταν εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὰ πάθη καὶ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς, ὅταν περιφρονῇ τὰ χρήματα καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὰ ἄλλα παρόμοια πάθη.

5. «Ἐχετε ἀγορασθῆ μὲ τίμημα, μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων»¹⁹. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν ἔχει λεχθῆ πρὸς τοὺς δούλους μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐλευθέρους· διότι εἶναι δυνατὸν καὶ ἓνας δοῦλος νὰ μὴ εἶναι δοῦλος ἀλλὰ καὶ ἓνας ἐλεύθερος νὰ εἶναι δοῦλος. Καὶ πῶς ὁ δοῦλος δὲν εἶναι δοῦλος; Ὅταν ὅλα τὰ κάμνῃ διὰ τὸν Θεόν, ὅταν δὲν ὑποκρίνεται καὶ οὔτε πράττῃ κάτι, διὰ νὰ τὸν ἴδουν οἱ ἄνθρωποι, πράγμα τὸ ὁποῖον εἶναι δουλεία· δηλαδή, ἐνῶ εἶναι δοῦλος ἀνθρώπων, εἶναι ἐλεύθερος. Ἡ πῶς πάλιν κάποιος, ἐνῶ εἶναι ἐλεύθερος, γίνεται δοῦλος; Ὅταν κάμνῃ εἰς τοὺς ἀνθρώπους κάτι πονηρὸν ἢ ἀπὸ τὴν γαστριμαργίαν του ἢ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ ἀποκτήσῃ χρήματα ἢ δύναμιν· αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἀθλιώτερος δοῦλος, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἐλεύθερος.

Σκόπει δέ ταῦτα ἀμφότερα. Δοῦλος ἦν ὁ Ἰωσήφ, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπων δοῦλος· διὸ καὶ ἐν τῇ δουλείᾳ πάντων ἐλευθέρων ἐλευθερώτερος ἦν. Τῇ δεσποίνῃ γοῦν οὐκ εἶξεν εἰς ἅπερ ἠθέλησεν ἢ κεκτημένη. Πάλιν ἐλευθέρα ἦν ἐκείνη, 5 καὶ πάντων ἦν δουλικωτέρα, τὸν θεράποντα κολακεύουσα καὶ παρακαλοῦσα· ἀλλ' οὐκ ἔπεισε τὸν ἐλεύθερον, ὃ μὴ ἠθέλησε, ποιῆσαι. Οὐκ ἄρα δουλεία τὸ πρᾶγμα ἦν, ἀλλ' ἐλευθερία ἢ ἀνωτάτω. Τί γὰρ ἐνεποδίσθη πρὸς ἀρετὴν ἐκεῖνος ἀπὸ τῆς δουλείας; Ἀκουέτωσαν δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι. Τίς ἐδούλευσεν; ὁ ἀξιούμενος ἢ ἡ ἀξιούσα; ἢ παρακαλοῦσα ἢ ὁ καταφρονῶν ἰκετευούσης; Καὶ γὰρ εἰσὶν ὄροι δούλων παρὰ τοῦ Θεοῦ κείμενοι· καὶ μέχρι ποῦ δεῖ φυλάττειν αὐτοῦς, καὶ τοῦτο νενομοθέτηται, καὶ ὑπερβαίνειν αὐτοῦς οὐ χρή. Ὅταν γὰρ μηδὲν ὁ δεσπότης ἐπιτάτῃ 15 τῶν μὴ δοκούντων τῷ Θεῷ, ἔπεισθαι δεῖ καὶ πείθεσθαι· περαιτέρω δὲ μηκέτι· οὕτω γὰρ ὁ δοῦλος ἐλεύθερος γίνεται. Ἄν δὲ περαιτέρω προΐης, κἂν ἐλεύθερος ἦς, ἐγένεο δοῦλος. Τοῦτο γοῦν αἰνίττεται λέγων· «Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων». Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, ἀλλ' ἐκέλευσε καταλιμπάνειν 20 δεσπότης καὶ ἐλευθέρους φιλονεικεῖν γίνεσθαι, πῶς παρήνει λέγων· «Ἐκαστος ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ μενέτω»; καὶ ἀλλαχοῦ, «Ὅσοι εἰσὶν ὑπὸ ζυγὸν δοῦλοι, τοὺς ἰδίους δεσπότης πάσης τιμῆς ἀξίους ἠγείσθωσαν· καὶ μὴ καταφρονεῖτωσαν οἱ πιστοὺς ἔχοντες δεσπότης, ὅτι ἀδελφοί 25 εἰσὶν οἱ τῆς εὐεργεσίας ἀντιλαμβανόμενοι»; Καὶ Ἐφεσίοις δὲ καὶ Κολασσαεῦσιν ἐπιστέλλων, τὰ αὐτὰ διατάττεται καὶ νομοθετεῖ.

Ὅθεν δῆλον ὅτι οὐ ταύτην ἀναιρεῖ τὴν δουλείαν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τῆς κακίας καὶ ἐλευθέροις γινομένην, ἥπερ 30 ἐστὶ χαλεπωτάτη, κἂν ἐλεύθερός τις ᾖν αὐτῇ δουλεύῃ. Τί γὰρ ἀπώναντο οἱ τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοὶ ἐλεύθεροὶ ὄντες;

20. Α' Τιμ. 6,1-2.

21. Ἐφ. 6,5-8, Κολασσ. 3,22-25.

Πρόσεξε τὰ ἐξῆς δύο παραδείγματα: Ὁ Ἰωσήφ ἦτο δούλος ἀλλὰ δὲν ἦτο δούλος ἀνθρώπων, διὰ τοῦτο καὶ μέσα εἰς τὴν δουλείαν του ἦτο ὁ πλέον ἐλεύθερος ἐξ ὄλων τῶν ἐλευθέρων. Δὲν ὑπεχώρησε λοιπὸν εἰς τὴν κυρίαν του εἰς ὅ,τι ἐκείνη ὡς δούλη ἠθέλησεν. Ἀφ' ἐτέρου ἐκείνη ἦτο ἐλευθέρα, καὶ ὁμως ἦτο ἡ ἀθλιεστέρα ὄλων τῶν δούλων, μὲ τὸ νὰ κολακεύῃ καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν ὑπηρέτην της· ἀλλὰ δὲν ἔπεισε τὸν ἐλεύθερον ἐκείνον νὰ κάμῃ ὅ,τι δὲν ἠθελε νὰ κάμῃ. Ἐπομένως ἐκείνη ἡ κατάστασις δὲν ἦτο δουλεία, ἀλλ' ἐλευθερία τοῦ ὑψίστου βαθμοῦ. Διότι κατὰ τί ἠμποδίσθη ἐκείνος ἀπὸ τὴν δουλείαν εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς ἀρετῆς; Ἄς τὸ ἀκούσουν δούλοι καὶ ἐλεύθεροι. Ποῖος ἦτο ὁ δούλος; Αὐτὸς ποὺ τὸν ἠθελεν ἐπίμονα ἢ αὐτὴ ποὺ τὸν ἠθελεν; αὐτὴ ποὺ παρακαλοῦσε ἢ αὐτὸς ποὺ κατεφρόνει αὐτὴν ποὺ τὸν ἰκέτευε; Διότι πράγματι ὁ Θεὸς καθώρισε κανόνας συμπεριφορᾶς τῶν δούλων καὶ ἔχει νομοθετήσῃ μέχρι ποῦ πρέπει νὰ τοὺς τηροῦν καὶ δὲν πρέπει νὰ τοὺς ὑπερβαίνουν. Ὅταν δηλαδὴ ὁ κύριος δὲν διατάσῃ τίποτε ἀπὸ ὅσα δὲν θέλει ὁ Θεός, πρέπει ὁ δούλος νὰ ἀκολουθῇ καὶ νὰ ὑπακούῃ. Ἄν ὁμως προχωρήσῃ περισσότερον, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἐλεύθερος, ἔγινες δούλος. Αὐτὸ ἀκριβῶς ὑπαινίσσεται λέγων· «Μὴ γίνεσθε δούλοι ἀνθρώπων». Ἄν ὁμως δὲν εἶναι τοῦτο, ἀλλὰ προέτρεψε τοὺς δούλους νὰ ἐγκαταλείπουν τοὺς κυρίους των καὶ νὰ ἀγωνίζωνται νὰ γίνωνται ἐλεύθεροι, πῶς συνεβούλευε λέγων· «Καθένας ἄς μένῃ εἰς τὴν κατάστασιν ποὺ ἦτο, ὅταν ἐκλήθῃ εἰς τὴν πίστιν»· «Ὅσοι εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας, ἄς θεωροῦν τοὺς κυρίους των ἀξιούς πάσης τιμῆς· καὶ ὅσοι ἔχουν κυρίους πιστοὺς ἄς μὴ τοὺς περιφρονοῦν μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι εἶναι ἀδελφοὶ αὐτοὶ ποὺ ὠφελοῦνται ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν των»²⁰. Καὶ εἰς τὰς ἐπιστολάς του πρὸς τοὺς Ἐφεσίους καὶ τοὺς Κολασσαεῖς²¹ τὰ ἴδια παραγγέλλει καὶ νομοθετεῖ.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι δὲν καταδικάζει τὴν ἰδίαν τὴν δουλείαν ἀλλὰ τὴν κακὴν δουλείαν, εἰς τὴν ὁποίαν περιπίπτουν καὶ οἱ ἐλεύθεροι καὶ ἡ ὁποία εἶναι ἡ βαρύτερη ἀκόμη καὶ διὰ τοὺς ἐλευθέρους. Τί ὠφελήθησαν, ἀλήθεια, οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Ἰωσήφ ποὺ ἦσαν

οὐχὶ πάντων ἦσαν τῶν δούλων δουλικώτεροι, καὶ πρὸς τὸν πατέρα ψευδόμενοι, καὶ πρὸς τοὺς ἐμπόρους τὰ μὴ ὄντα λέγοντες, καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν; Ἄλλ' οὐχ ὁ ἐλεύθερος τοιοῦτος, ἀλλὰ πανταχοῦ καὶ ἐν πᾶσιν ἀληθής· καὶ
 5 οὐδὲν αὐτὸν δουλώσασθαι ἠδυνήθη, οὐ δεσμός, οὐ δουλεία, οὐ δεσποίνης ἕως, οὐ τὸ ἐν ἀλλοτρίᾳ εἶναι, ἀλλ' ἔμενεν ἐλεύθερος πανταχοῦ. Τοῦτο γὰρ μάλιστα ἐστὶν ἐλευθερία, ὅταν καὶ ἐν δουλείᾳ διαλάμπῃ.

6. Τοιοῦτον ὁ Χριστιανισμός· ἐν δουλείᾳ ἐλευθερίαν
 10 χαρίζειται. Καὶ καθάπερ τὸ φύσει ἄτρωτον σῶμα, τότε δέικνυται ἄτρωτον, ὅταν δεξάμενον βέλος μηδὲν πάθῃ δεινόν, οὕτω καὶ ὁ ἀκριβῶς ἐλεύθερος τότε φαίνεται, ὅταν καὶ δεσπότης ἔχων μὴ δουλωθῇ. Διὰ τοῦτο κελεύει δοῦλον μένειν. Εἰ δ' οὐ δυνατόν δοῦλον ὄντα εἶναι Χρι-
 15 τیانόν, οἷον χρή, πολλὴν τῆς εὐσεβείας ἀσθένειαν κατηγοροῦσιν "Ἕλληνες· ἂν δὲ μάθωσιν ὅτι τὴν εὐσέβειαν οὐδὲν βλάπτει δουλεία, θαυμάσονται τὸ κήρυγμα. Εἰ γὰρ θάνατος ἡμᾶς οὐ βλάπτει οὐδὲ μάστιγες οὐδὲ δεσμά, πολλῶ μᾶλλον δουλεία. Πῦρ καὶ σίδηρος καὶ τυραννίδες μυρία
 20 καὶ νόσοι καὶ πενία ἰκαί θηρία καὶ μυρία τούτων χαλεπώτερα οὐκ ἔβλαψαν τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέρους ἐποίησαν· καὶ πῶς δουλεία βλάψαι δυνήσεται;

Οὐχ αὕτη βλάπτει ἡ δουλεία, ἀγαπητέ, ἀλλ' ἡ φύσει δουλεία ἢ τῆς ἀμαρτίας. Κἂν ταύτην μὴ ἦς τὴν δουλείαν
 25 δοῦλος, θάρρει καὶ εὐφραίνου· οὐδεὶς σε οὐδὲν ἀδικῆσαι δυνήσεται, ἀδούλωτον ἔχοντα τὸ ἦθος· ἂν δὲ ταύτης ἦς δοῦλος, κἂν μυριάκις ἐλεύθερος ἦς, οὐδὲν ὄφελός σοι τῆς ἐλευθερίας. Τί γὰρ ὄφελος, εἶπέ μοι, ὅταν ἀνθρώπῳ μὲν μὴ δουλεύῃς, τοῖς δὲ πάθεσι σαυτὸν ὑποκατακλίνῃς; Οἱ
 30 μὲν γὰρ ἄνθρωποι καὶ φείσασθαι ἐπίστανται πολλάκις, ἐκεῖνοι δὲ οἱ δεσπότες οὐδέποτε κορέννυνταί σου τῆς ἀπωλείας. Δουλεύεις ἀνθρώπῳ; Ἄλλὰ καὶ ὁ δεσπότης σοι δου-

ἐλεύθεροι; Δὲν ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι δοῦλοι, ἐφ' ὅσον ἐψεύδοντο καὶ πρὸς τὸν πατέρα των καὶ πρὸς τοὺς ἐμπόρους καὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν των; Ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος δὲν εἶναι τέτοιος ἀλλὰ λέγει τὴν ἀλήθειαν παντοῦ καὶ εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις· καὶ τίποτε δὲν ἤμπορεσε νὰ τὸν ὑποδουλώσῃ, οὔτε δεσμὰ οὔτε δουλεία οὔτε ὁ ἔρωτας τῆς κυρίας του οὔτε ὅτι ἔζη εἰς ξένον τόπον, ἀλλὰ παντοῦ παρέμενεν ἐλεύθερος. Τοῦτο λοιπὸν εἶναι πραγματικὴ ἐλευθερία, ὅταν κανεῖς καὶ ὡς δοῦλος διαλάμπῃ.

6. Τέτοιος εἶναι ὁ Χριστιανισμὸς· εἰς τοὺς δούλους, ἐνῶ παραμένουν δοῦλοι, χαρίζει ἐλευθερίαν. Καὶ ὁμοίως ἀκριβῶς τὸ ἐκ φύσεως ἄτρωτον σῶμα τότε ἀποδεικνύεται ἄτρωτον, ὅταν δεχθῆ βέλος καὶ δὲν πάθῃ κανὲν κακόν, ἔτσι καὶ ὁ πράγματι ἐλεύθερος τότε φαίνεται, ὅταν δὲν γίνῃ δοῦλος ἀκόμη καὶ ὅταν ἔχῃ κυρίου. Διὰ τοῦτο συμβουλεύει τὸν δοῦλον νὰ παραμένῃ δοῦλος. Ἐὰν ὁμοίως δὲν εἶναι δυνατὸν ἕνας δοῦλος νὰ εἶναι Χριστιανὸς ὅπως πρέπει νὰ εἶναι, οἱ Ἐθνικοὶ θὰ κατηγοροῦν τὴν πίστιν διὰ πολλὴν ἀδυναμίαν· ἂν ὁμοίως μάθουν ὅτι ἡ δουλεία δὲν βλάπτει καθόλου τὴν εὐσέβειαν, θὰ θαυμάσουν τὸ κήρυγμα. Διότι ἐὰν δὲν μᾶς βλάπτῃ ὁ θάνατος οὔτε τὸ μαστίγιωμα οὔτε τὰ δεσμὰ, πολὺ περισσότερον δὲν μᾶς βλάπτει ἡ δουλεία. Πῦρ καὶ σίδηρος καὶ μυρία τυραννίδες καὶ νόσοι καὶ πενίαι καὶ θηρία καὶ μύρια φοβερώτερα τούτων δὲν ἔβλαψαν τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέρους τοὺς ἔκαναν· καὶ πῶς θὰ ἤμπορέσῃ νὰ τοὺς βλάψῃ ἡ δουλεία;

Αὕτη ἡ δουλεία, ἀγαπητέ, δὲν βλάπτει, ἀλλ' ἡ φυσικὴ δουλεία, ἡ δουλεία τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἂν δὲν εἶσαι δοῦλος αὐτῆς τῆς δουλείας, νὰ ἔχῃς θάρρος καὶ νὰ εὐφραίνεσαι· κανεῖς δὲν θὰ ἤμπορέσῃ εἰς τίποτε νὰ σὲ ἀδικήσῃ, ἐφ' ὅσον ἔχεις ἀδούλωτον τὸ ἦθος σου· ἂν ὁμοίως εἶσαι δοῦλος αὐτῆς τῆς δουλείας, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι μυριάκις ἐλεύθερος, κανένα ὄφελος δὲν ἔχεις ἀπὸ τὴν ἐλευθερίαν σου. Διότι, εἶπέ μου, τί τὸ ὄφελος, ὅταν, δὲν εἶσαι μὲν δοῦλος ἀνθρώπου, ὑποδουλώνης ὁμοίως τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὰ πάθη; Οἱ μὲν ἄνθρωποι γνωρίζουν πολλάκις καὶ νὰ λυποῦνται, ἐκεῖνοι ὁμοίως οἱ ἐξουσιασταὶ οὐδέποτε χορταίνουσι μὲ τὴν ἀπώλειάν σου. Εἶσαι δοῦλος ἀνθρώπου; Ἀλλὰ καὶ ὁ κύριός σου εἶναι δοῦλος σου, διότι σοῦ

λεύει διοικούμενός σοι τὰ τῆς τροφῆς, ἐπιμελούμενός σου τῆς ὑγείας, καὶ ἐνδυμάτων καὶ ὑποδημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων φροντίζων. Καὶ οὐχ οὕτω σὺ δέδοικας, μὴ προσκρούσης τῷ δεσπότῃ, ὡς ἐκεῖνος δέδοικε, μὴ τί σοι τῶν
5 ἀναγκαίων ἐπιλίπη. Ἐκεῖνος κατάκειται, σὺ δὲ ἔστηκας.

Καὶ τί τοῦτο; οὐδὲ γὰρ τοῦτο παρ' αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ σοί. Πολλάκις γοῦν σοῦ κατακειμένου καὶ ὑπνοῦντος ἡδέως, ἐκεῖνος οὐχ ἔστηκεν, ἀλλὰ καὶ μυρίας
10 ὑπομένει βίας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ ἀγρυπνεῖ σου χαλεπώτερον. Τί γοῦν τοιοῦτον ἔπαθε παρὰ τῆς δεσποίνης ὁ Ἰωσήφ, οἷον παρὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνη; Οὗτος μὲν γάρ, ἃ ἐπιτάξει ἠθέλησεν ἐκείνη, οὐκ ἐποίησεν ἐκείνη δέ, ἃ ἐπέταξεν ἢ δέσποινα αὐτῆς, ἢ ἀσέλγεια λέγω, πάντα ἔπραξε
15 καὶ οὐ πρότερον ἀπέστη, ἕως ἂν αὐτὴν κατήσχυνε. Ποῖος τύραννος ὤμός; Δεήθητί τοῦ σοῦ δούλου, φησί, ἰκέτευσον τὸν αἰχμάλωτον, κολάκευσον τὸν ἀργυρώνητον· κἂν διαπτύσῃ, πάλιν ἐπίμεινον· κἂν πολλάκις εἴπῃς, καὶ μὴ ἀνάσχηται, ἐπιτήρησον ἐρημίαν, καὶ βίασαι, καὶ γενοῦ κατα
20 γέλαστος. Τί ἀτιμότερον, τί τούτων αἰσχροτέρων τῶν ῥημάτων; Ἄν δὲ μηδὲν μηδέ οὕτως ἀνύσης, καὶ συκοφάντησον καὶ ἀπάτησον τὸν συνοικοῦντα.

Ὅρα πῶς ἀνελεύθερα, πῶς αἰσχρὰ τὰ ἐπιτάγματα, πῶς ἀπηνῆ καὶ ὤμὰ καὶ μανικά. Τί τοιοῦτον ἐπιτάττει ὁ
25 δεσπότης, οἷα ἐπέταξεν ἢ ἀσέλγεια τῇ βασιλίσση γυναικὶ τότε ἐκείνη; ἀλλ' ὁμοῦς οὐκ ἐτόλμησε παρακοῦσαι. Ὁ δὲ Ἰωσήφ οὐδὲν τοιοῦτον ὑπέμεινε, ἀλλὰ τὰ ἐναντία πάντα, ἃ δόξαν ἔφερε καὶ τιμὴν. Βούλει καὶ ἕτερον ἄνδρα ἰδεῖν ὑπὸ δεσποίνης χαλεπῆς πολλὰ ἐπιταγέντα, καὶ οὐδὲν τολ
30 μήσαντα παρακοῦσαι; Ἐνόησον τὸν Κάϊν, ὅσα ὑπὸ τῆς βασκανίας ἐπετάγη. Ἐπέταξεν ἐκείνη σφάζει τὸν ἀδελφόν, ψεύσασθαι τὸν Θεόν, λυπῆσαι τὸν πατέρα, ἀναισχυν-

22. Ἀργυρώνητος: Ἔτσι ἐλέγετο ὁ δούλος ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀγορασθῆ ἀπὸ τὸν κύριόν του.

ἐξοικονομεῖ τὴν τροφήν, ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ὑγείαν σου καὶ φροντίζει διὰ τὰ ἐνδύματά σου, τὰ ὑποδήματά σου καὶ ὄλα τὰ ἄλλα. Καὶ ἐσὺ δὲν φοβεῖσαι τόσον μὴ τυχὸν δυσαρρεστήσης τὸν κύριόν σου, ὅσον φοβεῖται ἐκεῖνος μὴπως σοῦ λείψῃ τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα. Ἄλλ' ἐκεῖνος ἐξαπλώνει εἰς τὰ συμπόσια, σὺ δὲμως στέκεσαι ὄρθιος.

Καὶ τί μὲ αὐτό; τοῦτο δὲν συμβαίνει μόνον εἰς αὐτὸν ἀλλὰ καὶ εἰς ἐσένα. Ὡς γνωστὸν, πολλάκις ἐνῶ σὺ εἶσαι ἐξαπλωμένος καὶ κοιμᾶσαι γλυκά, ἐκεῖνος δὲν εἶναι ἀπλῶς ὄρθιος, ἀλλὰ καὶ μυρίας δυσκολίας ἀντιμετωπίζει εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ ἀγρυπνεῖ χειρότερον ἀπὸ ἐσένα. Τί ἔπαθε λοιπὸν ἀπὸ τὴν κυρίαν του ὁ Ἰωσήφ ἀνάλογον μὲ ἐκεῖνο ποῦ ἔπαθεν ἐκείνη ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν της; Αὐτὸς μὲν δὲν ἔκαμεν ὅσα ἐκείνη ἠθέλησε νὰ τοῦ ἐπιβάλῃ· ἐκείνη δὲμως ἔκαμεν ὄλα ὅσα τὴν διέταξεν ἡ κυρία της, ἐννοῶ τὴν ἀσέλγειαν· καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ μόνον ἀφοῦ τὴν ἐξηυτέλισε. Ποῖος κύριος δίδει αὐτὰς τὰς ἐντολάς; ποῖος ὤμὸς τύραννος; Παρακάλεσε, λέγει, τὸν δούλον σου, ἰκέτευσε τὸν αἰχμάλωτον, κολάκευσε τὸν ἀργυρώνητον²²· καὶ ἂν σὲ περιφρονήσῃ, πάλιν νὰ ἐπιμείνης· καὶ ἂν πολλάκις τοῦ τὸ εἶπῃς καὶ δὲν ὑποκύψῃ, κοίταξε νὰ μὴ σὲ βλέπῃ κανεὶς καὶ χρησιμοποίησε θίαν, καὶ γίνε καταγέλαστος. Τί ἀτιμότερον, τί αἰσχρότερον ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους; Ἄν δὲμως οὔτε ἔτσι ἐπιτύχῃς τίποτε, τότε χρησιμοποίησε ἀκόμη καὶ συκοφαντίας καὶ ἀπάτας εἰς θάρος τοῦ συζύγου σου.

Πρόσεξε πόσον αἰσχρὰ, πόσον σκληρὰ καὶ ὤμὰ καὶ μανιακὰ εἶναι τὰ προστάγματά της. Τί διατάσσει ὁ κύριος ἐνὸς δούλου ἀνάλογον μὲ ὅσα διέταξε τότε ἡ ἀσέλγεια ἐκείνην τὴν βασίλισσαν; καὶ δὲμως δὲν ἐτόλμησε νὰ παρακούσῃ. Ὁ δὲ Ἰωσήφ δὲν ὑπέστη τίποτε τέτοιο, ἀλλὰ ὄλα τὰ ἀντίθετα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔφεραν δόξαν καὶ τιμὴν. Θέλεις νὰ ἰδῆς καὶ ἄλλον ἄνδρα, ὁ ὁποῖος ἔλαβε πολλὰς διαταγὰς ἀπὸ κακὴν κυρίαν καὶ δὲμως καθόλου δὲν ἐτόλμησε νὰ παρακούσῃ; Σκέψου τὸν Κάϊν, πόσας ἐντολάς ἔλαβεν ἀπὸ τὸν φθόνον. Ἐκεῖνος τὸν διέταξε νὰ σφάξῃ τὸν ἀδελφόν του, νὰ ψευσθῇ εἰς τὸν Θεόν, νὰ λυπήσῃ τὸν πατέρα του, νὰ δείξῃ ἀναισχυντίαν,

τῆσαι, καὶ πάντα ἐποίησε, καὶ οὐδὲν παρήκουσε. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐφ' ἐνὸς τοσαύτην ἔχει ἰσχὺν αὕτη ἡ δέσποινα; Ὀλοκλήρους πολλάκις δῆμους ἀπώλεσε. Τοὺς γοῦν Ἰουδαίους αἱ γυναῖκες τῶν Μαδιηναίων δεδεμένους
 5 σχεδὸν αἰχμαλώτους ἔλαβον τῆ τῆς οἰκείας εὐμορφίας ἐπιθυμία τούτους χειρωσάμεναι πάντας.

7. Ταύτην τοίνυν τὴν δουλείαν ἐκβάλλων ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων»· τουτέστι, μὴ πείθεσθε ἀνθρώποις ἄτοπα ἐπιτάττουσιν, ἀλλὰ μηδὲ ἑαυτοῖς.
 10 Εἶτα ἀνενεγκῶν τὴν διάνοιαν καὶ ποιήσας ὑψηλὴν, φησί· «Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω· γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ Κυρίου πιστὸς εἶναι». Ὅδῳ καὶ τάξει προβαίνων καὶ τῆς παρθενίας μνημονεύει λοιπόν. Ἐπεὶ δὲ γὰρ τοῖς περὶ ἐγκρατείας αὐτοὺς ἐνεγύ-
 15 μνασέ τε καὶ ἐρρύθμισε λόγοις, ἐκβαίνει πρὸς τὸ μείζον, ἐπιταγὴν οὐκ ἔχω, λέγων, ἀλλὰ νομίζω καλὸν εἶναι. Διὰ τί; Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν, ἣν περὶ τῆς ἐγκρατείας τέθεικε.

«Δέδεσθαι γυναικί; μὴ ζήτηι λύσιν. Λέλυσαι ἀπὸ γυναικός; μὴ ζήτηι γυναῖκα». Ταῦτα οὐκ ἐναντιουμένου ἐστὶ
 20 τοῖς προτέροις, ἀλλὰ καὶ σφόδρα συνάδοντος. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φησιν, «Εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου», καὶ ἐνταῦθα φησι, «Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτηι λύσιν»· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἐναντίον. Τὸ γὰρ παρὰ γνώμην, λύσις ἐστίν· εἰ δὲ κατὰ γνώμην ἀμφοτέροι ἐγκρατεύοιτο, οὐκ ἔστι λύσις. Εἶτα ἵνα
 25 μὴ δόξη νομοθεσία εἶναι τοῦτο, ἐπήγαγεν· «Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες». Εἶτα τὰ παρόντα αἰτιᾶται, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν συνεσταλμένον καιρὸν καὶ τὴν θλίψιν. Πολλὰ γὰρ ὁ γάμος ἐπισύρεται, ἅπερ ἠνίξατο καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας λόγῳ, ἐκεῖ μὲν εἰπὼν
 30 ὅτι οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἑαυτῆς ἡ γυνή, ἐνταῦθα δὲ εἰπὼν, «δέδεσαι». «Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες» οὐ περὶ τῆς

23. Α' Κορ. 7,25-26.

24. αὐτ. 27.

25. αὐτ. 28.

καὶ τὰ ἔκαμεν ὅλα καὶ εἰς τίποτε δὲν παρήκουσε. Καὶ διατί θαυμάζεις πού τὴν δύναμιν ἔχει αὐτὴ ἢ κυρία ἐπὶ ἐνὸς ἀνθρώπου; Ὁλοκλήρους λαοὺς πολλάκις κατέστρεψεν. Ὡς γνωστόν, αἱ γυναῖκες τῶν Μαδιηναίων συνέλαβον σχεδὸν αἰχμαλώτους δεμένους τοὺς Ἰουδαίους, ἀφοῦ τοὺς ἐσκλάβωσαν μὲ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ὁμορφιάς των.

7. Καταδικάζων λοιπὸν αὐτὴν τὴν δουλείαν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Μὴ γίνεσθε δοῦλοι ἀνθρώπων», δηλαδή μὴ ὑπακούετε εἰς ἀνθρώπους πού σᾶς διατάσσουν ἄτοπα πράγματα, ἀλλὰ οὔτε καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς σας. Ἐπειτα, ἀφοῦ ὕψωσε τὴν σκέψιν του καὶ τὴν ἔκαμεν ἀνωτέραν, λέγει· «Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰς παρθένας δὲν ἔχω ἐντολὴν Κυρίου, ἀλλὰ δίδω γνώμην ὡσάν ἕνας πού ἔχει ἐλεηθῆ ἀπὸ τὸν Κύριον νὰ εἶναι ἀξιόπιστος»²³. Προχωρεῖ μὲ τάξιν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρει τὸ θέμα τῆς παρθενίας. Ἀφοῦ δηλαδή ἐγύμνασεν αὐτοὺς καὶ μὲ τοὺς λόγους του ἐρρῦθμισε τὸ ζήτημα τῆς ἐγκρατείας, προχωρεῖ πρὸς τὸ ἀνώτερον λέγων· «Δὲν ἔχω ἐντολὴν, ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἶναι καλόν». Διατί; Διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν, τὴν ὁποίαν προέβαλε περὶ τῆς ἐγκρατείας.

«Ἐχεις δεθῆ μὲ γυναῖκα; μὴ ζητῆς νὰ λυθῆς. Εἶσαι ἐλεύθερος ἀπὸ γυναῖκα; μὴ ζητῆς γυναῖκα»²⁴. Αὐτὰ δὲν ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὰ προηγούμενα ἀλλὰ συμφωνοῦν ἀπολύτως. Διότι καὶ ἐκεῖ λέγει· «Ἐκτὸς ἂν ἀποφασίσετε κάτι ἀπὸ κοινοῦ» καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἐχεις δεθῆ μὲ γυναῖκα; μὴ ζητῆς νὰ λυθῆς»· τοῦτο δὲ δὲν εἶναι ἀντίθετον. Τὸ νὰ κάνῃ κανεὶς κάτι παρὰ τὴν γνώμην τοῦ ἄλλου εἶναι λύσις τοῦ γάμου· ἐὰν ὁμοῦ συμφωνοῦν καὶ οἱ δύο καὶ ἐγκρατεύονται, δὲν εἶναι λύσις. Κατόπιν, διὰ νὰ μὴ φανῆ τοῦτο θέσπισις νέου νόμου, προσέθεσεν· «Ἐὰν δὲ καὶ νυμφευθῆς, δὲν ἡμάρτησες»²⁵. Ἐπειτα φέρει ὡς αἰτίαν τὴν κατάστασιν τῆς παρούσης ζωῆς, τὴν ὑπάρχουσαν ἀνάγκην, τὸν περιορισμένον χρόνον καὶ τὴν θλίψιν. Ὁ γάμος δηλαδή ἐπισύρει πολλά, τὰ ὁποῖα ἔθιξε κάπως καὶ ἐδῶ καὶ εἰς ὅσα εἶπε περὶ ἐγκρατείας· ἐκεῖ μὲν εἶπεν ὅτι ἡ γυναῖκα δὲν ἐξουσιάζει τὸν ἑαυτὸν της, ἐδῶ δὲ εἶπεν, «ἔχεις δεθῆ». «Ἐὰν δὲ καὶ νυμφευθῆς, δὲν ἡμάρτησες»· δὲν ὁμιλεῖ δι' ἐκείνην πού ἐπροτίμησε τὴν παρθενίαν· αὐτὴ βεβαίως ἤδη ἡμάρτησε.

παρθενίαν ἐλομένης· ἤδη γὰρ αὕτη ἤμαρτεν. Εἰ γὰρ αἱ
 χῆραι κρίμα ἔχουσι δευτέροις ὀμιλοῦσαι γάμοις, ἐὰν ἅπαξ
 ἔλονται χηρείαν, πολλῶ μᾶλλον αἱ παρθένοι.

«Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἔξουσιν οἱ τοιοῦτοι». Ἄλλὰ καὶ
 5 ἡδονὴν, φησὶν. Ἄλλὰ καὶ ταύτην· δὴ πῶς ἀνέστειλε τῇ
 βραχύτητι τοῦ καιροῦ εἰπὼν, «Ὁ καιρὸς συνεσταλμένος
 ἐστί»· τουτέστιν, ἀποδημεῖν κελευόμεθα καὶ ἀξιέναι λοι-
 πόν, σὺ δὲ ἐνδοτέρω τρέχεις. Καίτοι εἰ καὶ μηδὲν εἶχεν
 ἀπαχθὲς ὁ γάμος, καὶ οὕτως ἐπείγεσθαι πρὸς τὰ μέλλον-
 10 τα ἔδει· ὅταν δὲ καὶ θλίψιν ἔχη, τί δεῖ φορτίον ἐπισύρε-
 σθαι; Τί χρὴ λαβεῖν τοσοῦτον ὄγκον, ὅταν καὶ μετὰ τὸ
 λαβεῖν οὕτω δέοι χρῆσθαι, ὡς μὴ ἔχοντα; καὶ γὰρ «Οἱ
 ἔχοντες γυναῖκας», φησὶν, «ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ᾧσιν».

Εἶτα ἐνθεις τι καὶ τῶν μελλόντων, πάλιν πρὸς τὸ πα-
 15 ρὸν ἤγαγε τὸν λόγον. Τὰ μὲν γὰρ πνευματικὰ ἐστίν, ὅτι
 ἢ μὲν τὰ τοῦ ἀνδρός, ἢ δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ μεριμνᾷ· τὰ δὲ
 τοῦ παρόντος βίου, τὸ, «Θέλω ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι».
 Ἄλλ' ὁμοίως καὶ οὕτως ἀφήσει κυρίους· ὁ γὰρ μετὰ τὸ ἀπο-
 δεῖξαι τὸ αἰρετὸν πάλιν ἀναγκάζων, δοκεῖ μὴ θαρρεῖν τοῖς
 20 ἑαυτοῦ λόγοις. Ὡστε τῇ συγχωρήσει μᾶλλον ἐπηγάγετο
 καὶ κατέσχεν εἰπὼν· «Τοῦτο δὲ πρὸς τὸ ὑμῶν αὐτῶν συμ-
 φέρον λέγω, οὐχ ἵνα βρόχον ὑμῖν ἐπιβάλω, ἀλλὰ πρὸς τὸ
 εὐσχημον καὶ εὐπάρεδρον». Ἀκουέτωσαν αἱ παρθένοι ὅτι
 οὐκ ἐν τούτῳ ᾧρισται ἡ παρθενία· ἡ γὰρ μεριμνῶσα τὰ τοῦ
 25 κόσμου οὐδ' ἂν εἴη παρθένος οὐδὲ εὐσχήμων. Εἰπὼν γάρ,
 «Μεμέρισται καὶ ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος», τοῦτο τέθεικε τὸ
 διάφορον καὶ ᾧ διεστήκασιν ἀλλήλων. Καὶ ὄρον διδοὺς
 τῆς παρθένου καὶ τῆς οὐ παρθένου, οὐ γάμον εἶπεν οὐδὲ
 ἐγκράτειαν, ἀλλὰ ἀπραγμοσύνην καὶ πολυπραγμοσύνην.

26. αὐτ. 29.

27. αὐτ. 32.

28. αὐτ. 35.

29. αὐτ. 34.

Διότι, ἐὰν καταδικάζωνται αἱ χῆραι, ἐπειδὴ προχωροῦν εἰς δευτέρους γάμους, ἔφ' ὅσον κάποτε προετίμησαν τὴν χηρείαν, πολὺ περισσότερον καταδικάζονται αἱ παρθένοι.

«Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θὰ ἔχουν θλίψιν εἰς τὴν ζωὴν των». Ἄλλὰ θὰ ἔχουν καὶ ἡδονήν, θὰ ἠμποροῦσε νὰ προσθέσῃ κάποιος. Ἄλλὰ πρόσεξε πῶς περιώρισε καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῆς μὲ τὸ νὰ ἀναφέρῃ πόσον εἶναι σύντομος ὁ καιρὸς λέγων· «Ὁ καιρὸς εἶναι περιορισμένος»²⁶. δηλαδή, διατασσόμεθα νὰ ξεκινήσωμεν διὰ ταξίδι καὶ πρόκειται νὰ ἐξέλθωμεν, σὺ ὅμως τρέχεις πρὸ μέσα. Καὶ ὅμως, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν εἶχε τίποτε τὸ βαρὺ ὁ γάμος, καὶ πάλιν ἔπρεπε νὰ βιάζεσαι διὰ τὰ μέλλοντα· ἔφ' ὅσον ὅμως ἔχει τὴν θλίψιν, διατὶ πρέπει νὰ ἔχῃς ἐπάνω σου φορτίον; Διατὶ χρειάζεται νὰ λάβῃς τόσον μεγάλον ὄγκον, ἔφ' ὅσον καὶ ἀφοῦ τὸν λάβῃς, πρέπει ἔτσι νὰ τὸν χρησιμοποιοῦς ὡσὰν νὰ μὴ τὸν ἔχῃς; διότι λέγει· «Ὅσοι ἔχουν γυναῖκας νὰ εἶναι ὡς νὰ μὴ ἔχουν».

Κατόπιν, ἀφοῦ ἀνέφερε κατὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα, πάλιν μετέφερε τὸν λόγον εἰς τὸ παρόν. Τὰ πνευματικὰ εἶναι ὅτι ἡ μὲν ἔγγαμος μεριμνᾷ διὰ τὸν ἄνδρα της, ἡ δὲ ἄγαμος διὰ τὸν Θεόν· τοῦ παρόντος βίου εἶναι τὸ «Θέλω νὰ εἴσθε ἐλεύθεροι ἀπὸ μερίμνας»²⁷. Ἄλλ' ὅμως καὶ ἔτσι τοὺς ἀφήνει ἐλευθέρους νὰ ἐκλέξουν· διότι ὁποῖος ἐτόνισε τὸ προαιρετικὸν τοῦ πράγματος καὶ μετὰ πάλιν πιέζει τοὺς ἀνθρώπους, φαίνεται ὅτι δὲν ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς ἰδικούς του λόγους. Ὡστε διὰ νὰ δείξῃ κατανόησιν μᾶλλον προσέθεσε καὶ εἶπεν ἐν συνεχείᾳ «Αὐτὸ σᾶς τὸ λέγω διὰ τὸ ἰδικόν σας συμφέρον, ὄχι διὰ νὰ σᾶς θάλω θηλειάν εἰς τὸν λαιμόν, ἀλλὰ διὰ νὰ δείξετε καλὴν συμπεριφορὰν καὶ νὰ ἔχετε τιμητικὴν θέσιν κοντὰ εἰς τὸν Κύριον»²⁸. Ἄς ἀκούσουν αἱ παρθένοι ὅτι ἡ παρθενία δὲν ὀρίζεται μὲ αὐτὴν ὡς κριτήριον· ἐκείνη δηλαδή πού μεριμνᾷ διὰ τὰ κοσμικὰ πράγματα δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε παρθένος οὔτε κοσμία. Μὲ τὸ νὰ εἶπη δηλαδή, «Διαφέρουν ἡ ἔγγαμος γυναῖκα καὶ ἡ ἄγαμος παρθένος»²⁹, αὐτὸ τονίζει τὴν διαφορὰν καὶ τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ των. Καὶ μάλιστα καθώρισε τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν μεταξὺ παρθένου καὶ μὴ παρθένου· εἶπεν ὅτι αὐτὴ δὲν εἶναι ὁ γάμος οὔτε ἡ

Οὐ γὰρ ἡ μίξις πονηρόν, ἀλλὰ τὸ ἐμποδίζεσθαι πρὸς φιλοσοφίαν.

«Εἰ δέ τις ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν παρθένον αὐτοῦ νομίζει!». Ἐνταῦθα δοκεῖ μὲν ὑπὲρ γάμου διαλέγεσθαι, τὸ δὲ 5 πᾶν περὶ παρθενίας φησὶν· ἐπεὶ καὶ δεύτερον συγχωρεῖ γάμον, «μόνον ἐν Κυρίῳ» λέγων. Τί δὲ ἐστίν, «ἐν Κυρίῳ;» Μετὰ σωφροσύνης, μετὰ κοσμιότητος. Ταύτης γὰρ πανταχοῦ χρεία καὶ δεῖ ταύτην διώκειν· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστιν 10 ἰδεῖν τὸν Θεόν. Εἰ δὲ παρεδράμομεν τὰ περὶ τῆς παρθενίας, μηδεὶς ἡμῶν ὄκνον καταγινωσκέτω. Καὶ γὰρ ὀλόκληρον βιβλίον ἡμῖν εἰς τοῦτο σύγκειται τὸ χωρίον, καὶ μετὰ ἀκριβείας τῆς ἡμῖν ἐγκωροῦσης ἐκεῖ πᾶσιν ἐπεξεληθόντες, περιπτολογίαν εἶναι ἐνομίσαμεν καὶ ἐνταῦθα πάλιν αὐτὰ ἐνθεῖναι. Διόπερ ἐκεῖ παραπέμψαντες ὑπὲρ τούτων 15 τὸν ἀκροατὴν, ἐνταῦθα ἐκεῖνο ἐροῦμεν, ὅτι τὴν ἐγκράτειαν δεῖ διώκειν. «Εἰρήνην», γὰρ φησί, «διώκετε καὶ τὸν ἁγιασμόν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον».

Ἴν' οὖν ἰδεῖν αὐτὸν καταξιωθῶμεν, κἂν ἐν παρθενίᾳ ὦμεν, κἂν ἐν πρώτῳ γάμῳ, κἂν ἐν δευτέρῳ, ταύτην μετα- 20 διώκωμεν, ἵνα τύχωμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, χάριτι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

30. αὐτ. 36.

31. αὐτ. 39.

32. Βλ. ἔργον Ἰωάνν. Χρυσοστόμου «Περὶ Παρθενίας» Ε. Π. Ε. τ. 29 PG, 48, 533—596.

33. Ἐβρ. 12,14.

ἐγκράτεια, ἀλλὰ ἡ ἡσυχία καὶ ἡ πολυπραγμοσύνη. Διότι τὸ κακὸν δὲν εἶναι ἡ σαρκικὴ ἔνωσις ἀλλὰ τὸ ἐμπόδιον διὰ τὴν φιλοσοφίαν.

«Ἐὰν δὲ κάποιος νομίζῃ ὅτι φέρεται ἀνάρμοστα πρὸς τὴν παρθενοῦν του»³⁰. Ἐδῶ φαίνεται μὲν ὅτι ὁμιλεῖ ὑπὲρ τοῦ γάμου, τὸ ὄλον πνεῦμα ὁμῶς εἶναι περὶ παρθενίας· διότι ἐπιτρέπει καὶ δεῦτερον γάμον λέγων, «μόνον ἐν Κυρίῳ»³¹. Καὶ τί σημαίνει «ἐν Κυρίῳ»; Μὲ σωφροσύνην, μὲ κοσμιότητα. Διότι αὐτὴν παντοῦ τὴν χρειαζόμεθα καὶ αὐτὴν πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν, διότι ἀλλιῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδωμεν τὸν Θεόν. Ἐὰν δὲ ἐξητάσαμεν ἐπιτροχάδην τὸ θέμα τῆς παρθενίας, κανεὶς νὰ μὴ μᾶς κατηγορήσῃ διὰ ἀμέλειαν, διότι ἔχομεν γράφει ὀλόκληρον βιβλίον³² διὰ τὸ χωρίον τοῦτο· καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐξητάσαμεν τὸ θέμα μὲ ὄσσην ἀκρίβειαν ἠμπορούσαμεν, τὸ ἐθεωρήσαμεν περιττολογίαν νὰ τὰ περιλάβωμεν καὶ ἐδῶ πάλιν. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ παραπέμφωμεν ἐκεῖ τὸν ἀκροατὴν διὰ τὰ θέματα αὐτά, ἐδῶ θὰ εἴπωμεν τὸ ἐξῆς, ὅτι πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν τὴν ἐγκράτειαν· διότι λέγει· «Νὰ ἐπιδιώκετε τὴν εἰρήνην καὶ τὸν ἀγιασμόν, χωρὶς τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν θὰ ἴδῃ τὸν Κύριον»³³.

Διὰ νὰ καταξιωθῶμεν λοιπὸν νὰ τὸν ἴδωμεν, εἴτε ζῶμεν ἐν παρθενίᾳ εἴτε εἰς πρῶτον γάμον εἴτε εἰς δεῦτερον, αὐτὴν (τὴν παρθενίαν) ἃς ἐπιδιώκωμεν, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ Κ.
Α' Κορ. 8, 1-13

«Περὶ δὲ τῶν εἰδωλοθύτων οἶδαμεν ὅτι πάντες γινώσκουσιν ἔχομεν. Ἡ γινῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ».

5 1. Ἀναγκαῖον πρῶτον εἰπεῖν τί βούλεται αὐτῷ τουτοῦ τὸ χωρίον· οὕτω γὰρ εὐληπτος ἔσται ὁ λόγος ἡμῖν. Ὁ γὰρ ἐγκαλούμενόν τινα ὀρών, ἂν μὴ πρότερον ἴδῃ τοῦ ἁμαρτήματος τὴν φύσιν, οὐκ εἴσεται τίνα ἐστὶ τὰ λεγόμενα. Τί ποτ' οὖν ἐστὶν ὅπερ ἐνεκάλει τότε Κορινθίους;

10 *Ἐγκλημα μέγα καὶ πολλῶν αἰτίων κακῶν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Πολλοὶ παρ' αὐτοῖς μαθόντες ὅτι οὐ τὰ εἰσερχόμενα κοινοὶ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ τὰ ἐκπορευόμενα καὶ ὅτι τὰ εἰδωλα ξύλα καὶ λίθοι καὶ δαίμονες οὔτε βλάβαι οὔτε ὠφελῆσαι δυνάμενα, ἀμέτρως τῇ τελειότητι τῆς γνώσεως ταύτης ἐκέχρηστο καὶ εἰς τὴν ἐτέρων καὶ εἰς τὴν ἑαυτῶν βλάβην. Καὶ γὰρ εἰς εἰδωλα εἰσήεσαν, καὶ τῶν αὐτόθι μετεῖχον τραπεζῶν, καὶ μέγαν ἐντεῦθεν τὸν ὄλεθρον ἔτικτον· οἱ τε γὰρ ἔτι τὸν τῶν εἰδώλων ἔχοντες φόβον, καὶ οὐκ εἰδότες αὐτῶν καταφρονεῖν, μετεῖχον τῶν δεῖπνων ἐκείνων,

15 20 νων, ἐπειδὴ τοὺς τελειοτέρους ἐώρων τοῦτο ποιοῦντας, καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐβλάπτοντο· οὐδὲ γὰρ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐκείνοις γνώμης ἤπτοντο τῶν προκειμένων, ἀλλ' ὡς εἰδωλοθύτων, καὶ ὁδὸς ἐπὶ εἰδωλολατρείαν τὸ πρᾶγμα ἐγένετο· αὐτοὶ τε οὗτοι πάλιν οἱ δῆθεν τελειότεροι οὐχ ὡς

25 ἔτυχεν ἠδικοῦντο δαιμονικῶν ἀπολαύοντες τραπεζῶν.

Τὸ μὲν οὖν ἔγκλημα τοῦτο ἦν· ὁ δὲ μακάριος οὗτος μέλλων αὐτὸ διορθοῦν οὐκ εὐθέως καταφορικῶς κέχρηται

1. Α' Κορ. 8,1.

2. Ἀναφέρεται εἰς τὴν συνήθειαν πολλῶν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα νὰ ἀγοράζουσιν εἰς πολὺ χαμηλᾶς τιμᾶς κρέατα ζώων, τὰ ὁποῖα εἶχον χρησιμοποιηθῆ εἰς θυσίας εἰδωλολατρικᾶς, καὶ νὰ τὰ τρώγουν μὲ τὰς οἰκογενεῖας των ὡς σὺνηθες φαγητόν.

ΑΟΓΟΣ Κ'
Α' Κορ. 8, 1—13

«Ὅσον ἀφορᾶ δὲ τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, γνωρίζομεν ὅτι ὀλοὶ ἔχομεν γνῶσιν. Ἡ γνῶσις μᾶς γεμίζει μὲ ὑπερηφάνειαν, ἡ ἀγάπη ὁμῶς οἰκοδομεῖ»¹.

1. Κατὰ πρῶτον εἶναι ἀναγκαῖον νὰ εἴπωμεν τί θέλει νὰ εἴπη μὲ αὐτὸ ἐδῶ τὸ χωρίον, διότι ἔτσι θὰ εἶναι κατανοητὸς ὁ λόγος μας. Ἐκεῖνος ποῦ βλέπει κάποιον κατηγορούμενον δὲν θὰ καταλάβῃ τὰς κατηγορίας, ἂν προηγουμένως δὲν ἴδῃ τὴν φύσιν τοῦ ἁμαρτήματος. Ποῖοι εἶναι λοιπὸν οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους κατηγορεῖ τότε τοὺς Κορινθίους; Ἐγκλημα μέγα καὶ αἴτιον πολλῶν κακῶν. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; Πολλοὶ ἀπὸ αὐτούς, ἐπειδὴ ἔμαθαν ὅτι δὲν εἶναι τὰ εἰσερχόμενα ποῦ μολύνουν τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὰ ἐξερχόμενα καὶ ὅτι τὰ εἰδῶλα εἶναι ξύλα καὶ λίθοι καὶ δαίμονες, ποῦ δὲν ἤμποροῦν οὔτε νὰ βλάψουν οὔτε νὰ ὠφελήσουν, ἔκαμναν κατάχρησιν αὐτῆς τῆς γνώσεώς των μὲ βλάβην καὶ τῶν ἄλλων καὶ τῶν ἑαυτῶν των. Καὶ ἔτσι ἐπήγγαιναν εἰς εἰδῶλα² καὶ συμμετεῖχον εἰς τὰς ἐκεῖ τραπέζας καὶ ὡς ἐκ τούτου προεκάλουν μέγαν ὄλεθρον· διότι ἐκεῖνοι ποῦ κατεῖχοντο ἀκόμη ἀπὸ τὸν φόβον τῶν εἰδῶλων καὶ δὲν ἔμαθον νὰ τὰ καταφρονοῦν, συμμετεῖχον εἰς ἐκεῖνα τὰ δεῖπνα, διότι ἔβλεπον τοὺς τελειότερους νὰ κάνουν τὸ ἴδιο, καὶ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐβλάπτοντο πάρα πολὺ· διότι δὲν ἤγγιζον ὅσα τοὺς παρέθετον μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα μὲ ἐκείνους, ἀλλὰ τὰ ἤγγιζον ὡς εἰδωλόθυτα, καὶ τὸ πρᾶγμα ἐγένετο ὁδὸς πρὸς εἰδωλολατρείαν· καὶ αὐτοὶ πάλιν οἱ δῆθεν τελειότεροι ἠδικοῦντο πολὺ μὲ τὸ νὰ χαίρωνται δαιμονικᾶς τραπέζας.

Αὐτὸ λοιπὸν ἦτο τὸ ἔγκλημα· ὁ δὲ μακάριος ἐκεῖνος Παῦλος εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ τὸ διορθώσῃ δὲν ἤρχισεν εὐθὺς ἐξ ἀρ-

τῷ λόγῳ· καὶ γὰρ ἀνοίας μᾶλλον ἢ κακίας ἦν τὸ γινόμενον. Διὸ καὶ παραινέσεως ἐν ἀρχῇ μᾶλλον ἐδεῖτο ἢ ἐπιπλήξεως σφοδρᾶς καὶ ὀργῆς. Σκόπει τοίνυν αὐτοῦ τὴν σύνεσιν, πῶς εὐθέως ἄρχεται τῆς νουθεσίας. «Περὶ δὲ τῶν
 5 εἰδωλοθύτων, οἶδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν». Τοὺς ἀσθενεῖς ἀφείς, ὅπερ ἀεὶ ποιεῖ, τοῖς ἰσχύουσι διαλέγεται πρώτοις. Τοῦτο γὰρ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐποίησεν εἰπών· «Σὺ δὲ τί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;» οὗτος γὰρ ἔστιν ὁ καὶ ἐπιτίμησιν εὐκόλως δέξασθαι δυνάμενος. «Ὁ
 10 δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ· καὶ κενοὶ τὸν τυφὸν αὐτῶν πρῶτον, ὅπερ ἐνόμιζον αὐτῶν εἶναι ἐξαίρετον τὸ γνῶσιν ἔχειν τελείαν, τοῦτο κοινὸν ἀποφήνας. «Οἶδαμεν», γὰρ φησὶν, «ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν». Καὶ γὰρ εἰ ἀφείς αὐτοὺς μέγα φρονεῖν, πρῶτον ἔδειξεν ἐπιβλαβὲς ὄν τὸ πρᾶγμα ἑτέροις,
 15 οὐδὲν ἂν τοσοῦτον ὠφέλησεν, ὅσον ἔβλαψεν· ἢ γὰρ φιλότιμος ψυχὴ, ὅταν ἐπὶ τινὶ καλλωπίζεται, κἂν ἑτέρους βλάπτῃ τοῦτο, σφόδρα αὐτοῦ ἔχεται διὰ τὴν τῆς κενοδοξίας τυραννίδα.

Διὰ τοῦτο Παῦλος πρῶτον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶ-
 20 γμα ἐξετάζει, ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας τῆς ἕξωθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐποίησε καθαιρῶν αὐτὴν μεθ' ὑπερβολῆς. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν τοῦτο εἰκότως ἐποίει· ὅλον γὰρ διόλου κατηγορίας ἄξιον ἦν, καὶ πολλὴ ἢ εὐκολία· διόπερ οὐδὲ περιττὸν αὐτὸ δείκνυσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῷ κηρύγματι.
 25 Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐνῆν τοῦτο ποιῆσαι· γνῶσις γὰρ ἦν τὸ τελούμενον, καὶ γνῶσις τελεία. Οὔτε οὖν αὐτὴν καταβαλεῖν ἀσφαλὲς ἦν, καὶ τὸν τυφὸν ἄλλως οὐκ ἐνῆν ἐκβαλεῖν τὸν ἐπὶ ταύτῃ.

Τί οὖν ποιεῖ; Πρῶτον τῷ δεῖξαι κοινήν αὐτὴν οὖσαν
 30 καταστέλλει τὸ φύσημα τὸ ἐκείνων. Οἱ γὰρ ἔχοντές τι μέγα καὶ καλόν, ὅταν μόνοι ἔχωσι, μᾶλλον ἐπαίρονται· ἂν δὲ μετὰ ἄλλων φανῶσιν αὐτὸ κεκτημένοι, οὐκέτι ὁμοίως τοῦ-

χῆς τὸν λόγον τοῦ ἐπιτιμητικῶς· διότι βεβαίως αὐτὸ ποῦ ἐγίνετο προήρχετο ἀπὸ μωρίαν μᾶλλον παρά ἀπὸ φαυλότητα. Διὰ τοῦτο ἐχρειάζετο εἰς τὴν κατ' ἀρχὴν παραίνεσιν μᾶλλον παρά αὐστηρὰν ἐπίπληξιν καὶ ὀργήν. Πρόσεξε λοιπὸν τὴν σύνεσίν του, πῶς εὐθὺς ἀρχίζει τὴν νοθεσίαν. «Ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, γνωρίζομεν ὅτι ὅλοι ἔχομεν γνῶσιν». Ἐφησε τοὺς ἀδυνάτους —πρᾶγμα ποῦ τὸ κάμνει πάντοτε— καὶ ἀπευθύνεται πρῶτα πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς. Τοῦτο τὸ ἔκαμε καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, ὅταν εἶπε· «Σὺ δὲ διατί κρίνεις τὸν ἀδελφόν σου;», διότι αὐτὸς εἶναι ποῦ ἤμπορεῖ νὰ δεχθῆ καὶ ἐπιτίμησιν εὐκόλως. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ κάμνει καὶ ἐδῶ· καὶ καταρρίπτει κατὰ πρῶτον τὴν ἀλαζονείαν αὐτῶν μὲ τὸ νὰ δηλώσῃ ὅτι εἶναι κάτι τὸ κοινὸν αὐτὸ ποῦ ἐκεῖνοι ἐνόμιζον ὅτι εἶναι ἐξαιρετικόν, τὸ νὰ ἔχουν τελείαν γνῶσιν. «Γνωρίζομεν», λέγει, «ὅτι ὅλοι ἔχομεν γνῶσιν». Ἐὰν ἄφηνεν αὐτοὺς νὰ μεγαλοφρονοῦν καὶ ἐδείκνυε κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς ἄλλους ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἐπιβλαβές, καθόλου δὲν θὰ ὠφελοῦσε τόσον ὅσον θὰ ἔβλαπτε· διότι ἡ φιλόδοξος ψυχὴ, ὅταν καμαρώνῃ διὰ κάτι, ἀκόμη καὶ ἂν τοῦτο βλάβη ἄλλους, εἶναι στενωῶς προσκολλημένη εἰς αὐτό, διότι τυραννεῖται ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν.

Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος κατὰ πρῶτον ἐξετάζει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ θέμα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προηγουμένως ἔκαμε καὶ μὲ τὴν σοφίαν τοῦ κόσμου καταδικάζων αὐτὴν μὲ ἔντασιν. Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν τοῦτο εὐλόγως τὸ ἔκανε, διότι ἤξιζε πλήρως τὴν κατηγορίαν, καὶ ἦτο πολὺ εὐκόλον· διὰ τοῦτο δηλώνει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι μόνον περιττὸν ἀλλὰ καὶ ἀντίθετον εἰς τὸ κήρυγμα. Ἐδῶ ὁμῶς δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ κάμῃ τοῦτο· διότι ἐδῶ πρόκειται διὰ γνῶσιν καὶ μάλιστα τελείαν γνῶσιν. Οὐτε ἦτο λοιπὸν ἀσφαλές νὰ τὴν ἀπορρίψῃ, οὔτε ὁμῶς ἦτο δυνατόν ἀλλιῶς νὰ ἐκβάλλῃ τὴν ἀλαζονείαν ποῦ ἐστηρίζετο εἰς αὐτήν.

Τί κάμνει λοιπὸν; Κατὰ πρῶτον μὲ τὸ νὰ τονίσῃ ὅτι αὐτὴ εἶναι κάτι τὸ κοινὸν περιορίζει τὴν ἀλαζονείαν ἐκείνων. Διότι ἐκεῖνοι ποῦ κατέχουν κάτι μέγα καὶ καλόν, ὅταν μόνον αὐτοὶ τὸ ἔχουν, ὑπερηφανεύονται περισσότερον· ἂν ὁμῶς φρονοῦν ὅτι κατέχουν αὐτὸ μαζὶ μὲ ἄλλους, δὲν νιώθουν τὴν ἰδίαν ὑπερηφάνειαν. Κατὰ πρῶ-

το πάσχουσι. Πρῶτον μὲν οὖν αὐτὸ κοινοποιεῖ, ἐπειδὴ ἐκεῖ-
 νοι αὐτῶν αὐτὸ εἶναι ἐνόμιζον μόνων. Ἔπειτα ποιήσας
 κοινόν, οὐ τίθησιν ἑαυτὸν ἐν τῇ κοινωνίᾳ μόνον, ἐπεὶ καὶ
 οὕτως ἂν μᾶλλον αὐτοὺς ἐπῆρεν. Ὡσπερ γὰρ τὸ μόνον
 5 ἔχειν ἐπαίρει, οὕτω τὸ κοινωνὸν ἕνα που καὶ δεύτερον ἔχειν
 τῶν ὑπερεχόντων, οὐκ ἔλαττον τοῦτο ποιεῖ. Διὰ τοῦτο οὐχ
 ἑαυτὸν τίθησιν, ἀλλὰ πάντας. Οὐ γὰρ εἶπεν ὅτι καὶ ἐγὼ
 ἔχω γνῶσιν, ἀλλ', «Οἶδαμεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν».
 Ἐνὶ μὲν οὖν τούτῳ πρώτῳ κατέβαλεν αὐτῶν τὸ φρόνημα,
 10 δευτέρῳ δὲ σφοδρότέρῳ. Ποίῳ δὴ τούτῳ; Τῷ δεῖξαι ὅτι
 οὐδὲ αὐτὸ τὸ πράγμα ἀπηρτισμένον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ σφό-
 δρα ἀτελές· καὶ οὐ μόνον ἀτελές, ἀλλὰ καὶ βλαβερόν, ἔαν
 μὴ ἦ συνεζευγμένον ἕτερον αὐτῷ. Εἰπὼν γὰρ ὅτι πάντες
 γνῶσιν ἔχομεν, ἐπήγαγεν· «Ἡ γνῶσις φυσιοῖ, ἡ δὲ ἀγάπη
 15 οἰκοδομεῖ». Ὡστε, ὅταν χωρὶς ἀγάπης ἦ, εἰς ἀπόνοιαν
 αἶρει.

Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ἀγάπη, φησί, χωρὶς γνώσεως κέρδος
 ἔχει τι. Ἄλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο· ἀλλ' ὡς ὠμολογημένον ἀ-
 φείς, δείκνυσιν ὅτι σφόδρα δεῖται ἐκείνου τοῦτο. Ὁ μὲν
 20 γὰρ ἀγαπῶν, ἅτε ἐντολήν πληρῶν τὴν πασῶν κυριωτέραν,
 κἂν ἐλλείποντά τινα ἔχη, ταχέως ἀπολαύσεται τῆς γνώ-
 σεως διὰ τὴν ἀγάπην, ὡσπερ ὁ Κορνήλιος καὶ ἕτεροι πολ-
 λοί· ὁ δὲ γνῶσιν μὲν ἔχων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχων, οὐ μόνον
 οὐδὲν προσλήψεται, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἐκπεσεῖται, ἧς ἔχει,
 25 πολλάκις εἰς ἀπόνοιαν ἐμπεσών. Ὡστε, ἡ μὲν γνῶσις ἀγά-
 πης οὐκ ἔστι ποιητική, ἀλλὰ καὶ τούναντίον, ἄπροσχίζει τὸν
 μὴ προσέχοντα φυσῶσα καὶ ἐπαίρουσα. Καὶ γὰρ διαιρεῖν
 εἶωθεν ἡ ἀλαζονεία, ἡ δὲ ἀγάπη καὶ συνάγειν καὶ πρὸς
 γνῶσιν ἄγειν. Ὅπερ οὖν καὶ δηλῶν ἔλεγεν· «Εἰ δέ τις ἀγα-
 30 πᾶ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ». Ὡστε οὐ τοῦ-
 το κωλύω, φησί, τὸ τελείαν γνῶσιν ἔχειν, ἀλλὰ τὸ μετὰ
 ἀγάπης ταύτην ἔχειν, τοῦτο κελεύω· ἐπεὶ κέρδος οὐδέν,
 ἀλλὰ καὶ βλάβος.

τον μὲν λοιπὸν τὸ καθιστᾶ κοινόν, ἐπειδὴ ἐκεῖνοι ἐνόμιζον ὅτι μόνοι αὐτοὶ τὸ ἔχουν. Ἐπειτα, ἀφοῦ τὸ καταστήσῃ κοινόν, δὲν ἀναφέρει ὅτι καὶ ὁ ἴδιος μόνον κατέχει τὴν γνῶσιν, διότι καὶ ἔτσι θὰ τοὺς ἤναπτε τὴν ἀλαζονείαν των. Διότι, ὅπως τὸ νὰ ἔχη κανεὶς κάτι μόνος τρέφει τὴν ἀλαζονείαν, ἔτσι καὶ τὸ νὰ τὸ ἔχουν καὶ ἄλλοι ἓνας ἢ δύο, ἐξ ἴσου τρέφει τὴν ἀλαζονείαν. Διὰ τοῦτο δὲν ἀναφέρει τὸν ἑαυτόν του, ἀλλὰ ὅλους. Δὲν εἶπε δηλαδή, καὶ ἐγὼ ἔχω γνῶσιν, ἀλλὰ «Γνωρίζομεν ὅτι ὅλοι ἔχομεν γνῶσιν». Μὲ αὐτὸ λοιπὸν τὸ πρῶτον ἐπιχείρημα ἐπληξε τὴν ὑπερηφάνειάν των, μὲ τὸ δεῦτερον δὲ ἐπιχείρημά του τὴν ἐπληξε σφοδρότερον. Ποῖον ἦτο τοῦτο; Μὲ τὸ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὔτε αὐτὴ ἡ γνῶσις εἶναι τελεία ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀτελής· καὶ ὄχι μόνον ἀτελής ἀλλὰ καὶ βλαβερὰ, ἐὰν δὲν συνυπάρχῃ μὲ αὐτὴν κάτι ἄλλο. Ἀφοῦ δηλαδή εἶπεν ὅτι πάντες γνῶσιν ἔχομεν, προσέθεσεν· «Ἡ γνῶσις μᾶς γεμίζει μὲ ὑπερηφάνειαν, ἡ ἀγάπη ὁμῶς οἰκοδομεῖ». Ὡστε, ὅταν εἶναι χωρὶς ἀγάπην, ἡ γνῶσις ὁδηγεῖ εἰς ἀλαζονείαν.

Ἄλλ' οὔτε ἡ ἀγάπη, θὰ ἔλεγε κάποιος, χωρὶς τὴν γνῶσιν ἔχει κέρδος. Δὲν εἶπεν αὐτό, ἀλλὰ, ἀφοῦ τὸ παρέκαμψε ὡς γνωστόν, τονίζει ὅτι τοῦτο (ἡ γνῶσις) χρειάζεται πάρα πολὺ ἐκεῖνο (τὴν ἀγάπην). Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀγάπην, ἐπειδὴ ἐφαρμόζει ἐντολὴν ποὺ εἶναι ἡ κυριώτερα ὅλων, ἀκόμη καὶ ἂν ἔχη μερικὰς ἐλλείψεις, ταχέως θὰ ἀπολαύσῃ τὴν γνῶσιν χάρις εἰς τὴν ἀγάπην, ὅπως ὁ Κορνήλιος καὶ πολλοὶ ἄλλοι· ἐκεῖνος ὁμῶς ποὺ ἔχει μὲν γνῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχει ἀγάπην, ὄχι μόνον δὲν θὰ κερδίσῃ τίποτε, ἀλλὰ θὰ χάσῃ καὶ αὐτὴν ποὺ ἔχει, διότι θὰ πέσῃ πολλὰς φορὰς εἰς ἀλαζονείαν. Ὡστε, ἡ μὲν γνῶσις δὲν φέρει ἀγάπην, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον μάλιστα, μὲ τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν ἔπαρσιν ποὺ δημιουργεῖ ἀπομακρύνει τὸν ἀπρόσεκτον ἀπὸ τὴν ἀγάπην. Διότι ἡ ἀλαζονεία συνηθίζει νὰ διαιρῇ, ἐνῶ ἡ ἀγάπη καὶ νὰ ἐνώνῃ καὶ νὰ φέρῃ εἰς γνῶσιν. Αὐτὸ ἀκριδῶς ἐννοοῦσεν, ὅταν ἔλεγεν· «Ἐὰν δὲ κάποιος ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, αὐτὸς ἔχει γνωρισθῆ ἀπὸ αὐτόν». Ὡστε, λέγει, δὲν ἀπαγορεύω τοῦτο, νὰ ἔχετε δηλαδή τελείαν γνῶσιν, ἀλλὰ νὰ τὴν ἔχετε μαζὶ μὲ τὴν ἀγάπην, τοῦτο σᾶς συμβουλεύω· διότι ἄλλιως δὲν ὑπάρχει κανένα κέρδος, ἀλλὰ μάλιστα γίνεται καὶ βλάβη.

Ὅρᾱς ὅπως ἤδη προανακρούεται τὸν περὶ ἀγάπης
 λόγον; Ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα πάντα ἀπὸ τούτου συνέβαινε
 τὰ κακά, καὶ οὐκ ἀπὸ τελείας γνώσεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μὴ
 σφόδρα φιλεῖν, μηδ' ἐφείδεσθαι τῶν πλησίων, ὅθεν καὶ τὸ
 5 διασπασθῆναι αὐτοὺς γέγονε, καὶ τὸ ἐπαίρεσθαι, καὶ τὰ
 ἄλλα πάντα ἅπερ αὐτοῖς ἐνεκάλεσε, καὶ πρὸ τούτου καὶ
 μετὰ ταῦτα συνεχῶς αὐτῆς ἐπιμελεῖται τὴν πηγὴν τῶν
 ἀγαθῶν διορθούμενος. Τί τοίνυν πεφύσησθε, φησὶν, ἐπὶ
 τῇ γνώσει; Ἄν γὰρ τὴν ἀγάπην μὴ ἔχητε, καὶ βλαβήσε-
 10 σθε ἐντεῦθεν· τί γὰρ ἀλαζονείας χεῖρον; ἂν δὲ ἐκεῖνο
 προσῆ, καὶ τοῦτο ἔσται ἐν ἀσφαλείᾳ. Κἂν γὰρ τι πλέον
 εἰδῆς τοῦ πλησίον, φιλῶν αὐτὸν οὐκ ἐπαίρη, ἀλλὰ ἄγεις
 καὶ αὐτὸν ἐπὶ τοῦτο. Διὸ καὶ εἰπὼν, «Ἡ γνώσις φυσιοῖ»,
 ἐπήγαγεν, «ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ». Οὐκ εἶπε, μετριάζει,
 15 ἀλλὰ τὸ πολλῶ πλέον καὶ κερδαλεώτερον. Οὐδὲ γὰρ ἐφύ-
 σα μόνον ἡ γνώσις, ἀλλὰ καὶ διέσπα. Διὰ τοῦτο ἐκείνῳ
 τοῦτο ἀντέθηκεν.

2. Εἶτα καὶ τρίτον τίθησι δυνάμενον αὐτοὺς καθελεῖν.
 Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι κἂν συνεζευγμένη ἦ ἡ ἀγάπη, οὐδὲ
 20 οὕτως ἀπηρτισμένη ἐστὶν αὕτη ἡ γνώσις. Διὸ ἐπήγαγεν.
 «Εἰ δὲ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε, καθὼς
 δεῖ γνῶναι». Αὕτη καιρία ἡ πληγὴ. Οὐ λέγω γὰρ, φησὶν,
 ὅτι κοινὴ ἡ γνώσις πάντων· οὐ λέγω ὅτι μισῶν τὸν πλη-
 σίον καὶ ἀπονοούμενος τὰ μέγιστα σαυτὸν καταβλάπτεις.
 25 Κἂν γὰρ μόνος ἔχης, κἂν μετριάζης, κἂν φιλῆς τὸν ἀδελ-
 φόν, καὶ οὕτως ἀτελής εἶ κατὰ τὴν γνώσιν· οὐδέπω γὰρ
 οὐδὲν οἶδας, ὡς δεῖ εἰδέναι. Εἰ δὲ οὐδενὸς οὐδέπω ἀκριβῆ
 τὴν γνώσιν ἔχομεν, πῶς τινες εἰς τοσοῦτον μανίας ἤλασαν,
 ὡς λέγειν τὸν Θεὸν εἰδέναι μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης; ὅπου
 30 γε εἰ καὶ πάντων εἶχομεν ἀκριβῆ γνώσιν τὴν τῶν ἄλλων,

Βλέπεις πῶς προετοιμάζει ἤδη τὸν λόγον τοῦ περὶ ἀγάπης; Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅλα αὐτὰ συνέβαινον ἀπὸ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν εἶχον πολλὴν ἀγάπην καὶ δὲν ἐσκέπτοντο τὸν πλησίον των, καὶ ὄχι ἀπὸ τελείαν γνῶσιν, διὰ τοῦτο καὶ ἔπαθαν διάσπασιν καὶ ἀλαζονείαν καὶ ὅλα τὰ ἄλλα, διὰ τὰ ὅποια τοὺς κατηγόρησε, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά, συνεχῶς φροντίζει δι' αὐτὴν διορθῶντων τοὺς πιστοὺς ὡς πρὸς τὴν πηγὴν τῶν ἀγαθῶν. Διατί τέλος πάντων, λέγει, ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὴν γνῶσιν, διότι, ἂν δὲν ἔχετε τὴν ἀγάπην, ὅπωςδήποτε θὰ βλαβῆτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν· διότι τί τὸ χειρότερον ὑπάρχει ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν; Ἄν ὁμως ὑπάρχη ἡ ἀγάπη, καὶ ἀπὸ τὴν ἀλαζονείαν θὰ εἶσαι ἀσφαλισμένος. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη γνωρίζῃς κάτι περισσότερο ἀπὸ τὸν πλησίον σου, ἐπειδὴ τὸν ἀγαπᾷς δὲν ὑπερηφανεύεσαι, ἀλλὰ ὀδηγεῖς καὶ αὐτὸν εἰς αὐτὴν τὴν γνῶσιν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «Ἡ γνῶσις κάνει ἀλαζόνα τὸν ἄνθρωπον», προσέθεσεν· «ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ». Δὲν εἶπε, κάνει τοὺς ἀνθρώπους μετριόφρονας, ἀλλ' εἶπε τὸ πολὺ περισσότερο καὶ ὠφελιμώτερον. Διότι ἡ γνῶσις δὲν ἐδημιούργει μόνον ἀλαζονείαν ἀλλὰ καὶ διάσπασιν. Διὰ τοῦτο εἰς ἐκεῖνο ἔφερε τοῦτο ὡς ἀντίθεσιν.

2. Ἐπειτα ἀναφέρει καὶ τρίτον, τὸ ὅποιον δύναται νὰ τοὺς φέρῃ ταπεινώσιν. Καὶ ποῖον εἶναι τοῦτο; Ὅτι καὶ ἔταν ἀκόμη συνυπάρχη ἡ ἀγάπη, οὔτε τότε, αὐτὴ ἡ γνῶσις εἶναι τελεία. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν· «Ἐὰν δὲ κάποιος νομίζῃ ὅτι γνωρίζει κάτι, τίποτε δὲν ἔχει γνωρίσει ἀκόμη καθὼς πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃ»⁴. Αὐτὸ τὸ πλῆγμα ἦτο καίριον. Δὲν ἰσχυρίζομαι, λέγει, ὅτι ἡ γνῶσις εἶναι κοινή ὄλων· δὲν ἰσχυρίζομαι ὅτι μισῶν τὸν πλησίον καὶ προβαίνων εἰς παραλόγους πράξεις θὰ προκαλέσῃς μεγίστας βλάβας εἰς τὸν ἑαυτὸν σου. Ἀλλ' ὁμως καὶ ἂν ἀκόμη μόνος σὺ γνωρίζῃς κάτι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι μετριόφρων, καὶ ἂν ἀγαπᾷς τὸν ἀδελφόν σου, καὶ τότε πάλιν εἶσαι ἀτελής κατὰ τὴν γνῶσιν· διότι οὐδέποτε γνωρίζεις κάτι ὅπως πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃς. Ἐὰν δὲ οὐδέποτε ἔχωμεν οὐδενὸς πράγματος ἀκριδοῦ γνῶσιν, πῶς μερικοὶ ἔφθασαν εἰς τόσον ὀρθρὸν τρέλλας, ὥστε νὰ λέγουν ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεὸν μὲ κάθε ἀκρίβειαν; ἐφ' ὅσον, καὶ ἂν ἀκόμη εἶχομεν ἀκριδοῦ γνῶσιν ὄλων

οὐδέ οὕτω δυνατόν ἦν ἔχειν ταύτην οὕτως. Ὅσον γάρ αὐτοῦ πρὸς ἅπαντα τὸ μέσον, οὐδέ εἰπεῖν ἔστι.

Ὅρα πῶς αὐτῶν κατέσπασε τὸ φύσημα. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι περὶ τῶν προκειμένων οὐκ ἔχετε τὴν προσήκουσαν γνῶσιν, ἀλλὰ περὶ παντὸς πράγματος. Καὶ οὐκ εἶπεν ὅτι ὑμεῖς ἀλλ' ὅτι οὐδ' ὀπισθοῦν, κἂν Πέτρος ἦ, κἂν Παῦλος, κἂν ὀπισθοῦν. Τούτῳ γὰρ καὶ παρεμυθήσατο, καὶ συνέστειλεν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας. «Εἰ δέ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος», οὐκ εἶπεν, ἔγνω αὐτόν, ἀλλ' «ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ». Οὐ γὰρ ἡμεῖς αὐτόν ἔγνωμεν, ἀλλ' αὐτὸς ἡμᾶς ἔγνω. Διὸ καὶ ἔλεγεν, «Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ὑμᾶς ἐξελεξάμην»· καὶ πάλιν· «Τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην».

Σκόπει τοίνυν δι' ὅσων κατήνεγκεν αὐτῶν τὸ φρόνημα. Πρῶτον ἔδειξεν ὅτι οὐ μόνοι ἐπίστανται, ἅπερ ἴσασι· «Πάντες γάρ», φησί, «γνῶσιν ἔχομεν». Ἐπειτα, ὅτι βλαβερὸν τὸ πρᾶγμα χωρὶς ἀγάπης ὄν· «Ἡ γὰρ γνῶσις», φησί, «φυσιοῖ». Εἶτα, ὅτι καὶ μετὰ ἀγάπης ὄν οὐκ ἀπηρτισμένον ἔστι οὐδέ τέλειον· «Εἰ γάρ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὐδέπω οὐδὲν ἔγνωκε», φησί, καθὼς δεῖ γνῶναι». Πρὸς τούτοις, ὅτι οὐδέ αὐτὸ τοῦτο οἴκοθεν ἔχουσιν ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δωρησαμένου· οὐ γὰρ εἶπεν, ἔγνω τὸν Θεόν, ἀλλ', «ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ». Εἶτα, ὅτι ἀπὸ ἀγάπης γίνεται τοῦτο αὐτό, ἦν οὐκ ἔχουσιν ὡς χρῆ· «Εἰ γάρ τις», φησὶν, «ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ».

Διὰ τοσοῦτων τοίνυν καταλέανας αὐτῶν τὴν φλεγμονήν, ἄρχεται δογματίζειν οὕτω λέγων· «Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἶδαμεν ὅτι οὐδὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς». Θέα εἰς ὄσσην στενοχωρίαν ἐνέπεσε. Καὶ γὰρ ἀμφοτέρα βούλεται κατα-

5. αὐτ. 3.

6. Ἰω. 15,16.

7. Α' Κορ. 13,12.

8. αὐτ. 8,4.

τῶν ἄλλων, οὔτε καὶ τότε θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχωμεν αὐτὴν τὴν γνῶσιν (τοῦ Θεοῦ). Πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ αὐτοῦ καὶ ὄλων τῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ τὸ εἴπωμεν.

Καὶ πρόσεξε πῶς συνέτριψε τὴν ἀλαζονείαν των· δὲν εἶπε δηλαδὴ ὅτι, Δὲν ἔχετε τὴν ἀπαραίτητον γνῶσιν τῶν πραγμάτων πού ἔχετε ἔμπρός σας, ἀλλὰ περὶ παντὸς πράγματος. Καὶ δὲν εἶπε, 'σεῖς', ἀλλὰ οὔτε ὁ οἰοσδήποτε, εἴτε εἶναι ὁ Πέτρος εἴτε ὁ Παῦλος εἴτε ὁποιοσδήποτε ἄλλος. Ἔτσι λοιπὸν καὶ τοὺς συνεβούλευε καὶ μὲ ἀκρίθειαν τοὺς περιώριζε. «Ἐὰν δὲ κάποιος ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, αὐτός», δὲν εἶπε 'ἐγνώρισε αὐτόν' ἀλλ' «ἔχει γνωρισθῆ ἀπὸ αὐτόν»⁵. Διότι δὲν εἴμεθα ἡμεῖς πού ἐγνώρισαμεν Αὐτόν, ἀλλ' Αὐτὸς μᾶς ἐγνώρισε. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγε· «Δὲν μὲ ἐδιάλεξατε ἐσεῖς ἐμένα, ἀλλ' ἐγὼ σᾶς ἐδιάλεξα»⁶· καὶ πάλιν· «Τότε δὲ θὰ ἔχω πλήρη γνῶσιν, ὅπως εἶναι καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ δι' ἐμέ»⁷.

Πρόσεχε λοιπὸν μὲ πόσους τρόπους ἐκτύπησε τὴν ὑπερηφάνειάν των. Κατὰ πρῶτον ἔδειξεν ὅτι δὲν γνωρίζουν μόνοι ὅσα γνωρίζουν· διότι λέγει· «Ὅλοι ἔχομεν γνῶσιν». Ἐπειτα, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι βλαβερὸν χωρὶς ἀγάπην· διότι λέγει· «ἡ γνῶσις μᾶς γεμίζει μὲ ὑπερηφάνειαν». Ἀκολούθως, ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι μὲ ἀγάπην, δὲν εἶναι ἀρτία οὔτε τελεία· «Διότι, ἐὰν κάποιος νομίζῃ ὅτι γνωρίζει κάτι, τίποτε», λέγει, «δὲν ἔχει γνωρίσει ἀκόμη καθὼς πρέπει νὰ τὸ γνωρίζῃ». Ἐπὶ πλέον, ὅτι οὔτε καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν τὴν γνῶσιν τὴν ἔχουν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν των, ἀλλ' εἶναι δῶρον τοῦ Θεοῦ· διότι δὲν εἶπεν, Ἐγνώρισε τὸν Θεόν, ἀλλ' «ἐγνώρισθη ὑπ' αὐτοῦ». Ἐπειτα, ὅτι αὐτὸ τὸ ἴδιον τὸ δῶρον τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀπὸ ἀγάπην, τὴν ὁποίαν οἱ ἄνθρωποι δὲν ἔχουν ὅπως πρέπει· διότι λέγει· «Ἐὰν δὲ κάποιος ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, αὐτὸς ἔχει γνωρισθῆ ἀπὸ αὐτόν».

Ἀφοῦ λοιπὸν μὲ τόσα πολλὰ κατεπράυνε τὴν φλόγωσιν τῆς πληγῆς, ἀρχίζει νὰ δογματίζῃ, λέγων τὰ ἑξῆς: «Ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν τὸ ζήτημα ἂν πρέπει νὰ τρώγωμεν τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, γνωρίζομεν ὅτι κανένα εἶδωλον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεὸς παρὰ μόνον ἕνας»⁸. Πρόσεχε εἰς πόσον δύσκολον θέσιν εὑρέθη. Διότι θέλει καὶ τὰ δύο νὰ ἐπιτύχῃ,

σκευάσαι, ὅτι τε ἀπέχεσθαι δεῖ τῆς τοιαύτης τραπέζης καὶ ὅτι ἰσχὺν οὐκ ἔχει πρὸς τὸ βλάψαι τοὺς μετέχοντας· ἅπερ οὐ σφόδρα ἀλλήλοις συμβαίνοντα ἦν. Μαθόντες γάρ ὅτι οὐκ ἔχει βλάβην, ὡς ἀδιαφόροις ἔμελλον ἐπιτρέχειν· κω-
 5 λυθέντες δὲ αὐτῶν ἄπτεσθαι, πάλιν ὑπώπτευσον ὅτι ὡς ἰσχὺν ἐχόντων εἰς τὸ βλάπτειν ἐκωλύθησαν. Διὰ δὴ τοῦτο καθελὼν τὴν τῶν εἰδώλων ὑπόνοιαν, αἰτίαν πρώτην τίθησι τοῦ ἀπέχεσθαι τὰ σκάνδαλα τῶν ἀδελφῶν, οὕτω λέγων·
 «Περὶ τῆς βρώσεως οὖν τῶν εἰδωλοθύτων, οἶδαμεν ὅτι οὐ-
 10 δὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ».

Πάλιν κοινὸν αὐτὸ ποιεῖ, καὶ οὐ συγχωρεῖ μόνων ἐκείνων γενέσθαι τοῦτο, ἀλλ' ἐκτείνει τὴν γνώσιν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. Οὐδὲ γὰρ παρ' ὑμῖν μόνον, φησὶν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς τοῦτο κρατεῖ τὸ δόγμα. Ποῖον δὴ τοῦ-
 15 το; «Ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς». Οὐκ ἔστιν οὖν εἶδωλα; οὐκ ἔστι ξόανα; Ἔστι μὲν, ἀλλ' οὐκ ἔχει τινὰ ἰσχὺν, οὐδὲ θεοὶ εἰσὶν ἀλλὰ λίθοι καὶ δαίμονες. Πρὸς γὰρ ἀμφοτέρους ἀποτείνεται νῦν, καὶ τοὺς παχυτέρους αὐτῶν καὶ τοὺς δοκοῦντας φιλοσο-
 20 φεῖν. Ἐπεὶ δὲ γὰρ οἱ μὲν οὐδὲν πλέον τῶν λίθων ἴσασιν, οἱ δὲ λέγουσι καὶ δυνάμεις τινὰς οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς, ἅς καὶ θεοὺς καλοῦσι, πρὸς μὲν οὖν ἐκείνους φησὶν ὅτι οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ, πρὸς δὲ τούτους, ὅτι οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς. Ὅρᾳς πῶς οὐχ ἀπλῶς δογματίζων γράφει
 25 ταῦτα, ἀλλὰ πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν ἔξωθεν; Καὶ γὰρ τοῦτο πανταχοῦ χρή παρατηρεῖν, εἴτε ἀπολελυμένως λέγει τι, εἴτε πρὸς τινὰς ἰστάμενος. Οὐδὲ γὰρ τὸ τυχὸν εἰς τὴν τῶν δογμάτων ἡμῖν ἀκρίβειαν τοῦτο συντελεῖ, καὶ εἰς αὐτὴν τῶν λεγομένων τὴν κατανόησιν.

9. Ἐόραγον: Κακότεχνον συνήθως ξύλινον εἰδωλολατρικὸν ἄγαλμα θεοῦ ἢ θεᾶ· κρωϊμίου ἐποχῆς καὶ πάντως διὰ τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ 700 π.Χ. περίπου.

καὶ ὅτι πρέπει νὰ ἀπέχουν οἱ πιστοὶ ἀπὸ τέτοιαν τράπεζαν καὶ ὅτι πάλιν αὐτὴ δὲν ἔχει δύναμιν νὰ βλάβῃ ὄσους συμμετέχουν, πράγματα τὰ ὁποῖα καθόλου δὲν συμβιδάζονται μεταξύ των. Διότι, ἂν ἐμάθαινον ὅτι δὲν βλάπτουν, θὰ ἔσπευδον νὰ συμμετάσχουν μὲ τὴν σκέψιν ὅτι δὲν πειράζει· ἂν δὲ ἠμποδίζοντο νὰ τὰ ἐγγίσουν, πάλιν θὰ ὑπωπτεύοντο ὅτι ἠμποδίσθησαν, διότι ἔχουν δύναμιν νὰ βλάβουν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν παραμερίζων τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι εἰδῶλα, προβάλλει ὡς πρώτην δικαιολογίαν ἀποχῆς τὸν σκανδαλισμὸν τῶν ἀδελφῶν λέγων τὰ ἑξῆς· «Ὅσον ἀφορᾷ λοιπὸν τὸ ζήτημα ἂν πρέπει νὰ τρώγωμεν τὰ κρέατα τῶν θυσιῶν, γνωρίζομεν ὅτι κανένα εἰδῶλον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον».

Πάλιν παρουσιάζει τὸ θέμα ὡς κάτι τὸ κοινὸν καὶ δὲν εἶναι μόνον ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐπιτρέπει νὰ κάμνουν τοῦτο, ἀλλ' ἐπεκτείνει τὴν γνώσιν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Δηλαδή ὅχι μόνον εἰς ἡμᾶς, λέγει, ἀλλὰ παντοῦ εἰς τὴν γῆν ἐπικρατεῖ ἡ πίστις αὐτῆ. Ποία εἶναι αὐτῆ; «Ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα εἰδῶλον εἰς τὸν κόσμον καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεὸς παρὰ μόνον ἕνας». Δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν εἰδῶλα; Δὲν ὑπάρχουν ξόανα; Ὑπάρχουν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν καμμίαν δύναμιν, οὔτε εἶναι θεοί, ἀλλὰ λίθοι καὶ δαίμονες. Διότι ἀπευθύνεται τώρα καὶ πρὸς τὰς δύο κατηγορίας τῶν πιστῶν, καὶ τοὺς ἀπλοϊκωτέρους ἐξ αὐτῶν καὶ πρὸς ὄσους ἐφαίνοντο ὅτι ἔζων μὲ φιλοσοφίαν. Ἐπειδὴ δηλαδή οἱ μὲν πρῶτοι νομίζουν ὅτι τίποτε ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ λίθοι, οἱ δὲ δεῦτεροι ὅτι μέσα εἰς αὐτοὺς κατοικοῦν κάποιαί δυνάμεις, τὰς ὁποίας ὀνομάζουν θεοὺς, πρὸς ἐκείνους μὲν λέγει ὅτι δὲν ὑπάρχει κανένα εἰδῶλον εἰς τὸν κόσμον, πρὸς αὐτοὺς δὲ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἄλλος θεὸς παρὰ μόνον ἕνας. Βλέπεις πῶς γράφει αὐτὰ, ὅχι ἀπλῶς δογματίζων, ἀλλὰ διὰ νὰ διακρίνῃ τὰ δόγματα ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα. Πράγματι, αὐτὸ πρέπει κανεὶς παντοῦ νὰ τὸ παρατηρῇ, εἴτε λέγει κάτι γενικῶς εἴτε ἀπευθύνεται πρὸς κάποιους συγκεκριμένους· διότι τὸ νὰ ὁμιλῇ κανεὶς χωρὶς προσοχὴν δὲν συντελεῖ οὔτε εἰς τὴν ἀκριβοῦς διατύπωσιν τῶν δογμάτων πρὸς ἡμᾶς οὔτε εἰς τὴν ἰδίαν τὴν κατανόησιν τῶν λεγομένων.

3. «Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς, ὥσπερ οὖν εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί, ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ
 5 πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι οὐδὲν εἰδωλον καὶ οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, ἦν δὲ καὶ εἰδωλα, ἦσαν δὲ καὶ θεοὶ λεγόμενοι, ἵνα μὴ δόξη τοῖς φανεροῖς μάχεσθαι, ἐπάγει λέγων· «Καὶ γὰρ εἶπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, ὥσπερ οὖν καὶ εἰσιν», οὐχ ἀπλῶς εἰσιν, ἀλλὰ «λεγόμενοι», οὐκ ἐν
 10 πράγματι, ἀλλ' ἐν ῥήματι τοῦτο ἔχοντες· «εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς» ἐν οὐρανῷ τὸν ἥλιον λέγων καὶ τὴν σελήνην καὶ τὸν λοιπὸν τῶν ἄστρον χορὸν· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα προσεκύνησαν Ἕλληνες· ἐπὶ γῆς δὲ δαίμονας, καὶ τοὺς ἐξ ἀνθρώπων θεοποιηθέντας ἅπαντας. «Ἄλλ' ἡμῖν εἷς Θεός
 15 ὁ Πατήρ». Πρότερον θεῖς χωρὶς τοῦ Πατρὸς καὶ εἰπών, «Οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς», νῦν τοῦτο προστίθισιν, ὅτε παντελῶς ἐκείνους ἐξέβαλεν.

Εἶτα, καὶ ὅπερ ἐστὶ μέγιστον δεῖγμα θεότητος, καὶ τοῦτο ἐπάγει «Ἐξ οὗ τὰ πάντα». Τοῦτο γὰρ δείκνυσι
 20 κάκεινους οὐκ ὄντας θεούς. «Θεοί», γὰρ φησὶν, «οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν». Εἶτα καὶ τὸ τούτου οὐκ ἔλαττον προστίθισι· «Καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν». Ὅταν μὲν γὰρ εἶπη, «Ἐξ οὗ τὰ πάντα», τὴν δημιουργίαν λέγει, καὶ τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγήν·
 25 ὅταν δὲ εἶπη, «Καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν», τὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς οἰκειώσεως λέγει λόγον· ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔλεγεν, «Ἐξ αὐτοῦ δὲ καὶ ὑμεῖς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Διπλῆ γὰρ ἐσμεν ἐξ αὐτοῦ, καὶ τῷ μὴ ὄντες γενέσθαι καὶ τῷ πιστοὶ γενέσθαι· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κτίσις· ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν,
 30 «Ἴνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον».

10. Α' Κορ. 8,5-6.

11. Ἰερ. 10,11.

12. Ἐφεσ. 2,16.

3. «Διότι, καὶ ἂν ἀκόμη ὑπάρχουν οἱ λεγόμενοι θεοὶ εἴτε εἰς τὸν οὐρανὸν εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ θεοὶ καὶ πολλοὶ κύριοι, ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπάρχει ἕνας Θεός, ὁ Πατήρ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς ἀνήκομεν εἰς αὐτόν, καὶ ἕνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγέναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ»¹⁰. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι οὐδὲν εἰδωλὸν ὑπάρχει καὶ οὐδεὶς ἄλλος θεός, ἐνῶ ὑπῆρχον καὶ εἰδωλα, ὑπῆρχον καὶ οἱ λεγόμενοι θεοί, διὰ τὸ μὴ φανῆ ὅτι ἀρνεῖται φανερὰ πράγματα, προσθέτει λέγων· «Διότι, καὶ ἂν ἀκόμα ὑπάρχουν οἱ λεγόμενοι θεοί, ὅπως ἀκριβῶς βεβαίως καὶ ὑπάρχουν», ὅχι ἀπλῶς ὑπάρχουν, ἀλλὰ «λεγόμενοι θεοί» δὲν ὑπάρχουν δηλαδὴ εἰς τὴν πραγματικότητα ἀλλὰ ἔτσι λέγονται· «εἴτε εἰς τὸν οὐρανὸν εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς», ἐννοῶν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ τὸ ὑπόλοιπον πλῆθος τῶν ἀστρῶν· διότι καὶ αὐτὰ προσεκύνησαν οἱ ἔθνη ἐπὶ τῆς γῆς δὲ ἐννοεῖ τοὺς δαίμονας καὶ ὄλους ὅσοι ἐξ ἀνθρώπων ἐθεοποιήθησαν «Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπάρχει ἕνας Θεός, ὁ Πατήρ». Ἀφοῦ προηγουμένως δὲν ἀνέφερε τὸν Πατέρα καὶ εἶπε, «Δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεός παρὰ μόνον ἕνας», τώρα προσθέτει τοῦτο, ἀφοῦ ἀπέκλεισε παντελῶς ἐκείνους.

Κατόπιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶναι μέγιστον δεῖγμα θεότητος καὶ τοῦτο προσθέτει· «Ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται τὰ πάντα»· αὐτὸ πρᾶγμα ἀποδεικνύει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν εἶναι θεοί. «Νὰ χαθοῦν», λέγει, «οἱ θεοὶ οἱ ὅποιοι δὲν ἔκαμαν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»¹¹. Ἐπειτα προσθέτει καὶ τὸ ἐξ ἴσου σημαντικόν· «Καὶ ἡμεῖς ἀνήκομεν εἰς αὐτόν». Ὅταν δηλαδὴ λέγῃ, «Ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται τὰ πάντα», ἐννοεῖ τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν παραγωγὴν ἀπὸ τῆς ἀνυπαρξίας εἰς τὴν ὑπαρξίν· ὅταν δὲ λέγῃ, «Καὶ ἡμεῖς ἀνήκομεν εἰς αὐτόν», ἐννοεῖ τὴν σχέσιν τῆς πίστεως καὶ τῆς οἰκειώσεώς μας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔλεγε καὶ προηγουμένως· «Χάρις εἰς τὸν ὁποῖον καὶ σεῖς ἀνήκετε εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν». Διπλῆ δηλαδὴ εἶναι ἡ ἐξάρτησίς μας ἀπὸ Αὐτόν, καὶ διότι ἐγεννήθημεν ἀπὸ τῆς ἀνυπαρξίας καὶ διότι ἐγίναμεν πιστοί, πού εἶναι καὶ τοῦτο κτίσις· αὐτὸ τὸ λέγει καὶ ἄλλοῦ· «Διὰ τὴν δημιουργήσῃ ἀπὸ τοὺς δύο ἕνα νέον ἄνθρωπον διὰ τῆς ἐνώσεως μὲ τὸν ἑαυτὸν τους»¹².

«Καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ πάλιν ὁμοίως τοῦτο νοητέον· δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήχθη τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος καὶ ἀπὸ πλάνης εἰς ἀλήθειαν ἐπανῆλθεν. Ὡστε τό, «ἐξ οὗ», τοῦτο οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ Χριστοῦ· ἐξ αὐτοῦ γὰρ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐδημιουργήθημεν. Οὐ τοίνυν οὐδὲ τὰ ὀνόματα ὡς ἀποκεκληρωμένα διεῖλε, τῷ μὲν Υἱῷ τό, Κύριος, τῷ δὲ Πατρὶ τό, Θεός, προσνέμων. Οἶδε γὰρ αὐτὰ καὶ ἐναλλάττειν ἢ Γραφή πολλάκις, ὡς ὅταν λέγη· «Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου»· καὶ πάλιν, «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεός, ὁ Θεός σου», καί, «Ἐξ ὧν ὁ Χριστός τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεός». Καὶ πολλαχοῦ ἂν ἴδοις ταῦτα μεταβαίνοντα τὰ ὀνόματα. Εἰ δὲ ἀποκεκληρωμένα ἦν ἐκάστη φύσει καὶ οὐχὶ Θεός ἦν ὁ Υἱὸς καὶ Θεός ὡς ὁ Πατὴρ μένων Υἱὸς εἰπών, «Ἄλλ' ἡμῖν εἷς Θεός», περιπτῶς προσετίθει τὸ Πατὴρ, βουλόμενος γνωρίσαι τὸν ἀγέννητον· ἤρκει γὰρ τὸ Θεός, εἶγε αὐτοῦ μόνου ἦν γνωριστικόν, τοῦτο δηλῶσαι. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἔστι εἰπεῖν. Εἰ γὰρ λέγεις ὅτι, ἐπειδὴ εἷς Θεός εἴρηται, οὐχ ἀρμόσει τῷ Υἱῷ τὸ Θεός, ὅρα καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ αὐτὸ κείμενον· καὶ γὰρ ὁ Υἱὸς εἷς Κύριος εἴρηται, καὶ οὐ διὰ τοῦτο αὐτῷ μόνῳ τό, Κύριος, ἀρμόττειν φαμέν. Ὡστε ἦν ἔχει ἰσχὺν τό, εἷς, ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, ταύτην καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός· καὶ καθάπερ οὐκ ἐξωθεῖ τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου εἶναι, οἷος ὁ Υἱὸς ἔστι Κύριος, διὰ τὸ ἓνα αὐτὸν λέγεσθαι Κύριον τὸν Υἱόν, οὕτως οὐδὲ τὸν Υἱὸν ἐκβάλλει τοῦ εἶναι Θεόν, οἷός ἐστι Θεός ὁ Πατὴρ, διὰ τὸ ἓνα Θεὸν λέγεσθαι τὸν Πατέρα.

Εἰ δὲ τινες λέγοιεν, τίνος ἕνεκεν Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσεν, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι πρὸς εἰδωλολάτρας ἦν

13. Ψαλμ. 109,1.

14. αὐτ. 44,8.

15. Ρωμ. 9,5.

«Καὶ ἓνας Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ ὁποίου ἔγιναν τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ». Καὶ τοῦτο πάλιν ὁμοίως πρέπει νὰ νοηθῇ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ· διότι δι' αὐτοῦ καὶ ἀπὸ τῆν ἀνυπαρξίαν παρήχθη τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπὸ τῆν πλάνην ἐπανῆλθεν εἰς τῆν ἀλήθειαν. Ὅστε αὐτὸ τὸ «ἔξ οὗ», δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ χωρὶς τὸν Χριστόν, διότι ἐδημιουργήθημεν ἔξ αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) διὰ τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο οὔτε τὰ ὀνόματα διεχώρισεν ὡς διὰ κλήρου διαφορετικὰ ἀποδίδων εἰς τὸν μὲν Υἱὸν τὸ «Κύριος», εἰς δὲ τὸν Πατέρα τὸ «Θεός», διότι πολλάκις ἡ ἅγια Γραφή συνηθίζει νὰ ἐναλλάσῃ αὐτά, ὅπως ὅταν λέγῃ· «Εἶπεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Κύριόν μου»¹³· καὶ πάλιν· «Διὰ τοῦτο σὲ ἔχρισεν ὁ Θεός, ὁ Θεός σου»¹⁴· καὶ· «Ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατὰ σάρκα κατάγεται ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεός»¹⁵. Καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα εἶναι δυνατὸν νὰ ἴδῃς αὐτὰ τὰ ὀνόματα νὰ χρησιμοποιοῦνται. Ἐὰν ὁμοῦς εἶχον καθορισθῇ διὰ κλήρου εἰς ἐκάστην φύσιν καὶ δὲν ἦτο ὁ Υἱὸς καὶ Θεός, ὅπως ὁ Πατήρ, παραμένων Υἱὸς μὲ τὸ νὰ εἶπῃ, «Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς ὑπάρχει ἓνας Θεός», περιττῶς θὰ προσέθετε τὸ «Πατήρ» εἰς τῆν προσπάθειάν του νὰ μᾶς γνωρίσῃ τὸν ἀγέννητον· θὰ ἦτο ἀρκετὸν νὰ δηλώσῃ τὸ «Θεός», ἐὰν βεβαίως αὐτοῦ μόνου ἦτο ἰδιαιτέρον γνῶρισμα. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο ἀλλὰ κάτι ἄλλο εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπωμεν. Ἐὰν δηλαδὴ λέγῃς ὅτι, ἐπειδὴ λέγει «ἓνας Θεός», δὲν ἀναφέρεται τὸ «Θεός» εἰς τὸν Υἱόν, πρόσεξε ὅτι τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὸν Υἱόν· διότι καὶ ὁ Υἱὸς ἀναφέρεται ὡς εἰς Κύριος, καὶ ὁμοῦς δὲν ἰσχυριζόμεθα διὰ τοῦτο ὅτι αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς Αὐτὸν μόνον. Ὅστε ὁποῖαν ἰσχὺν ἔχει τὸ «εἷς» ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, αὐτὴν ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρός· καὶ ὅπως ἀκριβῶς δὲν ἀποκλείει τὸν Πατέρα ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι Κύριος, ὅπως ὁ Υἱὸς εἶναι Κύριος, διότι ὁ Υἱὸς λέγεται «ἓνας Κύριος», ἔτσι καὶ ἐπειδὴ ὁ Πατήρ λέγεται «ἓνας Θεός» αὐτὸ δὲν ἀποκλείει τὸν Υἱόν νὰ εἶναι Θεός ὅπως Θεός εἶναι ὁ Πατήρ.

Ἐὰν δὲ μερικοὶ ἐρωτοῦν διὰ ποίαν αἰτίαν δὲν ἐμνημόνευσε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, θὰ ἐλέγαμεν τὰ ἑξῆς, ὅτι ὁ λόγος του ἀπηυθύνετο

ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ περὶ θεῶν πολλῶν ὁ ἀγὼν καὶ περὶ κυρίων πολλῶν. Διὸ καὶ Θεὸν τὸν Πατέρα εἰπὼν, Κύριον τὸν Υἱὸν ἐκάλεσεν. Εἰ τοίνυν τὸν Πατέρα οὐκ ἐτόλμησε καλέσαι Κύριον νῦν μετὰ τοῦ Υἱοῦ, ἵνα μὴ δύο παρ' ἐκείνοις
 5 ὑποπτεύηται λέγειν Κυρίου, οὐδὲ τὸν Υἱὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Πατρός, ἵνα μὴ δύο νομίζηται λέγειν Θεούς· τί θαυμάζεις, εἰ τοῦ Πνεύματος οὐκ ἐμνημόνευσε; Πρὸς γὰρ ἐκείνους αὐτῷ τέως ἦν ὁ ἀγὼν καὶ τὸ δεῖξαι ὅτι οὐκ ἔστι πολυθεΐα παρ' ἡμῖν. Διὸ τὸ εἰς τοῦτο συνεχῶς κατέχει λέγων· «Οὐ-
 10 δεις Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς» καὶ «Ἡμῖν εἷς Θεὸς καὶ εἷς Κύριος». Ὅθεν δῆλον ὅτι φειδόμενος τῆς ἀσθενείας τῶν ἀκουόντων ταύτη ἐχρήσατο τῆ διασκευῆ, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ τοῦ Πνεύματος ἐμνημόνευσεν. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, οὐδὲ ἀλλαχοῦ μνησθῆναι ἔδει τοῦ Πνεύματος, οὐδὲ συν-
 15 τάττεσθαι αὐτὸ Πατρὶ καὶ Υἱῷ. Εἰ γὰρ ἀπέρριπται Πατρός καὶ Υἱοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτὸ συντάττεσθαι οὐκ ἔδει, ἔνθα μάλιστα φαίνεται τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος καὶ δωρεαὶ δίδονται Θεῷ προσήκουσαι μόνῳ παρέχειν.

20 Ἐγὼ μὲν οὖν τὴν αἰτίαν εἶπον, δι' ἣν ἐνταῦθα σεσίγηται· σύ δέ, εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, εἶπέ διὰ τί ἐν τῷ βαπτίσματι συντάττεται. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις ἑτέραν αἰτίαν εἰπεῖν ἢ τὸ ὁμότιμον αὐτὸ εἶναι. Ὅταν γοῦν μηδεμίαν ἔχη τοιαύτην ἀνάγκην, ὅρα πῶς αὐτὸ συντάττει οὕτω λέγων·
 25 «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἀγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν»· καὶ πάλιν, «Διαίρεσις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιῶν εἰσὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰ-
 30 σὶν, ὁ δὲ αὐτὸς Θεός». Ἄλλ' ἐπειδὴ νῦν πρὸς Ἑλληνας ὁ λόγος ἦν αὐτῷ καὶ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους, διὰ τοῦτο ταμιεύεται τέως· ὅπερ οὖν καὶ οἱ προφηταὶ ποιοῦσιν

16. Β' Κορ. 13,13.

17. Α' Κορ. 12,4-6.

πρὸς εἰδωλόατρας καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ ἦτο περὶ πολλῶν θεῶν καὶ περὶ πολλῶν κυρίων. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπε τὸν Πατέρα Θεόν, ὠνόμασε τὸν Υἱὸν Κύριον. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν ἐτόλμησε νὰ ὀνομάσῃ τὸν Πατέρα Κύριον μαζί με τὸν Υἱόν, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ἐκεῖνοι ὅτι ὁμιλεῖ διὰ δύο Κυρίους, δὲν ἐτόλμησε οὔτε τὸν Υἱὸν νὰ ὀνομάσῃ Θεόν, διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι ὁμιλεῖ διὰ δύο Θεούς· διατί ἀπορεῖς, ἂν δὲν ἐμνημόνευσε τὸ ἅγιον Πνεῦμα; Διότι τότε ἠγωνίζετο πρὸς ἐκείνους νὰ δείξῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει πολυθετα εἰς ἡμᾶς. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ τὸ «εἰς» λέγων· «Δὲν ὑπάρχει κανένας ἄλλος θεὸς παρὰ μόνον ἕνας», καί· «Δι' ἐμᾶς ὑπάρχει ἕνας Θεὸς καὶ ἕνας Κύριος». Εἶναι λοιπὸν φανερόν ὅτι ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν τὴν διατύπωσιν, ἐπειδὴ ἔδειξε συγκατάβασιν εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐμνημόνευσεν οὔτε τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι, ἂν δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία, δὲν ἔπρεπεν οὔτε ἀλλοῦ νὰ θυμηθῇ τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὔτε νὰ τὸ ἀναφέρῃ μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· ἂν εἶχε χωρισθῇ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, πολὺ περισσότερον δὲν ἔπρεπεν αὐτὸ νὰ ἀναφερθῇ μαζί τους εἰς τὸ βάπτισμα, ὅπου κυρίως φαίνεται τὸ ἀξίωμα τῆς θεότητος καὶ δίδονται δωρεαὶ ποὺ ταιριάζουν εἰς Θεὸν μόνον νὰ τὰς παρέχῃ.

Ἐγὼ μὲν εἶπον τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐδῶ ἔχει ἀποσιωπηθῇ· σὺ ὅμως, ἂν τοῦτο δὲν εἶναι ἔτσι, εἰπέ διατί ἀναφέρεται μαζί εἰς τὸ βάπτισμα; Ἀλλὰ δὲν θὰ ἠμποροῦσες νὰ ἀναφέρῃς καμμίαν ἄλλην αἰτίαν παρὰ τὸ ὅτι ἔχουν ἰσοτιμίαν. Ὅταν λοιπὸν δὲν ἔχη καμμίαν τέτοιαν ἀνάγκην, πρόσεχε πῶς τὸ ἀναφέρει μαζί, λέγων· «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἅς εἶναι με ὄλους σας»¹⁶· καὶ πάλιν· «Ἐπάρχουν δὲ ποικιλίαι χαρισμάτων, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα εἶναι τὸ ἴδιον· ὅπως ἐπίσης ὑπάρχουν ποικιλίαι ὑπηρεσιῶν, ὁ Κύριος ὅμως εἶναι ὁ ἴδιος· ὑπάρχουν καὶ ποικιλίαι ἐνεργειῶν, ἀλλ' ὁ Θεὸς εἶναι ὁ ἴδιος»¹⁷. Ἀλλ' ἐπειδὴ τώρα ὁ λόγος τοῦ ἀπηυθύνετο πρὸς Ἐθνικοὺς καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἀσθενεστέρους εἰς τὴν πίστιν ἐκ τῶν Ἐθνικῶν, διὰ τοῦτο χειρίζεται τὸ θέμα με πολλὴν προσοχὴν· αὐτὸ ἀκριβῶς κάμγουσιν καὶ οἱ προφῆται ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, τὸν ὁποῖον

ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ, οὐδαμοῦ σαφῶς αὐτοῦ μεμνημένοι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκουόντων.

4. «Ἄλλ' οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γνῶσις», φησί. Ποία αὕτη; ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ ἡ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων; Ἡ γὰρ τοὺς Ἕλληνας αἰνίττεται ἐνταῦθα, τοὺς πολλοὺς λέγοντας θεοὺς καὶ κυρίους καὶ οὐκ εἰδότας τὸν ὄντα Θεόν, ἢ τοὺς ἐξ Ἑλλήνων ἀσθενεστέρους ἔτι, τοὺς οὐδέπω σαφῶς εἰδότας ὅτι οὐ χρὴ δεδοικέναι τὰ εἰδωλα καὶ ὅτι οὐδὲν εἰδωλον ἐν κόσμῳ. Τοῦτο δὲ εἰπὼν ἡρέμα παρεμυθήσατο καὶ ἐπῆρε
10 τούτους. Οὐδὲ γὰρ πάντα καθάπτεσθαι ἔδει, καὶ μάλιστα μέλλοντα πάλιν καθικνεῖσθαι αὐτῶν σφοδρότερον.

«Τινὲς δὲ τῆ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενῆς οὕσα μολύνεται». Ἔτι τρέμουσι, φησί, τὰ εἰδωλα. Μὴ γὰρ μοι
15 τὴν παροῦσαν εἴπηρ καταστάσιν, καὶ ὅτι ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν ἐδέξω· ἀλλὰ παράπεμψον τὴν διάνοιαν εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους, καὶ ἐννόησον, ἄρτι τοῦ κηρύγματος καθισταμένου, καὶ τῆς ἀσεβείας ἔτι κρατούσης, καὶ βωμῶν καιομένων, καὶ θυσιῶν καὶ σπονδῶν τελουμένων, καὶ
20 τῶν πλειόνων Ἑλλήνων ὄντων, τοὺς ἐκ προγόνων διαδεξαμένους τὴν ἀσέβειαν, καὶ πατέρων καὶ πάππων καὶ ἐπιπάππων τοιούτων ὄντας ἐκγόνους, καὶ πολλὰ παρὰ τῶν δαιμόνων παθόντας κακά, ἀθρόον μεταστάντας, πῶς εἰκὸς ἦν διακεῖσθαι; πῶς δὲ δεδοικέναι καὶ τρέμειν τὰς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλάς; οὗς καὶ αἰνιττόμενος ἔλεγε, «Τινὲς δὲ
25 τῆ συνειδήσει τοῦ εἰδωλοθύτου».

Οὔτε γὰρ ἐκκαλύπτει αὐτοὺς σαφῶς, ἵνα μὴ πλήξη, οὔτε παρατρέχει καθόλου, ἀλλ' ἀορίστως αὐτῶν μέμνηται λέγων, «Τινὲς δὲ τῆ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι
30 ὡς εἰδωλόθυτον ἐσθίουσι· τουτέστι, μετὰ τῆς αὐτῆς διανοίας, μεθ' ἧς πρότερον· «καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθε-

πουθενά δὲν ἀναφέρουν σαφῶς λόγῳ τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν των νὰ κατανοήσουν.

4. «Ἄλλὰ δὲν ἔχουν ὅλοι αὐτὴν τὴν γνῶσιν»¹⁸, λέγει. Ποία εἶναι αὐτή; ἡ γνῶσις περὶ τοῦ Θεοῦ ἢ περὶ τῶν εἰδωλοθύτων; Ἡ δηλαδὴ ἐδῶ ὑπαινίσσεται τοὺς ἐθνικούς, οἱ ὅποιοι ἐπίστευον εἰς πολλοὺς θεοὺς καὶ κυρίους καὶ δὲν ἐγνώριζον τὸν ἀληθινὸν Θεόν, ἢ τοὺς ἀσθενεστέρους ἀκόμη εἰς τὴν πίστιν Χριστιανούς ἐξ ἐθνικῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη σαφῶς ὅτι δὲν πρέπει νὰ φοβῶνται τὰ εἰδῶλα καὶ ὅτι οὐδὲν εἰδῶλον ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον. Καὶ μὲ τὸ νὰ εἶπη τοῦτο μὲ ἠπιότητα τοὺς συνεβούλευσε καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε, διότι δὲν ἔπρεπε πάντοτε νὰ τοὺς ἐπιπλήττη, καὶ μάλιστα ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο μὲ μεγαλυτέραν σφοδρότητα πάλιν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ αὐτούς.

«Μερικοὶ δὲ πιστεύοντες τὸ εἰδῶλον ὡς θεότητα ἀκόμη ἕως τώρα τρώγουν τὸ κρέας ὡς κρέας θυσίας, καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενῆς, μολύνεται». Μερικοὶ, λέγει, τρέμουν ἀκόμη τὰ εἰδῶλα. Μὴ μοῦ προβάλλῃς τὴν παροῦσαν κατάστασιν καὶ ὅτι ἐδέχθῃς τὴν εὐσέβειαν ἀπὸ τοὺς προγόνους σου, ἀλλὰ φέρε τὸν νοῦν σου εἰς ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ σκέψου πῶς ἦτο φυσικὸν νὰ αἰσθάνωνται οἱ ἄνθρωποι, ἐνῶ τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἐπεκράτει ἀκόμη ἡ ἀσέβεια καὶ ἔκαιον οἱ βωμοὶ καὶ ἔτελοῦντο θυσίαι καὶ σπουδαὶ καὶ οἱ περισσότεροι ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ εἶχαν δεχθῆ τὴν ἀσέβειαν ἀπὸ τοὺς προγόνους των καὶ ἦσαν ἀπόγονοι τέτοιων πατέρων, πάππων καὶ προπάππων καὶ εἶχον πάθει πολλὰ κακὰ ἀπὸ τοὺς δαίμονας, καὶ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι διὰ μιᾶς ἤλλαξαν πίστιν; πῶς ἦτο ἐπόμενον νὰ φοβῶνται καὶ νὰ τρέμουν τὰς ἐπιβουλάς τῶν δαιμόνων; αὐτοὺς τοὺς πιστοὺς ὑπαινισσόμενος ἔλεγε· «Μερικοὶ δὲ πιστεύοντες τὸ κρέας τῆς θυσίας ὡς κρέας εἰδώλου».

Οὔτε δηλαδὴ τοὺς ἀποκαλύπτει σαφῶς, διὰ νὰ μὴ τοὺς πλήξῃ, οὔτε τοὺς παραλείπει ἐντελῶς, ἀλλὰ ἀορίστως τοὺς ἀναφέρει λέγων· «Μερικοὶ δὲ πιστεύοντες τὸ εἰδῶλον ὡς θεότητα ἀκόμη ἕως τώρα τρώγουν τὸ κρέας ὡς κρέας θυσίας»· δηλαδὴ, μὲ τὸν ἴδιον τρόπον σκέψεως, μὲ τὸν ὅποιον καὶ προηγουμένως· «Καὶ ἡ συνεί-

νῆς οὐσα μολύνεται», οὐδέπω δυναμένη καταφρονῆσαι οὐδέ καθάπαξ αὐτῶν καταγελάσαι, ἀλλ' ἔτι διακρινομένη. Ὡσπερ ἂν εἶ τις τῷ νεκροῦ ἄπτεσθαι νομίζοι μολύνειν ἑαυτὸν κατὰ Ἰουδαϊκὴν συνήθειαν, εἶτα ἑτέρους ὄρων
 5 ἀπτομένους μετὰ καθαροῦ συνειδότος, μὴ ἀπτόμενος μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης, μολύνοιτο· οὕτω κάκεῖνοι τότε ἔπασχον. «Τινές», γὰρ φησί, «τῇ συνειδήσει τοῦ εἰδώλου ἕως ἄρτι». Οὐχ ἀπλῶς τό, «ἕως ἄρτι», τέθεικεν, ἀλλ' ἵνα δείξῃ
 10 αὐτοὺς ἐνάγειν ἐχρῆν, ἀλλ' ἑτέρως πως λόγῳ πείθοντας καὶ διδασκαλίᾳ.

«Καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν ἀσθενῆς οὐσα μολύνεται». Οὐδαμοῦ τέως περὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος τὸν λόγον ἴστησιν, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω περὶ τὸ συνειδὸς τοῦ μεταλαμ-
 15 βάνοντος στρέφεται. Δέδοικε γὰρ μὴ θέλων διορθῶσαι τὸν ἀσθενῆ, πλήξῃ τὸν ἰσχυρόν, καὶ ἀσθενῆ καὶ τοῦτον ἐργάσῃται. Διόπερ οὐχ ἦττον τούτου φεῖδεται ἢ ἐκείνου· καὶ οὐκ ἀφήσιν αὐτὸ νομισθῆναί τι ἀλλὰ πολὺν κατασκευάζει τὸν λόγον, ὥστε μὴ τοῦτο ὑποπτευθῆναι.

20 «Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ. Οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, περισσεύομεν· οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν, ὑστεροῦμεν». Ὁρᾶς πῶς πάλιν αὐτῶν καθεῖλε τὸ φρόνημα; Εἰπὼν γὰρ ὅτι οὐ μόνοι ἐκεῖνοι, ἀλλὰ πάντες γινῶσιν ἔχομεν, καὶ ὅτι οὐδεὶς οὐδὲν ἔγνωκε καθὼς δεῖ γινῶναι, καὶ ὅτι ἡ γινῶ-
 25 σις φυσιοῖ, εἶτα παραμυθησάμενος αὐτοὺς καὶ εἰπὼν ὅτι οὐκ ἐν πᾶσιν ἡ γινῶσις καὶ ὅτι δι' ἀσθένειαν οὗτοι μολύνονται· ἵνα μὴ λέγωσιν ἐκεῖνοι, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, εἰ μὴ ἐν πᾶσιν ἡ γινῶσις; διὰ τί γὰρ μὴ ἔχει γινῶσιν ὁ δεῖνα; διὰ τί ἀσθενῆς; ἵνα μὴ ταῦτα ἀνθυποφέρωσιν, οὐκ εὐθέως ἦλθεν
 30 ἐπὶ τὸ δεῖξαι σαφῶς ὅτι διὰ τὴν ἐκείνου βλάβην ἀπέχε-
 .αι δεῖ, ἀλλὰ προακροβολισάμενος αὐτὸ μόνον, πρῶτον

δησις αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενής, μολύνεται· δὲν εἶναι ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ καταφρονήσῃ τὰ εἰδωλόθυτα οὔτε ἄπαξ διὰ παντός νὰ τὰ περιγελάσῃ ἀλλὰ ἀκόμη ἀποδίδει εἰς αὐτὰ κάποιαν ἀξίαν. Ὅπως ἀκριβῶς, ἂν κάποιος νομίζῃ ὅτι μολύνει τὸν ἑαυτόν του μὲ τὸ νὰ ἐγγίσῃ νεκρὸν καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἰουδαϊκὴν ἀντίληψιν καὶ ἐπειδὴ βλέπει ἄλλους νὰ ἐγγίζουσιν χωρὶς νὰ πιστεύουσιν τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, ἂν αὐτὸς ἐγγίσῃ τὸν νεκρὸν ἀποδεχόμενος τὴν ἰουδαϊκὴν ἀντίληψιν μολύνεται· τὸ ἴδιο καὶ ἐκεῖνοι τότε ἔπασχον· διότι λέγει· «Ὁρισμένοι δὲ πιστεύουσιν τὸ εἶδωλον ὡς θεότητα ἕως σήμερον». Δὲν ἔθεσε χωρὶς λόγον τὸ «ἕως τώρα», ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ ὅτι τίποτε δὲν ὠφελοῦντο, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπεδέχοντο τὴν νέαν ἀντίληψιν. Διότι οὔτε ἔπρεπε μὲ πιεστικὴν ἐπιμονὴν νὰ τοὺς παρακινήσῃ, ἀλλὰ κατ' ἄλλον τρόπον, μὲ τὴν πειθῶ καὶ τὴν διδασκαλίαν.

«Καὶ ἡ συνείδησις αὐτῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενής, μολύνεται». Ἔως ἐδῶ πουθενὰ δὲν κάμνει λόγον διὰ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἀλλὰ στρέφεται συνεχῶς γύρω ἀπὸ τὴν συνείδησιν αὐτοῦ ποῦ τρώγει τὰ εἰδωλόθυτα· διότι φοβεῖται μήπως, θέλων νὰ διορθώσῃ τὸν ἀσθενῆ, βλάβῃ τὸν ἰσχυρὸν καὶ κάμῃ καὶ τοῦτον ἀσθενῆ. Διὰ τοῦτο ἐξ ἴσου σκέπτεται καὶ διὰ τοῦτον καὶ δι' ἐκεῖνον· καὶ δὲν ἀφήνει νὰ γίνῃ αὐτὸ ἀντιληπτόν, ἀλλὰ προσέχει πολὺ τὸν λόγον του, ὥστε νὰ μὴ ὑποπτευθοῦν τοῦτο.

«Τὸ φαγητὸν δὲν μᾶς συνιστᾷ εἰς τὸν Θεόν. Διότι, οὔτε, ἐὰν φάγωμεν, προσδεύομεν, οὔτε, ἐὰν δὲν φάγωμεν, ὑστεροῦμεν»¹⁹. Βλέπετε πῶς πάλιν περιώρισεν τὴν ἀλαζονείαν των; Διότι, ἀφοῦ εἶπεν ὅτι ἔχομεν γνῶσιν ὄλοι καὶ ὄχι μόνον ἐκεῖνοι, καὶ ὅτι κανεῖς τίποτε δὲν γνωρίζει ὅπως πρέπει νὰ τὸ γνωρίσῃ καὶ ὅτι ἡ γνῶσις καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀλαζόνα, κατόπιν, ἀφοῦ τοὺς ἐπαρηγόρησε καὶ τοὺς εἶπεν, ὅτι ὄλοι δὲν κατέχουσιν τὴν γνῶσιν καὶ ὅτι αὐτοὶ μολύγονται ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας των, διὰ νὰ μὴ λέγουν ἐκεῖνοι, Καὶ τί μᾶς ἐνδιαφέρει, ἂν ὄλοι δὲν κατέχουσιν τὴν γνῶσιν; διατί δὲν ἔχει γνῶσιν ὁ τάδε; διατί νὰ εἶναι ἀσθενής εἰς τὴν πίστιν; διὰ νὰ μὴ προβάλλουσιν αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα, δὲν ἐπροχώρησεν εὐθέως νὰ τονίσῃ σαφῶς ὅτι πρέπει κανεῖς νὰ ἀπέχῃ ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα, διὰ νὰ μὴ βλάβῃ ἐκεῖνον, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀνέφερεν ἀκροθιγῶς αὐτὸ μόνον,

τὸ τούτου πλέον δείκνυσι. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι εἰ καὶ μη-
 δεις ἐβλάπτετο, μηδὲ ὁ τοῦ πλησίον προσῆν διαστροφή,
 οὐδὲ οὕτω δεῖ τοῦτο ποιεῖν· ματαιοπονεῖν γὰρ τοῦτό ἐστιν.
 Ὁ γὰρ ἀκούσας ὅτι βλέπεται μὲν ἕτερος, αὐτὸς δὲ ἔχει
 ἀπὸ τελείας γνώσεως γίνεσθαι; «Οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, πε-
 μάθη ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὠφελεῖται ἀπὸ τοῦ πράγματος. Διὰ
 τοῦτο πρῶτον τοῦτο τίθησι λέγων· «Βρῶμα δὲ ἡμᾶς οὐ
 παρίστησι τῷ Θεῷ». Εἶδες πῶς αὐτὸ ἐξευτελίζει, ὃ ἐδόκει
 ἀπὸ τελείας γνώσεως γίνεσθαι; «Οὔτε γὰρ ἐὰν φάγωμεν, πε-
 10 ρισσεύομεν», τουτέστιν, εὐδοκιμοῦμεν παρὰ τῷ Θεῷ ὡς
 ἀγαθὸν τι ποιήσαντες καὶ μέγα· «οὔτε ἐὰν μὴ φάγωμεν,
 ὑστεροῦμεν», τουτέστιν, οὐκ ἔλαττόν τι ἔχομεν.

5. Τέως μὲν οὖν αὐτὸ ἔδειξε περιττόν καὶ οὐδέν· ὃ
 γὰρ μήτε γινόμενον ὠφελεῖ, μήτε μὴ γινόμενον βλάπτει,
 15 περιττόν ἂν εἶη· προῖών δὲ καὶ τὴν βλάβην ἐκκαλύπτει
 πᾶσαν τοῦ πράγματος. Νῦν μέντοι τὴν εἰς τοὺς ἀδελφούς
 γινομένην λέγει. «Βλέπετε» γὰρ φησί, «μὴ πως ἡ ἐξουσία
 ὑμῶν αὕτη πρόσκομμα γένηται τοῖς ἀσθενούσι τῶν ἀδελ-
 φῶν». Οὐκ εἶπεν ὅτι ἡ ἐξουσία ὑμῶν πρόσκομμα γίνεται,
 20 οὐδὲ ἀπεφήνατο, ἵνα μὴ ἀναισχυντοτέρους ποιήσῃ· ἀλλὰ
 πῶς; «Βλέπετε» φοβῶν αὐτοὺς καὶ ἐντρέπων καὶ ἐπὶ ἄρνη-
 σιν ἄγων τοῦ μὴ ποιεῖν. Καὶ οὐκ εἶπεν, «ἡ γνῶσις ὑμῶν
 αὕτη», ὅπερ ἦν ἐγκωμίου μᾶλλον, οὐδὲ «ἡ τελειότης ὑμῶν
 αὕτη», ἀλλ', «ἡ ἐξουσία», ὅπερ προπετείας μᾶλλον καὶ αὐ-
 25 θαδείας καὶ ἀλαζονείας εἶναι ἐδόκει. Καὶ οὐκ εἶπε, «τοῖς
 ἀδελφοῖς», ἀλλά, «τοῖς ἀσθενούσι τῶν ἀδελφῶν», αὐξων
 τὴν κατηγορίαν ὅτι οὐδὲ ἀσθενούντων φείδονται, καὶ ταῦ-
 τα ἀδελφῶν. Ἔστω γὰρ· οὐ διορθοῖς οὐδὲ ἐγείρεις· τί καὶ
 ὑποσκελίζεις καὶ προσπταίειν ποιεῖς, δέον χεῖρα ὀρέγειν;
 30 Ἄλλ' οὐ βούλει τοῦτο· οὐκοῦν μηδὲ καταβάλης. Εἰ μὲν

κατὰ πρῶτον ἀναφέρει κάτι ἀνώτερον ἀπὸ αὐτό. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἐβλάπτετο καεῖς καὶ οὔτε ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος παρεξηγήσεως τοῦ πλησίον, οὔτε τότε θὰ ἔπρεπε νὰ κάμῃ καεῖς τοῦτο. Αὐτὸ ὁμῶς θὰ ἦτο ματαιοπονία· διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἤκουσεν ὅτι βλάπτεται μὲν ἄλλος, ὁ ἴδιος ὁμῶς ἔχει κέρδος, δὲν ἀπέχει ἀπὸ κάτι, ἀλλὰ ἀπέχει μᾶλλον τότε, ὅταν μάθῃ ὅτι ὁ ἴδιος δὲν ἔχει καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ τὸ πρᾶγμα. Δι' αὐτὸ θέτει τοῦτο πρῶτον λέγων «Τὸ φαγητὸν δὲν μᾶς συνιστᾷ εἰς τὸν Θεόν». Εἶδες πῶς ἐξευτελίζει αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο ὅτι προήρχετο ἀπὸ τελείαν γνῶσιν; «Διότι οὔτε, ἔάν φάγωμεν, προοδεύομεν», δηλαδή προοδεύομεν κατὰ Θεὸν μὲ τὸ νὰ κάμωμεν κάτι καλὸν καὶ μέγα· «οὔτε, ἔάν δὲν φάγωμεν, ὑστεροῦμεν», δηλαδή δὲν ὑστεροῦμεν εἰς τίποτε.

5. Ἔως ἐδῶ λοιπὸν ἀπέδειξεν ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι τίποτε καὶ περιττὸν· διότι ὅτι οὔτε ὠφελεῖ μὲ τὸ νὰ γίνεται οὔτε βλάπτει, ἂν δὲν γίνεται, αὐτὸ εἶναι περιττὸν· εἰς τὴν συνέχειαν ὁμῶς ἀποκαλύπτει καὶ ὀλην τὴν βλάβην τοῦ πράγματος. Τώρα ὁμῶς ἀναφέρει τὴν βλάβην ποὺ γίνεται εἰς τοὺς ἀδελφούς· διότι λέγει· «Προσέχετε μήπως ἡ ἐλευθερία σας αὐτὴ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστιν ἀδελφούς»²⁰. Δὲν εἶπεν ὅτι, ἡ ἐλευθερία σας γίνεται ἐμπόδιον, οὔτε ἐξέφρασε σαφῆ γνώμην, διὰ νὰ μὴ τοὺς καταστήσῃ περισσότερον ἀδιστακτοὺς· ἀλλὰ τί εἶπε; «Προσέχετε», προσπαθῶν νὰ τοὺς ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ δισταγμὸν καὶ νὰ τοὺς φέρῃ νὰ ἀρνηθοῦν νὰ κάμουν αὐτό. Καὶ δὲν εἶπεν, αὐτὴ ἡ γνῶσις σας, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο μᾶλλον ἐγκώμιον, οὔτε εἶπεν, αὐτὴ ἡ τελειότης σας, ἀλλὰ «ἡ ἐλευθερία», τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο ὅτι εἶναι μᾶλλον χαρακτηριστικὸν ἀπερισκεψίας καὶ αὐθαδείας καὶ ἀλαζονείας. Καὶ δὲν εἶπεν, εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἀλλὰ «εἰς τοὺς ἀσθενεῖς κατὰ τὴν πίστιν ἀδελφούς», αὐξάνων τὴν κατηγορίαν ὅτι δὲν σκέπτονται οὔτε τοὺς ἀσθενεῖς εἰς τὴν πίστιν, καὶ μάλιστα ἀδελφούς. Ἔστω λοιπὸν· δὲν διορθῶνεῖς οὔτε ἐγείρεις· διατί ἀντιθέτως καὶ ὑπονομεύεις καὶ συντελεῖς εἰς παραπτώματα, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ βοηθῆς; Ἀλλὰ δὲν θέλεις νὰ κάμῃς τοῦτο; οὔτε νὰ καταστρέφῃς λοιπὸν. Ἐάν μὲν ἦτο πονηρός, θὰ ἐχρειάζετο κόλασιν· ἐφ' ὅσον ὁμῶς εἶναι ἀσθενής, χρειάζε-

γὰρ πονηρὸς ἦν, κολάσεως ἐδεῖτο· εἰ δὲ ἀσθενής, ἰατρείας. Νυνὶ δὲ οὐκ ἀσθενής μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀδελφός.

«Ὅταν γὰρ τις ἴδῃ σε τὸν ἔχοντα γνῶσιν ἐν εἰδωλείῳ κατακείμενον, οὐχὶ ἢ συνείδησις αὐτοῦ ἀσθενοῦς ὄντος
 5 οἰκοδομηθήσεται εἰς τὸ τὰ εἰδωλόθυτα ἐσθίειν;». Εἰπὼν, «Βλέπετε μὴ πρόσκομμα γένηται ἢ ἐξουσία ὑμῶν αὐτῆ», λέγει πῶς καὶ τίνι τρόπῳ γίνεται. Καὶ πανταχοῦ τὴν ἀσθενεῖαν τίθησιν, ἵνα μὴ δόξη τῆς τοῦ πράγματος φύσεως εἶναι ἢ βλάβη καὶ φοβεροὶ φανῶσιν οἱ δαίμονες. Νῦν μὲν
 10 γὰρ ἐγγύς ἐστὶν ἀποστῆναι τέλειον τῶν εἰδώλων, φησί· σὲ δὲ ὄρων ἐμφιλοχωροῦντα ἐκείνοις, ἀντὶ παραινέσεως τὸ πρᾶγμα δέχεται, καὶ ἐναπομένει καὶ αὐτός. Ὡστε οὐ τῆς ἀσθενείας μόνον ἐστὶ τῆς ἐκείνου, ἀλλὰ καὶ τῆς σῆς ἀκαιρίας ἢ ἐπιβουλή· σὺ γὰρ αὐτὸν ἀσθενέστερον ποιεῖς.
 15 «Καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀσθενῶν ἀδελφός ἐπὶ τῇ σῇ βρώσει, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε». Δύο γὰρ ἔχεις τὰ συγγνώμης σε ἀποστεροῦντα ἐπὶ τῇ βλάβῃ ταύτῃ, καὶ ὅτι ἀσθενής καὶ ὅτι ἀδελφός· μᾶλλον δὲ καὶ τρίτον, καὶ πάντων φοβερώτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι Χριστὸς μὲν οὐδὲ
 20 ἀποθανεῖν παρητήσατο ὑπὲρ αὐτοῦ, σὺ δὲ αὐτῷ οὐδὲ συγκαταβαίνειν ἀνέχη. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἀναμιμνήσκει τὸν τέλειον, τίς ἦν καὶ αὐτὸς ἔμπροσθεν, καὶ ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπέθανε. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὑπὲρ οὐ καὶ ἀποθανεῖν σε ἔδει, ἀλλ' ὁ πολλῷ μεῖζον ἦν, ὅτι καὶ Χριστὸς δι' αὐτὸν ἀπέ-
 25 θανεν. Εἶτα ὁ μὲν δεσπότης ὁ σὸς ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ οὐ παρητήσατο, σὺ δὲ οὕτως οὐδένα αὐτοῦ ποιῆ λόγον, ὡς μηδὲ τραπέζης ἐναγοῦς ἀποσχέσθαι δι' αὐτόν· ἀλλ' ἕως αὐτὸν ἀπόλλυσθαι μετὰ τὴν σωτηρίαν τὴν οὕτω γενομένην, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, διὰ βρῶμα; Οὐδὲ γὰρ
 30 εἶπεν, ἐπὶ τῇ σῇ τελειότητι, οὐδέ, ἐπὶ τῇ σῇ γνώσει, ἀλλ' «ἐπὶ τῇ σῇ βρώσει». Ὡστε τέσσαρα τὰ ἐγκλήματα καὶ

21. αὐτ. 10.

22. αὐτ. 11.

ται θεραπείαν. Τώρα μάλιστα δὲν εἶναι μόνον ἀσθενῆς ἀλλὰ καὶ ἀδελφός.

«Διότι, ὅταν κάποιος ἴδῃ ἐσέ, πού ἔχεις γνῶσιν, νὰ κάθῃσαι εἰς ναὸν εἰδώλου, ἢ συνειδήσείς του πού εἶναι ἀσθενῆς δὲν θὰ παρακινηθῇ εἰς τὸ νὰ τρώγῃ κρέατα θυσιῶν;»²¹. Ἀφοῦ εἶπε, «Προσέχετε μήπως ἡ ἐλευθερία σας αὐτὴ γίνῃ ἐμπόδιον», λέγει πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον γίνεται. Καὶ θέτει παντοῦ τὴν ἀσθένειαν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἡ βλάβη προέρχεται ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος καὶ φανοῦν φοβεροὶ οἱ δαίμονες. Τώρα μὲν, λέγει, εἶναι πολὺ πλησίον εἰς τὸ νὰ ἐγκαταλείψῃ ἐντελῶς τὰ εἰδῶλα· ἐπειδὴ ὁμοῦς βλέπει ἐσένα νὰ εἰσέρχῃσαι εἰς τὸν ναὸν εἰδώλων μὲ εὐχαρίστησιν, τὸ ἐκλαμβάνει ὡς παραινέσιν καὶ μένει καὶ ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Ὡστε ἡ ἐπιβουλή δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα μόνον τῆς ἀσθενείας ἐκείνου ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδικῆς σου ἀκαίρου συμπεριφορᾶς· διότι σὺ τὸν κάμνεις ἀσθενέστερον.

«Καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἰδικοῦ σου φαγητοῦ χάνεται ὁ ἀσθενῆς ἀδελφός, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Χριστὸς ἀπέθανε»²². Δηλαδή, δύο εἶναι αὐτὰ, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συγχωρηθῆς διὰ τὴν βλάβην αὐτὴν, ὅτι εἶναι ἀσθενῆς εἰς τὴν πίστιν καὶ ὅτι εἶναι ἀδελφός· μᾶλλον δὲ ὑπάρχει καὶ τρίτον, πού εἶναι καὶ τὸ φοβερότερον ὄλων. Ποῖον λοιπὸν εἶναι τοῦτο; ὅτι ὁ Χριστὸς ἐδέχθη ἀκόμη καὶ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, σὺ ὁμοῦς δὲν ἀνέχεσαι οὔτε συγκατάβασιν νὰ δείξῃς εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὑπενθυμίζει τὸν τέλειον, ποῖος ἦτο καὶ ὁ ἴδιος προηγουμένως, καὶ ὅτι καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπέθανε. Καὶ δὲν εἶπε, Διὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε ἀκόμη καὶ νὰ ἀποθάνῃς, ἀλλὰ εἶπεν αὐτὸ πού ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, ὅτι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἀπέθανε δι' αὐτόν. Ἐπομένως, ὁ μὲν Κύριός σου ἐδέχθη νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, σὺ δὲ τόσον πολὺ δὲν τὸν σκέπτεσαι, ὥστε νὰ μὴ ἀπομακρύνῃσαι οὔτε ἀπὸ μολυσμένην τράπεζαν χάριν αὐτοῦ· καὶ μετὰ τὴν σωτηρίαν του, ἡ ὁποία ἔτσι τοῦ ἐδόθη, τὸν ἀφήνεις νὰ χαθῇ, καὶ τὸ φοβερότερον, ἐξ αἰτίας τοῦ φαγητοῦ; διότι δὲν εἶπεν ἐξ αἰτίας τῆς τελειότητός σου, οὔτε ἐξ αἰτίας τῆς γνώσεώς σου, ἀλλὰ «ἐξ αἰτίας τοῦ φαγητοῦ σου». Ὡστε τέσσαρα εἶναι τὰ ἐγκλήματατά σου καὶ μάλιστα πάρα πολὺ μεγάλα, ὅτι εἶναι

σφόδρα μέγιστα, ὅτι καὶ ἀδελφός, καὶ ἀσθενῶν, καὶ οὗ τοσοῦτον ὁ Χριστὸς ἐποιήσατο λόγον ὡς καὶ ἀποθανεῖν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα πάντα διὰ βρῶμα ἀπόλλυται.

«Οὕτω δὲ ἀμαρτάνοντες εἰς τοὺς ἀδελφούς καὶ τύ-
 5 πτοντες αὐτῶν τὴν συνείδησιν ἀσθενοῦσαν εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνετε». Ὅρας πῶς ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὴν τῆς παρανομίας τὴν κορυφὴν τὸ ἀμάρτημα ἀνήγαγε; Καὶ πάλιν τῆς ἀσθενείας μέμνηται τῆς ἐκείνων. «Ὅπερ γὰρ ἐνόμιζον ὑπὲρ αὐτῶν εἶναι οὗτοι, τοῦτο πανταχοῦ εἰς τὴν αὐ-
 10 τῶν περιτρέπει κεφαλὴν. Καὶ οὐκ εἶπε, σκανδαλίζοντες, ἀλλὰ, «τύπτοντες», ὥστε τῇ ἐμφάσει τῆς λέξεως τὴν ὠμότητα ἐνδείξασθαι. Τί γὰρ ἀπηνέστερον ἀνθρώπου γένοιτ' ἂν τοῦ τὸν νοσοῦντα τύπτοντος; Καὶ γὰρ πληγῆς ἀπάσης χαλεπώτερον τὸ σκανδαλίζειν· πολλάκις γοῦν καὶ θάνατον
 15 τοῦτο εἰργάσατο. Καὶ πῶς εἰς Χριστὸν ἀμαρτάνουσιν; Ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὰ τῶν οἰκετῶν αὐτὸς οἰκειοῦται· δευτέρῳ δέ, ὅτι εἰς τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ εἰς τὸ μέλος τελοῦσιν οἱ τυπτόμενοι· τρίτῳ, ὅτι τὸ ἔργον αὐτοῦ, ὃ διὰ τῆς οἰκείας ὠκοδόμησε σφαγῆς, τοῦτο οὗτοι καθαιροῦσι διὰ τὴν οἰ-
 20 κείαν φιλοτιμίαν.

«Διόπερ εἰ βρῶμα σκανδαλίζει τὸν ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέας εἰς τὸν αἰῶνα». Τοῦτο διδασκάλου ἀρίστου, τὸ δι' ἑαυτοῦ παιδεύειν ἃ λέγει. Καὶ οὐκ εἶπεν, εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως ἀλλ' ὅπως οὖν. Καὶ οὐ λέγω, φησίν,
 25 εἰδωλόθυτον, ὃ καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν κεκώλυται· ἀλλ' εἴ τι καὶ τῶν ἐν ἐξουσίᾳ καὶ συγκεχωρημένων σκανδαλίζει, καὶ ἐκείνων ἀφέξομαι· καὶ οὐ μίαν οὐδὲ δευτέραν ἡμέραν, ἀλλὰ τὸν πάντα χρόνον τῆς ζωῆς. «Οὐ μὴ γὰρ φάγω», φησί, «κρέα εἰς τὸν αἰῶνα». Καὶ οὐκ εἶπεν, ἵνα μὴ ἀπολέσω τὸν
 30 ἀδελφόν, ἀλλ' ἵνα μηδὲ ἀπλῶς σκανδαλίσω. Καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας τὰ περισπούδαστα τῷ Χριστῷ καὶ τοιαῦτα ὡς καὶ θάνατον ἐλέσθαι δι' αὐτά, ταῦτα οὕτως ἡμᾶς εὐκαταφρόνητα νομίζειν, ὡς μηδὲ βρωμάτων ἀπέχεσθαι δι' αὐτά.

ἀδελφός σου, ὅτι εἶναι ἀσθενής εἰς τὴν πίστιν, καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς τόσον ἐνδιεφέρθη δι' αὐτόν, ὥστε καὶ νὰ ἀποθάνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ ὅτι πέραν ὄλων αὐτῶν χάνεται ἐξ αἰτίας τοῦ φαγητοῦ.

« Ἀμαρτάνοντες δὲ ἔτσι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ πληγώνοντες τὴν συνείδησίν των πού εἶναι ἀσθενής ἀμαρτάνετε πρὸς τὸν Χριστόν »²³. Βλέπεις πῶς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνήγαγε τὸ ἀμάρτημα εἰς τὴν ἰδίαν τὴν κορυφὴν τῆς παρανομίας; Καὶ πάλιν ὑπενθυμίζει τὴν ἀσθένειαν ἐκείνων. Αὐτὸ δηλαδὴ πού ἐνόμιζον ἐκεῖνοι ὅτι εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν, τοῦτο τὸ στρέφει ἀπὸ παντοῦ κατὰ τῆς κεφαλῆς των. Καὶ δὲν εἶπε, σκανδαλίζοντες, ἀλλὰ « πληγώνοντες », ὥστε μὲ τὴν ἔμφασιν τῆς λέξεως νὰ δείξῃ τὴν ὠμότητα. Διότι τί σκληρότερον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος κτυπᾷ ἀσθενῆ; διότι ὁ σκανδαλισμὸς εἶναι τὸ φοβερώτερον ἀπὸ κάθε κτύπημα· ὡς γνωστόν, αὐτὸς πολλάκις προεκάλεσεν ἀκόμη καὶ θάνατον. Καὶ πῶς ἀμαρτάνουν εἰς τὸν Χριστόν; Πρῶτον, μὲ τὸ νὰ θεωρῇ ἰδικά του ὅσα ἀνήκουν εἰς τοὺς δούλους του· δεύτερον δὲ ὅτι ὅσοι πληγώνονται τὸ ἀποδίδουν εἰς τὸ σῶμα καὶ εἰς τὸ μέλος αὐτοῦ· τρίτον, ὅτι τὸ ἔργον του, τὸ ὁποῖον οἰκοδόμησε μὲ τὴν ἰδικὴν του θυσίαν, αὐτὸ τὸ καταστρέφουν μὲ τὴν πλεονεξίαν των.

« Διὰ τοῦτο, ἐὰν σκανδαλίζῃ τὸν ἀδελφόν μου τὸ φαγητόν, δὲν θὰ φάγω ποτὲ κρέας »²⁴. Τοῦτο εἶναι χαρακτηριστικὸν διδασκάλου ἀρίστου, τὸ νὰ διαπαιδαγωγῇ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του εἰς ὅσα λέγει. Καὶ δὲν εἶπεν, εἴτε δικαίως εἴτε ἀδίκως, ἀλλὰ καθ' οἷονδήποτε τρόπον. Καὶ δὲν ἀναφέρω, λέγει, εἰδωλόθυτον, τὸ ὁποῖον μοῦ ἀπαγορεύεται καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν· ἀλλ' ἐὰν σκανδαλίζῃ ἀκόμη καὶ κάτι ἀπὸ ὅσα ἔχω τὸ δικαίωμα καὶ μοῦ ἐπιτρέπονται, θὰ ἀποφύγω καὶ ἐκεῖνα· καὶ ὄχι μόνον μίαν ἢ δύο ἡμέρας, ἀλλὰ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν μου· διότι λέγει· « Δὲν θὰ φάγω ποτὲ κρέας ». Καὶ δὲν εἶπε, διὰ νὰ μὴ συντελέσω εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀδελφοῦ, ἀλλὰ « ἀπλῶς διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσω ». Δεικνύει λοιπὸν ἐσχάτην μωρίαν αὐτὰ πού εἶναι πολὺ σημαντικὰ διὰ τὸν Χριστόν καὶ εἶναι τέτοια, ὥστε ἀκόμη καὶ θάνατον νὰ προτιμήσωμεν δι' αὐτὰ, αὐτὰ νὰ τὰ θεωρῶμεν τόσον εὐκαταφρόνητα, ὥστε οὔτε ἀπὸ φαγητὰ νὰ ἀπέχωμεν πρὸς χάριν των.

6. Ταῦτα δὲ οὐ πρὸς ἐκείνους μόνον ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς ἂν ἔχοι καιρὸν λέγεσθαι, τοὺς καταφρονοῦντας τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας, καὶ τὰ σατανικὰ ἐκεῖνα φθεγγομένους ῥήματα. Τὸ γὰρ λέγειν, τί δέ μοι μέλει, ἂν ὁ δεῖνα
 5 σκανδαλίζηται, καὶ ὁ δεῖνα ἀπόλλυται; τῆς ὠμότητος τῆς ἐκείνου καὶ τῆς ἀπανθρωπίας ἐστί. Καίτοιγε τότε μὲν καὶ τῆς τῶν σκανδαλιζομένων ἀσθενείας ἦν τὸ συμβαῖνον· ἐφ' ἡμῶν δὲ οὐκέτι. Τοιαῦτα γὰρ ἀμαρτάνομεν, ἃ καὶ τοὺς ἰσχυροὺς σκανδαλίζει. "Ὅταν γὰρ τύπτωμεν καὶ ἀρπάζω-
 10 μεν καὶ πλεονεκτῶμεν καὶ ὡς ἀνδραπόδοις τοῖς ἐλευθέροις ἀποχρώμεθα, τίνα οὐχ ἱκανὰ ταῦτα σκανδαλίσει; Μὴ γὰρ εἶπης ὅτι ὁ δεῖνα ὑποδηματορράφος, μηδ' ὅτι δευσοποιὸς ἕτερος, μηδ' ὅτι χαλκοτύπος ἄλλος· ἀλλ' ἐννόησον ὅτι πιστὸς καὶ ἀδελφός. Ἐκείνων γὰρ ἐσμεν μαθηταὶ τῶν ἀλιέων,
 15 τῶν τελωνῶν, τῶν σκηνορράφων, ἐκείνου τοῦ τραφέντος ἐν οἰκίᾳ τέκτονος, καὶ τὴν μνηστὴν τούτου μητέρα καταξιώσαντος σχεῖν, καὶ ἐκ σπαργάνων ἐπὶ φάτνης κειμένου καὶ οὐκ ἔχοντος ὅπου κλίνη τὴν κεφαλὴν, τοῦ τοσαῦτα ὁδοιποροῦντος, ὡς καὶ κοπιᾶν ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας, τοῦ
 20 παρ' ἐτέρων τρεφομένου.

Ταῦτα λογίζου, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε τὸν τυφὸν τὸν ἀνθρώπινον, ἀλλὰ καὶ τὸν σκηνοποιόν, καὶ τὸν ἐπ' ὀχήματος φερόμενον καὶ μυρίους παῖδας ἔχοντα καὶ σοβοῦντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀδελφὸν εἶναι νόμιζε· μᾶλλον δὲ τοῦτον
 25 πλέον ἢ ἐκεῖνον. Καὶ γὰρ ἀδελφὸς ἐκεῖνος εἰκότως ἂν λέγοιτο μᾶλλον ὁ μᾶλλον ἐοικώς. Τίς οὖν ἔοικε τοῖς ἀλιεῦσιν; ὁ ἐκ τῆς καθ' ἡμέραν ἐργασίας τρεφόμενος καὶ μηδὲ οἰκέτην ἔχων μηδὲ καταγώγιον ἀλλὰ πάντοθεν ἐσταυρωμένος, ἢ ἐκεῖνος ὁ τοσοῦτον περιβεβλημένος τυφὸν καὶ τὰ
 30 ἐναντία ποιῶν τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις; Μὴ δὴ καταφρόνει τοῦ μᾶλλον ἀδελφοῦ· τῆς γὰρ εἰκόνας οὗτος μᾶλλον ἔστηκεν ἐγγύς τῆς ἀποστολικῆς.

Ἄλλ' οὐχ ἐκῶν, ἀλλ' ἀναγκαζόμενος, φησὶν· οὐ γὰρ

6. Αὐτὰ θὰ ἦσαν ἐπίκαιρα νὰ λέγωνται ὄχι μόνον πρὸς ἐκείνους ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι καταφρονοῦμεν τὴν σωτηρίαν τῶν πλησίον καὶ λέγομεν τοὺς σατανικοὺς ἐκείνους λόγους. Διότι τὸ νὰ λέγωμεν, τί μὲ μέλει, ἂν ὁ τάδε σκανδαλίζεται καὶ ὁ τάδε χάνῃ τὴν σωτηρίαν του; ὁμοιάζει μὲ τὴν ὠμότητα ἐκείνου (τοῦ Σατανᾶ) καὶ τὸ μῖσος του κατὰ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τότε μὲν ὁ σκανδαλισμὸς ὠφείλετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν τῶν σκανδαλιζομένων, εἰς τὴν ἐποχὴν μας ὁμως δὲν ὀφείλεται πλέον εἰς αὐτήν· διότι εἶναι τέτοια τὰ ἀμαρτήματά μας, ποὺ σκανδαλίζουν καὶ τοὺς ἰσχυροὺς. Ὅταν δηλαδὴ κτυπῶμεν καὶ ἀρπάζωμεν καὶ δεικνύωμεν πλεονεξίαν καὶ συμπεριφερώμεθα πρὸς ἐλευθέρους ἀνθρώπους ὡς εἰς δούλους, ποῖον δὲν ἔμποροῦν αὐτὰ νὰ σκανδαλίσουν; Μὴ εἶπης ὅτι ὁ τάδε εἶναι ὑποδηματοποιός, οὔτε ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι βαφεύς, οὔτε ὅτι ὁ ἄλλος εἶναι χαλκουργός, ἀλλὰ σκέψου ὅτι εἶναι πιστὸς καὶ ἀδελφός. Εἶμεθα μαθηταὶ ἐκείνων τῶν ἀλιέων, τῶν τελωνῶν, τῶν σκηνοποιῶν, ἐκείνου ποὺ ἀνετράφη μέσα εἰς τὴν οἰκίαν ξυλουργοῦ, τὴν μνηστὴν τοῦ ὁποίου ἠξιώθη νὰ ἔχῃ μητέρα, ἐκείνου ποὺ ἐτοποθετήθη ἀπὸ τὰ σπάργανα ἐπάνω εἰς φάτνην καὶ δὲν εἶχε ποῦ νὰ κλίνῃ τὴν κεφαλὴν του, ἐκείνου ποὺ ἔκαμνε τόσας ὁδοιπορίας, ὥστε νὰ εἶναι κατάκοπος ἀπὸ αὐτάς, ἐκείνου ποὺ τὸν ἔτρεφον ἄλλοι.

Αὐτὰ νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ θεωρῆς τιποτένιαν τὴν ἀνθρωπίνην ἀλαζονείαν, ἀλλὰ καὶ τὸν σκηνοποιὸν καὶ ἐκεῖνον ποὺ μεταφέρεται ἐπάνω εἰς ὄχημα καὶ ἔχει μυρίους ὑπηρέτας καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ἀγορὰν μὲ μεγαλοπρέπειαν νὰ τὸν θεωρῆς ἀδελφόν, καὶ μάλιστα περισσότερον αὐτὸν παρὰ ἐκεῖνον. Ὅρθῶς ὀνομάζεται ἀδελφός ἐκεῖνος ποὺ ὁμοιάζει περισσότερον. Ποῖος λοιπὸν ὁμοιάζει τοὺς ἀλιεῖς; ἐκεῖνος ποὺ τρέφεται ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἐργασίαν του καὶ δὲν ἔχει δοῦλον μήτε κατοικίαν ἀλλὰ εἶναι καθ' ὅλα ἐσταυρωμένος ἢ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔχει τόσῃν ἀλαζονείαν καὶ ἐνεργεῖ ἀντίθετα ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ; Μὴ λοιπὸν καταφρονῆς τὸν ἀληθινὸν ἀδελφόν σου, διότι αὐτὸς εἶναι ἐγγύτερον πρὸς τὴν εἰκόνα τῶν Ἀποστόλων.

Ἀλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτὸς εἶναι ἔτσι ὄχι μὲ τὴν θέλησίν

κατὰ γνώμην τοῦτο ποιεῖ. Πόθεν τοῦτο; Οὐκ ἤκουσας, «Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε»; Ἴνα δὲ μάθῃς ὅτι οὐκ ἄκων, πρόσελθε καὶ δὸς μυρία χρυσοῦ τάλαντα, καὶ ὄψει διακρουόμενον. Ὡστε εἰ καὶ μὴ ἐκ προγόνων διεδέξατο πλου-
 5 τον, ἀλλ' ὅταν, ἐξὸν λαβεῖν, μὴ προσῆται μηδὲ προστιθῆ τοῖς οὔσι, μέγιστον δεῖγμα ἐκφέρει τοῦ χρημάτων ὑπερ-
 ορᾶν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Ζεβεδαίου τοῦ σφόδρα πένη-
 τος υἱὸς ἦν· ἀλλ' οὐ δῆπου διὰ τοῦτο κατηναγκασμένην
 αὐτοῦ τὴν πενίαν εἶναι φήσομεν. Ὅταν οὖν ἴδῃς ἡλοκο-
 10 ποῦντα, σφυροκοποῦντα, ἡσβολωμένον, μὴ διὰ τοῦτο καταφρόνει, ἀλλὰ διὰ τοῦτο θαύμαζε· ἐπεὶ καὶ Πέτρος καὶ διεζώσατο καὶ σαγήνην μετεχειρίζε καὶ ἠλίευε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ δεσπότη. Καὶ τί λέγω Πέτρον; Παῦλος γὰρ αὐτὸς οὗτος μετὰ τοὺς μυρίους διαούλους καὶ τὰ
 15 τοσαῦτα θαύματα ἐπὶ σκηνορραφείου ἐστῶς δέρματα ἔρρα-
 πτε, καὶ ἠδοῦντο αὐτὸν ἄγγελοι καὶ δαίμονες ἔτρεμον· καὶ οὐκ ἠσχύνετο λέγων· «Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὔσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται». Καὶ τί λέγω, οὐκ ἠσχύνετο; Καὶ ἐνεκαλλωπίζετο μὲν οὖν τούτῳ.

20 Καὶ τίς ἐστι κατὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ Παύλου, φησί, νῦν; Οἶδα κάγῳ ὅτι οὐδεὶς, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο τοῦ καταφρονεῖσθαι ἄξιοι οἱ νῦν ὄντες. Εἰ γὰρ διὰ τὸν Χριστὸν τιμᾶς, κἂν ἔσχατος ἦ, πιστὸς δέ, δίκαιος ἂν εἴη τιμᾶσθαι. Καὶ γὰρ εἰ στρατηγῶ καὶ στρατιώτου ψιλοῦ παραγενομένων,
 25 ἀμφοτέρων βασιλεῖ φίλων ὄντων, σὺ τὴν οἰκίαν ἑκατέρους ἀνέφξας, διὰ τίνος μᾶλλον ἔδοξας ἂν τὸν βασιλέα τιμᾶν; Εὐδὴλον ὅτι διὰ τοῦ στρατιώτου· ὁ μὲν γὰρ στρατηγὸς εἶ-
 χε καὶ τῆς τοῦ βασιλέως φιλίας χωρὶς πολλὰ ἵκανὰ πείσαι ταύτην παρασχεῖν αὐτῷ τὴν τιμὴν, ὁ δὲ στρατιώτης οὐδέν
 30 ἕτερον ἢ τὴν τοῦ βασιλέως φιλίαν. Διὰ τοῦτο καὶ χωλοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ τοὺς οὐκ ἔχοντας ἀντιδοῦναι, καλεῖσθαι

25. Ματθ. 7,1.

26. Πρ. 20,34.

του, ἀλλὰ διότι πιέζεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκην· δὲν τὸ κάμνει, διότι τὸ θέλει. Ἐκ τούτου γινώσκεις αὐτό; Δὲν ἤκουσες τὸ «Μὴ κρίνετε, διὰ νὰ μὴ κριθῆτε»²⁵; Διὰ νὰ μάθῃς δὲ ὅτι ζῆ ἔτσι μὲ τὴν θέλησίν του, πλησίασε καὶ δῶσε μυρία χρυσῶν τάλαντα, καὶ θὰ τὸν ἴδῃς νὰ τὰ ἀποκρούῃ. Ὅστε, ἂν καὶ δὲν ἐκκληρονόμησε πλοῦτον ἀπὸ τοὺς προγόνους του, ἐφ' ὅσον, ἐνῶ τοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ λάβῃ, δὲν τὸν δέχεται οὔτε τὸν προσθέτει εἰς ὅσα ἔχει, παρουσιάζει μέγιστον παράδειγμα περὶ φρονήσεως τῶν χρημάτων. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Ζεβεδαίου ἦτο υἱὸς πτωχοτάτου, ἀλλὰ ὅπωςδήποτε δὲν θὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ πενία του ἦτο ἐξ ἀνάγκης. Ὅταν λοιπὸν ἴδῃς κάποιον νὰ καρφώγῃ καρφιά, νὰ σφυροκοπῇ τὰ σίδηρα, νὰ ἔχῃ μαυρισμένον τὸ πρόσωπόν του ἀπὸ τὴν καπνίαν τοῦ ἐργαστηρίου του, μὴ διὰ τοῦτο τὸν περιφρονῆς, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς θαύμαζε, διότι καὶ ὁ Πέτρος ἐφόρεσε ζώνην ἀπλοῦ ἔργατου καὶ ἔσυρε δίκτυα καὶ ἠλίευε μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Καὶ τί ἀναφέρω τὸν Πέτρον; Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος μετὰ τὰ μύρια ταξίδια καὶ τὰ τόσα θαύματα ἔμενεν εἰς σκηνοραφεῖον καὶ ἔραπτε δέρματα, καὶ οἱ ἄγγελοι τὸν ἐσέβοντο καὶ οἱ δαίμονες τὸν ἔτρεμον· καὶ δὲν ἐντρέπετο νὰ λέγῃ· «Αὐτὰ τὰ χέρια μου ὑπηρέτησαν τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδικὰς μας καὶ τῶν συνοδῶν μου»²⁶. Καὶ τί λέγω ὅτι δὲν ἐντρέπετο; Ἀντιθέτως μάλιστα, ἐκαυχᾶτο δι' αὐτό.

Καὶ ποιὸς εἶναι τώρα, θὰ ἔλεγε κάποιος, ὁμοίος μὲ τὸν Παῦλον εἰς τὴν ἀρετήν; Καὶ ἐγὼ γινώσκω ὅτι κανεὶς, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν δὲν εἶναι ἄξιοι νὰ περιφρονῶνται οἱ ὑπάρχοντες τώρα. Διότι, ἐὰν τὸν τιμᾶς διὰ τὸν Χριστόν, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι ὁ ἔσχατος, εἶναι ὁμοίως πιστός, δικαιούται νὰ τιμᾶται. Ἐὰν δηλαδὴ ἔλθουν στρατηγὸς καὶ ἀπλοῦς στρατιώτης, καὶ οἱ δύο φίλοι τοῦ βασιλέως, καὶ σὺ ἀνοίξῃς τὴν οἰκίαν σου καὶ εἰς τοὺς δύο, μὲ ποῖον ἐφάνης περισσότερον ὅτι τιμᾶς τὸν βασιλέα; Εἶναι φανερόν ὅτι μὲ τὸν στρατιώτην· διότι ὁ μὲν στρατηγὸς καὶ χωρὶς τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως εἶχε πολλὰ προσόντα ἱκανὰ νὰ σὲ πείσουν νὰ τοῦ ἀποδώσῃς αὐτὴν τὴν τιμὴν, ὁ δὲ στρατιώτης δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς μᾶς παρήγγειλε νὰ καλοῦμεν εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα μας χωλοὺς καὶ ἀναπήρους καὶ ὄσους δὲν

ἐπὶ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα ἡμῶν ἐκέλευσεν ὁ Θεός, ὅτι αὐταὶ μάλιστα κυρίως εἰσὶν αἱ διὰ τὸν Θεὸν γινόμεναι εὐποιΐαι. Ἄν δὲ μέγαν τινὰ καὶ περίβλεπτον ξενίσης, οὐχ οὕτω καθαρὰ ἐλεημοσύνη τὸ γινόμενον, ἀλλὰ μερίζεται τι
 5 πρὸς σέ καὶ κενοδοξία πολλάκις καὶ τὸ παθεῖν εὖ καὶ ἐπισημότερον πολλοῖς δι' ἐκεῖνον γίνεσθαι.

Πολλοὺς γοῦν ἔχοιμι ἂν ἐπιδεῖξαι καὶ διὰ τοῦτο τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἀγίων θεραπεύοντας, ἵνα καὶ παρὰ ἄρχουσι πλείονος δι' ἐκείνων ἀπολαύσῃ παρρησίας,
 10 καὶ τοῖς αὐτῶν πράγμασι καὶ ταῖς οἰκίαις ἐντεῦθεν χρησιμώτεροι γίνωνται. Καὶ πολλὰς τοιαύτας τοὺς ἀγίους ἐκείνους ἀπαιτοῦσι χάριτας ὅπερ αὐτοῖς λυμαίνεται τῆς φιλοξενίας τὴν ἀντίδοσιν, ὅταν αὐτὴν γνώμη τοιαύτη μετίωσι. Καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ τῶν ἀγίων τοῦτο; Ὁ γὰρ
 15 παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβὰς τῶν πόνων ἐνταῦθα ζητῶν καὶ διὰ τὰ παρόντα μετιῶν ἀρετὴν, ἠλάττωσεν αὐτοῦ τὸν μισθόν· ὁ δὲ ὀλοκλήρους ἀπαιτῶν ἐκεῖ τοὺς στεφάνους, πολὺ θαυμαστότερος φαίνεται, κατὰ τὸν Λάζαρον ἐκεῖνον τὸν πάντα ἐκεῖ ἀπολαβόντα τὰ ἀγαθὰ, κατὰ τοὺς παῖδας
 20 τοὺς τρεῖς, οἱ μέλλοντες εἰς τὴν κάμινον ἐμπίπτειν ἔλεγον ὅτι «Ἔστι Θεὸς ἐν οὐρανοῖς ἰκανὸς ἐξελέσθαι ἡμᾶς· καὶ ἐὰν μή, γνωστὸν ἔστω σοι, βασιλεῦ, ὅτι τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύομεν καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῇ, ἣ ἔστησας, οὐ προσκυνούμεν»· κατὰ τὸν Ἀβραάμ, ὃς καὶ ἀνήγαγε τὸν υἱὸν καὶ
 25 ἔσφαξε, καὶ ταῦτα οὐκ ἐπὶ μισθῷ τινι ἔπραττεν, ἀλλὰ μίαν ἠγούμενος μεγίστην ἀμοιβὴν, τὸ ὑπακούειν τῷ δεσπότη.

Τούτους καὶ ἡμεῖς μιμώμεθα· οὕτω γὰρ καὶ δαψιλῆς ἡ ἀντίδοσις ἡμῖν ἤξει τῶν ἀγαθῶν, ὅτι μετὰ τοιαύτης ἅπαντα πράττομεν γνώμης, καὶ λαμπροτέρων ἐπιτευξόμεθα
 30 στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἀγίῳ Πνεύματι ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἤμποροῦν νᾶ μᾶς τὰ ἀνταποδώσουν, διότι αὐταὶ πρὸ παντὸς εἶναι αἱ ἀγαθοεργίαι ποῦ γίνονται διὰ τὸν Θεόν. Ἄν φιλοξενήσης κάποιον μέγαν καὶ ἐπιφανῆ, ἢ πρᾶξις σου δὲν εἶναι ἐντελῶς καθαρὰ ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ πολλάκις ἔχει μερίδιον καὶ κενοδοξία σου καὶ ἐπιθυμία σου νᾶ εὐεργετηῖς καὶ γίνεσαι ἐπιφανέστερος εἰς πολλοὺς χάρις εἰς ἐκεῖνον.

Θὰ ἤμποροῦσα λοιπὸν νᾶ δείξω πολλοὺς, οἱ ὅποιοι περιποιοῦνται τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἀγίων, διὰ νᾶ ἔχουν περισσοτέραν παρρησίαν εἰς τοὺς ἄρχοντας χάρις εἰς ἐκείνους καὶ διὰ τὴν λόγον αὐτὸν νᾶ γίνωνται χρησιμώτεροι εἰς τὰς περιουσίας καὶ τὰς οἰκίας των. Καὶ πολλὰς τέτοιας χάριτας ζητοῦν ἀπὸ τοὺς ἀγίους ἐκείνους, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καταστρέφει τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς φιλοξενίας, ἐφ' ὅσον τὴν προσφέρει μὲ τέτοια κίνητρα. Καὶ διατί πρέπει νᾶ ἀναφέρω αὐτὸ περὶ τῶν ἀγίων; Διότι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ζητεῖ ἀπὸ τὸν Θεόν ἐδῶ τὴν ἀνταμοιβὴν τῶν κόπων του καὶ ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν διὰ τὰ παρόντα, ἐλαττώνει τὸν μισθὸν του· ἐκεῖνος δὲ ὁποῖος ζητεῖ ὀλοκλήρους τοὺς στεφάνους ἐκεῖ φαίνεται πολὺ θαυμαστότερος κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνου τοῦ Λαζάρου, ποῦ ἀπελάμβανεν ὄλα τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖ, κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν τριῶν παιδιῶν, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἐπρόκειτο νᾶ ριφθοῦν εἰς τὴν κάμινον ἔλεγον, ὅτι «Ἵπάρχει εἰς τὸν οὐρανὸν Θεὸς ἰκανὸς νᾶ μᾶς σώσῃ· καὶ ἂν δὲν μᾶς σώσῃ, νᾶ τὸ γνωρίζῃς βασιλεῦ, ὅτι δὲν λατρεύομεν τοὺς θεοὺς σου καὶ δὲν προσκυνοῦμεν τὴν χρυσοῦν εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν ἔστησες»²⁷, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἀβραάμ, ὁ ὁποῖος ἔφερε τὸν υἱὸν του εἰς τὸ ὄρος καὶ τὸν ἐθυσίασε, καὶ αὐτὰ δὲν τὰ ἔκαμνε διὰ κάποιον μισθόν, ἀλλὰ θεωρῶν μίαν ἀμοιβὴν μεγίστην, τὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν Κύριον.

Αὐτοὺς ἄς τοὺς μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς· διότι ἔτσι θὰ ἔλθῃ εἰς ἡμᾶς ἄφθονη ἢ ἀνταπόδοσις τῶν ἀγαθῶν, διότι μὲ τέτοια κίνητρα πράττομεν τὰ πάντα, ὅποτε θὰ ἐπιτύχωμεν λαμποτέρους στεφάνους· αὐτοὺς εἴθε νᾶ τοὺς ἐπιτύχωμεν ὄλοι ἡμεῖς μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον μαζὶ μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΛΟΓΟΣ ΚΑ.
Α' Κορ. 9,1-12

«Οὐκ εἰμι ἀπόστολος; οὐκ εἰμι ἐλεύθερος; οὐχὶ
Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐώρακα; οὐ τὸ
5 ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ;».

1. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι «Ἐὰν βρῶμα σκανδαλίζη τὸν
ἀδελφόν μου, οὐ μὴ φάγω κρέα εἰς τὸν αἰῶνα», ὅπερ οὐκ
ἦν μὲν πεποιηκώς, ὑπέσχετο δὲ ποιήσειν, εἰ χρεῖα ἀπαι-
τοίη· ἵνα μὴ τις λέγη, ὅτι κομπάζεις εἰκῆ καὶ φιλοσοφεῖς
10 ἐν λόγοις καὶ ὑπισχνῆ διὰ ῥημάτων, ὃ καὶ ἐμοὶ καὶ τῷ δεῖ-
νι εὐκόλον· εἰ γὰρ ἀπὸ ψυχῆς ταῦτα λέγεις, δεῖξον διὰ
τῶν ἔργων τίνος κατεφρόνησας ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι
τὸν ἀδελφόν· διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς τὴν ἀπό-
δειξιν τούτων καθεῖναι, καὶ δεῖξαι πῶς καὶ τῶν συγκεχω-
15 ρημένων ἀπείχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι, καίτοιγε οὐ-
δενὸς αὐτὸν τοῦτο καταναγκάζοντος νόμου. Καὶ οὐ τοῦτό
πω θαυμαστόν, καίπερ ὃν θαυμαστόν, ὅτι τῶν συγκεχω-
ρημένων ἀπείχετο ὑπὲρ τοῦ μὴ σκανδαλίσαι, ἀλλ' ὅτι καὶ
μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου καὶ τοῦ κινδύνου.

20 Τί γὰρ χρή λέγειν περὶ τῶν εἰδωλοθύτων, φησί; Τοῦ
γὰρ Χριστοῦ ἐπιτάξαντος τοὺς τὸ εὐαγγέλιον κηρύττον-
τας ἐκ τῶν μαθητευομένων ζῆν, ἐγὼ τοῦτο οὐκ ἐποίησα,
ἀλλ' εἰλόμην, εἰ δέοι, καὶ λιμῶ καταλῦσαι τὸν βίον, καὶ
τὸν χαλεπώτατον θάνατον ἀποθανεῖν, ὥστε μὴ λαθεῖν
25 παρὰ τῶν κατηχουμένων· οὐκ ἐπειδὴ σκανδαλίζεσθαι ἔμελ-
λον, εἰ μὴ λάθοι, ἀλλ' ἐπειδὴ οἰκοδομεῖσθαι, ὃ πολλῶ
πλέον ἦν. Καὶ τούτου μάρτυρας αὐτοὺς εἰς μέσον παράγει,
παρ' οἷς καὶ ἐργαζόμενος καὶ λιμώττων ἔζη καὶ παρ' ἐτέ-

ΛΟΓΟΣ ΚΑ΄
Α΄ Κορ. 9, 1—12

«Δὲν εἶμαι ἀπόστολος; δὲν εἶμαι ἐλεύθερος; δὲν ἔχω ἰδεῖ τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Κύριόν σας; σεῖς δὲν εἴσθε τὸ ἔργον μου ἐν Κυρίῳ;»¹.

1. Ἐπειδὴ εἶπεν ὅτι «Ἐὰν φαγητὸν σκανδαλίζῃ τὸν ἀδελφόν μου, δὲν θὰ φάγω ποτὲ κρέας», πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶχε μὲν κάμει, ὑπέσχετο ὁμῶς ὅτι θὰ τὸ ἔκαμνεν, ἐὰν παρίστατο ἀνάγκη, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανεῖς, ὅτι κομπάζεις ἀσκόπως καὶ φιλοσοφεῖς μὲ λόγους καὶ ὑπόσχεσαι μὲ τὸ στόμα μόνον, πὺ εἶναι εὐκολὸν καὶ εἰς ἐμένα καὶ εἰς τὸν καθένα· ἐὰν αὐτὰ τὰ λέγῃς ἀπὸ τὴν ψυχὴν σου, δεῖξε διὰ τῶν ἔργων τί κατεφρόνησες, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίσης τὸν ἀδελφόν σου, διὰ τοῦτο ἀναγκάζεται ἐν συνεχείᾳ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ἀπόδειξιν αὐτῶν καὶ νὰ δεῖξῃ ὅτι ἀπείχεν ἀκόμη καὶ ἀπὸ ὅσα ἐπετρέποντο προκειμένου νὰ μὴ προκαλέσῃ σκανδαλισμὸν, ἂν καὶ κανεῖς νόμος δὲν τὸν ἐξηνάγκαζεν εἰς τοῦτο. Καὶ δὲν εἶναι βέβαια αὐτὸ θαυμαστόν, ἂν καὶ εἶναι θαυμαστόν, ὅτι ἀπείχεν ἀπὸ ὅσα ἐπετρέποντο, διὰ νὰ μὴ σκανδαλίση, ἀλλ' ὅτι τὸ ἔκαμνε μὲ πολὺν κόπον καὶ κίνδυνον.

Διατί, λέγει, πρέπει νὰ ἀναφέρω τὰ εἰδωλόθυτα; Διότι, ἐνῶ ὁ Χριστὸς παρήγγειλεν ὅσοι κηρύττουν τὸ Εὐαγγέλιον νὰ ζοῦν ἀπὸ τοὺς μαθητάς των, ἐγὼ δὲν ἔκαμα τοῦτο, ἀλλὰ προετίμησα, καὶ ἂν ἀκόμη παρίστατο ἀνάγκη, νὰ ἀποθάνω ἀπὸ τὴν πείναν καὶ νὰ εὕρω τὸν χειρότερον θάνατον, προκειμένου νὰ μὴ λάβω τίποτε ἀπὸ τοὺς κατηχουμένους· ὅχι διότι ἐπρόκειτο νὰ σκανδαλισθοῦν, ἐὰν δὲν ἐλάβανεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ οἰκοδομηθοῦν, πράγμα τὸ ὁποῖον ἦτο πολὺ σπουδαιότερον. Καὶ μάρτυρας τούτου παρουσιάζει αὐτοῦς, μεταξύ τῶν ὁποίων ἔζη καὶ ἐργαζόμενος καὶ πεινῶν καὶ

ρων τρεφόμενος καὶ στενοχωρούμενος, ὥστε μὴ σκανδαλί-
σαι αὐτούς· καίτοιγε εἰκῆ ἔσκανδαλίζοντο· νόμον γὰρ οὗ-
τος ἐπλήρου, ἀλλ' ὁμως ἐκ περιουσίας αὐτῶν ἐφείδετο. Εἰ
δὲ ὑπὲρ τὸν νόμον ἐποίησεν αὐτός, ἵνα μὴ σκανδαλισθῶ-
5 σι, καὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἀπείχετο εἰς οἰκοδομὴν ἐτέ-
ρων, τίνος ἂν εἶεν ἄξιοι οὗτοι οἱ τῶν εἰδωλοθύτων μὴ ἀπε-
χόμενοι, καὶ ταῦτα πολλῶν ἐντεῦθεν ἀπολλυμένων, ὃ καὶ
χωρὶς τοῦ σκανδάλου φυγεῖν ἔδει διὰ τὸ τῶν δαιμόνων εἶ-
ναι τὴν τράπεζαν;

10 Τὸ μὲν οὖν κεφάλαιον ἅπαν τοῦτό ἐστιν, ὃ διὰ πολ-
λῶν ἐργάζεται στίχων. Δεῖ δὲ ἄνωθεν ἐπεξελθεῖν τοῖς προ-
κειμένοις. Οὐδὲ γὰρ σαφῶς αὐτὸ οὕτως, ὥσπερ εἶπον, τέ-
θεικεν, εὐθέως αὐτῷ ἐπιπηδᾷ, ἀλλ' ἐτέρωθεν ἄρχεται,
οὕτω λέγων· «Οὐκ εἰμι ἀπόστολος;». Μετὰ γὰρ τῶν εἰρη-
15 μένων καὶ αὕτη οὐ μικρὰ διαφορά, τὸ καὶ Παῦλον εἶναι
τὸν ταῦτα ποιοῦντα. Ὅτι γὰρ μὴ λέγωσιν ὅτι ἔξεστιν ἀπο-
γεύεσθαι σφραγίζοντι, τέως μὲν οὐχ ἴσταται πρὸς τοῦτο,
ἀλλὰ λέγει ὅτι, εἰ καὶ ἐξῆν, οὐκ ἔδει διὰ τὴν βλάβην τῶν
ἀδελφῶν τοῦτο ποιεῖν· ὕστερον δὲ δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἔξε-
20 στι. Νῦν μέντοι τὸ πρότερον κατασκευάζει ἀπὸ τῶν καθ'
ἑαυτὸν· καὶ μέλλων λέγειν ὅτι οὐδὲν παρ' αὐτῶν ἔλαβεν,
οὐκ εὐθέως αὐτὸ τίθησιν, ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ πρῶτον,
λέγων· «Οὐκ εἰμι ἀπόστολος; οὐκ εἰμι ἐλεύθερος;». Ὅτι
γὰρ μὴ λέγωσιν ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔλαβες, ἐπειδὴ μὴ ἐξὸν ἦν,
25 οὐκ ἔλαβες, διὰ τοῦτο πρῶτον τίθησι τὰς αἰτίας δι' ἃς
εὐλόγως ἂν ἔλαβεν, εἴπερ ἐβούλετο λαβεῖν. Εἶτα, ἵνα μὴ
δόξη τοὺς περὶ Πέτρον διαβάλλων ταῦτα λέγειν — καὶ γὰρ
ἐλάμβανον ἐκεῖνοι — πρότερον δείκνυσιν ὅτι ἐξῆν ἐκείνοις
λαμβάνειν· εἶτα, ἵνα μὴ τις εἴπη ὅτι Πέτρῳ μὲν ἐξῆν λα-
30 βεῖν, σοὶ δὲ οὐκ ἐξῆν, προκαταλαμβάνει τὸν ἀκροατὴν τοῖς
ἐγκωμίσις τοῖς περὶ ἑαυτοῦ.

στενοχωρούμενος, ἐπειδὴ ἐτρέφετο ἀπὸ ἄλλους, μὴ τυχὸν τοὺς σκανδαλίση· διότι πράγματι ἐσκανδαλίζοντο μὲ τὸ τίποτε· αὐτὸς ἐτήρει τὸν νόμον, ἀλλ' ὁμως ἐσκέπτετο αὐτοὺς πολὺ περισσότερον. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν αὐτὸς ἔπραξε περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι καθορίζει ὁ νόμος, διὰ νὰ μὴ σκανδαλισθοῦν, καὶ ἀπείχετο ἀκόμη καὶ ἀπὸ ἐπιτρεπόμενα, διὰ νὰ οἰκοδομήσῃ ἄλλους, τίνος καταδίκης θὰ ἦσαν ἄξιοι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι δὲν ἀπέχον ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα τὴν στιγμὴν μάλιστα, κατὰ τὴν ὁποίαν διὰ τὸν λόγον αὐτὸν πολλοὶ χάνονται, ἐνῶ θὰ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀποφύγουν καὶ χωρὶς νὰ ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος τοῦ σκανδαλοῦ διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι εἶναι ἡ τράπεζα τῶν δαιμόνων;

Αὐτὸ λοιπὸν εἶναι ἕλον τὸ νόημα, τὸ ὁποῖον ἀναλύει μὲ πολλοὺς στίχους. Πρέπει ὁμως τὸ θέμα αὐτὸ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ ἐπὶ ἀνωτέρας θάσεως. Δὲν τὸ θέτει σαφῶς ἔτσι, ὅπως τὸ εἶπα, οὔτε εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ εὐθέως, ἀλλὰ ἀρχίζει ἀπὸ ἄλλο σημεῖον λέγων τὰ ἑξῆς· «Δὲν εἶμαι ἀπόστολος;». Μαζὶ δηλαδή μὲ ὅσα ἔχουν λεχθῆ καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι μικρὴ διαφορά, τὸ νὰ εἶναι ὁ Παῦλος αὐτὸς ποὺ κάμνει αὐτά. Διότι, διὰ νὰ μὴ λέγουν ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ γεύεται κανεὶς, ὅταν σφραγίσῃ τὸ εἰδωλόθυτον μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, πρὸς τὸ παρὸν μὲν δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλὰ λέγει ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἐπετρέπετο, δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ κάμῃ διὰ νὰ μὴ βλαβοῦν οἱ ἀδελφοί· κατόπιν ὁμως ἀποδεικνύει ὅτι οὔτε ἐπετρέπετο τοῦτο. Τώρα ὁμως ἀποδεικνύει τὸ πρῶτο ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του περίπτωσιν· καὶ ἐνῶ πρόκειται νὰ εἴπῃ ὅτι τίποτε δὲν ἔλαβεν ἀπὸ αὐτοὺς, δὲν τὸ ἀναφέρει εὐθύς ἀμέσως, ἀλλὰ κατὰ πρῶτον ἀναφέρει τὸ ἀξίωμα του, λέγων· «Δὲν εἶμαι ἀπόστολος; δὲν εἶμαι ἐλεύθερος;». Διὰ νὰ μὴ λέγουν δηλαδή ὅτι καὶ ἂν δὲν ἔλαβες τίποτε, δὲν τὸ ἔλαβες, διότι δὲν σοῦ ἐπετρέπετο νὰ λάβῃς, διὰ τοῦτο κατὰ πρῶτον ἀναφέρει τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας εὐλόγως θὰ ἐλάμβανεν, ἂν ἤθελε νὰ λάβῃ κάτι. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι διαβάλλει τοὺς περὶ τὸν Πέτρον —διότι ἐκεῖνοι ἐλάμβανον— κατὰ πρῶτον τονίζει ὅτι ἐπετρέπετο εἰς ἐκείνους νὰ λαμβάνουν· κατόπιν, διὰ νὰ μὴ εἴπῃ κανεὶς ὅτι εἰς τὸν Πέτρον μὲν ἐπετρέπετο νὰ λάβῃ, εἰς ἑσένα ὁμως δὲν ἐπετρέπετο, προλαμβάνει τὸν ἀκροατὴν μὲ τὰ ἐγκώμια τοῦ ἑαυτοῦ του.

Καὶ ὁρῶν ἀνάγκην οὕσαν ἑαυτὸν ἐγκωμιάσαι — οὕτω γὰρ Κορίνθιοι διωρθοῦντο — καὶ μηδὲν βουλόμενος μέγα περὶ ἑαυτὸν ἐπαινῶν, οὐχ ὅσον ἑαυτῷ συνήδει, ἀλλ' ὅσον ἀπήτει τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ἢ χρεία. Δυνάμενος
 5 γὰρ εἰπεῖν ὅτι ἐμὲ μάλιστα πάντων ἐχρῆν λαμβάνειν, καὶ μᾶλλον ἢ ἐκείνους, ὅτι περισσότερον αὐτῶν ἐκοπίασα, τοῦτο μὲν οὐ λέγει, ὅπερ εἶχεν ὑπεροχὴν· ἀφ' ὧν δὲ ἦσαν ἐκεῖνοι μεγάλοι καὶ ἀφ' ὧν δίκαιως ἐλάμβανον, ταῦτα τίθησι μόνα, λέγων οὕτως· «Οὐκ εἰμι ἀπόστολος; οὐκ εἰμι
 10 ἐλεύθερος;». Τουτέστιν, οὐκ ἐξουσίαν ἔχω ἑμαυτοῦ; μὴ ὑπὸ τινά εἰμι τὸν ἀναγκάζοντά με καὶ κωλύοντα λαβεῖν; Ἄλλ' ἔχουσί τι πλεον ἐκεῖνοι, τὸ μετὰ Χριστοῦ γενέσθαι. Ἄλλ' οὐδὲ τούτου ἐστέρημαι. Διὰ τοῦτο λέγει, «Οὐχὶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριον ἡμῶν ἐώρακα;». «Ἐσχατον γὰρ
 15 πάντων», φησὶν, «ὡσπερ εἰ τῷ ἐκτρῶματι ὤφθη καὶ μοί». Οὐ μικρὸν δὲ καὶ τοῦτο ἀξίωμα ἦν. «Πολλοὶ γὰρ προφηῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε», φησί, «καὶ οὐκ εἶδον», καί, «Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅτε θελήσετε μίαν τούτων ἰδεῖν τῶν ἡμερῶν».

20 Τί οὖν, εἰ καὶ ἀπόστολος εἶ καὶ ἐλεύθερος, καὶ τὸν Χριστὸν ἐώρακας, οὐδὲν δὲ ἐπεδείξω ἀποστόλου ἔργον, πῶς ὀφείλεις λαμβάνειν; Διὰ τοῦτο μετὰ ταῦτα ἐπήγαγεν· «Οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστε ἐν Κυρίῳ;». Τὸ γὰρ μέγα τοῦτό ἐστιν· ἐκεῖνα γὰρ οὐδὲν ὠφελεῖ τούτου χωρίς.
 25 Ἐπεὶ καὶ Ἰούδας καὶ ἀπόστολος ἦν καὶ ἐλεύθερος ἦν καὶ τὸν Χριστὸν εἶδεν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀποστόλου ἔργον οὐκ εἶχεν, οὐδὲν αὐτὸν ἐκεῖνα ὦνησε. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τοῦτο προστίθησι καὶ αὐτοῦς μάρτυρας καλεῖ. Καὶ ἐπειδὴ μέγα ἐφθέγγατο, ὄρα πῶς αὐτὸ κολάζει λέγων, «ἐν Κυρίῳ», του-
 30 τέστι, τοῦ Θεοῦ τὸ ἔργον ἐστί, οὐκ ἐμόν.

2. αὐτ. 15,8.

3. Ματθ. 13,17.

4. Λουκᾶ 17,22.

Καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπον ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ ἐγκωμιάσῃ τὸν ἑαυτὸν του —διότι ἔτσι διωρθώνοντο οἱ Κορίνθιοι— καὶ ἐπειδὴ συγχρόνως δὲν ἤθελε νὰ εἶπη τίποτε ὑπερβολικὸν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, πρόσεχε πῶς κάμνει καὶ τὰ δύο εἰς ὅσον βαθμὸν τὸ ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη, ἐπαινῶν τὸν ἑαυτὸν του ὄχι τόσο ὅσον εἶχε ἐπίγνωσιν, ἀλλ' ὅσον τὸ ἀπῆτει ἡ ἀνάγκη τῆς προκειμένης ὑποθέσεως. Ἐνῶ δηλαδὴ ἤμποροῦσε νὰ εἶπη, ὅτι Ἐγὼ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ λαμβάνω καὶ μάλιστα περισσότερα ἀπὸ ἐκείνους, διότι ἐκοπίασα περισσότερον ἀπὸ αὐτούς, δὲν λέγει μὲν τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχεν ὑπεροχὴν, δι' ὅσα ὁμως ἐκείνοι ἦσαν μεγάλοι καὶ δι' ὅσα δικαίως ἐλάμβανον, αὐτὰ μόνον ἀναφέρει λέγων τὰ ἑξῆς· «Δὲν εἶμαι ἀπόστολος; δὲν εἶμαι ἐλεύθερος;». Δηλαδὴ, δὲν ἐξουσιάζω τὸν ἑαυτὸν μου; μήπως εἶμαι ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν κάποιου, ποῦ μὲ ἀναγκάζει καὶ μὲ ἐμποδίζει νὰ λάβω; Ἀλλὰ ἐκείνοι ἔχουν κάτι ἐπὶ πλέον, ὅτι ἔζησαν μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν. Ἀλλὰ οὔτε καὶ αὐτοῦ στεροῦμαι. Διὰ τοῦτο λέγει· «Δὲν ἔχω ἰδεῖ τὸν Χριστόν τὸν Κύριόν μας;». Διότι λέγει· τελευταῖον ἀπὸ ὄλους ὡς εἰς ἔκτρωμα ἐνεφανίσθη καὶ εἰς ἐμέ»². Δὲν ἦτο καὶ μικρὰ αὐτῇ ἡ τιμὴ, διότι λέγει· «Πολλοὶ προφητῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν νὰ ἴδουν ὅσα βλέπετε καὶ ὁμως δὲν τὰ εἶδον»³, καί· «Θὰ ἔλθουν ἡμέραι, κατὰ τὰς ὁποίας θὰ θελήσετε νὰ ἰδῆτε μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας»⁴.

Τί λοιπὸν καὶ ἂν εἶσαι ἀπόστολος καὶ ἐλεύθερος καὶ ἔχῃς ἰδεῖ τὸν Χριστόν, ἐφ' ὅσον ὁμως δὲν ἔδειξες ἔργον ἀποστόλου, πῶς δικαιούσαι νὰ λαμβάνῃς; θὰ ἔλεγε κάποιος. Διὰ τοῦτο μετὰ ἀπὸ αὐτὰ προσέθεσε· «Σεῖς δὲν εἰσθε τὸ ἔργον μου ἐν Κυρίῳ;». Διότι τὸ μέγα εἶναι τοῦτο· ἐκεῖνα χωρὶς αὐτὸ δὲν ὠφελοῦν καθόλου. Καὶ ὁ Ἰούδας καὶ ἀπόστολος ἦτο καὶ ἐλεύθερος ἦτο καὶ τὸν Χριστόν εἶδεν, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἔργον ἀποστόλου, ἐκεῖνα καθόλου δὲν τὸν ὠφέλησαν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν προσθέτει καὶ τοῦτο καὶ ἐπικαλεῖται αὐτούς ὡς μάρτυρας. Καὶ ἐπειδὴ εἶπε μέγαν λόγον, πρόσεχε πῶς τὸν μετριάζει, λέγων «ἐν Κυρίῳ», δηλαδὴ, τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἔργον, ὄχι ἰδικόν μου.

2. «Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμι ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι». Ὁρᾶς πῶς οὐκ ἔστι περιττός; Καίτοιγε εἶχε τὴν οἰκουμένην εἰπεῖν καὶ ἔθνη βάρβαρα καὶ γῆν καὶ θάλατταν, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἐκείνων λέγει, ἀλλὰ κατὰ συνδρομὴν καὶ ἐκ
5 περιουσίας νικᾷ. Τί γάρ μοι τῶν περιττῶν χρεία, φησὶν, ὅταν καὶ ταῦτα ἀρκῆ πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν; Οὐ λέγω τοίνυν τὰ παρ' ἄλλοις κατορθώματά μοι γεγενημένα, ἀλλ' ὧν ὑμεῖς ἐστε μάρτυρες. Ὡστε, εἰ καὶ μηδαμόθεν ἄλλοθεν, παρ' ὑμῶν μάλιστα με ἐχρῆν λαβεῖν. Ἄλλ' ὅμως
10 παρ' ὧν μάλιστα ἔδει λαβεῖν — διδάσκαλος γάρ ὑμῶν ἐγενόμην — παρὰ τούτων οὐκ ἔλαβον. «Εἰ ἄλλοις οὐκ εἰμι ἀπόστολος, ἀλλά γε ὑμῖν εἰμι». Πάλιν κατὰ συνδρομὴν τὸν

λόγον τίθησι· καὶ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἀπόστολος ἦν.

Ἄλλ' ὅμως οὐ λέγω τοῦτο, φησὶν, οὐδὲ μάχομαι καὶ
15 φιλονεικῶ, ἀλλὰ τὸ ὑμέτερον τίθημι. «Ἡ γὰρ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε», τουτέστιν ἡ ἀπόδειξις. Κἂν βούληται τις μαθεῖν πόθεν ὅτι ἀποστόλος εἰμι, ὑμᾶς προβάλλομαι· πάντα γὰρ τὰ τοῦ ἀποστόλου ἐν ὑμῖν ἐπεδειξάμην καὶ οὐδὲν ἐνέλιπον. Ὅπερ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φη-
20 σὶν ἐπιστολῇ, «Εἰ καὶ οὐδὲν εἰμι» λέγων, «τὰ μέντοι σημεῖα τοῦ ἀποστόλου κατειργάσθη ἐν ὑμῖν, ἐν πάσῃ ὑπομονῇ, ἐν σημείοις καὶ τέρασι καὶ δυνάμεσι. Τί γὰρ ἐστὶν ὃ ἠττήθητε ὑπὲρ τὰς λοιπὰς ἐκκλησίας;». Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἡ σφραγὶς τῆς ἐμῆς ἀποστολῆς ὑμεῖς ἐστε». Καὶ γὰρ
25 καὶ σημεῖα ἀπεδειξάμην καὶ λόγῳ ἐδίδαξα καὶ κινδύνους ὑπέμεινα καὶ βίον παρεσχόμην ἄληπτον. Καὶ ταῦτα ὅλα διὰ τῶν ἐπιστολῶν τῶν δύο τούτων ἔστιν ἰδεῖν, πῶς ἐκάστου τούτων παρέχεται αὐτοῖς ἀπόδειξιν μετὰ ἀκριβείας ἀπάσης.

5. Α' Κορ. 9,2.

6. «Κατὰ συνδρομὴν»: Προσωρινὴ παραδοχὴ τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ἀντιδίκου καὶ μετ' ὀλίγον δι' ἰσχυρῶν ἐπιχειρημάτων ἐξαναγκασμὸς αὐ-

2. «Ἐὰν δι' ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, ἀλλὰ δι' ἐσᾶς τοῦ-
λάχιστον εἶμαι»⁵. Βλέπεις ὅτι δὲν λέγει περιττά; Ἄν και ἡμπο-
ροῦσε ν' ἀναφέρη τὴν οἰκουμένην και ἔθνη βάρβαρα και τὴν γῆν
και τὴν θάλασσαν, ἐν τούτοις δὲν ἀναφέρει τίποτε ἀπὸ ἐκεῖνα, ἀλ-
λὰ νικᾷ χρησιμοποιοῦν τὰ ρητορικά σχήματα 'κατὰ συνδρομήν' και
'ἐκ περιουσίας»⁶. Τί μου χρειάζονται, λέγει, τὰ ἐπὶ πλέον, ὅταν και
αὐτὰ ἀρκοῦν διὰ τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν; Δὲν ἀναφέρω λοιπὸν ὅσα
κατώρθωσα εἰς ἄλλους, ἀλλ' ὅσων σεῖς εἶσθε μάρτυρες. Ὅστε, και
ἂν ἀκόμη ἀπὸ πουθενὰ ἀλλοῦ δὲν ἔπρεπε νὰ λάβω, ἀπὸ ἐσᾶς εἶχον
κάθε δικαίωμα νὰ λάβω —διότι ὑπῆρξα ὁ διδάσκαλός σας— ἀπὸ
αὐτοῦς δὲν ἔλαβα. «Ἐὰν δι' ἄλλους δὲν εἶμαι ἀπόστολος, δι' ἐσᾶς
ὁμως τοῦλάχιστον εἶμαι». Πάλιν χρησιμοποιεῖ εἰς τὸν λόγον του τὸ
σχῆμα «κατὰ συνδρομήν», διότι ἦτο ἀπόστολος τῆς οἰκουμένης.

Ἄλλ' ὁμως, λέγει, δὲν λέγω αὐτό, οὔτε μάχομαι και φιλονει-
κῶ, ἀλλὰ ἀναφέρω τὴν ἰδικὴν σας περίπτωσιν. «Διότι, σεῖς εἶσθε
ἡ σφραγίς τῆς ἀποστολῆς μου», δηλαδὴ ἡ ἀπόδειξις. Και ἂν θέλη
κανεῖς νὰ μάθῃ διὰ ποῖον λόγον εἶμαι ἀπόστολος, προβάλλω ἐσᾶς
διότι εἰς σᾶς ἐπέδειξα ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀποστόλου και
τίποτε δὲν ὑστέρησα. Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ἀναφέρει και εἰς τὴν δευ-
τέραν ἐπιστολὴν του λέγων· «Ἄν και δὲν εἶμαι τίποτε, τὰ χαρα-
κτηριστικὰ ὁμως τοῦ ἀποστόλου ἐπραγματοποιήθησαν πρὸς ἐσᾶς μὲ
πολλὴν ὑπομονήν, μὲ σημεῖα, μὲ τέρατα και μὲ δυνάμεις. Τί λοι-
πὸν εἶναι αὐτό, εἰς τὸ ὁποῖον εἶσθε κατώτεροι ἀπὸ τὰς ἄλλας ἐκκλη-
σίας;»⁷. Διὰ τοῦτο λέγει· «Σεῖς εἶσθε ἡ σφραγίς τῆς ἀποστολῆς
μου». Καθ' ὅτι και σημεῖα ἐπέδειξα και μὲ τὸν λόγον μου ἐδίδαξα
και κινδύνους ὑπέμεινα και βίον ἔζησα ἄψογον. Και ὅλα αὐτὰ εἶναι
δυνατὸν νὰ τὰ εἶδῃ κανεῖς διὰ τῶν δύο τούτων ἐπιστολῶν, πῶς διὰ
κάθε ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τοὺς φέρει ἀπόδειξιν μὲ κάθε ἀκρίβειαν.

τοῦ νὰ παραδεχθῇ τὸ ἀντίθετον.

⁵ Ἐκ περιουσίας»: Ἀνάπτυξις ἐνὸς θέματος διεξοδικῶς.

7. Β' Κορ. 12,11-13.

«Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσίν ἐστίν αὕτη». Τί ἐστίν, «Ἡ ἐμὴ ἀπολογία τοῖς ἐμὲ ἀνακρίνουσίν ἐστίν αὕτη»; Τοῖς ζητοῦσι μαθεῖν πόθεν ὅτι ἀπόστολός εἰμι, ἢ τοῖς ἐγκαλοῦσί μοι ὡς χρήματα λαμβάνοντι, ἢ ἐρωτῶσι τὴν αἰ-
 5 τίαν δι' ἣν οὐ λαμβάνω, ἢ τοῖς βουλομένοις με δεῖξαι οὐκ ὄντα ἀπόστολον, ἢ ὑμετέρα κατήχησις καὶ ταῦτα ἃ μέλλω λέγειν, ἀπόδειξις καὶ ἀπολογία γίνεται. Ποῖα δὴ ταῦτα; «Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν;». Καὶ πῶς ταῦτα
 10 ἀπολογία; Ὅτι, ὅταν φαίνωμαι καὶ τῶν συγκεχωρημένων ἀπεχόμενος, οὐκ ἂν εἶην δίκαιος ὑποπτεῦεσθαι ὡς ἀπατεῶν ἢ ἐπὶ χρήμασί τι ποιῶν. Τά τε οὖν ἔμπροσθεν εἰρημένα καὶ ἢ ὑμετέρα διδασκαλία καὶ ταῦτα, ἅπερ εἶπον, ἀρκεῖ εἰς ἀπολογίαν ὑμῖν, καὶ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἀνκρίνοντάς με ἐν-
 15 τεῦθεν ἴσταμαι ἐκεῖνά τε λέγων καὶ ταῦτα· «Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν φαγεῖν καὶ πιεῖν; μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν;». Ἄλλ' ὁμως καὶ ἔχων, ἀπέχομαι.

Τί οὖν; οὐκ ἔτρωγεν οὐδὲ ἔπινε· Μάλιστα μὲν πολλα-
 20 χοῦ οὔτε ἔτρωγεν οὔτε ἔπινε· καὶ γὰρ «Ἐν λιμῶ», φησί, καὶ δίψει καὶ γυμνότητι διετρίβομεν». Ἐνταῦθα μέντοι οὐ τοῦτο λέγει, ἀλλὰ τί; Οὐ τρώγομεν οὐδὲ πίνομεν παρὰ τῶν μαθητευομένων λαμβάνοντες, καίτοιγε ἐξουσίαν ἔχοντες τοῦ λαβεῖν. «Μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν γυναῖκα περιάγειν,
 25 ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καὶ Κηφᾶς;». Ὅρα σοφίαν· τὸν κορυφαῖον ὕστερον τέθεικε· τὸ γὰρ ἰσχυρότερον τῶν κεφαλαίων τότε τίθεται. Οὐδὲ γὰρ οὕτω θαυμαστὸν ἦν δεῖξαι τοὺς ἄλλους τοῦτο ποι-
 οῦντας, ὡς τὸν πρωτοστάτην καὶ τὰς κλεῖς ἐμπιστευθέντα
 30 τῶν οὐρανῶν. Πλὴν οὐ μόνον τίθησιν, ἀλλὰ πάντας, μο-

8. Α' Κορ. 9,3.

9. αὐτ. 4-5.

10. Β' Κορ. 11,27.

«Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησίς μου εἰς ὄσους μὲ ἐξετάζουσι»⁹. Τί σημαίνει, «Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀπάντησίς μου εἰς ὄσους μὲ ἐξετάζουσι»; Δι' ἐκείνους ποῦ ζητοῦν νὰ μάθουν διὰ ποίους λόγους εἶμαι ἀπόστολος ἢ δι' ὄσους μὲ κατηγοροῦν ὅτι δῆθεν λαμβάνω χρήματα ἢ ἐρωτοῦν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν λαμβάνω ἢ δι' αὐτοὺς ποῦ θέλουν νὰ ἀποδείξουν ὅτι δὲν εἶμαι ἀπόστολος, ἢ ἰδική σας κατήχησις καὶ ὅσα πρόκειται νὰ εἶπω ἀποτελοῦν ἀπόδειξιν καὶ ἀπολογία. Ποῖα λοιπὸν εἶναι αὐτά; «Μήπως δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ φάγωμεν καὶ νὰ πῖωμεν; μήπως δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ περιφέρωμεν γυναῖκα ἀδελφὴν;»⁹. Καὶ πῶς αὐτὰ εἶναι ἀπολογία; Διότι, ὅταν εἶναι φανερόν ὅτι ἀπέχω ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ ἐπιτρεπόμενα, δὲν θὰ ἦτο δίκαιον νὰ μὲ ὑποπτεύωνται ὡς ἀπατεῶνα ἢ ὅτι κάμνω κάτι διὰ χρήματα. Ὅσα λοιπὸν ἔχω εἶπει προηγουμένως καὶ ἡ διδασκαλία μου πρὸς ἐσᾶς καὶ αὐτά, τὰ ὁποῖα εἶπον, ἀρκοῦν δι' ἀπολογία μου πρὸς ἐσᾶς, καὶ ἐδῶ στηρίζομαι καὶ λέγω ἐκεῖνα καὶ τὰ ἐξῆς πρὸς ὄλους ὅσοι ἀμφιδάλλουν δι' ἐμένα· «Μήπως δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ φάγωμεν καὶ νὰ πῖωμεν; μήπως δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ περιφέρωμεν γυναῖκα ἀδελφὴν;». Ἄλλ' ὁμως, ἂν καὶ ἔχω δικαίωμα, ἐν τούτοις ἀπέχω.

Τί λοιπὸν; δὲν ἔτρωγε οὔτε ἔπινε; Πολλάκις πράγματι οὔτε ἔτρωγεν οὔτε ἔπινε, διότι λέγει· «Ζῶμεν νηστικοὶ καὶ διψασμένοι, χωρὶς ἐπαρκῆ ρουχισμῶν»¹⁰. Ἐδῶ ὁμως δὲν ἐννοεῖ αὐτό, ἀλλὰ τί; Δὲν τρώγομεν οὔτε πίνομεν λαμβάνοντες ἀπὸ τοὺς μαθητάς μας, ἂν καὶ ἔχομεν δικαίωμα νὰ λάβωμεν. «Μήπως δὲν ἔχομεν δικαίωμα νὰ περιφέρωμεν ἀδελφὴν γυναῖκα, ὅπως κάνουν καὶ οἱ ἄλλοι ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου καὶ ὁ Κηφᾶς;». Πρόσεχε σοφίαν· τὸν κορυφαῖον τὸν ἔχει θέσει τελευταῖον· διότι τὸ ἰσχυρότερον τῶν κεφαλαίων τότε τίθεται. Δὲν θὰ ἦτο τόσο θαυμαστὸν νὰ εἰδείξῃ ὅτι οἱ ἄλλοι κάμνουν αὐτὸν ὅσον ὁ πρωτοστάτης ποῦ τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Κύριος τὰ κλειδιά τῶν οὐρανῶν. Ἄλλὰ δὲν τὸν ἀναφέ-

νονουχί λέγων· ἄν τε καταδεεστέρους ζητῆς, ἄν τε ὑπερέχοντας, ἅπαντα κείται τὰ ὑποδείγματα. Καί γάρ οἱ ἄδελφοί τοῦ Κυρίου τῆς προτέρας ἀπιστίας ἀπαλλαγέντες, τῶν δοκίμων ἦσαν γεγεννημένοι, εἰ καί μὴ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἔφθανον. Διὸ δὴ καὶ μέσους αὐτοὺς τέθεικεν ἐκ-
 5 τέρωθεν τοὺς ἄκρους θεῖς. «Ἦ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι;». Ὅρα τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ τὴν φθόνου καθαρεύουσαν ψυχὴν, πῶς ὄν ἤδει κοινωνοῦντα αὐτῷ τῆς ἀκριβείας, οὐκ ἀπέκρυψεν.
 10 Εἰ γάρ τὰ ἄλλα κοινά, πῶς τοῦτο οὐ κοινόν; Ἀπόστολοι καὶ ἡμεῖς, καὶ ἐλεύθεροι καὶ τὸν Χριστὸν ἐωράκαμεν καὶ τὰ τῶν ἀποστόλων ἐπεδειξάμεθα. Οὐκοῦν καὶ ἡμεῖς ἐξουσίαν ἔχομεν καὶ τοῦ ἀργοῦντες ζῆν καὶ τοῦ τρέφεσθαι παρὰ τῶν μαθητευομένων.

15 3. «Τίς στρατεύεται ἰδίους ὀψωνίοις ποτέ;». Ἐπειδὴ γάρ, ὅπερ ἰσχυρότατον ἦν, ἐκ τῶν ἀποστόλων ἀπέδειξεν ὅτι ἔξεστι τοῦτο ποιεῖν, ἐπὶ παραδείγματα λοιπὸν ἔρχεται καὶ τὴν κοινήν συνήθειαν, ὅπερ ἔθος αὐτῷ ποιεῖν, «Τίς στρατεύεται ἰδίους ὀψωνίοις», λέγων. Σὺ δέ μοι ἀκόπει πῶς
 20 τὰ ὑποδείγματα σφόδρα ἀρμόδια τῇ προκειμένη ἡγαγεν ὑποθέσει καὶ πῶς πρῶτον μέμνηται τοῦ ἐπικινδύνου, στρατιᾶς καὶ ὄπλων καὶ πολέμων. Τοιοῦτον γάρ ἡ ἀποστολή, μᾶλλον δέ καὶ τούτων πολλῷ μείζον· οὐδὲ γάρ πρὸς ἀνθρώπους μόνον ὁ πόλεμος ἦν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ πρὸς δαί-
 25 μονας, καὶ πρὸς τὸν ἐκείνων ἀρχηγὸν ἢ παράταξις. Ὁ τοίνυν φησί, τοῦτό ἐστιν· ὅτι οὐδὲ οἱ ἔξωθεν ἄρχοντες ἀπαιτοῦσιν, οἱ ὦμοί καὶ ἄδικοι, στρατεύεσθαι καὶ κινδυνεύειν, καὶ οἴκοθεν τρέφεσθαι τοὺς στρατευομένους· πῶς οὖν ὁ Χριστὸς τοῦτό ποτε ἀπήτησεν ἄν;

30 Καὶ οὐδὲ ἐνὶ ἀρκεῖται παραδείγματι. Τὸν γάρ ἀφελέστερον καὶ παχύτερον καὶ τοῦτο μάλιστα ἀναπαύειν εἴω-

11. Α' Κορ. 9,6.

12. αὐτ. 7.

ρει μόνον, ἀλλὰ ὄλους ὡσάν νά λέγη τὰ ἐξῆς περίπου· Ἐάν ζητῆς καί κατωτέρους καί ἀνωτέρους, ὑπάρχουν ὄλα τὰ παραδείγματα. Οἱ ἀδελφοί τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ ἀπελευθερώθησαν ἀπό τήν πρώτην ἀπιστίαν των, ἦσαν ἀπό τοὺς ἀξιολόγους, ἀν καί δέν ἔφθανον τοὺς ἀποστόλους· διὰ τοῦτο τοὺς ἔθεσεν εἰς τὸ μέσον μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων. «Ἦ μόνος ἐγὼ καί ὁ Βαρνάβας δέν ἔχομεν δικαίωμα νά μὴ ἐργαζώμεθα;»¹¹. Πρόσεχε τήν ταπεινοφροσύνην καί τήν ψυχὴν ποῦ εἶναι καθαρὴ ἀπό φθόνον, πῶς δέν ἀπέκρυψεν αὐτόν ποῦ ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο ἀκριβὴς εἰς τήν ζωὴν του ὅπως ὁ ἴδιος. Ἐφ' ὅσον δηλαδή τὰ ἄλλα εἶναι κοινά, πῶς τοῦτο δέν εἶναι κοινόν; Ἀπόστολοι καί ἐκεῖνοι καί ἡμεῖς, καί ἐλεύθεροι καί τὸν Χριστὸν εἶδομεν καί ἐπέδειξαμεν ἔργον ἀποστόλων. Ἐπομένως καί ἐμεῖς ἔχομεν δικαίωμα καί νά ζῶμεν χωρὶς νά ἐργαζώμεθα καί νά τρεφώμεθα ἀπό τοὺς μαθητάς μας.

3. «Ποῖος ποτὲ ὑπηρετεῖ εἰς τὸν στρατὸν μὲ ἰδικά του ἔξοδα;»¹². Ἀφοῦ λοιπόν, αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἦτο ἰσχυρότατον, ἀπέδειξεν ὅτι ὡς ἀπόστολος ἔχει τὸ δικαίωμα νά τὸ κάμῃ, ἐν συνεχείᾳ ἔρχεται εἰς τὰ παραδείγματα καί τήν κοινήν συνήθειαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνήθιζε, καί λέγει· «Ποῖος ὑπηρετεῖ εἰς τὸν στρατὸν μὲ ἰδικά του ἔξοδα;». Σὺ ὁμως πρόσεξε, σὲ παρακαλῶ, πόσον πολὺ κατάλληλα διὰ τήν προκειμένην περίπτωσιν παραδείγματα ἔφερε καί ὅτι κατὰ πρῶτον ὑπενθυμίζει τὰ ἐπικίνδυνα, στρατὸν καί ὄπλα καί πολέμους· διότι τέτοια ἦτο ἡ ἀποστολή του, μᾶλλον δὲ πολὺ περισσότερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ αὐτά, καθ' ὅσον ὁ πόλεμός των δέν ἦτο μόνον πρὸς ἀνθρώπους ἀλλὰ καί πρὸς δαίμονας, καί παρετάσσοντο διὰ μάχην μὲ τὸν ἀρχηγὸν ἐκείνων. Αὐτὸ λοιπόν ποῦ λέγει σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ὅτι δηλαδή οὔτε οἱ ἄρχοντες τοῦ κόσμου, οἱ ὦμοι καί ἄδικοι, ἀπαιτοῦν οἱ στρατευόμενοι νά μετέχουν εἰς ἐκστρατείας καί νά κινδυνεύουν καί συγχρόνως νά τρέφονται μὲ ἰδικά των ἔξοδα· πῶς λοιπόν ἦτο δυνατόν ποτὲ ὁ Χριστὸς νά ἀπαιτήσῃ τοῦτο;

Καί οὔτε ἀρκεῖται εἰς ἐν μόνον παράδειγμα, διότι τὸν πολὺ ἀπλοῖκόν καί βραδύνον ἀνθρωπὸν συνήθως τὸν ἀναπαύει πάρα πο-

θε, τὸ καὶ τὴν κοινήν συνήθειαν ὁρᾶν τοῖς τοῦ Θεοῦ νόμοις συμβαίνουσιν. Διὸ καὶ ἐφ' ἕτερον πρόεισι, καὶ φησι· «Τίς φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει;» Δι' ἐκείνου μὲν γὰρ τοὺς κινδύνους, διὰ δὲ τούτου τὸν πόνον καὶ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἐνέφηνε. 5 Καὶ τρίτον πάλιν προστίθῃσιν ὑπόδειγμα λέγων· «Τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει;», τὴν κηδεμονίαν τὴν πολλὴν τὴν διδασκάλῳ πρέπουσαν περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπιδείκνυσθαι καὶ ἐκ τούτων ἐμφαίνων. 10 Καὶ γὰρ καὶ στρατιῶται καὶ γεωργοὶ καὶ ποιμένες ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, οὐ γῆς οὐδὲ ἀλόγων οὐδὲ πολέμων αἰσθητῶν, ἀλλὰ ψυχῶν λογικῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς δαίμονας παρατάξεως.

Παρατηρητέον δὲ κάκεινο, ὅπως πανταχοῦ τὴν συμμε- 15 τρίαν ἐφύλαξε, τὸ χρειῶδες ζητῶν μόνον, οὐχὶ τὸ περιττόν. Οὐ γὰρ εἶπε, τίς στρατεύεται, καὶ οὐ πλουτεῖ; ἀλλὰ, «Τίς στρατεύεται ἰδίῳ ὄψωνίῳ ποτέ;» οὐδὲ εἶπε, τίς φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ οὐ συνάγει χρυσίον ἢ τὸν καρπὸν ὀλόκληρον οὐ τρυγᾷ; ἀλλ', «ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ 20 ἐσθίει;» οὐδὲ εἶπε, τίς ποιμαίνει ποίμνην, καὶ οὐκ ἐμπορεύεται τοὺς ἄρνας; ἀλλὰ πῶς; «Καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς οὐκ ἐσθίει»· οὐκ ἐκ τῶν ἀρνῶν ἀλλ' ἐκ τοῦ γάλακτος δεικνύς ὅτι μικρᾷ παραμυθίᾳ τὸν διδάσκαλον ἀρκεῖσθαι δεῖ καὶ τῇ ἀναγκαίᾳ μόνῃ τροφῇ. Ταῦτα πρὸς τοὺς βουλομέ- 25 νους πάντα κατεσθίειν καὶ τὸν καρπὸν ὀλόκληρον τρυγᾶν. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἐνομοθέτησε λέγων· «Ἄξιός ἐστις ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστίν». Οὐ τοῦτο δὲ μόνον διὰ τῶν ὑποδειγμάτων κατασκευάζει, ἀλλὰ καὶ δείκνυσιν ὅποιον εἶναι χρὴ τὸν ἱερέα. Καὶ γὰρ στρατιώτου ἀνδρείαν κεκτη- 30 θῆσαι δεῖ καὶ γεωργοῦ ἐπιμέλειαν καὶ ποιμένος κηδεμονίαν, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα μηδὲν πλέον τῶν ἀναγκαίων ζητεῖν.

4. Δείξας τοίνυν καὶ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων ὅτι οὐ κεκώλυται λαμβάνειν τὸν διδάσκαλον, καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν

λὺ νὰ βλέπη καὶ τὴν κοινήν συνήθειαν νὰ ἐφαρμόζεται εἰς τοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο προχωρεῖ καὶ εἰς ἄλλο παράδειγμα καὶ λέγει· «Ποῖος φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ δὲν τρώγει ἀπὸ τὸν καρπὸν του;». Μὲ ἐκεῖνο τὸ παράδειγμα ἐτόνισε τοὺς κινδύνους, μὲ αὐτὸ δὲ τὸν κόπον καὶ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν καὶ τὴν φροντίδα. Καὶ τρίτον πάλιν παράδειγμα προσθέτει λέγων· «Ποῖος βόσκει ποιμνὴν καὶ δὲν τρώγει ἀπὸ τὸ γάλα της;», προσπαθῶν ἔτσι νὰ καταστήσῃ γνωστὴν τὴν πολλὴν καὶ ἀπαραίτητον φροντίδα τοῦ διδασκάλου διὰ τοὺς μαθητάς του. Διότι θεβαίως οἱ ἀπόστολοι ἦσαν καὶ στρατιῶται καὶ γεωργοὶ καὶ ποιμένες ὄχι γῆς οὔτε ζώων οὔτε φονερῶν πολέμων, ἀλλὰ λογικῶν ψυχῶν καὶ πολέμου πρὸς τοὺς δαίμονας.

Πρέπει δὲ νὰ παρατηρήσωμεν καὶ ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ παντοῦ διεφύλαξε τὴν συμμετρίαν ἐπιζητῶν μόνον τὸ ἀναγκαῖον, ὄχι τὸ περιττόν. Διότι δὲν εἶπε, Ποῖος ὑπηρετεῖ εἰς τὸν στρατὸν καὶ δὲν πλουτίζει; ἀλλὰ, «Ποῖος ποτὲ ὑπηρετεῖ εἰς τὸν στρατὸν μὲ ἰδικὰ του ἔξοδα;»· οὔτε εἶπε, Ποῖος φυτεύει ἀμπελῶνα καὶ δὲν συνάγει χρυσὸν ἢ δὲν τρυγᾷ ὀλόκληρον τὸν καρπὸν; ἀλλὰ, «δὲν τρώγει ἀπὸ τὸν καρπὸν του;»· οὔτε εἶπε, Ποῖος ποιμαίνει ποιμνὴν καὶ δὲν ἐμπορεύεται τὰ ἀρνιά; ἀλλὰ πῶς εἶπε; «Καὶ δὲν τρώγει ἀπὸ τὸ γάλα της;»· ὄχι ἀπὸ τὰ ἀρνιά, ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γάλα, δεικνύων ὅτι ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ ἀρκῆται εἰς μικρὰν μόνον ἀνταπόδοσιν τῶν κόπων του καὶ εἰς τὴν ἀναγκαίαν μόνον τροφήν. Αὐτὰ δι' ὅσους θέλουν νὰ κατατρώγουν τὰ πάντα καὶ νὰ τρυγοῦν ὀλόκληρον τὸν καρπὸν. Καὶ ὁ Κύριος ἔτσι ἐνομοθέτησε λέγων· «Ὁ ἐργάτης ἔχει δικαίωμα νὰ τρέφεται διὰ τὸν κόπον του»¹³. Καὶ δὲν ἐπιτυγχάνει μόνον τοῦτο μὲ τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ δεικνύει ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ ἱερεὺς· διότι πρέπει νὰ ἔχη καὶ ἀνδρείαν στρατιώτου καὶ ἐπιμέλειαν γεωργοῦ καὶ κηδεμονίαν ποιμένος καὶ μετὰ ἀπὸ ὅλα αὐτὰ νὰ μὴ ἐπιζητῆ τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα.

4. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔδειξε καὶ ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῆς ζωῆς ὅτι δικαιοῦται νὰ θεωρη-

βίον παραδειγμάτων, καὶ ἐπὶ τρίτον κεφάλαιον ἔρχεται οὕτω λέγων· «Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λαλῶ; ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει;». Ἐπειδὴ γὰρ τέως ἀπὸ Γραφῶν οὐδὲν εἶπεν, ἀλλὰ τὴν κοινὴν συνήθειαν προεβάλετο, μὴ νομίση-
 5 τέ με, φησί, τούτοις ἰσχυρίζεσθαι μόνοις, μηδὲ ἀψ' ὧν τοῖς ἀνθρώποις δοκεῖ, ταῦτα νομοθετεῖν· ἔχω γὰρ δεῖξαι ὅτι καὶ τῷ Θεῷ ταῦτα δοκεῖ, καὶ παλαιὸν ἀναγινώσκω νόμον ταῦτα κελεύοντα. Διὸ καὶ κατ' ἐρώτησιν προάγει τὸν λόγον, ὅπερ ἐπὶ τῶν σφόδρα ὠμολογημένων γίνεται, οὕτω
 10 λέγων· «Μὴ κατὰ ἄνθρωπον ταῦτα λέγω;» τουτέστι, μὴ ἔξ ἀνθρωπίνων μόνον παραδειγμάτων ἰσχυρίζομαι; «ἢ οὐχὶ καὶ ὁ νόμος ταῦτα λέγει; Ἐν γὰρ τῷ νόμῳ Μωϋσέως γέγραπται· Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα». Καὶ τίνος ἕνεκεν ἐμνήσθη τούτου τὸ τῶν ἱερέων ὑπόδειγμα ἔχων; Ἐκ πολ-
 15 λῆς τῆς περιουσίας αὐτὸ κατασκευάσαι βουλόμενος.

Εἶτα, ἵνα μὴ τις λέγῃ, καὶ τί πρὸς ἡμᾶς τὸ περὶ τῶν βοῶν εἰρημένον; ἐπεξεργάζεται αὐτὸ μετὰ ἀκριβείας λέγων· «Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;». Οὐ μέλει οὖν περὶ τῶν βοῶν, εἶπέ μοι, τῷ Θεῷ; Μέλει μὲν οὖν, οὐχ οὕτω δέ, ὡς
 20 καὶ νόμον θεῖναι ὑπὲρ τούτου. Ὡστε, εἰ μὴ μέγα τι ἠνίτητο ἐγγυμνάζων τοῖς ἀλόγοις τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ εἶναι φιλανθρώπους καὶ ἀπὸ τούτων καὶ περὶ τῶν διδασκάλων αὐτοῖς διαλεγόμενος, οὐκ ἂν τοσαύτην ἐποίησατο σπουδὴν, ὡς καὶ νόμον γράψαι ὑπὲρ τοῦ μὴ κημοῦσθαι τοὺς
 25 βοῦς. Ἐντεῦθεν καὶ ἕτερόν τι δείκνυσι, πολὺν τὸν πόνον τῶν διδασκάλων καὶ ὄντα καὶ εἶναι ὀφείλοντα· καὶ ἕτερον πάλιν. Ποῖον δὴ τοῦτο; Ὅτι ὅσαπερ ἂν ὑπὲρ τῆς τῶν ἀλόγων ἐπιμελείας παρὰ τῆς Παλαιᾶς λέγῃται, προηγουμένως εἰς τὴν τῶν ἀνθρώπων συντελεῖ διδασκαλίαν· ὥσπερ
 30 οὖν καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα, τὰ περὶ ἱματίων ποικίλων καὶ τὰ περὶ ἀμπελώνων καὶ σπερμάτων καὶ τοῦ μὴ διάφορον

14. Α' Κορ. 9,8.

15. αὐτ. 9.

ται διδάσκαλος, ἔρχεται καὶ εἰς τρίτον κεφάλαιον λέγων τὰ ἐξῆς· «Μήπως τὰ λέγω αὐτὰ σκεπτόμενος ἀνθρωπίνως; ἢ δὲν τὰ λέγει αὐτὰ καὶ ὁ νόμος;»¹⁴. Ἐπειδὴ δηλαδή ἕως ἐδῶ δὲν εἶπε τίποτε ἀπὸ τὰς Γραφάς, ἀλλὰ προέβαλε τὴν κοινὴν συνήθειαν λέγει· Μὴ νομίζετε ὅτι ἐνισχύω τὴν θέσιν μου μὲ αὐτὰ μόνον τὰ ἐπιχειρήματα, οὔτε ὅτι νομοθετῶ αὐτὰ βασιζόμενος εἰς τὴν γνώμην τῶν ἀνθρώπων· ἤμπορῶ γὰρ σᾶς ἀποδείξω ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ γνώμη καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ σᾶς διαβάξω παλαιὸν νόμον, πού ὀρίζει αὐτά. Διὰ τοῦτο προχωρεῖ τὸν λόγον τοῦ μὲ ἐρώτησιν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον γίνεται διὰ θέματα γενικῆς ἀποδοχῆς, καὶ λέγει ὡς ἐξῆς· «Μήπως τὰ λέγω αὐτὰ σκεπτόμενος ἀνθρωπίνως;», δηλαδή, Μήπως ἐνισχύω τὴν θέσιν μου μόνον μὲ ἀνθρώπινα παραδείγματα; «ἢ δὲν τὰ λέγει αὐτὰ καὶ ὁ νόμος; Διότι εἰς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως ἔχει γραφῆ· Μὴ φιμώσης τὸ στόμα τοῦ βοδιοῦ πού ἀλωνίζει»¹⁵. Καὶ διὰ ποῖον λόγον ἀνέφερε τοῦτο, ἐφ' ὅσον εἶχεν εἰς τὸν νοῦν τοῦ τὴν περίπτωσιν τῶν ἱερέων; Ἐπειδὴ ἤθελε γὰρ ἀναπτύξῃ αὐτὸ διεξοδικώτατα.

Ἐπειτα, διὰ γὰρ μὴ εἶπη κανεῖς, καὶ ποῖαν σχέσιν ἔχομεν ἑμεῖς μὲ αὐτὸ πού εἶπες διὰ τὰ βόδια; ἀναπτύσσει αὐτὸ μὲ ἀκρίθειαν, λέγων· «Μήπως ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ βόδια;». Εἶπέ μου λοιπόν, δὲν ἐνδιαφέρεται ὁ Θεὸς διὰ τὰ βόδια; Ἐνδιαφέρεται μὲν, ὅχι ὁμοῦς ἔτσι, ὥστε καὶ νόμον γὰρ θεσπίσῃ διὰ τὸ θέμα τοῦτο. Ὡστε, ἔάν δὲν ὑπαιγίσσετο κάτι σημαντικὸν ἐκχυμνάζων τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸ γὰρ εἶναι φιλόανθρωποι μὲ τὸ παράδειγμα τῶν ζώων καὶ μὲ θάσιν αὐτὰ ὁμιλῶν πρὸς αὐτοὺς περὶ τῶν διδασκάλων, δὲν θὰ ἔσπευδεν ἔτσι, ὥστε καὶ νόμον γὰρ θεσπίσῃ διὰ τὴν φίμωσιν τῶν βοδιῶν. Μὲ αὐτὸ δεικνύει καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι ὁ κόπος τῶν διδασκάλων καὶ εἶναι πολὺς καὶ ὀφείλει γὰρ εἶναι· καὶ ἐπὶ πλεόν καὶ κάτι ἄλλο. Ποῖον λοιπόν εἶναι τοῦτο; Ὅτι ὅσα λέγονται ἀπὸ τὴν Παλαιάν Διαθήκην διὰ τὴν φροντίδα τῶν ζώων, κυρίως συντελοῦν εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἀκριθῶς καὶ ὄλα τὰ ἄλλα, τὰ περὶ ποικίλων ἱματίων καὶ τὰ περὶ ἀμπελώνων καὶ σπερμάτων

ποιεῖν τὴν γῆν, τὰ περὶ λέπρας καὶ τὰ ἄλλα, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντα. Παχυτέροις γὰρ οὖσιν ἐντεῦθεν διελέγετο κατὰ μικρὸν ἀναβιδάζων αὐτούς.

Καὶ ὄρα πῶς αὐτὸ οὐδὲ κατασκευάζει λοιπόν, ἅτε
 5 φανερόν ὄν καὶ αὐτόθεν δῆλον. Εἰπὼν γάρ, «Μὴ τῶν βοῶν
 μέλει τῷ Θεῷ;» ἐπήγαγεν, «Ἡ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει;»
 οὐδὲ τό, «πάντως», ἀπλῶς προσθεῖς, ἀλλ' ἵνα μὴ συγχω-
 ρήσῃ μηδ' ὀτιοῦν ἀντειπεῖν τῷ ἀκροατῇ. Καὶ ἐπιμένει τῇ
 μεταφορᾷ λέγων καὶ ἀποφαινόμενος· «Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγρά-
 10 φη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἀροτριῶν ἀροτριᾶν», τουτέστιν,
 ὁ διδάσκαλος ὀφείλει τῶν πόνων τὰς ἀμοιβὰς ἔχειν· «καὶ
 ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχει ἐπ' ἐλπίδι». Καὶ θέα
 σύνεσιν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ σπόρου ἐπὶ τὴν ἄλω τὸ πρᾶγμα
 μετήνεγκε, πάλιν κἀνταῦθα τοὺς πολλοὺς ἰδρῶτας τῶν
 15 διδασκάλων ἐμφαίνων, ὅτι αὐτοὶ καὶ ἀροτριῶσι καὶ τὴν
 ἄλω τρίβουσι. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀροτριᾶν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἦν
 καρπώσασθαι, ἀλλὰ πόνον μόνον, τὴν ἐλπίδα τέθεικεν, ἐπὶ
 δὲ τοῦ τρίβειν τὴν ἄλω ἤδη τὴν ἀπόλαυσιν ἐχαρίσατο
 λέγων· «Καὶ ὁ ἀλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχει». Εἶτα,
 20 ἵνα μὴ λέγῃ τις, αὕτη οὖν ἢ τῶν τοσοῦτων ἰδρώτων ἀμοι-
 βή; προσέθηκεν, «ἐπ' ἐλπίδι», τουτέστι, τῇ μελλούσῃ.
 Οὐδὲν οὖν ἕτερον τὸ στόμα ἀκήμωτον ὄν τοῦ ζώου τούτου
 βοᾷ ἢ ὅτι τοὺς διδασκάλους τοὺς πονοῦντας δεῖ καὶ ἀμοι-
 βῆς ἀπολαύειν.

25 5. «Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικὰ ἐσπείραμεν, μέγα,
 εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικὰ θερίσομεν;» Ἴδου καὶ τέταρτον
 προστίθησι λογισμόν ὑπὲρ τοῦ δεῖν παρέχειν. Ἐπειδὴ γὰρ
 εἶπε, «Τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ;» καί, «τίς
 φυτεύει ἀμπελῶνα;» καί, «τίς ποιμαίνει ποίμνην;» καὶ
 30 παρήγαγε τὸν βοῦν τὸν ἀλοῶντα, δείκνυσι καὶ ἄλλην αἰ-

16. Δευτ. 22,9.

17. Α' Κορ. 9,10.

18. αὐτ. 11.

καὶ περὶ τοῦ νὰ μὴ μεταβάλλῃ κανεὶς τὸν ἀγρόν του¹⁶, τὰ περὶ λέπρας καὶ ὄλα γενικῶς τὰ ἄλλα. Διότι, ἐπειδὴ ἦσαν πολὺ ἀσθενεῖς εἰς τὴν πίστιν, μὲ τέτοια παραδείγματα ὠμίλει πρὸς αὐτοὺς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀναδιβάζων αὐτοὺς πνευματικά.

Καὶ πρόσεχε ὅτι δὲν ἀναφέρει πολλὰ ἐπιχειρήματα δι' αὐτό, διότι ἦτο φανερόν καὶ αὐτονόητον. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «Μήπως ὁ Θεὸς ἐνδιαφέρεται διὰ τὰ βόδια;», προσέθεσεν «Ἡ ὀμίλει ἀποκλειστικῶς δι' ἐμᾶς;»¹⁷ καὶ δὲν προσέθεσεν ἀσκόπως τὸ «ἀποκλειστικῶς», ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἀκροατὴν νὰ ἀντεῖπῃ ὀτιδὴποτε. Καὶ ἐπιμένει εἰς τὴν μεταφορὰν λέγων καὶ διακηρύττων· «Διότι δι' ἐμᾶς ἐγράφη ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ὀργώνει ὀφείλει νὰ ὀργώνη μὲ ἐλπίδα», δηλαδὴ ὁ διδάσκαλος ὀφείλει νὰ ἔχη τὰς ἀμοιβὰς τῶν κόπων του· «καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀλώνιζει ὀφείλει νὰ ἀλώνιζῃ ἐλπίζων ὅτι θὰ λάβῃ μέρος τοῦ καρποῦ». Καὶ κοίταξε σύνεσιν! Ἀπὸ τὸν σπόρον μετέφερε τὸ θέμα εἰς τὸ ἀλώνι, δεικνύων καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν τοὺς πολλοὺς ἰδρωτὰς τῶν διδασκάλων, ὅτι αὐτοὶ καὶ ὀργώνουν καὶ ἀλώνιζον. Καὶ διὰ μὲν τὸ ὀργωμα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καρπωθοῦν κάτι ἀλλὰ τὸν πόνον μόνον, ἔχει θέσει τὴν ἐλπίδα, ἀλλὰ εἰς τὸ ἀλώνισμα ἀνέφερε πλεόν τὴν ἀνταμοιβὴν λέγων· «Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἀλώνιζει ἐλπίζει ὅτι θὰ λάβῃ». Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ λέγῃ κανεὶς· Αὕτῃ λοιπὸν εἶναι ἡ ἀμοιβὴ τῶν πολλῶν ἰδρωτῶν; Προσέθεσε τὸ «ἐπ' ἐλπίδι», δηλαδὴ εἰς τὸ μέλλον. Τίποτε ἄλλο λοιπὸν δὲν βοᾷ τὸ ἀφίμωτον στόμα αὐτοῦ τοῦ ζώου, παρὰ τὸ ὅτι οἱ διδάσκαλοι ποὺ κοπιᾶζουν πρέπει καὶ νὰ ἀπολαύουν ἀμοιβῆς.

5. «Ἐὰν ἐμεῖς ἐσπείραμεν εἰς ἐσᾶς τὰ πνευματικά, εἶναι ὑπερβολικὸν ἐὰν ἐμεῖς θερίσωμεν ἀπὸ ἐσᾶς ὕλικὰ πράγματα;»¹⁸. Ἴδου ὅτι προσθέτει καὶ τέταρτον συλλογισμὸν ὑπὲρ τοῦ ὅτι οἱ πιστοὶ πρέπει νὰ παρέχουν τὰ ἀναγκαῖα εἰς τοὺς ἀποστόλους διὰ τὴν συντήρησίν των. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶπε, «Ποῖος ποτὲ ὕπηρετεῖ εἰς τὸν στρατὸν μὲ ἰδικὰ του ἔξοδα;» καὶ «Ποῖος φυτεύει ἀμπελῶνα;», καὶ «ποῖος βόσκει ποιμνὴν;», καὶ ἀνέφερε τὸ βόδι ποὺ ἀλώνιζει, δεικνύει καὶ ἄλλην εὐλογωτάτην αἰτίαν, διὰ τὴν ὀποῖαν εἶχον δικαίωμα νὰ λά-

τίαν εὐλογωτάτην, δι' ἣν ἦσαν δίκαιοι λαβεῖν, ὡς πολλῶ
 μείζονα παρεσχηκότες, οὐκέτι ὡς καμόντες μόνον. Τίς
 οὖν ἔστιν; «Εἰ ἡμεῖς ὑμῖν τὰ πνευματικά ἐσπείραμεν, μέ-
 γα, εἰ ἡμεῖς ὑμῶν τὰ σαρκικά θερίσομεν;». Εἶδες δικαιοτά-
 5 την αἰτίαν καὶ τῶν προτέρων εὐλογωτέραν; Ἐκεῖ μὲν
 γάρ φησι, σαρκικός ὁ σπόρος, σαρκικός καὶ ὁ καρπός· ἐν-
 ταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁ μὲν σπόρος πνευματικός, ἡ
 δὲ ἀντίδοσις σαρκική. Ἵνα γὰρ μὴ μέγα φρονῶσιν οἱ παρέ-
 χοντες τοῖς διδασκάλοις, ἔδειξεν ὅτι μείζονα λαμβάνου-
 10 σιν ἢ διδῶσιν· οἱ μὲν γὰρ γεωργοί, ἅπερ ἄν κατασπεύρω-
 σι, ταῦτα καὶ λαμβάνουσιν, ἡμεῖς δὲ σπείροντες εἰς τὰς
 ὑμετέρας ψυχὰς πνευματικά, θερίζομεν σαρκικά· τοιοῦτον
 γὰρ ἢ παρ' αὐτῶν διδομένη τροφή.

Εἶτα καὶ ἐντρεπτικώτερον· «Εἰ ἄλλοι τῆς ἐξουσίας
 15 ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς;». Ἴδου καὶ ἕτε-
 ρος πάλιν λογισμός, καὶ αὐτὸς ἐκ παραδειγμάτων ἀλλ'
 οὐχ ὁμοίων. Οὐδέ γὰρ Πέτρου μέμνηται ἐνταῦθα οὔτε τῶν
 ἀποστόλων ἀλλ' ἐτέρων τινῶν νόθων, πρὸς οὓς ὕστερον
 ἀποδύεται καὶ περὶ ὧν φησιν· «Εἴ τις ὑμᾶς κατεσθίει, εἴ
 20 τις λαμβάνει, εἴ τις ἐπαίρεται, εἴ τις εἰς πρόσωπον ὑμᾶς
 δέρει», καὶ τὸν πρὸς ἐκείνους ἤδη προανακρούεται πόλε-
 μον. Διὸ οὐδέ εἶπεν, εἰ ἄλλοι λαμβάνουσι παρ' ὑμῶν, ἀλ-
 λά δεικνύς αὐτῶν τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν τυρανίδα καὶ
 τὴν ἐμπορίαν, φησίν· «Εἰ ἄλλοι τῆς ὑμῶν ἐξουσίας μετέ-
 25 χουσι», τουτέστι, κρατοῦσιν ὑμῶν, ἐξουσιάζουσιν, ὡς οἰκέ-
 ταις ἀποκέχρηται, οὐ λαμβάνοντες μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ
 πολλῆς τῆς αὐθεντίας. Διὸ προσέθηκεν, «Οὐ πολλῶ μᾶλ-
 λον ἡμεῖς;», ὅπερ οὐκ ἄν, εἰ περὶ τῶν ἀποστόλων ὁ λό-
 γος ἦν, εἶπεν ἄν. Ἄλλ' εὐδηλον ὅτι τινὰς αἰνίττεται λυμεῶ-
 30 νας καὶ ἀπατῶντας αὐτούς. Ὡστε μετὰ τοῦ νόμου τοῦ
 Μωϋσέως καὶ ὑμεῖς αὐτοὶ νόμον τεθείκατε ὑπὲρ τοῦ δεῖν

19. αὐτ. 12.

20. Β' Κορ. 11,20.

βουν, διότι εἶχον προσφέρει πολὺ περισσότερα καὶ ὄχι μόνον διότι εἶχον κοπιάσει. Ποία εἶναι αὐτή; «Ἐὰν ἔμεῖς ἐσπείραμεν εἰς ἑσᾶς τὰ πνευματικά, εἶναι ὑπερβολικὸν ἂν ἔμεῖς θερίσωμεν ἀπὸ ἑσᾶς ὕλικὰ πράγματα;». Εἶδες δικαιοτάτην αἰτίαν καὶ εὐλογωτέραν ἀπὸ τὰς προηγουμένας; Λέγει δηλαδὴ ὅτι ἐκεῖ μὲν ὁ σπόρος ἦτο σαρκικός, σαρκικός ἦτο καὶ ὁ καρπός· ἐδῶ ὁμοῦς δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλ' ὁ μὲν σπόρος εἶναι πνευματικός, ἡ δὲ ἀνταπόδοσις ὕλική. Διὰ τὴν μὴ μεγαλοφρονοῦν δηλαδὴ ὅσοι δίδουν εἰς τοὺς διδασκάλους, ἔδειξε ὅτι λαμβάνουν περισσότερα ἀπὸ ὅ,τι δίδουν· δηλαδὴ, οἱ μὲν γεωργοὶ ὅ,τι σπείρουν αὐτὰ καὶ λαμβάνουν, ἡμεῖς ὁμοῦς σπείροντες πνευματικά εἰς τὰς ψυχὰς σας θερίζομεν σαρκικά· διότι τέτοια ἦτο ἡ τροφή πού ἔδιδον αὐτοί.

Ἐπειτα προκαλῶν καὶ περισσοτέραν ἐντροπήν λέγει· «Ἐὰν ἄλλοι χρησιμοποιοῦν τὰ δικαιώματά τους πρὸς ἑσᾶς, ἔμεῖς δὲν δικαιούμεθα πολὺ περισσότερον;»¹⁹. Ἴδου καὶ ἄλλος πάλιν συλλογισμός, καὶ αὐτὸς ἀπὸ παραδείγματα, ἀλλ' ὄχι ὁμοῖα. Ἐδῶ δηλαδὴ δὲν ὑπενθυμίζει οὔτε τὸν Πέτρον οὔτε τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ κάποιους ἄλλους νόθους, ἐναντίον τῶν ὁποίων κατόπιν ἀγωνίζεται καὶ διὰ τοὺς ὁποίους λέγει· «Ἐὰν κάποιος σᾶς κατατρώγη, ἂν κάποιος παίρῃ ἀπὸ τὴν περιουσίαν σας, ἂν κάποιος σᾶς φέρεται ἀλαζονικῶς, ἂν κάποιος σᾶς κτυπᾷ εἰς τὸ πρόσωπον»²⁰, ὡσὰν προανάκρουσμα πλεόν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς ἐκείνους. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπεν, ἂν ἄλλοι λαμβάνουν ἀπὸ σᾶς, ἀλλὰ δεικνύων τὴν αὐθάδειαν καὶ τὴν τυραννικὴν διάθεσιν καὶ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν, λέγει· «Ἐὰν ἄλλοι χρησιμοποιοῦν τὰ δικαιώματά τους πρὸς ἑσᾶς», δηλαδὴ ἂν κυριαρχοῦν ἐπάνω σας, σᾶς ἐξουσιάζουν, σᾶς συμπεριφέρονται ὡσὰν δούλους, ὄχι ἀπλῶς λαμβάνοντες ἀλλὰ καὶ μὲ πολλὴν αὐταρχικότητα. Διὰ τοῦτο προσέθεσε «Δὲν δικαιούμεθα πολὺ περισσότερον ἔμεῖς;», τὸ ὁποῖον δὲν θὰ τὸ ἔλεγεν, ἂν ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἀποστόλων. Ἀλλὰ εἶναι φανερόν ὅτι ὑπαινίσσεται μερικὸς ἐκμεταλλευτὰς των καὶ ἀπατεῶνας. Ὡστε ἐκτὸς τοῦ νόμου τοῦ Μωϋσέως καὶ σεῖς οἱ ἴδιοι ἐθεσπίσατε νόμον διὰ τὸ ὅτι πρέπει γὰρ δίδετε. Ἀ-

παρέχειν. Εἰπὼν δέ, «Οὐ πολλῶ μᾶλλον ἡμεῖς;» οὐ κατασκευάζει διὰ τί οὐ πολλῶ μᾶλλον, ἀλλ' ἀφήσιν αὐτῶν τῷ συνειδῶτι τὸν ἔλεγχον, ὁμοῦ καὶ φοβῆσαι βουλόμενος καὶ ἐντρέψαι μειζόνως.

5 «Ἄλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ». Τουτέστιν, οὐκ ἐλάβομεν. Ὅρᾳς διὰ πόσων κατασκευάσας πρότερον ὅτι οὐ παράνομον τὸ λαμβάνειν, τότε εἶπεν ὅτι οὐ λαμβάνομεν, ἵνα μὴ δόξη ὡς κεκωλυμένου ἀπέχεσθαι; Οὐ γάρ, ἐπειδὴ μὴ ἔξεστι, φησίν, οὐ λαμβάνω· ἔξεστι γάρ, καὶ τοῦ-
 10 το ἀπὸ πολλῶν ἀπεδείξαμεν, ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ἀπὸ τῶν ἐν βίῳ πραγμάτων, τοῦ στρατιώτου καὶ τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ποιμένος, ἀπὸ τοῦ νόμου Μωϋσέως, ἀπ' αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς φύσεως, ὅτι ἐσπείραμεν ὑμῖν πνευματικὰ, ἀφ' ὧν ὑμεῖς περὶ τοὺς ἄλλους πεποιθήκατε. Ἄλλ'
 15 ὥσπερ, ἵνα μὴ δόξη καταισχύνειν τοὺς ἀποστόλους τοὺς λαμβάνοντας, ταῦτα τέθεικεν ἐντρέπων αὐτοὺς καὶ δεικνύς ὅτι οὐ κεκωλυμένου πράγματος ἀπέχεται· οὕτω πάλιν, ἵνα μὴ διὰ τῆς πολλῆς κατασκευῆς καὶ τῶν παραδειγμάτων καὶ τῶν λογισμῶν, δι' ὧν ἔδειξεν ὅτι δεῖ λαμβά-
 20 νειν, δόξη ἐπιζητεῖν τὸ λαμβάνειν καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα λέγειν, ἤδη διορθοῦται αὐτό. Καὶ σαφέστερον μὲν ὕστερον αὐτὸ ποιεῖ, ὅταν λέγῃ· «Οὐκ ἔγραψα δέ ταῦτα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἐμοί», ἐνταῦθα δέ φησιν ὅτι «Οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ». Καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἐκεῖνο ἔχοι-
 25 τες ἂν εἰπεῖν, ὅτι ἐν εὐρυχωρίᾳ ὄντες οὐκ ἐχρησάμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀνάγκης κατεπειγούσης οὐκ εἶξαμεν τῇ ἀνάγκῃ· ὃ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ φησίν· «Ἄλλας ἐκκλησίας ἐσύλησα λαβῶν ὀψώνια πρὸς τὴν ὑμῶν διακονίαν· καὶ παρῶν πρὸς ὑμᾶς καὶ ὕστερηθίς οὐ κατενάρκησα οὐδενός»· καὶ ἐν ταύ-
 30 τη πάλιν· «Καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα». Καὶ ἐνταῦθα πάλιν τὸ αὐτὸ αἰνίττεται

21. αὐτ. 8.

22. Α' Κορ. 4,11.

φοῦ δὲ εἶπε «Δὲν δικαιούμεθα πολὺ περισσότερον ἡμεῖς;», δὲν προσδιορίζει διατί πολὺ περισσότερον, ἀλλὰ ἀφήνει τὸν ἔλεγχον εἰς τὴν συνείδησίν των, ἐπειδὴ ἤθελε καὶ νὰ τοὺς φοβήσῃ καὶ νὰ τοὺς παρακινήσῃ ἐντονώτερον.

«Ἀλλὰ δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν αὐτὸ τὸ δικαίωμα μας». Δηλαδή, δὲν ἐλάβαμεν. Βλέπεις μὲ πόσα ἐπιχειρήματα ἀφοῦ ἀπέδειξε κατὰ πρῶτον ὅτι δὲν εἶναι παράνομον τὸ νὰ λαμβάνῃ ἓνας ἀπόστολος, ἔπειτα εἶπεν ὅτι δὲν λαμβάνομεν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι δὲν ἐλάμβανε, διότι ἦτο ἀπηγορευμένον; Δὲν λαμβάνω, λέγει, ὄχι διότι δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται· μοῦ ἐπιτρέπεται, καὶ τοῦτο τὸ ἀπεδείξαμεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων, ἀπὸ τὸ παράδειγμα τῶν πραγμάτων τοῦ θείου τοῦ στρατιώτου καὶ τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ ποιμένου, ἀπὸ τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως, ἀπὸ τὴν ἰδίαν τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ὅτι δηλαδὴ ἐσπείραμεν εἰς ἑσᾶς πνευματικά, ἀπὸ ὅσα τέλος ἔχετε κάνει διὰ τοὺς ἄλλους. Ἄλλ' ὅπως ἀνέφερον αὐτὰ, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι ἐκθέτει τοὺς ἀποστόλους πού λαμβάνουν, προκαλῶν τὴν ἐντροπὴν των καὶ ἀποδεικνύων ὅτι δὲν ἀπείχεν ἀπηγορευμένου πράγματος, ἔτσι πάλιν, διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι μὲ τὴν πολλὴν ἐπιχειρηματολογίαν καὶ τὰ παραδείγματα καὶ τοὺς συλλογισμοὺς —μὲ τοὺς ὁποίους ἀπέδειξεν ὅτι πρέπει νὰ λαμβάνῃ— ἐπιζητεῖ νὰ λαμβάνῃ καὶ διὰ τοῦτο τὰ λέγει αὐτὰ, ἐν συνεχείᾳ τὸ διορθώνει. Καὶ κατόπιν μὲν τὸ κάμνει σαφέστερον, ὅταν λέγῃ «Οὐκ ἔγραψα δὲ ταῦτα, ἵνα οὕτω γένηται ἐν ἡμοῖς», ἐδῶ ὁμῶς λέγει ὅτι «Δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν αὐτὸ τὸ δικαίωμα μας». Καὶ τὸ σπουδαιότερον, ὅτι οὔτε θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εἶπη κανεὶς ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν τὸ δικαίωμα μας, ἐπειδὴ δὲν εἶχομεν ἀνάγκην, ἀλλὰ, ἐνῶ εἶχομεν κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἐν τούτοις δὲν ὑπεκύψαμεν εἰς τὴν ἀνάγκην· αὐτὸ τὸ λέγει εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν του· «Ἄλλας ἐκκλησίας ἐλεηλάτησα μὲ τὸ νὰ πάρω τὰ ἀναγκαῖα διὰ νὰ σᾶς ὑπηρετῶ· καὶ ὅταν ἦμουν μαζί σας καὶ ἐνῶ ἀντεμετώπιζα στερήσεις, δὲν ἐπεδάρυνα κανένα»²¹· καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν πάλιν λέγει· «Καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ ἔχομεν ἐλλείψεις εἰς ρουχισμὸν καὶ μᾶς κακομεταχειρίζονται»²²· καὶ ἐδῶ πάλιν τὸ ἴδιο

λέγων, «Ἄλλὰ πάντα στέγομεν». Εἰπὼν γάρ ὅτι πάντα στέγομεν· καὶ λιμὸν αἰνίττεται καὶ στενοχωρίαν πολλήν καὶ τὰ ἄλλα πάντα.

Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἠναγκάσθημεν, φησί, λῦσαι τὸν νόμον, ὃν ἑαυτοῖς τεθείκαμεν. Διὰ τί; «Ἴνα μὴ ἐγκοπήν τινα δῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ γὰρ ἀσθενέστερον Κορίνθιοι διέκειντο, ἵνα μὴ πλήξωμεν ὑμᾶς, φησί, λαμβάνοντες, εἰλόμεθα καὶ ὑπὲρ τὰ ἐπιτεταγμένα ποιῆσαι ἢ ἐγκοπήν τινα δοῦναι τῷ Εὐαγγελίῳ, τουτέστι τῇ κατη-
 10 χήσει ὑμῶν. Εἰ δὲ ἡμεῖς, καὶ ἐπιτετραμμένον ἡμῖν καὶ πολλήν πάσχοντες θίαν καὶ ἀποστόλους ἔχοντες ὑπόδειγμα, οὐκ ἐποιήσαμεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν δῶμεν —καὶ οὐκ εἶπεν, ἀνατροπήν, ἀλλ' «ἐγκοπήν», καὶ οὐχ ἀπλῶς ἐγκοπήν, ἀλλ', «ἐγκοπήν τινα», ἵνα μηδὲ τὴν τυχοῦσαν, ὡς ἂν εἴποι τις,
 15 μέλλησιν καὶ ἀναβολὴν ἐμποιήσωμεν τῷ δρόμῳ τοῦ λόγου— εἰ τοίνυν ἡμεῖς τοσαύτη ἐχρησάμεθα τῇ σπουδῇ, φησί, πόσῳ μᾶλλον ὑμᾶς τοὺς καὶ πολὺ τῶν ἀποστόλων ἀποδέοντας καὶ οὐδὲ νόμον ἔχοντας εἰπεῖν τὸν ἐπιτρέποντα, ἀλλὰ καὶ τούναντίον τῶν κεκωλυμένων ἀπτομένους καὶ
 20 τῶν ἐπὶ βλάβῃ μεγάλη τοῦ Εὐαγγελίου, οὐκ ἐπὶ ἐγκοπῇ μόνον, καὶ οὐδὲ ἀνάγκην ὀρῶντας ἐπικειμένην, ἀπέχεσθαι δεῖ. Τοῦτον γὰρ ἅπαντα τὸν λόγον δι' ἐκείνους ἐκίνησε τοὺς διὰ τῆς βρώσεως τῶν εἰδωλοθύτων σκανδαλίζοντας τοὺς ἀσθενεστέρους ἀδελφοὺς.

25 6. Ταῦτα δὲ καὶ ἡμεῖς ἀκούωμεν, ἀγαπητοί· ἵνα μὴ καταφρονῶμεν τῶν σκανδαλιζομένων, μηδὲ ἐγκοπήν τινα ποιῶμεν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα μὴ προδιδῶμεν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν. Μὴ γάρ μοι λέγε, ὅταν σκανδαλίζεται ὁ ἀδελφός, ὅτι οὐ κεκάλυται τὸ ἐφ' ᾧ σκανδαλί-
 30 ζεται, καὶ ὅτι ἐφεῖται. Ἐγὼ γάρ σοι μείζονα λέγω, ὅτι κἂν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπιτετραφῶς ἦ, ἴδης δὲ τινα βλαπτόμενον, ἐπίσχεσ καὶ μὴ χρῆση τῇ ἐπιτροπῇ. Τοῦτο γὰρ

ὕπαινίσσεται λέγων· «Ἄλλ' ὄλα τὰ ὑπομένομεν». Μὲ τὸ νὰ εἶπη δηλαδὴ ὅτι· «Ὅλα τὰ ὑπομένομεν» ὑπαινίσσεται καὶ λιμὸν καὶ στενοχωρίαν πολλήν καὶ ὄλα τὰ ἄλλα.

Ἄλλ' οὔτε ἔτσι ἤναγκάσθημεν, λέγει, νὰ παραβῶμεν τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον ἔχομεν θέσει εἰς τὸν ἑαυτὸν μας. Διατί; «Διὰ νὰ μὴ δημιουργήσωμεν κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Κορίνθιοι ἦσαν ἀσθενέστεροι εἰς τὴν πίστιν, λέγει· Διὰ νὰ μὴ σᾶς βλάβωμεν λαμβάνοντες, ἐπροτιμήσαμεν νὰ κάμωμεν περισσότερα καὶ ἀπὸ τὰ διατεταγμένα παρὰ νὰ φέρωμεν κάποιον ἐμπόδιον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, δηλαδὴ εἰς τὴν κατήχησίν σας. Ἐὰν δὲ ἡμεῖς, ἂν καὶ μᾶς ἦτο ἐπιτρεπτόν καὶ ἐπιεζόμεθα πολὺ καὶ εἶχομεν τὸ παράδειγμα τῶν ἀποστόλων, ἐν τούτοις δὲν τὸ ἐκάμαμεν, διὰ νὰ μὴ φέρωμεν ἐμπόδιον —καὶ δὲν εἶπεν ἄνατροπήν', ἀλλ' «ἐμπόδιον», καὶ ὄχι ἀπλῶς «ἐμπόδιον», ἀλλὰ «κανένα ἐμπόδιον», διὰ νὰ μὴ φέρωμεν δηλαδὴ οὔτε τὴν ἐλαχίστην, ὅπως θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶπη κανεὶς, καθυστέρησιν καὶ ἀναβολὴν εἰς τὸν δρόμον τοῦ λόγου— ἔάν λοιπόν, λέγει, ἡμεῖς ἐδείξαμεν τόσην φροντίδα, πόσον μᾶλλον πρέπει νὰ ἀπέχητε ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα σεῖς οἱ ὁποῖοι ὑστερεῖτε πολὺ ἔναντι τῶν ἀποστόλων καὶ οὔτε ἠμπορεῖτε νὰ παρουσιάσητε νόμον ποῦ νὰ τὸ ἐπιτρέπη καὶ οἱ ὁποῖοι ἀντιθέτως ἐγγίζετε τὰ ἀπηγορευμένα καὶ ὅσα βλάπτουν πολὺ τὸ Εὐαγγέλιον ὄχι μόνον ἀπλῶς τὸ ἐμποδίζουν χωρὶς μάλιστα νὰ ἀντιμετωπίζετε καμμίαν ἀνάγκην. Ὅλα αὐτὰ δηλαδὴ τὰ εἶπε δι' ἐκείνους ποῦ σκανδαλίζουν τοὺς ἀσθενεστέρους εἰς τὴν πίστιν ἀδελφούς των μὲ τὸ νὰ τρώγουν εἰδωλόθυτα.

6. Αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ἄς τὰ ἀκούωμεν, ἀγαπητοί μου, καὶ ἄς μὴ καταφρονῶμεν τοὺς σκανδαλιζομένους, οὔτε νὰ φέρωμεν κανένα ἐμπόδιον εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ μὴ προδίδωμεν τὴν σωτηρίαν μας. Ὅταν δηλαδὴ σκανδαλίζεται ὁ ἀδελφός, μὴ μοῦ λέγῃς ὅτι δὲν ἐμποδίζεται ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον σκανδαλίζεται, καὶ ὅτι ἐπιτρέπεται· διότι ἐγὼ σοῦ λέγω μεγαλύτερα, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς τὸ εἶχεν ἐπιτρέψει, ἔάν ἴδῃς ὁμοίως κάποιον νὰ βλάπτεται, συγκράτησε τὸν ἑαυτὸν σου καὶ μὴ κάμνης χρῆσιν τῆς ἐλευθερίας σου. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὸ νὰ μὴ λάβῃ,

καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ἐξὸν λαβεῖν Χριστοῦ συγχωρήσαν-
 τος, μὴ λαθῶν. Καὶ γὰρ φιλόανθρωπος ὢν ὁ δεσπότης πολ-
 λὴν τοῖς ἐπιτάγμασιν ἐκέρασεν ἡμερότητα τοῖς αὐτοῦ, ἵνα
 μὴ μόνον ἐξ ἐπιταγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξ οἰκείας πολλὰ ποιῶμεν
 5 γνῶμης. Καὶ γὰρ ἡδύνατο, εἰ μὴ τοῦτο ἐβούλετο, μάλλον
 ἐπιτεῖναι τὰ ἐπιτάγματα, καὶ εἰπεῖν· ὁ μὴ διόλου νηστεῶν,
 κολαζέσθω· ὁ μὴ παρθενεύων, τιμωρείσθω· ὁ μὴ πάντα
 ἀποδουόμενος τὰ ὄντα, δίκην διδότη τὴν ἐσχάτην. Ἄλλ'
 οὐκ ἐποίησε τοῦτο, σοὶ παρέχων, εἰ βουληθείης, φιλοτι-
 10 μεῖσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ὅτε περὶ παρθενίας διελέγετο, ἔλε-
 γεν· «Ὁ δυνάμενος χωρεῖν χωρεῖτω»· καὶ ἐπὶ τοῦ πλου-
 σίου τὰ μὲν ἐπέταξε, τὰ δὲ ἐπέτρεψε τῇ ἐξουσίᾳ τῆς δια-
 νοίας. Οὐ γὰρ εἶπε, πώλησον τὰ ὑπάρχοντα, ἀλλ', «Εἰ θέ-
 λεις τέλειος εἶναι, πώλησον».

15 Ἄλλ' ἡμεῖς οὐ μόνον οὐ φιλοτιμούμεθα, οὐδὲ ὑπερ-
 βαίνομεν τὰ προστάγματα, ἀλλὰ καὶ τοῦ μέτρου τῶν κε-
 λευσθέντων σφόδρα ἀπολιμπανόμεθα. Καὶ Παῦλος μὲν ἐ-
 λίμωττεν, ἵνα μὴ ἐγκοπήν τῷ Εὐαγγελίῳ δῶ, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ
 τῶν ἀποκειμένων ἡμῖν ἄψασθαι τολμῶμεν μυρίας ὀρῶντες
 20 ἀνατρεπομένας ψυχὰς. Τρωγέτω γάρ, φησὶν, ὁ σῆς, καὶ
 μὴ τρωγέτω ὁ πένης· κατεσθιέτω ὁ σκώληξ, καὶ μὴ περι-
 βαλλέσθω ὁ γυμνός· ἀναλισκέσθω πάντα τῷ χρόνῳ, καὶ μὴ
 τρεφέσθω ὁ Χριστός, καὶ ταῦτα πεινῶν. Καὶ τίς τοῦτο εἶ-
 πε, φησί; Τοῦτο γάρ ἐστι σφόδρα τὸ δεινόν, ὅτι οὐκ ἐν
 25 τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς πράγμασι ταῦτα λέγεται. Καὶ
 γὰρ ἦττον ἂν ἦν δεινόν ἐπὶ τῶν ῥημάτων λεγόμενον ἢ ἐπὶ
 τῶν ἔργων γινόμενον. Ἡ οὐχὶ ταῦτα βοᾷ καθ' ἐκάστην
 ἡμέραν ἢ ἀπάνθρωπος καὶ ὠμὴ καὶ τύραννος ἢ φιλαργυ-
 ρία τοῖς αὐτῆς αἰχμαλώτοις; Προκείσθω καὶ συκοφάνταις
 30 καὶ λησταῖς καὶ ἐπιβούλους πρὸς τρυφήν τὰ ὑμέτερα, καὶ
 μὴ τοῖς πεινῶσι μηδὲ τοῖς δεομένοις διατροφή. Οὐ γὰρ
 ὑμεῖς ποιεῖτε τοὺς ληστὰς; οὐ γὰρ ὑμεῖς τῷ πυρὶ τῶν βα-

ἐνῷ τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ, ἐφ' ὅσον τὸ ἐπέτρεψεν ὁ Χριστός. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Κύριος εἶναι φιλόανθρωπος, ἀνέμειξε πολλὴν ἠπιότητα εἰς τὰς ἐντολάς του, διὰ νὰ κάμνωμεν πολλὰ ὄχι μόνον κατόπιν ἐντολῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδικὴν μας προαίρεσιν. Διότι, ἐὰν δὲν ἤθελε τοῦτο, ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐστηροτέρας τὰς ἐντολάς του καὶ νὰ εἴπῃ· Ἐκεῖνος ποῦ δὲν νηστεύει καθόλου, νὰ τιμωρῆται· ἐκεῖνος ποῦ δὲν τηρεῖ τὴν παρθενίαν, νὰ τιμωρῆται· ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἀποδεσμεύεται ἀπὸ ὅλα τὰ ἀγαθὰ του, νὰ τιμωρῆται μὲ τὴν ἐσχάτην τῶν ποινῶν. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε τοῦτο δίδων εἰς σὲ τὴν δυνατότητα νὰ φιλοτιμηθῆς, ἐὰν θελήσῃς. Διὰ τοῦτο καὶ δταν ὠμίλει περὶ παρθενίας, ἔλεγεν· «Ὅποιος ἠμπορεῖ νὰ προχωρήσῃ ἄς προχωρήσῃ»²³ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ πλουσίου ἄλλα μὲν διέταξεν, ἄλλα δὲ ἄφησεν εἰς τὴν κρίσιν τῆς διανοίας· διότι δὲν εἶπε, πώλησε τὴν περιουσίαν σου, ἀλλὰ «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πώλησέ την»²⁴.

Ἄλλ' ἐμεῖς ὄχι μόνον δὲν φιλοτιμούμεθα, οὔτε ὑπερβαίνομεν τὰ πράγματα, ἀλλὰ ὑπολειπόμεθα πολὺ ἀκόμη καὶ τοῦ μέτρου τῶν ἐντολῶν. Καὶ ὁ μὲν Παῦλος ἐπεῖνα, διὰ νὰ μὴ φέρῃ πρόσκομμα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, ἐμεῖς ὁμως δὲν τολμῶμεν νὰ ἐγγίσωμεν οὔτε ὅσα μᾶς ἀναμένουν, ἐνῷ βλέπομεν μυρίας ψυχὰς νὰ καταστρέφονται. Λέγει δηλαδὴ κάποιος· Νὰ τὰ φάῃ ὁ σκώληξ, καὶ νὰ μὴ τὰ φάῃ ὁ πτωχός· νὰ τὰ καταφάῃ ὁ σκόρος, καὶ νὰ μὴ τὰ φορέσῃ ὁ γυμνός· ὅλα νὰ τὰ φάῃ ὁ χρόνος, καὶ νὰ μὴ τραφῇ ὁ Χριστός, καὶ μάλιστα ἐνῷ πεινᾷ. Καὶ ποῖος τὸ εἶπεν αὐτό; θὰ ἔλεγε κάποιος. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ πολὺ φοβερόν, ὅτι αὐτὰ λέγονται ὄχι μὲ λόγους, ἀλλὰ μὲ πράξεις. Θὰ ἦτο ὀλιγώτερον φοβερόν, ἐὰν ἐλέγετο μὲ λόγους, παρὰ νὰ γίνεται μὲ ἔργα. Ἡ μήπως αὐτὰ καθημερινῶς δὲν βοᾷ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τῆς ἡ ἀπάνθρωπος καὶ ὠμὴ καὶ τυραννικὴ φιλαργυρία; Ἄς δοθοῦν τὰ ἀγαθὰ σας διὰ ἀπόλαυσιν καὶ εἰς τοὺς συκοφάντας καὶ τοὺς ληστὰς καὶ τοὺς δολίους καὶ ὄχι διὰ διατροφήν εἰς τοὺς πεινῶντας οὔτε εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην. Σεῖς λοιπὸν δὲν κάμνετε τοὺς ληστὰς; σεῖς λοιπὸν δὲν δίδετε τροφήν εἰς

σκάνων παρέχετε τροφήν; οὐ γὰρ ὑμεῖς ποιεῖτε τοὺς δραπέτας καὶ τοὺς ἐπιβούλους, καθάπερ δέλεαρ αὐτοῖς τὸν ὑμέτερον προτιθέντες πλοῦτον; Τίς ἢ μανία αὕτη; Μανία γὰρ καὶ παραπληξία σαφής, τὰ μὲν κιβώτια μεστὰ ἱμα-
 5 τίων ποιεῖν, τὸν δὲ κατ' εἰκόνα Θεοῦ γενόμενον καὶ καθ' ὁμοίωσιν, γυμνὸν καὶ τρέμοντα ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ περιορᾶν, καὶ μόλις ὀρθούμενον.

Ἄλλὰ προφασίζεται, φησί, τὸν τρόμον καὶ τὴν ἀσθένειαν. Εἶτα οὐ δέδοικας μὴ σκηπτὸς ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ῥή-
 10 ματος ἀναφθεῖς τούτου κατενεχθῆ; Διαρρήγνυμαι γὰρ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ· σύγγνωτε. Σὺ μὲν γαστριζόμενος καὶ πιαινόμενος καὶ εἰς ἐσπέραν βαθεῖαν τὸν πότον παρατείνων καὶ μαλακοῖς ἐνθαπτόμενος στρώμασιν, οὐκ ἀξιοῖς δοῦναι δίκην οὕτω παρανόμως τοῖς τοῦ Θεοῦ χρώμενος δώροις —
 15 οὐδὲ γὰρ ἵνα μεθύωμεν, ὁ οἶνος, οὐδ' ἵνα γαστριζώμεθα, ἡ τροφή γέγονεν, οὐδ' ἵνα διασπῶμεν τὴν γαστέρα, τὰ σιτία — τὸν δὲ πένητα, τὸν ἄθλιον, τὸν οὐδὲν ἄμεινον νεκροῦ διακείμενον, τοῦτον εὐθύνας ἀπαιτεῖς ἀκριβεῖς, καὶ οὐ δέδοικας τοῦ Χριστοῦ τὸ δικαστήριον τὸ φρικτὸν ἐκεῖ-
 20 νο καὶ φοβερόν; Καὶ γὰρ εἰ ὑποκρίνεται, ἐξ ἀνάγκης ὑποκρίνεται καὶ ἐνδείας διὰ τὴν ὠμότητα τὴν σὴν καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν τὴν τοιοῦτων δεομένην προσωπείων, τὴν μὴ ἐπικλωμένην πρὸς ἔλεον. Τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης ὑπὲρ ἐνὸς ἄρ-
 25 του τοιαῦτα ἀσχημονεῖν καὶ κόπτεσθαι, καὶ τοσαύτην ὑπομένειν δίκην; Ὡστε ἢ ὑπόκρισις ἢ ἐκείνου τὴν σῆς ἀπανθρωπίας περιέρχεται γιγνομένη κῆρυξ.

Ἐπειδὴ γὰρ ἱκετεῦων καὶ λιπαρῶν καὶ ἐλεεινὰ προῖέ-
 30 μενος ῥήματα καὶ ὀδυρόμενος καὶ δακρύων καὶ δι' ὄλης περιϊῶν τῆς ἡμέρας, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορεῖ τροφῆς, ἴσως καὶ ταύτην ἐπενόησε τὴν μηχανὴν οὐκ ἐκείνω τοσαύτην ὄσσην σοὶ φέρουσαν τὴν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν κατηγορίαν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐλεεῖσθαι δίκαιος, ὅτι εἰς τοσαύτην κατῆλθεν ἀνάγκην, ἡμεῖς δὲ μυρίων ἄξιοι τιμω-

τὸ πῦρ τοῦ φθόνου; σεῖς λοιπὸν δὲν κάμνετε τοὺς δραπέτας καὶ τοὺς δολίους μὲ τὸ νὰ παρουσιάσετε εἰς αὐτοὺς ὡς δόλωμα τὸν πλοῦτον σας; Τί τρέλλα εἶναι αὕτη; Διότι εἶναι τρέλλα καὶ σαφῆς παραφροσύνη τὸ νὰ γεμίζη μὲν κανεὶς τὰ κιβώτια μὲ ἐνδύματα, νὰ ἀδιαφορῇ δὲ πού εἶναι γυμνὸς καὶ τρέμει ἀπὸ τὸ ψῦχος· καὶ μὲ δυσκολίαν ἤμπορεῖ νὰ σταθῇ εἰς τὰ πόδια τοῦ αὐτοῦ πού ἐγεννήθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ καθ' ὁμοίωσιν.

Ἄλλὰ, θὰ ἔλεγε κάποιος, αὐτὸς προφασίζεται τρόμον καὶ ἀδυναμίαν. Καὶ δὲν φοβεῖσαι μήπως πέση ἀπὸ ἐπάνω κεραυνός, πού τὸν ἤναψεν ὁ λόγος αὐτός; Ἐξανίσταμαι ἀπὸ τὸν θυμόν· συγχωρήσατέ με. Σὺ μὲν τρώγων ὑπερβολικῶς καὶ παχυνόμενος καὶ πίνων ἕως βαθείας ἐσπέρας καὶ κοιμώμενος, εἰς μαλακὰ στρώματα νομίζεις ὅτι δὲν θὰ τιμωρηθῆς πού τόσον παρανόμως χρησιμοποιοεῖς τὰ δῶρα τοῦ Θεοῦ —διότι ὁ οἶνος δὲν ἐδόθη διὰ νὰ μεθύωμεν, οὔτε ἡ τροφή διὰ νὰ τρώγωμεν ὑπερβολικῶς, οὔτε τὰ τρόφιμα, διὰ νὰ διασπῶμεν τὴν κοιλίαν— καὶ ἀπαιτεῖς μὲ ἀκρίβειαν εὐθύνας ἀπὸ αὐτόν, τὸν πτωχὸν πού εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ δὲν εἶναι καλύτερος ἀπὸ νεκρόν, καὶ δὲν φοβεῖσαι τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ φοβερόν δικαστήριον τοῦ Χριστοῦ; Διότι, ἐὰν ὑποκρίνεται, ὑποκρίνεται ἀπὸ ἀνάγκην καὶ πτωχείαν, ἐξ αἰτίας τῆς ὠμότητος καὶ τῆς ἀπανθρωπίας σου, ἡ ὁποία χρειάζεται τέτοια προσωπεῖα καὶ δὲν κάμπτεται πρὸς εὐσπλαγχνίαν. Ποῖος λοιπὸν εἶναι τόσον ἀθλιὸς καὶ ταλαίπωρος, ὥστε, χωρὶς νὰ ὑπάρχη καμμίαν ἀνάγκην, νὰ ἔχη τόσον ἀθλίαν ἐμφάνισιν καὶ νὰ κτυπᾷ τὸ στήθος τοῦ καὶ νὰ ὑπομένῃ τόσας ποινάς; Ὡστε ἡ ὑποκρισία ἐκεῖνου καταλήγει νὰ γίνεταί κῆρυξ τῆς ἰδικῆς σου ἀπανθρωπίας.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἰκετεῦων καὶ ἐκλιπαρῶν καὶ ἐκφράζων διὰ λόγων τῆς ἀθλιότητά του καὶ ὀδυρόμενος καὶ δακρῦζων καὶ περιερχόμενος τὰς ὁδοὺς ὄλην τὴν ἡμέραν δὲν ἐξοικονομεῖ οὔτε τὴν ἀναγκαίαν τροφήν του, ἴσως ἐπενόησε καὶ αὐτὸ τὸ τέχνασμα, πού ὄχι τόσον εἰς ἐκεῖνον ὅσον εἰς σὲ φέρει ἀπρέπειαν καὶ κατηγορίαν· διότι ἐκεῖνος μὲν δικαιούται νὰ ἐλεῆται, ἐφ' ὅσον ἔφθασεν εἰς τόσον μεγάλην ἀνάγκην, ἐμεῖς ὁμῶς εἴμεθα ἄξιοι μυρίων τιμωριῶν, διότι

ριῶν, ὅτι τοὺς πένητας τοιαῦτα διαζόμεθα πάσχειν. Εἰ γὰρ ἐξ εὐκολίας ἐπεκλώμεθα, οὐκ ἂν ποτε εἴλετο ἐκεῖνος τοιαῦτα ὑπομένειν. Καὶ τί λέγω γύμνωσιν καὶ τρόμον; Τὸ γὰρ τούτου φρικωδέστερον ἐρῶ, ὅτι καὶ παῖδας ἠναγκά-
 5 σθησαν πηρῶσαί τινες ἄωρον ἄγοντας ἡλικίαν, ἵνα τῆς ἡμετέρας ἀναισθησίας καθίκωνται. Ἐπειδὴ γὰρ βλέποντες καὶ γυμνοὶ περιϊόντες οὔτε ἀπὸ τῆς ἡλικίας οὔτε ἀπὸ τῆς συμφορᾶς ἀπεσπάσαντο τοὺς ἀνηλεεῖς, προσέθηκαν τοῖς τοσοῦτοις κακοῖς ἑτέραν χαλεπωτέραν τραγωδίαν, ἵνα λύ-
 10 σωσι τὸν λιμὸν κουφότερον εἶναι νομίζοντες ἀπεστερηῆσθαι τοῦ κοινοῦ τούτου φωτὸς καὶ τῆς πᾶσι δεδομένης ἀκτίνος ἢ λιμῶ παλαίειν διηνεκεῖ καὶ τὸν οἰκτιστον ὑπομένειν θάνατον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πενίαν ἐμάθετε ἔλεειν ἀλλὰ τέρπεσθαι συμφοραῖς, πληροῦσιν ὑμῶν τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυ-
 15 μίαν καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἡμῖν χαλεπωτέραν τῆς γεέννης ἀνάπτοντες τὴν φλόγα.

7. Καὶ ἵνα μάθητε ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα γίνεται καὶ τὰ τοιαῦτα, τεκμήριον ὑμῖν ὠμολογημένον ἐρῶ, πρὸς ὃ μηδεὶς ἀντερεῖ. Εἰσὶν ἕτεροι πένητες κουφοὶ καὶ μετέωροι τὰς ψυ-
 20 χὰς, καὶ οὐκ εἰδότες φέρειν λιμὸν, ἀλλὰ πάντα μᾶλλον ἢ τοῦτο ὑπομένοντες. Οὗτοι πολλάκις ἡμῖν ἐλεεινοῖς καὶ σχήμασι καὶ ῥήμασιν ἐντυχόντες, ἐπειδὴ οὐδὲν ὤνησαν, τὰς ἱκετηρίας ἀφέντες ἐκεῖνας τοὺς θαυματοποιούς ἡμῖν λοιπὸν παρήλασαν, οἱ μὲν δέρματα ὑποδημάτων μασώμενοι
 25 πεπονηκότων, οἱ δὲ κατὰ τῆς κεφαλῆς ἤλους ὄξεις διαπεύροντες, ἕτεροι πεπηγόσιν ὕδασιν ὑπὸ τοῦ κρυμοῦ γυμνῇ τῇ γαστρὶ προσομιλοῦντες, ἄλλοι δὲ τούτων ἕτερα ἀτοπώτερα ὑπομένοντες, ἵνα τὸ πονηρὸν περιστήσωσι θέατρον.

30 Σὺ δὲ τούτων γινομένων ἔστηκας γελῶν καὶ θαυμάζων καὶ ἐμπομπεύων τοῖς ἑτέρων κακοῖς, τῆς κοινῆς φύσεως ἀσχημονούσης. Καὶ τί πλέον ἂν ἐργάσαιτο τούτων δαίμων ἄγριος; Εἶτα ἵνα προθυμότερον ποιήσῃ ταῦτα, δαψιλέστερον δίδως ἀργύριον. Καὶ τῷ μὲν εὐχομένῳ καὶ τὸν

ἐξαναγκάζομεν τοὺς πτωχοὺς τέτοια νὰ πάσχουν. Ἐὰν δηλαδή εὐκόλως τὸν εὐσπλαγχνίζώμεθα, ἐκεῖνος ποτέ δὲν θὰ ἐπρωτίμα νὰ ὑποφέρῃ τέτοια. Καὶ διατί ἀναφέρω γύμνωσιν καὶ τρόμον; Θὰ ἀναφέρω κάτι φρικωδέστερον ἀπὸ αὐτό, ὅτι μερικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ τυφλώσουν καὶ τὰ παιδιὰ των ἀκόμη, ἐνῶ εὐρίσκοντο εἰς μικρὰν ἡλικίαν, διὰ νὰ ἐγγίσουν τὴν ἰδικὴν μας ἀναισθησίαν. Ἐπειδὴ δηλαδή μὲ τὸ νὰ βλέπουν καὶ νὰ περιφέρονται γυμνοὶ δὲν συνεχίνησαν τοὺς ἀσπλάγχχνους οὔτε μὲ τὴν ἡλικίαν των οὔτε μὲ τὴν συμφορὰν των, προσέθεσαν εἰς τὰ τόσα κακὰ ἄλλην φοβερωτέραν τραγωδίαν, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὴν πείναν, νομίζοντες ὅτι εἶναι ἐλαφρότερον νὰ στερηθοῦν αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ φωτὸς καὶ τῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου, πού ἔχουν δοθῆ εἰς ὄλους, παρὰ νὰ παλαίουν μὲ συνεχῆ πείναν καὶ νὰ ὑποφέρουν τὸν οἰκτρότερον θάνατον. Ἐπειδὴ δηλαδή δὲν ἐμάθατε νὰ εὐσπλαγχνίζεσθε τὴν πείναν, ἀλλὰ νὰ τέρπεσθε μὲ τὰς συμφοράς, ἱκανοποιοῦν τὴν ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν σας ἀνάπτοντες τὴν φλόγα τῆς κολάσεως φοβερωτέραν καὶ διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των καὶ δι' ἡμᾶς.

7. Καὶ διὰ νὰ μάθετε ὅτι διὰ τοῦτο γίνονται αὐτὰ καὶ τὰ παρόμοια, θὰ σᾶς φέρω ἀπόδειξιν παραδεκτὴν ἀπὸ ὄλους, εἰς τὴν ὁποίαν κανεὶς δὲν θὰ διαφωνήσῃ. Ὑπάρχουν ἄλλοι πτωχοί, κούφιοι καὶ ἐπιπόλαιοι πού δὲν γνωρίζουν νὰ ὑπομένουν τὴν πείναν, ἀλλὰ ὑποφέρουν ὅλα τὰ ἄλλα περισσότερον ἀπὸ τὴν πείναν. Αὐτοὶ πολλάκις μᾶς ἐπλησίασαν μὲ ἀθλίαν ἐμφάνισιν καὶ λόγους, καὶ ἐπειδὴ τίποτε δὲν ὠφελήθησαν, ἐγκατέλειψαν ἐκείνας τὰς παρακλήσεις καὶ εἰς τὸ ἐξῆς μᾶς παρουσιάζουν τοὺς θαυματοποιούς· καὶ ἄλλοι μὲν μασοῦν δέρματα παλαιῶν ὑποδημάτων, ἄλλοι διαπερνοῦν μυτερὰ καρφιά εἰς τὴν κεφαλὴν των, ἄλλοι βάζουν ἐπάνω εἰς τὴν γυμνὴν κοιλίαν των νερὰ παγωμένα ἀπὸ τὸ ψῦχος, ἄλλοι ὑπομένουν ἄλλα φοβερώτερα ἀπὸ αὐτὰ, διὰ νὰ δημιουργήσουν τὸ πονηρὸν θέατρον.

Σὺ δέ, ἐνῶ γίνονται αὐτὰ, στέκεσαι γελῶν καὶ θαυμάζων καὶ παρακολουθεῖς τὰς συμφοράς τῶν ἄλλων μαζὶ μὲ τὸ πλῆθος, τὴν στιγμὴν ἀκριθῶς πού ἡ κοινὴ φύσις ἀσχημονεῖ. Τί περισσότερον ἀπὸ αὐτὰ θὰ ἔκαμνεν ὁ ἄγριος δαίμων; Ἐπειτα καὶ τοῦ δίδεις περισσότερα χρήματα, διὰ νὰ κάμνῃ αὐτὰ προθυμότερον. Καὶ αὐτὸν

Θεὸν καλοῦντι καὶ μετ' ἐπιεικείας προσιόντι οὐδὲ ἀποκρι-
 νεσθαι ἀξιοῖς οὐδὲ ἐμβλέψαι, ἀλλὰ καὶ τὰ φορτικὰ ἐκεῖνα
 πρὸς αὐτὸν φθέγγη ῥήματα, ὅταν συνεχῶς ἐνοχλήσῃ τοῦ-
 τον δὲ ζῆν, ἀναπνεῖν δὲ ὅλως ἢ τὸν ἥλιον τοῦτον ὄραν;
 5 πρὸς δὲ ἐκείνους φαιδρῶς καὶ φιλότιμος, ἅτε ἀγωνοθέτης
 τις ὦν τῆς καταγελάστου καὶ σατανικῆς ἀσχημοσύνης
 ἐκείνης. Διὸ καὶ εὐλογώτερον πρὸς τοὺς τιθέντας τοῖς
 ἀγῶνας τούτους καὶ μὴ προἰεμένους μηδὲν ἕως ἂν ἴδωσι
 κολαζομένους ἑτέρους, ταῦτα ἂν λεχθεῖν τὰ ῥήματα· ζῆν
 10 δὲ τούτους ἀναπνεῖν δὲ ὅλως, τὸν δὲ ἥλιον τοῦτον ὄραν,
 τοὺς εἰς τὴν κοινὴν παρανομοῦντας φύσιν, τοὺς εἰς τὸν
 Θεὸν ὑβρίζοντας; Τοῦ μὲν Θεοῦ λέγοντος, δὸς ἐλεημοσύ-
 νην, καὶ δίδωμί σοι βασιλείαν οὐρανῶν, οὐκ ἤκουσας· τοῦ
 διαβόλου δὲ κεφαλὴν καθηλωμένην δεικνύντος, ἐξαίφνης
 15 φιλότιμος γέγονας. Καὶ μᾶλλον ἐπέκαμψεν ἢ τοῦ πονηροῦ
 δαίμονος μηχανὴν τοσαύτην ἔχουσα βλάβην ἢ ἢ τοῦ Θεοῦ
 ὑπόσχεσις μυρία κομίζουσα τὰ ἀγαθὰ. Δέον, εἰ καὶ χρυ-
 σίον καταβαλεῖν ἐχρῆν ὑπὲρ τοῦ ταῦτα μὴ γίνεσθαι, μηδὲ
 γινόμενα ὄραν, πάντα ποιεῖν καὶ ὑπομένειν, ὥστε ἀνελεῖν
 20 τὴν πολλὴν ταύτην μανίαν· ὑμεῖς δὲ ὑπὲρ τοῦ καὶ γίνε-
 σθαι καὶ γινόμενα ὄραν, πάντα ποιεῖτε καὶ πραγματεύεσθε.

*Ἐτι οὖν ἐρωτᾶς, εἰπέ μοι, διὰ τί γέεννα; Ἄλλὰ μηκέτι
 τοῦτο ἐρώτα, ἀλλὰ πῶς μία γέεννα μόνη. Πόσων γὰρ οὐκ
 ἄξιοι κολάσεων οὗτοι οἱ τὸ ὠμὸν τοῦτο καὶ ἀπηνέες συγ-
 25 κροτοῦντες θέατρον, καὶ γελῶντες ἐφ' οἷς δακρῦειν ἔδει
 κάκείνους καὶ ὑμᾶς αὐτούς· μᾶλλον δὲ ὑμᾶς τοὺς ταῦτα
 ἀναγκάζοντας ἀσχημονεῖν; Ἄλλ' οὐκ ἀναγκάζω, φησί. Πῶς
 οὐκ ἀναγκάζεις, εἰπέ μοι, τοῖς μὲν ἐπιεικεστέροις καὶ δα-
 κρῦουσι καὶ τὸν Θεὸν παρακαλοῦσιν οὐδὲ προσέχειν ἀνε-
 30 χόμενος· τούτοις δὲ καὶ ἀργῦριον παρέχων δαψιλές, καὶ
 πολλοὺς περιϊστῶν τοὺς θαυμάζοντας; Καὶ ἀποστῶμεν,
 φησίν, ἐλεοῦντες αὐτούς; καὶ σὺ τοῦτο κελεύεις; Οὐκ ἔστι
 τοῦτο ἐλεεῖν, ἄνθρωπε, τὸ τοσαύτην ἀπαιτεῖν δίκην ὑπὲρ

μέν πού εὔχεται καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν καὶ σὲ πλησιάζει μὲ διστακτικότητα δὲν τὸν κρίνεις ἄξιον οὔτε νὰ τοῦ ἀποκρίνεσαι οὔτε νὰ τὸν κοιτάζῃς, ἀλλὰ τοῦ λέγεις ἐκείνους τοὺς βαρεῖς λόγους, ὅταν συνεχῶς σὲ ἐνοχλῇ· αὐτὸν ὅμως τὸν κρίνεις ἄξιον νὰ ζῇ, νὰ ἀναπνέῃ μὲ ἄνεσιν, νὰ βλέπῃ τὸν ἴδιον τὸν ἥλιον; ἐνῶ πρὸς ἐκείνους εἶσαι γελαστός καὶ γενναιόδωρος· ὡσάν νὰ εἶσαι ἀγωνοθέτης ἐκείνης τῆς καταγελάστου καὶ σατανικῆς ἀσχημοσύνης. Διὰ τοῦτο πρὸς ὄσους ὀργανῶνουν αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας καὶ δὲν παραλείπουν τίποτε ἕως ὅτου ἰδοῦν τοὺς ἄλλους νὰ ὑποφέρουν πολὺ θὰ ἐταίριαζε νὰ λαχθοῦν τὰ ἐξῆς· Κρίνεις ἀξίους νὰ ζοῦν, νὰ ἀναπνέουν ἀνέτως, νὰ βλέπουν τοῦτον τὸν ἥλιον αὐτοὶ πού παρανομοῦν εἰς τὴν κοινὴν φύσιν καὶ προσβάλλουν τὸν Θεόν; Καὶ ὅταν μὲν ὁ Θεὸς λέγῃ, δῶσε ἐλεημοσύνην καὶ θὰ σοῦ δώσω τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, δὲν ἀκοῦς, ὅταν ὅμως ὁ διάβολος σοῦ δεικνύῃ καρφωμένην κεφαλὴν, ἀμέσως γίνεσαι γενναιόδωρος. Καὶ σὲ συνεκίνησε περισσότερο τοῦ πονηροῦ δαίμονος τὸ τέχνασμα, πού φέρει τόσην θλάβην, παρὰ τοῦ Θεοῦ ἢ ὑπόσχεσις, πού κομίζει μύρια ἀγαθὰ. Καὶ ἂν ἀκόμη παρίστατο ἀνάγκη νὰ καταβάλλῃ κανεὶς χρήματα, διὰ νὰ μὴ γίνωνται αὐτὰ οὔτε νὰ τὰ βλέπῃ νὰ γίνωνται, ἔπρεπε νὰ κάμῃ καὶ νὰ ὑπομένῃ τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐξαφανίσῃ αὐτὴν τὴν πολλὴν παραφροσύνην· σεῖς ὅμως κάμνετε καὶ μηχανεύεσθε τὰ πάντα, διὰ νὰ γίνωνται αὐτὰ καὶ νὰ τὰ βλέπετε πού γίνονται.

Εἶπέ μου λοιπόν· ἐρωτᾷς ἀκόμη διατί ὑπάρχει κόλασις; Ὅμως μὴ ἐρωτᾷς τοῦτο, ἀλλὰ πῶς ὑπάρχει μία μόνον κόλασις. Διότι πόσων κολάσεων ἄξιοι δὲν εἶναι αὐτοὶ πού συγκροτοῦν αὐτὸ τὸ ἄγριον καὶ σκληρὸν θέατρον καὶ γελοῦν διὰ πράγματα διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνοι καὶ σεῖς νὰ χύνετε δάκρυα, καὶ μάλιστα σεῖς πού ἀναγκάζετε νὰ γίνωνται αὐταὶ αἱ ἀσχημίαι; Ἀλλὰ δὲν ἀναγκάζω, θὰ ἔλεγε κάποιος. Πῶς δὲν ἀναγκάζεις, εἶπέ μου, σὺ πού δὲν ἀνέχεσαι οὔτε νὰ προσέξῃς ἐκείνους πού εἶναι διστακτικοὶ καὶ δακρύζουν καὶ παρακαλοῦν τὸν Θεόν, ἐνῶ εἰς αὐτοὺς δίδεις καὶ χρήματα ἄφθονα καὶ πολλοὺς θαυμαστάς; Νὰ παύσωμεν λοιπόν, θὰ ἔλεγε κάποιος, νὰ ἐλεῶμεν αὐτούς; συμβουλευεῖς καὶ σὺ αὐτό; Δὲν εἶναι, ἄνθρωπε, ἐλεημοσύνη αὐτό, τὸ νὰ ἐπιβάλλῃ κανεὶς τέτοιας

ὀλίγων ὀβολῶν, τὸ κελεύειν ὑπὲρ ἀναγκαίας κατακόπτε-
σθαι τροφῆς, καὶ εἰς πολλὰ διατέμνειν τῆς κεφαλῆς τὴν
δορὰν οὕτω πικρῶς καὶ ἔλεεινῶς.

Εὐφήμει, φησὶν· οὐ γὰρ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ τὰς κεφαλὰς
5 καθηλοῦντες ἐκείνας. Εἶθε σύ· καὶ οὐκ ἦν οὕτω δεινὸν τὸ
δεινόν. Ὁ γὰρ σφάττων τινὰ τοῦ κελεύοντος ἑαυτὸν σφάτ-
τειν πολλῶ χαλεπώτερον ποιεῖ· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τούτων συμ-
βαίνει. Καὶ γὰρ δριμυτέρας ὑπομένουσι τὰς ὀδύνας, ὅταν
καὶ αὐτουργοὶ κελεύωνται γίνεσθαι τῶν πονηρῶν τούτων
10 ἐπιταγμάτων, καὶ ταῦτα ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν ἣ πρώτον ἐχρη-
μάτισαν Χριστιανοί, ἐν ἣ πάντων ἀνθρώπων ἡμερώτεροι
γεγόνασιν, ἐν ἣ πολὺς ὁ τῆς ἐλεημοσύνης τὸ παλαιὸν ἐκό-
μα καρπός· οὐδὲ γὰρ τοῖς παροῦσι μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς
πόρρωθεν ἔπεμπον ἐκ πολλοῦ τοῦ διαστήματος, καὶ ταῦτα
15 λιμοῦ προσδοκωμένου.

Τί οὖν δεῖ ποιεῖν, φησί; Τῆς μὲν θηριωδίας ταύτης
καθυφεῖναι, πείσαι δὲ τοὺς δεομένους ἅπαντας ὅτι ταῦτα
μὲν ποιοῦντες οὐδὲν λήψονται, ἐπιεικῶς δὲ προσιόντες πολ-
λῆς ἀπολαύσονται τῆς φιλοτιμίας. Κἂν ταῦτα μάθωσι, κἂν
20 πάντων ὧσιν ἀθλιώετροι, οὐχ αἰρήσονται οὐδέποτε τοιαῦ-
τα κολάζεσθαι, ἐγὼ ἐγγυῶμαι· ἀλλὰ καὶ χάριν ὑμῖν εἶσον-
ται, ὅτι καὶ τοῦ γέλωτος καὶ τῆς ὀδύνης αὐτοὺς ἀπηλλά-
ξατε ἐκείνης. Νῦν δὲ ὑπὲρ μὲν ἡνιόχων καὶ παῖδας ἂν ἐκ-
δοίητε τοὺς ὑμετέρους, καὶ ὑπὲρ ὀρχηστῶν καὶ αὐτὰς ἂν
25 πρόοισθε τὰς ψυχάς· ὑπὲρ δὲ τοῦ Χριστοῦ πεινῶντες οὐδὲ
τὸ πολλοστὸν τῆς οὐσίας προῖεσθε μέρος, ἀλλὰ ἂν ὀλίγον
δῶτε ἀργύριον, ὡς τὸ πᾶν ἐκτετικότες, οὕτω διάκεισθε,
οὐκ εἰδότες ὅτι οὐ τὸ δοῦναι, ἀλλὰ τὸ μετὰ δαψιλείας
δοῦναι, τοῦτο μάλιστά ἐστὶν ἐλεημοσύνη. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
30 προφήτης οὐ τοὺς δίδοντας ἀπλῶς ἀνακηρύττει καὶ μα-

25. Ὑπενθυμίζεται ὅτι αἱ ἐπιλήθεις ἐξεφωνήθησαν εἰς Ἀντιόχειαν ἀπὸ
τὸν τότε Πρεσβύτερον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, τὸν μετέπειτα Πατριάρ-
χην Κωνσταντινουπόλεως.

ποινάς διὰ ὀλίγους ὀβολούς, νὰ παρακινῆ, νὰ κοπιάζῃ κανεὶς τόσον πολὺ διὰ τὴν ἀναγκαίαν τροφήν του καὶ νὰ κόπτη τὸ δέρμα τῆς κεφαλῆς του εἰς πολλὰ μέρη κατὰ τρόπον τόσον ἀποκρουστικὸν καὶ ἔλεεινόν.

Μίλα ὀρθά, θὰ ἔλεγε κάποιος· δὲν εἴμεθα ἡμεῖς ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι καρφῶνομεν ἐκείνας τὰς κεφαλὰς. Εἶθε νὰ ἦσουν σύ· δὲν θὰ ἦτο τότε τὸ φοβερὸν τόσον φοβερόν· διότι αὐτὸς ποὺ σφάζει κάποιον κάμνει κάτι πολὺ φοβερώτερον ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ προτρέπει νὰ σφάζουν τὸν ἑαυτὸν του· αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ αὐτούς· καθ' ὅσον ὑπομένουν σκληροτέρας ὀδύνας, ὅταν διατάσσονται νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι ἐκτελεσταὶ τῶν φοβερῶν διαταγῶν. Καὶ ὅλα αὐτὰ γίνονται εἰς τὴν Ἀντιόχειαν²⁵, εἰς τὴν ὁποίαν διὰ πρώτην φοράν ὠνομάσθησαν Χριστιανοί, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπάρχουν οἱ ἡμερώτεροι ὄλων τῶν ἀνθρώπων, εἰς τὴν ὁποίαν κάποτε ὑπῆρχε πλούσιος ὁ καρπὸς τῆς ἐλεημοσύνης· διότι δὲν ἔστελλον μόνον εἰς τοὺς παρόντας, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅσους ἀπέιχον πολὺ, καὶ αὐτὰ ἐνῶ ἐπερίμενον πείναν.

Τί λοιπὸν πρέπει νὰ κάμωμεν;, θὰ ἔλεγε κάποιος. Νὰ ἐγκαταλείψωμεν μὲν αὐτὴν τὴν θηριωδίαν, νὰ πείσωμεν δὲ ὄλους ὅσοι ἔχουν ἀνάγκην ὅτι μὲ τὸ νὰ κάμνουν μὲν αὐτὰ δὲν θὰ λαμβάνουν τίποτε, ἂν ὅμως μᾶς πλησιάζουν μὲ ἀγαθότητα, θὰ ἀπολαύσουν πολλῆς τῆς γενναιοδωρίας μας. Καὶ ἂν μάθουν αὐτὰ, ἀκόμη καὶ ἂν εἶναι οἱ δυστυχέστεροι ὄλων, ποτὲ δὲν θὰ προτιμήσουν νὰ ὑφίστανται τέτοια, ἐγὼ τὸ ἐγγυῶμαι· ἐπὶ πλέον θὰ σᾶς χρεωστοῦν καὶ εὐγνωμοσύνην, διότι τοὺς ἀπηλλάξατε ἀπὸ τὸν γέλωτα καὶ τὴν ὀδύνην. Τώρα ὅμως διὰ μὲν τοὺς ἡνιόχους θὰ ἐπροδίδατε ἀκόμη καὶ τὰ παιδιὰ σας, καὶ διὰ τοὺς χορευτὰς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσφέρετε τὰς ἰδίας τὰς ψυχὰς σας, ἐνῶ ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ποὺ πεινᾷ δὲν δίδετε οὔτε τὸ ἐλάχιστον μέρος τῆς περιουσίας σας· καὶ ἂν δώσετε ἕλιγα χρήματα, συμπεριφέρεσθε ὡς ἂν νὰ εἶχατε δώσει τὸ πᾶν, διότι δὲν γνωρίζετε, ὅτι ἐλεημοσύνη δὲν εἶναι ἀπλῶς νὰ δίδης, ἀλλὰ νὰ δίδης μὲ γενναιοδωρίαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἀνακηρύσσει καὶ μακαρίζει ὄχι ἐκείνους ποὺ ἀπλῶς δίδουν, ἀλλὰ ὅσους δίδουν

καρίζει, ἀλλὰ τοὺς ἀφθόνως ἐκχέοντας· οὐδὲ γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, ἔδωκεν, ἀλλὰ πῶς; «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησι».

Τί γὰρ ὄφελος, ἔταν πλουτῶν τοσοῦτον δῶς, ὅσον ἂν τις ἀπὸ πελάγους κύαθον δώῃ, καὶ μηδὲ χήρας γυναικὸς
 5 μεγαλοψυχία. ζηλώσης; Πῶς δὲ ἐρεῖς, «Κύριε, ἐλέησόν με κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου», οὐ κατὰ τὸ μέγα ἔλεος αὐτός ἐλεῶν, τάχα δὲ οὐδὲ κατὰ τὸ μικρόν; Καὶ γὰρ σφόδρα αἰσχύνομαι, ὅταν ἴδω πολλοὺς τῶν πλουτούντων
 10 ἐφ' ἵππων χρυσοχαλίνων φερόμενους, καὶ οἰκέτας χρυσοφοροῦντας ἐπισυρομένους, καὶ κλίνας ἀργυρᾶς ἔχοντας, καὶ ἑτέραν πλείονα φαντασίαν, καὶ ἡνίκα ἂν πένητι δέη παρασχεῖν, τῶν σφόδρα πενήτων πτωχοτέρους γινομένους.

8. Ἀλλὰ τίς ὁ πολὺς αὐτῶν λόγος; Ἔχει τὸ κοινὸν
 15 τῆς Ἐκκλησίας, φησί. Καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ; Οὐδὲ γὰρ, ἔάν ἐγὼ δῶ, σὺ διεσώθης· οὐδ' ἂν ἡ Ἐκκλησία παράσχη, σὺ τὰ ἀμαρτήματα ἐξήλειψας τὰ σά. Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο οὐ δίδως, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει δοῦναι τοῖς δεομένοις· ἐπειδὴ εὐχονται οἱ ἱερεῖς, σὺ οὐκ εὕξη ποτέ; καὶ ἐπειδὴ νη-
 20 στεύουσιν ἕτεροι, μεθυσθήσῃ διηνεκῶς; Οὐκ οἶσθα ὅτι οὐχ οὕτω διὰ τοὺς πένητας τὰ περὶ ἐλεημοσύνης ἐνομοθέτησεν ὁ Θεός, ὡς δι' αὐτοὺς τοὺς παρέχοντας; Ἀλλ' ὑποπτεῦεις τὸν ἱερέα; Μάλιστα μὲν χαλεπὴ καὶ τοῦτο ἀμαρτία, πλὴν οὐδὲν ἀκριβολογοῦμαι· διὰ σαυτοῦ πάντα ποίει, καὶ δι-
 25 πλοῦν οὕτω καρπώσῃ τὸν μισθόν. Καὶ γὰρ ἅπερ ἡμεῖς ὑπὲρ ἐλεημοσύνης λέγομεν, οὐχ ἵνα ἡμῖν προσαγάγῃς λέγομεν, ἀλλ' ἵνα αὐτός διὰ σαυτοῦ διακονῆς. Ἐμοὶ μὲν γὰρ προσφέρων ἴσως καὶ κενοδοξία ἀλώσῃ, πολλάκις δὲ καὶ σκανδαλισθεὶς ἀπελεύσῃ τῷ πονηρᾷ ὑποπτεῦσαι· ἂν δὲ δι'
 30 ἑαυτῶν πάντα ποιῆτε, καὶ σκανδάλων ἀπαλλαγῆσεσθε καὶ ὑποψίας ἀτόπου, καὶ πλείων ὑμῖν ὁ μισθός.

26. Ψαλ. 111,9.

27. αὐτ. 50,3.

μέ ἀφθονίαν· διότι δὲν εἶπεν ἀπλῶς, ἔδωκεν, ἀλλὰ πῶς; «Ἐσκόρπισεν, ἔδωκεν εἰς τοὺς πτωχοὺς»²⁶.

Τί ὄφελος, ὅταν, ἐνῶ εἶσαι πλούσιος, δίδῃς τόσον ὀλίγα ὅπως θὰ ἔδιδε κάποιος ἕνα κύπελλον νεροῦ, ἐνῶ εἶχε πέλαγος, καὶ οὔτε ζηλεύῃς τὴν μεγαλοφυχίαν τῆς χήρας γυναικός; Καὶ πῶς θὰ εἴπῃς, «Κύριε, ἐλέησέ με σύμφωνα μὲ τὸ μέγα ἔλεός σου, καὶ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπέραντον εὐπλαγχνίαν σου ἐξάλειψε τὸ ἀνόμημά μου»²⁷, ἐνῶ σὺ ὁ ἴδιος δὲν ἐλεεῖς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, ἴσως δὲ οὔτε κατὰ τὸ μικρόν; Πράγματι, πολὺ ἐντρέπομαι, ὅταν ἴδω πολλοὺς πλουσίους νὰ κινοῦνται ἐπάνω εἰς χρυσοχαλίνους ἵππους καὶ νὰ ἀκολουθοῦν ὑπηρέται μὲ χρυσᾶ ἐνδύματα καὶ νὰ ἔχουν ἀργυρᾶς κλίνας καὶ ἄλλα περισσότερον φανταστικὰ ἀγάθᾶ, καὶ ὁμως νὰ γίνωνται πτωχότεροι ἀπὸ τοὺς πτωχοτέρους, ὅταν πρόκειται νὰ δώσουν εἰς πτωχόν.

8. Ἄλλὰ τί συνήθως λέγουν αὐτοί; Ὑπάρχει τὸ κοινὸν ταμεῖον τῆς Ἐκκλησίας, θὰ ἔλεγε κάποιος. Καὶ αὐτὸ ποίαν σχέσιν ἔχει μὲ ἐσένα; Διότι, ἐὰν ἐγὼ δώσω, σὺ δὲν σώζῃσαι· οὔτε, ἂν δώσῃ ἡ Ἐκκλησία, ἐξαιλείφεις τὰ ἰδικά σου ἁμαρτήματα. Ἐὰν δηλαδή δὲν δίδῃς διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νὰ δώσῃ εἰς ὄσους ἔχουν ἀνάγκην, ἐπομένως ἐπειδὴ προσεύχονται οἱ ἱερεῖς, σὺ δὲν θὰ προσευχηθῇς ποτέ; καὶ ἐπειδὴ νηστεύουν ἄλλοι, σὺ συνεχῶς θὰ μεθᾶς; Δὲν γνωρίζεις ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐνομοθέτησεν διὰ τοὺς πτωχοὺς τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἐλεημοσύνην ἕτσι ὅπως διὰ τοὺς ἰδίους ποὺ δίδουν; Ἄλλὰ βλέπετε μὲ καχυποψίαν τὸν ἱερέα; καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ βαρεῖα ἁμαρτία, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐξετάζω μὲ λεπτομέρειαν· κάμνε τὰ πάντα μὲ τὸν ἑαυτὸν σου, καὶ ἕτσι θὰ καρπωθῇς διπλὸν τὸν μισθὸν σου. Ὅσα λέγομεν ἐμεῖς ὑπὲρ τῆς ἐλεημοσύνης, δὲν τὰ λέγομεν διὰ νὰ προσφέρῃς εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ νὰ διακογῇς σὺ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν σου. Διότι, ἂν προσφέρῃς εἰς ἐμένα, ἴσως θὰ κυριευθῇς καὶ ἀπὸ κενοδοξίαν, πολλάκις δὲ θὰ φύγῃς σκανδαλισμένος, διότι ὑποπτεῦσαι πονηρά· ἂν ὁμως κάμνετε ὅλα διὰ τὸν ἑαυτὸν σας, θὰ ἀπαλλαγῆτε καὶ ἀπὸ σκάνδαλα καὶ ἀπὸ ἀδικαιολόγητον ὑποψίαν, καὶ ὁ μισθὸς σας θὰ εἶναι μεγαλύτερος.

Οὐ τοίνυν ἐκβιαζόμενος ὑμᾶς ἐνταῦθα κομίζειν τὰ χρήματα, ταῦτα λέγω, οὐδὲ ἀγανακτῶν ὑπὲρ τῶν κακῶς ἀκουόντων ἱερέων. Εἰ γὰρ ἀγανακτεῖν χρή καὶ ἀλγεῖν, ὑπὲρ ὑμῶν ἀλγεῖν δεῖ τῶν λεγόντων κακῶς· τοῖς μὲν γὰρ
 5 ἀκούουσιν εἰκῆ καὶ μᾶτην κακῶς ὁ μισθὸς μείζων, τοῖς δὲ λέγουσι τὸ κρίμα καὶ ἡ τιμωρία βαρυτέρα. Οὐ τοίνυν ὑπὲρ αὐτῶν ταῦτα λέγω, ἀλλ' ὑμῶν κηδόμενος καὶ φροντίζων. Τί γὰρ θαυμαστόν, εἰ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τινες ὑποπτεύονται τῆς ἡμετέρας, ὅπου γε ἐπὶ τῶν ἀγίων ἐκείνων τῶν τοὺς
 10 ἀγγέλους μιμησαμένων, τῶν οὐδὲν ἴδιον κεκτημένων, τῶν ἀποστόλων λέγω, γογγυσμὸς ἦν ἐν τῇ διακονίᾳ τῶν χηρῶν, ὅτι παρεθεωροῦντο οἱ πένητες, ὅτε οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά;

15 Μὴ δὴ ταύτας προβαλλώμεθα τὰς προφάσεις, μηδὲ ἀπολογία εἶναι νομίζωμεν τὸ τὴν Ἐκκλησίαν πολλὰ κεκτῆσθαι. Ὄταν γὰρ τῆς οὐσίας αὐτῆς τὸ μέγεθος ἴδης, ἐννόησον καὶ τῶν ἐγγεγραμμένων πενήτων τὰς ἀγέλας, τῶν ἀρρωστούντων τὰ πλήθη, τῶν μυρίων χορηγιῶν τὰς
 20 ὑποθέσεις· περιέργασαι, πολυπραγμόνησον, οὐδεὶς ὁ κωλύσων, ἀλλὰ καὶ ἕτοιμοι λόγον ὑμῖν παρασχεῖν. Πλήν ὑπερβολὴν ποιήσασθαι βούλομαι. Ὄταν γὰρ παράσχωμεν τὰς εὐθύνας καὶ δείξωμεν οὐκ ἐλάττονα τῆς προσόδου τὴν δαπάνην οὖσαν ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ πλείω, ἡδέως ἂν
 25 ὑμᾶς ἐκεῖνο ἐροίμην· ἡνίκα ἂν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ καὶ ἀκούσωμεν τὰς εὐθύνας καὶ δείξωμεν οὐκ ἐλάττονα τῆς προσόδου τὴν δαπάνην οὖσαν ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ πλείω, ἡδέως ἂν ὑμᾶς ἐκεῖνο ἐροίμην· ἡνίκα ἂν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ καὶ ἀκούσωμεν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, «Πεινῶντά με εἶδετε,
 30 καὶ οὐκ ἐθρέψατε, γυμνόν, καὶ οὐ περιεβάλετε», τί ἐροῦμεν; τί δὲ ἀπολογησόμεθα; Τὸν δεῖνα καὶ τὸν δεῖνα εἰς μέσον οἴσομεν τὸν παρακούσαντα τούτων, καὶ τινὰς τῶν ἱερέων τῶν ὑπόπτων; Καὶ τί τοῦτο πρὸς σέ;

Δέν τὰ λέγω λοιπόν αὐτά προσπαθῶν νά σᾶς ἀναγκάσω νά φέρετε ἐδῶ χρήματα, οὔτε διότι ἀγανακτῶ διὰ τὰς συκοφαντίας εἰς θάρος τῶν ἱερέων. Ἐάν πρέπει νά ἀγανακτῶ καί νά πονῶ, πρέπει νά πονῶ διὰ σᾶς πού συκοφαντεῖτε· διότι ἐκεῖνοι πού συκοφαντοῦνται χωρίς λόγον καί ἀδίκως θά ἔχουν μεγαλύτερον μισθόν, οἱ συκοφάνται ὁμως θά ἔχουν βαρυτέραν τιμωρίαν. Δέν τὰ λέγω λοιπόν αὐτά πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτῶν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐνδιαφέρον καί φροντίδα διὰ σᾶς. Τί τὸ παράξενον, ἂν εἰς τὴν ἐποχὴν μας μερικοὶ ὑποπτεύωνται, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ἁγίων ἐκείνων πού ἐμιμήθησαν τοὺς ἀγγέλους καὶ δέν εἶχον τίποτε ἰδικόν των, ἐννοῶ τοὺς ἀποστόλους, ὑπῆρχε γογγυσμὸς εἰς τὴν διακονίαν τῶν χωρῶν, ὅτι παρεθεωροῦντο οἱ πένητες, τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν κανεῖς τίποτε ἀπὸ τὴν περιουσίαν του δέν ἔλεγεν ὅτι εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ ὅλα τὰ εἶχον αὐτοὶ κοινά;

Ἄς μὴ προβάλλωμεν λοιπόν αὐτὰς τὰς προφᾶσεις, οὔτε νά νομίζωμεν ὅτι εἶναι ἀπολογία μας τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει πολλὴν περιουσίαν. Διότι, ὅταν ἴδῃς τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς περιουσίας, σκέψου καὶ τὰ πλήθη τῶν πτωχῶν πού εἶναι γραμμένοι εἰς τοὺς καταλόγους τῆς, τὰ πλήθη τῶν ἀρρώστων, τὰς περιπτώσεις τῶν μυρίων βοηθημάτων· ἐξέτασε μὲ περιέργειαν, ἐρεῦνησε ὅλα τὰ σημεῖα, κανεῖς δέν θά σέ ἐμποδίση, ἀλλὰ εἴμεθα καὶ ἔτοιμοι νά δώσωμεν λόγον εἰς ἑσᾶς. Θέλω ὁμως νά ὁμιλήσω κάπως ὑπερβολικά. Ὅταν δηλαδὴ δώσωμεν λόγον τῶν πράξεών μας καὶ ἀποδείξωμεν ὅτι αἱ δαπάναι δέν εἶναι μικρότεραι ἀπὸ τὰ ἔσοδα ἀλλ' εἰς μερικάς περιπτώσεις καὶ μεγαλύτεραι, μὲ εὐχαριστήσιν μου θά σᾶς ὑπέβαλλα τὴν ἐξῆς ἐρώτησιν· Ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ καὶ ἀκούσωμεν τὸν Χριστὸν νά λέγῃ, «Μὲ εἶδατε πεινασμένον καὶ δέν μὲ ἐθρέψατε, μὲ εἶδατε γυμνὸν καὶ δέν μὲ ἐνδύσατε»²⁸, τί θά εἴπωμεν; τί θά ἀπολογηθῶμεν; Θά φέρωμεν εἰς τὸ μέσον τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε, πού παρήκουσεν αὐτά, καὶ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ὑπόπτους ἱερεῖς; Καὶ τοῦτο εἰς τί σέ ὠφελεῖ;

Ἐγὼ γάρ σοι ἐγκαλῶ, φησίν, ἅπερ αὐτὸς ἡμαρτες ἀπολογία δὲ τούτων τὸ τὰ οἰκεῖα ἀπολούσασθαι ἁμαρτήματα, οὐ τὸ δεῖξαι ἑτέρους τὰ αὐτὰ σοι πεπλημμεληκότητας. Καὶ γὰρ ἡ Ἐκκλησία διὰ τὴν ὑμετέραν μικρολογίαν
 5 ἔχειν ἀναγκάζεται ἅπερ ἔχει νῦν ὡς εἶγε κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς πάντα ἔπραττον νόμους, πρόσοδον αὐτῆς εἶναι ἐχρῆν τὴν ὑμετέραν γνώμην, ὃ καὶ ταμεῖον ἀσφαλές ἦν καὶ ἀνάλωτος θησαυρός. Νῦν δέ, ὅταν ὑμεῖς μὲν θησαυρίζητε ἐπὶ γῆς καὶ πάντα ἐν τοῖς ταμείοις ἀποκλείητε τοῖς ὑμέ-
 10 τέροις, αὕτη δὲ ἀναγκάζεται δαπανᾶν χηρῶν συλλόγοις, παρθένων χοροῖς, ξένων ἐπιδημίαις, ἀποδημούντων ταλαιπωρίαις, δεσμωτῶν συμφοραῖς, ἀρρωστούντων καὶ λελωθμένων ἀνάγκαις, ἑτέραις τοιαύταις προφάσεσι, τί δεῖ ποιεῖν; Ἀποστρέφεσθαι τούτους ἅπαντας, καὶ τοσοῦτους
 15 προσχῶσαι λιμένας; Καὶ τίς ἂν τοῖς γινομένοις ναυαγίοις ἀρκέσειε; τοῖς ὄδυρμοῖς, τοῖς θρήνοις, ταῖς οἰμωγαῖς ταῖς πανταχόθεν φερομέναις;

Μὴ τοίνυν ἀπλῶς τὸ ἐπιὸν φθεγγώμεθα. Νῦν μὲν γὰρ, ὅπερ ἔφθην εἰπών, καὶ τὰς εὐθύνας παρασχεῖν ὑμῖν ἔτοι-
 20 μοι· εἰ δὲ καὶ τούναντίον ἦν, καὶ διεφθαρμένους εἶχετε διδασκάλους καὶ πάντα ἀρπάζοντας καὶ πλεονεκτοῦντας, οὐδὲ οὕτως ὑμῖν ἀπολογία ἢ ἐκείνων πονηρία ἦν. Ὁ γὰρ φιλόανθρωπος καὶ πάνσοφος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα ὄρων, καὶ εἰδὼς ὅτι συμβαίνει πολλοὺς ἐν τῷ μα-
 25 κρῷ χρόνῳ καὶ τῇ τοσαύτῃ οἰκουμένῃ ἱερέας γενέσθαι διεφθαρμένους· ἵνα μὴ τῶν ἀρχομένων ἢ ῥαθυμία ἐπιτείνηται διὰ τῆς ἐκείνων ὀλιγωρίας, πᾶσαν ἀναιρῶν ἀπολογία ῥαθυμίας, «Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωϋσέως», φησίν, «ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγω-
 30 σιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε, κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε», δεικνύς ὅτι, κἂν διδάσκαλον ἔχῃς φαῦλον, οὐδὲν σε τοῦτο ὀνήσῃ δυνήσεται, ἂν μὴ προσέχῃς τοῖς λεγομένοις.

Ἐγὼ κατηγορῶ ἐσένα, λέγει, δι' ὅσα ἁμαρτήματα σὺ ὁ ἴδιος ἔκαμες· ἀπολογία δι' αὐτὰ θὰ ἦτο τὸ νὰ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματά σου, ὅχι τὸ νὰ δείξης ἄλλους ποὺ ἔχουν κάμει τὰ ἴδια μὲ ἐσὲ πλημμελήματα. Πράγματι, ἡ Ἐκκλησία ἐξ αἰτίας τῆς ἰδικῆς σας φιλαργυρίας ἀναγκάζεται νὰ ἔχη ὅσα ἔχει τώρα· διότι, ἐὰν ἔπραττον τὰ πάντα κατὰ τοὺς ἀποστολικοὺς νόμους, ἐπόμενον θὰ ἦτο ἔσοδά της νὰ εἶναι ἡ ψυχὴ σας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο ἀσφαλὲς θησαυροφυλάκιον καὶ ἀνεξάντλητος θησαυρός. Τώρα ὁμως, ὅταν σεῖς μὲν θησαυρίζετε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ κλείετε ὄλα τὰ θησαυροφυλάκιά σας, αὐτὴ δὲ ἀναγκάζεται νὰ δαπανᾷ διὰ τὰ πλήθη τῶν χηρῶν καὶ τῶν παρθένων, διὰ τὴν φιλοξενίαν τῶν ξένων, διὰ τὰς ταλαιπωρίας τῶν ἀποδήμων, διὰ τὰς συμφορὰς τῶν φυλακισμένων, διὰ ἄλλας τέτοιας αἰτίας, τί πρέπει νὰ κάμνη; Νὰ ἀποστρέφεται ὄλους αὐτοὺς καὶ νὰ φράξῃ τόσους λιμένας; Καὶ ποῖος θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ τὰ ναυάγια ποὺ θὰ συνέβαινον; τοὺς ὄδυρμούς, τοὺς θρήγους, τὰς κραυγὰς ἀπελπισίας ποὺ ἀκούγονται ἀπὸ παντοῦ;

Ἄς μὴ λέγωμεν λοιπὸν μὲ εὐκολίαν ὅ,τι μᾶς ἔρχεται εἰς τὸ στόμα. Τώρα μὲν —πρᾶγμα τὸ ὁποῖον εἶπον καὶ προηγουμένως— εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ σᾶς δώσωμεν λογαριασμόν· ἐὰν δὲ συνέβαινε τὸ ἀντίθετον, καὶ εἶχετε διδασκάλους διεφθαρμένους καὶ ἄρπαγας καὶ πλεονέκτας, οὔτε τότε ἡ πονηρία ἐκείνων θὰ ἦτο δικαιολογία σας· διότι ὁ φιλόανθρωπος καὶ πάνσοφος, ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος βλέπει τὰ πάντα καὶ γνωρίζει ὅτι μέσα εἰς τὸν μακρὸν χρόνον καὶ εἰς τὴν τόσῃν οἰκουμένην συμβαίνει πολλοὶ διεφθαρμένοι νὰ γίνουν ἱερεῖς, διὰ νὰ μὴ ἐπιτείνεται ἡ ραθυμία τῶν πιστῶν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν ἐκείνων, ἀνατρέπων πᾶσαν δικαιολογίαν ραθυμίας λέγει· «Οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι ἐκάθισαν εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Μωϋσέως· ὄλα λοιπὸν ὅσα σᾶς λέγουν νὰ κάμνετε, νὰ τὰ κάμνετε, νὰ μὴ ἐνεργῆτε ὁμως σύμφωνα μὲ τὰ ἔργα των»²⁹, δεικνύων ἔτσι ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ἔχῃς διδάσκαλον κακόν, τοῦτο καθόλου δὲν θὰ ἠμιπορέσῃ νὰ σὲ ὠφελήσῃ ἂν δὲν προσέχῃς εἰς τοὺς λόγους του·

Οὐ γὰρ ἀφ' ὧν ὁ διδάσκαλος ἔπραξεν, ἀλλὰ ἀφ' ὧν ἀκού-
σας παρήκουσας, ἀπὸ τούτων σοι φέρει τὰς ψήφους ὁ
Θεός.

“Ὡστε, ἐὰν μὲν ποιῆς τὰ ἐπιτεταγμένα, μετὰ πολλῆς
5 τότε στήση τῆς παρρησίας· ἂν δέ παρακούσης τῶν λεγο-
μένων, κἂν μυρίους ἱερέας διεφθαρμένους δείξης, οὐδέν
σου τοῦτο προσθήσεται. Ἐπεὶ καὶ Ἰούδας ἀπόστολος ἦν,
ἀλλ' ὁμοῦς οὐδέν τοῦτο ὑπὲρ τῶν ἱεροσούλων καὶ φιλαργύ-
ρων ἀπολογήσεται ποτε, οὐδέ δυνήσεται τις ἐγκαλούμε-
10 νος λέγειν ὅτι, καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος κλέπτης ἦν καὶ ἱερό-
συλος καὶ προδότης· ἀλλ' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα
ἡμᾶς τιμωρήσεται καὶ κατακρινεῖ, ὅτι μηδὲ τοῖς ἑτέρων
κακοῖς ἐσωφρονίσθημεν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀναγέγραπται
ἐκεῖνα, ἵνα φύγωμεν αὐτῶν τὸν ζῆλον. Διὸ τὸν δεῖνα καὶ
15 τὸν δεῖνα ἀφέντες, ἡμεῖς ἑαυτοῖς προσέχωμεν· ἕκαστος
γὰρ ἡμῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ λόγον δώσει τῷ Θεῷ.

“Ἴν' οὖν τὸν λόγον τοῦτον μετὰ καλῆς παράσχωμεν
ἀπολογίας, τὸν ἑαυτῶν ῥυθμίσωμεν βίον καὶ δαψιλῆ τὴν
χεῖρα ἐκτείνωμεν τοῖς δεομένοις, εἰδότες ὅτι αὕτη μόνη
20 ἡμῖν ἐστὶν ἀπολογία, τὸ δεῖξαι ἡμᾶς αὐτοὺς κατωρθώ-
τας τὰ ἐπιτεταγμένα, ἑτέρα δὲ οὐδεμία. Κἂν ταύτην δυ-
νηθῶμεν παρασχεῖν, τὰς ἀφορήτους ἐκεῖνας ὀδύνας τῆς
γεέννης διαφευξόμεθα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα
ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ
25 φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ
μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ δόξα, τιμὴ, κράτος σὺν τῷ ἀγίῳ καὶ
ζωοποιῷ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-
ώνων. Ἀμήν.

διότι ὁ Θεὸς θὰ σέ κρίνῃ ὄχι ἀπὸ ὅ,τι ἔπραξεν ὁ διδάσκαλός σου, ἀλλὰ ἀπὸ ὅ,τι ἤκουσες καὶ ὁμῶς παρήκουσες.

Ὅστε, ἂν μὲν ἐκτελῆς τὰς ἐντολάς, θὰ σταθῆς τότε μὲ παρρησίαν· ἂν ὁμῶς παρακούσῃς εἰς τοὺς λόγους, ἀκόμη καὶ ἂν δείξῃς μυρίους διεφθαρμένους ἱερεῖς, τοῦτο καθόλου δὲν θὰ σέ βοηθήσῃ. Διότι καὶ ὁ Ἰούδας ἦτο ἀπόστολος, ἀλλ' ὁμῶς τοῦτο καθόλου δὲν ἤμπορεῖ νὰ χρησιμοποιοηθῆ ὡς δικαιολογία τῶν ἱεροσύλων καὶ φιλαργύρων, οὔτε κανεῖς κατηγορούμενος θὰ ἤμπορέσῃ νὰ λέγῃ ὅ,τι, Καὶ ὁ ἀπόστολος ἦτο κλέπτης καὶ ἱερόσυλος καὶ προδότης· ἀλλὰ ὁμῶς αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἐπιτείνῃ τὴν τιμωρίαν μας καὶ τὴν κατάκρισίν μας, ὅτι δὲν ἐσωφρονίσθημεν οὔτε μὲ τὰς τιμωρίας ἄλλων. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἔχουν γραφῆ ἐκεῖνα, διὰ νὰ ἀποφύγωμεν νὰ μιμηθῶμεν αὐτούς. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀφήσωμεν τὸν τάδε καὶ τὸν τάδε, ἡμεῖς ἄς προσέχωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας, διότι κάθε ἕνας ἀπὸ μᾶς θὰ δώσῃ λόγον διὰ τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν Θεόν.

Διὰ νὰ δώσωμεν λοιπὸν αὐτὸν τὸν λόγον μὲ καλὴν ἀπολογία, ἄς θάλωμεν τάξιν εἰς τὸν δῖον μας καὶ ἄς ἀπλώσωμεν γενναϊόδωρον τὸ χέρι μας εἰς ὄσους ἔχουν ἀνάγκην, γνωρίζοντες ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη ἀπολογία μας καὶ καμμία ἄλλη, ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν κατορθώσει νὰ ἐκτελέσωμεν τὰς ἐντολάς. Καὶ ἂν ἤμπορέσωμεν νὰ δώσωμεν αὐτὴν τὴν ἀπολογία, θὰ ἀποφύγωμεν τὰς ἀφορήτους ἐκεῖνας ὀδύνας τῆς κολάσεως καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὅποια εὐχομαι νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μαζὶ μὲ τὸν ὁποῖον ἀνήκει δόξα, τιμὴ καὶ δύναμις εἰς τὸν Πατέρα καὶ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ζωοποιὸν Πνεῦμα τώρα καὶ πάντοτε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

— Διὰ τὰ χωρία τοῦ κειμένου οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, διὰ τὰ ὀνόματα τοῦ κειμένου παραπέμπουν εἰς σελίδας καὶ στίχους, διὰ δὲ τὰ ὀνόματα τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν σχολίων οἱ ἀριθμοὶ παραπέμπουν εἰς σελίδας, εὐρίσκονται δὲ ἐντὸς παρενθέσεων.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			12	15	180
2	23	488	13	22	180
3	5	190	Μακκαβαίων Α'		
4	12	186	3	1 ε.	136
13	8	30	Ψαλμοὶ		
18	27	28	3	12	272
Ἔξοδος			6	8	426
1	13	30	8	4	92
12	5	420	17	46	424
	46	420	18	2	48
19	10	242	32	15	300
25	16	368	36	1—2	428
Λευιτικὸν			38	8	278
			44	8	564
16	2	368	48	21	262
Δευτερονόμιον			49	21	456
			50	3	618
22	9	600		19	28
			54	23	466
Βασιλειῶν Γ'			72	27	232
19	10	140	109	1	564
				2	110
Βασιλειῶν Δ'			111	9	618
5	26	412	138	12	300
Παραλειπομένων Β'					Ἰώθ
9	29	180	1	12	416

	21	276	17—18	582
2	6	416	18	510. 514
	Παροιμῖαι Σολομῶντος		28	508
			7 9	424
3	34	28	Δανιήλ (Σωσσάνα)	
10	3	466		
18	3	234	52	426
19	17	434	Ὕμνος τριῶν παιδῶν	
20	9	234	5 9	514
	Ἐκκλησιαστής		Μ α τ θ α ἰ ο ς	
1	2	290	5 16	162. 506
	Σοφία Σειράχ		22	204
9	10	424	24	528
16	12	248	25	458
	Ἡ σ α ῖ α ς		28	204
1	18	234	40	458
	19—20	390	44—45	470
5	4	48	6 33	434
24	16	174	7 1	286. 580
40	23	92	2—3	318
43	26	294	22—23	244
50	4	182	23	218
52	7	366	10 10	596
	15	180	27	168
57	17—18	236	34—35	204
64	4	180	38	204
	Ἱ ε ρ ε μ ῖ α ς		11 30	396
7	17—18	238	12 36	204
10	11	562	41	442
15	19	80	42	442
	Ἱ ε ζ ε κ ι ἦ λ		13 17	588
			16 18	160. 212
18	23	234	27	272
20	25	190	19 12	608
	Δ α ν ι ἦ λ		21	608
3	17	512	29	212
			22 2	418
			29	486

23	2	622
	12	32. 318
24	14	160
25	41	448
	42	620
	46	244
26	13	160
	41	512
28	20	160

Μ ᾱ ρ κ ο ς

9	44	242
10	43—44	318

Λ ο υ κ ᾱ ς

14	33	204
17	22	588
18	13	236
22	35	72
23	34	178

Ἰ ω ᾱ ν ν η ς

2	19	478
3	4	424
	20	222
5	19	478
7	28	178
8	19	178
10	18	478
11	16	136
15	10	232
	15	196
	16	558
16	5—6	136
	12	136
19	12	140
20	29	158

Π ρ ᾱ ξ ε ι ς

1	3	478
2	37	306
3	6	410

	12	272
	24	180
4	32—35	162
5	36	136
6	2	70
10	26	272
	34—35	222
14	15	272
16	30	306
18	9—10	12
	12	12
19	13—19	12
20	34	580

Ρ ω μ α ί ο υ ς

5	21	256
6	7	298
8	13—14	372
	27	184
9	5	564
10	3	28
11	1	178
	11	178
	29	46
13	3	242
14	10	292. 552
	21	368

Α' Κορινθίους

1	1—3	20
	4—5	36
	6	38
	7	38. 42
	9	44
	10	58
	11	60
	12	60
	13	62
	14	66
	15	66
	16	68

	17	68	4	1	272
	18	186		2	272
	18—20	84		3—4	286
	20—21	90		36	18
	22—24	94		5	292
	25	98		6	60. 316
	26—27	116		7	274. 320
	28	120		8	14. 322
	29	122		9	322
	30	124		10	324. 354
	31	126		11	164. 356. 466. 604
2	1—2	146		12—13	358
	3	150		14	360
	4	152		15	362
	5	152. 186		16	362
	6—7	168		17	380
	8	176		18	42. 384
	9	180		19	384
	10	182		20	386
	13	184		21	42. 388
	14	186	5	1—2	406
	15	192		2	14
	16	182. 194		3	410
3	1	14. 40		4—5	412
	1—2	16. 216		6	416
	3	220		7	416
	4	224		8	418
	5	224		9—11	436
	6	128. 226		12	438
	7	228		12—13	440
	9	228		13	440
	10	230	6	1	442
	11	230. 250		2	288. 442
	12—15	242		3	448
	12	252		4	448
	16—17	252		5	450
	18	264		7	452
	19	268		7—8	438
	21	268		8	452
	22	220		9—10	242. 454
	22—23	270		11	456

	12	472		10	574
	13	368. 438. 474		11	574
	14	476		12	576
	15	496		13	368. 576
	18	496	9	1	584
	19	498		2	16. 362. 590
	19—20	278		3	592
	20	500		4—5	592
7	1	16		6	594
	1—2	518		7	594
	3—4	520		8	598
	5	522		9	598
	7	524		10	600
	8—9	524		11	600
	10	526		12	602
	11	526	11	1	362
	12—13	526		21	438
	14	528		32	440
	15	532	12	4—6	566
	16	532	13	9	176
	17—21	534		12	176. 558
	22	536	14	26	40
	23	536		29	40
	25—26	544	15	8	288
	27	544		10	274
	28	544		31	274
	29	546		51	174
	32	546	16	10	382
	34	546		15	40
	35	546			
	36	548			
	39	548			
	40	526			
8	1	550			
	2	556			
	3	558	10	5	256
	4	558		10	288
	5—6	562	11	8	604
	7	568		15	448
	8	570		20	602
	9	572		24—25	370

B' Κορινθίους

	27	430. 592
12	9	120
	10	150
	11—13	590
	12—13	40
	21	294
13	3	42. 388
	13	566
	Γαλάτας	
3	28	320
4	13—14	150
	Ἐφεσίους	
1	12	176
2	8	22
	16	562
	10	172
4	11—12	220
	17	406
5	1	364
	4	204
	25	522
	33	522
6	5—8	538
	Φιλιππησίους	
2	12	380
	15	110
	6	224
	19	474
4	4	418
	6	36

	Κολοσσαεῖς	
1	10	406
	24	396
2	6	406
3	3—4	214
	10	262
	22—25	538
	Α' Θεσσαλονικεῖς	
4	4—5	406
	18	252
5	11	252
	Β' Θεσσαλονικεῖς	
1	9	242
3	14—15	440
	Α' Τιμόθεον	
1	9	460
3	7	438
5	17	70
6	1—2	538
	8	372. 476
	9	372
	Β' Τιμόθεον	
1	3	224
2	9	368
	11—12	46
	Ἑβραίους	
1	2	176
4	12	300
6	1	218
	9	218
10	31	248
12	14	244. 548

2. Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

*Αδδηρα (106).

*Αβελ 490,1.

*Αβεσσαλώμ 26,22.

*Αβραάμ 26,24. 28,26. 30,28.
582,24.

ἀγαθόν, -α 36,27. 46,12. 418,21.
420,21. 456,32. 466,22. 468,
7. 472,11. 582,19. 614,17.
624,24.

ἄγαμος, -οι 524,31. 526,18.

ἀγάπη 42,26. 196,19. 360,27.

- 362,5. 388,1. 424,10. 496,10.
524,1. 550,4. 554,14. 556,1.
558,17. 566,25.
- ἄγγελος, -οι 156,20. 170,33. 182,
16. (190). 208,28. 326,24.
328,5. 448,10. 486,32. 494,
29. 508,15. 580,16. 620,10.
- ἁγιασμός 22,7. 46,18. 126,13.
172,33. 244,1. 406,25. 548,
17.
- ἅγιος, -οι 18,5. 20,6. 22,12. 24,
21. 126,5. 288,19. 296,20.
314,17. 316,29. 348,10. 442,
27. 444,15. 446,19. 530,28.
582,8. 620,9. 624,26.
- ἁγνεία 50,23.
- ἅγνοια 446,31.
- ἁγνωμοσύνη 46,13.
- ἁγριότης 378,16.
- ἁγωνία 256,31.
- Ἄδὰμ 124,6. 244,26. 246,25.
270,29. 486,31. 488,22.
- ἀδηλία 532,27.
- Ἄδης 160,14. 210,31. 212,8.
- ἀδηφαγία 414,24. 472,24. 478,22.
- ἀδικία 378,25. 426,12. 462,6.
470,10.
- ἀδοξία 180,2. 356,9. 372,4.
- ἄζυμον, -α 418,15. 420,6. 422,24.
- ἀθανασία 486,28. 488,21.
- Ἀθηναί (106. 107).
- Ἀθηναῖος, -οι 12,26.
- ἀθλιότης 44,26.
- ἀθυμία 136,15. 236,25. 304,11.
400,6. 466,30. 470,11. 486,
21.
- Αἰγύπτιος, -οι 26,29. 28,30. 30,
16. 138,24. 420,14.
- Αἴγυπτος 30,1. (107). 138,27.
200,28. 420,8.
- αἰδώς 262,2. 340,28. 342,34.
- 346,11.
- αἷμα 124,31. 338,35. 378,10.
420,30. 502,3.
- αἵρεσις 188,23. 230,33. 250,28.
322,18.
- αἰσχύνη 332,18. 372,21. 448,5.
458,8. 462,28. 488,5.
- αἰσχροτής 204,6.
- αἰχμαλωσία 254,31.
- ἀκαθαρσία 22,8. 294,30. 498,10.
524,14. 528,16.
- ἀκολασία 346,7. 490,9.
- ἀκρασία 524,20.
- ἀκροβυστία 534,1.
- ἀκρόβυστος, -οι 534,11.
- ἀκτημοσύνη 204,4.
- ἀλαζονεία 288,29. 290,1. 320,5.
490,19. 554,28. 556,10. 572,
25.
- ἀληθῶν 360,20.
- ἀλεία 80,19.
- ἀλήθεια 12,24. 38,26. 40,26. 68,
26. 90,25. 100,2. 104,7. 152,
33. 154,5. 160,18. 166,19.
196,28. 210,22. 220,22. 366,
4. 370,11. 386,17. 392,13.
396,6. 418,12. 420,13. 422,
13. 530,32. 564,5.
- ἀλουργίς 34,12. 430,27.
- ἀμαθία 92,28. 286,18.
- ἀμάρτημα, -τα 14,15. 42,3. 144,
24. 178,14. 214,2 ε. 222,4.
226,24. 239,12. 236,9. 246,
8. 248,4. 256,10. 286,12.
292,3. 294,25. 296,3. 320,
33. 330,19. 336,19. 406,21.
408,30. 410,3. 414,19. 416,
21. 440,5. 444,11. 452,8.
454,20. 456,17. 468,20. 488,
24. 494,17. 496,26. 514,25.
550,8. 576,7. 618,17. 622,2.

ἁμαρτία 56,17. 124,2. 126,24.
 234,0. 236,1. 244,27. 246,5.
 248,5. 256,2. 258,5. 264,22.
 276,9. 298,7. 300,9 ἔ. 302,
 12. 334,13. 364,6. 408,3.
 410,7. 416,30. 424,21. 466,
 28. 468,27. 488,10. 488,29.
 498,16. 512,9. 514,23. 522,
 22. 536,13. 540,24. 618,23.
 ἁμαρτωλός, -οί 192,29. 234,18.
 ἄμετρία 472,23.
 ἄμιλλα 336,15. 338,32. 344,8.
 ἄμοιβη 36,15. 210,6. 272,16.
 354,23. 434,21. 468,17. 516,
 8. 582,15. 600,11.
 ἀμφιβολία 514,15.
 ἀναίδεια 340,32.
 ἀναίρεσις 64,1.
 ἀναισθησία 612,6.
 ἀναισχυντία 136,27. 262,3. 324,
 10. 340,28.
 Ἄνανίας 306,23. 432,29. 442,22.
 ἀνάστασις 14,31. 100,22. 110,33.
 136,32. 138,7. 140,31. 172,
 25. 206,24. 214,23. 232,20.
 476,28. 478,2. 480,10. 484,8.
 486,4. 580,13.
 ἀνδρεία 102,1. 392,29. 516,1.
 596,29.
 ἀνδροφονία 504,11.
 ἀνὴρ 28,3. 70,10. 74,3. 78,33.
 84,24. 520,13. 522,10. 526,
 18. 528,1. 532,20. 542,28.
 546,16.
 Ἄννικερὶς (106).
 ἄνοια 16,4. 50,4. 88,14. 118,15.
 210,7. 268,24. 304,10. 338,2.
 340,18. 342,21. 348,7. 352,
 9. 502,26. 552,1. 576,31.
 ἀνόμημα 338,17. 618,7.
 ἀνομία 218,23. 244,5. 294,33.

456,5.
 ἀντίδοσις 36,15. 456,27. 468,12.
 486,2. 516,8. 13. 582,13,28.
 Ἄντιόχεια 616,10.
 ἀνυπαρξία 254,27.
 ἀξιοπιστία 478,9.
 ἀπανθρωπία 260,31. 374,27. 578,
 6. 610, 21.
 ἀπάτη 136,16. 298,32. 454,32.
 ἀπειλή 384,29. 392,2. 454,5.
 494,16.
 ἀπήνεια 260,34. 310,18.
 ἀπέχθεια 154,22. 226,25. 242,24.
 334,17.
 ἀπιστία 484,31. 486,4. 528,4.
 530,25. 594,3.
 ἀπόγνωσις 46,9. 234,22. 236,2.
 306,24.
 ἀποκάλυψις 40,19. 42,7.
 ἀπολογία 50,18. 54,12. 218,4.
 220,34. 360,15. 592,7. 620,
 16. 622,2. 624,18.
 Ἄπολλῶς 18,8. 60,13 ἔ. 62,9 ἔ.
 72,4. 118,9. 128,13. 220,1.
 224,17. 226,32. 228,1. 270,
 5. 316,4. 318,1.
 ἀπολύτρωσις 46,18. 126,14. 172,
 33.
 ἀπύνοια 18,8. 66,11. 118,22.
 128,18. 286,5. 290,4. 292,31.
 296,15. 318,27. 384,4. 488,
 23. 490,19. 554,15.
 ἀπορία 14,10.
 Ἄπόστολος, -οί 14,8. 16,28. 38,
 6. 42,32. 44,6. 48,9. 60,31.
 70,1. 74,24. 78,7. 154,13.
 180,20. 198,2. 202,16. 206,
 14. 208,8. 220,3. 334,28.
 324,32. 326,6. 356,7. 360,24.
 382,7. 386,17. 586,14. 588,
 20. 590,1. 592,3. 594,4. 596,

11. 602,18. 604,10. 606,11.
620,11. 624,7.
ἀπραγμοσύνη 546,29.
ἀπώλεια 124,25. 540,31.
ἀρά 308,21.
ἀργία 310,24.
Ἄρεοπαγίτης 118,9.
Ἄρέτας 150,14.
ἀρετὴ 48,16 ἔ. 50,8. 54,14. 110,
20. 164,25. 170,2,20. 210,16.
214,17. 252,24. 314,12. 362,
33. 390,30. 392,8. 394,21.
396,8. 404,10. 484,26. 488,
20. 498,28. 506,18. 538,8.
580,20. 582,16.
ἄρνησις 58,22. 572,2.
ἀρπαγὴ 238,18. 306,10. 308,14.
374,27.
ἀρσενοκοίτης 454,9. 456,11.
ἀρρωστία 314,4.
ἀρχάγγελος, -οι 170,33.
ἀρχέτυπον 364,9.
ἀσέβεια 180,126. 188,20. 190,27.
202,5. 212,23. 516,11. 530,
2. 532,12. 568,18.
ἀσέλγεια 50,18. 222,3. 238,17.
294,30. 342,15. 408,2. 504,
23. 522,23. 542,14.
ἀσθένεια 14,11. 48,3. 566,11.
578,7. 610,8.
Ἄσια (191).
ἄσμα 340,14. 344,32.
ἀσχημωσύνη 344,5. 610,32. 614,
6.
ἀσωτία 378,4. 472,12. 476,16.
ἀσφάλεια 556,11.
ἀτιμία 172,22. 354,28. 410,13.
420,13.
αὐθάδεια 572,24. 602,23.
αὐθεντία 412,14. 602,27.
αὐλός, -οί, 340,14.

αὐστηρότης 78,12.
αὐτάρκεια 466,23.
αὐτεξούσιον 370,26. 498,30.
ἀφέλεια 94,6.
ἄφεις 214,2. 320,33. 468,22.
Ἄφρική (191).
Ἄχαάθ 306,23.
Ἄχαΐα 40,25.
Ἄχαικός 16,11.
Ἄχαρ 306,23.

B

Βαλαάμ 218,25.
βαλανεῖον 348,33.
βαλλάντιον 72,23.
βάπτισμα 66,11. 70,13. 214,25.
220,9. 566,16.
βαρυθυμία 326,5. 408,7.
Βαρνάβας 574,6.
βασίλεια 12,30. 46,29. 48,10.
54,25. 66,19. 106,6. 130,33.
144,25. 256,2. 262,1. 372,13.
386,24. 390,25. 394,22. 418,
23. 420,20. 456,19. 494,20.
βασίλεια τοῦ Θεοῦ 242,30. 454,7.
456,7. 494,30.
βασίλεια τῶν οὐρανῶν 82,14.
132,23. 172,34. 418,31. 426,
19. 434,18. 466,21. 470,7.
548,20. 614,13.
Βασίλειος, ὁ Μέγας, (100).
βασκανία 350,1. 466,6. 542,31.
Βατανεώτης 160,24.
βία 308,14. 420,16. 458,23. 542,
10.
βλάβη 306,11. 436,17. 494,18.
550,16. 560,4. 570,30. 572,
15. 574,17. 586,18. 606,20.
614,16.
βλάβος 530,17. 554,33.
βλακεία 364,33.

βλασφημία 74,28. 112,30. 336,
25. 364,32.
δόρυβορος 348,32. 350,2. 370,35.
δωμὸς 568,18.

Γ

Γάϊος 66,8.
Γαλλίων 12,21.
γάμος 250,2. 340,8. 342,7. 344,
25. 346,16. 348,6. 418,30.
420,2. 518,10. 528,23. 530,
5. 532,12. 544,28. 546,2.
548,4.
Γαμαλιήλ 142,11.
γανεία 338,31.
γαστριμαργία 14,20. 474,7. 476,
13. 536,28.
γένενα 48,10. 158,11. 166,10.
196,20. 204,28. 242,14. 246,
14. 262,2. 282,17. 300,28.
304,7. 308,16. 312,33. 350,
13. 456,15. 468,8. 498,18.
612,15. 614,22. 624,23.
γέλως 334,34. 348,8. 616,22.
Γιεζῆς 306,23. 412,6. 468.
γνώσις 38,15. 48,15. 50,5. 124,
17. 156,30. 184,7. 188,19.
γνώσις 550,3. 552,5. 554,8. 556,
3. 558,4. 560,12. 568,3. 570,
23. 572,22. 574,30.
γογγυσμὸς 620,11.
Γραφή, -αί 156,12. 162,27. 178,
3. 448,15. 460,10. 482,29.
486,7. 564,9. 598,3.
Γραφή θεία 156,8. 174,18.
γυμνότης 162,29. 430,12. 592,21.
γύμνωσις 372,5. 612,3.
γυνή 28,3. 52,13. 84,22. 518,5.
520,5. 522,10. 526,21. 528,1.
532,20. 534,15. 544,22. 546,
13.

Δ

δαιμόνιον 218,28.
δαίμων, -ες 76,14. 106,14. 170,
19. 218,23. 260,33. 262,7.
344,27. 372,25. 420,18. 448,
12. 490,1. 504,27. 506,21.
δαίμων 550,13. 560,18. 562,13.
568,23. 574,9. 580,16,8. 594,
24. 596,12. 612,33. 614,16.
δαπάνη 620,27.
Δαυίδ 26,21. 278,1. 442,20.
δαψίλεια 434,24. 616,28.
δειλία 488,5.
δειλός, -οί 404,7.
δεσποτεία 522,17.
δεσπότης 24,9. 86,13. 94,3. 236,
3. 574,25. 580,13. 582,26.
608,2.
Δευτερονόμιον 180,28.
δημιουργία 562,23.
διαβολή 324,13. 410,17. 476,12.
διάβολος, -οί 12,23. 26,14. 76,15.
114,5. 166,5. 188,29. 190,4.
340,15. 344,25. 348,15. 350,
3. 416,10. 448,18. 462,12.
466,14. 484,25. 492,13. 502,
31. 504,22. 524,18. 614,14.
Διαγύρας ὁ Μιλήσιος 106,20.
(107).
διάδημα 372,6. 430,24.
Διαθήκη: Καινή 420,7. 442,21.
520,27.
Παλαιά 420,7. 440,24. 442,
15. 520,27. 598,28.
διακονία 474,20. 536,28. 604,28.
διάκονος 226,5. 318,15.
διαφθορά 346,16. 458,17.
διδασκαλία 570,11.
δικαιοσύνη 28,14. 46,18. 126,13.
172,33. 222,28. 224,4. 300,

30. 368,16. 448,20. 468,21.
510,9. 522,22.
δικαστήριον 14,23. 48,24. 76,17.
428,20. 610,19.
δίκη 338,27. 446,2. 448,22. 450,
17. 454,30. 490,31. 494,4.
502,16. 608,8. 610,13.
Διενύσιος Α' ὁ τύραννος (106).
διχοστασία 282,2.
δίψα 162,29. 430,11. 592,21.
διωγμός, -οί 100,29. 372,9.
Δίων, τύραννος, (106).
δόγμα, -τα 16,8. 38,26. 128,5.
136,17. 138,9. 152,34. 154,
25. 158,22. 160,3. 172,10.
196,28. 202,9. 206,8. 208,22.
214,23. 222,16. 266,28.
512,26. 560,14.
δόξα 34,27. 48,6. 54,28. 68,4.
74,32. 82,17. 114,22. 124,
14. 138,8. 144,17. 154,20.
160,2. 166,11. 168,7. 176,7.
180,1. 198,20. 214,30. 240,
15. 262,31. 266,5. 274,15.
276,15. 284,16. 314,16.
318,20. 330,33. 332,22.
334,27. 340,7. 342,24. 352,
13. 354,21. 356,1. 372,4.
378,30. 404,16. 414,31. 424,
27. 434,28. 462,228. 470,
13. 492,25. 506,11. 508,20.
512,24. 16,22. 548,21. 582,
32. 624,26.
δουλεία 200,28. 472,17. 474,22.
502,28. 520,14. 534,16. 536,
13. 538,2. 540,5. 544,7.
δοῦλος, -οί 86,1. 534,14. 536,9.
δύναμις 48,5. 66,11. 72,25. 76,1.
84,27. 88,11. 90,8. 92,13.
94,25. 96,16. 120,31. 138,17.
150,2. 152,8,11. 172,23.

204,31. 206,30. 214,21. 220,
18. 268,18. 476,32. 478,1.
480,30. 482,6. 486,7. 508,7.
514,13. 590,22. δύναμις θεία
206,4.
δυναστεία 108,23. 536,29.
δυσπραγία 492,1.
δυστροπία 252,1.
δυσωδία 422,18.
δωρεά 44,24. 46,19. 126,17. 214,
19. 256,11. 338,19. 566,18.
δῶρον 66,13. 610,14.

Ε

Ἑβραῖος, -οί 218,9. 242,30.
ἔγκλημα 42,30. 46,9. 52,31. 296,
10. 298,5. 406,15. 408,1.
452,7. 456,12. 498,1. 516,2.
518,6. 528,25. 550,10. 574,31.
ἐγκράτεια (100).
ἐγκράτεια 522,11. 524,11. 526,1.
544,24. 546,29. 548,15.
ἐγκώμιον 42,1. 74,25.
ἔθος 58,28. 408,23. 444,5. 594,18.
εἰδωλεῖον 574,3.
εἰδωλόθυτον, -α 14,20. 438,13.
550,3. 552,5. 558,28. 560,9.
568,4. 574,5. 576,25. 584,20.
586,6. 606,23.
εἰδωλολατρεία 550,23.
εἰδωλολάτρης, -αί 436,5. 438,11.
454,8. 528,15. 530,4. 564,30.
εἰδωλολάτρις 530,13.
εἶδωλον 550,12. 560,7. 562,5.
568,8. 574,10.
εἰκὼν 514,2. 578,31. 582,23.
610,5.
εἰλικρίνεια 418,12.
εἰρήνη 20,8. 24,18,23,27. 26,11.
28,16. 204,18. 244,1. 366,30.
372,21. 532,17. 548,16.

εἰρωνεία 324,23. 356,16.
 ἑκατοντάρχης 144,7.
 ἐκκλησία 14,14. 16,21. 22,4,25.
 24,14. 40,21. 56,27. 60,30.
 80,7. 100,28. 160,19. 178,16.
 382,7. 416,23. 422,15. 424,1.
 426,8. 448,29. 452,4. 518,7.
 618,15. 620,16. 622,4.
 ἔκτρωμα, -τα 288,23. 588,16.
 ἐλάττωμα, -τα 16,17.
 ἐλεημοσύνη 376,26. 582,4. 614,
 12. 616,12,29. 618,21.
 ἔλεος 248,11. 262,2. 374,24.
 388,23. 618,6.
 ἐλευθερία 106,3. 166,14. 200,28.
 404,4. 420,18. 450,1. 534,18.
 538,8. 540,7.
 Ἐλισσαῖος 412,6.
 Ἑλλάς 12,3 (106. 107). 162,10.
 Ἑλλην, -νες 48,16 ἔ. 72,26. 74,
 4 ἔ. 76,16. 80,4. 84,22. 86,1.
 88,16. 90,22. 94,26. 96,9.
 100,13. 104,35. 108,9. 110,
 11. 112,4 ἔ. 114,5. 120,6.
 128,1. 130,20. 156,15. 162,9.
 166,13. 190,19. 198,23. 200,
 19. 202,6. 208,5. 222,35.
 350,14. 436,19. 438,6. 440,5.
 444,24. 458,9. 482,28. 500,
 18. 530,28. 540,16. 562,13.
 566,30. 568,5.
 ἐλπίς 130,28. 142,3. 174,18. 188,
 5. 206,33. 210,17. 214,14.
 306,2. 422,31. 476,25. 478,
 22. 484,9. 528,22. 530,6.
 600,10.
 Ἑλύμα 388,10.
 ἐμπειρία 370,12.
 ἐμπερίτομος 534,12.
 ἐμπορία 602,24.
 ἐνάρτεος, -οι 296,21.

ἔνδεια 610,21.
 ἐνέργεια 88,9.
 ἐντολή 534,3.
 ἐντροπή, 360,23. 450,8.
 ἔνωσις 22,4.
 ἐξομολόγησις 236,27.
 ἐξουσία 172,23. 388,7. 472,16.
 474,1. 478,15. 502,11. 522,
 2. 544,30. 572,17. 574,6.
 576,26. 592,8. 594,7. 602,14.
 604,5. 608,12.
 ἑορτή 418,29.
 ἐπαγγελία 206,16. 210,4.
 ἔπαινος, -οι 40,10. 292,26. 314,7.
 ἐπάχθεια 288,9.
 ἐπιβουλή 150,9. 418,26. 492,17.
 568,25. 574,14.
 ἐπίγνωσις 366,3.
 ἐπιδημία 622,11.
 ἐπιείκεια 30,25. 516,4. 614,1.
 ἐπιθυμία 52,11. 100,23. 218,11.
 300,24. 302,22. 372,13. 398,
 19. 400,8. 402,12. 406,26.
 414,25. 460,21. 476,1. 500,
 11. 504,7. 526,4. 536,29.
 542,12. 544,6.
 ἐπιθυμία σατανική 374,27.
 ἐπιμέλεια 390,24. 596,30. 598,28.
 ἐπίπληξις 62,26. 324,5. 356,4.
 552,2.
 ἐπιτίμησις 256,22. 296,14. 318,7.
 416,15. 552,9.
 ἐπιφοίτησις 214,22.
 ἐργασία 358,6.
 ἐρεσχελία 286,31.
 ἐρημία 374,3. 384,4. 542,19.
 ἔρις 60,12. 406,13.
 ἐρμηνεία 40,12.
 ἔρωσ 34,10 ἔ. 222,2. 224,13.
 262,1. 302,12. 340,12. 460,3.
 540,6.

εὐαγγέλιον 70,29. 158,25. 160,15.
178,10. 212,18. 361,17. 584,
21. 606,6. 608,18.

εὐαγγελιστής, -αί 134,32. 226,5.

εὐγένεια 126,3. 264,26. 458,7.

εὐγλωττία 72,30. 148,7. 186,21.
286,19. 386,15.

εὐεργεσία 200,26. 244,14. 418,
16. 456,27. 458,4. 464,25.
500,20. 514,17. 538,25.

εὐημερία 190,26.

εὐθύνη 298,4. 610,18. 620,23.
622,19.

εὐλάβεια 158,17. 162,5. 220,8.
322,26.

εὐμορφία 544,5.

εὐποιία 582,3.

εὐνοια 28,5. 244,29. 332,29.

Εὐρώπη (191).

εὐσέβεια 100,3. 102,13. 224,12.
272,27. 324,34. 366,2. 438,
12. 462,19. 506,31. 530,17.
532,13. 534,14. 540,15. 568,
16.

εὐτέλεια 154,22. 192,20. 208,31.
238,31. 306,30. 332,18.

εὐτραπελία 204,7.

εὐφημία 36,28. 330,7. 336,10.
338,12.

εὐφροσύνη 424,24.

εὐχαριστία 38,21.

εὐχή 476,6. 506,6. 524,11.

εὐωδία 280,17.

εὐωχία 46,27.

Ἐφέσιος, -οί 22,15. 364,3. 406,
27. 538,25.

Z

Ζακχαῖος 306,7. 428,5.

Ζεβεδαῖος 580,7.

ζῆλος 222,2. 366,2. 428,29. 624,

14.

ζημία 236,18. 462,28. 464,11.

ζύμη 436,12.

ζωή 78,32. 114,7. 214,5. 220,2.

232,20. 240,6. 264,32. 270,6.

432,31. 486,13. 576,28. ζωὴ

ἀθάνατος 214,23. ζωὴ αἰώ-

νιος 212,1.

Ζωροαστρισμός (190).

H

ἡδονή 242,24. 286,11. 308,9.

338,9. 344,15. 392,9. 398,2.

400,6. 402,7. 466,29. 504,

14. 546,5.

ἦθος 540,26.

Ἡλίας 138,29.

ἡμερότης 608,3.

Ἡρώδης 178,4.

ἡσυχία 366,11.

Θ

Θάλασσα Ἐρυθρὰ 420,20.

θάνατος 50,33. 66,2. 76,18. 78,

14. 88,20. 90,4. 100,26. 102,

21. 148,10. 150,8. 164,8.

166,25. 172,23. 178,26. 204,

5. 208,14. 210,6. 220,2. 234,

17. 246,5. 248,3. 270,6. 276,

13. 336,29. 348,14. 352,7.

394,12. 418,22. 442,13. 456,

16. 488,19. 510,6. 540,18.

576,14. 584,24. 612,12.

θαῦμα, -τα 42,19. 104,9. 120,30.

138,6. 154,30. 210,26. 212,

2. 508,12. 580,15.

θέλημα 20,18. θέλημα σαρκός

124,32.

θεογνωσία 94,5. 118,34.

Θεόδωρος ὁ λεγόμενος ἄθεος

106,21. (107).

Θεός 12,29. 20,4 ἐ. 22,1 ἐ. 24,
 2 ἐ. 6,1 ἐ. 28,2 ἐ. 36,3 ἐ.
 38,24. 42,3. 44,9. 46,4. 48,
 6. 50,1 ἐ. 54,22. 66,2. 68,19.
 70,2. 74,21. 84,4. 86,25. 88,
 10. 90,9. 92,8. 94,8. 116,5.
 120,4. 122,1. 124,13. 126,2.
 128,2. 138,17. 144,24. 146,
 5. 152,12. 156,4. 162,12.
 168,6. 170,30. 172,4. 176,7.
 178,20. 180,3. 184,3. 186,19.
 188,2. 190,17. 194,24. 198,
 20. 200,25. 206,4. 210,11.
 212,21. 214,6. 218,26. 220,18.
 224,6. 226,27. 228,2 ἐ. 230,
 1. 234,17. 236,6. 238,4. 242,
 18. 244,10. 248,8. 252,12.
 256,6. 262,5. 264,6. 266,4.
 268,9. 272,1. 274,10. 276,1.
 282,24. 284,12. 286,18. 292,
 26. 300,8. 306,2. 314,6. 320,
 27. 324,28. 326,13. 328,31.
 330,6. 332,8. 334,11. 336,
 26. 350,20. 354,9. 364,5.
 368,22. 374,8. 376,27. 378,
 22. 386,25. 388,22. 390,27.
 412,22. 416,12. 418,22.
 420,14. 424,6. 428,23. 432,
 10. 434,6. 440,15. 442,19.
 454,29. 456,1. 458,2. 462,
 24. 464,3. 466,12. 468,12.
 470,6. 474,8. 476,26. 478,5.
 480,18. 482,25. 486,1. 488,1.
 490,17. 492,15. 498,24. 500,
 7. 502,1. 504,7. 506,5. 508,
 2. 510,27. 512,22. 514,7.
 520,15. 524,25. 526,15. 528,
 4. 532,17. 534,30. 538,12.
 542,32. 546,16. 548,9. 554,
 30. 556,29. 558,8. 562,30.
 564,9. 566,2. 568,6. 572,8.

582,1. 588,30. 596,1. 598,7.
 600,6. 610,5. 614,1. 618,22.
 622,13. 624,3.

θεότης 562,18. 566,18.
 θεραπεία 328,22. 360,14. 428,7.
 Θευδᾶς 130,24. (130).
 θηριωδία 262,22. 616,16.
 Θεσσαλονικεύς, -εῖς 438,28.
 θλίψις 218,10. 244,30. 356,8.
 544,28. 546,4.
 θνητότης 488,29.
 Θρόκη (106).
 θρῆνος 622,16.
 θρησκεία 106,7. 202,10.
 θυμός 112,16. 294,17. 382,29.
 408,8. 410,30. 444,2. 492,
 18. 512,2. 514,32. 610,11.
 θυσία 28,9. 198,30. 528,5. 568,
 19.
 θυσιαστήριον 140,1.
 Θωμᾶς 158,1.

/

ἰατροί 574,1.
 Ἰερεμίας 138,27. 238,11.
 ἰδρῶς 600,14.
 ἱερεὺς 448,11. 450,24. 518,27.
 520,2. 596,29. 598,14. 618,
 19. 620,3. 622,15. 624,6.
 Ἰεροσόλυμα 160,9.
 ἱερόσυλος 624,8.
 Ἰερουσαλήμ (160). 164,1. 366,
 24.
 ἱερωσύνη 68,16.
 Ἰησοῦς 20,3. 22,6.
 Ἰησοῦς Χριστός 20,3 ἐ. 22,6.
 24,11 ἐ. 34,26. 36,4. 38,7.
 44,6. 44,8. 54,27. 80,16.
 124,27. 144,27. 146,6. 148,
 12. 166,27. 230,25. 240,14.
 262,30. 284,16. 314,16. 322,

14. 346,30. 352,23. 362,17.
 378,29. 380,5. 404,16. 412,
 18. 414,8. 434,27. 458,1.
 516,22. 548,21. 562,4. 564,1.
 566,25. 582,31. 584,4. 588,
 13. 624,25.
 ίκετηρία 56,13.
 ίλαστήριον 368,13.
 ἴλλυρικόν 164,1. 366,24.
 Ἰνδός, -οί 158,31. 164,2. 214,20.
 Ἰουδαία 136,21. 138,15. 140,18.
 Ἰουδαῖος, -οί 12,17. 28,13. 46,
 11. 72,7. 88,20. 90,22. 94,26.
 96,2. 104,32. 130,21. (130).
 134,4. 138,1. 140,19. 178,5.
 180,26. 188,1. 198,23. 306,
 28. 368,9. 370,19. 396,16.
 420,10. 422,11. 456,16. 544,
 4. 598,21.
 Ἰούδας, Ἰουδαῖος, 130,24. (130).
 Ἰούδας, προδότης, 306,22. 588,
 25. 624,7.
 Ἰουστινιανός (508).
 Ἰσθμός 12,7.
 ἰσοτιμία 522,6.
 Ἰσπανία 366,25. (366).
 Ἰσραηλίτης, -αί 26,28. 178,23.
 190,23.
 Ἰταμότης 262,3. 340,32. 454,1.
 Ἰωάννης ὁ Ζεβεδαιός 580,7.
 Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος (112).
 Ἰὼβ 276,2. 414,17. 416,12. 462,
 11.
 Ἰωνᾶς 88,27. 184,26.
 Ἰωσήφ (πατριάρχης) - 530,1,31.
 542,11.

Κ

καθαρότης 420,4. 530,27.
 καθέδρα 622,28.
 Καϊάφας 218,27.

Καῖν 186,28. 542,30.
 καινοτομία 198,17. 202,1. 440,
 27.
 Καῖσαρ 140,13.
 κακία 154,27. 166,1. 234,24. 252;
 33. 254,19. 280,11. 370,6.
 390,31. 392,2. 394,25. 398,
 10. 418,2. 442,9. 476,25.
 484,31. 490,5. 500,3. 538,
 29. 552,1.
 κακόν 522,12.
 κακουργία 134,5. 190,4.
 κάλλος 464,19.
 κάμιος 88,26. 582,20.
 καρδία 28,10. 136,12. 162,20.
 174,28. 180,8. 182,1. 184,9.
 234,31. 246,12. 292,25. 296,
 18. 298,24. 300,4. 412,7.
 484,16. 502,1.
 καρηδάρια 234,7.
 καταλλαγή 182,21.
 κατάγνωσις 340,25.
 κατακλυσμός 248,18.
 κατάνυξις 204,3.
 καταφρόνησις 236,14. 238,9. 290,
 29. 492,4.
 κατηγορία 40,9. 56,25. 60,4. 74,
 25. 218,6. 220,3. 224,25.
 308,21. 324,6. 406,11. 408,
 26. 442,28. 452,18. 496,23.
 554,22. 572,27. 610,33.
 κατήχησις 592,6. 606,9.
 κατόρθωμα 296,8.
 καύχημα 416,16.
 Κέλσος 160,24.
 κενοδοξία 16,7. 224,2. 292,31.
 356,13. 514,32. 554,17. 582,
 5. 618,28.
 κέρδος 78,21. 304,11. 342,22.
 416,3. 462,32. 464,13. 468,
 10. 522,31. 532,22. 554,17.

572,5.
 κηδεμονία 172,21. 176,15. 324,
 26. 358,25. 362,9. 500,4.
 596,30.
 κήρυγμα 38,27. 74,21. 92,9. 94,
 17. 96,1. 102, 31. 116,19.
 118,10. 132,13. 134,21. 148,
 9. 150,7. 152,3. 154,10. 156,
 2. 158,27. 170,11. 174,17 έ.
 178,33. 182,20. 208,22. 224,
 8. 324,34. 356,2. 440,11.
 540,17. 554,14.
 Κηφᾶς 60,14. 62,9 έ. 220,2. 270,
 6. 592,26.
 κίνδυνος 26,9. 76,11. 78,11. 108,
 3. 130,29. 134,11. 136,1.
 140,16. 150,9. 154,25. 164,
 12. 166,22. 202,18. 204,5.
 208,9. 212,27. 282,22. 284,
 2. 354,29. 356,1. 358,6. 368,
 24. 378,11. 416,26. 514,8.
 584,19. 590,25. 596,4.
 κλέπτῃς 454,10.
 κλήδων (110).
 κληρονομία 172,34.
 Κλήμης Ρώμης (366).
 κληῖσις 46,7. 118,1. 320,32. 534,3.
 κλοπή 246,4.
 κοινωνία 530,6. 532,1. 566,26.
 κολακεία 44,18. 42,22. 288,29.
 362,28.
 κόλασις 54,13. 76,18. 166,13.
 242,27. 246,33. 248,24. 250,
 13. 254,20. 264,23. 286,13.
 294,4. 296,4. 304,7. 312,36.
 314,2. 330,9. 334,14. 336,6.
 340,23. 388,8. 400,11. 402,
 0. 404,8. 418,16. 422,5. 426,
 22. 440,20. 454,19. 456,18.
 488,18. 494,26. 574,1. 614,
 24.

κόλασις αἰώνιος 244,8.
 Κολασσαεὺς -εῖς 406,26. 538,26.
 κολαφισμὸς 372,5.
 Κόρινθος 12,3. 20,5. 22,3 έ. 24,
 15 έ. 286,17.
 Κορίνθιος -οι 22,22. 24,7. 36,16.
 288,10. 380,9. 382,1. 406,21.
 550,9. 588,2. 606,7.
 Κορνήλιος 144,7. 272,28. 544,22.
 κοσμιότης 548,7.
 κουφότης 396,11.
 κρῖμα 452,10. 460,27. 546,2.
 610,6.
 κρίσις 100,4. 334,20. 486,5. 514,
 28.
 κρίσις μέλλουσα 282,13.
 Κρίσπος 66,8.
 κρυμὸς 308,32. 310,14. 610,6.
 612,26.
 κύμβαλον 340,14.
 Κυρήνη (106.107).
 Κύριος 20,7. 22,19 έ. 24,6 έ. 26,
 9. 34,26. 42,7. 44,7. 54,27.
 82,15. 126,33. 128,14. 138,
 32. 144,26. 166,28. 176,31.
 180,1. 194,5. 218,21. 226,
 26. 240,14. 244,2. 262,30.
 276,3. 278,14. 284,15. 292,
 24. 296,17. 314,16. 352,22.
 378,29. 380,27. 384,17. 404,
 15. 412,18. 414,7. 418,27.
 434,27. 458,1. 466,17. 474,
 11. 476,17. 478,6. 496,6.
 506,1. 516,21. 626,8. 532,30.
 536,7. 544,11. 548,6. 562,4.
 564,1. 566,2. 582,31. 584,4.
 588,14. 592,25. 594,3. 596,
 26. 618,5. 624,25.
 κωκυτὸς 352,8.
 κωμῳδία 204,11. 346,5. 350,12.
 κώνειον 100,27. 102,8.

Λ

Λακεδαιμόνιος, -οι 12,26.
 Λάζαρος 144,1. 210,30. 212,2.
 402,15. 582,18.
 λατρεία 198,19.
 ληστεία 504,11.
 ληστής, -αί 102,3. 112,31. 300,
 16. 374,2. 426,17. 432,23.
 608,30.
 λιμὸς 80,16. 248,2. 282,14. 308,
 32. 354,29. 430,11. 466,16.
 584,23. 592,20. 606,2. 612,
 10. 616,15.
 λογισμὸς, -οί 86,27. 92,9. 94,14.
 532,1.
 λοιδορία 524,1.
 λοιδόρος, -οι 454,10. 456,10.
 λοιμὸς 80,16. 410,32. 440,25.
 Λουκᾶς (366). 478,16.
 λύμη 258,8. 332,21. 372,29.
 436,14.
 λύπη 348,3. 486,29. 488,6. 490,6.

Μ

μάγος 388,10.
 Μαδιθηναῖος, -οι 544,4.
 μακαρισμὸς, -οί 294,3.
 Μακκαδαῖος, -οι (130).
 μακροθυμία 442,6.
 μαμωνᾶς 24,3.
 Μάνης (190).
 μανία 128,8. 190,13. 336,20. 344,
 23. 378,16. 556,28. 610,3.
 614,20.
 Μανιχαῖοι (190). 190,18.
 μάννα 138,25.
 μαρτυρία 90,11. 116,10. 156,12.
 184,24. 268,4. 272,10. 438,
 27.
 ματαιότης 290,2. 334,14.

Ματθαῖος 306,9.
 Μαῦρος, -οι 164,2. 214,20.
 μεγαλοφροσύνη 30,14. 32,3.
 μεγαλοψυχία 30,14. 290,5.
 μέθη 204,3. 336,17. 340,14. 346,
 1. 394,25. 456,17.
 μετάνοια 178,21. 294,31. 414,12.
 422,32. 424,5. 442,3.
 Μῆλος (107).
 μητρυιὰ 14,16.
 μιάρος, -οι 334,25.
 μήσις 364,11.
 μικρολογία 622,4.
 μικροψυχία 526,19.
 μιμητής, -αί 364,5. 524,24.
 μίξις 338,15. 346,7. 526,22. 528,
 12. 530,5. 548,1.
 μισθὸς 50,14. 228,24. 250,18.
 254,2. 280,3. 354,27. 458,
 24. 504,16. 516,8. 582,16.
 618,31. 620,5.
 μῖσος 104,33. 154,22.
 μοῖρα 62,31.
 μοιχεία 246,34. 330,26. 346,16.
 522,12. 524,19.
 μοιχὸς, -οι 442,12. 456,7.
 μονογενῆς 38,12. 44,25. 46,6.
 622,23.
 μόχθος 68,9. 154,24.
 μοχλεία 304,27.
 μῦθος 172,25. 262,4. 460,5.
 μυστήριον 168,6. 170,30. 172,5.
 176,6. 178,28. 182,26. 196,
 17. 252,10. 408,6. 446,7.
 452,4. 504,18.
 μωρία 16,2. 84,29. 86,15. 90,8.
 92,9. 94,17. 96,17. 98,20.
 116,19. 168,12. 170,4. 182,
 20. 192,13. 266,16. 416,4.
 μωρολογία 204,7.
 Μωυσῆς 28,27. 138,21. 368,3.

420,19. 598,12. 604,12. 622,
28.

N

Ναβουχοδονόσορ 218,28. 508,12.
νάρκη 142,22.

Νεεμάν 468,27.

νηστεία 204,3. 522,31. 524,7.

νίκη 94,24.

Νινευί 424,7.

Νινευίτης, -αι 446,27.

νομοθεσία 356,7. 438,2. 524,16.
544,25.

νομοθεσία άποστολική 356,7.

νόμος 48,8. 52,7. 54,6. 76,17.

198,28. 224,6. 340,18. 382,

17. 446,14. 458,11. 460,11.

510,27. 578,30. 584,16. 588,

2. 596,1. 598,7. 602,30. 604,

12. 606,4. 622,6.

νόσημα, -τα 16,24. 42,7. 44,22.

66,26. 536,17.

νουθεσία 318,23. 552,4.

νωθεία 218,8. 274,19.

Ξ

ξόανον 560,16.

O

όδοιπορία 578,19.

όδύνη 236,25. 488,6. 490,6. 616,

8,22. 624,22.

όδυρμός 622,16.

οίησις 201.

οίησισοφία 122,13.

οικείωσις 124,20. 562,26.

οικονομία 172,27. 178,25. 180,4.

226,12. 288,16. 316,28. 442,

24.

οίκουμένη 370,27. 372,1.

οίκτηρμός, -οί 388,24. 618,6.

οίμωγή 622,16.

όκνος 548,10.

όλεθρος 414,16. 416,10.

όλιγωρία 396,8. 622,27.

όλοκαύτωμα, -τα 138,31.

όμοίωσις 610,6.

όμόνοια 24,5. 230,9. 522,24.

όμότιμος, -ον 566,23.

όμοφροσύνη 58,11.

όνειδος 406,15. 448,6.

όργη (100). 106,15. 112,15. 238,

1. 408,9. 416,8. 512,5. 536,

18. 552,3.

όρμη 104,11.

ούσίωσις 126,22.

όφειλή 36,15. 520,16. 522,16.

όφελος 26,8. 468,13. 540,27.

όφθαλμοδουλεία 536,25.

Π

πάθος 16,22. 28,24. 136,28. 302,

8. 304,13. 314,11. 318,21.

330,22. 358,20. 406,25. 472,

22. 474,17. 506,28. 536,17.

Παλαιστίνη 72,20. 76,8. (130).

παλιγγενεσία 214,3.

πανήγυρις 46,27.

πανουργία 268,5.

πανωλεθρία 248,18.

παραίνεσις 306,26. 324,5. 376,

29. 494,23. 454,6. 500,14.

518,9. 520,1. 574,11.

παράδεισος 184,28. 244,28. 246,

2. 392,14.

παραλογισμός 340,19.

παραμυθία 248,16. 290,28. 304,

3. 468,14. 486,3. 522,15.

596,23.

παρανοία 338,13. 348,32.

παρανομία 444,3. 576,7.

παραπληξία 338,32. 610,4.

παραφροσύνη 348,32.
 παρθενία 16,13. 248,28. 518,10.
 544,13. 546,24. 548,5. 608.
 10.
 παρρησία 18,26. 48,28. 50,4. 56,
 20. 258,2. 362,31. 464,6.
 512,20. 516,20. 582,9. 624,5.
 Πατήρ 20,8. 24,18. 34,27. 44,8.
 54,27. 82,16. 126,3. 162,19.
 196,24. 240,15. 262,31. 272.
 5. 282,31. 284,16. 314,6.
 352,23. 378,30. 394,2. 434,
 27. 470,3. 478,11. 506,9.
 508,8. 562,3. 564,8. 566,2.
 582,32. 624,26.
 Παῦλος 12,14. 16,24. 20,3 ἐ. 44,
 5. 56,8 ἐ. 58,27. 60,13. 62,
 14. 64,1. 68,10. 72,17. 74,8.
 80,14. 86,3. 92,24. 98,14.
 102,29. 128,11. 142,9. 146,7.
 148,6. 150,21. 158,6. 174,
 15 ἐ. 176,3. 178,16. 180,22.
 214,4. 218,33. 220,1. 222,31.
 224,17. 228,10. 242,27. 248,
 14. 250,15. 254,33. 270,5.
 272,31. 274,14. 278,2. 286,
 26. 288,5. 290,19. 292,5.
 294,9. 314,6. 316,12. 318,7.
 326,18. 350,25. 364,16.
 (366). 368,8. 370,26. 372,2.
 380,30. 384,15. 388,26. 396,
 18. 408,20. 410,1. 414,6.
 432,26. 440,10. 448,19. 456,
 5. 460,11. 466,9. 472,26.
 478,18. 494,28. 498,3. 520,
 29. 524,33. 534,27. 544,7.
 552,19. 558,6. 580,13. 586,
 15. 608,1.
 Πάσχα 418,10. 422,22.
 πειθῶ 208,30.
 πείρα 122,20.

πειρασμός, -οί 228,1. 368,20.
 512,17.
 Πελοπόννησος 12,7. (107).
 πενία 154,22. 240,5. 260,26. 282,
 22. 332,12. 346,20. 372,4.
 374,10. 376,10. 378,14. 394,
 12. 400,23. 418,25. 430,19.
 510,26. 540,20. 580,9. 612,
 13.
 Πεντηκοστή 418,19.
 περιέργεια 286,9. 342,9.
 περικάθαρμα 358,21.
 περιτομή 198,29. 534,2.
 περιττολογία 548,13.
 περιφάνεια 154,19. 156,31. 284,
 14. 328,31. 410,28.
 περίψημα 358,22. 384,7.
 Πέρσης, -αι 214,19.
 Πέτρος 62,1. 72,17. 80,14. 158,
 24. 222,26. 224,4. 270,23.
 272,27. 306,27. 388,9. 430,
 23. 558,6. 580,11. 586,27.
 602,17.
 πήρα 72,22.
 Πιλᾶτος 178,3.
 Πίστις 22,11. 58,13. 72,26. 92,
 10. 94,10. 118,30. 122,31.
 126,23. 152,16. 156,29. 58,
 3. 186,13. 192,18. 214,14.
 226,16. 252,18. 254,10. 266,
 3. 276,31. 278,3. 320,32.
 482,5. 534,5. 562,25.
 πλάνη 68,25. 80,13. 126,19., 200
 6. 208,13. 212,20. 222,
 22. 454,31. 564,4.
 Πλάτων 74,8. 94,21. 98,2. 104,
 36. (106). 126,7. 184,19.
 196,8. 200,17. 208,23. 216,9.
 πλεονέκτης 436,5. 438,14. 454,
 10. 494,6. 494,30. 498,7.
 504,2. 518,8.

πλεονεξία 204,4. 238,18. 308,14.
394,25. 426,10. 444,4. 494,
20. 498,18. 510,19. 522,7.
πλημμέλημα 14,26. 236,24. 238,
1. 410,28.
Πνεῦμα 34,27. 132,26. 152,11.
160,27. 168,24. 172,30. 174,
13 έ. 180,23. 182,9. 184,2.
186,17. 188,14. 192,3. 194,
9. 196,5. 216,12. 218,19.
246,30. 252,13. 256,17. 264,
21. 284,17. 314,17. 386,29.
458,2. 500,30. 502,7. 506,1.
564,29. 566,14. 624,27.
Πνεῦμα ἅγιον 54,28. 82,17. 154,
6. 174,32. 184,20. 214,22.
240,15. 262,31. 314,17. 352,
24. 378,30. 434,28. 566,26.
582,32. 624,27.
πολιτεία 80,6. 364,16. 366,9.
πολυθεΐα 566,8.
πολυμῦθεια 12,11.
πολυπραγμοσύνη 286,9. 546,29.
πολυσαρκία 372,26.
πονηρία 218,11. 220,9. 222,19.
246,1. 300,21. 392,3. 418,
5. 422,2. 438,10. 622,22.
πονηρός, -οὶ 334,25.
πόνος, -οὶ 42,15. 68,24. 582,15.
576,4. 598,25. 600,11.
πορνεία 204,2. 222,3. 294,25.
330,27. 344,28. 346,16. 406,
17. 418,1. 444,1. 472,8. 474,
10. 476,14. 490,8. 496,24.
498,9. 516,19. 518,4. 520,8.
522,12. 526,9. 528,3. 530,12.
532,10.
πόρνος, -οὶ 52,22. 436,4. 454,15.
456,6. 516,15. 520,17. 526,
28.
Πράξεις (Βιβλ. Π.Δ.) 478,16.

πραότης 28,28. 42,26. 388,2.
προσίσεις 50,14. 68,18. 150,24.
156,32. 220,33. 364,12. 464,
8. 488,30. 490,15. 500,3.
508,21. 532,1.
προδοτής 52,22.
προεδρεία 520,26.
προθυμία 12,28. 80,18. 132,7.
214,16. 396,12. 460,20. 514,
13.
προκάλυμμα, -τα 16,22.
πρόληψις 198,10. 412,22.
προμηστρία 390,9.
πρόνοια 372,12. 416,9. 446,3.
506,22.
προπέτεια 286,21. 572,24.
προσεδρεία 376,14.
προσευχή 524,7.
προσηγορία 44,20. 60,31.
προσκύνησις 156,29.
προστασία 166,23.
προφητεία 146,15. 180,29. 218,
24. 476,6.
προφήτης, -αὶ 40,13. 48,6. 98,7.
138,28. 140,1. 162,7. 180,21.
182,5. 190,31. 220,3. 236,6.
246,24. 262,23. 366,28. 456,
2. 566,32. 588,16. 616,30.
Πρωταγώρας (106). 106,17.
Πυθαγόρας 196,8. 200,16. 216.

Ρ

ραθυμία 306,25. 356,13. 364,33.
392,28. 622,26.
Ρεβέκκα 184,28.
ρητορεία 446,14.
ρύμη 300,22.
Ρωμαῖος, -οὶ 140,11. (160). 552,
7.
Ρώμη 24,17. (336).

Σ

σαγήνη 58,12.
 Σαμαρείτης, -αι 438,11.
 Σαμουήλ 180,21.
 Σάπφειρα 306,24. 388,9. 432,30.
 σάρξ 116,4. 118,6. 122,1. 124,2.
 150,12. 194,28. 226,12. 398,
 29. 414,16. 416,10. 448,21.
 488,3. 496,20. 502,31. 504,6.
 546,4. 564,12.
 Σάρρα 184,28.
 Σατανᾶς 412,20. 414,11. 496,2.
 524,15.
 Σαυρομάτης 214,20.
 Σικελία (106). 106,2.
 σιμικίνθια 370,30.
 σκληραγωγία 240,7.
 σκῆψις 450,9.
 σκότος 168,9.
 Σκύλλαι 258,16.
 Σοδομίτης, -αι 248,23.
 Σολομών 288,3.
 σοφία 12,24. 14,2. 20,13. 68,21.
 70,19. 74,20. 84,5. 86,16.
 88,11. 90,14. 92,7 ἔ. 94,7.
 96,18. 108,24. 116,8. 118,4.
 122,29. 124,17. 126,6. 128,1.
 146,4. 148,5. 152,4. 154,2.
 168,3. 170,4. 172,3. 176,6.
 178,32. 180,3. 182,24. 186,
 5. 188,3. 194,25. 196,4. 216,
 20. 224,15. 238,29. 256,29.
 264,11. 266,2. 268,8. 270,1.
 376,29. 386,5. 410,2. 476,
 27. 486,33. 498,3. 552,20.
 σοφία ἀνθρωπίνη 116,22. σο-
 φία πολυποίκιλος 172,3.
 σόφισμα, -τα 148,32.
 σπονδή 568,19.
 σπονδός 28,27. 32,9.

σταυρός 70,16 ἔ. 76,1. 84,2. 88,
 18. 90,2 ἔ. 94,25. 98,12.
 116,20. 136,8. 152,30. 154,
 11. 170,12. 178,13. 180,1.
 182,31. 186,12. 194,29. 204,
 16. 266,14. 348,20. 350,20.
 352,4. 358,26.
 στεναγμός 488,6.
 στενοχωρία 150,17. 558,30. 606,
 2.
 Στεφανᾶς 16,11. 68,1.
 Στέφανος 178,15.
 στηρότης 388,20.
 συγγνώμη 46,21. 54,12. 122,6.
 164,24. 220,22. 238,32. 244,
 26. 296,7. 394,27. 414,5.
 452,9. 460,8. 482,27. 504,19.
 574,16.
 συγχώρησις 520,9.
 συκοφαντία 282,25. 394,12.
 συμβουλή 376,29. 518,9.
 συμμορία 14,3.
 συμπάθεια 262,3.
 συμφορά 310,20. 612,8. 622,12.
 συμφωνία 22,5. 58,7.
 συνείδησις 394,5. 568,12. 570,12.
 574,4.
 συνήθεια 76,13. 78,11. 198,31.
 200,24. 202,8. 332,3. 340,
 11. 344,23. 570,4. 594,18.
 596,1. 598,4.
 συνεργία 76,6.
 σύνεσις 84,6. 392,29. 410,1. 422,
 30. 450,16. 524,33. 552,4.
 600,13.
 συνουσία 494,18. 496,20. 528,20.
 Συρακοῦσαι (106).
 Σύρια (30).
 σχίσμα, -τα 56,24. 58,1. 60,9.
 Σωκράτης 106,24. (108).
 Σωσθένης 20,4. ἔ. 24,14.

Σωτήρ 28,3.
 σωτηρία 20,20. 84,23. 86,17.
 166,4. 170,11. 176,12. 178,
 30. 218,18. 224,3. 234,25.
 254,23. 270,25. 306,2. 346,
 13. 380,14. 414,29. 462,17.
 500,21. 514,6. 574,28. 578,
 3. 606,28.
 σωφροσύνη 52,3. 204,2. 344,6.
 346,21. 494,14. 516,2. 520,
 21. 522,3. 548,7.

Τ

Ταλαιπωρία 244,33. 394,7. 510,
 26. 596,5. 622,11.
 τάλαντον 402,3.
 ταπεινοφροσύνη 28,8. 30,10.
 32,10. 34,7. 594,7.
 ταπείνωσις 266,5.
 ταραχή 466,7.
 τελειότης 218,16. 550,14. 572,23.
 574,30.
 τελώνης, -αι 52,21. 76,7. 100,18.
 236,4. 306,7.
 τελωνία 130,14.
 τέφρα 466,27.
 τιμή 46,26. 54,28. 82,17. 240,15.
 262,25. 276,19. 278,4. 294,4.
 326,10. 346,12. 356,1. 390,28.
 434,28. 442,21. 476,21. 490.
 16. 500,5. 502,3. 520,12.
 536,20. 542,28. 580,29. 624.
 26.
 Τιμόθεος 16,17. 380,3. 182,12.
 384,25.
 τιμωρία 236,13. 238,3. 248,20.
 254,29. 256,4. 286,13. 298,
 30. 336,10. 340,23. 388,8.
 404,8. 418,17. 442,16. 468,
 11. 488,11. 494,13. 494,17.
 620,6.

Τίτος, αυτοκράτωρ, (160).
 τόλμη 444,2.
 τραγωδία 346,8. 612,9.
 τραχύτης 224,26.
 τρόμος 150,3. 610,8. 612,3.
 τρυφή 164,4. 240,7. 342,28. 394,
 25. 396,17. 414,24. 472,8.
 476,9. 608,30.
 τυραννίς 90,3. 198,34. 330,22.
 336,17. 478,23. 504,1. 526,4.
 540,19. 552,18. 602,23.
 τυφλός, -οί 96,33.
 τυφος 20,10. 68,1. 90,28. 118,33.
 148,25. 216,7. 220,25. 270.
 2. 288,16. 296,10. 332,22.
 354,17. 552,10. 578,21.

Υ

ύβρις 150,17. 342,17. 346,12.
 356,1. 360,5. 504,9.
 ύετός 294,21. 308,28.
 ύιοθεσία 72,33.
 Υίδος 44,15. 46,6. 48,8. 66,2.
 126,11. 176,26. 194,9. 226,
 9. 418,21. 478,19. 564,15.
 566,3. 568,1. 622,23. Υίδος
 του Θεου 418,21. 420,20.
 ύπακοή 254,34.
 ύπερβολή 408,4. 410,13.
 ύπεροψία 34,11. 100,22. 124,24.
 262,3.
 ύπάρκισις 316,27. 620,26.
 ύποκριτής 404,7.
 ύπόληψις 96,17.
 ύπομονή 40,20. 42,18. 590,21.
 ύπόνοια 152,20. 166,4. 516,3.
 560,7.
 ύποταγή 124,20.
 ύποψία 342,14. 618,31.
 ύψηλοφροσύνη 30,33.

Φ

φαιδρότης 110,26.
φαντασία 618,12.
Φαραώ 26,24. 218,26. 420,18.
Φαρισαῖος, -οι 622,29.
φάτνη 578,17.
φαῦλος, -οι 50,14.
φθόνος 138,20. 216,25. 350,1.
382,7. 594,8.
φθορά 478,24.
φιλανθρωπία 22,10. 34,26. 48,5.
54,26. 82,15. 114,21. 144,26.
172,19. 214,21. 236,8. 240,
14. 244,18. 248,9. 260,21.
262,30. 274,10. 284,4. 314,
15. 352,22. 378,29. 404,25.
434,26. 456,25. 502,10. 582,
31. 624,28.
φιλαργυρία 608,28. 624,8. 466,4.
φιλάργυρος, -οι 398,27. 400,7.
402,22. 404,7.
φιλαρχία 384,3.
φιλία 72,7. 176,24. 196,12. 474,
15. 580,30.
Φιλιππήσιος, -οι 380,11.
φιλονεικία 14,22. 58,20. 450,18.
φιλοζωΐα 204,4.
φιλοξενία 582,13.
φιλοσοφία 16,3. 38,22. 48,13.
54,9. 80,1. 106,22. 112,7.
120,28. 130,16. 142,18. 146,
18. 150,29. 158,16. 162,4.
164,21. 196,30. 204,12. 208,
27. 210,14. 214,22. 216,7.
240,10. 290,3. 308,11. 324,
34. 374,24. 462,7. 508,4.
548,1.
φιλοτιμία 12,11. 16,21. 220,
22. 228,29. 498,26. 576,20.
616,19.

φιλοφροσύνη 282,7.
φλεγμονή 68,7. 72,3. 558,26.
φόδος 52,8 έ. 134,31. 144,11.
150,3. 152,8. 238,9. 252,15.
254,17. 256,22. 262,2. 264,
18. 296,13. 300,7. 312,4 έ.
316,19. 376,15. 380,13. 404,
7. 424,12. 466,7. 494,14.
496,10. 516,17. 530,31. 550,
18.
φόνος 260,29. 378,18.
Φουρτουνατος 16,10.
φρόνημα 30,12. 122,2. 184,10.
216,27. 270,26. 272,11. 332,
36. 512,22. 554,7. 558,14.
570,22.
φροντις 238,2. 470,7. 486,22.
φύσημα 34,3. 66,10. 70,18.
552,30. 558,3.
φυσίωσις 318,25.
φῶς 86,32. 162,17. 168,9. 188,11.
222,16. 230,21. 276,5. 280,
14. 368,19. 506,7.

Χ

χαρά 470,12.
χάρις 20,8. 22,15. 24,17. 26,1.
34,25. 36,3. 38,1 έ. 42,3.
46,19 έ. 54,26. 74,21. 82,15.
114,21. 128,23. 140,30.
142,10. 144,26. 146,9. 160,
27. 198,2. 210,3. 220,11.
222,11. 226,6. 230,11. 240,
13. 274,1. 282,23. 284,15.
306,2. 314,15. 320,32. 334,
17. 352,22. 376,11. 378,29.
404,15. 414,9. 424,11. 432,7.
434,26. 470,12. 492,24. 500,
26. 516,21. 548,20. 566,25.
582,3. 616,21. 624,24. χά-
ρις θεία 128,32. 142,4. 210,3.

χάρισμα 38,33. 40,1. 42,13. 320,
25. 410,6. 412,8. 414,31.
550,30. 524,24. 566,27.

χερουδιμ 368,5. 464,22.

χήρα 524,31.

χηρεία 546,3.

χλευασία 334,32. 350,13.

χλόη 58,24. 406,13.

χορηγία 172,35.

χρήμα, -τα 14,23. 80,9. 520,25.

536,18. 580,6. 592,4. 620,2.

χρηστολογία 166,18.

Χριστιανισμός 540,9.

Χριστιανός, -οί 28,25. 48,16.

74,3. 78,31. 288,29. 356,30.

418,20. 438,25. 444,24.

458,1. 540,14. 616,11.

Χριστός 12,14. 20,5 ε. 22,5. 24,

11. 38,19. 44,6,11. 56,12.

62,16. 68,8. 70,16. 72,19.

80,22. 86,9. 94,27. 96,31.

104,11. 126,4. 128,29. 132,3.

140,7. 144,28. 146,30. 148,4.

156,19. 160,20. 166,27. 170,

31. 172,19. 174,2. 178,24.

182,13. 186,12. 194,6. 196,9.

198,6. 214,5. 216,4. 218,16.

220,10. 222,14. 226,8. 230,

30. 232,3. 238,16. 242,15.

244,2. 250,23. 254,34. 270,

30. 272,1. 276,4. 286,10.

328,9. 354,3. 356,8. 358,17.

360,4. 362,4. 364,2. 366,8.

368,4. 378,30. 380,5. 382,18.

388,13. 396,10. 405,16. 412,

29. 414,8. 422,22. 440,11.

448,17. 456,14. 460,18. 470,

1. 470,13. 474,13. 476,19.

478,2. 486,6. 492,26. 494,3.

496,4. 502,5. 506,7. 510,6.

512,15. 516,15. 526,8. 536,

9. 564,2. 574,16. 576,2. 580,

22. 584,2. 588,21. 594,29.

606,6. 608,1. 610,19. 616,25.

Ψ

ψευδαπόστολος, -οί 358,3.

ψεῦδος 154,4.

ψυχή 30,25. 68,9. 80,7. 98,

28. 100,21. 138,21. 140,

2. 142,19. 148,18. 154,6.

158,27. 162,20. 172,29. 188,7.

190,1. 192,5. 198,18. 202,14.

206,28. 210,8. 214,20. 224,

1. 236,18. 240,10. 244,22.

252,15. 258,7. 266,18. 274,4.

276,20. 278,8. 296,8. 300,11.

302,8. 304,5. 306,26. 322.

24. 324,8. 336,18. 364,19.

368,11. 380,6. 398,3. 400,11.

402,20. 414,26. 416,12. 422,

8. 466,16. 470,6. 476,15.

478,15. 490,19. 500,11. 504,

12. 506,5. 508,24. 552,16.

584,11. 594,8. 596,12. 602,

12. 608,20. 612,19. 616,25.

Ω

ώδεις 352,6.

ώμότης 248,9. 338,35. 374,26.

576,11. 578,5. 610,21.

ώραιότης 366,28.

ώφέλεια 224,20. 270,3. 280,5.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9— 10
ΚΕΙΜΕΝΟΝ — ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	12—625
ΥΠΟΘΕΣΙΣ	12— 19
ΛΟΓΟΣ Α΄	20— 35
ΛΟΓΟΣ Β΄	36— 55
ΛΟΓΟΣ Γ΄	56— 83
ΛΟΓΟΣ Δ΄	84—115
ΛΟΓΟΣ Ε΄	116—145
ΛΟΓΟΣ ΣΤ΄	146—167
ΛΟΓΟΣ Ζ΄	168—215
ΛΟΓΟΣ Η΄	216—241
ΛΟΓΟΣ Θ΄	242—263
ΛΟΓΟΣ Ι΄	264—285
ΛΟΓΟΣ ΙΑ΄	286—315
ΛΟΓΟΣ ΙΒ΄	316—353
ΛΟΓΟΣ ΙΓ΄	354—379
ΛΟΓΟΣ ΙΔ΄	380—405
ΛΟΓΟΣ ΙΕ΄	406—435
ΛΟΓΟΣ ΙΣΤ΄	436—471
ΛΟΓΟΣ ΙΖ΄	472—493
ΛΟΓΟΣ ΙΗ΄	494—517
ΛΟΓΟΣ ΙΘ΄	518—549
ΛΟΓΟΣ Κ΄	550—583
ΛΟΓΟΣ ΚΑ΄	584—625
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	627—650
Εύρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς	627—632
Εύρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	632—650